

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2018

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

Innhold

Del I	Innledende del	7	10.10	Valg av partnerland	55
			10.11	God forvaltning	58
1	Innledning	9	10.12	Rapport om norsk utviklingssamarbeid i 2016	60
2	Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene	20	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	67
3	Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform	22	11	Budsjettforslaget	69
4	Tabelloversikt over budsjettforslaget	24	Programområde 02	Utenriksforvaltning	69
5	Generelle merknader til budsjettforslaget	27		<i>Programkategori 02.00</i>	
6	Overførbare bevilgninger	29		<i>Administrasjon av utenriktjenesten</i>	69
7	Anmodningsvedtak	31		Kap. 100 Utenriksdepartementet	72
8	Årsverksoversikt for Utenriksdepartementet	32		Kap. 3100 Utenriksdepartementet	76
9	Programområde 02 Utenriksforvaltning	33		Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	77
9.1	Fremme norsk sikkerhet	33		Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	78
9.2	Nordområdene – Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområder	36		<i>Programkategori 02.10 Utenriksformål</i>	79
9.3	Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden ..	37		Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	79
9.4	Styrket engasjement i Europa	40		Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner	83
9.5	Økonomiske bidrag i våre nærområder – EØS-midlene	41		Kap. 117 EØS-finansieringsordningene	110
9.6	FN – global normgiver	42		Kap. 118 Nordområdetiltak mv.	130
9.7	Fremme menneskerettigheter	43		Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak	141
9.8	Konsulær bistand og utlendingsfeltet	43	Programområde 03	Internasjonal bistand	143
10	Programområde 03 Internasjonal bistand	45		<i>Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen</i>	143
10.1	2030-agendaen med bærekraftsmålene	47		Kap. 140 Utenriksdepartementets - administrasjon av utviklingshjelpen	144
10.2	Tverrgående tema	49		Kap. 3140 Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140	145
10.3	Utdanning	50		Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	145
10.4	Helse	51		Kap. 144 Fredskorpset	146
10.5	Næringsutvikling og jobbskaping	51		<i>Programkategori 03.10 Bilateral bistand</i>	147
10.6	Fornybar energi, klima og miljø ...	52		Kap. 150 Bistand til Afrika	150
10.7	Humanitær innsats	52		Kap. 151 Bistand til Asia	173
10.8	Andre tema	53		Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	185
10.9	Partnere for samarbeid	54		Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika	192

<i>Programkategori 03.20 Globale ordninger</i>	199	16	Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken	400
Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling	201			
Kap. 161 Næringsutvikling	211	17	Likestilling og ikke-diskriminering i utenriks-tjenesten	405
Kap. 162 Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	216			
Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	220	18	Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet	413
Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati	236			
Kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering	251		Forslag	415
Kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi	261		Vedlegg 1	
Kap. 167 Flyktnings tiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	273		Samarbeidsland 2018	424
Kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling	274		Vedlegg 2	
Kap. 169 Global helse og utdanning	277		Bilateral bistand i 2016	426
<i>Programkategori 03.30 Multilateral bistand</i> ...	300		Vedlegg 3	
Kap. 170 FN-organisasjoner mv.	302		Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser	431
Kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner ...	335		Vedlegg 4	
Kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	353		Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser	432
Del III Spesielle tema	357		Vedlegg 5	
12 Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord	359		Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2016	433
13 Rapport til Stortinget om Samstemt politikk for bærekraftig utvikling 2017	362		Vedlegg 6	
14 2030-agendaen med bærekraftsmålene – status for måloppnåelse	381		Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2016	434
15 Sektorovergrepene miljø- og klimapolitikk	388		Vedlegg 7	
			Bistand som andel av BNI i OECD/ DAC-land 2016	435

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2017–2018)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2018

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 22. september 2017,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Innledning

Verden har opplevd store fremskritt de siste ti-årene. Aldri før har så mange av klodens borgere nytt godt av den utviklingen som er skapt gjennom internasjonalt samarbeid. Verdenshandelen er åttedoblet siden 1970, og antallet ekstremt fattige er halvert siden 1990. Flere lærer å lese og skrive og er sikret god helse. 70 år med stadig tettere internasjonalt samarbeid har skapt en omfattende vev av institusjoner og avtaler. Mange av disse utfordres nå, men nevnte utviklingstrekk demonstrerer tyngden og bærekraften i institusjonene som er bygget opp siden andre verdenskrig: en historisk imponerende europeisk og global orden som sørger for at stadig flere av verdens borgere nyter godt av fred, frihet, demokrati og velferd. I tillegg vokser verdensøkonomien, noe som skaper nye arbeidsplasser. En forsiktig optimisme er derfor på sin plass.

Samtidig er det utenrikspolitiske landskapet mer krevende enn på lenge. Siden 2015 er flere enn 100 000 årlig drept i krig og konflikt. Rundt 130 millioner mennesker verden over har akutt behov for humanitær hjelp og beskyttelse på grunn av kriser som ofte skyldes konflikt eller naturkatastrofer. Rekordmange mennesker er på flukt. Geopolitisk ubalanse og manglende global problemløsning gir økt usikkerhet og uforutsigbarhet og nærer opp under destruktive krefters maktutbredelse i Midtøsten og deler av Afrika og Asia. Utviklingen i Nord-Koreas atomprogram er alvorlig, og skaper frykt for en mulig militær konfrontasjon. Autoritære regimer fester grepet i stabilitetens navn. Fremme av demokrati og menneskerettigheter møter nye motkrefter. Norsk utenrikspolitikk må i dag forholde seg til et svært sammensatt og krevende trusselbilde.

Utfordringene fordypes gjennom økt usikkerhet om den politiske utviklingen også i Europa og USA. Gjentagende terrorangrep mot europeiske byer sprer frykt og er kime til økte politiske og kulturelle motsetninger. Europas og Norges migrasjonsutfordringer er mer håndterbare enn under krisen i 2015, men konfliktene og uroen som skapte de store migrasjonsbølgene fortsetter og kan utvikle seg til nye og større kriser.

Utviklingen truer med å slå sprekker i den liberale verdensorden som er bygget opp de siste 70 årene. Mens vi lenge nærmest har tatt for gitt en stadig styrking av denne verdensordenen, spør vi oss nå om hvordan den kan opprettholdes. Vi opplever en voksende uforutsigbarhet og sårbarhet; en erkjennelse av at vi ikke lenger kan ta fortsatt fremgang for gitt.

Europeisk økonomi opplever en forsiktig bedring. Det er en stigende økonomisk optimisme i EU, ledet an av de største økonomiene i eurosone. Arbeidsledigheten faller i mange europeiske land. Vi står overfor store utfordringer, men det er mye positivt å bygge på. Dette er det lett å glemme i et krisenes og kontroversenes nyhetsbilde. Europeiske institusjoner fremstår sterkere enn mange hadde fryktet. Oppslutningen om EU og tilliten til institusjonene styrkes i den europeiske befolkningen. EU og europeiske ledere har også vist evne og vilje til å ta internasjonalt politisk lederskap.

Det er for tidlig å konkludere, og det er en rekke utenrikspolitiske snubletråder foran oss. Men de positive signalene fra viktige europeiske land speiles også i fornyet optimisme globalt, i kjølvannet av viktige avtaler om bærekraftsmål, klima og finansiering for utvikling de siste årene. Stormakter som Kina og EU sender klare signaler om at globale avtaler forplikter og skal følges opp. FN har fått en ny giv med en dynamisk generalsekretær som krever mye av organisasjonen, men som også viser lederskap.

Alt vi har oppnådd de siste tiårene, samt nye positive utviklingstrekk, er en viktig buffer i møte med dagens komplekse internasjonale utfordringer. Regjeringen mobiliserer for å unngå at tiår med fremgang for demokrati, menneskerettigheter, frihandel og internasjonalt samarbeid drives tilbake.

Det å videreutvikle disse pilarene for global orden går helt til kjernen av norske interesser. Norge har deltatt aktivt i utviklingen av dette byggverket. Vi har plassert oss godt og brukt de mulighetene denne verdensordenen har gitt oss.

Norge er godt integrert i europeisk økonomi og vi slår godt fra oss i den globale økonomiske

konkurransen. EØS-avtalen sikrer tilgang til vårt desidert største marked. Vi setter klare fotavtrykk som teknisk avansert og fremtidsrettet ressursnasjon på områder som finans og innenfor den blå økonomien slik som energi, skipsfart og sjømat. Fremover skal Norge ta enda større lederrolle internasjonalt når det gjelder bærekraftig utnytting av ressurser i havet.

Vi bygger på vår maritime tyngde og er verdensledende innenfor fremtidsnæringer som grønn skipsfart og industriell og bærekraftig sjømatproduksjon. Verden ser til Norge når vi går foran med fremsynt elbil-politikk.

Regjeringen videreutvikler også Norges viktige rolle innenfor fred og forsoning. De sentrale og åpne prosessene i Colombia og Filippinene får høy prioritet. Samtidig avhenger en troverdig fredsrolle av omfattende og tålmodig såkornarbeid hvor norsk innsats i stor grad går under radaren. På den andre siden har vi utviklet Oslo Forum til å bli en av de aller mest sentrale globale møteplassene for fred- og forsoningsarbeid.

Kina blir en stadig viktigere global aktør. Etter mange års tålmodig diplomatisk arbeid nådde Kina og Norge i desember 2016 enighet om normalisering av relasjonene mellom våre to land. Det er skapt en solid plattform for samarbeid på en rekke områder av stor betydning for norsk økonomi, norske arbeidsplasser og viktige politiske prioriteringer innenfor handel, klima og videreutvikling av dagens globale utenrikspolitiske orden. Normaliseringen inkluderer også en politisk dialogmekanisme som omfatter en rekke områder, inklusive menneskerettigheter.

Regionale og subregionale organisasjoner og allianser er sentrale plattformer så vel for politiske løsninger som for handel og utvikling, og utgjør viktige arenaer for stormaktspolitikk. Regjeringen har vært tidlig ute med å styrke sine partnerskap med regionale organisasjoner som ASEAN, Den afrikanske union (AU) og Stillehavsalliansen, og tar aktivt del i møteplasser som ASEM og disse organisasjonene utgjør. ASEAN er et raskt voksende marked, som vil være viktig for Norge. Det er utnevnt egen ambassadør til ASEAN og det vil bli utnevnt egen ambassadør til AU. De skal bidra til å styrke oppfølgingen av partnerskapsavtalene med de to organisasjonene fra 2015.

Å styrke det multilaterale rammeverket er en norsk kjerneinteresse. Regjeringens arbeid for å få Norge valgt til Sikkerhetsrådet i FN i 2021–22 er en prioritert strategisk satsing. FN og folkeretten er ryggraden i en regelbasert verdensorden for fred og sikkerhet, bærekraftig utvikling og menneskerettigheter. FN70-prosjektet har plas-

sert Norge sentralt i arbeidet med å reformere FN.

Høsten 2016 samlet Regjeringen de mest sentrale aktørene i WTO til et uformelt ministermøte i Oslo for å styrke det internasjonale handelssamarbeidet. Tilsvarende benyttet vi den unike anledningen som gjesteland under Tysklands presidentskap i G20 til å gi våre bidrag til en styrket global orden. G20 er en viktig møteplass for verdens mektigste land, ikke minst med hensyn til utforming av dagsorden i en rekke sentrale globale spørsmål.

NATO fortsetter å være bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Det er avgjørende for norsk og europeisk sikkerhet å bevare og styrke de transatlantiske båndene. Norge vil fortsette å være en pådriver for balansert, gjensidig, verifiserbar og irreversibel atomnedrustning. Nordområdene er Regjeringens viktigste utenrikspolitiske interesseområde. Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser.

Utenrikspolitikkenes fremste mål er å sikre og fremme norske interesser – våre verdier, vår sikkerhet og vår velferd. Jo mer alvorlige trusler, desto viktigere er det å prioritere og konsentrere vår innsats om de sentrale utfordringene. Det er ikke minst avgjørende med en klar retning på politikk og prioriteringer, og god forankring i Stortinget og samfunnet for øvrig. Derfor har Regjeringen våren 2017 lagt frem stortingsmeldinger på sentrale temaområder: sikkerhetspolitikk, utviklingspolitikk og Norges rolle og muligheter som havnasjon. Disse kommer i tillegg til tidligere meldinger og strategier som samlet utgjør Regjeringens politikktutvikling i møte med en ny utenrikspolitisk virkelighet.

Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk* er av særskilt betydning fordi den drøfter norske interesser og norsk sikkerhet i en verden som er blitt betydelig mer krevende siden 2014. Meldingen løfter frem fordypet europeisk samarbeid om sikkerhet og styrket innsats overfor sårbare stater som sentrale prioriteringer. Nordområdepolitikken får ekstra tyngde når sikkerhetspolitiske dimensjoner igjen blir viktige i Arktis. Den nye nordområdestrategien fra april 2017 *Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling* demonstrerer Regjeringens prioritering av dette politikkområdet.

En mer konfliktfylt og uforutsigbar verden fordrer både tydelig politikk og evne til kraftfull politisk handling. Storskog-krisen høsten 2015 viser hvor viktig stille diplomati og god samordning på tvers av departementer og politikkområder er for

å løse akutte utenrikspolitiske utfordringer. Det samme har vært sentralt i alt fra krevende kidnappingsaker til konflikter rundt norske fiskeriinteresser og løsning av den komplekse French-saken i Kongo. Alt dette høyt prioritert av Regjeringen for å fremme norske interesser og bistå norske borgere.

Regjeringen tar dagens store utfordringer på alvor. Det får klare konsekvenser for budsjettet for 2018.

Utviklingspolitiske prioriteringer i 2018-budsjettet

Nylig samlet alle verdens land seg om 17 mål for bærekraftig utvikling. Dette innebærer en global dugnad for å avskaffe ekstrem fattigdom, vedtatt med 2030-agendaen.

Bærekraftsmålene er et veikart for nasjonale og internasjonale innsatser både for oss og for partnerland, for en inkluderende utvikling, for velstand, rettferdighet og stabilitet. Regjeringen ser 2030-agendaen med bærekraftsmålene som en rettesnor for norsk utenriks- og utviklingspolitikk. De er universelle og tegner et helhetlig bilde av forutsetninger for en positiv samfunnsutvikling.

Utviklingspolitikken utgjør et viktig bidrag fra norsk side til å nå bærekraftsmålene. Den nye utviklingsmeldingen som ble behandlet av Stortinget i juni 2017 har utgangspunkt i bærekraftsmålene og hva de betyr for norsk utviklingspolitikk fremover.

Regjeringen legger frem forslag til bistandsbudsjett for 2018 på 35,1 mrd. kroner, medregnet klima- og skogsatsingen under Klima- og miljødepartementet. Dette er en økning på om lag 1,3 mrd. kroner i forhold til 2017. Bistandsbudsjettet er offensivt og støtter opp under bærekraftsmålene. Regjeringens forslag til bistandsbudsjett utgjør om lag 1 pst. av BNI-anslaget for 2018.

2030-agendaen med bærekraftsmålene og sin integrerte tilnærming, ligger til grunn for hvordan FN og de multilaterale finansinstitusjonene skal bistå utviklingslandene frem mot 2030. Dette krever at samarbeidet mellom ulike multilaterale aktører løftes til et nytt nivå. 2030-agendaen er ambisiøs, og Regjeringen mener at dette også krever høye ambisjoner for reform i FNs utviklingsystem. Norge vil fortsatt være aktivt engasjert i pågående reformprosesser under ledelse av FNs generalsekretær.

Et sentralt strategisk mål med budsjettet for 2018 er å videreføre og styrke det som har vært de tunge utviklingspolitiske prioriteringene gjennom hele denne regjeringsperioden: utdanning, helse, jobbskaping og partnerskap med privat sektor,

klima og fornybar energi, humanitær hjelp og økt partnerskap med sårbare stater og nærområder. Over 20 mrd. kroner av utviklingsbudsjettet vil gå til disse prioriteringene i 2018. Regjeringens tematiske satsinger ble ytterligere utdypet og befestet gjennom Innst. 440 S (2016–2017) om den nye utviklingsmeldingen. Meldingen understreker også betydningen av Parisavtalen, som er relatert til å bekjempe klimaendringene og tilpasning til konsekvensene av dem, for å nå bærekraftsmålene.

Utdanning er en hovedprioritet i utviklingspolitikken. Regjeringen har reversert tidligere reduksjoner i bistand til utdanning og inntatt en sentral rolle i den internasjonale innsatsen for å sikre utdanning – ikke minst for jenter og for ofre for krig og konflikt. Fra 2014 til 2017 doblet Regjeringen bistanden til utdanning fra 1,7 mrd. kroner til 3,4 mrd. kroner, og bevilgningene foreslås økt ytterligere til 3,6 mrd. kroner i budsjettet for 2018.

Akutte og omfattende kriser i Midtøsten og Afrika gjør at Regjeringen følger opp det vi i fjor markerte som tidenes humanitære krafttak i norsk utenrikspolitikk. Norge inntok en global lederrolle gjennom Syria-konferansen i London i fjor. Norge vil i fireårsperioden 2016–2019 totalt bidra med 10 mrd. kroner i humanitær og annen bistand til Syria og nabolandene. Regjeringens samlede bidrag til humanitær bistand har økt med over 50 pst. i denne regjeringsperioden, fra nærmere 3,4 mrd. kroner i 2014 til 5,2 mrd. kroner i forslaget til budsjett for 2018.

Helse forblir en sentral pilar i utviklingspolitikken. Bevilgningene til global helse under kap.169 Global helse og utdanning er økt fra om lag 2,5 mrd. kroner i 2013 til 3,2 mrd. kroner i foreslått budsjett for 2018. I tillegg kommer betydelige norske bidrag til UNAIDS, UNFPA og WHO. Forslaget til budsjett for 2018, medregnet disse organisasjonene, utgjør 4,1 mrd. kroner.

Vaksinasjon gir de beste resultater gjennom å forebygge sykdom, og legger grunnlag for at alle kan få et godt og produktivt liv, også i de fattigste landene. Norge har siden opprettelsen av vaksinealliansen Gavi, vært blant dens sterkeste støttepillere. I fjor undertegnet Regjeringen en avtale om direkte bidrag på 6,3 mrd. kroner over de neste fem år. Det skal bidra til målet om å redde mellom fem og seks millioner menneskeliv. Etableringen av Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), som får hovedkontor i Oslo, viser hvordan Regjeringen prioriterer kvalitet, reform og nytenkning i det internasjonale helsearbeidet. Norge bidrar med 1,6 mrd. kroner over fem år (2017–2021), et substansielt bidrag for å

bedre helsesikkerheten i utviklingsland og hindre spredning av smittsomme sykdommer.

Ifølge Verdensbanken er 1/3 av verdens 1,8 milliarder ungdommer uten jobb, i utdanning eller under opplæring. En milliard ungdommer vil de neste ti årene ta steget ut på arbeidsmarkedet. Det er behov for 600 millioner nye jobber de neste 10 årene. Erfaringsmessig skapes 9 av 10 arbeidsplasser i privat sektor.

Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben* understreker behovet for vekst i privat sektor i utviklingsland og fokus på jobbskaping i utviklingspolitikken. Derfor legger Regjeringen opp til å styrke samarbeidet med næringsaktører og privat sektor for å nå utviklingspolitiske målsettinger og møte behovet for økonomisk vekst og nye arbeidsplasser. Det legges opp til å øke satsningen på langsiktige og strategiske partnerskap med næringsliv, myndigheter og sivilt samfunn. Regjeringen satser også målrettet på å utvikle yrkes- og fagutdanning som etterspørres av næringslivet. Det er satt av en ramme på opptil 500 mill. kroner frem mot 2020 til dette formålet.

Norfund spiller en sentral rolle i Regjeringens arbeid med å skape økonomisk vekst i utviklingsland. Samlede overføringer til Norfund foreslås økt fra 1,2 mrd. kroner i 2013 til 1,7 mrd. kroner i 2018. Bevilgningene til næringsutvikling og vekst i privat sektor økes med 360 mill. kroner til over 2,1 mrd. kroner i 2018. Denne satsingen illustrerer godt det overordnede målet med Regjeringens utviklingspolitikk: Å gjøre fattige land uavhengig av bistand. Veien mot å bli et mellominntektsland går via en styrket privat sektor.

Norfund er også en viktig aktør i Regjeringens satsing på bærekraftig energi. Investeringer i bærekraftig energi er i utviklingslands interesse og bidrar til reduksjon av globale klimautslipp. Samlet utgjør forslagene til klima, miljø og bærekraftig energi i budsjettet for 2018 vel 5,7 mrd. kroner, en økning på om lag 500 mill. kroner fra 2017. Dette omfatter bilaterale initiativer på fornybar energi, matsikkerhet, miljø og klima, inklusive Regjeringens klima- og skogsatsing, og multilaterale satsinger som for eksempel Det grønne klimafondet og bevilgningene til Den globale miljøfasiliteten (GEF).

Regjeringen opprettholder det høye nivået på klimafinansering for å nå målene i Parisavtalen, herunder norske bidrag til Det grønne klimafondet, FNs miljøprogram og Den globale miljøfasiliteten, og prioriterer tiltak som er i tråd med utviklingslandenes egne planer for klimatilpasning og lavutslippsutvikling.

Norske interesser er uløselig knyttet til havet. Norsk velferd og økonomi er direkte koblet til den globale utviklingen og forvaltningen av havressursene. Regjeringen har med Meld. St. 22 (2016–2017) Hav i utenriks- og utviklingspolitikken tydeliggjort hvordan Regjeringen støtter opp under norske havinteresser både gjennom utenriks- og utviklingspolitikken. Innstillingen fikk bred tilslutning i Stortinget under behandlingen 1. juni 2017. Med meldingen har Regjeringen staket ut kursen for en norsk lederrolle i internasjonale havspørsmål. Regjeringen intensiverer arbeidet for å fremme norske havinteresser og løfter frem tre innsatsområder: verdiskaping og bærekraftig bruk av havets ressurser; arbeidet for rene og sunne hav og styrking av den blå økonomien i utviklingssamarbeidet.

Problemet med plast og mikroplast i havet er omfattende og alvorlig, og det haster å finne løsninger. Norge skal ta en ledende rolle i det internasjonale arbeidet mot marin forsøpling. Derfor har Regjeringen besluttet å opprette et bistandsprogram for å bekjempe dette problemet, og har satt av 150 mill. kroner som skal rettes mot de områdene der problemene og omfanget av plastforsøpling er størst.

Regjeringen lanserte i juni i år et nytt og helhetlig rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner, med vekt på forebygging av konflikt, fred og forsoningsarbeid, institusjonsbygging, tiltak mot korrupsjon og kapitalflukt, næringsutvikling og jobbskaping. Menneskerettigheter og demokratisk styresett er et prioritert innsatsområde i rammeverket. Det handler om å forebygge kriser og krig gjennom en mer helhetlig engasjementspolitikk i sårbare stater, i tillegg til å respondere på dagens åpenbare behov for nødhjelp til flyktninger, internt fordrevne og andre som rammes av humanitære kriser. Regjeringen foreslår mer enn en fordobling av overgangsbistanden til sårbare stater og regioner fra 202 mill. kroner i 2017 til 485 mill. kroner i 2018.

Budsjettforslaget for 2018 reflekterer hvor tett integrert utenriks- og utviklingspolitikken er. Befolkningen i sårbare regioner er blant de fattigste og mest utsatte. Den humanitære bistanden skal redde liv, lindre nød og sikre beskyttelse for sivilbefolkningen. Den langsiktige bistanden bidrar til å stabilisere kriserammede regioner og til å legge grunnlaget for bærekraftig utvikling. Omfattende støtte til fred- og forsoningsprosesser er et viktig bidrag til strategien for sårbare stater. Her er Norge ledende internasjonalt. Fredsavtalen i Colombia viser resultatene av målrettet og langsiktig innsats, og gir kunnskap og erfaringer

som kan brukes i andre konfliktsituasjoner. Bevilgningene til fred og forsoning foreslås økt med 20 mill. kroner til 436 mill. kroner i budsjettforslaget for 2018.

I kjølvannet av det nye strategiske rammeverket for sårbare stater økes norsk innsats i det nordlige Afrika, Midtøsten og på Vest-Balkan. Ny ambassade er etablert i Mali og ny ambassade vil bli opprettet i Tunisia i 2018.

Norsk bistand til Vest-Balkan dobles i lys av den kritiske politiske og økonomiske situasjonen i regionen, fra 175 mill. kroner i 2017 til 350 mill. kroner i budsjettforslaget for 2018. Utviklingen de nærmeste årene kan bli avgjørende for stabilitet og utvikling i denne delen av Europa. Flere av landene er midt oppe i dype politiske kriser. Den økonomiske utviklingen er svak. Arbeidsledigheten er høy, med ungdomsledighet rundt 50 pst. i mange av landene. Flere steder er det interne etnisk/nasjonale spenninger som kan slå over i motsetninger mellom landene. Enkelte interne og eksterne aktører kan se seg tjent med at uavklarte spørsmål holdes åpne og spenninger og motsetninger holdes vedlike.

Høy befolkningsvekst, konflikt, fattigdom, udemokratisk styresett, myndighetsvakuum og fravær av fremtidsutsikter for de unge preger flere land i Nord-Afrika og Sahel. Det er hoveddrivkraften for migrasjon, og bidrar også til å forklare vekstvilkårene for voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet. Som følge av situasjonen i Nord-Afrika og Sahel, vil Regjeringen styrke sitt engasjement i regionen, med særlig vekt på stabilisering og forebygging. Regjeringen vil i 2018 foreslå å øke satsingen på Nord-Afrika med 170 mill. kroner, med særlig fokus på økonomisk utvikling/sysselsetting, styrking av sivilsamfunnet og demokratisk reform.

Regjeringen øker også satsingen på Sahel-regionen, med økte investeringer i utviklingstiltak fremfor alt i Mali, Niger og nordlige Nigeria. Norge har et betydelig engasjement overfor land i regionen og i det globale samarbeidet mot terrorisme, voldelig ekstremisme og illegal migrasjon. Økte investeringer i utdanning, helse, klimarobust landbruk og jobbskaping er et strategisk virkemiddel for å fremme stabilitet og minske sårbarhet i Sahel- og Tsjadsjø-regionen.

Andelen av bistanden til ODA-godkjente flyktninger i Norge reduseres, fra 18,3 pst. i 2016, til 3,9 pst. av bistanden i 2018.

Likeverd og like muligheter er et selvstendig mål – og også et viktig tverrgående hensyn i Regjeringens utviklingspolitikk. Det inkluderer likestilling, realiseringen av rettighetene til kvin-

ner, barn, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne og minoriteters rettigheter, inkludert lesbiske, homofile, bifile, trans- og interkjønnpersoner (LHBTI).

Norge arbeider systematisk for å støtte samarbeidslandene i å gjennomføre de internasjonale forpliktelsene de har påtatt seg for kvinners rettigheter og likestilling. Virkemidlene omfatter blant annet økonomisk støtte til sivil samfunn og politisk dialog. Norge bidrar også til at rettigheter skal bli en realitet for kvinner og jenter i de fattigste landene, ved å være en av de største giverne til UN Women og FNs Befolkningsfond.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) er under press i mange land. Det innebærer at også kvinners rett til å bestemme over egen kropp er under press. For å bidra til å snu den negative trenden, har Norge inntatt en ledende rolle i initiativene She Decides og Family Planning 2020. Det legges opp til en samlet økning på 700 mill. kroner til SRHR for perioden 2017–2020, hvorav økningen i 2018 utgjør om lag 180 mill. kroner.

Kontinuerlig arbeid for mer effektiv og målrettet bistand står sentralt i Regjeringens utviklingspolitikk, ikke minst med vekt på reduksjon i antall bistandsland og i antall bistandsavtaler. Antall land er kuttet med 18 pst. siden 2014, fra 112 til 92, mens antall avtaler er kuttet med 48 pst., fra 6 400 til 3 300. I utviklingsmeldingen varsles en videre omlegging for samme formål med etablering av tre kategorier samarbeidsland: land for langsiktig strategiske partnerskap, land med behov for stabilisering og konfliktforebygging, og land som er sentrale for bekjempelse av globale utfordringer.

Økt effektivitet og resultater i bistanden handler ikke bare om konsentrasjon og forvaltningsreform. Regjeringen gir også høy prioritet til styrking av kvalitet og relevans i bistand på områder hvor Norge har interessante ressurser å bidra med. Utviklingsmeldingen lanserer således samling av faglig bistand, og økte ressurser, til Kunnskapsbanken for revitalisering av faglig samarbeid.

Sikkerhetspolitikk

Regjeringen mener at norsk sikkerhet best bygges gjennom samarbeid med andre land. FN, folkeretten og NATO forblir fundamentet for norsk sikkerhetspolitikk.

Mye er oppnådd. Norge står sammen med sine allierte. På ruinene av to ødeleggende verdenskriger ble det reist en arkitektur som sikret fred og velstand på et kontinent som tidligere var

preget av krig og rivalisering. NATO og det europeiske prosjektet som ble til både EU og Europarådet ryddet vei og gjorde fiender til venner.

Det sikkerhetspolitiske bildet i og rundt Europa er i endring. I øst har vi sett fremveksten av et mer selvhevdende Russland. Gjennom sine handlinger i Ukraina har Russland svekket europeisk sikkerhet og brutt med grunnleggende regler i folkeretten. Sør og sørøst for Europa har det vokst frem et belte av ustabile og sårbare stater. Terrortrusselen mot europeiske land er stor.

Kjente politiske størrelser er også i endring, med betydning for norsk sikkerhetspolitikk. Storbritannias planlagte uttreden fra EU og endringer i amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk, påvirker forholdet mellom USA og Europa og samarbeidet mellom europeiske land.

Det transatlantiske forholdet forblir en helt sentral prioritering og premissleverandør for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. USA er fortsatt den dominerende globale aktøren politisk, økonomisk og militært. USAs BNP utgjorde i underkant av 25 pst. av verdens samlede BNP i 2016 (Verdensbanken), mens landet har om lag 5 pst. av verdens befolkning. Amerikansk engasjement fortsetter å være en forutsetning for fremdrift i en rekke internasjonale spørsmål av stor betydning for Norge. Regjeringen har etablert gode relasjoner til den nye amerikanske administrasjonen.

Det er avgjørende å bevare USAs engasjement i Europa. En bedre transatlantisk byrdefordeling er nødvendig, og Regjeringen vil bidra til det. Alle allierte land må oppleve at alliansen ivaretar deres sikkerhetsbehov. Derfor er det vesentlig for Norge og øvrige medlemsland at NATO opprettholder en troverdig avskrekkingsevne og kan løse sine tre kjerneoppgaver. Fra norsk side legger vi særlig vekt på sikkerhetssituasjonen i Nord-Atlanteren, hvor økt russisk evne til sjøkontroll og –nektelse kan få konsekvenser for forsyningslinjene over Atlanteren.

På NATOs minitoppmøte i Brussel i mai 2017 var det enighet om at alliansen skal ta på seg en styrket rolle i kampen mot terrorisme på de områder hvor alliansen har en merverdi.

Ekstremistiske grupper som ISIL og al-Qaida sjokkerer en hel verden og viser hvor sårbare mange stater er. Kampen mot internasjonal terrorisme vil ta lang tid. ISIL og tilsvarende terrororganisasjoner kan bare bekjempes med et bredt sett av politiske, militære og økonomiske virkemidler. Norge bidrar på samtlige av disse områdene. Det gir oss en viktig plass ved bordet når USA og sentrale arabiske, europeiske og øvrige

land samles for å planlegge kampen mot ISIL og andre terrorbevegelser.

I 2017 er det gjort betydelige fremskritt i kampen mot ISIL. Etter frigjøringen av Mosul kontrollerer ISIL kun 2 pst. av Iraks territorium. ISIL holder nær 9 pst. av syrisk territorium og frigjøringen av Raqqa er godt i gang. Nær fem millioner mennesker er blitt frigjort fra gruppens terrorstyre, og to millioner internt fordrevne irakere har returnert til sine hjem. Anti-ISIL-koalisjonen har i vesentlig grad avskåret flyten av fremmedkrigere mellom Europa og Midtøsten. Samtidig må vi fortsette å forebygge ISIL-inspirerte terroranslag. Tiltakene for å blokkere ISILs inntektskilder virker.

Norge bidrar med personell til kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker i Anbar-provinsen i det vestlige Irak samt kapasitetsbygging av lokale syriske styrker i kampen mot ISIL. Norge er en betydelig bidragsyter til sivile stabiliserings tiltak i Irak og Syria, og bidrar med 400 mill. kroner til dette formålet i 2017. Av disse var 320 mill. kroner humanitære midler, hvorav 110 mill. kroner var avsatt til humanitær mine- og eksplosivrydding. Innsatsen på dette området vil bli ytterligere økt i 2018.

Russlands annektering av Krim var ikke bare et brudd på folkeretten, men også et tillitsbrudd. De russiske handlingene i Ukraina har skapt usikkerhet og bidratt til en endret sikkerhetspolitisk situasjon i Europa. Regjeringen vil fortsatt stå sammen med allierte og likesinnede partnere i reaksjonene på de russiske folkerettsbruddene.

Samtidig er naboskapet til Russland en konstant og viktig utenrikspolitisk faktor. Vi har tradisjon for å opprettholde dialog og samarbeid på områder av felles interesse, også i perioder med politiske uoverensstemmelser. Samarbeidet dreier seg ikke minst om felles forvaltning av viktige fiskeressurser, miljøvern, atomsikkerhet og søk og redning til havs. Det grenseoverskridende folk-til-folk-samarbeidet og det regionale samarbeidet i nord bidrar til å styrke tillit og dempe spenninger.

Overfor Russland må tydelighet kombineres med tiltak for å unngå farlige hendelser og økt spenning. Her er Norge en pådriver. Norge støtter regelmessige møter i NATO-Russlandsrådet og deltar aktivt i den strukturerte dialogen med Russland gjennom OSSE.

Regjeringen arbeider for et nytt norsk formannskap i OSSE i 2020. En sentral målsetting for et norsk formannskap vil være å bidra til tillitsbygging, åpenhet og avspenning. Bevilgningen til ODA-godkjente OSSE-land foreslås økt med 50 mill. kroner i 2018.

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk, som omfatter alle nordområderelaterte tiltak under de ulike fagdepartementenes områder. Regjeringen lanserte 21. april i år en ny nordområdestrategi. Denne gir et strategisk perspektiv for videre utvikling av nordområdepolitikken og oppsummerer Regjeringens nordområdearbeid så langt.

Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser og styrke samarbeidet med sentrale land med interesser i Arktis. Gjennom samarbeid med andre land vil Regjeringen arbeide for å bevare Arktis som en fredelig og stabil region. Dette er blitt enda viktigere i dagens sikkerhetspolitiske situasjon.

Arbeidet i Arktisk råd blir stadig viktigere og bredere. Norge legger vekt på å utvikle en rolle for nye og gamle observatører. Norge har samarbeidet nært med USA under deres formannskap (2015–2017), og vil gjøre det samme med Finland, som overtok formannskapet for 2017–2019 i mai i år.

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet er en sentral del av Regjeringens satsing i nord. Selv om faren for en alvorlig krise må anses som liten, er det avgjørende at vi fra norsk side er årvåkne, har god situasjonsforståelse og høy operativ evne.

Norsk sikkerhetspolitikk bygger på behovet for alliert støtte dersom Norge blir angrepet eller truet med angrep. Det forutsetter at vi i fredstid forbereder mottak av alliert assistanse dersom situasjonen skulle kreve det. Det inkluderer alliert øving og trening i Norge. All alliert tilstedeværelse og aktivitet i Norge foregår innenfor rammene av norsk basepolitikk.

I dagens sikkerhetspolitiske situasjon øker betydningen av det nordiske og nordisk-baltiske samarbeidet, med Østersjøregionen som sentral arena. Norge deltar aktivt i de fora som drøfter sikkerhetsutfordringer i regionen. Norge bidrar også til alliert sikkerhet gjennom bidrag til NATOs Enhanced Forward Presence i Litauen.

Globale sikkerhetsutfordringer påvirker utviklede land og utviklingsland. Globale sikkerhetsutfordringer utenfor Europa blir ikke værende utenfor Europa. De rammer også Europa og Norge. Innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer er prioritert av FNs medlemsland innenfor 2030-agendaen.

Det er en lang linje i norsk og alliert politikk at troverdig avskrekking kombineres med vilje til nedrustning og rustningskontroll. Det øker vår kollektive sikkerhet.

Regjeringen legger til grunn det enstemmige vedtaket fra Stortinget 26. april 2016:

«Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikkespredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.»

I arbeidet med nedrustning søker Norge konstruktive løsninger og kompromisser for å samle flest mulig stater bak en aktiv nedrustningspolitikk. Norges lederrolle for verifikasjon av nedrustning er ett eksempel på dette. Regjeringen vil fortsette innsatsen og støtte effektive tiltak for nedrustning.

Norge har derimot sagt nei til et internasjonalt forbud mot kjernevåpen nå. Et forbud uten tilslutning fra kjernevåpenstatene, og som går utenom allerede etablerte nedrustningsregimer, vil ikke styrke etterlevelsen av allerede eksisterende gjeldende folkerettslige forpliktelser og nedrustningsregimer. Vedtaket er mer utfyllende omtalt under pkt. 8.1 «Fremme norsk sikkerhet» under programområde 02 Utenriksforvaltning.

Det nye sikkerhetspolitiske landskapet gjør at også nedrustningsarbeidet stilles overfor nye utfordringer. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte og unngår at NPT svekkes.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen må fortsette med uforminset styrke. Regjeringen vil videreføre støtten til IAEAs kritiske innsats for ikke-spredning. På nedrustningsfeltet er det viktig å fokusere på tiltak som kan gi reelle resultater. Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om utvikling av metoder for å bekrefte destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Et slikt samarbeid mellom en kjernevåpenstat og en ikke-kjernevåpenstat er enestående, noe som nå har banet vei for et større internasjonalt partnerskap for verifikasjon av nedrustning. Troverdig verifikasjon skaper tillit og legger grunnlaget for fremtidige nedrustningsavtaler.

Norge har engasjert seg særskilt for å fase ut bruk av materiale som også kan brukes i masseødeleggelsesvåpen. Foruten aktivt engasjement i Ikkespredningsavtalen, Biologivåpenkonvensjo-

nen og Kjemivåpenkonvensjonen, er det viktig å bidra til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjoner mot spredning av masseødeleggende våpen.

Nord-Koreas gjentatte prøvesprengninger og missiltester er helt uakseptable og Norge har sluttet seg til de internasjonale fordømmelsene. Nord-Koreas handlinger illustrerer at det er tvingende nødvendig at Prøvestansavtalen (CTBT) trer i kraft så snart som mulig. Samtidig illustrerer disse handlingene også de alvorlige utfordringene med å få avskaffet kjernevåpen.

Opprettholde og styrke en verdibasert verdensorden forankret i FN og folkeretten

Norge har et betydelig internasjonalt engasjement knyttet til demokrati, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling. Disse verdiene ivaretas best gjennom et internasjonalt rettssystem, internasjonalt samarbeid og en liberal verdensorden. Vern om ytringsfrihet, religions-, livssyns- og trosfrihet, likestilling og LHBTI-rettigheter er en grunnleggende norsk interesse.

Er det noe historien har lært oss, så er det at vi ikke kan ta grunnleggende og universelle verdier og normer for gitt. De er hardt tilkjempet og må stadig forsvares. Det siste året har gitt mange påminnelser om dette. Den liberale verdensorden er under press. For Norge er det avgjørende å bidra til å verne om og bygge ut det multilaterale systemet.

Alle land har fordeler av et forutsigbart, regelstyrt system for samkvem og løsning av interessekonflikter mellom land. Rett må gå foran makt. Generalsekretær Guterres har lansert en rekke reforminitiativer, som Regjeringen støtter opp om.

FN er den viktigste organisasjonen for internasjonalt samarbeid og står sentralt i arbeidet for en rettsbasert verdensorden. FN bidrar til fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter, ved å bistå i humanitære kriser og ved å bidra til bygging av inkluderende stater og økonomisk og sosial utvikling.

FN er en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder, som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, rettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima.

Norge er kandidat til FNs sikkerhetsråd for 2021–22, og konkurrerer med Canada og Irland om to ledige plasser. Kandidaturet er ledd i en langsiktig politikk for å ivareta strategiske interesser. Kandidaturarbeidet har høy utenrikspolitisk prioritet.

I norsk utenriks- og utviklingspolitikk står arbeidet for å styrke vilkårene for demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene helt sentralt. Manglende respekt for grunnleggende menneskerettigheter er ofte en medvirkende årsak til krig og konflikt. Også i enkelte europeiske land er det en økende tendens til at demokratiske institusjoner svekkes og mediemangfoldet innsnevres.

Mye er oppnådd på menneskerettighetsområdet, men det er dessverre et økende gap mellom forpliktelse og etterlevelse av menneskerettighetene i praksis. Allianser av land fremholder tradisjonelle verdier og religiøse dogmer for å begrense enkeltindividers rettigheter. De viser til prinsipper om nasjonal suverenitet og ikke-innblanding. Dette er ikke akseptabelt.

Terrorangrepene i Europa det siste året, blant annet i Manchester og Barcelona, er angrep på det åpne og frie samfunnet. Slike angrep de siste årene har ikke minst vært direkte angrep mot det frie ordet og retten til å være annerledes. Det har vært forsøk på å skremme oss til stillhet. Det kan aldri aksepteres. Ytringsfriheten er kjernen i ethvert demokrati.

OSSE, Europarådet og FN er viktige arenaer for arbeid med menneskerettigheter. Menneskerettighetskonvensjonene brukes metodisk for å identifisere staters plikter overfor egen befolkning. Støtte til mottakerlandenes gjennomføring av egne forpliktelser vedrørende menneskerettigheter er en viktig del av formålet med EØS-midlene.

Vi må være tydelige: Terrorgruppene ISIL, al-Qaida og Boko Harams angrep mot trosfrihet og annerledes tenkende er anslag mot grunnleggende verdier. Terrorisme og alvorlig og organisert kriminalitet svekker også staters evne til å ivareta egne borgeres menneskerettigheter. Det er i beltet av sårbare stater fra Mali i vest til Pakistan i øst at flest mennesker drepes i terrorangrep.

Vi må være kompromissløse i møte med antisemittisme og all annen form for rasisme. Slik det fremkommer av Regjeringens handlingsplan mot antisemittisme 2016–2020 vil Regjeringen arbeide for et samfunn der jøder i Norge skal føle seg trygge og ikke utsettes for fordommer, hets eller angrep. Regjeringen vil bidra til bevaring av jødisk kulturarv og til økt toleranse, inkludert bekjempelse av hatefulle ytringer og antisemittisme.

Å sikre like rettigheter for kvinner og menn forblir en viktig prioritering. Diskriminering av jenter og kvinner er i ulik grad et strukturelt problem i en del land. Vi må støtte opp om de kreftene som tar oppgjør med dette. Arbeidet med å

implementere sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet videreføres.

Regjeringen følger opp handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken 2016–2020. Planen fremmer kapasitetsbygging ved bruk av norske erfaringer, og prioriterer global innsats for jenters utdanning, politisk og økonomisk deltakelse, bekjempelse av vold og fremme av seksuell og reproduktiv helse og rettigheter.

Europapolitikk

Norsk utenrikspolitikk begynner i Europa, hvor man finner broparten av Norges nære allierte. I dagens utfordrende sikkerhetspolitiske situasjon legger Regjeringen vekt på å videreutvikle et tett samarbeid med fire sentrale europeiske allierte land: Tyskland, Storbritannia, Frankrike og Nederland. Dette er et sentralt arbeid i oppfølgingen av Meld. St. 36 (2016–2017) Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk, hvor sikkerhetspolitiske dialoger er et sentralt element.

NATO, EU, OSSE og Europarådet utgjør bærebjelken i den europeiske sikkerhetsarkitekturen. Norge bidrar i alle organisasjonene, men er ikke medlem av EU. Regjeringens europapolitikk styres av norske interesser, og skal bidra til å virkeliggjøre tre visjoner: et trygt Europa, et fritt Europa og et økonomisk sterkt Europa.

Norges samarbeid med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte et sammenfall i syn og interesser mellom Norge og EU i utenrikspolitiske spørsmål og begge parter har gjensidig interesse av samarbeidet, både i globale sammenhenger som klimaforhandlingene og i utfordringer i våre nærområder. Vi har forventninger til at EU er garantist for grunnleggende folkerettslige og demokratiske prinsipper i Europa.

Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og våre øvrige avtaler med EU, deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EUs indre marked er vårt desidert viktigste marked. EØS-avtalen gir Norge adgang. For å sikre videre økonomisk vekst er det viktig å videreutvikle EUs indre marked. Regjeringen vil videreføre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser.

Brexit utfordrer dette samarbeidet langs mange dimensjoner, men gjør det desto viktigere å gjøre vårt for felles europeiske verdier og prinsipper – i alle relevante fora. Storbritannias beslutning om å tre ut av EU endrer imidlertid ikke Norges tilknytning til EU. Avtaleverket ligger fast og skal ivaretas.

Regjeringen har i 2017, gjennom det norske formannskapet i Nordisk ministerråd, prioritert å videreutvikle det nordiske samarbeidet. Økonomisk omstilling gjennom grønn vekst og samarbeid om integrering og inkludering er sentrale formannskapsprioriteringer. Et tett nordisk sikkerhetssamarbeid styrker Europas samlede bidrag til fred og sikkerhet. Det nordiske europapolitiske samarbeidet er styrket gjennom systematisk integrering av indre markedsspørsmål i Nordisk ministerråds arbeid.

Det norske engasjementet på Vest-Balkan er en viktig del av norsk europapolitikk. Regjeringen vil fortsatt bidra til utviklingen av rettsstater og stabilitet på Vest-Balkan, og støtte opp om landenes egne ambisjoner om euro-atlantisk tilnærming og integrasjon. Den norske satsingen på Vest-Balkan sammenfaller med økt engasjement i regionen fra EU og sentrale medlemsland som Tyskland. Alle landene på Vest-Balkan er kandidatland eller potensielle kandidatland til EU. Tettere samarbeid med, og integrasjon i EU og andre euro-atlantiske strukturer vil gi landene på Vest-Balkan et felles rammeverk og lette samarbeidet i regionen. Dette vil bidra til økt stabilitet og legge grunnlaget for økonomisk og sosial fremgang.

EØS-midlene skal både bidra til sosial og økonomisk utjevning i Europa og å styrke forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Gjennom avtalen med EU som ble signert 3. mai 2016 har vi forpliktet oss til å stille om lag 26 mrd. kroner (2,8 mrd. euro) til disposisjon i 15 mottakerland i Sentral- og Sør-Europa i perioden frem til 2021.

Regjeringen vil legge vekt på den strategiske bruken av EØS-midlene som et meget viktig virkemiddel i en aktiv europapolitikk. Regjeringen prioriterer innsatsen for å styrke menneskerettigheter, demokratiske verdier, toleranse, det sivile samfunn og rettsstaten. Det er etablert et strategisk samarbeid med Europarådet for å styrke fokus på disse utfordringene i mottakerlandene.

Økonomi og handelspolitikk

Norge har en åpen økonomi og et internasjonalsert næringsliv. Det multilaterale handelssystemet er av særskilt betydning for Norge. Verdens Handelsorganisasjon (WTO), supplert av EØS og EFTAs frihandelsavtaler, utgjør bærebjelken i norsk handelspolitikk. Utenrikspolitikken sentrale bidrag til norsk økonomi, og til næringslivet, forblir innsatsen for å sikre like og rettfærdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi.

Veksten i verdensøkonomien har tatt seg opp siden den globale finanskrisen, og mye tyder på at

veksten vil ta seg videre opp i tiden fremover. Det er spesielt modne økonomier som vokser raskere. Arbeidsledigheten faller, men fra et høyt nivå. Veksten i de fremvoksende økonomiene er høyere enn i de modne økonomiene, men forblir litt svakere enn den veksten de hadde i foregående tiår. Samtidig er de internasjonale økonomiske prognosene heftet med stor usikkerhet og det er en økt politisk usikkerhet knyttet til åpne markeder og handel.

Det siste året er det fra flere hold blitt stilt spørsmål ved frihandel og de institusjonene som bidrar til en åpen verdenshandel. Sterke krefter argumenterer for mindre frihandel og mer proteksjonisme. Disse proteksjonistiske tendensene skaper usikkerhet og utfordrer Norges grunnleggende interesser i globalisering og for multilaterale løsninger.

Frihandel og det internasjonale handelssystemet har bidratt vesentlig til global økonomisk utvikling og velstandsutvikling. Få land har dratt mer nytte av handel og investeringer over landegrensene enn Norge. For Norge – et lite land, med en åpen økonomi – er det internasjonale handelssystemet av avgjørende betydning. Å verne om dette systemet er viktig.

Det har vært et skifte i amerikansk økonomisk politikk i retning av bilateralisering av problemstillinger og -løsninger, og distansering vekk fra det multilaterale systemet. Storbritannias beslutning i 2016 om å melde seg ut av EU og EØS (Brexit) bidrar også til økt usikkerhet i handelspolitikken.

Handelspolitikken prioriteres av Regjeringen, og har en sentral plass i vårt forsterkede økonomiske diplomati. Å fremme norske økonomiske interesser betyr at vi skal sikre velstand og vekst, med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Sundvolden-plattformen slår fast at Regjeringen vil arbeide for en friere handel og føre en offensiv handelspolitikk, hvor Norges interesser vektlegges.

Rivaliserende stormakters økonomier er i dag tett sammenvevd, noe som virker stabiliserende og konfliktdepende. Internasjonalt samarbeid, internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan bidra til felles løsninger og dermed til å komme igjennom akutte og langvarige kriser.

Med de økonomiske endringene verden står overfor, følger også maktforskyvninger østover og sørover. Det bringer muligheter og utfordringer. Det er naturlig å forvente at fremvoksende økonomier får økt innflytelse, men også tar på seg større ansvar i henhold til sin økonomiske tyngde. Utfordringene ligger i å finne modeller for å fremme

integrering mellom grupper av land uten at det fører til blokkdannelser og svekkelse av bredere internasjonalt samarbeid. Den fremste forutsetningen for å bevare den eksisterende verdensordenen er ikke at det relative styrkeforholdet mellom statene er konstant, men at alle følger folkeretten og bygger på vinn-vinn tenkningen som har vært grunnlaget for den historiske økonomiske veksten og fattigdomsbekjempelsen vi har opplevd de senere tiårene.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er det fremste forsvarsverket mot proteksjonisme. Norges hovedmål er at WTO forblir det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger. Regjeringen vil arbeide for at WTO fortsetter å gi resultater i form av nye avtaler og videreutvikling av regimet for tvisteløsning samtidig som dette blir krevende i dette handelspolitiske landskapet. Avtalen om handelsfasilitering (Trade Facilitation Agreement) trådte i kraft i februar 2017. Dette er den første globale handelsavtalen siden WTO ble dannet i 1995. Avtalen vil øke åpenheten og transparensten i tollsystemene, redusere handelskostnadene og ha stor positiv virkning på verdensøkonomien.

Norge er ikke bare avhengig av handel, men også av en aktiv og strategisk handelspolitikk. Norske handelspolitiske interesser ligger fast, samtidig som de speiler endringene i norsk økonomi, og den økte rollen som investeringer og handel med tjenester spiller. Samtidig har denne og tidligere regjeringer gjort det klart at overordnede politiske målsettinger om norsk matproduksjon og offentlige tjenesteytinger ligger til grunn for våre posisjoner.

Regjeringen vil arbeide aktivt med å få til et så godt utfall av ministermøte for WTO i Buenos Aires i desember 2017 som mulig. Mye av arbeidet vil legges på å styre forventningene. Det vellykkede uformelle ministermøtet i Oslo i oktober 2016 resulterte i en liste over de mest aktuelle områdene for forhandlinger; landbruk, fiskerisubsidier, innenlandske reguleringer for tjenester, utviklingsspørsmål samt muligens e-handel og investeringsfasilitering. Det er imidlertid liten reell fremgang i diskusjonene. Fiskerisubsidier peker seg ut som det forhandlingsområdet med best mulighet for resultater på kort sikt.

Frem til 2017 utløste manglende fremgang i WTO flere større regionale initiativer, som forhandlinger om en transatlantisk handels- og investeringsavtale Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) mellom EU og USA, og en avtale som omfatter flere av landene rundt Stillehavet Trans Pacific Partnership (TPP). I dag har

USA trukket seg fra TPP-avtalen og TTIP-avtalens fremtid er uviss. Dermed er risikoen for at Norge blir stående utenfor en viktig del av videreutviklingen av rammeverket for internasjonal handel redusert når det gjelder mega-regionale avtaler.

Regjeringen har de siste årene gjennomført et taktskifte i arbeidet med å fremme norske næringsinteresser internasjonalt. Målet er å sette næringsfremme inn i et bredere utenriksøkonomisk perspektiv. Norsk utenriksstjeneste skal være et instrument for å fremme norske næringsinteresser og kompetansemiljøer i utlandet. Uten-

riksstasjonene er initiativtagere, døråpnere, problemløser og nettverksbyggere. De har førstehåndskunnskap om lokale forhold, oversikt over markedsmuligheter og tilgang til nettverk og myndigheter i gjeldende land.

Regjeringen legger stor vekt på at norske bedrifter utviser samfunnsansvar i sitt virke globalt. Utenriksdepartementet følger opp arbeidet med internasjonale standarder i fora som FN og OECD, og i nært samarbeid med andre departementer.

2 Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene

Utenriksdepartementets samlede budsjettforslag for 2018 utgjør 37,9 mrd. kroner, hvorav om lag 80 pst. er tilskuddsmidler.

Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene forvalter hoveddelen av midlene, men delegerer også betydelige midler til Norad, Norfund, Fredskorpset, Financial Mechanism Office (FMO) i Brussel og andre institusjoner.

Effektiv og hensiktsmessig tilskuddsforvaltning

Tilskuddsmidlene er sentrale virkemidler for Norge for å nå politiske mål og oppnå resultater. Dette er fellesskapets midler som må forvaltes på en effektiv og hensiktsmessig måte, i tråd med gjeldende regelverk. Hensiktsmessig forvaltning innebærer at avtalene med de ulike tilskuddsmottakerne tilpasses tilskuddets risiko, og sikrer både tilstrekkelig kontroll og nødvendig fleksibilitet for å oppnå ønskede resultater.

Et viktig virkemiddel for bedre og mer effektiv tilskuddsforvaltning er å redusere antall avtaler og antall partnere. Avtalereduksjon tjener også Regjeringens mål om konsentrasjon av bistanden. De senere års systematiske innsats i departementet, ved ambassadene og i Norad med avtalereduksjon på programområde 03 *Internasjonal bistand*, har resultert i en betydelig reduksjon i samlet antall avtaler, og i antall partnere. I perioden fra juni 2015 til september 2017 er antall avtaler redusert med 46 pst. Dette arbeidet videreføres i 2018, tilpasset øvrige føringer for bistanden.

Til tross for gode systemer for tilskuddsforvaltning, har interne gjennomganger avdekket mangelfull etterlevelse av regelverk og retningslinjer. Departementet har som følge av dette i 2016 og 2017 gjennomført og igangsatt særlige tiltak for å bedre kvaliteten i forvaltningen, også på områder der anskaffelser inngår i tilskudd, og der statsstøtteregele kommer til anvendelse.

Sentralt i tilskuddsforvaltningen står rådgivning og kvalitetssikring som utføres av andrelinjefunksjonene i departementet, på utenriksstasjonene og i Norad. Det gis tilbud om opplærings- og kursopplegg innen tilskuddsforvaltning i utenriksstasjonen, og rutiner og veiledninger er tilgjenge-

lige for saksbehandlere og ledere. Det gjøres gjennomganger av forvaltningen ved utenriksstasjoner og i departementet. Gjennomgangene følges opp i henhold til egen prosedyre for å sikre læring og forbedring.

Blant annet gjennom den årlige virksomhetsplanprosessen tilstrebes et effektivt styringssystem for tildeling av tilskuddsmidler til departementets ulike forvaltningsenheter og underliggende etater, sammen med gode rutiner for oppfølging, kontroll og resultatrapportering. Dette forutsettes å gi klare rammer for målstyringen i tilskuddsforvaltningen.

Som oppfølging av Regjeringens digitaliseringspolitikk, og for å effektivisere og øke kvaliteten i tilskuddsforvaltningen i utenriksstasjonen, har Utenriksdepartementet og Norad i 2017 tatt i bruk en digital portal for innsending av tilskuddsøknader innen utvalgte ordninger. Søknadene som sendes inn via portalen blir automatisk arkivert hos enten departementet eller Norad, avhengig av ordning. I 2018 vil flere ordninger inkluderes i portalen, samtidig som det vil bli arbeidet videre med ytterligere digitalisering av saksbehandlingen. Dette forventes å gi bedre oversikt over søknadsbehandlingen og resultatrapporteringen og vil redusere registreringsarbeidet.

Risikostyring og resultatoppnåelse

Gitt de utviklingspolitiske målsettingene som mye av Utenriksdepartementets tilskuddsmidler skal bidra til å oppfylle, er mange av aktørene som kanaliserer og mottar midler lokalisert i omgivelser preget av utbredt korrupsjon, ekstrem fattigdom, uklare maktstrukturer, svake finansinstitusjoner og i noen tilfeller også krig og konflikt. Det er derfor vesentlig risiko forbundet med forvaltningen av tilskuddsmidler, både for manglende resultatoppnåelse og for misligheter og misbruk av midler. Utenriksdepartementet tilstreber å redusere risiko gjennom risikodempende tiltak som gode forvaltningssystemer, kvalitetssikring og systematisk oppfølging og kontroll av midlene.

Utenriksdepartementets og Norads ordningsregelverk for de ulike tilskuddsordningene angir mål for ordningene, kriterier for måloppnåelse, til-

delingskriterier og opplegg for oppfølging og kontroll. Ordningsregelverkene, sammen med gode avtalemaler med resultatrammeverk tilpasset de ulike kanalene/partnere, sikrer sammenheng mellom departementets politiske mål og tilskuddsforvaltningen.

I 2017 er det utarbeidet nytt veiledningsmateriale i resultat- og risikostyring til bruk for tilskuddsforvaltere. Veiledningen inkluderer risikovurderinger knyttet til de fire tverrgående hensynene i alt utviklingssamarbeid; menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø og anti-korrupsjon. I 2018 vil oppdatert og ny elektronisk versjon av departementets håndbok i tilskuddsforvaltning bli tatt i bruk.

Et godt etablert system for gjennomføring og oppfølging av evalueringer innen programområde 03 *Internasjonal bistand* bidrar også til læring, ansvarliggjøring og resultatfokus. Dette underbygger at det er krevende å institusjonalisere læring av gjennomganger og evalueringer, og at det stadig må rettes fokus mot dette.

Tilsyn og kontroll

Sentral kontrollenhet i Utenriksdepartementet skal føre tilsyn med utenriksstjenesten hjemme og ute, herunder med tilskuddsforvaltningen. Dette tilsynsarbeidet legges til grunn for viktige forbedringstiltak.

I 2016 har Sentral kontrollenhet gjennomført stikkprøvekontroller hos tilskuddsmottakere i mottakerland og ført tilsyn med tilskuddsforvaltningen hjemme og ute. Høsten 2016 foretok Sentral kontrollenhet en gjennomgang av et samarbeidsprosjekt med International Law and Policy Institute (ILPI). Denne ble fulgt opp med en bredere gjennomgang av samarbeidet. Gjennomgangene avdekket ingen straffbare forhold, men påpekte flere forvaltningsmessige svakheter som følges opp. På oppdrag av departementet gjennomførte Norad forvaltningsgjennomganger på seks ambassader.

Arbeidet med ulike former for tilsyn og kontroll vil fortsette i 2018.

Nulltoleranse for økonomiske misligheter

Utenriksdepartementet har nulltoleranse for økonomiske misligheter og annet misbruk av departementets midler.

Nulltoleranseprinsippet ligger fast. Det gjelder for alle i utenriksstjenesten, vare- og tjenesteleverandører og personer/organisasjoner som forvalter midler tildelt fra Utenriksdepartementet.

Tilskuddsmottakere er selv ansvarlige for å undersøke mistanker om brudd på lovgivning, annet regelverk, vedtak eller avtale knyttet til tilskuddsmidlene. Funnene de gjør skal rapporteres til Utenriksdepartementet, alternativt til Norad, Fredskorpset eller Norfund for tilskudd gitt derfra. Sentral kontrollenhet og Norad kan, uten å rokke ved tilskuddsmottakers ansvar, bistå denne i undersøkelsene av saker, eller selv beslutte å gjennomføre granskning.

Ved begrunnet mistanke, uavhengig av årsak, skal som hovedregel videre overføringer til en sluttmottaker umiddelbart stanses inntil saken er utredet og adekvate, risikodempende tiltak er gjennomført. Slik stans vil normalt bare gjelde nye utbetalinger under den aktuelle avtalen.

Misbrukte midler skal søkes tilbakeført.

Mangelfull rapportering, tilbakeholdelse av informasjon og andre forhold som svekker tilliten til tilskuddsmottakeren, vil bli ansett som vesentlig avtalebrudd som kan føre til at tilskuddet i sin helhet kreves tilbakebetalt.

Dersom motparten bestrider krav fremsatt av departementet, skal rettslige skritt for å inndrive midlene vurderes. Politianmeldelse vurderes dersom det er sannsynlig at straffbare forhold har funnet sted.

FN, utviklingsbankene og andre multilaterale organisasjoner og fond som Norge støtter, forventes å ha nulltoleranse for økonomiske misligheter og følge opp dette gjennom forebyggende tiltak, kontrollsystemer, interne retningslinjer og reaksjoner i tilfelle overtredelser. Dette innebærer blant annet at organisasjonene forventes å ha, eller være tilknyttet, en uavhengig internrevisjons- og granskingsfunksjon med tilstrekkelig mandat og kapasitet til å føre tilsyn med virksomheten og til å foreta granskning ved mistanke om misligheter internt og hos eksterne partnere.

Ansvaret for å forebygge, avdekke og håndtere misligheter ligger hos organisasjonene. Disse har også ansvar for å rapportere om misligheter i årsrapporter og i noen tilfeller til den enkelte giver. Organisasjonenes forpliktelser overfor Norge i slike saker er regulert i avtaler. Utenriksdepartementet følger med på organisasjonenes håndtering av saker der norske midler mistenkes å være berørt og søker å samarbeide med andre land om felles reaksjoner.

Norge arbeider på ulike måter, blant annet gjennom deltakelse i styrende organer, i bilateral dialog og i internasjonale nettverk, for å styrke multilaterale organisasjoners økonomiforvaltning, kontroll og håndtering av mislighetssaker.

3 Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform

Regjeringen bygger sin politikk på en effektiv bruk av felleskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensiale for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektivitetsreform (ABE-reformen), og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skape handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til felleskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Utenriksdepartementet innebærer dette at driftsrammene i 2018 totalt reduseres med 18,9 mill. kroner, herunder 11,2 mill. kroner under programområde 02 *Utenriksforvaltning* og 7,7 mill. kroner under programområde 03 *Internasjonal bistand*.

Utenriksdepartementet har gjennomført en rekke tiltak for å effektivisere virksomheten og tilpasse driften til reduserte rammer. I perioden 2014–2018 er Utenriksdepartementets driftsrammer redusert med om lag 190 mill. kroner da det utover avbyråkratiserings- og effektivitetsreformen også er innarbeidet ekstraordinære reduksjoner i driftsrammene. Som følge av reduksjonene har Utenriksdepartementet effektivisert og utfaset oppgaver. I perioden 2014–2017 er syv utenriksstasjoner avviklet. I 2014 ble La Paz og Bujumbura avviklet og i 2016 ble Astana, Sofia, Harare, Lusaka og Guatemala avviklet. Utenriksdepartementet har samtidig effektivisert administrative oppgaver som utføres på utenriksstasjonene.

Forbedrede teknologiske løsninger har gjort det mulig å flytte administrative oppgaver fra utenriksstasjonene til Oslo, fortrinnsvis innen arkiv, IKT og regnskap. Flere oppgaver er samtidig overført til lokalt ansatte medarbeidere. Effektiviseringen har bidratt til at opp mot 100 stillinger er flyttet hjem fra utenriksstasjonene, samtidig som antall statsansatte i tjenesten årlig er redusert gjennom naturlig avgang.

Utenriksdepartementet deltar aktivt i reformarbeid som ledes av andre departementer. Departementet er blant annet part i 14 felles rammeavtaler for innkjøp av varer og tjenester.

Utenriksdepartementet har inngått nordisk samarbeid på flere utenriksstasjoner. Den nordiske samlokaliseringen i Yangon, der Norge, Sverige, Finland og Danmark har felles drift, ble evaluert med tilfredsstillende resultater i 2016. Videre er Norge samlokalisert og delvis integrert med enkelte av de nordiske landene på steder som Kabul, Dhaka og Luanda.

Som et ledd i Regjeringens digitaliseringsarbeid har Utenriksdepartementet i 2017 lansert en ny digital portal knyttet til tilskuddsmidler. Med dette kan publikum elektronisk sende inn søknader om tilskuddsmidler, foreløpig for utvalgte tilskuddsordninger, i portalen. Portalen vil på sikt innebære en forenkling av søknadsprosessen for publikum og bidra til effektivisering av arbeidet med departementets søknadsbehandling og rapportering. Portalen vil integreres mot arkiv- og økonomistyringssystemene.

I 2013 ble søknader om visum og opphold behandlet ved nærmere 80 ulike utenriksstasjoner. I 2017 er dette redusert til vel 60 stasjoner som følge av at Utenriksdepartementet har testet ut knutepunktorganisering av dette arbeidet som en pilot ved enkelte utenriksstasjoner. En samling av kompetansen til færre steder har effektivisert saksbehandlingen og økt kvaliteten i det arbeidet som gjøres. Dette har også vært en medvirkende årsak til at utenriktjenesten har kunnet håndtere en økning i saksmengde uten en tilsvarende økning i ressursinnsats. Utenriksdepartementet tar sikte på å knutepunktorganisere arbeidet på utlendingsfeltet i hele utenriktjenesten.

Etter å ha opparbeidet erfaring med tjenesteutsetting på enkelte tjenestesteder inngikk Utenriksdepartementet høsten 2014 fire regionale rammeavtaler med ekstern tjenesteyter, VFS, om mottak av søknader om visum og opphold. Med det ble det åpnet for at det aller meste av publikumshåndteringen flyttes fra utenriktjenesten til tjenesteyter, mens utenriktjenesten beholder arbeidet med saksbehandling og beslutning. I og

med at utenriktjenesten mottar flere søknader enn alle andre deler av utlendingsforvaltningen til sammen, vel 200 000 søknader i alt i 2016, og har hatt en betydelig økning i antall saker, har vi kunnet håndtere en økt saksmengde uten tilsvarende økt ressursinnsats. Tjenesteutsetting i land som Kina, som betyr mye for norsk turistnæring, har bidratt til økte inntekter for norsk reiselivsnæring.

Rammeoverføringer til Kunnskapsdepartementet – driftskostnader knyttet til Norges forskningsråd

Regjeringen foreslår å samle alle bevilgninger til drift av Forskningsrådets virksomhet på én ramlestyrt post på Kunnskapsdepartementets (KDs) budsjett. Regjeringen ønsker med dette å sikre mer overordnet og effektiv styring av de samlede kostnadene ved Forskningsrådets virksomhet.

Omleggingen innebærer at midler til drift av Forskningsrådets virksomhet som tidligere har vært en del av forskningsbevilgningene under det enkelte departement, rammeoverføres til KD fra og med 2018. Midlene som overføres er alle kostnader som ikke Forskningsrådet fordeler videre til forskning, altså aktiviteter knyttet til administrasjon, drift, forvaltning av forskningsmidler, kommunikasjon og formidling, rådgivning, evalueringer og rapporter og annen særlig tjeneste-

ytning. Rammeoverføringen er av teknisk karakter og innebærer i seg selv ingen endring i nivået på virksomhetskostnadene eller noen endringer i aktiviteten til Forskningsrådet.

Utenriksdepartementet foreslår på denne bakgrunn å flytte samlet 18,9 mill. kroner, 2,7 mill. kroner på programområde 02 *Utenriksforvaltning* og 16,2 mill. kroner på programområde 03 *Internasjonal bistand*, til kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virksomhetskostnader* på Kunnskapsdepartementets budsjett.

Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål godkjent under OECD/DAC-regelverket. Midlene kan dermed ikke benyttes til andre formål enn forskning under programområde 03 *Internasjonal bistand*. Rammeoverføringen medfører også rapporteringskrav for KD. Utenriksdepartementets forskningsprogrammer på programområde 03 vil variere i omfang over år, og ved eventuell reduksjon av porteføljen må administrasjonsmidlene tilbakeføres Utenriksdepartementet for å kunne benyttes til bistand.

Endringene er omtalt under berørte kapitler i Del II.

For nærmere omtale av den nye posten for virksomhetskostnader i Forskningsrådet, se Prop. 1 S (2017–2018) for KD, programkategori 07.70.

4 Tabelloversikt over budsjettforslaget

Programområder under departementet

(i 1 000 kr)				
Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
Programområde 02 Utenriksforvaltning	7 341 617	5 924 673	6 028 394	1,8
Programområde 03 Internasjonal bistand	34 010 086	30 882 749	31 881 928	3,2
<i>Sum Utgift</i>	<i>41 351 703</i>	<i>36 807 422</i>	<i>37 910 322</i>	<i>3,0</i>
Programområde 02 Utenriksforvaltning	254 251	241 561	265 704	10,0
Programområde 03 Internasjonal bistand	2 784			
<i>Sum Inntekt</i>	<i>257 035</i>	<i>241 561</i>	<i>265 704</i>	<i>10,0</i>

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)					
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2018
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	2 198 488	2 400 560	2 400 560	2 382 341
02.10	Utenriksformål	5 143 129	3 524 113	4 117 113	3 646 053
	<i>Sum programområde 02</i>	<i>7 341 617</i>	<i>5 924 673</i>	<i>6 517 673</i>	<i>6 028 394</i>
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 707 043	1 889 100	1 889 100	1 933 074
03.10	Bilateral bistand	3 354 988	3 587 140	3 597 140	4 061 140
03.20	Globale ordninger	23 653 709	20 038 409	19 994 456	20 126 414
03.30	Multilateral bistand	5 294 346	5 368 100	5 436 100	5 761 300
	<i>Sum programområde 03</i>	<i>34 010 086</i>	<i>30 882 749</i>	<i>30 916 796</i>	<i>31 881 928</i>

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
Administrasjon av utenriktjenesten					
100	Utenriksdepartementet	2 136 943	2 333 567	2 324 046	-0,4
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	53 826	57 274	48 432	-15,4
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	7 719	9 719	9 863	1,5
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>2 198 488</i>	<i>2 400 560</i>	<i>2 382 341</i>	<i>-0,8</i>
Utenriksformål					
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	59 884	66 611	42 793	-35,8
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 876 270	1 776 302	1 689 500	-4,9
117	EØS- finansieringsordningene	2 773 425	1 224 000	1 446 709	18,2
118	Nordområdetiltak mv.	423 214	442 742	452 229	2,1
119	Globale sikkerhetstiltak	10 335	14 458	14 822	2,5
<i>Sum kategori 02.10</i>		<i>5 143 129</i>	<i>3 524 113</i>	<i>3 646 053</i>	<i>3,5</i>
<i>Sum programområde 02</i>		<i>7 341 617</i>	<i>5 924 673</i>	<i>6 028 394</i>	<i>1,8</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 428 241	1 576 456	1 612 889	2,3
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	234 353	266 758	263 869	-1,1
144	Fredskorpset	44 449	45 886	56 316	22,7
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>1 707 043</i>	<i>1 889 100</i>	<i>1 933 074</i>	<i>2,3</i>
Bilateral bistand					
150	Bistand til Afrika	2 126 937	2 319 640	2 328 640	0,4
151	Bistand til Asia	580 315	611 500	816 500	33,5
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	569 764	556 000	726 000	30,6
153	Bistand til Latin-Amerika	77 972	100 000	190 000	90,0
<i>Sum kategori 03.10</i>		<i>3 354 988</i>	<i>3 587 140</i>	<i>4 061 140</i>	<i>13,2</i>
Globale ordninger					
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 076 534	2 239 515	2 191 844	-2,1
161	Næringsutvikling	1 606 268	1 669 000	2 006 500	20,2

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	195 584	202 500	485 000	139,5
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	5 205 291	4 734 424	4 912 000	3,8
164	Fred, forsoning og demokrati	1 047 984	1 136 100	1 506 100	32,6
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	541 855	603 818	593 767	-1,7
166	Klima, miljø og fornybar energi	1 206 142	1 267 700	1 492 700	17,7
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	6 719 562	2 949 375	1 380 435	-53,2
168	Kvinneres rettigheter og likestilling	292 943	316 700	346 700	9,5
169	Global helse og utdanning	4 761 546	4 919 277	5 211 368	5,9
<i>Sum kategori 03.20</i>		<i>23 653 709</i>	<i>20 038 409</i>	<i>20 126 414</i>	<i>0,4</i>
Multilateral bistand					
170	FN-organisasjoner mv.	3 174 135	3 301 100	3 550 800	7,6
171	Multilaterale finansinstitusjoner	1 850 491	1 797 000	1 891 500	5,3
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	269 720	270 000	319 000	18,1
<i>Sum kategori 03.30</i>		<i>5 294 346</i>	<i>5 368 100</i>	<i>5 761 300</i>	<i>7,3</i>
<i>Sum programområde 03</i>		<i>34 010 086</i>	<i>30 882 749</i>	<i>31 881 928</i>	<i>3,2</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>41 351 703</i>	<i>36 807 422</i>	<i>37 910 322</i>	<i>3,0</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
Administrasjon av utenriktjenesten					
3100	Utenriksdepartementet	254 251	241 561	265 704	10,0
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>254 251</i>	<i>241 561</i>	<i>265 704</i>	<i>10,0</i>
<i>Sum programområde 02</i>		<i>254 251</i>	<i>241 561</i>	<i>265 704</i>	<i>10,0</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
3140	Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140	2 784			
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>2 784</i>			
<i>Sum programområde 03</i>		<i>2 784</i>			
<i>Sum inntekter</i>		<i>257 035</i>	<i>241 561</i>	<i>265 704</i>	<i>10,0</i>

5 Generelle merknader til budsjettforslaget

Utenriksministeren og statsråden for samordning av EØS-saker og EU har ansvar for følgende kapitler og poster på Utenriksdepartementets budsjett:

Utenriksministeren

Tabell 5.1 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Utenriksdepartementet – unntatt saker som statsråden for samordning av EØS-saker og EU har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon
Kap. 104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet
Kap. 115	Næringsfremme, kultur- og informasjonsformål
Kap. 116	Deltaking i internasjonale organisasjoner – unntatt de saker som EØS- og EU-ministerer har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 118	Nordområdetiltak mv.
Kap. 119	Globale sikkerhetstiltak mv.

Tabell 5.2 Programområde 03 Internasjonal bistand

Kap. 140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen
Kap. 141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD)
Kap. 144	Fredskorpset
Kap. 150	Bistand til Afrika
Kap. 151	Bistand til Asia
Kap. 152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika
Kap. 153	Bistand til Latin-Amerika
Kap. 160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling
Kap. 161	Næringsutvikling
Kap. 162	Overgangsbistand/Sårbare stater og regioner
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter
Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering
Kap. 166	Klima, miljø og fornybar energi
Kap. 167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)

Tabell 5.2 Programområde 03 Internasjonal bistand

Kap. 168	Kvinneres rettigheter og likestilling
Kap. 169	Global helse og utdanning
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

Statsråden for samordning av EØS-saker og EU

Tabell 5.3 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Følgende saker under post 71 Diverse tilskudd: <ul style="list-style-type: none">– Informasjon om europeisk samarbeid– Tilskudd til europapolitisk forskning– Tilskudd til europapolitisk dialog– Tilskudd til EU-opplysning
Kap. 116	Følgende saker under post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner: <ul style="list-style-type: none">– Pliktige bidrag til EFTA og EFTA-organer
Kap. 117	EØS-finansieringsordningene

6 Overførbare bevilgninger

Under Utenriksdepartementet blir stikkordet «kan overføres» foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30–49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2017	Forslag 2018
115	70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	6 137	25 124
117	77	EØS-finansieringsordningen 2014–2021	12 896	787 554
117	78	Den norske finansieringsordningen 2014–2021	9 710	659 155
118	70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland	50 503	331 881
118	71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.	11 369	41 400
118	76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak	40	40 678
119	70	Globale sikkerhetstiltak	2 150	12 672
150	78	Regionbevilgning for Afrika	21 800	2 328 640
151	78	Regionbevilgning for Asia	2 162	816 500
152	78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	4 573	726 000
153	78	Regionbevilgning for Latin-Amerika	2 053	190 000
160	70	Sivilt samfunn	43 092	2 027 471
160	77	Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	1 502	142 000
161	70	Næringsutvikling	29 975	319 000
162	70	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner		485 000
163	70	Nødhjelp og humanitær bistand	4 825	4 562 000
163	72	Menneskerettigheter	1 638	350 000
164	70	Fred, forsoning og demokratitiltak	2 908	435 900
164	71	ODA-godkjente land på Balkan	20 693	350 000
164	72	Globale sikkerhetsutfordringer	14 758	207 000
164	73	Andre ODA-godkjente OSSE-land	63 114	415 500
164	74	Sikkerhetssektorreform (SSR) og fredsoperasjoner		87 700
164	75	Utvikling og nedrustning		10 000
165	70	Forskning	2 436	150 109

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2017	Forslag 2018
165	71	Faglig samarbeid	8 430	378 658
166	70	Ymse tilskudd	5 500	5 500
166	72	Klima og miljø	314	917 200
166	74	Fornybar energi	15 848	570 000
168	70	Kvinneres rettigheter og likestilling	1 763	346 700
169	70	Global helse	21 849	3 218 916
169	73	Utdanning	5 004	1 975 010
170	73	Verdens matvareprogram (WFP)		290 000
170	76	FN og globale utfordringer	785	308 300
170	77	FNs aidsprogram (UNAIDS)		130 000
170	78	Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.	4 437	235 000
170	79	Ekspertter, juniorekspertter og FNs fredskorps	15 620	44 000
170	81	Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk		235 000
170	82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)		85 000
170	83	Verdens helseorganisasjon (WHO)		183 500
171	70	Verdensbanken	685	916 000
171	71	Regionale banker og fond	1 046	840 000
171	72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklings- banker og finansinstitusjoner		135 500
172	70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging	351	319 000

7 Anmodningsvedtak

Oversikt over Stortingets anmodningsvedtak

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Dato	Omtale side
2015–2016	623	Arbeide aktivt mot atomvåpen og gjennomføring NPT	26. apr 16	15 og 35
2015–2016	845	Styrke mottaksapparatet i Hellas EØS-midler	10. juni 16	112
2016–2017	58	Fremleggelse av eksportkontrollmeldingen	22. nov.16	36
2016–2017	59	Utrede om ATT-avtalen kan innpasses norsk lov	22. nov.16	36
2016–2017	370	Avsette 1 pst. av BNI til bistand	19. des 16	45
2016–2017	577	Samstemthetsreform	18. apr 17	48
2016–2017	578	Andel til minst utviklede land	18. apr 17	150
2016–2017	579	Forutsigbarhet for langsiktighet særskilte sektorer	18. apr 17	54
2016–2017	580	Sterkere geografisk konsentrasjon	18. apr 17	55
2016–2017	581	Legge frem sårbarhetsstrategi	18. apr 17	217
2016–2017	582	Utvide periode rammeavtaler for frivillige organisasjoner	18. apr 17	204
2016–2017	583	Faglig rådgivning NORAD	18. apr 17	257
2016–2017	584	Forpliktelse økt HUM bistand	18. apr 17	225
2016–2017	585	Omgjøre kap. 162 overgangsbistand	18. apr 17	218
2016–2017	586	Ny og klarere budsjettstruktur, supplert indikative plantall	18. apr 17	59 og 148
2016–2017	686	Sikre kvinners rettigheter og representasjon	23. mai 17	400
2016–2017	687	Kvinnens reproduktive helse og rettigheter i int. fora	23. mai 17	403
2016–2017	688	Kvinnehelse og seksuelle og reproduktive rettigheter i bistandsarbeidet og styrke kvinneorganisasjoner	23. mai 17	49

8 Årsverkoversikt for Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet (Oslo)	838 årsverk
Utenriksdepartementet (utsendte ved utenriksstasjonene)	608 årsverk
Sum Utenriksdepartementet	1 446 årsverk
Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	242 årsverk
Fredskorpset	39 årsverk

Kilde: Statistikken dekker årsverk i departementene og underliggende virksomheter og er hentet fra SSBs registerbaserte sysselsettingsstatistikk som gir tall for tredje uke i november. Ansatte i Norfund og lokalt ansatte ved utenriksstasjonene inngår ikke i oversikten.

9 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Utgifter fordelt på programkategorier

						(i 1 000 kr)
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2018	
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	2 198 488	2 400 560	2 400 560	2 382 341	
02.10	Utenriksformål	5 143 129	3 524 113	4 117 113	3 646 053	
	Sum programområde 02	7 341 617	5 924 673	6 517 673	6 028 394	

Det foreslås bevilget 6 028,4 mill. kroner til programområdet 02 *Utenriksforvaltning* for 2018. Dette er en nominell økning på 103,7 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2017.

9.1 Fremme norsk sikkerhet

Det sikkerhetspolitiske landskapet i det euro-atlantiske området gjennomgår betydelige endringer. I øst har vi sett fremveksten av et mer selvhevdende Russland som ønsker å dominere i deler av sine nærområder og spille en større internasjonal rolle. Gjennom sine handlinger i Ukraina har Russland svekket europeisk sikkerhet og brutt med grunnleggende regler i folkeretten.

Sør og sørøst for Europa har det vokst frem et belte av ustabile og sårbare stater. Mangel på utvikling, sikkerhet og stabilitet er blant årsakene til migrasjon og flyktningstrømmer. Ustabiliteten gir gode vekstbetingelser for globale sikkerhetsutfordringer slik som internasjonal organisert kriminalitet, voldelig ekstremisme og terrornettverk. Cybersikkerhet er en økende utfordring.

For å forebygge og håndtere utfordringene kreves et nært og godt internasjonalt samarbeid. I det euro-atlantiske området settes imidlertid samholdet i og mellom land i økende grad på prøve. Kjente størrelser er i endring. Storbritannias planlagte uttrede fra EU og endringer i amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk, påvirker forholdet

mellom USA og Europa og samarbeidet mellom europeiske land.

I møte med utfordringene kan ikke politikken være statisk. Vi må hele tiden ta bevisste valg for å ivareta norske interesser og hegne om de verdiene vi tror på. Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk (Veivalgsmeldingen)* legger opp til en videreføring av de lange linjene i norsk sikkerhetspolitikk. Samtidig vil Regjeringen øke satsingen på europeisk og nordisk sikkerhetspolitisk samarbeid og styrke innsatsen for å bidra til stabilisering i Europas labile nærområder.

Fundamentet for norsk sikkerhetspolitikk forblir FN, folkeretten og NATO. For Norge er det en hovedmålsetting å bidra til å styrke dette fundamentet. NATO må forbli en sterk og troverdig allianse. Solidariteten medlemslandene imellom er grunnlaget for vårt kollektive forsvar og en forutsetning for norsk sikkerhet. Norge bidrar aktivt til å styrke NATOs forsvarsevne, politiske slagkraft og evne til omstilling. Bedre alliert forsvarsevne og situasjonsforståelse, blant annet i nord, er høyt prioritert. Det er avgjørende å bevare USAs engasjement i Europa. Vi må bidra til en mer balansert transatlantisk byrdefordeling. Samtidig må vi bevare og videreutvikle det nære bilaterale forholdet til USA samt til andre sentrale allierte og partnere. Som varslet i veivalgsmeldingen vil Regjeringen derfor bygge et tettere sikkerhetspolitisk forhold til Frankrike, Nederland, Storbri-

tannia og Tyskland og trappe opp samarbeid og dialog med de nordiske land.

Alle allierte land må oppleve at alliansen ivaretar deres sikkerhetsbehov. Derfor er det avgjørende for Norge og øvrige medlemsland at NATO opprettholder en troverdig avskrekkingsevne og kan løse alle tre kjerneoppgaver. Norge bidrar til NATOs kapasiteter. Vi ønsker nært samarbeid mellom NATO og EU og vil bidra til økt europeisk sivil og militær krisehåndteringsevne.

Fra norsk side legger vi vekt på sikkerhetssituasjonen i Nord-Atlanteren, hvor økt russisk evne til sjøkontroll og –nektelse kan få konsekvenser for forsyningslinjene over Atlanteren. Dette berører hele alliansens sikkerhet og krever en særskilt vektlegging av maritime kapasiteter.

Annekteringen av Krim var ikke bare et brudd på folkeretten, men også et tillitsbrudd. De russiske handlingene i Ukraina har skapt usikkerhet og bidratt til en endret sikkerhetspolitisk situasjon i Europa. Regjeringen vil fortsatt stå sammen med allierte og likesinnede partnere i reaksjonene på de russiske folkerettsbruddene. Vårt demokrati og vår velferd er avhengig av en verdensorden som bygger på folkeretten og etablerte normer.

Samtidig er naboskapet til Russland en konstant og viktig utenrikspolitisk faktor. Vi har lang tradisjon for å opprettholde dialog og samarbeid på områder av felles interesse, også i perioder med politiske uoverensstemmelser. Samarbeidet dreier seg ikke minst om felles forvaltning av viktige fiskeressurser, miljøvern, atomsikkerhet og søk og redning til havs.

For Norge er det viktig både å ivareta egne interesser i det praktiske samarbeidet med Russland, og samtidig stå fast på folkeretten og forsvare viktige prinsipper for internasjonalt samkvem. Det grenseoverskridende folk-til-folk-samarbeidet og det regionale samarbeidet i nord bidrar til å styrke tillit og dempe spenninger. Det vil fortsatt stå sentralt både i våre bilaterale forbindelser til Russland og i Regjeringens nordområdesatsing.

Nordområdepolitikken må også forstås i en sikkerhetspolitisk ramme. Regjeringen arbeider for at Arktis fortsatt skal kjennetegnes av fred, stabilitet og godt internasjonalt samarbeid.

Norge driver bærekraftig, langsiktig og ansvarlig forvaltning i våre nordlige områder. Vårt fiskerisamarbeid med Russland i Barentshavet bidrar til god forvaltning av bestander av stor økonomisk betydning for både Norge og Russland, og er et eksempel til internasjonal etterfølgelse.

Vi samarbeider nært med andre stater og aktører med interesser i Arktis. Arktisk råd er det vik-

tigste forumet for internasjonalt samarbeid om arktiske spørsmål. Havretten er det folkerettslige grunnlaget for å regulere aktiviteten i Arktis, og alle de arktiske statene slutter opp om dette. Det er viktig for forutsigbarhet og stabilitet i regionen.

Norge har lagt vekt på å videreføre det internasjonale samarbeidet med Russland i nord. Særlig Arktisk råd, men også Barentssamarbeidet er viktig for Norge.

Vår tilstedeværelse og aktivitet i nordområdene styrker Norges posisjon internasjonalt som en betydelig og ansvarlig arktisk nasjon. Vi ivaretar vitale norske interesser som klima og miljø, tilgang til nye naturressurser og handelsveier, og sikkerhet og stabilitet i våre nærområder.

Regjeringen fortsetter å gjennomføre tiltakene i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*. Utviklingspolitikken skal i langt større grad enn tidligere omfatte innsats mot globale sikkerhetsutfordringer. Det er opprettet et eget bistandsprogram for forebygging av radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme i sårbare områder preget av vold og konflikt, og et tilsvarende bistandsprogram mot organisert kriminalitet og ulovlig handel. Bistandsprogrammene trappes opp til 200 mill. kroner i 2018.

Det er behov for økt kunnskap og analyse, styrket nasjonal samordning og et bredt internasjonalt samarbeid. Med kapasitets- og institusjonsbygging i prioriterte land og regioner, vil Regjeringen bidra til å skape inkluderende samfunn, forebygge konflikt og stabilisere områder hvor terrororganisasjoner er drevet tilbake. Norge stiller seg også positiv til en økt rolle for NATO i bekjempelse av terrorisme der alliansen kan gi merverdi.

Det er en lang linje i norsk og alliert politikk at troverdig avskrekking kombineres med vilje til nedrustning og rustningskontroll. En slik kombinasjon øker vår kollektive sikkerhet og oppnås ved både å styrke forsvarsevnen og ved gjensidige kutt og kontroll med enkelte kategorier våpen. Veivalgsmeldingen viderefører dette viktige arbeidet. Det nye sikkerhetspolitiske landskapet byr også på nye utfordringer for nedrustningsarbeidet. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte.

Regjeringen arbeider målrettet innenfor etablerte internasjonale rammer for å oppnå det langsiktige målet om en verden uten kjernevåpen. Det viktigste rammeverket er Ikke-spredningsavtalen (NPT). En svekkelse av NPT vil også svekke plattformen vi har for å ruste ned og hindre spredning.

Vedtak nr. 623, 26. april 2016

«Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikke-spredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.»

Grunnlaget for vedtaket er behandling av Innst. 199 S (2015–2016) og Meld. St. 37 (2015 – 2016) *Globale Sikkerhetsutfordringer (GSU) i utenrikspolitikken*. Vedtakets iverksettelse er pågående og langsiktig.

Det vises til tidligere rapportering til Stortinget, jf. Meld. St. 17 (2016–2017) *Anmodnings- og utredningsvedtak i stortingssesjonen 2015–2016* og Prop. 1 S (2016–2017) for Utenriksdepartementet. Utenriks- og forsvarskomiteen har i Innst. 7 S (2016–2017) merket seg at utenriksministeren har utnevnt en egen spesialrepresentant og viser videre til at Regjeringen siden stortingsvedtaket har intensivert arbeidet med verifikasjon av nedrustning for å oppnå bred støtte til en norsk FN-resolusjon om dette og det langsiktige arbeidet for å etablere en verden fri for atomvåpen.

I arbeidet med nedrustning søker Norge konstruktive løsninger og kompromisser for å samle flest mulig stater bak en aktiv nedrustningspolitikk. Norges lederrolle for verifikasjon av nedrustning er eksempel på dette. Regjeringen vil fortsette innsatsen og støtte tiltak som fremmer effektive tiltak for nedrustning.

Norge har i 2016 kraftig trappet opp sitt engasjement på kjernefysisk nedrustning. Det norske presidentskapet i Nedrustningskonferansen (CD) søkte aktivt å få slutt på konferansens mangeårige handlingslammelse. Norge har holdt en høy profil i FNs åpne arbeidsgruppe for kjernefysisk nedrustning (OEWG) og der fremmet samlende løsninger med basis i vedtak nr. 623. Norge fikk videre bred oppslutning om resolusjonen om verifikasjon av kjernefysisk nedrustning i FNs generalforsamling. Denne resolusjonen slår utvetydig fast målet om avskaffelse av kjernevåpen og bygger på formuleringer fra dette vedtaket. Resolusjonen har videre en oppfølgingsmekanisme hvor Norge vil spille en lederrolle.

Norge har derimot sagt nei til et internasjonalt forbud mot kjernevåpen nå. Et forbud uten tilslutning fra kjernevåpenstatene, og som går utenom allerede etablerte nedrustningsregimer, vil ikke styrke etterlevelsen av allerede eksisterende gjeldende folkerettslige forpliktelser og nedrustningsregimer.

NATO slår i sitt strategiske konsept fra 2010 fast at alliansen ønsker en verden uten kjernevåpen, men så lenge kjernevåpen eksisterer, vil NATO forbli en kjernefysisk allianse. Forbudstraktaten som ble vedtatt 7. juli i New York er ikke forenlig med våre allianseforpliktelser i NATO. I denne saken står vi sammen med våre allierte. Det er ikke aktuelt for Norge å støtte forslag i FN som svekker NATO som forsvarsallianse. Den eneste måten å få avskaffet kjernevåpen på er gjennom balanserte, gjensidige, irreversibile og verifiserbare reduksjoner. Det bidrar til stabilitet og forutsigbarhet. Derfor følger Regjeringen dette sporet og Ikke-spredningsavtalens (NPT) forpliktelser, i tråd med Stortingets enstemmige vedtak.

Toppmøtene om kjernefysisk sikkerhet, Nuclear Security Summit, har brakt kjernefysisk terrorisme høyere opp på dagsordenen. Norge har engasjert seg særskilt for å fase ut bruk av materiale som også kan brukes i masseødeleggelsesvåpen, som høyanriket uran og høyaktive radiologiske kilder. Regjeringen vil videreføre innsatsen for å hindre spredning av slikt materiale.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen må fortsette med uforminset styrke. Regjeringen vil videreføre støtten til IAEAs verifikasjonsarbeid. Det er viktig for at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp.

Innsatsen for ikke-spredning kommer også til uttrykk gjennom god og effektiv eksportkontroll av forsvarsmateriell og flerbruksvarer. For å holde tritt med spredningsbildet og den teknologiske utviklingen, foregår det løpende informasjonsutveksling og forhandlinger om felles retningslinjer i ulike multilaterale regimer. Norge har lyktes i å styrke dialogen med ikke-medlemmer som er potensielle teknologileverandører og arbeider aktivt i internasjonale fora for å oppnå høye og ansvarlige standarder for kontroll med eksport av konvensjonelle våpen og militært utstyr.

Teknologiutvikling og globalisering stiller store krav også til en effektiv gjennomføring av kontrollen på nasjonalt plan. Regjeringen har effektivisert arbeidet gjennom et digitalisert lisensieringsverktøy, og vil oppgradere disse for å bedre brukervennligheten.

Vedtak nr. 58, 22. november 2016

«Stortinget ber regjeringen vurdere å legge frem eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er *Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2015, eksportkontroll og internasjonalt ikke-sprednings-samarbeid*. Meld. St. 36 (2015–2016), Innst. 54 S (2016–2017).

Vedtaket blir fulgt opp ved at Regjeringen vil legge frem meldingen om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2016, i oktober 2017.

Regjeringen har som mål å være mest mulig åpen om norsk eksport av forsvarsmateriell, og meldingen vil gi omfattende informasjon om den faktiske eksporten i 2016. Meldingen vil ha den samme strukturen som før, og informere om utførelsen av relatert teknologi, tjenester for militære formål, overføring av produksjonsrettigheter og formidling. Det har ikke vært praktisk mulig å legge frem meldingen i løpet av andre kvartal.

Vedtak nr. 59, 22. november 2016

«Stortinget ber regjeringen utrede hvorvidt innholdet i ATT-avtalens artikler 6 og 7 kan innpases i norsk lov eller forskrift, slik at det får en sterkere juridisk forankring og ikke bare gjenspeiles i departementets egne retningslinjer.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er *Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2015, eksportkontroll og internasjonalt ikke-sprednings-samarbeid*. Meld. St. 36 (2015–2016), Innst. 54 S (2016–2017).

Regjeringen vil komme tilbake med en utredning i melding til Stortinget om eksport av forsvarsmateriell. Denne meldingen legges frem i oktober 2017.

9.2 Nordområdene – Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområder

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som

omfatter alle nordområderelaterte tiltak under de ulike fagdepartementenes områder. For å styrke den helhetlige tilnærmingen til nordområdepolitikken og gjøre den mer effektiv, har i tillegg Kommunal- og moderniseringsdepartementet fått en tydeligere rolle i å bedre samordningen mellom nordområdesatsingen og annen nasjonal og regional innsats i Nord-Norge, i tråd med Kommunal- og moderniseringsdepartementets regionale samordningsrolle.

Regjeringen lanserte 21. april 2017 en ny nordområdestrategi, *Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling*. Denne gir et strategisk perspektiv for videre utvikling av nordområdepolitikken og oppsummerer Regjeringens nordområdearbeid så langt.

Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser, styrket samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis, herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

Omfattende klimaendringer, bedre tilgang til naturressurser og økende menneskelig aktivitet har forsterket den internasjonale interessen for Arktis. Vi har sentrale interesser å ta vare på i nord, blant annet forvaltning av hav, fisk, petroleums- og mineralressurser. I tillegg ivaretar vi viktige bilaterale relasjoner i regionen. Regjeringens mål er en ambisiøs nordområdepolitikk der utenrikspolitikk og innenrikspolitikk gjensidig forsterker hverandre. Vi vil videreføre bevilgningene til nordområdetiltak i de ulike departementene, herunder tilskuddsordningen Arktis 2030, på et høyt nivå. En god politikk i nord vil også styrke Norges posisjon internasjonalt. Norge skal være en premissleverandør for utviklingen i nord. Vi skal være ledende på kunnskap om, for og i nord, vi skal fremme innovativ og bærekraftig vekst og vi skal fremstå som en ansvarlig arktisk aktør.

Gjennom samarbeid med andre land vil Regjeringen arbeide for å bevare Arktis som en fredelig og stabil region. Dette er blitt enda viktigere i dagens sikkerhetspolitiske situasjon.

Som kyststat har Norge et ansvar for å ivareta rettigheter og forpliktelser etter havretten, og forvalte fornybare og ikke-fornybare ressurser. Norge skal kjennetegnes som en aktør med konsekvent og forutsigbar suverenitetsutøvelse, og som en pådriver for et samarbeid preget av tillit og åpenhet.

Klimaendringene i Arktis vil få stor oppmerksomhet også i oppfølgingen av klimaavtalen fra Paris. Norge vil fortsette å bidra til økt kunnskap om klimaendringene i nord. Kunnskapen skal

sikre best mulige regionale og globale tiltak for å begrense klimaendringene og håndtere konsekvensene. Regjeringen tilstreber en god balanse mellom bærekraftig bruk og vern. Vi vil arbeide aktivt for å oppnå aksept for dette både internasjonalt og regionalt.

Store deler av de norske havområdene befinner seg nord for polarsirkelen. Interessen for hav er økende internasjonalt. Havbaserte ressurser vil få økende oppmerksomhet de nærmeste tiårene. Vi trenger mer kunnskap om hav og må finne den riktige balansen mellom bruk og vern også her. Miljøet i havene utfordres av bl.a. forsøpling, havforsuring og ulovlig fiske. Regjeringen la våren 2017 den første meldingen til Stortinget som omhandler de internasjonale og utenrikspolitiske sidene ved havpolitikken. Meld. St. 22 (2016–2017) *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken* gir oss et mandat til å ta en lederrolle på den globale arenaen når det gjelder bærekraftig bruk og verdiskaping, rene og sunne hav, og styrke den blå økonomien i utviklingssamarbeidet. Det er mulig for oss fordi vi kan hav.

I tillegg lanserte Regjeringen en offensiv strategi om norsk verdiskaping knyttet til havet, *Ny vekst, stolt historie* der fokuset er å videreutvikle havnæringene og sikre bærekraftig verdiskaping og sysselsetning framover. Mulighetene havet gir for verdiskaping gir også en ny dimensjon til nordområdepolitikken.

I nordområdepolitikken fortsetter Regjeringen arbeidet med konkrete tiltak innenfor de prioriterte innsatsområdene: internasjonalt samarbeid, næringsliv, kunnskap, infrastruktur og miljøvern, sikkerhet og beredskap.

Regjeringen vil i tiden fremover samarbeide enda tettere med det regionalpolitiske nivået i Nord-Norge om nordområdepolitikken. Målet er å samordne nasjonal og regional politikk bedre slik at vi får et størst mulig løft for landsdelen.

Nord-Norge er rik på naturressurser og veksten er høyere der enn i resten av landet. Regjeringen arbeider videre for å styrke den positive utviklingen og gjøre Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Regjeringen vektlegger derfor innhenting av kunnskap og omsetting av kunnskapen i ny næringsutvikling.

Regjeringen vil videreutvikle det regionale samarbeidet i nord, ikke minst gjennom Barents-samarbeidet og Den nordlige dimensjon.

Arbeidet i Arktisk råd blir stadig viktigere og bredere. Norge legger vekt på å utvikle en rolle for nye og gamle observatører. Norge har samarbeidet nært med USA under deres formannskap (2015–2017) og vil gjøre det samme med Finland,

som overtok formannskapet for 2017–2019 i mai i år.

Tilrettelegging for næringsutvikling blir også viktigere i det arktiske samarbeidet fremover. Dette har allerede stått sentralt lenge i Barents-samarbeidet og i det nordiske samarbeidet om nordområdene. Opprettelsen av Arktisk økonomisk råd i 2014, som en plattform for dialog mellom næringslivet og Arktisk råd, var svært positiv. Sekretariatene for Arktisk råd, Arktisk økonomisk råd (Arctic Economic Council) og North Atlantic Marine Mammal Commission (NAMMCO) i tillegg til Det internasjonale urfolkssekretariatet ligger nå alle i Tromsø. Sammen med Norges arktiske universitet og Norsk polarinstitutt med flere utgjør dette en stor arktisk institusjonsklynge i Tromsø. Byen er i ferd med å bli den arktiske hovedstaden.

9.3 Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden

I en globalisert verden er en grunnleggende forståelse for økonomi en forutsetning for å utøve god utenrikspolitikk. Også historisk sett er utenriksøkonomi, næringsfremme og handel grunnpilar i norsk utenrikspolitikk. Utenriktjenestens arbeid med å fremme norske næringsinteresser settes nå inn i en bredere økonomisk sammenheng, der stikkord er handel, markedsadgang, energi, klima, kunnskap og innovasjon. Målet er å sikre en god økonomisk vekst i Norge.

Handelspolitikken har en sentral plass i vårt forsterkede økonomiske diplomati. Handelsavtaler bidrar til å lette handelen og gir faste rammer, regelverk og muligheter som kan benyttes når enkeltbedrifter møter utfordringer ute. Internasjonale handelsavtaler er sakte, men sikkert i ferd med å bli dypere og bredere. Dette innebærer at handelspolitikken kontaktfater mot innenrikspolitikken blir flere, tydeligere og mer sammensatt.

Å fremme norske økonomiske interesser betyr at vi skal sikre velstand og vekst med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Den vedvarende lave oljeprisen er et godt eksempel på hvor eksponert Norge er for endringer i internasjonale økonomiske konjunkturer og representerer nye utfordringer og muligheter for norsk økonomi. Utgangspunktet er godt. Norge har en solid økonomi, høy velferd, god omstillingsevne og gode rammevilkår for næringslivet. En solid norsk økonomi er navet for norsk utenrikspolitikk.

Norge er en handels- og investornasjon. Få land har dratt større nytte av handel og investeringer over landegrensene enn Norge. Norge er også et godt eksempel på at små åpne økonomier og et godt utbygd velferdssystem går hånd i hånd. Oppslutning om, og avhengighet av, åpen handel kjennetegner Norges internasjonale identitet og er tuffet på den gode samvirkingen mellom velferdssystemet og en åpen økonomi. Sundvolden-plattformen slår fast at Regjeringen vil arbeide for en friere handel og føre en offensiv handelspolitikk, hvor Norges interesser vektlegges. Et sentralt bidrag fra utenrikspolitikken er innsatsen for å sikre like og rettferdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi.

Veksten i verdensøkonomien har tatt seg opp siden den globale finanskrisen, og mye tyder på at veksten vil øke noe også i tiden fremover. Dette er et godt tegn. Det er spesielt modne økonomier som vokser raskere. Arbeidsledigheten faller, men fra et høyt nivå. Veksten i de fremvoksende økonomiene er høyere enn i de modne økonomiene, men forblir litt svakere enn den veksten de hadde i foregående tiår. Samtidig er de internasjonale økonomiske prognosene heftet med stor usikkerhet og det er en økt politisk usikkerhet knyttet til åpne markeder og handel.

En mer integrert verdensøkonomi har mange fordeler. Utviklingen i retning av økt handel, velferd og samarbeid har gjort oss tryggere. Rivaliserende stormakters økonomier er i dag tett sammenvevd, noe som virker stabiliserende og konfliktdepende. Tettere økonomiske bånd betyr også at negative hendelser i én del av verden lettere og raskere får konsekvenser i en helt annen del, slik det ble illustrert under den globale finanskrisen i 2008. Internasjonalt samarbeid, internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan bidra til felles løsninger og dermed til å komme igjennom akutte og langvarige kriser.

Med de økonomiske endringene verden står overfor, følger også maktforskyvninger østover og sørover, som bringer muligheter og utfordringer. Det er naturlig å forvente at fremvoksende økonomier får økt innflytelse, men også tar på seg større ansvar i henhold til sin økonomiske tyngde. Utfordringene ligger i å finne modeller for å fremme integrering mellom grupper av land uten at det fører til blokkdannelser og svekkelse av bredere internasjonalt samarbeid. Den fremste forutsetningen for å bevare den eksisterende verdensordenen er ikke at det relative styrkeforholdet mellom statene er konstant, men at alle følger folkeretten og bygger på vinn-vinn tenkningen som har vært grunnlaget for den historiske økonomiske

veksten og fattigdomsbekjempelsen vi har opplevd de senere tiårene. Internasjonalt samarbeid og koordinering er grunnleggende for at alle land skal kunne lykkes i en globalisert økonomi.

Det siste året er det blitt sterkere røster som argumenterer for mindre frihandel og økt proteksjonisme. Det nye handelspolitiske landskapet og retorikken påvirker Norges situasjon. For Norges del er og forblir WTO, supplert av EØS og EFTAs frihandelsavtaler, bærebjelken i norsk handelspolitikk. Fokus på bilaterale løsninger alene er ikke i Norges interesse. Økt proteksjonisme og beskyttelse er ikke svaret på de økonomiske utfordringene man står overfor.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er det fremste forsvarsverket mot proteksjonisme. Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består. Regjeringen vil arbeide for at WTO fortsetter å gi resultater i form av nye avtaler og videreutvikling av regimet for tvisteløsning, noe som blir krevende i det nye handelspolitiske landskapet. Ny handelsretorikk og ny politikk i USA kommer i tillegg til den underliggende spenningen som har vanskeliggjort multilaterale løsninger i WTO frem til nå. Et lyspunkt er at avtalen om handelsfasilitering (Trade Facilitation Agreement) trådte i kraft i februar 2017. Dette er den første globale handelsavtalen siden WTO ble dannet i 1995. Gjennomføringen av avtalen vil øke åpenheten og transparensen i tollsystemene, redusere handelskostandene og ha stor positiv virkning på verdensøkonomien.

Norge er ikke bare avhengig av handel, men også av en aktiv og strategisk handelspolitikk. For Norge er det avgjørende at WTO beholder sin posisjon som hovedsete for internasjonale handelssamtaler. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling, og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår. Vi må investere i et multilateralt rammeverk som sikrer våre interesser.

Norske handelspolitiske interesser ligger fast, samtidig som de speiler endringene i norsk økonomi, og den økte rollen til investeringer og handel med tjenester. Her har arbeidet med handelspolitiske rammevilkår kommet kortere enn når det gjelder varehandel. Samtidig har denne og tidligere regjeringer gjort det klart at overordnede politiske målsettinger om norsk matproduksjon og offentlige tjenesteytinger ligger til grunn for våre posisjoner.

Regjeringen vil arbeide aktivt med å få til et så godt utfall av minister møte for WTO i Buenos Aires i desember 2017 som mulig. Mye av arbei-

det vil legges på å styre forventningene. Det vellykkede uformelle ministermøtet i Oslo i oktober 2016 resulterte i en liste over de mest aktuelle områdene for forhandlinger; landbruk, fiskerisubsidier, innenlandske reguleringer for tjenester, utviklingsspørsmål samt muligens e-handel og investeringsfasilitering. Det er imidlertid liten reell fremgang i diskusjonene.

Fiskerisubsidier peker seg ut som det forhandlingsområdet med best mulighet for resultater på kort sikt. Likevel er det langt fra sikkert at man vil lykkes. Med utgangspunkt i Bærekraftsmål 14.6¹, pågår forhandlingene i to spor: multilateralt og plurilateralt. Norge er med på begge og det er hyppige forhandlingsrunder i begge spor, men langt igjen til mål. De to andre temaene som utpeker seg er e-handel og investeringsfasilitering.

Frem til 2017 utløste manglende fremgang i WTO flere større regionale initiativer, som forhandlinger om en transatlantisk handels- og investeringsavtale Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) mellom EU og USA, og en avtale som omfatter flere av landene rundt Stillehavet Trans Pacific Partnership (TPP). I dag har USA trukket seg fra TPP-avtalen og TTIP-avtalens fremtid er uvis. Dermed er risikoen for at Norge blir stående utenfor en viktig del av videreutviklingen av rammeverket for internasjonal handel redusert når det gjelder mega-regionale avtaler. Senere kan det bli økt satsning på bilaterale avtaler, noe som viser viktigheten av proaktivt EFTA-arbeid med frihandelsavtaler. Parallelt med forhandlingene av de mega-regionale avtalene pågikk det flere plurilaterale forhandlinger slik som forhandlingene om handel med tjenester (TISA) og miljøvareforhandlingene (EGA). Norge deltok aktivt i disse forhandlingene, men disse er nå også lagt på is.

Storbritannias beslutning om å tre ut av EU innebærer sannsynligvis at det indre marked mister sin nest største økonomi. Det er viktig for Regjeringen å videreføre Norges gode politiske og økonomiske forbindelser med Storbritannia. Regjeringens ambisjon er et tett handelspolitisk samarbeid med Storbritannia også etter utmeldingen av EU og arbeidet med å sikre et slikt han-

delspolitisk samarbeid er et prioritert område for 2018.

Regjeringen ønsker tettere politiske og økonomiske bånd med regioner som styrker sin politiske og økonomiske vekt, slik som Asia, Latin-Amerika og Afrika. Regjeringen styrker derfor sine partnerskap med regionale organisasjoner som Sammenlutningen av Sørøst-Asiatiske Nasjoner (ASEAN), den Afrikanske Union (AU) og Stillehavsalliansen og tar aktivt del i møteplasser som ASEM og disse organisasjonene utgjør. Samtidig forblir tradisjonelle allianser av avgjørende betydning. Vi vil fortsatt finne våre mest sentrale samarbeids- og handelspartnere i Europa. Det er måten EU og euroområdet lykkes på i sin omstilling til nye realiteter og håndtering av Brexit som vil ha størst innflytelse over vår hverdag.

Regjeringen har de siste årene gjennomført et taktskifte i arbeidet med å fremme norske næringsinteresser internasjonalt. Målet er å sette næringsfremme inn i et bredere utenriksøkonomisk perspektiv. Norsk utenriksstjeneste skal være et instrument for å fremme norske næringsinteresser og kompetansemiljøer i utlandet. Utenriksstasjonene er initiativtagere, døråpnere, problemløser og nettverksbyggere. De har førstehåndskunnskap om lokale forhold, oversikt over markedsmuligheter og tilgang til nettverk og myndigheter i gjeldende land. De skal være relevante partnere for dialog med næringslivet og våre fremste kunnskapsmiljøer, i tillegg til å være lyttepost i forhold til trender og utviklingstrekk av betydning for norsk omstilling og innovasjon. Dette er oppgaver de skal ivareta i nært samarbeid med det norske virkemiddelapparatet.

Team Norway skal bidra til bedre koordinering ute og hjemme mellom sentrale departementer og virkemiddelapparatet. Formålet er å bidra til økt verdiskapning i norsk økonomi gjennom informasjonsutveksling, samordning og koordinert innsats og initiativer. Det eksisterer i dag Team-Norway-grupper under ledelse av utenriksstasjonene i de fleste land med en betydelig tilstedeværelse av norsk næringsliv. Disse består av ulike aktører i forskjellige land, men til sammen representerer de et stor mangfold av ulike organisasjoner. Eksempler på aktører som deltar er: Innovasjon Norge, Forskningsrådet, Norges Sjømatråd, SIU (Senter for internasjonalisering av utdanning), Norwegian Energy Partners og norske handelskamre i utlandet.

Innovasjon Norge er utenriksstasjonenes fremste samarbeidspartner i forhold til å fremme norsk næringsliv internasjonalt. Derfor har departementet revidert Samarbeidsavtalen med Innova-

¹ Innen 2020 forby visse former for fiskerisubsidier som bidrar til overkapasitet og overfiske, avskaffe subsidier som bidrar til ulovlig, urapportert og uregulert fiske samt unngå å innføre nye tilsvarende subsidier, og samtidig erkjenne at en hensiktsmessig og effektiv særbehandling og differensiert behandling av utviklingslandene og de minst utviklede landene bør være en integrert del av Verdens handelsorganisasjons forhandlinger om fiskerisubsidier

sjon Norge, der målet er bedre koordinering og prioritering og tilgjengelighet slik at norsk næringsliv opplever et samstemt tilbud fra utenriksstasjonene og Innovasjon Norges kontorer.

Regjeringen legger stor vekt på at norske bedrifter utviser samfunnsansvar i sitt virke globalt. Utenriksdepartementet følger opp arbeidet med internasjonale standarder i fora som FN og OECD, og i nært samarbeid med andre departementer.

9.4 Styrket engasjement i Europa

De europeiske landene er Norges naboer, venner og viktigste handelspartnere. Derfor må norsk utenrikspolitikk begynne i Europa. Europeiske land står Norge svært nær både historisk, politisk og økonomisk. Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og våre øvrige avtaler med EU deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EUs indre marked, som vi er en del av gjennom EØS, er Norges desidert viktigste marked.

Storbritannias beslutning om å tre ut av EU, som etter planen vil skje innen utgangen av mars 2019, endrer ikke Norges tilknytning til EU. Avtaleverket ligger fast og skal ivaretas, samtidig som Regjeringen vil arbeide for et best mulig nytt avtalemessig forhold til Storbritannia.

Økonomisk vekst har tatt seg opp i de fleste europeiske land, ikke minst i eurosonen. Arbeidsledigheten er på vei nedover fra høye nivåer etter finans- og gjeldskrisen. Det er bra for Europa og bra for Norge. Det er samtidig viktig for håndteringen av de økonomiske utfordringene fremover at det indre marked videreutvikles. Dette er også i tråd med norske interesser og Regjeringens prioriteringer.

Vi står overfor en tøff global konkurransevirkelighet. Det europeiske samarbeidet og EØS-avtalen er vårt viktigste vern, og samtidig vår viktigste mulighet når det gjelder å bygge konkurransekraft og samtidig sikre høye standarder i arbeidslivet.

EØS-avtalen fortsetter å tjene både EØS/EFTA-landene og EU-landene godt. Den gir norske aktører adgang til det felles indre europeiske markedet, på lik linje med bedrifter fra EU-land. Samtidig gir avtalen vern for forbrukere og rettigheter for nordmenn som ønsker å bo, arbeide og studere i et annet europeisk land. Dette er verdier vi ikke kan ta for gitt.

Regjeringen vil videreføre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser,

og som bidrar til likeverdige konkurransevilkår for norske aktører i det indre marked gjennom kontinuerlig å prioritere arbeidet med innlemmelse av nye rettsakter i EØS-avtalen.

Hovedsatsingsområdene for Regjeringen i samarbeidet med EU er økt konkurransekraft, klima- og energisamarbeidet, forskning og utdanning, justissamarbeidet og samarbeidet om utenriks- og sikkerhetspolitikken. Regjeringens årlige arbeidsprogram for samarbeidet med EU legges frem tidlig i 2018. På alle saksfelt som dekkes av Norges avtaler med EU er det i norsk interesse å bidra til gode, felles løsninger på europeisk nivå.

Samarbeidet med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte et sammenfall av syn og interesser mellom Norge og EU i slike spørsmål. Begge parter har interesse av samarbeidet. Norge skal være EUs partner i dette arbeidet, blant annet gjennom samarbeid med EUs naboskapspolitikk. Dette har blitt særlig aktuelt etter Russlands folkerettsbrudd i Ukraina.

Schengen-samarbeidet med EU sikrer fri bevegelse for norske borgere i Europa, og gir direkte deltakelse i drøftelsene om grensekontroll og -sikkerhet i Europa. Også våre tilgrensende avtaler på det rettskandiderende felt er viktige verktøy i kriminalitetsbekjempelsen. Gjennom deltakelsen i Dublin-samarbeidet vil Norge ta del i nødvendige fellestiltak på europeisk plan med sikte på en mer bærekraftig og balansert håndtering av migrasjonsutfordringen.

EUs klima- og energipolitikk er i omfattende utvikling, drevet frem av et behov for utslippsreduksjoner, forsyningssikkerhet og økt internasjonal konkurransekraft. Den videre oppfølging av klima- og energirammeverket 2030 og EUs Energiunion, er av stor betydning for Norge, både som deltaker i det indre energimarked og i kvotehandlingsystemet gjennom EØS-avtalen, og som stor energileverandør til EU. Regjeringen vil fortsette å arbeide tett med EU om den videre politikk- og regelverksutformingen på områder som berører norske interesser.

Norge og EU har felles interesser i klimapolitikken, mange felles virkemidler, og samarbeidet tett i forhandlingene om en ambisiøs global avtale om utslippsreduksjoner. Norge vil arbeide for tett nordisk og europeisk samarbeid for oppfyllelse av Paris-avtalen. I tråd med Meld. St. 13 (2014–2015) *Ny utslippsforpliktelse for 2030 – en felles løsning med EU om utslippsforpliktelse* er det innledet en dialog med EU om felles oppfyllelse av klimamålene for 2030. Regjeringen er i dialog med Kommisjonen om å benytte EØS-avtalens protokoll 31 om frivillig samarbeid utenfor de fire friheter som

avtalegrunnlag. Samarbeid innenfor rammene av protokoll 31 vil være avgrenset til det konkrete innholdet, og det tidsrom, som avtales.

Regjeringen ønsker å bygge videre på de gode resultater som er oppnådd i gjennomføringen av det norske formannskapsprogrammet for nordisk samarbeid i 2017. Dette er viktig for å fremme det langsiktige arbeidet med nordisk integrering, styrket konkurransekraft og grønn omstilling.

Vi ønsker en klarere nordisk stemme i Europa som gir inspirasjon til europeisk samarbeid. Arbeid med Europa-politiske spørsmål av felles interesse videreføres gjennom Nordisk ministerråd.

For å styrke nordisk konkurransekraft ønsker regjeringen mer samarbeid om gjennomføring av EU/EØS-regelverk. Regjeringen vil bidra til å videreføre og om mulig styrke arbeidet for å nedbygge ulike grensehindre i Norden, blant annet gjennom Grensehinderrådet.

Regjeringen vektlegger videreutvikling av det utenrikspolitiske partnerskapet for å øke Nordens internasjonale påvirkningskraft. Det nordisk-baltiske samarbeidet, både utenrikspolitisk og økonomisk, ønskes styrket.

Regjeringen vil vesentlig forsterke arbeidet med utviklingen av rettsstater og stabilitet på Vest-Balkan, og støtte opp om landenes egne ambisjoner om euro-atlantisk tilnærming og integrasjon, enten det gjelder EU eller NATO. Bistanden til regionen foreslås doblet til 350 mill. kroner i 2018.

Regjeringen støtter EU i videreutviklingen av Det østlige partnerskapet, som omfatter Ukraina, Moldova, Georgia, Aserbajdsjan, Armenia og Hviterussland. Norge har prosjektarbeid i flere av partnerlandene, og arbeider for å samordne dette med EU.

Regjeringen er bekymret for utviklingen i Tyrkia. Tyrkia spiller en viktig rolle i forhold til det øvrige Europa og i landets øvrige nabolag. Det legges derfor vekt på en god dialog og nært samarbeid med Tyrkia.

9.5 Økonomiske bidrag i våre nærområder – EØS-midlene

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Dette er en av de viktigste målsettingene i norsk europapolitikk. Tildelinger til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen 6 145 mill.² euro hvorav 2 801,8 mill. euro utgjør forpliktelsen for

perioden 2014–2021, jf. Prop. 119 S (2015–2016) *Samtykke til ratifikasjon av avtale mellom EØS/EFTA-statene og EU om en EØS-finansieringsordning 2014–2021, avtale med EU om en norsk finansieringsordning 2014–2021 og tilleggsprotokoll til frihandelsavtalen mellom Norge og Det europeiske økonomiske fellesskap om handel med fisk, alle av 3. mai 2016*, Innst. 354 S (2015–2016). Beløpets størrelse i norske kroner vil avhenge av kursen på euro. Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to: en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

Under EØS-midlene for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021, er hovedprioritetsområdene følgende:

- Innovasjon, forskning, utdanning og konkurransekraft
- Sosial inkludering, ungdomssysselsetting og fattigdomsbekjempelse
- Miljø, energi, klimaendringer og lavutslippøkonomi
- Kultur, sivilt samfunn, godt styresett og grunnleggende rettigheter og friheter
- Justis- og innenrikssaker

Områdene a, c og e er særlig viktige for Regjeringen.

I tillegg ble det enighet om å opprette et fond på til sammen 100 mill. euro, hvorav 55,25 mill. euro inngår i EØS-ordningen og 44,75 mill. euro inngår i Den norske finansieringsordningen. Formålet med fondet er todelt, et fond for sysselsetting av ungdom, 70 pst. av beløpet, og et fond for regionalt samarbeid, 30 pst. av beløpet.

Ungdomsfondet er tilgjengelig både for mottakerland og andre EU-stater med en ungdomsledighetsrate på over 25 pst. i referanseåret 2013 (dvs. Irland, Italia og Spania) og det kreves at minimum to stater samarbeider hvorav minimum en mottakerstat.

Fondet for regionalt samarbeid skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem ovenfor nevnte prioriterte områdene for EØS-midlene. Det er her krav om at minimum tre land samarbeider, hvorav to må være mottakerstater. Det åpnes her opp for samarbeid også med tredjeland med grense til mottakerstatene slik som eksempelvis Ukraina og Moldova.

² Total budsjettildeling til finansieringsordningene fra Norge, Island og Liechtenstein i perioden 1994 – 2014. Finansieringsordningen for perioden 1994 – 1998 er ikke direkte sammenlignbar med senere finansieringsordninger som følge av at den også inkluderte en låneordning finansiert gjennom European Investment Bank.

Per september 2017 er det ferdigforhandlet og undertegnet avtaler med syv mottakerland: Romania, Bulgaria, Malta, Estland, Portugal, Slovakia og Tsjekkia.

Bevilgningene til EØS-midlene 2009 – 2014 blir avsluttet i 2017. Over 30 pst. av EØS-midlene 2009 – 2014 går til klima, miljø og fornybar energi. Støtten går til forvaltning av hav- og vannressurser, biodiversitet, miljøovervåking, håndtering av kjemikalier og farlig avfall, handlingsplaner for klimatilpasninger samt praktiske tiltak lokalt for å redusere sårbarhet for klimaendringer. Energieffektivisering i industrien og offentlige bygg, innføring av fornybar energi og forskning er sentrale satsningsområder.

Forskning er viktig for økonomisk og sosial utvikling i Europa. EØS-midlene skal styrke forskningskapasiteten og bruken av forskningsresultatene i mottakerlandene gjennom samarbeid med norske institusjoner. Programmet i Polen er det største bilaterale forskningsprogrammet på verdensbasis. Hele 75 av de 104 prosjektene i Polen har norske partnere, som deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. Dette bidrar til å styrke norsk forskning.

Særskilte programmer retter seg mot sosialt ekskluderte og sårbare grupper. Dette inkluderer romfolk. Norge har derfor en bred tilnærming og støtter tiltak innenfor sektorer som utdanning, helse og justis.

Regjeringen prioriterer innsatsen for å styrke menneskerettigheter, demokratiske verdier, toleranse, det sivile samfunn og rettsstaten. Det er etablert et strategisk samarbeid med Europarådet for å styrke fokus på disse utfordringene i mottakerlandene.

Et viktig ledd i operasjonaliseringen av det bilaterale målet er involveringen av 21 norske fagetater som programpartnere. De er faglige rådgivere og samarbeidspartnere i utvikling og gjennomføring av programmene. Fagetatene legger til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter og frivillige organisasjoner deltar i samarbeidsprosjekter under programmene. I 2017 hadde i underkant av 30 pst. av prosjektene under midlene norsk partner.

9.6 FN – global normgiver

I arbeidet for en rettsbasert verdensorden står FN sentralt.

Med sitt globale medlemskap og omfattende mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. FN bidrar til å løse flernasjonale

utfordringer gjennom utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter og bistå i humanitære kriser.

Norges FN-politikk er basert på verdier og interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havretten og internasjonal fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser, i et rettsbasert internasjonalt system. Norsk støtte til FN, som institusjon, møteplass, normgiver og operasjonell aktør, er en hjørnestein i utenriks- og utviklingspolitikken. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement, med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform. FN-reform er en kontinuerlig prosess, ikke minst fordi FN må tilpasse seg en verden i rask endring. FN-reform er i særlig grad medlemslandenes ansvar og Norge er seg dette ansvaret bevisst.

Generalsekretær Guterres har lansert en rekke reforminitiativer, som Regjeringen støtter opp om. I kampen mot globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme og organisert kriminalitet er norsk innsats nært knyttet til en global respons fra FN.

FN er en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder, som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, rettigheter og likestilling, rettfærdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt arbeid for å nå de nye Bærekraftsmålene frem mot 2030. Regjeringen vil prioritere støtte til sårbare folk, regioner og land som er rammet av kriser og konflikt. FN er godt plassert til å spille en nøkkelrolle i sårbare stater, hvor hele spektret av organisasjonens virkemidler kan spilles ut. Men FN må bidra enda sterkere til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer.

Selv i en situasjon der den globale fattigdommen er halvert, ser man et økende behov for en vekst som er mer jobbskapende, inkluderende og bærekraftig. Norge vil gjennom økt satsing på utdanning, «skills-gap», entreprenørskap og privat sektor i utviklingspolitikken arbeide aktivt med denne typen problemstillinger. Deler av dette arbeidet vil skje gjennom FN og dens særorganisasjoner.

FNs Sikkerhetsråd er det øverste organ for internasjonal fred og sikkerhet. Norge er kandidat til Sikkerhetsrådet i 2021–2022, og konkurrerer med Canada og Irland om to ledige plasser. Kandi-

daturet er ledd i en langsiktig politikk for å ivareta norske strategiske interesser. Medlemskap i FNs sikkerhetsråd medfører en styrket internasjonal posisjon for Norge. Regjeringen mener det er viktig at Norge bidrar til internasjonal fred og sikkerhet ved å sitte i Sikkerhetsrådet med jevne mellomrom. Kandidaturarbeidet har derfor høy utenrikspolitisk prioritet.

Det vises til omtale under programområde 03 *Internasjonal bistand*.

9.7 Fremme menneskerettigheter

I norsk utenriks- og utviklingspolitikk står arbeidet for å styrke vilkårene for demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene helt sentralt. Manglende respekt for grunnleggende rettigheter og demokratiske spilleregler er ofte en medvirkende årsak til konflikt og destabilisering. Også i enkelte europeiske land er det en økende tendens til at demokratiske institusjoner svekkes og maktfordelingsprinsippet utfordres, og det skjer en innsnevring av mediemangfold og sivilt samfunns handlingsrom. Konsentrasjon av makt kan true rettsstatens kontrollmekanismer og undergrave demokratiet med negative konsekvenser for stabilitet og utvikling. Ekstremisme og terrorhandlinger er i økende grad en utfordring, som må konfronteres uten å gå på akkord med menneskerettighetene.

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* viser hvordan Regjeringen styrker innsatsen for menneskerettigheter i utenriks- og utviklingspolitikken, særlig gjennom samordning, effektivisering og en mer systematisk bruk av de ulike virkemidlene som er til rådighet. Uavhengige medier og sivilt samfunn spiller en viktig rolle i å forebygge og avdekke undertrykking og overgrep, samtidig som de fremmer demokratisk deltakelse. De må derfor aktivt vernes om.

OSSE, Europarådet og FN er viktige arenaer for dette arbeidet. Støtte til mottakerlandenes gjennomføring av egne forpliktelser vedrørende menneskerettigheter er en viktig del av formålet med EØS-midlene. Et effektivt, uavhengig og upartisk rettsvesen, offentlige forvaltingsorgan, ombudsordninger og nasjonale menneskerettighetskommisjoner er viktige for å sikre at stater utøver sitt ansvar for å oppfylle menneskerettighetene. Menneskerettskonvensjonene skal brukes metodisk for å identifisere staters plikter overfor sin befolkning.

Prosjektsamarbeid med Russland er fortsatt prioritert, og omfatter prosjekter som støtter opp om menneskerettighetsforsvarere, rettsikkerhet, uavhengige medier og samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

Det vises til omtale under programområde 03 *Internasjonal bistand*.

9.8 Konsulær bistand og utlendingsfeltet

Konsulær bistand til nordmenn i utlandet er en kjerneoppgave for utenriktjenesten, som skal tilby effektive og forutsigbare konsulære tjenester. Norges tilstedeværelse ved ambassader, generalkonsulater og honorære stasjoner sikrer at de fleste saker løses lokalt. I tillegg gis det bistand fra departementet gjennom Seksjon for konsulære saker, som også omfatter Utenriksdepartementets operative senter.

Norske borgere gjennomfører hvert år et stort antall utenlandsreiser, og mange velger å bosette seg utenfor Norge. Behovet for bistand fra utenriktjenesten øker stadig, samtidig som kompleksiteten i de enkelte sakene øker. Dette medfører ofte en utfordrende balansegang mellom den reisendes ønske om bistand og nødvendige avgrensninger. De konsulære tjenestene som tilbys må fortsatt vurderes ut fra tilgjengelige ressurser og de grenser folkeretten setter for norske myndigheters handlingsrom i utlandet.

Arbeidet med bistand til nordmenn i utlandet videreføres langs de linjer som er fastlagt i Meld. St. 12 (2010–2011) *Bistand til nordmenn i utlandet*, jf. Innst. 396 S (2010–2011). Arbeidet for å sikre at håndteringen av konsulære kriser er i tråd med prinsippene for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap vil fortsatt prioriteres i 2018. Kompetansehevende tiltak rettet mot egne ansatte og medarbeidere ved de norske honorære konsulatene vil fortsatt være en prioritert oppgave. Dette skal sikre at konsulære tjenester som gis til nordmenn i utlandet er enhetlig og i størst mulig grad reflekterer det nivå som er fastlagt i meldingen.

Utenriktjenesten vil videreføre fokuset på strategisk kommunikasjon på det konsulære området. Målet er å nå enda bedre frem med informasjon til publikum.

Samarbeidet med eksterne etater er sentralt i arbeidet med konsulære saker. Utenriksdepartementet vil derfor videreføre det nære samarbeidet og dialogen med andre fagdepartementer, etater og organisasjoner for å sikre gode konsu-

lære tjenester på riktig nivå til norske borgere i utlandet.

Utlendinger som ønsker å besøke eller flytte til Norge møter norske utenriksstasjoner som første trinn i søknadsprosessen. Utenriksstasjonene fatter førsteinstansvedtak i nær alle visumsaker. For alle utlendingssaker fremmet utenfor Norge er utenriksstasjonene saksforberedende instans. I de sakene de ikke selv fatter vedtak, forbereder stasjonene saker for vedtak i Utlendingsdirektoratet ved å innhente og verifisere opplysninger, intervju søkere og gjennomføre DNA-tester. Stasjonene bistår også i arbeidet med retur av personer uten lovlig opphold. Utenriksstasjonen er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet målt i antall saker. I 2018 vil utenriksstasjonene ventelig håndtere rundt 215 000 søknader.

Utenriksstasjonen har som mål å være en effektiv og serviceorientert førstelinje for utlendingsforvaltningen, og skal fasilitere ønsket innvandring til Norge, særlig for turister, forretningsreisende og kvalifiserte arbeidstakere. Samtidig vil utenriksstasjonen videreføre det særskilte fokuset på ID-kontroll i visum- og oppholdssaker ved utenriksstasjonene. De fire regionale ID-eksperter i utenriksstasjonen har vært i funksjon siden høsten 2015, og bidrar til økt kontroll og kompetanse på området. Utenriksstasjonen står klar til å oppta biometri i søknader om oppholdstillatelse straks forutsetningene for dette er på plass. Justis-

og beredskapsdepartementet leder denne prosessen. Utenriksdepartementet vil videreføre samarbeidet med Utlendingsdirektoratet om kurs og beste praksis-reiser til utenriksstasjonene for å opprettholde kompetanse, arbeidsflyt og ressurs-effektivitet i arbeidet med utlendingssakene ved stasjonene.

Utenriksdepartementet vil fortsette å tjenesteutsette mottak av visum og oppholdssøknader der dette er hensiktsmessig av hensyn til økonomi, sikkerhet eller tilgjengelighet. Arbeidet med å samle saksbehandlingen av utlendingssaker til knutepunktstasjoner vil bli videreført. Dette vil gi effektiviseringsgevinster og sørge for styrket kompetanse på de stasjoner som behandler visum- og oppholdssaker. Representasjonssamarbeidet som Norge har med mange europeiske land på visumområdet, og med Danmark for oppholdssaker, vil tilpasses tjenesteutsetting og knutepunktorganisering.

Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet vil fortsette å arbeide sammen for flere returavtaler, og bruke Norges posisjon for å sikre slike avtaler. Utenriksstasjonen har gjennomført et økende antall DNA-tester i familiegjenforeningssaker når Utlendingsdirektoratet har anmodet om dette. Forutsatt adekvat ressurstilførsel vil utenriksstasjonen kunne øke omfanget av DNA-tester.

10 Programområde 03 Internasjonal bistand

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)					
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Budsjettets stilling pr 1. halvår	Forslag 2018
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 707 043	1 889 100	1 889 100	1 933 074
03.10	Bilateral bistand	3 354 988	3 587 140	3 597 140	4 061 140
03.20	Globale ordninger	23 653 709	20 038 409	19 994 456	20 126 414
03.30	Multilateral bistand	5 294 346	5 368 100	5 436 100	5 761 300
	Sum programområde 03	34 010 086	30 882 749	30 916 796	31 881 928

Vedtak nr. 370, 19. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen avsette 1 pst. av BNI til bistand i de årlige budsjetter».

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017, Innst. 243 S (2016–2017)).

Regjeringen legger fram forslag til bistandsbudsjett for 2018 på 35 137,507 mill. kroner, som er en økning på om lag 1,3 mrd. kroner i forhold til 2017. Bistandsbudsjettet er offensivt og støtter opp under bærekraftsmålene. Regjeringens forslag til bistandsbudsjett utgjør om lag 1 pst. av BNI-anslaget for 2018.

I en tid hvor andre nordiske og OECD-land har redusert bistanden, opprettholder Norge fremdeles et høyt bistandsnivå målt både i prosent av BNI og per capita.

Over Utenriksdepartementets budsjett foreslås for 2018 bevilget 32 043,4 mill. kroner til bistand (ODA)³. Av dette bevilges 31 881,9 mill.

kroner over programområde 03 Internasjonal bistand. I tillegg er 85 pst. (161,5 mill. kroner) av innskuddet i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB) i 2018 offisiell bistand etter OECDs kriterier, jf. omtale under kap. 116, *Delta-king i internasjonale organisasjoner*, post 90 *Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)*.

I tillegg til bevilgningene på Utenriksdepartementets budsjett, er det også foreslått ODA-godkjente bevilgninger på andre departementers budsjett, herunder 3 000 mill. kroner til klima- og skogtiltak over Klima- og miljødepartementets budsjett, 16,2 mill. kroner til forskning over Kunnskapsdepartementets budsjett, 36,3 mill. kroner til deltagelse i internasjonale organisasjoner over Riksrevisjonens budsjett, samt 41,6 mill. kroner under Finansdepartementets budsjett som beregnet andel nettoført merverdiavgift.

I bistandsbudsjettet for 2018 er det beregnet at andelen flyktningsutgifter i Norge utgjør 1 380 mill. kroner.

³ *Official Development Assistance (ODA)* er OECDs betegnelse på overføringer av lån, gaver eller faglig bistand som offentlige myndigheter gir direkte til et utviklingsland (stat til stat) eller til multilaterale organisasjoner som FN og Verdensbanken mv.

2030-agendaen med bærekraftsmålene er bred og førende for norsk innenriks-, utenriks- og utviklingspolitikk, jf. Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid: Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Alle delene er viktige, men Norge er en middels stor bistandsgiver som ikke kan gjøre alt. Regjeringen har derfor valgt å konsentrere den norske bistandsinnsatsen på fem utvalgte områder som er spesielt viktige for utvikling og fattigdomsreduksjon:

- Helse
- Utdanning
- Næringsutvikling og jobbskaping
- Klima, fornybar energi og miljø
- Humanitær bistand

Disse temaene representerer Regjeringens hovedsatsinger i utviklingspolitikken, og foreslås videreført på et høyt nivå i 2018, jf. oversikt i tabellen nedenfor.

Tabell 10.1 Indikative plantall for Regjeringens tematiske satsingsområder

Tema	Anslått forbruk 2016	Indikative plantall for 2018
Helse	3,8 mrd. kroner	4,1 mrd. kroner
Utdanning	3,2 mrd. kroner	3,6 mrd. kroner
Næringsutvikling og jobbskaping	1,7 mrd. kroner	2,2 mrd. kroner
Klima, fornybar energi og miljø	5,3 mrd. kroner	5,7 mrd. kroner
Humanitær bistand	5,5 mrd. kroner	5,2 mrd. kroner

Forklaring til tabell:

Oversikten over norsk helsesatsing inkluderer hele kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 70 *Global helse*, og kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 71 *FNs befolkningsfond*, post 77 *FNs aidsprogram* og post 83 *Verdens helseorganisasjon*, samt støtte til seksuell og reproduktiv helse over kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*, post 70 *Kvinnens rettigheter og likestilling*. Den dekker ikke bilaterale helseprogram over regionbevilgningene.

Oversikten over norsk utdanningssatsing dekker hele kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*, samt deler av kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*, post 70 *Kvinnens rettigheter og likestilling*, regionbevilgningene (kap. 150 *Bistand til Afrika*, kap. 151 *Bistand til Asia*, 152 *Bistand til Midtøsten/Nord-Afrika* og 153 *Bistand til Latin-Amerika*), kap. 162 *Overgangsbistand/Sårbare stater og regioner*, post 70 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand*, kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, post 71 *ODA-godkjente land på Balkan* og post 73 *Andre ODA-godkjente OSSE-land*. 450 mill. kroner av budsjettet for humanitær bistand er øremerket utdanning. Disse midlene blir i DAC-statistikken registrert

som humanitær bistand, og er også tatt med i totaloversikten over humanitær bistand.

Oversikten over satsingen på næringsutvikling og jobbskaping dekker hele kap. 161 *Næringsutvikling*, post 70 *Næringsutvikling*, post 75 *NORFUND – tapsavsetting* og post 95 *NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland*. I tillegg kommer hhv. 2,5 mill. kroner i 2016 og indikativt 90 mill. kroner i 2018 til næringsutvikling og jobbskaping via de multilaterale utviklingsbankene over kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*, post 72 *Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner*. Satsingen på næringsutvikling inkluderer også handel på kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 76 *FN og globale utfordringer*. De fattigste landene stenges i liten grad ute fra markedene pga. tollbarrierer, men grunnet problemer på tilbudssiden. Derfor kreves et effektivt handelsrettet utviklingssamarbeid. Innsatser finansiert over kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*, kap. 166 *Klima, miljø og fornybart energi*, post 74 *Fornybar energi* og regionbevilgningene bidrar også til jobbskaping og næringsutvikling, men er ikke medregnet i tabellen over.

Oversikten over satsingen på klima, fornybar energi og miljø omfatter innsatsen gjennom klima- og skoginitiativet over Klima- og miljødepartementets budsjett, samt bilaterale og multilaterale initiativer på kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 72 *Klima og miljø* og post 74 *Fornybar*

energi, samt tiltak til matsikkerhet og klimasmart landbruk på kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 81 *Klima og miljø* og halvparten av den årlige kapitaltilførselen til Norfund, jf. kap. 161 *Næringsutvikling*, post 95 *NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland*, som forutsettes benyttet til investeringer i fornybar energi. Regjeringens innsats for utvikling av marine ressurser og en bærekraftig blå økonomi i utviklingsland er også inkludert i tabellen under dette temaområdet.

Det gjøres oppmerksom på at Norfund-bevilgningene, som tidligere år, regnes både som næringsutvikling (100 pst.) og fornybar energi (50 pst.).

Oversikten over humanitær bistand omfatter tre poster, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand* og kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 73 *Verdens matvareprogram* og post 74 *FNs Høykommissær for flyktninger*.

Bortsett fra utdanningssatsingen, omfatter ikke tabellen tematiske satsinger gjennom regionbevilgningene (kap. 150 *Bistand til Afrika*, kap. 151 *Bistand til Asia*, 152 *Bistand til Midtøsten/Nord-Afrika* og 153 *Bistand til Latin-Amerika*). Oversikten vil derfor avvike fra Norads statistikk, som tar utgangspunkt i DAC-kategorier for faktisk forbruk. På samme måte vil kjernestøtte gjennom for eksempel FN og utviklingsbankene som går til flere formål, heller ikke fanges opp i denne oversikten.

Kvinnens rettigheter og likestilling er en annen langsiktig norsk satsing som både skal gjennomsyre norsk utviklingspolitikk og styrkes gjennom øremerket innsats, jf. kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling* og Del III *Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken*.

Gjennom norske bidrag til multilaterale organisasjoner, er vi med på å finansiere innsats langs hele bredden av agendaen for bærekraftig utvikling. FNs utviklingssystem og de multilaterale utviklingsbankene støtter landenes bestrebelser på å følge opp 2030-agendaen på en enhetlig og integrert måte.

Våren 2017 la Regjeringen frem flere førende meldinger til Stortinget med betydning for utvikling og bistand; Meld. St. 22 (2016–2017) *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken (Havmeldingen)*, Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid: Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk (Utviklingsmeldingen)* og Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk (Veivalgsmeldingen)*. Det er også flere tidligere stortingsmeldinger fra Utenriksdepartementet

under Regjeringen Solberg som har relevans for utviklingspolitikken.⁴

10.1 2030-agendaen med bærekraftsmålene

En ny måte å arbeide på

Internasjonal enighet om 2030-agendaen med bærekraftsmålene i 2015 har gitt en ny global dagsorden for utvikling. Marsjordenen er klar, med felles innsats skal fattigdom utryddes innen 2030. Ingen skal utelates. Samtidig gjelder bærekraftsmålene oss alle. De reflekterer hvor kompleks verden er samtidig som de krever en helhetlig tilnærming til global, regional og nasjonal utvikling.

Regjeringen har fulgt opp 2030-agendaen gjennom Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid: Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Meldingen angir retningen til den norske utviklingspolitikken i lys av bærekraftsmålene med fem tematiske prioriteringer. Samtidig opprettholder Regjeringen arbeidet med menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, miljø og anti-korrupsjon som tverrgående tema.

Bærekraftsmålene reflekterer at rammebetingelsene for internasjonalt samarbeid og bistand er endret. I tillegg har verden forandret seg; konflikt, sårbarhet, terror, migrasjon, m.m. utfordrer Norge og verden for øvrig. Norsk politikk er justert i lys av dette.

Bistandens relative betydning synker, fordi andre kapitalstrømmer øker. Total offentlig utviklingsbistand (ODA) i verden har aldri vært høyere, men de viktigste finansieringskildene til utvikling er innenlands ressursmobilisering, direkte utenlandsinvesteringer og tilbakeføring av midler fra utflyttede borgere. Tyngden av vår innsats må derfor etter hvert dreies mot andre utviklingspolitiske virkemidler. Vår rolle som pådriver i internasjonale fora og brobygger i konflikt blir enda viktigere. Mer vekt skal legges på arbeidet for internasjonal rettsorden, freds- og sikkerhetspolitikk, handelspolitikk, politisk og økonomisk dialog, og faglig samarbeid.

⁴ Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken: Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*, Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben: Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*, Meld. St. 29 (2014–2015) *Globalisering og handel: Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken*, Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling*, og Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettigheter som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*

Fra et giver-mottakerforhold til likeverdige partnere. I mange land der vi tradisjonelt har vært en stor bistandsgiver beveger vi oss mot en annen type samarbeid. Etter mer enn 50 års bistands-samarbeid har Norge bygget et omdømme som gir et godt grunnlag for en gradvis overgang fra et bilateralt forhold basert på bistand til et forhold basert på felles interesser, samarbeid om multilaterale spørsmål, handel, investeringer, kultur og forskning.

Lavinntekts- og minst utviklede land prioriteres. Norsk bilateral bistand går i stor utstrekning til å bistå landene med de største utviklingsutfordringene, inkludert land i Afrika, og særlig sør for Sahara. De fleste av disse landene har etter OECDs definisjon en høy grad av sårbarhet. Norge er også en aktiv pådriver for at også den multilaterale bistanden i større grad skal brukes i slike områder. Det er i disse områdene flesteparten av mennesker i nød og fattigdom etter hvert vil finne seg. Norge er ett av åtte OECD-land som oppfyller FN-målet om at minst 0,15 – 0,20 pst. av BNI skal gå til de minst utviklede landene. Andelen av Norges totale bistand som går til de minst utviklede landene var i 2015 0,27 pst. av BNI.

Økt fokus på land rammet av konflikt. Verdenssituasjonen tilsier at vi i norsk utviklingspolitikk retter større oppmerksomhet mot land og områder som er direkte eller indirekte rammet av krig og konflikt. Målsettingen om at ingen skal utelates kan ikke nås så lenge konflikt og ustabilitet hindrer inkluderende vekst som kan løfte mennesker ut av fattigdom. Departementet har utarbeidet et strategisk rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner. Det strategiske rammeverket er rettet mot land og regioner direkte eller indirekte berørt av konflikt og reflekterer at innsats i konfliktsituasjoner krever en annen tilnærming og andre virkemidler enn i mer stabile land. Bilateralt konsentreres innsatsen om det geografiske beltet fra Mali i vest via Nord-Afrika, Afrikas Horn og Midtøsten til Afghanistan i øst. Dette er blant de fattigste landene i verden og regnes av OECD som land med høy grad av sårbarhet. De er preget av krig og konflikt, langvarige humanitære kriser, klimaendringer og høy andel mennesker på flukt. Sårbarheten forsterkes av grenseoverskridende trusler knyttet til organisert kriminalitet og voldelig ekstremisme.

Felles utfordringer krever felles løsninger. I en stadig mer integrert verden har vi blitt mer avhengige av hverandre. Problemer, goder – og onder – stoppes ikke av landegrensene. Klima og miljø, global helse, fred og sikkerhet er de mest sentrale

globale fellesgodene i norsk utviklingspolitikk. Bevaring av hav og åpenhet i internasjonale finanssystemer står også sentralt. Norsk alliansebygging og diplomati på tvers av regioner, vårt arbeid for fremme av menneskerettigheter og respekt for folkeretten blir stadig viktigere.

Katalytisk bruk av bistand. Det er landene som er ansvarlig for oppfølgingen av 2030-agendaen. Vi må bruke bistand slik at større og viktigere kapitalkilder, både offentlige og private, utløses. Økt nasjonal mobilisering av nasjonale ressurser i partnerlandene er også en viktig del av dette bildet.

Privat sektor som drivkraft for utvikling. Vi skal stimulere til næringsutvikling og investeringer i lavinntektsland. Hvor mulig skal vi søke offentlige-private partnerskap hvor sivilt samfunn kan trekkes inn. Innovasjon og teknologiutvikling vil gi avgjørende bidrag i utviklingsprosessen.

Norge deltar i flere fora for å dele erfaringer med andre land om arbeidet med å iverksette bærekraftsmålene på en god og helhetlig måte. Tyskland har invitert Norge med i en G20-oppfølging under sitt formannskap. Det dreier seg om en mekanisme for gjensidig læring med de G20-land som ønsker å delta for å utveksle erfaringer rundt implementeringen av 2030-agendaen. Norge deltar i en slik læringsgruppe med Nederland og Mexico om inkludering av privat næringsliv og sivilt samfunn for implementering av 2030-agendaen.

Vedtak nr. 577, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen legge fram for Stortinget et opplegg for en samstemthetsreform, der norsk politikk på relevante politikkområder gjøres mer i tråd med utviklingspolitiske målsetninger».

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Regjeringen arbeider for samstemthet der norske politikkområder tar hensyn til relevante utviklingspolitiske målsetninger. Bærekraftsmålene gjelder alle og er i seg selv en agenda for samstemthet. Regjeringen vil opprette et samstemthetsforum der representanter for sivilt samfunn, academia og næringsliv møter myndighetene. Samstemthetsforumet vil blant annet gi inn-

spill til og drøfte kommende årlige rapporter til Stortinget om samstemt politikk for utvikling. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte om hvordan Norge følger opp bærekraftsmålene internasjonalt samt et nærmere opplegg for samstemthetsreform.

Vedtak nr. 688, 23. mai 2017

«Stortinget ber regjeringen prioritere kvinnehelse og seksuelle og reproduktive rettigheter i bistandsarbeidet og styrke kvinneorganisasjoner i land hvor kvinners rettigheter står svakt»

Representantforslag fra Iselin Nybø og Trine Skei Grande. Saken er behandlet i familie- og kulturkomiteen Dokument 8:62 S (2016–2017), Innst. 277 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp ved at Norge støtter seksuell og reproduktiv helse, inkludert familieplanlegging, prevensjon og trygge aborttjenester med om lag 1,2 mrd. kroner årlig. Regjeringen har økt støtten i 2017 og foreslår ytterligere økning i 2018.

Innsatsen for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR), inkludert arbeidet med trygge aborter, er sterkt prioritert. Dette gjelder både på det normative plan og i utviklingssamarbeidet. Norge er sammen med likesinnede partnere engasjert i *She Decides* og *Family Planning 2020* initiativene. I lys av at seksuell og reproduktiv helse og rettigheter er under press, har Regjeringen varslet en økningen av innsatsen med ytterligere 700 mill. kroner over fire år (2017–2020).

10.2 Tverrgående tema

Menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø og anti-korrupsjon er så viktige for bærekraftig utvikling og fattigdomsbekjempelse at de er gitt status som tverrgående hensyn i norsk utviklingspolitikk og bistand. Alle utviklingstiltak skal vurderes ut fra om de påvirker, eller påvirkes av, de tverrgående hensynene. I tillegg til å integreres i helheten i norsk bistand, har Norge også egne innsatser for å fremme menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø, og anti-korrupsjon internasjonalt.

Disse temaene blir jevnlig tatt opp på ulike nivå i dialogen både med samarbeidsland, i styrende organer for multilaterale organisasjoner og med andre samarbeidspartnere. Fordi en stor del

av norsk bistand kanaliseres gjennom FN og Verdensbanken, er det spesielt viktig å arbeide for at disse organisasjonene har gode retningslinjer og systemer for selv å ivareta tverrgående hensyn i sin samlede virksomhet. Norge støtter også opp under multilaterale organisasjoner som har som hovedmålsetting å fremme og integrere disse hensynene. Utviklingen i de ulike organisasjonene har gjennomgående vært positiv. Norge har i flere år bidratt til å holde disse temaene høyt på den internasjonale dagsorden og har på flere av områdene hatt en pådriverrolle.

Menneskerettigheter

Bærekraftsmålene er forankret i Verdenserklæringen om menneskerettigheter. Norge har en rettighetstilnærming i nasjonal og internasjonal oppfølging av bærekraftsmålene, i tråd med føringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Regjeringen vil videreføre en samstemt politikk for å fremme og beskytte menneskerettighetene som integrert i alle deler av utenriks- og utviklingspolitikken. En rettighetsbasert tilnærming bidrar til oppmerksomhet mot strukturell diskriminering og oppfølging av prinsippet om at ingen skal utelates. I tillegg til ikke-diskriminering vil menneskerettigheter som tverrgående hensyn ha særlig fokus på medbestemmelse og ansvarlighet.

Kvinnens rettigheter og likestilling

I tråd med 2030-agendaen arbeider Regjeringen for å oppnå likestilling og styrke alle jenters og kvinners rettigheter. Bærekraftsmål 5 er rettet mot strukturelle hindringer for likestilling, og i tillegg er likestilling integrert i delmålene under en rekke av de andre tematiske målene. Likestillingsdimensjonen, og å unngå flerdimensjonal diskriminering, står også sentralt i prinsippet om at ingen skal utelates i oppnåelsen av bærekraftsmålene. Kvinners rettigheter og likestilling som tverrgående hensyn skal redusere risiko for at tiltakene vi støtter forårsaker negative virkninger for kvinners posisjon og levekår.

Klima og miljø

Klima og miljø er en integrert del av bærekraftsmålene, samtidig som det er et eget bærekraftsmål 13. De globale menneskeskapte klimaendringene, utarming av naturmangfoldet og forurensning rammer både fattig og rik. Sikring

av klima og miljø i bistanden er en forutsetning for å nå målet om fattigdomsreduksjon. Klima- og miljøtiltak kan i seg selv innebære risiko for negative konsekvenser for andre tverrgående hensyn. Klima- og miljøfaglige utredninger, klargjøring av overlappende bruks- og eierrettigheter samt inkluderende prosesser med lokalbefolkningen er derfor særlig viktige virkemidler.

Anti-korrupsjon

Betydelig reduksjon av alle former for korrupsjon og bestikkelser er et eget delmål under bærekraftsmål 16. Anti-korrupsjon som tverrgående hensyn skal gi tilstrekkelig sikkerhet for at tiltak som støttes av Norge ikke bidrar til korrumpert praksis, verken i tiltaket eller i samfunnet. Særlig fokus vil være på økt åpenhet og innsyn samt deltagelse fra mottakergrupper for å oppnå økt ansvarlighet. Tema for årets samstemthetsrapport er arbeid for anti-korrupsjon, jf. del III *Rapport til Stortinget om Samstemt politikk for bærekraftig utvikling 2017*. Åpenhet i internasjonale finanssystemer og god og redelig forvaltning av statsfinanser og naturressurser, bidrar også til å demme opp for korrupsjon, ulovlig kapitalflyt og skatteundragelser. Dette er videre viktige forutsetninger for økt mobilisering av nasjonale ressurser i utviklingsland.

10.3 Utdanning

Utdanning er hovedsatsingsområde og bistandsmidler til utdanning er mer enn doblet i regjeringssperioden. Regjeringen foreslår å øke den samlede innsatsen til utdanning med 190 mill. kroner i 2018, fra om lag 3,4 mrd. kroner i 2017, til om lag 3,6 mrd. kroner i 2018.

Bærekraftsmål 4 om god utdanning og Meld. St. 25 (2013–2014), *Utdanning for utvikling*, legger føringene for arbeidet med norsk utdanningsbistand. Norge jobber langs fem hovedspor, nemlig finansiering av utdanning, kvalitet og læring, utdanning i krise og konflikt, jenters utdanning og yrkesfaglig opplæring.

Gjennom politisk engasjement og lederskap som ble befestet under Oslo-toppmøtet om utdanning i juli 2015, har Norge bidratt betydelig til økt politisk og finansiell mobilisering for utdanning globalt. Ikke minst har den norske initierte og finansierte kommisjonen for finansiering av

utdanningsmuligheter ledet av Gordon Brown, bidratt til dette. Kommisjonens rapport som ble fremlagt i fjor høst, viser at det er behov for en betydelig oppskalering av utdanningsinnsatsen, både fra giverne sin side, men ikke minst fra utviklingslandene selv. Oppfølging av anbefalingene i rapporten om hva og hvordan dette bør gjøres, er i full gang. Norge er og skal være en aktiv partner i gjennomføringen av utvalgte anbefalinger i årene som kommer. Særlig jobber vi for økt finansiering av Det globale partnerskapet for utdanning og tilleggsressurser gjennom en ny og innovativ finansieringsmekanisme.

Norge har tatt global ledelse på utdanning i krise og konflikt, som er et av de viktigste bidragene til brobygging mellom kortsiktig humanitær bistand og langsiktig utvikling. For å mobilisere til målrettet og økt innsats, har Norge bl.a. bidratt til etableringen av den globale plattformen og fondsmekanismen for utdanning i kriser, *Education Cannot Wait*, og er en betydelig bidragsyter til denne.

Vold og angrep på studenter, lærere og utdanningsinstitusjoner skjer stadig oftere. Erklæringen om trygge skoler, *Safe Schools Declaration*, som har til hensikt å beskytte mot slike angrep, er nå undertegnet av 68 stater. Norge var en pådriver for å få vedtatt erklæringen og arbeider nå for at flere land skal slutte seg til.

Norge fortsetter å fremme jenters utdanning i alt vi gjør, samtidig som vi stadig arbeider for å bedre læring og kvalitet i utdanningen i samarbeid med våre partnere. Som et ledd i dette arbeidet, samarbeider vi med privat sektor for å sikre relevant yrkesfaglig opplæring for de store ungdomskullene som skal ut på et stadig mer spesialisert arbeidsmarked i årene som kommer. Videre tar vi i bruk teknologi for å bedre læringsresultater og for å nå flere.

Norsk satsing på utdanning skjer i stor grad gjennom globale aktører som Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), Unicef, FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (UNESCO), Verdensbanken og FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR), samt gjennom sivilsamfunnsorganisasjoner. I utvalgte land har Norge også bilateralt utdanningssamarbeid, som bl.a. sikrer kunnskapsflyt fra landnivå til globalt nivå.

Norge arbeider strategisk for innovativ finansiering og bruk av teknologi, samt for en helhetlig tilnærming til utdanning.

10.4 Helse

Helse er et annet av Regjeringens hovedsatsingsområder og investeringene er økt i perioden. Regjeringen foreslår å øke den samlede innsatsen på helse med totalt om lag 400 mill. kroner i 2018, fra om lag 3,7 mrd. kroner i 2017, til om lag 4,1 mrd. kroner i 2018. Økningen over kap. 169, post 70 *Global helse* er på 154 mill. kroner. Øvrig økning går over postene til sivilt samfunn og ulike FN-organisasjoner.

Bærekraftsmål 3 om god helse er førende for helsesatsingen. Målet inkluderer også forebygging og håndtering av helsekriser, investering i helsepersonell, reduksjon av ikke-smittsomme sykdommer samt reduksjon av sykdom og død fra miljømessige risikofaktorer, som luftforurensing. Norge søker å ta tak i globale helseutfordringer som krever fellesskapsløsninger, som f.eks. antibiotikaresistens.

Normative prosesser som setter globale standarder, er helt nødvendig. Organisasjoner som Verdens helseorganisasjon (WHO), Unicef, FNs befolkningsfond (UNFPA) og FNs aidsprogram (UNAIDS) spiller sentrale roller som normative organer, og som viktige partnere og støttespillere for å gjennomføre normer og implementere sektorplaner på landnivå. Norge skal fortsette å være et aktivt medlem og en sentral giver til FN-organisasjonene som arbeider innen global helse.

I tillegg er globale fond viktige for ressursmobilisering til spissede innsatser. Norge er en viktig bidragsyter til vaksinealliansen GAVI, Det globale fondet for aids, tuberkulose og malaria (GFATM), samt Den globale finansieringsordningen for kvinner-, barn- og ungdoms helse (GFF).

Innsatsen for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR), inkludert arbeidet med trygge aborter, er sterkt prioritert. Dette gjelder både på det normative plan og i utviklingssamarbeidet. Norge er sammen med likesinnede partnere engasjert i *She Decides* og *Family Planning 2020* initiativene. Norge er allerede en stor finansiell bidragsyter med over 1 mrd. kroner i året til SRHR. I lys av at seksuell og reproduktiv helse og rettigheter er under press, økes innsatsen med ytterligere 700 mill. kroner over fire år (2017–2020).

Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI) er Regjeringens viktigste nysatsing innen global helse. CEPI skal utvikle nye vaksiner for rask intervensjon ved sykdomsutbrudd som kan føre til pandemier, som Ebola. Det samarbeides nært med alle de største vaksineprodusentene og bioteknologiselskaper. For å sikre at CEPI fyl-

ler intensjonen om å bidra substansielt til å redusere helserisiko i utviklingsland, bevilges 1,6 mrd. kroner over fem år (2017–2021).

10.5 Næringsutvikling og jobbskaping

Regjeringen foreslår å øke den samlede innsatsen til næringsutvikling og jobbskaping med om lag 400 mill. kroner, fra om lag 1,7 mrd. kroner i 2016, om lag 1,8 mrd. kroner i 2017 til vel 2,1 mrd. kroner i 2018.

Et velfungerende næringsliv er grunnleggende for å skape arbeidsplasser og økonomisk vekst og dermed bidra til fattigdomsreduksjon. Privat sektor bidrar med investeringer, kunnskap og teknologi, arbeidsplasser og skatteinntekter som trengs for å skape utvikling. For å skape utvikling gjennom bærekraftsmålene er det helt nødvendig å jobbe i partnerskap med næringslivet.

Næringslivsrettet bistand kan blant annet bidra til å redusere ulike former for risiko og dermed øke investeringsviljen fra næringslivet. Forutsigbare rammebetingelser er grunnleggende for å skape et godt klima for næringsutvikling. Norfund er det mest sentrale virkemiddel i norsk bistand for økt næringsutvikling og jobbskaping i privat sektor i fattige land. Regjeringen vil bygge videre på Norfund for å oppnå utvikling gjennom bedre kapitaltilgang og direkte investeringer i lokalt næringsliv. Norfund investerer langsiktig i både selskaper og fond. Dette gjør dem til en fleksibel, troverdig og langsiktig partner for kommersielle aktører. På dette grunnlag gis det unntak fra listen over samarbeidsland. Det forutsettes at Norfund vektlegger sektormessig og geografisk konsentrasjon for å oppnå resultater effektivt. Norfund skal prioritere land i Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene.

Regjeringen har i tillegg opprettet to nye støtteordninger for (1) å styrke yrkesopplæring og (2) å utløse nye investeringer fra enkeltbedrifter. For nærmere omtale av satsingen på næringsutvikling herunder partnerskap med afrikanske land gjennom G20-initiativet, *Compact with Africa*, se kap. 150 *Bistand til Afrika*, kap. 161 *Næringsutvikling*, og kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering* for omtale av faglig samarbeid innenfor fiskeri- og havbruksfeltet.

Multilateralt er utviklingsbankene spesielt viktige partnere innen næringsutvikling og jobbskaping. I tillegg til å gjennomfører store infrastrukturprosjekter, har bankene komparative fortrinn for å mobilisere finansielle ressurser, bygge kapasitet og forbedre rammevilkår.

10.6 Fornybar energi, klima og miljø

Regjeringen foreslår å øke den samlede innsatsen til klima, fornybar energi og miljø med om lag 500 mill. kroner, fra om lag 5,2 mrd. kroner i 2016 og 2017, til om lag 5,7 mrd. kroner i 2018. Regjeringen foreslår en videreføring og økning av den høye innsatsen gjennom klima- og skoginitiativet (jf. KLDs budsjett) og multilaterale satsinger som Det grønne klimafondet (GCF) og Den globale miljøfasiliteten (GEF), samt en kraftig økning av innsatsen mot marin forsøpling og en opptrapping av innsatsen innen fornybar energi, jf. *Utviklingsmeldingen*.

De tre elementene innenfor dette satsingsområdet henger tett sammen. Konsekvensene av klimaendringene og miljøforringelse utgjør noen av de største truslene mot bærekraftig utvikling. En rekke av bærekraftsmålene har klima og miljø som hovedfokus. Tiltak for bevaring av økosystemer og god miljøkvalitet er kostnadseffektiv innsats for en hel rekke av bærekraftsmålene.

Norges innsats innen fornybar energi i utviklingspolitikken er et sentralt bidrag til reduserte utslipp av klimagasser som samtidig bidrar til næringsutvikling, jobbskaping, økonomisk og sosial utvikling, samt bedre utdanning og bedre helse.

Norfund spiller en sentral rolle ved å mobilisere investeringer i fornybar energi gjennom samarbeid og partnerskap med private bedrifter. Ren energi er den største sektoren for Norfund, som har investert omtrent halve investeringskapitalen i ren energi.

For å følge opp utviklingsmeldingen foreslår Regjeringen en økning i budsjettet for bistand til fornybar energi for 2018. Den styrkede satsingen på fornybar energi skal fremme partnerskap med privat sektor og styrke fokus på kapasitetsbygging og godt styresett.

Klimatilpasset landbruk og biologisk mangfold inngår også som viktige deler av klima- og skogsatsingen.

Norge er et ledende land for klima- og miljørettet utviklingssamarbeid og bidrar til det grønne skiftet globalt. Norge er blant de OECD-landene som gir mest klimarelatert bistand per innbygger. Norge er opptatt av å styrke globale løsninger, felles forpliktelser og rammeverk.

Parisavtalen som trådte i kraft i 2016, gir føringer for innretningen av Norges innsats for klima og miljø. I utviklingspolitikken vil Regjeringen bidra til å forebygge og løse klima- og miljøutfordringer gjennom klimafinansiering, teknologisamarbeid og kapasitetsbygging, i tråd med utvi-

klingslandenes egne planer for å oppfylle sine forpliktelser under Parisavtalen, såkalte nasjonalt fastsatte bidrag.

De største norske bidragene til klima og miljørettet bistand skjer gjennom klima- og skogsatsingen under Klima- og miljødepartementets budsjett. Det grønne klimafondet (GCF), FNs miljøprogram og Den globale miljøfasiliteten (GEF) er andre viktige samarbeidspartnere. Norge har dessuten arbeidet for at de multilaterale utviklingsbankene skal øke klimafinansieringen som andel av utlån og gavemidler.

10.7 Humanitær innsats

Norge er en ledende humanitær aktør som tar en pådriverrolle på flere områder.

Over de fire siste årene har Regjeringen økt de humanitære budsjettene med over 50 pst. For 2018 foreslås det bevilget om lag 5,2 mrd. kroner til humanitære formål. Forslaget innebærer en økning på om lag 140 mill. kroner i forhold til saldert budsjett i 2017.

Den overordnede målsettingen med Norges humanitære innsats er å bidra til at mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og hjelp i tråd med de humanitære prinsippene om humanitet, nøytralitet, upartiskhet og uavhengighet. Kjønnsperspektivet er en prioritert og integrert del av innsatsen. Det legges vekt på å nå sårbare grupper som barn og personer med funksjonsnedsettelse. Utdanning i kriser og konflikt er et sentralt satsingsområde. De humanitære midlene kanaliseres hovedsakelig gjennom FN-systemet, Røde Kors-bevegelsen og norske frivillige organisasjoner. Dette bidrar til rask, effektiv og koordinert respons.

Norge vektlegger effektivisering og innovasjon i humanitær bistand for å sikre at mest mulig ressurser brukes i felt. Oppfølging av Grand Bargain erklæringen som ble vedtatt under Verdens humanitære toppmøte står sentralt. Norge gjennomfører allerede mye av det som ligger i erklæringen, blant annet ved å bidra med en stor andel ikke-øremerkede og fleksible bidrag til FN og frivillige hjelpeorganisasjoner. Med ulike virkemidler og innsatsområder følger Norge også opp målet om at en større andel av den humanitære bistanden skal gis så direkte som mulig til lokale aktører. Videre er Norge en pådriver for å øke og effektivisere bruken av kontantoverføringer i humanitær bistand. En strategi for gjennomføring av forpliktelsene er under utarbeidelse.

10.8 Andre tema

Sårbare stater

Regjeringen har utarbeidet et strategisk rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner hvor ulike virkemidler for stabilisering og bærekraftig fredsbygging ses i sammenheng. Utviklingsbistand, næringsutvikling, freds- og forsoningsdiplomati, kapasitets- og institusjonsbygging og militære bidrag er alle mulige komponenter. Samarbeidet med FN, de multilaterale utviklingsbankene, og andre aktører vil være sentralt.

De overordnede målene for Norges økte engasjement er å bidra til konfliktforebygging og –løsning, sikkerhetsmessig og politisk stabilisering samt å bygge motstandskraft og legge grunnlag for en inkluderende økonomisk, sosial og politisk utvikling og bedre levekår for befolkningen. Formålet med den sivile stabiliseringsinnsatsen er å styrke dialog og forsoning. Tiltakene som støttes skal bidra til at folk kan få tilbake livsgrunnlaget etter konflikt og kriser. Stabiliseringsinnsatsen skal danne grunnlag for en mer langsiktig utviklingsinnsats og fredsbygging. Det er en klar sammenheng mellom sikkerhet og utvikling. Dette er essensen i FN-resolusjonene om bærekraftig fred. Erfaringer fra tidligere stabiliseringsinnsatser må ligge til grunn. Lærdommene som kom frem i Afghanistan-rapporten er viktige og viser til behovet for å se utviklingspolitikken i sammenheng med sikkerhetspolitikken.

Regjeringens politikk for å møte globale sikkerhetsutfordringer er skissert i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*. De to bistandsprogrammene for henholdsvis å forebygge radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme, og mot organisert kriminalitet og ulovlig handel støtter opp under gjennomføringen av FNs 2030-agendaen, særlig mål 16 om fredelige samfunn, Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid* og Meld. St. 36 (2016–2017) samt Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk*.

Migrasjon

Irregulær migrasjon er en av vår tids globale utfordringer. Menneskehandel og menneskesmugling er i dag den nest største inntektskilden for internasjonal kriminell virksomhet. Tusenvis av økonomiske migranter fraktes illegalt til Europa hvert år med stor fare for deres liv og helse. De færreste har behov for internasjonal

beskyttelse og forventes å returnere til hjemlandet. Regjeringen vil intensivere innsatsen for å bryte opp smuglernetverkenes forretningsmodell gjennom å bidra til internasjonalt politisamarbeid og støtte opp om FN og EUs innsats på dette området.

Å håndtere fremtidens migrasjonsbevegelser vil kreve et bredt globalt partnerskap mellom land og regioner mennesker beveger seg fra, gjennom og på vei til. Regjeringen vil arbeide for en global plattform for henholdsvis flyktninger og migranter som ledd i oppfølgingen av FNs høynivåmøte i 2016. Regjeringen vil delta i oppfølgingen av Valletta-toppmøtet i 2015 om samarbeid mellom europeiske og afrikanske land om migrasjon, flukt og retur.

Det skal legges vekt på bilateral dialog med sentrale land der det er naturlig å støtte beskyttelse av flyktninger og håndtering av større grupper internt fordrevne og migranter. Asylforlikets punkt 8 om at *land som mottar norsk bistand forventes å respektere forpliktelsen til å ta imot egne lands borgere* skal ligge til grunn i disse dialogene.

Hav og maritime ressurser

En helhetlig og langsiktig forvaltning av ressursene og havmiljøet, er en forutsetning for å sikre livsgrunnlaget for oss selv og kommende generasjoner. Regjeringen vil satse på verdiskaping og bærekraftig bruk av havets ressurser, styrke arbeidet for rene og sunne hav og bidra til å utvikle den blå økonomien i utviklingssamarbeidet. Mange utviklingsland har et betydelig potensial for vekst i den blå økonomien og etterspør kunnskap, kompetanse og erfaringer. Norge har et godt utgangspunkt for å dele kunnskap og bidra til global utvikling i tråd med bærekraftsmålene. Regjeringen vil øke tildelingen til programmet Fisk for utvikling og akvakultur vil tillegges større vekt i innsatsen for global matsikkerhet.

Tverrsektorielt og regionalt samarbeid er noen av bærebjelkene i global havforvaltning. Regjeringen vil bidra til å styrke regional havforvaltning av marine ressurser og har igangsatt betydelige satsinger i arbeidet mot fiskerikriminalitet og ulovlig, uregulert og urapportert fiske.

Fiskeri, jordbruk og matsikkerhet

Utvikling innenfor jordbruk, fiskeri og akvakultur er sentralt for å bidra til matsikkerhet og fattigdomsreduksjon. Norges innsats for landbruk og matsikkerhet er for en stor del integrert med våre andre satsinger som næringsutvikling og jobb-

skapning samt klima og miljø. Innsatsen innenfor fisk for utvikling vil trappes opp. Norges humanitære bistand har også et klart fokus på matsikkerhet. Det blir stadig flere komplekse og langvarige kriser, så utviklingen av bærekraftige mat-systemer, forebygging og respons må gå hånd i hånd.

Regjeringen vil kartlegge og tydeliggjøre det total omfanget av vår bistand til landbruk og matsikkerhet.

Vedtak nr. 579, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen i budsjettproposisjonen for 2018 fremme forslag som gir større forutsigbarhet for langsiktige bistandssatsinger på særskilte sektorer som helse, utdanning, næringsutvikling, landbruk/matsikkerhet, miljø/klima/fornybar energi, inkludert regnskogsatsingen og likestilling.»

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Regjeringen viderefører de fem satsningene helse, utdanning, næringsutvikling, miljø/klima/fornybar energi og humanitær bistand på et høyt nivå, som vist i tabell 9.1 Indikative plantall for Regjeringens tematiske satsingsområder. Innsatsen baserer seg i stor grad på langsiktige avtaler med de viktigste partnerne.

Regjeringen vil følge opp vedtaket om langsiktige bistandssatsninger, inkludert landbruk/matsikkerhet, gjennom en kartlegging og synliggjøring av det total omfanget av vår bistand til landbruk og matsikkerhet. Basert på denne gjennomgangen vil en plan for det videre arbeidet innen fagfeltet bli utarbeidet. Regjeringen kommer tilbake til Stortinget med en nærmere redegjørelse når dette er gjort.

Likestilling er både et viktig satsingsområde i Regjeringens utviklingspolitikk og et tverrgående tema, jf. Del III Spesielle tema, Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken. Her er det også omtale av vedtak nr. 686 av 23. mai 2017.

Menneskerettigheter

Respekt for universelle menneskerettigheter er et selvstendig mål for Norges utenriks- og utvik-

lingspolitikk, en forutsetning for varig fred og bærekraftig utvikling og et tverrgående hensyn i norsk bistand. Menneskerettighetene er under økende press og innsatsen må styrkes. Et eksempel er at religiøse minoriteter forfølges i mange land. Regjeringen vil derfor styrke dette arbeidet.

Norge skal ha en rettighetstilnærming i nasjonal og internasjonal oppfølging av bærekraftsmålene, og legge denne tilnærmingen til grunn for å realisere prinsippet om at «ingen skal utelates». Gode tilnæringsmåter for å nå alle må utvikles i fellesskap med myndigheter og lokalbefolkning. Skal vi lykkes i å realisere menneskerettighetene for alle, er det nødvendig å identifisere dem som ekskluderes når andres levekår forbedres. Dette kan være etniske, religiøse eller seksuelle minoriteter, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne eller mennesker i fjerntliggende strøk på landsbygda eller slumområder i raskt voksende byer.

Kvinner rettigheter og likestilling

Likestilling er et viktig satsingsområde i Regjeringens utviklingspolitikk. Gjennom utviklingssamarbeidet vil Regjeringen støtte lands forpliktelser for å oppnå likestilling mellom kvinner og menn. Innsats for likestilling og økt deltakelse fra kvinner er avgjørende i en tid hvor mange regioner opplever press mot kvinners rettigheter og innskrenkning av det demokratiske rom.

Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken *Frihet, makt og muligheter* (2016–2020), er den første søylen i satsingen og skisserer Norges målsetninger innen utdanning for jenter, kvinners politiske og økonomiske rettigheter og deltagelse, vold mot kvinner, og jenter og kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter.

Handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet (2015–2018) utgjør den andre søylen i Regjeringens arbeid for kvinners deltakelse og rettigheter. Regjeringen har særlig lagt vekt på kvinners deltakelse i fredsprosesser, bekjempelse av seksualisert vold i konflikt og overfor kvinner på flukt fra krig. Norge har gått i spissen for et tydelig kjønnsperspektiv i forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme, jf. omtale under Del III, *Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken*.

10.9 Partnere for samarbeid

De multilaterale organisasjonene er viktige for gjennomføring av norske utenriks og utviklingspolitiske prioriteringer. De står sentralt i arbeidet

for å realisere bærekraftsmålene og sikre effektiv humanitær respons, samtidig som de også har en viktig rolle i å sikre oppslutning om kjerneverdier som menneskerettighetene og internasjonale rettsnormer. FN er verdens viktigste internasjonale, mellomstatlige organisasjon. FNs globale medlemskap gir FN en unik legitimitet. FN-organisasjonene er også operasjonelle aktører på landnivå. Dette gir en sterk kobling mellom normativt og operasjonelt arbeid.

I mange sammenhenger er det mest kostnads-effektivt å benytte multilaterale kanaler for kanalisering av bistand. Med dette mister vi noe av det norske fotavtrykket, men til gjengjeld oppnår vi en rekke stordriftsfordeler og bedre giver-koordinering. De multilaterale utviklingsbankene har høye standarder for pengeforvaltning, anti-korupsjon og sosiale og miljømessige sikringsmekanismer. De har høy gjennomføringsevne, solid prosjektoppfølgning og leverer gode resultater med høy utviklingseffekt, noe som bekreftes gjennom uavhengige evalueringer. De kan derfor også gå inn med en tyngde og et volum som ingen giver kan evne på egenhånd.

Gjennom vår støtte til FN vektlegger vi en helhetlig tilnærming på tvers av utvikling, kriseforebygging, humanitær innsats og fredsbevaring.

Totalt mottok multilaterale organisasjoner 43 pst. av den norske bistanden i 2016. Dette er langt høyere enn gjennomsnittet i OECD på 28 pst.

Frivillige organisasjoner er en annen viktig partner i utviklingssamarbeidet. I underkant av en femtedel, 19 pst. i 2016, av norsk bistand blir kanalisert gjennom disse organisasjonene, hovedsakelig gjennom norske, men midler går også gjennom internasjonale og lokale frivillige organisasjoner. Dette er godt over gjennomsnittet blant OECD-landene på 12 pst.

I samsvar med vedtak i OECDs utviklingskomité er norsk utviklingsbistand helt avbundet. Det vil si at det ikke er knyttet krav til kjøp av norske varer eller tjenester for mottakere av norsk bistand.

10.10 Valg av partnerland

Regjeringen mener at geografisk konsentrasjon av den bilaterale bistanden gir bedre forutsetninger for å oppnå resultater og varige utviklingseffekter. I utviklingsmeldingen varsler Regjeringen at norsk bilateral bistand vil konsentreres til 20–25 partnerland. Å være partnerland betyr å være blant Norges hovedsamarbeidspartnere for utviklingspolitikken. Norsk bistand til partnerland

skal være langsiktig og en stor andel av norsk landfordelt bistand skal gå til disse landene. Det gjelder både regionbevilgningene og de tematiske budsjettpostene. Norsk støtte gjennom FN, utviklingsbankene og globale fond vil fortsatt komme alle fattige land til gode. Partnerlandene skal til sammen reflektere helheten i det norske utviklingspolitiske engasjementet, både tematisk, geografisk og metodisk.

Vedtak nr. 580, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en sterkere geografisk og volummessig konsentrasjon av bistanden (unntatt nødhjelp og sivilsamfunnsprosjekter) om et avgrenset antall prioriterte partnerland, og hvor kriteriene for, og valg av, partnerlandene forankres i Stortinget.»

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Regjeringen mener at geografisk konsentrasjon av den bilaterale bistanden gir bedre forutsetninger for å oppnå resultater og varige utviklingseffekter. Vedtaket er fulgt opp ved at det i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid* ble varslet at norsk bilateral bistand vil konsentreres til 20–25 partnerland. Å være partnerland betyr å være blant Norges hovedsamarbeidspartnere for utviklingspolitikken. Norsk bistand til partnerland skal være langsiktig og en stor andel av norsk landfordelt bistand skal gå til disse landene. Det gjelder både regionbevilgningene og de tematiske budsjettpostene. Norsk støtte gjennom FN, utviklingsbankene og globale fond vil fortsatt komme alle fattige land til gode. Partnerlandene skal til sammen reflektere helheten i det norske utviklingspolitiske engasjementet, både tematisk, geografisk og metodisk. I tråd med vedtak nr. 580 redegjøres det under for hvilke 24 land som foreslås å bli partnerland og kriteriene for dette.

De 12 tidligere fokuslandene for geografisk konsentrasjon vil inkluderes blant de nye partnerlandene. Det er fire unntak fra den geografiske konsentrasjonen: kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 161 *Næringsutvikling*, post 75 *NORFUND – tapsavsetning* og post 95 *NORFUND – grunnfondskapital*

ved investeringer i utviklingsland, kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter, post 70 Nødhjelp og humanitær bistand og kap. 164 Fred, forsoning og demokrati, post 70 Fred, forsoning og demokratiltak.

Regjeringen har valgt hvilke land som skal være partnerland med utgangspunkt i sett med kriterier. Noen kriterier har vært mer sentrale for enkelte kategorier og land enn for andre:

- Det er tatt utgangspunkt i OECDs sårbarhetskriterer og land med store behov og store fattigdomsutfordringer.
- Land hvor Norge kan gi best mulig bidrag basert bl.a. på særlige fortrinn, for eksempel til å bidra til økonomisk vekst, der det allerede foreligger et langvarig utviklingssamarbeid og/eller opparbeidet landkunnskap og/eller tilstedeværelse. Dette kriteriet er særlig relevant for land der det allerede foregår en positiv utvikling, og er mindre relevant for de mest sårbare statene/stater i konflikt.
- Land hvor bistanden landet trenger vil støtte opp om FNs bærekraftsmål og hvor bistanden kan virke som katalysator for andre prosesser i landet.
- Land med potensiale til å bekjempe globale utfordringer. Går utviklingen på helse/pandemier, klima/miljø, ekstremisme/terrorisme mv. i disse landene i feil retning får det konsekvenser langt ut over disses egne landegrenser, noe som vil kunne ramme de fattigste og mest sårbare hardest. Dette kriteriet er særlig aktuelt for mellominntektsland i kategori 3, og i mindre grad sårbare stater i konflikt.
- Land hvor det ligger til rette for koordinert bistandsinnsats sammen med likesinnede land eller multilaterale partnere eller der det er mulig å etablere et giversamarbeid eller få positive synergieffekter med andre aktører prioriteres så langt mulig.
- Land som er store mottakere av norsk bistand eller helt sentrale strategiske partnere for fattigdomsbekjemping prioriteres. Alle de store partnerskapene under klima- og skogsatsingen videreføres på dagens ambisjonsnivå. Innføring av denne gruppen vil dermed skape større samsvar mellom bistandsvolum og prioriterte land for utviklingssamarbeid.
- Norsk utviklingspolitikk vil fortsatt fremme godt styresett, respekt for menneskerettighetene og kampen mot korrupsjon. I dagens verden kan imidlertid ikke Norges samarbeid avgrenses til stabile land med godt styresett. Valg av land må ses i lys av utviklingen globalt, og forholde seg til at flesteparten av de fattigste

fremover vil befinne seg i land med høy grad av sårbarhet i Afrika og i Midtøsten. Mange nødlidende lever i krig og konflikt, i land med svake sentralmyndigheter eller andre forhold som forårsaker høy grad av sårbarhet. Norsk innsats skal også innrettes mot disse landene.

- Norsk bistand for å forebygge og bekjempe globale sikkerhetsutfordringer vil bare benyttes når det er forenlig med tiltak som kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp, det vil si har som hovedformål å fremme økonomisk utvikling og velferd i utviklingsland.

Som omtalt i *Utviklingsmeldingen* foreslås det tre kategorier partnerland:

1. Land for langsiktig strategisk samarbeid
2. Land med behov for stabilisering og konfliktforebygging
3. Land som er sentrale for bekjempelse av globale utfordringer

I den første kategorien har Stortinget tidligere godkjent Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal, og Tanzania. I denne gruppen foreslås Uganda og Liberia som nye partnerland. Både Uganda og Liberia er sårbare etter OECDs kriterier, er blant de minst utviklede land og land der Norge allerede har et bredt samarbeid. Uganda har tidligere vært et samarbeidsland og Norge har fortsatt samarbeid om blant annet godt styresett, energi og næringsutvikling. Uganda er Afrikas største mottaker av flyktninger etter å ha mottatt blant annet 900 000 flyktninger fra Sør Sudan og er et foregangsland når det gjelder nye måter å håndtere flyktningstrømmer på. Samarbeidet med Liberia har vært trappet opp og omfatter nå fornybar energi, klima og skoginitiativ og helse.

Disse åtte partnerlandene er land der Norge har gitt utviklingshjelp i lang tid og kan gi best mulig bidrag basert på særlige fortrinn innenfor, har både fag- og landkompetanse. Bortsett fra i Liberia, har Norge ambassade i alle partnerlandene i denne kategorien. Landene har selv klare mål om å bli uavhengige av bistand. Det skal legges til rette for en modernisering av det bilaterale forholdet som bl.a. inkluderer politisk dialog, næringslivssamarbeid, handel, teknologi- og institusjons- og forskningssamarbeid i tillegg til bistandssamarbeidet. I utviklingssamarbeidet tas det utgangspunkt i utviklingslandets behov på områder der norsk kompetanse er etterspurt. Målet på sikt er partnerskap fram mot bistandsuavhengighet og bilaterale forhold som er mer likt land vi ikke har bistandssamarbeid med.

I den andre kategorien har Stortinget tidligere godkjent Afghanistan, Haiti, Mali, Palestina, Somalia og Sør-Sudan. Det foreslås å inkludere Niger, Syria og områder med mange syriske flyktninger, som Jordan og Libanon, som nye partnerland. Disse er på OECDs sårbarhetsliste, bortsett fra Jordan og Libanon, som prioriteres for bistand grunnet den ekstraordinære og asymmetriske flyktningebyrden. Områder med syriske flyktninger mottar allerede en betydelig andel norsk bistand, og inkludering av disse landene vil gi bedre samsvar mellom partnerland og faktisk bistandsvolum. Syria var i 2016 det største mottakerlandet for norsk bistand. Vi er nødt til å respondere på den prekære situasjonen i hele dette området med enorm menneskelig lidelse. Hvilke land som er de mest sårbare vil kunne endre seg. I flere av disse landene kan det være vel så effektivt å kanalisere den norske bistanden gjennom internasjonale organisasjoner, som FN og Verdensbanken, fremfor å gi bilateral bistand. For denne kategorien er det derfor ikke avgjørende å ha fast norsk tilstedeværelse. Det er betydelige risiko knyttet til engasjement i land i denne kategorien. Eksempler kan være mangel på resultater, utilsiktede konsekvenser av innsats og støtte, mislighold av midler eller sikkerhetsmessig risiko for personell. Det er store utfordringer knyttet til kontroll og oppfølging. Hva som er akseptabel risiko og hvordan den skal håndteres, må avklares fortløpende.

Regjeringen foreslår å introdusere en ny kategori partnerland som er sentrale for bekjempelse av globale utfordringer. Går utviklingen i disse landene i feil retning får det konsekvenser langt ut over landegrensene. Det er i norsk interesse å ha tettere kontakt med sentrale mellominntektsland om globale fellesløsninger. Politikkvalgene i denne gruppen land er avgjørende for å oppnå bærekraftsmålene. Gruppen inkluderer land som alle har store fattigdomsutfordringer, men også store ressurser til å bidra positivt til å løse utviklingsrelaterte problemer som strekker seg ut over egne landegrensener. Regjeringen foreslår å inkludere følgende land i denne kategorien partnerland:

- Brasil: Landet har inntil 2016 vært den største mottakeren av norsk bistand. Norge har et omfattende samarbeid, først og fremst knyttet til klima- og skoginitiativet og næringsutvikling, men også fra investeringer gjennom Norfund. Regjeringen har i klare ordelag uttrykt bekymring overfor Brasil for at avskogingen i landet igjen har økt, selv om avskogingen er betydelig lavere enn da samarbeidet med

Norge startet. Norges bidrag til Amazonas-fondet er resultatbasert og forutsetter at avskoging reduseres. Brasil har også vært en samarbeidspartner for å fremme global helse. Spredningen av zika-viruset understreker landets betydning, som både som eksportør av pandemi og som aktør for å bidra til å løse verdensomspennende helseutfordringer.

- Colombia: Landet har stort behov for støtte til stabilisering og utvikling etter den vellykkede fredsprosessen der Norge har hatt en sentral rolle. Norge har allerede et betydelig utviklingssamarbeid, særlig klima- og skoginitiativet. Det er viktig å understøtte en fredsprosess videre. Dersom den lykkes, kan Colombia tjene som modell til etterfølgelse for også andre utviklingsland, som har vært fastbundet i årelange, interne konflikter. En positiv utvikling i Colombia kan også bidra til å bekjempe den grenseoverskridende helse- og kriminalitetsutfordringen som narkotikaproduksjonen utgjør.
- Indonesia: Landet er en stor mottaker av norsk bistand, særlig gjennom klima- og skogsatsingen. Norge har også samarbeidet om global helse og pandemier. Indonesia er verdens største muslimske land og er en sentral aktør for å bekjempe ekstremisme. Landet er i økende grad en stemme inn i G20 for globale løsninger på disse utviklingspolitiske feltene.
- Tunisia: Landet der den arabiske våren startet er blant de få i regionen med fri presse og økende grad av godt styresett. Tunisias politiske ledelse har som målsetning å fremme menneskerettighetene og kjempe mot korrupsjon, og fremmer så godt mulig slike verdier, dog med begrensede ressurser etter at turismen, landets hovedinntektskilde, falt. Landet opplever nå skrikende fattigdomsutfordringer. Om Tunisia lykkes i den positive prosessen de nå er inne i, kan landet tjene som forbilde for andre land i utvikling, langt utenfor sin egen region. Landet trenger og har bedt om hjelp i transisjonsperioden det er inne i. Om landet faller tilbake til konflikt vil det kunne få en effekt langt ut over egne grenser. Negative konsekvenser, både som overgrep mot sivilbefolkning, risiko for terror, migrasjon, grenseoverskridende narkotika- og menneskehandel og organisert kriminalitet vil ramme de fattigste hardest. Tunisia er et tydelig eksempel på at bistanden landet trenger vil støtte opp om FNs bærekraftsmål og et land hvor bistanden kan virke som katalysator for andre prosesser.

- Nigeria: Landet er valgt ut fra potensiale for samarbeid med Norge om næringsutvikling, miljø, energi og helse. Nigeria er på OECDs sårbarhetsliste, har noen av de største fattigdomsutfordringene i verden, men er samtidig en viktig utenrikspolitisk samarbeidspartner for Norge. Landet har potensiale til å være toneangivende i håndtering av regionale konflikter, flyktningsstrømmer, menneskehandel og grenseoverskridende kriminalitet. Som Afrikas største land i folketall, vil en negativ utvikling i Nigeria ha effekt langt ut over egne landegrensener og ha stor betydning for utviklingen i nabolandene, som er blant verdens fattigste land. Partnerlandssamarbeidet spenner fra globale sikkerhetsspørsmål, ulovlig kapitalflukt, helse, epidemier, klima, økonomi, næringsliv samt humanitær utvikling i det nordøstlige Nigeria og området rundt Tsjad-sjøen. Nigeria og landene omkring mottar allerede en betydelig andel av norsk bilateral bistand.
- Sør Afrika: Landet er på OECDs sårbarhetsliste, mottar migranter og flyktninger fra mange av verdens fattigste land og har selv store fattigdomsutfordringer knyttet til fordeling og arbeidsledighet. Landet er en viktig deltaker i arbeidet med regionale og globale spørsmål i ulike fora (FN, AU, SADC, BRIKS, BASIC, G20) og huser en rekke organisasjoner som er viktige premissleverandører for utvikling av regionale institusjoner og politikk. Norge har konsultasjonsordninger med Sør Afrika som dekker et bredt spekter av saker (bilaterale forhold, regionale spørsmål, multilaterale spørsmål og næringsliv). Norges historie i Sør Afrika gir oss godt inntak. Et mer geopolitisk utviklingssamarbeid med vekt på faglig samarbeid vil være viktigere enn rene pengebistandsoverføringer fra Norge, som uansett vil bli svært små sett i forhold til landets økonomi.

Regjeringens forslag innebærer åtte partnerland i kategori 1 *Land for langsiktig strategisk samarbeid*, ti partnerland i kategori 2 *Land med behov for stabilisering og konfliktforebygging* og seks partnerland i kategori 3 *Land som er sentrale for bekjempelse av globale fellesutfordringer*. Kriteriene for valg av partnerland er bestemmende for valg av land, men vil telle i varierende grad for de ulike kategoriene. Det vil ikke alltid være skarpe avgrensninger mellom de tre kategoriene. Noen land vil kunne plasseres i to eller alle tre kategorier, og land vil kunne bevege seg mellom kategorier over tid. Landene i særlig de to siste kategoriene kan måtte justeres dersom det

anses som utenriks- og utviklingspolitisk hensiktsmessig.

Med dette forslaget prioriterer Regjeringen sårbare landene med store behov. 16 partnerland kategoriseres som særlig utsatt etter OECDs sårbarhetskriterier. Halvparten av partnerlandene er i Afrika sør for Sahara og 14 er minst utviklede land.

I tillegg til innføring av partnerland for spissing av norsk innsats, videreføres listen over i alt 85 samarbeidsland. Hovedregelen er at det ikke skal inngås nye avtaler om bistand til land som ikke står på listen over samarbeidsland. Vedlegg 1, Samarbeidsland – internasjonal bistand, gir en samlet oversikt over partnerland og andre samarbeidsland som kan motta norsk bilateral bistand.

10.11 God forvaltning

Realisme og resultater

OECDs utviklingskomite (DAC) igangsetter jevnlig såkalte partnerskapsomtaler, *peer reviews*, av medlemslandenes bistand. Norge får jevnt over meget godt skussmål. Vi berømmes for en langsiktig, aktiv og utviklingsfremmende politikk. Det fremheves at Norge bidrar strategisk til global utviklingsspørsmål, samtidig som vi har et klart fokus på fattigdomsbekjempelse. Norge fremheves å være en innovativ, langsiktig og generøs giver som er opptatt av å lytte til mottakernes behov og som innretter bistanden på effektiv og god måte. Dette fremgår av partnerskapsomtalen av Norge i 2013, med midtveisoppdatering i 2015.

Bistand er kun ett av flere virkemidler i utviklingspolitikken. En rekke faktorer utover norsk bistand påvirker utvikling. Derfor må vi sette realistiske mål for det vi, gitt kontekst og tilgjengelige ressurser, kan forvente å oppnå med norske midler. En økt satsing i land og regioner i sårbare situasjoner, vil kreve større årvåkenhet og bevisstgjøring rundt godt styresett og anti-korrupsjonsarbeid, både i multilaterale organisasjoner og giverland. På den annen side er gevinstene, dersom vi lykkes, størst for de aller fattigste og mest sårbare, nettopp i disse områdene. Tiltak for å søke å redusere risiko skal treffes, både ved å bruke partnere med særlig kunnskap og erfaring på landnivå, og ved å forbedre våre egne rutiner og ressurser for kontroll.

Samtidig må vi anerkjenne at vi ikke kan unngå risiko når vi går inn med bistand i de mest krigsherjede og nødutsatte stedene i verden. Særlig i sårbare stater og områder blir kontekstanalyse og risikohåndtering viktig. Utvikling av analy-

ser og risikoarbeid skal derfor styrkes. Politisk økonomiske analyser er under utarbeidelse for 11 av partnerlandene (tidl. fokusland), og vurderes for de øvrige partnerlandene.

Samtidig krever økt innsats i ustabile situasjoner høy grad av fleksibilitet. Når konteksten er labil, må tiltakene kunne endres for å nå de mest nødlidende. Selv med alle mulige sikkerhetsforanstaltninger på plass, er det ingen garanti for at hver norske bistandskrone på kort sikt når frem til hver av de mest marginaliserte blant de aller fattigste i verden. En av de mest gjennomgående læringene fra utviklingssamarbeid, er at det ofte tar flere tiår med langsiktig og forutsigbart samarbeid av høy kvalitet, før en kan forvente bærekraftige resultater.

Norads rolle

Det er etablert et omfattende sett av retningslinjer, systemer og regelverk for forvaltning og resultatoppfølging av norsk bistand. God forvaltning av bistand krever riktig kompetanse, kapasitet og kontinuitet. Ressursene i Utenriksdepartementet og Norad må utfylle hverandre. Det er en målsetting å unngå duplisering av oppgaver og etablere en klarere arbeidsdeling mellom UD og Norad.

Utenriksdepartementet har gjennomgått organiseringen av bistandsforvaltningen. Norad har fått en sterkere rolle i forvaltningen av norsk bistand enn tidligere. Som et ledd i arbeidet med å effektivisere bistandsforvaltningen, er ansvaret for forvaltningen av helse- og utdanningsbistanden flyttet fra Utenriksdepartementet til Norad. I tillegg har Norad i hovedsak fått ansvaret for forvaltningen av bistand innen klima, miljø, fornybar energi, klimatilpasset landbruk og landbruksforskning. Utenriksdepartementet har også overført oppgaver knyttet til faglig rådgivning og kvalitets-sikring til Norad.

Faglig kapasitetsoppbygging

Styrking av statlig kapasitet i utviklingsland skjer gjennom en rekke bistandsformer og samarbeidspartnere. FN, utviklingsbankene, globale fond stat-til-stat bistand og faglig støtte over tematiske budsjettposter kan alle gi avgjørende bidrag.

Det har vært en markant økning i etterspørrelsen etter norsk teknologi og kunnskapsoverføring – i enkelte tilfeller, særlig i land som ikke har behov for tradisjonell bistand, er dette mer

etterspurt enn bistandsmidler. En revitalisering og styrking av faglig samarbeid er derfor en viktig del av en fremtidsrettet utviklingspolitikk og et viktig bidrag til overgangen fra et forhold basert på bistand til mer normale bilaterale forbindelser.

Regjeringen vil be Norad foreta en gjennomgang av norsk bistand til faglig kapasitetsoppbygging til utviklingsland. Dette er et ledd i Regjeringens arbeid med å systematisere arbeidet med faglig samarbeid. Som varslet i *Utviklingsmeldingen* vil Regjeringen etablere en kunnskapsbank som blir lagt til Norad. Arbeidet skal ta utgangspunkt i sektorer der Norge har relevant og spisset kompetanse. Se kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid* for nærmere omtale av Kunnskapsbanken.

Vedtaket nr. 586, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen i budsjettproposisjonen for Utenriksdepartementet legge opp til en ny budsjettstruktur med en klarere og mindre overlappende fordeling av bistandsformål på de forskjellige budsjettkapitler og poster, supplert med indikative plantall for de utvalgte partnerlandene og sentrale bistandsmottakere.»

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp ved at det er utarbeidet indikative plantall for fordeling over regionbevilgingene til alle partnerlandene som en stor andel av norsk landfordelt bistand skal konsentreres rundt, jf. omtale under programkategori 03.10 *Bilateral bistand*. Videre er det i større grad lagt inn referanser til relaterte innsatser, der tiltak finansieres over ulike programkategorier og kapitler. Vi viser også til at den sikkerhetspolitiske satsningen på globale sikkerhetsutfordringer, sikkerhetssektorreform og nedrustning, som har tidligere vært samlet under kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, post 72 *Utvikling og nedrustning*, nå er delt i tre poster, jf. omtale under kap. 164 *Fred forsoning og demokrati*. Utenriksdepartementet vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte om videre oppfølging av dette vedtaket.

10.12 Rapport om norsk utviklings-samarbeid i 2016

Det rapporteres under på volum og fordeling av bistanden i 2016. For presentasjon av resultater fra utviklingssamarbeidet vises det til rapportering under de ulike poster. Det vises også til vedlegg 1-7 for detaljerte oversikter over fordeling av bistanden. Oppsummering av resultater på landnivå presenteres også på Norads hjemmeside www.norad.no.

ODA-godkjent bistand i 2016

For 2016 er det rapportert 36,8 mrd. kroner som Norges offisielle bistand i henhold til OECDs ret-

ningslinjer. Dette tilsvarer 1,12 pst. av BNI, en økning fra 1,05 pst. i 2015. Norsk bistand i 2016 er tidligere i 2017 blitt rapportert til å utgjøre 36,6 mrd. kroner, tilsvarende 1,11 pst. av BNI. Justeringen er et resultat av endringer i OECDs rapporteringsdirektiv, hvor den rapporterbare andelen av kjernestøtten til FNs Høykommissær for menneskerettigheter og FNs fredsbevarende operasjoner har økt, og innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur er blitt godkjent med en ODA-andel på 85 pst. Tabellene nedenfor og vedleggene til denne proposisjonen er utarbeidet på grunnlag av innrapporterte tall til OECD/DAC på 36,6 mrd. kroner.

Tabell 10.2 Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype, 2013–2016 (mrd. kroner og pst.)

Bistandstype	2013		2014		2015		2016	
Land- og/eller sektor-spesifikk bistand ¹	23,6	72	22,7	71	24,7	72	27,0	74
Kjernestøtte til multilaterale organisasjoner ²	7,4	23	7,5	24	7,8	23	7,6	21
Administrasjon	1,8	5	1,8	6	2,0	6	2,0	5
Totalt	32,8	100	32,1	100	34,5	100	36,6	100

¹ Tilsvarer bilateral og multi-bilateral bistand

² Tilsvarer multilateral bistand

Land- og/eller sektorspesifikk bistand har økt fra 2013 og utgjorde 74 pst. av bistanden i 2016. Denne økningen skyldes primært økte flyktning-utgifter i 2015 og 2016. Beløpet som går til kjernestøtte til multilaterale organisasjoner har holdt

seg på samme nivå i perioden, men har sunket som andel av totalbistanden fra en topp på 24 pst. i 2014 til 21 pst. i 2016. Andelen som går til administrasjon av bistanden har holdt seg stabilt.

Tabell 10.3 Samlet bistand fordelt på sektor, 2013–2016 (i mill. kroner og pst.)

Sektor	2013		2014		2015		2016	
Utdanning	1 707	5,2	1 815	5,7	2 477	7,2	3 173	8,7
Helse og sosial sektor	2 547	7,8	2 608	8,1	2 420	7,0	2 449	6,7
Økonomisk utvikling og handel	3 564	10,9	4 155	13,0	4 173	12,1	3 615	9,9
Nødhjelp	2 522	7,7	2 834	8,8	3 217	9,3	3 722	10,2
Miljø og energi	6 987	21,3	5 043	15,7	4 198	12,2	3 604	9,9
Godt styresett ¹	4 436	13,5	4 215	13,2	4 148	12,0	3 592	9,8
Multilateral	7 440	22,7	7 543	23,5	7 829	22,7	7 567	20,7
Kostnader i Norge ²	3 601	11,0	3 840	12,0	6 035	17,5	8 836	24,2
Totalt	32 805	100	32 051	100	34 496	100	36 558	100

¹ Denne kategorien inkluderer støtte til programmer i regi av sivilt samfunn, frie medier o.a. i tillegg til offentlige myndigheter.

² Inkluderer administrasjon.

Sektorfordelingen viser at bistanden til utdanning og nødhjelp har økt betydelig fra 2013 til 2016. Støtte til utdanning har økt fra 1,7 mrd. kroner til 3,2 mrd. kroner i 2016, og utgjorde 8,7 pst. av den totale norske bistanden i 2016. Nødhjelp har økt fra 2,5 mrd. kroner til 3,7 mrd. kroner og utgjorde 10,2 pst. av den totale norske bistanden i 2016. I tillegg kommer humanitær bistand som er katego-

risert som bistand til andre sektorer, som bl.a. utdanning og helse. Støtten til godt styresett og miljø/energi har sunket, mens støtten til økonomisk utvikling og handel i 2016 var på om lag samme nivå som i 2013. Innen denne kategorien ligger støtten til landbruk og fiskeri. Økningen til kostnader i Norge skyldes veksten i flyktningutgifter i Norge i 2015 og 2016.

Tabell 10.4 Samlet bilateral bistand¹ fordelt på hovedregion, 2013–2016 (mrd. kroner og pst.)

Hovedregion	2013		2014		2015		2016	
Afrika	6,2	26	5,9	26	5,4	22	5,3	20
Amerika	4,8	20	2,2	9	1,9	8	1,8	6
Asia og Oseania	2,8	12	2,7	12	2,7	11	2,5	9
Europa	0,6	2	0,6	3	0,8	3	0,5	2
Midtøsten	1,7	7	1,7	7	2,4	10	3,3	12
Global uspesifisert	7,6	32	9,6	42	11,5	47	13,7	51
Totalt	23,6	100	22,7	100	24,7	100	27,0	100

¹ Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Tabellen viser hvordan bilateral bistand fordeler seg på hovedregion. Bistand som kodes som global uspesifisert har økt betydelig i perioden, og utgjør nå 51 pst. av den bilaterale bistanden. Mye av denne bistanden ender opp i fattige land i Afrika og Asia, for eksempel gjennom globale programmer. Veksten i global uspesifisert bistand henger også sammen med økningen i flyktningut-

giftene i Norge, spesielt i 2015 og 2016. Økningen i bistanden til Midtøsten har blant annet sammenheng med økt humanitær innsats knyttet til Syria-krisen. Bilateral bistand til Asia og Afrika går noe ned.

I tillegg til den bilaterale bistanden går mye norsk bistand som kjernestøtte til de multilaterale organisasjonene. I praksis går hoveddelen av Ver-

densbankens og FN-organisasjonenes samlede midler til lavinntektsland i Afrika og Asia. FN-organisasjonene fordeler midler i henhold til retningslinjer som Norge gjennom styrearbeidet har vært med på å vedta, og som innebærer at land som står overfor de største utfordringene innen-

for den enkelte organisasjons mandat, skal prioriteres. Gjennom dialog og retningslinjer sikrer man at en stor andel av den tematiske støtten som kanaliseres gjennom multilaterale finansinstitusjoner går til de fattigste landene i Afrika.

Tabell 10.5 Landfordelt bistand fordelt på inntektskategori 2013–2016 (i mill. kroner)

Inntektskategori	2013	2014	2015	2016
Minst utviklede land	6 192	6 069	5 882	5 534
Andre lavinntektsland	377	264	271	191
Lavere middelinntektsland	2 594	3 101	2 806	3 076
Øvre middelinntektsland ¹	5 037	2 072	2 625	3 007
Total landfordelt bistand	14 200	11 507	11 585	11 808

¹ I 2013 mottok Brasil 2,9 mrd. kroner i en ekstraordinær utbetaling for redusert avskoging i Amazonas, bevilget over tidligere års statsbudsjetter.

Landfordelt bistand til minst utviklede land og andre lavinntektsland har sunket noe fra 2013 til 2016, og var i 2016 på om lag 48 pst. I tillegg kommer som nevnt over støtten gjennom FN og Ver-

densbanken som primært går til de minst utviklede og til lavinntektslandene. Andelen til middelinntektsland skyldes i stor grad den humanitære støtten til Syria og nærområdene.

Tabell 10.6 De ti største mottakerland/områder av norsk bilateral bistand¹ 2013–2016 (i mill. kroner)

	2013	2014	2015	2016
Syria	405	310	516	1 019
Brasil	3 989	883	1 268	937
Afghanistan	745	759	691	694
Palestina	633	741	630	572
Sør-Sudan	536	598	472	561
Libanon	139	145	286	546
Malawi	631	532	591	527
Indonesia	164	238	259	451
Etiopia	359	378	390	442
Irak	62	228	241	403

¹ Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Norge bidro med 2,7 mrd. kroner til Syria-krisen i 2016. Om lag 1 mrd. kroner ble registrert som støtte til Syria, som da ble det største mottagerlandet. Bistanden til Libanon er også primært relatert til krisen i Syria. Brasil er nå nummer to på listen etter Syria, fulgt av sårbare land og områder som Afghanistan, Palestina og Sør-Sudan. Støtten

til Brasil og Indonesia er i all hovedsak relatert til klima- og skoginitiativet.

I 2016 mottok 106 land norsk bistand mot 109 i 2015. Det er fire unntak fra den geografiske konsentrasjonen: Kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 161 *Næringsutvikling*, post 75 og post 95 (*Norfund*) og

kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand* og kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, post 70 *Fred, forsoning og demokratiltak*. Dersom en ser bort fra postene som er unntatt fra konsen-

trasjonsprinsippet, sank antallet mottakerland fra 111 i 2013 til 92 i 2016. Antallet bistandsavtaler er redusert med 46 pst. fra 6 118 i juni 2015 til om lag 3 300 per september 2017.

Tabell 10.7 Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand 2013–2016¹, (i mrd. kroner)

	2013	2014	2015	2016
UNDP – FNs utviklingsprogram ²	1,7	1,7	1,7	1,7
UNICEF- FNs barnefond	1,4	1,2	1,4	1,7
Andre FN-organisasjoner	4,9	4,5	5,0	4,7
Verdensbankgruppen	2,7	3,4	2,5	2,9
Regionale utviklingsbanker	0,8	1,4	0,9	0,9
GAVI – Vaksinealliansen	0,7	1,1	1,2	1,3
GFATM – Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria	0,5	0,5	0,6	0,6
Andre multilaterale organisasjoner	1,6	2,0	2,4	1,8
Totalt	14,3	15,9	15,7	15,7

¹ Inkluderer bistandsmidler utbetalt over andre departementers budsjetter.

² UNDP forvalter omfattende norsk bistand hvor andre FN-aktører er iverksetter (flerpartnerfond, UN Redd, humanitære fond mm). Dette er inkludert i totalsummen i denne tabellen. Ser man bort fra dette, utgjorde norsk bistand med UNDP som iverksetter omkring 1,07 mrd. kroner i 2016. I tilsvarende vedlegg til tidligere års Prop. 1 S har totalvolumet for bistand gjennom UNDP også inkludert overføringer hvor UNDP ikke er iverksetter.

Blant de multilaterale aktørene ble mest bistand kanalisert gjennom FN-systemet. Bistanden gjennom de multilaterale organisasjonene økte fra 2013 til 2014 og har deretter holdt seg stabil på i underkant av 16 mrd. kroner. Fra 2015 til 2016 økte støtten gjennom Verdensbankgruppen med 472 mill. kroner og UNICEF med 310 mill. kroner, mens støtten til andre multilaterale organisasjoner sank med 581 mill. kroner.

Av støtten på 1 676 mill. kroner til UNICEF utgjorde kjernestøtten 435 mill. kroner. For UNDP utgjorde kjernestøtten 535 mill. kroner av totalstøtten på 1 733 mill. kroner. De siste årene har andelen som er gitt som kjernestøtte sunket noe, mens andelen som gis som støtte til tematiske og geografiske satsinger har økt.

Tabell 10.8 Norske frivillige organisasjoner: De seks største mottakerne av norsk bistand 2013–2016 (i mill. kroner)

	2013	2014	2015	2016
Norges Røde Kors	736	645	703	990
Flyktninghjelpen	715	726	749	873
Kirkens Nødhjelp	441	606	524	588
Norsk Folkehjelp	347	361	359	448
Redd Barna Norge	220	278	415	417
Digni – tidl. Bistandsnemnda	181	181	184	164
Andre	1 644	1 684	1 719	1 529
Totalt	4 282	4 480	4 654	5 010

I 2016 ble 14 pst. av det totale utviklingsbudsjettet kanalisert gjennom norsk sivilt samfunn. Norges Røde Kors og Flyktninghjelpen er de to organisasjonene som mottar mest midler. De fem største organisasjonene mottok om lag 66 pst. av støtten til norske frivillige organisasjoner i 2016, mot 59 pst. i 2015.

Det er spesielt den økte humanitære bistanden som er årsak til økningen til de fem største organisasjonene. Samtidig ser vi at støtten til den sjette største organisasjonen, Digni, reduseres noe.

Dette gjelder også støtten til andre norske frivillige organisasjoner utenom de seks største.

Norsk sivilt samfunns bistandsinnsats støttes fra en rekke ulike kapitler og poster i henhold til formål, hvorav kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn* og kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand* står for de største andelene. En mer detaljert oversikt på kapittel og post fremgår av vedlegg 3, *Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser*.

Tabell 10.9 Bistand fordelt på type avtalepartner 2013–2016. Inkluderer bilateral, multi-bilateral og multilateral bistand (i mill. kroner og pst.)

	2013		2014		2015		2016	
Offentlige aktører	8 791	28	6 848	23	9 297	29	11 593	34
Offentlige aktører i utviklingsland	5 572	18	2 437	8	2 713	8	1 993	6
Norske offentlige aktører ¹	2 843	9	4 018	13	6 257	19	9 189	27
Offentlige aktører i andre giverland	375	1	393	1	327	1	412	1
Privat sektor	941	3	339	1	217	1	175	1
Norsk privat sektor	369	1	218	1	94	0	62	0
Andre land privat sektor	481	2	49	0	53	0	29	0
Konsulenter	91	0	71	0	70	0	83	0
Frivillige organisasjoner/stiftelser	6 700	22	7 013	23	7 132	22	6 988	20
Norske	4 282	14	4 480	15	4 654	14	5 010	14
Internasjonale	1 440	5	1 591	5	1 580	5	1 352	4
Lokale	978	3	942	3	899	3	626	2
Multilaterale organisasjoner	14 341	46	15 886	52	15 703	48	15 726	45
Offentlig-privat samarbeid	193	1	91	0	110	0	75	0
Uspesifisert	59	0	97	0	78	0	44	0
Totalt	31 025	100	30 273	100	32 538	100	34 599	100

¹ Inntil 2015 ble utbetalinger fra Norfund registrert som støtte til de land midlene gikk til. Fra 2015 registreres imidlertid de årlige bevilgningene til Norfund i sin helhet og registreres som støtte til norsk offentlig institusjon.

Gjennom perioden representerer norske offentlige institusjoner den største økningen og det har sammenheng med den store flyktningetilstrømmingen i 2015 med tilhørende utgifter.

Støtten gjennom sivilt samfunn/frivillige organisasjoner har holdt seg stabilt rundt 7 mrd. kroner, men det har vært en forskyvning fra internasjonale og lokale frivillige organisasjoner til nor-

ske frivillige organisasjoner som i 2016 forvalter om lag 14 pst. av midlene.

Støtten til de multilaterale organisasjonene har også holdt seg relativt stabil på i underkant av 50 pst. av samlet bistand. Støtten til offentlige institusjoner i samarbeidslandene (stat-til-stat-bistand) har sunket og utgjorde 6 pst. av bistanden i 2016. Av dette beløpet gikk den største andelen til Brasil.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

11 Budsjettforslaget

Programområde 02 Utenriksforvaltning Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten

Utgifter under programkategori 02.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
100	Utenriksdepartementet	2 112 075	2 333 567	2 324 046	-0,4
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	53 826	57 274	48 432	-15,4
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	7 719	9 719	9 863	1,5
	Sum kategori 02.00	2 173 620	2 400 560	2 382 341	-0,8

Utenrikspolitikkenes hovedoppgave er å skape gjennomslag for norske interesser internasjonalt og å yte service overfor norske borgere og norsk næringsliv. Norges og norske borgeres verdier, sikkerhet og velferd fremmes med et bredt sett av strategier og virkemidler. Norske interesser fremmes bilateralt gjennom omfattende påvirkningsarbeid overfor enkeltlands politikere, embetsverk og sentrale institusjoner. De fremmes videre gjennom aktiv påvirkning av en rekke uformelle og formelle multilaterale prosesser, med EU, FN og WTO som sentrale arenaer. I en tid der internasjonale institusjoner og konvensjoner er under press, arbeider utenriktjenesten for å opprettholde en velfungerende global rettsorden.

Økt global uforutsigbarhet, rask teknologisk endring og nye sikkerhetsutfordringer fordrer fleksibilitet og omstillingsevne for å sikre at de ressurser utenriktjenesten disponerer anvendes på en best mulig måte. Departementet vurderer løpende utenriksrepresentasjonen over begge programområder for å sikre et ressurseffektivt nærvær ute som er tilpasset behov, budsjettmessige rammebetingelser, interesser og politiske prioriteringer i en omskiftelig verden. Det arbeides

fortløpende med å effektivisere arbeidsprosessene i departementet og ved utenriksstasjonene. Flere steder arbeides det også med å samlokalisere norske utenriksstasjoner med andre nordiske stasjoner for å styrke samarbeidet og redusere driftsutgifter.

Tilskuddsordningene på denne programkategorien forvaltes av blant annet Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og Financial Mechanism Office i Brussel, i henhold til gjeldende retningslinjer og i tråd med politiske prioriteringer og føringer. Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll, herunder arbeidet med å forebygge, avdekke og rapportere økonomiske misligheter, er nærmere omtalt i Del I, pkt. 2 *Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene*.

Sammensatte utfordringer som angår Norges velferd og sikkerhet krever målrettet og samordnet innsats. Utenriktjenesten er navet i det samlede arbeidet for å fremme norske interesser globalt, i nært samarbeid med forsvarsmyndighetene og en rekke øvrige fagdepartementer og etater. En stor del av utenriksstasjonenes arbeid utføres for andre offentlige institusjoner og privat sektor. En økende andel av de utsendte ved utenrikssta-

sjonene er spesialutsendinger fra andre departementer og etater.

Et økende antall norske borgere oppholder seg i utlandet i kortere eller lengre perioder. Dette fører til flere og mer komplekse forespørsler om konsulær bistand, kombinert med høye forventninger til hjelp og støtte fra norske myndigheter til norske borgere i utlandet. Utenriktjenesten opplever stor pågang fra norske borgere som ønsker bistand og håndterer disse både lokalt, ved utenriksstasjonene, og fra departementets seksjon for konsulære saker. Utenriksdepartementets operative senter i Oslo er døgnåpent og har stor pågang. Utenriksdepartementet er ansvarlig for håndtering av kriser i utlandet som berører utenriktjenestemenn, nordmenn generelt og norske interesser. Departementets robuste krise- og beredskapsorganisasjon settes inn for å håndtere større kriser som berører norske borgere i utlandet.

Utenriktjenesten arbeider aktivt for å rekruttere flere medarbeidere fra minoritetsgrupper, herunder nordmenn med innvandrerbakgrunn. Det legges også vekt på å sikre god kjønnsfordeling både i departementet og ved utenriksstasjonene.

Arbeidet med et godt og inkluderende arbeidsmiljø gis høy prioritet. Departementet vil også i 2018 vektlegge HMS-arbeidet samt videreutvikling av arbeidsmiljørettede tiltak.

Mål

- Skape gjennomslag for norske interesser gjennom bilaterale forbindelser med andre stater og medlemskap i multilaterale organisasjoner.
- Bidra til utforming og gjennomføring av Regjeringens utenriks-, sikkerhets- og utviklingspolitikk.
- Yte effektive og profesjonelle tjenester til norske borgere i utlandet.
- Være en proaktiv støttespiller og ambassadør for et aktivt norsk næringsliv i utlandet.
- Sikre samarbeid og sammenheng i norske myndigheters internasjonale arbeid.
- Behandle saker på utlendingsfeltet på en profesjonell, faglig forsvarlig og effektiv måte, som samtidig ivaretar norske interesser.
- Bistå norske borgere, næringsliv og andre samfunnsaktører i deres kontakt med og i forhold til utenlandske myndigheter og institusjoner. Styrke og videreføre sikkerhets- og beredskapsarbeidet ute og hjemme, herunder ivareta egne ansatte og norske borgere som blir rammet av hendelser i utlandet.

- Effektiv forvaltning med nulltoleranse for økonomiske misligheter.
- Videreutvikle det administrative og faglige samarbeidet mellom de nordiske lands utenriks-tjenester.
- Tiltrekke og videreutvikle godt kvalifisert arbeidskraft gjennom god rekruttering, personalforvaltning og kompetanseutvikling.
- Effektivisere arbeidsprosesser og styrke evnen til organisatorisk læring.

Rapport 2016

I takt med politiske prioriteringer og eksterne rammebetingelser ble det i 2016 gjennomført tilpasninger i uteapparatet. Utenriksstasjonene i Lusaka, Sofia, Harare, Astana og Guatemala ble avvirket. Som følge av Regjeringens satsing på Sahel og sårbare stater ble det i løpet av sommeren 2017 etablert ambassade i Bamako. Arbeidet med planlagte reform- og effektiviseringstiltak for å tilpasse driften til reduserte rammer og for å skape rom til nye prioriteringer fortsatte. Blant annet ble en arbeidsgruppe satt ned i 2016 for å gjøre en utredning av samvirket mellom Utenriksdepartementet og Norad for en tydeligere grenseoppgang og mer effektiv ressursutnyttelse. Forvaltning av helse- og utdanningsbistand samt miljø og energi er overført fra departementet til Norad i 2017. Med omorganiseringen har man lyktes i å samle forvaltnings- og fagressurser, med mål om økt kvalitet og effektivitet i forvaltning av bistanden. Omorganiseringen har også hatt som effekt at det overføres kapasitet til andre prioriterte innsatsområder i utenriktjenesten.

Det vises videre til omtale av Regjeringens effektiviseringsreform i Del I, pkt. 3 *Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform*.

Satsingsområder 2018

Videreutviklingen av utenriktjenesten fortsetter. Utenriktjenestens strategi for perioden 2018–2021 vil vektlegge samarbeid, effektivitet og fleksibel bruk av ressurser for å skape gjennomslag for norske politiske prioriteringer. Det vil også i 2018 bli gjort nødvendige omprioriteringer hjemme og ute slik at ressursene settes inn der behovet er størst. Utenriksrepresentasjonen vurderes løpende for å sikre at Norge har et ressurs-effektivt nærvær ute. Dermed må det påregnes endringer i 2018 som tilpasning til nye rammebetingelser og behov. Regjeringen planlegger å reetablere en norsk ambassade i Tunis. Det arbeides med knutepunktorganisering av behandlin-

gen av visum- og oppholdssaker ved utenriksstasjonene.

Arbeidet med å videreutvikle samarbeidet mellom de nordiske utenriktjenestene videreføres. Prioriterte administrative områder er samlokalisering av utenriksstasjoner, innplassering av tjenestemenn på annen nordisk ambassade, samarbeid innen krise- og sikkerhåndtering og felles honorære konsulater.

Det pågående utviklings- og effektiviseringsarbeidet må videreføres i 2018 for å sikre effektiv måloppnåelse innen ytterligere reduserte driftsrammer. Kompetanse- og informasjonsforvaltning vil bli vektlagt. Målet er å gjennomføre utviklingstiltak som gjør utenriktjenesten best mulig rustet til å møte fremtidens utfordringer.

Forebyggende sikkerhet, beredskap og krisehåndtering

Departementet arbeider fortsatt målrettet med utvikling av robuste og gode systemer og rutiner for å ivareta tjenestens sikkerhetsmål. Arbeidet med forebyggende sikkerhet og beredskap skal være integrert i alle deler av utenriktjenestens virksomhet. Risikobildet for utenriksstasjonene, norske interesser samt norske borgere er i stadig endring. Kartlegging av trusler, farer og sårbarheter forblir en viktig oppgave. Ny modell for risikovurdering ble implementert på alle utenriksstasjoner i 2017. Øvelsesvirksomheten vil videreføres på et høyt nivå. Arbeidet med medarbeidernes og virksomhetens evne til å håndtere uønskede og truende hendelser, samt Utenriksdepartementets rolle som lederdepartement ved sivile kriser i utlandet, sikres gjennom kompetansesigevende tiltak som øvelser, kurs, e-læring, samlinger og evalueringer.

Departementets lederrolle i sentral krisehåndtering for sivile kriser som rammer nordmenn eller norske interesser i utlandet fordrer god koordinering og samordning mot andre sektorer. Planverket er oppdatert i lys av erfaringer fra så vel reelle hendelser som øvelser.

Utenriktjenesten forvalter sensitiv informasjon som krever at tjenesten verdivurderer og håndterer informasjonen den mottar, produserer og videreformidler den på en sikker måte. Dette innebærer skjerpet bevissthet omkring behandling av sensitiv og gradert informasjon, samt en generell økt årvåkenhet med hensyn til etterretningstrusselen, særlig i lys av nye informasjonskanaler og ny teknologi. Gitt den økte cybertrusselen er tjenesten opptatt av å ha oppdaterte og sikre IKT-løsninger som kan benyttes i det daglige arbeidet. En hovedoppgave i 2018 blir å videreutvikle det omfattende arbeidet med å sikre at graderte løsninger for informasjonshåndtering er tilgjengelig i tilstrekkelig grad i hele utenriktjenesten.

Departementet har innført et overordnet styringssystem for informasjonssikkerhet (ISMS) og jevnlig risikobaserte vurderinger gir nye tiltak og forbedringer. Det videre arbeidet består i å innarbeide øvrige rutiner i styringssystemet. Et av de mest sentrale områdene vil være retningslinjene for utenriktjenestens behandling av personopplysninger, gitt EUs forordning for personvern som blir norsk lov i 2018.

Arbeidet for å styrke sikkerheten for egne ansatte og deres medfølgende, både ved utestasjonering, på tjenestereise og ved tjeneste i departementet, må ses i sammenheng med departementets HMS-arbeid. Sikkerhet er ett av hovedbudskapene i departementets strategi og vil fortsatt være en hovedprioritering i 2018.

Kap. 100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	2 077 199	2 244 698	2 257 782
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	9 987	12 678	12 956
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	19 913	47 876	25 457
70	Erstatning av skader på utenlandske ambassader		1 026	1 054
71	Diverse tilskudd	24 868	26 755	26 258
72	Hjelp til norske borgere i utlandet	24	174	179
89	Valutatap (disagio)	4 891		
90	Lån til norske borgere i utlandet	61	360	360
	Sum kap. 0100	2 136 943	2 333 567	2 324 046

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, programområde 02 *Utenriksforvaltning* og programområde 03 *Internasjonal bistand*. Det er knyttet egne driftsbudsjett til hvert av disse programområdene. I Utenriksdepartementet jobber om lag 60 pst. av utenriktjenestens ansatte med administrasjon av utenriktjenesten under programområde 02.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker den delen av utenriktjenestens lønns- og driftsutgifter, hjemme og ute, som er knyttet til arbeidet med utenriksforvaltningen, dvs. arbeidet med å gjennomføre Regjeringens mål og prioriteringer i utenrikspolitikken. Dette omfatter blant annet arbeidet med å ivareta Norges forsvars- og sikkerhetspolitiske interesser, internasjonal handelspolitikk, EU/EØS-samarbeidet, folkerettslige spørsmål, den internasjonale rettsorden, Norges deltakelse i internasjonale organisasjoner, eksportkontroll, nordområdesatsingen, kultur- og omdømmearbeidet, fremme av norske næringsinteresser, migrasjon/utlendingsforvaltning, forholdet til fremmede staters representasjoner i Norge, samt å yte nordmenn hjelp, råd og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter ved straffeforfølgning, ulykker, sykdom og dødsfall.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 2 257,8 mill. kroner for 2018.

Det vises også til forslag til romertallsvedtak II om fullmakt til overskridelse av bevilgningen mot tilsvarende merinntekter under kap. 3100, post 02 og 05.

Departementet har fått rammeoverført samlet 6,05 mill. kroner fra andre departementer.

- Fra Justis- og beredskapsdepartementets (JD) kap. 440 *Politidirektoratet – politi- og lensmannsetaten*, post 01 *Driftsutgifter* er det rammeoverført 4,1 mill. kroner som følge av ny lokalt ansatt assistent for spesialutsending for politisaker i Warszawa og ny spesialutsending for retur i Nord- og Vest-Afrika.
- Fra Nærings- og fiskeridepartementets (NFD) kap. 900 *Nærings- og fiskeridepartementet*, post 01 *Driftsutgifter* er det rammeoverført 1,6 mill. kroner som følge av ny stilling som nærings- og fiskeriråd i London.
- Fra Finansdepartementets (FIN) kap. 1610 *Tolletaten*, post 01 *Driftsutgifter* er det rammeoverført 0,35 mill. kroner som følge av ny lokal assistent for den nordiske politi- og tollutsendingen i Berlin.

Det er videre rammeoverført 2,5 mill. kroner fra Utenriksdepartementet til JDs kap. 453, *Sivil klæringsmyndighet*, post 01, *Driftsutgifter* knyttet til økte driftsutgifter ved nylig etablert sivil klæringsmyndighet i Moss.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Posten dekker midler til utredning, opplæring og kompetansebygging, diverse EØS- og internasjonale tiltak, herunder oversettelse av EØS-rettsakter mv. Den kan også omfatte utgifter til internasjonal tvisteløsning hvor Norge er part mv.

Videre omfatter posten utgifter til Norges nasjonale kontaktpunkt for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Alle OECD-land er forpliktet til å ha et nasjonalt kontaktpunkt for å fremme og gi veiledning om retningslinjene og ta imot henvendelser i enkeltsaker som gjelder selskapers manglende etterlevelse av retningslinjene. Kontaktpunktet er ikke tilsyns- eller kontrollorgan, men tilbyr dialog og mekling.

Videre omfatter bevilgningsforslaget midler til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensene med Russland og Sverige.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 13 mill. kroner for 2018.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Posten dekker utgifter til større utstyrsanskaffelser og vedlikeholdsarbeider i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 25,5 mill. kroner for 2018.

Utenriksdepartementets bevilgning er økt med 3,7 mill. kroner grunnet rammeoverføring fra JDs kap. 490 *Utlendingsdirektoratet, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres* som følge av nødvendige investeringer ved utenriksstasjonene tilknyttet biometriprosjektet.

Post 70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader

Posten dekker erstatning av skadeverk som måtte påføres utenlandske representasjoner i Norge, i henhold til de forpliktelser Norge har ifølge Wienkonvensjonene om diplomatisk og konsulært samkvem.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 1 mill. kroner for 2018.

Post 71 Diverse tilskudd

Under denne posten gis det støtte til ulike formål under forskjellige tilskuddsordninger. Noen ordninger er søkbare mens andre er øremerket bestemte organisasjoner.

(i 1 000 kr)

Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
	2016	budsjett 2017	2018
Nordisk samarbeid	250	250	250
Informasjon om europeisk samarbeid	5 448	5 500	5 500
Fremme av transatlantisk samarbeid	490	490	
Tilskudd til International Holocaust Remembrance Alliance		300	1 000
Tilskudd til europapolitisk forskning	5 715	5 715	10 508
Tilskudd til europapolitisk dialog	290	575	575
Etterforskning av kjemisk krigføring		250	250
Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentral-europeiske land	500	500	
Oslo Freedom Forum	2 000	2 000	2 000
Religionsfrihet. Støtte til parlamentarikernettverk gjennom Helsingforskomiteen		1 000	1 000

(i 1 000 kr)

Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
Opplysningsvirksomhet om folkerett og folkerettstiltak i FN regi	175	175	175
Tilskudd til EU-opplysning	5 000	5 000	5 000
Tilskudd til forskning på europeisk klima- og energipolitikk	5 000	5 000	
Sum post 71	24 868	26 755	26 258

Nordisk samarbeid

Regjeringen ønsker å støtte tiltak som fremmer det nordiske samarbeidet. Dette kan bidra til å styrke nordisk samarbeid, samt nordiske interesser og verdier i Europa. Aktuelle tiltak kan være blant annet forsknings-, utrednings- eller informasjonsvirksomhet.

Det foreslås avsatt 0,3 mill. kroner i 2018.

Informasjon om europeisk samarbeid

Målet med tilskuddsordningen er å stimulere til bred debatt i Norge om sentrale europapolitiske spørsmål. Tilskudd gis til frivillige organisasjoner og andre ikke-kommersielle og ikke-offentlige aktørers informasjonstiltak om europeisk samarbeid overfor norske målgrupper, samt støtte til slike aktørers nettverksbygging i Europa. Ved tildelingen vektlegges en rimelig fordeling mellom ulike interessegrupper, samt geografisk og tematisk spredning. I 2017 er det gitt tilskudd til 49 prosjekter i regi av 31 ulike organisasjoner/aktører.

Det foreslås avsatt 5,5 mill. kroner i 2018.

Tilskudd til EU-opplysning

Bevilgningen omfatter tilskudd til organisasjonene Europabevegelsen og Nei til EU. Tilskuddene skal anvendes til informasjonsarbeid om EU.

Det foreslås avsatt 5 mill. kroner i 2018.

Fremme av transatlantisk samarbeid

Tilskuddet har tidligere gått bl.a. til Nordmannsforbundet. Tilskuddet foreslås avvirket i 2018.

Tilskudd til europapolitisk forskning

Tilskuddspostene *Europapolitisk forskning og Tilskudd til forskning på europeisk klima- og energipoli-*

litikk foreslås slått sammen til *Tilskudd til europapolitisk forskning* fra 2018.

Norsk forskning om europeisk integrasjon og dens virkninger har siden 90-tallet vært omfattende og internasjonalt anerkjent. Norsk europaforskning har bidratt til norsk samfunnsdebatt, til utdanning på ulike nivåer og til å styrke europapolitikkens kunnskapsgrunnlag. Målet med tilskuddsordningen på dette området er å bidra til økt kunnskap og samfunnsdebatt om europapolitiske spørsmål med relevans for Norge. I 2017 ble det gitt støtte til Norges Forskningsråds program Europa i endring.

Europeisk klima- og energipolitikk har avgjørende betydning for norske interesser. Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, klimautfordringene og behovet for ny økonomisk vekst har hver for seg og samlet skapt ny dynamikk i EUs klima- og energipolitikk, og blant annet gitt støtet til etableringen av energiunionen. Deler av tilskuddet til europapolitisk forskning skal derfor brukes til forskning på drivkrefter bak og konsekvenser av europeisk klima- og energipolitikk.

Det foreslås avsatt 10,5 mill. kroner i 2018.

Tilskudd til europapolitisk dialog

Det er viktig for Regjeringen at arbeidslivets organisasjoner deltar i den europapolitiske dialog og bidrar til å bygge den sosiale dialog i EØS. Tilskuddsordningen skal bidra til å dekke reiseutgifter til de norske organisasjonene som er medlem av EFTAs konsultative komité. Dette gjelder Landsorganisasjonen i Norge (LO), Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS), Unio, Næringslivets hovedorganisasjon (NHO), Virke og Kommunenes sentralforbund (KS). I 2017 ble det gitt tilskudd til deltakelse i møter i EFTAs konsultative komité og EØS konsultative komité samt møter under EUs sosiale dialog.

Det foreslås avsatt 0,6 mill. kroner i 2018.

Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentral-europeiske land

Det gis tilsvarende støtte under den norske finansieringsordningen i EØS-finansieringsordningene for 2014–2021. Tilskuddet under denne posten foreslås derfor avvirket i 2018.

Internasjonale folkerettsinstitusjoner

Midlene er i hovedsak øremerket opplysningsvirksomhet knyttet til folkerett og folkerettstiltak i FN-regi og International Law Association.

Det foreslås avsatt 0,2 mill. kroner i 2018.

Etterforskning av kjemisk krigføring

Fortsatt bruk av kjemiske stridsmidler og forbudte stoffer i krigføringen i Syria og Irak viser at kjemiske våpen fremdeles utgjør en trussel til tross for at 94 pst. av verdens deklarete arsenaler og programmer er blitt destruert under oppsyn av Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW). Organisasjonen har egne lister over inspektører og laboratorier som inngår i FN-apparatets virkemidler for å sikre objektive fakta ved påstander om brudd på kjemivåpenkonvensjonen.

Det kjemiske laboratoriet ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) er sertifisert av OPCW og godkjent for å gjennomføre analyser av prøver knyttet til hendelser med bruk og/eller fremstilling av kjemiske stridsmidler. Laboratoriet er dermed en nasjonal ressurs som Norge stiller til disposisjon for det internasjonale samfunn ved hendelser som involverer kjemiske stridsmidler. OPCW-sertifisering viser at laboratoriet er blant de fremste i verden på sitt område, men krever også at FFI består årlige ferdighetstester og foretar jevnlig rapportering i hht. internasjonal vedtatt standard (ISO).

Det foreslås avsatt 0,3 mill. kroner i 2018.

Oslo Freedom Forum

Posten dekker støtte til Oslo Freedom Forum på tilsvarende nivå som 2016 og 2017. Årlig samles menneskerettighetsforsvarer, politikere, akademia og næringslivsrepresentanter til en konferanse om menneskerettighetsspørsmål. OFF har, i samarbeid med departementet og partnere i norsk sivilsamfunn, lykket i å etablere et internasjonalt forum som bidrar til å utbre kunnskap om menneskerettigheter og videreutvikle viktige nettverk for menneskerettighetsforsvarere og deres arbeid.

Det foreslås avsatt 2 mill. kroner i 2018.

Religionsfrihet – støtte til parlamentarikernettverk gjennom Den norske Helsingforskomite

I behandlingen av Prop. 1 S (2016–2017) for 2017 viser komiteen i Innst. 7 S (2016–2017) til at Den norske Helsingforskomite har overtatt oppfølgingen av menneskerettighetsarbeidet Stefanusalliansen hadde utført for å bygge opp et internasjonalt parlamentarikernettverk for tros- og livssynsfrihet, International Panel of Parliamentarians for Freedom of Religion or Belief (IPPFoRB). Helsingforskomiteen overtok følgelig også støtten til dette arbeidet.

Videre foreslo komiteen en økning i bevilgningen til dette formålet. Det foreslås derfor at den internasjonale delen av den foreslåtte økningen på 2 mill. kroner dekkes under kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 72 *Menneskerettigheter* og samtidig at bevilgningen på 1 mill. kroner under kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 71 *Diverse tilskudd* går til Den norske Helsingforskomite.

Det foreslås avsatt 1 mill. kroner i 2018 til Den norske Helsingforskomite.

International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA)

Tilskuddet dekker pliktige bidrag i forbindelse med Norges deltakelse i International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), samt utgifter til gjennomføringen av den internasjonale Holocaustdagen, som Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) har påtatt seg ansvaret for.

Det foreslås å styrke tilskuddet ved å avsette 1 mill. kroner i 2018, en økning på 0,7 mill. kroner.

Budsjett 2018

Det foreslås en samlet bevilgning på 26,3 mill. kroner i 2018.

Det er rammeoverført 0,706 mill. kroner til KDs kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virkingskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet.

Post 72 Hjelp til norske borgere i utlandet

Posten dekker blant annet uforutsette utgifter i forbindelse med bistand til nordmenn i utlandet mv.

Det foreslås en bevilgning på 0,2 mill. kroner for 2018.

Post 89 Valutatap (disagio)

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 89 *Valutatap (disagio)*. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3100 *Utenriksdepartementet*, post 89 *Valutagevinst (agio)*, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Post 90 Lån til norske borgere i utlandet

Posten dekker lån til nordmenn i utlandet forutsatt at kriteriene for nødlidighetslån er til stede.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 0,4 mill. kroner for 2018.

Det vises også til forslag til romertallsvedtak IV, pkt. 1 om fullmakt til å overskride bevilgningen ved behov for bistand fra aktuelle transportselskaper ved evakuering av norske borgere i kriserammede land.

Kap. 3100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	10 872	16 501	16 862
02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	163 670	178 418	202 432
05	Refusjon spesialutsendinger mv.	76 111	46 324	46 092
89	Valutagevinst (agio)	3 498		
90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	100	318	318
	Sum kap. 3100	254 251	241 561	265 704

Post 01 Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter i hovedsak gebyrer for konsulære tjenester i utlandet.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 16,9 mill. kroner i 2018.

Post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene

Posten dekker visumgebyrer og behandlingsgebyrer på søknader om statsborgerskap, oppholds-, arbeids- og bosettingstillatelser samt fornyelse av slike tillatelser. Økningen skyldes bl.a. økning i flere saksbehandlingsgebyrer i utlendingssaker.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 01 *Driftsutgifter* med tilsvarende merinntekter under

kap. 3100, *Utenriksdepartementet*, post 02, *Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene*, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 202,4 mill. kroner for 2018.

Post 05 Refusjon spesialutsendinger mv.

Utenriksdepartementet mottar refusjon fra institusjoner til dekning av enkelte utgifter ved utenriksstasjonene der rammeoverføring av forskjellige grunner ikke er aktuelt. Posten benyttes videre til oppgjør fra Statsbygg til dekning av utenrikstjenestens utlegg for huseiers regning, avregning av utgifter med Innovasjon Norge for de steder Innovasjon Norge er samlokalisert med utenriksstasjonene og leieinntekter fra andre statlige institusjoner.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 01

Driftsutgifter, mot tilsvarende merinntekt under post 05 *Refusjon spesialutsendinger*, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 46,1 mill. kroner for 2018.

Post 89 Valutagevinst (agio)

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 89 *Valutatape (disagio)*. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3100 *Utenriksdepartementet*, post 89 *Valutagevinst (agio)*, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Post 90 Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet

Posten dekker innbetaling av lån til nordmenn i utlandet.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 0,3 mill. kroner for 2018.

Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	53 826	57 274	48 432
	Sum kap. 0103	53 826	57 274	48 432

Kapitlet dekker Regjeringens fellesrepresentasjon for offisielle besøk på stats-, regjeringssjefs- og utenriksministernivå. Utenriksdepartementet har ansvar for retningslinjene og budsjettet for Regjeringens fellesrepresentasjon. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Regjeringens representasjonsutvalg.

Utenriksdepartementet er navet i planleggingen og gjennomføringen av offisielle besøk til Norge. Departementet har også budsjettansvar for de delene av utgiftene ved statsbesøk som ikke faller på Det kongelige hoff. Ved flere enn to inngående statsbesøk faller utgiftene i sin helhet på Regjeringens fellesrepresentasjon. Bevilgningen dekker også driften av Regjeringens representasjonsanlegg i Oslo. Eiendommene er inkludert i husleieordningen for statlige bygg.

Det har vært en markant økning av besøksvirksomheten de senere årene. Dette har medført høyere driftskostnader. I tillegg har Regjeringens bruk av representasjonsanlegget økt.

Rapport 2016

Det ble i 2016 avviklet to inngående statsbesøk av henholdsvis Polens president og Singapores president. Statsministeren var blant annet vert for et offisielt besøk av Ukrainas president. Det ble i 2017 gitt en særskilt bevilgning på 7 mill. kroner knyttet til Regjeringens gave til Kongeparet i forbindelse med markeringen av Kongeparets 80-års dager i 2017.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 48,4 mill. kroner for 2018.

Det planlegges for to inngående statsbesøk, og det kan påregnes flere offisielle besøk på stats-, regjeringssjefs- og utenriksministernivå.

Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2016	Saldert budsjett 2017	2018
01	Driftsutgifter	7 719	9 719	9 863
	Sum kap. 0104	7 719	9 719	9 863

Utenriksdepartementet har ansvar for budsjett, planlegging og gjennomføring av kongehusets offisielle reiser i utlandet. Forvaltningen av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Samordningsutvalget, bestående av Det kongelige hoff, Statsministerens kontor og Utenriksdepartementet.

Kapitlet dekker utgifter for DD.MM. Kongen og Dronningens statsbesøk og offisielle reiser til utlandet, samt DD.KK.HH. Kronprinsparets og Prinsesse Märtha Louises offisielle reiser til utlandet. For 2018 planlegges for to utgående statsbesøk for Kongeparet, samt et større offisielt besøk av Kronprinsparet, og at de hver for seg vil kunne gjennomføre flere offisielle utenlandsreiser. Regjeringen verdsetter det arbeidet kongehuset utfører for Norge og de mulighetene dette gir for positiv profilering ute.

Rapport 2016

I 2016 gjennomførte DD.MM. Kongen og Dronningen to statsbesøk, til henholdsvis Italia og Finland. Kronprinsparet gjennomførte et større offisielt besøk til Canada. Hver for seg har kongehusets medlemmer også gjennomført flere andre offisielle besøk hvor norske interesser er blitt profilert.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 9,9 mill. kroner i 2018.

Programkategori 02.10 Utenriksformål

Utgifter under programkategori 02.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	59 884	66 611	42 793	-35,8
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 876 270	1 776 302	1 689 500	-4,9
117	EØS-finansieringsordningene	2 773 425	1 224 000	1 446 709	18,2
118	Nordområdetiltak mv.	423 214	442 742	452 229	2,1
119	Globale sikkerhetstiltak	10 335	14 458	14 822	2,5
	Sum kategori 02.10	5 143 129	3 524 113	3 646 053	3,5

Programkategorien omfatter næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, pliktige bidrag og kontingenter til internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av, EØS-finansieringsordningene, nordområdetiltak og globale sikkerhetstiltak.

Økningen i bevilgningsforslaget under programkategori 02.10 *Utenriksformål* i forhold til sal-

dert budsjett 2017 er i hovedsak relatert til økning i EØS-finansieringsordningene.

Regjeringen vil i tråd med Meld. St. 22 (2016–2017) *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken* styrke arbeidet med norske havinteresser ved utenriksstasjonene. Regjeringens vil utvikle utenriksstasjonenes arbeid ved å etablere havdialoger med utvalget land og regioner.

Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	21 082	17 410	17 669
70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	38 802	49 201	25 124
	Sum kap. 0115	59 884	66 611	42 793

Å fremme norske økonomiske interesser, norsk kulturlivs internasjonale muligheter, norske synspunkter og samfunnsinteresser er en integrert del av utenrikspolitikken. Arbeidet utgjør en vesentlig

del av et moderne offentlig diplomati og er viktig for å ivareta norske interesser og styrke Norges internasjonale profil.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten dekker utgifter til departementets virksomhet i inn- og utland innenfor feltene næringsfremme, internasjonalt kulturformidling, kommunikasjon og informasjon.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 17,7 mill. kroner for 2018.

Post 70 Tilskudd til næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten dekker tilskudd til fremme av norske næringsinteresser i utlandet, internasjonalt kulturformidling, kommunikasjon og informasjon, herunder reisestøtteordningene og presse- og besøksprogrammene.

Mål

Tilskuddsmidlene skal fremme utenrikspolitiske mål og ha verdi for norsk næringsliv og verdiskaping. Dette innebærer at arbeidet skal:

- Bidra til at norske bedrifter og norske forsknings- og innovasjonsmiljøer lykkes internasjonalt
- Fremme norske bedrifter og kunnskapsmiljøer som attraktive samarbeidspartnere og Norge som et attraktivt land å handle med og investere i
- Styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og kontaktflate og styrke kulturdimensjonen i Norges profil i utlandet
- Styrke bilaterale forbindelser med viktige samarbeidsland ved å bidra til kunnskap om, tillit til, og forståelse, engasjement og interesse for Norge, norske synspunkter og norsk politikk hos relevante målgrupper

Satsingsområder 2018

Næringsfremme

Regjeringen har som mål at utenriksstjenesten i større grad skal være et instrument for å fremme norske næringsinteresser og bistå norsk næringsliv i utlandet. I en tid med omstilling av norsk økonomi er utenriksstjenestens bidrag og støtte til internasjonaliseringen av norske næringsinteresser viktigere enn noen gang. Utenriksstjenesten skal være en aktiv og støttende partner for

næringslivet og norske kunnskapsmiljøer, og samarbeidet innen Team Norway står sentralt i den sammenheng. Støtten til næringslivet kan ta mange former, fra tilrettelegging, nettverksbygging, konkrete aktiviteter til å ta opp utfordringer næringslivet opplever med lokale myndigheter. I takt med globaliseringen av internasjonal økonomi vil utenriksstjenesten også arbeide for å fremme Norge som en attraktivt kunnskapsnasjon og et land det er enkelt å investere, studere og arbeide i.

Støtten til næringsfremme under dette kapitlet vil i større grad enn tidligere konsentreres om de viktigste sektorene og markedene. Prioritet vil gis til prosjekter der Norge har spesielle konkurransefortrinn, der kunnskap og innovasjon står sentralt og der næringslivet er tydelige på at de ønsker å satse. Samarbeid med ulike klynger vil bli prioritert da det vil kunne gi effektiviseringsgevinster.

Internasjonalt kulturformidling

Regjeringens internasjonale kultursatsing er en integrert del av arbeidet for norske interesser. Målet med satsingen er å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter, bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og at norsk kultur er en del av den globale utviklingen innenfor de ulike kulturfeltene. Internasjonalt kultursamarbeid skaper møteplasser, bygger nettverk og styrker dialogen med mangfoldet av internasjonale strømninger og aktører som utgjør viktige målgrupper for norske interesser. Regjeringens arbeid bygger på nær kontakt mellom norsk kulturliv, kunstfaglige organisasjoner, Kulturdepartementet, Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene. Utenriksstjenesten skal være en aktiv, målrettet og relevant samarbeidspartner for kulturlivet.

Langsiktighet og strategiske målsetninger skal ligge til grunn for arbeidet. Det skal også legges vekt på å se på hele kjeden i kulturnæringene. Det skal særlig arbeides i land som utgjør de viktigste internasjonaliseringsarenaene for norske kunstnere og/eller der norske interesser er størst, samt i land av særlig utenrikspolitisk betydning. Dette vil gjelde land i Norden, flere land i Europa, Nord-Amerika og Asia.

Prosjektet *Norges deltakelse som hovedgjeste-land på Bokmessen i Frankfurt i 2019* ble igangsatt i 2017. Prosjektet er en av de største norske utenrikskulturelle satsingene noensinne, og gir svært gode muligheter for langsiktig profilering av norsk kultur og intensivt kultursamarbeid, ikke bare i Tyskland, men også globalt. En rekke

av utenriksstasjonene er allerede involvert i satsingen. Gjestelandsprosjektet ledes av Norwegian Literature Abroad (NORLA). Det er gitt tilsagn om 30 mill. kroner fra Regjeringen til prosjektet, hvorav Utenriksdepartementet skal dekke 10 mill. kroner.

Ordningen med delegering av budsjettmidler til søknadsbasert reisetøtte for norske kunstners profesjonelle oppdrag i utlandet og til presse- og ekspertbesøk til norske festivaler, utstillinger og kulturbegivenheter, er en viktig del av arbeidet på feltet. Reisetøtten imøtekommer etterspørselen etter norske kunstnere over store deler av verden og bidrar således til økt kultureksport. Det er et mål å øke norsk kulturlivs synlighet gjennom omtale av norsk kunst og kultur og samfunnsliv i internasjonale media og å øke kunnskapen om norsk kulturliv blant sentrale aktører i internasjonalt kulturliv.

Midlene til disse aktivitetene forvaltes av de kunstfaglige samarbeidsorganisasjonene Music Norway, Danse- og Teatersentrum, Office for Contemporary Art Norway (OCA), Norwegian Crafts, Design og arkitektur Norge (DoGA), NORLA og Norsk Filminstitutt, på vegne av Utenriksdepartementet. I tillegg mottar enkelte av organisasjonene støtte til egne prosjekter.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Kulturdimensjonen i nordområdene er en integrert del av Regjeringens nordområdesatsing. Det grenseoverskridende samarbeidet synliggjør Norge som en viktig aktør på kulturområdet. Kulturtiltak bidrar til å bevare samarbeidsklimaet i nord, ved å skape gode og åpne relasjoner mellom folkene i Barentsregionen. Det norsk-russiske samarbeidet er hjørnesteinen i dette arbeidet. Norge opplever også økt interesse i land utenfor Barentsregionen for kulturscenene i nord, og det er et mål å stimulere denne interessen. Parallelt med Regjeringens satsing på nettverksbygging og folk-til-folk-samarbeid på tvers av grensene er det utviklet arenaer og møteplasser der kulturaktører, lokale og regionale myndigheter og departementene arbeider sammen for å tilrettelegge for utveksling og samarbeid med aktører fra andre land. Sentralt i denne satsingen står også urfolksprosjekter.

Offentlig diplomati

Regjeringen vil kommunisere viktige utenrikspolitiske prioriteringer og interesser, og øke forståelsen for norske synspunkter hos relevante mål-

grupper i våre viktigste samarbeidsland. For dette formålet vil det utarbeides kommunikasjonspakker om sentrale norske utenrikspolitiske spørsmål.

Gjennom strategisk bruk av kommunikasjon og samarbeid med relevante aktører skal utenriksstasjonene målrette informasjonsarbeidet, i tråd med planer og prioriteringer i de enkelte land.

De digitale kommunikasjonsformene blir stadig viktigere. Utenriksstasjonene skal i økende grad engasjere utvalgte internasjonale målgrupper gjennom strategisk bruk av digitale kanaler. Strategisk bruk av egne kanaler, som Norgesportalen og egne sosiale medie-kontoer er viktig. I tillegg skal kommunikasjon via andres digitale kanaler, som relevante eksterne nettsider og samarbeidspartneres digitale kanaler, vurderes dersom det er mer hensiktsmessig.

Presse- og besøksreiser, der journalister og eksperter blir invitert til Norge av utenriksstasjonene eller Utenriksdepartementet, er et viktig verktøy både innenfor offentlig diplomati og kulturfremme. Reisene har som mål å synliggjøre norske forhold ved å profilere viktige sider ved Regjeringens politikk, norske samfunnsforhold, styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og bidra til nettverksbygging mellom sentrale aktører innenfor nærings- og kulturliv og øvrig samfunnsliv.

Bevilgningsforslaget innebærer at tilskuddene til internasjonal kulturfremme reduseres og prioriteres strengere i 2018.

Rapport 2016

Offentlig diplomati/Norgesprofilering

Regjeringen la i 2016 vekt på tydeligere internasjonal kommunikasjon av norske politiske prioriteringer. Budskap knyttet til sentrale norske utenrikspolitiske spørsmål ble formidlet til internasjonale målgrupper ved hjelp av kommunikasjonspakker for utenriksstasjonenes digitale kanaler. Tema som ble prioritert i kommunikasjonspakkene i 2016 var blant annet migrasjon, humanitær innsats, nordområdene, FNs bærekraftsmål og klima.

I arbeidet med å gjøre digitale verktøy til en integrert del av utenriksstasjonens utadrettede kommunikasjon, økte fokuset på strategisk bruk av digitale kanaler. Det ble lagt vekt på å se de digitale kanalene i sammenheng. De fleste av våre utenriksstasjoner er nå tilstede på sosiale medier. Nye nettsider for utenriksstasjonene ble ferdig utviklet. Sidene er bedre innrettet mot tjenester for både norske og utenlandske statsborgere.

Internasjonalt kulturfremme

Regjeringen videreførte sin innsats for å styrke norsk kulturlivs internasjonale interesser.

Utenriksdepartementet har siden 2003 avsatt midler til en søknadsbasert reisestøtteordning som forvaltes av de syv kunstfaglige organisasjonene Music Norway, Danse- og Teatersentrum, OCA, Norwegian Crafts, DoGA, NORLA og Norsk Filminstitutt. Reisestøtteordningen bidro til at norske kunstnere, kulturaktører og representanter for kreative næringer kunne gjennomføre profesjonelle oppdrag i utlandet. På musikkfeltet alene bidro reisestøtten til at norske musikere kunne holde 2 450 konserter i utlandet. Måltrettet og langsiktig arbeid har ligget til grunn for å stimulere norsk deltakelse på de mest relevante internasjonale scener, utstillingssteder og bransjemeser.

Nettverksbygging mellom profesjonelle norske aktører og sentrale utenlandske kunst- og kulturinstitusjoner står helt sentralt i arbeidet for å skape internasjonale muligheter for norsk kulturliv. Skreddersydde presse- og ekspertreiser for utenlandske bransjefolk til sentrale norske festivaler, utstillinger og kulturaktører bidro i høy grad til å øke etterspørselen etter norsk kunst og kultur.

De ulike virkemidler og tiltak for kulturfremme har bidratt til økt etterspørsel etter norske kulturuttrykk i renommerte internasjonale visnings- og spillesteder, mulighet for kunstnere og andre kulturaktører til å gjennomføre oppdrag internasjonalt. Satsingen har bidratt til flere tusen enkeltoppdrag innenfor alle kunstformer og en rekke oppslag i internasjonal dagspresse, sosiale medier og fagpresse og generelt økende oppmerksomhet om norsk kultur.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Utviklingen av kulturnettverk og folk-til-folk-kontaktene i Barentsregionen ble videreført i 2016. Kulturmidlene støtter et bredt spekter av utvekslingsprogram, nettverksbyggingstiltak og folk-til-folk-samarbeid på flere kulturarenaer.

Festivalen Barents Spektakel og Barentsdagene er eksempler på møteplasser der kultursamarbeidet spiller sammen med den økonomiske og politiske dialogen i regionene. Riddu Riddu-festivalens «Årets nordlige folk-prosjekt» og Arctic Film Circle bygger internasjonale nettverk mellom urfolk-kunstnere og -kulturbærere.

Finansieringsordningen BarentsKult bidro til å realisere en rekke norsk-russiske kunst- og kul-

turprosjekter med tildelinger til 15 ulike prosjekter i 2016. Støtte til aktiviteter og pressebesøk og program under Tromsø Internasjonale Filmfestival, Arctic Frontiers og Nordlysfestivalen har bidratt til å synliggjøre flere sider av nordområdesatsingen, og har resultert i omtale i internasjonale media og fagpresse.

Næringsfremme og samfunnsansvar

Midlene til næringsfremme var i 2016 et viktig verktøy i utenriksstasjonenes arbeid med å fremme norsk næringsliv. Etterspørselen fra utenriksstasjonene etter næringsfremmemidler overgikk langt midlene til rådighet. Midlene fungerte katalytisk ved å generere ytterligere finansiering til næringsfremme fra bedrifter, bransjeorganisasjoner og andre samarbeidspartnere.

Aktivitene ble utformet i samråd med Team Norway i vertslandet, og virkemiddelaktører som Innovasjon Norge, Sjømatrådet og Norges Forskningsråd inngikk. Midlene ble fordelt til utenriksstasjonene med prioritet til land med størst markedspotensial og bidro til en rekke profileringsringstiltak og konkrete samarbeidsprosjekter med næringslivet som bidro til å fremme norske næringsinteresser. Midlene bidro også til aktiviteter for å knytte kontakter, etablere nettverk og formidle kunnskap om norsk ekspertise innenfor viktige næringssektorer.

Det ble også gjennomført aktiviteter for å sette norsk næringsliv bedre i stand til å håndtere og forstå markedssituasjonen i krevende markeder, også med formål å bevisstgjøre partene med tanke på næringslivets samfunnsansvar. Midlene bidro til samfinansiering med flere aktører for å vinne erfaring for norske bedrifter, for eksempel fellesdeltagelse på messer, presentasjoner o.l. Midlene bidro også til aktiviteter som hadde som formål å styrke omdømmet til Norge som attraktivt for utenlandske investeringer, forskning og teknologiutvikling.

Forsikring av norske kunstutstillinger i utlandet

Det foreslås at Kongen i 2018 kan inngå avtaler om forsikringsansvar innenfor en totalramme på inntil 500 mill. kroner for norske utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet, jf. forslag til romertallsvedtak IX.

Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, visning og lagring i visningsperioden.

Budsjett 2018

Det foreslås en bevilgning på 25,1 mill. kroner i 2018. Dette er en reduksjon fra 2017 på om lag

24 mill. kroner. Dette vil medføre redusert tilde-
ling til blant annet internasjonalt kulturfrømme i
2018.

Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 683 650	1 586 302	1 499 500
90	Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)	192 620	190 000	190 000
	Sum kap. 0116	1 876 270	1 776 302	1 689 500

Kapitlet omfatter pliktige bidrag/kontingenter til internasjonale organisasjoner Norge er medlem i. Reduksjonen i bevilgningsbehovet for 2018 har i hovedsak sammenheng med valutakursjusteringer.

Post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner

Norge sparer ressurser på å bruke internasjonale organisasjoner som kanal for norsk bistand.

Internasjonale organisasjoner/institusjoner som forvalter norske midler, forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Dette må organisasjonene/institusjonene kunne dokumentere. Dersom forvaltningen ikke er tilfredsstillende, må forbedringstiltak drøftes i egnede fora, inkludert i styrende organer. Ansvar for kontroll av forvaltning av midlene og nødvendige oppfølgingsrutiner skal avklares i avtaler.

Post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)				
Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	
De forente nasjoner	841 469	692 130	607 198	
FNs særorganisasjoner	36 893	36 785	38 205	
Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO)	63 573	48 600	48 620	
Internasjonale nedrustningsforhandlinger	14 188	14 314	14 060	
Europarådet	34 117	34 180	38 065	
Internasjonale råvareavtaler	163	225	215	
Ymse organisasjoner	29 698	36 786	35 477	
Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)	10 581	11 000	11 000	
Tilskudd til EFTA og EFTA-organer	262 677	269 000	272 000	
Tilskudd til Nordisk ministerråds virksomhet	313 151	366 537	355 024	
Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)	37 132	37 131	39 130	

Betegnelse	(i 1 000 kr)		
	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
Verdens handelsorganisasjon (WTO)	13 423	13 170	13 464
Internasjonalt energisamarbeid	25 261	25 069	25 538
Multilaterale eksportkontrollfora	173	175	204
Marine ressurser	1 152	1 200	1 300
Sum post 70	1 683 650	1 586 302	1 499 500

De forente nasjoner (FN)

Situasjonsbeskrivelse

Posten dekker det fastsatte bidraget til De forente nasjoners (FN) regulære budsjett og de fredsbevarende styrker. FN er sentral i norsk utenrikspolitikk. Norge har deltatt som medlem av verdensorganisasjonen siden opprettelsen i 1945. Da Norge undertegnet FNs charter i 1945 var det en hovedmotivasjon at FN skulle bidra til å sikre alles, inkludert Norges egen, utvikling og selvstendighet. Når vi samarbeider med andre land og overholder folkeretten, skaper vi resultater og sikrer norske interesser. Det er først og fremst FNs medlemsland som må ta ansvar for at FN kan fortsette som den bærebjelken det er i den internasjonale orden.

Det er en klar økning i antallet stater som rammes av sammenbrudd, og som preges av sårbarhet og manglende evne til å opprettholde lov og orden. Dette er en ny og krevende trussel mot global sikkerhet, arbeidet for å fremme menneskerettighetene, mot internasjonal orden og mot fremskritt i kampen mot fattigdom. Verden trenger bred tilnærming og felles løsninger for å håndtere disse utfordringene. Det kan FN tilby. Enighet i FN har større global legitimitet enn det som er forhandlet frem i fora med mer begrenset medlemskap.

Sikkerhetsrådet er det viktigste og øverste organ for fred og sikkerhet i FN og globalt. Det er i nasjonal interesse, og nødvendig for en nasjon som Norge som har et bredt internasjonalt og integrert engasjement for fred og utvikling, å søke ansvar og innflytelse gjennom medlemskap i rådet. I henhold til intern nordisk rotasjon lanserte Norge sitt kandidatur allerede i 2007, og vil trappe opp en strategisk og systematisk kampanje for å bli valgt til sikkerhetsrådet for perioden 2021–2022.

Mål

Målet er en sterk og handlekraftig organisasjon som grunnlag for en internasjonal rettsorden og et verdensomspennende sikkerhetssystem. Regjeringen går inn for å styrke organisasjonens rolle innen fred og sikkerhet, internasjonal krisehåndtering, videreutvikling av internasjonale normer og standarder, arbeid for demokrati, fattigdomsbekjempelse, menneskerettigheter, nye globale sikkerhetsutfordringer og bærekraftig utvikling. FNs plass i oppfølging av bærekraftsmålene er viktig. Regjeringen vil aktivt støtte opp under de videre reformprosessene i FN for å gjøre organisasjonen best mulig i stand til å oppfylle organisasjonens målsettinger med særlig vekt på fredsbevarende arbeid, fremme av menneskerettigheter, humanitær bistand og resultatorientert utviklingsinnsats i svake stater og konfliktområder der global sikkerhet trues.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 607,2 mill. kroner for 2018, fordelt med 163,5 mill. kroner til FNs regulære budsjett og 443,7 mill. kroner til FNs fredsbevarende operasjoner.

FNs regulære budsjett

Situasjonsbeskrivelse

FNs 5. komité vedtar FNs ordinære budsjett og fatter beslutninger i administrative og organisatoriske spørsmål. Gitt at FNs budsjetter er to-årige, var det ingen budsjettbehandling høsten 2016, med unntak av budsjettene til de politiske operasjonene som justeres årlig.

Denne sesjonen i FNs 5. komité viste tydelige tegn på at man kan forvente endringer i det politiske forhandlingsklimaet i komitéen fremover. Kina, som inntil nylig har vært en relativt passiv deltager i de åpne forhandlingene, er blitt sin rolle bevisst, som tredje største bidragsyter til FNs ordinære budsjett og nest største til de fredsbevarende operasjonene. Tradisjonelt følger 5. komité et mønster der G77 og Kina står mot en gruppe av likesinnede land bestående av EU, USA og Japan. Norge, sammen med noen få andre land, som Sveits, Mexico, Tyrkia, Canada, Australia og New Zealand, spiller en friere rolle i forhold til de to store grupperingene, og samarbeider også seg imellom fra sak til sak. Denne sesjonen klarte ikke komitéen å komme til enighet. Det ble derfor avstemning på finansiering av noen saker fra Menneskerettighetsrådet, som resulterte i flertall for det norske synet i alle sakene.

Norge bidro i stor grad til meget positive resultater i vedtakene om de politiske operasjonene i Colombia og på Kypros. Komitéen kom til enighet om en rekke andre saker som omfattet alt fra nye regler for personalforvaltning og arbeidsrett, midlertidige ansettelser og oppsigelser, støtte til en ombudsmannsordning for ansatte i FN, i tillegg til en rekke andre saker.

Rapport 2016

FNs 71. generalforsamling var starten på et nytt kapittel for FN. Valget av portugiseren António Guterres som FNs nye generalsekretær i oktober 2016 varslet om endring og en ny giv i organisasjonen. Guterres ble utnevnt etter en historisk inkluderende prosess. Han har allerede demonstrert handlekraft og gode lederegenskaper som gir håp om at FN skal utvikle seg videre til å bli en mer effektiv organisasjon tilpasset dagens globale utfordringer.

Det var et sammensatt verdensbilde som møtte Guterres da han overtok, preget av krise og konflikt. De politiske utfordringene er store. Vi ser økende rivalisering mellom regionale og globale stormakter i flere land og områder. Autoritære strømninger og press mot menneskerettighetene og rettsstaten skaper bekymring. Konfliktene har dramatiske humanitære konsekvenser. Tallenes tale er klare: Ifølge FN, var 65 millioner mennesker på flukt ved inngangen til 2016, en økning på nesten 30 millioner siden 2005. Av disse er over 40 millioner på flukt i eget land. I tillegg øker antallet mennesker som migrerer av økonomiske og sosiale årsaker.

Samtidig ser vi positive utviklingstrekk. I 2015 ble FNs generalforsamling enig om en ny agenda for global utvikling. 2030-agendaen med de 17 bærekraftsmålene er sluttresultatet av en unik global konsultasjonsprosess som engasjerte alle FNs medlemsland. Sammen med handlingsplanen fra Addis Abeba for finansiering av utvikling og Parisavtalen for begrenning av global oppvarming, setter den en kurs for politisk oppfølging som er tuftet på internasjonalt samarbeid og partnerskap. Vektleggingen av stabilitet og styresett i 2030-agendaen gir FN et enda sterkere mandat i sårbare stater og for å arbeide med styresettsspørsmål.

Den manglende evnen til å stanse krigen i Syria og stabilisere land som Sør-Sudan, Jemen, Burundi og Kongo viser noen av utfordringene den internasjonale sikkerhetsarkitekturen står overfor. Russlands brudd på folkeretten i Ukraina og støtte til president Assads krigføring i Syria har preget forholdet til USA og de øvrige vestlige landene, og påvirker Sikkerhetsrådets arbeid. Sikkerhetsrådets beslutningsevne er svekket på grunn av store uenigheter mellom de fem faste medlemmene av Sikkerhetsrådet. Likevel evner Rådet fortsatt å komme frem til enighet i de aller fleste saker hvor stormaktenes interesser ikke står i direkte motstrid. Eksempler er de mange viktige vedtakene om en felles front mot terrorisme, Sikkerhetsrådets unisone oppslutning om fredsprosessen i Colombia og, ikke minst, enigheten om valget av Guterres som generalsekretær.

I løpet av 2016 ble FNs fredsbyggingsarbeid løftet høyt på agendaen. Resolusjoner om bærekraftig fred ble vedtatt av Sikkerhetsrådet og Generalforsamlingen i april 2016. Med gamle uløste konflikter og nye kriser i verden er det stadig viktigere å opprettholde den multilaterale orden, skape globale møteplasser og arbeide videre for et sterkt og effektivt FN. FNs tradisjonelle rolle i å opprettholde fred og stabilitet, materialisert i 16 fredsbevarende operasjoner, viser at det er like viktig som før å sikre at gamle konflikter ikke blusser opp igjen eller bidrar til negativ utvikling regionalt. Samtidig blir FNs rolle, som politisk aktør, mekler, garantist for internasjonal fred og sikkerhet og overvåker av inngåtte avtaler, stadig viktigere. Over tretti politiske operasjoner bidrar til konfliktforebygging og politiske løsninger på latente, nye og langvarige konflikter.

Gitt FNs viktige rolle i å bevare fred og redusere konflikter, og styrking av FNs relevans som mellomstatlig arena, er det behov for å reformere organisasjonen. For å oppfylle sitt mandat må FN

moderniseres slik at organisasjonen kan bidra til løsninger på nye globale utfordringer. Vi trenger et sterkt, mer effektivt og mer fleksibelt FN. Norge jobber aktivt med reform av organisasjonen på en rekke områder. Gjennom det tverregionale initiativet FN70 utarbeidet Norge sammen med sju andre land, Colombia, Etiopia, Ghana, Indonesia, Jordan, Mexico og New Zealand, en liste med reformforslag til den nye generalsekretæren

Norge har konsekvent forsvart multilaterale løsninger og internasjonalt samarbeid siden FN-pakten ble vedtatt sommeren 1945. FN utformer og vedlikeholder kjøreregler som både er i vår interesse og som virker som kollektive goder. Folkeretten, herunder havretten, har vært avgjørende for utviklingen av vår økonomi og for vår sikkerhet. Til gjengjeld investerer Norge både økonomisk og politisk i FNs tre pilarer; fred og sikkerhet, utvikling og menneskerettigheter. Norge er blant de største givere på utviklingssiden og nyter stor tillit på fred- og sikkerhetsområdet. Norge setter menneskerettigheter høyt på agendaen, både politisk og finansielt. FN-statistikken viste høsten 2016 at Norge var den sjuende største givener til FN. Da er både de pliktige bidragene til organisasjonen og frivillige bidrag til utviklingssystemet og til FNs humanitære innsats regnet med.

Høynivåsegmentet ble innledet med et toppmøte om flukt og migrasjon, det aller første i sitt slag i FNs historie. Senere i uken ble også verdens første globale toppmøte om det økende problemet med antimikrobiellresistente organismer arrangert. Begge disse temaene vitner om at FN fortsatt evner å fange opp aktuelle og viktige temaer, sette dem på den globale dagsorden og til trekke seg oppmerksomheten til verdens ledere.

Høstens sesjonen i 1. komité, som arbeider med internasjonal fred og sikkerhet, var preget av den internasjonale polariseringen rundt kjernefysisk nedrustning. Norge, sammen med øvrige NATO-land, kunne ikke stemme for en resolusjon som tok til orde for et forbud mot kjernevåpen uten at kjernevåpenstatene var med i prosessen. Deres deltakelse er helt avgjørende for å få til en nedbygging av arsenalene. Norge delte også frykten for at forbudsforhandlingene faktisk ville svekke Ikke-spredningsavtalen. Videre ville et kortsiktig forbud ikke være i tråd med våre allianseforpliktelser i NATO. Som ledd i arbeidet med å legge forholdene til rette for en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, i tråd med stortingsvedtaket fra 2016, fremmet Norge en resolusjon om verifikasjon av

kjernefysisk nedrustning, som fikk bred støtte fra 177 medlemsland og syv avstøtninger. Ingen land gikk imot resolusjonen i sin helhet. Arbeidet i 2. komité var dominert av forhandlingene om rammeresolusjonen for utviklingsaktiviteter. Rammeresolusjonen definerer hvordan FN på en integrert og effektiv måte skal bistå medlemslandene i å oppnå bærekraftsmålene og er medlemslandenes viktigste styringsinstrument over FNs utviklings-system. I 3. komité for menneskerettigheter, humanitære og sosiale spørsmål prioriterte Norge spesielt resolusjonen om rapporten fra FNs menneskerettighetsråd. I 4. komité, som har ansvaret for særskilte politiske spørsmål, herunder avkolonialisering, palestinske flyktninger og FNs fredsbevarende og politiske operasjoner, bidro Norge til å synliggjøre den utfordrende økonomiske situasjonen i FNs organisasjon for palestinske flyktninger. I 5. komité for budsjett og administrative spørsmål var motsetningene tidvis sterke. Komitéen oppnådde ikke konsensus i flere av sakene. Det var derfor spesielt positivt at Norge kunne bidra til et godt resultat med hensyn til budsjettene for de politiske operasjonene i Colombia og på Kypros. I 6. komité for rettslige spørsmål ledet Norge resolusjonsforhandlingene om Genève-konvensjonens tilleggsprotokoller og humanitære prinsipper på vegne av de nordiske landene som endte med et tilfredsstillende sluttresultat. Norge holdt også i 2016 en høy profil i de mange havrettsprosessene som gikk direkte i Generalforsamlingen. For første gang koordinerte Norge forhandlingene av den årlige fiskeriresolusjonen, som ble styrket på en rekke viktige områder.

Budsjett 2018

I henhold til bidragsskalaen som ble vedtatt av FNs 70. generalforsamling er Norges andel av FNs regulære budsjett 0,849 pst. Av det regulære budsjettet beregnes 18 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170 *FN-organisasjoner*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* under programområde 03 Internasjonal bistand.

Det foreslås avsatt 163,5 mill. kroner til FNs regulære budsjett under programområde 02 for 2018.

FNs fredsbevarende operasjoner

Situasjonsbeskrivelse

FNs fredsbevarende operasjoner er en bærebjelke i FNs rolle som den globale organisasjonen for fred og sikkerhet. I januar 2017 deltok 117 024

personell (86 248 militært personell, 12 786 politi og 17 999 sivilt personell) i 16 FN-ledede fredsoperasjoner. Afrika er det klart tyngste innsatsområdet.

Støtte til FN-ledet fredsoperativ innsats er ett av mange elementer i Regjeringens bidrag til et sterkt og relevant FN. Den er viktig også for norske sikkerhetspolitiske interesser. Situasjonen i mange av landene hvor FN opererer, blir stadig mer utfordrende. Komplekse mandater og sammensatte kriser krever mer spesialisert personell, opplæring og utstyr. Norge er en pådriver for reform av operasjonene i samsvar med anbefalingene fra det såkalte høynivåpanelets rapport fra juni 2015. Vi søker å heve kvaliteten på innsatsen gjennom faglige innspill og økonomisk bistand. Prioriterte områder inkluderer sterkere politiinnsats, bedre sikkerhet for personellet, økt etterretningsskapasitet, mer effektiv styrkegenerering, økt kvinnekvalitet, styrket innsats mot seksualisert vold, støtte til opplæring av afrikansk personell og et sterkere samarbeid mellom FN og regionale organisasjoner.

Regjeringen prioriterer å delta med høyt kvalifisert personell fra politi og forsvar, samt etterspurte nisjekapasiteter.

Mål

FNs fredsbevarende operasjoner skal bistå land i konflikt med å legge til rette for bærekraftig fred. Dette søkes oppnådd ved å kombinere støtte til en konstruktiv politisk prosess mellom konfliktpartene, med militær-, politi- og annen justissektorinnsats, samt humanitær og utviklingsrettet innsats.

Rapport 2016

Beskyttelse av sivile forble en hovedutfordring og en hovedmålsetting for FNs fredsbevarende operasjoner også i 2016. Dette blant annet som følge av opprørsgruppers aktivitet i DR Kongo, Den sentralafrikanske republikk og Sør-Sudan. Samtidig ble det lagt økt vekt på støtte til politisk prosess mellom partene i konfliktene. Forpliktende engasjement fra disse er en forutsetning for at FN skal kunne lykkes med sitt fredsbevarende mandat.

Sikkerhetssituasjonen og den humanitære situasjonen i Sør-Sudan forverret seg etter kamphandlingene i Juba i juli 2016. I Mali fortsatte terrorangrepene mot FN-personell og regjeringshæren. De tre operasjonene i Midtøsten slet med

konsekvensene av den forverrede sikkerhetssituasjonen i regionen og da især i Syria. I Darfur forbedret sikkerhetssituasjonen seg, men sivilbefolkningen ble fortsatt rammet av vold fra militser og av stridigheter mellom lokalsamfunn.

I Elfenbenskysten, Haiti og Liberia var utviklingen positiv. Nedskaleringen av operasjonene i de tre landene fortsatte som planlagt.

Norges deltakelse i FN-operasjoner var ved utgangen av 2016 om lag 45 militære og 30 politi, samt et mindre antall annet sivilt personell. De største personellbidragene var i Mali, Sør-Sudan og Midtøsten. Norge stilte i 2016 et transportfly til rådighet for FNs operasjon i Mali.

Budsjett 2018

Norges pliktige bidrag til FNs fredsbevarende operasjoner er frem til utgangen av 2018 på 0,849 pst. av det totale operasjonsbudsjettet.

Det foreslås avsatt 443,7 mill. kroner under programområde 02 for 2018. ODA-godkjent andel, 32 mill. kroner, er tatt med i bevilgningsforslaget under programområde 03 under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.*

FNs særorganisasjoner – WHO, FAO, ILO

Verdens helseorganisasjon (WHO)

Omtalen av WHO er lagt til kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 83 *Verdens helseorganisasjon (WHO)*.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 8,4 mill. kroner over denne posten i 2018. Dette utgjør 24 pst. av det regulære bidraget. I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 76 pst. av det regulære bidraget til WHO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som foreslås bevilget under kap. 170 *FN-organisasjoner*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* på programområde 03.

Det foreslås også å bevilge tilleggsmidler til WHOs arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen under kap. 170 *FN-organisasjoner*, post 83 *Verdens helseorganisasjon (WHO)*.

Den internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO)

Omtalen av ILO er lagt til kap. 170 *FN-organisasjoner*, post 76 *FN og globale utfordringer*.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 11,7 mill. kroner over denne posten for 2018. Dette utgjør 40 pst. av det regulære bidraget. I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 60 pst. av det regulære bidraget til ILO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som foreslås bevilget under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* på programområde 03. Det foreslås også å bevilge tilleggsmidler til ILOs arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 76 *FN og globale utfordringer* og gjennom ulike tilleggsavtaler.

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), etablert i 1945 og med 194 medlemsland, har global matsikkerhet som sitt mandat. Organisasjonen utvikler globale normer for bærekraftige matsystemer, samler og analyserer statistikk som gir oversikt over status og trender for mat og bidrar til utvikling av jordbruk, skogbruk og fiske med særlig vekt på utviklingsland. Organisasjonen ledes av brasilianeren José Graziano da Silva, som siden han tok over som generaldirektør i 2012 har vektlagt utryddelse av sult som FAOs sentrale oppgave. FAO bidro aktivt til utformingen av bærekraftsmålene og påtar seg et betydelig ansvar for oppfølgingen. FAO er navet for 21 av bærekraftsindikatorene og er gitt ansvaret for å koordinere rapporteringen på disse. Mål 2 om å utrydde sult og mål 14 om havene er områder hvor FAO har et særlig leveringsansvar. Se ellers omtale av bærekraftsmålene under Del III.

FAO omtales i britenes 2016-gjennomgang av multilaterale organisasjoner som den FN-organisasjonen som har forbedret seg mest, etter å ha mottatt mye kritikk for å være tungrodd og lite reformvillig de første årene i dette årtusenet.

Som en organisasjon med et regulært budsjett basert på utlignede bidrag uttrykker mange medlemsland en opplevelse av tilhørighet til FAO som de ikke i samme grad opplever overfor FN's fond, programmer og utviklingsbankene. Samtidig øker andelen av ekstrasbudsjettære midler i FAOs budsjett og utgjør nå rundt 60 pst. Disse midlene er synliggjort i budsjettet og bruken rapporteres i henhold til FAOs strategiske mål. Styrende organer har likevel ikke samme innflytelse på disse midlene som tilfellet er med det regulære budsjettet.

FAO har lagt om sin rapportering slik at denne viser til hvilke av organisasjonens strategiske målsetninger som aktivitetene, uansett finansiering, bidrar til å oppnå.

FAO har en uavhengig evalueringsfunksjon som er med i etablerte samarbeid mellom slike enheter i FN-systemet. FAO har en finanskomité hvor medlemmer er representert, som i likhet med Programkomiteen forbereder saker for Rådet. Internrevisjonen anses å fungere godt og er på samme måte med i og bidrar til etablerte internasjonale samarbeidsorganer. FAO har etablert en egen gjennomskiktighetstilgang på nettet, fungerende fra april 2017.

Norge nedlegger mye innsats i å bidra til at FAO leverer på det normative området og fungerer som et samlende punkt for å kartlegge og håndtere de globale utfordringene innen jordbruk, skogbruk og fiske. For å få til dette deltar Utenriksdepartementet sammen med relevante fagdepartementer i styrende organer og støtter opp om Island, som i denne perioden har representert Norden. Fagdepartementene bidrar i tillegg aktivt til FAOs komiteer innen jordbruk, skogbruk og fiske. Siden 2015 har Norge sittet i FAOs programkomité. En gjennomgang foretatt 2016 av FAOs faglige kapasitet framholdt at denne holder seg på høyden og at organisasjonen leverer godt. Norge vil fortsette å være opptatt av at en pågående utflytting av personell fra hovedkontoret til regionale kontorer og landkontorer samt andre endringer ikke går på bekostning av FAO som globalt samlingspunkt for matsikkerhet og ernæring.

Samlet norsk støtte til FAO i 2016 var på rundt 210 mill. kroner, hvorav om lag 175 mill. kroner var frivillige bidrag. Om lag halvparten av den frivillige støtten gikk til bærekraftig forvaltning av marine økosystemer og Nansen-programmet, samtidig gikk det mye midler til humanitær innsats.

FAOs råd har blitt enig om nytt regulært budsjett uten vekst for to-årsperioden 2018–19 på 1 005,6 mill. USD. 19,7 mill. USD innen dette budsjettet ble omprioritert til økt innsats innen klima, bærekraftsmålene, faglig samarbeid med utviklingsland, matsikkerhet i konfliktområder og innsats mot antimikrobiell resistens.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 18,1 mill. kroner over denne posten for 2018. Dette utgjør 49 pst. av det regulære bidraget. I henhold til DAC klassifiseres 51 pst. av det regulære bidraget til FAO som ODA,

som foreslås bevilget under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* under programområde 03. Det tildeles også midler til FAOs arbeid under blant annet kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 81 *Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk* gjennom samarbeidsavtale med organisasjonen.

NATO

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen gjelder Norges bidrag til NATOs sivile budsjett, inklusive Norges andel til nytt hovedkvarter og til NATOs parlamentarikerforsamling.

NATO-samarbeidet er hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk. Alliansen står i dag overfor to parallelle sikkerhetsutfordringer. I øst skaper et militært sterkt og politisk selvhevdende Russland behov for å berolige NATOs østlige medlemsland gjennom styrket alliert nærvær. Sikkerhetsutfordringene i Midtøsten og Nord-Afrika skaper samtidig behov for mer samordnet innsats i alliansen.

Regjeringen bidrar til NATOs omstilling for å være en sterk og troverdig allianse og det sentrale forum for transatlantisk dialog og samhold. Norge arbeider særlig for å øke alliert oppmerksomhet om Nord-Atlanteren og å bedre den maritime situasjonsforståelsen.

Utviklingen i medlemslandenes forsvarsutgifter er de senere år også blitt et viktig emne på NATOs dagsorden. En jevnere byrdefordeling mellom USA og øvrige allierte er viktig for samholdet i alliansen og for å kunne løse utfordringene som NATO står overfor.

Mål:

- Trygge norsk og alliert frihet og sikkerhet med grunnlag i Atlanterhavspakten, FN-pakten og felles verdier som demokrati, menneskerettigheter og rettssikkerhet.
- Bidra til politiske og militære reformer som sikrer at NATO forblir en sterk og troverdig allianse.
- Styrke norsk engasjement i og bidrag til NATO og tilrettelegge for NATO-aktivitet og nærvær i Norge.
- Bidra til bedre alliert situasjonsforståelse i nord.
- Bidra til å sikre NATOs evne til å gjennomføre operasjoner.
- Bidra til å styrke NATOs samarbeid med EU.
- Videreutvikle NATOs samarbeid med partnerland og med FN, OSSE og AU.

Rapport 2016

NATOs hovedfokus var i 2016 å styrke alliansens avskrekking og forsvar og å bidra til stabiliseringstiltak i nærområdene.

De langsiktige tilpasningstiltakene som ble vedtatt på Warszawa-toppmøtet, ble iverksatt som planlagt. En hovedleveranse innen avskrekking og forsvar var å styrke alliert nærvær i de baltiske landene og Polen. Det fremskutte nærværet, *Enhanced Forward Presence*, omfatter totalt rundt 4 000 soldater på rotasjonsbasis. Norge påtok seg å bidra med et mekanisert kompani til Litauen i andre halvdel av 2017.

En annen viktig prosess er arbeidet med å gjennomgå og tilpasse NATOs kommandostruktur til det nye sikkerhetslandskapet. Norge har vært en pådriver for dette arbeidet som startet opp i 2016 og som vil være avgjørende for alliansens avskrekking og forsvar. Norge tok likeledes til orde for å legge mer vekt på utviklingen i Nord-Atlanteren og den maritime dimensjonen. Dette kom høyere på NATOs agenda i 2016. Oppdateringen av allierte forsvarsplaner, inkludert for vårt område, forløp som planlagt. Allierte arbeidet videre med å samordne beroligelsestiltak i Svartehavsområdet, såkalt *Tailored Forward Presence*. En regional koordinasjonsenhet for alliert aktivitet i sør ble opprettet ved Nato-kommandoen i Napoli.

I mars 2016 var Norge vertskap for den flernasjonale øvelsen Cold Response. Foruten Norge og NATO deltok 13 land. Et hovedformål med øvelsen var å trene mottak av allierte styrker under krevende klimatiske forhold. Slike øvelser er viktige for å styrke det kollektive forsvaret.

NATOs arbeid med stabiliseringsfremme innebar i hovedsak styrket innsats innenfor kapasitetsbygging. Disse oppgavene er ikke fellesfinansierte og ressursbegrensninger forble en utfordring. Alliansen fortsatte arbeidet med å utvikle NATOs partnerskap til en mer helhetlig og effektiv ramme for både politisk dialog og praktisk samarbeid. Samarbeidet mellom NATO og EU ble styrket, og felleserklæringen fra Warszawa-toppmøtet ble systematisk fulgt opp.

I de fleste medlemsland er kutt i forsvarsbudsjettene snudd til en forsiktig økning. Denne utviklingen fortsatte i 2016. Den årlige økningen for europeiske allierte og Canada var på nær 4 pst. Dette er viktig både for troverdig forsvar og for å bevare det sterke transatlantiske båndet. Norges forsvarsbudsjett, som andel av BNP, var i 2016 det syvende høyeste i alliansen. Norge overoppfylte målsetningen om å bruke minst 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer.

Sikkerhetssituasjonen i Afghanistan var også i 2016 svært utfordrende. NATOs treningsoperasjon Rolute Support Mission (RSM) ble derfor forlenget. Norge var en betydelig militær og økonomisk bidragsyter til afghansk sikkerhet gjennom styrkebidraget til RSM og vår støtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene.

Arbeidet med å ferdigstille det nye NATO-hovedkvarteret fortsatte, men lå ved utgangen av 2016 om lag ett år etter opprinnelig skjema. Det forventes innflytting i løpet av første halvdel av 2018. Den norske NATO-delegasjonen og den militære representasjonen vil bli samlokalisert i det nye hovedkvarteret.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt samlet 48,6 mill. kroner for 2018, fordelt med 39,2 mill. kroner til NATOs sivile budsjett og NATOs parlamentarikerforsamling samt 9,4 mill. kroner knyttet til overgang til nytt NATO-hovedkvarter.

Internasjonale nedrustningsforhandlinger

Bevilgningen dekker pliktige bidrag til møter og forhandlinger om global og regional nedrustning og rustningskontroll, herunder møter innenfor Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), FNs 1. komité, Nedrustningskonferansen (CD), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC), Biologi-våpenkonvensjonen (BTWC), Prøvestansavtalen (CTBT) og konvensjonell rustningskontroll i OSSE-regi. Regjeringen støtter også effektive tiltak som fremmer nedrustning over kap. 118 *Nord-områdetiltak*, post 71 *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter* og kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, post 72 *Global sikkerhet, utvikling og nedrustning*.

Det internasjonale klimaet for nedrustning, ikke-spredning og rustningskontroll har blitt dårligere de siste tre årene. Dette blant annet som følge av krisen i Ukraina, mistillit mellom NATO-landene og Russland, bruk av kjemiske våpen i Syria og Nord-Koreas gjentatte prøvesprengninger og misiltester. Utviklingen har redusert mulighetene for å få på plass nye avtaler om kutt i de amerikanske og russiske kjernefysiske arsener, og å engasjere øvrige kjernevåpenmakter til å redusere sine arsener. USA og Russland overholder forpliktelsene i Nye Start-avtalen om kutt av strategiske kjernevåpen. Likevel er det usikkerhet om avtalen vil bli forlenget når den løper ut i 2020. Begge stater beskylde hverandre for å bryte avtalen om kjernefysiske mellomdistanseraketter (INF) fra 1987.

Det er stillstand i nedrustningsbestrebelse som Prøvestansavtalen (CTBT) og Nedrustningskonferansen (CD). I FN fremforhandlet mange ikke-kjernevåpenstater en traktat om forbud mot kjernevåpen. Ingen NATO-land støtter denne traktaten da et forbud er ikke forenlig med allianseforpliktelsene i NATO. Polariseringen skaper nye utfordringer for NPT. Til gjengjeld har man fremforhandlet en atomavtale med Iran som fungerer.

Regjeringen viderefører arbeidet for kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning og arbeider systematisk for å nå målet om en verden uten kjernevåpen. Dette er i tråd med Innst. 199 S (2015–2016) til Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*. Regjeringens innsats er basert på Stortingets vedtak av 26. april 2016.

Norge legger vekt på at USA og Russland må etterleve og videreføre viktige praktiske nedrustningsavtaler slik som INF og Nye Start-avtalen. Norge oppfordrer partene til å gjenoppta dialogen om ytterligere kutt i kjernevåpenarsenalene.

Samtidig legger Norge vekt på å bevare eksisterende avtaler. NPT står sentralt i oppfølgingen av Stortingets vedtak. Forberedelsene til tilsynskonferansen i 2020 er i gang. Ulike posisjoner i spørsmålet om forbud mot kjernevåpen, takten i kjernevåpenstatenes nedrustning og en sone fri for masseødeleggelsesvåpen i Midtøsten vil prege forberedelsene frem mot 2020.

Norge spiller en sentral rolle i Det internasjonale partnerskapet om verifikasjon av nedrustning, International Partnership for Nuclear Disarmament Verification (IPNDV). IPNDV består både av kjernevåpenstater og ikke-kjernevåpenstater og er et viktig forum for å utvikle et fremtidig internasjonalt regime for verifikasjon. I tillegg har Norge et tett firepartssamarbeid med Storbritannia, USA og Sverige. Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA) har også viktige verifikasjonsoppgaver. IAEA har blant annet den sentrale oppgaven å verifisere at Iran etterlever forpliktelsene under Atomavtalen (JCPOA).

Gjennom toppmøteserien Nuclear Security Summit har Norge bidratt til praktiske sikkerhetsiltak på en rekke felt innen kjernefysisk sikkerhet. Arbeidet følges opp på ulike arenaer. Norge legger særlig vekt på IAEAs nøkkelrolle i dette arbeidet. Regjeringen vil videreføre og slutføre programmene for atomoppyrdding i Russland og Ukraina. Den vil også forsere innsatsen for å minimere bruken av høyanriket uran i sivil sektor og arrangerer et internasjonalt symposium om dette i

2018. Regjeringen vil videre bidra til at IAEA har tilstrekkelige budsjetter og videreføre norsk støtte til IAEOs fond for kjernefysisk sikkerhet.

Krisen i Ukraina har vist at konvensjonell rustningskontroll fortsatt er et relevant – om enn ikke tilstrekkelig – krisehåndteringsverktøy. Veien videre for konvensjonell rustningskontroll i Europa er imidlertid preget av usikkerhet. Fra norsk side er det viktig at allierte land samler seg om en felles holdning til et nytt rustningskontrollregime som både tar hensyn til behovet for fornyelse, med vekt på åpenhet og tillitsbyggende tiltak, men også ivaretar allierte lands reelle sikkerhetsbehov.

Kjemivåpenkonvensjonen regnes som et svært vellykket nedrustningsinstrument. Stater som tiltrer konvensjonen blir medlem av Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW). 192 stater har tiltrådt konvensjonen. Egypt, Israel, Nord-Korea og Sør-Sudan står fortsatt utenfor. Regjeringen arbeider for å fremme universal oppslutning. OPCWs største utfordringer er uklarheter knyttet til Syrias kjemiske våpenprogram og nye tilfeller av bruk i Syria og Irak. En viktig oppgave er også å føre kontroll med kjemisk industri og arbeide for å forhindre at farlige kjemikalier kommer i hendene på ikke-statlige aktører med voldelige hensikter.

Biologiske våpen har begrenset militære nytte sammenlignet med andre masseødeleggelsesvåpen. Teknologisk utvikling innen biovitenskap vil kunne endre dette. Det er økende frykt for at biologiske våpen skal komme i hendene på ikke-statlige aktører. Blant partene til Kjemivåpenkonvensjonen og til Biologivåpenkonvensjonen er det ulike syn på prioriteringen av ikke-spredning på den ene siden og fredelig bruk på den andre. Norge arbeider for å styrke konvensjonene på en pragmatisk og realistisk måte. Samtidig søker vi å komme utviklingsland i møte på forpliktelsene om fredelig utnyttelse av eksisterende teknologi.

Global helsesikkerhet er et nyere satsningsområde innen ikke-spredning. Norge deltar i Global helsesikkerhetsagenda. Det er et nettverk av nærmere 50 land, internasjonale organisasjoner og sivilt samfunn som har forpliktet seg til å samarbeide om å styrke global kapasitet og kompetanse innen helsesikkerhet. Global helsesikkerhetsagenda skal styrke evnen til å forebygge, oppdage og begrense epidemier, sykdomsutbrudd eller andre helsesikkerhetstrusler, uavhengig av om disse er menneskeskapt eller har naturlige årsaker. Norge har også vært med å etablere Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI). CEPI er et partnerskap av offentlige og

private aktører, samt humanitære organisasjoner, som skal koordinere, finansiere og fremme utvikling av vaksiner mot utvalgte sykdommer, især på felter hvor markedsmekanismene ikke bidrar til dette.

Mål

- Norge skal være en aktiv bidragsyter i å bevare og styrke en forutsigbar internasjonal rettsorden, herunder være pådriver for et styrket ikke-spredningsregime. Norge skal bidra til gjennomføring av NPT og arbeide aktivt for en verden uten kjernevåpen, i tråd med Stortingets vedtak av 26. april 2016.
- Norge skal være en aktiv bidragsyter i FN, NATO, IAEA og andre internasjonale organisasjoner på nedrustnings- og ikke-spredningsområdet. Vår innsats som en aktiv og forutsigbar samarbeidspartner og alliert skal ikke kunne trekkes i tvil.
- Norge skal, sammen med allierte land, berede grunnen for et fornyet og modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa.

Rapport 2016

Norge videreførte i 2016 sitt sterke engasjement for å støtte opp om de globale og folkerettslige bindende nedrustnings- og ikke-spredningsavtalene, slik som NPT, BTWC og CWC. Norge har også vært en pådriver for nedrustning i NATO. For å styrke arbeidet med nedrustning, rustningskontroll og ikke-spredning oppnevnte utenriksministeren i 2016 en egen spesialrepresentant for nedrustning. Stillingen kommer i tillegg til eksisterende personellressurser til kjernefysisk nedrustning i Utenriksdepartementet.

Norge har i 2016 lagt særlig vekt på å arbeide på tvers av politiske og geografiske grupperinger for å bygge bro over motsetninger og motvirke polarisering, men har samtidig presset på for fremdrift.

I FNs generalforsamlings 1. komité fremmet noen land i 2016 forslag om forhandlinger om et forbud mot kjernevåpen allerede i 2017 med sikte på et forbud så snart som mulig. I avstemningen i Generalforsamlingen i 2016 fikk resolusjonen støtte fra 113 land, mens 35 land stemte mot. Samtlige NATO-land, med unntak av Nederland var blant disse. Ingen kjernevåpenstater stemte for. Det var avgjørende for Norge å velge en tilnærming i tråd med våre NATO-forpliktelser. NATO slår i sitt strategiske konsept fra 2010 fast at alliansen ønsker en verden uten kjernevåpen,

men så lenge kjernevåpen eksisterer vil NATO forbli en kjernefysisk allianse. Det er ikke aktuelt for NATO-land å gå inn for ensidig nedrustning på grunnlag av et forbud, mens øvrige atommakter beholder sine våpen.

Norge fremmet med bred tilslutning en egen resolusjon om verifikasjon i FNs generalforsamling høsten 2016. Om lag 60 land var medforslagsstillere, blant dem både tilhengere og motstandere av forbudsforhandlinger. Resolusjonen ble oppfattet som samlende i en ellers polarisert nedrustningsdiskusjon. Resolusjonen fikk støtte fra 175 land. Den bidro til å løfte frem og forankre verifikasjonsarbeidet i FN og blant medlemslandene. Den ble nedsatt av en mellomstatlig ekspertgruppe og anmodet om nasjonale innrapporteringer om verifikasjon. Resolusjonen følges opp med operative tiltak i samarbeid med FN.

Norge videreførte sin sentrale rolle i International Partnership for Nuclear Disarmament Verification (IPNDV).

Norge støttet aktivt opp om gjennomføringen av Atomavtalen med Iran (JCPOA) ved å bidra til at Irans overskytende mengder av anriket uran ble erstattet med naturlig uran. Siden 2013 har Norge gitt i alt 14 mill. kroner i ekstraordinær finansiell støtte til IAEAs verifikasjonsarbeid i Iran. Norge har bevisst lagt vekt på å styrke det sivile samfunns engasjement i internasjonalt nedrustnings og ikkespredningsarbeid.

Norge har også deltatt aktivt i konsultasjoner med allierte og andre likesinnede land om behovet for et modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa. Samtidig har Norge arbeidet for å oppdatere Wien-dokumentets om tillits- og sikkerhetsbyggende tiltak.

Innenfor Kjemivåpenkonvensjonen har Norge lagt vekt på at destruksjonen av eksisterende kjemiske våpen i Libya, Kina, Russland, Syria og USA må skje på en rask og transparent måte og med nødvendig hensyn til miljø og sikkerhet.

Norge har støttet opp om FN-sekretariatets arbeid med å fremme nasjonal oppfølging av FNs

Sikkerhetsrådsresolusjon 1540 mot spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV). Støtten har hovedsakelig vært rettet mot utviklingsland.

Norge har videreført engasjementet for tillitskapskapende mekanismer under Biologivåpenkonvensjonen. Til tross for omfattende forberedelser endte Biologivåpenkonvensjonens tilsynskonferanse kun med et minimumsresultat, uten enighet på en rekke punkter. Norge tilhørte kretsen av land som argumenterte for et ambisiøst arbeidsprogram med vekt på praktiske, gjennomførbare tiltak. Norge la også stor vekt på tiltak for å legge

til rette for fredelig utnyttelse av eksisterende teknologi og for å bygge kapasitet i helsesektoren i utviklingsland. Målet har vært å styrke forvaltningen og å bidra til utvikling av gode responsmekanismer ved utbrudd av sykdommer.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 14,1 mill. kroner for 2018.

Europarådet

Situasjonsbeskrivelse

Europarådet ble opprettet i 1949 for å fremme enhet mellom medlemsstatene og felles verdier i etterkant av andre verdenskrig, med fokus på demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper. Europarådet har i dag 47 medlemsstater og er den eneste rene paneuropeiske organisasjonen.

Samarbeidet i Europarådet har ført til vedtak av en rekke konvensjoner og annet regelverk. Viktigste er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Konvensjonen opprettet Den europeiske menneskerettighetsdomstolen som behandler både individuelle klager fra borgere i medlemsstatene og mellomstatlige klager. På denne måten har 820 millioner innbyggere i Europa en effektiv klageordning. Hertil kommer en rekke andre menneskerettslige overvåkningsmekanismer. Ministerkomiteen er Europarådets øverste besluttsende organ, og har blant annet som oppgave å overvåke fullbyrdelsen av dommer fra domstolen. Europarådets totalt 216 ulike konvensjoner sørger, i tillegg til å verne om menneskerettighetene, for felles standarder på en rekke samfunnsområder.

I et endret Europa står medlemslandenes ivaretagelse og oppfølging av konvensjonssystemet under stadig sterkere press. Særlig prioritet må gis til den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Domstolen har for liten kapasitet til å ivareta det økende antallet saker. Dette har ført til en betydelig restanse de siste årene. Derfor er det en prioritet å styrke domstolens kapasitet. Det er også utfordrende for domstolen at flere medlemsstater ikke følger opp domsavsigelser. Norge støtter generalsekretærens reformprosess for å strømlinjeforme og effektivisere organisasjonen, inkludert arbeidet i domstolen.

Foruten domstolen og Ministerkomiteens overvåkingsfunksjon har Europarådet som viktigste oppgave å fungere som dialogpartner i land med strukturelle problemer, som i Tyrkia, Russ-

land og Aserbajdsjan. Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa som følge av Russlands folkerettsstridige anneksjon av Krim, preger Europarådet. Utviklingen i de østlige medlemsstatene og i økende grad i Tyrkia, der de grunnleggende rettighetene settes under press, følges tett. I Ukraina vil Europarådets rolle primært være å støtte i arbeidet med grunnlovsreform og styrking av demokratiske institusjoner.

Europarådet har de senere år gjennomført tiltak for å bistå medlemsland i arbeidet med å oppfylle forpliktelsene etter menneskerettighetskonvensjonen og andre vedtatte Europarådskonvensjoner. Innføringen av helhetlige handlingsplaner for en rekke medlemsland har gitt en faglig styrking av arbeidet. Norge gir frivillige bidrag til denne faglige bistanden.

Mål

- Norge vil prioritere innsats innen organisasjonens kjerneområder; vern av menneskerettigheter, rettsstat og demokrati og etterlevelse av menneskerettighetskonvensjonen med dens tilleggsprotokoller.
- Norge vil i dette arbeidet særlig følge situasjonen i medlemsland der disse spørsmålene er særlig utfordrende, slik som Aserbajdsjan, Russland og Tyrkia.
- Norge vil støtte opp om menneskerettighetsdomstolens arbeid for å bidra til at den store mengden saker som ligger til behandling, kan reduseres.

Norge vil, sammen med samarbeidspartnere i Europarådet, arbeide for å motvirke en negativ utvikling i ovennevnte målsetninger. Hovedmålet er å fremme stabilisering, et mest mulig åpent samarbeidsklima og styrking av og respekt for det europeiske verdifelleskapet. Norge gir også frivillige bidrag til formålet, for eksempel under kap. 164, *Fred, forsoning og demokrati*, post 73 *Andre ODA-godkjente OSSE-land*.

Rapport 2016

Reformprosessen som generalsekretæren har iverksatt, har gjort Europarådet mer målrettet og konsentrert om kjerneområdene. Samtidig er organisasjonen blitt bedre til å reagere raskere på nye utfordringer. Europarådets handlingsplan om bekjempelse av voldelig ekstremisme og radikalisering som leder til terrorisme, ble oppdatert i mai 2016. Til dette temaet hører også den vedtatte anbefalingen om terrorister som opererer alene

og strategien om å bekjempe voldelig ekstremisme og radikalisering på internett. Samarbeidet mellom Europarådet og EU er basert på en intensjonsavtale fra 2007. Organisasjonenes felles verdier gjør dem godt rustet til å håndtere felles utfordringer, deriblant terrorisme og migrasjonskrise. Organisasjonene har en rekke fellesprogrammer, blant annet støtte til reformprosesser rundt Middelhavet og i Sentral-Asia.

Europarådet har også gjort et omfattende arbeid med å bistå medlemsland i å oppfylle deres forpliktelser. Situasjonen i Ukraina, Sør-Kaukasus og Tyrkia har preget arbeidet i 2016. Det gjelder særlig Russlands folkerettsbrudd gjennom annekteringen av Krim, konflikten i og rundt Ukraina og den fastlåste konflikten mellom Georgia og Russland om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia. Generalsekretæren har avlagt flere besøk til Tyrkia etter kuppforsøket i juli 2016. Europarådet har oppfordret Tyrkia til å følge Veneziakommisjonens anbefalinger og offentliggjøre Torturkomiteens rapport. Den politiske utviklingen i flere av medlemslandene viser at Europarådets prinsipper oftere settes på prøve enn tidligere.

I tillegg til de pliktige årlige bidragene gir Norge betydelige frivillige bidrag til å gjennomføre Europarådets handlingsplaner i land med særskilte demokratiutfordringer og støtte til Europarådets naboskapspolitikk. Også i neste programperiode for EØS-midlene vil Europarådet være en samarbeidspartner for Norge. Dette er nærmere omtalt under kap. 117 *EØS-finansieringsordningene*, post 75 *EØS-finansieringsordningen 2009 2014* og post 76 *Den norske finansieringsordningen 2009–2014*.

For å støtte opp om Menneskerettsdomstolens arbeid har Norge i 2016 finansiert sekondering av to norske jurister. Disse skal bidra til å redusere etterslepet av saker i domstolsapparatet i Strasbourg.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 38,1 mill. kroner for 2018. Av det regulære budsjettet beregnes 40 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, *FN-organisasjoner*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* under programområde 03 *Internasjonal bistand*.

Internasjonale råvareavtaler

Situasjonsbeskrivelse

Kaffe er en viktig eksportvare for en rekke utviklingsland. Mange er sysselsatt innenfor kaffesek-

toren, og kvinner utgjør en stor andel av arbeidsstyrken. Klimaendringer representerer en krevende utfordring for kaffeproduksjonen. Den internasjonale kaffeorganisasjonen er en mellomstatlig organisasjon for både eksportør- og importørland. Bevilgningen dekker Norges pliktige kontingent.

Mål

Målet er en bærekraftig kaffesektor, økonomisk, sosialt og for klima og miljø.

Rapport 2016

En strategisk gjennomgang av virksomheten konkluderte i 2016 med at organisasjonens bidrag til å oppnå bærekraftsmålene skal skje ved å 1) utarbeide grundig statistikk og analyser for å gi myndigheter og næringsliv best mulig beslutningsgrunnlag, 2) være et forum for dialog mellom offentlig og privat sektor og 3) legge til rette for utviklingsprosjekter gjennom offentlig-privat samarbeid.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 215 000 kroner for 2018.

Ymse organisasjoner – Østersjørådet, Den internasjonale havrettsdomstolen, Den internasjonale havbunnsmyndigheten, FNs internasjonale straffedomstoler, Den internasjonale straffedomstolen, Sekretariatet for Antarktistraktatsamarbeidet, Det internasjonale Barentssekretariatet

Østersjørådet

Østersjørådet er et råd av utenriksministre og utgjør det sentrale koordinerende organet på regjeringnivå for det brede samarbeidet i Østersjøregionen. Norges deltakelse i rådet utgjør en del av norsk nærområdepolitikk. Alle de fem nordiske land, de tre baltiske, Polen, Russland, Tyskland og Europakommisjonen/EEAS er medlemmer. Formannskapet følger en avtalt rotasjon med ettårige perioder og går fra 1. juli til 30. juni. Island har hatt formannskapet 2016/2017 og ble avløst av Sverige 1. juli 2017.

Mål

- Norge benytter Østersjørådet til politisk dialog og konkret prosjektsamarbeid i regionen, slutter opp om rådets tre hovedprioriteringsområder og legger særlig vekt på bekjempelse av

menneskehandel og beskyttelse av barn, maritim politikk, miljø, klima og bærekraftig utvikling, utdanning og forskningssamarbeid, samt regional identitetsbygging med fokus på ungdom og kultursamarbeid.

- Norge arbeider for å gjøre Østersjørådet mer synlig som politisk organ for samarbeid mellom landene i regionen, og som initiativtaker til utvikling av prosjekt innenfor de prioriterte samarbeidsområdene.
- Norge legger vekt på å se Østersjørådets arbeid i sammenheng med andre råd og organisasjoners mandater og oppgaver i regionen, herunder også Den nordlige dimensjon med sine partnerskap, EUs strategi for Østersjøregionen og Russlands strategi for Nordvest-Russland.

Rapport 2016

Norge har støttet Islands formannskap for Østersjørådet 2016/17 i oppfølgingen av de tre langsiktige prioriteringene vedtatt i 2013; Regional identitet, bære- og vekstkraftig region samt trygghet og sikkerhet for regionens innbyggere. Det er lagt vekt på å støtte de spesifikke islandske formannskapsprioriteringene; barn, likestilling og demokrati. Sentralt er arbeidet med å bekjempe menneskehandel og beskytte utsatte barn, herunder fokus på bedre integrering. Norge har også støttet forlengelse av prosjektarbeidet innenfor Rådets langsiktige prioriteringer for en ny treårsperiode.

Siden konflikten i Ukraina/Krim i 2014 har årlige møter på utenriksminister- eller regjeringssjefsnivå ikke vært arrangert i Østersjørådet slik etablert praksis skulle tilsi. Regjeringen støttet Islands ønske om å arrangere et møte på utenriksministernivå våren 2017 for å markere 25 års samarbeid i Østersjørådet og å gjenopprette den politiske dialogen. Island lyktes med å oppnå tilslutning til å arrangere et utenriksministermøte i Reykjavik i juni 2017. Utenriksministrene ble der enige om å nedsette en uavhengig gruppe med en representant fra hvert land som skal utarbeide anbefalinger om Østersjørådets rolle før utgangen av Sveriges formannskapet i juni 2018. Dette skal gi grunnlag for politisk beslutning om fremtidige prioriteringer.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 2,1 mill. kroner til å dekke Norge pliktige bidrag for 2018, tilsvarende 12 pst. andel av samlet budsjett.

Den internasjonale havrettsdomstolen

Mål

Målet er internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er viktig for Norge.

Bakgrunn

FNs havrettskonvensjon er et balansert regelsett for fredelig utnyttelse av verdens havområder. Dette sikrer vesentlige nasjonale interesser og bidrar til internasjonal stabilitet. Ved aktivt å støtte opp om de institusjoner som er opprettet i medhold av konvensjonen, fremmes havretten. Den internasjonale havrettsdomstol i Hamburg ble opprettet gjennom FNs havrettskonvensjon. Konvensjonspartene kan ved skriftlig erklæring akseptere denne domstolen for å løse tvister på en bindende måte. Havrettsdomstolen har en sentral rettsskapende funksjon innen deler av havretten. I tillegg til å avgjøre konkrete tvistemål kan domstolen komme med rådgivende uttalelser på visse områder. Saker som blir gjenstand for realitetsbehandling er svært ressurskrevende og pågår ofte i to-tre år. Saker om midlertidig forføyning kan derimot avgjøres på et par måneder. Domstolen er også pålagt å sørge for rask behandling av saker som omhandler frigivelse av arresterte fartøy mot sikkerhetsstillelse.

Rapport 2016

Havrettsdomstolen mottok ingen nye saker i løpet av 2016. Siden 1997 har domstolen mottatt 25 saker, hvorav ni gjelder frigivelse av fartøy mot sikkerhetsstillelse. To av domstolens saker er pågående. Den ene saken gjelder maritim avgrensning mellom Ghana og Elfenbenskysten og ble opprinnelig anlagt som en voldgiftssak. Saken ble i 2015 overført til et spesialkammer bestående av tre dommere fra domstolen og to ad hoc-dommere. Partene leverte sine forberedende saksinnlegg i løpet av 2016. Den andre saken ble anlagt av Panama mot Italia i 2016. Bakgrunnen for saksanlegget var en hendelse i 1998 hvor det panamaregistrerte fartøyet MV Norstar ble tatt i arrest av Spania på anmodning fra Italia. Italias innsigelser mot domstolens jurisdiksjon ble avvist i en avgjørelse i 2016. På Havrettskonvensjonens statspartsmøte i 2014 ble den nordiske dommerkandidat, islendingen Thomas Heidar, valgt inn

som dommer i Havrettsdomstolen for ni år. Statspartmøtet til FNs havrettskonvensjon valgte i juni 2017 seks nye dommere til Havrettsdomstolen. Kandidater fra Algerie, India, Kapp Verde, Nederland, Paraguay, Russland og Thailand ble valgt inn.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 1,1 mill. kroner til dekning av Norges pliktige bidrag for 2018.

Den internasjonale havbunnsmyndigheten

Mål

Målet er internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er viktig for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havbunnsmyndigheten er en av institusjonene etablert under FNs havrettskonvensjon. Alle stater som er part i Havrettskonvensjonen er også medlem i Havbunnsmyndigheten og har stemmerett på de årlige sesjonene. Havbunnsmyndigheten skal forvalte mineralressursene på havbunnen utenfor nasjonal jurisdiksjon til gagn for hele menneskeheten. Den skal vedta regelverk for utforskning og utvinning av mineralforekomster i det internasjonale havbunnsområdet. Både stater og selskap kan søke om å inngå kontrakter om mineralvirksomhet, men selskap må ha en stat som sponsor for søknaden. Viktige oppgaver for Havbunnsmyndigheten er å sørge for at miljøhensyn ivaretas i regelverket og at kontraktører opptre i tråd med fastsatte vilkår for aktivitet.

Rapport 2016

Havbunnsmyndigheten har vedtatt reguleringer om prospektering og utforskning av flermetalliske noder (2000), flermetalliske sulfider (2010) og koboltrike ferromanganskorper (2012). Reguleringene for prospektering og utforskning av flermetalliske noder ble revidert i 2013 og det ble vedtatt endringer i regelverket for flermetalliske sulfider i 2014. Havbunnsmyndigheten har inngått et tjuetalls kontrakter om utforskning. I 2011 ble den første kontrakten for flermetalliske sulfider inngått med Kina som sponsorstat og i 2014 ble de

første avtalene for koboltrike ferromangankorper inngått. Kina og Japan var sponsorstater for disse avtalene. I 2016 ble tre nye kontrakter inngått. Et britisk selskap og et selskap fra Cook Islands undertegnet kontrakter om utforskning av flermetalliske noder og den indiske regjeringen undertegnet en kontrakt om flermetalliske sulfider. Ved utforskningskontraktens utløp etter 15 år, var utgangspunktet at kontraktørene kunne søke om utvinningstillatelse. Foreløpig er det ikke vedtatt regelverk om utvinning, men det pågår arbeid for å utvikle dette. For kontraktørene kan det være aktuelt å forlenge undersøkelseskontraktene med inntil fem år i tråd med regelverk for forlengelse vedtatt i 2015. Havbunnsmyndigheten arbeider også for å ivareta miljøet på havbunnen. I 2012 ble det vedtatt en miljøforvaltningsplan for Clarion Clippertonsonen i Stillehavet.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 650 000 kroner til dekning av Norges andel for 2018.

FNs internasjonale straffedomstoler – Jugoslaviadomstolen, Rwandadomstolen og Mekanismen for internasjonale straffedomstoler

Jugoslaviadomstolen

Jugoslaviadomstolen (ICTY) ble etablert av Sikkerhetsrådet i 1993 (resolusjon nr. 827). Domstolens mandat er å straffeforfølge personer som er ansvarlige for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser begått i det tidligere Jugoslavia etter 1. januar 1991. Domstolen har sete i Haag, Nederland. ICTY skal etter planen nedlegges i desember 2017 og gjenværende oppgaver vil da bli overført til Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT), se omtale under.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia.

Rapport 2016

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin avslutningsstrategi. Alle domstolens saker er ferdig etterforsket, og det vil ikke bli tatt ut nye tiltaler. Siden ICTY ble etablert er 161 personer tiltalt. Av disse er 83 dømt, 19 frikjent, saker mot 37 personer er stanset, 13 er overført til nasjonal straffeforfølgning og saker mot syv tiltalte er pågående.

Av disse er saker mot seks personer på ankestatiet, mens dom i første instans vil bli avsagt i én sak. 11 tiltalte sitter i varetekt i Haag. Domfelte overføres til soning i land som har inngått såkalte soningsoverføringsavtaler med ICTY og som særskilt aksepterer mottak av en domfelt person til soning. Saker som er overført involverer mellomledere og tjenestemenn på lavere nivå. En forutsetning for overføringen har vært oppbygging av effektive og betryggende nasjonale rettssystemer, og støtte til dette inngår i domstolens avslutningsstrategi.

Det pågår fortsatt rettssaker mot syv tiltalte. Dom i saken mot Ratko Mladic og i ankesaken mot Jdranko Prlic m.fl. forventes i november 2017. Det er utstedt arrestordre mot tre personer for forakt for retten i Jojic et al. Domstolen planlegge å opphøre ved utgangen av 2017, og gjenstående saker overføres til MICT. To ankesaker mot henholdsvis Radovan Karadžic og Vojislav Šešelj er allerede overført til mekanismen.

Norge har aktivt støttet arbeidet i ICTY. Domstolen har spilt en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i det tidligere Jugoslavia. Norge har inngått en soningsavtale med domstolen, og har tidligere akseptert seks domfelte til soning. Nasjonal lovgivning har fullt ut gjort Norge i stand til å samarbeide med og yte assistanse til domstolen. Norge har støttet domstolens «outreach»-program, som ved å bringe rettsoppgjøret nærmere folket bidrar til økt kunnskap om, forståelse for og oppslutning om domstolens rolle. Fra norsk side vil man fortsatt arbeide for at avslutningsmekanismens avdeling for Jugoslaviadomstolen sikres tilstrekkelige ressurser og gode arbeidsforhold, slik at domstolens mandat kan fullføres.

Rwandadomstolen

Den internasjonale straffedomstol for Rwanda (ICTR) ble etablert av FNs sikkerhetsråd i 1994 (resolusjon nr. 955). Domstolens mandat var å straffeforfølge alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett i forbindelse med folkemordet i Rwanda i perioden mellom 1. januar og 31. desember 1994. Domstolen ble lagt ned i 2015, og MICT fullfører det gjenværende arbeidet, se omtale av MICT under.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konflikten i Rwanda.

Rapport 2016

Rwanda-domstolen avsa sin siste ankeavgjørelse 14. desember 2015, noe som markerte avslutningen på domstolens rettslige virksomhet. I 2016 ble det arbeidet med å avvikle domstolen. 93 personer har vært tiltalt av domstolen. Domstolen har avsagt 55 førsteinstansedommer mot 75 tiltalte og avsluttet ankesaker mht. 61 tiltalte. Videre har to tiltaler blitt trukket tilbake, og tre tiltalte har avgått ved døden før eller under rettsaken mot dem. I tillegg har domstolen, som ledd i sin avslutningsstrategi, overført ti saker til Rwandas nasjonale rettssystem, samt overført saker mot tre høyprofilerte tiltalte på flukt til MICT, se omtale under.

Norge støttet aktivt etableringen av og arbeidet i ICTR, som har spilt en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i regionen. Overføring av saker det er tatt ut tiltale i, har forutsatt utbedringer i det rwandiske rettsystemet. Domstolen og det internasjonale samfunn har arbeidet aktivt for å bidra til slike forbedringer, noe som har gitt resultater og tillatt at saker har blitt overført til det rwandiske rettsvesenet, som forutsatt i domstolens avslutningsstrategi.

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler

Mål

Sikre slutføringen av rettferdige rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia og Rwanda.

Bakgrunn

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) ble besluttet etablert av FNs sikkerhetsråd 22. desember 2010 (resolusjon nr. 1966). Mekanismen har som funksjon å fullføre de gjenværende oppgavene i Jugoslaviadomstolen (ICTY) og Rwandadomstolen (ICTR) etter at disse domstolene har avsluttet sin virksomhet. Mekanismen viderefører ICTYs og ICTRs jurisdiksjon, rettigheter, forpliktelser og vesentlige oppgaver, herunder behandling av straffesaker mot personer som det er utstedt arrestordre mot, men som fortsatt ikke er pågrepet og overlevert domstolen, samt utestående ankesaker. I tillegg vil mekanismen håndtere den løpende administrasjon knyttet til pådømte saker, slik som forvaltning av arkiver,

søknader om prøveløslatelse, vitnebeskyttelse mv. I vedtaket konkluderte rådet med at mekanismen bør være en liten, midlertidig og effektiv struktur, med funksjoner og størrelse som avtar over tid, med et lite antall ansatte som står i forhold til de reduserte arbeidsoppgavene.

Rapport 2016

Mekanismens avdeling for Rwanda-domstolen, som ligger i Arusha, Tanzania, åpnet 1. juli 2012, mens avdelingen for Jugoslaviadomstolen åpnet i Haag 1. juli 2013. Mekanismen overtok tidlig mange av de gjenstående rettslige funksjonene ved de to tribunalene. MICTs oppgaver er knyttet til gjennomføring av straffedommer, assistanse til nasjonale domstoler, straffeforfølgning av etter søkte på frifot, anker og gjenopptakelsessaker, saker om forakt for retten og vitnebeskyttelse. Administrative oppgaver, herunder forvaltning av tribunalenes arkiver, er dessuten en betydelig langsiktig funksjon for MICT. Det har vært overlappende virksomhet ved domstolene og mekanismen i en overgangsfase.

MICTs avdeling for Jugoslaviadomstolen vil behandle anken over ICTYs dom av 24. mars 2016 mot Radovan Karadžić, hvor han ble dømt til 40 års fengsel for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. MICT vil også behandle aktorats anke over ICTYs dom av 31. mars 2016, hvor Vojislav Šešelj ble frifunnet. MICT har også fått overført fra ICTY en sak mot to andre personer (Stanišić og Simatović) til fornyet behandling. I tillegg vil MICT behandle eventuell anke i saken mot Ratko Mladić.

MICTs avdeling for Rwandadomstolen har fått ansvaret for å følge opp sakene mot tre høyprofilerte tiltalte, Bizimana, Kabuga og Mpiranya, som fortsatt er på flukt. MICT har ansvaret for å oppspore, pågripe og stille dem for retten.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 8 mill. kroner til å dekke Norges pliktige bidrag til FNs internasjonale straffedomstoler, herunder MICT for 2018.

Ettersom ICTY planlegges lagt ned i 2017, legges det til grunn at det ikke vil være aktuelt med noe norsk pliktig bidrag til ICTY i 2018. Skulle utviklingen av ICTYs virksomhet ta lengre tid enn planlagt, vil et evt. norsk pliktig bidrag til ICTY tas fra midlene avsatt til MICT.

Den internasjonale straffedomstolen

Mål

Sikre straffeansvar for de alvorligste internasjonale forbrytelser og dermed bidra til forsoning og langsiktig fred og stabilitet.

Situasjonsbeskrivelse

Den internasjonale straffedomstol (ICC) er en fast, internasjonal domstol med myndighet til å straffeforfølge og dømme enkeltindivider for folke mord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Domstolen er opprettet gjennom en traktat (Roma-vedtektene) av 17. juli 1998. Norge ratifiserte traktaten 16. februar 2000. Roma-vedtektene trådte i kraft den 1. juli 2002. Domstolen har jurisdiksjon dersom forbrytelsen har funnet sted på territoriet til en statspart eller dersom forbryteren er borger av en statspart. Videre vil både enkeltstater og FNs sikkerhetsråd kunne bringe situasjoner inn for domstolen, og hovedanklager kan på gitte vilkår iverksette etterforskning på eget initiativ. Domstolen bidrar til å bekjempe straffrihet for de alvorligste forbryterne av internasjonal karakter. Domstolens sete ligger i Haag, Nederland.

Rapport 2016

ICC har til behandling ti ulike situasjoner hvor det har skjedd internasjonale forbrytelser: DR Kongo, Den sentralafrikanske republikk (situasjonen i 2002–2004), Den sentralafrikanske republikk (situasjonen siden 2012), Uganda, Mali, Kenya, Elfenbenskysten, Georgia, Sudan/Darfur og Libya. Når det gjelder de fem førstnevnte situasjonene, er ICCs kompetansegrunnlag at de berørte statene selv har henvist saken til domstolen. For situasjonen i Kenya, Elfenbenskysten og Georgia har hovedanklager fått tillatelse fra domstolen til å igangsette formell etterforskning. Når det gjelder situasjonene i Sudan/Darfur og i Libya, har ICC kompetanse som følge av at FNs sikkerhetsråd har henvist saken til domstolen.

ICC har så langt behandlet 24 saker. 14 personer er ettersøkt, seks er i varetekt, ni er domfelt og én er frifunnet.

Hovedanklagers kontor gjennomfører også innledende undersøkelser i ti situasjoner med sikte på eventuell formell etterforskning, herunder i Afghanistan, Burundi, Colombia, Gabon, Guinea, Irak/Storbritannia, Nigeria, Palestina, Ukraina og fartøyer registrert i Komorosøyene, Hellas og Kambodsja (Gaza-flotiljen).

Norge har hele tiden tilhørt pådrivergruppen med hensyn til støtte til etableringen og driften av en permanent straffedomstol. Norge ser ICC som et viktig bidrag til demokratisering, rettsstatsbygging og fredsbygging etter væpnede konflikter. Norge har inngått en avtale om soningsoverføring med ICC. Nasjonal lovgivning legger til rette for at norske myndigheter kan samarbeide fullt ut med domstolen.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 20,5 mill. kroner til å dekke Norges pliktige bidrag til Den internasjonale straffedomstol (ICC) for 2018.

Sekretariatet for Antarktistraktatsamarbeidet

Situasjonsbeskrivelse

Ved avslutningen av annen verdenskrig hevdet syv land suverenitetskrav i Antarktis. Storbritannia, Australia, Frankrike, New Zealand, Norge, Chile og Argentina. Storbritannias, Chiles og Argentinas kravområder dekker delvis hverandre. I tillegg hevdet USA og Sovjetunionen at de, uten å anerkjenne kravene og uten selv å fremme krav, hadde grunnlag for krav i Antarktis. Det vellykkede internasjonale forskningssamarbeidet som ble gjennomført i Antarktis under det internasjonale geofysiske år i 1957–58, la grunnlaget for at Antarktistraktaten ble undertegnet i 1959. Traktaten sikrer Antarktis som et demilitarisert område. Det er fri inspeksjonsrett og fri tilgang for forskning. Miljøprotokollen setter strenge rammer for all tilstedeværelse og virksomhet på kontinentet. Striden om suverenitetsspørsmålene er lagt til side ved at partene er enige om at verken traktaten selv eller tiltak truffet i dens gyldighetstid skal foregripe (prejudisere) partenes syn på suverenitetsspørsmålet. Alle traktatparter med særlig interesse og forskningsinnsats møtes til et årlig møte for å drøfte spørsmål av felles interesse og treffe beslutninger om forvaltningen av Antarktis. Traktatsamarbeidet har skjermet Antarktis for konsekvenser av endringer i verdenspolitikken, åpnet for et enestående internasjonalt vitenskapelig samarbeid og lagt grunnlaget for internasjonalt samarbeid for helhetlig forvaltning og vern av miljøet.

Mål

Et sekretariat for samarbeidet under Antarktistraktaten ble opprettet i 2004 i Buenos Aires. Sekretariatet skal styrke og legge til rette for sam-

arbeidet mellom partene til Antarktistraktaten. Viktigste oppgave er å betjene det årlige konsultative møtet under Antarktistraktaten (Antarctic Treaty Consultative Meeting, ATCM) i nært samarbeid med vertslandet. En annen viktig oppgave er informasjonsspredning om Antarktistraktat-systemet og aktiviteter i Antarktis.

Rapport 2016

Sentrale oppgaver i 2016 var forberedelse og gjennomføring av det 39. konsultative møtet under Antarktistraktaten, ATCM XXXIX, i Santiago, Chile og forberedelse av ATCM XL i Beijing, Kina. Arbeidet med utvikling av en arkivdatabase for alle dokumenter og vedtak fra traktatmøtene, informasjonsspredning og teknisk støtte til intersejonelt samarbeid er videreført. Sekretariatet hadde også en viktig støttefunksjon i markeringen av 25 årsjubileet for inngåelsen av Miljøprotokollen under Antarktistraktaten.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 507 000 kroner for 2018.

Det internasjonale Barentssekretariatet

Mål

Det internasjonale Barentssekretariatet (IBS) ble opprettet i Kirkenes i 2007. Det har som oppgave å bistå formannskapene i Barentsrådet og Barents regionråd teknisk og administrativt, og skal være en institusjonell hukommelse for Barentssamarbeidet. Det skal også bistå med spredning av informasjon om Barentsspørsmål og med prosjektgjennomføring.

Rapport 2016

IBS hadde i 2016 tre faste stillinger samt midlertidige stillinger som prosjektkoordinator og miljø- og klimarådgiver. Sistnevnte har særlig arbeidet med å sikre framdrift i gjennomføringen av Barents-klimahandlingsplanen og tiltakene for å eliminere «hotspots» fra listen over konkrete miljøproblemer i den russiske delen av Barentsregionen.

Ny nestleder tiltrådte høsten 2016. IBS har i 2016 økt sin tilstedeværelse på relevante arrangementer og hatt tett oppfølging av de ulike arbeidsgruppene. IBS har også støttet opp om ad hoc-gruppens utredning av behovet for en egen Barents-finansieringsmekanisme og utredningen av hvor godt de ulike arbeidsgruppene fungerer.

Omleggingen av sekretariatets nettsider fortsatte. Hensikten er å gjøre informasjonen mer tilgjengelig. En viktig oppgave i 2016 har vært å bistå det russiske formannskapet med forberedelse og gjennomføring av to ministermøter – for transport i juni og kultur i november.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 2,6 mill. kroner for 2018.

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)

Situasjonsbeskrivelse

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er verdens største regionale sikkerhetsorganisasjon og et viktig forum for dialog og samarbeid om sikkerhet i det euroasiatiske området. Samarbeidet bygger på Helsingforserklæringen av 1975. Erklæringen var et av de første internasjonale dokumentene som koblet spørsmål om fred og sikkerhet sammen med respekt for menneskerettighetene. Prinsippene som ble nedfelt i Helsingforserklæringen, omfatter forhold som territoriell integritet, grensers ukrenkelighet, respekt for menneskerettigheter og fundamentale friheter.

Disse prinsippene er blitt utfordret i forbindelse med Russlands annekasjon av Krim og destabiliseringen av Øst-Ukraina. I Ukraina har OSSE et viktig oppdrag med å observere, rapportere, legge til rette for dialog mellom partene og overvåke våpenhvilen. Dette har bekreftet og styrket organisasjonens relevans som sikkerhetspolitisk aktør i et Europa preget av en ny sikkerhetspolitisk situasjon. OSSEs deltakerland i Sentral-Asia står dessuten overfor kompliserte utfordringer som følge av situasjonen i Afghanistan samt nedgangen i overføringer fra gjestearbeidere særlig i Russland. ISILs framgang er også en utfordring for disse landene og kan spre seg til potensielt ustabile regimer i regionen.

OSSE arbeider innen tre dimensjoner: den politisk-militære, den økonomiske-miljømessige og den menneskelige dimensjon. Sistnevnte fokuserer på demokrati, godt styresett og menneskerettigheter i deltakerlandene.

Mål

Det overordnede målet for Norges medlemskap i OSSE er å fremme fred og sikkerhet. Norske interesser er også knyttet til særskilt prioriterte områder, hvor menneskerettigheter, demokrati og

rettsstatsprinsipper har en sentral plass. Beskyttelse av minoriteter og likestilling har også høy prioritet. Norge vil bruke OSSE aktivt for å fremme følgende delmål:

- Håndtere og forebygge konflikter, herunder avståelse fra trussel om eller bruk av makt; grensers ukrenkelighet og staters territorielle integritet. Her gis OSSEs innsats i Ukraina prioritet.
- Fremme stabile demokratier med respekt for menneskerettighetene, herunder ytrings- og pressefrihet, tanke-, samvittighets-, religions- og trosfrihet.
- Fremme rustningskontroll og tillitsskapende tiltak.
- Håndtere transnasjonale sikkerhetstrusler, som organisert kriminalitet, menneskehandel, terrorisme og smugling av narkotika.
- Bidra til oppfyllelse av det enkelte lands forpliktelser som deltagerstat.

Rapport 2016

Samarbeidet i OSSE var også i 2016 vanskelig og preget av dyp splittelse mellom deltakerlandene. Kløften mellom vestlige land på den ene siden og særlig Russland på den andre ble stadig tydeligere. Dette gjorde seg gjeldende i de fleste spørsmål, fra prinsippaker som Ukraina-krisen og menneskerettigheter, til praktiske saker som de ledige topplederstillingene i organisasjonen og budsjettet. Det var i 2016 vanskelig å fatte politiske beslutninger innenfor alle OSSEs tre dimensjoner.

Samarbeidet mot transnasjonale trusler var blant få områder som i liten grad ble påvirket av samarbeidsklimaet i organisasjonen. Innen cybersikkerhet ble det i 2016 oppnådd enighet om ytterligere tillitsskapende tiltak for å hindre eskalering av konflikter. Også arbeidet med anti-terror var konstruktivt. Politidirektoratet bidro i 2016 med den første norske frivillige rapport til OSSEs sikkerhetskomité, om politiets arbeid mot voldelig ekstremisme.

Dialogen om rustningskontroll og tillits- og sikkerhetsskapende tiltak ble videreført i Forum for Sikkerhetssamarbeid. Norge deltok aktivt i forsøket på å oppdatere Wien-dokumentet. Arbeidet strandet imidlertid etter at et deltakerland blokkerte alle nye forslag. Norge var i 2016 formannskap for den 5. CFE-tilsynskonferansen. Tysk-

lands initiativ om revitalisering av konvensjonell rustningskontroll skapte ny bevegelse i og utenfor OSSE. Norges delegasjonen til OSSE bidro i 2016 aktivt i dette arbeidet og de prosesser det har skapt.

OSSEs praktiske arbeid i felt, gjennom sendelagene og institusjonene, har i liten grad tatt skade av det dårlige samarbeidsklimaet i organisasjonen, men begynte i 2016 for alvor å merke presset. Sendelagene i Tadsjikistan og Kirgisistan ble underlagt sterkt press, med krav fra vertslandene om at aktiviteten ved sendelagene reduseres. Uenighet rundt disse sendelagene førte til at man i 2016 ikke ble enige om et budsjett for OSSE for 2017.

Også i 2016 var Norge en klar og tydelig aktør i OSSE, særlig når det gjaldt hovedprioriteringer som menneskerettigheter og demokrati, transnasjonale trusler, det militære samarbeidet og håndteringen av Ukraina-krisen. Norge var blant pådriverne for å styrke sikkerheten til OSSEs observatører (SMM) i Ukraina. Norge fremmet likestillings- og kjønnsperspektivet, herunder implementering av SR Res. 1325 i OSSEs interne og eksterne arbeid og bidro med å fremme kandidater av begge kjønn til stillinger i OSSE-systemet. Norge var også en støttespiller for å bevare OSSE-institusjonenes autonomi og mandat, både politisk, i budsjettarbeid og med økonomisk støtte.

I 2016 ble Norge valgt som leder av OSSEs sikkerhetskomite for 2017. Sikkerhetskomiteen behandler spørsmål relatert til transnasjonale trusler og den sivile delen av sikkerhetssektoren. Hovedprioriteringene for det norske formannskapet er anti-terror med fokus på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme, sikkerhetssektorreform (SSR) og kjønnsperspektivet. En menneskerettighetsbasert tilnærming er lagt til grunn for formannskapet.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 11 mill. kroner for 2018.

Norges andel av OSSEs regulære budsjett er 2,05 pst., mens andelen av den såkalte Wien-ska-laen for støtte til sendelag er 2,07 pst. Samlet utgjør dette 39,433 mill. kroner. Av dette bidraget klassifiserer 74 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.*

Tilskudd til EFTA og EFTA-organer

EFTA-sekretariatet

Mål

Sekretariatets hovedoppgave er å fremme EFTAs samlede interesser både i en EØS-sammenheng og overfor tredjeland, herunder å sikre en effektiv beslutningsprosess og en parallell regelutvikling i EU og EØS. Sekretariatet har et viktig koordineringsansvar for gjennomføringen av EØS-avtalen i forhold til EU, i første rekke Kommisjonen og EUs utenriksstjeneste (EEAS), men også Europaparlamentet og EU-rådet. EFTA-sekretariatet betjener komitéstrukturen i EØS og EFTA-sidens arbeid med utvikling av nytt EØS-regelverk, herunder EFTA-statenes deltakelse i EUs byråer og institusjoner. I EFTAs arbeid overfor tredjeland bistår sekretariatet medlemslandene med nødvendig ekspertise og tilretteleggelse i forhandlinger og gjennomføring av frihandelsavtaler med land utenfor EU.

Rapport 2016

Arbeidet var konsentrert om den løpende oppdatering av EØS-avtalen, samt drøftelser med Kommisjonen og EUs utenriksstjeneste om utestående saker. Det ble innlemmet 405 rettsaker i EØS-avtalen, herunder rettsaktene som etablerer EUs finanstilsynssystem, nettbasert tvisteløsning og alternativ tvisteløsning i forbrukersaker, nettnøytralitet, gjesting i mobile telenettverk og offentlige innkjøp.

Ved utgangen av 2016 hadde EFTA iverksatt 27 frihandelsavtaler med i alt 38 partnerland utenfor EU. Det var forhandlinger med Georgia, Ecuador, India, Indonesia, Malaysia Filippinene og Vietnam.

Overvåkingsorganet ESA**Mål**

Overvåkingsorganets (ESA) hovedoppgave er å føre tilsyn med at EØS/EFTA-landene gjennomfører og anvender reglene i EØS-avtalen i samsvar med avtalens forpliktelser. En viktig oppgave for overvåkingsorganet er å håndheve regelverket innenfor områdene offentlige innkjøp, statsstøtte og konkurranse.

Rapport 2016

Hovedoppgaven til ESA er knyttet til en omfattende generell overvåking av landenes gjennom-

føring i nasjonal rett av de EU-rettsaker som inngår i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2016 var det innlemmet om lag 11500 slike rettsaker i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2016 hadde ESA 158 pågående saker med EØS/EFTA-landene, en ytterligere nedgang fra året før, som er resultatet av et bevisst arbeid for å redusere saksbehandlingstiden. I 2016 åpnet ESA 555 saker og avsluttet 524. I følge ESAs resultatavtale, hadde Norge pr. januar 2017 gjennomført 99,6 pst. av direktivene for det indre marked.

ESAs arbeid var i 2016 preget av arbeidet med saker vedrørende regelverket for det indre marked, statsstøtte og konkurranse.

EFTA-domstolen**Mål**

EFTA-domstolen oppgave er å behandle de saker som ligger under domstolens kompetanse etter avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol (ODA). Dette er, for det første, saker som er anlagt mot en EFTA-stat med påstand om at staten har brutt EØS-avtalen (traktatbruddssaker). Videre behandler domstolen klager over vedtak truffet av ESA, enten fremsatt av private rettssubjekter eller av en EFTA-stat. For det tredje, avgir domstolen rådgivende uttalelser om fortolkning av EØS-avtalen på anmodning fra nasjonale domstoler.

Rapport 2016

Domstolen avgjorde 26 saker i 2016.

Budsjett 2018

Bevilgningen dekker de norske bidrag til EFTAs organer: EFTA-sekretariatet, Overvåkingsorganet (ESA) og EFTA-domstolen. EFTA-organenes budsjett går i hovedsak til personell og drift. I tillegg finansieres tilskudd til faglig bistand og andre støtteprosjekter overfor tredjeland over EFTA-sekretariatets budsjett. Det forventes ingen vesentlige endringer i EFTA-organenes budsjetter for 2018. I 2017 er Norges budsjettandel for EFTA-sekretariatet 55 pst. For EØS-organene ESA og EFTA-domstolen, der Sveits ikke er bidragsyter, er budsjettandelen 89 pst.

Det foreslås bevilget totalt 272 mill. kroner for 2018, herav 109 mill. kroner til EFTA-sekretariatet, 122 mill. kroner til ESA og 41 mill. kroner til EFTA-domstolen.

Tilskudd til Nordisk ministerråds virksomhet**Mål**

Formålet er å bidra til bedre resultater på nasjonalt nivå gjennom nordisk samarbeid, få gjennomslag for nordisk politikk internasjonalt og forenkle folks hverdag i Norden. For å oppnå dette er det også viktig å sikre fornying, aktualisering og effektivisering av samarbeidet.

Situasjonsbeskrivelse

Det formelle nordiske regjeringssamarbeidet er et mellomstatlig samarbeid, forvaltet av Nordisk ministerråd. Statsministrene har det overordnede ansvar for samarbeidet, mens samarbeidsministrene har det løpende koordineringsansvar.

Norge har formannskapet for Nordisk ministerråd i inneværende år, og Sverige overtar i 2018. Det norske formannskapet er lagt opp langs tre hovedspor: *Norden i omstilling, Norden i Europa og Norden i verden.*

Vi prioriterer samarbeid på områder der nordiske land deler grunnleggende økonomiske og samfunnsmessige utfordringer. Vi har bl.a. arbeidet for styrket nordisk konkurransekraft i det grønne skiftet og iverksatt styrket nordisk samarbeid om integrering og digitalisering.

Rapport 2016

Det finske formannskapets prioriteringer for 2016 omhandlet bl.a. mer nordisk synergi i EU, økt samarbeid om digitalisering og fortsatt vektlegging av grensehinderarbeidet. Det ble etablert et nytt samarbeidsprogram om integrering av flyktninger og innvandrere, og det ble vedtatt ytterligere reformer av virksomheten i Nordisk ministerråd som vil styrke fleksibiliteten i samarbeidet (Nytt Norden 2.0).

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 355 mill. kroner for 2018, basert på en BNI-basert nordisk fordelingsnøkkel. Norges andel anslås til 30,2 pst. for 2018.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)**Situasjonsbeskrivelse**

OECD arbeider for å øke folks økonomiske og sosiale velferd gjennom forbedret økonomi og statsforvaltning, i medlemsland så vel som globalt. Etter at Latvia ble tatt opp som medlem på

OECDs ministerrådsmøte i juni 2016 har organisasjonen i dag 35 medlemsland. OECD er et forum hvor Norge møter de største aktørene i verdensøkonomien, herunder sentrale G20-aktører. I tillegg til utvidelse av medlemskapet har OECD de senere år intensivert samarbeidet med de fremvoksende økonomiene, Kina, India, Sør-Afrika, Brasil og Indonesia. Latvia ble tatt opp som nytt medlem i 2016, tiltredelsesforhandlinger pågår med Colombia, Litauen og Costa Rica.

OECD utarbeider analyser på bl.a. økonomi, miljø, handel, investeringer, utvikling, utdanning og sosiale spørsmål som er viktige innspill til den nasjonale politikktutforming. De fleste departementene er involvert i OECD-arbeidet.

Mål

Regjeringen vil, gjennom aktiv norsk medvirkning i OECDs råd, komitéer og arbeidsgrupper, bidra til at:

- OECD befester sin posisjon som et sentralt samarbeidsforum i møtet med de muligheter globaliseringen og økt handel gir i det 21. århundre
- OECD gjennom analyser og anbefalinger, medvirker til å utvikle mer konkurransekräftige økonomier som sikrer inkluderende vekst og jobbskaping
- OECDs kompetanse innenfor miljøområdet videreføres som premissleverandør i den globale klimadebatten
- OECD bruker sin tverrfaglige styrke til å bidra til globale løsninger, som også inkluderer utviklingsland

Rapport 2016

Temaet for OECDs ministerrådsmøte i 2016 var forbedret produktivitet og inkluderende vekst, med fokus på hvordan verden og enkeltland kan øke produktiviteten på en måte som gjør den økonomiske veksten både bærekraftig, inkluderende og jobbskapende. Utviklingsarbeidet i OECD fikk et særskilt fokus på hvordan organisasjonen kan understøtte oppnåelsen av FNs bærekraftsmål. Det ble vedtatt å sette i gang en prosess med «strategisk refleksjon» rundt OECDs fremtidige størrelse og medlemskap frem mot ministerrådsmøtet 2017. Latvia ble tatt opp som medlem, og tiltredelsesprosessene for Colombia, Costa Rica og Litauen fortsatte. Samarbeidet med ikke-medlemsland er viktig og økende. OECD leverte også viktige bidrag til internasjonale prosesser innen klima og handel – samt til G20-samarbeidet, inklu-

dert i forbindelse med opprettelsen av Det globale forum for overkapasitet innen stålsektoren, Global Forum on Steel Excess Capacity.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 39,1 mill. kroner for 2018.

Verdens handelsorganisasjon (WTO)

WTO har som hovedmålsetting å forvalte og videreutvikle et regelbasert og åpent multilateralt handelssystem for å skape bedre forutsetninger for økonomisk vekst og velferd, ikke minst i utviklingslandene. Globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling bidrar også til å gi norsk næringsliv de nødvendige stabile og forutsigbare rammevilkår. Organisasjonen teller 164 medlemmer etter at Liberia og Afghanistan har ferdigstilt sine ratifikasjonsprosesser i løpet av sommeren 2016. Ytterligere 19 land forhandler om medlemskap.

Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består. WTOs medlemmer har forpliktet seg overfor hverandre om å fortsette forhandlinger på sentrale temaer som blant annet landbruk, industrivarer, tjenester, regelverk og utvikling, og det er åpnet for å forhandle multilateralt om nye områder dersom medlemmene kan enes om dette.

Multilaterale forhandlinger om handel er krevende, og er blitt mer krevende etter hvert som de økonomiske styrkeforholdene mellom land har endret seg. Spørsmål knyttet til differensiering mellom utviklingsland og fremvoksende økonomier er og vil fortsette å være vanskelige. I tillegg har man sett en bekymringsfull dreining i retning av mer proteksjonisme, og en økende skepsis til handelsavtaler i en rekke land. Mange setter denne utviklingen i sammenheng med den ujevne interne fordelingen av nettogevinsten av globalisering. Slike proteksjonistiske tendenser skaper usikkerhet og utfordrer Norges grunnleggende interesser i globalisering og multilaterale løsninger.

Å finne veien fremover for WTO og særlig WTOs funksjon som global forhandlingsarena er derfor en vedvarende utfordring. De senere år har WTOs medlemmer sett på alternative tilnærminger til handelsforhandlinger f.eks. gjennom plurilaterale eller regionale avtaler, men også denne utviklingen her har støtt på utfordringer.

Det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer er viktig. WTO er et viktig forum for å ta

opp både systemiske problemstillinger og for å løse konkrete enkeltsaker for næringslivet. Ikke minst har WTO en viktig rolle i overvåkingen av medlemslandenes handelspolitikk og mulig proteksjonisme som følge av økonomiske problemer globalt.

WTOs regelverk omfatter mange avtaler, ikke minst en avtale om juridisk bindende tvisteløsning. Siden WTO ble dannet i 1995, er det initiert i overkant av 500 tvistesaker under denne tvisteløsningsmekanismen. Norge prioriterer arbeidet med tvistesaker i lys av den viktige rollen tvisteløsningssystemet har i tolkning av regelverket.

For Norge er det av avgjørende betydning at WTO beholder sin posisjon som global aktør og relevant hovedsete for internasjonale handelsforhandlinger og forvalter et bredt og forpliktende multilateralt handelssystem der Norge deltar aktivt.

Mål

Handel er en av de sterkeste drivkreftene for økonomisk vekst og bidrar til å skape arbeidsplasser og varig økonomisk velstand over hele verden.

Regjeringen vil, gjennom Norges aktive deltakelse i WTO:

- Arbeide for multilaterale handelsavtaler gjennom WTO for å skape stabile rammevilkår og like konkurransevilkår globalt, og styrke og bevare WTO som den sentrale arenaen for utviklingen av multilateral handelspolitikk
- Inngå mer begrensede avtaler der det er hensiktsmessig
- Arbeide for en ytterligere liberalisering av internasjonal handel

Rapport 2016

Oppfølging av ministerkonferansen i Nairobi i 2015 var sentralt i WTOs arbeid i 2016. Ministerkonferansen innebar historisk beslutning om utfasing av eksportsubsidier for landbruksvarer, beslutninger som gavner de minst utviklede landene og en enighet om å forhandle videre på sentrale temaer.

Arbeidet med å ta forhandlingene på områder som bl.a. landbruk, tjenester, industrivarer og regelverk og fiskerisubsidier fortsatte, og diskusjoner om nye temaer som elektronisk handel og investeringsfasilitering ble igangsatt. Det var imidlertid langt fra enighet om hvordan temaene skal tas videre i form mot konkrete resultater.

Bærekraftsmål 14.6 slår fast at subsidier som bidrar til overfiske og såkalt UUU-fiske skal for-

handles i WTO og arbeidet ferdigstilles innen 2020. Forhandlinger om fiskerisubsidier var dermed sentralt i 2016.

Styrking og bevaring av WTO som den sentrale multilaterale aktøren og leverandøren av globale rammebetingelser for handel er en bærebjelke i norsk handelspolitikk. For å bidra til dette inviterte Norge til et møte blant 25 sentrale handelsministre i oktober 2016, formålet var å bygge tillit mellom aktørene og å bidra til å stake ut den videre kursen for WTO-forhandlingene frem mot neste ministerkonferanse som finner sted i desember 2017.

Ikrafttredelse av avtalen om handelsfasilitering har vært en målsetting siden avtalen ble ferdigforhandlet på Bali i 2013. Norge ratifiserte avtalen i 2015, mange land leverte sine tilsvarende godkjenningssdokumenter i løpet av 2016, og avtalen trådte dermed i kraft i februar 2017.

Norge deltok aktivt i forhandlinger om tollnedtrapping på miljøvarer (EGA) innenfor rammen av WTO. 2016 ble avsluttet med et ministermøte der målsettingen var å ferdigstille forhandlingene, dette lyktes man imidlertid ikke med.

Norge fortsatte sin deltakelse i forhandlinger om en ny avtale om handel med tjenester (TISA) basert på WTOs avtale om handel med tjenester (GATS). 50 WTO-medlemmer (både utviklingsland og industriland) deltar, men norsk målsetting er bredest mulig tilslutning fra WTOs medlemmer. Til tross for intense forhandlinger lot TISA-forhandlingene seg ikke ferdigstille i 2016 slik man hadde en forhåpning om.

Det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer ble ivaretatt. Norge reiste i 2016 en rekke problemstillinger knyttet til konkrete forhold norsk næringsliv erfarer.

Norge har videreført deltakelse i forhandlinger om tiltredelse til WTO for en rekke land. I 2016 ble Liberia og Afghanistan fullverdige nye WTO-medlemmer.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 13,5 mill. kroner for 2018.

Internasjonalt energisamarbeid – OECDs atome- nergibyrå (NEA), Det internasjonale atomenergi- byrå (IAEA), Det internasjonale energibyrå (IEA), Det europeiske energicharter (ECT) og Det inter- nasjonale byrået for fornybar energi (IRENA)

OECDs atomenergibyrå (NEA)

Situasjonsbeskrivelse

OECDs atomenergibyrå (NEA) oppgaver er å fremme bruk av atomenergi for fredelige formål. Norge deltar i NEAs arbeid. NEA er sekretariat for komiteen som ivaretar MNEPR-avtalen (multilateral juridisk rammeavtale for bistand til Russland på atomsikkerhetsområdet).

Mål

Sentrale mål for NEA er forskning, informasjonsutveksling og faglig bistand om driftssikkerhet og atomavfallsbehandling/-lagring ved atominstallasjoner, samt beskyttelse av mennesker og miljø mot skadelig radioaktiv stråling i landene som er medlem av OECD. OECD/NEA forvalter konvensjonen (Paris-konvensjonen) om erstatning for tredjepersoner grunnet atomulykke.

Rapport 2016

OECD/NEA hadde også i 2016 som en prioritert oppgave å involvere og forplikte produsentstatene på regjeringnivå til å innføre felles tiltak som sikrer bærekraftig produksjon av radioaktive isotoper. Utvikling av god sikkerhetskultur står sentralt i NEAs bistand til land blant annet i Sentral- og Øst-Europa, men også i de øvrige medlemslandene.

De viktigste virkemidlene er samarbeidsprogrammer, utveksling av informasjon, seminarer og opphold for eksperter ved anlegg i NEAs medlemsland, inkludert ved Institutt for energiteknikk på Kjeller og i Halden.

NEA har fortsatt arbeidet med å styrke arbeidet rundt prinsippet forsvar i dybden, som er et fundamentalt prinsipp for å ivareta atomsikkerhet, og beskyttelse av mennesker og miljø.

Etter flere års arbeid ble det nylig etablert en ny budsjettstruktur for NEA.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 1,6 mill. kroner til OECDs atomenergibyrå (NEA) for 2018.

Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA)

Situasjonsbeskrivelse

IAEA har et viktig ansvar for å påse at ikke-spredningsforpliktelsene i Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT) overholdes. Organisasjonen legger også til rette for fredelig utnyttelse av kjernekraft basert på strenge kontrollordninger. Den har utviklet en rekke instrumenter for å hindre at kjernefysisk materiale kommer på avveie eller rammer miljøet, og arbeider aktivt for å avdekke ulovlige nettverk for spredning av kjernefysisk teknologi og materiale. Organisasjonen bistår utviklingsland med å nyttiggjøre seg kjernefysisk teknologi innen helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA forventer at bruken av kjernekraft vil øke i årene som kommer. Dette vil stille nye krav til trykghetstiltak for driften av kjernekraftanlegg og håndtering av avfall. IAEA har en sentral rolle i å sette nødvendige standarder, som rådgiver og som ressurs for kvalitetssikring av rutiner, regelverk og anlegg.

Mål

- Være en aktiv bidragsyter i IAEA politisk, finansielt og faglig og bidra til å samle internasjonal politisk støtte for å sikre at IAEA kan gjennomføre sitt mandat.
- Styrke IAEAs ikke-spredningsarbeid og kontrolloppgaver.
- Styrke IAEAs innsats for kjernefysisk sikkerhet, trykghet og bistand til utviklingsland for bruk av kjernefysisk teknologi – med forsterket satsning på Peaceful Uses Initiative.
- Understøtte IAEAs muligheter til å utføre sikkerhetskontroll og verifikasjon av sivile kjernefysiske aktiviteter, begrense bruken av høyanriket uran, separert plutonium og høyradioaktive kilder i sivil sektor, og sikre internasjonale mekanismer for kjernefysisk brenselproduksjon.
- Følge opp relevante avtaler om beredskap, sikkerhet og trykghet, herunder konvensjonen om kjernefysisk sikkerhet og konvensjonen om tidlig varsling.
- Gi IAEA en tydeligere rolle i verifikasjon av nedrustning.

- Integrere likestillingsperspektivet i de ulike delene av organisasjonens arbeid og øke kvinneandelen både på saksbehandler- og ledernivå.

Rapport 2016

Den politisk viktigste rollen til IAEA i 2016 har vært å følge opp iverksettingen av Atomavtalen (JCPOA) med Iran. IAEA vil i mange år fremover spille en helt avgjørende rolle for å verifisere at Iran etterlever sine forpliktelser og at alt nukleært materiale i landet er i fredelig bruk. Norge har støttet IAEAs arbeid med hensyn til Iran både finansielt og politisk.

Norge har i 2016 fortsatt å støtte IAEA i arbeidet for kjernefysisk trykghet på anlegg, i brenselproduksjon, under transport og avfallshåndtering, og i håndteringen av radioaktive kilder til bruk i industri, ved sykehus og i forskning.

Arbeidet med å styrke kjernefysisk sikkerhet og trykghet, både i Øst-Europa og i utviklingsland, er viktig for Norge. For å minske spredningsrisikoen har Norge støttet opprettelsen av en multilateral brenselbank og fortsatt sitt arbeid for å redusere bruk og lagre av høyanriket uran. Norge bidrar også til å styrke kjernefysisk sikkerhet i utviklingsland gjennom IAEAs frivillige fond for kjernefysisk sikkerhet. Det andre ministermøtet om kjernefysisk sikkerhet fant sted i desember 2016.

Som i tidligere år har Norge videre bidratt til IAEAs tekniske samarbeidsfond, som er satt opp for å gi bistand til utnyttning av kjernekraft i utviklingsland. Gjennom IAEAs tekniske samarbeidsfond og generaldirektørens eget initiativ (Peaceful Uses Initiative – PUI), har Norge støttet IAEAs prosjekter for bruk av anvendt nukleærteknologi (ikke kjernekraft) innen bl.a. jordbruk, medisin og forskning. IAEAs arbeid innen nukleærteknologi er relevant for 13 av 17 av FNs bærekraftsmål. Det er gitt støtte til oppgradering av IAEAs laboratorier for sikkerhetskontrollanalyser.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 18,8 mill. kroner under programområde 02 for 2018.

Av det regulære bidraget klassifiseres 33 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som foreslås bevilget under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 78 *Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.* under programområde 03 *Internasjonal bistand*.

Det internasjonale energibyrå (IEA)

Situasjonsbeskrivelse

Energi- og klimarelaterte problemstillinger står høyt på den internasjonale dagsordenen. Det internasjonale energibyrå (IEA) er OECD-landenes samarbeidsorganisasjon innenfor energiområdet, og organisasjonens bidrag til energiforsyningssikkerhet er fortsatt av stor betydning.

IEA spiller en stadig viktigere rolle når det gjelder analyse av globale energitrender og betydningen for fremtidens klima. IEAs analyser og tilhørende anbefalinger tillegges betydelig vekt. Det er etablert en assosieringsprosess med flere ikke-medlemsland, i første rekke Kina, India, Thailand og Indonesia men også andre utvalgte partnerland. Mexico har søkt om fullt medlemskap i IEA, og er ventet å bli medlem i forbindelse med Ministermøtet i november 2017.

IEA er en helt sentral organisasjon i internasjonal energi- og klimapolitikk og et viktig organ for å gjøre norske energipolitiske syn og interesser gjeldende.

Mål

IEAs målsetting er å bidra til forsyningssikkerhet for medlemslandene og fremme en mer bærekraftig energibruk. Gjennom analyser og rapporter er IEA en viktig premissleverandør både internasjonalt og i Norge til diskusjonene om globale energi- og klimautfordringer. Datainnsamling, analyse og utarbeidelse av energistatistikk er en sentral del av IEAs arbeid.

Energisektorens rolle for klimapolitikken er også et fremtredende tema for organisasjonen. IEA er også blitt en aktiv deltager i den globale energidialogen mellom produsenter og konsumenter, og IEA har som mål å utvide samarbeidet med ikke-medlemsland, herunder utviklingsland. Dette skyldes et stadig mer globalt energimarked, økende gjensidig økonomisk avhengighet land imellom og de globale miljø- og klimautfordringer.

Rapport 2016

Fokus på modernisering av IEAs forhold til ikke-medlemsland og organisasjonens rolle i forhold til overgangen til fornybare energikilder sto sentralt på agendaen til IEA i 2016. IEA overtok i løpet av året sekretariatsfunksjonen for Clean Energy Ministerial.

IEA fokuserte også i 2016 på konsekvensene av det dramatiske fallet i oljeprisene siden slutten av 2014. Arbeidet med å følge opp det såkalte

assosieringsinitiativet mellom IEAs medlemsland og de viktigste partnerlandene ble videreført, i første rekke mot Kina. Norge støttet arbeidet med tettere samarbeid mellom IEA og viktige partnerland som Kina, og bidro med midler til opprettelsen av et IEA-Kina liaison kontor i Beijing i 2016.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 2,6 mill. kroner for 2018.

Det europeiske energicharter (ECT)

Situasjonsbeskrivelse

På EUs toppmøte i 1990 tok Nederlands statsminister initiativ til et all-europeisk energicharter for å tilrettelegge for utenlandske investeringer innenfor energisektoren i det tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa, samt integrere landenes energisektorer med Europa og verdensmarkedet. Basert på en politisk erklæring i 1991, ble traktaten om Det europeiske energicharter (ECT) inngått i 1994. Norge undertegnet traktaten, men har ikke ratifisert med begrunnelse i at traktatens tvisteløsningsmekanisme (internasjonal voldgift) er i strid med Grunnloven. Norge har imidlertid implementert charteret i praksis. ECT trådte i kraft i 1998 og i dag har alle 52 signatur-stater (i tillegg til EU og EURATOM) ratifisert med unntak av Russland, Norge, Hviterussland og Australia.

Mål

ECTs målsetting er å bidra til større sikkerhet i energileveranser, økt effektivitet i bruk av energi, reduksjon av miljøproblemer knyttet til energiaktiviteter og økte investeringer i slike aktiviteter i området som dekkes av chartersamarbeidet. Traktaten inneholder bestemmelser om langsiktig samarbeid, et liberalisert energimarked og beskyttelse av investeringer.

Rapport 2016

ECT avholdt flere konferanser i 2016, i tillegg til det årlige ECT-ministermøtet som fant sted i Tokyo. En av hovedsakene i 2016 var videreføringen av oppdateringen av Det Europeiske energicharteret som fant sted i 2015 hvor flere land utenfor Europa, herunder Kina, undertegnet en politisk erklæring som bygger på prinsippene i charteret. Pga. flere høyprofilerte saker har det vært økt fokus på ECTs tvisteløsningsmekanisme i 2016. Turkmenistan overtok på slutten av året formannskapet i organisasjonen etter Japan.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 706 000 kroner for 2018.

Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA)

Situasjonsbeskrivelse

Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA) har etablert seg som den toneangivende globale aktøren innen fornybar energi og en sentral bidragsyter til gjennomføring av Parisavtalen og FNs bærekraftsmål. Organisasjonen har i løpet av få år vokst til 150 medlemsland, med ytterligere 30 land underveis i prosessen mot medlemskap.

Ved å tilby medlemsland kartlegging, kunnskapsoverføring, opplæring og rådgivning, analyser og tilrettelegging, fungerer IRENA som en katalysator for spredning av fornybar energi og for verdens energiomstilling. Dette er særlig etterspurt av utviklingsland og fremvoksende økonomier. Organisasjonen utvikler løpende sin nettportal med åpen, interaktiv og kostnadsfri tilgang til oppdatert informasjon om fornybar energi verden over.

IRENAs analyser, som også omfatter teknologier, kostnader, jobbskaping og andre positive økonomiske og næringsmessige sideeffekter av økt utbredelse av fornybar energi, er anerkjente og brukes flittig av andre organisasjoner og aktører.

Mål

IRENAs formål er å fremme og legge til rette for økt produksjon og bruk av fornybar energi globalt.

Rapport 2016

IRENA fortsatte i 2016 å være aktivt engasjert på ulike geografiske og tematiske arenaer der energi og bærekraft står på agendaen – som EU, UNGA, COP 22, Habitat, G7 og G20 – ved å forsyne beslutningstakere med oppdatert informasjon og anbefalinger til politikktutforming.

Ved utgangen av 2016 var IRENA midtveis i sitt toårige arbeidsprogram, som omfatter seks temaområder: 1) planlegging for global energiomstilling, 2) tilrettelegging for investeringer og vekst, 3) tilgang til fornybar energi som livsgrunnlag, 4) regional handlingsagenda, 5) små øystater som «fyrstårn» for spredning av fornybar energi og 6) styrking av internasjonalt samarbeid og informasjonsarbeid.

Norge har støttet aktivt opp om arbeidet, blant annet gjennom det frivillige bidraget øremerket deler av arbeidsprogrammet også i 2016. Bidraget har vært viktig for utvikling av IRENAs database RESource, for landanalyser og for gjennomføring av programmet som legger til rette for energiomstilling i sårbare øystater. Norge har også bidratt til at vannkraft er satt tydeligere på IRENAs dagsorden i løpet av 2016. Norges kjernebidrag til IRENAs budsjett i 2016 utgjorde i underkant av 1,7 mill. kroner.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 1,8 mill. kroner for 2018. Medlemslandenes finansielle bidrag baseres på FNs bidragsskala.

Multilaterale eksportkontrollfora

Situasjonsbeskrivelse

Norge deltar i alle de multilaterale eksportkontrollregimene som fastsetter varelister og retningslinjer for kontroll med strategiske varer. Australia-gruppen (AG) retter seg mot spredning av kjemiske og biologiske våpen. Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen retter seg mot spredning av kjernefysiske våpen. Regimet mot spredning av missilteknologi (MTCR) søker å hindre spredning av missiler for levering av slike våpen. MTCR er et unikt forum, som den eneste multilaterale arena hvor leverandørland diskuterer spredning av ballistiske missiler og bæreraketter som kan levere masseødeleggelsesvåpen.

Wassenaar-samarbeidet (WA) ble etablert i 1996. Målet å bidra til regional og internasjonal sikkerhet og stabilitet gjennom åpenhet og ansvarlighet ved å hindre at eksport av konvensjonelle våpen og annen høyteknologi fører til destabiliserende oppbygging av konvensjonell militær slagkraft. WA bidrar til samordning av eksportkontrolltiltak for konvensjonelle våpen og høyteknologiske flerbruksvarer, mens medlemslandene selv gjennomfører kontrollen i nasjonal rett og praksis. Samarbeidet er et viktig supplement til de andre eksportkontrollregimene. WA-samarbeidet er også viktig for å sikre at norsk eksportkontroll holder en høy internasjonal standard. Så langt er det kun WA som har et fast sekretariat som støttes gjennom faste norske årlige tilskudd.

Mål

- Norge vil være en aktiv bidragsyter til WA-samarbeidet for å sikre at samarbeidet fortsetter å

være et effektivt samarbeid for å hindre leveranser av våpen og militært materiell samt konvensjonell høyteknologi som kan føre til destabilisering.

- Norge vil arbeide for å styrke rapporteringsforpliktelsene når det gjelder medlemslandenes eksport av slike varer og teknologi.
- Videre vil Norge arbeide for å oppnå enighet om høye eksportkontrollstandarder på basis av beste-praksisdokumenter, herunder når det gjelder felles formater for sluttbrukererklæringer.
- Norge legger stor vekt på å bidra til at kontrollistene holder tritt med teknologisk utvikling.

Rapport 2016

I 2016 fant det sted særlige forhandlinger med sikte på å gjennomgå og styrke samarbeidet. Slike forhandlinger finner sted hvert femte år. På plenumsmøtet i desember 2016 ble det enighet om å styrke beste-praksisdokumenter om formidling av våpen og standard for håndhevelse av kontroll med særlig sensitive høyteknologiske varer. Videre ble det enighet om å styrke og klargjøre kontrollistene, bl.a. når gjelder kontroll med cyber-teknologi, ubemannede flyvende farkoster (UAV) og tiltak mot UAV. Det ble også enighet om mandat for videre arbeid i 2017 for å styrke kontrollen med 3D-printere. Norge ledet for annet år på rad ekspertgruppen for lisensiering og håndhevelse, som har utviklet seg til å bli et aktivt og substansielt fora for utvekslinger mellom lisensierings- og kontrolleksperter.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 204 000 kroner for 2018 til å dekke Norges faste bidrag til Wassenaar-samarbeidet.

Marine ressurser

Kommisjonen for bevaring av levende marine ressurser i Antarktis

Situasjonsbeskrivelse

Norsk fiskeriaktivitet i Antarktis er regulert gjennom gjeldende internasjonale avtaler under Konvensjonen om bevaring av marine levende ressurser i Antarktis (CCAMLR). Organisasjonen er en integrert del av det internasjonale samarbeidet om Antarktis-spørsmål, hvor Norge er en sentral aktør. CCAMLR ligger langt fremme i bekjempelsen av urapportert, uregulert og ulovlig fiske

(UUU-fiske) gjennom blant annet svartelisting av UUU-fiskefartøy, sentralisert satellittovervåking av lisensierte fiskefartøy og et internasjonalt system for fangstdokumentasjon. CCAMLR er blant de fiskeriorganisasjoner som er kommet lengst i anvendelse av en økosystembasert tilnærming i ressursforvaltningen. Norge er en betydelig krill-fiskenasjon, og er en pådriver i arbeidet for en vitenskapelig basert forvaltning.

Mål

CCAMLR har som formål å forvalte levende marine ressurser i området rundt Antarktis.

Rapport 2016

Norske fartøy har deltatt i fisket etter krill. Norske forpliktelser under CCAMLR er fulgt opp med overvåkings- og forskningstokt. Norge har fortsatt å støtte aktivt opp under Vitenskapskomitéens arbeid for å legge til rette for vitenskapelig basert forvaltning, samt kommisjonens arbeid for å opprette marine verneområder i Antarktis. Norge bidro aktivt til at CCAMLR i oktober 2016 etablerte et marint verneområde i Rosshavet.

Budsjett 2018

Det foreslås avsatt 1,3 mill. kroner for 2018.

Budsjett 2018 (samlet for posten)

Det foreslås bevilget 1 499,5 mill. kroner samlet for 2018 under post 70, en reduksjon på 86,8 mill. kroner fra 2017. Reduksjonen skyldes i hovedsak valutaendringer, utsatt fremdrift samt mindre budsjettøkninger i organisasjonene.

Det vises videre til forslag til romertallsvedtak X om fullmakt til toårige budsjettvedtak for enkelte internasjonale organisasjoner.

Post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)

Som følge av beslutning i OECD/DAC i juni 2017 om at 85 pst. av innskuddet i AIIB godkjennes som offisiell utviklingshjelp (ODA) med virkning fra og med 2016, er en samsvarende andel av det norske innskuddet i AIIB fra og med oppstartsåret 2016 statistikkrapportert som ODA. Fra 2018 vil ODA-andelen på 85 pst. av innskuddet på kap. 116 *Delta-king i internasjonale organisasjoner*, post 90 *Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)* inngå som del av den foreslåtte

bistandsrammen. Andelen som er ODA-godkjent vil kunne variere over tid, bl.a. avhengig av hvor stor andel av prosjektporteføljen i banken som tilfaller bistandsformålet i ODA-godkjente land.

Situasjonsbeskrivelse

Avtalen om opprettelsen av Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) ble inngått i Beijing 29. juni 2015. Norge var blant de første 57 medlemslandene. Antallet medlemsland har siden økt til 80. Banken har en kapitalbase på 100 mrd. USD, hvorav 75 pst. etter statuttene skal eies av regionale medlemsland. Norges eierandel er på 0,55 pst. av bankens kapital.

AIIB ble formelt operasjonell etter åpningen 16.-17. januar 2016, hvor rådet og styret som ble etablert vedtok bankens rammeverk. Styret i AIIB har 12 representanter; 9 regionale og 3 ikke-regionale. I tråd med bankens mål om å være «lean» er det ikke etablert et fast styre ved hovedkvarteret i Beijing, men et «non-resident»-styre hvor representantene reiser til styremøtene. I Norges valggruppe, der også Storbritannia, Polen, Sveits, Sverige, Danmark og Island inngår, er Storbritannia styreprerentant de første 2,5 årene. Norge var stedfortredende styreprerentant første halvår 2016, som var en viktig periode for banken.

AIIB planlegger å etablere en prosjektportefølge på omtrent 30 prosjekter i 2016 og 2017. De fleste vil gjennomføres som samfinansiering med de andre multilaterale bankene, fortrinnsvis Asiabanken og Verdensbanken. For prosjektporteføljen 2017–2018 planlegges følgende sektorinndeling: 35 pst. transport, 25 pst. energi, 25 pst. vann, 15 pst. andre. Innen utgangen av 2018 er planen at 70 til 80 pst. av porteføljen vil være innenfor offentlig sektor, og om lag 25 pst. innen privat sektor.

Mål

Formålet med AIIB er å investere i infrastrukturprosjekter i Asia, hvor finansieringsbehovene er svært store. AIIB er ikke en tradisjonell utviklingsbank, men vil gjennom å finansiere infrastrukturutbygging likevel bidra til utvikling og fattigdomsreduksjon. Banken skal forutsetningsvis gi avkastning, og overenskomsten åpner for uttak av utbytte fra eiernes side.

AIIBs motto er *lean, clean and green*.

To overordnede institusjonelle mål er identifisert for perioden 2016–2018:

- Bygge en sterk organisasjon basert på prinsipper for god bedriftskultur

- Tilby prosjektfinansiering og løsninger til klienter raskt, kosteffektivt og proaktivt.

Banken har besluttet at tre temaområder vil prioriteres:

- Bærekraftig infrastruktur: Fremme grønn infrastruktur og støtte landene med å nå sine miljø- og utviklingsmål.
- Forbindelse over landegrenser: Fra veier, jernbane, havner, energirørledninger og telekommunikasjon i Sentral-Asia, til maritime ruter i Sørøst- og Sør-Asia og Midtøsten.
- Mobilisering av privat kapital: Utforme innovative løsninger for å mobilisere privat kapital i samarbeid med andre multilaterale utviklingsbanker, land, private aktører og andre partnere.

Rapport 2016

I sitt første operasjonelle år godkjente AIIB finansiering på til sammen 1,73 mrd. USD til ni infrastrukturprosjekter i syv medlemsland: Aserbajdsjan, Bangladesh, Indonesia, Myanmar, Oman (2), Pakistan (2) og Tadsjikistan. Fire av disse er innen transport, fire innen energi og ett innen urbanisering/vann. Seks av prosjektene var samfinansiert med andre multilaterale utviklingsbanker: Verdensbanken, Den asiatiske utviklingsbanken (ADB) og Den europeiske utviklingsbanken (EBRD).

Et såkornfond, kalt Special Fund for Project Preparation (SFPP), ble opprettet for å bistå lavinntektsmedlemslandene med utarbeidelse av prosjektsøknader. Fondet har mottatt løfter om til sammen 100 mill. USD i støtte, 50 mill. USD fra Kina og 50 mill. USD fra Storbritannia.

Banken har også begynt arbeidet med sektorstrategier. Først ut var energistrategien, som ble godkjent juni 2017. Under styrebehandlingen reserverte Norge og flere andre europeiske land seg mot den åpningen strategien gir for investeringer i kull. Det er likevel ingen kullprosjekter i listen over foreslåtte prosjekter. Diskusjonene om strategier på henholdsvis bærekraftige byer og transport er også igangsatt.

AIIB har utviklet et rammeverk for sosiale spørsmål og miljøspørsmål i tråd med rammeverkene til andre multilaterale utviklingsbanker og etter konsultasjoner med bl.a. sivilt samfunn. I 2017 vil det bli etablert en klagemekanisme etter konsultasjon med sivilt samfunn. Bankens nettsider vil også bli oppdatert i 2017 for å øke informasjonflyten og åpenheten mot publikum.

Banken arbeider fortsatt med å rekruttere personell til hovedkvarteret i Beijing, og å øke antal-

let kvinnelige ansatte. Ved årsslutt var det om lag 80 ansatte fra 24 land hvorav 23 pst. var kvinner.

Norge innbetalte andre del av vårt kapitalinnskudd, 22 mill. USD per år over fem år, i januar 2017. Det vises for øvrig til romertallsfullmakt XIV, pkt 3.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 190 mill. kroner for 2018. Av dette er 161,5 mill. kroner, 85 pst., klassifisert som

offisiell utviklingshjelp (ODA) og inngår i bistandsrammen, jf. omtale ovenfor.

Det vises for øvrig til romertallsvedtak IV, pkt. 2, hvor Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet kan utgiftsføre evt. merutgifter uten bevilgning under kap. 116, post 90 *Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)* som følge av valutakursjusteringer dersom dette er nødvendig for å oppfylle norske forpliktelser overfor AIIB.

Kap. 117 EØS-finansieringsordningene

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 345 553	446 000	
76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 368 478	408 000	
77	EØS-finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	32 104	185 000	787 554
78	Den norske finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	27 290	185 000	659 155
	Sum kap. 0117	2 773 425	1 224 000	1 446 709

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS.

Tildelinger til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen EUR 6 145 mill.⁵ hvorav 2 801,8 mill. euro utgjør forpliktelsen for perioden 2014–2021, jf. Prop. 119 S (2015–2016) *Samtykke til ratifikasjon av avtale mellom EØS/EFTA-sta- tene og EU om en EØS-finansieringsordning 2014–2021, avtale med EU om en norsk finansieringsordning 2014–2021 og tilleggsprotokoll til frihandels-avtalen mellom Norge og Det europeiske økono- miske fellesskap om handel med fisk*, alle av 3. mai 2016, jf. Innst. 354 S (2015–2016). De årlige utbeta- lingene i norske kroner vil avhenge av kursen på euro.

⁵ Total budsjettildeling til finansieringsordningene fra Norge, Island og Liechtenstein i perioden 1994–2014. Finansieringsordningen for perioden 1994–1998 er ikke direkte sammenlignbar med senere finansieringsordninger som følge av at den også inkluderte en låneordning finansi- ert gjennom European Investment Bank.

Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-mid- lene delt i to:

- En norsk finansieringsordning
- En EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar

EØS-midlene er et viktig virkemiddel i Europapoli- tikken og skaper møteplasser og samarbeidsrela- sjoner til institusjoner og myndigheter både i mot- takerlandene og på EU-nivå. Det overordnede målet for EØS-midlene har fra starten vært at de skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Dette vil gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttig- gjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlan- dene har gjensidig interesse av dette. Det ble inn- ført en programmodell for perioden 2009–2014 som er videreført for perioden 2014–2021. Over- gang fra prosjekt- til programmodell medfører at større ansvar for gjennomføring og resultatoppnå- else hviler på mottakerlandene og Det nasjonale kontaktpunkt (NFP) i tråd med avtalen med EU. Giverne godkjenner programmene, mens prosjek- tansvaret ligger hos mottakerlandene.

I avtale- og regelverk for EØS-midlene er det lagt til grunn visse tverrgående grunnleggende verdier. Dette innebærer at alle aktiviteter skal være i tråd med prinsipper for blant annet menneskerettigheter, godt styresett, anti-diskriminering, bærekraftig utvikling og likestilling. Eventuelle overtredelser er å anse som et brudd på avtalene og regelverket og kan føre til sanksjoner.

Nytt for perioden 2009–2014 var at det bilaterale målet ble nedfelt som et selvstendig og likeverdig mål sammen med sosial og økonomisk utjevning. Dette er videreført for perioden 2014–2021. Det bilaterale målet gjør det lettere å sikre at norske institusjoner og organisasjoner deltar i gjennomføringen av programmer og prosjekter og etablerer og viderefører partnerskap av strategisk betydning. Bevilgningene til EØS-midlene 2009–2014 blir avsluttet i 2017.

Nytt for perioden 2014–2021 er opprettelsen av et fond på til sammen 100 mill. euro under begge ordningene, hvorav 55,25 mill. euro inngår i *EØS-finansieringsordningen*, post 77 og 44,75 mill. euro inngår i *Den norske finansieringsordningen*, post 78. Formålet med fondet er todelt; 70 pst. skal benyttes til sysselsetting av ungdom og 30 pst. til regionalt samarbeid. Ungdomsfondet er tilgjengelig både for alle mottakerland, og andre EU-stater med en ungdomsledighetsrate på over 25 pst. i referanseåret 2013, altså Irland, Italia og Spania. Det kreves at minimum to stater samarbeider hvorav minimum en mottakerstat. Fondet for regionalt samarbeid skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem prioriterte områdene for finansieringsordningen. Det er her krav om at minimum tre land samarbeider, hvorav to må være mottakerstater. Det åpnes her opp for samarbeid også med tredjeland med grense til mottakerstatene slik som eksempelvis Ukraina og Moldova.

For perioden 2014–2021 er det lagt nye føringer for det bilaterale arbeidet. Det er blant annet opprettet en egen komite som skal ta stilling til fordeling av midlene som er dedikert til bilaterale prosjekter. Denne komiteen ledes av Det nasjonale kontaktpunktet (NFP), med deltagelse fra mottagerlandets utenriksdepartement og giverne, som i praksis i de aller fleste land vil være representanter fra den norske ambassaden.

Forvaltningen av EØS-midlene under periodene 2009–2014 og 2014–2021

Finansieringsordningene 2009–2014 blir gjennomført etter en fem pluss to års modell med mulighet

for ett års forlengelse. Prosjektene avsluttes i 2017. Finansieringsordningene 2014–2021 blir gjennomført etter en syv pluss tre års modell og prosjektene må følgelig senest avsluttes i 2024.

I regelverket for EØS-midlene 2009–2014 og 2014–2021 slås det fast at det er nasjonale myndigheter som har ansvaret for at EØS-midlene blir brukt i henhold til inngåtte avtaler og regelverk. De har utnevnt NFP som representerer mottakerlandet overfor giverlandene. Under de nasjonale kontaktpunktene ligger programoperatører som har ansvar for å forberede og gjennomføre et program ut fra avtalte mål. Dette innebærer, i tillegg til å følge opp prosjekter, å beslutte hvilke prosjekter som skal få støtte. NFP har ansvar for overvåking av midlene i mottakerlandet, men gjør ikke revisjoner. Det er revisjonsmyndighetene i mottakerlandene som utfører revisjoner av NFP og programoperatørene. Programoperatørene skal i henhold til regelverket utføre egne revisjoner av prosjekter under sine respektive programmer.

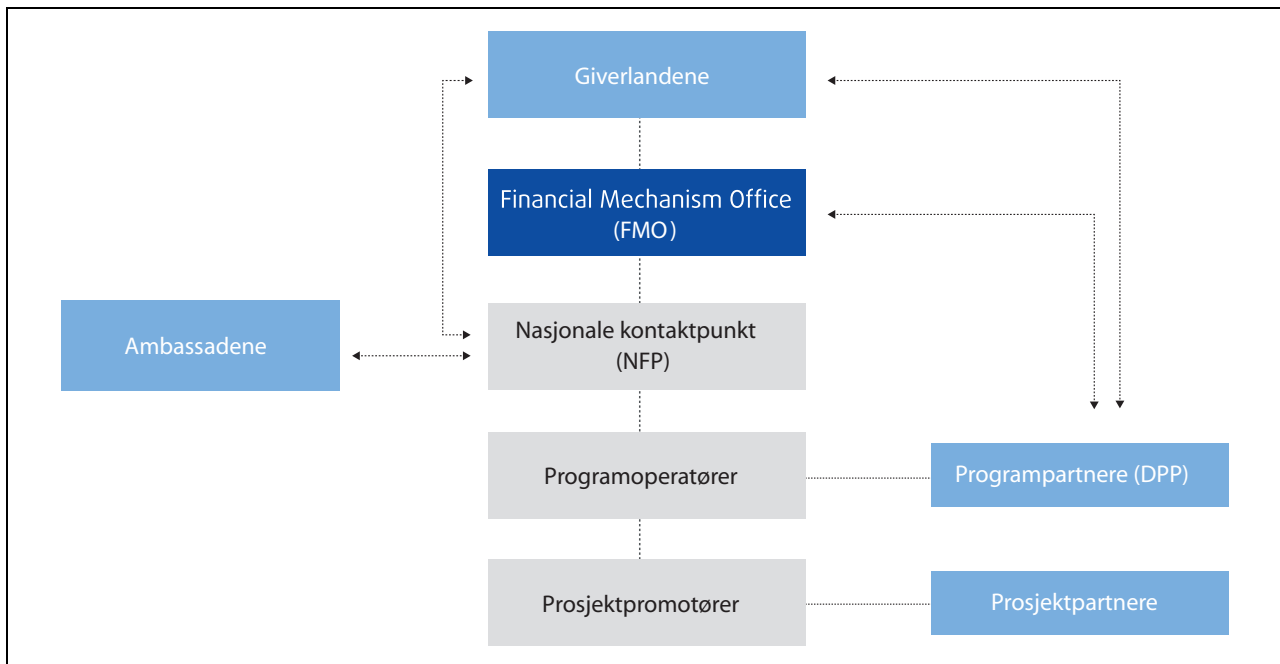
Giverlandenes sekretariat i Brussel, Financial Mechanism Office (FMO) sørger for overvåking og revisjon av midlene på oppdrag fra giverne. Antall revisjoner og evalueringer blir besluttet av giverne basert på en risikoanalyse av midlene.

Resultatbasert styring har vært prioritert siden perioden 2009–2014. For hvert program er det definert overordnede målsettinger med tilhørende resultatindikatorer. Dette gjør det mulig å måle resultater og langsiktige virkninger av støtten. Nulltoleranse for økonomiske misligheter praktiseres i forvaltningen av midlene.

Utenriksdepartementet og giverlandenes sekretariat i Brussel følger opp og overvåker programmene tett gjennom:

- Styringsdialog med landene
- Jevnlig kontakt med norske fagdepartementer og etater som er involvert i programmer
- Avtalefestede rapporteringer og evalueringer, samt egne revisjoner
- Løpende risikostyring
- Regelmessig dialog med programoperatørene og feltbesøk, samt omfattende regelverk som legger til rette for tett kontroll

Nedenfor følger en oversikt over aktørene som er involvert i forvaltningen av EØS-midlene. Den viser ikke til fulle alle interaksjonene mellom aktørene, pilene går ofte flere veier. Samarbeidet mellom ambassadene og programpartnerne (DPPene) er for eksempel omfattende og nært.

Figur 11.1 Organisasjoner involvert i forvaltningen av EØS-midlene

De norske ambassadene i mottakerlandene har flere viktige oppgaver knyttet til EØS-midlene. Det er ambassadenes oppgave å bidra til at Norge anvender mulighetene EØS-midlene gir til å styrke det bilaterale samarbeidet med landene. Ambassadene profilerer også Norges innsats og informerer om EØS-samarbeidet i ulike fora. De bistår de norske etatene som er involvert i programmer, legger til rette for prosjektsamarbeid og vil delta i komiteen som beslutter bruk av de bilaterale fondene. Ambassadene rapporterer til Utenriksdepartementet om risiko knyttet til gjennomføringen av midlene og er en lyttepost i arbeidet mot korrupsjon.

Vedtak nr. 845 (2015–2016), 10. juni 2016:

«Stortinget ber Regjeringen bidra til å styrke mottaksapparatet i Hellas med bruk av EØS-midler»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 90 L (2015–2016), Innst. 391 L (2015–2016), Lovvedtak 102 (2015–2016), Lovanmerkning 1 (2015–2016) om endringer i utlendingsloven mm. (Innstramminger II).

I Stortingets behandling av Meld. St. 17 (2016–2017), Innst. 285 S (2016–2017) anfører komiteens flertall, unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, at vedtaket ikke er tilfredsstillende

fulgt opp. Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at forhandlingene om rammeavtale med Hellas om bruk av EØS-midler ikke er sluttført, og avventer dette før vedtaket kan kvitteres ut.

Vedtaket er hittil fulgt opp ved at det i inneværende finansieringsperiode for EØS-midlene, 2009–2014, benyttes 24,1 mill. euro av det totale bidraget til Hellas på 63,4 mill. euro til å styrke mottaksapparatet i Hellas. Avtalen med EU om ny finansieringsperiode for EØS-midlene 2014–2021 ble undertegnet 3. mai 2016 og ratifisert av Stortinget 8. juni 2016. Her fremgår at Hellas skal motta 116,7 mill. euro for neste periode. Det forhandles nå om rammeavtaler med de enkelte mottakerlandene. I samarbeidet med Hellas er det lagt vekt på å bruke EØS-midler til å styrke mottaksapparatet. Forhandlingene er fullført, og det tas sikte på undertegning av ny rammeavtale i høst.

Post 75 EØS-finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

Post 76 Den norske finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

De to EØS-finansieringsordningene under postene omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Situasjonsbeskrivelse

EØS-finansieringsordningen

Etter avtale med EU har EØS/EFTA-statene Island, Liechtenstein og Norge stilt 988,5 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2009 til 30. april 2014. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende EØS-finansieringsordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. EØS/EFTA-statene stiller 5 mill. euro til disposisjon for Kroatia. Den samlede støtten utgjør etter dette 993,5 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Norges andel av bidraget utgjør om lag 95,8 pst. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Tsjekkia og Ungarn. Spania faller utenfor EUs fordelingsnøkkel for samhörighetsfondene, men har i samsvar med EUs samhörighetspolitikk fått en særskilt overgangsstønad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013.

Den norske finansieringsordningen

I femårsperioden 1. mai 2009 til 30. april 2014 har Norge forpliktet seg til å stille til rådighet ytterligere 800 mill. euro. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende norske ordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. Norge stiller 4,6 mill. euro til disposisjon. Den samlede støtten utgjør etter dette 804,6 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Mål og satsingsområder

Formålet med EØS-midlene er å bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i EØS-området og å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor de avtalte innsatsområdene støttes tiltak som er i tråd med EUs mål og mottakerlandenes nasjonale planer og strategier for økonomisk og sosial utvikling. EØS-midlene er små sammenlignet med mottakerlandenes økonomi og overføringer internt i EU. Det vil derfor være vanskelig å skille ut og påvise en direkte sammenheng mellom støtten og utviklingen på nasjonalt nivå i hvert land.

De bilaterale forbindelsene styrkes gjennom bilaterale fond og samarbeid i programmer og prosjekter. Det er etablert tre typer fond som fremmer bilateralt samarbeid; et bilateralt fond på nasjonalt nivå, bilaterale fond på programnivå og et fond for tilleggsaktiviteter i programmene. Målsetningen med denne strukturen er å sikre et vedvarende fokus på det bilaterale arbeidet.

Rapport 2016

For finansieringsordningene under hhv. post 75 og 76 ble det i 2016 utbetalt 1 345,553 mill. kroner og 1 368,478 mill. kroner, til sammen 2 714,031 mill. kroner. Det viste seg i mars 2015 at flere prosjekter var forsinket og ikke ville bli ferdigstilt. Norge, Island og Liechtenstein besluttet å gi forlengelse til prosjekter i spesielle tilfeller fra 30. april 2016 til 30. april 2017 slik regelverket for ordningen gir mulighet til. Forlengelse av sluttdatoen for prosjektaktiviteter ble også justert under EØS-finansieringsordningen 2004–2009. Ved årsskiftet var om lag 6 000 prosjekter registrert. Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av EØS-midlene for perioden 2012–2013 ble formelt avsluttet i 2016. Riksrevisjonens anbefalinger er bl.a. fulgt opp under utformingen av EØS-ordningene 2014–2021.

Bilaterale relasjoner

Programmodellen har lagt grunnlaget for et mer strategisk og forutsigbart samarbeid i tillegg til gjensidig erfarings- og kunnskapsutveksling mellom norske fagetater og institusjoner i mottakerlandene. 20 norske fagetater bidrar med kunnskap og faglige råd i planleggingen og gjennomføringen av programmene. Samarbeidet er omfattende. I underkant av 80 av de rundt 150 programmene er det etablert partnerskap på programnivå. Programpartnerne legger også til rette for partnerskap i enkeltprosjekter for norske bedrifter, institusjoner og organisasjoner. Det har generelt vært stor etterspørsel etter norske partnere. Om lag 30 pst. av de over 6 000 prosjektene har en eller flere partnere fra Norge, eller de to andre giverlandene.

En evaluering gjennomført i 2015/2016 stadfester at EØS-midlene har bidratt til et omfattende samarbeid og gjensidig erfarings- og kunnskapsutveksling mellom institusjoner, organisasjoner og bedrifter i giverlandene og institusjoner og organisasjoner i mottakerlandene. 72 pst. av de spurte var av den oppfatning at EØS-midlene styrket bilaterale relasjoner i høy, eller svært høy grad.

Norske etaters deltakelse i utforming, gjennomføring og avslutning av programmer bidrar til kvalitetssikring. Samtidig melder de norske fagmyndighetene at arbeidet med EØS-midlene har styrket deres nettverk og samarbeid med europeiske organisasjoner og institusjoner og bidratt til økt internasjonal kompetanse. Programpartnerne bidrar dermed også til å styrke de bilaterale relasjonene Norge har med landene og EU.

Egne øremerkede midler er satt av til å fremme bilateralt samarbeid gjennom bl.a. erfaringsutveksling, planlegging og tilrettelegging for samarbeid på program og prosjektnivå. Disse midlene er tilgjengelige ut 2017.

Felles verdier

Regjeringen har et særskilt fokus på gode styringsstandarder for gjennomføringen av EØS-midlene. Dette inkluderer åpenhet og kamp mot korrupsjon, likestilling mellom kjønnene og bærekraftig utvikling. Det legges vekt på å fremme demokrati, menneskerettigheter, rettsstatens prinsipper og toleranse og å motvirke hatefulle ytringer, rasisme og diskriminering. Avtalen med EU om bruken av EØS-midlene for perioden 2009–2014 fastslår at alle programmer og all virksomhet skal bygge på disse felles verdiene. Dette er også videreført under EØS-midlene for perioden 2014 – 2021. Utviklingen i enkelte europeiske land, inkludert enkelte mottakerland, viser at fortsatt fokus på dette arbeidet er viktig.

Samarbeid med internasjonale organisasjoner

Det er inngått avtaler om samarbeid med internasjonale organisasjoner med særlig kompetanse på politisk viktige områder for Norge. Dette styrker det faglige innholdet i programmene. Samarbeidet med Europarådet har vart siden 2010 på områder som justissektoren, sosial inkludering av barn og unge, romfolk og kampen mot hatspråk. Andre

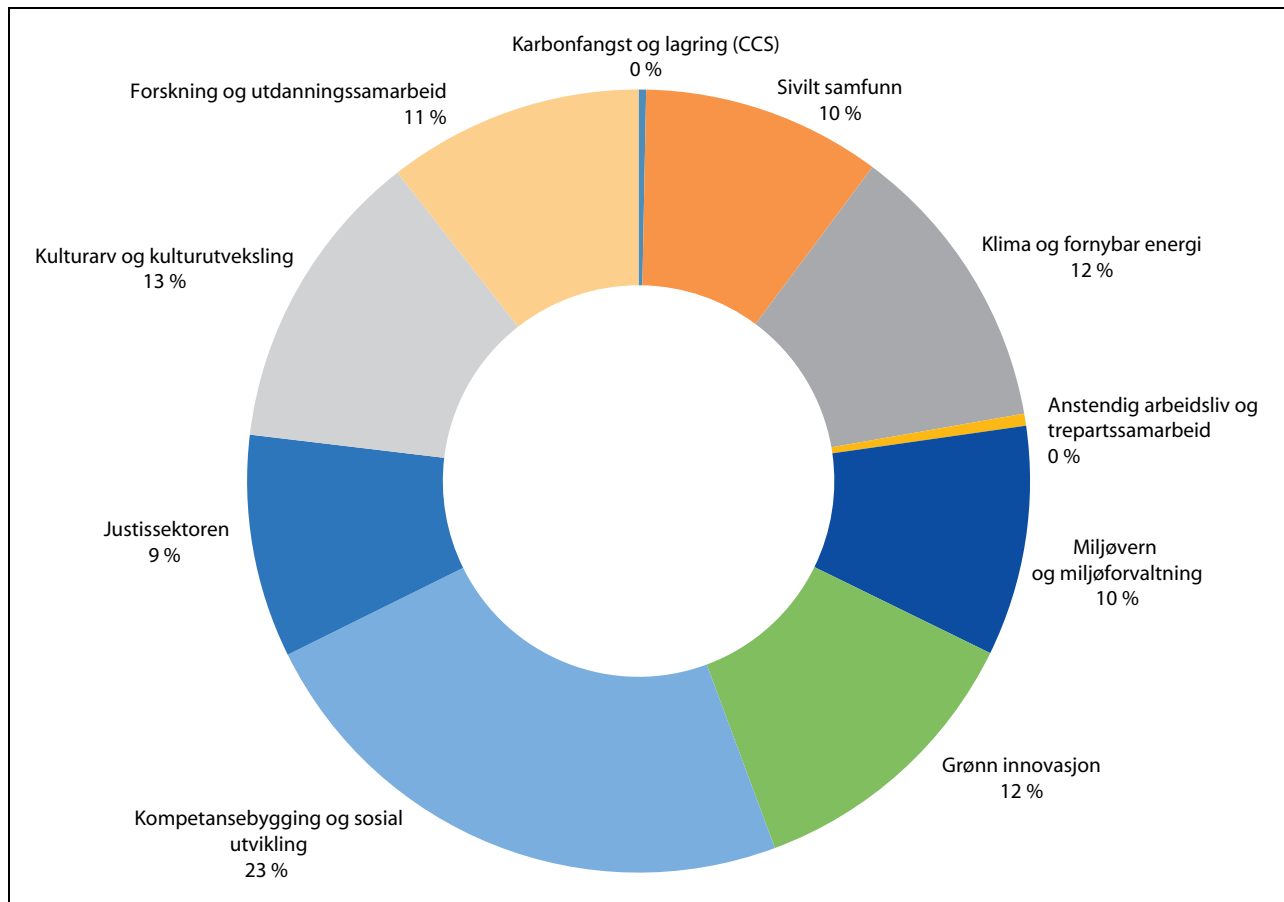
samarbeidsorganisasjoner er EUs kontor for grunnleggende rettigheter (FRA), UNICEF, WHO m.fl. Det er jevnlig dialog og konsultasjoner med Europakommisjonen for samordning og utveksling av erfaringer innenfor ulike land og sektorer.

Tiltak for romfolk

Romfolk utgjør den største minoriteten i Europa og en regner med at det finnes opp mot 12 millioner rom i Europa hvorav 7 millioner innenfor EU/EØS. Svært mange lever under vanskelige økonomiske og sosiale kår. Romfolk er utsatt for intoleranse, diskriminering og utestengelse fra samfunnet. Dette representerer felles europeiske utfordringer som ikke minst krever nasjonale krafttak i de landene hvor rom utgjør en stor minoritet, men også felles europeisk innsats.

I tråd med Stortingets vedtak om ratifikasjon av avtale mellom EØS/EFTA-statene og EU om en EØS-finansieringsordning 2009–2014, brukes EØS-midler på å forbedre levekårene for fattige og svake grupper. Samtidig støttes tiltak som legger grunnlag for å løfte mennesker ut av fattigdom på lang sikt gjennom å legge til rette for utdanning og arbeid. Mye av innsatsen er rettet mot tiltak som kan gjøre romfolk bedre i stand til selv å bedre sin livssituasjon.

Eksempler på resultater så langt er at i Bulgaria og Romania har over 50 000 rompersoner nytt godt av ulike tiltak innen helse, utdanning, sosiale ytelser, rettshjelp, bolig og arbeid. Innen helse har over 23 000, flesteparten romkvinner og –barn, nytt godt av gratis helseundersøkelser og spesialistbehandling. På undervisningsområdet har man gjennom EØS-midlene bidratt til at over 2 300 barn med rom-bakgrunn har forbedret sin deltakelse i undervisningen på skoler. Det er også gitt støtte til yrkesopplæring for ungdom med rom-bakgrunn. Sivilt samfunnsorganisasjoner med rombakgrunn er styrket.

Figur 11.2 Figuren viser fordelingen av EØS-midler 2009–2014 per sektor

Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004–2009, har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er det største innsatsområdet. Støtten til kulturarv er redusert.

Klima, fornybar energi, miljøvern og miljøforvaltning

Mange europeiske klima- og miljøutfordringer er grenseoverskridende og krever samarbeid på tvers av landegrensene. Det er en målsetning at minst en tredjedel av EØS-ordningen skal gå til klima, miljø og fornybar energi. Formålet med støtten er å bidra til at mottakerlandene bedre kan nå klimamålene som EU har satt i Europa 2020-strategien; 20 pst. reduksjon i klimagassutslipp, 20 pst. andel fornybar energi og 20 pst. økning i energieffektivitet.

Ved utgangen av 2016 var i overkant av 30 pst. av EØS-ordningen, i overkant av 340 mill. euro, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. For ordningene som helhet er om lag 23 pst., i overkant av 420 mill. euro, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. I tillegg kommer prosjekter i øvrige programmer som grønn industriell innovasjon og sivil samfunnsprogrammene.

Under delområdet miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å:

- Forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser
- Øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold
- Forbedre miljøovervåking og håndtering av kjemikalier og farlig avfall

Til sammen 14 programmer innenfor dette delområdet er under gjennomføring i 10 mottakerland.

Programmene har blant annet bidratt til utarbeidelse av varslingsystemer for flom, oljevernberedskap, ulike systemer for forbedring og overvåking av vannkvaliteten i bl.a. elver og vassdrag i provinser i Polen og Romania hvor det har vært utfordringer med forurensing fra jordbruk og industri.

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. Under delområdet klimatil-

pasning og fornybar energi støttes programmer og prosjekter som skal bidra til å:

- Redusere CO₂-utslipp bl.a. gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien
- Fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme
- Spre informasjon og skape større bevissthet om fremtidsrettede energiløsninger
- Støtte forskning og utvikling av ny teknologi
- Øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter om klimatilpasning
- Bedre systemer for informasjonsutveksling, styrke analysekapasitet og økt bevisstgjøring

Til sammen 16 programmer i 10 land er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

2016 var et viktig år for gjennomføring prosjekter i programmene.

Det er et samlet mål om å redusere årlige Co² utslipp med om lag 620 000 tonn, noe som tilsvarer utslipp fra om lag 310 000 personbiler. Energi-effektivisering av eldre bygninger i Polen og Bulgaria samt bygging og installering av en gassbæret energitilførsel i et selskap er eksempler på tiltak som bidrar positivt til Co² reduksjon.

Over 4 000 personer har mottatt opplæring når det gjelder klimaendringer og energi.

Programmene innen dette målområdet har blant annet bidratt til å utvikle over 60 klimatilpasningsplaner og nærmere 300 lokale og nasjonale institusjoner har styrket deres kapasitet når det gjelder klimatilpasning. Under forskningsdelen har over 169 bedrifter utviklet miljøvennlig teknologi, et eksempel er utviklingen av et fornybart materiell som kan erstatte ikke fornybar plast i bilindustrien.

Grønn industriell innovasjon

Gjennom den norske ordningen under EØS-midlene bidrar Norge til utvikling og kommersialisering av ny miljøteknologi, investering i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter, samt til utvikling og bruk av fornybar energi. Programmer innenfor grønn industriell innovasjon gjennomføres i åtte land, Estland, Latvia, Litauen, Bulgaria, Romania, Polen, Slovakia og Ungarn. I tillegg kommer det bedriftsrettede forskningsprogrammet i Spania, som fokuserer på utvikling og kommersialisering av miljøvennlig teknologi. Målgruppen for programmene er private bedrifter, især små og mellomstore bedrifter (SMB).

Innovasjon Norge er programoperatør i Polen, Romania og Bulgaria og programpartner i de øvrige landene. Totalt 269 prosjekter er støttet i programperioden, hvorav 115 i samarbeid med norske partnere (bedrifter, forskningsinstitutter, klynger og frivillige organisasjoner). Bidraget til de norske partnerne utgjør om lag 105 mill. kroner. Norske partnere bidrar med kunnskap og kompetanseheving, samtidig som det gir norsk næringsliv mulighet for pilotering av nye løsninger i et nytt marked eller generell adgang til markeder i mottakerlandene. Ifølge Innovasjon Norge har interessen fra norsk næringsliv for markeder i mottakerlandene med programmer innenfor grønn industriell innovasjon økt.

Et konkret eksempel er et prosjekt i Estland som har ført til utvikling av banebrytende teknologi for energieffektivisering innenfor transportbransjen (Skeleton Technologies). I Romania har eksempelvis et prosjekt for forbedret avfallshåndtering skapt 120 nye arbeidsplasser og 357 nye arbeidsplasser har blitt skapt i Romania for programmet som helhet. Totalt 676 nye arbeidsplasser har blitt skapt i mottakerlandene for alle programmene.

For å utnytte og bygge videre på etablerte partnerskap mellom bedrifter og organisasjoner i Norge og mottakerlandene blir det arrangert partnerseminarer der formålet er å støtte opp om nye søknader innenfor EUs program for forskning og innovasjon, Horisont2020. Støtten til seminarerne kommer fra de bilaterale fondene på programnivå.

Forskning og stipend

Investeringer i forskning, utdanning og innovasjon er avgjørende for vekst og jobbskaping i Europa. Regjeringen har utarbeidet en strategi for å styrke forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU. En stor satsing på forskning, gjennom både privat og offentlig sektor, skal bidra til å legge grunnlaget for fremtidens arbeidsplasser.

Det er forskningsprogrammer i seks mottakerland (Tsjekkia, Estland, Hellas, Latvia, Polen og Romania), hvor Forskningsrådet deltar som programpartner i alle land bortsett fra Hellas. Forskningsprogrammene finansierer både samarbeid om grunnforskning og anvendt forskning innenfor samfunnsfag og humaniora, helse, likestilling, miljø og fornybar energi. Totalt har 198 prosjekter fått støtte og mer enn 1 500 forskere er involvert i prosjektene. 74 pst. av prosjektene er gjennomført i samarbeid med norske partnere.

Polen har det største programmet med en ramme på 63 mill. euro eller rundt 600 mill. kro-

ner. Forskningsprogrammet i Polen er blant de største bilaterale forskningsprogrammene på verdensbasis. En rekke ledende forskningsmiljøer i Norge deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. Alle de 77 prosjektene har norsk partner, som for eksempel NTNU, SINTEF, UiB, UiO, UiT, Polarinstituttet, UiS, UiA, NMBU, NINA, NILU, NIVA og NUPI.

Forskningsrådet rapporterer at norsk deltakelse i forskningsprogrammene under EØS-midlene bidrar til å skape nettverk og kontakter som igjen drar med norske fagmiljøer i nye partnerskap mot Horisont2020. Mottakerlandene av EØS-midler har lav deltakelse i Horisont2020. De har lite ressurser nasjonalt til å styrke deltakelse for sine forskningsmiljøer. EØS-midlene kan dermed både fungere som en læringsarena og mobilisere innovasjons- og forskningsprosjekter i Horisont2020 i mottakerlandene. Dette er også anerkjent av Europa-kommisjonen.

Det gjennomføres utdannings- og stipendprogrammer i elleve mottakerland. Programmene støtter prosjekter som har som mål å bedre undervisningsmetoder, øke kunnskap hos lærere samt forbedre og modernisere innholdet i undervisningsplaner og materiell. I tillegg åpner programmene for utveksling for både studenter og lærere. I alt er det gjennomført 861 prosjekter, hvorav 64 pst. med norsk partner. 444 norske studenter og ansatte har reist til mottakerlandene, mens 2370 har reist fra mottakerlandene til Norge. Totalt har mer enn 3700 studenter og ansatte reist til og fra giverlandene. Mobiliteten går i hovedsak fra mottakerlandene til giverlandene. Imidlertid har det vært en økende grad av mobilitet fra giverlandene til mottakerlandene i løpet av programperioden.

Prosjektene under programmene støtter også opp under arbeidet i EUs program Erasmus+. Prosjektene bidrar til fornyelse av lærerplaner og pensum i mottakerlandene i tillegg til å fremme mobilitet for studenter. Studentene får studiepoeng etter gjennomført utveksling og får utviklet sin kultur- og språkforståelse. Over programperioden forventes det at flere tusen vil ha gjennomført ulike typer mobilitetsprosjekter. Prosjektene er toveis mellom studiesteder i mottakerlandene og giverlandene. Dette vil over tid styrke båndene mellom utdanningsorganisasjoner i Norge og mottakerlandene.

Justis og innenriksaker

Justissektoren omfatter fem programområder: asyl og migrasjon, politisamarbeid, rettsvesen, kri-

minalomsorg og vold i nære relasjoner. Polen, Litauen og Romania er særlig prioritert, men også Hellas, Kroatia, Estland, Latvia, Slovakia, Tsjekkia, Kypros, Malta og Bulgaria har justisprogrammer. Totalt er det satt av om lag 166 mill. euro til denne sektoren. I Hellas er justisprogrammet utelukkende rettet mot utfordringene knyttet til asyl- og migrasjon.

Domstolsprogrammet fokuserer på kompetansebygging og opplæring av dommere, oppgradering av saksbehandlingssystemer og juridisk rådgivning til svake grupper. Alle aktivitetene har som målsetning å gjøre rettssystemet mer effektivt og tilgjengelig. Over 262 000 dommere, politi, ansatte i påtalemakten, fengselsansatte og ansatte i justissektoren har fått opplæring i de åtte landene med justisprogrammer. Mer enn 36 000 personer i Bulgaria, Litauen og Polen har fått juridisk bistand, og i Bulgaria er det etablert juridiske rådgivningskontorer i to distrikter med særlig høy andel Rom-befolkning. I Bulgaria har også ni dommere har fått opplæring ved opphold ved Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (ECtHR) over perioder på 8-12 måneder. Over 1 000 bulgarske magistrater og annet juridisk personell har fått opplæring i Europakonvensjonen for menneskerettigheter (ECHR).

Under programmene om politisamarbeid er det en målsetning å styrke politiet i Romania, Bulgaria, Litauen, Polen og Tsjekkia. Over 15 000 politifolk har fått opplæring i emner relatert til grensekontroll, som bruk av Schengen Informasjons Systemet (SIS II) og språkopplæring. I flere av landene er det også prosjekter hvor norsk politi er partner. Prosjektene ser på bl.a. tiltak rettet mot ulike former for grensekryssende kriminalitet slik som menneskesmugling. Programmet styrker også landenes etterlevelse av Schengenregelverket. Eksempelvis har omlag 30 rumenske politifolk vært på utveksling i Norge og det er etablert et samarbeidsprosjekt mellom Norge og Romania for å hindre og etterforske omreisende kriminelle. Rumensk politi får også opplæring i håndtering av hatkriminalitet mot rom-befolkningen.

Kriminalomsorgprogrammene bidrar til å bedre soningsforholdene i fengslene i mottakerlandene i tråd med europeiske standarder. Dette innebærer en rekke tiltak slik som opplæringstilbud for fengselsansatte, rehabilitering etter soning og annet. 1 113 fengselsplasser er blitt renovert og mer enn 17 000 innsatte har fått utdanning eller yrkesopplæring. Ett prosjekt i Latvia har opprettet et rehabiliteringssenter for rusavhengige, der behandlinger følger metoder som er i

bruk i Norge. Et annet prosjekt fokuserer på kvinner i fengslene, med barn under ett år, der 260 kvinner nå får tilgang til bedre helsetjenester under soningen. EØS-midlene har bidratt til redusert overbefolkning i fengsler, blant annet følger 60 000 personer alternative reaksjoner til fengselsstraff i Bulgaria, Tsjekkia, Litauen, Latvia, Polen og Romania.

Programmer under delområdet *vold i nære relasjoner* har fokusert på ulike tilbud til ofrene slik som krisesentre, i tillegg til opplæring av personale og bevisstgjøringskampanjer. Det er blitt etablert 21 nye krisesentre og i tillegg har EØS-midlene også støttet drift av 90 eksisterende sentre i mottakerlandene med forbedret kapasitet til å tilby innkvartering samt å sørge for sosial, juridisk, psykologisk og praktisk støtte i tråd med europeiske standarder. Støtten er supplert med kapasitetsbygging og øket bevisstgjøring av NGOer. Støtten er kommet til nytte for mer enn 10 500 voldsofre. Støtte har også vært gitt til utvikling av juridisk rammeverk i tråd med Europarådets Istanbulkonvensjon. Mer enn 8 000 fagpersoner, hovedsakelig politi, anklagere og dommere har mottatt opplæring med en offer-sentrert tilnærming i håndtering av vold i nære relasjoner. EØS-midlene har bidratt til forbedret kunnskap om vold i nære relasjoner gjennom støtte til forskning og data-innsamling og styrket kapasiteten og nettverkene til NGOene til å utføre *advocacy*. Dette har bidratt til utvikling av 162 strategier og lover på dette området. Som en av de viktigste finansieringskildene på dette feltet, har EØS-midlene også styrket kapasiteten og nettverk og økt bevisstheten rundt vold i nære relasjoner i mottakerlandene.

Hellas er det eneste mottakerlandet med et asyl- og migrasjonsprogram. Utlendingsdirektoratet deltar som programpartner. En vesentlig komponent i programmet er drift av mottakssenter for asylsøkere, med særlig fokus på mindreårige asylsøkere. EØS-midlene bidrar til drift av et EU-finansiert mottakssenter i Fylakio i regionen Evros mot grensen til Tyrkia/Bulgaria samt et tilsvarende senter på øya Lesbos. I 2016 finansierte EØS-midlene driften av nær halvparten av åpne mottaksplasser for utsatte grupper i Hellas. Registreringsprosessen for asylsøkere er forbedret og EØS-midlene har finansiert 50 ekstra saksbehandlere og 80 tolker som tar del i asylprosessen.

Sivilt samfunn

Et sterkt sivilt samfunn er avgjørende for et levedyktig demokrati. Frivillige organisasjoner spiller

en rolle i å skape engasjement og bevissthet rundt samfunnsspørsmål, fremmer deltakelse i politikkutvikling og andre demokratiske prosesser og bidrar til åpenhet i politikk, forvaltning og den offentlige debatt. De yter også tjenester til svake grupper. I denne perioden av EØS-midlene er i overkant av 160 mill. euro satt av til støtte til det sivile samfunn gjennom NGO-programmer i samtlige mottakerland.

Det har vært stor interesse for midlene. Av over 21 100 mottatte prosjektsøknader har nærmere 3 000 fått støtte. Over 130 partnere fra Norge, Liechtenstein og Island deltar i ulike prosjekter, majoriteten er norske. Den norske Helsingforskomiteen bidrar til å engasjere norske frivillige organisasjoner i samarbeidet og informerer om EØS-midlene til sine målgrupper.

En evaluering av NGO-programmene konkluderer med at EØS-midlene har styrket NGO-enes kapasitet og fremmet menneskerettigheter. Støtten har også bidratt til økt kunnskap og forståelse for sivilt samfunns rolle i levende demokratier. Evalueringen bekrefter at Norge er blant de få som gir støtte til kapasitetsbygging og til aktiviteter rettet mot demokratisering, sivilt samfunns rolle som «vaktbikkje» og påvirkning/endringsagenter i Sentral-Europa. Hovedanbefalinger i rapporten er at Norge bør fortsette å gi støtte til kapasitetsbygging av sivilt samfunn og fokusere på sivilt samfunn som endringsaktører. Evalueringen viser også at det fremdeles er store utfordringer når det gjelder sivilt samfunn i regionen. Flere organisasjoner er små og svake, og det er utfordringer i forhold til legitimitet og bærekraft.

2016 var preget av gjennomføring og avslutning av prosjekter. Prosjekter har blant annet bidratt til endring og forbedring av 330 lover. F.eks. har utdanningsloven i Polen blitt endret til å sikre tilrettelagt eksamen for elever med spesielle behov, i Litauen har støtten bidratt til en lov som kriminaliserer det å slå barn, mens i Slovakia har organisasjonen Legebitra og den norske organisasjonen Fri identifisert diskriminering og bidratt til en ny lov om partnerskap. 430 nettverk og koalisjoner har blitt dannet og slik styrket sivilt samfunn. Over 400 000 personer fra sårbare grupper, herunder rom, rapporterer om at de har fått tilgang til velferdstjenester.

Kompetansebygging og sosial utvikling

Etter mange år med økonomisk krise og kutt i offentlige utgifter sliter sårbare grupper i mottakerlandene. Arbeidsløsheten er stor, og mange er avhengig av offentlige ytelser. Lavere skatteinn-

tekter og press på offentlige budsjetter og velferdssystemer har bidratt til økte sosiale forskjeller internt i mottakerlandene. Gjennom 37 programmer, som så langt har finansiert 302 prosjekter, bidrar Norge til kompetansebygging og sosial utvikling i mottakerlandene. Nedenfor følger mer informasjon om programmer rettet mot de ulike målgruppene.

Barn og unge er hovedmålgruppe for programmer for mer enn 55 mill. euro i 5 mottakerland. Mer enn 6 000 barn fra vanskeligstilte familier har fått barnehageplass eller deltar i førskoleaktiviteter. I tillegg kommer opplæring av fagpersonale. I Estland har 66 lokale myndigheter igangsatt forebyggende tiltak mot ungdomskriminalitet og 120 organisasjoner og foreninger tilbyr nye tiltak for utsatte barn og unge.

Behovet for adgang til helsetjenester øker i takt med en aldrende befolkning i 4 av mottakerlandene. EØS-midlene bidrar med om lag 185 mill. euro i 10 mottakerland til ulike helsefremmende tiltak. Forebyggende tiltak blir prioritert. Helseprogrammene har som særlig målsetning å bedre tilgangen til helsetjenester for utsatte grupper slik som barn, unge, gravide, gamle og romfolk. I tillegg er mental helse et viktig fokusområde, siden om lag 25 pst. av Europas befolkning opplever problemer med mental helse i løpet av livet. Så langt har om lag 668 000 personer fått tilgang til forbedrede helsetjenester, herunder mer enn 100 000 rom i de fattigste områdene i Romania. Mer enn 500 helsepersonell har fått økt sin kompetanse gjennom kurs og opplæring. Helsedirektoratet er programpartner i Polen, mens Folkehelseinstituttet er programpartner i Estland, Tsjekia, Ungarn, Slovenia og Portugal.

23 mill. euro ble satt av til programmer i seks mottakerland til arbeid for å fremme likestilling. I tillegg til å styrke offentlige likestillingsinstitusjoner og sivilt samfunn, skulle programmene også fremme likestilling i privat sektor. Under programmene har totalt 79 organisasjoner som arbeider for å fremme likestilling mottatt støtte. Dette har resultert i styrket kapasitet for den enkelte mottager, men også for sektoren som helhet. Rundt 350 partnerskap er blitt etablert mellom kvinnelige NGOer og organisasjoner fra andre sektorer. Dette inkluderer forsknings- og utdannelsesinstitusjoner, privat næringsliv og lokale myndigheter. Dette igjen har resultert i fleksible arbeidsordninger i mer enn 60 store selskaper i 25 kommuner, i tillegg til *mainstreaming* av 67 policies på nasjonalt eller regionalt nivå. Mer enn 1 200 kvinner har deltatt i opplæringsprogrammer

som styrker kvinnelig entreprenørskap. Videre har 736 kvinnelige entreprenører og bedriftseiere fullført opplæring for å styrke sine bedrifters konkurransevne. Likestillingsprogrammene har hatt et fokus på kvinner fra sårbare grupper. Om lag 4 000 kvinner fra sårbare grupper har mottatt opplæring for å forbedre sine muligheter til å delta i arbeidslivet. Videre er 20 nye barnehager opprettet, primært i romsamfunn, slik at flere kvinner kan innta arbeidsmarkedet og således styrke sin sosiale inkludering.

Spesielle tiltak for å hindre sosial ekskludering lokalt og regionalt blir støttet med om lag 15 mill. euro i fem mottakerland. Tiltakene responderer på akutte behov av økt fattigdom som en følge av den økonomiske krisen og innstramninger i mottakerlandenes sosiale budsjetter. Et prosjekt tilbyr hjemløse i Hellas helsetjenester og dekker grunnleggende behov. Så langt har 4 000 mennesker fått tilgang til helsetjenester, 3 500 familier har mottatt matkuponger og 4 700 personer har henvendt seg til nødtelefonen via prosjektet. I Romania er det en målsetning å redusere fattigdom blant sårbare grupper slik som romfolk. I Polen er fokuset i de 15 prosjektene å støtte opp om lokale initiativ for sosial og økonomisk utvikling, herunder turisme og andre typer næringsutvikling.

Kapasitetsbygging med fokus på by- og regionalplanlegging, modernisering av offentlig sektor, forebygging av korrupsjon og bekjempelse av hatefulle ytringer er programområder som blir støttet med rundt 33 mill. euro i syv mottakerland. Prosjektene blir gjennomført i samarbeid med organisasjoner i mottakerlandene og giverlandene. KS har engasjert seg sterkt i dette arbeidet og er programpartner for to programmer, *Barn og unge* og *Regional kapasitetsbygging*, i fem land.

Kulturarv

Et av målene for EØS-midlene er å bevare og dokumentere kulturarv og gjøre den tilgjengelig for publikum og å styrke kulturell dialog, utveksling og europeisk identitet. Et mål er også å fremme minoriteters kulturarv. Kulturelt mangfold bidrar til å styrke demokratiske verdier.

204 mill. euro er øremerket ulike kulturprogrammer i 14 mottakerland.

Riksantikvaren er programpartner i kulturarvsprogrammene i Estland, Latvia, Litauen, Ungarn og Romania. Kulturrådet er programpartner i kulturutvekslingsprogrammene i Polen, Latvia, Litauen, Tsjekia, Romania og Portugal. Så langt har 441 prosjekter mottatt støtte under kulturprogrammene, og om lag 40 pst. har norsk partner.

En rekke rapporter har vist at investeringer i kultursektoren har effekt på lokal utvikling, sysselsetting og kompetanseutvikling. I tillegg bidrar innsatsen til inkludering og kulturell forståelse. Dette ble bekreftet gjennom en evaluering av kulturprogrammene under EØS-midlene som ble gjennomført i 2016. Den slår fast at mange av prosjektene bidrar til økonomiske og sosiale ringvirkninger som nye arbeidsplasser, lokal vekst for turismen, bevaring av håndverkstradisjoner og sosial utjevning. Kulturminner har en sysselsettingseffekt både under selve restaureringsarbeidet og senere i form av økt turisme og relaterte aktiviteter. Et eksempel er restaureringen av Sukiennice muséet i Krakow i Polen. Etter restaureringen har besøkstallene økt med 328 pst. og muséet er blitt en av byens viktigste turistattraksjoner. Hele ni prosjekter støttet av EØS-midlene har mottatt den prestisjetunge prisen *EU Award for Cultural Heritage* de senere årene.

Fremme av kulturelt mangfold og interkulturell dialog er et hensyn i mange av programmene, herunder fokus på den jødiske kulturen og romkulturen. I tråd med dette er det blant annet gitt støtte til det jødiske muséet i Polen, og ASTRA museet i Romania (romkulturen). Videre har senteret for visuell kunst og historieforskning nær buffersonen i Nikosia på Kypros lagt grunnlaget for flere aktiviteter for å bedre dialogen og forståelsen for felles historie og tradisjoner mellom tyrkisk-kyprioter og gresk-kyprioter.

Helse

Det overordnede målet med helseprogrammene under EØS-midlene er å bedre folkehelsen og redusere sosiale helseforskjeller i mottakerlandene gjennom styrking av helsesystemer og strategisk utvikling av folkehelse tiltak. Investeringer i forebygging og helseinformasjon, samt utbygging av helsetjenester har vært en viktig del av denne satsningen, som også omfatter konkrete tiltak som bekjempelse av tuberkulose i Romania.

Sosiale og økonomiske forskjeller i Europa fører til at mange har dårlige forutsetninger for å holde seg friske. Dette har negative konsekvenser for livslengde og livskvalitet, og er et stort samfunnsøkonomisk problem som resulterer i redusert sysselsetting, lavere verdiskapning og store offentlige utgifter. Særskilt sårbare grupper er spesielt utsatt i en tid som har vært preget av store kutt i helsebudsjettene i mange av landene. Å bedre folkehelsen og redusere sosiale helseforskjeller er derfor en viktig forutsetning for økonomisk og sosial utvikling.

Samlet bidrag gjennom EØS-midlene til bedret folkehelse i inneværende periode har vært i overkant av 184 mill. euro, fordelt på elleve helseprogrammer i ti mottakerland. Folkehelseinstituttet (FHI) og Helsedirektoratet (HDIR) har vært programpartnere i til sammen seks av de elleve programmene. Deres samarbeid i Estland, Polen, Portugal, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn har ført til styrket bilateralt helsesamarbeid mellom disse landene og Norge, både på strategisk og prosjektnivå. Det har også vært helseprogrammer uten norsk programpartner i Romania, Bulgaria, Litauen og Kypros. Samtidig har rundt 70 norske institusjoner og organisasjoner vært engasjert som norske partnere på prosjektnivå i de ulike helseprogrammene.

Hittil har mer enn 1,8 millioner mennesker dratt nytte av bedre helsetjenester gjennom disse programmene som også har bevisstgjøring om en sunn livsstil som et sentralt mål. Skoler, ungdomsarbeidere, helsepersonell og media har vært involvert i mange oppsøkende prosjekter med særskilt fokus på opplysningsarbeid for barn og ungdom.

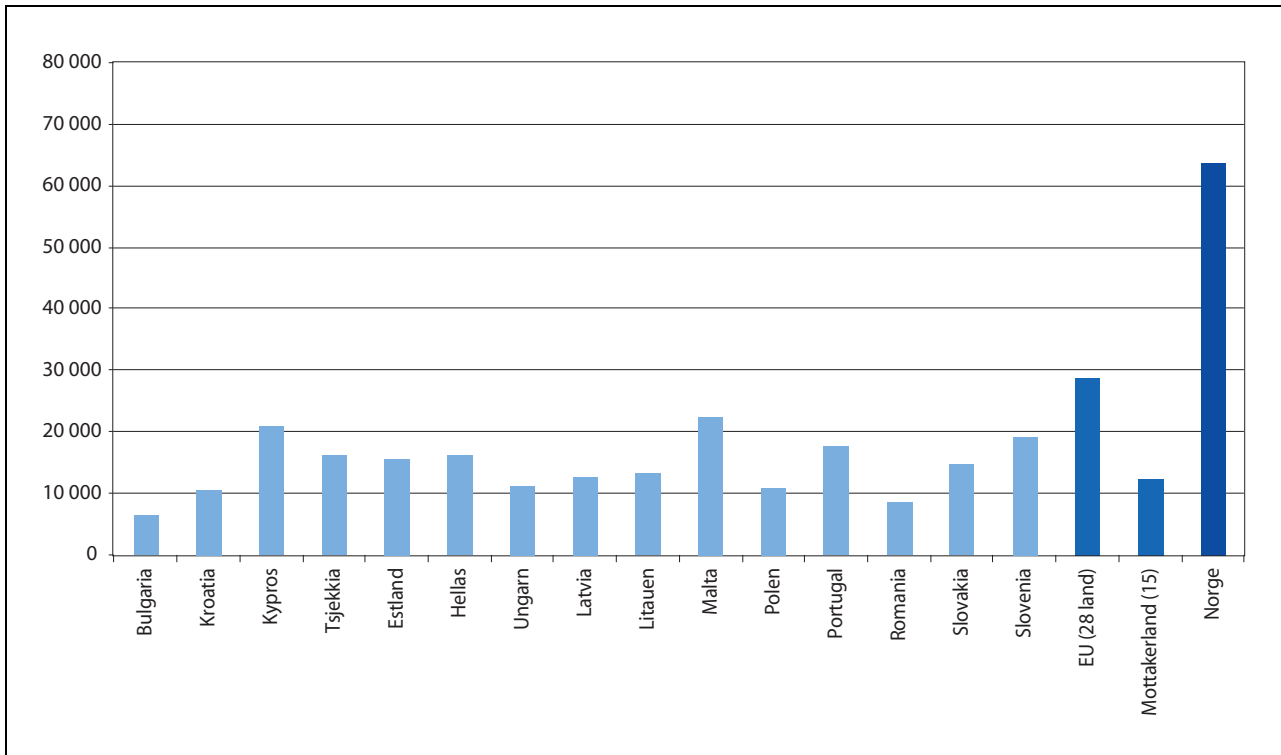
I Polen har en rekke lokalsamfunn satt i gang prosjekter for å forebygge sykdommer og fremme sunt levesett. Nærmere 450 000 personer deltar i ulike helsefremmende tiltak og ytterligere 350 000 i forebyggingsprogrammer. I Estland har mer enn 5 700 barn med psykiske problemer dratt nytte av bedre og mer integrerte helse- og sosialtjenester. I Romania har om lag 130 000 sårbare personer blitt nådd av et pilotprosjekt med egne team med sykepleiere og helsearbeidere for romfolk i 45 samfunn i de dårligst stilte delene av landet. I Romania har også mer enn 16 000 personer blitt testet for smittsomme sykdommer som tuberkulose, HIV-AIDS og hepatitt, og blitt fulgt opp med ulike tiltak. Innsatsen mot tuberkulose i Romania, inkludert behandling av pasienter med antibiotikaresistent tuberkulose, er et viktig bidrag til å utrydde denne sykdommen som er et stort folkehelseproblem.

Økonomiske utvikling i landene

Den økonomiske utviklingen i EU er nå mer solid enn på lenge. BNP-veksten i euroområdet har tatt seg opp med 0,5 prosentpoeng eller mer i tre kvartaler på rad for første gang siden 2007–08, og veksten i sysselsettingen har vært sterkere enn på mange år. For EU samlet holdt ledigheten seg på 7,7 pst. sommeren 2017, som er den laveste målingen siden desember 2008. Likevel er utfordringene fortsatt store i mange land. I flere av våre

land er det fremdeles store utfordringer knyttet opp til sysselsetting med de største utfordringen i Hellas i tillegg til Kroatia, Kypros og Portugal. Sammenlignet med situasjonen i 2016, har arbeidsledigheten falt i 27 land og økt i Estland. Den største reduksjonen det siste året er regis-

trert i Spania (fra 19,9 til 17,1 pst.) og Kroatia (fra 13,3 til 10,6 pst.). Ungdomsledigheten er redusert med over 2 prosentpoeng det siste året, men var i juni 2017 fortsatt høy med 16,7 pst. i EU samlet, og Hellas hadde er ungdomsledighet på 45,5 pst.

Figur 11.3 Bruttonasjonalprodukt per innbygger (2016, i euro)

Kilde: Eurostat 2016

Hvilke land som mottar EØS-midler er knyttet opp mot EUs fordelingsnøkkel for samhørighetspolitikken. Land med BNP per innbygger under 90 pst. i forhold til EU-gjennomsnittet, er den sentrale størrelsen. Av EØS-landene er det Malta og Kypros som er rikest, mens Romania og Bulgaria er i andre enden av skalaen.

Polen

Polen er en sentral samarbeids- og handelspartner for Norge, og blant annet det største eksportmarkedet for norsk sjømat og et betydelig og økende marked for norsk forsvarsindustri. Det sikkerhetspolitiske samarbeidet er nært og polaker utgjør den største gruppen innvandrere i Norge. Polen er den sjetteste økonomien i Europa med stabilt rask vekst i bruttonasjonalprodukt. Polsk økonomi er imidlertid ennå preget av sosiale og økonomiske ulikheter, lav produktivitet og svak lønnsutvikling for mange.

EØS-midlene er en hjørnestein i de gode og omfattende bilaterale forbindelsene. Polen har mottatt støtte siden landet ble medlem av EU i 2004, og er den desidert største mottakeren av EØS-midler i inneværende finansieringsperiode med 578,1 mill. euro i støtte.

Hovedområdene for innsatsen i Polen er:

- Miljø og klima, biologisk mangfold, fornybar energi og grønn innovasjon
- Forsknings samarbeid
- Kultur- og utdanningssamarbeid
- Miljøovervåking og vern av biologisk mangfold
- Effektivisering av rettsvesenet og bedring av forholdene i fengslene, samt politisamarbeid
- Demokratibyggning og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av det sivile samfunn.
- Bedre offentlige helsetjenester og folkehelsearbeid

De 17 tematiske programmene er nå under avslutning, og mer enn 1 200 prosjekter over hele Polen, hvorav mange med norske partnere, er gjennomført. Det var meget stor interesse for utlysningene i alle programmene. Kvaliteten på de valgte prosjektene anses derfor som god. I syv av de 17 programmene EØS-samarbeidet dekker, er norske etater og institusjoner partnere for de polske programoperatørene. Dette innebærer blant annet regelmessige møter mellom norske institusjoner som Miljødirektoratet, Helsedirektoratet, Forskningsrådet, Domstoladministrasjonen, Kriminalomsorgen samt Kulturrådet og deres polske motparter. Også KS, NVE og SIU (Senter for internasjonalisering av utdanning) er blant norske partnere som har hatt nært samarbeid med Polen. Vi ser en merkbar positiv styrking av faglige og politiske nettverk med Polen innenfor disse fagfeltene. De øremerkede «bilaterale midlene» har finansiert flere store fagkonferanser med politisk deltakelse fra Norge og Polen. Det er finansiert flere studieturer til og fra Norge for sentrale fagmyndigheter.

Miljø/klima og grønn næringsutvikling er prioriterte områder. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom blant annet energieffektivisering i offentlige bygg, i industrien og hos private bedrifter. Innovasjon Norge har vært programoperatør for programområdet Grønn Industriell Innovasjon, og har bidratt til grønne arbeidsplasser og mer miljøvennlig industriproduksjon hos utvalgte bedrifter i Polen. Samarbeidet med norske bedrifter er også styrket. Andre prioriterte tema er miljøovervåking og tilsyn i samarbeid med Miljødirektoratet og Statens kartverk.

I et større helseprogram bedres tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester, særlig innenfor kreftbehandling, barne- og mødre helse og eldres helse. Et annet helseprogram i samarbeid med det norske Helsedirektoratet er rettet mot helseforskjeller mellom ulike grupper i det polske samfunn.

Forskningssamarbeidet med Polen under EØS-midlene er blant de største bilaterale forskningsprogrammene i verden. Programmet er på 62,8 mill. euro i inneværende periode og inkluderer samarbeidsprosjekter med norske forskningsmiljøer som NUPI, Agderforskning, Polarinstituttet, NTNU, UiB, UiO og Meteorologisk institutt.

Polen har den lengste yttergrensen av alle Schengenland. Derfor er internasjonalt politisamarbeid og bekjempelse av grensekryssende kriminalitet, som smugling og menneskehandel viktig. Støtten til justisfeltet har bidratt til større effektivitet i det polske rettsvesenet, økt bruken av alternativer til soning i fengsel, bedret opplæringen av ansatte i fengslene og styrket undervisnings- og rehabiliteringstilbudet til innsatte. Utvekslingsopphold begge veier for ansatte i fengselsvesenet har vært til gjensidig nytte.

Kulturprogrammet har muliggjort etablering av fire helt nye museer i Polen, med Museet om polske jøders historie i Warszawa, Polin, som det fremste. Det er videre gitt støtte til restaurering av en rekke kulturbygg av historisk betydning rundt i hele landet. Det har vært et omfattende bilateralt samarbeid på kulturområdet.

Stipendprogrammet for utveksling rettet mot elever, studenter, lærere og administrativt ansatte er gjennomført. Over 2 600 besøk/utvekslinger har funnet sted, og mer enn 200 bilaterale avtaler er inngått mellom utdanningsinstitusjoner.

NGO-programmet utgjør 37 mill. euro, som betyr at EØS-midlene er den største finansieringskilden for det sivile samfunn i Polen som jobber med styrking av menneskerettigheter og demokratibygging.

Det EØS-finansierte bilaterale samarbeidet på nasjonalt nivå har omfattet blant annet tiltak på de prioriterte samarbeidsområdene miljø og justis, samt støtte til bevaring og videreutvikling av jødisk kultur, Wrocław som Europeisk kulturhovedstad, konferanser og studiebesøk knyttet til bekjempelse av vold i nære relasjoner og en lang rekke andre tiltak. Under etablering er et styrket samarbeid mellom de to lands arbeidstilsyn og mellom sosiale etater/barnevern.

Romania

Romania er nest største mottaker av EØS-midlene 2009–2014 med om lag 306 mill. euro og har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2007. Det er 22 programmer, med hovedinnsatsen innenfor:

- Støtte til justissektorreform, inkludert bedring av forholdene i fengsler, bedre kriminalomsorg og tiltak rettet mot grensekryssende og organisert kriminalitet
- Grønn næringsutvikling, fornybar energi og energieffektivisering
- Miljøovervåking og vern av biologisk mangfold
- Demokratibygging og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av sivilt samfunn
- Sosial inkludering av sårbare grupper, særlig rom.

Bedring av romfolks situasjon er av interesse for Norge og er et tverrgående hensyn i relevante programmer. I Romania er det også en målsetning at minst 10 pst. av samlet bidrag til 13 programmer skal gå til tiltak for å bedre romfolkets situasjon. Viktige programmer for å nå målsettingen er NGO-programmet, programmet for utsatte barn og unge og fattigdomsprogrammet.

EØS-midlene er instrumentelle for styrkede relasjoner mellom Norge og Romania. Totalt ni norske institusjoner er involvert som partnere i programmer, mens flere hundre norske partnere er involvert på prosjektnivå. For eksempel er Kriminalomsorgsdirektoratet, Domstolsadministrasjonen og Politidirektoratet involvert i justisprogrammene, mens Miljødirektoratet, Kartverket, NTNU, Sintef og norsk institutt for naturforskning er noen av prosjektpartnerne under miljøprogrammet. Gjennomgående viser rumenske institusjoner stor interesse for faglig samarbeid med Norge.

2016 bar preg av gjennomføring av prosjekter og ferdigstillelse av programmer. For å styrke måloppnåelsen, ble enkelte programmer innvilget ett års forlengelse frem til april 2017.

Ungarn

Ungarns generelle samfunnsutvikling, energispørsmål, forholdet til Russland, samt Ungarns nærområdepolitikk er sentrale temaer av interesse for Norge. Tilstedeværelse av norsk næringsliv er moderat, med unntak av Telenor som er en betydelig investor i landet. Det er om lag 8-900 norske studenter i Ungarn.

For perioden 2009–2014 utgjør støtten til Ungarn 153,3 mill. euro og landet er tredje største mottaker av midler. Ungarn har mottatt støtte siden 2004. Det har vært programmer under følgende områder:

- Grønn næringsutvikling
- Kulturarv
- Styrking av det sivile samfunn, herunder fundamentale rettigheter, likestilling, demokrati/rettsstatsprinsipper.
- Fornybar energi
- Energieffektivisering
- Kapasitetsbygging
- Tilpasning til klimaendringer
- Reduksjon i forskjellene innenfor helse og bedre tilgang til helsetjenester
- Utveksling av studenter fra Ungarn og Norge

Utbetaling av EØS-midler til Ungarn var suspendert fra mai 2014 til desember 2015 grunnet

brudd på inngåtte avtaler, bl.a. relatert til ungariske myndigheters innblanding i driften av NGO-fondet. Tre programmer administrert av programoperatører utenfor myndighetene mottok støtte i 2016, *NGO-programmet*, *Anstendig arbeid og trepartsdialogprogrammet* og *Klimatilpasningsprogrammet*. Avtalte programmer for forskningssamarbeid og sårbare grupper har ikke latt seg gjennomføre. Ellers er en rekke prosjekter fullført under de øvrige programmene i løpet av 2016 og 2017, men Ungarn vil ikke oppnå full utnyttelse av midlene grunnet de forsinkelsene som oppsto under suspensjonen.

Tsjekkia

EØS-midlene har bidratt til å styrke og utvide samarbeidet mellom Norge og Tsjekkia innenfor en rekke områder, og norske programpartnere har vært inne i flere av dem.

Tsjekkia har mottatt EØS-midler siden 2004, og har vært fjerde største mottaker i perioden 2009–2014. Totalt beløp for denne perioden har vært 131,8 mill. euro.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Miljø
- Forskningssamarbeid
- Helse
- Kultur
- Justisprogrammene
- Sårbare grupper slik som barn og rom

I den siste femårsperioden for EØS-midlene (2009–2014), som ble avsluttet i april 2017, har Tsjekkia gjennomført totalt 821 prosjekter fordelt på 15 programområder. Miljøvern og klimaendringer, helse og psykiatri, forskningssamarbeid, likestilling og minoriteter samt restaurering av kulturminner har vært blant de viktigste satsingsområdene.

På norsk side har seks offentlige institusjoner vært aktivt involvert som rådgivende samarbeidspartner for tsjekkiske programoperatører – Kulturrådet, Miljødirektoratet, Riksantikvaren, Nasjonalt Folkehelseinstitutt, Forskningsrådet og Senter for internasjonalsisering av utdanning. Innenfor justissektoren har det vært et nært samarbeid med Europarådet.

Norske EØS-partnere har gitt uttrykk for at de har stort faglig utbytte av å samarbeide med tsjekkiske institusjoner, og på flere områder har EØS-midlene bidratt til udiskutable og målbare forbedringer. Flere av de norske partnerne ønsker å fortsette samarbeidet inn i neste periode.

Bulgaria

For perioden 2009–2014 mottar Bulgaria 126,6 mill. euro i EØS-midler og er med dette femte største mottaker. Midlene er fordelt på 15 programmer og mer enn 700 prosjekter. Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Grønn industriell innovasjon, fornybar energi og energieffektivisering
- Miljøforvaltning
- Justisreform, herunder domstolsreform, bedre kriminalomsorg og bekjempelse av grensekryssende og organisert kriminalitet
- Utsatte barn og unge
- Styrke det sivile samfunn

Bedring av romfolks situasjon er et tverrgående hensyn. Minimum 10 pst. av tildelingen til Bulgaria er øremerket tiltak for å bedre romfolkets situasjon. Viktige programmer for å nå målsettingen er programmet for utsatte barn og unge, kulturelt mangfold, justissektoren, sivilt samfunn, helse og utdanning.

De bilaterale forbindelsene er blitt styrket med EØS-midlene. Innovasjon Norge (IN) er programoperatør for programmet for grønn industriell innovasjon. Seks norske programpartnere deltar i ni programmer: Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE), Miljødirektoratet, Politidirektoratet (POD), KS, Barentssekretariatet og Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Mer enn hundre norske partnere er involvert på prosjektnivå

For å styrke måloppnåelsen, ble enkelte programmer innvilget ett års forlengelse til 30. april 2017. Alle programmer ble avsluttet innen fristen.

Eksempler på resultater: fri rettshjelp for sårbare grupper, sekondering av bulgarske dommere til den europeiske menneskerettighetsdomstolen, opplæring av dommere og aktorer i alternativ til fengsel og førskole for rombarn i ghettoen Fakulteta i Sofia.

Ambassaden i Sofia ble lagt ned 30. juni 2016. Norge vil fortsatt ha fokus på å opprettholde de gode bilaterale relasjonene med Bulgaria, gjennom sideakkreditering fra Bucuresti.

Litauen

De siste årene har det vært sterk økning i norske investeringer i Litauen. Norge er 4. største investor i landet. EØS-midlene skaper arenaer for samarbeid mellom norske og litauiske institusjoner innenfor områder av felles interesse.

Litauen mottar 84 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009–2014. I 2014 ble utlysninger i de

fleste programmer ferdigstilt. Administrative prosedyrer på nasjonalt nivå har imidlertid medført noe forsinkelser i enkelte programmer, blant annet i Grønn Industriell Innovasjon programmet og stipendprogrammet.

Hovedområder for innsatsen er:

- Reformen innenfor justisvesen og kriminalomsorg
- Bekjempelse av organisert kriminalitet
- Helse, barn og ungdom i risikogrupper
- Regionalt samarbeid og utvikling
- Sivilt samfunn
- EØS-finansieringsordningene er et viktig bidrag til sosial og økonomisk utvikling i Litauen. Programmene bidrar også til å styrke de bilaterale forbindelsene. Av 13 programmer har 9 programmer norske partnere. Videre har 75 av 150 prosjekter norske partnere.
- Hovedprioriteringene er justissektoren (vel 18 mill. euro til fengselsreform, domstolsreform og kampen mot organisert kriminalitet), miljø og klima (bl.a. grønn innovasjon og biodiversitet), helse, sivilt samfunn/frivillige organisasjoner, barn og ungdom og kulturarv. Det vil være nødvendig å fortsette å fokusere på menneskerettigheter og godt styresett, da dette er prosesser som vil ta lang tid.

Alle programmer ble avsluttet innen fristen 30. april 2017 med unntak av et prosjekt under fengselsreform som fikk forlengelse ut året 2017. Informasjon om oppnådde resultater vil være viktig.

Hellas

Hellas har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–14 får Hellas 63,4 mill. euro i støtte under EØS-ordningen. Den økonomiske krisen i Hellas har påvirket fremdriften i noen av programmene men EØS-midlene har samtidig bidratt til å avhjelpe krisen for svakerestilte grupper.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Styrking av gresk asylforvaltning
- Kapasitetsbygging blant greske frivillige organisasjoner
- Bistand til utsatte grupper som særlig lider under den økonomiske krisen

Tilstrømningen av asylsøkere og illegale innvandrere er en stor utfordring for Hellas. Om lag en tredel av den totale støtten til Hellas går til å styrke den greske asylforvaltningen slik at migranter og asylsøkere behandles i tråd med

internasjonale forpliktelser. Dette inkluderer også forbedrede mottakssentre og fokus på håndteringen av sårbare grupper, som enslige mindreårige asylsøkere. To mottakssentre er etablert på Lesbos og i Fylakio hvor registrering og identifikasjon av asylsøkere kan foretas. Det er også finansiert åpne mottaksplasser i fire mottak for mindreårige asylsøkere. Asylforvaltningen i Hellas ble også styrket. Utlendingsdirektoratet er partner i programmet og en sentral rådgiver for greske myndigheter.

Støtten til frivillige organisasjoner har bidratt til å styrke sivil samfunn i Hellas og bistå utsatte grupper i befolkningen.

Slovakia

EØS-midlene er den viktigste kontaktflaten mellom Norge og Slovakia. Slovakia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landet har for perioden 2009–2014 mottatt om lag 80 mill. euro og har med dette vært 7. største mottaker.

Norske programpartnere (Direktoratet for sivil beredskap, Innovasjon Norge, Barentssekretariatet, Senter for internasjonalisering av utdanning, Helsedirektoratet) har deltatt i seks av ni programmer i Slovakia og bidratt aktivt til styrket samarbeid mellom institusjoner i Norge og Slovakia.

De mange politiske besøkene og deltakelse på ministermøter under Slovakias EU-formannskap sommeren og høsten 2016 har bidratt til en god markering av norske interesser og styrking av det bilaterale samarbeidet. Under Slovakias EU-formannskap var Norge også medarrangør og støttet gjennom EØS-midlene konferanser om miljø og grønn økonomi, likestilling, menneskerettigheter og energi.

Hovedområdene for innsatsen under EØS-midlene omfatter:

- Grønn industriell innovasjon
- Tilpasning til klimaendringer, særlig innenfor flomberedskap
- Grensekryssende samarbeid med Ukraina
- Kulturarv
- Bekjempelse av vold i nære relasjoner
- Fremme av demokrati/menneskerettigheter, lokal deltakelse og sosial inkludering, herunder av romfolket.

Vold i nære relasjoner (oppretting av flere krisesentre), grønn industri-innovasjon (energiproduksjon innenfor biomasse), tilpasning til klimaendringer gjennom flomberedskap og forebygging, grensesamarbeid med Ukraina, samt støtte

til frivillige organisasjoner gjennom et NGO-fond, har vært viktige og store programmer. Programmet for restaurering av kulturminner har også vært høyt prioritert fra slovakisk side, og prosjektene innenfor dette området har gitt god omdømmeffekt for Norge, samt bidratt til økt økonomisk aktivitet, sysselsetting og turisme. For å styrke arbeidet mot korrupsjon er det blitt gjennomført kurs og informasjonstiltak med fokus på offentlige anskaffelser i Slovakia.

Programmet for grensekryssende samarbeid med Ukraina har fått økt politisk relevans. Målsettingen har vært å styrke samarbeidet og det økonomiske samkvemmet over grensen. Barentssekretariatet har bidratt positivt som partner i programmet og aktivt benyttet sin kompetanse fra grenseregionalt samarbeid i nord.

De fleste programmene ble avsluttet i 2016, mens noen ble forlenget til april 2017. I forbindelse med avslutning av programmene har det vært avholdt en rekke konferanser, og spredning av informasjon om resultater har vært en viktig oppgave.

Portugal

Bærekraftig forvaltning av havressursene er en viktig fellesinteresse mellom Portugal og Norge, gitt våre to lands store havområder. Portugal er Norges viktigste marked for eksport av torsk samlet (fersk fisk, klippfisk og våtsaltet torsk). Det er rundt 70 norske bedrifter etablert i Portugal. Portugal har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–2014 er det satt av 58 mill. euro til landet under EØS-ordningen. I 2016 har fokus vært på gjennomføring av de 8 programmene.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Forbedre forvaltningen og overvåkingen av kyst- og havområder
- Forbedre tilgangen til og kvaliteten på offentlige helsetjenester
- Styrke det sivile samfunn

Portugals nye satsing på at ressurser langs kysten og i havet skal bidra til økonomisk vekst, bidrar til at Norge fremstår som en attraktiv partner. I det maritime programmet er Havforskningsinstituttet og Kartverket partnere.

Ulik tilgang til helsetjenester er en utfordring i Portugal, spesielt for grupper med lav inntekt. EØS-midlene støtter et program for utvikling av helsepolitiske planer som skal forbedre tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester. Folkehelseinstituttet er samarbeidspartner.

Som konsekvens av den økonomiske krisen opplever Portugal svært høy ungdomsledighet. Under NGO-fondet er det satt av prosjektmidler til å støtte utsatte unge, blant annet til prosjekter innenfor sosialt entreprenørskap.

I 2016–2017 vil fokus være på å avslutte og sikre gode resultater i de ulike programmene.

Latvia

Norge er 5. største investor i Latvia. Handelsforbindelsene er gode og samhandelen er i vekst.

Latvia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. For perioden 2009–2014 mottar landet 73 mill. euro. I 2014 ble samtlige utlysninger under programmene lansert og prosjekter utvalgt. Selv om enkelte programmer har hatt forsinkelser, har gjennomføringen av alle programmer vært vellykket.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Reformert i justissektoren
- Grønn innovasjon
- Sivilt samfunn
- Miljøovervåking
- Kulturarv og flerkulturell dialog
- Forskning
- Regional utvikling

EØS-midlene har bidratt til både sosial og økonomisk utjevning og økt bilateralt samarbeid. Norske og latviske kommuner har styrket samarbeidet om regional utvikling. Justisprogrammet har vært høyt prioritert både på norsk og latvisk side med et samarbeid mellom det latviske justisministeriet og Kriminalomsorgsdirektoratet i Norge. Støtten til det sivile samfunn på til sammen 204 prosjekter og forskningssamarbeid med 11 prosjekter har vært høyt etterspurt. Kulturarv- og kulturutvekslingsprogrammet har vært svært synlig og skaper stor interesse. Programmet *Grønn industri* har med den første grønne inkubatoren i Baltikum satt grønnere industri på dagsorden. Av totalt 350 prosjekter, har 117 hatt institusjonelt faglig samarbeid med Norge.

EØS-samarbeidet skaper et bilde av Norge som engasjert, attraktiv, troverdig og langsiktig samarbeidspartner. Informasjon om resultater i programmene vil fortsette å være en viktig oppgave i 2017.

Estland

Norge er den 4. største investoren i Estland og en viktig handelspartner. En voksende interesse fra norsk næringsliv reflekteres i økt samhandel og

investeringer, spesielt innenfor energi, miljø, IKT, tjenester og maritim sektor. EØS-midlene bidrar til å forsterke de bilaterale båndene.

Estland har mottatt støtte gjennom EØS-midlene siden 2004 og mottar 48,6 mill. euro for perioden 2009–2014. Samtlige 11 programmer ble lansert i 2012–2013 og fremdriften er god.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Grønn innovasjon
- Barns velferd
- Sivilt samfunn
- Likestilling

Bilateralt fond på nasjonalt nivå har særlig fokus på barns velferd og regionalt samarbeid. Det er utstrakt og godt samarbeid mellom estiske og norske aktører, og et stort antall bilaterale partnerskap er etablert på program- og prosjektnivå.

Alle programmene fungerer utmerket, har blitt møtt med svært stor interesse. En stor mengde bilaterale partnerskap er etablert på program- og prosjektnivå, og midlene bidrar til å styrke Norges gode omdømme i Estland. Økt samarbeid i skjæringspunktet mellom grønn næringsutvikling og IKT vektlegges i samarbeidet med Estland. Potensialet er stort for å kople estiske bedrifters spesialkompetanse innenfor IKT med norske bedrifters kunnskap om og erfaringer innenfor grønn teknologi. Prosjektene varierer fra utvikling av systemer for å avdekke oljesøl til bedre koordinering av transport og e-helse. Alle programmer ble avsluttet innen fristen 30. april 2017. Informasjon om resultater i programmene vil fortsette å være en viktig oppgave i 2017.

Slovenia

Slovenias nærområdepolitikk (spesielt overfor Vest-Balkan og videre euroatlantisk integrasjon for disse landene) er av særlig interesse for Norge. Det er relativt liten samhandel mellom Norge og Slovenia.

EØS-midlene bidrar til å styrke båndene mellom Norge og Slovenia. Slovenia mottok 26,9 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009–2014 og har mottatt støtte siden 2004. SIU og Folkehelseinstituttet er involvert som programpartnere og en rekke norske organisasjoner er involvert i prosjekter, blant annet Kartverket.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Reduksjon av helseforskjeller
- Forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innenfor mental helse
- Vern av biologisk mangfold, bedre miljøovervåking

- Økt mobilitet blant studenter mellom Slovenia og Norge
- Styrke det sivile samfunn
- Fremme likestilling

Som eksempel på oppnådde resultater kan nevnes at vi gjennom helseprogrammet har bidratt til bedre helsetjenester for over 36 000 mennesker og 3 713 personer i helsesektoren har fått opplæring. Det har blant annet vært fokus på opplæring i oppfølging av vold i nære relasjoner.

Kypros

Kypros mottar i inneværende periode 7,85 mill. euro og har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2004. På grunn av den relativt beskjedne allokeringen er forvaltningen av EØS-midlene til Kypros forenklet. Med unntak av et separat program for sivilt samfunn, er støtten fordelt på åtte predefinerte prosjekter. Alle prosjektene ble avsluttet innen fristen 30. april 2017 med svært gode resultater.

Det er et mål at den norske støtten skal bidra til brobygging mellom den gresk- og tyrkisk-kypriotiske befolkningen sør og nord på øya, og inkluderer støtte til Home for Cooperation i den FN-kontrollerte buffersonen.

I 2016 er det oppnådd gode resultater blant annet knyttet til bekjempelse av vold mot kvinner da Kypros' første spesialbygde krisesenter åpnet i september og forbedret livskvalitet for barn og unge med utviklingshemninger da et nytt dagsenter åpnet i Nikosia.

Malta

Malta har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2004. Det bilaterale samarbeidet mellom Malta og Norge er styrket med innføringen av EØS-midlene. I perioden 2009–2014 er det satt av 4,5 mill. euro til Malta under ordningene og Malta er med dette det minste mottakerlandet i denne perioden.

Midlene er fordelt til prosjekter innenfor følgende hovedområder:

- Oljevernberedskap
- Rehabilitering av unge lovbrøyttere
- Bevaring av kulturarv
- Utvikling av sivilt samfunn
- Styrking av lokalt styresett

I 2017 vil det fokuseres på gjennomføring og avslutning av prosjektene, samt oppstart av EØS-midlene 2014–2021.

Spania

Spania fikk, i samsvar med EUs samhørighetspolitikk, en særskilt overgangsstonad på 45,9 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013 under EØS-ordningen. Prosjektene ble avsluttet desember 2015, men de bilaterale midlene kan brukes til april 2017.

Hovedområdene for innsatsen under denne finansieringsperioden har omfattet:

- Miljø- og klimaforskning og utvikling av miljøvennlig teknologi
- Likestilling og balanse mellom familieliv og arbeid
- Styrking av det sivile samfunn
- Utveksling av forskere og studenter
- Kulturarv og kultursamarbeid

Spania vil ikke lenger være støtteberettiget under EØS-midlene og er fra 2014–2021 ikke lenger mottagerland under ordningen. Siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994 har Spania mottatt om lag 374 mill. euro i støtte fra Norge gjennom EØS-midlene. Det er gjennomført 460 prosjekter som stadig er til nytte for hundretusener av mennesker i Spania.

Kroatia

Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen 12. april 2014 og mottar 9,6 mill. euro i EØS-midler for den gjenværende tiden av inneværende periode (2009–2014). Det er utviklet tette bånd mellom norske og kroatisk miljøer som følge av det omfattende prosjektsamarbeidet som har pågått de siste 20 årene. Hovedområdene for innsatsen er innovasjon, forskning og utdanning, justissektoren, styrking av det sivile samfunn, trepartssamarbeid og forsoning og tillitsbygging mellom etniske grupper. Det er lagt vekt på å bygge på eksisterende strukturer og samarbeid, og at denne perioden benyttes til å legge grunnlaget for mer omfattende programmer i neste periode.

Gjennomføringen i Kroatia har vært preget av svak administrativ kapasitet som gjør at implementeringsprosessen generelt har vært treg, med unntak av NGO-fondet og et domstolsprosjekt. For å sikre gode resultater har det vært behov for tett oppfølging. Kroatia har ikke fullt ut klart å utnytte støtten Norge har gjort tilgjengelig gjennom EØS-midlene i denne perioden.

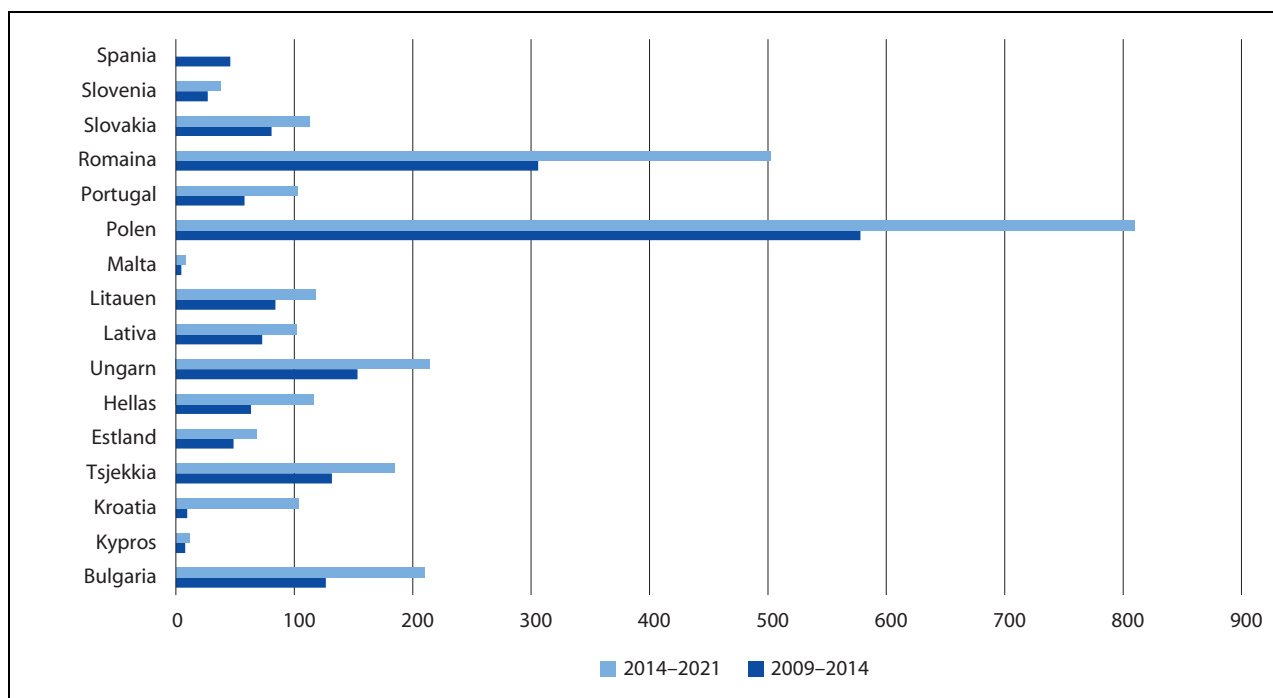
Budsjett 2018

Det foreslås ingen bevilgning på postene for 2018. Avtalen er sluttført.

EØS-finansieringsordningene (2014–2021)

Det er fremforhandlet nye finansieringsordninger for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. For-

handlingene ble sluttført i juli 2015, og avtalen mellom giverlandene Norge, Island og Liechtenstein ble undertegnet i Brussel 3. mai 2016. Proposisjon om samtykke til ratifikasjon av avtalen ble forelagt Stortinget 11. mai 2016, jf. Prop. 119 S 2015–2016, Innst. 354. Stortinget vedtok innstillingen 8. juni 2016.

Figur 11.4 Bruttofordeling 2009–2014 og 2014–2021

Sammenligner fordeling av midler per mottakerland 2009–2014 og 2014–2021, bruttofordeling i mill. euro. Fordelingen er ikke direkte sammenlignbare da programperioden for de nye bidragene er økt fra 5 år til 7 år.

Post 77 EØS-finansieringsordningen (2014–2021), kan overføres

Etter avtalen med EU legges det opp til at EØS/EFTA-statene Island, Liechtenstein og Norge stiller 1 548,1 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Gitt at forhandlingene strakk seg langt inn i ny avtaleperiode, sikrer en periode på syv år og en forvaltningsmodell hvor midlene kan brukes helt frem til april 2024 en mer forsvarlig utvikling og gjennomføring av programmene med de enkelte mottakerland.

Støtten ytes i form av tilskudd. Norges andel av beløpet utgjør om lag 96 pst. Det årlige beløpet i norske kroner vil variere med kursen på norske kroner,

Mottakere vil være de samme statene som mottok støtte fra EØS-finansieringsordningen for perioden 2009–2014, med unntak av Spania som

ble faset ut per 31. desember 2013, og i tillegg til Kroatia som kom til 1. juli 2013 som følge av sitt medlemskap i EU fra denne dato. Mottakerstater blir således Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Bærekraftig og inkluderende vekst og sysselsetting vil være en hovedprioritering for begge ordningene i den kommende perioden.

Hovedprioritetsområdene er:

- Innovasjon, forskning, utdanning og konkurransekraft
- Sosial inkludering, ungdomssysselsetting og fattigdomsbekjempelse
- Miljø, energi, klimaendringer og lavutslippsøkonomi
- Kultur, sivil samfunn, godt styresett og grunnleggende rettigheter og friheter
- Justis- og innenrikssaker

På generelt grunnlag er områdene a, c og e spesielt viktig for Regjeringen.

Innenfor disse fem hovedprioritetsområdene er det utarbeidet egne programområder. Gjennom dialog med statene vil midlene bli fordelt på programområder. Det er ventet at statene har ulike behov og at fordeling av midlene vil variere mellom mottakerstatene.

I tillegg ble det enighet om å opprette et fond på til sammen 100 mill. euro under begge ordningene, hvorav 55,25 mill. euro inngår i EØS-ordningen. Formålet med fondet er todelt; et fond for sysselsetting av ungdom, 70 pst. av beløpet, og et fond for regionalt samarbeid, 30 pst. av beløpet.

Ungdomsfondet er tilgjengelig både for alle mottakerland, og andre EU-stater med en ungdomsledighetsrate på over 25 pst. i referanseåret 2013 (dvs. Irland, Italia og Spania) og det kreves at minimum to stater samarbeider hvorav minimum en mottakerstat.

Fondet for regionalt samarbeid skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem prioriterte områdene for finansieringsordningen. Det er her krav om at minimum tre land samarbeider, hvorav to må være mottakerstater. Det åpnes her opp for samarbeid også med tredjeland med grense til mottakerstatene slik som eksempelvis Ukraina og Moldova.

Utvikling av sivilt samfunn er vektlagt som i forrige periode. I hver mottakerstat skal det settes av minst 10 pst. av EØS-ordningen til et fond for sivilt samfunn. Fondet skal forvaltes av EØS/EFTA-landene, dersom ikke annet blir særskilt avtalt i rammeavtalen. Midlene skal forvaltes uavhengig av lokale myndigheter.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 787,6 mill. kroner for 2018.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, pkt. 1, på samlet 12 830 mill. kroner.

Post 78 Den norske finansieringsordningen (2014–2021), kan overføres

Norge skal stille til rådighet ytterligere 1 253,7 mill. euro for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Programperioden for de nye bidragene er økt fra 5 år til 7 år. Gitt at forhandlingene strakk seg langt inn i ny avtaleperiode, sikrer en periode på 7 år og en forvaltningsmodell hvor midlene kan brukes helt frem til april 2024 en mer forsvarlig utvikling og gjennomføring av programmene med de enkelte mottakerland.

Mottakere er de samme som for den norske finansieringsordningen for perioden 2009–2014, det vil si Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn samt Bulgaria, Estland, Kroatia, fra 1. juli 2013. I motsetning til EØS-finansieringsordningen, omfattes ikke de statene som var medlem i EU før 2004, altså Hellas, Spania og Portugal.

Bærekraftig og inkluderende vekst og sysselsetting vil være en hovedprioritering for begge ordningene i den kommende perioden.

Hovedprioritetsområdene er:

- Innovasjon, forskning, utdanning og konkurransekraft
- Sosial inkludering, ungdomssysselsetting og fattigdomsbekjempelse
- Miljø, energi, klimaendringer og lavutslippøkonomi
- Kultur, sivilt samfunn, godt styresett og grunnleggende rettigheter og friheter
- Justis- og innenrikssaker

På generelt grunnlag er områdene a, c og e spesielt viktig for Regjeringen.

Innenfor disse fem hovedprioritetsområdene er det utarbeidet egne programområder. Gjennom dialog med statene vil midlene bli fordelt på programområder. Det er ventet at statene har ulike behov og at fordeling av midlene vil variere mellom mottakerstatene.

Også innenfor den norske ordningen ble det i forhandlingene enighet om å opprette et særskilt fond med samme todeling og krav til samarbeidspartnere som under EØS-ordningen. Fondet vil utgjøre 44,75 mill. euro i programperioden hvorav 60 pst. av fondet vil gå til tiltak knyttet til sysselsettingstiltak blant ungdom, mens de resterende 40 pst. av fondet skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem prioriterte områdene for finansieringsordningen.

En prosent av tildelingen til hver enkelt mottakerstat vil bli lagt til et globalt fond som skal fremme trepartssamarbeid og anstendig arbeid. Dette er en videreføring av tilsvarende fond i inneværende periode under den norske ordningen.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 659,2 mill. kroner for 2018.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, pkt. 1, på 10 784 mill. kroner.

Forvaltning av ordningene under postene 77 og 78

De administrative kostnader ved forvaltningen av den norske ordningen og EØS-ordningen skal i sin helhet dekkes innenfor den avtalefestede beløpsrammen for ordningene. Forvaltningen av begge ordningene skal, så langt det er mulig, samordnes.

Fordelingen av midler innenfor den enkelte mottakerstat vil bli basert på en fremforhandlet flerårig rammeavtale. Per august 2017 er det undertegnet flerårige rammeavtaler med Romania, Bulgaria, Slovakia, Malta, Estland, Tsjekia og Portugal. I tillegg er det fremforhandlet, men ikke undertegnet avtale med Latvia. Mottakerstatene vil etter undertegning av rammeavtalene utarbeide detaljerte programmer for det enkelte innsatsområde, og disse skal godkjennes av giverne. Det vil være mottakerlandenes ansvar å utvikle, gjennomføre og kontrollere programmene innenfor de prioriterte sektorene. Giverlandene vil på sin side følge opp og kontrollere at

implementeringen i de ulike landene er innenfor gjeldende regelverk og i tråd med det som er godkjent av giverne.

Konsultasjoner med Europakommisjonen finner i henhold til avtalen med EU, sted i prosessen knyttet til forhandlingene av de bilaterale avtalene med det enkelte mottakerland. Dette for å bidra til at tiltak og programmer er i tråd med og bidrar til EUs hovedprioriteringer i deres strategi for smart, bærekraftig og inkluderende vekst.

For forvaltning av de nye ordningene vil giverlandene bygge videre på og tilpasse det eksisterende sekretariat i Brussel, som har hatt ansvar for EØS-finansieringsordningene siden 1999.

Nærmere retningslinjer for gjennomføring og forvaltning av EØS-finansieringsordningen er vedtatt i samarbeid med Island og Liechtenstein, på bakgrunn av erfaringer med tidligere og nåværende EØS-ordninger. For den norske ordningen er retningslinjene vedtatt av Utenriksdepartementet på bakgrunn av blant annet erfaringer med tidligere og nåværende periode.

Kap. 118 Nordområdetiltak mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	49 143	32 882	38 270
70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	276 092	307 641	331 881
71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	59 377	62 610	41 400
76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	38 602	39 609	40 678
	Sum kap. 0118	423 214	442 742	452 229

Forslag til bevilgninger på dette kapitlet omfatter en rekke tilskuddsordninger og enkelttilskudd som støtter opp om sentrale utenriksformål, med *post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland*, som den klart største. Denne posten finansierer også forskning på en rekke tematiske områder knyttet til nordområdene og Russland, som NORUSS og Demo 2000.

Kapitlet omfatter bidrag til samarbeid og utvikling på flere viktige felt, både geografisk og tematisk, herunder utviklingsinnsats som kjenne- tegnes ved at den ikke skal rapporteres som offisi-

ell bistand iht. OECDs regelverk. De enkelte tilskuddsordninger omtales nærmere under kapitlets respektive poster.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70 og 71

Posten dekker utgifter til kvalitetssikringstiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene på kapitlet, direkte kostnader til profilering av nordområdesatsingen og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap.

Bevilgningen kan også dekke utgifter til hospiteringer eller sekonderinger, så fremt hospiteringen/sekonderingen er relatert til formål innenfor kapittelets post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan overføres, kan nyttes under post 01* eller 71 *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., kan overføres, kan nyttes under post 01*

Over posten dekkes også driftsutgifter som påløper andre departementer eller statlige etater når disse forvalter tilskuddsmidler under kapittelets post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan overføres, kan nyttes under post 01* eller 71 *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., kan overføres, kan nyttes under post 01* eller utfører andre oppgaver som nevnt ovenfor på vegne av Utenriksdepartementet knyttet til tilskuddsmidlene på kapittelet. Bevilgningen kan også dekke utgifter til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensen med Russland.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 38,3 mill. kroner for 2018.

Det foreslås å omdisponere 5 mill. kroner fra post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan overføres, kan nyttes under post 1*, til post 01 *Driftsutgifter, kan nyttes under post 70 og 71* da midlene nyttes under post 01.

Post 70 Nordområdetiltak, prosjektsamarbeid med Russland og atomsikkerhet, kan overføres, kan nyttes under post 01

Regjeringen foreslår å videreføre tilskuddsordningene *Arktis 2030, Prosjektsamarbeid med Russland og Atomsikkerhet* på et høyt nivå. Tilskuddsmidlene er sentrale virkemidler for norsk nordområde-, russlands- og atomsikkerhetspolitikk.

Arktis 2030 – Prosjektsamarbeid i nordområdene/ Arktis og Antarktis

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde, og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til å bli en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som omfatter alle nordområderelaterte tiltak under det enkelte fagdepartements område.

Nordområdepolitikken skal understøtte norsk suverenitet og norske interesser, styrke samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis,

herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

Norge er en sentral polarnasjon og samarbeider med både arktiske stater og andre aktører med interesser i Arktis. Arktisk råd er det eneste politiske samarbeidsorganet mellom de åtte arktiske statene på regjeringensnivå. Her møtes de arktiske statene og representanter for urfolk for drøfting av saker av felles interesse. Rådets mandat er å bidra til bærekraftig utvikling og beskyttelse av miljøet i Arktis. Norge har hatt et nært samarbeid med USA for å støtte opp om felles norsk-amerikanske prioriteringer under det amerikanske formannskapet i Arktisk råd for perioden 2015–2017. Regjeringen legger vekt på et tett samarbeid med Finland under deres formannskap fra 2017 til 2019.

Endringene i Arktis fører med seg både utfordringer og muligheter. Som følge av et varmere Arktis blir havisens utbredelse mindre i deler av året. Økt verdiskaping og menneskelig aktivitet i nord skal skje innenfor bærekraftige rammer. Det skal legges vekt på situasjonen for urfolk og utsatte grupper.

For nærmere omtale av regjeringens samlede nordområdesatsing, se Del III *Spesielle tema*.

Utenriksdepartementets tilskuddsordning for nordområdene, *Arktis 2030*, inngår i nordområdesatsingen som et virkemiddel. Regjeringen la i april 2017 fram den nye nordområdestrategien *Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling*. Denne bygger videre på regjeringens fem prioriterte innsatsområder fra rapporten *Nordkloden* fra 2014:

- Internasjonalt samarbeid
- Næringsliv
- Kunnskap
- Infrastruktur
- Miljøvern, sikkerhet og beredskap

Det er en målsetting at minst halvparten av prosjektene skal involvere en nordnorsk aktør. Samtidig er det viktig å trekke på kunnskapsmiljøer fra hele Norge og fra land med interesser i Arktis. Bevilgningen dekker også en rekke nordområdetiltak på utenriksstasjonene.

Regjeringen la i 2015 frem Meld. St. 32 (2014–2015) *Norske interesser og politikk i Antarktis*. I tillegg til de ovennevnte satsingsområdene vil Regjeringen satse på utvalgte prosjekter i Antarktis som støtter opp under og fremmer Norges rolle, forpliktelser og ansvar som polarnasjon i sør. Tiltak som vil styrke kunnskapsgrunnlaget for bærekraftig ressursforvaltning i havområdene rundt Antarktis vil bli prioritert. Prosjektmidler

fra Arktis 2030 utnytter kompetanse Norge har i begge polområdene.

Mål

- Fremme norske interesser og Norges posisjon som en ansvarlig aktør i nord. Dette innebærer at Norge skal være ledende på kunnskap og den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene.
- Styrke bærekraftig næringsutvikling i nordområdene
- Styrke norsk engasjement og Norges rolle i Antarktis

Rapport 2016

Ordningen har bidratt til å styrke norske interesser, internasjonalt samarbeid, næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

Internasjonalt samarbeid

Gjennom tilskuddsordningen Arktis 2030 har Norge stått for mer enn halvparten av kjernebidragene og en stor del av prosjektmidlene til arbeidsgruppene i Arktisk råd i 2016. Dette har vært med på å forme utviklingen i regionen og fremme norske interesser og Norges rolle som ansvarlig og sentral polarnasjon.

Midler til Petroleumstilsynet, Kystverket, Havforskningsinstituttet og Norges Fiskarlag har bedret norsk-russisk oljevernberedskap og bidratt til fortsatt bærekraftig felles forvaltning av torskebestanden i Barentshavet.

Støtten til Sametingets og Samerådets internasjonale arbeid og til Arktisk råds urfolkssekretariat i Tromsø har styrket muligheten for å fremme urfolkssaker i arktiske fora.

Avtalen med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) har lagt til rette for utvikling av ny kunnskap om nordområdene og etablert arenaer for samarbeid mellom norske og utenlandske kompetansemiljø på nordområderelevante fagfelt.

Næringsliv

Et langsiktig samarbeid med Innovasjon Norge (IN) har økt kunnskapen om nordområdene og aktiviteten og nærværet i regionen. Internasjonale næringsrettede kunnskapsprosjekter i samarbeid mellom offentlige og private aktører, og med behov for støtte i startfasen, er blitt prioritert. Nordnorsk reiseliv, akvakultur, marine næringer

og miljøteknologi har vært fokusområder i 2016. IN anser midlene til nærings samarbeid i Arktis for å være gode verktøy for å fremme internasjonalsisering og vekst i norske bedrifter.

Et samarbeid med SINTEF Nord har identifisert vesentlige muligheter innen prosessindustri, fiskeri og havbruk. Med midler fra Arktis 2030 har Norges forskningsråd bidratt til økt konkurranseevne, innovasjon og utvikling av ny produksjonsteknologi i nord.

Støtte til teknologiprogrammet Demo 2000 og forsknings- og kompetansesenter for petroleumsvirksomhet i nordområdene (ARCEX), har vært med å frembringe teknologi som reduserer kostnader, øker effektiviteten og forbedrer ytelsene på norsk sokkel i nord.

Årran lulesamisk senter har, i samarbeid med forskere fra Storbritannia, Russland og Finland, kartlagt og evaluert etiske retningslinjer for ressursutvinning i urfolksområder.

Kunnskap

Institusjoner som Forskningsrådet, Universitetet i Tromsø, Havforskningsinstituttet, Nord universitet og Norsk polarinstitutt har i 2016 fått støtte over ordningen Arktis 2030 og har bidratt til at Norge er ledende på kunnskap om nordområdene. Støtte fra Arktis 2030 har bidratt til deltakelse og innspill til flere internasjonale møter og organisasjoner Norge er medlem av.

Forskningsinnsatsen innenfor utvalgte tema har også bidratt på de andre innsatsområdene i regjeringens nordområdesatsing, slik som næringsutvikling og det grensenære samarbeidet med Russland.

Gjennom Forskningsrådets program for Nordområdene og Russland (NORRUSS) fikk to bedrifter midler som har styrket konkurranseevnen i nord – én innenfor eksport av levende sjømat og én som kombinerer tilgang på russisk råstoff (trevirke/biomasse) i Nordvest-Russland med norsk maritim erfaring fra olje- og gasssektoren.

De marine næringene er svært viktige for verdiskaping og sysselsetting i Norge og har et stort potensial for ytterligere vekst. Som ledd i oppfølgingen av HAV 21, bidro midler fra Arktis 2030, via Norges forskningsråd, til å fremme god forvaltning av det marine miljøet og næringsutvikling basert på bærekraftige forvaltningsprinsipper.

En avtale med Møreforskning har gitt økt forståelse for hvordan klimaendringer forplanter seg gjennom marine økosystemer og dermed påvirker fiskeriressurser.

Arktis 2030-midler bidrar til å etablere og utvikle et kompetansesenter for arktisk sikkerhet ved Universitetssenteret på Svalbard (UNIS). Senteret bidrar til en sikrere og miljømessig mer bærekraftig menneskelig aktivitet i Arktis.

Infrastruktur

Prosjektet *Regulating Arctic Shipping* ved Universitetet i Tromsø har belyst utfordringer knyttet til politikk, juss, miljø og teknologi i nordområdene. Det er blitt utarbeidet analyser om kostnader, effektivitet, logistikkbehov og sikkerhet knyttet til den nordlige sjørute.

Støtte til prosjektet *Nye Narvik havn* har bidratt til å få utredet og utviklet løsninger for havnekapasitet og godstransport i og rundt Narvik, inkludert plassering av ny malmhavn. Vei, fly og jernbane (Ofotbanen) samt Narviks plassering for skipsfart i Arktis, gjør at Narvik havn er et naturlig knutepunkt for distribusjon en rekke handelsvarer.

Universitetet i Tromsø har utviklet et masterprogram i luftfartsvitenskap med fokus på sikkerhet og luftfartsoperasjoner i nordområdene.

Miljøvern, sikkerhet og beredskap

Betydelige midler fra Klima- og miljødepartementets delegerte Arktis 2030-ordning har styrket miljøvern og kunnskap om klimaendringer, miljø og naturressurser i nordområdene. Prosjekter som støtter opp om Norges arbeid i Arktisk råd og rådets arbeidsgrupper, ble prioritert.

Satsingen på sikkerhet og beredskap ble videreført i 2016, blant annet gjennom støtte til prosjektene SARINOR og MARPART. Det har gitt økt offentlig-privat samarbeid innen søk og redning og ført til utvikling av metoder som kan øke både redningskapasiteten og effektiviteten.

Gjennom en avtale med Akvaplan-Niva bidrar tilskuddsordningen til å skape kommersielle løsninger for miljøovervåkning og risikovurderinger for næringslivet.

Prosjektet som finansierer Petroleumstilsynets deltakelse i Arktisk råds arbeidsgruppe om oljevernberedskap ble videreført.

Antarktis

Havforskningsinstituttets forskning på krill og bevaring av norske kulturminner på Sør-Georgia i regi av Riksantikvaren er eksempler på prosjekter i Antarktis som mottok støtte i 2016. Det er også blitt gitt støtte til måling av issmelting og annen

overvåkingsaktivitet i Antarktis med midler via Klima- og miljødepartementet.

Prosjektsamarbeidet med Russland

Utviklingen i Russland har de senere årene gått i en bekymringsfull retning. Politisk opposisjon, menneskerettigheter og sivilt samfunn er under press. Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa som følge av Russlands folkerettsstridige annekasjon av Krimhalvøya og destabilisering av Øst-Ukraina, har følger også for Norges bilaterale forhold til Russland. Norge har tilsluttet seg EUs restriktive tiltak og har suspendert store deler av det militære samarbeidet. Samtidig videreføres dialogen og samarbeidet på et bredt spekter av områder der det er felles interesser.

Prosjektsamarbeidet med Russland har blitt mer krevende som følge av Russlands politiske kursendring. For å bidra til forutsigbarhet og konsistens i Norges politikk overfor Russland, anser Regjeringen det som viktig at ordningen videreføres omtrent som tidligere.

Sikkerhetssituasjonen er fortsatt vanskelig i store deler av Nord-Kaukasus. Det rapporteres om overgrep begått av alle sider i det komplekse konfliktbildet. Kårene for sivilsamfunn og menneskerettigheter fremstår som vanskeligere enn i Russland for øvrig.

Menneskerettighetsforsvarere, uavhengige journalister og kritikere av lokale makthavere er mer utsatt. I deler av Nord-Kaukasus, særlig i Tsjetsjenia, er sårbare grupper som kvinner og LHBTI-personer utsatt. Æresdrap og vold mot disse gruppene straffefølges i svært liten grad.

Mål og satsingsområder

Formålet med ordningen *Prosjektsamarbeid med Russland* er å fremme samarbeid på viktige områder for begge land. Norge søker et bredt samarbeid over grensen. Fra 2018 foreslås det at ordningen også omfatter prosjektsamarbeid i Nord-Kaukasus, som for 2017 utgjør i underkant av 23 mill. kroner. Denne ordningen har frem til nå ligget på post 71 *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.* Tilskuddets geografiske og tematiske nedslagsfelt tilhører *Prosjektsamarbeid med Russland* og foreslås derfor flyttet til post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland*.

Samarbeid om prosjekter har i seg selv en til-litsbyggende og stabiliserende effekt. De store ulikhetene i norske og russiske samfunnsforhold, blant annet med et langt svakere sivilt samfunn på

russisk side, og vanskelige rammevilkår i Russland for (særlig små) næringslivsaktører, innebærer imidlertid at samarbeid ofte ikke utvikler seg uten myndighetsstøtte. Regjeringen ønsker derfor å videreføre prosjektsamarbeidet med Russland på prioriterte områder. Områder av særlig høy prioritet er:

- Miljøforvaltning
- Ressursforvaltning
- Folk-til-folk-samarbeid
- Menneskerettigheter og styrking av det sivile samfunn

I tillegg videreføres samarbeid innenfor:

- Forskning og utdanning
- Helse
- Næringsliv

I Nord-Kaukasus er hovedformålet for innsatsen å bidra til større respekt for internasjonale menneskerettighetsforpliktelser og et styrket sivilt samfunn. Hovedområder for støtten er:

- Det sivile samfunn, herunder menneskerettsorganisasjoner, uavhengig presse og fremme av kvinners rettigheter
- Juridisk bistand til ofre for alvorlige overgrep (sårbare grupper som kvinner og Lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner (LHBTI))

Rapport 2016

Bevilgningen til Prosjektsamarbeidet med Russland bidro i 2016 til mer forsvarlig miljø- og ressursforvaltning, folk til folk-samarbeid, ivaretagelse av menneskerettigheter og styrking av det sivile samfunn. I tillegg fant det sted samarbeid innenfor forskning og utdanning, helse og næringsliv. Samarbeidspartnere innenfor ordningen i 2016 var blant annet Klima- og miljødepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barentssekretariatet, Norges forskningsråd, Senter for internasjonalisering av utdanning, Innovasjon Norge, Norsk-russisk handelskammer, LNU, NUPI, Helsingforskomiteen og Menneskerettighetshuset. I tillegg til Prosjektsamarbeidet med Russland ble det i 2016 også bevilget midler over ordningen Nord-Kaukasus på post 71 *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.*, til prosjekter i Russland.

Miljøvernssamarbeidet med Russland i 2016 involverte sentrale miljøetater både på norsk og russisk side med prosjekter innen havmiljø, biologisk mangfold, reduksjon av forurensning, grensenært samarbeid, kulturminnesamarbeid og

undersøkelser av radioaktiv forurensning. Noen prosjekter startet opp som forprosjekter, mens andre var videreføring av allerede pågående og langsiktig samarbeid. NGO-loven fra 2012 har ført til at noen av de russiske samarbeidsorganisasjonene har fått eller står i fare for å få status som «fremmed agent». Imidlertid har samarbeidet blitt videreført med gode resultater.

Norge og Russland har en løpende helsesamarbeidsavtale som ble undertegnet allerede i 1994. I 2016 kom det bl.a. på plass nye retningslinjer for Barents programkomité med økt vekt på faglige vurderinger. Prosjektene som ble gjennomført i 2016 bidro til å oppnå flere hovedmålsettinger i Barents helsesamarbeidsprogram 2016–2020:

- Forebygging og kontroll av ikke-smittsomme sykdommer inkludert reduksjon av livsstilsrelaterte risikofaktorer, miljøfaktorer og nye helsetrusler (10 prosjekter)
- Forebygging og kontroll av smittsomme sykdommer (4 prosjekter)
- Styrke helsesystemene og sosiale tjenester med betydning for helse (9 prosjekter).

Om lag en tredjedel av midlene gikk til prosjekter der norsk og/eller russisk part var en NGO.

Det etablerte samarbeidet innenfor forskning og utdanning fortsatte å utvikle norsk russlands-kompetanse og la grunnlag for fremtidig norsk-russiske nettverk for norske kunnskapsmiljøer. Gjennom Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) fortsatte samarbeidet mellom institusjoner for høyere utdanning, og langsiktig samarbeid for utdanningsinstitusjoner fra hele Norge med utdanningsinstitusjoner i Moskva, Murmansk og St. Petersburg innen disipliner som bl.a. miljø, petroleumslogistikk, marinbiologi, økonomi og reiseliv. Resultatene fra Forskningsrådets forskningsprogram NOR-RUSS (2012–2016) har blitt publisert og presentert. Norsk kompetanse om nordområdene og Russland er blitt lagt merke til i det internasjonale forskningsmiljøet gjennom NOR-RUSS-prosjekter og har bidratt til å bygge nettverk. NOR-RUSS var Forskningsrådets første samfunnsvitenskapelige forskningsprogram om Russland og nordområdene.

I lys av det økte presset på sivilsamfunn og media i Russland ble samarbeidet mellom norsk og russisk frivillig sektor også i 2016 høyt prioritert. Samarbeid mellom norske og russiske frivillige organisasjoner med særlig fokus på styrking av menneskerettigheter ble støttet, men også initiativ innenfor journalistikk, urfolk, miljø, helse, barnevern, ungdomsarbeid, kultur og idrett.

Målet har vært å styrke det sivile samfunn på tvers av grensen i nord.

Barentssekretariatet er en viktig aktør i folk-til-folk-samarbeidet med Russland. Sekretariatet bevilget tilskudd til 199 prosjekter i 2016 da det var et spesielt fokus på barn og unge og prosjekter rettet mot demokratibyggning, menneskerettigheter og sivilt samfunn. Barentssekretariatet skaper møteplasser for et bredt mellomfolkelig samarbeid i regionen. Det er en viktig forankring for folk-til-folk-samarbeidet, som er et viktig virkemiddel for dialog, utvikling og stabilitet i regionen.

Sentrale næringslivsorganisasjoner videreførte også i 2016 norsk-russiske næringslivsnettverk og opplæring og utveksling av næringslivsaktører fra begge land. Innovasjon Norge drev informasjonsvirksomhet rettet mot norske bedrifter som ønsker å satse i Russland for økt mangfold i samhandelen med Russland og bidro til å opprettholde et adekvat næringssamarbeid mellom Norge og Russland også i 2016. Støtte gjennom 14 prosjekter var bidrag til å dempe og minimere politisk og markedsmessig risiko. Prosjektene var små, mellomstore og spredt geografisk over store deler av Norge, men med en hovedvekt i nord.

Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen videreførte samarbeidet med russiske myndigheter om fengselsreform og soningsforhold.

Atomsikkerhet

Situasjonsbeskrivelse

De siste tjue år er mengden usikret kjernefysisk avfall i Nordvest-Russland blitt redusert og sikkerheten ved avfallslagre og atominstallasjoner styrket. De største og mest kostbare utfordringene er løst eller er i en avsluttende fase. Likevel gjenstår mye arbeid, og atominstallasjoner og kjernefysisk materiale i regionen forblir en mulig fare for radioaktiv forurensning i Norge.

Hovedansvaret for å håndtere utfordringene hviler på russiske myndigheter. Samtidig er det internasjonale samarbeidet viktig for å skape resultater og sikre god kontakt med russiske fagmyndigheter. Det er i norsk interesse at det internasjonale engasjementet fortsetter så lenge det er utfordringer i området.

Regjeringens atomhandlingsplan danner utgangspunktet for Norges bidrag. Utenriksdepartementet har det overordnede ansvaret for handlingsplanen, Statens strålevern forvalter tilskuddsmidlene, mens fylkesmannen i Finnmark er prosjektleder for norsk innsats i Andrejev-

bukta. Institutt for energiteknikk (IFE) og flere frivillige organisasjoner er sentrale aktører.

Norsk innsats er viktig for å beskytte befolkning, miljø og viktige samfunnsinteresser. Den bidrar til å hindre radioaktiv forurensning og reduserer risikoen for at radioaktivt materiale skal komme på avveie. Siden 2015 har en økende andel av midlene blitt brukt i Ukraina. Dette er relevant både for landets atom- og energisikkerhet og for et tryggere Europa.

Norges innsats i Russland og Ukraina samordnes med prioriteringene til andre samarbeidsland. Samarbeidet med forvaltnings- og tilsynsmyndigheter er viktig for å bidra til bærekraftig kapasitetsbygging.

Samtidig har tilliten som er etablert gjennom arbeidet, betydning utover å redusere faren for atomulykker og for at kjernefysisk materiale kommer på avveie. Blant annet bidrar det til å videreutvikle viktige kontaktpunkter på russisk side, noe som kan ha avgjørende betydning for våre interesser i en beredskapssituasjon. Ved å delta aktivt er vi også med på å legge premissene for prioriteringer på russisk side. I tillegg er Norges innsats for atomsikkerhet og ikkespredning verdsatt internasjonalt.

Mål og satsingsområder

Hovedområdet for Regjeringens atomhandlingsplan (2013–2017) er Nordvest-Russland og Ukraina. Hertil kommer aktiviteter i Sentral-Asia i tråd med G7-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og -materiale» (G7GP). Regjeringens atomhandlingsplan vil bli revidert høsten 2017 for en ny fem årsperiode. Det legges opp til at innsatsen fortsatt skal være konsentrert om følgende hovedmålsettinger:

- Redusere risikoen for ulykker og forurensning fra russiske kjernefysiske installasjoner
- Hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie
- Styrke samarbeidslandenes forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Det er videre en prioritet å supplere det bilaterale samarbeidet med Russland og Ukraina med multilaterale samarbeidsformater slik som G7GP og Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP). Fra 2017 er arbeidet videreført i relevante internasjonale fora, herunder i Det internasjonale atomenergibyrået (IAEA), G7GP og Det globale initiativet for bekjempelse av nukleær terrorisme (GICNT).

I samsvar med atomhandlingsplanen og Meld. St. 11 (2009–2010) *Samarbeidet med Russland om atomsikkerhet og miljø i nordområdene* legges det opp til at Norges innsats i 2018 i hovedsak konsentreres om innsats i Russland og Ukraina og at følgende tre innsatsområder i Russland vektlegges:

- *Andrejevbukta på Kolahalvøya 5 mil fra grensen til Norge.* Arbeidet med å legge til rette for trygg fjerning av betydelige mengder brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall fra Nordflåtens nedlagte lageranlegg vil bli videreført. Den første utskipping av det radioaktivt avfallet starter sommeren 2017. Arbeidet ventes å ta fem-seks år. Norge og internasjonale partnere har foreløpig forpliktet seg til å delta frem til oppstart og uttransportering i 2017. Norge vil sammen med flere internasjonale partnere ha interesse av å videreføre samarbeidet med konkrete prosjekter også i perioden utskippingen av det brukte avfallet pågår, frem til 2022 blant annet på beredskaps- og miljøovervåkningsområdet.
- *Tiltak knyttet til sikkerhet og beredskap.* Samarbeidet om sikkerhetstiltak ved Kola- og Leningrad kjernekraftverk videreføres, ikke minst for å sikre god dialog og varsling i tilfelle ulykker. Hovedfokus vil være på tiltak som bidrar til økt kompetanse knyttet til sikker nedlegging av gamle reaktorer. Samarbeid om beredskap og varsling vil være sentralt, bl.a. gjennom jevnlig øvelser.
- *Miljøovervåking.* Videreutvikle norsk-russisk miljøovervåkningsprogram for å ha oppdatert kunnskap om radioaktiv forurensning i miljøet. Konsekvensvurderinger er viktig for å vurdere potensiale for mulig fremtidig forurensning fra atomobjekter som er dumpet eller har sunket i nordlige havområder.

Prosjektsamarbeidet med Ukraina videreutvikles i tråd med norsk initiativ om dette sist på atomtoppmøtet i Washington i 2016. Deler av samarbeidet gjøres sammen med land som Sverige, Tyskland og USA. Det er stort behov for å styrke kompetanse og sikkerhet i Ukraina. Samarbeidet innen kjernekraftsikkerhet, grensekontroll og kontroll med radioaktive kilder og kilder på avveie vil bli videreført. Nært samarbeid med ukrainske atomsikkerhetsmyndigheter blir også prioritert.

Rapport 2016

2016 bidro Norge til å etablere sentral infrastruktur i Andrejevbukta. Norge har i nærmere 20 år

bidratt til å sikre det nukleære materialet og gjennomført tiltak for å forbedre uttak og fjerning av brukt brensel. Man er nå svært nær målet om at Russland kan fjerne det brukte kjernebrenselet på en sikker måte. Det er planlagt at uttransportering av brenselet fra Andrejevbukta til det endelig sluttbehandling ved Majak starter sommeren 2017.

Samarbeidet med russiske myndigheter om oppfølgingen av det omfattende fellestoktet i 2014 for å foreta målinger rundt en russisk sunket atomubåt, ble videreført i 2016. Endelig rapport om forurensningssituasjonen vil foreligge i 2017. Konsekvensvurderingen for atomubåt K27 ble ferdigstilt i 2016 med en omfattende rapport om potensialet for forurensning ved en mulig heving eller om ved å la ubåten bli liggende. Beredskaps- og varslingsrutinene mellom Norge og Russland ble styrket i 2015 og testet gjennom en vellykket øvelse i 2016. Norge har i 2016 også bidratt med sikkerhetsprosjekter ved Kola- og Leningrad kjernekraftverkene for å styrke sikkerhetskultur og beredskap. Samtidig har Norge tatt opp betydningen av nedstengning for de to eldste reaktorene ved Kola kjernekraftverk.

Det har vært et nært bilateralt samarbeid mellom norske strålevernsmyndigheter og søstermyndighetene i Russland og Ukraina som ledd i arbeidet med kapasitetsbygging. Sivilsamfunnsorganisasjoner som Naturvernforbundet, Natur og ungdom og Bellona har med sine prosjekter bidratt til å spre informasjon, sette fokus på atomutfordringene og skape debatt om atomutfordringene i Nordvest Russland. Russiske myndigheter gjennomførte med internasjonale partnere høsten 2016 et vellykket seminar i Murmansk om atomsikkerhetsutfordringene i Nordvest Russland. Representanter fra myndigheter, media og det sivile samfunn deltok.

Erfaringene fra atomsikkerhetssamarbeidet med Russland har vært verdifulle i utviklingen av samarbeidet med Ukraina. Konkrete prosjekter er blitt iverksatt for å øke sikkerheten ved et av landets fire kjernekraftverk og for å hindre smugling av radioaktivt materiale. Et prosjekt for overvåking og sikring av kjernefysiske kilder ved grensen mellom Ukraina og Moldova er igangsatt i samarbeid med USA. I tillegg har samarbeidet med USA bidratt til at utrangert radioaktivt materiale fra industri, medisin og forskning ikke er kommet på avveie. Norge bidro med 25 mill. kroner under Tsjernobylgiverkonferansen i 2015 for å sikre ferdigstillelse av sarkofagen som vil hindre stråling fra den ødelagte reaktoren. Sarkofagen vil i tråd med planen være ferdigbygget i 2017. I for-

bindelse med at Ukrainas president besøkte Oslo høsten 2016, avholdt Norge et internasjonalt koordineringsmøte om atomsikkerhet i Ukraina. Ukraina vil arrangere neste møte i gruppen.

Sammen med sentrale internasjonale partnere videreførte Norge i 2016 avtalen med det internasjonale senter for vitenskap og teknologi (ISTC). Høsten 2016 ble det undertegnet en samarbeidsavtale mellom strålevernsmyndighetene i Hviterussland, Norge, Sverige og Finland. Dette vil bli fulgt opp med konkrete prosjekter for kompetanse- og kapasitetsbygging hos strålevernsmyndigheten i Hviterussland i en fase der de planlegger sitt første kjernekraftverk. Fra norsk side vil atomberedskap være et sentralt samarbeidsområde.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 331,9 mill. kroner for 2018.

Dette inkluderer innlemming av tilskuddsordningen til *Nord-Kaukasus* 22,9 mill. kroner fra post 71, *Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.*

Det er videre rammeoverført kr 1 966 000 til Kunnskapsdepartementet, kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virksomhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet.

Post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv. kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten omfatter frivillige bidrag til reformarbeidet i Europarådet samt til styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og støtte til menneskerettighetsfondet.

Videre omfattes forsoningsprosjekter mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkning på Kypros, herunder drift av Institutt for fredsforskning (PRIO) senter på Kypros, samt tilskudd til nedrustning, ikke-spredning og kjernefysisk sikkerhet.

Posten dekker også driftstilskudd til Norwegian Seismic Array (NORSAR) på Kjeller. NORSAR bidrar til å ivareta norske forpliktelser under Den kjernefysiske prøvestansavtalen (CTBT). NORSAR drifter de i alt seks målestasjonene på norsk territorium som er del av avtalens internasjonale overvåkningssystem og gir råd til norske myndigheter i spørsmål knyttet til verifikasjon og etterlevelse av CTBT.

Bevilgningen omfatter også sekondering av sivilt og militært personell knyttet til sårbare sta-

ter, stabiliseringsinnsats og sikkerhetssektorreform, i tillegg til medlemsavgift til nettverket Open Government Partnership (OGP) hvor Norge har deltatt siden opprettelsen i 2011. Utenriksdepartementet har budsjettansvaret, mens Kommunal- og moderniseringsdepartementet har det faglige ansvaret. Det er opprettet et eget OGP-råd fra det sivile samfunn til dette arbeidet.

ODA-godkjente tiltak til demokrati- og menneskerettighetstiltak dekkes over programområde 03 Internasjonal bistand.

Open Government Partnership

Mål

OGP er et internasjonalt samarbeid hvor myndigheter og sivilt samfunn sammen skal tilrettelegge for økonomisk og sosial utvikling gjennom å arbeide for åpenhet, demokrati og å fremme rettsstaten. I arbeidet med en mer åpen forvaltning står bruk av ny teknologi sentralt.

OGP støtter opp om nasjonale reformer i stater; reformer som forplikter stater til å gjøre forvaltningen mer ansvarlig overfor innbyggerne og øke kvaliteten på offentlige tjenester.

Rapport 2016

Antall medlemsland har økt fra opprinnelig 8 til i dag 70. Alle land som er med i OGP, skal lage en handlingsplan med konkrete forpliktelser knyttet til OGP's hovedmål. Planen skal utarbeides i samarbeid med sivilt samfunn. Det er opprettet et eget OGP-råd som bistår departementene blant annet i arbeidet med handlingsplanene.

Gjennom ulike undergrupper bistår OGP land i arbeidet med handlingsplanene og åpenhetsarbeidet generelt. Alle handlingsplaner revideres av en uavhengig kommisjon Independent Reporting Mechanism (IRM).

Norges tredje arbeidsplan ble ferdigstilt våren 2016, og den andre handlingsplanen er evaluert. Den tredje handlingsplanen inneholder i alt ni forpliktelser, herunder om tiltak i utenriks- og utviklingspolitikken for fremme av ytringsfrihet og uavhengige medier, land-for-land rapportering fra multinasjonale selskaper, og reelt eierskap. Norge deltar i et uformelt nordisk-estisk-nederlandsk samarbeid om OGP-spørsmål.

Reformarbeid i Europarådet

Mål

Bevilgningen skal bidra til reformarbeid i Europarådet og styrking av Den europeiske menneske-

rettighetsdomstolen (EMD). Midler skal brukes bl.a. til å finansiere sekondering av norske jurister til domstolen og en ny sekonderingsordning i samarbeid med den norske Domstolsadministrasjonen. Sekonderingene skal bidra til å redusere antall saker i EMD og vil samtidig bidra til å øke kompetansen om EMD i Norge. Midler kan også benyttes til støtte til prosjekter innenfor rammen av det norsk-initierte menneskerettighetsfondet (HRTF).

Rapport 2016

Norge er den største bidragsyteren til Menneskerettsdomstolens spesialkonto. Spesialkontoen ble opprettet i 2012 for å muliggjøre frivillige bidrag til EMD slik at den kan redusere etterslepet av saker. Pengene som gis til spesialkontoen brukes til å rekruttere jurister fra land med særlig mange saker i domstolen. To norske jurister ble sekondert til henholdsvis EMD og til sekretariatet for gjennomføring av dommer i 2016. Med spesialkontoens hjelp er etterslepet redusert fra over 160 000 saker i 2011 til om lag 80 000 saker ved utgangen av 2016. Det har allikevel vært en økning i antall substansielle saker som behandles i EMD.

Kypros

Mål

Midlene vil bli benyttet til drift av Institutt for fredsforskning (PRIO) senter på Kypros, PRIO Cyprus Centre (PCC), og til forsoningsarbeid i regi av senteret. Prosjektene har som mål å utvikle kontakt og forståelse mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkningen på Kypros. Virkemidlene er forsknings-, dialog- og informasjonsprosjekter om konflikten mellom sør og nord.

Rapport 2016

PRIO har arbeidet med ulike problemstillinger som økonomi, energi, likestilling og konfliktløsning gjennom året. Forskerne som er tilknyttet senteret representerer begge sider av konflikten. Prio-senteret arrangerer ulike temamøter, og forskerne deltar i eksterne arrangementer. Senteret brukes også som en kunnskapsbase, ikke minst av det diplomatiske korps. Senteret er også støttende for norsk næringsliv. PRIO har i en viss grad lagt arbeidet sitt opp etter utviklingen i den FN-ledete dialogen som har foregått på Kypros de siste årene. PRIO har vært engasjert på Kypros

siden 1997, og etablerte PRIO Cyprus Centre i 2005.

Opplysningsarbeid for fred

Støtten til norske frivillige organisasjoners arbeid for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred, nedrustning og konflikthåndtering har vært delt mellom denne posten (ikke ODA-rapporterbar) og kap. 164 *Fred, forsoning og demokratiltak*, post 72 *Globale sikkerhetsutfordringer* (ODA-godkjent som bistand) med særlig vekt på arbeidet for en verden fri for atomvåpen.

Det foreslås at tilskuddsordningen opplysningsarbeidet for fred, som under denne posten utgjør 0,3 mill. kroner, avvikles. Jf. også omtale under kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, ny post 75 *Nedrustning og utvikling*.

Mål

Midlene skal bidra med støtte til aktører som jobber for å informere allmennheten og beslutningstakere om trusselen atomvåpen utgjør ved å gi den norske befolkning et innblikk i den reelle effekten denne type våpen har og hvorfor Norge støtter internasjonale konvensjoner som forhindrer spredning og bruk av denne typen masseødeleggelsesvåpen (ikke ODA-godkjent som bistand).

Rapport 2016

I 2016 ble bevilgningen under posten brukt til å støtte sivilsamfunnsorganisasjoners arbeid for en verden fri for atomvåpen gjennom organisasjoner som Nei til atomvåpen, Norge fredsråd og Norske leger mot atomvåpen. De ble også gitt støtte til tiltak som belyser terrorisme og voldelig ekstremisme som årsaker til konflikt gjennom et prosjekt med tankesmien Minotenk.

Nedrustning, ikke-spredning og NORSAR

Ordningen benyttes til å støtte opp om internasjonale organisasjoners nedrustnings- og ikke-spredningsarbeid.

Verifikasjon av kjernefysisk nedrustning er et hovedsatsingsområde for Norge. Det gis støtte til norske tekniske fagmiljøers samarbeid om dette gjennom NorNed-samarbeidet som består av Statens strålevern, Forsvarets forskningsinstitutt, Institutt for energiteknikk og Norwegian Seismic Array (NORSAR). Det mangeårige samarbeidet med Storbritannia om verifikasjon videreføres

gjennom et utvidet firepartssamarbeid med også svenske og amerikanske institusjoner. Norge arbeider aktivt innenfor Det internasjonale partnerskapet for verifikasjon av nedrustning (IPNDV). Denne innsatsen må ses i sammenheng med Norges arbeid for verifikasjon i FN.

Innsats for å minimere bruken av høyanriket uran (HEU) i sivil sektor er et norsk satsingsfelt og en viktig forpliktelse fra Nuclear Security Summit i 2016. Norge vil i 2018 være vertskap for et internasjonalt symposium om temaet. Det norske fagmiljøet, ledet av Statens strålevern, spiller en sentral rolle i dette. Ordningen benyttes til å understøtte innsatsen.

Norges internasjonale forpliktelser som følge av traktaten om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengninger (Prøvestansavtalen) ivaretas av Norwegian Seismic Array (NORSAR). NORSAR mottar årlige tilskudd til drift av målestasjoner i Norge og til å ivareta nasjonale forpliktelser under Prøvestansavtalen. En årlig refusjonsordning innebærer at Prøvestansorganisasjonen (CTBTO) tilbakebetaler NORSAR deler av utgiftene til drift av målestasjoner i Norge.

Mål

- Arbeide for å skape internasjonal enighet om og fremgang for nedrustning og ikke-spredning.
- Styrke arbeidet med verifikasjon av kjernefysisk nedrustning gjennom NorNed, herunder støtte til firepartssamarbeidet mellom Norge, Storbritannia, USA og Sverige, engasjement i det internasjonale partnerskapet for verifikasjon av nedrustning (IPNDV) og oppfølging av den norsk-ledete resolusjonen i FNs generalforsamling (Res. 71/67) om kjernefysisk nedrustning.
- Gjennomføre et internasjonalt symposium om minimering av høyanriket uran i sivil sektor.
- Overholdelse av internasjonale forpliktelser som følge av Prøvestansavtalen gjennom tilskudd til NORSAR.

Rapport 2016

Gjennom mangeårig samarbeid og utvikling av tekniske løsninger har Nored-gruppen bidratt til å fremheve ikke-kjernevåpenstaters relevans i verifikasjon av kjernefysisk nedrustning. NorNed spilte en sentral rolle i Norges internasjonale engasjement på feltet også i 2016. Norge fikk bred tilslutning for en egen resolusjon om verifikasjon av kjernefysisk nedrustning i FNs generalforsam-

ling høsten 2016. Resolusjonen løfter frem og forankrer verifikasjonsarbeidet i FN og blant medlemslandene. Som følge av resolusjonen vil FN nedsette en mellomstatlig ekspertgruppe og anmodet om nasjonale innrapporteringer om kjernefysisk verifikasjon. Tilskuddet til NORSAR gikk til drift av de i alt seks målestasjonene i Norge, overvåking av seismiske hendelser, og til faglig oppfølging av norske forpliktelser i henholdt til Prøvestansavtalen (CTBT).

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 41,3 mill. kroner for 2018.

Reduksjonen fra 2017 knyttet til innlemming av tilskuddsordningen til *Nord-Kaukasus* 22,9 mill. kroner under post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland*.

Post 76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Parisavtalen trådte i kraft i 2016. Oppfølging og gjennomføring av denne avtalen og andre klimatiltak støttes over denne posten gjennom bidrag til FNs klimakonvensjon, teknologisamarbeid, utfasing av subsidier til fossile brenslere, forskning på klimafinansiering, samt norsk klimadiplomati. I tillegg støtter flere andre kapitler og poster i budsjettet gjennomføring av Parisavtalen.

Bidraget til FNs klimakonvensjon støtter gjennomføring av forhandlingsmøter og oppfølging av beslutninger fattet under Konvensjonen, inkludert Parisavtalen og Kyotoprotokollen. Bidraget er viktig for å sikre global deltakelse og legitimitet, støtte til utviklingsland, oppfølging og kontroll av lands forpliktelser under avtaleverket.

Det gis støtte til forskning på klimafinansiering i regi av CICERO, fordi dette er relevant for det internasjonale klimasamarbeidet, det grønne skiftet og økt kunnskap om klimarisiko ved investeringer.

Det internasjonale energibyrået (IEA) anslår at det på verdensbasis i 2015 ble brukt 325 mrd. USD til å subsidiere konsum av fossile brenslere. Dette er en betydelig nedgang fra 2014, hvor IEA sitt anslag var 490 mrd. USD. Nedgangen skyldes både lavere oljepriser og reformer i en rekke land. Subsidier til fossile brenslere bidrar til økte klimagassutslipp og miljøskader, dårlig luftkvalitet og helseskader, konkurransevridning, ineffektiv ressursallokering, negativ karbonpris og gir redusert budsjettmessig handlefrihet. Den norske strategien for internasjonalt samarbeid for å fremme

reform av subsidier til fossile brensler, som ble vedtatt av Regjeringen i 2014, gjennomføres med høy prioritet både i utenriks- og utviklingspolitikken.

Posten dekker også kjøp av utslippskvoter gjennom Verdensbankens karbonfond. For de fleste prosjekter betales det når kvotene leveres.

Mål

Det foreslås å støtte:

- Utslippsreduksjoner, klimatilpasning og robuste økosystemer på land og i havet, bl.a. til gjennomføring av Parisavtalen og andre klimatiltak.
- Tiltak for økt kunnskap på miljø- og klimaområdet, som både næringslivet og myndigheter skal ha nytte av, inkludert om tilpasning, utslippsreduksjon, klimafinansiering og klimarisiko ved investeringer. Dette gjennom bl.a. støtte til forskning og utredninger, samt styrket formidling og tilgang til kunnskap og informasjon.
- Reform og utfasing av subsidier til fossile brensler som er skadelige for miljø, klima og helse, som motvirker rettferdig fordeling og som undergraver bærekraftig utvikling.

Rapport 2016

I 2016 ble det utbetalt totalt om lag 37,5 mill. kroner til internasjonale klima- og miljøtiltak over programområde 02 *Utenriksforvaltning*.

Fra norsk side legges det stor vekt på den multilaterale prosessen under FNs Klimakonvensjon, herunder Parisavtalen og Kyotoprotokollen. Det ble utbetalt 15,3 mill. kroner til FNs Klimakonvensjon for oppfølging og gjennomføring av avtaleverket, inkludert støtte til utviklingsland, rapportering og kontroll av lands gjennomføring av forpliktelser. Bidraget til FNs klimakonvensjon er med

dette mer enn halvert i forhold til nivået i de siste årene, men Norge er fortsatt en betydelig bidragsyter og støttespiller til den multilaterale prosessen.

Regjeringen bidro med støtte til Bellona og Sahara Forest Project sin paviljong *Towards 2050 – Enabling Carbon Negative Solutions and Restorative Growth* under FNs klimakonferanse i Marrakech, november 2016. Paviljongen førte sammen næringsliv, forskning, det sivile samfunn og myndigheter. Paviljongen fikk også støtte fra næringslivet.

Regjeringen vedtok i 2014 Norges strategi for internasjonalt samarbeid for reform av fossile subsidier og økte bidragene til reformer både på programområde 02 og programområdet 03 gjennom henholdsvis Verdensbanken (ESMAP) og *Global Subsidies Initiative under International Institute for Sustainable Development (IISD)* til 100 mill. kroner i en flerårig satsing. Innsatsene støtter lands arbeid med å utvikle subsidier til fossilt brensel.

Til Verdensbankens karbonfond ble det utbetalt 1,4 mill. kroner. Foruten å levere internasjonalt godkjente kvoter til Norge, har fondet også bidratt betydelig til videreutvikling av internasjonale kvotemarkeder. Øvrige bidrag gikk blant annet til ulike tiltak for å øke kunnskap på miljø- og klimaområdet, herunder støtte til studier og seminarer i regi av OECDs klimaekspertgruppe og forskning på klimafinansiering i regi av CICERO, som har etablert et internasjonalt senter for klimaforskning som involverer både forskning, næringsliv, finanssektoren og myndighetene i arbeidet, samt støtte til den åttende Trondheimskonferansen om koblingene mellom biologisk mangfold og landbruk.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 40,7 mill. kroner for 2018.

Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	473	2 119	2 150
70	Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	9 862	12 339	12 672
	Sum kap. 0119	10 335	14 458	14 822

Globale sikkerhetsutfordringer, som voldelig ekstremisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet, digitale trusler og spredning av masseødeleggelsesvåpen utgjør samlet sett en økende trussel mot Norge og norske interesser. Eksempler er norske fremmedkrigere som reiser til eller returnerer fra Syria, avanserte dataangrep mot norske myndigheter eller bedrifter og norskregistrerte skip som seiler i piratutsatte farvann. Hertil kommer organisert kriminalitet som kan undergrave sårbare stater og forårsake vold og konflikt. Ofte virker globale sikkerhetsutfordringer gjensidig forsterkende og kan ramme oss på nye måter. For Norge er det derfor viktig å se utviklingspolitikk og sikkerhetspolitikk i sammenheng og utvikle en helhetlig politikk for å møte disse sikkerhetsutfordringene.

Norge støtter i 2017 aktivt opp under FNs generalsekretærs arbeid for å etablere en ny anti-terrorarkitektur i FN, med sikte på å få etablert et eget anti-terrorkontor direkte underlagt generalsekretæren.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Bevilgningen skal dekke driftsutgifter til tiltak som styrker den norske kompetansen og innsatsen under kapitlet, herunder analyser, utredninger, arrangementer, møter, konferanser og øvelser i samarbeid med andre departementer eller statlige etater, fagmiljøer som nasjonale og internasjonale organisasjoner og tenketanker.

Bevilgningen dekker videre kvalitetssikrings tiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene, direkte kostnader til profilering av tilskuddsmidlene og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap, når arrangementets formål er knyttet til formålene innenfor kapitlet.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 2,2 mill. kroner for 2018.

Post 70 Globale sikkerhetstiltak mv., kan overføres, kan nyttes under post 01

Bevilgningen på posten omfatter støtte til globale sikkerhetstiltak som styrker den norske kompetansen og innsatsen for globale sikkerhetstiltak.

Mål

- Bidra til økt kompetanse om aktuelle sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder konvensjonelle og ukonvensjonelle trusler og utfordringer, og konsekvenser for norske interesser.
- Støtte opp under internasjonalt samarbeid for å forebygge, håndtere og bekjempe radikalisering, voldelig ekstremisme, terrorisme, organisert kriminalitet og ulovlig handel, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom.
- Bidra til arbeidet mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og materialer som kan anvendes i en slik sammenheng, blant annet i internasjonale organisasjoner som FN og IAEA.
- Styrke den norske innsatsen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler for slike våpen gjennom aktivt og målrettet arbeid innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.
- Styrke transatlantisk samarbeid og dialog om sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder bidra til å fremme politikk i NATO som kan sikre Alliansens politiske og militære relevans.

Rapport 2016

Utenriksdepartementet har også i 2016 lagt vekt på kunnskapsutvikling gjennom å bygge opp og gi støtte til toneangivende norske og internasjonale forskningsmiljøer innen terrorbekjempelse og forebygging av voldelig ekstremisme. Det er bl.a. inngått samarbeid med NUPI, innen digital sikkerhet og digital sabotasje i norsk petroleumsvirksomhet, Forsvarets forskningsinstitutt, Senter for ekstremismeforskning v/UiO, Institute for Strategic Dialogue (ISD), Global Center on Cooperative Security, Prevention Project/Royal United Services Institute (RUSI) angående kontraterror og voldelig ekstremisme, Globale Initiative against Transnational Organized Crime vedrørende smugling og organisert kriminalitet, Interpol om bekjempelse av piratvirksomhet samt UNODC for bekjempelse av piratvirksomhet. Støtteordningen har bidratt til gjennomføring av regjeringens handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme fra 2015, samt FNs handlingsplan for forebygging av voldelig ekstremisme.

Norge har vært en pådriver for å få forebygging av voldelig ekstremisme høyere på FNs dagsorden. Dette forblir en prioritet. Norge har vært ledende for fremme av kvinners deltakelse og kjønnsperspektivet i denne innsatsen. Norge styrket samarbeidet med Women's Alliance for Security Leadership (WASL) i 2016, og under FNs Generalforsamling i fjor tok Norge, i samarbeid med WASL og UN Women, initiativ til å opprette en dialogmekanisme (GSX-Global Solutions Exchange) mellom sivilsamfunn og myndigheter om forebygging av voldelig ekstremisme. Formålet er å skape en arena for deling av kunnskap og erfaringer, samt å formulere konkrete anbefalinger til beslutningstagere. Norge støtter Fuuse og

Deeyah Khans arbeid med kunst og media så vel som forskning som ser nærmere på både menns og kvinners kjønnsroller og livsbetingelser, hva som driver radikaliserings og hvordan vi best kan støtte opp om disse som arbeider for fellesskap, rettigheter og fred. Norge har påtatt seg en ambassadørrolle for UN Womens arbeid med kjønn og forebygging av voldelig ekstremisme og etablert tett dialog med Den afrikanske union om tematikken. Norge har også støttet ungdomsnettverket YouthCAN, som i 2016 talte om lag 1 000 medlemmer fra Europa, Midtøsten, Nord-Afrika og Asia. Norge støttet videre aktiviteter knyttet til den globale alliansen av kvinneorganisasjoner som arbeider mot voldelig ekstremisme, og har gjennom det satt fokus på kjønnsperspektivet. Norge har også bidratt til å styrke det internasjonale nettverket av *Sterke byer* sin rolle i kampen mot voldelig ekstremisme på lokalt plan.

Norge støttet i 2016 German Marshall Funds treårige prosjekt om transatlantisk sikkerhet og NATO med 1,76 mill. kroner for å bidra til ny kunnskap og anbefalinger for det transatlantiske samarbeidet og NATO. Innenfor rammen av prosjektet har det vært organisert tre seminarer med vekt på transatlantisk lederskap og alliert tilpassning til nye sikkerhetsutfordringer. Norge støttet også Carnegie Endowment for international Peace i 2016 med 1,24 millioner kroner for å vurdere konsekvenser av Russlands endrede utenrikspolitikk. Det ble også gitt norske bidrag til Joint Training and Evaluation Centre i Georgia og Cooperative Airspace Initiative.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 12,7 mill. kroner for 2018.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen

Utgifter under programkategori 03.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 428 241	1 576 456	1 612 889	2,3
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	234 353	266 758	263 869	-1,1
144	Fredskorpset	44 449	45 886	56 316	22,7
Sum kategori 03.00		1 707 043	1 889 100	1 933 074	2,3

Programkategori 03.00 *Administrasjon av utviklingshjelpen* omfatter bevilgninger til administrasjon av offisiell utviklingsbistand (ODA). Utgiftene forvaltes i samsvar med OECDs regelverk som gir direktiver for hvilke administrative utgifter som kan rapporteres som ODA-midler.

Utenriksdepartementets administrative ansvar og oppgaver er nærmere omtalt under programkategori 02.00 *Administrasjon av utenriktjenesten*.

Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll er nærmere omtalt i Del I, pkt. 2 *Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene*. Vi viser også til omtale under pkt. 3 *Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform* og under programkategori 02.00 i Del II.

Tilskuddsordningene forvaltes av blant annet Utenriksdepartementet, herunder utenriksstasjonene, Norad, Fredskorpset og Norfund. Videre

kan enkelte ordninger bli delegerte til andre etater.

Selv om vi må anerkjenne at det alltid vil være risiko knyttet til forvaltningen av bistandsmidler, og nye bistandsformer og innsats i ustabile områder krever stadig utvikling av forvaltningen, har vi samtidig etablert nulltoleranse for økonomiske misligheter i alle Norges programmer og alt vi gir støtte til. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres. Det legges vekt på å styrke både kompetanse og kapasitet på dette feltet, samtidig som Regjeringen vektlegger økt effektivitet i bistandsforvaltningen.

Norads og Fredskorpsets organisering og ressursbruk skal gjennomgås høsten 2017.

Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	1 401 022	1 544 954	1 579 230
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	24 352	31 502	33 659
89	Valutatap (disagio)	2 867		
	Sum kap. 0140	1 428 241	1 576 456	1 612 889

Post 01 Driftsutgifter

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, hhv. programområde 02 *Utenriksforvaltning* og programområde 03 *Internasjonal bistand*. Det er knyttet egne driftsbudsjetter til hvert av disse programområdene. Om lag 40 pst. av utenriksstjernetens ansatte jobber med administrasjon av utviklingshjelpen.

Det vises til omtale i innledningen til programkategorien. Posten dekker lønns- og driftsutgifter til administrasjon av utviklingshjelpen i Utenriksdepartementet og ved utenriksstasjonene. Dette er utgifter som kan klassifiseres som offisiell utviklingshjelp iht. OECD/DACs regelverk.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 1 579,2 mill. kroner for 2018. Økningen fra 2017 skyldes i hovedsak pris- og kursjustering av Utenriksdepartementets driftsutgifter. Utenriksstasjonene betaler i hovedsak varer og tjenester og lønn til lokalansatte i lokal valuta og Utenriksdepartementet kompenseres etterskuddsvis for dette.

Det vises også til forslag til romertallsvedtak II om fullmakt til å overskride bevilgningen mot tilsvarende merinntekter under kap. 3140 *Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen*, post 05 *Refusjon spesialutsendinger mv.*

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Posten dekker utgifter til større anskaffelser og ombygginger i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 33,7 mill. kroner for 2018. Økningen fra 2017 skyldes i hovedsak prisjustering av Utenriksdepartementets driftsutgifter.

Post 89 Valutatap (disagio)

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå valutatap eller valutagevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt valutatap på kap. 140 *Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen*, post 89 *Valutatap (disagio)*. Eventuell valutagevinst foreslås ført på kap. 3140 *Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen*, post 89 *Valutagevinst (agio)*, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Kap. 3140 Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2018
		2016	Saldert budsjett 2017	
89	Valutagevinst (agio)	2 784	0	0
	Sum kap. 3140	2 784	0	0

Post 89 Valutagevinst (agio)

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå valutatap eller valutagevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt valutatap på kap. 140 *Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen*, post 89 *Valutatap (disagio)*. Eventuell valutagevinst foreslås ført på kap. 3140 *Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen*, post 89 *Valutagevinst (agio)*, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2018
		2016	Saldert budsjett 2017	
01	Driftsutgifter	234 353	266 758	263 869
	Sum kap. 0141	234 353	266 758	263 869

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker administrasjonsutgiftene for Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad).

Norad har som hovedoppgave å bistå Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene med faglig rådgivning på det utviklingspolitiske området, bistå i arbeidet med kvalitetssikring av norsk utviklingssamarbeid, initiere og gjennomføre evalueringer av utviklingssamarbeidet, kommunisere om langsiktig utviklingssamarbeid og resultater, samt forvalte tilskudd i henhold til årlig tildeling fra Utenriksdepartementet, med de føringer som ligger i Prop. 1 S og Stortingets vedtak.

Norad skal gjennomføre bistandsforvaltningen effektivt og med høy kvalitet.

Norad skal også yte faglig rådgivning av høy kvalitet på bestilling fra departementet og utenriksstasjonene. Rådgivningen vil omfatte både forvaltningsmessige og sektorfaglige aspekter ved alle bistandsformer. Rådgivningen skal bidra til god forvaltningspraksis og forbedret resultat- og

risikostyring og resultatrapportering i alle deler av bistandsforvaltningen.

Norad bidrar med bistandsfaglig rådgivning til hele utenriktjenesten innenfor samtlige av Regjeringens utviklingspolitiske satsingsområder. Tverrgående hensyn, som likestilling, menneskerettigheter, korrupsjonsbekjempelse og miljø- og klimahensyn, skal ivaretas i alle relevante sammenhenger.

Bekjempelse av økonomiske misligheter skal ha en sentral plass i Norads virksomhet.

Norad skal bistå Klima- og miljødepartementet (KLD) i forvaltning og spørsmål i tilknytning til klima- og skogsatsingen. Norad får tilført driftsmidler fra kap. 1482 *Internasjonale klima- og utviklingstiltak*, post 01 *Driftsutgifter* til dekning av driftsutgifter i denne sammenheng.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 263,9 mill. kroner for 2018.

Kap. 144 Fredskorpset

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	44 449	45 886	56 316
	Sum kap. 0144	44 449	45 886	56 316

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker administrasjonsutgiftene for Fredskorpset.

I tillegg til ordinære driftsutgifter som lønns- og personalutgifter, administrasjon og kommunikasjonsvirksomhet, omfatter posten også programrelaterte aktiviteter som monitorering, risikostyring, partner- og nettverkssamlinger samt interne og eksterne arrangementer i nord og sør.

Fredskorpset skal ha et fortsatt fokus på effektivitet, kvalitet og kompetanse. Gjennom god forvaltningspraksis skal Fredskorpset sikre at det er god sammenheng mellom ressursbruk og resultater. Det skal legges til rette for effektiv og målrettet saksbehandling og drift gjennom videreutvikling av interne styringsstrukturer og –systemer.

Fredskorpset skal vedlikeholde og videreutvikle elektroniske verktøy slik at de ivaretar krav til blant annet digitalisering, personvern, innsyn mv. Fredskorpsets prosjekthåndteringsverktøy skal ivareta de kravene som til enhver tid stilles til effektivitet, resultatstyring, arbeidsflyt og krisehåndtering, og vil videreutvikles i tråd med dette.

Arbeidet med internkontroll og gjennomgående risikovurdering av forvaltning og portefølje videreføres sammen med mål- og resultatstyringsarbeidet og vektlegging av sikkerhet og beredskap for fredskorpsdeltakere og egne ansatte.

Fredskorpset skal ha fokus på kunnskaps- og programutvikling gjennom samarbeidsprosjekter med andre aktører innenfor internasjonal frivillighet og partnerskap, både i inn- og utland.

Fredskorpset står foran utarbeidelse av sin nye treårige strategi for 2018–2020, basert på departementets føringer for prioriterte arbeidsområder. Samtidig vil det bli ansatt ny direktør våren 2018. Det kan være naturlig å se disse prosessene i sammenheng.

Departementet utredet våren 2017 lokalisering av Fredskorpset. Regjeringen besluttet i juni 2017 å flytte Fredskorpset til Førde i løpet av 2018. Flyttingen til Førde antas å medføre omstillingskostnader i 2018, og posten foreslås styrket med 10 mill. kroner.

Flyttingen vil gjøre det nødvendig å se på hvordan virksomhetens kompetanse kan opprettholdes og videreutvikles slik at Fredskorpset kan fortsette som et relevant fagmiljø og virkemiddel i norsk utviklingssamarbeid. Regjeringen har besluttet at det innen årsskiftet skal foretas en gjennomgang av Fredskorpsets organisering og ressursrammer. Denne ble igangsatt i august 2017 med sluttleveranse 31. desember 2017.

På oppdrag fra Utenriksdepartementet leverte Fredskorpset flytteprosessskisse 10. oktober 2017. Departementet vil nå gjennomgå denne samt hensynta konklusjonene fra gjennomgangen av Fredskorpsets organisering og ressursrammer. Fredskorpset vil på bakgrunn av dette utarbeide en virksomhets- og flytteplan innen 1. mars 2018. Tillitsvalgte vil bli løpende orientert og involvert i arbeidet i henhold til Hovedavtalen i staten. Omstillingsprosessen skal foregå innenfor retningslinjene som er fastsatt i «Personalpolitikk ved omstillingsprosesser» i samsvar med Hovedtariffavtalen, Hovedavtalen og Særavtale om virkemidler ved omstillinger i staten.

Utenriksdepartementet vil eventuelt komme tilbake til Stortinget i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2018.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 56,3 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 10,4 mill. kroner fra 2017, som i hovedsak knyttes til engangskostnader ved flytting til Førde.

Programkategori 03.10 Bilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
150	Bistand til Afrika	2 126 937	2 319 640	2 328 640	0,4
151	Bistand til Asia	580 315	611 500	816 500	33,5
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	569 764	556 000	726 000	30,6
153	Bistand til Latin-Amerika	77 972	100 000	190 000	90,0
	Sum kategori 03.10	3 354 988	3 587 140	4 061 140	13,2

Norge gir langsiktig bilateral bistand til land i Afrika, Asia, Midtøsten og Latin-Amerika.

Det overordnede målet for bistanden er fattigdomsreduksjon. Regjeringen satser på utvalgte områder som er spesielt viktige for utvikling og fattigdomsreduksjon, herunder utdanning, jobbskaping gjennom næringsutvikling, og styresett. Videre prioriteres respekt for universelle menneskerettigheter, inkludert like rettigheter for kvinner og menn som en forutsetning for bærekraftig utvikling. Klimautfordringen er knyttet til utviklingsmulighetene i fattige land. Viktige områder for Norge er fornybar energi, miljø og bærekraftig forvaltning av naturressurser samt matsikkerhet. Ved omfattende og akutte krisesituasjoner kan postene under denne programkategorien også benyttes til humanitære formål.

Fattigdomsreduksjon og utvikling hindres i mange sårbare land av vold og konflikt og mangel på stabilitet, økonomisk inkludering og institusjoner som fremmer rettferdighet. Mange stater evne til å forebygge og tilpasse seg sosiale, økonomiske og miljømessige belastninger eller katastrofer er svak eller fraværende. Det er nødvendig med en økt spissing av tiltak rettet mot årsakene til at noen land er mer sårbare enn andre. Bevilningene under denne programkategorien vil kunne brukes til slike tiltak, som ett av flere elementer i Regjeringens strategi for sårbare stater og regioner, og som tillegg til innsatsen over andre budsjettposter.

Alle land har et ansvar for egen utvikling. Godt styresett og demokratisk utvikling, menneskerettigheter, sikkerhet og stabilitet, og korrupsjonsbekjempelse er viktig i denne sammenhengen. Landenes evne og vilje til en demokratisk utvikling og etterlevelse av menneskerettigheter skal ha betydning for omfang og innretning av bistanden.

Midlene under denne programkategorien skal benyttes fleksibelt til å styrke muligheten til å gjennomføre nasjonale utviklingsplaner, utvikle velfungerende offentlige institusjoner, et aktivt sivil samfunn og en levedyktig privat sektor. For utviklingssamarbeid i enkeltland, primært i partnerland i kategori 1: *Land for langsiktig strategiske partnerskap*, søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eierskap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling.

Bistand som gis under denne programkategorien kjennetegnes ved at støtten primært gis direkte fra Norge til ulike aktører i samarbeidslandene.

I 2016 ble halvparten av midlene, 1,7 mrd. kroner, kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner, 27 pst. gjennom norske, lokale og internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner og 18 pst. til myndighetene i samarbeidslandene, eller stattilstat bistand. Andelen støtte gjennom multilaterale organisasjoner på landnivå har økt de siste årene, fra 35,2 pst. i 2012 til 49,8 pst. i 2016, samtidig som

stat-til-stat bistandens andel har blitt redusert fra 33,4 pst. i 2012 til 17,9 pst. i 2016. De viktigste sektorene for den langsiktige bilaterale bistanden i 2016 var godt styresett med 34 pst., økonomisk utvikling og handel med 32 pst. og utdanning med 12 pst.

Mange utfordringer krever løsninger i fellesskap med andre land. Dessuten kan land i sør ofte ha vel så stort utbytte av å dele erfaringer seg imellom som med land i nord. Støtte til regionalt samarbeid, både gjennom regionale organisasjoner og gjennom samarbeid mellom to eller flere land, utgjør en viktig del av utviklingssamarbeidet under denne programkategorien.

Det legges stor vekt på å dokumentere resultater. Der behovene for bistand er store, vil ofte risi-

koen for ikke å oppnå målene være høy. For å redusere risikoen for mangelfull måloppnåelse eller økonomiske misligheter, benyttes systemer og metoder for kvalitetssikring og evaluering av utviklingssamarbeidet. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse.

Som en del av oppfølgingen av Stortingets vedtak nr. 586 i sak nr. 3, 18. april 2017, jf. omtale under Programområde 03 *Internasjonal bistand*, er det nedenfor utarbeidet en oversikt der støtten til partnerlandene over kapitlene og postene på denne programkategorien anslås for 2018.

Tabell 11.1 Planlagt utvikling i bistand til partnerlandene over regionbevilgningene, programkategori 03.10¹

	(i 1 000 kr)		
	2016	2017	2018
	Bistand programkat.	Prognose programkat.	Indikativt nivå programkat.
	03.10	03.10	03.10
<i>Kategori 1. Land for langsiktige partnerskap</i>			
Etiopia	158 452	248 000	248 000
Liberia	88	4 000	14 000
Malawi	406 727	360 000	340 000
Mosambik	126 493	150 000	150 000
Myanmar	50 022	52 000	55 000
Nepal	35 400	60 000	60 000
Tanzania	186 377	176 000	176 000
Uganda	167 589	60 000	60 000
<i>Kategori 2. Land med behov for stabilisering og konfliktforebygging</i>			
Afghanistan	374 828	390 000	570 000
Haiti	5 985	42 500	82 500
Jordan	772	0	0
Libanon	5 000	10 000	10 000
Mali	63 515	112 000	130 000
Niger	44 000	103 000	110 000
Palestina ²	421 266	390 000	390 000
Somalia	186 993	210 000	220 000
Syria	3 811	8 000	8 000
Sør-Sudan	208 306	258 000	270 000
<i>Kategori 3. Land sentrale for bekjempelse av globale utfordringer</i>			
Brasil	19 930	7 500	3 000
Colombia	1 906	18 000	68 000
Indonesia	11 340	2 000	2 000
Nigeria	73 400	91 300	100 000
Sør-Afrika	22 100	23 000	25 000
Tunisia	9 132	34 000	100 000

¹ I tillegg til regionbevilgningene under programkategori 03.10, kommer betydelig støtte til partnerlandene over andre poster.

Dette gjelder særlig de tematiske postene under programkategori 03.20, kap. 160–169, blant annet humanitær bistand, fred- og forsoning, utdanning, faglig samarbeid, miljøtiltak, sivilt samfunn samt kvinner og likestilling.

² I tillegg kommer kjernestøtten til UNRWA som var på 113 mill. kroner i 2016, og er planlagt til 125 mill. kroner i 2017 og 2018.

For en samlet oversikt over norsk bilateral bistand i 2016 fordelt på land og kapittel/post vises det til vedlegg og til norsk bistand i tall på www.norad.no.

Vedtaket nr. 578, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen i kommende bistandsbudsjett sikre at andelen som går til de minst utviklede landene, ikke synker og at innsatsen for å bistå landene med de største utviklingsutfordringene, som flere land i Afrika sør for Sahara, økes.»

Grunnlaget for vedtaket er et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om

reform av utviklingspolitikken. Dokument 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp ved at støtten til MUL-land sør for Sahara økes i budsjettforslaget for 2018. Regionbevilgningen for Afrika økes for 2018, og det legges opp til å øke støtten vesentlig til sårbare land i Vest-Afrika og Sahel-området (Mali, Liberia, Niger og Tchad) og til regionale tiltak. Mange av problemene og konfliktene som bidrar til fattigdom og nød i Sahel-området er av regional karakter. I 2018 legger Regjeringen opp til å inkludere Uganda som nytt partnerland for langsiktig samarbeid, og både Liberia og Niger foreslås som nye partnerland for norsk bistand. En stor andel av bistanden over tematiske poster og gjennom internasjonale organisasjoner vil gå til MUL-land, f.eks. under kap. 169 *Global helse og utdanning*.

Kap. 150 Bistand til Afrika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2018
		2016	Saldert budsjett 2017	
78	Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 126 937	2 319 640	2 328 640
	Sum kap. 0150	2 126 937	2 319 640	2 328 640

Ifølge IMF var syv av verdens 10 raskest voksende økonomier i perioden 2011 til 2015 i Afrika. Det afrikanske kontinent er blitt et interessant marked for utenlandske investeringer, også for norsk næringsliv.

Problemer i den globale økonomien reflekteres imidlertid også i Afrika. For 2017 forventer IMF en beskjeden framgang til 2,6 pst. Denne veksten er imidlertid sårbar for eksterne faktorer knyttet til et strammere internasjonalt lånemarked og en forventet generell økning i proteksjonistisk handelspolitikk. Av interne faktorer framheves særlig faren for manglende institusjonelle og økonomiske reformer, økte sikkerhets- og kli-

matrusler og politisk ustabilitet knyttet til valg. Mesteparten av veksten forventes i tillegg å komme i Afrikas tre største økonomier, hhv. Sør-Afrika, Angola og Nigeria.

Fallende råvarepriser har bidratt til lavere vekst. Dette gjelder særlig for de oljeproduserende landene. Veksten fordeler seg også ujevnt og ulikhetene innad i landene er store. Selv for de minst utviklede landene, der økonomien fortsatt vokser sterkt, er ikke veksten stor nok til å skape jobber for de store ungdomskullene som følger av den kraftige befolkningsveksten. Afrika har den raskest voksende befolkningen i verden, og det forventes at befolkningen doubles innen 2050.

Tabell 11.2 BNP vekst i Afrika sør for Sahara (i pst)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 anslag
Afrika sør for Sahara	7,0	5,0	4,3	5,3	5,1	3,4	1,4	2,6
Oljeeksportland	9,2	4,7	3,9	5,7	5,9	2,6	-1,4	0,9
Mellominntektsland	6,9	4,5	4,3	4,7	4,6	2,7	0,5	1,8
Lavinntektsland	7,2	6,9	4,5	7,2	6,8	5,6	4,4	5,2

Kilde: IMF, Regional Economic Outlook: Sub-Saharan Africa, April 2017.

Afrika sør for Sahara er høyt prioritert for norsk bistand. Samlet er det denne regionen som mottar mest norsk støtte. Flere samarbeidsland i Afrika, slik som Tanzania, Malawi, Somalia, Etiopia, Uganda og Sudan/Sør-Sudan, har vært blant de største mottakerne de siste ti årene.

Bærekraftsmålene utgjør en ramme for innsatsen. Utviklingssamarbeidet med land i Afrika sør for Sahara er konsentrert rundt de fem hovedsatsingsområdene som trekkes frem i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*: 1) utdanning, 2) helse, 3) næringsutvikling og jobbskaping, 4) klima, fornybar energi og miljø samt 5) humanitær bistand. Regjeringen fortsetter å konsentrere bistanden om færre land samt å bruke bistand katalytisk for å utløse ytterligere kapital og verdiskaping. Norges engasjement i Vest-Afrika og Sahel styrkes, blant annet gjennom nyåpnet ambassade i Mali.

Afrika sør for Sahara gjorde store fremskritt innenfor utdanning og helse i tiden mellom 1990 og 2015. Andelen av barn som skrives inn i grunnskolen økte fra 52 pst. til 80 pst. i denne perioden. Andelen av barn som dør før de fyller fem år har sunket med over 50 pst. Andelen mødre som dør i barsel er redusert med nær 50 pst. de siste to tiår. Regjeringen fortsetter innsatsen for å styrke utdanningsatsingen i Afrika sør for Sahara i tråd med Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling*. En stor del av midlene kanaliseres multilateralt og gjennom globale fond. I tillegg til utdanningsstøtten under kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning* øker satsingen på utdanning over regionbevilgningen for Afrika. Særlig jenters adgang til utdanning har prioritet. Det samme gjelder helseatsingen. Innsats for primærhelsetjenester, inkludert mødrehelsetjeneste, kvinners reproduktive helse og kampen mot kjønnslemlestelse vil være viktig. Helse- og utdanningsatsingen er

nærmere omtalt under kap. 169 *Global helse og utdanning*.

Engasjementet for helse og utdanning i Afrika sees også i sammenheng med norsk innsats for kvinners rettigheter og likestilling. Regjeringen vil, i samarbeid med afrikanske aktører, fortsette å styrke kvinners rettigheter og deltakelse i politiske prosesser så vel som i arbeidsliv og økonomisk utvikling. Dette tjener kvinners interesser og er også god økonomisk politikk. Kvinners deltakelse vil bidra til økt og inkluderende vekst. Høyere utdanning blant jenter fører til lavere fødselstall, bedre kvinnehelse, reduserer befolkningsveksten og bremser presset på knappe naturressurser. Se også omtale av Regjeringens innsats for kvinners rettigheter og likestilling under omtalen av spesielle tema i Del III og under kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

I henhold til OECD defineres 56 land i dag som land med høy grad av sårbarhet. Innen 2035 regner man med at rundt 80 pst. av de som lever i ekstrem fattigdom vil leve i en kontekst som er definert som sårbar. Halvparten av de ekstremt fattige i verden befinner seg i Afrika sør for Sahara, og 70 pst. lever på under 3,10 dollar pr. dag, mens over 35 pst. er analfabeter. Store grupper blir systematisk fanget i fattigdom. Dette gjelder mange kvinner og jenter, mennesker som lever på landsbygda, etniske minoriteter, migranter, flyktninger og de som lever i områder med konflikt.

Afrikas konflikter utvikler seg gjerne i områder med svak sentral styring, og i flere tilfeller er ikke-statlige aktører involvert. Det gir grobunn for organisert kriminalitet og voldelig ekstremisme. Grupper med varierende grad av tilknytning til internasjonale terrornettverk har etablert seg i Nord-Afrika og beltet fra Sahel til Afrikas Horn. Mange av Afrikas sikkerhetspolitiske utfordringer har en regional dimensjon og kan ikke løses ved å satse på tiltak i enkeltland alene. Samtidig styrkes

afrikanske lands vilje og evne til å håndtere sikkerhetsutfordringer på kontinentet. Gjennom politisk samarbeid og utviklingssamarbeid vil Regjeringen støtte opp om denne utviklingen. Den afrikanske union (AU) blir stadig mer toneangivende, og bedring av afrikanske institusjoners sivile kapasitet til å forebygge, håndtere og løse konflikter er en sentral del av Norges samarbeidsavtale med AU fra 2015. Dette omfatter også subregionale organisasjoner som Economic Community of West African States (ECOWAS) og Interngovernmental Authority on Development (IGAD).

Landene i Afrika har varierende kapasitet til å håndtere sårbarhet og omstilling. Med mange og langvarige humanitære kriser blir det nødvendig å jobbe på en annen måte. Det må mer langsiktighet inn i den humanitære bistanden og mer fleksibilitet inn i den langsiktige. Dette vil i årene som kommer prege norsk innsats på felt som forebygging av humanitære kriser, utvikling og godt styresett, fredsbevarende arbeid og næringsfremme. Det er viktig å se disse innsatsene i sammenheng og derfor har Regjeringen utarbeidet et strategisk rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner. Langsiktig innsats over dette kapittelet og humanitær innsats komplimenteres av tiltak for stabilisering under kap. 162 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner*.

Afrika vil de neste tiårene ha en sterk økning i antall mennesker i produktiv alder da 70 pst. av befolkningen, ifølge FN, er under 30 år. Dette er potensielt en ressurs. En betydelig del av den høye økonomiske veksten i mange afrikanske land har imidlertid vært knyttet til ressursutvinning og kapitalintensivt næringsliv med lite sysselsetting og svært begrensede ringvirkninger. Uten en inkluderende vekst og modernisering av økonomien, vil befolkningsøkningen være en betydelig trussel for utviklingsprosessen. I takt med høy befolkningsvekst, lokal konflikt og mangel på arbeidsplasser øker også store menneskeforflytninger, særlig gjennom kraftig urbanisering, flukt og migrasjon internt i Afrika og økende migrasjon til Europa. Det forventes at denne tendensen vil forsterkes i framtiden.

I følge Verdensbanken trenger Afrika reformer som legger til rette for private investeringer, utvikling av lokale markeder, bedre offentlige tjenester og infrastruktur samt styrking av nasjonal

ressursmobilisering. Norge fokuserer på kapasitetsbygging knyttet til mobilisering av nasjonale ressurser. Det omfatter skattesamarbeid, rammebetingelser for privat næringsliv, klimasmart landbruk, energisektoren, blå økonomi, inkludert marine ressurser samt programmene fisk for utvikling og olje for utvikling. Den brede utdanningssatsingen må også ses på som en indirekte støtte til jobbskaping generelt, der innsats for yrkesopplæring er særlig relevant.

Afrikanske land etterspør i større grad utenlandske investeringer. Regjeringen arbeider for partnerskap med afrikanske land som er bredere både politisk og økonomisk enn tradisjonell bistand. Dette innebærer også å skape gode og forutsigbare rammebetingelser for privat sektor. Under sitt G20-formannskap lanserte Tyskland *Compact with Africa*. I dette initiativet vil interesserte afrikanske land forplikte seg til å bedre sitt investeringsklima i nært samarbeid med Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet og Den afrikanske utviklingsbanken. G-20-land vil oppfordre sitt næringsliv til å satse i disse landene. Dette er i tråd med norsk tenkning. Som gjesteland i G20 har derfor Norge blitt med på landspesifikke *compacts* i Tunisia og Ghana.

Regjeringen vil fortsette å styrke demokrati og menneskerettigheter i Afrika i tråd med føringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Landenes menneskerettighetsforpliktelser skal danne grunnlag for dialog og samarbeid. Uavhengig av tematikk og sektor skal utviklingssamarbeidet være rettighetsbasert med vekt på deltagelse, ansvarlighet og ikke-diskriminering.

Bevilgningen under kapittelet foreslås nyttet til tiltak gjennom både multilaterale og bilaterale kanaler. Innsatsen vil være basert på situasjonen i enkeltland og videreutvikles i samarbeid med Norges statlige samarbeidspartnere så vel som med FN og regionale aktører, samt private organisasjoner og aktører. Multilaterale organisasjoner, som FN og Verdensbanken, bidrar også til fattigdomsreduksjon i Afrika gjennom de kjernemidlene de mottar. Den afrikanske utviklingsbanken står i en særstilling gitt sitt afrikanske eierskap, og omtales under kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*.

Tabell 11.3 Indikatorer på situasjonen i land i Afrika

	BNP pr. innbygger US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	Forventet levealder	Barne-dødelighet pr. 1000 levende-fødte under 5 år	Likestilingsindeks ¹	Pst.andel barn innskrevet på skole	Korrupsjonsindeks ²	Pst.andel av befolkningen med tilgang til elektrisitet	Rangering på HDI indeksen ³
	2015	2014–2015	2015	2015	2015	2015	2016	2014	2015
Etiopia	619	9,6	65	59	0,499	86 ^a	34	27	174
Liberia	456	0,0	61	70	0,649	38	37	9	177
Malawi	372	2,8	64	64	0,614	97 ^b	31	12	170
Mali	724	6,0	58	115	0,689	56	32	27	175
Mosambik	529	6,6	55	79	0,574	89	27	21	181
Niger	359	3,6	62	96	0,695	62	35	14	187
Nigeria	2 672	2,7	53	109	.	64 ^c	28	58	152
Somalia	549	.	56	137	.	.	10	19	.
Sør-Afrika	5 718	1,3	57	41	0,394	83 ^d	45	86	119
Sør-Sudan	731	-6,3	56	93	.	28	11	5	181
Tanzania	879	7,0	65	49	0,544	78 ^a	32	16	151
Uganda	705	5,1	59	55	0,522	84	25	20	163

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index. Skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

³ Rangering av 188 land basert på landets score på Human Development Index (HDI), en indeks som måler tre ulike dimensjoner av menneskelig utvikling

. Tall ikke tilgjengelig

a 2014

b 2009

c 2010

d 2005

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Post 78 Regionbevilgning for Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Partnerland

Etiopia

Myndighetenes hovedprosjekt fortsetter å være økonomisk vekst og bærekraftig utvikling. Etiopias utviklingsplan legger opp til en årlig økonomisk vekst på 11 pst., hovedsakelig drevet av offentlige investeringer. Den gir en større rolle til privat sektor og tar sikte på økning i utenlandske investeringer. 2016 var krevende for Etiopia, og

IMF anslår at den økonomiske veksten ble redusert til 6,5 pst. i budsjettåret 2015/16, hovedsakelig på grunn av tørke.

Etiopia kan vise til en god fordelingspolitikk i afrikansk kontekst og er et av få land på kontinentet som oppnådde flere av FNs tusenårsmål innen fristen i 2015. Unntaket er målene vedrørende kvinners rettigheter. Kvinner står overfor en rekke utfordringer knyttet til diskriminering, helse, landrettigheter og deltakelse i arbeidslivet.

I 2015 og 2016 ble Etiopia rammet av den verste tørken på over 50 år. Nærmere 20 millioner mennesker hadde behov for humanitær bistand. Omfattende bidrag fra etiopiske myndigheter og

det internasjonale samfunn forhindret at tørkeka-
tastrofen utviklet seg til en alvorlig sultkatastrofe.
Etiopia er i 2017 igjen rammet av tørke, og det for-
ventes at mange millioner mennesker vil ha behov
for assistanse.

I oktober 2016 ble det innført unntakstilstand i
Etiopia som følge av omfattende demonstrasjoner,
uroligheter og ødeleggelse i deler av landet. Sik-
kerhetssituasjonen stabiliserte seg mot utgangen
av 2016, og unntakstilstanden ble opphevet i
august 2017. Årsakene til demonstrasjonene var
sammensatte. Styresettutfordringer, en opplevelse
av mangelfull politisk representasjon, historisk
rivalisering mellom befolkningsgrupper og økt
frustrasjon over mangel på jobber var blant de
mest sentrale årsakene. Nasjonale og internasio-
nale organisasjoner rapporterte også om en for-
verret menneskerettighetssituasjon.

Etiopia fortsetter sin *åpen-dør*-politikk overfor
flyktninger og huser Afrikas nest største flyktnin-
gebefolkning, om lag 800 000 flyktninger. For å
møte flyktingenes behov for mer langsiktige løs-
ninger, tilbyr Etiopia økt tilgang til arbeid, utdan-
ning og lokal integrering. Norge mottar samtidig
en stor andel etiopiske asylsøkere. Etiopia er et
viktig samarbeidsland for Norge i Afrika. Landet
er en regional stormakt, både innenfor Den afri-
kanske union (AU) og i arbeidet for stabilitet på
Afrikas Horn. Etiopia er også en viktig partner for
Norge i multilaterale fora.

Utviklingssamarbeid med Etiopia er hovedsa-
kkelig rettet mot fire områder: klima (herunder
støtte til skog og klimasmart landbruk), mennes-
kerettigheter (herunder styresett, demokrati og
kvinnens rettigheter), utdanning (med fokus på
jenters utdanning, kvalitet i skolen og utdanning i
krise) og humanitær bistand knyttet til matsikker-
het og flyktninger. Samarbeidet kanaliseres gjen-
nom myndighetene, Verdensbanken, FN-systemet
og norske og etiopiske sivilsamfunnsorganisasjo-
ner.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støt-
ter Norge Etiopia over blant annet kap. 163 *Nød-
hjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*,
og gjennom det norske klima- og skoginitiativet,
forvaltet av Klima- og miljødepartementet (KLD).

Liberia

Det kommende presidentvalget i oktober 2017
preger det politiske bildet i Liberia. Sittende presi-
dent Ellen Johnson Sirleaf stiller ikke til gjenvalg.
De siste 13 årene har Liberia vært preget av rela-
tiv politisk stabilitet. Landets demokratiske insti-
tusjoner er imidlertid fortsatt svake. Både proses-

sen opp mot og utfallet av valget i 2017 blir avgjø-
rende for landets politiske fremtid.

Landets brutto nasjonalprodukt falt med 90
pst. gjennom nesten tjue år med vanstyre og bor-
gerkrig. Siden krigens slutt i 2003 har Liberia sett
en relativ rask økonomisk vekst, med en gjennom-
snittlig årlig vekst på 7 pst. fra 2007 til 2014. Kom-
binasjonen av ebola-utbruddet, fallende råvarepri-
ser, særlig for gummi og jernmalm, og sviktende
markeder førte så til en stopp i veksten. I 2016 var
veksten negativ og veksten for 2017 er forventet å
ligge på 3,2 pst., mye som følge av økning i gull-
og landbruksproduksjon.

Korrupsjonen i Liberia er høy og finnes på alle
samfunnsnivåer. Det har vært flere saker i offent-
lige institusjoner, men systemet har vist begrenset
evne til å forfølge disse. Til tross for politisk vilje
har president Sirleaf ikke maktet å håndtere kor-
rupsjonsutfordringen i løpet av sine 11 år ved
makten.

Sikkerhetssituasjonen er stabil, men sårbar.
FNs fredsbevarende operasjon i Liberia (UNMIL)
har fått utvidet mandat til etter valget, men med
en ytterligere nedtrapping av personell i 2017.
Norge har vært en viktig bidragsyter til UNMIL i
mange år, spesielt på politisiden. Liberia tok for-
melt over ansvaret for egen sikkerhet i juni 2016.
Liberia er på agendaen i FN's fredsbyggingskom-
misjon, og en fredsbyggingsplan for Liberia er
under utarbeidelse.

Liberia ble erklært ebola-fritt i juni 2016, men
ebola-utbruddet i 2014 tok nesten 5 000 liv og
bremset landets utvikling på de fleste sektorer.
Det er fortsatt utfordringer knyttet til tilgang til
helsetjenester og utdanning og rammede menne-
sker blir fortsatt stigmatisert.

Liberia har ratifisert flere menneskerettighets-
konvensjoner, men oppfølgingen er mangelfull.
Flere menneskerettighetsbrudd skyldes tradisjo-
nelle praksiser, herunder omskjæring av kvinner,
samt barn som tas ut av skolen til fordel for tradi-
sjonell opplæring i regi av stammeledere, *bush
schools*. De mest alvorlige menneskerettighets-
bruddene er knyttet til svakheter i justissektoren,
korrupsjon i det offentlige og vold mot kvinner og
barn, inkludert voldtekt, vold i nære relasjoner og
menneskesmugling.

Norge har vært en av de viktigste partnerne i
gjenoppbygningen av energisektoren i Liberia.
Energiektoren er fortsatt kjernen i norsk
utviklingssamarbeid med landet, med støtte over
kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*. Norge
inngikk også i 2014 et større samarbeid med Libe-
ria om bevaring av landets tropiske skog. Samar-
beidet forvaltes av KLD.

Malawi

Malawi er i all hovedsak et fredelig og relativt stabilt land som har gjort gode fremskritt over mange år. Landet har imidlertid makroøkonomiske utfordringer og fattigdommen er stor. Inflasjonen var på over 20 pst. mot slutten av 2016. Svak valutakurs, klimavariasjoner, ikke-diversifisert jordbruk, lang og dyr transportvei til eksportthavner samt lav lokal betalingsevne trekkes ofte fram som hindre for økonomisk vekst.

I 2016/2017-sesongen var det rikelig med nedbør. Dette skulle i utgangspunktet tilsi gode avlinger og nok mais til å fø befolkningen, men landet ble rammet av det invaderende insektet *Fall Armyworm*. Effekten på sesongens avlinger er foreløpig usikker, men en håper å unngå en situasjon som i 2016 der store deler av befolkningen ble avhengig av mathjelp.

Befolkningsveksten medfører press på tilgjengelig land og allerede sårbare naturressurser. I tillegg legger befolkningsveksten ytterligere press på myndighetenes allerede begrensede leveringsevne når det gjelder tilgang og kvalitet på utdanning- og helsetjenester. Det anslås at befolkningen vil femdobles fra 17 millioner i 2015 til 87 millioner i 2100.

Myndighetene fortsatte med omfattende reform av landbruk og offentlig finansforvaltning i 2016. Verdensbanken vurderer effekten av reformen som positiv og gjenopptok budsjettstøtte.

Det har vært forbedringer i lovverket for å beskytte menneskerettighetene, men gjennomføringen er svak. Kvinneandelen i parlamentet er på kun 16 pst. Kvinner og jenter er utsatt for kjønnsbasert vold og ulike former for skadelig kulturell praksis. Lovregulering av nedre aldersgrense for å inngå ekteskap til 18 år er en viktig milepæl i arbeidet.

Det norske utviklingssamarbeidet med Malawi er hovedsakelig konsentrert om helse, utdanning, landbruk/klima, demokratisk styresett, menneskerettigheter og offentlig finansforvaltning. Disse er blant nøkkelsektorene for Malawis utvikling.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støtter Norge Malawi over blant annet kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 70 *Global helse*, kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn* (Kulturtiltak) og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Mali

Konflikten i Nord-Mali og sikkerhetssituasjonen generelt har innvirkning på alle aspekter ved sam-

funnsutviklingen i landet. Gjennomføringen av fredsavtalen fra juni 2015 og retur av statlig administrasjon til hele Malis territorium går sakte. Denne situasjonen skaper et maktvakuum som ulike terroristgrupper utnytter, og det er regelmessige angrep mot maliske styrker, FN-operasjonen MINUSMA og sivile. De fleste angrepene skjer i nord- og midt-Mali, men også hovedstaden Bamako har blitt rammet, sist i mars 2016. Utviklingen i sentrale deler av Mali er spesielt bekymringsfull, med økende vold, fravær av myndighetskontroll, og klare tegn på spredning i regionen.

Konflikten i Mali er kompleks og uforutsigbar med et stort antall væpnede grupper som stadig skifter allianser. Konflikten handler også om kontroll over handelsruter, som i tillegg til ordinære varer brukes til smugling av narkotika, våpen og mennesker. Høy arbeidsledighet blant unge lokker mange til væpnede grupper og kriminalitet. Lokale konflikter om tilgang til dyrkbar jord og vann forsterkes av klimaendringer og tørke. Denne sårbareheten har stor betydning for landbruket, økonomisk utvikling og menneskers dagligliv. Frustrasjonen over svak statlig styring, korrupsjon og sosioøkonomiske problemer fører til misnøye også i sør.

FN-operasjonen MINUSMA og den franske antiterroroperasjonen Barkhane bidrar til å stabilisere landet. Sikkerhetssituasjonen påvirker imidlertid MINUSMAs evne til å følge opp sitt fredsbevarende mandat, og FN-operasjonen sliter med både underbemanning og mangel på tilstrekkelig utstyr.

Krisene har ført til en stor migrasjon av folk fra nordlige til sørlige regioner og til nabolandene. Fortsatt er 37 000 fordrevne i eget land og om lag 140 000 i flyktningleirer i Mauritania, Niger og Burkina Faso. Den humanitære situasjonen i Mali er vanskelig, særlig i nord. Mangelen på rent drikkevann er prekær. Feilernæring er en utfordring i hele Mali. OCHA anslår at 3,7 millioner maliere har behov for humanitær bistand.

Kun 56 pst. av barn i skolepliktig alder er innskrevet på skole og enda færre gjennomfører grunnskolen. Tallene for jenter er mye lavere enn for gutter. Kvaliteten på utdanningen er utilfredsstillende, og det er store forskjeller mellom skoler i byene og på landsbygda. Flere skoler er i dag drevet av NGOer, inkludert programmer for akseletert utdanning. Staten er avhengig av internasjonal støtte for å legge til rette for at barn får den skolegangen de har krav på.

Den vedvarende konflikten har satt menneskerettighetene under press. Væpnede grupper i

nord anklages for alvorlige brudd på grunnleggende menneskerettigheter i form av seksuelle overgrep, rekruttering av barnesoldater og streng praktisering av islamsk lov. Kvinners rettigheter står svakt. Kvinner kan ifølge loven ikke eie land alene. Kjønnslēmlestelse er svært utbredt. Estimater fra 2013 viser at 91,4 pst. av kvinner i alderen 15 – 49 år er utsatt for denne praksisen. Et lovforslag om kriminalisering av kjønnslēmlestelse er utarbeidet, men forventes ikke vedtatt i den aktuelle situasjonen.

Norge fortsetter å trappe opp engasjementet i Mali som en del av en helhetlig Sahelsatsing og har etablert ny ambassade i Bamako i 2017. Norsk innsats bygger på erfaringene fra Sahelprogrammet bygget opp etter tørkekatastrofen på 1980-tallet, og har som mål å redusere og forebygge sult, fattigdom og konflikt gjennom bedret matsikkerhet og lokale forsoningsprosesser. Dagens innsats har videre fokus på stabilisering og demokratisering og støtte til implementering av fredsavtalen, samt økt støtte til utdanningssektoren. Norge samarbeider med maliske institusjoner, FN og frivillige organisasjoner.

Ytterligere aktiviteter i Mali støttes blant annet under kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter* samt kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*. Norge gir pliktige bidrag til FN-operasjonen MINUSMA under kap. 116 *Deltaking i internasjonale organisasjoner*.

Mosambik

Fornytt væpnet konflikt og avsløringen av skjulte, statsgaranterte lån på over 1,4 mrd. dollar preget Mosambik i 2016. I mai 2016 kom forhandlingsprosessen i gang mellom regjeringspartiet FRELIMO og RENAMO ved hjelp av internasjonale meklere. Denne brøt sammen, men partene har startet en ny dialog basert på to hovedspor, demilitarisering og desentralisering og er enige om våpenstillstand. Norge deltar i en internasjonal kontaktgruppe for fredsprosessen, ledet av Sveits. Den tekniske arbeidsgruppen for desentralisering og avvæpning er i gang med arbeidet. En revisjonsrapport om de hemmelige lånene er overlevert myndighetene. For å gjenopprette troverdighet og et godt samarbeidsklima med sine internasjonale samarbeidspartnere må myndighetene vise handlingsvilje i oppfølgingen.

Sikkerhetssituasjonen har forverret seg som følge av konflikten. Politiet er svakt og har få ressurser. Mosambik hadde sin landgjennomgang i Menneskerettighetsrådet i januar, og har aksep-

tert 180 av 210 anbefalinger, noe som viser omfanget av menneskerettighetsutfordringer.

Mosambik preges av svake institusjoner og kontrollmekanismer. Skillet mellom stat, regjeringsparti, og privat sektor er utydelig. Regjeringspartiet har rent flertall og opposisjonen har begrenset innflytelse. Presidenten har satt i gang en forsiktig reformprosess ved å utpeke nye statsråder basert på faglig kompetanse og gjennomføringsevne.

Mosambik er rangert som et av verdens mest sårbare land for klimaendringer. Landet har blitt rammet av tørke. Mer enn 2,1 millioner innbyggere ble rammet av manglende matsikkerhet i 2016 og begynnelsen av 2017.

Det er de siste årene påvist store gassfelt til havs, og det samme er forventet å være tilfelle for olje. Er funnene kommersielt drivverdige vil det trolig bli investert stort i landet over de neste ti-årene, og landet har mulighet for å bli et mellomminntektsland innen 2030. Mosambik har for øvrig store maritime ressurser, med en kystlinje tre ganger så lang som Norges. Norske bedrifter er i ferd med å etablere seg med tildels store investeringer.

Bærekraftig forvaltning av naturressurser, energi, næringsutvikling, styresett og støtte til fredsprosessen er hovedområder for samarbeidet med Mosambik.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støtter Norge Mosambik blant annet under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Niger

President Issoufou er inne i sin andre og siste periode som president. Han har klart å holde landet relativt stabilt, og har et solid styringsgrunnlag i parlamentet. Det politiske ordskiftet er roligere enn før, men landet har opplevd økende sosial uro blant annet på grunn av økte priser og manglende lønnsutbetalinger til offentlige ansatte.

Niger er blant de fattigste landene i verden og befinner seg på nest-nederste plass på FNs Human Development Index (2016). Den økonomiske utviklingen preges av at veksten på 3-5 pst. ikke holder tritt med befolkningsveksten, som er den høyeste i verden. Statens inntekter kommer hovedsakelig fra eksport av uran og olje, samt handel med kveg og landbruksvarer med Nigeria. Denne handelen har blitt sterkt redusert som følge av Boko Harams terrorvirksomhet i Tsjad-

sjøregionen. Tilbakevendende tørke og klimaendringer er dessuten en stor utfordring for landbruksproduksjon. Den humanitære situasjonen i landets sørøstlige region, Diffa, har i tillegg vært ekstra vanskelig på grunn av krigen mot Boko Haram, og mesteparten av befolkningen er avhengig av nødhjelp.

Statens begrensede inntekter gir myndighetene lite økonomisk handlingsrom til å skape utvikling og bedre offentlige tjenester som helse og utdanning. Niger preges dessuten av en ineffektiv statsadministrasjon og økende korrupsjon.

Myndighetene fremhever at sikkerhet er en forutsetning for utvikling. Siden 2010 har Nigers budsjettandel til sikkerhet blitt mangedoblet og utgjør 10 pst. av BNP. Sikkerhetstruslene kommer både fra Boko Haram og et stadig økende antall jihadist-grupper i Sahel. Niger er aktivt med i flere initiativ for å møte sikkerhetstruslene, inkludert den multinasjonale fellesstyrken Multinational Joint Task Force (MNJTF) mot Boko Haram og et lignende sikkerhetssamarbeid med nabolandene innenfor sammenslutningen G5 Sahel.

Svake økonomiske utsikter bidrar til utstrakt migrasjon for sesongbasert arbeid til naboland i regionen. Få nigerere migrerer mot Europa, men Niger var i 2016 et viktig transitland for migrasjon nordover. Motiltak fra myndighetenes side, blant annet gjennom samarbeid med EU, har bidratt til en reduksjon i denne trafikken.

Til tross for en viss grad både pressefrihet og forsamlingsfrihet, har man sett en svak tilstrømming av menneskerettighetene i Niger de siste årene. Kvinners stilling i samfunnet er svak, med begrensede rettigheter til å arve land og manglende politisk deltakelse. Innskriving av jenter i skolen er økt, men rundt en tredjedel faller fra før fullført grunnskole. 28 pst. av jentene er gift før de er 15 år og mange får barn i ung alder.

Norge fortsetter å styrke samarbeidet med Niger etablert i 2015 innen utdanning, reproduktiv helse og matvaresikkerhet.

Gjennom EUs flergiverfond for Afrika bidrar Norge også til tiltak for å håndtere migrasjonsutfordringene og støtte til sysselsetting. Videre mottar Niger støtte fra kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter* og kap. 169 *Global helse og utdanning*.

Nigeria

Nigeria er Afrikas mest folkerike land, Afrikas største oljeproducent og en sentral politisk aktør. Landet er svært oljeavhengig, og oljeprisfallet i

2014 ledet Nigeria inn i en økonomisk resesjon, den første på flere tiår. I 2016 krympet økonomien parallelt med stigende inflasjon. For å forhindre ytterligere inflasjonen devaluerte den nigerianske sentralbanken valutaen i midten av 2016. Tiltaket ble kritisert av det internasjonale pengefondet for å hindre utenlandske investeringer.

De første månedene i 2017 viste noen tegn til bedring, men var også preget av president Buharis langvarige sykeopphold i London. I presidentens fravær har visepresident Osinbajo holdt tak i den økonomiske politikken. Regjeringen lanserte en plan for økonomisk utvikling og vekst, med ambisjoner om økonomisk diversifisering innen landbruksutvikling, mineralutvikling, foredlingsindustri og infrastruktur. Mangelfull elektrisitetsforsyning forblir imidlertid en utfordring. Regjeringens siktemål om 7 pst. vekst er svært ambisiøst og avhengig av en markant høyere oljepris. IMF og Verdensbanken estimerer en vekst for Nigeria på 0,8-1 pst. for 2017 og 1,9-2,5 pst. i 2018.

Nigeria karakteriseres av store klasseskiller og høy arbeidsledighet. Flere millioner mennesker lever i fattigdom og utgjør et stort potensial for sosial uro og migrasjonspress. Sikkerhetssituasjonen er preget av en rekke konflikter. Myndighetenes militære offensiv mot terrorgruppen Boko Haram har gitt resultater. Det forsterkede samarbeidet med nabolandene Niger, Kamerun og Tsjad i fellestyrken Multinational Joint Task Force (MNJTF) for å nedkjempe terrorgruppen fortsetter. Boko Harams territoriale kontroll er svekket, men de utfører mindre angrep, ofte ved bruk av selvmordsbombere. I Niger-deltaet var det i 2016 en rekke sabotasjeaksjoner mot ulike oljeinstallasjoner, som medførte en dramatisk nedgang i oljeproduksjonen. I 2017 har dette avtatt og myndighetene på føderalt nivå er mer engasjert i å løse konflikten.

Den humanitære situasjonen i Tsjadsjø-regionen ble belyst på Oslo-konferansen som ble avholdt i februar 2017. Situasjonen forblir vanskelig og det er fortsatt store udekkete behov. Konflikten med Boko Haram har resultert i nærmere 3 millioner internt fordrevne og flyktninger til nabolandene, hovedsakelig til Niger og Kamerun.

Norsk næringsliv har vært engasjert i petroleumssektoren i Nigeria i mange år. Andre næringer viser også interesse. Det bilaterale forholdet mellom Norge og Nigeria er styrket gjennom økt politisk dialog, samarbeid og besøksutveksling. Over flere år har Norge bidratt med betydelige midler til forbedring av mødre- og barnehelse i nord. Det har også vært en gradvis økning i utdanningsstøtten til Nigeria de siste årene. Norsk bila-

teralt utviklingssamarbeid med Nigeria er konsentrert om godt styresett, kvinner, fred og sikkerhet samt økt innsats for trygge skoler og fredsbyggende tiltak i det nordlige Nigeria.

Nigeria mottar også støtte under blant annet kap. 169 *Global helse og utdanning*.

Somalia

Somalia gjennomførte i 2016/2017 en fredelig valgprosess og maktoverføring til ny president og regjering. Mohamed Abdullahi Farmaajo vant det indirekte presidentvalget i Somalia 8. februar 2017, der det til slutt sto mellom fire kandidater. Tidligere president Hassan Sheikh aksepterte nederlaget og gratulerte Farmaajo med seieren. Farmaajo ble offisielt innsatt som ny president 22. februar 2017. Norsk-somaliske Hassan Ali Khaire ble utnevnt til statsminister.

Valget til parlamentet tok lang tid og preget utviklingen i Somalia på alle områder. Prosessen har vært mer inkluderende enn tidligere, men samtidig preget av uregelmessigheter og korrupsjon. Andre presserende oppgaver har i liten grad blitt håndtert.

Valget av ny regjering er blitt svært positivt mottatt og har åpnet et nytt mulighetsvindu. Under en stor Somalia-konferanse i London bekreftet det internasjonale samfunnet sitt engasjement for å bistå Somalia videre innen sikkerhet, og politisk og økonomisk utvikling.

Det nye regimet står foran store utfordringer. Etter mer enn to tiår med borgerkrig og fravær av fungerende sentralmyndigheter er Somalia et av verdens mest ustabile, sårbare og fattige land. Blant konsekvensene er sultkatastrofer, kronisk humanitær krise, menneskerettighetsbrudd, omfattende flyktninge- og migrasjonsstrømmer, terrorisme og piratvirksomhet. Det bor om lag 40 000 somaliere i Norge, den største ikke-vestlige gruppen av innvandrere.

Statsbudsjettet for føderalregjeringen var i 2016 i underkant av 250 mill. USD. Administrasjon og sikkerhetssektoren utgjorde mer enn 85 pst. av utgiftene. Det antas at økonomien vokser, drevet av somalisk diaspora. Større vekst hemmes av sikkerhetssituasjonen, politisk usikkerhet, dårlige rammevilkår og svake institusjoner. Den afrikanske unions fredsopprettende styrker i Somalia, AMISOM, har sammen med somaliske styrker hatt militær fremgang over lengre tid, og redusert terrorbevegelsen al-Shabaabs territorielle kontroll. Til tross for at al-Shabaab er svekket, har de fremdeles operasjonell kapasitet som medfører at sikkerhetssituasjonen fortsatt er svært dårlig.

Siden mai 2012 har nesten ingen skip i internasjonal fart blitt kapret. Nedgangen i kapringer skyldes forebyggende tiltak til sjøs. Grunnlaget for sjørøveriet ligger imidlertid på land. De kriminelle nettverkene er i stor grad intakte, og utfordringen er de underliggende årsakene som fattigdom, arbeidsløshet og et svakt rettsapparat. I 2017 har man sett en gjenopptaking av kapringer, hovedsakelig av de samme nettverkene som tidligere.

Menneskerettighetssituasjonen i landet er svært krevende. Brudd på menneskerettighetene er utbredt, inkludert drap på menneskerettighetsaktivister og journalister, manglende tilgang til rettssystemet, rekruttering av barnesoldater samt omfattende kjønnsbasert vold mot kvinner og jenter. Korrupsjon er et gjennomgripende problem i Somalia, som rangerte lavest på Transparency Internationals korrupsjonsindeks i 2016.

Det norske engasjementet i Somalia er blant annet rettet mot godt styresett og styrking av demokratiet, med vekt på institusjons- og kapasitetsbygging og økt mobilisering av nasjonale ressurser, fred og forsoning, bekjempelse av sjørøveri og arbeidsintensive tiltak rettet mot ungdom. Somalia er pilotland for Norges innsats mot kjønnslemlestelse av jenter. Gjennom Olje for Utvikling-programmet er det igangsatt kapasitetsbygging av somaliske myndigheter og en kartlegging av petroleumssektoren.

Norge gir også støtte til Somalia over andre bevilgninger, kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, kap. 164 *Fred og forsoning og demokrati* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Sør-Afrika

African National Congress (ANC) har styrt Sør-Afrika uavbrutt siden apartheids fall og innføringen av demokrati i 1994. I afrikansk sammenheng er landet stabilt, med i utgangspunktet sterke institusjoner og en fri og uavhengig presse. Dårlige økonomiske tider har medført enorm arbeidsløshet, forverring av sosiale forhold, krise i utdanningssektoren og svekking av relasjoner mellom de forskjellige rasegrupperingene. Det politiske bildet preges av medieoppslag som kobler sentrale politikere til ømtålige næringsliv og korrupsjonssaker. Dette svekker befolkningens tillit til landets styresmakter. Liten tro på Sør-Afrikas kredittverdighet og en nedgradering av denne til bunnivå, er også et tydelig signal på at heller ikke utenlandske investorer ser lyst på den nåværende situasjonen.

I 2017 avgjøres hvem som skal ta over rollen som ANCs leder, og antagelige presidentkandidat for valget i 2019. Sittende president, Jacob Zuma må gå av etter han nå har sittet i to perioder som partileder. Det liberale partiet Democratic Alliance (DA) tok etter lokalvalget i 2016 over makten i sentrale storbyer som Johannesburg, Pretoria og Port Elizabeth. Partiet Economic Freedom Fighters (EFF) utfordrer også ANCs tidligere befestede makt.

Sør-Afrikas økonomi preges av lav vekst og underskudd i handelsbalansen. Lave råvarepriser, tørke og tilstanden i den internasjonale økonomien er viktige årsaker til dette. Andre faktorer som virker negativt inn på økonomien er kriminalitet, korrupsjon, mangel på kvalifisert arbeidskraft i enkelte sektorer og et dårlig grunnutdanningssystem.

Sør-Afrika er fremdeles en sentral aktør på det afrikanske kontinent selv om landets innflytelse synes redusert. Landet ser seg selv som en naturlig mekler og tilrettelegger i fredsarbeid, i og utenfor Afrika, i lys av egne erfaringer med overgangen fra apartheid til demokratisk styresett. Norge har lange historiske forbindelser til Sør-Afrika og regnes som en nær alliert av ANC i anti-apartheid-kampen. Forholdet mellom Norge og Sør-Afrika preges i dag av god politisk dialog og samarbeid innen handel, økonomi, forskning og kultur. Utviklingssamarbeidet fokuserer på klima, miljø, menneskerettigheter og demokrati, forvaltning av naturressurser, samt fred og sikkerhet regionalt.

Sør-Afrika mottar også støtte blant annet under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Sør-Sudan

Borgerkrigen i Sør-Sudan har ført landet ut i en ny humanitær katastrofe med hungersnød og en ny regional flyktningkrise som omfatter flere millioner mennesker. Det er rapportert om omfattede og svært alvorlige menneskerettighetsovergrep og grov seksuell vold knyttet til kamphandlinger over hele landet.

Bakgrunnen for konfliktene er spenninger internt mellom ulike fraksjoner i overgangsregjeringen, samt maktkamp mellom president Salva Kiir og den tidligere visepresidenten Riek Machar som oppholder seg i Sør-Afrika. Det internasjonale samfunn med FNs sikkerhetsråd, den regionale samarbeidsorganisasjonen IGAD og den Afrikanske Union i spissen har søkt å dempe krigs-

handlingene og få fredsprosessen tilbake på sporet, men hindringene og utfordringene er mange. Fredsavtalen fra august 2015, der partene blant annet forpliktet seg til våpenhvile, maktfordeling i den etablerte overgangsregjeringen, samt omfattende reformer av lovverk, sikkerhetssektor og ressursforvaltning, er brutt på flere punkter.

Norge arbeider som del av Troikaen sammen med USA og Storbritannia, for at det politiske sporet gjenopptas ved at myndighetene og opposisjonsgruppene samles om gjennomføring av fredsavtalen. I tillegg arbeides det for at Sikkerhetsrådet vedtar målrettede sanksjoner og våpenembargo for å legge press på partene.

Den regionale sikkerhetsstyrken som FNs sikkerhetsråd vedtok å opprette etter krigshandlingene i 2016, er ikke utplassert. Styrkens mandat er demilitarisering av Juba for å beskytte sivile. Styrken vil kunne komme i tillegg til FNs fredsbevarende styrke (UNMISS) på 12 000 mann som allerede er i landet. Økonomien i Sør-Sudan er i en dyp krise. I 2017 slo myndighetene fast at sentralbankens reserve for utenlandsk valuta var brukt opp. En økonomisk kollaps har vært varslet lenge, men pengeøkonomien har gått rundt. Norsk støtte til Sør-Sudan har lagt vekt på fred, stabilitet og kapasitetsbygging i offentlig sektor, men mye av bistanden har de senere år blitt lagt om mot humanitære tiltak. Sør-Sudan er et satsingsland for utdanning og FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

Sør-Sudan mottar også støtte under kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, kap. 164 *Fred og forsoning* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Tanzania

Tanzania har store naturressurser, og anses som et av de mest politisk stabile landene i Afrika. Økonomien vokser med anslagsvis 6,5 pst. per år justert for prisvekst. Andelen fattige er noe redusert i løpet av de siste 10 årene fra 34 pst. i 2007 til 29 pst. i 2017, men en høy befolkningsvekst på 3,1 pst. årlig gjør at det totale antallet fattige er omtrent uendret de siste 10 årene. Tanzania har gjort store fremskritt innenfor helse og utdanning de siste 15 årene. Primærskoleutdanning har økt fra 53 pst. i 2000 til 81 pst. i 2017. I samme tidsperiode økte forventet levealder med 15 år.

John Magufuli fra partiet CCM som har styrt Tanzania siden landet ble selvstendig i 1961, tok over som president i november 2015. Han har tatt et kraftig oppgjør med korrupsjons- og sløsekulturen i offentlig sektor. Ledelsen i en rekke statlige

institusjoner har måttet gå av og det er innført omfattende spare- og effektiviseringstiltak. En betydelig satsing på grunnskoleutdanning for alle er igangsatt. Regjeringens femårsplan legger vekt på rask industrialisering og andelen nasjonale investeringer skal dobles i forhold til tidligere budsjetter. Presidenten har stor oppslutning, særlig på landsbygda. Samtidig møter han tiltakende kritikk knyttet til manglende tillit og respekt for offentlig saksgang, for begrensninger i politisk rom samt for uforutsigbarhet i forhold til næringslivet. En annen utfordring er unionen med Zanzibar.

Zanzibars valgkomisjon annullerte valget 25. oktober 2016, på grunn av påstander om omfattende valgfusk, uten at håndfaste bevis har blitt fremlagt. Et omstridt nyvalg 20. mars 2016, som opposisjonen boikottet, ga CCM total majoritet i Zanzibars parlament og regjering. Styresettutfordringene i Tanzania er økende.

Tross høy økonomisk vekst har landet i begrenset grad lyktes i å modernisere økonomien og skape arbeidsplasser. Bistandsfinansiering av statsbudsjettet er dramatisk redusert de senere år, fra om lag 30 pst. i 2010 til om lag 10 pst. i 2016. Kampen mot korrupsjon og skatteunndragelse har gitt økt skatteinngang med en nominell vekst i 2016 på 25 pst. men skatteinntektene, 12,6 pst. av BNP, er fortsatt noe lavere enn sammenlignbare land. Modernisering av skatteadministrasjonen, som blant annet støttes av Norge, er nødvendig. Det er økende interesse fra norsk næringsliv for Tanzania, særlig innen olje og gass. Tanzania har betydelig potensiale for å tiltrekke seg investeringer, men rammevilkårene for privat sektor er fortsatt lite egnet til å fremme økte private investeringer.

Norges engasjement i landet støtter opp om Tanzanias ønske om å bli uavhengig av bistand. Det tas sikte på å undertegne en avtale om regelmessige politiske konsultasjoner mellom Norge og Tanzania i 2017. Hovedmålsetning for 2017/2018 er å konsolidere omstillingsprosessen i Norges bilaterale forhold til Tanzania med større fokus på politisk dialog, næringsfremme og økonomisk diplomati, samt ytterligere konsentrasjon av utviklingssamarbeidet. Sektorer som er viktige for å nå dette målet prioriteres: fornybar energi, petroleumsforvaltning, skatt/inntekstgenerering, naturressursforvaltning og klima. Arbeidet med godt styresett, menneskerettigheter og likestilling er tverrgående hensyn i samarbeidet.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støtter Norge Tanzania under bl.a. kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, kap. 164 *Fred, forso- ning og demokrati*, kap. 166 *Klima, miljø og forny-*

bar energi og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Uganda

President Museveni, som har sittet med makten i 31 år, ble gjenvalgt for en ny periode i 2016 i et valg med flere svakheter. Pressefriheten begrenses av selvsensur, arrestasjoner av journalister og konsentrert eierskap av mediebedriftene. Rettsvesenets uavhengighet blir fortsatt utfordret.

Etter at Uganda opplevde kraftig økonomisk vekst de første årene etter årtusenskiftet, har veksten de senere årene falt tilbake til mer moderate 4-5 pst. årlig. Landet har gjort fremskritt når det gjelder å redusere ekstrem fattigdom, bekjempe smittsomme sykdommer og gi flere skolegang. Myndighetene har satt seg ambisiøse mål for vekst og utvikling. En hovedutfordring er svært høy befolkningsvekst. Innstrømning av flyktninger, særlig fra Sør-Sudan, setter også Uganda på prøve. Landet huser 1,2 millioner flyktninger, hvorav rundt 80 pst. fra Sør-Sudan.

Uganda er rangert relativt høyt sammenlignet med andre land når det gjelder rammebetingelser for investeringer i fornybar energi. Fra norsk næringsliv er det også stor interesse for energisektoren. Bistand til bærekraftig og effektiv forvaltning av Ugandas energiresurser er også et hovedsatsingsområde. Uganda er i ferd med å bli en oljeproducent. Forventet gjennomsnittlig produksjon er 200 000 fat per dag når produksjon settes i gang.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støtter Norge Uganda over blant annet kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Andre land

Angola

Det ble avholdt valg i Angola i august 2017. President Santos stilte ikke til gjenvalg etter 38 år ved makten. Valgets vinner ble regjeringspartiet MPLA og ny president blir João Lourenço. Han har lang fartstid fra MPLA, sist som forsvarsminister.

Angola har gjennom flere tiår hatt store inntekter fra oljesektoren. Sosialt kjennetegnes landet imidlertid av store forskjeller og dårlig utbygde velferdstjenester, selv om staten de siste årene har investert mye i infrastruktur, bygging av sykehus og skoler. Offentlige institusjoner preges av ineffektivitet, tungrodd byråkrati og kompetansemangel.

Menneskerettighetssituasjonen i Angola er utfordrende, blant annet med hensyn til ytrings- og forsamlingsfrihet. Angola har en svært oljeavhengig økonomi, og siden oljeprisfallet i 2014 har landet vært sterkt preget av økonomiske nedgangstider. Dramatiske kutt i statsbudsjettet har vært nødvendig. Behovet for diversifisering av økonomien er åpenbar, men dette går langsomt. Korrupsjon og ineffektiv bruk av offentlige midler fremstår som noen av de sterkeste hindrene for inkludering og vekst. Petroleumssektoren gjør at Angola er en av Norges viktigste økonomiske partnere i Afrika sør for Sahara.

En avtale om jevnlig bilaterale politiske konsultasjoner med Angola ble undertegnet i 2016. Norsk utviklingssamarbeid med Angola er konsentrert om faglig samarbeid innen petroleum, menneskerettigheter, fiskeri, fornybar energi og forskning. Norge er i tillegg blant få gjenværende aktive givere til sivilt samfunn i Angola.

Angola mottar også støtte blant annet under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn og demokrati* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Eritrea

Eritrea er en ettpartistat som etter mange år med til dels selv påført isolasjon preges av dårlig økonomisk styring, manglende rettssikkerhet, stor arbeidsløshet og omfattende nød, særlig på landsbygda.

Ifølge FNs spesialrapportør utsettes deler av befolkningen for grove menneskerettighetsbrudd som utenomrettslige henrettelser, tortur, fengsling, sekularisert vold og tvangsarbeid. Selv om det er enkelte tegn på endring er det fortsatt vanskelig for FNs observatører å få tilgang til landet for å gjøre uavhengige undersøkelser. Manglende fremtidsutsikter, samt en stor diaspora og etablerte nettverk for menneskesmugling har ført til at en stor andel av befolkningen har forlatt landet. Mange finner veien over Middelhavet til Europa.

Pengeoverføringer fra diaspora utgjør en stor andel av landets inntekter. Gruveindustri er en annen inntektskilde. I 2016 mottok Norge 586 asylsøkere fra Eritrea. Ifølge FN har det funnet sted bedring i vilkår for internasjonalt utviklingssamarbeid med Eritrea. Norge har de siste par år styrket dialogen med Eritrea og gir via FN støtte til implementering av anbefalinger fra FNs Menneskerettighetsråd.

Norsk bistand til Eritrea er begrenset til støtte via FN og frivillige organisasjoner i landet.

Ghana

Ghana videreførte sin demokratiske tradisjon med president- og parlamentsvalg i 2016. I valget i 2016 ble sittende presidenten John Mahama slått av motstanderen Nana Akufo-Addo. Valget gikk rolig for seg og hadde en valgdeltakelse på nærmere 70 pst.

Ghana fikk status som mellominntektsland i 2011, men landet har de siste årene vært preget av lav vekst, høyt underskudd på statsbudsjettet, høy statlig gjeld og høy inflasjon. Valutaen ble ytterligere svekket i 2016. Petroleumsvirksomheten utgjør mellom 3 og 10 pst. av BNP. De viktigste sektorene for landets økonomi er landbruk, industri og mineralutvinning. En kraftig befolkningsvekst siden uavhengigheten har gjort jordeiendom mer verdifull, men uavklarte landrettigheter er til hinder for vekst og investeringer. Norsk næringslivssamarbeid med Ghana er hovedsakelig innen energi, særlig petroleum, men også innen landbruk og eiendomsutvikling. Norfunds beslutning om å etablere seg i Ghana legger til rette for et styrket engasjement. Ghana ligger på 56. plass av 168 land på Transparency Internationals korrupsjonsindeks og har vist en positiv utvikling de siste fem årene.

Ghana har unngått store etniske og religiøse spenninger gjennom bevisst politikk. Religionsfrihet er grunnlovsfestet. Kristne, muslimer og animister lever side om side og det er få tegn til radikaliserings. Ghana scorer bra på internasjonale indekser for menneskerettigheter og demokrati, selv om det foregår MR-brudd. Ghana er medlem av den internasjonale straffedomstolen (ICC) og har generelt vist støtte til ICC. Tidligere president Mahama hadde rolle som co-chair i arbeidsgruppen for bærekraftsmålene, og president Akufo-Addo vil videreføre denne oppgaven. Ghana er en respektert aktør i regionen.

Norges utviklingssamarbeid med Ghana er i hovedsak konsentrert om Olje for utvikling (Ofu). Ghana er også valgt ut som hovedland for Fisk for utvikling (Ffu).

Kenya

I august avholdt Kenya valg på president og parlament, samt guvernører og fylkesting. Uhuru Kenyatta ble gjenvalgt som Kenyas president med 54,3 pst, av stemmene, mens opposisjonsleder Raila Odinga fikk 44,7 pst. oppslutning. I kjølvannet av bekjentgjørelsen var det uro enkelte steder i Kenya, og flere mennesker ble skadet og drept av politiet. Opposisjonen anklaget sittende regje-

ring for manipulering av det elektroniske valgsystemet og omfattende valgfusk, og klagde på valgresultatet gjennom rettssystemet. Myndighetene stengte to av landets mest erfarne menneskerettighetsorganisasjoner, men landets høyesterett reverserte kort tid etter denne beslutningen. Det internasjonale samfunn makte partene til ro og respekt for rettstatens prinsipper. Tre uker senere annullerte Kenyas høyesterett valgresultatet og besluttet at nytt presidentvalg må avholdes.

Den politiske prosessen fremover vil være avgjørende for landets videre utvikling. Kenya er en sentral økonomisk og politisk drivkraft i regionen og i det øst-afrikanske samarbeidet East African Community (EAC). Kenya er nå den sjette største økonomien i Afrika sør for Sahara. Landets BNI per capita var i 2014 1 280 USD. Veksten i 2015 var 5,4 pst., og gjennomsnittsveksten de siste fem årene har vært 5,6 pst. I 2017 er veksten ventet å avta på grunn av valget. Valgår har historisk sett medført større økonomisk usikkerhet i Kenya, noe som går ut over forbruk og investeringer.

Det er økende interesse for norsk næringsliv i Kenya, og både Norfund og Innovasjon Norge har kontorer i Nairobi. Kenyas sikkerhet er utfordret på en rekke områder, blant annet fra al-Shabaab i Somalia og radikalisererte grupper innen eget land. Kenya har i mange år gitt beskyttelse til om lag 570 000 flyktninger i hovedsak fra Somalia og Sør-Sudan, noe som har skapt interne utfordringer, frykt for radikalisering og manglende kontroll med terrornettverk.

Omfattende korrupsjon er en grunnleggende utfordring for sikkerhet, demokratisering, fattigdomsbekjempelse og økonomisk vekst. Gjennom FN og internasjonale organisasjoner støttes programmer for å fremme demokratiseringsprosessen i landet, inkludert et sterkt fokus på bedring av menneskerettighetene. I dette ligger også tiltak for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme i Kenya og regionen.

Kenya mottar også støtte under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*.

Madagaskar

Madagaskar preges av politisk usikkerhet. Presidenten, Hery Rajaonarimampianina, sliter med oppslutningen blant folket som krever å se resultater av hans mer enn 3 år ved makten.

Imidlertid er forholdet til det internasjonale samfunnet og givene bedret. Ved mobilisering til den nasjonale utviklingsplanen i et givermøte i desember 2016, fikk man løfter om støtte som

langt overgikk forventningene. Også næringslivet ga tydelig tilslutning til planen. Fortsatt gjenstår gjennomføring av sentrale deler av det lovpålagte veikartet for en varig løsning på den poliske krisen i 2009. Høyesterett er ennå ikke etablert. En folketelling er igangsatt og er nødvendig for å sikre troverdighet ved de neste viktige valgene i 2018.

Økonomien har blitt gradvis bedre etter den politiske krisen og internasjonale isolasjonen som endte i slutten av 2013. I følge Verdensbanken er veksten for 2016 anslått til 4,1 pst. Inflasjonen holder seg stabil på rundt 7 pst. Madagaskar har det seneste året vært sterkt preget av tørke på grunn av El Niño, særlig de sørlige delene på øya har vært rammet hardt og opp til 1,2 millioner mennesker er anslått å være utsatt for matusikkerhet. Norsk utviklingssamarbeid er fortsatt konsentrert rundt utdanning der Norge er en av de viktigste bilaterale givene.

Madagaskar mottar også støtte under blant annet kap.160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn* og kap. 168 *Kvinners rettigheter og likestilling*.

Sudan

Selv om Sudan fortsatt er preget av stor politisk splittelse, skjer det en viss tilnærming mellom regjeringen og de viktigste opposisjonsgruppene.

Arbeidet med en inkluderende nasjonal dialog har resultert i en plan for reformer. Det skal lages ny grunnlov og nasjonale valg er planlagt holdt i 2020. Samarbeidet med Den afrikanske unions High Level Implementation Panel (AUHIP) under ledelse av tidligere president Mbeki er viktig for denne utviklingen.

Det pågår væpnede konflikter i delstatene Sør-Kordofan og Blå-Nilen. Den sterkeste militære opposisjonsgruppen, SPLM-Nord, opererer i grenseområdet mot Sør-Sudan. Kampene i Darfur har imidlertid avtatt betydelig i intensitet. Den omfattende internasjonale fredsoperasjonen i Darfur, UNAMID, blir derfor nå vurdert nedskalert.

Sudan preges av brudd på menneskerettigheter, utstrakt fattigdom og vanskelige levekår, særlig på landsbygda. Grunnleggende tjenester som helse, utdanning og infrastruktur har vært rammet av landets økte økonomiske problemer etter at oljeinntektene fra Sør-Sudan ble betydelig redusert fra 2011. I Sudan trenger rundt 5,8 millioner mennesker daglig humanitær hjelp.

Myndighetenes økonomiske og sikkerhetsmessige politikk har endret seg noe i positiv retning. Regjeringen forlenget ensidig våpenhvile

overfor opprørsgrupper med seks måneder i desember 2016, og har latt flere hundre tusen flyktninger fra Sør-Sudan komme over grensen. Slike tiltak førte til at USA opphevet en rekke sanksjoner, og flere vestlige land vurderer gradvis normalisering av forholdet til Sudan. Økt samarbeid med Saudi-Arabia og Qatar har gitt landet en viktigere regional posisjon. Sudans forhold til Sør-Sudan preges av en pragmatisk holdning, mye for ikke å uroe den pågående politiske dialogen med USA.

Norges engasjement i Sudan videreføres som ledd i arbeidet for fredelig sameksistens med Sør-Sudan og med andre land i regionen. Dette skjer særlig i samarbeid med Den afrikanske union og Troikaen. Norge bidrar med humanitær bistand,

forvaltning av naturressurser og styrking av demokratisk styresett i Sudan.

Mål for bistand til Afrika

- Inkluderende økonomisk vekst og jobbskaping
- Bærekraftig forvaltning av naturressurser
- Styrket demokrati, godt styresett og respekt for menneskerettigheter
- Forebygging av konflikter og tilrettelegging for fredelig sameksistens
- Bedrede levekår, inkludert styrkede utdannings- og helsetjenester
- Styrket regionalt samarbeid for stabilitet, og demokratisk og økonomisk utvikling i Afrika

Rapport 2016

Tabell 11.4 Bilateral bistand¹ til fokuslandene i Afrika i 2016 (mill. kroner).

Land	Region bev.	Sivilt samfunn	GAP Bev. 162.70	Nødhjelp og humanitær bistand	Fornybar energi	Utdan- ning	Andre poster	Andre dep-	Totalt
	150.78	160.70		163.70	166.74	169.73			
Etiopia	158,5	86,7		62,0		83,7	8,5	42,4	441,8
Malawi	406,7	55,8		-0,1		13,5	51,2		527,1
Mali	63,5	39,3		29,0		10,0	3,2		145,0
Mosambik	126,5	42,8		4,7	46,9	0,2	18,2		239,4
Somalia	187,0	48,1	30,9	69,7			4,2		339,9
Sør-Sudan	208,3	62,1	45,7	225,3	0,8	22,5	-3,8	0,0	560,9
Tanzania	186,4	61,3		10,0	49,0	18,5	35,0	15,0	375,2

¹ Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Fokusland

Etiopia

Samarbeidet med Etiopia er konsentrert om bærekraftig forvaltning av naturressurser og styrket demokrati, styresett og menneskerettigheter. Etiopias nasjonale grønne utviklingsplaner har matsikkerhet og bærekraftig utvikling som viktige mål.

Norge har bidratt til økt produktivitet i landbruket gjennom støtte til landets Sustainable Land Management Program (SLMP). Evalueringer viser at programmet har bidratt til å reversere erosjon og naturforringelse, samt forbedret vann- og arealforvaltning blant småbønder. Avklaring av landrettigheter har bidratt til å minske lokale kon-

flikter om land og gjør det mulig for bøndene å bruke land som sikkerhet for lån. Formelt eierskap til land fører også til bedre landforvaltning og skaper stedfasthet hos befolkningen. SLMP har bidratt til å gi bøndene redskap for å etablere tilpasningsdyktige og klimarobuste lokalsamfunn. Lokalsamfunn som deltar i programmet har dermed klart seg bedre gjennom tørken i 2016 enn øvrige deler av landet. Fokus på kunnskapsutvikling hos kvinner bidrar til å styrke kvinnenes mulighet til å påvirke egen hverdag og kan gi dem en styrket posisjon i lokalsamfunnet. SLMPs arbeid med å styrke landadministrasjon på landsbygda, arealplanleggingen og landsertifisering har fortsatt for fullt i 2016. Som en del av dette arbeidet har arbeidsløs og eiendomsløs ungdom

fått bruksrett til degradert land mot å rehabilitere landet gjennom for eksempel skogplanting.

Norge har også via Utviklingsfondet bidratt til økt matsikkerhet i deler av Oromia-regionen, der maisproduksjonen økte med 13 pst. i intervensjonsområdene.

Innen demokrati og menneskerettigheter har Norge gjennom samarbeid med Senter for Menneskerettigheter ved Addis Ababa Universitet bidratt til fri retts hjelp for fattige, med vekt på kvinner. I 2016 mottok 2 984 personer fri retts hjelp. 186 lokale rettighetsaktivister og 7 218 enkeltindivider har fått opplæring om menneskerettighetene og 12 radioprogrammer om menneskerettigheter er kringkastet. Norge har videre gjennom den etiopiske sivilsamfunnsorganisasjonen *Justice for All – Prison Fellowship Ethiopia* bidratt til at det er gjennomført menneskerettighetsoppøring av etiopiske politi- og sikkerhetsstyrker, fengselsadministrasjon og –offiserer, påtalemyndigheter og andre sentrale aktører i justisvesenet. I løpet av 2016 fikk 1 320 politimenn og –kvinner, 203 fengselsbetjenter, 1 149 advokater hos påtalemyndigheten og 61 statsansatte med ansvar for utvikling av nye lovtekster, opplæring i menneskerettigheter.

Norge støttet også det etiopiske sivilsamfunnet gjennom en felles finansieringsordning med Irland, Canada, Nederland, Storbritannia og Sverige. Civil Societies Support Program (CSSP) har fokusert på kapasitetsbygging av sivilsamfunnsorganisasjoner i distriktene. Organisasjoner som arbeider mot vold mot kvinner har stått sentralt i arbeidet. En evaluering viser at tilgang til utdanning og helse har økt for de mest marginaliserte gruppene, som følge av programmet.

Arbeidet med å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse i Etiopia har fortsatt gjennom Kirkens Nødhjelp og Redd Barna. I løpet av 2015 bidro prosjektet til at 54 279 kvinner og 43 745 menn fikk økt bevissthet om praksisen. Norge har også bidratt til å fremme og beskytte seksuelle og reproduktive rettigheter for etiopisk ungdom gjennom samarbeidet med UNICEF og UNFPA. I 2016 mottok 164 891 unge jenter og gutter rådgivning om seksuell og reproduktiv helse, samt andre tjenester som HIV-testing og -rådgivning, behandling av kjønns sykdommer, grunnleggende seksualundervisning, og samtalegrupper. Videre mottok 4518 unge (hvorav 60 pst. jenter) støtte gjennom innteksbringende tjenester, herunder oppstartskapital og undervisningsmateriell.

Malawi

Norges samarbeid med Malawi hadde hovedfokus på utdanning, landbruk, styresett og helse.

Malawi er pilotland i Regjeringens bilaterale utdanningssatsing som et viktig grunnlag for inkluderende vekst. Norge støttet flere prosjekter innenfor myndighetenes sektorplan for utdanning. Alle prosjektene viser positive læringseffekter. Både det flersektorielle *Ett FN-prosjektet* for jenters utdanning, og innovativ bruk av lesebrettprosjektet blir nå skalert opp og flere givere har kommet til. Ett FN-prosjektet har alle komponentene ernæring, undervisning, trygt miljø, helse, og lokalsamfunnsmedvirkning. Midtveisgjennomgangen viser blant annet at 20 pst. flere jenter fullfører grunnskolen, og myndighetene vil ha dette som modell for hele landet.

Norsk innsats for bærekraftig forvaltning av naturressurser har vært avgjørende for økt matsikkerhet og motstandskraft mot klimaendringer. Konkret viser sektorprogrammet Norge støtter en økning i mais-avlinger fra et snitt på 1,4 mt/ha til 1,9 mt/ha.

Norsk støtte til godt styresett, menneskerettigheter og likestilling har lagt grunnlag for større ansvarlighet i offentlig finansforvaltning. Støtten for reform av offentlig finansforvaltning gjennom Verdensbankens flergiverfond har bidratt til at statsadministrasjonen for første gang på lenge er å jour med sin økonomirapportering. Støtten til National Statistical Office (NSO) for videreutvikling av statistikkssystem har synliggjort overfor malawiske myndigheter og givermiljøet betydningen av det nasjonale statistikkssystemet, og bidratt til at landet beveger seg mot sterkere strukturer for resultatbasert styring. Dette er avgjørende for vellykket overvåkning av bærekraftsmålene.

Gjennom norsk støtte til UNDP er egen seksjon for menneskerettigheter opprettet i Justisdepartementet. Dette har ført til at 80 pst. av anbefalingene fra landgjennomgangen i FNs menneskerettighetsråd i 2015 er gjennomført. Saksbehandlingsskapitet ved Ombudsmann og Malawis menneskerettighets kommisjon (MHRC) har blitt forsterket.

Norges langvarige og pågående støtte til helse har vært viktige for bedre levebetingelser. Norge er en av de største giverne i en sterkt giverfinansiert sektor. Norge støttet blant annet: Myndighetenes helsesektorplan, UNFPAs Adolescent Girls Empowerment prosjekt og Kirkens Nødhjelps bygging av landsbygd klinikker.

Tall fra Malawi Demographic Health Survey 2015/2016 viser betydelig nedgang i blant annet barnedødelighet og fertilitet. Mødre- og barnedødeligheten er redusert med hhv. 27 pst. og 50 pst. fra 2010. Fertilitet er redusert fra i gjennomsnitt 5.6 barn i 2010 til 4.4 barn i 2015/16. Økt tilgang til gode helsetjenester og fortsatt reduksjon i fertilitet (og befolkningsvekst) vil på lang sikt frigjøre ressurser for investering i økonomisk utvikling.

Mali

Samarbeidet med Mali var konsentrert om forebygging av konflikter, styrket demokrati, styresett og MR, bærekraftig forvaltning av naturressurser samt utdanning.

Støtte til implementering av fredsavtalen og reetablering av statlig myndighet i nord var en sentral prioritering for norsk bistand. I samarbeid med andre aktører, støttet Norge i 2016 flere prosjekter som har bidratt til å få på plass demokratiske institusjoner, motvirke konflikt og bidra til stabilitet. For å støtte implementeringen av fredsavtalen, ble det gitt støtte til integrering av flykninger og internt fordrevne i Mopti, Timbuktu, Menaka og Gao. Tiltakene omfatter yrkesopplæring til ungdom, og implementeres av UNDP, Unicef og UNHCR i fellesskap.

I de samme regionene støtter også Norge Kirkens Nødhjelps forsoningsprosjekt på lokalnivå, *Transforming Conflict Through Non-Violent Approaches*. Initiativet innebærer at lokale ressurspersoner læres opp som konfliktløserne. I 2016 har 145 personer, hvorav 55 kvinner, 22 religiøse ledere og 13 tradisjonelle ledere fått opplæring i ikke-voldelig konfliktløsning, som igjen har bidratt til reetablering av 22 fredskomiteer, av totalt 47, og registrering av 50 nye konflikter, hvorav 22 ble løst med assistanse fra fredskomiteene.

Norge videreførte støtte til demokratiske valg i Mali gjennom UNDPs flergiverfond, og på den måten støttet gjennomføring av kommunalvalg i de regioner der det sikkerhetsmessig og politisk var mulig, som var en viktig skritt i implementering av fredsavtalen.

Norge bidro til bedre matsikkerhet og et mer klimarobust landbruk gjennom fortsatt støtte til anvendt landbruksforskning mellom Noragric og det maliske Institut d'économie rurale. En midtveisgjennomgang av prosjektet viser at forskningsresultatene kan bidra til å effektivisere småskalalandbruk. Om lag 50 000 bønder har fått tilgang til bedre utstyr og mer kunnskap om metoder som bedrer matproduksjonen. Norge har

siden 2010 støttet et prosjekt for å styrke matsikkerheten i Lac Faguibine-området i Timbuktu-regionen, gjennom en reetablering av det tradisjonelle kanalsystemet i dette landbruksområdet. Gjennom å sikre vanntilførsel ved å grave ut sand fra kanaler, dele ut såkorn og enkelt landbruksutstyr har man bidratt til å øke matproduksjonen for nærmere 150 000 personer. Ved å sikre lokalbefolkningen mat og arbeid har prosjektet en konfliktdependende effekt, bidratt til at befolkningen blir værende og gjort det lettere for flykninger å vende tilbake. Norge støttet i 2016 UNDPs kompetansebyggingstiltak samt et pilotprosjekt for å holde aktivitetene ved like i Lac Faguibine-prosjektet i påvente av igangsettelse av fase 2 av prosjektet. Videre har Norge støttet Malis klimafond som har syv prosjekter som fokuserer på klimatilpasning, energi og vannressurser.

Norge har støttet bærekraftig ressursforvaltning av skog i sør-Mali gjennom Mali Folkecenter. Prosjektet viser gode resultater, og de årvisse konfliktene mellom fastboende småbønder og migrerende pastoralister er redusert til et minimum gjennom etablering av dialogforum for de ulike gruppene. Utvikling av økonomisk aktivitet og økt effektivitet i landbruksproduksjonen har bidratt til forbedrede levekår, ikke minst for et stort antall kvinner i regionen.

Det ble i 2016 inngått en avtale med Unicef om utdanningssamarbeid for å gi flere barn tilgang til opplæring og bidra til bedring av kvaliteten på opplæring i landet. En ekstra innsats er rettet mot jenter og marginaliserte grupper. Gjennom Strømmestiftelsens intensive utdanningsprogram for barn som har falt ut av normal skolegang gjennomførte 2 423 barn ni måneders intensiv opplæring slik at de kunne sluses tilbake i offentlig skole. En uavhengig evaluering viste at elevene raskt klatret opp på nivå med klassekameratene i matematikk og fransk når de ble integrert i vanlige klasser på barneskolen.

Mosambik

Norges samarbeid med Mosambik hadde fokus på næringsutvikling, jobbskaping, naturressursforvaltning og godt styresett.

Tiltak for å støtte inkluderende vekst og næringsutvikling har vært sentralt i Mosambik, ofte i kombinasjon med naturressursforvaltning. Støtte gjennom Norsk Folkehjelp og en lokal aktør (CLUSA/PROMAC) har vist hvordan alternative metoder kan gi økt matproduksjon for småskalabønder. Støtten til fiskerisektoren har resultert i etableringen av et utviklingscenter for opp-

drett av tilapia, som skal bidra til kommersielt oppdrett i landet.

Gjennom programmet Olje for utvikling har Norge bistått Mosambik i å forbedre styresett og bærekraftig naturressursforvaltning blant annet gjennom utviklingen av juridisk rammeverk for olje- og gassutvinning, miljø og kapasitetsbygging i nasjonale institusjoner. Oljedirektorat har bistått i utlysning av lisensrunder.

Norsk støtte til godt styresett har bidratt til større åpenhet i Mosambik. Den norsk-støttede Centre for Public Integrity (CIP) har blant annet spilt en viktig rolle i å overvåke, undersøke og synliggjøre korrupsjonssaker. Videre har Norge støttet utarbeidelsen av en skyggerapport til Mosambiks landgjennomgang i FNs menneskerettighetsråd. Norsk støtte har også ført til forbedringer i offentlig finansforvaltning blant annet gjennom støtte til reformprogrammet SISTAFE der det er oppnådd forbedringer knyttet til styring av inntekter.

Jobbskaping er sentralt for å bedre befolkningens levebetingelser. Norske bedrifter som Yara og Brynildgruppen investerer, og bidrar til å skape arbeidsplasser i landet. Støtten til utviklingsøkonomisk forskning og kapasitetsbygging har så langt resultert i analyse av data fra Mosambiks nylige fattigdomsundersøkelse og utarbeidelse av 12 policy notater med anbefalinger for oppfølging.

Somalia

Norges samarbeid med Somalia hadde hovedfokus på demokrati og styresett, konfliktforebygging og naturressursforvaltning.

Norge støttet Somalias føderale myndigheters forberedelse av valget, samt etableringen av den siste delstaten Hiraan-Shabelle. Styrking av statens kjernefunksjoner på føderalt og lokalt nivå har stått sentralt. Norge har bistått lovgivende forsamlinger på føderalt og delstatsnivå med kapasitetsbygging, og støttet arbeidet med ny partilov frem mot vedtakelse i Parlamentet. Denne støtten har hovedsakelig gått gjennom FNs og Verdensbankens flergiverfond, samt Oslo-senteret. Norge har videre fokusert på styrket politisk stabilitet gjennom økt tilgang til fellesgoder og en lokal administrasjon som leverer gode tjenester. Gjennom Nordic International Support Foundation (NIS) har Norge bidratt til 143 soldrevne gatelyst, sportsarenaer har fått soldreven belysning, og markeder, myndighetsbygninger og veier er rehabilitert.

Gjennom en flerårig avtale med FAO har Norge støttet fiskerisektoren i Somalia med byg-

ging av mer egnede båter og opplæring i båtbygging og fiskeri. Norge støtter også Verdensbankens flergiverfond der en viktig målsetning er privat sektor utvikling.

Olje for utvikling startet i 2016 en kartlegging av potensialet for et OfU-program i Somalia. Det ble holdt en introduserende workshop mellom somaliske myndigheter og norsk fagmiljø høsten 2016.

Sør-Sudan

Norsk støtte til Sør-Sudan har hatt fokus på tilrettelegging for fredelig sameksistens, respekt for demokrati og menneskerettigheter og en bedret humanitær situasjon med sikte på inkluderende utvikling. I 2016 var humanitær innsats hovedkomponenten i norsk støtte. Kanalene var primært FN-organisasjoner og Common Humanitarian Fund. Støtten bidro til at 5 millioner mennesker fikk nødvendig nødhjelp og 1,8 millioner mennesker fikk beskyttelse. Støtten til FAOs arbeid med matsikkerhet bidro til å styrke selvsørging i befolkningen. Om lag 70 000 husholdninger fikk tilgang til utstyr og såkorn, og 70 partnerorganisasjoner fikk opplæring i ansvarlig distribusjon og likestilling. Støtten til arbeid mot seksualisert vold førte ifølge Unicef til bedre oppfølging av ofre gjennom kapasitetsbygging av politi, sosialarbeidere og helsepersonell.

Sør-Sudan er satsingsland for regjeringens utdanningssatsing. Gjennom norsk støtte til Unicef og frivillige organisasjoner fikk nær 100 000 barn og unge tilgang til grunn- og yrkesutdanning. Over 50 klasserom ble bygd eller rehabilitert. Støtten til Unicef har også bidratt til at rundt 1 900 barn tilknyttet væpnede grupper er blitt løslatt. Utdanning står helt sentralt i integreringsprogrammene for disse.

Støtte til en bærekraftig forvaltning av naturressurser gjennom blant annet Olje for utviklingsprogrammet er sentralt for stabilitet i Sør-Sudan. Etter at kampene i Juba begynte i 2016 ble imidlertid arbeidet med OfU nedprioritert grunnet den sikkerhetsmessige og politiske situasjonen som blant annet medfører at langtidseksperter ikke kan oppholde seg i Juba. Samarbeidet mellom SSB og Sør-Sudans statistikkbyrå ble videreført på begrenset nivå. Støtten til tenketanken Ebony Centre bidro til offentlig debatt om budsjett og økonomispørsmål, gjennom fem seminarer med god faglig standard og god oppslutning av sentrale personer innen politikk og forvaltning.

Det regionale kapasitetsbyggingsprogrammet for Sør-Sudan i regi av IGAD ble videreført, med

sterk politisk regional vilje til gjennomføring av programmet til tross for krisen. 102 offentlig ansatte fra Etiopia, Kenya og Uganda arbeidet med kapasitetsbygging på lokalt nivå innen ulike profesjoner. Til tross for situasjonen har de utsendte vært i stand til å gjennomføre arbeidet. Programmet har gjort jordmødre bedre i stand til å trygge mødre og barns overlevelse, utviklet strategi for strømlinjeutforming av yrkesutdanning på tvers av ulike departementer og fagmiljøer, og fremmet plan for økte offentlige inntekter og forbedret skatteinnkreving i Eastern Equatoria.

Gjennom støtte til UNESCO og samarbeid med Rift Valley Institute er 80 pst. av materialet til Sør-Sudans nasjonalarkiv katalogisert. Digitalisering av materialet er intensivert og studenter fra det katolske universitetet har fått opplæring i digitaliseringsmetoden.

Tanzania

Norges samarbeid med Tanzania hadde hovedfokus på energi, bærekraftig forvaltning av naturressurser, godt styresett, menneskerettigheter og likestilling.

Norsk støtte til Rural Energy Agency (REA) bidro til at over 250 000 mennesker på landsbygda fikk tilgang på elektrisitet, av dem over 5 000 små og mellomstore bedrifter. Nærmere 1 million mennesker er forventet å nyte godt av forbedrede tilbud innen helse, vannforsyning og utdanning. Samarbeidet med Arusha Technical College (ATC) førte til etablering av nye vannkraftrelaterte kurs i yrkesutdanningen. Samarbeidet kan potensielt utløse en investering på 6,5 mill. USD dersom forhandlinger om et offentlig-privat samarbeid rundt rehabilitering av et 1,65 MW vannkraftverk (Kikuletwa 1) som ATC har rettighetene til kommer i havn.

Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania (SAGCOT) er et initiativ for å fremme næringsutvikling i den sørlige vekstkorridoren, der jordbrukspotensialet er stort. I løpet av 2016 har SAGCOT Centre deltatt i 12 strategiske partnerskap med et nedslagsfelt på nærmere 50 000 småbønder.

Bærekraftig forvaltning av naturressurser er et annet hovedsamarbeidsområde. Første fase i Olje for utviklingssamarbeidet ble slutført i 2016. Programmet har blant annet resultert i ny petroleumslov, -policy og -modellavtale for både fastlands-Tanzania og Zanzibar, en strategi for forvaltning av petroleumsdata, innsamling av miljødata til publisering av et miljøatlas, samt ny beredskaps-

plan for oljevern og gjennomføring av en fullskala beredskapsøvelse i tråd med denne. Et nytt myndighetsorgan, Petroleum Upstream Regulatory Authority (PURA), ble opprettet i 2016. Ny programfase er under oppstart.

Støtte til Eastern Arc Mountains Conservation Endowment Fund (EAMCEF) har bidratt til vern av skogen. Gjennom støtten har 1 500 husholdninger fått bedret tilgang til proteiner gjennom støtte til husdyrhold som gris, kylling og kyr. Over 6 500 mennesker har økt sine inntekter ved å få opplæring i fiskeoppdrett, birøkt, solsikkeproduksjon, produksjon av unge trær for salg mv.

4 000 husholdninger har fått energieffektive ovner, som reduserer behovet for å hente ved i skogen. Mer enn 13 millioner trær er blitt plantet, og skogdekket i prosjektområdene er økt med 500 ha. 7 000 landsbyboere har vært sysselsatt med markering av skoggrensene, og om lag 1 500 km med skoggrensene er blitt markert for å hindre ulovlig inntrenging/høsting i skogreservater.

Støtten til reformprogrammet innen Tanzanias skatteadministrasjon har gitt mange gode resultater. Skatteinntangen viser betydelig vekst over tid, og økte med mer enn 25 pst. i 2015/2016. Som andel av BNP estimeres skatteinntektene til 12,6 pst., opp fra 11,7 pst. året før.

Norge gir sammen med Sverige kjernestøtte til to av de mest sentrale menneskerettighetsorganisasjonene i Tanzania: Legal and Human Rights Center (LHRC) på fastlandet og Zanzibar Legal Services Center (ZLSC) på Zanzibar. I 2016 mottok 24 861 personer rettshjelp gjennom LHRC, og av disse ble 127 representert av LHRC i domstolene. I 2016 ga ZLSC juridisk bistand til 947 personer. ZLSC gjennomfører opplæring i menneskerettigheter for lærere, politiet og ansatte i domstolsapparatet. Antall rapporterte MR-brudd fra politiet ble redusert fra 22 saker i 2015 til 5 saker i 2016.

Samarbeidet med Engineers Registration Board (ERB) og støtten til kvinnelige ingeniører resulterte i at totalt 52 kvinner ble registrert som ingeniører i 2016. Ytterligere 150 kvinner vil bli registrert som ingeniører i løpet av de neste fem årene.

Som et bidrag til bedre levebetingelser støttet Norge gjennom Helse Bergen/Haukeland Universitetssykehus bygging av en ny barneavdeling ved hovedsykehuset Mnazi Mmoja på Zanzibar sammen med Zanzibars Helsedepartement og Trond Mohn (privat giver). Bygget på 2 800 m² har 100 senger, og ble overlevert zanzibarske helsemyndigheter i desember 2016.

Andre land

Angola

Opplæring i helse, miljø og sikkerhet som del av Olje for utviklingsprogrammet i Angola har gjort Olje- og energidepartementet (OED) og Angolas Petroleumministerium (MINPET) bedre i stand til å håndtere søknader om boretillatelse, kompetanse til å foreta tilsyn ved boreoperasjoner og internasjonal sertifisering for å kunne drive tilsyn på plattformer. Det er gitt opplæring i petroleumforvaltning, herunder juss, geologi, utbyggings-teknologi og håndtering av petroleumdata. Denne kunnskapen er en forutsetning for at MINPET skal kunne behandle søknader fra industrien og bli bedre i stand til å gjøre selvstendige vurderinger

Det faglige samarbeidet innen fiskeri har bidratt til å styrke den administrative, tekniske og forvaltningsmessige kapasiteten til fiskeridepartementet. Havforskningsinstituttet i Bergen er partner på norsk side. Programmets fokus på kompetanse om ulike analysemetoder i forbindelse med utvikling av matsikkerhet førte til akkreditering av fiskerilaboratoriet i Angola. Programmet har også bidratt til utarbeidelsen av helhetlige forvaltningsplaner for de marine områdene i Angola.

Norge har i flere år støttet oppbygging av menneskerettighetskompetansen i Angola i samarbeid med Angolas justis- og menneskerettighetsdepartement. I følge en uavhengig gjennomgang har prosjektet fungert som en brekkstang for utviklingen av en institusjonell menneskerettighetskultur i Angola. I 2016 fikk 12 representanter for disse ulike aktørene et skreddersydd menneskerettighetskurs i Norge. Representanter for angolansk media og relevante myndigheter ble kurset i pressfrihet- og etikk. Et tilhørende samarbeid med det juridiske fakultetet ved Agostinho Neto-universitetet resulterte i publisering av en lærebok i menneskerettigheter. Prosjektet har bidratt til å øke samarbeidet mellom offentlige institusjoner, sivilsamfunn og media.

Gjennom Kirkens Nødhjelps partnere har Norge bidratt til å utfordre myndighetene til å utvise økt åpenhet og ansvarlighet i bruken av offentlige midler. I 2016 har CICA (Angolan Council of Churches) og CAJP (Archdiocesan Commission for Justice and Peace) fulgt opp 15 kommunebudsjetter og overvåket 103 offentlige investeringer i de samme kommunene. Dette har blant annet ført til mer åpenhet rundt rekruttering av lærere og at byggingen av skoler ble prioritert og fullført.

Prosjektsamarbeidet mellom forskningsinstituttet Centro de Estudos e Investigação Científica (CEIC) ved Det katolske universitetet og Chr. Michelsens Institutt (CMI) har bidratt til å øke det forskningsbaserte grunnlaget for sentrale beslutningstakere. CEICs tre årlige flaggskip-publikasjoner om økonomiske-, sosiale- og energipolitiske forhold samt godt besøkte arrangementer gjør CEIC til en viktig bidragsyter til samfunnsdebatten i Angola.

Ghana

Norge har bidratt til bærekraftig forvaltning av naturressurser i Ghana gjennom Olje for utviklingsprogrammet. Norges innsats har bidratt til at en regulator er opprettet og en petroleumlov med en rekke forskrifter er utarbeidet. Miljø- og sikkerhetssiden er ivaretatt gjennom oppbygging av institusjoner og lovverk. Samarbeidet har fokus på at mottaker sitter i førersetet, ved at norsk ekspertise trekkes inn i Ghanas eget system. Den viktigste satsingen på miljøsidens er bidraget til Ghanas *Strategic Environmental Analysis* for mulig leting og utvinning av olje og gass på land, i Voltabassenget. På ressursiden har den norske støtten bidratt til utviklingen av lovverk og forskrifter for produksjon, avtaler med oljeselskap og helse, miljø og sikkerhetsarbeid.

For å hjelpe Ghana med tilpasning til de globale klimaendringene finansierte Norge utviklingen av et varslings- og håndteringssystem for tørke og flom, det såkalte *Community Resilience through Early Warning*. I et samarbeid mellom UNDP og den statlige National Disaster Management Organization er automatiske værstasjoner utplassert.

Norge støttet under valget i 2016 et initiativ for å sikre kvinners og ungdoms deltakelse i valgprosessen i Ghana og for å unngå at ungdom deltok i valgrelatert vold. Støtten som ble gitt gjennom FN og sivilt samfunnsorganisasjonen Women's Situation Room samt innsatsen fra myndighetene, fredskommisjonen og religiøse ledere førte til et godt gjennomført og fredelig valg.

Madagaskar

Norge er den største bilaterale giveren innen utdanning på Madagaskar.

Støtten til FN og et trepartssamarbeid mellom UNICEF, ILO og WFP har ført til økt kvalitet på grunnutdanningen, spesielt i sør. Gjennom ILO er 78 nye klasserom ved 39 skoler under oppbygging og 236 skoler har fått bedre vann- og sanitærfor-

hold. 864 personer har fått opplæring i drift og teknisk vedlikehold av skolebygg. 8 fagingeniører og 57 bygningsinspektører har fått opplæring for å sikre at skolestrukturer tåler ekstremvær, og holder anti-syklon standarder. Gjennom såkalte *catch-up* klasser har 10 146 barn som falt ut av systemet kommet inn på skolen igjen. 71 funksjonshemmede barn ble inkludert i aktiviteter i skoleprogrammet.

202 skoler var inkludert i skolematprogrammet administrert av WFP, noe som medførte at 64 440 barn fikk tilleggsernæring. Norsk bistand har således bidratt til å dempe de negative konsekvensene av matusikkerhet som følge av tørke.

Støtte til Mercy Ships forbedret det kirurgiske behandlingstilbudet og standarden på helsetjenester ved et lokalt universitetssykehus gjennom utdanning av bioingeniører og kursopplegg i forebyggende vedlikehold, renovering av operasjonsavdelingen, forbedring av strømtilførsel, vann- og sanitæranlegg samt innkjøp av utstyr til operasjonsstue.

Kenya

Norge har bidratt til demokratiutvikling og menneskerettighets arbeid i Kenya. Gjennom samarbeid med National Democratic Institute er landets politiske partier og deres organisasjonsstruktur styrket. Partiene er gjort i stand til å utarbeide mer inkluderende partiprogrammer. Gjennom støtte til FNs utviklingsfond har Norge bidratt til kapasitetsbygging av de 47 fylkene i Kenyas desentraliserte myndighetsstruktur, slik at relevante offentlige tjenester når ut til innbyggerne. Norge har også støttet utadrettet virksomhet i befolkningen som har bidratt til økt folkelig forståelse og deltakelse i politiske beslutningsprosesser på lokalt nivå.

Norge støttet videre utarbeidelse av en nasjonal handlingsplan for næringsliv og menneskerettigheter, samt realiseringen av sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter gjennom Kenya National Centre for Human Rights (KNCHR). Gjennom nasjonale MR-organisasjoner som Kenya Human Rights Commission, Haki Africa og Muslims for Human Rights har sivilt samfunn i Kenya fått bedre kunnskap om alle sentrale MR-felt, inkludert bekjempelse av voldelig ekstremisme og anti-diskriminering.

Niger

Norsk innsats i Niger hadde fokus på utdanning, reproduktiv helse og matvaresikkerhet.

Støtte til utdanning gjennom UNICEF og et partnerskap med Sveits har som mål å bedre kva-

litet og tilgang til opplæring, blant annet gjennom satsing på lærerutdanning. Gjennom samarbeidet med Sveits har 4 260 lærerskoleelever fått utdanning, 14 200 lærere har fått tilleggsgutdanning og 700 har fått opplæring i IKT, som igjen har effekt for over 70 000 lærere. Programmet har videre bidratt til desentralisering av lærerutdanningen, som er et mål for Nigers regjering. Økt sertifisering av lærere og generell støtte til lærerskolene har som mål å øke kvaliteten på læringen. Det er utfordrende å finne tall som måler effekten denne har på elevenes læring, men forskning viser at investering i lærere bidrar til bedre læringsevne for barna.

Norge støttet et treårig program for reproduktiv helse og for å hindre barneekteskap og graviditeter i samarbeid med FNs befolkningsfond (UNFPA). Niger har verdens høyeste befolkningsvekst og 28 pst. av jentene er gift før fylte 15 år. Programmet har konkret resultert i at 69 barneekteskap har blitt unngått, gjennom mobilisering av religiøse og tradisjonelle ledere i lokalsamfunn. Videre har det blitt utviklet planer i en rekke lokalsamfunn for å hindre barneekteskap, og spre kunnskap om prevensjonsmidler. Reproduktiv helse er et følsomt felt i Niger, og konservative krefter motsetter seg blant annet å inkludere seksualundervisning i skolen. I rammen av programmet arbeides det med å få vedtatt nye lover om jenters skolegang og seksuell lavalder.

Innen matvaresikkerhet har Norge støttet et småbrukerprosjekt gjennom Care, basert på forskning i regi av Noragric /Norges Miljø- og Biovitenskaplige Universitet (NMBU) og det nasjonale forskningsinstituttet for landbruk. Målet er å støtte myndighetenes arbeid for å bedre matsikkerheten i befolkningen, legge til rette for at familier deltar i den nasjonale matproduksjonen og øke inntektene til de enkelte småbrukerne. Prosjektet har god politisk og praktisk forankring på nigersk side.

Nigeria

Norge økte støtten til utdanning i nordøst Nigeria gjennom UNICEF for å gi flere barn skolegang. Støtten gjennom sikker-skole-initiativet har resultert i at totalt 263 527 barn, hvorav 47 pst. jenter, får undervisning. Som et resultat av en kampanje for å sende barn på skolen, er det fra august 2016 innskrevet 406 072 barn i statene Borno, Yobe og Adamawa, hvorav 50 pst. er jenter. Videre har 303 lærere fått opplæring i områder der Boko Haram er drevet ut og 33 000 skoler i Borno har mottatt skolemateriell.

Videre ble en ny toårig avtale inngått med Unicef for støtte til deres program for å styrke kvinners og barns rettigheter i nordøst-Nigeria. Gjennom UNDPs landprogram bidro Norge til økt innsats for fredelig konfliktløsning, godt styresett og menneskerettigheter i Nigeria.

Det norske havforskningsinstituttet har videre bidratt til opptrening av det nigerianske havforskningsinstituttet, basert på erfaringene med Nansen-programmet. Gjennom UNITAR har nigerianske studenter fått yrkesopplæring i Norge.

Sudan

I Sudan ble støtte til bærekraftig forvaltning av naturressursene gitt gjennom Olje for utviklingsprogrammet. Programmet har blant annet lagt til rette for videreutvikling av det profesjonelle samarbeidsklimaet mellom oljeministeriene i Sudan og Sør-Sudan. UNIDOs og Havforskningsinstituttets samarbeidsprosjekt i Rødehavet har videre bidratt til mer informasjon om landets fiskeriresurser. I 2016 bidro prosjektet til økt kapasitet til å planlegge vitenskapelige undersøkelser, bedret datainnsamling på Sudans største fiskemarked og utbedret database for fiskeriresurser hos myndighetene.

Samarbeidet mellom universitetsmiljøer i Khartoum og Christian Michelsens Institutt i Bergen har i løpet av 2016 bidratt til å produsere kunnskap på sentrale utviklingsområder som er relevant for fredsbygging i Sudan, mellom Sudan og Sør-Sudan og i regionen, til å styrke kapasiteten ved et knippe universiteter i Sudan.

Gjennom Darfur Community Peace and Stability Fund har Norge bidratt til fredsbygging og å løse konflikter uten vold, og ved at det bygges relasjoner på tvers av lokalsamfunn som forebygger at konflikt bryter ut i framtiden.

Sør Afrika

Godt styresett og menneskerettigheter er hovedområde for samarbeid med Sør-Afrika.

Gjennom partnerskap med Universitetet i Cape Town jobbes det blant annet for å øke andelen av kvinnelige kandidater i høyere juridiske embetsstillinger. Endring av rettsvesenet, for å sikre mangfold og representasjon, har vært en viktig prioritet siden Sør-Afrikas første demokratiske valg i 1994.

Dialogarbeid for å motvirke de voksende rasemotsetningene har stått sentralt i arbeidet til Institute for Justice and Reconciliation som forvalter arven etter sannhets- og forsoningskommi-

sjonene i Sør Afrika. Organisasjonene bidra med å mekle og finne løsninger på krisen innen høyere utdanning og er gjennom publisering av *Reconciliation barometer* den viktigste premissleverandøren for diskusjoner om forsoning i det sørafrikanske samfunnet. Forskningssamarbeidet South Africa – Norway Research Co-operation (SANCOOP) har gitt gode resultater i form av antall søknader som blir innvilget for finansiering av særlig EU stipend. Forskere og studenter fra SANCOOP var også sentrale bidragsytere på den vellykkede norsk-sørafrikanske Science Week i 2016.

Uganda

Energi har vært en hovedprioritet i samarbeidet med Uganda som ledd i arbeidet med å sikre inkluderende vekst. Utbyggingen av Nkenda-Hoima høyspentledningen vil være en viktig del av Ugandas nasjonale og regionale transmisjonsnett. Norge har også bidratt til Get Fit programmet, som gjennom subsidiering av strømtariffen, gjør det mer attraktivt å investere i fornybar energi. Prosjektet *Strengthening Women Entrepreneurship* har støttet opplæring av over 500 kvinner og menn i økonomihåndtering.

Olje for utvikling (OfU) bistår landet med å gjennomføre den nasjonale olje- og gasspolitikken og er sentralt i arbeidet med bærekraftig forvaltning av naturressurser. I 2016 er det utarbeidet standarder for utforskningsarbeid. Statistisk Sentralbyrå har bistått Ugandas statistikkbyrå med å integrere petroleumssektoren i økonomisk statistikk.

Godt styresett, menneskerettigheter og likestilling er det tredje prioriterte samarbeidsområdet. Støtten til flergiverfondet Democratic Governance Facility (DGF) bidro til kompetanseheving av nasjonale valgobservatører, rettshjelp til 127 000 mottakere, samfunnsutdanning til over 3 millioner innbyggere, styrket anti-korrupsjonsarbeid og mer kunnskap i befolkningen om myndighetenes menneskerettighetsforpliktelser. Samarbeidet med FNs stedlige kontor for menneskerettigheter har blant annet bidratt til å styrke politiets og rettsvesenets kompetanse om menneskerettigheter og Ugandas forpliktelser under torturkonvensjonen.

Flergiverprogrammet FINMAP har styrket offentlig finansforvaltning, blant annet gjennom et automatisk system for bedre planlegging, budsjettering, utgiftstyring og rapportering, samt et nytt biometrisk verifiseringssystem som har gitt betydelige innsparinger i offentlige utgifter.

Regionale tiltak

Norge inngikk i 2015 en samarbeidsavtale med Den afrikanske union (AU) om et strategisk partnerskap, med jevnlig politisk dialog og med tre tematiske områder: fred og sikkerhet, demokrati og styresett og bærekraftig vekst og jobbskaping. Som oppfølging av partnerskapet finansierer Norge flere regionale tiltak, særlig innenfor området fred og sikkerhet. Disse omtales nærmere under de relevante målformuleringene.

Forebygging av konflikt, tilrettelegging for fredelig sameksistens og bekjempelse av voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet

AU har det siste tiåret vist stadig mer vilje og handlekraft som freds- og sikkerhetsaktør. AU har videreutviklet sin krisekapasitet og styrket innsatsen på det forebyggende plan. Med Agenda 2063 har Afrika fått sin egen utviklingsvisjon for de neste femti år. Norge har bidratt til tilrettelegging av møter og dialog mellom AUs medlemsland, partnerland og -organisasjoner, inkludert i forhold til fredsprosessen i Sør-Sudan og for å sikre en god konsultasjonsprosess med AU, afrikanske land og sivilsamfunnsorganisasjoner under FNs gjennomgang av fredsoperasjoner.

Training for Peace programmet (TFP) er en oppfølging av samarbeidsavtalen med AU. Gjennom partnerne African Centre for Constructive Resolution of Conflicts (ACCORD), Institute for Security Studies (ISS) og Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) samarbeider Norge for å styrke AU på prioriterte temaer som forebyggende diplomati, meglings og globale sikkerhetsutfordringer. Det er etablert et eget sekretariat for TFP i Addis Abeba, hvilket har bidratt til å gjøre programmet mer synlig og relevant.

AUs evne til strategisk planlegging, gjennomføring og kvalitetssikring av egne aktiviteter ble styrket gjennom støtte til et eget institusjonsutviklingsprogram. Dette bidrar til å ivareta AUs personellmessige kapasitet innenfor et bredt spekter av organisasjonens freds- og sikkerhetsarbeid.

Norge har bidratt til å styrke AUs evne til å vise politisk lederskap når det gjelder kvinner, fred og sikkerhet gjennom støtte til AUs spesialutsending på området. Dette gjorde det mulig for AU å ta initiativ i konkrete situasjoner, som ved anklager om seksuell utnyttelse av kvinner forestått av African Mission in Somalia-personell (AMISOM) i Somalia.

Videre har Norge bidratt til å styrke kapasiteten og effektivisere arbeidet til AUs fred- og sik-

kerhetsråd og afrikanske medlemmer av FNs Sikkerhetsråd. Norge har også bidratt til en felles finansieringsmekanisme for lønninger i AU-kommisjonens Fred- og sikkerhetsavdeling. Den norske støtten har bidratt til rask rekruttering av eksperter til norske tematiske satsingsområder gjennom Flyktninghjelpens beredskapsordninger.

Norge har videre bidratt til drift av AUs liasonkontorer i flere utsatte regioner. Norge bidro til drift av AUs kontor i Bamako, noe som sikrer AUs evne til å implementere sin Sahel-strategi, delta i fredsforhandlingene i Mali, styrke det regionale sikkerhetssamarbeidet mellom Sahel-landene gjennom den såkalte Nouakchott-prosessen, samt koordinere sitt arbeid med andre regionale aktører.

Norge støttet Intergovernmental Authority on Development (IGAD), som er en regional organisasjon for 8 land på Afrikas Horn og i Øst-Afrika som blant annet arbeider med regional integrasjon, klimaspørsmål og fred/stabilisering i regionen. Gjennomgangen viser at norsk støtte har bidratt til at IGAD er styrket og bedre i stand til å følge opp sitt mandat, ikke minst mht. fred- og sikkerhetsagendaen samt i arbeidet mot tørke og forørkning. Hoveddelen av norsk støtte til IGAD var knyttet til IGADs kapasitetsbyggingsprogram og IGADs freds- og sikkerhetsarbeid. IGADs rolle i fredsforhandlingene om Sør – Sudan har vært helt sentralt.

Gjennom støtte til Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC) i Ghana har Norge bidratt til opplæring for personell til fredsbevarende styrker i regionen. Hovedformålet er å styrke ECOWAS, AU og FNs kapasitet i fredsbevaring og fredsbygging.

For å bidra til bedret styresett, fred og demokrati i Sahel, støtter Norge gjennom et partnerskap med Danmark et regionalt Sahel-program for fred og stabilisering. Programmet omfatter Mali, Burkina Faso og Niger. Hovedmålsettingen med programmet er å fremme fred og sikkerhet som grunnlag for en bærekraftig utvikling. Dette skal oppnås gjennom økt stabilitet, bedring av menneskerettigheter, og fattigdomsreduksjon i Sahel-regionen. Tiltakene har bidratt til å styrke myndighetenes bestrebelser på å få på plass demokratiske institusjoner, motvirke konflikt og bidra til stabilitet.

African Centre for the Constructive Resolution of Conflict (ACCORD) har mottatt kjernestøtte fra Norge i perioden 2014–2016. ACCORD bidro til fred og sikkerhet i Afrika gjennom å arbeide for en dialogorientert tilnærming til konfliktløsning. ACCORD har støttet fredsbyggingsinitiativ i blant

annet Den sentralafrikanske republikk, Somalia, Mali, Burundi, Sør-Sudan og Sudan, og ga innspill på strategisk og operasjonelt nivå til FN, AU og de sub-regionale organisasjonene i Afrika.

Norge støttet Addis Abeba University, Institute for Peace and Security Studies' *Tana High Level Forum*. Prosjektet la til rette for at afrikanske ledere kunne diskutere sikkerhetsutfordringer i en uformell, men svært profesjonell ramme.

Institute for Security Studies, (ISS) er en regional *think- and do-tank* med kontorer i Dakar, Addis Ababa, Nairobi and Pretoria, og har som overordnet målsetning å styrke *human security* på det afrikanske kontinentet, herunder bidra til fredsbygging og konfliktløsning. Det norske bidrag gis som kjernestøtte til organisasjonen. ISS er en tydelig og kritisk stemme i den offentlige debatten i Afrika. ISS er den afrikanske tenketanken som har mest utstrakt samarbeid med FN, AU og de regionale organisasjonene. ISS har bistått i utarbeidelsen av felles afrikanske posisjoner i en rekke internasjonale prosesser, deriblant Ottawa-prosessen (landminer), Bamako-prosessen (håndvåpen) og utarbeidelse av policy-rammeverk for opprettelsen av African Standby Force. ISS vurderes å ha en særlig kompetanse på voldelig ekstremisme, terrorisme og organisert kriminalitet.

EAC har en sentral meklingsrolle i den politiske krisen i Burundi. Avtalen med East Africa Legislative Assembly (EALA) og Association of European Parliamentarians with Africa (AWEPA) støttet samarbeidet mellom østafrikanske og europeiske parlamentarikere. Siden 2011 har EALA vedtatt en rekke lover som er sentrale for den regionale integrasjonsprosessen. EALA var involvert i EACs forsøk på å løse den politiske krisen i Burundi.

Inkluderende økonomisk vekst og stimulere privat sektor, investeringer og næringsutvikling, herunder infrastruktur, utdanning og jobbskaping

Norge har gjennom FNs økonomiske kommisjon for Afrika (UNECA) støttet flere land i utarbeidelse og implementering av nasjonale utviklingsplaner, inkludert økonomisk politikk-utvikling, utvikling av planer for å fremme privat sektor, økt handel og industrialisering, samt videre i arbeidet med migrasjon og ulovlige kapitalstrømmer.

UNECA støttet AU-kommisjonen i utviklingen av en felles afrikansk posisjon til diskusjonen om oppfølging av Tusenårsmålene og var også medvirkende i arbeidet som førte til gjeldslette for de tre ebola-rammede landene. Gjennom støtten til African Climate Policy Center (ACPC) har Norge

bidratt til at de små øystatene (African Small Island Developing States) styrket sin evne til å møte klimaendringene gjennom nasjonale planer for tilpasning og systemer for tidlig varslings.

Norge støttet det østafrikanske regionale fellesskapet, East African Community (EAC), gjennom deres partnerskapsfond. Støtten går i hovedsak til sekretariatets arbeid med gjennomføring av protokollene om tollunion og felles marked. Protokollene har hittil ført til betydelig økning i intra-regional handel og nedgang i gjennomsnittlig tollbehandlingstid. Fokus for fondets arbeid i 2016 var implementering av EACs valuta-union. Forhandlinger om et rammeverk for økonomisk samarbeid og handel mellom EAC og EFTA er igangsatt.

Støtten til South African Institute of International Affairs (SAIIA), bidro til bedre forvaltning av naturressurser på det afrikanske kontinentet. Forskningsbaserte utredninger fra SAIIA har forbedret beslutningsgrunnlaget for forvaltningen av petroleum-, skog-, fisk- og mineralressurser, særlig i det sørlige Afrika.

Demokrati, godt styresett og menneskerettigheter, herunder respekt for kvinners rettigheter og kvinners deltakelse i beslutningsorgan og næringsliv

Gjennom støtten til International IDEAs samarbeidsprogram med AU-kommisjonens Avdeling for politiske saker har Norge bidratt til AUs innsats for demokrati og godt styresett. Konkrete resultater er økt oppmerksomhet blant politiske beslutningstakere og sivilsamfunnsrepresentanter om betydningen av å ratifisere og implementere African Charter on Democracy, Elections and Governance, styrket evne til å utøve valgobservasjon, samt at ungdomsrepresentanter fra kontinentet fikk mulighet til å bidra til en høynivådialog om sammenhengen mellom demokrati, menneskerettigheter og styresett i Afrika.

Great Lakes regionen i det sentrale Afrika, særlig den østlige delen av Den demokratiske republikken Kongo, har lenge vært preget av konflikt, humanitære kriser og menneskerettighetsbrudd. Norge støtter FNs spesialutsending for Great Lakes regionen i arbeidet med gjennomføring av *Rammeverket for fred, sikkerhet og samarbeid i DR Kongo og regionen* som ble vedtatt av 11 afrikanske land i februar 2013. Støtten har styrket samarbeid mellom justismyndighetene, privat sektor, sivil samfunn og kvinneorganisasjoner i regionen.

Centre for Human Rights (CHR) ved universitetet i Pretoria er et av Afrikas viktigste juridiske

institutter for menneskerettigheter. Gjennom samarbeidsavtale for perioden 2014–2017 har CHR vært en viktig faglig bidragsyter til utviklingen av menneskerettighetslovgivning i AU og i flere afrikanske land i tillegg til å tilby masterprogrammer og videreutdanning innen lovgivning om menneskerettigheter.

Bedrede levebetingelser som gjør det attraktivt å bli boende i Afrika og reduserer grunnlaget for irregulær migrasjon

Deler av støtten til Ett FN i Tanzania ble øremerket et program rettet mot flyktninger og vertsbefolkning i grensetraktene mot Burundi der over 310 000 flyktninger fra Burundi og DRC er innkvartert i flyktningeleire. Satsingen skal skape langsiktige løsninger for flyktninger og vertsamfunn ved å gjøre dem mer økonomisk selvbergede, redusere avhengigheten av humanitær bistand og fremme lokal integrasjon.

Norge bidro i 2016 med støtte til EUs flergiverfond for Afrika. Fondet ble etablert i 2015 for å støtte forbedring av migrasjonsforvaltningen i opprinnelses, transitt- og mottakerland, og for å

motvirke årsaker til ulovlig migrasjon, i tråd med avtalen mellom europeiske og afrikanske land i Valetta. Fondet har tre geografiske vinduer: Afrikas Horn, Sahel og Tsjadsjøregionen og Nord-Afrika. Norge har øremerket støtten til vinduene for Afrikas Horn og Sahel og Tsjadsjøregionen. Fokuset i 2016 var på identifisere og vedta prosjekter, inngå kontrakter og innlede iverksetting. I 2016 ble 106 prosjekter, på til sammen 1 589 mill. euro, godkjent i styremøtene i fondet, hvorav 65 programmer i Sahel og Tsjadsjøregionen, 35 programmer i Afrikas Horn og 6 programmer i Nord-Afrika.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget samlet 2 328,6 mill. kroner på posten i 2018.

Det er videre rammeoverført 0,93 mill. kroner til KDs kap. 285 *Norges forskningsråd* post 55 *Virksomhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet. Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål som er i tråd med OECD-DAC regelverket.

Kap. 151 Bistand til Asia

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
78	Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	580 315	611 500	816 500
	Sum kap. 0151	580 315	611 500	816 500

Asia har opplevd en betydelig økonomisk vekst de siste årene. Som en følge av dette har mange av landene i regionen gått fra å være lavinntektsland til å få status som mellominntektsland.

Den økonomiske veksten har ført til store forbedringer i folks livssituasjon og til at tusenårsmå-

let om halvering av fattigdom innen 2015 er nådd i Øst-Asia og Stillehavsområdet. Det har også vært høy vekst i flere av landene i Sør-Asia. Samtidig har Asia fortsatt enkelte svært fattige land og noen land i eller på vei ut av konflikt.

Tabell 11.5 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Asia

	BNP pr. innbygger i US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	Forventet levealder	Barne dødelighet pr. 1000 levende fødte under 5 år	Likestillingsindeks ¹	Pst.andel barn innskrevet på skole	Korrupsjonsindeks ²	Pst.andel av befolkningen med tilgang til elektrisitet	Pst.andel av befolkningen med tilgang til trygt/forbedret drikkevann
	2015	2014–2015	2015	2015	2015	2015	2016	2014	2015
Afghanistan	594	0,8	61	91	0,667	.	15	90	55
Bangladesh	1 212	6,6	72	38	0,520	91 ^a	26	62	87
Indonesia	3 346	4,8	69	27	0,467	90 ^b	37	97	87
Kina	8 069	6,9	76	11	0,164	.	40	100	96
Myanmar	1 161	7,3	66	50	0,374	95 ^b	28	52	81
Nepal	743	2,7	70	36	0,497	97	29	85	92
Pakistan	1 435	4,7	66	81	0,546	74	32	98	91
Sri Lanka	3 926	4,8	75	10	0,386	97 ^b	36	92	96

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

. Tall ikke tilgjengelig

a 2010

b 2014

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Den positive utviklingen i store deler av Asia har medført at norsk bistand til en rekke land i regionen over dette kapittelet er redusert de senere år. Satsingen på partnerland i Asia er fremdeles betydelig. Norsk bistand til Asia over posten er i hovedsak konsentrert om fire partnerland: Afghanistan, Nepal, Myanmar og Indonesia.

Afghanistan er en sårbar stat i konflikt, mens Myanmar og Nepal er i en postkonfliktfase. Indonesia er en betydelig samarbeidspartner for å løse globale utfordringer, med særlig fokus på skog og hav. Norge vil opprettholde en viss støtte også til andre fattige land og mellominntektsland med en stor fattig befolkning i Asia, blant annet Pakistan og Sri Lanka.

Bistanden skal bidra til politisk stabilisering, sikkerhet og fattigdomsbekjempelse og konsentreres til sektorene utdanning, styresett, klima, næringsutvikling og menneskerettigheter. Støtte til kvinners rettigheter og likestilling vil fortsatt ha høy prioritet, både ved integrering av kjønnsperspektivet i utviklingssamarbeidet og støtte til særskilte tiltak.

Regjeringen vil støtte regionale sammenslutninger, først og fremst Sammenslutningen av sør-

øst-asiatiske nasjoner (ASEAN), for å bidra til en forutsigbar og stabil regional politisk og økonomisk utvikling. ASEAN består av Brunei, Filippinene, Indonesia, Kambodsja, Laos, Malaysia, Myanmar, Singapore, Thailand samt Vietnam.

Regionbevilgningen for Asia må sees i sammenheng med innsats over andre kapitler.

Post 78 Regionbevilgning for Asia, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Partnerland

Afghanistan

Afghanistan er et land i en sårbar situasjon preget av væpnet konflikt og fattigdom. Landet står overfor store politiske, økonomiske og sikkerhetsmessige utfordringer. Samlingsregjeringen har et omfattende reformprogram, men sliter med å gjennomføre politikken. Et utslag av manglende gjennomføringsevne er at parlamentsvalget som skulle ha funnet sted på vårparten i 2015, nå er utsatt på tredje året. Etter planen skal det finne sted i juli 2018.

Det har vært flere alvorlige angrep rettet mot myndighetsinstitusjoner i Kabul og provinshovedsteder. Kamper mellom regjeringsstyrker og væpnede opprørsgrupper pågår flere steder i landet. Det er ingen snarlig utsikt til en politisk løsning på konflikten med Taliban.

Afghanistan er et av verdens fattigste land og er inne i den lengste perioden med svak økonomisk vekst siden 2002. Omtrent 400 000 unge mennesker kommer til arbeidsmarkedet hvert år ifølge tall fra Verdensbanken. Mangelen på arbeidsplasser gjør at flere blir stående uten arbeid. Nesten 40 pst. av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Økonomisk vekst og handel er prioritert av samlingsregjeringen.

Korrupsjon og svakt styresett begrenser myndighetenes evne til å levere sikkerhet og tjenester, og det svekker den sosiale og økonomiske utviklingen. Afghanske myndigheter har tatt flere initiativer for å bekjempe korrupsjon, og dette har bidratt til at statsinntektene har økt. Den illegale økonomien, inkludert produksjon av opium, utgjør halvparten av den totale økonomien.

Den humanitære situasjonen har de siste årene blitt stadig verre på grunn av konflikten mellom regjeringsstyrker og væpnede opprørsgrupper. Aldri tidligere har så mange sivile blitt skadelidende og fordrevet. Det anslås at i underkant av 600 000 personer ble fordrevet internt på grunn av konflikt i løpet av 2016, en økning på om lag 35 pst. i forhold til 2015. Både Iran og Pakistan er vertskap for millioner av afghanske flyktninger. I 2016 returnerte 618 000 afghanere fra Pakistan.

Siden 2001 har situasjonen for kvinner i Afghanistan blitt bedre innen utdanning, helse og deltakelse i politikk og økonomi. Det er fremdeles store geografiske forskjeller. Mange kvinner er fremdeles utsatt for vold, usikkerhet og mangel på grunnleggende tjenester og økonomiske muligheter. Samlingsregjeringen prioriterer kvinners rettigheter og muligheter, men endringer tar tid.

Mange flere jenter og gutter går på skolen nå enn i 2001, ifølge offentlig statistikk. Det rapporteres om høye tall for innskriving av elever i skolen, samt om fremgang når det gjelder utdanning av kvalifiserte lærere. Økt usikkerhet ser imidlertid ut til å ha en negativ effekt, spesielt på jenters skolegang. Det er vanskelig å fremskaffe pålitelig informasjon innen alle sektorer, inklusivt innen utdanning. Samlingsregjeringen har som målsetting å bedre kvaliteten på utdanning.

Det internasjonale samfunn bidrar med militær støtte og med sivil bistand til stabilisering og utvikling, i tråd med politiske forpliktelser ut 2020.

Afghanske myndigheter følger opp sine gjensidige forpliktelser om å gjennomføre reformer med mål om at landet skal bli mer stabilt og selvhjulpent på sikt. Manglende sikkerhet og omfattende korrupsjon utgjør fremdeles betydelige risikofaktorer, som vil påvirke måloppnåelse og bærekraft.

Støtten til Afghanistan konsentreres om utdanning, næringsutvikling og jobbskaping, og styresett med vekt på sikkerhet, menneskerettigheter, likestilling og arbeid mot korrupsjon. I tillegg er kvinners rettigheter og anti-korrupsjon tverrgående hensyn i bistanden. Afghanistan er satsningsland for kvinner, fred og sikkerhet.

I tillegg til midler under dette kapittelet mottar Afghanistan støtte blant annet under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand* og kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, post 70 *Fred, forsoning og demokratiltak*.

Myanmar

Etter flere tiår med militærdiktatur befinner Myanmar seg i en overgangsfase preget av både autoritære og demokratiske trekk. Siden 2016 har Aung San Suu Kyis parti, National League for Democracy (NLD) regjeringsmakt og flertall i parlamentet. Grunnloven hindrer Aung San Suu Kyi i å bli president. Hun ble derfor utnevnt til *State Counsellor*, en posisjon etablert for henne med myndighet på statsministernivå. Hennes nære allierte U Htin Kyaw er landets første demokratisk valgte president. Militæret har fortsatt stor makt og har blant annet en fjerdedel av setene i parlamentet og ansvar for tre sentrale departementer.

Den sivile regjeringens hovedprioriteringer er fred og nasjonal forsoning, reform av grunnloven og annet lovverk for å etablere en føderal og demokratisk stat samt bedring av levestandard for hele befolkningen. De mange motsetningsforholdene mellom den sivile regjeringen og militæret legger begrensninger på fredsprosessen og den sivile regjeringens reformagenda.

Fremskritt i demokratiserings- og reformprosessen siden NLD kom i regjering inkluderer frigivelse av politiske fanger og pågående reformer av lovverk. Organiseringen av suppleringsvalget i april 2017 mottok mye ros fra både internasjonale og nasjonale observatører, med flere forbedringer fra valget i 2015. Regjeringen har innført nye regler i kampen mot korrupsjon, og Myanmar kan vise til en liten forbedring på Transparency Internationals korrupsjonsindeks.

Fredsprosessen mellom myndighetene og de om lag 20 væpnede etniske gruppene i landet er under Aung San Suu Kyis ledelse. Åtte grupper har signert den nasjonale våpenhvileavtalen fra 2015. Viktige årsaker til liten fremgang i fredsprosessen det siste året er militærets økte krigføring i konfliktområdene og manglende enighet mellom myndighetene og gruppene om sentrale prinsipper. Det er noe fremdrift i utrulling av en overvåkningsmekanisme for våpenhvile og konsultasjoner med lokalbefolkningen.

Myanmars økonomiske vekst fortsetter, men svakere enn forventet. Det er store forventninger til økning innen næringsutvikling og investeringer fra utlandet, især etter at USA hevet brorparten av sine økonomiske sanksjoner. Myanmar ble tatt inn igjen i USAs og EUs handelspreferanseregimer og parlamentet vedtok en ny investeringslov i 2016. Inflasjonen er fortsatt høy, den myanmarske valutaen er svekket og handelsbalansen er negativ.

Menneskerettighetene fortsetter å være under sterkt press. Til tross for visse forbedringer, opplever mange at det har vært en tilbakegang det siste året hva gjelder ytrings- og pressefrihet. Dette skyldes i hovedsak økt bruk av lovverk for å begrense og straffe uttalelser i sosiale medier. Det pågår arbeid i parlamentet for å styrke kvinners rettigheter og likestilling, men diskriminerende lovverk er fortsatt gjeldende. Straffefrihet for overgrep utført av militæret og andre maktpersoner fortsetter å være et alvorlig problem. Ulovlig konfiskering av land er utbredt. Ulike minoriteter som har bodd i Myanmar i generasjoner nektes fortsatt fullverdig statsborgerskap, og dermed også sentrale rettigheter, herunder stemmerett.

Delstaten Rakhine har i flere årtier vært preget av spenning mellom buddhister og den muslimske folkegruppen rohingya. Militærets og politiets operasjoner i Nord-Rakhine i etterkant av angrep på grensepolitistasjoner i oktober 2016 har vært gjenstand for kraftig internasjonal fordømmelse. Situasjonen ble ytterligere tilspisset i august 2017 etter nye angrep mot politi og sikkerhetsstyrker. FN og andre har rapportert om angivelig grove menneskerettighetsbrudd utført av sikkerhetsstyrkene, inkludert henrettelser av sivile, voldtekter og brannstiftelse. FNs Menneskerettighetsråd vedtok i mars 2017 en resolusjon om Myanmar, som inkluderer opprettelsen av en internasjonal etterforskning av anklagene. Denne kommer i tillegg til granskningene igangsatt av Myanmars myndigheter. Situasjonen i Rakhine forblir svært spent. Den regjeringsoppnevnte *rådgivende kommisjon for delstaten Rakhine*, ledet av

Kofi Annan, har anbefalinger til kort- og langsiktige løsninger på situasjonen som myndighetene har varslet at de vil følge opp.

Den humanitære situasjonen i Myanmar er alvorlig, særlig i Rakhine og i konfliktområder i delstatene Kachin og Shan. Over 200 000 internt fordrevne er avhengige av internasjonal humanitær bistand. Sikkerhetsoperasjonene i Nord-Rakhine og stadige trefninger mellom militæret og etniske væpnede grupper i Kachin og Shan har det siste året ført titusenvis på flukt til henholdsvis Bangladesh og Kina. Humanitære organisasjoner opplever økte begrensninger på adgang til å levere nødhjelp. Høsten 2016 ble det satt i gang et samarbeidsprosjekt mellom Myanmar og Thailand for retur av flyktninger, men foreløpig har kun et mindretall returnert til Myanmar.

Omfattende avskoging er blant de viktigste utfordringene i Myanmar knyttet til miljø og klima. Myndighetene innførte i 2016 et ettårig moratorium mot hogst, og arbeider blant annet for å styrke bevaringen av våtmark og skogområder.

Utdanningssektoren er preget av flere tiår med konflikt og underfinansiering. Myndighetene har de siste årene gitt utdanning høy prioritet. Til tross for betydelig økning i utdanningsbudsjettet er det fortsatt det laveste blant ASEAN-landene. I forhold til andre land i regionen har Myanmar høy lesekyndighet og høy innrulling i grunnskolen, men utdanningsnivået er lavt; det antas at under 70 pst. av skolebarna fullfører grunnskolen.

Myanmar er ett av partnerlandene for norsk bistand og hovedområdene for samarbeid er godt styresett inkludert menneskerettigheter, naturressursforvaltning, energi, miljø/klima og utdanning. I tillegg til fortsatt sterkt fokus på fred og forsoning og den politiske og økonomiske reformprosessen, er Myanmar satsningsland for kvinner, fred og sikkerhet. Norsk støtte går blant annet til media, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak mellom sentralmyndighetene, de væpnede etniske gruppene og lokalbefolkningen. Den bidrar også til kapasitetsbygging av myndighetsapparatet og sivilsamfunnet knyttet til ansvarlig naturressursforvaltning. Arbeidet med Olje for utvikling, institusjonssamarbeid knyttet til bærekraftig vannkraftutvikling samt bilateralt miljø-samarbeid mellom Norge og Myanmar er godt i gang. Et Fisk for utviklingsprogram er under opprettelse. Norsk næringsliv er etablert i Myanmar, herunder Telenor og Statoil.

I tillegg til midler under dette kapittelet mottar Myanmar blant annet støtte under kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*, kap. 164 *Fred, forsoning og demokratiutvik-*

ling, post 70 *Fred, forsoning og demokratiutvikling*, kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid*, kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi* og kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*.

Nepal

Nepal defineres av FN som et av verdens minst utviklede land og et av Asias fattigste, med over 40 pst. arbeidsledighet og BNI per innbygger på 700 dollar, ifølge Verdensbanken. Det var tilnærmet stagnasjon i økonomien i finansåret 2016 da veksten var på knappe 1 pst., den laveste på 14 år. Dette skyldtes dels effekter av jordskjelvene i 2015 og dels lokale streiker og blokader av hovedveiene for import fra India. Prognoser for finansåret 2016/17 er mer optimistiske, med anslag på rundt 5-6 pst. vekst, ifølge IMF og Verdensbanken.

Den politiske situasjonen i Nepal det siste året har vært preget av skiftende politiske allianser og regjeringsskifter. Viktige beslutninger er ofte basert på uformell dialog og konsensus mellom ledere i de største partiene. Dette skaper usikkerhet og hindrer langsiktig politisk planlegging.

Fremgangen i Nepals utdanningsprogram har vært god når det gjelder tilgang til utdanning og oppslutning i første klasse. Tall fra skoleåret 2015/2016 viser at hele 96,9 pst. av barna nå begynner på skolen, sammenlignet med 91,9 pst. ved begynnelsen av sektorprogrammet i 2009. De største utfordringene nå er å holde barna på skolen gjennom hele grunnskolen, spesielt jenter, samt å gi barn fra de mest fattige og marginaliserte områdene økt tilgang til utdanning.

Nivået på utenlandske direkte investeringer per innbygger er svært lavt i Nepal sammenlignet med andre asiatiske land. Dette skyldes blant annet politisk og institusjonell ustabilitet. Kina og India har besluttet å investere i utbygging av nye vannkraftverk i Nepal. Landet har også omfattende behov for utbygging av infrastruktur knyttet til distribusjon av elektrisitet. Utbygging av nye kraftverk og transmisjonsnett er viktig for å styrke næringsutviklingen og skape nye arbeidsplasser.

Nepal fikk ny grunnlov i 2015. Grunnloven er et viktig steg for den videre demokratiske utviklingen i landet. Det er behov for omfattende lovreform som følge av den nye grunnloven. Året 2016 var preget av debatt om lovreform, samt debatt om omstruktureringen av statsapparatet med delegering av makt til lokalt nivå.

I henhold til Nepals nye grunnlov skal det gjennomføres valg på lokalt, provins- og nasjonalt

nivå innen utgangen av januar 2018. Lokalvalg ble avholdt i 2017. Nepal har ikke hatt lokalvalg på 20 år og har manglet demokratisk valgte lokale myndigheter. Dette har skapt et demokratisk underskudd med økt risiko for korrupsjon og svak tjenestelevering til befolkningen.

Den nye grunnloven har en rekke positive aspekter når det gjelder kvinners, minoriteters og homofiles rettigheter. Ved regjeringsskiftet, etter at ny grunnlov var vedtatt i september 2015, fikk Nepal både kvinnelig president og kvinnelig parlamentspresident. Ved valgene er det innført minstekvoter for kvinner og undertrykte (daliter).

Da mange menn har emigrert for å jobbe i utlandet, blir mange av husholdningene ledet av kvinner. Økt tilgang på ren energi vil gi husholdningene en enklere hverdag både mht. matlagning, pumping av vann samt etablering av småskala lokalt næringsliv.

Overgrep og diskriminering mot kvinner og barn er en stor utfordring i Nepal. Antallet saker som omhandlet menneskehandel med barn har økt. Situasjonen for nepalske arbeidsmigranter er også urovekkende. Mangel på beskyttelse og de høye dødstallene i gruppen følges i liten grad opp av nepalske myndigheter.

Menneskerettighetssituasjonen i Nepal er stadig under press. Den nye grunnloven fastsetter grunnleggende ytrings- og pressefrihet og forbyr sensur. Madhes-befolkningen i sør er spesielt utsatt for arrestasjoner og sensur.

Arbeidet for overgangsrettferdighet etter den væpnede konflikten går sakte. Sannhets- og forsoningskommisjonen og Kommisjonen for ufri-villige forsvinninger fremstår fremdeles etter ett års drift som lite effektive. Arbeidet har begrenset politisk støtte.

Det norske utviklingssamarbeidet med Nepal er konsentrert om tre satsningsområder: utdanning, fornybar energi og næringsutvikling, samt godt styresett, herunder valg.

I tillegg til midler under dette kapitlet mottar Nepal blant annet støtte over kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 72 *Klima og miljø* og post 74 *Fornybar energi*, kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling* og kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*.

Indonesia

Indonesia er Sørøst-Asias største økonomi, verdens fjerde mest folkerike stat og landet med størst antall muslimer.

Enhet og pluralisme er grunnlovsfestet, men det er knyttet bekymring til at krefter som søker å

undergrave den religiøse toleransen i landet har inntatt en synligere posisjon i samfunnet det siste året. Det er en utfordring at grunnlovfestede rettigheter i praksis ikke kommer enkelte grupper til gode. Dette gjelder særlig beskyttelse av religiøse og seksuelle minoriteters rettigheter, der en har sett en svak negativ utvikling i 2016.

Korrupsjon, manglende infrastruktur, rettslig uforutsigbarhet og tungrodd byråkrati er hindringer både for den økonomiske veksten og den demokratiske utviklingen.

På tross av disse utfordringene er Indonesia likevel et fungerende demokrati med et aktivt sivilt samfunn og en fri presse. Indonesia jobber systematisk for å innlemme bærekraftsmålene i utviklingsplanleggingen. Fattigdommen er på vei ned, men fattigdomsbekjempelsen går saktere enn før og ulikhetene øker.

Indonesia har verdens tredje største klimagassutslipp, mye grunnet avskoging og oppdyrking av torvmyrer. Norge har et utstrakt bilateralt samarbeid med Indonesia med fokus på klima/skog, fiskeri/maritim sektor og menneskerettigheter. Med unntak av klima/skog, utgjør bistand en stadig mindre del av samarbeidet. Særlig innen energi og marin/maritim sektor dreier stadig mer seg om næringslivsaktiviteter.

Indonesia og Norge samarbeider tett om fiske-rikriminalitet både bilateralt og i multilaterale fora. Indonesia er en potensielt betydningsfull alliansepartner i globale spørsmål og en viktig multilateral partner for Norge med blant annet samarbeid om bærekraftig hav og blå økonomi, samt om FN-reform, FN70. Sekretariatet for ASEAN ligger i Jakarta, og landet spiller en viktig rolle i å fremme regionale prosesser.

I tillegg til midler under dette kapittelet mottar Indonesia blant annet støtte under kap. 163 *Menneskerettigheter*, post 72 *Menneskerettigheter*, og kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 72 *Klima og miljø*.

Andre land

Kina

Kinas klima- og miljøutfordringer prioriteres høyt av landets ledelse, reflektert i landets 13. femårsplan. Norge er en etterspurt partner og en faglig og økonomisk viktig og mangeårig bidragsyter til China Council for International Cooperation on Environment and Development (CCICED). Dette er en kinesisk tenketank og rådgivningsorgan med internasjonal deltakelse, som legger frem anbefalinger til Kinas regjering innen miljø- og utviklingsspørsmål. Norge har besluttet å delta i

CCICEDs fase VI (2017–2021). Det arbeides med en avtale med CCICED om norsk deltakelse og finansiering.

I tillegg til midler under dette kapittelet mottar Kina blant annet støtte under kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid*.

Pakistan

Landet beveger seg i riktig retning på flere områder og har nå en økonomisk vekst på rundt 5 pst. i året. Utviklingen går imidlertid langsommere enn i andre sammenlignbare land i regionen. Bare 24 pst. av arbeidsstyrken er kvinner, og av dem jobber bare 10 pst. utenfor jordbrukssektoren. Rundt halvparten av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Pakistan oppfylte bare tusenårs målet på sanitære forhold. Korrupsjon og en vanskelig sikkerhetssituasjon i landet er blant utfordringene for Pakistans politiske og økonomiske utvikling. Utfordringene må først og fremst løses av landets egne myndigheter og borgere. De norske tiltakene retter seg primært mot fattigdomsreduksjon, utdanning, styresett og menneskerettigheter.

Sri Lanka

Landet har hatt betydelig økonomisk vekst siden krigens slutt i 2009. Den landsomfattende utbyggingen av infrastruktur har vært godt hjulpet av kinesiske kommersielle lån, varer og arbeidskraft. Ekspertene er samtidig bekymret for at veksten ikke er bærekraftig grunnet manglende investering i industri og jordbruk. Utenlandske direkte investeringer i landet er vesentlig lavere enn i andre fremvoksende økonomier. Landets offentlige gjeld er høy.

Menneskerettighetssituasjonen og den demokratiske situasjonen er blitt betydelig forbedret etter regimeskiftet i 2015. Samtidig går arbeidet med nasjonal forsoning, rettsoppgjøret etter krigen og kompensasjon tregt. Gjenoppbyggingen i nord og øst der krigen pågikk går også sakte. De militære holder fortsatt store landområder som tamiler venter på å få tilbake. Det er fortsatt uvisst når man får en endelig politisk løsning. Det arbeides med en grunnlovsreform som vil gi mer selvstyre til provinsene. Arbeidet går imidlertid sakte. Kvinner har svak politisk representasjon med mindre enn 6 pst. i parlamentet og 4 pst. i provinsrådene. I 2016 ble det vedtatt en lovbestemt kvote på 25 pst. kvinner i lokalvalgene.

Tiltak retter seg primært mot styresett, menneskerettigheter, likestilling og fredsbygging, samt næringsutvikling, jobbskaping og fornybar energi.

Regionale tiltak

Regionalt samarbeid og integrasjon øker i betydning i Asia. En sterk drivkraft er behovet for økonomisk samarbeid og et bedre og mer forutsigbart rammeverk for handel. Økt regional integrasjon er også viktig for å utjevne økonomiske forskjeller mellom og internt i landene, og for å sikre en stabil politisk og økonomisk utvikling i regionen som helhet. En stabil utvikling vil også sikre norske interesser og Regjeringen ønsker å bidra ved å støtte opp om og knytte Norge tettere opp mot regionale fora og integrasjonsprosesser.

Videreføring av støtte til regionale tiltak innenfor prioriterte sektorer der ASEAN representerer et strategisk tyngdepunkt, vil derfor være viktig for Norges forhold til regionen. Norge fikk i 2015 innvilget formelt sektordialogpartnerskap med ASEAN, noe som innebærer styrket politisk tilgang til viktige fora hvor det legges føringer for sentrale regionale prosesser i Asia, både politisk og økonomisk. Det er regjeringens ambisjon at Norge skal delta på møter og arrangementer i ASEAN-regi på ministernivå og embetsnivå samt bidra med fagekspertise fra ulike deler av statsfor-

valtningen. Partnerskapet inkluderer implementering av prosjekter for regionalt samarbeid med ASEAN innenfor følgende prioriterte områder: klima/miljø, energi, marine og maritime spørsmål, handel og næringsutvikling, fred- og forsoning, menneskerettigheter og studentutveksling.

Norge deltar også aktivt innenfor Asia-Europe Meeting (ASEM). Til sammen deltar 30 europeiske (EU-landene, Norge og Sveits) og 21 asiatiske land, sammen med EU-kommisjonen og ASEAN-sekretariatet. Mål for denne deltagelsen er å styrke forholdet mellom Europa og Asia som likeverdige partnere gjennom politisk dialog, økonomisk samarbeid og kulturutveksling.

Mål

- Bedre utdanning
- Mer bærekraftig naturressursforvaltning, klima og ren energi
- Økt nærings- og landsbygddutvikling og jobbskaping
- Bedre styresett og fremgang innen demokratisering og menneskerettigheter
- Fremgang innen fredsbygging og regional stabilitet

Rapport 2016

Tabell 11.6 Bilateral bistand¹ til fokuslandene i Asia i 2016 (mill. kroner).

Land	Region bev.	Sivilt samfunn	GAP bev. 162.70	Nødhjelp og humanitær bistand 163.70	Fornybar energi 166.74	Utdanning 169.73	Andre poster	Andre departementer	Totalt
Afghanistan	374,8	50,0		239,9			29,3		694,0
Myanmar	50,0	42,6	15,9	35,0	36,8		71,7	9,9	261,9
Nepal	35,4	56,2	15,0	3,0	55,0	76,4	17,1	0,6	258,7

¹ Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

De største mottakerne under kap. 151, post 78 var Afghanistan, Myanmar, Nepal, Sri Lanka og Pakistan. Regionale tiltak ble støttet med 35 mill. kroner over denne posten.

Fokuslandene

Afghanistan

Samarbeidet med Afghanistan var konsentrert om utdanning, nærings- og landsbygddutvikling og styresett.

Støtten til *utdanning* ble øket i 2016. Finansiering av afghansk politi ble videreført. Bistand til

Faryabprovinsen fortsatte på et betydelig nivå. Støtte gikk også til grenseoverskridende tiltak. Flere organisasjoner som mottok norsk støtte meldte om mer komplekse sikkerhetsutfordringer i 2016.

Norge gir et betydelig ikke-øremerket bidrag til Verdensbankens flergiverfond, Afghanistan Reconstruction Trust Fund, som gjennomfører viktige programmer innen Norges tre prioriterte områder: utdanning, næringsutvikling og styresett. I 2016 iverksatte flergiverfondet et omfattende program (Citizens Charter) på tvers av sektorer for å bedre leveransen av infrastruktur og tjenester gjennom lokale utviklingsråd. Flere ministerier er engasjert.

Innen utdanning støttet flergiverfondet yrkesutdanning, lærerutdanning, bygging og rehabilitering av skoler, foreldre- og lærerforeninger og kvalitetstiltak på skolene. Annen fase av grunnutdanningsprosjektet ble avsluttet i 2016. Prosjektet har bygget 817 skoler og 6 211 klasserom i perioden fra 2008 til 2016. Nesten 155 000 lærere fullførte høyeste nivå av prosjektets etterutdanningskurs. 14 av de 31 nasjonale målsetningsindikatorne fra 2008 er oppnådd. Forholdstallet mellom jenter og gutter i de tre første klassene i grunnskolen sank fra 2015 til 2016. Dette kan skyldes økt konflikt og usikkerhet og er urovekkende.

I 2016 ga Norge også øremerket støtte til høyere utdanning gjennom flergiverfondet. Innen grunnutdanning har den frivillige organisasjonen Danish Assistance to Afghan Rehabilitation and Technical Training bygget skoler og to internater for kvinnelige studenter. Det første internatet er i drift og det andre vil ferdigstilles i 2017. I 2016 fortsatte Norge å bidra til heving av læreres kvalifikasjoner. En rekke lærerskoler fikk støtte av Aga Khans Development Network i 2016. Organisasjonen Agency for Technical Cooperation and Development (ACTED) fortsatte i 2016 med utdanningstiltak for jenter og kvinner i 12 distrikter i Faryab provins. Hensikten var å bedre utdanningsresultater, øke kvinneandelen innen høyere utdanning, bedre læreres ferdigheter og styrke kvinners deltakelse i arbeidsliv og jobbskaping.

Innen *nærings/landsbygdutvikling* prioriterte afghanske myndigheter og Afghanistan Reconstruction Trust Fund tiltak for å skape arbeidsplasser i lokalsamfunn for å styrke utvikling og forebygge migrasjon. Norge støttet også tiltak på landsbygda gjennom en rekke organisasjoner. Støtten bidro til styrking av håndverk, handel, landbruk, fedrift og dyrking av grønnsaker, frukt og nøtter samt til assistanse med viderebehand-

ling og salg av produkter. Infrastruktur og tilgang til vann og energi inngikk i tiltakene. Prosjektene ble planlagt og koordinert i samarbeid med lokale myndigheter og andre aktører.

ACTEDs prosjekt for bærekraftig utvikling i Faryab provins førte for eksempel til økte avlinger og inntekter og bedre helseforhold samt kompetanseheving blant ungdom og kvinner. En ekstern gjennomgang konkluderte med at 91 pst. av kvinnene som deltok fikk økte inntekter. Nesten 31 000 hektar landareal fikk bedre vannings-systemer, som førte til større og mer variert produksjon for 276 000 bønder og 35 pst. av bøndene fikk økte inntekter. Ungdomsarbeid som støttet lokal utvikling er gjennomført. Selvhjelpsgrupper for kvinner og ungdom samt lokale organisasjoner er etablert og har fått blant annet yrkesopplæring.

Danish Committee for Aid to Afghan Refugees rapporterer for 2016 blant annet om økt tilgang til rent drikkevann for mer enn 40 000 personer ved utbedring av brønner, pumper og vannrensesystemer. Mer enn 2 500 familier fikk opplæring i hygiene i 2016. Dette har ført til mindre sykdom i målgruppene. Bønder har fått opplæring i dyrkningsmetoder for produkter som øker avkastning og fortjeneste.

Som del av bistanden til *styresett* videreførte Norge støtten til politilønninger gjennom UNDPs Law and Order Trust Fund Afghanistan i 2016. Over 150 000 polititjenestemenn og -kvinner lønnes av fondet. Godt styresett, inkludert kapasitetsbygging i staten, inngår i flere av programmene innen Afghanistan Reconstruction Trust Fund. Aga Khan Development Network satte lokale utviklingsråd i stand til å gjennomføre egne prosjekter og ga om lag 400 råd opplæring i godt styresett.

Norge fortsatte sin støtte til Afghanistan Independent Human Rights Commission. Norge videreførte også finansiering til Independent Joint Anti-Corruption Monitoring and Evaluation Committee (MEC) for uavhengig overvåking og evaluering av nasjonal og internasjonal innsats for å bekjempe korrupsjon. MEC rapporterte til offentligheten, parlamentet, presidenten og det internasjonale samfunn.

Likestilling var et tverrgående hensyn i all norsk bistand til Afghanistan i 2016. Alle avtaler med frivillige organisasjoner hadde fokus på kvinners rettigheter. Norge var medarrangør for det tredje symposiet om *Afghan Women's Empowerment* som ble holdt i Kabul i 2016. Mange omtalte arrangementet som historisk. Kvinner fra provin-sene og ulike sektorer fikk anledning til å møte sentrale deler av det politiske lederskapet i landet.

En ekstern gjennomgang av multi-sektorprosjektet med Aga Khan Development Network viser at kvinner har fått økt politisk og økonomisk innflytelse. UN Women fikk norsk støtte til gjennomføring av den afghanske handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet. UN Women styrket kapasiteten til en rekke ministerier. UN Women overvåket gjennomføringen av loven om bekjempelse av vold mot kvinner. De bisto med utvikling av en database på Internett for voldssaker, publiserte analyser og informerte om lover og rettigheter. UN Women jobbet også målrettet med holdningsendringer blant gutter og menn og med religiøse og lokale ledere.

Myanmar

Støtten til Myanmar var konsentrert om reform- og fredsprosessen og støtte til bærekraftig økonomisk utvikling, med særlig fokus på fornybar energi, investeringer og næringsutvikling.

Norge har støttet International IDEA med 1,5 mill. kroner til opprettelsen av *Myanmar Constitution Centre*, et senter for grunnlovsrelaterte saker som har gitt opplæring i demokratikunnskap til medie- og sivilsamfunnsorganisasjoner.

Mon National Education Committee ble støttet gjennom Norsk Folkehjelp med 1,5 mill. kroner. Prosjektet bidrar til grunnutdanning for minoritetsbarn. Barna får undervisning på eget morsmål, men også opplæring som gjør dem i stand til å fortsette på statlig skole og universitet etter endt grunnutdanning. Denne støtten har viktige tillits- og fredsbyggende elementer hvor de etniske gruppene og myndighetene jobber mot samme mål.

Støtte til valgforberedelser fortsatte med støtte på 1 mill. kroner til UNDP til tiltak som bidro til å styrke troverdig gjennomføring av suppleringsvalg i 2017.

Samarbeidet mellom NUPI og *Myanmar Institute for Strategic and International Studies* (MISIS) fortsatte, med en bevilgning på 1,5 mill. kroner til NUPI. Prosjektet bidro til å ytterligere styrke MISIS som en utenrikspolitisk tenketank.

Det bilaterale samarbeidsprogrammet med Myanmar miljøverndepartement, 19 mill. kroner i 2016, har tre fokusområder. Innen *vannkvalitet* er det etablert et nytt laboratorium for vannkvalitetsmåling. Satsningen på *biodiversitet* bidrar blant annet til utarbeidelse av verneplaner for nasjonalparker og våtmarksområder. *Farlig avfall* fra industrien har blitt kartlagt og arbeidet mot en nasjonal plan er underveis. På tvers av fokusområdene er det omfattede kapasitetsbyg-

gingstiltak, inkludert studenter innen miljø i Norge og India.

Støtten til UNESCO på 2,9 mill. kroner har bidratt til å styrke arbeidet med å bevare verdensarvområder i Myanmar's sårbare dal- og fjellandskap nord i landet.

Gjennom støtte til Hope International, 1,3 mill. kroner, har den etniske væpnede gruppen Karen National Union (KNU) styrket sin demokratiske utvikling og evne til økonomisk styring innenfor sine områder.

Nepal

Norges bistand til *godt styresett* er konsentrert om styresettreform og utvikling av demokrati og rettsstat. Menneskerettigheter er et sentralt element.

Norge har siden 2010 støttet et flergiverfond i regi av Verdensbanken for å styrke offentlig finansforvaltning i Nepal. Flegiverfondet bidro i 2016 blant annet til vellykket implementering av et statlig kontosystem som har gitt positive ringvirkninger i hele finansforvaltningssyklusen. Med støtte fra fondet har Nepals riksrevisjon også utviklet og iverksatt et nasjonalt revisjonssystem.

I samarbeid med UNDP har Norge støttet Valgkommisjonen i dens forberedelser til valg og blant annet bidratt til registrering av 599 262 velgere. Et program for utvikling av rettsstaten har ført til bedre koordinering i justissektoren og gitt sårbare grupper bedre tilgang til rettstjenester.

Med støtte fra Norge ble 31 280 borgergrupper med totalt 771 355 personer, hvorav 46 pst. var kvinner, involvert i planlegging, lokalsamfunnsutvikling og ansvarliggjøring av lokale myndigheter.

I arbeidet med styresett har Norge bidratt til en mer kjønns sensitiv grunnlov med særlig vekt på kvinners politiske deltagelse og en mer progressiv definisjon av borgerrettigheter for kvinner.

Gjennom UNFPA er det gitt støtte til rehabilitering av kvinner og jenter utsatt for kjønnsbasert vold. Siden programmets oppstart i august 2016 er fire såkalte *safe houses* etablert. 45 helsearbeidere har så langt fått opplæring i behandling av ofre for kjønnsbasert vold.

Norges støtte til organisasjonen INSEC har bidratt til å dokumentere menneskerettighetsbrudd og til oppfølging av enkeltsaker i rettssystemet. I samarbeid med *Blue Diamond Society* har Norge styrket LHBTI-gruppers (lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønn) rettigheter og anerkjennelse. Blant annet har Nepal formalisert kategorien *andre* i pass og øvrige reise-

dokumenter, og i 2016 ble 16 pass med slik kjønnsidentitet utstedt.

I arbeidet med å styrke overgangsrettferdighet og fredsprosessen støttet Norge i 2016 organisasjonene International Commission for Transitional Justice (ICTJ) og International Commission of Jurists (ICJ).

Innen *utdanning* har Norge gjennom mange år støttet utviklingen av den offentlige grunnskolen. Norge har gjennom ulike prosjekter bidratt til å gi barn fra de mest fattige og marginaliserte områdene i Nepal økt tilgang til utdanning. I pilotprosjektet med organisasjonen Aasaman har 87 pst. av barn fra lavkastebakgrunn med nedsatt funksjonsevne i en del av en provins blitt registrert i offentlig skole, sammenlignet med 70 pst. ved prosjektstart høsten 2015. Gjennom støtte til Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) er 14 skoler under gjenoppbygging i tre distrikter. Prosjektet vil gi om lag 2 400 barn, hvorav 55 pst. er jenter, tilgang til sikre skoler.

Inkludering av jenter og jenters mulighet til å gå på skole er et sentralt satsingsområde. En ny nasjonal strategi for å styrke jenters skolegang og læringsresultater for sårbare grupper anerkjenner behovet for flere tiltak som retter seg spesielt mot jenter. Norge er aktiv i en arbeidsgruppe som arbeider med særskilte tiltak for jenter.

Fornybar energi var et viktig satsingsområde for Norge, og landsbygdenenergiprogrammet (NRREP) som Norge delfinansierer, bidro i 2016 til at omlag 72 000 fattige husholdninger fikk tilgang til elektrisitet gjennom småskala vannkraftanlegg og enkle solcellepanel. I tillegg fikk omtrent 68 000 husholdninger installert rentbrennende kokeovner og biogassystemer for matlaging. Dette har gitt kvinner bedre levekår, blant annet ved bedre inneluftkvalitet og ved at kvinner bruker vesentlig mindre tid på å samle brensel. Norge støtter utbygging av kraftlinjer i regi av Asian Development Bank.

Andre land

Indonesia

Gjennom støtte via FNs organisasjon mot narkotika og kriminalitet (UNODC) har Norge bidratt til å øke indonesiske myndigheters kompetanse til å håndtere hvitvaskingssaker, både på nasjonalt nivå og provinsnivå. Den nasjonale antikorrupsjons-kommisjonen har fått økt kompetanse om metoder for å etterforske og påtale korrupsjon i privat sektor. Et antikorrupsjonsforum i regi av UNODC med 732 deltakere fra myndigheter, privat sektor og sivilt samfunn har fått anledning til å

presentere en rekke anbefalinger for bedret håndtering av korrupsjon direkte til presidenten. Videre har programmet gitt 79 journalister fra 44 medier opplæring i gravende journalistikk i korrupsjonssaker.

Det norskstøttede UNDP-programmet *Access to Justice* har gjennom en treårig innsats bidratt til å bedre fattige menneskers rettstilgang. Gjennom prosjektet har den nasjonale strategien for tilgang til fri rettshjelp blitt integrert i den nasjonale MR-strategien, samt planverket for bærekraftsmålene, noe som medfører at indonesiske myndigheter avsetter midler over statsbudsjettet til gjennomføring av strategien. Positive erfaringer med opprettelse av klagemekanismer for offentlige tjenester i pilotdistrikter har ført til at slike mekanismer skal opprettes i 41 distrikter, noe som potensielt vil bidra til å forbedre offentlige tjenester for befolkningen.

Fiskerisamarbeidet med indonesiske myndigheter har i løpet av en treårsperiode økt kompetansen om metodologi for miljøvennlig lokalisering av fiskeoppdrett hos den sentrale opplæringsmyndigheten på dette feltet, og det er utviklet retningslinjer og opplæringsmoduler for dette samt for håndtering av fiskesykdommer. Dette har bl.a. ført til at 130 småskala oppdrettere har fått økt kunnskap om produksjon av yngel. På sikt vil dette samarbeidet kunne bidra til å gjøre småskala fiskeoppdrett i sjø mer produktivt og utbredt.

Universitetssamarbeid mellom Universitetet i Oslo, Universitetet i Agder og det indonesiske universitetet Gadjah Mada har resultert i publisering av to bøker om demokratisering i Indonesia og lansering av en nettside som gjør prosjektets data tilgjengelig for offentligheten. Det er gitt stipender til 25 mastergradsstudenter innen studier av demokrati og velferdsstaten.

Kambodsja

Norsk støtte til Røde Khmer-tribunalet i Kambodsja bidrar til at tribunalet kan videreføre prosessen med opprulling og straffeforfølgning av forbrytelser begått under Pol Pots regime. I 2016 fortsatte ankesaken i sak 002 mot Nuon Chea og Khieu, som begge er dømt til livsvarig fengsel. To nye saker (003 og 004) ble videre etterforsket i 2016 og avgjørelse om tiltale blir tatt i 2017.

Pakistan

Norge er en betydelig giver til Pakistans største MR-organisasjon, Human Rights Commission of

Pakistan. I 2016 støttet Norge prosjektet *Realisation of human rights in Pakistan*.

Norge støttet også UNDPs *Youth and social cohesion program* for å motvirke at ungdom ble rekruttert til voldelig ekstremisme.

I tillegg til dette støttet Norge i 2016 prosjekter og organisasjoner som jobbet for å forhindre seksuelle overgrep blant barn og unge, med yrkesopplæring i tekniske fag og prosjekter innen kvinnehelse og seksuell og reproduktiv helse.

Sri Lanka

Gjennom støtte til journalister medvirket Norge til økt profesjonalisering av mediebransjen og forbedret yrkesetikk. Pressens faglige utvalg håndterte totalt 483 klager i løpet av 2016. Norge støttet Transparency International Sri Lanka som ga gratis juridiske råd som i flere tilfeller ledet til etterforskning av korrupsjonsklager. Norge støttet UNDPs tekniske bistand til grunnlovsreformen. Norge støttet Mannar Women Development Federation som jobber mot vold mot kvinner og seksuell trakassering, blant annet gjennom retts hjelp. Støtte til UN Women bidro til å øke politisk deltakelse blant kvinner.

Norge støttet National Peace Councils (NPC) arbeid for forsoning og en politisk løsning gjennom publikasjoner og kursing, blant annet innen overgangsjustis. NPC opprettet interetniske forsonings- og konfliktråd i åtte distrikter i 2016, og har nå 17 slike råd. Rådene er viktige for å sikre folkelig støtte til ny grunnlov og implementering av UNHRC-resolusjonen. Av 67 religiøse og etniske konflikter i 2016, ble 36 løst ved hjelp av konfliktråd.

Norge støttet feltkoordinatorer fra FN som fremmet hjemflytting av internflyktinger til nord- og østprovinsen. Norge støttet flere prosjekter med mål å styrke de internt fordrevnes mulighet til å skaffe seg et levebrød. Gjennom UNDP støttet Norge 2 300 internflyktingfamilier som var i ferd med å vende tilbake til landeiendommer i tidligere høysikkerhetssoner utenfor Jaffna og Trincomalee. Støtten gikk til aktiviteter innen blant annet jordbruk, fiske og håndverk.

Norge startet i 2016 et verdikjedeprosjekt i nord-provinsen gjennom ILO innenfor frukt og grønnsaker og fiskeri. Gjennom UNDP støttet Norge økonomisk utvikling i tre distrikter i nord. Norge støttet også Sevalanka Foundation som arbeidet for å forbedre levekår i nord blant annet gjennom kvinnegrupper. 500 familier dyrker nå frukt og grønnsaker til eget bruk, i tillegg til at de får en ekstra inntekt. 460 kvinner fikk opp-

læring i etablering av egen bedrift og 700 familier fikk en inntektsøkning på 60 pst. Norge inngikk i 2016 et samarbeid med International Finance Corporation om støtte til miljøprosjekt for å øke innslaget av fornybar energi i srilankisk elektrisitetsproduksjon.

Øst-Timor

I Øst-Timor videreførte Norge vår støtte til FNs programmer innen kapasitetsbygging overfor myndigheter og sivilt samfunn. Med norsk støtte ble det etablert prosedyrer for offentlige innkjøp gjennom transparente og konkurransebaserte tilbudssystem. Norge har videreført sitt bidrag til UNICEFs program for å beskytte barn mot vold og utnyttning. 100 sosialarbeidere har styrket sin kompetanse i å yte sosiale tjenester til barn som er ofre for vold hjemme og for kjønnsbasert vold. Det er også utarbeidet en handlingsplan for å følge opp FNs barnekonvensjon. Frivillige organisasjoners arbeid med å bistå ofre for kjønnsbasert vold er blitt styrket. Norske bidrag har også bidratt til å utvikle fiskeridepartementets kunnskap om bruk av teknologi og data for å overvåke fiskebestandene.

Regionale tiltak

Norsk støtte til Institute for Peace and Reconciliation (ASEAN) for avholdelse av konferanser har medvirket til å synliggjøre arbeidet med sikkerhetsrådsresolusjon 1325 i ASEANs medlemsland, og munnet ut i planer om dannelsen av et nettverk av kvinnelige fredsforhandlere. Norsk støtte har bidratt til konsolidering av instituttet som en av svært få arenaer for åpne samtaler om fred og forsoning hvor medlemslandene er villige til å føre samtaler om interne konflikter og spørsmål som har regionale effekter og relevans.

Norsk støtte til ASEAN Parliamentarians for Human Rights (APHR) har bidratt til at organisasjonen har utviklet seg til en synlig og aktiv pådriver for menneskerettigheter i regionen, og stadig flere internasjonale organisasjoner, diplomater og sivilsamfunnsaktører henvender seg til APHR for å etterspørre deres syn på menneskerettighetssituasjonen. I 2016 kom organisasjonen med flere titalls pressemeldinger og uttalelser og fikk 260 medieoppslag. APHR har vært toneangivende i å fremme en regional tilnærming til situasjonen for rohnigyaene i Myanmar, og har også markert seg med uttalelser om menneskerettighets-situasjonen i Kambodsja, menneskerettigheter i den økonomiske integrasjonen i ASEAN, Thailands refe-

rendum og om LHBTI (lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønn) i Indonesia. International Commission of Jurists har med norsk støtte bidratt til å støtte opp om menneskerettighetsforsvarere i Sørøst-Asia.

Norge har støttet et samarbeidsprosjekt med Mahidoluniversitetet i Bangkok siden 2015. Samarbeidet har karakter av stipender finansiert både fra Mahidol og Norge. Rekordmange søkte på programmet, som prioriterer søkere fra de minst utviklede landene (MUL) i regionen og spesielt fra Myanmar. Alle 89 studenter er nå innrullerte. I tillegg har man gjennomført kapasitetsbygging av profesjoner som arbeider med menneskerettigheter i ASEAN-land, med påvist stort læringsutbytte for deltakerne.

Gjennom supplerende støtte i form av et tillegg til samarbeidsavtalen med Asian Institute of Technology (AIT) i Thailand på 0,5 mill. kroner ble ferdigutdanningen av 33 gjenværende og forsinkede mastergradsstudenter fra Myanmar sikret. Totalt 123 studenter har fått stipender. En etterstudie som har kartlagt 45 tidligere studenter viser at disse har returnert til Myanmar og fått stillinger innen offentlig sektor, sivilt samfunn og næringsliv og dermed bidratt til å styrke landets institusjonelle kapasitet.

Et annet samarbeid med AIT om kapasitetsbygging for bærekraftig utvikling i MUL i Asia har i 2016 bidratt til at 21 mastergradsstudenter og fire doktorgradsstudenter av totalt 17 ble uteksaminert fra AIT ved avslutning av prosjektet. Prosjektet har også fokusert på kjønnsstudier og farlige kjemikalier/materialer med stor suksess.

Takket være norsk støtte til et sør-sør-samarbeid mellom Indonesia og Afghanistan har elleve afghanske lærere fått mastergrad i spesialpedagogikk og inkluderende utdanning. Prosjektet har bidratt til utvikling av et nytt masterprogram ved læreruniversitetet i Kabul og til å heve kvaliteten på pensum ved det indonesiske partneruniversitetet. Slik har prosjektet bidratt til å heve kvaliteten på lærerutdanningen i både Afghanistan og Indonesia, og skal på sikt bidra til å fremme utdanning som er inkluderende ovenfor marginaliserte grupper i begge land.

Gjennom UNDP har Norge finansiert kapasitetsbygging av Indonesias nasjonale sekretariatet for sør-sør-samarbeid og bidratt til å bedre landets evne til effektivt å delta i triangulært sør-sør-samarbeid slik at landet kan møte den store etterspørsel fra andre land om å lære av Indonesias utviklingserfaring.

Norge bidro i 2016 med økonomisk støtte til Asia Europe Foundation (ASEF) og med sekonde-

ring av en medarbeider i forberedelsen av ASEM-toppmøtet i Mongolia. Bidraget går til de prosjekter ASEF gjennomfører for å øke kontakt og forståelse mellom Asia og Europa. Norges medlemskap i ASEF og vår deltakelse i ASEM inngår i vårt arbeid for å øke tilgangen til politiske prosesser som påvirker våre interesser i Asia. Norges støtte til ASEF gjør det mulig for norske studenter og akademikere å delta i faglige fora arrangert i Asia og Europa, og på den måten åpne dører for viktig nettverksbygging. Noe av bidraget går også til å finansiere ASEFs drift.

Norge støttet også UNACT-prosjektet (prosjekteier UNDP) om samarbeid mellom styresmaktene i seks land mot menneskehandel i sub-Mekongregionen. Støtten til prosjektet ble i 2016 kuttet med 66 pst. på grunn av kronekursfallet, men det lyktes å finne midler til å kompensere for dette ved årets slutt. Støtten videreføres ikke utover denne perioden. Prosjektet kan vise til gode resultater. Det har lyktes å få på plass et felles indikatorrammeverk for å overvåke menneskehandel. Tolv viktige policy-initiativ på menneskehandel er vedtatt av landene. Samarbeid med ASEAN er igangsatt. Memorandum of understanding (MoU) mellom Vietnam og Malaysia er på plass og Kina har revidert sine prosedyrer for registrering av ekteskap med utlendinger med tanke på å forhindre tvangsekteskap.

Det ble gitt støtte til *South Asia Water Initiative* som er finansiert av Norge sammen med Storbritannia og Australia, og gjennomføres av Verdensbanken. Programmet har som hovedmål å bidra til dialog om forvaltningen av vannressurser mellom statene i Sør-Asia som har elver med utspring i Himalaya. Prosjektet har blant annet bidratt med opplæring i vannadministrasjon, produsert kunnskap om vanndata i regionen og bidratt til institusjonsbygging knyttet til forvaltningen av vann.

Det er videre gitt støtte til International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD). Senterets strategiske mål er å videreutvikle det politiske regionale samarbeidet i Sør-Asia innen klima- og miljøforskning, samt å hjelpe fattige fjellbønder i Himalayaregionen til å forstå lokale klima- og miljøendringer, tilpasse seg dem og skape nye bærekraftige muligheter.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget samlet 816,5 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 205 mill. kroner fra 2017 som vil prioriteres til bl.a. Afghanistan og Sri Lanka.

Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	569 764	556 000	726 000
	Sum kap. 0152	569 764	556 000	726 000

Statsdannelsene i mange av landene i Midtøsten og Nord-Afrika er skjøre. Store deler av regionen preges av konflikt, sosial uro, høy befolkningsvekst, politisk polarisering og en vanskelig økonomisk og sikkerhetsmessig situasjon.

Humanitære og sikkerhetspolitiske ringvirkninger har nødvendiggjort et stadig bredere norsk engasjement i denne regionen. Målet er å bringe stater ut av konflikt, hindre stater i å bryte sammen og redusere sårbarhet. Vedvarende konflikter og manglende reformvilje bidrar til lave investeringer og høy arbeidsledighet, særlig blant ungdom. Dette gir grobunn for voldelig ekstremisme, radikalisering og organisert kriminalitet. Midtøsten og Nord-Afrika har både blitt utspring og gjennomfartsåre for strømmen av flyktninger og irregulære migranter over Middelhavet til Europa.

I en situasjon med sårbarhet, flukt og migrasjon er kvinner ekstra utsatt for diskriminering og overgrep. Religion, kultur og tradisjon brukes som unnskyldning for kvinnekriminering. Dette hindrer at jenter og kvinner kan leve gode liv og bidra til økonomisk utvikling og stabilitet. I varierende grad gjelder dette for alle landene i regionen.

Konflikten i Jemen fortsetter, og den humanitære situasjonen utvikler seg negativt. I Syria er konflikten inne i sitt syvende år og millioner av kvinner og menn er drevet på flukt. I Irak er mange millioner mennesker internt fordrevne. Den politiske situasjonen i Irak, hvor hele folkegrupper har opplevd å være politisk og sosialt tilsidesatte, og konflikten i Syria, banet vei for fremveksten av ISIL og forverret forholdene for sivilbefolkningen ytterligere. Som følge av den internasjonale koalisjonens innsats er ISIL sterkt svekket i Irak og Syria. Gruppen fortsetter å tape landområder, deres finansielle evne strupes og antallet fremmedkrigere er kraftig redusert. Like fullt vil ISIL trolig utgjøre en langsiktig terrortrussel utover Irak og Syria selv når gruppen

er fratatt all territoriell kontroll. Nabolandene Jordan og Libanon opplever store utfordringer med å levere grunnleggende tjenester til egen befolkning på grunn av det store antallet flyktninger fra Syria. Norge supplerer derfor den betydelige humanitære innsatsen med utviklingsmidler til alle disse landene. Målet er at dette også skal ha en politisk stabiliserende effekt i regionen.

Formålet med den sivile stabiliseringsinnsatsen er å bidra til dialog og forsoning, og til å styrke samfunnsstrukturer og tjenesteyting som gjør at folk kan få tilbake livsgrunnlaget sitt etter perioder med konflikt og kriser.

Så lenge den israelsk-palestinske konflikten forblir uløst, vil den kunne forsterke andre konflikter i regionen. Målet for norsk innsats er å bidra til en to-statsløsning der israelerne og palestinerne lever side om side innenfor gjensidig anerkjente grenser og med tilfredsstillende sikkerhet for begge land. Regjeringens målsetting om en balansert Midtøsten-politikk ligger fast.

Gjennom langsiktig utviklingsbistand i Midtøsten og Nord-Afrika støttes inkluderende politiske prosesser, helse- og utdanningstiltak samt økonomisk utvikling og jobbskaping for å bidra til stabilisering. Dette er i tråd med satsingen som regjeringen la opp til i Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk (Veivalgsmeldingen)* og Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk (Utviklingsmeldingen)* som ble lagt frem våren 2017.

Utviklingsbistanden må også omfatte demokratiseringstiltak og menneskerettigheter, godt styresett og rettsstatsprinsipper. Norge har i en årrekke bidratt til palestinsk statsbygging gjennom en slik helhetlig tilnærming. I land som Tunisia, Marokko, Irak og Egypt bidrar Norge, blant annet gjennom multilaterale kanaler, til jobbskaping og inkluderende økonomisk utvikling. I en samlet og målrettet innsats ligger også tverrgå-

ende prioriteringer som likestilling og bekjempelse av korrupsjon. Norge vil motarbeide tilbakeslagene mot kvinners rettigheter og bidra til at deres økonomiske potensiale tas i bruk og at de får sin rettmessige plass i politiske beslutningsprosesser.

Det geografiske nedslagsfeltet for kapittelet omfatter hele regionen fra Iran til Vest-Sahara. Det er nødvendig med høy grad av fleksibilitet i bruken av bistandsmidler og klar bevissthet om at engasjement i sårbare stater ofte er forbundet med høy risiko.

Bistanden til Midtøsten og Nord-Afrika må sees i sammenheng med innsatsen under andre kapitler, herunder bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og kulturtiltak, kap. 160 *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, kap. 162 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner*, kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati*, kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, kap. 170 *FN-organisasjoner mv.* samt kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*.

Tabell 11.7 Indikatorer på situasjonen i Midtøsten og Nord-Afrika

	BNP pr. innbygger US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	Forventet levealder	Barne- dødelighet pr. 1000 levende fødte under 5 år	Likestil- lings- indeks ¹	Pst.andel barn inn- skrevet på skole	Korrup- sjons- indeks ²	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til elektrisitet	Rangering på HDI indeksen ³
	2015	2014–2015	2015	2015	2015	2015	2016	2014	2015
Jordan	4 940	2,4	74	18	0,478	97 ^b	48	100	86
Libanon	8 048	1,3	80	8	0,381	82	28	100	76
Palestina	2 867	12,4	73	21	.	90	.	100	114
Syria	2 080 ^a	5,7 ^a	70	13	0,554	67 ^c	13	96	149
Tunisia	3 822	1,0	75	14	0,289	99 ^c	41	100	97

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon

³ Rangering av 188 land basert på landets score på Human Development Index (HDI), en indeks som måler tre ulike dimensjoner av menneskelig utvikling

. Tall ikke tilgjengelig

a 2006–2007

b 2014

c 2013

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Partnerland/områder

Palestina

Den norske støtten til Den palestinske selvstyremyndigheten (PA) har som mål å bygge det institusjonelle fundamentet og sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en fremtidig selvstendig palestinsk stat. Bare en varig fredsavtale vil realisere to-statsløsningen og gi palestinerne en egen stat med full suverenitet og økonomisk uavhen-

gighet. Stadig utvidelse av israelske bosettinger utgjør et betydelig hinder for fred og må stanse i tråd med Midtøsten-kvartettens anbefalinger. Vold og terror svekker tilliten mellom partene og må opphøre. Partene bærer selv hovedansvaret for å løse konflikten, men et aktivt engasjement fra det internasjonale samfunnets side vil være avgjørende for å realisere to-statsløsningen.

Som leder av giverlandsgruppen Ad-Hoc Liaison Committee (AHLIC) har Norge en særlig forpliktelse til å bidra til å styrke den palestinske økonomien og sikre nødvendige giverbidrag. Et eventuelt nytt amerikanskledet fredsinisiativ vil kunne gi ny giv i statsbyggingsarbeidet og føre til økt

støtte fra giverne. Da vil også arbeidet i AHLC få økt betydning.

I dagens situasjon fremstår arbeidet med å styrke den palestinske økonomien som det mest effektive bidraget for å fremme to-statsløsningen. Giverlandsgruppen har lyktes i å bygge palestinske statsinstitusjoner, blant annet gjennom langvarig innsats i form av givermobilisering, palestinske reformer og oppfordringer til Israel om å etterleve inngåtte avtaler på det økonomiske området i Oslo-avtalene. Budsjettstøtten har over tid vært en viktig og positiv faktor for den palestinske økonomien og for myndighetenes evne til å yte ulike utdannings- og helsetjenester til befolkningen.

Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet fremhever at det ikke er mulig å sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en palestinsk stat uten betydelige lettelser i de restriksjonene Israel har iverksatt i okkuperte områder. En forutsetning for en mer bærekraftig palestinsk økonomi er at palestinske myndigheter og næringsliv gis tilgang til det såkalte C-området på Vestbredden, og at det åpnes for varer og økt handel inn og ut av både Gaza og Vestbredden. Den palestinske økonomien og tiltak for å styrke denne blir drøftet på giverlandsgruppens møter hvert halvår.

For Norge er det nødvendig at budsjettstøtten til PA til enhver tid er gjenstand for reformkrav og underlagt tilstrekkelig styring og kontroll. FN, Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet leverer rapporter med analyse og tilrådninger om den palestinske økonomien i forkant av hvert giverlandsmøte. Dette rapporteringssystemet har bidratt til en bedre systematisk oppfølging av den palestinske økonomien og til bedre forvaltning av bistandsmidlene. Dette gir giverne større sikkerhet for at midlene går til tiltenkte formål, noe som er et viktig tiltak for å bekjempe korrupsjon.

Det utføres en rekke evalueringer av det norske engasjementet i Palestina. Gjennomganger av prosjekter og programmer er en integrert del av Utenriksdepartementets og Norads arbeid, og utgjør en viktig kilde til informasjon om resultatene av norsk bistand. De er også viktige som grunnlag for beslutninger om hvilke virkemidler som til enhver tid anses mest hensiktsmessige. Den norske budsjettstøtten til PA er i 2017 gjenstand for gjennomgang.

Palestina er satsingsområde for kvinner, fred og sikkerhet. Det gis støtte til organisasjoner som arbeider for å øke kvinners samfunnsdeltakelse og rettigheter samt politikktutvikling på likestillingsområdet.

Gjennom giverlandsgruppen arbeider Norge også aktivt for å bedre situasjonen for den palestinske befolkningen i Gaza. Gjenoppbyggingsarbeidet går sakte. Både PAs manglende myndighetskontroll i Gaza, israelske restriksjoner og treghet i utbetaling av forpliktete giverbidrag som ble lovet under Kairo-konferansen i 2014 bidrar til dette. Norge oppfordrer land til å utbetale annonserte bidrag til gjennombyggingen. Tilgang til vann og energi er viktige innsatsområder for Norge i Gaza.

Som følge av okkupasjonen, stengningsregimet og palestinsk politisk splittelse er menneskerettighetssituasjonen utfordrende. Palestinernes rettigheter er også under press fra palestinske myndigheter. Fokus på rettigheter er fortsatt avgjørende. Bekjempelse av diskriminering, herunder også hatefulle ytringer og antisemittisme er viktige prinsipper for det norske engasjementet. Det er heller ikke i tråd med norsk politikk å støtte organisasjoner som har uttrykt hovedformål å fremme BDS-kampanjen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner).

Regjeringen er imot boikott av Israel. Boikott skaper avstand, og Regjeringen tror i stedet på dialog og samarbeid for å skape tillit som en forutsetning for å løse konflikten mellom israelere og palestinere.

Tunisia

Tunisia er det eneste landet i regionen som har lyktes i å videreføre demokratiseringsprosessen etter den arabiske våren. Landet befinner seg i en sårbar fase, politisk, økonomisk og sikkerhetsmessig og fortsatt fremgang kan ikke tas for gitt. Landet preges av sosial uro og den økonomiske veksten er skjør. Konflikter i nærområdene påvirker sikkerhetssituasjonen i landet negativt.

Tunisia trekkes frem som et satsingsland både i *Utviklingsmeldingen* og *Veivalgsmeldingen*. At Tunisia lykkes i å konsolidere demokratiet og å stabilisere økonomien er viktig både for hele regionen og for Europa. Tunisia har i en overgangsfase behov for internasjonal bistand for å gjennomføre viktige politiske og økonomiske reformer for å styrke statsinstitusjonene og skape økonomisk vekst og sysselsetting.

Inkluderende økonomisk vekst som bidrar til regional utjevning og jobbskaping, særlig for unge, vil være viktig for å skape legitimitet og oppslutning om de demokratiske reformene. Tunisiere flest, inkludert de unge, må oppleve at demokrati lønner seg. Dette vil også kunne bidra til å motvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Regjeringen planlegger å reetablere ambassade i Tunisia. For 2018 legges det opp til en betydelig økning i støtten til Tunisia. De prioriterte innsatsområdene for norsk utviklingsbistand er menneskerettigheter og demokrati, godt styresett og inkluderende økonomisk utvikling og jobbskaping.

Syria

Den væpnede konflikten i Syria er inne i sitt syvende år, og krigshandlingene vedvarer. Det er gjort flere forsøk på å fremforhandle en politisk løsning. Syria-konflikten er en internasjonalsert konflikt med mange involverte parter. Det gjør at det er enda vanskeligere å avslutte konflikten. Det er nå over 13,5 millioner mennesker som har behov for humanitær hjelp inne i Syria. Om lag 6,3 millioner er internt fordrevne og nærmere 5 millioner har flyktet over landegrensene til nabolandene. Mange har også tatt veien til Europa.

Å bidra til varig fred i Syria, herunder sikre at partene finner en politisk løsning på konflikten, er et underliggende og tverrgående formål med både den norske bistanden og den politiske tilnærmingen til Syria. Norge støtter arbeidet til FNs spesialutsending for Syria blant annet gjennom prosjekter knyttet til kvinners og sivilsamfunnets deltakelse i forhandlingsrundene.

Det største bidraget Norge gir til Syria og dets nærområder er humanitære midler, jf. omtale under kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*. Midlene fordeles etter behov basert på prinsippene om humanitet, uavhengighet, upartiskhet og nøytralitet.

Norge er det femte største giverlandet til Syria-krisen og ligger godt an til å oppfylle løftene som ble gitt i London i februar 2016 om 10 mrd. kroner over fire år. Norge har påtatt seg en pådriverrolle for å sikre at også andre givere etterlever sine løfter. Derfor var Norge medarrangør for Syria-konferansen i Brussel i april 2017 sammen med EU, Kuwait, Storbritannia, Tyskland, Qatar og FN.

Det legges opp til et fortsatt høyt nivå på støtten til Syria. Støtten vil hovedsakelig komme fra det humanitære budsjettet. Fred- og forsoningstiltak, jf. omtale under kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati* og tiltak som kan bidra til at folk kan få tilbake livsgrunnlaget sitt etter mange år med konflikt, vil også bli prioritert.

Jordan

Siden 2011 har Jordan tatt imot 655 000 syriske flyktninger, hvorav nær 80 pst. er bosatt i vertsam-

funn. I tillegg har Jordan er stort antall palestinske og irakiske flyktninger. Flyktningenes levekår forverres. De mange flyktningene legger også press på infrastruktur og ressurser, noe som rammer Jordans evne til å levere tjenester til egen befolkning. Slitasjen på det jordanske samfunnet er tydelig. Landets økonomi preges av massive budsjettunderskudd, og vekstraten i 2016 var på kun 1,8 pst.

Den internasjonale støtten til Jordan er økende, blant annet for å motvirke destabilisering og migrasjon til Europa. I forkant av giverkonferansen i London i februar 2016 ble det utarbeidet et *Jordan Compact*, som har fungert som et veikart for Jordan og det internasjonale samfunnets arbeid med flyktningekrisen i landet. Konseptet skulle legge til rette for investeringer og skape arbeidsplasser som også skulle komme syriske flyktninger til gode. Så langt har man lyktes godt med å tilby skoleplasser og arbeidstillatelser, men investeringene har i stor grad uteblitt. Konseptet har imidlertid bidratt til bedre koordinering blant givergruppen og et tettere samarbeid med myndighetene på flere felt, herunder utdanningsfeltet. En oppfølgingsplan ble utarbeidet i samarbeid mellom givere og myndighetene i forkant av Syria-konferansen i Brussel i april 2017.

Det legges opp til en fortsatt satsing på å styrke Jordans stabilitet og evne til å håndtere det store antallet flyktninger, med et særlig fokus på utdanningssektoren. Jordan mottar i hovedsak støtte over det humanitære budsjettet.

Libanon

Libanon er ifølge myndighetene vertskap for over 1,5 millioner syriske flyktninger. Dette er den høyeste konsentrasjonen flyktninger i forhold til egen befolkning i verden, og de fleste flyktningene har bosatt seg i de fattigste delene av landet. Fortsatt støtte til å opprettholde Libanons stabilitet er nødvendig, blant annet i lys av utfordringene knyttet til flyktningssituasjonen. Dette inkluderer støtte som hjelper landet til å kunne levere grunnleggende tjenester også til sin egen befolkning.

I forbindelse med giverkonferansen i London i 2016 og den påfølgende Brussel-konferansen i april 2017, ble det formulert gjensidige mål og forpliktelser mellom Libanon og giversamfunnet, blant annet innen utdanning, sysselsetting og økonomisk støtte.

For 2018 legges det opp til en fortsatt satsing på å styrke Libanons stabilitet og evne til å håndtere det store flyktningantallet, særlig innen tjenesteleveranser som utdanning og helse. Libanon

mottar i hovedsak støtte over det humanitære budsjettet.

Andre land

Det er en stor utfordring å innfri befolkningens forventninger til sosiale og økonomiske forbedringer. Dette krever et langsiktig engasjement fra det internasjonale samfunn. Norge arbeider nært med multilaterale aktører som FN, Verdensbanken og EU og prioriterer innsats for menneskerettigheter og demokratisering i flere av landene, ikke minst gjennom støtte til sivilt samfunn og til inkluderende politiske prosesser, samt bistand til prosjekter innen økonomisk utvikling, jobb og sikkerhet.

Egypt

Etter flere år med politisk uro, preges Egypt av en rekke politiske, sikkerhetsmessige, og sosiale utfordringer. Den økonomiske utviklingen er svak og nesten en tredel av befolkningen defineres som fattige. Sikkerhetssituasjonen er alvorlig flere steder i landet og handlingsrommet for sivilt samfunn og media er under press. Egypt har en raskt økende befolkning. Det er store ungdomskull og vanskelig å skaffe seg arbeid. Påkrevde men krevende økonomiske reformer, i tråd med myndighetenes avtale med IMF fra 2016, rammer de svakeste hardt.

Egypt spiller en viktig rolle regionalt. Sosial, politisk og sikkerhetsmessig stabilitet i Egypt er av avgjørende betydning for utviklingen i regionen for øvrig. I lys av dette videreføres støtten til demokratisk og økonomisk utvikling. Inkluderende økonomisk utvikling og jobbskapning, samt reproduktiv helse, befolkningsspørsmål, likestilling og menneskerettigheter vil stå sentralt i norsk innsats. Egyptiske myndigheter har i tillegg anmodet om norsk bistand til en restrukturering av petroleumssektoren. Det er besluttet å foreta et innledende kartleggingsprosjekt i regi av Olje for utvikling for å se nærmere på muligheten for dette.

Irak

Irak forblir sterkt preget av den pågående kampen mot ISIL, sekteriske konflikter og økonomisk krise. Irakiske styrker har med støtte fra den internasjonale koalisjonen mot ISIL frigjort over 60 pst. av områdene terrororganisasjonen holdt i Irak, og gjenerobringen fortsetter. Imidlertid vil gruppen trolig fortsette å operere som en ren terroristorganisasjon etter at den er fratatt all territo-

riell kontroll. Det er store ødeleggelse i områdene som er frigjort fra ISIL. 25 byer og hundrevis av landsbyer må gjenoppbygges, og det internasjonale samfunn må bistå i dette arbeidet. Videre er det store sosiale og politiske skiller mellom ulike etnisiteter og religiøse grupper etter mange år med konflikt. Det er avgjørende at alle folkegrupper i Irak får reell politisk innflytelse og at håndteringen av de pågående krisene ikke fører til nye klagemål mellom de ulike gruppene. Den humanitære situasjonen er kritisk mange steder i landet. Til tross for at over 1,7 millioner internt fordrevne irakere har kunnet returnere til de frigjorte områdene, er fortsatt over tre millioner internt fordrevne, og 11 millioner har behov for humanitær bistand.

Norge deltar i kjernegruppen av den internasjonale koalisjonen mot ISIL og bidrar på en rekke områder, både med militære bidrag og sivil stabiliseringsinnsats. Norge er en betydelig humanitær giver. Norge er blant annet en stor bidragsyter til gjenoppbygging av frigjorte områder gjennom UNDPs mekanisme for stabilisering (FFIS). I tillegg har Norge og Irak et godt forankret Olje for Utvikling-samarbeid.

For 2018 legges det fortsatt opp til et høyt nivå på støtten til Irak. Støtten vil hovedsakelig komme fra det humanitære budsjettet, men fred og forsoning og tiltak som kan bidra til at folk kan få tilbake livsgrunnlaget sitt etter mange år med konflikt vil også bli prioritert.

Libya

Libya preges av omfattende sikkerhetsmessige, økonomiske og politiske utfordringer. Et samlet internasjonalt samfunn stiller seg bak den FN-forhandlede politiske avtalen og forslaget til samlingsregjering, signert i desember 2015. Den politiske prosessen har imidlertid stagnert og den politiske splittelsen og voldsnivået flere steder i landet er økende. Samlingsregjeringen er svak og preget av interne motsetninger, og motarbeides av rivaliserende grupperinger. Begrenset politisk handlekraft og evne til å levere grunnleggende tjenester til den libyske befolkningen svekker den folkelige oppslutningen om regjeringen og den politiske prosessen.

Etter flere år med politisk kaos og voldelig konflikt, betydelig fall i oljeproduksjon, lave oljepriser og raskt minkende valutaeserver er den økonomiske situasjonen alvorlig. Det anslås at nær 1 million mennesker har behov for ulike typer humanitær bistand.

Fragmentering og maktvakuum i landet bidrar også til destabilisering i andre områder i Nord-

Afrika-regionen. Som følge av manglende grensekontroll og effektivt myndighetsapparat er Libya hovedutfartsåren for den illegale og økende migrasjonsstrømmen fra Afrika til Europa. Fortsatt støtte til den politiske prosessen vil derfor være viktig, med hovedfokus på tiltak som kan sikre bred folkelig og politisk tilslutning til den FN-forhandlede avtalen.

Mål for samarbeidet i Midtøsten og Nord-Afrika

Målene for Norges samarbeid er å bidra til stabilitet og godt styresett, herunder:

- Statsbygging, demokratisk utvikling og godt styresett
- Inkluderende økonomisk vekst og jobbskaping
- Tjenesteleveranser, inkludert utdanning og helse
- Energi og klima
- Fred- og forsoningsprosesser, inkludert overgangsjustis
- Rettigheter, inkludert kvinners rettigheter og likestilling
- Gjenoppbygging av Gaza

Rapport 2016

Bistanden over regionbevilgning til Midtøsten og Nord-Afrika gikk primært til økonomisk utvikling og handel, inkludert budsjettstøtte, 52 pst., godt styresett, 26 pst., og helse og sosial sektor, 13 pst. De største mottakerne var Palestina, 421 mill. kroner, Egypt, 22 mill. kroner, Tunisia, 9 mill. kroner, og Libya, 9 mill. kroner. Regionale tiltak ble støttet med 66 mill. kroner.

Palestina

Den totale norske støtten til Palestina var 685 mill. kroner i 2016, herunder 112,5 mill. kroner i kjerne støtte til FN's organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA).

Budsjettstøtten til PA gjennom Verdensbankens flergiverfond har bidratt til å opprettholde driften av den palestinske forvaltningen. Verdensbanken har dokumentert at budsjettstøtten over tid har vært en viktig og positiv faktor i den palestinske økonomien. Med hjelp fra budsjettstøtten har PA utbetalt lønninger til offentlige ansatte, opprettholdt et godt tjenestetilbud innen helse og utdanning og bidratt til fattigdomsbekjempelse.

Den samlede giverfinansierte budsjettstøtten til PA var 607 mill. USD i 2016. Det har vært en generell reduksjon av budsjettstøtten over de siste årene etter et toppunkt i 2013 på 1,2 mrd. USD. En

viktig årsak til dette har vært de enorme humanitære behovene i regionen, ikke minst Syria og Jemen. Til tross for dette har PA lyktes med å fortsette reformarbeidet, herunder reduksjon av budsjettunderskuddet.

Det palestinske statistikkbyrået (PCBS) regnes som en av hovedpilarene i institusjonsbyggingen. Norsk støtte har bidratt til at statistikkbyrået holder internasjonalt nivå, og både PA og internasjonale organisasjoner legger statistikken til grunn for sin planlegging. PCBS planlegger nå for den tredje palestinske folketellingen i løpet av 2017.

Det palestinske folkehelseinstituttet ble i 2016 etablert som en offentlig etat underlagt palestinske myndigheter. Norsk støtte har bidratt til at PA har et teknisk funksjonelt folkehelseinstitutt, som er i stand til å levere tjenester til den palestinske befolkningen.

Norsk støtte til *utdanning* har blant annet bidratt til at flere barn går på skolen og til at flere studenter avlegger eksamen. I 2016 ble den første utdanningsloven ferdigstilt. Andelen lærere som er kvalifiserte i grunnskolen har økt fra 44 pst. i 2015 til 57 pst. i 2016. Norsk støtte har videre bidratt til rehabilitering av skoler på Vestbredden, i Øst-Jerusalem og i Gaza. Et opplæringscenter for barnehagelærere ble ferdigstilt i Jenin.

Norge støttet i 2016 UNOPS og Gaza Reconstruction Mechanism (GRM) som på vegne av FN overvåker innførselen av materialer Israel klassifiserer som *dual use*, altså materiell som også kan brukes til militære formål. Mekanismen har vært viktig for gjenoppbyggingen, med nærmere to mill. tonn bygningsmateriell importert siden oppstart. Titusenvis av hus og boenheter har blitt reparert eller renoveret.

Gjennom Verdensbankens flergiverfond, Palestine Infrastructure Development Multi Donor Trust Fund, har Norge støttet rehabilitering av infrastrukturen i Gaza. Norge har bidratt til reparasjon og oppgradering av vann- og avløpsnett i Gaza. Dette har blant annet bidratt til at fire vannreservoarer og flere kloakkpumpestasjoner har blitt reparert. Både avløpstjenester og rørsystemet er utbedret.

Norge har bidratt til solenergi ved et universitet i Gaza, som har bidratt til bedre energisikkerhet og lavere energikostnader. Det ble også installert 20 solar LED gatelys.

Den sivile observatørstyrken i Hebron, Temporary International Presence in Hebron (TIPH), har i tråd med sitt mandat rapportert regelmessig om forholdet mellom israelere og palestinere i Hebron til PLO og Israel, samt bidragslandene Tyrkia, Italia, Sveits, Sverige og Norge. Norge

utnevner observatørstyrkens øverste leder, Head of Mission. I tillegg til Head of Mission finansierte Norge 19 sivile observatører til styrken. En uavhengig evaluering ble gjennomført i 2015, og arbeidet med å omsette anbefalinger til konkrete oppfølgingstiltak er godt i gang.

Norge støttet flere prosjekter innenfor *religiøs dialog*. Dialog og forståelse mellom trosretninger er en forutsetning for fredelig sameksistens, ikke minst hva gjelder respekt for de ulike religionenes tilknytning til de hellige stedene i Jerusalem.

Norge bidro gjennom palestinske og israelske *sivilsamfunnsorganisasjoner*, til overvåkning og rapportering om menneskerettighetsbrudd. Norge arbeider for økt toleranse innad i og mellom folkegrupper. Det gis støtte til organisasjoner som gir juridisk bistand til enkeltpersoner som har vært utsatt for menneskerettighetsbrudd. Norge støttet også opp om palestinske myndigheters *menneskerettighetsarbeid* gjennom støtte til FNs høykommissær for menneskerettigheter.

I forhold til oppfølgingen av kvinner, fred og sikkerhet har det blitt gitt støtte til organisasjoner som arbeider for å øke kvinners samfunnsdeltakelse og rettigheter samt politikutvikling på likestillingsområdet. Fokus på *likestilling* er et tverrgående hensyn i den norske støtten.

Tunisia

Støtten til godt styresett og demokratisk reform gjennom UNDP ble videreført. Blant annet bidro Norge med å organisere en prosess for overgangsjustis og å styrke tunisiske lokalsamfunns evne til å mekle og forebygge lokale konflikter. Videre har Norge bidratt til lovgivningsarbeid innenfor ytringsfrihet, kvinners rettigheter og mot vold mot kvinner gjennom Europarådet.

Et fond administrert av Verdensbanken har bidratt til at Tunisia har fått tilgang til faglig bistand, studier, kunnskapsdeling og kapasitetsbygging for å oppnå godt styresett, økonomisk og sosial integrering, sysselsetting drevet frem av privat sektor og bærekraftig utvikling. En ekstern gjennomgang foretatt tidlig i 2015 viser at fondet er veldrevet og gir gode resultater.

Støtten til Middelhavsunionen bidro til kompetanseheving og tilrettelegging for å forbedre kvinners og ungdoms muligheter på arbeidsmarkedet. De har også aktiviteter i Marokko.

Gjennom støtte til forstudier i regi av Sahara Forest Project og SINTEF har Norge bidratt med norsk kompetanse innenfor *fornybar energi og miljø*.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILOs) arbeid har blitt støttet og har hatt fokus på å styrke sosial dialog og samarbeid mellom partene i arbeidslivet og staten samt bidra til et tryggere arbeidsliv. NHO samarbeider med sin søsterorganisasjon UTICA.

Syria

Størsteparten av bistanden til Syria og dets naboland er først og fremst humanitær bistand under kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, og stabiliseringsstøtte finansiert under kap. 162 *Overgangsbistand/Sårbare stater og regioner*. På dette kapitlet er det gitt støtte til prosjekter knyttet til overgangsjustis, pressefrihet samt beskyttelse av mennesker som har flyktet til nabolandene som følge av Syria-konflikten.

Libanon

Libanon er blant de største mottakerlandene av norsk støtte rettet inn mot Syria-krisen og mottok 546 mill. kroner i støtte i 2016 fordelt på flere kapitler. På dette kapitlet har støtten via lokale organisasjoner blant annet bidratt til å styrke palestinske flyktningkvinners selvstendighet og økonomiske grunnlag, gjennom støtte til et kvinne-kooperativ for matvareproduksjon, videre styrket rettighetsgrunnlaget og gitt utdanning og sysselsetting av unge flyktninger.

Jordan

Jordan mottok samlet 253 mill. kroner i forbindelse med Syria-krisen i 2016 fra flere kapitler. Særlig har *utdanningsstøtten*, hvor det også ble gitt bidrag fra kap. 162 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner*, post 70 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner* og kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning* bidratt til å forbedre forholdene i offentlige jordanske skoler som har mottatt mange syriske flyktningbarn. Norge finansierer blant annet en kartlegging av utdanningssituasjonen i områder med høy konsentrasjon av syriske flyktninger med sikte på utvikle tiltak for å forbedre kvalitet, tilgang og deltagelse.

Egypt

Norge støttet UNFPAs landprogram, for å bedre tilgangen til reproduktive helsetjenester for kvinner, motarbeide kjønnsbasert vold samt bidra til å gjennomføre den nasjonale befolkningsstrategien. Norge støttet ILOs arbeid for å skape arbeidsplas-

ser til unge gjennom arbeidsutdanning, innovasjon og entreprenørskap, samt støtte til mikro-, små- og mellomstore bedrifter.

Via Kirkenes Verdensråd og ILO har Norge bidratt til et samarbeid mellom kristne og muslimske organisasjoner og sekteriske grupper i spørsmål om sosial rettferdighet og utvikling. Norge støttet også en rekke tiltak innen demokratifremme og menneskerettigheter.

Libya

I Libya bidro Norge til UNDPs stabiliseringsfond. Fondet skal styrke relasjoner mellom samlingsregjeringen og lokale myndigheter i konfliktutsatte områder gjennom konkrete og raskt gjennomførbare infrastrukturtiltak. Det er levert ambulanser, søppelbiler, avfallscontainere, solcellepaneler og strømaggregater i Benghazi. I Obari er det rehabilitert tre skoler, hovedsykehuset og et lokalt senter for kvinner, mens Kikla har fått rehabilitert et sykehus, universitetet og et sportsanlegg.

Regionalt

Europarådet har arbeidet for bedring av lovgivningen knyttet til mediefrihet, samt lovgivning om vold mot kvinner. Middelhavsunionen har blant annet bidratt til at egyptiske, jordanske, tunisiske, marokkanske og palestinske har fått opplæring med sikte på grunder-virksomhet.

Norge har også gitt støtte til International Media Support for å ivareta ytrings- og mediefrihet i utvalgte land i Midtøsten og Nord-Afrika. De arbeider bredt for å styrke hele mediesektoren,

øke kvaliteten på journalistikk, og fremme uavhengige medier

Norges Fotballforbund gjennomførte trenerkurs for kvinner i Iran, Libanon, Jordan, Egypt og på Vestbredden. Prosjektet utdannet 216 kvinnelige trenere i 2016, og er med på å endre samfunnets holdninger til kvinners rolle i idretten.

Den europeiske utviklingsbankens (EBRD) regionale program i Midtøsten og Nord-Afrika (SEMED) har etablert seg godt i regionen, og har bidratt med kapasitetsbygging av privat næringsliv i Jordan, Tunisia, Marokko og Egypt. SEMED har bidratt til økte investeringer i regionen.

I Irak støttet Norge to entreprenørskap-prosjekter implementert av den norske organisasjonen Business Innovation Programs, som samarbeider med irakiske lokale og nasjonale myndigheter. I løpet av 2016 ble det etablert og registrert 1 685 nye bedrifter og 4 359 arbeidsplasser. I tillegg er 2 417 arbeidstakere formidlet til diverse trainee-ordninger. Prosjektene har stort fokus på unge og kvinner.

Det er også gitt støtte til Syrias nabolands evne til å håndtere ekstrabelastingene forbundet med de syriske flyktningene gjennom Regional Development Protection Programme (RDPP), UNDP og Verdensbanken.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget samlet 726 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 170 mill. kroner fra 2017. Nord-Afrika, med særlig vekt på Tunisia, vil bli prioritert ved fordeling av økningen.

Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
78	Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	77 972	100 000	190 000
	Sum kap. 0153	77 972	100 000	190 000

Ifølge tall fra FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC) klassifiseres 28 av Latin-Amerikas 33 land som mellominntektsland, fire som høyinntektsland og ett (Haiti) som lavinntektsland. På denne bakgrunn kanaliseres bistanden til Latin-Amerika nå til et mindre antall land og tiltak enn tidligere. Samtidig videreføres dreiningen av Norges engasjement i regionen mot et partnerskap basert på felles interesser.

En tilbaketrukket råvareboom og vedvarende lav oljepris gir store utslag i de oljeproduserende latinamerikanske land. Regionen er etter noen særdeles gode år, tilbake til «normalen» med noen få prosent økonomisk vekst per år. Et positivt trekk er likevel en tiltagende politisk enighet om behovet for å bekjempe økonomisk ulikhet. Stagnasjon i økonomien vanskeliggjør imidlertid dette. Den økonomiske ulikheten i Latin-Amerika er derfor fortsatt blant de største i verden. Fattigdom og begrenset sosial mobilitet representerer både et demokratisk underskudd og et hinder for videre vekst.

Fredsavtalen i Colombia er et lyspunkt for Colombia og for regionen. Implementering av avtalen vil imidlertid kreve betydelig innsats både av colombianerne selv og av det internasjonale samfunn. Massive investeringer innen særlig utdanning og jobbskaping er påkrevd. Når det gjelder sikkerhet og organisert kriminalitet, er Latin-Amerika likevel langt fra fredelig. Korrupsjon, voldskriminalitet, omfattende straffefrihet og svake rettssystemer fortsetter å utfordre rettsstaten og styrbarheten flere steder, herunder i Mellom-Amerika og i Mexico. Venezuela er likevel det landet i regionen som per i dag utgjør den største trusselen mot regional fred og stabilitet. Sammenbruddet i den demokratiske orden og manglende vilje til dialog gjør situasjonen svært alvorlig.

Latin-Amerika har så godt som universell tilgang på grunntidning selv om kvaliteten på utdanningen er varierende. Tilgang til videregående utdanning er langt dårligere. Utdanning på dette nivået er viktig for å skape sosial mobilitet og for å unngå å havne i fattigdom. Begrenset til-

gang til yrkesutdanning er en annen viktig utfordring. Det forhold at store ungdomskull ikke har den kompetanse som er etterspurt, representerer flere steder et hinder for økonomisk vekst og utvikling av bærekraftige lokalsamfunn.

Kvinneres reproduktive helse og rettigheter står svakt i regionen, med blant annet forbud mot abort eller strenge abortlover. Det er estimert at hele 95 pst. av de over 4 millioner aborter som utføres, er illegale. Kvinner deltar signifikant mindre enn menn i lønnsarbeid og da ofte i lavtlønnede servicejobber. Den store utbredelsen av vold mot kvinner har ført til mobilisering i mange land, spesielt for å forhindre drap, såkalte «femicides».

Andre utfordringer er direkte eller indirekte begrensninger i ytrings- og forsamlingsfrihet, blant annet på Cuba og i Venezuela. Den påbegynte tilnærmingen mellom USA og Cuba er positivt for både Cuba og USA og for Latin-Amerika som sådan. Det er nå imidlertid knyttet usikkerhet til hva som blir ny amerikansk Cuba-politikk. Utviklingen på Cuba går uansett svært langsomt både hva gjelder styrking av menneskerettigheter og økonomiske reformer.

Det registreres en økende bevissthet rundt betydningen av bærekraftig utnyttelse av naturressursene for økonomisk vekst og utvikling. De latinamerikanske landenes oppslutning om 2030-agendaen er gjennomgående solid. I 2017 ble det i regi av FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika, som det første i sitt slag, etablert et regionalt forum for oppfølging av bærekraftsmålene.

Bistanden til regionen under dette kapitlet tilgodeser primært tiltak innen menneskerettigheter, herunder urfolks- og kvinners rettigheter, utdanning og naturressursforvaltning. Bistand over posten må videre sees i sammenheng med innsats som gjøres gjennom multilaterale kanaler, over kap. 170 *FN-organisasjoner mv.* og kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*. Den interamerikanske utviklingsbanken står i en særstilling gitt sitt regionale eierskap.

Tabell 11.8 Indikatorer på situasjonen i land i Latin-Amerika

	BNP pr. innbygger US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	Forventet levealder	Barne- dødelighet pr. 1000 levendefødte under 5 år	Like- stillings- indeks ¹	Pst. andel barn innskrevet på skole	Korrupsjons- indeks ²	Pst. andel av befolkningen med tilgang til elektrisitet	Range- ring på HDI indeksen ³
	2015	2014–2015	2015	2015	2015	2015	2016	2014	2015
Brasil	8678	-3,8	75	16	0,414	92 ⁴	40	100	79
Colombia	6 056	3,1	74	16	0,393	91	37	98	95
Haiti	818	1,2	63	69	0,593	57 ⁵	20	38	163

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

³ Rangering av 188 land basert på landets score på Human Development Index (HDI), en indeks som måler tre ulike dimensjoner av menneskelig utvikling.

⁴ 2014

⁵ 1997

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Post 78 Regionbevilgning Latin-Amerika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse – partnerland

Brasil

Brasil er Latin-Amerikas største og verdens femte største land både i areal og folketall. Landet er inne i en dyp økonomisk og politisk krise hvor det blant annet er avdekket en nærmest systemisk korrupsjon blant politikere og næringslivstopper. Samarbeidet mellom Norge og Brasil går langt tilbake i tid og er bredt anlagt. Et sentralt element er partnerskapet for reduksjon av globale klimagassutslipp. Brasil har derfor i senere år vært den største mottaker av norsk bistand. Det er nå besluttet å videreføre norsk støtte til Amazonas-fondet frem til 2020. I løpet av det siste året har avskogingstallene beklageligvis igjen gått noe opp, noe som løpende diskuteres med brasilianske myndigheter. Midlene til skogsamarbeidet bevilges over Klima- og miljødepartementets (KLDs) budsjett.

Etter mer enn 30 års virksomhet avsluttes støtten til urfolksprogrammet i Brasil. Støtte til urfolk-organisasjoner vil isteden fremover integreres i klima- og skogsatsingen i regi av KLD. Brasil mottar i liten grad bistand over andre programkategorier.

Colombia

Fredsprosessen mellom colombianske myndigheter og FARC-geriljaen startet i Oslo i oktober 2012 og resulterte i en endelig fredsavtale i

november 2016. Gjennomføring av avtalen er nå det viktigste politiske prosjektet. Med den usikkerheten nasjonale valg i 2018 medfører, er målet å få lovfestet, institusjonalisert og implementert så mye som mulig av fredsavtalen i nærmeste fremtid.

Etter undertegningen av fredsavtalen samlet FARC medlemmer seg i 26 soner der våpen gradvis ble innlevert, og hvor de forberedte seg på et sivilt liv. Norge bidrar til prosessen blant annet ved å støtte utdannings- og gjenintegreringstiltak. Det legges i 2018 opp til en betydelig økning av støtten til denne typen tiltak over denne posten.

Fredsavtalen med FARC legger et godt grunnlag for å sikre ofrenes rettigheter og for å bedre jordfordelingen. Samtidig vil endring av de mer grunnleggende årsakene til konflikten ta lengst tid og ha størst risiko for tilbakeslag. En hovedutfordring er at andre grupper nå kjemper om makten i områdene FARC har forlatt, områder der den colombianske stat fortsatt har begrenset tilstedeværelse.

Situasjonen for menneskerettighetsforkjempere og lokale ledere er bekymringsfull, og det rapporteres om stort antall drap og overgrep. Bedret rettighetsvern og offentlig sikkerhet er svært viktig for fortsatt tillit til fredsavtalen. Det legges derfor i 2018 opp til økt støtte til samarbeid med blant annet landkontoret til FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR).

En allerede svak fagbevegelse risikerer å bli ytterligere svekket i det som trolig blir en urolig

overgangsfase fra konflikt til fred. I denne situasjonen spiller fagbevegelsen en viktig rolle. Støtte til fremme av faglige rettigheter og sosial dialog videreføres. Dette vurderes også som en viktig komponent i oppfølgingen av en bilateral *Memorandum of Understanding* (MoU) om politisk dialog mellom Norge og Colombia.

I tråd med norsk engasjement i fredsprosessen så langt, legges det opp til betydelig styrket innsats i forbindelse med implementering av avtaleverket. Om lag 50 mill. kroner på dette kapitlet øremerkes Colombia. Mål er i hovedsak re-integrering av FARC-soldater og forsoning i konfliktrammede områder, fremme av fagorganisertes rettigheter og etablering av mekanismer for trepartssamarbeid og sosial dialog samt styrket beskyttelse av menneskerettighetsforkjempere og lokale ledere.

Haiti

Haiti er det fattigste landet på den vestlige halvkule og er samtidig preget av ekstrem ulikhet. I følge tall fra Verdensbanken er 59 pst. av befolkningen fattig, mens de rikeste 20 pst. kontrollerer 64 pst. av verdiene. Landets særegne politiske dynamikk samt lave administrative kapasitet representerer vesentlige utfordringer for økonomisk og sosial utvikling. Haiti er i tillegg jevnlig rammet av naturkatastrofer som storm, tørke og flom. FNs kontor for koordinering av humanitær innsats (OCHA), anslår at 820 000 mennesker har svært usikker tilgang til mat, mens 22 pst. av barn under fem er kronisk underernærte. Gjennomsnittlig skolegang er kun fem år, og 90 pst. av skolene er private. Kun 38 pst. av befolkningen har stabil tilgang til strøm, og omfang og stabilitet i tilgangen har forverret seg betydelig de siste årene. Haiti rangeres følgerlig som nummer 163 av 188 i UNDPs Human Development Index. Dersom ikke utviklingen akselererer, vil landet trolig ikke nå noen av FNs bærekraftsmål innen 2030.

I oktober 2016 forårsaket orkanen Matthew katastrofale ødeleggelse for Haiti, herunder for norskstøttede utviklingsprogrammer. Om lag 570 mennesker omkom og 1,4 millioner fikk behov for humanitær assistanse. Omfattende forsøk på å koordinere innsatsen ble igangsatt med blandet resultat. Matthew førte til færre dødsfall enn jordskjelvet i 2010, men de fysiske ødeleggelsene og konsekvensene, særlig for jordbruket, var enorme.

Politisk ustabilitet og stillstand preget også Haiti i 2016 etter at valgresultatet fra august 2015 ble underkjent og det ble utlyst nytt president- og

parlamentsvalg. Valget i november 2016 gikk relativt rolig for seg, og Jovenel Moïse ble valgt til ny president. Det har i løpet av 2017 funnet sted bilaterale samtaler mellom Norge og Haiti om videreføring av utviklingssamarbeidet.

Norge definerte sine prioriteringer på Haiti etter jordskjelvet i 2010 sammen med myndighetene og i tråd med deres nasjonale gjenoppbyggingsplan. Etter dette har den norske innsatsen hatt geografisk fokus sør i landet. Tilnærmingen har vært mest mulig helhetlig for å møte de underliggende årsakene til fattigdommen. Dette innebærer blant annet støtte til å stoppe og forebygge miljøødeleggelser samt til å styrke verdikjeden innen landbruk og fiske. Samarbeidet med FNs miljøprogram på dette området er besluttet forlenget gjennom en ny avtale. Samarbeidet med samme organisasjon om desentraliserte energiløsninger videreføres også.

Viktig arbeid for kvinners rolle på Haiti støttes gjennom kapasitetsbygging i politiet innen etterforskning av seksuelle overgrep videreføres i MINUJUSTH (United Nations Mission for Justice Support in Haiti). Som ledd i norsk fokus på utdanning globalt og i lys av det svake utdanningssystemet på Haiti, støtter Norge arbeid på grunnskole- og yrkesskolenivå samt videreutdanning av lærere. I tillegg støttes bærekraftig forvaltning av naturressurser og jobbskaping i landbruks- og fiskesektoren. Arbeidet med å videreutvikle porteføljen fortsetter. I denne forbindelse vil det øremerkes 40 mill. kroner på dette kapitlet til virksomhet på Haiti. Dette kommer i tillegg til eksisterende avtaler og medfører en vesentlig styrking av satsingen i landet. Virksomheten vil fortsatt konsentreres i provinserne Grand Anse og Sud.

Andre land

Guatemala

Til tross for utfordringer, er det i Guatemala de seneste årene registrert fremskritt på viktige områder. Det er blant annet etablert nye lover og institusjoner som anerkjenner og fremmer urfolks og kvinners rettigheter. Urfolkrepresentanter og sivilsamfunnet er i økende grad aktive deltakere i ordskiftet om reformer og politikkutvikling. Dette representerer en form for politisk aktivitet man ikke hadde for bare få år siden.

Guatemala er likevel fortsatt et av verdens mest voldelige land. Grunnleggende problemer relatert til manglende juridisk uavhengighet og korrupsjon i rettsapparatet og andre offentlige institusjoner bidrar til svært høy straffefrihet.

Guatemala er således et risikofylt land for MR-svarere, undersøkende journalister og representanter fra sivilt samfunn. Flere vil hevde at man har mislykket i oppfølgingen av fredsavtalene og at post-konfliktarbeidet ikke ble tilstrekkelig prioritert. Resultatet er ekstrem fattigdom i deler av befolkningen, konsentrasjon av rikdom på få hender, forvitring av middelklassen og en ny type voldsspiral. Vold og fattigdom medfører i dag en jevn migrasjonsstrøm mot USA med store humanitære konsekvenser. Guatemala har også et av de minste statsbudsjettene i Latin-Amerika, uten reell mulighet til å få bukt med fattigdommen og til å løse prekære behov innen helse- og utdanningssektoren.

På bakgrunn av svært relevante tiltak i den aktuelle konteksten samt gode resultater så langt, er det besluttet å videreføre norsk støtte til Maya-programmet i Guatemala etter at gjeldende programperiode utløper. Bilateral bistand til *Nicaragua*, *Honduras* og *El Salvador* er faset ut og planlegges ikke gjenopptatt.

Regionalt

Det interamerikanske menneskerettighetssystemet er anerkjent internasjonalt, og har to hovedorganer: Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen og Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen. Begge håndhever den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen. Domstolen er i enkelte kretser blitt kritisert for å sette saker som abort, likekjønnede ekteskap og ytringsfrihet på dagsordenen samt for å ta kontroversielle beslutninger i oppgjørene etter militærdiktaturene, for eksempel å sette til side nasjonale amnestilover. En stor og økende saksmengde utfordrer kommisjonen og domstolens økonomi og kapasitet. Per i dag er både domstolen og kommisjonen underfinansiert. Straffefrihet og svake rettsstater utgjør sentrale utfordringer i mange latin-amerikanske-land. Den regionale støtten til domstolen representerer således en strategisk viktig satsing.

FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC) er blitt en sentral aktør for Norges samarbeid med regionen. Norge har tidligere støttet et prosjekt vedrørende bekjempelse av økonomisk ulikhet i ECLAC-regi. I øyeblikket støttes et prosjekt for fremme av yrkesutdanning.

Stillehavsalliansen er en frihandelssammenlutning bestående av Mexico, Colombia, Peru og Chile. Norge har observatørstatus i alliansen og bruker denne til styrket samarbeid og utveksling med allianselandene.

Mål for samarbeidet

- Godt styresett og styrket vern av menneskerettighetene med særlig vekt på retten til utdanning samt urfolks og kvinners rettigheter
- Bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser

Rapport 2016

Bistanden over regionbevilgning Latin-Amerika gikk primært til godt styresett, inklusiv menneskerettigheter, 74 pst., økonomisk utvikling og handel, 17 pst. samt helse og sosial sektor, 9 pst. De største mottagerne var Guatemala, 23 mill. kroner, Brasil, 20 mill. kroner og Haiti, 6 mill. kroner. Regionale prosjekter ble støttet med 26 mill. kroner.

Brasil

I Brasil fortsatte det norske urfolksprogrammet med redusert økonomisk ramme. Fokus var på urfolksorganisasjoners institusjonelle kapasitet og evne til påvirkning av offentlig politikk på kommunalt, regionalt og delstatsnivå. I tråd med konklusjonene fra tidligere evalueringer viste programmet fortsatt gode resultater med hensyn til organisasjonsutvikling. Programmet har også bidratt til utvikling og styrking av kvinnegrupper og har slik bidratt til at kvinners stemmer i større grad blir hørt internt i organisasjonene. Et annet resultat var styrking av urfolksterritoriernes juridiske status blant annet gjennom aktiv påvirkning av politiske beslutningsprosesser. Resultatene som nevnt er oppnådd til tross for en krevende politisk kontekst hva gjelder urfolksrettigheter i Brasil.

Den klart største andelen av bistanden til Brasil var også i 2016 representert ved klima- og skogsamarbeidet, jf. Prop. 1 S (2017–2018) for KLD.

Colombia

Gjennom et samarbeid med LO ble det gitt støtte i form av kapasitetsutvikling til det colombianske oljearbeiderforbundet (USO). I 2016 ble det som ledd i samarbeidet etablert en egen juridisk avdeling i USO med kompetanse innen disiplinær- og arbeidsrettslige saker, noe som i vesentlig grad styrker forbundets operasjonelle kapasitet. Det ble også avholdt en konferanse i Norge i regi av LO og NHO som ga partene i det colombianske arbeidslivet en innføring i norsk trepartssamarbeid. Selv om det ennå ikke ligger til rette for en

tilsvarende modell i Colombia, ga konferansen deltakerne nyttig inspirasjon til nye samarbeidsformer.

Den største andelen av norsk bistand til Colombia i 2016 kom fra kap. 164 *Fred, forsoning og demokrati* og kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*. Resultatbasert utbetaling fra Klima- og skogprosjektet i regi av KLD startet opp i 2016 med totale tilsagn på inntil 1,8 mrd. kroner i årene frem til 2020. Skogsarbeid ligger følgelig an til å bli det største innsatsområdet for norsk bistand til Colombia i årene fremover.

Haiti

Norsk støtte til den Kubanske legebrigaden på Haiti har bidratt til primærhelsetjenester for den haitianske befolkningen, særlig i områder hvor legedekningen i utgangspunktet er lav. Brigade-nes arbeid er i tillegg avgjørende for å hindre spredning og sikre behandling av kolera, tilbakevendende problemstillinger på Haiti. Norske midler finansierer brigades arbeid på åtte sykehus og fire klinikker og inkluderer et fast oppsett av leger og sykepleiere for å sikre et minimum av tjenester. Prosjektet har i tillegg vært et positivt element i norsk-kubanske relasjoner ved at norske midler muliggjør bruk av kubansk ekspertise i et naboland.

Den største andelen av norsk bistand til Haiti i 2016 kom fra kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 72 *Klima og miljø* og post 74 *Fornybar energi* samt kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 70 *Global helse*.

Andre land

I *Guatemala* er Mayaprogrammet Norges hovedsatsing. Målet er å styrke juridiske rettigheter, utdanning og politisk deltakelse for mayabefolkningen. En sentral komponent i 2016 var oppfølging av elleve strategisk viktige saker for domstolene. Status ved utgangen av året var at Grunlovsdomstolen hadde avsagt fem prinsipielle avgjørelser som etablerte presedens vedrørende landrettigheter, medbestemmelse og tospråklig utdanning. En fortsatt oppfølging av utvalgte saker fra Mayaprogrammets første fase (2009–2013) resulterte dessuten i en ny modell for å sikre implementering av avsagte dommer.

I 2016 falt endelig dom i den såkalte *Sepur Zarko-saken*, som ble reist av 15 kvinner tvunget til sexslaveri under borgerkrigen. To tidligere militære ble kjent skyldige i forbrytelser mot

menneskeheten, drap og tvungne forsvinninger. Dommen er den første som bekrefter bruk av seksuell vold som et systematisk virkemiddel under borgerkrigen. Saken fikk følgelig stor nasjonal og internasjonal oppmerksomhet.

I tillegg har Norge bidratt med finansiering av Den internasjonale kommisjonen mot straffefrihet i Guatemala (CICIG) siden opprettelsen i 2007. Innsatsen førte i 2016 til flere nye korrupsjonsavsløringer og pågripelser i privat og offentlig sektor. CICIGs gode resultater fortsatte å inspirere til lignende operasjoner i andre land. Honduras opprettet som følge av dette sin egen straffefrihetskommisjon i 2016.

Norge støttet også et flerårig samarbeid mellom Den norske dommerforeningen, Den internasjonale juristkommisjonen (ICJ) og Mayaadvokatforeningen. Prosjektet har blant annet bidratt til aktiv deltakelse fra uavhengige dommere og sivilsamfunnet i den nasjonale dialogen rundt viktige samfunnsreformer.

På *Cuba* støttet Norge et kultur- og utdanningssenter i regi av den katolske kirken. Dette har gjort det mulig for senteret å arrangere en rekke seminarer for publikum, noe som igjen har bidratt til en mer åpen samfunnsdebatt. Unge ledere gjennomførte kurs med fokus på demokratisk styresett, og 100 studenter deltok i et treårig studium i statsvitenskap. Dette er et tilbud som er uavhengig av det offentlige undervisningssystemet og således unikt i en kubansk kontekst

Regionalt

Når saker vedrørende menneskerettighetsbrudd ikke løses gjennom nasjonale rettsapparater, representerer Det interamerikanske systemet for mange et siste håp om rettferdighet og oppreisning. Et viktig resultat av den norske støtten er at man gjennom ambulerende sesjoner i medlemslandene bringer domstolen og dens virke nærmere den nasjonale konteksten hvor rettshåndhevelse og beskyttelse skal implementeres.

MR-domstolen avsa i 2016 flere nye prinsipielle rettsavgjørelser. Ufrivillig sterilisering ble satt på dagsorden i en sak mot Bolivia. Saken resulterte i ny rettspraksis vedrørende samtykke og anti-diskriminering i forbindelse med medisinsk behandling. Etter påtrykk fra MR-domstolen ble amnestibestemmelser erklært grunnlovsstridige i El Salvador, hvilket har åpnet for etterforskning av den såkalte El Mozote-massakren som fant sted under borgerkrigen i 1981.

Som et ledd i samarbeidet med domstolen støttet Norge også Det interamerikanske MR-instituttets kurs- og forskningsaktivitet. I 2016 lanserte instituttet et nytt verktøy for å måle effekten av kursvirksomheten. Deltakere fra Colombia rapporterte blant annet at opplæringen i internasjonale menneskerettigheter og deres håndhevelse kom til god nytte i forbindelse med implementeringen av fredsavtalen mellom myndighetene og FARC.

Støtten til Centre for Justice and International Law (CEJIL) er komplementær til samarbeidet med den Inter-amerikanske domstolen. Organisasjonen bistår ofre for MR-brudd i å fremme saker for både den Inter-amerikanske MR-kommisjonen og domstolen. I tillegg holdes kurs og opplæringsvirksomhet for å skape oppslutning om det interamerikanske MR-systemet. Blant sakene CEJIL har engasjert seg i, ble det i 2016 levert en historisk kjennelse for Miskito-indianerne i Nicaragua. I tillegg til å understreke behovet for styrket rettsbeskyttelse av denne urfolksgruppen, ble Nicaragua pålagt å løse de underliggende årsakene til konflikten. Kjennelsen viser hvordan MR-domstolen ikke bare løser enkeltsaker, men også bidrar til forebygging av nye MR-brudd. CEJIL var også engasjert i oppfølgingen av drapet på MR-forsvarer og miljøaktivist Berta Cáceres i Honduras. Nasjonale beskyttelsesmekanismer og internasjonal oppmerksomhet var dessverre ikke tilstrekkelig for å ivareta Cáceres' sikkerhet. Med støtte fra CEJIL etablerte sivilsamfunnet imidlertid en egen overvåkningsmekanisme. Modellen kan bli et eksempel til etterfølgelse også i andre land og sammenhenger hvor internasjonal observasjon av ulike grunner ikke er aktuelt.

Mangeårig støtte til programmet *MAP Norway* i regi av Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) ble avsluttet i 2016. Prosjektet ble gjennomført i

det sentrale Nicaragua og triangelet Guatemala, Honduras og El Salvador (El Trifinio), som er noen av de fattigste, mest marginaliserte og klimasårbare områdene i Mellom-Amerika. Resultatene fra prosjektet (2013–2016) viser at tusenvis av familier har fått økt matvaresikkerhet og en mer variert matproduksjon. Om lag 30 lokale næringsorganisasjoner har utvidet sitt produkt-sortiment og fått tilgang til nye markeder. Arbeidet vektlegger integrerte modeller for biodiversitet, utnyttelse av naturressurser og klimatilpassning og har resultert i politikkutvikling og planleggingsverktøy for myndigheter og beslutningstakere. Kvinners rettigheter og likestilling var et tverrgående hensyn. Ved prosjektets avslutning rapporteres det om en økt kvinneandel både blant deltakende familier og i styrene til de lokale næringslivsorganisasjonene. Organisasjonene kan videre vise til et forbedret likestillingsperspektiv i interne vedtekter og ansettelsesprosesser.

En begrenset, men katalytisk viktig støtte til *FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC)* bidro til å sette en politisk agenda i latinamerikanske land ved å integrere yrkesutdanning i sosiale reformer og i partsamarbeid i arbeidslivet. ECLAC har høy anerkjennelse og dets råd om strukturelle reformer i blir i stor grad tillagt vekt i medlemslandene. Samarbeidet har videre gitt Norge en strategisk viktig arena for utveksling og kontakt med latinamerikanske land innen ulike områder.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 190 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 90 mill. kroner, eller 90 pst., fra 2017. Innen økningen prioriteres Haiti og implementering av fredsavtalen i Colombia med vekt på reintegrering, inkludert utdanning.

Programkategori 03.20 Globale ordninger

Utgifter under programkategori 03.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 076 534	2 239 515	2 191 844	-2,1
161	Næringsutvikling	1 606 268	1 669 000	2 006 500	20,2
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	195 584	202 500	485 000	139,5
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	5 205 291	4 734 424	4 912 000	3,8
164	Fred, forsoning og demokrati	1 047 984	1 136 100	1 506 100	32,6
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	541 855	603 818	593 767	-1,7
166	Klima, miljø og fornybar energi	1 206 142	1 267 700	1 492 700	17,7
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	6 719 562	2 949 375	1 380 435	-53,2
168	Kvinneres rettigheter og likestilling	292 943	316 700	346 700	9,5
169	Global helse og utdanning	4 761 546	4 919 277	5 211 368	5,9
Sum kategori 03.20		23 653 709	20 038 409	20 126 414	0,4

En stor andel av Regjeringens tematiske hovedprioriteringer følges opp gjennom globale ordninger. I tillegg til global helse, utdanning, næringsutvikling og jobbskaping, klima, fornybar energi og miljø og humanitær bistand, prioriteres for 2018 særlig fredsbygging og stabilisering i sårbare stater. Miljø/klima, menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling er også viktige, tverrgående prioriteringer.

Bevilgningene brukes i samarbeidsland, til regionale tiltak samt globale formål. For utviklingssamarbeid i enkeltland søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eierskap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling. Multilaterale organisasjoner og finansieringsmekanismer er viktige innenfor de fleste av satsningsområdene.

De store og økende humanitære behovene gjør at satsingen på nødhjelp og humanitær respons fortsatt vil være historisk høy. Samtidig som nødvendig nødhjelp gis, er det behov for at utviklingstiltak og utviklingsfinansiering kommer tidligere inn i langvarige kriser og flyktnings situasjoner. Det er nødvendig med et bedre samspill mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling.

Mer langsiktighet i humanitær bistand og mer fleksibilitet i langsiktig utviklingsinnsats er et av de prioriterte områdene i det nye strategiske rammeverket for norsk innsats i sårbare stater og regioner. Det er behov for mer fleksible midler som kan settes inn før og under en krise for å bidra til å forebygge eller begrense krisen og dens virkninger. Dette omfatter støtte til stabiliserings tiltak der formålet er å legge grunnlag for langsik-

tig utvikling og fredsbygging for å styrke deres motstandskraft og evne til selv å håndtere og forebygge kriser er en vesentlig del av innsatsen.

Bistanden og utviklingspolitikken må i økende grad ta høyde for utfordringer og behov knyttet til migrasjon og flyktnings situasjon. Innenfor denne programkategorien finansieres tiltak for flyktninger i og utenfor Norge som kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp (ODA).

Regjeringens helsesatsing videreføres med vekt på seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, barne- og mødredødelighet, å forhindre spredning av smittsomme sykdommer, å forebygge pandemier og på styrking av helsesystemene i utviklingsland.

Utdanning er en av hovedsatsingene i utenriks- og utviklingspolitikken. Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for Utvikling* legger grunnlaget for Regjeringens utdanningssatsing. Global ressursmobilisering, utdanning i krise og konflikt, jenters utdanning, kvalitet og læring som fører til jobbskaping og utvikling er prioritert innenfor satsingen.

Privat sektor må spille en avgjørende rolle dersom vi skal nå bærekraftsmålene innen 2030. Det er beregnet at det er behov for 20 millioner nye arbeidsplasser i Afrika årlig frem til 2050. Teknologi og innovasjon er avgjørende for lands utvikling. Mobilteknologi kan for eksempel innebære nye muligheter for næringsutvikling og tilgang på finansielle tjenester.

Kvinneres rettigheter og likestilling er en viktig prioritering i norsk utenriks- og utviklingspolitikk og fremmes gjennom målrettede tiltak i tråd med handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling og handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet, og som tverrgående dimensjon i alle relevante politikkområder. Gjennom politisk lederskap, diplomati og økonomisk støtte skal Norge være en global pådriver for kvinners rettigheter og likestilling.

Styrking av sivilt samfunn og gjennomføringen av de internasjonale menneskerettighetene er et sentrale utenrikspolitisk mål, men også virkemidler for å oppnå varig utvikling og sikkerhet. Menneskerettighetene utgjør sammen med de internasjonale humanitære prinsippene og kjønnsperspektivet et normativt grunnlag for nødhjelp, humanitær bistand, tiltak for menneskerettigheter og for fred, forsoning og demokrati. De samme prinsippene ligger til grunn for Regjeringens ønske om større innsats for forebygging av huma-

nitære kriser og klimatilpasning, men denne innsatsen må også utføres i lys av norsk innsats for fattigdomsreduksjon og for miljø, klima og bærekraftig utvikling, dvs. bidrag til reduksjon av fattige samfunns sårbarhet. Her spiller sivilt samfunn en viktig rolle.

Regjeringens klima- og miljøarbeid er innrettet mot å svare på de globale miljøutfordringene, samtidig som man bidrar til andre utviklingsmål og bekjempelse av fattigdom. Tverrgående hensyn, som kvinners rettigheter og likestilling, miljø og anti-korrupsjon og åpenhet om kapitalstrømmer skal i størst mulig grad ivaretas i alle tiltak.

Regjeringen vil konsentrere seg om resultater i internasjonalt klima- og miljø samarbeid gjennom strategisk innsats som gir størst mulig effekt for reduksjoner i globale klimagassutslipp, tilpasning til klimaendringer og miljø- og naturressursforvaltning. Finansiering er et viktig element for å finne løsninger på klimautfordringen, og økt mobilisering av midler til klimatiltak i utviklingsland er avgjørende for oppfølgingen av Paris-avtalen. Det grønne klimafondet vil kunne spille en nøkkelrolle på dette feltet i årene fremover.

Regjeringen setter enkeltmennesket i sentrum også i utviklingspolitikken, og enkelte satsingsområder hjelper et stort antall mennesker direkte, som nødhjelp, utdanning og helse. Disse tiltakene er kostnadskrevende. Andre tiltak skal styrke myndigheters mulighet til god styring, som bedre systemer for ressursforvaltning og skatteinnkreving. Slikt faglig samarbeid har et stort potensial for virkelig å hjelpe fattige land til å hjelpe seg selv.

Bortsett fra humanitær bistand og fred og forsoning, er også disse budsjettpostene underlagt Regjeringens ønske om konsentrasjon av norsk bistand, og nye tiltak vil bli vurdert i henhold til dette målet.

Flere prioriterte innsatsområder finansieres over flere kapitler og programkategorier på dette programområdet. Matsikkerhet er et eksempel der tiltak i tillegg til programkategori 03.20 *Globale ordninger* finansieres over programkategori 03.10 *Bilateral bistand* og over multilaterale organisasjoner i programkategori 03.30 *Multilateral bistand*. En slik deling sørger for at innsatsen kan skje samtidig på flere nivå.

Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	21 351	22 044	22 373
70	Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 914 507	2 075 471	2 027 471
77	Utvexlingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	140 676	142 000	142 000
	Sum kap. 0160	2 076 534	2 239 515	2 191 844

Tildelinger over kapittelet skal styrke sivilt samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme utvikling i eget land. I tillegg til å være aktører i det tradisjonelle utviklingsarbeidet, er frivillige organisasjoner sentrale i gjennomføringen av Regjeringens humanitære innsats og i gjennomføringen av Regjeringens utdanningssatsing. Mange av organisasjonene i sivilt samfunn legger et rettighetsperspektiv til grunn for arbeidet og er viktige partnere for å realisere menneskerettighetene. Midler til sivilt samfunn kanaliseres også gjennom andre kapitler og poster.

Sivilt samfunn forstås som en arena hvor borgere, alene eller sammen med andre, kan fremme interesser og behov, på egne og andres vegne. Et mangfoldig og dynamisk sivilt samfunn bidrar til å korrigere myndighetsutøvelse på sentrale områder. Sivilt samfunns organisasjoner kan også være viktige leverandører av velferdstjenester som utdanning og helse til befolkningen, spesielt i sårbare og svake stater.

Aktørene i det sivile samfunn omfatter både enkeltorganisasjoner og nettverk innenfor ulike tema og samfunnssektorer.

Post 01 Driftsutgifter**Situasjonsbeskrivelse**

Det er viktig å ha god kunnskap om den norske humanitære innsatsen og innretningen av utviklingshjelpen.

Mål

- Solid kunnskap om Norges rolle i utviklingspolitiske spørsmål og om bistandens resultater
- Spre kunnskap om og engasjement rundt FNs bærekraftsmål

- Skape engasjement og debatt om bistand, utviklingsspørsmål og humanitære satsinger og globale problemstillinger

Rapport 2016

Norad har benyttet ulike kanaler for å fremme interesse og debatt om utviklingsspørsmål, og for å nå ut med informasjon som bidrar til økt kunnskap om bistandens resultater og Norges rolle i utviklingssamarbeidet. Resultatinformasjon er en hovedprioritering i Norads kommunikasjon, uansett kanal.

To store kampanjer preget og påvirket resultatene av Norads kommunikasjonsarbeid i 2016. Den ene kampanjen var en marsj til toppen av Gaustatoppen for å markere bærekraftsmålene. Lørdag 17. september 2016 vandret over 5 000 turgjengere opp Gaustatoppen med hodelykter. *Opplysningsløypa – verdens vakreste nattevandring* vakte stor oppmerksomhet i sosiale medier og tradisjonelle medier. Over 20 000 meldte sin interesse for nattevandringen. Flere tusen bilder ble delt i sosiale medier. Kampanjevideoen har over 2 millioner visninger på Facebook. Det var 78 nyhetsartikler i mediene, og over 136 000 kommentarer, likes og delinger på innhold i Norads egne kanaler. I tillegg har flere tusen delt sine bilder.

Norges, og kanskje verdens største nattevandring opp et fjell, ble gjennomført i regi av Norad, i samarbeid med Tinn kommune og Den norske turistforening. På stien oppover Gaustatoppen ble det satt opp 17 lyssatte stopp underveis som representerer hvert av FNs 17 bærekraftsmål. På toppen lyste det opp en 4,5 meter høy varde med alle de 17 bærekraftsmålene. Opplysningsløypa var en symbolsk handling på det krafttaket verden sammen må ta for å nå bærekraftsmålene i 2030.

Den andre store kampanjen var *Daron – Jakten på kunnskapen*. Bakgrunnen var utlysningen i 2015 av en informasjonssatsing for å nå ut til ungdom og unge voksne om hva norsk bistand bidrar til og resultatene av innsatsen. Hovedtema var utdanning, med særlig fokus på jenter. Konseptet som ble valgt er et internettbasert codespill, der plottet er jakten på et hacket bistandsbudsjett. Kampanjestart fant sted i april 2016. 130 000 unike brukere er registrert på Daron.no. Over 560 000 kunnskapsspørsmål om bistand og utvikling er besvart. Hver fjerde ungdom mellom 18 og 24 år i Norge hadde hørt om Daron-spillet (Norstat).

Begge kampanjene i 2016 ble tildelt gullmedaljer under SABRE-utdelingen i London i mai 2017. Opplysningsløya ble også kåret til «Årets kampanje» under European Excellence Awards i Brussel.

Utover de to kampanjene var Norad arrangør eller medarrangør av en rekke ulike arrangementer gjennom året.

Norad-konferansen og Norads resultatrapport er blitt en viktig arena for debatt om bistand og utvikling. Tema i 2016 var sivilt samfunn. De 25 resultateksemlene i rapporten viser hva som er oppnådd og hvilke lærdommer som er høstet. Rapporten bidro til debatt om innretning av bistanden til sivilsamfunnet, med et særlig fokus på effektivitet og resultater. Et sentralt tema var muligheten for at mer av den norske støtten kan gå direkte til sivilsamfunnsorganisasjoner i sør. Ved konferansen deltok utenriksministeren, medlemmer i Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé, eksperter fra inn- og utland og et publikum på om lag 600 personer. Norad-konferansen ble omtalt i 1 157 innlegg i sosiale medier, og nevnt i 47 redaksjonelle oppslag. Det ble i løpet av året også produsert flere korte *filmer* om resultater av bistand.

Norad Policy Forum ble etablert i 2016 for å styrke og tydeliggjøre Norads stemme i det offentlige ordskiftet. Arrangementene skulle legge til rette for foredrag og diskusjoner om overordnede og dagsaktuelle bistands- og utviklingspolitiske problemstillinger.

Erfaringene fra det første halve året viser at Norad Policy Forum har blitt en viktig kanal for Norads utadrettede virksomhet og har vært jevnt over godt besøkt. Framover vil det imidlertid bli viktig å finne nye formater og å legge større vekt på læringselementet i arrangementene. Norad Policy Forum fortsetter i 2017.

Bistandsaktuelle opplevde økning i antall brukere i alle sine kanaler i 2016. Størst økning var det for nettutgaven og følgere på sosiale medier. Redaksjonens bruk av sosiale medier genererer

trafikk til nettutgaven, i tillegg til å være selvstendige kanaler for informasjon. Om lag 50 pst. av leserne kom i 2016 inn via sosiale medier, i hovedsak fra Facebook, mot 42 pst. året før. Andelen som går rett inn på nettsiden økte med om lag 18 pst. i 2016. Høsten 2016 ble det produsert en egen temautgave om FRAMSKRITT i utviklingsland. Avisen er trykket i et ekstra opplag og kan tilbys i klassesett også i 2017. I mars 2016 inngikk Bistandsaktuelle en samarbeidsavtale om stoffutveksling med ABC Nyheter for å øke spredningen av informasjon om bistand og utvikling.

Norad deltar i OECDs DevCom nettverk, og var i 2016 co-chair. Formålet med nettverket er å dele, lære, samt utveksle erfaringer fra kommunikasjonsarbeid om bistand og utviklingsspørsmål. Tematisk favner nettverket bredt, men med vekt på nye kommunikasjonsverktøy, evalueringer, kommunikasjonsstrategier og ulike trender og utfordringer i informasjonsarbeidet.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 22,4 mill. kroner for 2018.

Post 70 Sivilt samfunn, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Sivilt samfunn er en sentral del av norsk bistand og deres arbeid er også en viktig del av de prioriterte satsingsområdene i norsk bistand. FNs nye bærekraftsmål blir en viktig ramme rundt arbeidet. Bevilgningen skal styrke sivilsamfunnsaktører i utviklingsland som fremmer demokratisering, realisering av menneskerettigheter, inkluderende og jobbskapende vekst og reduksjon av fattigdom.

Det er et uttalt mål for Regjeringen å bruke den kompetansen og kapasiteten som norske og internasjonale- og regionale/nasjonale frivillige organisasjoner har, i bistanden til utviklingsland. Organisasjonene har ulik ekspertise og virkefelt, og kan derfor utfylle hverandre i å bidra til at Regjeringens mål for norsk innsats på prioriterte felt som utdanning, helse, demokratibyggning og næringsutvikling oppnås. De organisasjonene som oppnår best resultater innenfor de ulike tematiske satsingsområdene blir prioritert.

Analyser av og forståelse for politikk, kultur og samfunn i det enkelte land er en forutsetning for å oppnå resultater og samfunnsmessige endringer. Også forståelse for bistandens rolle, mangfoldet av givere og aktører og erfaring med hva som virker og ikke virker, er vesentlig. Partnerskap mellom norske organisasjoner og organisasjoner i

utviklingsland og planlegging av innsatsområder må baseres på slike analyser. Norske og internasjonale organisasjoner skal bidra til styrking av lokal kapasitet. Forebygging og bedre overganger mellom humanitær og langsiktig bistand, er også et innsatsområde, og er særlig viktig i sårbare stater og regioner.

Organisasjonene må vise at innsatsen drives kostnadseffektivt. Ulike mellomledd frem til mottaker må ha en rolle som svarer til kostnadene og en klar verdi utover overføring av midler. Organisasjonene må tydeliggjøre hvordan dette kravet ivaretas både overfor beslutningstakere i Norge og aktører i utviklingsland. Det forventes at aktørene gjør kritiske vurderinger av egen rolle når det gjelder kvalitet og resultatoppnåelse. Organisasjonene bør tilstrebe innsats som kan oppskales og dermed skape større effekt enn mange småprosjekter.

Samarbeidspartnere bør representere aktører og drivkrefter med mulighet til å påvirke utviklingen på sine områder. Eierskapet skal ligge hos partnerne i utviklingsland, og støtten baseres på at partnerne har en funksjon i demokratiseringsprosesser. Partnerne har også en funksjon som pådrivere i godt styresettarbeid og vil gjennom dette legge grunnlaget for inkluderende vekst og investering. Det sivile samfunnet kan også spille en viktig rolle som leverandør av tjenester til ulike sektorer, for eksempel helse og utdanning som et supplement til offentlig innsats på disse områdene. Slik tjenestelevering må ikke undergrave myndighetenes ansvar. Det oppfordres til samarbeid mellom ulike norske organisasjoner som har felles mål, når dette kan bidra til styrket innsats og bedre resultater.

Diskriminering basert på tro og livssyn, kjønn og seksuell legning er et problem i mange utviklingsland. Fra norsk side er det et prioritert mål å bidra til å redusere slik diskriminering. Tiltak som har som mål å styrke og realisere tros- og livssynsminoriteters rettigheter, og bekjempe diskriminering på grunnlag av tro og livssyn, kan støttes over denne budsjettposten.

Realisering av rettighetene til disse gruppene krever både målrettede og integrerte tiltak gjennom øvrig arbeid. Tro- og livssynsminoriteters arbeid innenfor prioriterte områder, som seksuell og reproduktiv helse, kan støttes.

Utenriksdepartementet har lang erfaring med å støtte opp om dialog med sikte på å dempe konflikt. En sentral målsetting for bevilgningen er å skape grunnlag for fredelig konfliktløsning både mellom folk og internt i samfunn. Et viktig område er dialog mellom religiøse grupper for å

skape økt forståelse på tvers av trosretninger. Dette får ekstra betydning i dagens situasjon hvor religiøs og sekterisk tilhørighet misbrukes og er en sentral dimensjon i flere konflikter.

Tiltak for å støtte land i deres arbeid med å nå bærekraftsmål 5, om å oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling omfattes av bevilgningen.

De norske organisasjonene har et særlig ansvar for å styrke kompetanse og kapasitet hos sine partnere, slik at de kan opptre i samsvar med demokratiske prinsipper på vegne av fattige og marginaliserte grupper. Kapasitetsstyrking skal føre til varige resultater, og bidra til levedyktige, sterke og selvstendige partnere.

Bevilgningen omfatter støtte til et bredt spekter av tiltak, men skal konsentreres til land og tematiske områder hvor innsatsen kan gi best resultater. Organisasjoner bør derfor forsterke innsatsen der de kan dokumentere fremgang og resultater, og fase ut der dette ikke er tilfelle. I fordelingen av midler, vil prosjekter med konkrete utviklingstiltak prioriteres. Det er også en forutsetning at virksomheten til de organisasjonene som direkte og indirekte støttes er i tråd med de overordnede målene for tilskuddsordningen.

Organisasjoner som mottar støtte må definere klare mål for sitt arbeid og dokumentere resultater av sin samlede innsats. De mest solide organisasjonene kan få langsiktige avtaler på inntil fem års varighet, samtidig som forsvarlig forenkling av søknads- og rapporteringsprosedyrer gjennomføres.

Informasjonsstøtten skal bidra til kunnskap, engasjement og debatt i Norge om globale miljø- og utviklingsspørsmål, innenfor rammen av FNs bærekraftsmål. På sikt skal dette kunne bidra til globale utviklingseffekter. Barne- og ungdomsorganisasjoners arbeid for internasjonalt samarbeid om bærekraftsmålene kan også støttes. Som varslet i forrige statsbudsjett, innføres det fra og med 2018 samme krav til egenandel på 10 pst. for informasjonsstøtten som for organisasjonenes innsats i utviklingsland. Forslaget har vært gjennom en konsekvensvurdering, gjennomført av Norad med innspill fra sivilsamfunnsorganisasjonene som har mottatt informasjonsstøtte. To av tre organisasjoner uttrykte uten videre at de vil være i stand til å imøtekomme et krav om slik egenandel. Disse er i hovedsak organisasjoner med bred folkelig forankring og som har de beste forutsetninger for å skape mer kunnskap, engasjement og debatt om globale spørsmål, i tråd med informasjonsstøttens målsetting.

Norad overtok i 2009 forvaltningen av tilskuddsordningen for demokratistøtte gjennom politiske organisasjoner. Deretter ble det gjort en evaluering av ordningen i 2014. Blant konklusjonene i evalueringsrapporten var at en eventuell videreføring av demokratistøtten må baseres på styrket kunnskap om og forståelse av situasjonen i de land der prosjektene gjennomføres. Erfaring har deretter vist en nedgang i antall avtaler, fra 6 i 2015 til 4 i 2016 og videre til 3 i 2017. AUF, KrF og KRFU har hatt prosjekter alle tre årene, mens DNA, SP og SV er falt fra siden 2015. Det har årlig vært avsatt 8 mill. kroner til ordningen, mens forbruket er redusert fra 4,5 mill. kroner i 2015 til estimert 2,2 mill. i 2017. Det viser seg å være krevende å organisere slike prosjekter og å få gode resultater. På denne bakgrunn foreslås ordningen avviklet f.o.m. 2018.

Kulturelle rettigheter, inkl. kunstnerisk ytringsfrihet, er under press. Krig og konflikter utsetter kulturarv for systematisk ødeleggelse og ulovlig handel. Kulturbistanden vil i 2018 konsentreres og fokuseres om arbeidet med å fremme kulturelle rettigheter og verne om og sikre verdens kultur- og naturarv.

Internasjonale organisasjoner og nettverk som gjennom sin arbeidsmåte, kunnskap, nedslagsfelt og nettverk utfyller norske bistandskanaler kan også støttes. Det gis prioritet til dem som er basert i utviklingsland.

Det kan være aktuelt å benytte midler fra posten til enkelttilskudd i forbindelse med Regjeringens gave til TV-innsamlinger.

450 mill. kroner øremerkes utdanningstiltak.

Vedtaket nr. 582, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen styrke bistanden som forvaltes av frivillige organisasjoner ved å utvide perioden for rammeavtalene for frivillige organisasjoner fra fire til fem år, gjøre disse avtalene mer forutsigbare og forenkle rapporteringskrav og -ordninger.»

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp ved at Regjeringen har gitt Norad mulighet til å inngå fem-årige avtaler med frivillige organisasjoner, basert på de ordinære kvalitetsvurderingene i Norad.

Mål

Bevilgningen skal bidra til å styrke sivil samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme realisering av menneskerettighetene, bidra til utvikling av demokratiet, og redusere fattigdommen, innenfor rammen av FNs bærekraftsmål. Følgende områder vil bli særlig prioritert:

- Barn og unges rett til utdanning, spesielt i konfliktområder
- Likestilling og kvinners rettigheter
- Helsefremmende tiltak, inkludert seksuell og reproduktiv helse
- Inkluderende økonomisk vekst, gjennom jobbskaping og samarbeid med privat sektor
- Fred- og forsoningsarbeid, forebygging av konflikt og humanitær krise, herunder minerydning
- Godt styresett og antikorrupsjonsarbeid
- Menneskerettigheter generelt, herunder rettigheter til tros- og livssynsminoriteter og rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne, ytringsfrihet og bekjempelse av all diskriminering, herunder hatefulle ytringer og antisemittisme. LHBT-rettigheter og mangfold
- Fremme av kulturelle rettigheter og vern av kulturarv
- Kunnskap, engasjement og debatt i Norge om globale miljø- og utviklingsspørsmål, som på sikt skal kunne bidra til globale utviklingseffekter

Rapport 2016

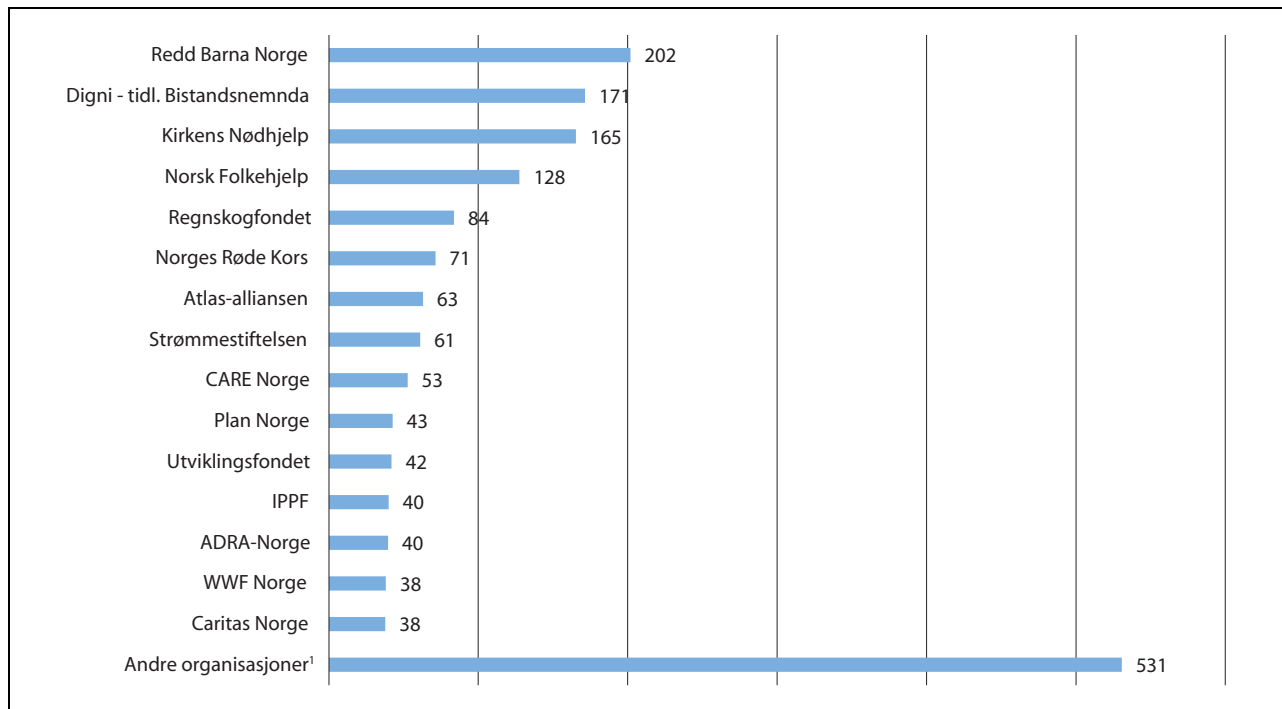
I 2016 ble støtten brukt til å styrke sivil samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme demokratisering, realisering av menneskerettigheter og reduksjon av fattigdom, med særlig vekt på fattigdomsbekjempelse, anti-korrupsjonsinnsats, bedre styresett, jenters rettigheter og realisering av menneskerettigheter. De norske organisasjonene har et særlig ansvar blant annet for å styrke kompetanse og kapasitet hos sine partnere.

Om lag to tredjedeler av tildelingen for 2016 var bundet opp i løpende avtaler. Om lag en tredjedel, 620 mill. kroner, ble fordelt på nye avtaler. Organisasjonene som fikk best uttelling i søknadsrunden var de som hadde høyest kvalitet på resultater og planer, i tråd med Norads vurderingsverktøy RAM Light. Kirkens Nødhjelp og Norsk Folkehjelp scoret best av dem som søkte. Tematisk ble særlig utdanning prioritert.

Handlingsrommet for det sivile samfunn er under press flere steder i verden. Flere land har

innført lover som begrenser hvordan sivil samfunn kan organisere seg, hvilken type virksomhet organisasjoner eller personer kan drive og hvordan de kan støttes økonomisk. Dette skjerper kra-

vene til profesjonalitet og kontekstforståelse hos norske og internasjonale organisasjoner som skal operere i utviklingsland og støtte lokale organisasjoner der.

Figur 11.5 - Kap. 160, post 70 Sivilt samfunn, andel forvaltet av Norad fordelt på partner (mill. kroner)

Utvalgte resultater fra både nye og videreførte tiltak
Nedenfor følger eksempler på resultater som er oppnådd av noen av organisasjonene som mottok midler i 2016.

Norsk Folkehjelp

Norsk Folkehjelp søker å gradvis konsentrere innsatsen sin om færre land. Dette krever gode utfasingsstrategier og bærekraft.

Norsk Folkehjelps likestillingsprogram i Etiopia inkluderer aktiviteter som skal gjøre kvinner mer uavhengige og gi dem inntektsbringende arbeid. I tillegg er det sterk fokus på å gi jenter og kvinner sterkere beskyttelse, både mot fysisk mishandling og ved at de skal stå sterkere juridisk. Norsk Folkehjelp arbeider med seks lokale partnere for å organisere kvinner. Målet er å redusere kjønnsbasert vold og øke kvinners deltakelse i deres lokalsamfunn. Partnerne gir opplæring til både menn og kvinner, men også eldre i lokalsamfunnet. Noe av opplæringen er også gitt til ansatte i lokal statsadministrasjon. Totalt har om lag 2 400

mennesker fått opplæring, i tillegg til 'training of trainer' (ToT) opplæring. Norsk Folkehjelps samarbeidspartnere har opprettet et godt samarbeid med lokale myndigheter. På denne måten har lokale myndigheter fått opplæring og større forståelse for utfordringene det arbeides med. I flere av områdene hvor partnere har hatt sine aktiviteter er det nedgang i vold mot jenter i skolene. Samtidig har rapporteringssystemer om vold blitt forbedret ved at flere partnere har arbeidet tett med skoler og lokale utdanningsmyndigheter for å få på plass et system hvor unge kan melde inn eventuelle trusler og vold. Økt bevissthet og åpenheten rundt dette har ført til at folk er mer åpne for å snakke om problematikken.

Sluttgjennomgangen for Norad-programmet til Norsk Folkehjelp i Etiopia viser økt deltakelse av kvinner i lokale styringsgrupper, også på ledernivå. Dette gir kvinner en sterkere stemme når avgjørelser som har innvirkning på prioriteringer og utvikling i deres eget lokalsamfunn skal tas. Økt deltakelse av kvinner i politiske, sosiale og økonomiske aktiviteter vil også bidra til en sterkere stemme generelt.

Digni

I Masailand, Kenya, valgte 49 kvinner å legge bort omskjæringskniven for godt i 2016. Kvinnene har i stedet blitt med i selvhjelpsgrupper og spare- og lånegrupper i regi av Free Pentecostal Fellowship in Kenya for å skaffe seg alternative inntekter.

Det aktuelle prosjektet, støttet av Digni gjennom De norske pinsemenigheters ytremisjon (Pym) har i en tiårsperiode arbeidet målrettet med en rekke målgrupper for å bukt med omskjæring av jenter, en skikk med sterkt rotfeste blant masaiene. Erstatning har vært et viktig prinsipp i prosjektet. Tradisjon og levebrød kan ikke bare fjernes, det må fylles med alternativer. I den siste prosjektperioden har over 5 000 masajenter gjennomgått alternative overgangsriter i stedet for omskjæring, lagt til rette i et samarbeid mellom lokalsamfunnet og kirken. De fleste lokalsamfunnene i området, som har rundt 140 000 innbyggere, tar nå offisielt avstand fra FGM, men omskjæringer finner fortsatt sted i det skjulte. Om lag 26 omskjærere er fortsatt aktive i distrikter prosjektet ikke har dekket.

Atlas-alliansen

Atlas-alliansen har en fireårig samarbeidsavtale med Norad for perioden 2016 til 2019 med en total ramme på over 250 mill. kroner. Atlas-alliansens partnerorganisasjoner krever å bli hørt og bidrar til å følge med på om myndigheter oppfyller sine forpliktelser i henhold til FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Det ugandiske blindforbundet (UNAB) var tilstede i Genève da FNs CRPD-komité eksaminerte Uganda. Denne komitéen fremmet flere av UNABs forslag i sine kommentarer. I Nepal ble en omfattende levekårsundersøkelse, gjennomført av SINTEF i samarbeid med Atlas, lansert i 2016. Den la grunnlaget for en nasjonal bevisstgjøringsskampanje som forventes å bidra til økt kunnskap og oppmerksomhet om funksjonshemmede situasjon og rettigheter. I Zambia arbeider alliansens partner, Diabetesforbundet i Zambia, for at flere får muligheten til å leve gode liv med diabetes. Gjennom opplæring kan personer med diabetes unngå alvorlige komplikasjoner som blindhet, amputasjoner, nyresvikt eller hjerte- og karsykdom. I Tanzania ble det åpnet to nye neurokirurgiske sentre som behandler barn med ryggmargsbrokk og hydrocephalus.

Redd Barna

Norads avtale med Redd Barna for perioden 2015–2018 har et tentativt årlig støttebeløp på 200 mill. kroner over denne budsjettposten. Avtalen omfatter programmer i 15 land innen utdanning, barns rettigheter og beskyttelse av barn. Utdanning er det største satsingsområdet for Redd Barna Norge under denne avtalen, og mer enn halvparten av midlene går til utdanningstiltak. En omfattende studie viser tydelig forskjell i resultater på de skolene der Redd Barna har drevet virksomhet over tid, og nye skoler som ikke tidligere har fått slik støtte. I Etiopia har Redd Barna lenge arbeidet i Amhara, mens Sør-Omo er et nytt distrikt under denne avtalen. Baseline-undersøkelsen viser at 45 pst. av skolene i Amhara tilfredsstillter Redd Barnas kriterier for god skole og godt læringsmiljø, mens ingen av skolene i Sør-Omo tilfredsstilte kriteriene. I Guatemala har den nasjonale raten for lesekyndighet vært 35,7 pst., mens raten i Redd Barnas innsatsskoler var 60–70 pst. Utdanningsprogrammer Redd Barna startet i to områder av Nicaragua medførte i løpet av to år en markert reduksjon i frafallsprosenten. Av mer enn 800 barn som ikke gikk på skole ved oppstart av programmet, var 70 pst. to år senere innmeldt på skoler.

Kirkens Nødhjelp

Arbeidsledighet blant ungdom er et stort problem i Afghanistan, spesielt på landsbygda. På grunn av arbeidsløshet og motløshet reiser mange ungdommer enten fra landet for å finne arbeid, eller de utsettes for rekruttering til militante grupper. Kirkens Nødhjelp gjorde derfor en markedsundersøkelse for å finne ut hvilke typer arbeidskraft det var mangel på, og innen hvilke sektorer det er muligheter for jobbskaping. Basert på funn i undersøkelsen ble det satt i gang yrkesutdanning for 102 ungdommer (48 jenter og 54 gutter) innen blant annet tømrerfag og reparasjon av mobiltelefoner, motorsykler og biler. Etter endt opplæring ble ungdommene via oppstartspakker gitt mulighet til å starte for seg selv, eller de ble hjulpet til å få seg jobb i allerede eksisterende virksomheter.

Det vil bli gjort en undersøkelse i 2017 av hvor mange som faktisk er i jobb etter endt opplæring. Siden utdanningen bygger på eksisterende behov i samfunnet, er det forventning om at mange skal finne seg jobb. Kirkens Nødhjelp har i nært samarbeid med sine partnere bidratt praktisk og økonomisk i arbeidet med å utforme opplegget for yrkesutdanningen. Opplegget bygger på standar-

der utarbeidet av arbeidsdepartementet i Afghanistan.

World Wildlife Fund

World Wildlife Funds (WWF) avtale med Norad for perioden 2012–2016 var på vel 300 mill. kroner totalt. I Uganda har WWF fra 2012 støttet gjennomføring av The Champion District Initiative (CDI). WWF og dets partnere arbeider på landsbygda med lokalsamfunn som ikke er tilkoblet strømnettet.

I 2016 var det registrert så mange som 50 000 hushold som hadde fått tilgang til ren energi til bruk for enten belysning eller matlaging. WWF estimerer at over 3 000 hektar skog er spart på grunn av miljøvennlige kokeovner, og det er estimert at hvert hushold har fått sine utgifter betydelig redusert på grunn av tilgang til solcelleenergi. I Kina har WWF arbeidet med de private selskapene Yingly Solar (solcellepaneler) og Vanke (entreprenør/byggefirma). Sammen har selskapene redusert sine karbonutslipp med mer enn dobbelt så mye som Oslos årlige totalutslipp. Yingly har i samarbeid med kinesiske myndigheter utviklet standarder for solcellesektoren.

Tilskudd til informasjons- og opplysningsarbeid

Organisasjonene hadde mulighet til å søke om ettårig avtale til informasjons- og opplysningsarbeid i Norge. Dette innebar i stor grad videreføring av tiltak fra forrige avtaleperiode. Det var bevilget inntil 60 mill. kroner totalt. I tillegg mottok FN-sambandet og UNICEF Norge tilskudd under andre poster. Norad mottok 69 søknader på totalt 118 mill. kroner. 54 organisasjoner fikk tilbud om avtale, inkludert FN-sambandet og UNICEF.

Resultateksempel: Norad har støttet nettverksorganisasjonen Forum for utvikling og miljø (ForUM) siden 1998, de siste fem årene med 5–6 mill. kroner årlig. Våren 2016 vedtok Norges Bank Investment Management et såkalt forventningsdokument som viser hvordan Norges Bank som en finansiell investor forventer at selskapene respekterer menneskerettigheter. Dokumentet er et viktig virkemiddel for Oljefondets eierskapsutøvelse. Flere sivilsamfunnsorganisasjoner i Norge har arbeidet med politisk påvirkning for å få på plass en forsterket etisk forvaltning av Oljefondets investeringer. I innspill fra Stortinget om forvaltning av Oljefondet, samt i partiprogrammene til flere politiske partier, er flere av kravene fra organisasjonene tatt med. Etter invitasjon fra Norges

Bank var ForUM, med tre medlemsorganisasjoner i spissen, Regnskogfondet, Norsk Folkehjelp og SAIH, med i arbeidet for å utvikle forventningsdokumentet. Forventningsdokumentet fastslår at selskaper som Oljefondet investerer i, skal respektere menneskerettighetene, og ha ansvar for å forhindre brudd på menneskerettigheter i sin virksomhet. Over 9 000 selskaper som Oljefondet har investert i, må vise hvordan selskapene innretter seg for å forhindre menneskerettighetsbrudd og synliggjøre dette i sine strategier og planer. Dette vil også berøre underleverandører til selskapene. Erfaringen viser at forventningsdokumenter og etiske retningslinjer har effekt på investeringspraksis. Over de siste fire årene har Oljefondet trukket seg ut av 187 selskaper på grunn av dårlige sosiale forhold og risiko forbundet med korrupsjon eller miljøødeleggelser.

Tilskudd til demokratifremme gjennom politiske partier

I 2016 ble det avsatt 8 mill. kroner til demokrati-støtte via norske politiske partier. På grunn av begrenset søkermasse og kvalitet på søknadene ble kun 4,5 mill. kroner avtalesfestet. Selv om demokratistøtten er begrenset i omfang, kan ordningen vise til utvikling av demokratisk kultur hos samarbeidspartnere.

Tilskudd for å styrke tros- og livssynsminoriteters rettigheter

15 mill. kroner ble avsatt til dette formålet. Grunnet begrenset søkermasse og kvalitet, ble bare 8 mill. kroner utbetalt i 2016. Det inkluderte om lag 7,3 mill. kroner for videreføring av eksisterende avtaler med Kirkens Nødhjelp, Caritas og Digni. Disse ble innvilget på bakgrunn av dokumentert evne til resultatoppnåelse. Av nye søkere ble kun Lutheran World Federation innvilget støtte i 2016.

Resultateksempel: Kirkens Nødhjelps partnere har bidratt til lovendringer og økt bevissthet om livssynsminoriteters rettigheter i Pakistan. Påvirkningsarbeid er viktig i kampen for at tros- og livssynsminoriteter skal få beskyttelse mot vold, diskriminering og misbruk av deres religion. I 2016 kunne Kirkens Nødhjelp se resultater av påvirkningsarbeidet som ble iverksatt med midler fra Norads bevilgning. I 2015 ble en ekteskapslov for hinduer vedtatt i Sindh i Pakistan, og det ble opprettet en egen kommisjon for beskyttelse av minoriteters rettigheter. Kirkens Nødhjelps lokale partnere la, sammen med andre sivilsamfunns-

organisasjoner i Sindh, grunnlaget for at disse lovene ble vedtatt. Påvirkningsarbeid mot ansatte i offentlig sektor og parlamentsmedlemmer er blitt koblet til lokalt opplysningsarbeid, slik at menn og kvinner skal kunne kreve sine rettigheter. Det er i 2016 gjennomført holdningsskapende arbeid om tvangsekteskap, konvertering og kvotering for å få flere minoriteter i arbeid, mot negativ omtale av minoriteter i undervisningsmateriale og hatytringer brukt i offentlige taler. I 2016 uttalte mer enn 60 offentlig ansatte, parlamentsmedlemmer, jurister, sivilsamfunnsaktivister og journalister seg mot religiøs diskriminering og brudd på minoriteters rettigheter. I flere kommuner har menn og kvinner mobilisert seg for å beskytte religiøse minoriteters rettigheter. I 2016 fikk 212 forkjempere for minoriteters rettigheter opplæring, og ved 28 tilfeller spilte nyetablerte fredsgrupper en viktig rolle i beskyttelse av minoriteters rettigheter.

Tiltak for fremme av kulturelle rettigheter og vern av kulturarv

Samlet støtte i 2016 var 80 mill. kroner. Fremme av kunstnerisk yringsfrihet og kulturelt mangfold, samt beskyttelse av kulturarv, har stått høyt på agendaen i 2016.

Norge støtter organisasjonen Freemuse, som produserer en av de få globale rapportene som finnes med statistikk over overgrep mot kunstnerisk frihet. Det rapporteres om økt sensur, trakassering, fengslinger og drap på kunstnere og kulturarbeidere. Angrepene er både politisk- og religiøst motiverte. I noen land kveles så å si all kunstnerisk aktivitet av religiøs militant ekstremisme, mens andre steder stiller nasjonalistiske og populistiske bevegelser spørsmål ved de universelle menneskerettighetene.

FNs spesialrapportør for kulturelle rettigheter understreker betydningen av kulturelle rettigheter for styrking av identitet og mangfold, og bekjempelse av voldelig ekstremisme og fundamentalisme. I tillegg til økonomisk bidrag til spesialrapportøres arbeid, ble det i 2016 gitt støtte til en rekke tiltak for å fremme kulturelle rettigheter og verne om kulturelt mangfold, i tråd med forpliktelsene i UNESCO-konvensjonen av 2005. Eksempelvis ble støtte gitt til prosjekter i regi av Arab Fund for Arts and Culture (AFAC) for å fremme kunstnerisk yringsfrihet og mobilitet for kunstnere. Gjennom den norske organisasjonen Mimeta støttes innsats for å styrke kulturlivets betingelser i utviklingsland. Kirkelig kulturverksteds prosjekt for yringsfrihet i kunst og kultur

har gitt musikere og kunstnere i Midtøsten og Nord-Afrika (MØNA) muligheter til å formidle tradisjonsmusikk og andre kunstneriske uttrykkformer.

UNESCO rapporterer om en økning i bevisst ødeleggelse av kulturarv i krig og konflikt. Forfølgelse av mennesker kombinert med systematisk ødeleggelse av deres kulturarv truer verdens kulturelle mangfold og representerer en trussel både mot sikkerhet og fred. Innsatsen for å bekjempe ulovlig handel med kulturgjenstander ble videreført i 2016, med særlig fokus på Midtøsten.

Tilskudd til internasjonale organisasjoner og nettverk

Skatterelatert innsats og bidrag til åpenhet om kapitalstrømmer ble støttet med 14 mill. kroner i 2016 gjennom avtaler med African Forum and Network on Debt and Development (AFRODAD), Tax Justice Network, Integrity Action og Thomson Reuters Foundation. I 2015 koordinerte AFRODAD og nettverket deres et felles posisjonsdokument som inkluderte konkrete forslag til FN-konferansen om finansiering for utvikling. De gjorde dette for å styrke forståelsen av noen av de viktigste årsakene til og virkningene av kapitalflukt og for å sikre at konkrete forslag om ansvarlige finansieringsstandarder ble foreslått. Dokumentet ble underskrevet av mer enn 140 organisasjoner, i stor grad som følge av målrettet arbeid fra nettverket med å nå fram til ulike sivilsamfunnsplattformer som arbeider på området. Tax Justice Network (TJN) utfører arbeid som fokuserer på åpent eierskap og *beneficial ownership*, eller egentlige eiere. Etter en konferanse som var delvis organisert av TJN, vedtok Argentina i 2015 en ny lov som vil kreve at juridiske enheter og ordninger avslører sluttinvestorinformasjon ved registrering.

Norad ga også tilskudd til organisasjoner som fremmer matsikkerhet og bærekraftig forvaltning av naturressurser. African Conservation Tillage Network (ACT) er en panafrikansk organisasjon som har som hovedformål å stimulere til forskning og spredning av informasjon om de beste miljøvennlige metodene for klimatilpasset landbruk, for derigjennom å øke husholdningers matsikkerhet. Norads støtte til ACT går til prosjekter i Tanzania, Kenya og Zimbabwe der ACT samarbeider med 'fyrstårn' innen landbruksforskning. I 2016 har ACT fokusert mye på å styrke opplæringen av 100 'trainers' ved disse fyrstærnene. ACT har i 2016 særlig styrket arbeidet innen mobile plattformer tilrettelagt for småbønder. Her deles informasjon om klimatilpasset landbruk og

meteorologisk informasjon. Plattformen når nå ut til 20 000 enkeltbrukere. Samarbeidet med COMESA og EAC fortsatte for å få klimatilpasset landbruk inn i offentlig opplæring. ACT har en avtale for 2015–2016/7 og fikk 7 mill. kroner i tilskudd av Norad i 2016.

International Planned Parenthood Federation (IPPF) fikk et tilskudd på 30 mill. kroner til tjenestelevering og påvirkningsarbeid om seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Aidsplan mottok 1,8 mill. kroner, og bidro til kapasitetsutvikling hos mottakere av midler fra Det globale fondet for bekjempelse av hiv, tuberkulose og malaria. Aidsplan publiserte til sammen 38 utgaver av Global Fund Observer (GFO) på fransk og engelsk med til sammen 348 artikler og en rekke rapporter, kommentarer og analyser. Disse inngår i organisasjonens vaktbikkjerolle som styrker effektivitet, gjennomsiktighet og ansvarlighet hos Det globale fondet. 2016 var første året i Aidsplans nye strategi som i enda større grad enn tidligere understreker organisasjonens kritiske og analytiske rolle. Organisasjonen Tostan mottok et tilleggstilskudd til videreføring av tiltak mot kjønnslemlestelse i Vest-Afrika.

Om lag 1 mill. kroner ble benyttet for å finansiere to møter for deltakerne i korrupsjonsjeger-nettverket og inviterte ressurspersoner. Deltakerne i nettverket har styrket samarbeidet mellom land gjennom å bruke kontakter, og utveksle kunnskap og erfaring. Blant annet har korrupsjonsetterforskning i Brasil vist hvordan andre land er berørt av de sakene som avsløres.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 2 027,5 mill. kroner for 2018. Dette er en reduksjon på 48 mill. kroner fra 2017, knyttet til forslaget om avvikling av demokratistøtten og reduksjon i støtte til kulturtiltak i 2018.

Post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fredskorpset er et forvaltningsorgan under Utenriksdepartementet som bidrar til å nå prioriterte mål i utviklingssamarbeidet gjennom gjensidig utveksling av unge mennesker fra nord til sør, sør til nord, og sør til sør. Utvekslingene foregår på grunnlag av avtaler om tilskudd mellom Fredskorpset og prosjektpartnere. Prosjektpartnerne er institusjoner, organisasjoner, og bedrifter i Norge eller i et av Fredskorpsets 23 samarbeidsland i sør. De koordinerende pro-

sjektpartnerne som inngår direkte avtale med Fredskorpset, inngår underliggende avtaler med flere partnere.

På det grunnlaget er det partnerorganisasjonene som organiserer utvelgelse av utvekslingsdeltakere og gjennomføring av utvekslingene. Fredskorpset gir tett oppfølging for både partnere og utvekslingsdeltakere gjennom kurs, konferanser, prosjektbesøk og nettverksbygging. Forholdet til og blant partnere og deltakere forsøkes utviklet til reelle partnerskap med stor vekt på den direkte menneskelige kontakten.

Gjennom personlige erfaringer og kapasitetsbygging vil både partnerorganisasjonene og de unge utvekslingsdeltakerne kunne utvikle seg til endringsagenter og ledere. Dette aspektet søkes fremmet blant annet gjennom den årlige konferansen i Oslo for ungt lederskap med deltakelse fra partnere og utvekslingsdeltakere fra Norge og alle de 23 samarbeidslandene.

I årene fremover vil 2030-agendaen med bærekraftsmålene utgjøre rammen for globalt utviklingssamarbeid. Fredskorpset har engasjert seg sterkt for å bidra til implementeringen, basert på sin modell for gjensidig utveksling og partnerskap. Fredskorpset deltok i Norges delegasjoner til High Level Political Forum (HLPF) for 2030-agendaen og bærekraftmålene i 2016 og 2017, og er co-chair i Volunteer Groups Alliance (VGA). VGA er et nettverk som arbeider for å synliggjøre frivillighetens rolle for oppnåelse av bærekraftsmålene spesielt i forhold til HLPF.

Både 2030-agendaen og Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk* etterspør nye, innovative og mer inkluderende globale partnerskap. Fredskorpset har betydelig erfaring med sør-sør-samarbeid og partnerskap sør-sør-nord. 45 pst. av Fredskorpsets prosjekter er rene sør-sør-utvekslinger, mens 20 pst. er triangulære samarbeidsprosjekter sør-sør-nord. Blant OECD-land står Norge for den fjerde-største andelen av sør-sør/triangulært samarbeid ikke minst grunnet Fredskorpsets portefølje. Fredskorpset tar sikte på å fortsette denne satsingen på sør-sør-nord-samarbeid og partnerskap, og vektlegger også betydningen av langsiktighet i den forbindelse.

I 2016 forelå rapport fra en evaluering av Fredskorpset, gjennomført av CMI/NCG. I tråd med instruks for evalueringsvirksomheten i norsk bistandsforvaltning er denne blitt fulgt opp gjennom 2016–2017. Evalueringen pekte spesielt på utfordringer for Fredskorpset når det gjelder målet om å bidra til styrking av sivilsamfunnet. Dette aspektet er blitt gitt betydelig oppmerksom-

het, sammen med vektleggingen av arbeidet for menneskerettighetene i samsvar med Fredskorpsets instruks. Ikke minst har Fredskorpset søkt å synliggjøre det som faktisk er oppnådd på disse kjerneområdene over lang tid. Det legges også vekt på betydningen av sør-sør-utveksling og –nettverksbygging i denne sammenheng.

Det vises til omtale av Fredskorpsets drift under kap. 144 *Fredskorpset*.

Mål

Fredskorpset skal medvirke til å gjennomføre overordnede mål for Norges samarbeid med utviklingslandene, herunder særlig arbeide for målsetningen om en verden der grunnleggende menneskerettigheter blir realisert. Med dette for øye skal Fredskorpset bidra til kontakt og samarbeid mellom enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner i Norge og utviklingsland, bygget på solidaritet, likeverd og gjensidighet. Fredskorpset skal skape bredt engasjement for menneskerettigheter og internasjonale utviklingsspørsmål, med unge mennesker som særlig målgruppe.

Målene for Fredskorpsets virksomhet ligger fast, i samsvar med gjeldende instruks for Fredskorpset:

- Fredskorpsets skal legge til rette for utvekslingsprogrammer og forvalte tilskudd til et mangfold av organisasjoner, institusjoner og virksomheter i Norge og i utviklingsland.
- Fredskorpset skal stimulere og legge til rette for erfaringsutveksling og læring, og bidra til tilbakeføring av kunnskap og erfaring til eget samfunn.
- Fredskorpset skal bidra til utvikling og styrking av det sivile samfunn i utviklingsland.

Rapport 2016

Fredskorpsets virksomhet er basert på å yte tilskudd til prosjekter som gjennomfører utveksling av unge voksne mellom Norge og land i sør, og mellom samarbeidsland i sør, og å gi aktiv oppfølging til disse utvekslingene gjennom prosjektbesøk, kursvirksomhet, nettverksbygging m.m. I løpet av 2016 deltok totalt 543 personer i utvekslinger mellom 190 partnerorganisasjoner i 24 land, basert på 60 samarbeidsprosjekter.

2016 var det andre året i Fredskorpsets treårige strategiperiode, med tre strategiske mål for utvekslingsvirksomheten:

- Partnerorganisasjoner og utvekslingsdeltakere er bedre rustet til å oppnå resultater, både på kort og lang sikt.

- Fredskorpset skaper arenaer for kunnskaps- og erfaringsutveksling på tvers av partnerskap.
- Programvirksomheten er konsentrert innenfor de prioriterte sektorene utdanning, helse, næringsliv og sivilsamfunnsorganisasjoner.

I tråd med mandatet om å bidra til utvikling av det sivile samfunn er 68 pst. av Fredskorpsets prosjektpartnere sivilsamfunnsorganisasjoner. 17 pst. av partnerne er institusjoner i offentlig/halvoffentlig sektor, i hovedsak innenfor helse og utdanning, mens de resterende 15 pst. er bedrifter i privat sektor. 31 pst. av tilskuddsmidlene ble brukt til sør-sør-utveksling der om lag 2/3 av tilskuddsmottakerne er sivilsamfunnsorganisasjoner. 25 pst. av prosjektene klassifiseres som tverrsektorielle.

Gjennomsnittsalderen for utvekslingsdeltakerne i 2016 var 26 år, noe som svarer til Fredskorpsets instruks om å ha «unge mennesker som særlig målgruppe». Rene sør-sør-prosjekter utgjorde 45 pst. av Fredskorpsets prosjekter, og 53 pst. av alle utvekslingsdeltakere i 2016 deltok i utveksling sør-sør.

Som ledd i sitt arbeid med privat næringsliv har Fredskorpset hatt et særlig fokus på bedrifters samfunnsansvar, og har i den forbindelse hatt en utstrakt nettverks- og møtevirksomhet med bedrifter og organisasjoner. 10 pst. av fredskorpserne i 2016 ble utvekslet i næringslivsprosjekter. Ett av resultatene er et utvekslingsprosjekt mellom India og Sør-Afrika gjennom Ashoka, som er verdens største nettverk for sosiale entreprenører.

I utdanningssatsingen har fokus vært på institusjoner i Norge som mulige partnere innen yrkesutdanning, både innenfor videregående skole og på høyskole-/universitetsnivå. Fredskorpset er representert i Utenriksdepartementets referansegruppe for yrkesopplæring og har bidratt med innspill til den nye støtteordning på dette området. 13 pst. av fredskorpserne i 2016 ble utvekslet i utdanningsprosjekter.

I helseporteføljen er det gitt prioritet til prosjekter innen primærhelse og sivilt samfunn både i Norge og i sør. Fredskorpset er en ettertraktet ordning for ulike helseaktører, og nåløyet har blitt trangere på grunn av utvidet søkermasse samt Fredskorpsets kutt i midler for 2016. 16 pst. av alle fredskorpserne i 2016 var tilknyttet helseprosjekter.

Når det gjelder utveksling innen sivilsamfunnssektoren har Fredskorpset i 2016 hatt styrket fokus på sør-sør-samarbeid. Fredskorpsets mål om å øke andelen utvekslinger mellom sine samarbeidsland i sør følges opp, og man ser økende interesse fra organisasjoner og nettverk i sør, noe som gjenspeiles i økt antall innvilgede for-

undersøkelser. Inneværende strategi følges tett opp med fortsatt fokus på ungt lederskap og tilrettelegging for deltageres videre engasjement i sivilsamfunn i sør. I antall deltakere er dette den klart største delen av porteføljen, da 61 pst. av alle fredskorpserne i 2016 var tilknyttet sivilsamfunnsprosjekter.

Fredskorpset fortsetter med to programmer: *FK Volunteer* (frivillige/nyutdannede) og *FK Professional* (yrkesaktive med erfaring). Kursene for partnere og deltakere på *FK Professional* har fått ny struktur. Det legges nå mer vekt enn tidligere på fredskorpsernes bidrag inn i sine organisasjoner og i eget lokalsamfunn etter hjemkomst, for slik å ytterligere styrke den langsiktige utviklingseffekten av utveksling. Første ukeskurs med ny struktur for nye partnerkontakter ble gjennomført i september 2016. Fokus er på lederskap og læring i organisasjonen, planlegging og oppfølging av deltakere, i tillegg til programtekniske temaer knyttet til budsjett og rapportering. E-læring ble lansert i første halvdel av 2016 og er blitt videreutviklet og implementert i informasjon og kurs, et arbeid som også har fortsatt gjennom 2017.

Brukerundersøkelser over tid gir Fredskorpset gode styringsdata. Partner- og deltakerunder-

søkelser er blitt gjennomført annethvert år siden 2007, mens alle deltakere rutinemessig svarer på en undersøkelse etter endt utveksling. Det gjennomføres også fortløpende evalueringer av kurs og konferanser. Brukerundersøkelsene stiller spørsmål knyttet til Fredskorpsets tjenesteleveranser, utfordringer knyttet til partnerskap og utsendelse/mottak av fredskorpser, i tillegg til resultater i prosjektene. Undersøkelsen i 2016 viser at nærmere 90 pst. av brukerne (prosjektpartnere og utvekslingsdeltakere) er fornøyd med de ulike tjenestene, noe som er en svak økning i forhold til tidligere undersøkelser. Brukertilfredsheten er enda høyere når det spesifikt gjelder kapasitetsutvikling og ferdighetsnivå relatert til Fredskorpsprosjektet. Blant tidligere fredskorpserne svarer omtrent halvparten at de er blitt mer aktive i frivillige organisasjoner og at de bidrar mer aktivt til utviklingsutvikling. 50 pst. rapporterer at de har fått større lederansvar i jobbsammenheng etter at de har kommet hjem fra utveksling.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 142 mill. kroner.

Kap. 161 Næringsutvikling

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	128 268	169 000	319 000
75	NORFUND – tapsavsetning	369 500	375 000	421 875
95	NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	1 108 500	1 125 000	1 265 625
	Sum kap. 0161	1 606 268	1 669 000	2 006 500

Et av Regjeringens hovedsatsingsområder i bistanden er å bidra til å redusere fattigdom gjennom økonomisk utvikling og bærekraftige arbeidsplasser. Formålet med bevilgningen på kapitlet er å nå målsetningen ved å styrke privat sektor, der jobbvekst må skje, i fattige land. Vår innsats bygger på Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk* og Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben – Næringsutvikling innenfor utviklings samarbeidet*.

Regjeringen legger opp til å styrke samarbeidet med næringslivsaktører og privat sektor generelt. Særlig prioritet vil bli gitt tiltak der det er sammenfallende interesser mellom privat sektor lokalt og norsk næringsliv med kompetanse, teknologi og tilstedeværelse. På den måten kan det legges til rette for å støtte lokalt entreprenørskap og nyetableringer. Dette gjelder spesielt områder som energi, IKT, landbruk, maritim sektor, og fisk og marine ressurser. Innsatsen for næringsutvikling vil også omfatte tiltak for å bedre bedrifts-

nære rammebetingelser, tilgangen til risikoavlastende mekanismer, infrastrukturtiltak og andre næringsrettede programmer i utvalgte land og sektorer. Ulike programmer vil legge til rette for økt strategisk partnerskap med næringslivet der det er naturlig.

Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland (Norfund) er et sentralt virkemiddel for bærekraftig næringsutvikling. Norfund skal gjennom egenkapital og lån og sammen med andre investorer bidra til levedyktige og lønnsomme virksomheter og arbeidsplasser i alle ODA-godkjente land. Norfund skal særlig prioritere fornybar energi, finanssektoren, små og mellomstore bedrifter og landbruk. I tillegg har Norfund kunnet trekke på en ordning for å styrke utviklingseffektene av investeringene. Midler fra ordningen kan settes inn for å utvikle potensielle investeringsprosjekter, virksomhetsforbedringer innen miljø, sosiale standarder og godt styresett, samt tiltak for lokalsamfunnsutvikling. Med denne ordningen øker bærekraften i investeringene og Norfunds merverdi som investor. I tillegg vil jobbskaping og næringsutvikling gis økt prioritet i det multilaterale samarbeidet og innsatser finansiert under kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*, kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi og bilateral bistand* under programkategori 03.10.

Behovet for yrkesfaglig opplæring i alle sektorer er stort. Det er derfor etablert en søknadsbasert tilskuddsordning for yrkes- og fagutdanning som skal ta utgangspunkt i næringslivets behov. Regjeringen har foreslått å sette av inntil 500 mill. kroner over 5 år (2016–2021) til dette formålet, jf. omtale under kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*.

Et ikke ubetydelig bidrag fra norsk side til privat sektor utvikling, næringsutvikling og jobbskaping skjer også med bidragene over kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*.

Internasjonale standarder og beste praksis knyttet til næringslivets samfunnsansvar, skal legges til grunn for alle programmer innenfor næringsutvikling. Bærekraftmålene legger dessuten klare føringer på innretningen av arbeidet.

Handel er en sentralt drivkraft for varig økonomisk vekst og utvikling. De fleste land som har opplevd betydelige forbedringer i levekår de siste tjue årene, har samtidig blitt mer integrert i verdensøkonomien. Handel er således en bærebjelke for verdiskaping, økt sysselsetting og næringsutvikling gjennom generell varehandel og ikke minst eksport. Handelsdrevet utvikling er en for-

utsetning for at millioner av mennesker skal ha mulighet til å arbeide seg ut av fattigdom.

Norsk innsats på dette feltet skal også bidra til kvinner og jenters økonomiske rettigheter og tilgang til utdanning.

Virkemidlene under kapitlet kan anvendes i alle samarbeidsland, se vedlegg 1.

Norfund er unntatt fra kravet om geografisk konsentrasjon, men investeringer i de minst utviklede landene og i land i Afrika sør for Sahara skal prioriteres.

Post 70 Næringsutvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

En betydelig del av den økonomiske veksten i mange utviklingsland har de senere år vært knyttet til ressursutvinning og kapitalintensivt næringsliv med liten sysselsetting og svært begrensede ringvirkninger. Veksten har i mange land dessverre vært lite inkluderende og skapt økte inntektsforskjeller. Investeringer i infrastruktur, bedre rammevilkår og fordeling og modernisering av økonomien gjennom økt bruk av ny teknologi og digitale løsninger er sentralt for å få bærekraftig økonomisk vekst. Det må i større grad legges til rette for kvinners fulle deltakelse i økonomien.

Den viktigste veien ut av fattigdom går gjennom utdanning og jobbskaping. I utviklingsland skapes ni av ti jobber i privat sektor. Privat sektor er drivkraften for varig utvikling og fattigdomsreduksjon. Betydningen av globale og felles standarder for ansvarlig næringsliv er viktig i den forbindelse.

Bistand bør være generelt risikoavlastende og redusere landrisiko. Viktigste er det at bistand for næringsutvikling skal søke å være katalytisk og bidra til å utløse private investeringer. Norfund er et sentralt virkemiddel i denne sammenheng. Regjeringen vil styrke Norfund ytterligere i 2018.

De fleste nye bedrifter og arbeidsplasser i fattige land må skapes lokalt, av lokale. Et ensidig fokus på utenlandske direkteinvesteringer vil derfor ikke være nok til å møte behovet for å skape tilstrekkelig med nye arbeidsplasser. Norsk næringsliv kan bidra med kompetanse, tilstedeværelse og gjennom handel. Det legges opp til å utvikle nye og bedre modeller for aktivt å bruke bistanden til å legge til rette for partnerskap med næringslivet. Det er viktig for å møte behovet for økt produktivitet og kommersialisering i partnerlandene. Norsk næringsliv er verdensledende innenfor enkelte sektorer og kan bidra med ekspertise for å skape utvikling. Derfor legges det

opp til å øke satsningen på strategiske partnerskap mellom myndigheter, næringsliv, forskningsmiljøer og sivilt samfunn i 2018. Det sentrale i arbeidet vil være å utvikle verdikjeder i utvalgte bransjer hvor Norge har naturlige fortrinn eller spesiell kompetanse.

Norfund har trukket på en tilskuddsordning som skal bedre utviklingseffektene av investeringene. Ordningen har vist seg å være et nyttig virkemiddel som kan øke lokal kunnskap og tverrgående utviklingshensyn gjennom spesielle prosjekter og programmer knyttet til investeringene.

Det vil også bli vurdert om Norge kan bidra til å muliggjøre investeringer i markeder med høyere risiko gjennom nye risikoavlastende mekanismer.

Under Tysklands G20-formannskap i 2017 lanserte den tyske finansminister et initiativ for brede partnerskap med afrikanske land («Compact with Africa – CwA»). Dette initiativet sammenfaller godt med norsk politikk for næringsutvikling. Et viktig element er at vertslandet må etablere gode rammebetingelser, men også at bistanden i betydelig større grad skal støtte opp under jobbskaping og næringsutvikling i afrikanske land. Som gjesteland i G20 i 2017 har Norge i første omgang forpliktet seg til å bidra til landspesifikke partnerskap med Tunisia og Ghana.

Norsk politikk for næringsutvikling er grundig beskrevet i *Utviklingsmeldingen* og i Meld. St. 35 (2014–2015) *Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*. Hovedlinjene i satsingen i 2018 er videreføring av de anbefalinger som fremkommer i Meld. St. 35 (2014–2015) *Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet* og de programmer som allerede er igangsatt, men innebærer en styrking av enkelte sentrale tiltak og programmer. Spesielt vil det være viktig i økende grad å legge til rette for at små og mellomstore bedrifter i utviklingslandene kan ekspandere og øke antall bærekraftige arbeidsplasser og muliggjøre tilgang til internasjonale markeder for disse. Det legges opp til konkrete tiltak for å bedre mulighetene for entreprenører og gründere til å lykkes. Det er derfor nyttig og viktig, både på dette og andre områder innen privat sektor utvikling, å legge til rette for å tilføre norsk kompetanse og erfaringer der hvor norske miljøer har spesielt gode forutsetninger for å bidra. Her vil også arbeidet med å utvikle strategiske partnerskap mellom miljøer ute og hjemme innenfor forskning og kompetanse, sivilt samfunn, bransjeorganisasjoner, privat sektor og myndigheter ligge til grunn for de programmer som implementeres.

Fokus på å bedre bedriftsnære rammebetingelser innen utvalgte bransjer og sektorer vil intensiveres i dialog med privat sektor. I samme kontekst vil man styrke fokus på verdikjedeutvikling og bedre forutsetningene for at bedriftene bedre kan møte internasjonale krav og standarder for handel.

Norge har forpliktet seg til å delta i *Compact with Africa*. Vi vil bistå med teknisk støtte til Tunisia og Ghana gjennom blant annet IFC, men også gjennom bilaterale tiltak.

Mål

- Bidra til inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst og jobbskaping i utviklingsland.

Delmål for 2018

- Legge til rette for bærekraftige, lønnsomme investeringer, økt handel og strategiske partnerskap med næringslivet.
- Jobbskaping, kompetansebygging og yrkesopplæring.
- Økt verdiskaping gjennom helhetlig strategisk innsats i utvalgte sektorer og verdikjeder.
- Bedre behovs- og markedstilpassede finansielle tjenester for små og mellomstore bedrifter i utviklingsland.
- Bedre rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland.
- Bedre samarbeidslandenes handelsvilkår og handelskompetanse.

Rapport 2016

Næringsutviklingsstøtten har bidratt til resultater på flere av delmålene for 2016. Noen av resultatene er bedre rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland, flere bærekraftige og lønnsomme investeringer som har bidratt til å utvikle lokalt næringsliv, ført til jobbskaping og økt tilgang på finansielle tjenester samt bedre handelsvilkår for samarbeidslandene.

Dette har skjedd gjennom blant annet støtte til opplæring av lokalt ansatte, forstudier, økt produktivitet og kvalitetsheving av produksjonen. I tillegg har bistanden bidratt til utvikling av offentlige institusjoner som leverer brukerfinansierte, grunnleggende tjenester til befolkningen i utvalgte utviklingsland.

En ny, konkurransebasert tilskuddsordning for næringslivet, Bedriftsstøtte for næringsutvikling, ble lansert i 2016. Tilskuddsordningen skal bidra til å redusere kommersiell risiko for investorer og

dermed bidra til flere levedyktige etableringer og bedriftsutvidelser i utviklingsland. Prosjekter i sektorene energi, landbruk, fisk og marine ressurser, maritim sektor og informasjons- og kommunikasjonsteknologi gis prioritet. Støtten bidrar til risikoreduksjon for enkeltbedrifter før endelig investeringsbeslutning er fattet, og kan dermed katalytisk utløse større kommersielle investeringer.

Støtte til bedring av rammevilkår for næringsutvikling i utviklingsland er i hovedsak oppbygging og styrking av institusjoner og næringslivsaktører i utviklingsland, der norske og internasjonale organisasjoner kan bidra med faglig rådgiving og kapasitetsbygging. Norge gir blant annet bistand til handelsrettet utviklingssamarbeid, herunder støtte til å fremme internasjonale standarder og kvalitetskrav i utviklingsland. Dette ble i 2016 fortrinnsvis kanalisert gjennom FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO). Porteføljen har prosjekter både i Asia og Afrika.

Norge har også bidratt til økt tilgang til finansielle tjenester for fattige mennesker i utviklingsland, noe som i sin tur skaper arbeid og velferd på et bærekraftig grunnlag. Gjennom støtte til Norsk Mikrokreditt Initiativ (NMI), som i 2016 ble omgjort til Nordisk Mikrofinansinitiativ (NMI) etter at det danske investeringsfondet for utviklingsland (IFU) kom inn på eiersiden, har deres lokale mikrofinansinstitusjoner per i dag 5,8 millioner personkunder, hvorav 95 pst. av klientene er kvinner og 2/3 er bosatt på landsbygda.

Gjennom samarbeid med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) sitt SCORE program, Sustaining Competitive and Responsible Enterprises, har Norge bidratt til økt produktivitet, konkurransevne og bedre arbeidsvilkår i lokalt næringsliv i mer enn 1 000 små og mellomstore bedrifter, med over 200 000 arbeidstakere i åtte forskjellige land; Kina, India, Indonesia, Vietnam, Sør-Afrika, Ghana, Colombia og Peru. NHOs institusjonelle samarbeid med søsterorganisasjoner i Øst-Afrika gjennom Female Future, et leder- og styreutviklingsprogram for kvinnelige ledere, er også støttet. Arbeidet med likestilling, opplæring og yrkesrettet utdanning i Norfunds partnerbedrifter er også tildelt støtte i 2016.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 319 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 150 mill. kroner fra 2017 som i hovedsak skal rettes mot ulike tiltak og programmer for utvikling av partnerskap og samarbeid med privat sektor, særlig i de utvalgte samarbeidsland.

Videre foreslås det en tilsagnsfullmakt på 50 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII, pkt. 1.

Norfund

Post 75 Norfund – tapsavsetting

Post 95 Norfund– grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland

Situasjonsbeskrivelse

Norfund investerer i utvalgte land i Afrika sør for Sahara, Mellom-Amerika og i Sørøst-Asia. Norfund prioriterer investeringer i ren energi, finansinstitusjoner, mat og landbruk, og små og mellomstore bedrifter (SMB). Fondet er en aktiv, strategisk minoritetsinvestor med hovedvekt på bruk av egenkapitalinstrumenter. Et nytt regionskontor i Accra, Ghana, ble opprettet i 2017 og vil være et første steg inn i Vest-Afrika. Samlet portefølje var ved utgangen av 2016 på 16,8 mrd. kroner.

Norfund opererer i regioner der investeringer er forbundet med ikke ubetydelig risiko. Samtidig er Norfund pålagt å drive lønnsomt. Den økonomiske utviklingen i de regioner der Norfund er aktiv har det siste året vært blandet. Den økonomiske utviklingen i Mellom-Amerika var svak som følge av svak vekst i vesten. Norfunds prioriterte land i Sørøst-Asia hadde gjennomgående sterkere vekst enn verdensøkonomien, med unntak av Myanmar. Landene i det sørlige Afrika er fortsatt sterkt preget av tilbakeslaget etter fallene i råvarepriser, med svekkede betalingsbalanser og svekkede statsfinanser. Et lyspunkt er Øst-Afrika, som har hatt en relativt sterk økonomisk vekst.

Pålitelig og stabil tilgang til energi er nødvendig for økonomisk vekst, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Energiinvesteringer kjenetegnes ved stort kapitalbehov og høy risiko.

Tilgang til kapital i form av lån og investeringer er en forutsetning for økonomisk vekst og for å kunne etablere og utvikle næringsvirksomhet. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter. En fortsatt usikker global økonomisk situasjon har redusert investorers investeringsvilje, særlig i fattige land og spesielt i Afrika. Norfund og andre utviklingsfinansinstitusjoner har dermed en enda viktigere rolle i å tilføre kapital til privat sektor.

Norfund har i over 20 år bygget opp en betydelig kompetanse på å investere i utviklingsland med mål om å etablere levedyktige virksomheter. I Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid* uttrykte Regjeringen et ønske om å øke bevilgningen til Norfund med 50 pst. over neste

stortingsperiode. Det legges derfor opp til en første økning i kapitaltilførselen til Norfund for 2018 med 12,5 pst., eller 188 mill. kroner. Opptil 50 pst. av denne økningen skal gå til investeringer i fornybar energi. Norfund kan investere i alle ODA-godkjente land, men skal søke å konsentrere investeringene til Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene.

Mål

Norfund skal bidra til økonomisk utvikling og bærekraftige arbeidsplasser i fattige land gjennom utvikling av lønnsomme bedrifter.

Rapport 2016

Hele 73 pst. av de nye investeringene i 2016 ble gjort i Afrika sør for Sahara, mens 57 pst. ble gjort i de minst utviklede landene (MUL). Norfund har økt investeringene i krevende markeder med høyere risiko. Norfund skal drive lønnsomt, men økt risiko og nedgang i lønnsomhet reduserte marginene noe i 2016.

I 2016 hadde Norfund et høyt investeringsnivå med inngåtte investeringsavtaler for 2,8 mrd. kroner. Satsingen på energi ble videreført i 2016 med investeringer på om lag 870 mill. kroner i fornybar energi. Innenfor finansinstitusjoner ble det inngått investeringsavtaler for 1,45 mrd. kroner, og innen mat og landbruk for 248 mill. kroner. I fond for små og mellomstore bedrifter (SMB-fond) ble det investert 214 mill. kroner.

Om lag 49 pst. av Norfunds investeringsportefølje er innen ren energi. Fornybar energi utgjorde ved årsskiftet 41 pst. av samlet investeringsportefølje. Forskjellen utgjøres i hovedsak av investeringer i gasskraft i Øst- og Vest-Afrika. I 2016 var alle nye energi-investeringer i fornybar energi. Det utgjorde 62 pst. av fondets kapitaltilførsel i 2016, godt over eiers måltall på minst halvparten av bevilgningen.

Den viktigste investeringsbeslutningen i 2016 var inngåelse av avtalen om opprettelse av *Arise*, et investeringsselskap for banker i Afrika. *Arise* ble etablert gjennom et samarbeid mellom Rabobank, den nederlandske utviklingsfinansinstitusjonen FMO og Norfund. Avtalen har som mål å styrke og utvikle effektive, inkluderende banker i Afrika, bidra til økt kapitaltilgang for SMB og finansiell inkludering. En annen viktig milepæl i 2016 var omgjørelsen av Norwegian Microfinance Initiative (NMI) til et nordisk mikrofinansieringsfond, Nordic Microfinance Initiative (NMI), ved inntreden av den danske utviklingsfinansinstitusjonen IFU.

NMI tar sikte på å bli en ledende mikrofinansplattform i Norden. En tredje viktig hendelse var inngåelse av en avtale mellom selskapet Scatec Solar og KLP Norfund Invest AS med det statlige Electricidade de Mozambique (EDM), som sikrer salg av solenergi fra det planlagte første storskala solcellekraftverket i Mosambik.

Om lag 30 pst. av Norfunds investeringsportefølje er i finansinstitusjoner, herunder i mikrofinans, og 9 pst. i mat og landbruk. Den resterende delen av porteføljen, 11 pst., er i hovedsak i SMB gjennom aktive eierfond.

Ved utgangen av 2016 var totalt 276 000 mennesker sysselsatt i de virksomhetene som Norfund har investert i, direkte eller indirekte, gjennom plattformer og fond. Kvinneandelen i den samlede sysselsettingen var 36 pst., mens andelen kvinner i lederstillinger var 27 pst. Virksomheter som inngikk i porteføljen de siste to årene rapporterte om en samlet økning i faste jobber på 6 pst., totalt 13 000 nye jobber. 42 pst. av virksomhetene rapporterte jobbvekst i perioden.

Virksomhetene bidro også indirekte til vekst og jobbskaping gjennom innkjøp av varer og tjenester fra lokale bedrifter. Totalt kjøpte virksomhetene varer og tjenester for 19 mrd. kroner i 2016.

I 2016 produserte energiselskapene i Norfunds portefølje totalt 19,2 TWh elektrisitet. Dette tilsvarer forbruket til over 30 millioner mennesker i de aktuelle landene. Samtidig bidro Norfunds fornybarportefølje til å unngå om lag 7,5 millioner tonn CO₂-utslipp.

Finansinstitusjonene som Norfund har investert i hadde ved utgangen av 2016 utferdiget 11 millioner lån til sine kunder. Virksomhetene med rapportering fra de siste to årene økte sitt samlede utlånsvolum med 13 pst. og antall lån til kunder med 17 pst. I tillegg til dette har NMI investert i 11 mikrofinansfond med en samlet portefølje på 253 mikrofinansinstitusjoner.

Landbruk er en av de viktigste sektorene for fattigdomsbekjempelse i Afrika. I 2016 dyrket Norfunds landbruksbedrifter 41 000 hektar jord, og produserte 91 000 tonn mat. 11 000 småbønder var tilknyttet virksomhetene gjennom kontraktsdyrking eller liknende ordninger.

I 2016 betalte virksomhetene i Norfunds portefølje 10,9 mrd. kroner i skatter og avgifter til myndighetene i landene de opererer i.

Norfund er et særlovselskap med sektorpolitiske mål som skal styres i tråd med statens prinsipper for god eierstyring. Norfund tildeles midler til virksomheten gjennom tilskudd fra staten, jf.

Norfundloven § 5. Langsiktige avgrensninger for Norfunds virksomhet ut over det som står i loven skal nedfelles i vedtekter. Norfunds vedtekter fra 2013 er under revisjon og vil bli lagt frem på en ekstraordinær generalforsamling i Norfund i løpet av høsten 2017. I de reviderte vedtektene vil det bli inntatt avgrensninger som Stortinget tidligere har gitt sin tilslutning til gjennom de årlige budsjettproposisjonene og i innstillingen til Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Det innebærer at Norfund skal fortsette å prioritere investeringer i Afrika sør for Sahara og i de minst utviklede landene. Investeringer i fornybar energi skal over tid utgjøre om lag halvparten av tilført kapital. Norfund skal foreta investeringer i risikoutsatte sektorer der utviklingseffektene er særlig store, herunder i verdikjeder knyttet til landbruk og fiskeoppdrett.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget samlet 1 687,5 mill. kroner til Norfund for 2018, herav 421,9 mill. kroner under post 75 *NORFUND – tapsavsetning* og 1 265,6 mill. kroner under post 95 *NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland*. Dette er en samlet økning på 187,5 mill. kroner fra 2017. Midlene foreslås benyttet i tråd med Norfund-loven og tilhørende vedtekter som legges frem på ekstraordinær generalforsamling i Norfund i løpet av høsten 2017. Dette innebærer at midlene foreslås prioritert til investeringer i Afrika sør for Sahara og i de minst utviklede landene. Investeringer i fornybar energi skal over tid utgjøre om lag halvparten av tilført kapital, og Norfund skal foreta investeringer i risikoutsatte sektorer der utviklingseffektene er særlig store, herunder i verdikjeder knyttet til landbruk og fiskeoppdrett.

Kap. 162 Overgangsbistand/sårbare stater og regioner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2018
		2016	budsjett 2017	
70	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner, <i>kan overføres</i>	195 584	202 500	485 000
	Sum kap. 0162	195 584	202 500	485 000

I store deler av verden, inklusive i Europas nær-områder i sør og sørøst, hindres utvikling og fattigdomsreduksjon av vold, manglende økonomisk inkludering og politisk ustabilitet. I mange av disse landene er statenes evne til å forebygge og tilpasse seg sosiale, økonomiske og miljømessige belastninger eller katastrofer, svak eller fraværende. Disse sårbarhetsfaktorene fører ofte til konflikt, migrasjon og flukt og kan skape grobunn for radikaliserings og voldelig ekstremisme. Land og regioner som er rammet av konflikt og langvarige humanitære kriser preges også i økende grad av ekstrem fattigdom. Målsettingen fra 2030-agendaen om at ingen skal utelates kan ikke nås så lenge konflikt og ustabilitet hindrer inkluderende vekst som kan løfte mennesker ut av fattigdom. Denne utviklingen er bakgrunn for en omfattende og økt norsk innsats i sårbare stater og regioner. Innsatsen er begrunnet i to meldinger til Stortinget; Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk* og Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk*.

En stor andel av krisene vedvarer eller blusser opp igjen fordi de grunnleggende årsakene til krisen fremdeles er til stede, eller fordi forhold som både forårsaker og forsterker sårbarhet, slik som korrupsjon, voldelig ekstremisme/terrorisme og organisert kriminalitet, hindrer og reverserer utviklingen. Det er behov for å kunne bidra med fleksible midler som kan settes inn også før og under en krise for å bidra til å forebygge eller begrense krisen og dens virkninger.

Post 70 Overgangsbistand / sårbare stater og regioner, kan overføres

Støtte over denne posten inngår som ett av flere elementer i det nye strategiske rammeverket for norsk innsats i sårbare stater og regioner. Rammeverket tar utgangspunkt i det endrede sikkerhetspolitiske bildet og i migrasjonsutfordringene Norge og Europa står overfor samt de mange og langvarige humanitære krisene som setter det humanitære systemet under press. Den omfatter utenrikspolitiske, sikkerhetspolitiske og utvik-

lingspolitiske tiltak, herunder migrasjonsrettet og humanitær bistand. Strategien har som overordnede mål å forebygge og løse kriser, og bidra til stabilisering som grunnlag for fredsbygging og langsiktig utvikling. Det legges også vekt på å bygge motstandskraft og legge grunnlag for økonomisk, sosial og politisk utvikling. De tverrgående hensynene i norsk utviklingspolitikk: anti-korrupsjon, menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø gjelder også for innsats i sårbare stater og regioner. Dette gjelder også oppfølging av *Handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet* (2015–2018).

Støtte over denne posten supplerer andre poster som regionbevilgningene og posten for humanitær bistand, og vil spesielt fokusere på tiltak som fremmer stabilitet, forebygger konflikt, reduserer sårbarhet og bygger lokal motstandskraft. Hensikten er å oppnå en synergieffekt slik at resultatene fra innsatsene fra forskjellig poster blir gjensidig styrket. Førende for posten er de overordnede mål for utviklingssamarbeidet, herunder fattigdomsreduksjon i tråd med bærekraftsmålene i 2030-agendaen, særlig bærekraftsmål 16 *Fred og sikkerhet, menneskerettigheter, godt styresett* og 10 *Redusert ulikhet innenfor og mellom land*, jf. omtale i Del III.

Posten vil bli benyttet til strategisk viktige tiltak, der det er behov for høy grad av fleksibilitet og vilje til å ta risiko. Risiko forbundet med innsats i sårbare stater og regioner knytter seg blant annet til eget personells sikkerhet, korrupsjon og at resultater kan utebli eller ta lang tid å oppnå. Risiko for at noen virkemidler undergraver andre målsettinger er også til stede.

Tiltak som krever langsiktig finansiering og bidrag til institusjonsbygging støttes primært over regionbevilgningene, jf. programkategori 03.10 *Bilateral bistand* men også kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid*. Ofte vil det være behov for pilotprosjekt og begrensede strategiske tiltak før større prosjekter kan iverksettes.

Denne posten rettes derfor inn mot tiltak som har som formål å bidra til forebygging og stabilisering på kort og mellomlang sikt. Innsatsen skal legge til rette for dialog og forsoning, styrkede samfunnsstrukturer og tjenester som gjør at folk kan få tilbake livsgrunnlaget etter perioder med konflikt og krise. Støtte til lokale og nasjonale organisasjoner og strukturer og egen evne til selv å demme opp for spredning av konflikt, voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet vil være

en vesentlig del av innsatsen. Mange av tiltakene vil ligge i grenseland mellom humanitær og langsiktig bistand og skal bidra til å styrke koplingene mellom det humanitære og det langsiktige. Innovative tiltak rettet inn mot flukt mellom naboland og som kan dempe sekundærmigrasjon, initiativ som styrker lokal konflikthåndtering, og tiltak som styrker lokalsamfunnene kan også støttes.

Geografisk er posten primært rettet inn mot land og områder i beltet fra Mali i vest via Afrikas Horn, Midtøsten og Nord-Afrika til Afghanistan og Pakistan i øst. Innsats i enkeltland skal sees i et regionalt perspektiv. Det legges i 2018 opp til å styrke innsatsen i Sahel med særlig prioritet til jobbskaping, utdanning og matsikkerhet. Det samme gjelder støtte til næringsutvikling med vekt på flyktningebefolkning i blant annet Jordan.

Kanalvalg vurderes ut fra den lokale situasjonen. Aktuelle mottakere er nasjonale og lokale organisasjoner og myndigheter der det er mulig og hensiktsmessig samt internasjonale organisasjoner som FN og International Organization for Migration (IOM), de multilaterale finansieringsinstitusjonene og regionale organisasjoner som for eksempel Den afrikanske union (AU).

Vedtaket nr. 581, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn en sårbarhetsstrategi som prioriterer de landene som henger mest etter med hensyn til FNs bærekraftsmåls fattigdomsindikatorer og som ansees mest utsatt i henhold til OECDs sårbarhetskriterier.»

Grunnlaget for vedtaket er et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokumentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp. Regjeringen har lagt frem et strategisk rammeverk for innsats i sårbare stater og regioner 29. juni 2017. Rammeverket bygger på Norges forpliktelse til å bidra til oppfyllelse av FNs bærekraftsmål fram mot 2030 med særlig vekt på at fred er en forutsetning for fattigdomsreduksjon. Regjeringen prioriterer derfor innsats i sårbare stater rammet av voldelig konflikt og behovet for å forebygge spredning av dette, særlig til naboland. OECDs sårbarhetskriterier er et viktig grunnlag for vårt engasjement.

Vedtaket nr. 585, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen fra og med statsbudsjettet for 2018 vurdere å omgjøre overgangsbistanden (kapittel 162) for å gi mer hjelp til selvhjelp gjennom langsiktige finansieringsløsninger for land i langvarige kriser, kapasitetsbygging av lokale og nasjonale organisasjoner for å styrke deres motstandskraft og responsevne og tiltak for å bedre overgangen mellom humanitær og langsiktig bistand.»

Grunnlaget for vedtaket er et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokument 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket vil bli fulgt opp gjennom en målrettet bruk av flere aktuelle poster under bistandsbudsjettet, særlig kap. 162 *Overgangsbistand/sårbare stater og regioner* og programkategori 03.10 *Bilateral bistand*. Posten for overgangsbistand ble endret i 2017 slik at den kan benyttes til tiltak også før og etter kriser, herunder til lokale organisasjoner og til bedre samspill mellom humanitær og langsiktig bistand. Det vises her spesielt til Rammeverket for norsk innsats i sårbare stater og regioner som Regjeringen la fram 29. juni 2017.

Mål

- Bidra til å forebygge og løse kriser og konflikter med vekt på å styrke lokale og regionale aktører.
- Støtte opp under inkluderende politiske prosesser, overgangsjustis og legge til rette for fredsbygging og langsiktig utvikling
- Støtte til stabilisering og tidlig gjenoppbygging i sårbare stater og regioner samt forebygging av humanitære katastrofer før, under og etter en fredsslutning, blant annet gjennom utdanningstiltak.
- Styrke kapasitet til lokal migrasjonshåndtering og begrense tvungen migrasjon.

Relevante møter, konferanser, seminarer, dialogtiltak og dialogbesøk i regi av Utenriksdepartementet og relatert til sårbare stater foreslås også finansiert over denne posten.

Rapport 2016

I 2016 var de viktigste mottagerne av bistanden over denne posten Sør-Sudan med 46 mill. kroner, Somalia med 31 mill. kroner, Syria med 30 mill. kroner, Irak med 25 mill. kroner og Haiti med 21 mill. kroner. Støtte ble også gitt til tiltak i Myanmar, Nepal og Tunisia. De viktigste sektorene var humanitær bistand med 33 pst., godt styresett med 29 pst., helse og sosial sektor med 15 pst. og utdanning med 12 pst. De største mottagerne av støtten var UNDP med 52 mill. kroner, Flyktninghjelpen med 21 mill. kroner og Kirkens Nødhjelp med 19 mill. kroner.

I *Sør-Sudan* støttet Norge Kirkens Nødhjelps samarbeid med Kirkerådet (South Sudan Council of Churches) og deres handlingsplan for fred. Kirkerådet samler alle de toneangivende kirkesamfunn i Sør-Sudan. Handlingsplanen knyttet sammen freds- og dialoginitiativ på lokalplan gjennom medlemskirkene og initiativ på nasjonalt plan hvor kirkene søkte å stå sammen på en felles plattform. Kirkens Nødhjelp prioriterte arbeid med organisering og utvikling av kapasitet i Kirkerådet slik at rådet kunne framstå med troverdighet og legitimitet på tvers av konfliktlinjene. På det nasjonale plan utøvde Kirkerådet både et stille og et offentlig diplomati med sikte på å påvirke ulike interessenter i konflikten. Kirkens Nødhjelp bidro til at tre sentrale kirkeledere reiste til Roma og London for å invitere paven og erkebiskopen av Canterbury til Sør-Sudan for å støtte fredsprosessen. Resultatet av disse initiativene var en økende bevissthet og en sterkere og tydeligere stemme i kirkenettverket og hos kirkeledere når det gjelder å holde myndighetene ansvarlig for situasjonen i landet.

Kirkens Nødhjelp ga praktisk og økonomisk støtte til lokalt fredsarbeid i regi av Kirkerådet i flere konfliktområder. Det ble etablert kanaler for dialog som over tid vil kunne ha effekt. En viktig komponent var opplæring i Sikkerhetsrådets resolusjon om kvinner, fred og sikkerhet (S/RES/1325). Blant annet fikk over 1 000 kvinner og menn i Wau og Kuajok opplæring gjennom 50 lokale fredsgrupper. Norge støttet også BBC Media Action i arbeidet med utvikling og kringkasting av et populært radioprogram – Life in Lulu. Gjennom dramatisering og en folkelig tilnærming tok programmet blant annet opp konflikt, konflikthåndtering og forsoning. I 2016 nådde programmet 900 000 lyttere. Programmet ble sendt på arabisk, nuer og dinka. BBCs monitoreringsteam registrerte at lyttere både endret forståelse og i noen grad væremåte for hvordan

konflikter kan håndteres eller unngås. Norsk støtte til Common Humanitarian Fund bidro til at 1,8 millioner mennesker fikk matvarehjelp og hjelp til å trygge livsgrunnlaget gjennom ernæring, jordbruksutstyr, helsetjenester, utdanning og beskyttelse. I tillegg gjorde midlene det mulig å levere humanitære tjenester gjennom støtte til felles logistikk og tjenester, blant annet til frakt av 8 000 tonn humanitære forsyninger til nøkkelsteder. Kvaliteten på programmet er styrket gjennom en økning av kapasitetsvurderinger og kontroll.

På *Haiti* støttet Norge FNs miljøprograms arbeid i sør for en bærekraftig forvaltning av naturressursene gjennom programmet Parc Macaya Grand Sud, 16 mill. kroner. Dette inkluderte blant annet Parc Macaya naturreservat, marine naturreservater, planting av trær for både å styrke sårbar natur mot naturkatastrofer og andre miljødeleggelser, men også for å legge til rette for jobbskaping på lokalt nivå gjennom blant annet mangoproduksjon, kakaodyrking og etablering av kooperativer innen vetiverproduksjon samt å styrke verdikjedene i disse sektorene. Prosjektet har videre bidratt til etableringen av en lederenheter i Parc Macaya som i dag står for den daglige arbeidet og bevaring av parken. Prosjektet har også startet et pilotprogram i byen Les Cayes for å etablere et avfallssystem. Per mars 2017 har syv naturreservater blitt opprettet.

I *Syria* støttet Norge UNDP og UN-Habitats stabiliseringsprosjekter fokusert på grunnleggende sosiale tjenester og enkel infrastruktur for spesielt sårbare syrere, som etter mange års konflikt har behov for bistand utover umiddelbar, humanitær støtte.

I *Irak* bidro Norge til Funding Facility for Immediate Stabilisation (FFIS) som administreres av UNDP. FFIS er et flergiverfond som kanalisierer midler til gjenoppbygging av områder som gjenerobres fra ISILs kontroll, og som skal bidra til at internt fordrevne kan vende raskere tilbake. Fondet finansierer gjenoppbygging av vital infrastruktur, økonomiske strakstiltak, kapasitetsbygging av irakisk lokalforvaltning, lokal forsoning og støtte til sårbare minoriteter. I 2016 returnerte over en million internt fordrevne irakere til frigjorte områder der fondet har operert og UNDP melder om gode resultater.

Jordskjelvene i *Nepal* 2015 rammet skolesektoren hardt. Mer enn 8 000 skoler ble helt eller delvis ødelagt. Norge støttet gjennom FORUT, 15 mill. kroner, gjenoppbygging av 13 skoler i ett av de hardest rammede distriktene. Totalt vil 2 633 elever få tilgang til nye og jordskjelvsikre

skoler som også inkluderer bibliotek og separate toaletter for jenter og gutter.

I *Myanmar* støttet Norge Mon National Education Committee gjennom Norsk Folkehjelp med 3,8 mill. kroner. Prosjektet bidrar til grunnutdanning for barn tilhørende en etnisk minoritet. Barna får undervisning på eget morsmål, men også opplæring som gjør dem i stand til å fortsette på statlig skole og universitet etter endt grunnutdanning. Denne støtten har også en viktig tillits- og fredsbyggende effekt ved at de etniske gruppene og myndighetene jobber mot samme mål. Støtten til Ethnic Peace Resources Project (EPRP) via Danish Church Aid, 2,5 mill. kroner, bidro til å bygge etniske ledere og befolkningers kapasitet og kunnskap om fredsprosessen og om etniske spørsmål og dermed styrket deres evne til å engasjere seg. Norge støttet også våpenhvileovervåkningsmekanismen Joint Ceasefire Monitoring Committee (JMC) med 1,3 mill. kroner. Støtten gjennom UNDP gjorde det mulig for JMC å åpne og drifte kontorer på delstatsnivå i seks delstater. Etableringen av delstatskontorer har vært viktig for å rulle ut mekanismen og nå frem til lokalbefolkningen. Støtten til Centre for Diversity and National Harmony (CDNH), 2 mill. kroner, bidro til å bygge tillit mellom rohingyaer og rakhinere i delstaten Rakhine. Norge ble i 2016 medlem av flergiverfondet Joint Peace Fund (JPF) og bidro med til sammen 9,8 mill. kroner fra post 151.78 *Regionbevilgning for Asia* og post 164.70 *Fred, forsoning og demokratiltak*. JPF befinner seg fortsatt i en tidlig fase, og resultater inkluderer organisering av unionsfredskonferansen i august/september 2016 og deltakelse fra etniske væpnede grupper gjennom støtte til myndighetenes forsonings- og fredssenter og gruppenes forhandlingsteam. Støtten til Centre for Peace and Conflict Studies (CPCS), 3,9 mill. kroner, har blant annet medført økt bevissthet og forståelse for de etniske befolkningsgruppene perspektiver og utfordringer.

I *Tunisia* støttet Norge UNDPs arbeid for godt styresett og demokratisk reform. Norge bidrar med å organisere en prosess for overgangsjustis blant annet gjennom støtte til den tunisiske Sannhets- og verdighetskommisjonen som undersøker menneskerettighetsovergrep begått mellom 1955 og 2013. Støtten går til å hjelpe ofrene med å registrene anklager og søke erstatning, påse at anklagene følges opp i rettsapparatet og bidra til justismyndighetenes reformarbeid for å forhindre gjentagelse.

Gjennom *Somalia* Stability Fund har Norge gitt støtte til 16 områder i Somalia som nylig ble

frigjort fra al-Shabaab ved blant annet å støtte tiltak for å reetablere lokaladministrasjon og grunnleggende tjenester samt gi økonomiske muligheter. 846 fasiliteter som brønner, skoler, politistasjoner og lokale administrasjonsbygninger er bygget eller renoveret. 2 500 ungdommer har fått utdanning, yrkesopplæring eller muligheter til økonomisk virksomhet.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 485 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 282,5 mill. kroner fra 2017 som tilrettelegger for økt satsing i utvalgte sårbare stater og regioner, herunder Sahel, og til stabiliseringstiltak som følge av konfliktene i Syria og Irak.

Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	4 908 440	4 436 124	4 562 000
72	Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	296 851	298 300	350 000
	Sum kap. 0163	5 205 291	4 734 424	4 912 000

Verden står overfor en rekke akutte og langvarige humanitære kriser. Ved siden av Syriakrisen er de potensielle sultkatastrofene i Jemen, Somalia, Sør-Sudan og det nordøstlige Nigeria de mest omfattende. Samtidig er det store humanitære kriser også i mange andre land og områder. Væpnet konflikt er en hovedårsak til de fleste krisene. Sivile rammes hardt av brudd på internasjonal humanitær rett i disse konfliktene. Kvinner og jenter er særlig utsatt. Millioner av mennesker blir drevet på flukt i eget land og over landegrenser. Klimaendringer og sviktende matproduksjon forverrer situasjonen ytterligere i mange områder. De humanitære appellene fra FN og Røde Kors bevegelsen er høyere enn noensinne.

Det humanitære budsjettet er økt med over 50 pst. siden 2013. Hovedmålet er å bidra til at mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse. Rask og effektiv respons basert på de humanitære prinsippene redder liv og lindrer nød. Samtidig kreves en helhetlig tilnærming, der humanitær innsats, langsiktig bistand og fredsbygging ses i sammenheng for å forebygge nye kriser og tilrettelegge for utvikling.

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* angir bredde og ambisjonsnivå for Regjeringens internasjonale arbeid for menneskerettigheter. Meldingen legger også et viktig grunnlag for humanitær innsats, inkludert beskyttelse av sårbare grupper, integreringen av et kjønnsperspektiv og større respekt for rettighetene til mennesker på flukt. Menneskerettigheter

ble i 2016 innført som nytt tverrgående hensyn i bistanden, ved siden av miljø, likestilling og anti-korrupsjon. Særlig oppmerksomhet vies rettigheter knyttet til medbestemmelse, rettssikkerhet, og ikke-diskriminering. Dette er i samsvar med meldingens tematiske satsingsområder og de viktigste prinsippene for rettighetsbasert utviklings-samarbeid.

Hovedmålet for Regjeringens menneskerettighetspolitikk er å bidra til økt nasjonal etterlevelse av de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene. Norges profil skal være tydelig, langsiktig og gjenkjennelig. Norges multilaterale innsats for menneskerettighetene skal speiles i vårt engasjement på landnivå.

Post 70 Nødhjelp og humanitær bistand, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Til tross for at mange globale utviklingstrender har pekt i riktig retning de siste tiårene fortsetter de humanitære behovene å øke. En viktig årsak til dette er at minst tre fjerdedeler av alle som ennå lever i ekstrem fattigdom – om lag 677 millioner mennesker – bor i land som er politisk eller miljømessig sårbare. Krisene rammer de fattigste hardest. FNs kontor for koordinering av humanitær bistand (OCHA) anslår at flere enn 128 millioner mennesker i 33 land har behov for nødhjelp og beskyttelse i 2017. FNs samlede nødhjelpsappell er 22,2 mrd. USD – den største noensinne. Gapet vokser mellom tilgjengelige ressurser og behov.

Samtidig har giverne aldri bidratt med mer og nådd frem til flere. Regjeringen fortsetter satsingen på humanitær bistand i 2018.

Syriakrisen forblir en hovedsatsing i Norges humanitære innsats. Samtidig vil en rekke andre store kriser legge press på det humanitære budsjettet. Tidlig i 2017 varslet FNs nye generalsekretær at flere enn 20 millioner mennesker trengte akutt nødhjelp i Jemen, Somalia, Sør-Sudan og det nordøstlige Nigeria. 1,4 millioner barn stod i fare for å sulte i hjel. Samlet omtales dette som den verste humanitære krisen siden FN ble etablert. Nødhjelpsappellen for 2017 er 4,4 mrd. USD. Regjeringen har trappet opp støtten til livreddende nødhjelp for disse fire krisene. Fra norsk side er det gjort et særskilt løft for det nordøstlige Nigeria og Tsjadregionen gjennom den humanitære konferansen som Norge arrangerte sammen med Tyskland, Nigeria og FN i Oslo i februar 2017.

De fire potensielle sultkatastrofene har til felles med mange andre store humanitære kriser at de i stor grad er forårsaket av væpnet konflikt og rammer en befolkning som allerede er sårbare på grunn av vedvarende fattigdom. Klimarelaterte utfordringer som svekker matproduksjonen kommer på toppen av dette. Videre har krisene til felles at store befolkningsgrupper tvinges på flukt i eget land og over landegrensene. Det er nå omkring 65 millioner internt fordrevne, flyktninger og statsløse i verden – en økning på 30 millioner siden 2005.

Selv om antallet flyktninger som ankommer Europa er langt lavere enn i 2015, så er det i dag flere fordrevne i verden enn noen gang siden FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) startet å føre statistikk i 1951. Spesielt har konflikten i Sør-Sudan og tørken i Somalia drevet opp tallene det siste året. Syria vedvarer som det største opprinnelseslandet for flyktninger. Regjeringen opprettholder innsatsen for å sikre nødvendig beskyttelse og nødhjelp til mennesker som er fordrevet internt i egne land og over grensene til naboland. Det er viktig å tenke langsiktig og trekke lærdommer av tidligere flyktningrespons, spesielt med tanke på langvarigheten av konfliktene som forårsaker de største flyktningstrømmene. Arbeidet sees i sammenheng med norsk flyktningpolitikk som helhet, samt den UNHCR-ledede internasjonale prosessen for å etablere en global plattform for flyktningrespons.

Med de komplekse væpnede konfliktene som preger mange av dagens humanitære kriser, er de humanitære prinsippene svært viktige.

Med begrensede ressurser til å svare på store humanitære behov i komplekse landsituasjoner

kreves koordinert og effektiv respons. Oppfølging av Grand Bargain-erklæringen som ble vedtatt under Verdens humanitære toppmøte (WHS) i 2016 står sentralt i Regjeringens humanitære politikk. Grand Bargain vil også være et viktig premiss for den humanitære strategien som Regjeringen varslet i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Strategien vil utarbeides i dialog med norske og internasjonale humanitære aktører, og det tas sikte på at den ferdigstilles i 2018.

Grand Bargain-erklæringen har som mål å redusere det humanitære finansieringsgapet gjennom effektivisering, innovasjon og bedre koblinger til langsiktig utvikling. Norge er allerede langt fremme i forhold til mye av det som ligger i Grand Bargain, ikke minst når det gjelder kjernebidrag og flerårig støtte. Norge gir store kjernebidrag til FNs hjelpeorganisasjoner, er blant de største giverne til FNs nødhjelpsfond (CERF) og har annonsert flerårig støtte i Syria og nabolandene samt det nordøstlige Nigeria og Tsjadregionen.

Videre har Norge tatt en pådriverrolle med henblikk på å finne nye og mer effektive arbeidsformer på det humanitære området. Blant annet er Norge i front når det gjelder økt bruk av kontanter og styrket koordinering mellom organisasjonene på dette feltet. I mange situasjoner er kontantoverføringer et langt mer effektivt virkemiddel enn nødhjelpsartikler og matvarer både for å møte ulike humanitære behov og for å stimulere lokale markeder.

For å kunne svare på de humanitære utfordringene trengs nye, innovative tilnærminger og offentlig-private partnerskap. Gjennom støtte til kriseberedskapssystemet NOREPS vil Regjeringen øke satsingen på innovasjon og pilotering av nye løsninger for mer effektiv humanitær innsats og bedre måloppnåelse. Videre fremmer Norge arbeidet med å forenkle og harmonisere rapporteringskravene som giverne stiller til de humanitære organisasjonene.

Utdanning i kriser forblir en viktig satsing. I land som er rammet av kriser og konflikt er det om lag 37 millioner barn som ikke får gå på skole. En av årsakene er at skoler ofte rammes av målrettede angrep. Regjeringen vil fortsette arbeidet for å øke oppslutning om Safe Schools Declaration, som ble lansert i Oslo i mai 2015, og halvveis i 2017 er 68 stater tilsluttet. Hovedformålet er å forhindre militært bruk av skoler og dermed beskytte skoler, elever og lærere mot angrep, innenfor rammene av internasjonal humanitær rett.

Utdanning er en viktig del av Norges humanitære bistand, særlig til Syria og nabolandene. Her er det oppnådd betydelige resultater, men store utfordringer gjenstår. I skoleåret 2015/2016 var det 1,75 millioner barn i Syria og 739 000 syriske barn bosatt i nabolandene som ikke fikk skolegang. Videre legger Regjeringen opp til å videreføre støtten til Education Cannot Wait, fondet for utdanning i kriser som ble lansert under WHS med støtte fra Norge og flere andre giverland.

Retten til utdanning står sentralt i Regjeringens arbeid. Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* fremholder at menneskerettighetene sammen med internasjonal humanitær rett utgjør det grunnleggende normative rammeverket for humanitært arbeid. Rettighetsbasering setter nødlidende i sentrum og vektlegger deltakelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring i tillegg til grunnleggende rettigheter som retten til liv, mat og helse.

Inkludering og beskyttelse av sårbare grupper er et grunnleggende premiss for den humanitære innsatsen. Det kan gjelde barn, eldre, personer med nedsatt funksjonsevne eller lesbiske, homofile, bifile, trans- og intersex-personer (LHBTI). Det er et vilkår for støtte fra det humanitære budsjettet at mottakerne og deres partnere inkluderer sårbare grupper i alle faser, fra behovsvurdering og planlegging til prosjektgjennomføring og evalueringer.

I den humanitære innsatsen skal Norge også bidra til at de humanitære aktørene som støttes er ansvarlige overfor de rammede. Det betyr blant annet at berørte befolkningsgrupper blir lyttet til og at deres innspill inkluderes i utformingen av den humanitære responsen.

Kvinner og menn, gutter og jenter rammes ulikt av konflikt og kriser. Kjønnsperspektivet har høy prioritet i Norges humanitære politikk og bistand. Dette skal være en integrert del av innsatsen til mottagere av norske humanitære midler. Regjeringen trapper opp arbeidet mot seksuelle overgrep og kjønnsbasert vold i den humanitære innsatsen. Det er nødvendig med målrettede tiltak for å sikre best mulig beskyttelse og ivareta kvinners rettigheter fordi overgrep og vold fortsatt skjer i stort omfang i konflikt- og kriseutsatte områder. Kvinners deltakelse i alle faser av nødhjelpsarbeidet er en viktig del av dette.

Norge jobber aktivt for å sikre fremgang og resultater på dette området. Regjeringen har økt støtten til FNs befolkningsfond (UNFPA) som er den ledende FN-organisasjonen i kampen mot kjønnsbasert vold. Videre vil Norge fortsette sam-

arbeidet med Kirkens Nødhjelp som gjør en viktig innsats for å bekjempe kjønnsbasert vold og overgrep blant annet i DR Kongo. Den internasjonale Røde Kors komiteen (ICRC) er en annen viktig partner. Arbeid mot seksualisert vold er en tverrgående prioritet i ICRCs operative innsats.

Den internasjonale humanitærretten som skal beskytte sivile i væpnet konflikt er viktigere enn noen gang. Det er sivile som rammes hardest i dagens væpnede konflikter. De siste årene har rammebetingelsene for humanitært arbeid blitt stadig vanskeligere. Angrep på hjelpearbeidere og helsefasiliteter som sykehus og ambulanser er et omfattende problem, og representerer klare brudd på den internasjonale humanitærretten. Regjeringen arbeider for at humanitærretten skal respekteres og gjennomføres både gjennom normativt arbeid i internasjonale fora og støtte til beskyttelse av sivile og hjelpearbeidere i felt. Norge samarbeider nært med FN, Røde Kors-bevegelsen og norske frivillige organisasjoner på dette området.

Antallet sivile som blir drept eller såret i væpnede konflikter har økt markant de siste årene. Norge tar tydelig til orde mot bruk av eksplosive våpen i tett befolkede områder. Bombing av byer og tettbygde områder er en viktig årsak til at sivile rammes i enda større omfang enn før. Dette er angrep som driver mennesker på flukt og ødelegger kritisk infrastruktur som sykehus og skoler. Norge arbeider også for å begrense tilgjengeligheten av våpen og bekjempe ulovlig våpenhandel gjennom eksportkontrollavtalen Arms Trade Treaty (ATT). Fokus er på statspartenes etterlevelse av sine forpliktelser, og på tiltak for å øke oppslutning om avtalen.

Norge er en pådriver for økt tilslutning til- og gjennomføring av Minekonvensjonen og Klasevåpenkonvensjonen. Regjeringen prioriterer særlig den operasjonelle innsatsen i felt. Ikke minst har Norge gått inn med store ressurser til minerydding i tidligere IS-kontrollerte områder av Irak og tidligere FARC-kontrollerte områder i Colombia. Både Irak og Colombia er statsparter til Minekonvensjonen og landets myndigheter er sterke støttespillere i dette arbeidet. Rydding av miner og klasevåpen bidrar til å redde liv og tilrettelegger for utvikling.

Voksende kompetanse hos mineoperatørene har de siste tiårene gjort innsatsene gradvis mer effektive. Stadig større arealer frigis fordi de ikke lenger utgjør en fare for sivilbefolkningen. Videre har konvensjonene gjort det vanskelig å kjøpe og lagre industriproduserte mine- og klasevåpen. Antallet sivile ofre for landminer og klaseammuni-

sjon har sunket betydelig etter at konvensjonene trådte i kraft. De seneste årene har det samtidig vært en økning i bruken av hjemmelagde landminer og eksplosiver blant ikke-statlige væpnede aktører, og en økning i sivile ofre for slike våpen. Regjeringen vil videreføre satsingen på dette området.

Også i 2018 vil Regjeringen bidra med betydelige midler både til de store akutte krisene og til krisene som får mindre oppmerksomhet og ofte er de mest underfinansierte. Kjernestøtten under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 73 *Verdens matvareprogram (WFP)* og post 74 *FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)* er del av dette. De store konfliktrelaterte krisene i Midtøsten, på Afrikas horn og Sahel kan ventes å stå høyt på den humanitære dagsorden. Det vil også settes av midler til humanitær respons på naturkatastrofer, ekstremværhendelser og andre uforutsette kriser.

Norske tilskudd til FNs humanitær innsats er som hovedregel reaksjon på humanitære responsplaner. Norge er en viktig bidragsyter til FNs nødhjelpsfond (CERF) som fordeler tilgjengelige midler raskt slik at både akutte og underfinansierte humanitære kriser får tilført nødvendige ressurser. Gjennom beredskapsstyrken NORCAP, som drives av Flyktninghjelpen, bidrar Norge også med personell for å styrke FNs evne til å respondere på humanitære kriser.

Regjeringen ser den humanitære bevilgningen i nær sammenheng med andre bevilgninger som utviklingsbistand og bevilgningen for overgangsbistand/sårbare stater.

Begrunnelsen for bruk av humanitære midler er alltid beskyttelse og humanitære behov. Så lenge dette er utgangspunktet og de humanitære prinsippene ligger til grunn kan det imidlertid gis humanitære tilskudd som styrker lokal motstandskraft mot nye kriser ved å bidra til gjenoppbygging, utvikling og stabilisering. Norges støtte til minerydding og vertssamfunn for flyktninger er eksempler på dette.

De mange langvarige og komplekse krisene aktualiserer behovet for forebygging i bred forstand, både av væpnet konflikt og naturkatastrofer. Det trengs en helhetlig tilnærming der de virkemidler man har tilgjengelig brukes på best mulig måte. Ved å styrke den langsiktige dimensjonen av den humanitære innsatsen og sikre bedre samspill mellom bevilgningene til humanitær bistand og utviklingsformål, kan man bidra til å redde liv og lindre nød, og samtidig tilrettelegge for mer langsiktige løsninger der det er mulig.

En betydelig andel av det humanitære budsjettet vil fortsatt gå til krisen i Syria og naboland. På

giverkonferansen i London i 2016 lovet Norge 10 mrd. kroner til Syriakrisen fordelt over fire år. Den uforutsigbare og komplekse borgerkrigen i Syria går nå inn i sitt åttende år. Den humanitære situasjonen i store deler av landet er svært alvorlig. 13,5 millioner mennesker har humanitære behov. Inne i Syria lever fire av fem mennesker under fattigdomsgrensen.

Norge vil opprettholde et stort humanitært engasjement i Syria i samarbeid med FN, Røde Kors-bevegelsen og norske frivillige organisasjoner. Borgerkrigen fortsetter flere steder i landet med mange ulike væpnede aktører, noe som vanskeliggjør den humanitære innsatsen. Regimet vinner stadig større terreng. Dette har gitt forbedret humanitær tilgang til noen områder. Samtidig er det begrenset tilgang til områdene som fremdeles er beleiret, til tross for store humanitære behov. Humanitær hjelp til opprørskontrollerte områder er mulig, men krevende og ofte forbundet med stor risiko.

Nesten 12 millioner mennesker har flyktet fra sine hjem i Syria. Om lag fem millioner har krysset landegrensene. De fleste er flyktninger i nabolandene. Den store tilstrømmingen av flyktninger til nabolandene har medført press på grunnleggende tjenester, infrastruktur, arbeidsmarked og naturressurser som vann. Regjeringen vil fortsatt søke å bidra til en sterkere og mer samordnet innsats for flyktninger og vertssamfunn i nabolandene. Satsingen på utdanning skal videreføres.

Der det er mulig søker Norge å støtte langsiktige innsatser for å gi mennesker som har vært på flukt i flere år muligheten til ikke bare å overleve, men ha noe å leve av- og for. Utdanning, sysselsetting og matvaresikkerhet er særlig viktige tiltak. Ved siden av mer tradisjonell og livreddende humanitær bistand, vil det også gis støtte til gjenoppbygging av infrastruktur, utdanning, helse, vann og sanitær og husly. Norge vil blant annet prioritere rydding av miner og andre eksplosiver. Mange steder er dette en forutsetning for at befolkningen kan gjenoppta et trygt og normalt liv. Videre er distribusjon av varer og tjenester i stor grad erstattet av kontantoverføringer. Dette stimulerer lokale markeder, skaper arbeidsplasser og bidrar til utvikling. Undersøkelser viser at kontantoverføringer er mer effektivt enn det å gi varer, at mer penger når frem til dem som trenger det, og at flyktningene opplever økt verdighet.

Den humanitære situasjonen i Irak er fortsatt svært bekymringsfull. Siden kamphandlingene startet i oktober 2016 har mer enn en million mennesker blitt fordrevet fra Mosul. Kampen mot ISIL og terrororganisasjonens brutale fremferd har

ført til en ytterligere forverret situasjon for en presset sivilbefolkning. FN vurderer at mer enn 10 millioner irakere har behov for humanitær assistanse og mer enn tre millioner mennesker er internt fordrevet. Selv om mange har returnert til sine hjem er de humanitære behovene prekære og nødlidende vil fortsatt ha behov for husly, mat, vann og tilgang til helsetjenester.

Det er vedvarende store humanitære behov i Gaza og i palestinske områder. I 2017 anslår OCHA at omkring to millioner palestinere trenger humanitær assistanse.

I Jemen er den humanitære situasjonen ytterligere forverret på grunn av krigen mellom houthiene og den jemenittiske regjeringen. Norge har trappet opp den humanitære støtten betydelig. Om lag 18,8 millioner mennesker, eller 77 pst. av befolkningen, har behov for nødhjelp. Syv-åtte millioner er avhengige av øyeblikkelig tilgang på mat. FN anslår at det dør et barn hvert tiende minutt av sykdommer som er mulig å behandle, herunder underernæring, diare og halsbetennelser. I mai brøt det ut en koleraepidemi i store deler av landet, inkludert hovedstaden Sanaa. Responsen er krevende blant annet fordi over halvparten av landets helsefasiliteter er ødelagte eller stengt på grunn av konflikten.

I Sahel er de humanitære utfordringene fortsatt store. Regionen er preget av kronisk fattigdom, tørke som følge av klimaendringer og en påfølgende alvorlig matvarekrise. På toppen av dette kommer ulike konflikter, samt utfordringer knyttet til organisert kriminalitet og migrasjon. Den humanitære situasjonen i området rundt Tsjadsjøen har blitt en av de mest alvorlige krisene i verden. Krisen har sitt episenter i nordøstlige Nigeria, med ringvirkninger i nabolandene Niger, Kamerun og Tsjad. Boko Haram sine voldelige herjinger pågår i et område som allerede har omfattende utfordringer. Som resultat er regionen nå preget av en prekær beskyttelses-, mat- og ernæringskrise. Nesten 11 millioner mennesker har behov for umiddelbar humanitær assistanse. Over fem millioner opplever akutt matmangel. Faren for hungersnød er overhengende. Samtidig er 42 pst. av helseinfrastrukturen og svært mange skoler ødelagt eller satt ut av funksjon.

Den væpnede konflikten som brøt ut i Sør-Sudans hovedstad Juba i fjor sommer har skapt en humanitær krise som påfører sivilbefolkningen enorme lidelser. Befolkningen rammes ekstra hardt på grunn av tørke og matmangel. Over fem millioner mennesker trenger akutt matassistanse, flere enn 2 millioner er internt fordrevet og flere enn 1,8 millioner har flyktet til nabolandene. Rask

humanitær assistanse har forhindret en mer omfattende hungersnød. Samtidig er det krevende å få tilgang til nødlidende i mange områder. Norge støtter norske humanitære organisasjoner, Røde Kors bevegelsen og FN, herunder FNs landfond som også bidrar direkte til lokale organisasjoner. Den humanitære situasjonen forblir alvorlig også i deler av Sudan der OCHA anslår at 7,5 millioner mennesker vil trenge humanitær assistanse gjennom 2017.

I likhet med Sør-Sudan, det nordøstlige Nigeria og Jemen har Somalia i år stått overfor en potensiell sultkatastrofe. Også nærliggende områder i Etiopia og Kenya er hardt rammet av tørke og matmangel. I Somalia anslås det at mer enn halve befolkningen, 6,7 millioner mennesker, har behov for humanitær assistanse. Mer enn 1,7 millioner er internt fordrevet.

De humanitære behovene er betydelige også i flere andre afrikanske land. I den sentralafrikanske republikk anslås det at omkring halvparten av befolkningen trenger humanitær assistanse. Over en halv million mennesker er intern fordrevet som følge av væpnet konflikt og nesten like mange har flyktet til omkringliggende land. Oppblussing av nye konflikter, ustabilitet i nabolandene og naturkatastrofer har bidratt til å forverre den langvarige humanitære krisen i DR Kongo. Krisen har spredt seg til nye deler av landet. Over to millioner mennesker er internt fordrevet, og syv millioner trenger humanitær assistanse. I det nordlige Afrika er den humanitære situasjonen særlig alvorlig i Libya der omkring 1,3 millioner mennesker har behov for humanitær assistanse. Landet huser et stort antall internt fordrevne, migranter og returnerte.

I Afghanistan har over 9,3 millioner mennesker behov for humanitær støtte, en økning på over en million siden fjoråret. Konflikt og naturkatastrofer er hovedårsak til nød. Over en million mennesker er internt fordrevne, og 25 pst. av befolkningen er matusikre, hvorav 1,2 millioner alvorlig underernærte barn. Konflikt og naturkatastrofer er hovedårsakene til nøden, også mangel på rent vann og helsetjenester. De siste årene har det vært en negativ utvikling i antallet drepte og skadde sivile, og Afghanistan har i flere år toppet listen over flest drepte hjelpearbeidere. Humanitær tilgang er en stor utfordring.

Russlands aggresjon mot Ukraina holder frem og konflikten i Donbass fortsetter til tross for Minsk-avtalenes forpliktelser. I følge FN trenger 3,8 millioner mennesker humanitær hjelp, blant annet til husly, vann og sanitære tjenester, utdanning og psykosial støtte. Over en million er internt

fordrevne, de fleste i regjeringskontrollerte områder i Øst-Ukraina, men også rundt de større byene. Miner er en stor fare for sivilbefolkningen.

Vedtaket nr. 584, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for hvordan Norge vil gjennomføre forpliktelsene fra verdens humanitære toppmøte i Istanbul i mai 2016 (the Grand Bargain), herunder det globale målet om å øke støtten til lokale og nasjonale aktører til minst 25 pst. av total humanitær bistand innen 2020 og satse mer på forebygging og nye finansieringsløsninger, inkludert kontantoverføringer.»

Grunnlaget for vedtaket er et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF), Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Dokument 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket blir fulgt opp gjennom den humanitære strategien som Regjeringen har varslet i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid*. I strategien vil Regjeringen vurdere innretningen av den humanitære innsatsen i lys av endringene i det humanitære landskapet. Oppfølgingen av Verdens humanitære toppmøte og Grand Bargain (GB)-erklæringen blir en viktig del av dette arbeidet. I april 2017 rapporterte Norge på oppfølging av forpliktelsene fra Verdens humanitære toppmøte og GB gjennom de multilaterale prosessene som er etablert for dette formålet.

Norge er blant pådriverne i GB-prosessen. Målsettingen er å styrke humanitær innsats gjennom effektivisering og innovasjon. Profilen på norsk humanitær bistand viser at Norge allerede oppfyller mye av det som ligger i GB. Dette gjenspeiles også i den første felles årsrapporten om oppfølgingen av GB som ble presentert i juni 2017. Rapporten bygger på innspill fra givere og organisasjonene som har sluttet seg til GB.

Norge er pådriver for økt bruk av kontanter i humanitær bistand og styrket koordinering mellom de ulike organisasjonene på dette området. Dette er et viktig oppfølgingspunkt fra GB. Internasjonalt leder Norge en arbeidsgruppe på feltet innenfor initiativet *Good Humanitarian Donorship*. Det er nylig gjennomført en undersøkelse for å kartlegge norske hjelpeorganisasjoners bruk av og erfaringer med kontanter.

Både givere og hjelpeorganisasjonene har forpliktet seg til å styrke lokal og nasjonal evne til respons i humanitære kriser. I GB ligger det forventninger om at minst 25 pst. av den globale humanitære bistanden skal gå til lokale og nasjonale aktører så direkte som mulig innen 2020. Dette er et globalt måltall, og Norge deltar i arbeidet som pågår internasjonalt om avklaring av begreper og hvordan dette skal måles.

Norge støtter målsettingen om at prinsipiell humanitær innsats skal være så lokal som mulig og så internasjonal som nødvending. Det er viktig å se ulike virkemidler og innsatsområder i sammenheng. Dette var fokus for et temamøte med de norske frivillige organisasjonen om lokalisering av humanitær innsats som UD og Norad arrangerte i juni 2017.

Regjeringen vil ha et kritisk blikk på hvordan norske og internasjonale organisasjoner samarbeider med sine partnerne og hvor mye midler som når helt fram. Samtidig vil ulike humanitære kriser kreve ulike tilnærminger. I mange situasjoner er internasjonal humanitær innsats nødvendig både for å skalere opp responsen i akutte kriser og for å sikre at humanitær hjelp gis i tråd med de humanitære prinsippene.

En annen sentral problemstilling i GB er behovet for å styrke samspillet mellom humanitær innsats og langsiktig bistand for å redusere sårbarhet, forebygge nye kriser og redusere framtidige humanitære behov. Dette er et prioritert område for Regjeringen og omtales i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid* og i sårbarhetsstrategien.

Arbeidet med effektivisering, innovasjon og samspillet mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling vil bli prioritert høyt også i året som kommer. Norge deltar aktivt i ulike internasjonale arbeidsstrømmer som en del av GB-prosessen. Arbeidet med en humanitær strategi vil gi mulighet til å gå nærmere inn på de muligheter og utfordringer som ligger i GB. Regjeringen legger opp til nær dialog med frivillige hjelpeorganisasjoner og FN-systemet i denne prosessen.

Mål

- Kvinner og menn i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse, i tråd med de humanitære prinsippene humanitet, upartiskhet, uavhengighet og nøytralitet
- Humanitær innsats er rettighetsbasert
- Barn og unge får utdanning i krise og konflikt-situasjoner

Satsingsområder 2018

- Respondere raskt, effektivt og koordinert på humanitære kriser
- Fortsatt fokus på Syria, Jordan, Libanon og Irak. Oppfølging av forpliktelsene fra giverkonferansene i 2016 og 2017. Ulike bevilgninger og virkemidler ses i nær sammenheng. Beskyttelse vil ha høy prioritet
- Økt beskyttelse av sivile som rammes av konflikt
- Arbeide for at barn og unge får oppfylt sin rett til utdanning også i krise- og konfliktsituasjoner ved å fremme utdanning i responsen på humanitære og langvarige kriser samt videreføre satsingen på beskyttelse av skoler gjennom mobilisering av økt oppslutning rundt Safe Schools Declaration
- Bidra til en helhetlig respons på utfordringene knyttet til internt fordrevne, flyktninger og sårbare migranter som sikrer beskyttelse, ivaretar humanitære behov og tilrettelegger for bærekraftige løsninger
- I dialog med partnere inkludere sårbare grupper i det humanitære arbeidet, herunder personer med nedsatt funksjonsevne, barn og eldre, minoritetsgrupper og andre
- I dialog med partnere integrere kjønnsperspektivet i alle deler av den humanitære bistanden fra behovsvurderinger til programmering og evalueringer
- Bidra til gjennomføring av Minekonvensjonen og Konvensjonen om klaseammunisjon med vekt på operasjonelle tiltak i felt.
- Følge opp Grand Bargain erklæringen samt andre relevante resultater og forpliktelser fra Verdens humanitære toppmøte i 2016 som vil bidra til styrket og mer effektiv humanitær respons i felt
- Fremme innovative løsninger på det humanitære området som kan bidra til økt effektivitet og resultatoppnåelse.
- Arbeide for økt og mer effektiv bruk av kontanter i humanitær bistand der kontanter er hensiktsmessig for å møte humanitære behov og samtidig kan tilrettelegge for sosial og økonomisk utvikling.
- Arbeide for etterlevelse av de humanitære prinsippene for å fremme tilgang, beskyttelse og humanitær assistanse til alle nødlidende
- Bidra til bedre samspill mellom humanitær innsats og utviklingsarbeid ved å støtte tiltak som forbedrer levekår samt bygger lokal beredskap og motstandskraft mot nye kriser og dermed bidrar til stabilisering.

- Arbeide for å videreutvikle humanitær politikk både i Norge og internasjonalt, herunder gjennom strategisk bruk av tilskuddsmidler, inkludert til relevante prosesser.

Rapport 2016

Norsk humanitær bistand bidro til å gi mennesker i nød beskyttelse og assistanse i en rekke humanitære kriser i 2016. Norge bidro med solid finansiering av det humanitære arbeidet gjennom store bidrag til FNs humanitære arbeid, Røde Kors bevegelsen og til frivillige organisasjoner. Støtten til Verdens matvareprogram (WFP) ble opprettholdt på et høyt nivå, mens støtten til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) ble kraftig økt. Jf. resultatrapporter under kap. 170 *FN organisasjoner mv.* post 73 *Verdens matvareprogram (WFP)* og post 74 *FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)*.

Norsk humanitær bistand gikk til mennesker rammet av krig, konflikt og naturkatastrofer i blant annet Syria og nabolandene, Irak, Afghanistan, landene på Afrikas horn, Colombia, Den sentralafrikanske republikk, DR Kongo, Jemen, Nigeria/Sahel, Palestina, Sudan, Sør-Sudan og Ukraina.

Den humanitære finansieringen har aldri vært større enn i 2016. I følge FNs kontor for koordinering av humanitær innsats (OCHA) har heller aldri flere mennesker fått støtte eller beskyttelse fra humanitære aktører siden FN ble etablert i 1945. Likevel var finansieringsgapet i 2016 nok en gang rekordstort som følge av mange akutte og langvarige kriser. Norge responderte med opptrappet humanitær innsats, med et særlig fokus på Syria-krisen samt Irak.

Ved utgangen av 2016 var nærmere 6,3 millioner mennesker i Syria internt fordrevne, nær halvparten av befolkningen hadde ikke tilgang på rent drikkevann, og 1,75 millioner barn i skolealder gikk ikke på skole. Krisen var også en enorm belastning for nabolandene. I Libanon var mer enn hver fjerde innbygger fra Syria. Tyrkia huset over 2,7 millioner flyktninger og Jordan hadde over 650 000 registrerte syriske flyktninger og 50 000 registrerte irakiske flyktninger.

Norge var medarrangør for Syriakonferansen i London i februar 2016. Der annonserte Regjeringen at Norge skulle trappe opp bistanden til Syria og nabolandene og bidra med 10 mrd. kroner over fire år. Minst halvparten vil være utbetalt ved utgangen av 2017. Midlene har gått til FN, Røde Kors-bevegelsen og frivillige organisasjoner. I 2016 gikk om lag 20 pst. av Norges humanitære

bistand til Syria og naboland til utdanning. Andre tiltak som ble støttet var helse, husly, mat, nødhjelp, beskyttelse, vann- og sanitær, sysselsetting, samt arbeid med ofre for seksualisert vold. I tillegg ble det gitt støtte til rydding av miner og eksplosiver i både Syria og Irak.

Den humanitære bistanden til Syria og naboland har gitt resultater. Eksempelvis bidro Flyktningshjelpen til skolegang for mer enn 70 000 flyktningsbarn i Jordan i 2016. I Libanon bidro Kirkens Nødhjelp til at 41 000 mottok rent drikkevann og trygge sanitære forhold. Norge har i tillegg vært en av de største giverne til UNICEF, som har vært den viktigste samarbeidspartneren til libanesiske myndigheter slik at mer enn 150 000 syriske barn ble innrullert på offentlige skoler. Norsk Folkehjelp delte ut matkupper i Irak slik at mer enn 79 000 mennesker fikk mulighet til å kjøpe mat og andre livsnødvendige varer. Med norsk støtte bidro Norges Røde Kors i samarbeid med Den Internasjonale Røde Kors Komiteen (ICRC) til at nesten 125 000 personer fikk livsnødvendig nødhjelp. I Syria har Flyktningshjelpen støttet mer enn 50 000 nødlidende med mat og kontantoverføringer.

FNs nødhjelpsfond CERF er en viktig kanal som sikrer at hjelp kommer raskt fram ved akutte kriser og at underfinansierte kriser får sårt tiltrengte midler. CERF er også viktig for å styrke samarbeid og koordinering mellom ulike humanitære aktører på landnivå. I 2016 gikk over halvparten av CERF bidragene til å hjelpe mennesker drevet på flukt fra konflikt og naturkatastrofer. CERF støttet ulike nødhjelpstiltak blant annet i Sør-Sudan, Uganda, Sudan, Irak, Jemen, Etiopia, Haiti, det nordøstlige Nigeria og områdene rundt Tsjad-sjøen.

CERF bidrar årlig til at gjennomsnittlig 20 millioner mennesker får akutt medisinsk hjelp og at ti millioner mennesker får matvarehjelp. I tillegg sikrer bidrag gjennom CERF at åtte millioner mennesker får rent vann og tilgang til sanitære fasiliteter, fem millioner får bedre levekår og en million mennesker får tak over hodet.

I 2016 var Norge den femte største bidragsyteren med 389 mill. kroner. Norge har også gjeninntredt i den rådgivende gruppen for CERF, og overtok i mai 2017 formannskapet i gruppen. Gruppen er utnevnt av FNs generalsekretær og har en viktig rådgivningsfunksjon i forhold til innretning, oppfølging og strategiske veivalg for CERF.

I tilknytning til verdens humanitære toppmøte i mai 2016 lanserte FNs generalsekretær målsettingen om å doble fondet CERFs størrelse i løpet av 2018. Begrunnelsen er at mange store humanitære kriser krever et mer robust fond som kan svare umiddelbart og koordinert når det kreves.

Boks 11.1 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): OCHA

MOPANs gjennomgang av OCHA i perioden 2015–2016 slo fast at blant organisasjonens styrker er strategisk relevans og viktige rolle. Organisasjonen er god til å sette dagsorden og drive med ressursmobilisering.

Gjennomgangen slo fast at organisasjonen mangler en klar visjon, at den arbeider i siloer og kommuniserer dårlig internt. Kjønnssdimensjonen er ikke tilstrekkelig integrert. Organisasjonen møter ikke de krav som stilles til en effektiv multilateral organisasjon. OCHAs svakheter er kjent og endringsprosesser er igangsatt.

Norge støtter også koordinering og effektivisering av humanitær innsats gjennom kjernebidrag til OCHA og støtte til utvalgte landkontorer. Norge økte bidraget til de humanitære landfondene, som er en viktig kanal for å sikre en enhetlig tilnærming til den humanitære responsen. OCHA er inne i en reformprosess for å se på oppsett og struktur i lys av endringer i det humanitære landskapet. Norge følger dette arbeidet tett.

Verdens humanitære toppmøte fant sted i mai 2016. Møtet samlet deltakere fra ulike land, FN-organisasjoner, frivillige hjelpeorganisasjoner, de multilaterale utviklingsbankene og privat næringsliv. Norsk næringsliv var godt representert gjennom Innovasjon Norge og NOREPS-nettverket som består av norske leverandører og humanitære organisasjoner.

Målsettingen med toppmøtet var å skape et større globalt engasjement og styrke humanitær respons i en tid med store humanitære kriser og et økende humanitært finansieringsgap. Samspillet mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling stod sentralt på dagsorden. *Nye måter å jobbe på* i langvarige kriser på tvers av organisasjonene for å redusere sårbarhet og bygge lokal motstandskraft var et viktig tema.

I forbindelse med toppmøtet sluttet Norge seg til de frivillige kjerneforpliktelsene i FNs generalsekretærs Agenda for Humanity. Et viktig utgangspunkt for denne agendaen er at humanitære utfordringer ikke bare kan løses med humanitære virkemidler, men krever målrettet og koor-

dinert innsats på mange områder. Norge fremmet også flere individuelle initiativ og tiltak rundt konfliktforebygging, beskyttelse og etterlevelse av humanitærretten, flukt og migrasjon, kjønnsdimensjonen, naturkatastrofer og klimaendringer samt humanitær finansiering.

Blant hovedprioriteringene for Norge under toppmøtet var utdanning i krise og konflikt. Det nye fondet for utdanning i kriser, Education Cannot Wait, ble etablert. Norge bidro også til å løfte frem nødvendigheten av å beskytte utdanning i væpnet konflikt med et vellykket sidearrangement om Safe Schools-erklæringen. Målsettingen var å bidra til at flere stater slutter seg til og gjennomfører erklæringen ved å skape økt oppmerksomhet om omfanget og effekten av angrep på utdanning og praktiske grep som kan gjøres for å forhindre angrep.

Norge var også blant pådriverne i forhandlingene mellom de største giverne og hjelpeorganisasjonene om Grand Bargain-erklæringen. Erklæringen som ble vedtatt på toppmøtet, har som målsetting å redusere det humanitære finansieringsgapet gjennom effektivisering, innovasjon og bedre koblinger til langsiktig utvikling. Oppfølging av Grand Bargain-erklæringen har høy prioritet for Regjeringen, jf. innledende omtale på posten.

Norge har sammen med Storbritannia tatt på seg rollen å drive frem arbeidet med økt bruk av kontanter i internasjonal humanitær bistand. Vurderinger rundt bruk av kontanter skal inkluderes i alle søknader og rapporter. NORCAP etablerte i 2016 CashCap, en beredskapsstyrke bestående av eksperter på bruk av kontanter til bruk for humanitære aktører. NOREPS har identifisert bruk av kontanter som en av sine prioriteringer innenfor innovasjon, og har blant annet igangsatt en pilot sammen med Flyktninghjelpen om bruk av digitale betalingsløsninger umiddelbart etter en katastrofe.

Norge støttet den internasjonale Røde Kors komiteen (ICRC) med om lag 600 mill. kroner i 2016, en kraftig økning fra 2015. ICRC jobbet i mer enn 80 land. Enkelte steder som i deler av Irak, Libya og Ukraina var de den eneste internasjonale humanitære organisasjon med tilstedeværelse.

Beskyttelse og bistand til sivile rammet av krig og konflikt er ICRCs mandat. De bidrar blant annet med mat, husly, vann og sanitær, helsetjenester, beskyttelse av helse-, frivillige og humanitære, forebygging og respons på seksuell og kjønnsbasert vold, rydding av miner og andre våpen-etterlevinger. De arbeider også forebyg-

gende med fokus på etterlevelse av humanitærretten.

ICRC bidro i 2016 med vann til mer enn 28 millioner mennesker, og mat til 14,7 millioner. De bidro til driften av 441 sykehus og 271 helsestasjoner til en befolkning på til sammen om lag 8 millioner mennesker. Her er barn- og kvinnehelse en viktig del med blant annet vaksinasjonsprogrammer, gynekologi og fødselshjelp. Norge har øremerket midler til ICRCs arbeid mot kjønnsbasert og seksualisert vold. I tillegg besøkte ICRC mer enn 980 000 frihetsberøvede, herav 20 000 barn.

Regjeringen følger opp forpliktelsene i Mine- og Klasevåpenkonvensjonene om å støtte rydding og destruksjon av lagre i rammede land. Innsatsen omfattet 20 land i 2016. Norsk støtte til mineinnsats har i løpet av året økt betydelig i Colombia og Irak, der rydding er nært forbundet med retur av internt fordrevne og til normalisering av livet i konfliktrammede områder. Situasjonen i Colombia og Irak karakteriseres av at miner er tatt i bruk som våpen i stor skala av ikke-statlige aktører, at de inneholder lite metall og at det er store geografiske forskjeller i type og anvendelse. Dette innebærer at innsats med tradisjonelle metoder som metalldetektorer er lite relevante, og at arbeidet er krevende og risikofyllt. I Nord-Irak støttes mineinnsatsen gjennom Norsk Folkehjelp og Mines Advisory Group (UK). Norsk Folkehjelp har drevet rydding av improviserte miner og eksplosiver i tidligere IS-kontrollerte landsbyer i Hamdaniyah distriktet mellom Mosul og Erbil. Rydding har muliggjort tilgang for humanitære hjelpesendinger og organisasjoner, og retur av landsbyboere som var flyktet. Minelagte landområder som ryddes tas igjen i bruk til jordbruk og beitemarker for husdyr, som er de viktigste næringer i området. Det videre arbeidet vil omfatte rydding av eksplosiver i landsbyskoler. I Colombia støttes mineinnsatsen i Meta, Tolima og Antioquia-distriktene gjennom Norsk Folkehjelp og Halo Trust (UK). Fredsavtalen har gjort mineinnsats mulig i tidligere utilgjengelige områder.

Norsk støtte til mineinnsats omfatter også støtte til ofrene for slike våpen, gjennom organisasjoner som ICRC, Handicap International og lokale organisasjoner. Gjennom norsk støtte til ICRCs årlige mineappell og til ICRCs fond for bistand til funksjonshemmede, MoveAbility, nåes både mineofre og andre funksjonshemmede i et stort antall land, både i og utenfor konflikt.

Norge hadde i 2016 vervet som koordinator for rydding under Klasevåpenkonvensjonen. Det er en utfordring at flere land sakker akterut i ryddearbeidet til tross for store giverbidrag. Som et konkret

bidrag til at hardt rammede land som Libanon og Laos skal kunne oppfylle sine forpliktelser innen tidsfristene satt av Klasevåpenkonvensjonen, har Norge gått inn for å styrke fokus på enkeltland. Norge og Nederland arrangerte et seminar i Beirut i november 2016 med deltagelse av nasjonale myndigheter, giverland og mineoperatører for å diskutere aktuelle utfordringer i Libanon. Det kan bli aktuelt å ta lignende initiativ overfor flere land.

Det andre statspartsmøtet for FNs våpenhandelsavtale ATT i august 2016 markerte overgangen til avtalens gjennomføringsfase. Det er opprettet et sekretariat i Genève, og oppnådd enighet om pliktige medlemsbidrag til finansiering av avtalen. Avtalen forplikter medlemslandene til å bidra til åpenhet omkring våpentransaksjoner gjennom årlig innrapportering om eksport og import. Norge bidro med sin første årlige rapport innen fristen.

Arbeidet med å styrke finansieringen av utdanning i kriser står sentralt i den norske utdannings-satsingen. Om lag 12 pst. av Norges humanitære bistand i 2016 gikk til utdanning. Norge har arbeidet aktivt for å få på plass en global plattform og fondsmekanisme for utdanning i kriser. Fondet Education Cannot Wait skal mobilisere politisk vilje til å inkludere utdanning som kjerneaktivitet i kriser, generere økt økonomisk støtte til utdanning, styrke koordineringen mellom aktørene i humanitære kriser og sikre bedre samspill mellom humanitær innsats og langsiktig bistand. Norge bidro med 68 mill. kroner i 2016 under dette kapitlet og kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 70 *Global helse*. Fondet har bevilget midler til utdanning i krise i Etiopia, Jemen, Syria og Tsjad.

I en tid der det humanitære landskapet og markedet endrer seg er kunnskapsinnhenting og fokus på fremtidens muligheter viktig. I 2016 arbeidet NOREPS for et økt samarbeid mellom privat sektor, humanitære organisasjoner og myndigheter for å sikre nytenkning og forbedring av produkter og tjenester. Nye løsninger som gir bedre vilkår for utsatte grupper under katastrofer ble utviklet i samarbeid mellom ulike aktører som deler kompetanse, kunnskap og ideer.

Flyktninghjelpen er sentral partner på det humanitære området og gjennom organisasjonen bidro Norge til at over 1,5 mill. mennesker fikk assistanse i 2016. Hjelpen ble gitt innen utdanning, rent vann og sanitære tjenester, husly, retts-hjelp og beskyttelse, matsikkerhet og til leirdrift. Flyktninghjelpen arbeidet i 31 land og den norske støtten har bidratt til at mer enn 100 000 gutter og jenter fikk skolegang i 2016, hvorav halvparten var jenter. Flyktninghjelpen har over flere år arbei-

det med å øke bruken av kontantoverføringer og kuponger. Fra 2015 -2016 økte de bruken av kon-tanter fra om lag 5-6 pst. til om lag 10 pst. av den samlede assistansen. Gjennom Kirkens nødhjelp har Norge støttet tilgang til vann- og sanitærtje-ner for om lag 400 000 mennesker i 11 land.

Den humanitære situasjonen i Jemen forver-ret seg dramatisk i løpet av 2016. På bakgrunn av dette økte Norge sitt humanitære bidrag i 2016. Hovedfokus var matvarehjelp, men Norge bidro også på andre områder, eksempelvis et utdan-ningsprosjekt i regi av Redd Barna som resulterte i utdanningsmaterieil til 10 skoler og opplæring av 4 000 barn, hvorav halvparten jenter.

Afghanistan opplevde i 2016 en dramatisk økning i antall afghanske flyktninger, som etter flere tiår returnerte fra Pakistan og Iran. Siden de humanitære behovene er økende, økte Norge den humanitære støtten i 2016. Støtten gikk først og fremst til beskyttelse av sivile og livreddende hjelp som mat, vann og sanitær og husly. Støtten via Flyktninghjelpen bidro blant annet til at barn får gå på skole når de er internt fordrevet og fami-liene ennå ikke er etablert i hjemlandet.

Konflikten i Sør-Sudan eskalerte ytterligere i 2016 og den humanitære krisen påførte sivilbe-folkningen enorme lidelser. Norge økte den humanitære bistanden i 2016. Med norsk humani-tær støtte, i samarbeid med Verdens Matvarepro-gram (WFP), ga Norsk Folkehjelp i 2016 livsnød-vendig matassistanse til 380 000 mennesker i Sør-Sudan. Dette inkluderte 55 000 barn under 5 år og 23 000 småbarnsmødre og gravide i særlig fare for akutt underernæring.

Situasjonen i Sahel-regionen var preget av ved-varende mat- og ernæringskriser, væpnet konflikt og klimatiske forhold som gjorde situasjonen svært utfordrende. Om lag 24 millioner menne-sker levde uten sikker tilgang til mat, og det var utstrakt akutt feilernæring. Mangel på vann var et utstrakt og økende problem. Omfanget av den humanitære krisen i nordøstlige Nigeria og i området rundt Tsjadsjøen ble kjent for omverde-nen i løpet av året. Situasjonen i regionen var imid-lertid svært uoversiktlig, og eskalering av Boko Haram-konflikten gjorde tilgang vanskelig. Norge økte derfor i 2016 den humanitære støtten til Sahel-regionen. Gjennom støtte til FN, ICRC, Flyktninghjelpen, Norges Røde Kors og Norsk Folkehjelp bidro Norge til at de mest utsatte fikk tilgang til mat, ernæring, vann, sanitær og husly.

Innsatsen knyttet til forebygging av naturka-tastrofer rapporteres samlet under kap. 166, *Klima, miljø og fornybar energi mv.*, post 72 *Klima og miljø, kan overføres.*

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 4 562 mill. kroner. Dette er en økning på 126 mill. kroner fra saldert budsjett 2017.

Post 72 Menneskerettigheter, kan overføres

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* angir rammen for Regjeringens internasjonale innsats for menneskerettigheter. Individets frihet og medbestemmelse, rettstat og rettsikkerhet, og likeverd og like muligheter prioriteres. Norge har en rettighetstilnærming i nasjonal og internasjonal oppfølging av bærekraftsmålene og Regjeringen vil videreføre en samstemt politikk for å fremme og beskytte menneskerettighetene som integrert i alle deler av utenriks- og utviklingspolitikken. Menneskerettighetene følges opp som et eget, tverrgående hensyn i utviklingspolitikken.

Menneskerettighetene er et prioritert innsatsområde for norsk innsats i sårbare stater og regioner, og er integrert i Regjeringens arbeid med migrasjon.

Norges innsats for å fremme menneskerettighetene internasjonalt finansieres over flere bevilgninger. Målgruppen for støtte under denne posten er befolkningen i utviklingsland, med fokus på enkeltmennesker og grupper som er særlig utsatt for menneskerettslige overgrep og mangel på beskyttelse.

En stor andel av posten går til norske og internasjonale aktører, organisasjoner og institusjoner som jobber globalt med prioriterte innsatsområder og initiativ innenfor menneskerettighetsfeltet. Dette inkluderer støtte til Høykommissæren for menneskerettigheter sitt kontor i FN (OHCHR) og støtte til et uavhengig sivilt samfunn. Som ledd i det strategiske arbeidet brukes denne posten også til ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk, både i og utenfor Norge.

Situasjonsbeskrivelse

Presset mot menneskerettigheter og etablerte demokratiske verdier og institusjoner øker i mange land. I multilaterale fora må Norge og likesinnede land investere stadig mer i å forsvare etablerte standarder, arenaer og institusjoner. I denne situasjonen må vi videreføre etablerte samarbeidsrelasjoner, men også identifisere nye allianser av land og søke nye partnerne for samarbeid.

Arbeidet med menneskerettigheter er komplisert og innebærer risiko. Det kan for eksempel være riktig å øke innsatsen i land hvor situasjonen for menneskerettighetene går i feil retning, nettopp for å styrke institusjonene og bevare et robust sivilt samfunn under forsterket press. Resultater av samarbeidet vil ofte ikke komme på kort sikt, men er en langsiktig og forebyggende investering, og i noen situasjoner også et «førstelinjeforsvar» i beskyttelsen av grunnleggende rettigheter og institusjoner.

OHCHR understreket ved inngangen til 2017 at vi lever i en tid som preges av usikkerhet. Angrepene på det internasjonale normsettet som menneskerettighetene representerer, ble forsterket gjennom 2017. Dette er alvorlige utviklingstrekk, men må ikke lede til resignasjon. Høykommissæren understreker hvor viktig det er at vi sammen imøtegår presset mot menneskerettighetene med handling som støtter opp om menneskerettighetenes universalitet. Investerer vi i menneskerettighetsarbeid i dag forebygger vi overgrep og konflikt i morgen. Høykommissærens kontor (OHCHR) lanserte 10. desember 2016 en global kampanje for å få alle til å stå opp for menneskerettighetene. Kampanjen *Stand up for someone's rights today* minner oss om at vi alle har et ansvar og en mulighet til å forsvare de rettighetene som tilhører oss alle. Både eldre og nyere historie viser at de ikke kan tas for gitt.

OHCHR er det internasjonale samfunnets kunnskapssenter, sekretariatet, pådriver og talsperson for menneskerettighetene. OHCHR er Norges viktigste partner og kanal i vårt internasjonale arbeid for menneskerettighetene.

Norge har dialoger og konsultasjoner med en rekke land i ulike regioner både om internasjonale menneskerettighetsspørsmål og nasjonale menneskerettighetsutfordringer. Landenes menneskerettighetsforpliktelser danner et felles normativt grunnlag for dialog og samarbeid. Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) vil fortsette å fokusere på de landene og regionene de allerede arbeider i, som Vietnam, Indonesia, Kina, og ASEAN-regionen, men det er også viktig å vurdere mulige nye land. Prioriterte tema for innsatsen er utdanning i menneskerettigheter, rettsstatsbygging, religions- og trosfrihet, menneskerettigheter og næringsliv, likhet og ikke-diskriminering og menneskerettighetsmekanismer.

Et stort flertall av verdens befolkning lever i stater der tros- og livssynsfriheten begrenses. I land i konflikt trakasseres eller fordrives religiøse minoriteter på grunn av sin tro eller fordi de anses å være en sikkerhetstrussel. Begrensning av tros-

og livssynsfriheten er derfor en betydelig menneskerettighetsutfordring. Regjeringen vil øke satsingen på tros- og livssynsfrihet til beste for religiøse minoriteter betydelig. Det øremerkes midler til innsats for religiøse minoriteter i samarbeidsavtalen med FNs Høykommissær for menneskerettigheter.

Prosjektene som støttes, også via OHCHR, vil inkludere tiltak som kan bidra til en bedre situasjon også for koptiske kristne og jezidier, der disse er forfulgt og utsettes for trakassering og diskriminering. I samarbeid med relevante fagmiljøer etableres også tiltak for tidlig varsling av diskriminering, trakassering og forfølgelse av minoriteter for å forhindre alvorlige overgrep og folkemord. Den økte bevilgningen til arbeidet med religions- og trosfrihet vil også omfatte en videreføring av samarbeidet med Kirkens Nødhjelp og Kirkens Verdensråd om beskyttelse av minoriteter i Irak og Syria. Videre vil den økte innsatsen omfatte etablering av pilotprosjekt, med sikte på å styrke arbeidet i land der det er et potensiale for forbedringer. Her vil styrket undervisning om religions- og livssynsfrihet kunne stå sentralt, og ses i sammenheng med utdanningsinnsatsen. Arbeidet skal lede til en «beste praksis» som kan benyttes internasjonalt for å vise til positive resultater.

Ytringsfriheten blir i økende utstrekning begrenset og motarbeidet i strid med internasjonale menneskerettigheter og anbefalinger fra internasjonale overvåkningsorganer. Aldri før har pressefriheten i verden vært så truet, ifølge Reportere uten grensers (RSF) siste rapport. Pressefriheten anses å være i fare eller i en veldig alvorlig situasjon i hele 72 land. Fortsatt utsettes et høyt antall journalister for trusler, angrep og drap. Norge skal fortsette å bidra gjennom arbeid i FN, Europarådet og OSSE, samt støtte strategiske internasjonale, norske og lokale ytringsfrihets- og medieorganisasjoner.

I mange land er det stor avstand mellom de internasjonale forpliktelsene og den opplevde virkeligheten for dem som forsøker å hevde sine rettigheter. Menneskerettighetsforkjempere bistår individer og grupper som er utsatt for diskriminering og overgrep, og bidrar til ansvarliggjøring av relevante myndigheter. De spiller også en viktig rolle i å aktivisere internasjonale menneskerettighetsmekanismer, i tilfeller der det ikke finnes nødvendig vilje lokalt. Norge spiller en aktiv rolle innen FN og andre internasjonale organisasjoner for styrket beskyttelse av menneskerettighetsforkjempere i lov og i praksis. Ordninger med praktisk støtte, inkludert støtte til beskyttelse og eva-

kuering, gir menneskerettighetsforkjempere en viss trygghet om at de ikke står alene, og gir mot og overskudd til deres viktige arbeid.

Arbeidet mot dødsstraff er viktig. Den internasjonale trenden går mot avskaffelse av dødsstraff, og omtrent 140 land har nå gått bort fra bruk av dødsstraff enten i lovverk eller i praksis. Til tross for dette har man sett alvorlige tilbakefall i enkelte stater, som enten har gjenopptatt henrettelser eller satt i gang prosesser med det mål å gjeninnføre dødsstraff. Over 1 000 mennesker i 23 land ble henrettet i 2016, ifølge Amnesty. Det reelle antallet er trolig mye høyere, da tall om dødsstraff anses som statshemmelighet i enkelte land. Norge arbeider for at alle land avskaffer dødsstraff ved lov eller innfører stans i henrettelser. Den norske innsatsen skjer gjennom et bredt sett av virkemidler i internasjonale og regionale organisasjoner og direkte overfor enkeltland.

Norge har gjennom flere år vært bidragsyter til det internasjonale arbeidet mot tortur, både på forebyggingssiden og i forhold til rehabilitering og traumebehandling. De siste års tilbakeslag på dette feltet øker behovet for å opprettholde denne innsatsen. Regjeringen viderefører sin innsats mot straffrihet og for å øke staters evne til å håndtere folkemord og andre former for grove og systematiske overgrep. Dette bidrar til å styrke rettsstat-institusjoner, sikre anerkjennelse for ofrenes erfaringer og legge grunnlag for økt ansvarlighet fra myndighetenes side.

Arbeidet for likeverd og like muligheter bidrar til at menneskerettigheter realiseres for alle mennesker, uavhengig av personlige kjennetegn som kjønn, etnisitet, tro og livssyn, urfolkstilhørighet, funksjonsevne, seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Stadig flere land kan vise til et positivt engasjement i arbeidet for å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønn-personer (LHBTI). Samtidig er motkreftene mot denne utviklingen sterke, og hovedbildet er at LHBTI-personer i alle verdens regioner utsettes for vold, trakassering og diskriminering. FN er en viktig arena for å stadfeste at menneskerettighetene gjelder for alle, uavhengig av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Norge spiler en aktiv rolle i det internasjonale arbeidet, og bidrar til å styrke aktører som arbeider for LHBTI-personers rettigheter i mange land.

Personer med nedsatt funksjonsevne blir ofte diskriminert og ekskludert fra sosiale, økonomiske og politiske prosesser. De kommer dårligere ut enn andre befolkningsgrupper på de fleste levekårsindikatorer, og de lever oftere enn andre i

fattigdom, har lavere utdanning, lavere arbeidsdeltakelse og dårligere tilgang til helsetjenester og rehabilitering. Vanskelighetene forsterkes i utviklingsland. Regjeringen vil videreføre arbeidet for å styrke gjennomføringen av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

Barn er en sårbar gruppe med spesielle beskyttelsesbehov. Regjeringens styrkede satsing på utdanning og helse er et viktig bidrag til realiseringen av barns rettigheter verden over jf. kap. 169 *Global helse og utdanning*. Det har vært en positiv utvikling de senere år på flere av barnekonvensjonens områder, for eksempel når det gjelder retten til utdanning. Likevel er det store utfordringer når det gjelder gjennomføring og etterlevelse av barnekonvensjonens rettigheter. Norge støtter opp under FNs normative arbeid for barns rettigheter og samarbeider med flere andre organisasjoner som arbeider for økt gjennomføring og etterlevelse av konvensjonen.

Jobbskaping og økt sysselsetting er vesentlige prioriteringer, ikke minst for International Labour Organization (ILO). ILO spiller en sentral rolle i å utvikle en agenda for hvordan stater i samarbeid med privat sektor kan håndtere globale arbeidsmarkedsutfordringer. Gjennom styrearbeid og finansiell støtte, bidrar Norge til å fremme sosial dialog og trepartssamarbeid som redskap for økonomisk utvikling og stabilitet. Norge arbeider med gjennomføringen av FNs veiledende prinsipper for menneskerettigheter og næringsliv, inkludert gjennom oppfølging av den norske handlingsplanen for dette.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) er en samarbeidspartner for Norge. IDEA bistår blant annet enkeltland som gjennomgår demokratiske overganger med å gjennomføre inkluderende konsultasjonsprosesser. Norge bidrar både med kjernebidrag og støtte til tiltak på felter som valgreform, grunnlovsreform, politisk deltakelse og demokrati og utvikling. Norge er engasjert i arbeidet med ny strategi og styrket resultatstyring for IDEA.

Community of Democracies (CoD) er en plattform for dialog, koordinering og initiativ for demokratiske land fra alle kontinenter. Norge deltar i Governing Council og følger aktivt opp CoD som en arena for demokratifremme.

Faglig bistand i form av sekonderinger gjennom Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) bistår på kort varsel internasjonale organisasjoners behov for spesialkompetanse hovedsakelig innenfor menneskerettigheter og demokratistøtte, også i form av valgobservasjon.

Uten rettssikkerhet og en fungerende rettsstat er det ikke mulig å håndheve myndigheters menneskerettighetsansvar. Et velfungerende rettsystem er også viktig for å kunne sikre forutsigbare rammevilkår for privat sektor. Norsk støtte på dette området omfatter blant annet kapasitetsbygging innen justissektoren og innsats mot korrupsjon. Dette er innsatser som dekkes over andre poster.

Mål

- Nasjonal etterlevelse av de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene
- Effektive internasjonale systemer for fremme og beskyttelse av menneskerettigheter og demokrati

Satsingsområder 2018

Systematisk oppfølging av Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettigheter som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* i tråd med Stortingets forutsetninger, herunder vektlegging av følgende innsatsområder:

- Individets frihet og medbestemmelse, med særlig fokus på ytringsfrihet, pressefrihet, forenings- og forsamlingsfrihet, menneskerettighetsforkjempere og bygging av et motstandsdyktig demokrati
- Styrking av arbeidet med tros- og livssynsfrihet særlig med tanke på beskyttelse av religiøse minoriteter
- Rettsstat og rettssikkerhet
- Likeverd og like muligheter, herunder rettighetene til barn, personer med nedsatt funksjonsevne, urfolk, seksuelle minoriteter

Rapport 2016

Arbeidet for å styrke respekten for menneskerettighetene er langsiktig. Ansvar for at menneskerettighetene blir respektert ligger hos hvert enkelt land, men mange aktører bidrar til gjennomføring på landnivå. Norge har i 2016 søkt å bidra til dette ved multilateralt arbeid, samarbeid og konsultasjoner med andre land, støtte til FN og andre internasjonale aktører og organisasjoner, og nasjonale og lokale tiltak i utviklingsland.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) bistår statene i å gjennomføre deres menneskerettighetsforpliktelser på landnivå gjennom monitorering/overvåkning, rapportering og faglig støtte. Dette arbeidet skjedde i 2016 hovedsakelig gjennom OHCHRs 14 landkontorer og 12

regionale kontorer, men de ga også støtte til 28 menneskerettighetsrådgivere ansatt i FNs landteam og MR-komponenter i FNs fredsbevarende og politiske operasjoner.

Selv om menneskerettighetssituasjonen ble forverret i mange land i 2016 er det også positive utviklingstrekk. Årsrapporten til OHCHR illustrerer dette og bidrar med viktige nyanseringer.

I 2016 så vi 44 nye ratifiseringer av internasjonale menneskerettighetsinstrumenter. Den andre runden av FNs menneskerettighetsråds landgjennomganger (Universal Periodic Review – UPR) ble avsluttet ved at menneskerettighetssituasjonen i 39 land ble gjennomgått. Med støtte fra FNs frivillige fond for faglig støtte for UPR ble det utviklet verktøy og programvare for å lette rapportering og oppfølging av anbefalinger fra FNs overvåkningsorganer, *National Human Rights Recommendations Tracking Database*. Flere land utarbeidet nasjonale handlingsplaner for gjennomføring av anbefalinger fra FNs menneskerettighetsmekanismer, inkludert Senegal, Niger, Chad, Elfenbenskysten, Kazakhstan, Makedonia og Irak. Palestina har med støtte fra OHCHR, delfinansiert av Norge, utarbeidet utkast til et nasjonalt politisk rammeverk som inkluderer relevante menneskerettighetsforpliktelser. OHCHR støttet etableringen eller styrkingen av 63 nasjonale institusjoner for menneskerettigheter. 74 av 111 etablerte nasjonale institusjoner for menneskerettigheter var akkreditert med A-status ved utgangen av 2016. Institusjonene har en viktig rolle som uavhengig overvåker av menneskerettighetssituasjonen i et land og fungerer ofte som brobygger mellom myndighetene og sivilt samfunn.

En rekke lovendringer ble utarbeidet og/eller vedtatt for å avskaffe diskriminering på grunnlag av rase (Bolivia, Peru, Mauretania, Makedonia), kjønn (Gambia, Uganda, Nigeria, Serbia, Tunisia, Irak, Costa Rica, Indonesia), nedsatt funksjonsevne (Indonesia, Tunisia, Moldova, Bolivia, Malawi, Tanzania) og seksuell orientering (Nauru, Seychellene, Mexico, Colombia). Dommere, anklagere, advokater, politi og sikkerhetsstyrker fikk styrket sin kunnskap og forståelse om menneskerettighetene gjennom kapasitetsbygging og faglig støtte fra OHCHR, inkludert i Bolivia, Kambodsja, Liberia, Thailand og Øst-Timor. OHCHR videreutviklet sin forskning på kjønnsstereotyper som hinder for kvinners rettsikkerhet. Målrettede kapasitetsbyggingsinitiativ knyttet til kjønnsstereotyper ble utviklet og tilbudt til rettsvesenet i DRC, Rwanda, Uganda, Tanzania og Guatemala.

Menneskerettighetsindikatorer ble utviklet og tatt i bruk i flere land for å måle fremgang innen rettsvesenet. I Mexico ble domstolenes indikatorsystem for rettferdig rettergang redefinert for å inkludere kjønnsperspektivet og inkorporere menneskerettighetsmålinger i alle stadier av straffeprosessen.

Samtidig ble det utarbeidet og i noen land vedtatt lovgivning som kan være begrensende på ytrings- og forsamlingsfriheten. Dette inkluderer Kambodsja, Mauritania, Polen, Somalia, Tanzania og Tunisia. OHCHR styrket sine program for beskyttelse av sivilt samfunn gjennom direkte monitorering av trusler og angrep, teknisk rådgivning og pådriverarbeid, inkludert i Brasil, DRC, Guatemala, Kenya, Mauritania, Myanmar, Thailand, Øst-Timor og Tunisia. Innsatsen på dette feltet ble også styrket i Sentral-Amerika i samarbeid med den inter-amerikanske menneskerettighetskommisjonen.

OHCHR's innsats for å sikre at menneskerettighetene integreres i FNs utviklingsarbeid har gitt resultater både på hovedkvarternivå og i felt. 17 av FNs landteam fikk i 2016 styrket sin kapasitet til å anvende en rettighetsbasert tilnærming ved utrulling av nye UNDAF på landnivå. Menneskerettighetenes betydning for fred og sikkerhet var bakgrunnen og kjernen i Human Rights up Front-initiativet som ble lansert i 2013 av FNs daværende generalsekretær Ban Ki-moon. Initiativet er besluttet videreført av FNs nye generalsekretær som en del av hans forebyggingsagenda. Det ble videreutviklet i 2016, blant annet gjennom regionale gjennomganger på hovedkvarternivå av menneskerettighetssituasjonen i enkeltland. Et online, obligatorisk og handlingsorientert menneskerettighetskurs for FN-ansatte ble rullet ut i 2016. Ved utgangen av 2016 hadde nesten 13 000 FN-ansatte tatt kurset. Denne opplæringen er en viktig del av arbeidet med å konsolidere den kulturendringen Human Rights up Front krever. Et felles informasjonssystem for FN er også under utvikling for å kunne samle og håndtere informasjon om alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd.

Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo (SMR) kan vise til konkrete resultater i 2016. Blant annet gjelder dette på områder som forebygging av tortur, religions- og trosfrihet, menneskerettighetsutdanning og kvinners rettigheter. Innsatsen har hovedsakelig vært rettet mot land hvor SMR har hatt et langsiktig engasjement: Kina, Indonesia og Vietnam, samt regionalt overfor ASEAN.

Arbeidet for å styrke ytringsfriheten ble ytterligere trappet opp. I tråd med Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*, ble ny strategi for arbeidet med å styrke ytringsfrihet og uavhengige medier i utenriks- og utviklingspolitikken lansert i januar 2016. Strategiens tre tematiske satsingsområder er uavhengige medier, beskyttelse av ytrere og tilgang til informasjon. Tilgang på informasjon prioriteres stadig høyere av presse- og medieorganisasjoner og UNESCO, som udelelig element av ytringsfriheten, og et viktig delmål i bærekraftsmål 16, jf. omtale i Del III. Departementets oppfølging i 2016 omfattet blant annet arbeid for å beskytte journalister og andre ytrere herunder tiltak i regi av Fribynettverket og sikkerhetsopplæring i samarbeid med norske og internasjonale organisasjoner. Gjennom UNESCO og FNs spesialrapportør har Norge bidratt til gjennomføring av FNs handlingsplan for journalisters sikkerhet på landnivå. Norsk støtte har også bidratt til kompetanseheving og nettverksbygging blant redaktører og medieiere. Departementet jobber også systematisk med partnere for å forbedre resultatrapportering på feltet. Dette arbeidet skjer i en krevende politisk kontekst, hvor den globale trenden ser ut til å gå i feil retning.

Den norske innsatsen for menneskerettighetsforkjempere omfatter normativt arbeid innen FN og andre internasjonale organisasjoner, og støtte som kommer utsatte personer og grupper direkte til gode. I 2016 har det vært søkelys på de som arbeider for sosiale og økonomiske rettigheter, deriblant retten til land. En rapport fra Front Line Defenders viser at denne gruppen er særlig utsatt for vold og drap, og at utviklingen går feil vei. Mange av de som rammes representerer urfolk. Gjennom partnere har det vært iverksatt tiltak for å styrke menneskerettighetsforkjemperes personlige trygghet, både gjennom praktiske sikkerhets tiltak og ved at deres innsats og omstendigheter gjøres kjent nasjonalt og internasjonalt. Erfaring viser at tilgang til internasjonale nettverk representerer en viktig forsikring og kan forebygge overgrep. Det bidrar også til at det internasjonale samfunn raskt kan få kjennskap til kritiske forhold, og iverksette politiske og andre relevant tiltak. Under norsk forhandlingsledelse vedtok FNs menneskerettighetsråd våren 2016 en resolusjon til støtte for menneskerettighetsforkjempere, med et særlig fokus på de som arbeider for å fremme økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Resolusjonen ble vedtatt ved avstemning, men det var et klart flertall som stemte for. Menneskeret-

tighetsforkjempere fra ulike deler av verden støttet aktivt opp om forhandlingsprosessen og resultatet.

Innsats for å fremme demokrati og rettsstatsprinsipper ble prioritert, inkludert støtte til utsending av norske eksperter til valgobservasjoner og andre demokratirelaterte oppdrag gjennom Norsk Ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM). Universitetet i Oslo overdro NORDEMs virksomhet til Flyktningshjelpen med virkning fra 31.12.2016. Det strategiske samarbeidet med International IDEA ble videreført. IDEA er en kunnskapsorganisasjon på demokratifeltet som, basert på egne utviklede metoder og analyser, blant annet bidro til Haitis demokratiske overgangsprosess, til utvikling av valglovgivning og styrket kompetanse hos ulike nasjonale valgmyndigheter, blant annet i Myanmar og til videreutvikling av konstitusjonsbyggingen i Nepal. Norge er videre med i European Endowment for Democracy (EED) som eneste ikke-EU-stat i tillegg til Sveits. EED støtter endringsagenter for demokratisk utvikling i EUs sørlige og østlige naboland.

Regjeringen fortsatte å gi klart uttrykk for sin prinsipielle motstand mot dødsstraff overfor enkeltland og gjennom arbeid i internasjonale og regionale organisasjoner. Norge var vertskap for Verdenskongressen mot dødsstraff i Oslo i juni 2016. Dette var et viktig løft for det globale arbeidet mot dødsstraff, og enkelte land varslet konkrete og positive steg i retning avskaffelse, herunder revisjon av straffelovgivning eller støtte til moratorium. Som medlem av en tverregional kjernegruppe, jobbet Norge aktivt for å sikre støtte til FN-resolusjonen om moratorium på bruken av dødsstraff, under høstens generalforsamling. Forhandlingene var krevende, og til tross for at et stort flertall av land støtter resolusjonen, ble teksten svakere enn Norge ønsket.

Regjeringen bidro til at situasjonen for religiøse minoriteter i Midtøsten ble løftet opp på den årlige Wilton Park konferansen i London, der en rekke land og organisasjoner deltar. Norge deltok også aktivt under FNs 9. minoritetsforum i Menneskerettighetsrådet, der minoriteters situasjon under humanitære kriser ble drøftet.

Gjennom samarbeid med en aktør som Minority Rights Group (MRG), er det etablert partnerskap med mer enn 150 relevante frivillige organisasjoner over hele verden. I minoritetsgrupper er ofte kvinner og jenter særlig sårbare. Kjønnsperspektivet er gjennomgående i alle tiltak. Deler av virksomheten ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) er også

finansiert over denne budsjettposten. HL-senterets arbeid har bidratt til økt kunnskap om minoriteters situasjon internasjonalt, med det formål å hindre framtidige folkemord. Både det internasjonale nettverksarbeidet og kunnskapsformidling økte betydelig gjennom 2016. Samarbeidet med HL-senteret omfatter også senterets arbeid for bekjempelse av antisemittisme. Denne innsatsen er finansiert over kap. 100 *Utenriksdepartementet*, post 71 *Diverse tilskudd*.

Et nytt møte i Det internasjonale parlamentariskernettverket for tros- og livssynsfrihet (IPP-FoRB) ble i 2016 finansiert over denne posten. Møtet, som fant sted i Berlin, bidro til å bringe parlamentarikere sammen fra et stort antall land for å utveksle erfaring om arbeidet for tros- og livssynsfrihet.

Utenriksdepartementet har over denne posten i perioden 2014–2016 finansiert oppstarten av et inter-religiøst monitoreringssenter i Nigeria i regi av Kirkenes Verdensråd. Lokale partnere, både kristne og muslimer, har hatt den ledende rollen i administreringen av senteret. Senteret har som formål å sikre at ofre for religionsbasert vold blir hørt og gitt en motivasjon for forsoning. Fokus er særlig satt på kvinner og barn, som er blitt ofre for vold. Senteret, som ble åpnet 19. august 2016, skal også dokumentere og offentliggjøre eksempler på god samhandling mellom religiøse grupper.

Norge fortsatte sin støtte til arbeidet for å sikre at menneskerettighetene også gjelder for seksuelle minoriteter. Opprettelsen av et nytt mandat i FNs menneskerettighetsråd for å bekjempe vold og diskriminering på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet representerer en milepæl i den internasjonale satsingen, som Norge har kjempet for. Gjennom støtte til frivillige organisasjoner, har LHBTI-grupper i flere afrikanske land utviklet nødvendig kapasitet til å inngå i dialog og samarbeid med lokale myndigheter og religiøse ledere om bekjempelse av hatefulle ytringer og vold, som et første steg på veien til inkludering.

Gjennom støtte til Sametinget og Galdu, har Norge bidratt til å styrke urfolks rettigheter i FN, inkludert analyse og redskap for å fremme inkludering av urfolk i oppfølgingen av FNs bærekraftsagenda.

Norge videreførte støtten til flergiverfondet til FNs partnerskap for fremme av rettighetene til

mennesker med nedsatt funksjonsevne (UNPRPD-fondet). Dette har bidratt til å styrke gjennomføring av konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i flere land i Afrika, Asia, Europa, Oseania og Sør-Amerika. De fleste av prosjektene er iverksatt av nasjonale myndigheter i samarbeid med ulike FN-organisasjoner, organisasjoner av personer med nedsatt funksjonsevne og andre relevante aktører. I 2016 fikk fondet meget god omtale i en uavhengig evaluering av UNDPs bidrag til utvikling som inkluderer personer med nedsatt funksjonsevne. Med støtte fra Utenriksdepartementet, har Atlallsalliansen videreført et prosjekt for å inkludere funksjonshemmede i norsk utviklingssamarbeid, blant annet gjennom opplæring av norske frivillige organisasjoner som arbeider i utviklingsland. Det ble også gitt støtte til The World Federation of the Deafblind for å sikre deltakelse fra utviklingsland på organisasjonens styremøte i 2016. Det viktigste resultatet fra møtet var vedtakelse av et konkret samarbeidsprosjekt med International Disability Alliance for å styrke deltakelsen av personer med døvblindhet i demokratiske prosesser.

Norge spilte en sentral rolle i arbeidet med næringsliv og menneskerettigheter i FN og samarbeidet også med flere internasjonale organisasjoner om operasjonalisering av FNs veiledende prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter. Ulike tiltak knyttet til næringslivets forhold til menneskerettighetene ble også støttet under denne posten.

Støtte til ILOs arbeid i Tunisia har styrket trepartssamarbeidet og dannet grunnlag for en sosial kontrakt som skal fremme landets økonomiske utvikling og bidra til politisk stabilitet. Gjennom utvikling av partenes kapasitet og rolleforståelse, er det oppnådd en bedre forståelse av behov for økonomiske reformer og omstrukturering som kan fremme et anstendig arbeidsliv og bærekraftige bedrifter.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 350 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 51,7 mill. kroner fra 2017, som tilrettelegger for en betydelig styrking av innsatsen for religiøse minoriteter og til arbeidet for ytringsfrihet.

Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	390 395	415 900	435 900
71	ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	184 416	175 000	350 000
72	Globale sikkerhetsutfordringer, <i>kan overføres</i>	167 874	179 700	207 000
73	Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	305 299	365 500	415 500
74	Sikkerhetssektorreform (SSR) og fredsoperasjoner, <i>kan overføres</i>			87 700
75	Utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>			10 000
	Sum kap. 0164	1 047 984	1 136 100	1 506 100

Merknader til tabellen: Fra 2018 er bevilgninger på tidligere post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning delt i tre poster, post 72 Globale sikkerhetsutfordringer, ny post 74 Sikkerhetsreform (SSR) og fredsoperasjoner og ny post 75 Utvikling og nedrustning

Fred, sikkerhet, demokrati og respekt for menneskerettigheter er grunnleggende forutsetninger for sosial og økonomisk utvikling. I land med konflikt og svakt styresett har utvikling dårlige kår, og de fleste sårbare stater vil ha store utfordringer i arbeidet med å nå FNs bærekraftsmål.

Vi står i dag overfor et endret konfliktbilde. Konfliktene er blitt flere og mer komplekse. De fleste væpnede konflikter i dag er interne. Samtidig kan disse konfliktene spre seg til naboland og svekke stabiliteten i hele regioner. Dagens konflikter kjennetegnes ofte av svært vanskelige sikkerhetssituasjoner, svake statsstrukturer, et komplekst aktørbilde og grove overgrep mot sivilbefolkningen. Voldelige konflikter representerer dermed en alvorlig trussel mot staters utvikling. Konfliktene rammer ofte kvinner og menn ulikt og fratrar barn en trygg oppvekst, skolegang, tilgang på helsetjenester og et grunnleggende velferdsnivå.

Flere av truslene som beskrives i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom (Sikkerhetsmeldingen)* er blitt mer komplekse og økt i omfang siden meldingen ble lagt frem. Globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og trusler i det digitale rom forårsaker og forsterker sårbarhet. De utnytter mangelen på territoriell kontroll, undergraver forsøk på å bygge rettsstat og forsterker korrupsjon. Vi har erfart at tiårs arbeid raskt kan legges i grus, og at voldelige

ekstremister og organisert kriminalitet undergraver arbeid for fredelige løsninger og utvikling.

Regjeringen mener det er viktig å støtte tiltak som kan forebygge og møte globale sikkerhetsutfordringer. På bakgrunn av trusselbildet og behovet for økt kunnskap om hvordan denne typen sikkerhetsutfordringer bør håndteres, vil Regjeringen trappe opp de to bistandsprogrammene som ble etablert i *Sikkerhetsmeldingen*. Programmene retter seg henholdsvis mot terrorisme og voldelig ekstremisme og mot organisert kriminalitet og ulovlig handel. Samlet innsats foreslås økt til totalt 207 mill. kroner, fra 44,2 mill. kroner i 2016.

Menneskesmugling i regi av kriminelle nettverk bidrar til migrasjon som destabiliserer regioner og øker presset på Europa. Smugling og handel med illegale varer som våpen, narkotika og teknologi knyttet til masseødeleggelsesvåpen florerer i områder hvor myndighetene har svak vilje eller evne til å utøve kontroll og hvor internasjonale overvåkingsorganer ikke når frem.

FN er den viktigste internasjonale organisasjonen i arbeidet for å skape en fredeligere verden. Mens FNs politiske kontor (UNDPA) har utviklet viktig internasjonal meklingskompetanse og spiller en sentral rolle i mange krevende konflikter. FNs kontor mot narkotika og kriminalitet (UNODC) er særlig viktig i arbeidet mot globale sikkerhetsutfordringer.

Det er betydelige variasjoner i graden av demokratisk sikkerhet på tvers av regioner, men i så godt som alle land finnes utfordringer. Å styrke svake institusjoner er vesentlig for å befeste

demokrati og legge til rette for næringsutvikling. Det er behov for å støtte det sivile samfunn og andre krefter som arbeider for å fremme demokrati, rettssikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettighetene. I dette arbeidet spiller også regionale organisasjoner, som Den europeiske Union (EU), Den afrikanske union (AU), Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), samt NATO viktige roller.

Norge er en pådriver for internasjonal fred og stabilitet og samarbeider tett med internasjonale organisasjoner for å løse konfliktsituasjoner. I en rekke konflikter er imidlertid ikke FN eller andre internasjonale organisasjoner i stand til å mobilisere tilstrekkelige ressurser, eller deres involvering er ikke ønsket. Det er derfor viktig at også enkeltland bidrar. Norge har en selvstendig rolle i noen prosesser, og støtter andre aktørers virksomhet i andre.

Et ustabilt Vest-Balkan er et ustabilt Europa. Norge foreslår derfor å doble bistanden til Vest-Balkan for 2018 for å bidra til økt stabilitet og utvikling gjennom støtte til landenes reformprogrammer for å styrke rettsstatene, bidra til økonomisk fremgang og samarbeid i regionen.

Post 70 Fred og forsoning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Konflikt er blant de fremste hindre for utvikling. Samtidig utgjør ustabile stater en alvorlig trussel mot vår globale sikkerhet. Støtte til land i og etter konflikt utgjør derfor en viktig del av norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Dette gjenspeiles blant annet i Regjeringens økte innsats i sårbare stater.

Uløste politiske motsetninger resulterer ofte i vold og store menneskelige lidelser. Samtidig er mange av de globale sikkerhetsutfordringene resultat av at stater mister kontrollen over eget territorium og grenser. Gjennom vårt freds- og forsoningsarbeid støtter vi lokale, regionale og internasjonale anstrengelser for å skape varige politiske løsninger. Målet er å endre noen av de underliggende årsakene til konflikt.

Mens antallet konflikter i verden var synkende fra det høye nivået rett etter den kalde krigens slutt og frem til for få år siden, viser de senere års utvikling igjen en økning i antallet væpnede konflikter, blant annet i kjølvannet av den arabiske våren. Responsen på en slik trend bør være et enda sterkere fredsengasjement fra det internasjonale samfunn inkludert Norge.

Den norske rollen som tilrettelegger i ulike freds- og forsoningsprosesser, og som støttespiller

for andre aktører inkludert FN, har vært et viktig element i norsk utenrikspolitikk siden tidlig på 1990-tallet. Den konkrete innretningen av Norges engasjement i ulike freds- og forsoningsprosesser vil avhenge blant annet av situasjonen i det aktuelle landet, hva partene ønsker, hva andre internasjonale aktører gjør samt en vurdering av norske forutsetninger og fortrinn. Norsk engasjement vil alltid være rettet inn mot de områder der vi kan utgjøre en forskjell.

I enkelte tilfeller kan Norge, etter ønske fra partene i en konflikt, legge til rette for samtaler om mulige fredsløsninger og om hvordan krigens lidelser kan reduseres og folkeretten respekteres. For øyeblikket har Norge en rolle som offisiell tilrettelegger i fredsprosessene i Colombia og på Filippinene. Ansvaret for å forebygge konflikt og bygge fred ligger alltid hos de involverte partene, men Norge kan bistå med råd og ekspertise eller støtte opp om en politisk prosess gjennom prosjekter som bygger kapasitet og eierskap hos lokalbefolkningen. Hovedregelen i norsk freds- og forsoningsengasjement er at Norge samarbeider med andre aktører. Norge støtter FNs innsats for fred og forsoning. Det gis også støtte til en rekke såkalte Track II-aktører for tilrettelegging for uoffisielle og uformelle samtaler mellom individer eller grupper i ulike fredsprosesser.

Aktiv deltakelse fra kvinner er nødvendig for å løse konflikter og skape varig fred. I Regjeringens *Handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet* (2015–2018) legges det særlig vekt på at kvinner bør være representert ved forhandlingsbordet og i den bredere fredsprosessen, slik at hele befolkningen får innflytelse og eierskap til de politisk fremforhandlede løsningene. Norge vil også jobbe for at kjønnsperspektivet ivaretas i fredsavtaler og fredsprosesser. Norge støtter lokale, regionale og internasjonale aktørers arbeid for kvinner, fred og sikkerhet.

Fred- og forsoningsarbeid krever langsiktighet. Dette er utfordrende når resultatene av innsatsen skal måles. Regjeringen legger vekt på å samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser, blant annet for å gjøre det enklere å måle resultater.

De midlene Regjeringen stiller til disposisjon for freds- og forsoningsformål skal være fleksible. Strategisk og spisset bruk av bistandsmidler gjør det mulig å støtte forhandlingsprosesser og samtidig bygge opp under fredsløsninger gjennom tiltak som blant annet overvåkingmekanismer for våpenhviler, bidrag til minerydding eller andre til-litsbyggende tiltak. Freds- og forsoningsarbeidet forbindes med engasjement i vanskelige proses-

ser preget av betydelig usikkerhet og politisk risiko. Samtidig arbeides det for å redusere risikoen gjennom tett oppfølging og kontroll. Utbetalingene kanaliseres bl.a. gjennom norske og internasjonale organisasjoner og institusjoner, FN-systemet samt til internasjonale overvåkingsmekanismer. Tilskuddene gis som engangsbidrag og rammeavtaler, i hovedsak som støtte til konkrete programmer og prosjekter samt til norsk tilretteleggende innsats.

Mål

- Hindre, dempe og løse væpnet konflikt, for å redde liv og bidra til utvikling
- Støtte fredelig og demokratisk samfunnsutvikling

Satsingsområder i 2018

- Bringe stridende parter sammen og bevege dem mot politiske avtaler. Dette innebærer videreføring av norsk engasjement som offisiell tilrettelegger i fredsprosesser på Filippinene og i Colombia. Samtidig er vi involvert i ulike fortrolige prosesser i forsøk på å etablere politiske spor som skal lede frem til varige fredsavtaler.
- Støtte gjennomføringen og konsolideringen av fredsavtalen mellom regjeringen og FARC i Colombia, med særlig vekt på arbeidet med integrering av tidligere FARC-medlemmer. Videreføre tilretteleggerrollen i forhandlingene mellom regjeringen og geriljabevegelsen ELN.
- Støtte dialoginitiativ, stabiliseringstiltak, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak i land i overgang, inkludert Afghanistan, Myanmar, Syria/Irak, Libya, Mali, Nigeria og i land på Afrikas Horn.
- Videreutvikle spisskompetanse på spørsmål knyttet til overgangsrettferdighet og våpenhvile og våpenhvileavtaler, demobilisering og reintegrering, blant annet gjennom erfaringsinnhenting i prosesser der Norge selv deltar.
- Følge opp Sikkerhetsrådsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet i alt freds- og forsoningsarbeid. Særlig følge opp Regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet vedrørende fredsprosesser og fredsforhandlinger.
- Samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser og kunnskap om trender i internasjonal konfliktløsning.

- Sikre utvikling av bredere norsk kompetanse innen freds- og forsoningsfeltet, blant annet gjennom støtte til NOREF.
- Bidra til norsk kompetanse på fredsforskning, gjennom samarbeid mellom norske og internasjonale forskningsinstitusjoner.
- Støtte FN og regionale organisasjoners kapasitet innen meglings og konfliktløsning.

Rapport 2016

Bidrag i fredsprosesser, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak

I *Colombia* var inngåelsen av fredsavtalen mellom regjeringen og geriljaen FARC-EP i november 2016 en historisk begivenhet som satte punktum for mer enn 50 års konflikt mellom de to partene. De formelle forhandlingene hadde da pågått siden høsten 2012 da de startet i Norge. Som tilrettelegger har Norge bidratt med tillitsbygging og bistått med innspill og ekspertkompetanse under hele forhandlingsperioden. Fredsavtalen måtte revideres etter at den ble avvist med knapp margin ved folkeavstemning 3. oktober 2016, før den ble godkjent av Kongressen 30. november samme år. Avtalen har høstet internasjonal anerkjennelse for blant annet sin sterke vektlegging av ofrenes rettigheter og innovative løsninger med hensyn til overgangsrettferdighet. Overgangsrettferdighet var også et prioritert innsatsområde for Norge i fredsprosessen, i tillegg til kvinners deltakelse og arbeidet med antipersonellminer. Fred- og forsoningsmidler ble kanalisert til norske, colombianske og internasjonale organisasjoner, herunder FN-organisasjoner, med aktiviteter innenfor disse områdene og med fokus på fredsbygging, menneskerettigheter og tiltak for konfliktens ofre og deres rettigheter. Når det gjelder fredsprosessen mellom regjeringen og geriljabevegelsen ELN, kunngjorde partene 30. mars 2016 at de etter mer enn to år med konfidensielle samtaler var kommet frem til en dagsorden for å starte formelle forhandlinger. Norge deltok som tilretteleggerland fra starten av i denne prosessen, og ble bedt om å fortsette som tilrettelegger også i den formelle fasen. Det tok imidlertid nesten ett år før de formelle forhandlingene mellom partene kom i gang.

Innsats for å bidra til en fredsprosess i *Afghanistan* mellom den afghanske regjeringen og opprørsgruppen forble prioritert. Arbeidet tok form av aktiv dialog, og nettverks- og påvirkningsarbeid opp mot partene i konflikten og andre relevante internasjonale aktører. Det var gjennom året en stadig økende internasjonal enighet om behovet

for en politisk løsning, og Norge bidro til viktige skritt mot en fredsprosess. Samtidig forble utfordringene mange, heriblant et stadig mer kompleks regionalt og internasjonalt bakteppe. Ved årets utgang var det fremdeles ingen fredsprosess tydelig i sikte. Samarbeidet med den afghanske regjeringen og andre afghanske politiske og sivilsamfunnsaktører forble nært, og norsk kunnskap og vurderinger var etterspurt fra afghansk hold og internasjonalt. Norge opprettholdt et særskilt fokus på viktigheten av kvinners deltagelse i politiske prosesser, inkludert en fremtidig fredsprosess.

Norge videreførte sitt fredsengasjement på *Filippinene*, først og fremst gjennom tilretteleggerrollen i fredsprosessen mellom myndighetene (GPH) og kommunistbevegelsen, representert ved National Democratic Front of the Philippines (NDFP). Rodrigo Duterte vant presidentvalget i mai 2016 og tok umiddelbart initiativ til uformelle, sonderende samtaler mellom partene i Oslo i juni 2016, med Norge som tilrettelegger. Dette førte til at fredsforhandlingene ble formelt gjenopptatt i august, etter fem års stillstand. Partene ble enige om å akselerere fredsprosessen og inngikk unilaterale, uavgrensede våpenhviler. En ny forhandlingsrunde ble holdt i Oslo i oktober 2016. Det viktigste agendapunktet var sosiale og økonomiske reformer, men partene la også vekt på løslatelse av politiske fanger og inngåelse av bilateral våpenhvile. Norge tilrettela og var vert for forhandlingene, bidro til tillitsbygging mellom partene og bisto med innspill og ekspertkompetanse. Etter at det ble inngått en fredsavtale mellom den filippinske regjeringen og Moro Islamic Liberation Front (MILF) våren 2014, har Norge hatt en ledende rolle i den uavhengige mekanismen for avvæpningen av bevegelsen på Mindanao. Norske representanter deltok også i det internasjonale overvåkningsorganet International Monitoring Team (IMT) og avvæpnings- og demobiliseringsmekanismen International Decommission Body (IDB).

I *Myanmar* videreførte Norge en betydelig støtte til fredsprosessen. Norge var aktivt engasjert i etableringen av støttemekanismer rundt fredsprosessen. Dette inkluderte etableringen av Joint Peace Fund (JPF), hvor Norge ble med i styret og bidro med finansiering. I tillegg ble det gitt støtte til etableringen av en finansieringsmekanisme rundt våpenhvileovervåkingen (JMC) som FN leder. En rekke sivilsamfunnsaktører fikk støtte til å bygge sin kapasitet til å delta aktivt i fredsprosessen. Det ble delt norske erfaringer fra

fredsprosesser med en rekke aktører, inkludert besøk til Norge av flere delegasjoner fra både militæret, de etniske gruppene samt en egen kvinndelegasjon. Viktig for alle besøkene var eksponering og deling av norske erfaringer fra fredsprosesser. Den bredere støtten til demokratiseringsprosessen ble videreført, blant annet gjennom å videreføre støtten til arbeidet til den tidligere Oslo-baserte eksilmediestasjonen Democratic Voice of Burma (DVB) som nå er lovlig registrert i Myanmar og som har fått en midlertidig kringkastingslisens. DVB er nå etablert som en viktig medieaktør i Myanmar.

I *Syria* herjet krigen med uforminsket styrke gjennom 2016. Norge videreførte støtte til lokale dialogprosjekter med fokus på forsoning og tiltak som styrker mulighetsrommet for en politisk prosess. Forhandlingene om et politisk spor ble gjenopptatt i Genève, og Norge fortsatte den politiske og økonomiske støtten til FN's spesialutsending til Syria, Staffan de Mistura, og hans bestrebelser for å føre partene sammen i fredsforhandlinger. Norge ga også økonomisk støtte til innovative Genève-strukturer gjennom opprettelsen av Women's Advisory Board og Civil Society Support Room, som skal fungere som konsultasjonsmekanismer for FN's spesialutsending og sikre at kvinner og representanter for sivilsamfunn deltar aktivt under fredsforhandlingene. Det var første gang denne typen strukturer er etablerte i tilknytning til en FN-ledet fredsprosess. Arbeidet med å tilrettelegge for deltakelse fra sivilsamfunn gjøres primært gjennom NOREF, Senter for internasjonal konfliktløsning.

I *Irak* fortsatte Norge arbeidet med å tilrettelegge for kontakt mellom religiøse ledere på tvers av de sekteriske skillelinjene. Man forsterket og videreutviklet arbeidet med den hovedsakelige sunniarabiske opposisjonen. Målsettingen er å bidra til et mer inkluderende politisk klima hvor landets ulike politiske, sekteriske og etniske grupper i større grad tar del i styringen av landet i samarbeid med myndighetene i Bagdad.

I *Somalia* var Norge en støttespiller for politisk stabilisering og styrking av nasjonale og regionale institusjoner. Norge støttet forsoningsarbeid på grasrotnivå i flere deler av landet, med vekt på å inkludere kvinner. Stabiliseringstiltak i de nylig frigjorte områdene tidligere kontrollert av Al Shabaab ble prioritert, blant annet oppføring av gatelys. Gatelysene har bidratt til større sikkerhet og trygghet for sivilbefolkningen.

Støtte til oppfølging av innsats knyttet til kvinner, fred og sikkerhet

I tråd med sikkerhetsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet arbeides det systematisk med å sikre best mulig deltakelse og innflytelse av kvinner i alle freds- og forsoningsprosesser der Norge bidrar. I fredsprosessen mellom FARC og regjeringen i Colombia bistod Norge underkommisjonen for kvinner og likestilling med ekspertbistand og innspill. Norsk støtte bidro også til at kvinnettverk i Colombia fikk anledning til å presentere sine synspunkt direkte til forhandlingsdelegasjonene i Havanna. Støtten til Women's Advisory Board tilknyttet fredsforhandlingene for Syria i Genève bidro til å sikre kvinners bidrag til forhandlingene.

Det ble også gitt støtte til norske og internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoners innsats knyttet til kvinner, fred og sikkerhet i blant annet Afghanistan, Sri Lanka og Colombia.

Det nordiske nettverket for kvinnelige fredsmeklere ble presentert i FN våren 2016. Den norske delen av dette nettverket delte norske erfaringer om fredsprosesser, blant annet i Sør-Afrika, på Kypros og med besøkende delegasjoner fra land i konflikt.

Støtte til overgangsrettferdighet

Overgangsrettferdighet er en sentral prioritering i det norske freds- og forsoningsengasjementet. Støtte til organisasjoner og aktører som arbeider for å fremme menneskerettighetene i konfliktsituasjoner og etter at konflikter er løst ble opprettholdt. Samtidig ivaretas denne prioriteringen gjennom støtte til aktiviteter i de konkrete freds- og forsoningsprosessene der Norge er engasjert. Overgangsrettferdighet var et prioritert innsatsområde for norsk støtte til fredsprosessen i Colombia, med særlig fokus på ofrenes rettigheter.

Styrking av FNs innsats på fred- og forsoningsområdet

Støtte ble gitt til FNs Mediation Support Unit (MSU). Gjennom støtten til MSU bidrar Norge til å styrke FNs operative evne innenfor fred og forsoningsområdet.

Norsk støtte til MSU i 2016 inkluderte videreføring av en beredskapsstyrke innen meklingsfeltet, som nå forvaltes gjennom UNOPS. Beredskapsgruppen som helhet har vært involvert i over 50 prosesser og initiativ over hele verden og

er brukt av generalsekretærens spesialutsendinger, politiske og fredsbevarende operasjoner, FNs stedlige representanter og regionale organisasjoner. I tillegg støttes generalsekretærens spesialutsendinger direkte i enkelte tilfeller, inkludert i Libya. Norge støtter også UN Womens aktiviteter knyttet til inkludering av kvinner i fredsprosessen, blant annet i Syria.

Støtte til systematisering av erfaringer, forskning og utredning på fred- og forsoningsområdet

Forskning og utredning med direkte operativ relevans er viktig for å sikre en best mulig faglig forankring av det norske fredsengasjementet. Hovedmålet for støtten er økt kunnskap og forståelse av konfliktløsning og freds- og forsoningsprosesser i Norge og internasjonalt.

Hoveddelen av forskningsmidlene gikk til norske forskningsinstitusjoner til norsk kompetanseoppbygging på fred- og forsoningsområdet. Rammeavtaler med ledende internasjonale forskningsinstitusjoner gir kunnskap og nettverk og bidro til samarbeid, ikke bare mellom norske og internasjonale forskningsmiljøer, men også mellom norske forskningsinstitusjoner og forskningsinstitusjoner i sør.

Støtten til NOREF anses som et viktig bidrag til styrkingen av norsk kunnskap og kompetanse om mekling og konfliktløsning.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 435,9 mill. kroner. Dette er en økning på 20 mill. kroner fra 2017. Innenfor økningen prioriteres støtte til fredsprosessen i Colombia.

Post 71 ODA-godkjente land på Balkan, kan overføres*Situasjonsbeskrivelse*

Stabiliteten på Balkan er skjør, og oppnådde fremskritt er reversible. Den svake økonomiske utviklingen, omfattende korrupsjon, organisert kriminalitet, de store sosiale forskjellene internt i landene sammenlignet med EU-området, den høye arbeidsledigheten og svake rettsstater bidrar til at nasjonale, sosiale og politiske spenninger internt i en del av landene holdes ved like og i enkelte tilfeller styrkes. Sammen med at det fortsatt er uavklarte spørsmål mellom flere av landene kan dette sette stabiliteten i fare. Det finnes interne og eksterne aktører som ser seg tjent med en slik utvikling. For å bidra til stabilisering og ny frem-

gang på Vest-Balkan vil Regjeringen øke engasjementet og doble bistanden.

Alle landene har omfattende reformprogrammer. Det er nødvendig med internasjonal støtte for å omsette reformprogrammene til praktisk politikk. Alle landene ønsker medlemskap i EU og tettere samarbeid med NATO. Reformprogrammene inngår som en del av tilpasningen til et tettere samarbeid i EU. Økt økonomisk og politisk samarbeid mellom landene er en forutsetning for politisk stabilitet og økonomisk vekst. Rettsoppgjørene etter konfliktene på 1990-tallet pågår fortsatt. Det er fortsatt et betydelig antall flyktninger og internt fordrevne fra konfliktene som ikke har fått avklart sin situasjon.

Overenskomsten mellom EU og Tyrkia, og stengningen av Balkan-ruten reduserte drastisk antall migranter og flyktninger som ankom området i siste halvdel av 2016. Det er fortsatt en viss tilstrømning av migranter og flyktninger til enkelte av landene på Vest-Balkan. Mottak og integrering av disse er en utfordring.

Under den tysk-ledede forsterkede innsatsen på Vest-Balkan (Berlinprosessen) ble det i 2017 tatt flere initiativer for å øke reformtakten og investeringene samt styrke det regionale samarbeidet.

Albania fikk status som kandidatland til EU i juni 2014, men forhandlinger har ennå ikke startet. Albania spiller en viktig rolle i stabiliseringen av regionen.

Etter mange års stillstand i integrasjonsprosessen med EU, skiftet EU strategi i 2014 fra krav om innfrielse av formell lovgivning og forvaltningsstrukturer til fokus på sosioøkonomiske reformer. *Bosnia-Hercegovinas* stabiliserings- og assosieringsavtale med EU trådte i kraft 1. juni 2015 og søknad om medlemskap ble overlevert 15. februar 2016. Det har vært en viss fremgang i landets reformprogram, men grunnleggende utfordringer gjenstår, bl.a. effektiv samordning på statsnivå.

Stabiliserings- og assosieringsavtale med EU trådte i kraft 1. april 2016. *Kosovo* har med dette et kontraktmessig forhold til EU. Villkårene for å få visumfrihet til Schengen er nær ferdigstilt. Fem EU-land har ikke anerkjent staten Kosovo. Normaliseringsprosessen med Serbia, der store utfordringer fortsatt gjenstår, er en viktig forutsetning for integrasjonsprosessen. Spesialdomstolen for Kosovo ble etablert i 2017 og lokalisert til Haag. Domstolen har mandat til å dømme i forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og annen alvorlig kriminalitet under kosovisk lov som skal ha skjedd mellom 1998–2000. NATOs KFOR-styrke er fortsatt viktig.

Makedonia er fortsatt preget av den dype politiske krisen med bl.a. påstander om korrupsjon og valgfusk etter den omfattende avlyttingssaken. Det ble avholdt valg i desember 2016. Først sommeren 2017 kom en ny regjering på plass. *Makedonia* er fortsatt polarisert og splittet langt politiske og etniske skillelinjer. Disse splittelsene gjør det usikkert om nødvendige reformer blir vedtatt og kan gjennomføres. Medlemskap i EU og NATO er uaktuelt i lys av navnestriden med Hellas.

Montenegro startet forhandlinger om medlemskap i EU i 2012. Montenegro ble medlem av NATO i mai 2017. Rettsoppgjør etter et påstått kupp- og attentatforsøk høsten 2016 pågår fortsatt.

Serbia åpnet forhandlinger med EU i januar 2014. De første kapitlene ble åpnet på slutten av 2015. Styrking av rettsstaten er et sentralt element i Serbias reformprogram og en forutsetning for medlemskap i EU. Forholdet til Kosovo er ennå ikke normalisert. Serbias president tok i 2017 initiativ til et omfattende nasjonalt rådslag for å avklare de grunnleggende utfordringene som landet står overfor. Forholdet til Kosovo vil stå sentralt i denne rådslagningen. Serbia har en nøkkelrolle for utviklingen og stabiliteten i hele regionen, samtidig som landet blir sterkt påvirket av utviklingen i regionen for øvrig.

Mål

Bevilgningen på posten skal bidra til utvikling av rettsstat og stabilitet. I dette er euroatlantisk integrasjon et viktig virkemiddel.

Norsk innsats skal støtte denne prosessen. Den økonomiske krisen tilsier fortsatt stor vekt på økonomisk utvikling i den norske bistanden til alle landene.

For 2018 foreslås følgende prioriteringer:

- Styrket samarbeid i regionen, også med land som er med i EU, gjennomføring av rettsoppgjør og forsoning
- Sosio-økonomisk utvikling, herunder økonomisk vekst og konkurransekraft, miljø, klima og energi, og inkludering av marginaliserte grupper.
- Godt styresett, herunder rettsstatsutvikling, forsvarssektorreform, sivilt samfunn og media, minoriteter, og bekjempelse av korrupsjon og organisert kriminalitet.

Hensyn til kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø, anti-korrupsjon og menneskerettigheter vektlegges i alle prosjekter. Etniske og andre minoriteter, kvinner, barn og unge er sær-

lige målgrupper i arbeidet. Innsatsen på Vest-Balkan skal også bidra til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Regjeringen vil arbeide videre for økt konsentrasjon og resultatoppfølging i porteføljen.

Utfordringene på Vest-Balkan er grensekryssende og delvis regionale. Det legges derfor opp til bistand til alle seks landene. Fokus vil være forskjellig fra land til land, avhengig av de konkrete utfordringene. Bevilgningen vil bli fordelt på landspesifikke programmer/prosjekter og grensekryssende programmer/prosjekter. Bosnia-Hercegovina, Kosovo og Serbia vil fortsatt være de største enkeltmottakerne. Det legges opp til relativt størst økning av engasjementet i Makedonia.

Midler fra posten vil bli benyttet til å finansiere sekonderinger gjennom NORDEM ved at personell med relevant spesialkompetanse, hovedsakelig innen menneskerettigheter og demokrati, stilles til rådighet for internasjonale organisasjoner basert på Regjeringens utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer.

Rapport 2016

På grunn av omdisponeringer i det overordnede norske bistandsbudsjettet som fulgte migrasjonskrisen høsten 2015 og våren 2016, ble budsjettet til Vest-Balkan halvert i 2016. Store, flerårige avtalemessige forpliktelser, spesielt i Bosnia-Hercegovina og Kosovo, medførte at det ble inngått få nye samarbeid. Støtten til sivilt samfunn ble redusert. Den planlagte oppfølgingen av programmet innen høyere utdanning, forskning og innovasjon (HERD) ble ikke gjennomført på grunn av budsjettrestriksjoner.

For å imøtegå økningen i antall migranter og flyktninger som ankom Europa via Balkan-ruten i 2015, fortsatte Norge å støtte kapasitetsbyggings tiltak i Serbia og Makedonia på migrasjonsfeltet. Innenfor de prioriterte innsatssektorene har bidrag til landenes tilpasning til EU-standarder stått sentralt.

Demokratisk styresett og institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene

Det har blitt levert konkrete resultater innen grunnleggende statsfunksjoner som eiendomsregistrering, adresseregister og kartproduksjon. Det pågår arbeid for å effektivisere, skape større grad av uavhengighet og transparens i domstolene og domstolsadministrasjonene i Bosnia-Hercegovina og Kosovo, og gjennom grensekryss-

sende, regionalt samarbeid. Fremdriften i Kosovo ble gjennomgått og ansett som god. Norsk støtte var sentralt i opprettelsen av Spesialdomstolen for Kosovo.

NATOs integritetsarbeid i Bosnia-Hercegovina, Kosovo og Montenegro ble prioritert, gjennom bidrag til omstilling, åpenhet og sivil kontroll av forsvarssektoren. Nye områder ble ryddet for miner i Bosnia-Hercegovina.

Økonomisk utvikling og økt sysselsetning gjennom næringsutvikling, forskning, innovasjon og utdanningstiltak

Norge har fortsatt å støtte næringsrettede kompetansemiljøer som bistår utvikling av ny virksomhet og bedriftsetableringer. Gjennom Investeringsfasiliteten for Vest-Balkan (WBIF) og støtte til multilaterale programmer i Verdensbanken/International Finance Corporation (IFC) har en rekke nærings-, industri-, energi- og infrastrukturtiltak i regionen fått ny kapitaltilførsel. WBIF er blitt et av de viktigste instrumentene for å sikre en bærekraftig utvikling på Vest-Balkan. Hovedformålet til WBIF er å utløse større investeringer innenfor energi, transport, miljø og sosial sektor. Norge er største bilaterale bidragsyter til denne investeringsmekanismen og har så langt bidratt med om lag 100 mill. kroner.

Utvikling av en bærekraftig energisektor der miljø- og klimakrav ivaretas

I tillegg til støtten gjennom WBIF gikk norsk støtte til regelverksutvikling i energisektoren og forberedelser til opprettelse av kraftbørser samt samarbeid om miljø, miljøforvaltning og vern av nasjonalparker.

Sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter, forsoningstiltak

Norsk bistand har gått til å sikre minoriteters rettigheter, inkludert rom og returnerte flyktninger, samt til tilrettelegging for økt kontakt mellom folkegrupper og mellom myndigheter blant annet gjennom regionale samarbeidstiltak og integrert utdanning. Arbeid for å identifisere savnede personer, bygge myndighetenes kapasitet og utvikle lovverk for å sikre familienes rettigheter har blitt videreført.

Forebygging av vold mot kvinner og barn og sikring rettigheter for denne målgruppen ble videreført. Menneskerettighetsorganisasjoner har fått støtte til sitt arbeid og kapasitetsutvikling. Norsk

bistand har gått til uavhengig media, opplæring av unge og sivilsamfunnsutvikling.

Norge har støttet sentrale internasjonale organisasjoners arbeid som Høyrepresentantens kontor (OHR) i Bosnia-Hercegovina og (EULEX) i Kosovo. Norge har videre sekondert personell gjennom NORDEM til EULEX og OSSEs sendelag. Norge har støttet det regionale samarbeidsrådet (RCC) og RACVIAC som jobber regionalt på sikkerhetsområdet i Sørøst Europa.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 350 mill. kroner, en økning på 175 mill. kroner fra 2017. Regjeringen prioriterer økt regionalt samarbeid, sosioøkonomisk utvikling, fremme av godt styresett og demokrati, og overholdelse av internasjonale forpliktelser for satsningen på Vest-Balkan.

Post 72 Globale sikkerhetsutfordringer, kan overføres

Fra 2018 er denne posten delt i tre poster, jf. forslag til ny post 74 *Sikkerhetsreform (SSR) og fredsoperasjoner, kan overføres* og ny post 75 *Utvikling og nedrustning, kan overføres* på dette kapitlet. Rapportering for disse formålene for 2016 fremgår av nye postomtaler.

Under denne posten bevilges det fra 2018 midler til globale sikkerhetsutfordringer.

Situasjonsbeskrivelse

Globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og trusler i det digitale rom utgjør en økende utfordring for global stabilitet, sikkerhet og utvikling. Dette var noe av bakgrunnen for at Regjeringen i 2015 la frem *Sikkerhetsmeldingen*. Som oppfølging av meldingen foreslås en betydelig opptrapping av budsjettet for de to bistandsprogrammene mot terror og voldelig ekstremisme, og organisert kriminalitet og ulovlig handel, fra om lag 76 mill. kroner i 2017 til totalt 207 mill. kroner i 2018.

Terrortrusselen har tiltatt. Den rammer ikke bare Europa, men også utviklingsland. Dette kan bidra til å destabilisere land og regioner. Siden 2015 har verdenssamfunnet også vedtatt nye utviklingsmål som ser sikkerhet og utvikling i sammenheng. FN spiller en stadig viktigere rolle i det internasjonale arbeidet mot terrorisme, særlig gjennom FNs globale anti-terrorstrategi og arbeidet mot voldelig ekstremisme. FNs nye generalsekretær har satt i gang en reformprosess og eta-

blert et nytt anti-terrorkontor, UN Office for counter terrorism (UNOCT). FNs regionale arbeid styrkes.

Organisert kriminalitet forblir en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper. Aktiviteten til kriminelle nettverk er viktige drivkrefter i lokale og regionale konflikter og bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier. Manglende kontroll gjør at kriminelle kan operere på tvers av grenser og søke tilhold der risikoen er lavest. Profitt fra smugling og kampen om kontroll over smuglerruter forsterker konflikter og skaper sårbare stater.

Utviklingslands evne og kapasitet til å håndtere alvorlige cyberhendelser og sikre kritisk digital infrastruktur har stor betydning for global cybersikkerhet, internasjonalt samarbeid og økonomisk utvikling.

Bevilgningen omfatter tiltak som støtter opp under utviklingslands evne til å forebygge og bekjempe globale sikkerhetsutfordringer med særlig fokus på sårbare stater og regioner i Nord-Afrika/Sahel/Afrikas Horn, Midtøsten og Sentral-Asia.

Mål

- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og møte globale sikkerhetsutfordringer
- Forebygge radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av konflikt, vold og sårbarhet
- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet og ulovlig handel
- Styrke utviklingslands evne til å håndtere digitale trusler og beskytte egen kritisk digital infrastruktur
- Utvikle og styrke sikkerhets- og justissektoren, særlig innrettet mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og ikt-sikkerhet

Rapport 2016

I 2016 ble det etablert to bistandsprogrammer mot henholdsvis organisert kriminalitet og ulovlig handel og forebygging av radikaliserings-, voldelig ekstremisme og terrorisme. Samlet innsats i 2016 var 46,2 mill. kroner.

Samarbeid med Interpol og UNODC har stått sentralt i arbeidet mot organisert kriminalitet. Departementet har i 2016 lagt vekt på tiltak som bidrar med analyse og strategiske råd til FN og enkeltland om hvordan multi- og bilateral innsats best kan innrettes. Videre ble det lagt vekt på å

styrke kunnskapen om hvilken rolle kriminelle nettverk spiller i lokale og regionale konflikter og i hvilken grad de finansierer terror, forårsaker sårbarhet, flukt og migrasjon. Det ble gitt støtte til analytisk arbeid i regi av Globale Initiative against Transnational Organized Crime og Rhipito – Norsk senter for globale analyser.

Arbeidet med å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme ble høyt prioritert i 2016. Økningen i antall terrorangrep i Europa er bekymringsfull, og det er økt oppmerksomhet om den langsiktige trusselen som returnerte fremmedkrigere representerer.

Det ble gitt støtte til ungdomsnettverket YouthCAN, nettverket Sterke byer og Women's Alliance for Security Leadership (WASL). Støtten til de to førstnevnte ble gitt gjennom Institute for Strategic Dialogue (ISD).

Under FNs generalforsamling i 2016 lanserte Statsministeren en ny dialogplattform, mellom kvinnealliansen mot voldelig ekstremisme (WASL) og beslutningstakere på høyt nivå fra nasjonalstater og FN. Målet er at kvinner som opplever voldelig ekstremisme og kjemper for fred, skal bli hørt av dem som tar avgjørelser. Plattformen kalles Global Solutions Exchange. Flere møter er avholdt i året som er gått, og plattformen er utvidet til å favne sivilt samfunn bredt, inkludert ungdom.

Videre ble tiltak som støttet FNs rolle i det forebyggende arbeidet mot voldelig ekstremisme samt gjennomføringen av FNs anti-terrorstrategi og Generalsekretærens handlingsplan fra 2015 prioritert. Norge støttet også Global Community and Resilience Fund (GCERF). Fondet støtter tiltak mot voldelig ekstremisme på grasrotnivå i bl.a. Bangladesh, Mali, Nigeria, Kenya, Kosovo og Myanmar. Et annet prioritert land var Jordan hvor GCERF støttet et forskningsprogram om fremmedkrigere.

På cyberområdet har Norge lagt vekt på å støtte tiltak som tydeliggjør og synliggjør utfordringer og behov for kapasitetsbygging innen cybersikkerhet i utviklingsland. Det ble gitt støtte til et prosjekt i regi av Nupi og til Oxford Global Centre for Cyber Security Capacity Building.

Regjeringen har lagt vekt på å opprettholde det internasjonale samfunns evne til å straffefølge pirater. En politietterforsker er avgitt til Interpol og er stasjonert i Øst-Afrika. Norge har videreført arbeidet med å kvalitetssikre et fengsel i Somalia for dømte pirater.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 207 mill. kroner til globale sikkerhetsutfordringer. Dette er nærmere en tredobling av bevilgningen for 2017 som utgjorde 75,7 mill. kroner.

Økningen vil bl.a. gå til å styrke norske og internasjonale forskningsmiljøer og organisasjoners kunnskapsutvikling, analyse og forskning på globale sikkerhetsutfordringer. Økningen går videre til internasjonale initiativer for styrket internasjonalt samarbeid mot globale sikkerhetsutfordringer og kapasitetsbygging innen analyse, situasjonsforståelse, grensekontroll og i lokale politistyrker gjennom kjente og effektive kanaler som UNODC og Interpol.

Økningen støtter også opp under gjennomføringen av tiltakene som beskrives i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk (Utviklingsmeldingen)* og Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk (Veivalgsmeldingen)* samt FNs 2030-agenda Mål 16 om fredelige samfunn, jf. omtale i Del III.

Norge bisto, som omtalt i Prop. 1 S (2016–2017), vinteren 2015/2016 med å finansiere og frakte naturlig uran fra Kasakhstan til Iran. Målsettingen var å gjøre det mulig for Iran å produsere kjernekraft til fredelig bruk og å etterleve sine forpliktelser i Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). Utgiftene til prosjektet var om lag 54,2 mill. kroner. Forslag om nødvendig bevilgning til dekning av utgiftene ble lagt frem for Stortinget i Prop. 122 S (2015–2016), jf. Innst. 400 S (2015–2016). Stortinget bevilget midler til disse utgiftene over kap. 164 *Fred, forsoning og demokratiltak*, post 72 *Globale sikkerhetsutfordringer* og kap. 152 *Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika*, post 78 *Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika*.

Regjeringen la til grunn at beløpet ville kunne godkjennes som ODA fordi trepartsavtalen eksplisitt støttet opp under Irans rett til fredelig bruk av kjernekraft, og Iran er et godkjent ODA-land. OECD/DAC underkjente prosjektet med henvisning til at den norsk-iransk-kasakhstanske avtalen måtte anses som del av JCPOA, som er en ikke-spredningsavtale. I motsetning til fredelig bruk faller ikkespredning ikke inn under ODA/DAC-regelverket. Prosjektet inngår derfor ikke i ODA/DAC-statistikken for norsk bistand i 2016.

Post 73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, kan overføres*Eurasia (utenom Russland)**Situasjonsbeskrivelse*

Posten omfatter bistand til Ukraina, Moldova, Georgia, Hviterussland, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan samt støtte til ODA-godkjente prosjekter og programmer i regi av Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og Europarådet. Regjeringen ønsker særlig å prioritere de land som har tatt et klart valg i favør av en europeisk rettet reformpolitikk, og som viser reell vilje og evne til å omsette dette i praksis. I denne regionen har dette de seneste årene først og fremst vært Ukraina, Georgia og Moldova.

Det er betydelige variasjoner i situasjonen for menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsutvikling i regionen, men i alle landene finnes utfordringer på disse feltene. Det er fortsatt behov for støtte til det sivile samfunn og andre krefter som arbeider for å fremme demokrati, rettsikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettighetene. Å styrke svake institusjoner er vesentlig for å befeste demokrati og legge til rette for næringsutvikling. Norsk innsats i de ovennevnte landene er en direkte oppfølging av prioriteringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Mye av innsatsen kanaliseres gjennom Europarådet, OSSE og sentrale norske frivillige organisasjoner.

OSSE står overfor store utfordringer og er preget av polariseringen mellom vestlige land og Russland. Det er derfor viktig å støtte opp om organisasjonen, både gjennom politisk støtte og frivillige økonomiske bidrag, som en viktig aktør for sikkerhetspolitisk stabilisering i Eurasia.

Også Europarådet blir påvirket av polarisering mellom vestlige land og Russland, og i tiltakende grad mellom vestlige land og andre medlemsland med strukturelle problemer. For å sikre Europarådets fortsatte relevans er det derfor svært viktig å følge opp medlemslandenes gjennomføring av forpliktelsene i den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

Russlands annekasjon av Krim-halvøya og den væpnende konflikten landet fører med russisk-støttede separatister fortsetter å utfordre stabiliteten i Ukraina og regionen. Et klart flertall av ukrainere slutter opp om ladets vestvendte politiske kurs. Forventningene blant befolkningen til en ny kurs og bedret økonomi er store. Samtidig er det utbredt misnøye til regjering og president.

Arbeidet med å bygge institusjoner og omsette reformer i varig endring vil ta tid og kreve langvarig internasjonal støtte. Stabiliteten i Ukraina vil fortsatt utfordres utenfra gjennom Russlands folkerettsbrudd og innenfra i arbeidet med å fornye statsmakten og utvikle en samfunnsmodell bygget på demokratiske og rettsstatlige verdier.

Ukraina, Georgia og Moldova har inngått assosieringsavtaler med EU. I Georgia og Moldova er demokratiet fortsatt under utvikling. Alle tre land har behov for politisk og økonomisk konsolidering. Samtidig utgjør interne motsetninger en utfordring. Den politiske situasjonen i Georgia er polarisert. Det er likevel bred enighet om en vestligorientert reformpolitikk med mål om medlemskap i EU og NATO. Georgia skiller seg her tydelig fra nabolandene i Sør-Kaukasus.

Moldovas politiske ledelse er splittet i synet på landets politiske orientering. Den nye presidenten ønsker en øst vending, mens regjeringen har gitt klart uttrykk for å ville videreføre reformarbeidet og den europeiske integrasjonspolitikken. Omfattende korrupsjon og svake institusjoner skaper usikkerhet om styresmaktens evne til å gjennomføre slike reformer.

Hviterussland opprettholder sitt autoritære styresett. Den politiske opposisjonen og det sivile samfunn er fortsatt under press. Som det eneste land i Europa opprettholder og praktiserer Hviterussland dødsstraff. Landet spiller en konstruktiv rolle som vertskap for internasjonalt diplomati knyttet til krisen i Ukraina og viser interesse for styrket kontakt med EU. I likhet med EU opphevet Norge i 2016 mesteparten av sine restriktive tiltak overfor landet, blant annet for å oppmuntre til ytterligere skritt i positiv retning.

Sør-Kaukasus preges av konflikten mellom Russland og Georgia om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia og konflikten mellom Armenia og Aserbajdsjan om Nagorno-Karabakh. Konflikten synes fortsatt fastlåst. I april 2016 fant det sted en større oppblussing av kamper langs våpenhvilelinjen øst for Nagorno-Karabakh. Etter mange år med økonomisk fremgang har fallet i oljepriser ført Aserbajdsjan ut i dyp økonomisk krise. En rekke sivilsamfunnsaktivister, journalister, advokater o.a. sitter fengslet. Regjeringen i Armenia valgte å legge til side sin fremforhandlede assosieringsavtale med EU og knyttet seg i stedet fra 2015 til Den eurasiske økonomiske union.

Situasjonen i Sentral-Asia preges av oppbyggingen av Den eurasiske økonomiske union, naboskapet til Afghanistan og Kinas styrkede nærvær. Flere av landene er rike på naturressur-

ser. Smugling av narkotika, våpen og mennesker forblir en internasjonal utfordring. Det knytter seg stor usikkerhet til hvordan den videre utviklingen i Afghanistan vil påvirke landene i regionen. De fleste sentralasiatiske landene er preget av autoritære regimer hvis langsiktige stabilitet er usikker. Kasakhstan er aktivt engasjert på den internasjonale arena og har ambisiøse planer for sin økonomiske og sosiale utvikling. Demokratiske reformer og styrking av menneskerettighetenes stilling prioriteres imidlertid ikke særlig høyt. Reduserte eksportinntekter påvirker landene i regionen. Kirgisistan har et parlamentarisk styresett, men stor fattigdom og etniske spenninger gir grunn til uro. I betydelig grad gjelder dette også Tadsjikistan, som i tillegg har utfordringer som grenseland til Afghanistan. Demokrati- og menneskerettighetsutviklingen i Tadsjikistan er svært negativ. Turkmenistan Usbekistan er preget av sterkt autoritære regimer og norsk kontaktflate med disse landene er svært begrenset.

Det norske kandidaturet til OSSE-formannskapet utløser merbehov for friske midler til innsats på prioriterte arbeidsområder i OSSE. Det er særlig behov for midler til områder der vi ellers har liten synlighet, slik som Sentral-Asia, der radikaliserings og ekstremisme er et økende problem, synliggjort gjennom flere terroraksjoner i Europa. Norsk støtte til prosjektsamarbeid med OSSE finansieres under denne posten og følger opp målet for ordningen om demokrati og samfunnsutvikling i Ukraina, Moldova, Georgia, Hviterussland, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Usbekistan og Turkmenistan. Prosjektene vil underbygge satsingsområdene styrking av demokrati, rettsikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettigheter, fattigdomsreduksjon og bærekraftig utvikling samt bidra til sikkerhet og stabilitet. Styrket norsk finansiering av OSSEs regionale samarbeid vil understøtte norsk innsats for å styrke OSSEs arbeid med sikkerhet og utvikling i regionen.

Mål

- Bidra til sikkerhet og stabilitet i regionen
- Fremme demokratisk samfunnsutvikling og respekt for menneskerettighetene
- Styrke rettssikkerhet og godt styresett
- Støtte bærekraftig utvikling

Satsingsområder

- Justisreform og institusjonsbygging
- Etterlevelse av internasjonale forpliktelser, herunder på menneskerettighetsområdet
- Bidra til assosieringslandenes tilknytning til europeisk samarbeid og integrasjon
- Styrke økonomisk vekst og bidra til økt utenrikshandel
- Styrke landenes energisikkerhet gjennom tiltak for energieffektivisering og -reform
- Uavhengige medier
- Bekjempe voldelig ekstremisme og radikaliserings
- Prosjekter som støtter opp under prioriteringene for et mulig kommende norsk OSSE-formannskap

Norsk bistand til bilaterale prosjekter hvor nasjonale myndigheter eller institusjoner er involvert, vil særlig prioritere land som har tatt et klart valg i favør av en europeisk rettet reformpolitikk, og som viser reell vilje og evne til å omsette dette i praksis.

Det er fortsatt behov for støtte til det sivile samfunn og andre krefter som arbeider for å fremme demokrati, rettssikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettighetene i regionen. Støtte til prosjekter som involverer ikke-statlige aktører, samt regionale prosjekter eller prosjekter i regi av internasjonale organisasjoner med nasjonale myndigheter og institusjoner, kan derfor være aktuelt for samtlige land i regionen.

Midler fra denne posten vil bli benyttet til å finansiere sekonderinger av norsk personell til for eksempel OSSEs institusjoner og sendelag.

Rapport 2016

Ukraina var største mottaker av norsk bistand i regionen i 2016. Bistanden ble i hovedsak gitt til prosjekter innenfor de tre prioriterte områdene: Justisreform/godt styresett, energireform og -effektivisering, handelstilpasning og EU-integrasjon. I Moldova og Georgia ble bistand i hovedsak gitt til prosjekter innenfor justisreform, styresett, handelstilpasning og EU-integrasjon. Bistand til øvrige land i regionen har vært særlig knyttet til etterlevelse av menneskerettighetsforpliktelser, ytringsfrihet og bistand innenfor energisektoren.

Nedenfor følger en nærmere redegjørelse for noen av de resultater som er oppnådd i regionen innenfor de ulike satsingsområdene. Flere tiltak igangsatt i 2016 vil ikke gi resultater før i 2017.

Styrking av demokratiet, rettssikkerhet, godt styresett og etterlevelse av internasjonale menneskerettighetsforpliktelser

Norge bidro i 2016 med sekondering av norsk personell til OSSEs observatøroperasjon, Special Monitoring Mission (SMM), i Ukraina. SMM er sentral i å overvåke gjennomføringen av våpenhvilen, legge til rette for dialog og sikre objektiv informasjon om utviklingen i konfliktområdet øst i Ukraina.

Norge har bidratt til Europarådets handlingsplan for Ukraina. Støtten har gjort at Europarådet har kunnet bistå Ukraina i bedre å etterleve menneskerettighetsforpliktelsene landet har som medlem av Europarådet. Handlingsplanen omfatter særlig styrking av menneskerettigheter, frie valg og godt styresett. Gjennom støtte til Europarådets handlingsplan for Georgia og andre land i regionen har norsk bistand bidratt til bedre etterlevelse av landenes internasjonale forpliktelser etter de europeiske menneskerettighetskonvensjonene- og instrumentene.

I Moldova videreførte Norge støtten til justis-sektorreform gjennom fagekspertter utsendt fra Justis- og beredskapsdepartementets beredskapsliste, *Styrkebrønnen*. Et sentralt mål har vært å bistå Moldova i å etterleve europeiske standarder for lover, fengsling og fangebehandling, herunder å redusere straffnivået i Moldova til europeisk nivå. Videre har det vært et mål å øke bruken av alternative straffereaksjoner som samfunns-tjeneste, og for mindre forbrytelser bøter eller påtaleunntatelse. Sammen med andre internasjonale aktører har de norske ekspertene bidratt til at moldovsk rett nå følger landets internasjonale forpliktelser. Utfordringene knyttet til rettssikkerhet er imidlertid fortsatt svært store, ikke minst grunnet den omfattende korrupsjonen. Individuell oppfølging av den enkelte innsatte og fokus på aktivisering og opplæring er styrket.

Gjennom støtte til International Organisation for Migration (IOM) har ofre for menneskehandel i Ukraina, Moldova og Sentral-Asia fått medisinsk og psykologisk behandling. Formålet er å sette disse personene i stand til å delta i samfunnet til tross for traumatiske opplevelser. Samtidig synliggjøres de samfunnsmessige kostnadene ved menneskehandel. Arbeidet utføres av IOM i samarbeid med lokal medisinsk ekspertise og bidrar til lokal kapasitetsbygging innenfor feltet.

Norsk støtte har gjort at lokale menneskerettighets- og miljøorganisasjoner i regionen har fått mulighet til å drive mer aktiv virksomhet i sine respektive land. Noen av organisasjonene mottar

støtte direkte fra Utenriksdepartementet, men mye av arbeidet utføres gjennom Den norske Helsingforskomité og deres nettverk. Helsingforskomiteen arbeider med de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene i regionen gjennom sitt nettverk av nasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og andre internasjonale aktører. En viktig del av arbeidet går ut på å dokumentere alvorlige menneskerettighetsbrudd. Det gis også juridisk bistand til politiske fanger og deres familier, samt økonomisk støtte til familiene.

I regionen er det gitt støtte til å styrke en fri og undersøkende presse og til å bekjempe korrupsjon gjennom journalistisk virksomhet. Institute for War and Peace Reporting (IWRP) har gitt opplæring til journalister i Kaukasus og Sentral-Asia. Dette har ført til høyere kvalitet på reportasjer og analyser, særlig med hensyn til hvordan konflikt-sensitivitet håndteres. Opplæring av offentlig ansatte mediespesialister førte blant annet til opprettelse av egne informasjonstjenester for flere offentlige organ, noe som igjen førte til økt åpenhet, innsyn og kontakt mellom myndigheter og befolkning.

Rettighetene til internt fordrevne i Georgia er styrket ved norsk støtte til fri rettshjelp, særlig innen bolig- og eiendomsrett og tilgang til sosiale tjenester. I Ukraina ble det gitt betydelig støtte til aktiviteter i regi av det sivile samfunn, blant annet med fokus på mediefrihet og utsatte gruppers stilling og rettigheter. I Moldova ble det gitt støtte til utvikling av nasjonale institusjoner som ivaretar reintegrering av ofre for menneskehandel, oppsynet med landets overholdelse av menneskerettighetene og rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelse. Helsesamarbeidet på myndighetsnivå med Moldova ble videreført i 2016. I Armenia ble det gitt støtte til uavhengige medieorganisasjoner og menneskerettighetsforkjempere.

Samarbeid innen høyere utdanning er støttet gjennom Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) under Eurasiaprogrammet. En ny fase i programmet ble påbegynt i 2016. Prosjektene i regi av SIU har i stor grad bidratt til å bygge opp nye studietilbud i samarbeidslandene og støttet omfattende utveksling av studenter og faglig ansatte. Rapporteringen viser særlig effekt på studentenes analytiske evner og faglige nivå og på de ansattes kunnskap om landene man samarbeider med. Det blir også bedre kopling mellom forskning og utdanning. Eurasiaprogrammet har gitt større interesse for regionen ved norske universiteter og høyskoler. Søknadsmengden til programmet har økt kraftig. Programmet videreføres mot 2020, med styrket vektlegging av regionalt samarbeid og

kopling mellom utdanning og privat/offentlig sektor. I Georgia har et program innen yrkesfaglig utdanning for elever med spesielle behov bidratt til at flere elever får tilgang til tilrettelagt utdanning

Sikkerhet og stabilitet i regionen

Norge bidro i 2016 til demokratiske og økonomiske reformer i de aktuelle landene blant annet gjennom støtte til prosjekter i regi av Europarådet og OSSE. Norge støttet internasjonal og lokal valgobservasjon i flere land i regionen. I Sentral-Asia støttet Norge arbeid for grensesikkerhet og grensekontroll.

Styrke landenes energisikkerhet gjennom tiltak for energieffektivisering og -reform

Norge bidro i 2016 til energieffektivisering, energisektorreform og bærekraftig forvaltning av naturressurser i Ukraina og Georgia.

I hele regionen har Norge fremmet energieffektiviseringstiltak, spesielt rettet mot skoler og offentlige institusjoner. I Ukraina har fornybar energi og miljø vært en prioritert sektor, hvor et av siktemålene er økt energiavhengighet. Gjennom det nordiske miljøfinansieringsselskapet NEFCO ga Norge bidrag til energieffektivisering og -modernisering av skoler, barnehager og helsestasjoner i og tilknyttet byer og distrikter i Øst-Ukraina med mange internt fordrevne etter kampene med de russisk-støttede opprørerne.

Bedret vassdragsforvaltning og ressursforvaltning knyttet til blant annet biodiversitet og forurensning har vært sentrale mål for tiltak gjennom UNECE, FNs miljøprogram og REC (Regional Environmental Centre) i regionen. I Ukraina støttet Norge et prosjekt i regi av Belona for å styrke kompetanse om fremtidig karbonfangst og -lagring. NVE har et pågående etatssamarbeid med Georgia for bedre utnyttelse av de store vannkraftressursene i landet. Samarbeidet har blant annet medført at manualer for kostnadsberegning er utgitt på engelsk og georgisk, tilgjengelige på Energiministeriets hjemmesider. Alle historiske hydrologiske og meteorologiske data er tilgjengelig i elektronisk form. Og interaktivt kart med tilhørende dokumentasjon over Georgias vannkraftpotensiale er tilgjengelig på Energiministeriets hjemmesider.

Styrke økonomisk vekst og bidra til økt handel. Bidra til assosieringslandenes styrkede tilknytning til Europa

Både i Ukraina og Moldova var det en betydelig norsk innsats for økonomisk utvikling og innovasjonssamarbeid i 2016. Norske og utenlandske aktører mottok støtte til sysselsettingstiltak, omskolering og arbeidsformidling. Undervisning i entreprenørskap og kunnskap om etablering av små og mellomstore bedrifter var blant norske bidrag til fattigdomsbekjempelse i regionen. Norsk bistand har bidratt til oppstart av flere mindre bedrifter i Ukraina, særlig innenfor IT. Bygging av småskala-kraftlinjer mellom Tadsjikistan og Afghanistan har skapt muligheter for bedre utvikling i disse sårbare grenseområdene. Norge har siden 2014 samarbeidet med Tyskland om bygging av ytterligere en kraftlinje, blant annet til 17 svært isolerte og sårbare afghanske landsbyer.

Statistisk Sentralbyrå og Statens kartverk bisto myndighetene i Armenia, Aserbajdsjan, Moldova, Georgia og Kirgisistan med å etablere eiendomsregistre og andre systemer som er grunnleggende i en moderne økonomi. Riksantikvaren bidro til kompetanseheving innen kulturminneforvaltning i flere land i regionen.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 415,5 mill. kroner. Dette er en økning på 50 mill. kroner fra 2017 som tilrettelegger for norsk formannskap i OSSE.

Post 74 Sikkerhetssektorreform (SSR) og fredsoperasjoner, kan overføres

Posten er ny i 2018, og er skilt ut fra post 72 *Globale sikkerhetsutfordringer* på dette kapitlet. Under denne posten bevilges det fra 2018 midler til sivile bidrag til fredsoperasjoner, sikkerhetssektorreform samt forskning innenfor disse områdene. Rapportering for disse områdene fremgår også under.

Situasjonsbeskrivelse

De nye bærekraftsmålene har økt forståelsen av sammenhengene mellom sosial og økonomisk utvikling og sikkerhet, stabilitet og sårbarhet. Bærekraftsmål 16 tar til orde for at verdenssamfunnet må stå sammen om å fremme fredelige og inkluderende samfunn for bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge vel fungerende, ansvarlige og inkluderende institusjo-

ner på alle nivåer. Manglende utvikling i ett land eller én region kan undergrave fred, sikkerhet og stabilitet også globalt. Sviktende myndighetsutøvelse, voldelige konflikter og ustabile stater vil samtidig undergrave arbeidet med sosial og økonomisk utvikling. De nye bærekraftsmålene gjelder alle land og understreker at det er et felles, globalt ansvar å nå målene. Dette krever en helhetlig tilnærming, der arbeidet for å sikre fungerende rettsstater, fred, sikkerhet og stabilitet står sentralt.

Utviklingsmeldingen og *Veivalgsmeldingen* vil være styrende for politikken, initiativene og tiltakene innen sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform. Utenriksdepartementets nye strategiske rammeverk for innsats i sårbare stater og regioner vil stå sentralt i denne sammenheng. Sårbarhet kan ha svært ulike årsaker. På samme måte trengs det ulike typer tiltak for å stabilisere det aktuelle land, lokalsamfunn eller region. Noen er kortsiktige. Andre vil være langsiktige. Støtte til reform av sikkerhetssektoren er ett sentralt element i denne innsatsen.

Støtte til SSR i Øst-Europa og sør for Europa er høyt prioritert av Regjeringen. Det legges særlig vekt på tiltak i samarbeid med FN, regionale organisasjoner som AU, og aktuelle samarbeidsland. SSR er i økende grad del av mandatet til internasjonale fredsoperasjoner som bidrag til en mer helhetlig fredsbyggende innsats. Vår innsats skal også støtte opp om FNs pågående reform av fredsoperasjoner. Kjønnsperspektivet skal integreres i alle aktiviteter som mottar støtte.

Det er også et viktig mål for Regjeringen å bidra med sivilt politi og sivile eksperter som kan gjennomføre SSR-innsats i fredsoperasjoner. Grunnleggende for den norske innsatsen er at den er i tråd med norske utenrikspolitiske interesser, resultatorientert og målrettet. Den skal oppnå størst mulig effekt i «vertslandet» i henhold til mandat og behov. Norge har begrenset kapasitet til å stille personell, men kan tilby personell med meget solide faglige kvalifikasjoner. Flertallet av norsk politi i FN-ledet innsats deltar i operasjoner i Afrika: i Liberia og Sør-Sudan. Norsk personell deltar også under FN-ledelse i Colombia og Haiti. Norske politirådgivere og sivile eksperter innen justis- og sikkerhetssektoren deltar i tillegg i en operasjon i Midtøsten.

Mål

- Bidra med norsk sivilt personell, i første rekke politi, til fredsoperasjoner i sårbare stater for gjennomføring av SSR-innsats.

- Støtte reform av sikkerhetssektoren i utviklingsland der Norge har et bredere engasjement, støtte opp om SSR-mandater i fredsoperasjoner og bidra til at FN og AUs agenda for SSR videreutvikles og konkretiseres, herunder fremme av kvinne- og kjønnsperspektiv i samsvar med FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325.
- Styrke kapasiteten til FN-systemet, regionale organisasjoner som AU og det internasjonale samfunn i å utvikle sivil krisehåndterings- og fredsbyggingskompetanse, særlig i utviklingsland.
- Støtte anvendt forskning som fokuser på reform av sikkerhetssektoren i land i sør og utvikling av sivile kapasiteter for SSR-innsats i fredsbevarende operasjoner. Det er også et mål å videreutvikle norsk politifaglig og sivil innsats i fredsoperasjoner i tråd med reformene som FN nå arbeider med.

Rapport 2016

En betydelig del av bevilgningen til sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform ble i 2016 benyttet til finansiering av norsk sivilt politisk deltakelse i FN- og EU-operasjoner. Den største politikontingenten var utplassert i FN-operasjonen i Sør-Sudan. Oppdraget ble videreført under et mandat knyttet til beskyttelse av sivile og interne flyktninger. På Haiti har et norsk polititeam vært engasjert i opplæring av nasjonalt politi i kampen mot kjønnsbasert vold. Norge har gitt personellmessig og økonomisk støtte for å sikre sivile ekspertise innen justis- og sikkerhetssektoren til FN, EU og AUs operasjoner. Det er også gitt støtte til FN for å øke kapasiteten til å følge opp sikkerhetsrådets resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet.

Norge har videre støttet FN og AUs arbeid med å videreutvikle de sivile sidene ved fredsoperasjoner. Støtten har blant annet gått til å utvikle et strategisk rammeverk for FNs fredsbevarende politiinnsats og lokal kapasitetsbygging. Andre eksempler er utvikling av FNs kapasitet for integrert operasjonsplanlegging og arbeidet med å følge opp anbefalingene fra Høynivåpanelet for fredsoperasjoner (HIPPO). Norge støttet også Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces (DCAF) arbeid med å styrke internasjonalt samarbeid og lokale tiltak innen SSR.

Norge bidro i 2016 med 4 mill. kroner til NATOs fond for kapasitetsbygging i forsvarssektoren, som skal bidra til institusjonsbygging og dermed stabilisering i alliansens nærrområder.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 87,7 mill. kroner. Det vil bli gitt prioritet til deltakelse med norsk sivil personell, i første rekke politi, til støtte for reform av sikkerhetssektoren i rammen av fredsoperasjoner i sårbare stater.

Støtten vil også gå til utvikling av FNs og AUs agenda for SSR og til anvendt forskning som fokuserer på reform av sikkerhetssektoren i land i sør. Et tredje sentralt element er støtte til å styrke kapasiteten til FN-systemet og regionale organisasjoner som AU, i å utvikle sivil krisehåndterings- og fredsbyggingskompetanse, inklusive utvikling av sivile kapasiteter for SSR-innsats.

Post 75 Utvikling og nedrustning, kan overføres

Posten er ny i 2018, og er skilt ut fra post 72, *Globale sikkerhetsutfordringer, kan overføres* på dette kapittelet. Under denne posten bevilges det fra 2018 midler til tilskuddsordningen for utvikling og nedrustning. Rapportering for ordningen fremgår også under.

Situasjonsbeskrivelse

Sammenhengen mellom utvikling og nedrustning er forankret i FN-paktens art. 26, understreket i FNs spesialsesjon om temaet i 1987 og stadfestet i årlige konsensusresolusjoner i FNs generalforsamling.

Norge har tidligere støttet ulike tiltak på nedrustning og ikke-spredning under denne tilskuddsordningen. OECD/DAC presiserte i 2010 at disse to første pilarene i ikke-sprengningsavtalen (NPT) er globale goder som ikke kan godkjennes som utviklingsbistand.

Tiltak under ordningen legger vekt på kjernefysisk sikkerhet og forebyggende tiltak knyttet til kjernefysisk terrorisme, samt å trygge kjernefysiske anlegg og materiale mot ulykker. I tillegg legges det vekt på å sette utviklingsland i stand til å ta i bruk relevant kjernefysisk teknologi på en fredelig måte, for eksempel innen helse- og jordbrukssektorene.

Norge viderefører arbeidet med å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen. Regjeringen følger aktivt opp anmodningsvedtak nr. 623 av 26. april 2016 om kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning, jf. omtale under Programområde 02 *Utenriksforvaltning*.

Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA) spiller en sentral rolle for å sikre kjernefysisk akti-

vitet og kjernefysiske anlegg i utviklingsland mot ulykker og å påse at spaltbart materiale ikke kommer på avveie. Dette har betydning for å sikre forsvarlig drift og fredelig bruk av kjerneteknologi ikke bare når det gjelder kraftproduksjon, men også innenfor helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. Gjennom å fremme og tilrettelegge for fredelig bruk av kjerneteknologi har IAEA en viktig rolle i arbeidet med bærekraftsmålene. Internasjonale organisasjoner, frivillige organisasjoner og forskningsnettverk over hele verden har en viktig funksjon i å skape oppmerksomhet, engasjement og kunnskap kjernefysisk trygghet og fredelig bruk.

Arbeidet innenfor biologi- og kjemivåpenkonvensjonene videreføres. Utviklingen i Syria og Irak viser at kjemiske våpen fortsatt er en trussel. En rekke stater har fortsatt behov for bistand for å kunne gjennomføre sine forpliktelser etter Kjemivåpenkonvensjonen. En viktig oppgave er å føre kontroll med kjemisk industri for å sikre at potensielle flerbrukskjemikalier ikke kommer på gale hender. Organisasjonen for forbud av kjemiske våpen (OPCW) sitt forebyggende arbeid mot terrorisme med bruk av kjemikalier står sentralt for å motvirke dette.

Biologiske våpen skiller seg fra andre masseødeleggelsesvåpen ved at den militære nytten er begrenset. Utvikling innen biologisk vitenskap gir likevel økende frykt for at slike våpen vil kunne utgjøre en større fare i fremtida.

Midlene som hittil har gått til opplysningsarbeidet for fred omdisponeres til tilskudd til nedrustning. Midlene vil bli benyttet til oppfølging av vedtak nr. 623 (2015–2016) av 26. april 2016, jf. omtale under programområde 02 *Utenriksforvaltning*.

Mål

- Styrke og bidra til gjennomføring av de internasjonale rammeverkene for kjerne-, biologiske, og kjemiske våpen gjennom blant annet:
- Støtte til FN-systemet, utviklingsland og sivil samfunn i arbeidet med humanitære og utviklingsmessige konsekvenser.
- Styrke utviklingslands kompetanse og kapasitet til å imøtekomme nedrustningsforpliktelser.
- Støtte IAEAAs arbeid med sikkerhetskontroller og kjernefysisk trygghet, sikkerhet og fredelig bruk.

Ordningen gjelder støtte til organisasjoner som arbeider for kjernefysisk trygghet, sikkerhet og

fredelig bruk, samt tiltak rettet mot kjemi- og biologivåpen vil bli prioritert. Blant organisasjonene som det planlegges å støtte er foruten IAEA og OPCW, FNs institutt for nedrustningsforskning (UNIDIR) og biologivåpenkonvensjonen (BTWC).

UNIDIR vil kunne være en viktig partner i å løfte frem ikke-spredningsdimensjonen og sikkerhetstiltak. Instituttet vil også være en viktig medspiller i oppfølging av Norges resolusjon om verifikasjon av kjernefysisk nedrustning. Likeledes er FNs kontor for nedrustning (UN-ODA) instrumental i oppfølging av Sikkerhetsrådsresolusjon 1540 mot spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV).

Rapport 2016

Regjeringen har i 2016 prioritert å bidra til å opprettholde kompetanse om og kapasitet på internasjonale nedrustnings- og ikke-spredningsforpliktelser. Med støtte fra denne tilskuddsordningen har en rekke organisasjoner bidratt med tiltak som har styrket utviklingslands kompetanse på nedrustningsforpliktelser.

Gjennom støtte til UNIDIR har Norge bidratt til analyser og utredninger for å identifisere handlingsrom for fremdrift, styrke oppslutningen rundt internasjonale rammeverk for nedrustning og skape oppmerksomhet om nedrustningsspørsmål.

En hovedprioritet for tilskuddsordningen i 2016 har vært arbeidet med kjernefysisk trygghet

og sikkerhet og den betydningen dette arbeidet har for å legge til rette for fredelig bruk. Med støtte fra Norge har World Institute for Nuclear Security, i samarbeid med IAEA, bidratt til sertifisering av eksperter fra utviklingsland innen kjernefysisk trygghet og sikkerhet. Nuclear Threat Initiative (NTI) har, innen rammen av Det internasjonale partnerskapet for verifikasjon av nedrustning (IPNDV), lagt til rette for deltakelse for representanter fra utviklingsland. Norges støtte til NTI har dermed styrket kunnskap i disse landene om kjernefysisk sikkerhet og verifikasjon. Norge har videre støttet Vienna Center for Disarmament and Non-Proliferation (VCDNP). Organisasjonen har i samarbeid med IAEA og Prøvestansavtalens organisasjon (CTBTO) styrket kompetansen om nedrustnings- og ikke-spredningsforpliktelser, en forutsetning for fredelig bruk.

Med støtte fra Norge har Bulletin of Atomic Scientists, en forskningsbasert informasjonstjeneste, satt søkelys på en rekke problemstillinger knyttet til kjernevåpennedrustning, trygghet og sikkerhet samt fredelig bruk. Tjenesten benyttes av forsknings- og ekspertmiljøer samt sivilt samfunn.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 10 mill. kroner.

Kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	85 008	91 918	65 000
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	18 305		
70	Forskning, <i>kan overføres</i>	137 325	156 000	150 109
71	Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	301 217	355 900	378 658
	Sum kap. 0165	541 855	603 818	593 767

Bevilgningene under dette kapittelet benyttes til forskning og formidling av forskning om prioriterte utviklingspolitiske tema og til faglig samarbeid med og kompetanseheving av institusjoner i utviklingsland. Midlene brukes også til faglig styrking og kvalitetssikring av utviklingssamarbeidet

gjennom faglig rådgivning, evalueringer, spesialrevisjoner samt juridiske tjenester.

Innsatsen som finansieres under dette kapittelet dekker blant annet deler av Utenriksdepartementets sektoransvar for utviklingsforskning, inkludert styrking av den langsiktige forsk-

ningsinnsatsen gjennom forskningsprogrammet NORGLOBAL-2 i Forskningsrådet. Det gis også støtte til forskningsinstitusjoner og -organisasjoner i utviklingsland under kapitlet. Støtten gis i stor grad gjennom organisasjoner og regionale sammenslutninger i mottakerlandene.

En rekke land ønsker å trekke lærdom av norske erfaringer. Etablering av en kunnskapsbank vil sikre økt koordinering av blant annet programmene Olje for utvikling, Fisk for utvikling og Likestilling for utvikling. Alle er sentrale komponenter i det faglige samarbeidet der norsk fagekspertise søker å bistå samarbeidslands myndigheter med opplæring, råd og veiledning i tråd med Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*.

Post 01 Driftsutgifter

Situasjonsbeskrivelse

Faglige rådgivningstjenester hentes i stor grad fra miljøer utenfor egen bistandsforvaltning. Fra eksterne hentes evalueringer, studier, utredninger, program- og prosjektvurderinger og forvaltningsfaglige tjenester. Det benyttes både enkeltavtaler med konsulenter og rammeavtaler med konsultantselskaper og forskningsinstitutter som dekker de mest aktuelle temaene i utviklingssamarbeidet, samt faglige tjenester fra relevante offentlige virksomheter.

Departementets bruk av spesialrevisjoner i saker der det er mistanke om økonomiske misligheter finansieres under posten. Departementet har inngått rammeavtaler om juridiske og økonomiske rådgivningstjenester samt forsknings- og utviklingstjenester. Nasjonale og internasjonale møter og konferanser kan også finansieres over denne posten.

Evalueringer av utviklingssamarbeidet skal bidra til bedre resultater og en mer resultatorientert bistandsforvaltning. I evalueringsarbeidet legges det vekt på kontrollsystemer og læring og å få frem resultatet av utviklingsinnsatsen. Evalueringene tar utgangspunkt i kriterier som vesentlighet, risiko og egenart.

Norge deltar i flere internasjonale givernettsverk for faglig utveksling og felles evaluering og vurdering av utviklingsinnsats. I denne sammenheng er Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN) for vurdering av multilaterale organisasjoner viktig. Det legges opp til å redusere bruk av eksterne konsulenter i Utenriksdepartementet og Norad.

Mål

- Kvalitet og effektivitet i utviklingssamarbeidet og bistandsforvaltningen.
- Evaluering av utviklingstiltak, inkludert samarbeid med mottakere og andre givere.
- Gjøre det mulig å avholde internasjonale og nasjonale utviklings- og bistandsfaglige konferanser.

Bevilgningen foreslås også brukt til opplæring og forberedelser for utestasjonering blant annet for juniorekspertter for FN-organisasjoner og Bretton Woods-institusjoner, og til utplassering av norske medarbeidere i organisasjoner og institusjoner dersom utgiftene forbundet med dette ikke kan dekkes ved økonomisk tilskudd til organisasjonen jf. kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 79 *Eksperter, junior eksperter og FNs fredskorps*.

Rapport 2016

Faglige tjenester

Posten ble brukt til utenriktjenestens behov for faglige råd og tjenester knyttet til utviklings- og forvaltningsfaglige oppdrag innen hele det utviklingspolitiske feltet. Bruk av spesialrevisjoner og granskinger ved mistanke om økonomiske misligheter har vært viktig for departementets oppfølging av slike saker, inkludert krav om tilbakebetaling av midler. Slike spesialrevisjoner og gjennomganger bidro også til å øke kunnskapen i departementet, andre berørte departementer og frivillige organisasjoner, for slik å unngå nye mislighetssaker.

Bevilgningen ble brukt til utviklingsfaglig arbeid med menneskerettigheter, kvinner, fred og sikkerhet, FN, humanitær nedrustning og internasjonal humanitærrett og til deltakelse i MOPAN, som foretar gjennomganger av ulike multilaterale organisasjoner og vurderer deres effektivitet og resultatoppnåelse.

Bevilgningen ble videre brukt til å støtte gjennomføringen av Det nordisk afrikanske utenriksministermøtet som ble holdt i Oslo og norsk deltakelse på Verdenskongressen mot dødsstraff. Driftsutgifter til det regjeringsnedsatte Afghanistanutvalget, som evaluerte og trakk lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan, ble også dekket over denne posten.

På utestasjonene ble midlene primært benyttet til vurderinger av prosjektforslag før støtte innvilges og til midtveisgjennomganger av samarbeidsprosjekter for å vurdere behov for justering av innretning samt til sluttgjennomganger. Bruken av faglig bistand har bidratt til å øke kvaliteten og effektiviteten i bistanden og forvaltningen av denne.

Evaluering

I 2016 ble 14 mill. kroner benyttet til evalueringsvirksomheten. Formålet med evalueringer er å dokumentere effektivitet, relevans og resultatoppnåelse. Det ble gjennomført to studier og tre evalueringer samt tre landgjennomganger av bistandsinnsatsen i enkeltland, Country Evaluation Briefs (CEBs), for Afghanistan, Sør-Sudan og Mosambik. Formålet med sistnevnte er å kartlegge og gjøre tilgjengelig konklusjonen og anbefalingene i allerede eksisterende evalueringer på en enkel og tilgjengelig måte.

I tillegg ble fem rapporter utarbeidet i samarbeid med de uavhengige evalueringskontorene i Den afrikanske utviklingsbanken, Sida og Danida, samt OECD/DACs evalueringsnettverk. Funn, konklusjoner og anbefalinger ble formidlet gjennom ulike former for kommunikasjonskanaler.

Gjennom faglig samarbeid med blant annet evalueringsavdelingene i Det globale miljøfondet (GEF) og Afrikabanken (IDEV) ble det gjort en innsats for å bygge evalueringskapasitet på landnivå og for å analysere felles problemstillinger. Sammen med Afrikabanken ble det gjennomført en felles syntesestudie av evalueringer om utvikling av privat sektor. I samarbeid med OECD/DACs evalueringsnettverk (EvalNet) ble det gjennomført en studie av evalueringsystemer og prosesser i OECD/DAC-land.

Evalueringsavdelingens årsrapport tok for seg forutsetninger for læring i bistanden. Rapporten identifiserte målrettet bruk av kompetanse og penger, systematisk bruk av eksisterende kunnskap og bedre systemer for evaluering av prosjekter og programmer som viktige forutsetninger for bedre læring i bistandsforvaltningen.

Evalueringsavdelingens årsrapport for 2016/2017 og evalueringsrapportene er tilgjengelig på Norads hjemmesider: www.norad.no/evaluering.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 65 mill. kroner for 2018.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Rapport for 2016

Bygging av nytt forskningsskip Dr. Fridtjof Nansen

Regjeringen har tidligere vedtatt å bygge et nytt forskningsskip, Dr. Fridtjof Nansen.

Forskningsfartøyet er plattformen i det øko-baserte fiskeriforvaltnings-systemet (EAF) under Nansen-programmet. Programmet bistår kyststater i sør med å gjennomføre en økosystembasert fiskeriforvaltning, og å innhente informasjon om marine ressurser, miljø og klima. EAF Nansen-programmet, som forvaltes av FAO, er det største enkeltprosjektet Norge støtter på fiskeriområdet.

Havforskningsinstituttet gjennomførte i 2013, på vegne av Utenriksdepartementet, en anbudsprosess iht. regelverk for offentlige anskaffelser. Byggekontrakt ble i mars 2014 inngått med det spanske verftet Astilleros Gondan. Kontrakten ble inngått i euro. Fartøyet er i utgangspunktet kostnadsberegnet til 527 mill. kroner. Med en svekket krone mot euro i forhold til kursen ved kontraktsinngåelse er sluttsummen beregnet til å bli inntil 548 mill. kroner.

Båten var beregnet ferdig for levering høsten 2016, men grunnet problemer med eksterne leverandører, og behov for ekstra tid i tørrdokk, måtte overlevering utsettes til etter årsskiftet 2016/2017. Hovedutbetaling skjer etter overlevering, deretter løper garantitiden i 6 mnd. Regnskapet avsluttes derfor i 2017.

Det gamle fartøyet Dr. Fridtjof Nansen

Det gamle fartøyet ble tatt ut av regulær drift i juni 2016, og overdratt Nærings- og fiskeridepartementet. I tråd med avhendingsreglementet for statlig eiendom ble det ikke avkrevd noen form for kompensasjon.

Budsjett 2018

Det er ikke behov for bevilgning i 2018.

Post 70 Forskning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementet har et særlig ansvar for forskning innenfor feltet utenriks- og utviklingsforskning. Denne posten finansierer forskning som bidrar til internasjonal fattigdomsbekjempelse og bærekraftig utvikling innenfor rammen av FN's bærekraftsmål. Sosial, økonomisk, politisk

og sikkerhetsmessig utvikling er et kompleks felt som krever gode fagmiljøer både i Norge og i våre samarbeidsland. Delvis støttes forskning i Norge for å styrke kompetansemiljøer, bidra til den globale kunnskapsproduksjonen samt gi kunnskaps- og kompetansegrunnlag for norsk utviklingspolitikk. Delvis støttes forskning og forskningsinstitusjoner i utviklingsland for at landene selv kan produsere kunnskap på sentrale områder for utvikling og fattigdomsbekjempelse.

Norsk forskning støttes i hovedsak gjennom langsiktige programmer administrert av Norges forskningsråd, hvor forskningsprogrammet NORGLOBAL-2 er hovedsatsingen og videreføres på om lag samme nivå som i 2017. Støtten til forskningsprogrammer under Forskningsrådet om og med Kina og India foreslås også videreført på samme nivå i tråd med oppdaterte planer.

Det ble i 2016 opprettet rammeavtaler med den norske instituttsektoren der formålet er å produsere anvendt FoU (forskning og utvikling) med en mer kortsiktig tidshorisont enn programmene under Forskningsrådet. Denne forskningsinnsatsen skal forsyne utenriktjenesten med forskningsbasert kunnskap til støtte for egen politikktutvikling, samtidig som resultatene skal være etterspurte og anvendbare for utviklingslandenes egen innsats for fattigdomsbekjempelse og bærekraftige utvikling. Avtalene benyttes til forskningsoppdrag og for å få tilgang til forskningsrelaterte tjenester fra kompetansemiljøene.

Det foreslås at Christian Michelsens Institutt i Bergen fortsatt mottar sin basisbevilgning under posten.

Mål

- Å støtte kunnskapsproduksjon av høy kvalitet og relevans som kan bidra til fattigdomsreduksjon og bærekraftig utvikling
- Å styrke forskningskapasitet i utviklingsland

Rapport 2016

Forskningsrådets program Norge – global partner (NORGLOBAL) er en hovedplattform for støtte til norsk utviklingsforskning. Første fase av programmet fikk siste midler tildelt i 2015, men aktivitetene i delprogrammene har blitt fulgt opp og 12 prosjekter leverte sluttrapporter i 2016. Porteføljen besto av 37 prosjekter i 2016. En ny fase av programmet (NORGLOBAL-2) ble iverksatt i 2016 for en åtteårsperiode.

Resultater fra NORGLOBAL er ny kunnskap om humanitær politikk og innsats, kapitalflukt og

skatteparadiser, kvinner og likestilling i utviklingsland, effekt av bistand, klima, energi og miljø, samt fattigdom og fred. En gjennomgang av delprogrammet *Humanitarian policy (HUMPOL)* som ble ferdigstilt i 2016 påpekte at programmet har bidratt til ny kunnskap om humanitære spørsmål, tverrfaglighet og samarbeid med partnere i utviklingsland. Et norsk senter for humanitære studier (NCHS) ble etablert som en del av innsatsen. Delprogrammet *Tax havens, capital flows and developing countries (TaxCapDev)* har produsert ny kunnskap om skatteflukt og skatteparadis som har fått mye oppmerksomhet og bidratt til akademisk og politisk debatt både nasjonalt og internasjonalt. Nettverket *SkattJakt* er finansiert med støtte fra programmet, og er en plattform som både skal bidra til å styrke samarbeidet om forskning på skatteparadiser, kapitalstrømmer i et utviklingsperspektiv samt få samarbeid mellom forskere og relevante norske brukere av slik forskning. Nettverket arrangerte en internasjonal konferanse i Bergen i 2016 med deltakelse fra forskere, praktikere og undersøkende journalister. Delprogrammet *Effect of Aid (AIDEFFECT)* har produsert ny kunnskap om effekter av kinesisk bistand i Afrika, næringsliv for utvikling, bistand til energiprojekter, humanitær bistand og bistand for økt politisk deltakelse av kvinner i Malawi, Sudan, Uganda og Zambia.

Norges forskningsråds Latin-Amerikaprogram har som formål å styrke kunnskap og kompetanse om Latin-Amerika i Norge. I 2016 ble det bevilget 20 mill. kroner til formålet. Finansiering av programmet er planlagt avsluttet i 2017. Latin-Amerikaprogrammet hadde 16 aktive prosjekter i 2016, fordelt på fem temaer: naturressursforvaltning og –utvinning, kultur og samfunn, politikk og styring, økonomi og næringsutvikling og fattigdom samt velferd og sosial utvikling. Prosjektene er tverrfaglige og inkluderer samarbeid mellom ulike norske forskningsgrupper som har et formalisert samarbeid med en eller flere forskningsinstitusjoner i Latin-Amerika. Det er samfunnsvitenskapelig forskning som dominerer.

Kinaprogrammet (CHINOR) har som målsetting å øke forskningssamarbeid mellom Norge og Kina innenfor klima, miljø, klimateknologi og velferdsforskning. Programmet skal også bidra til kapasitetsbygging på områder som er viktig i en global kontekst, der det kinesiske bidraget er viktig. Dette programmet ble støttet med 20 mill. kroner i 2016, og hadde åtte pågående prosjekter. CHINOR har bidratt til å etablere og videreutvikle kompetanse på samarbeid med Kina ved norske

institusjoner, hovedsakelig knyttet til hvordan det kinesiske forskningssystemet fungerer. Betydningen av kinesiske partnere i dette arbeidet er stor. Med finansiering fra CHINOR er det publisert 16 vitenskapelige artikler, en monografi, et bidrag til en antologi, 22 brukerrettede formidlingstiltak, 31 allmenrettede formidlingstiltak samt 10 populærvitenskapelige bidrag.

Indiaprogrammet skal styrke indisk-norsk forskningssamarbeid. Programmet dekker alt fra grunnforskning til innovasjon. I 2016 har det vært fokus på fornybar energi, IKT, helse (antibiotikaresistens), og bioøkonomi i tillegg til samfunnsvitenskap og humaniora. Programmet ble støttet med 20 mill. kroner i 2016. Indiaprogrammets utlysninger har vært gjort i regi av de tematiske satsingene i Forskningsrådet, og der det har vært fellesutlysninger med India har det vært felles beslutningsprosesser med Norge og India.

Christian Michelsens Institutt (CMI) fikk 16,4 mill. kroner i støtte som del av statens basisbevilgninger til instituttsektoren.

Midler fra posten finansierte i 2016 uavhengige forskningsinstitusjoner- og organisasjoner i utviklingsland med om lag 35 mill. kroner.

African Economic Research Consortium (AERC) har vært støttet med 173 mill. kroner i perioden 1999–2015. En reduksjon i støtten fra flere givere de seneste årene har medført diversifisering av finansieringsbasen. Organisasjonen arbeider for å øke bidragene fra nasjonale og regionale interessenter, inkludert privat sektor, for å sikre bærekraft i et lengre perspektiv. Norsk støtte har i 2016 bidratt til styrking av doktorgradsprogram i økonomi, inkludert stipend til PhD-kandidater ved åtte høyere utdanningsinstitusjoner i Afrika, hvorav halvparten i Vest-Afrika.

Armauer Hansen Research Institute (AHRI) er et biomedisinsk forskningsinstitutt i Etiopia som fokuserer på tuberkulose, spedalskhet, hiv og malaria, samt opplæring og styrking av forskningskapasitet. AHRI har vært støttet av Norge i en årrekke og oppnådde i 2016 status som Center of Excellence innen medisinsk forskning og opplæring i Etiopia og Afrika. Denne milepælen er viktig for gjennomføring av strategien (2016–2020) som inkluderer en betydelig utvidelse av aktivitetene med økende bidrag fra etiopiske myndigheter. I tillegg til forskningsaktivitetene har AHRI et godt etablert samarbeid med de største universitetene i Etiopia og bygger kapasitet gjennom støtte og veiledning til Master- og PhD-kandidater innen de tematisk prioriterte områdene.

The Think Tank Initiative (TTI) er et flergiverpartnerskap som støtter 43 uavhengige tankesmier i 20 utviklingsland i Afrika, Asia og Latin-Amerika slik at de bidrar til kunnskapsproduksjon og bedre bruk av kunnskap i landenes politikkutforming. Eksempelvis har TTI i Nepal koblet landets låne- og spareinstitusjoner med moderne banksystemer for å bedre fattiges tilgang til ansvarlig finansiering for innkjøp av såkorn, husdyr og utvikling av små bedrifter.

El Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales (CLACSO) er en forskningsinstitusjon som støtter samfunnsvitenskapelig forskning i Latin-Amerika. Norads støtte har til hensikt å styrke kvalitet og omfang av samfunnsvitenskapelig forskning om fattigdom i Latin-Amerika og Karibia, samt styrke formidling av forskningsbasert kunnskap og kobling til politikkutforming. CLACSO har gjennom kurs for et betydelig antall unge forskere bidratt til å styrke kvalitet på forskning og publikasjoner. Et stort antall artikler, bøker og politiske oppsummeringer er presentert på ulike seminarer og konferanser i regionen. Disse er også tilgjengelig i CLACSOs elektroniske bibliotek. Avtaleperioden ble avsluttet juni 2016.

Tibetnettverket er et nettverk for universitets-samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner i Tibet og Norge. Nettverket arbeider med å styrke utdanningsinstitusjoner og akademisk kompetanse blant ansatte på universiteter i Tibet. Det bidrar videre til ny forskningsbasert kunnskap knyttet til miljø og økologi, kultur, samfunn og språk, og medisin, helse og ernæring i Tibet. Gjennom stipendprogrammet har nettverket bidratt til å uteksaminere et betydelig antall master- og PhD-studenter fra Tibet. Ny kunnskap er publisert i vitenskapelige tidsskrifter og presentert på internasjonale konferanser. Nettverket arrangerte i juni 2016 International Association of Tibetan Studies (IATS) for 14. gang.

Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA) er en uavhengig pan-afrikansk forskningsorganisasjon som primært har fokus på samfunnsvitenskapelig forskning i Afrika. CODESRIA, som ble etablert i 1973 med sekretariat i Dakar, Senegal, er sett på som en pioner innen afrikansk samfunnsforskning. Norads nåværende avtale med CODESRIA er for perioden 2012–2016 og har en samlet tildeling på vel 20 mill. kroner. CODESRIA ble i 2016 rangert som den beste tankesmien i Afrika sør for Sahara og som nummer 125 globalt av *Go-To Think Tanks Index* utgitt av Lauder Institute ved University of Pennsylvania.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 150,1 mill. kroner for 2018.

Det er rammeoverført 5,9 mill. kroner til KDs kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virksomhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet. Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål som er i tråd med OECD-DAC regelverket.

Post 71 Faglig samarbeid, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I mange land er det mer etterspørsel etter teknologi- og kunnskapsoverføring enn etter penger. Dette gjelder spesielt land som ikke lenger har det samme behovet for «tradisjonell» bistand. Men også i lavinntektsland og mange av de aller fattigste landene er etterspørselen etter slik kompetanseoverføring stor.

En revitalisering og styrking av faglig samarbeid er derfor en viktig del av en fremtidsrettet utviklingspolitikk og et viktig bidrag til overgangen fra et forhold basert på bistand til mer normale bilaterale forbindelser. Samarbeid om forskning og kunnskapsoverføring er en form for samarbeid som er i begge parter interesse.

Arbeidet med faglig samarbeid vil bli systematisert i en kunnskapsbank som tar utgangspunkt i sektorer der Norge har relevant og spisset kompetanse. Denne banken vil omfatte norske offentlige etater så vel som institusjoner for forskning og høyere utdanning. Norge har lang tradisjon for faglig bistand og institusjonssamarbeid, ikke minst innen energisektoren. Offentlige institusjoner som Riksrevisjonen, Skattedirektoratet og Statistisk sentralbyrå har i en årrekke vært engasjert i utviklingssamarbeid. Norsk kunnskap og erfaring på viktige områder som petroleumsforvaltning og fiskeri gjennom programmene Olje for utvikling (Ofu) og Fisk for utvikling (Ffu) er sterkt etterspurt i mange land. Norske institusjoner og ombudsordninger for fremme av menneskerettigheter har også i mange år vært involvert i internasjonalt samarbeid, og dette temaet vil bli vurdert inkludert i Kunnskapsbanken. Innen likestilling trappes innsatsen opp, blant annet gjennom etableringen av Likestilling for utvikling. Data og skatterelaterte tiltak vil også vurderes lagt til Kunnskapsbanken.

Kunnskapsbanken skal også fremme faglig samarbeid mellom land i sør. Bruk av norsk ekspertise kan være viktig for å bidra til overføring av verdier som fremmer godt styresett. Samtidig er det et mål for norsk bistand å bidra til

større kunnskapssamarbeid mellom land i sør. Derfor ønsker vi å utvide Kunnskapsbanken til å omfatte ekspertise fra disse landene, der det ligger til rette for det.

En kunnskapsbank vil først og fremst handle om å samordne og videreutvikle allerede eksisterende tiltak. Kunnskapsbanken vil koordinere vår faglige bistand bedre og kvalitetssikre den faglige rådgivningen. Da tyngden av Norges utviklingsfaglige kompetanse ligger i Norad er det naturlig at Kunnskapsbanken legges dit.

Norge vil også videreføre støtten til det bilaterale faglige samarbeidet mellom norske institusjoner og institusjoner i India og Kina. På noen områder har Norge spisskompetanse som er nyttig for indiske og kinesiske institusjoner, og dette har lagt grunnlaget for et godt samarbeid som vil fortsette. Samarbeidet vil primært være konsentrert om miljø, klimatilpasning og velferdsmodeller. Med normalisering av forbindelsene med Kina åpnes det for et bredere samarbeid. En MoU om faglig samarbeid ble undertegnet i Kina i forbindelse med statsminister Erna Solbergs besøk i april 2017. Den åpner for et samarbeid også innen havrelaterte tema og tema knyttet til FNs bærekraftsmål.

Faglig samarbeid er kjernen i programmet Olje for utvikling (Ofu) som Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet står bak. Programmet har et eget sekretariat i Norad og trekker på fagekspertisen i deltakende departementers underliggende direktorater og andre relevante etater. Målet er å bistå utviklingsland som deltar i programmet slik at de kan forvalte sine petroleumsressurser på en økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig måte. Ofu-samarbeidet er konsentrert om 12 land – de fleste i Afrika. Finans- og miljøkomponentene i programmet er styrket. Finanskomponenten skal bidra til at samarbeidslandene sikrer seg en rimelig andel av inntektene fra petroleumsvirksomheten og til at inntektene integreres i den nasjonale økonomien på en bærekraftig måte. Tre operative satsingsområder prioriteres: styrket resultatstyring, bærekraftig kapasitetsutvikling og helhetlige programmer. Ofu har mangeårige program i sårbare stater som Irak, Libanon, Sudan, Sør-Sudan, og kartlegger aktiviteter i Somalia. Nettopp i sårbare stater med konflikt om petroleumsressursene, kan norsk petroleumsekspertise, sammen med politiske (norske) nettverk gjøre en forskjell og være avgjørende for fremgang i freds- og forsoningsarbeid. Hva slags Ofu-bistand det er behov for avhenger av hvor landet står i statsbyg-

gingsprosjektet, og hva som er status for petroleumssektoren.

Fisk for utvikling programmet (Ffu) omfatter alle tiltak Norge støtter innenfor fiskeri- og havbruksfeltet. Målet er å gjøre norsk kompetanse og ekspertise på fiskeri- og havbruksområdet i større grad tilgjengelig for utviklingsland. Innholdet i programmet er delt i tre hovedmoduler: utdanning og forskning (inklusive Nansenprogrammet), næringsutvikling (inklusive akvakultur) og forvaltning og regelverk (inklusive bekjempelse av fiskerikriminalitet). Elementer som inngår er blant annet å etablere regional yrkesfaglig opplæring i tekniske disipliner på fiskerisektoren, en videreføring av Nansenprogrammet ved å bruke data fra programmet i opplæring av havforskere fra utviklingsland, bistå utvalgte land i å bygge opp kompetanse innen økosystembasert fiskeriforvaltning samt å styrke informasjons- og etterretningsutveksling om fiskerikriminalitet i, med og mellom risikoland. Småskalanæringsutvikling på fiskerifeltet gjennomføres i samarbeid med sivilsamfunnsorganisasjoner, mens næringsutviklingstiltak i større skala vil kreve en annen finansieringsmodell og samarbeidspartnere fra privat sektor. Programmet konsentreres om følgende tre land: Ghana, Myanmar og Colombia. Tre regionale havområder vil også ha særskilt fokus: Benguela Current, Bengalbukta og del av Stillehavet (kystområdet utenfor Colombia og Peru). Mindre tiltak i andre land og regioner kan også støttes dersom særskilte hensyn tilsier det. Nansenprogrammet, med forskningsfartøyet *Dr. Fridtjof Nansen*, som forvaltes av FNs organisasjon for landbruk og ernæring (FAO), vil fortsatt være hovedinnsatsen i norsk fiskeribistand. Det nye fartøyet, som nå er det beste og mest moderne i sitt slag i verden, ble satt i drift våren 2017, og toktplanene for 2018 er konsentrert om den vestafrikanske kysten. Både FAO og Norge opplever sterk interesse for både fartøyet og programmet som sådan, langt mer enn det er kapasitet til å etterkomme.

Norge støtter også arbeidet mot fiskerikriminalitet, og samarbeidet med INTERPOL om kompetanseheving for etterforskere fra utviklingsland er viktig. Det gjelder også støtten til *Trygg Mat Tracking* som bistår utviklingsland med å kartlegge fartøy som driver med ulovlig fiske i deres farvann. Havnestatsavtalen, som Norge har vært en aktiv bidragsyter til, trådte i kraft våren 2017 og Norge vil støtte implementeringen av avtalen. Avtalen er en viktig del av arbeidet mot ulovlig, uregistrert og ureglementert fiske.

Tiltakene i Fisk for utviklingsprogrammet vil bli utviklet og gjennomført i samarbeid med lokale miljøer, både sivilsamfunnet, institusjoner, universiteter og myndigheter. På norsk side trekkes så vel offentlige som private kompetansemiljøer innen fiskeri- og havforvaltning, akvakultur og utdanning med.

Det ble i 2017 etablert et nytt program, Likestilling for utvikling. Programmet starter opp i 2018. Programmet skal på etterspørsel støtte land i å oppnå likestilling mellom kvinner og menn i tråd med bærekraftsmålene og vil kombinere norske likestillingserfaringer med god bistandspraksis. Norske kompetansemiljøer innen likestilling vil over tid engasjeres i faglig samarbeid mellom relevante institusjoner.

Det vurderes å reetablere programmet Skatt for utvikling innenfor rammen av den nye Kunnskapsbanken.

OECD/DAC er en viktig partner for Norge. Organisasjonen gir Norge en plattform for både læring og policyutvikling rundt internasjonal utviklingspolitikk. Norge er en aktiv og verdsatt deltaker på mange viktige områder av DACs arbeid. Norske bidrag skal støtte opp om DACs arbeid for at medlemslandene mest mulig effektivt skal innrette utviklingssamarbeidet i tråd med 2030-agendaen. Dette innebærer blant annet bedre forståelse av sammenhengen mellom bistand og andre virkemidler, mer vekt på privat-offentlig samarbeid og evaluerings- og analysearbeid for økt kunnskap om hvordan man kan få mest mulig effekt av bistand.

Økningen vil blant annet gå til en styrking av initiativene Fisk for utvikling, Olje for utvikling, Likestilling for utvikling og Skatt for utvikling. En styrking av det faglige bilaterale samarbeidet med India og spesielt Kina (oppfølging av nylig undertegnet Memorandum of Understanding (MoU) mm.) vil også vurderes.

Vedtak nr. 583, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen i budsjettproposisjonen for 2018 fremme forslag om å etablere en ny felles plattform i Norad som skal formidle faglig rådgivning til fattige land innen utvalgte sektorer der Norge har særlig kompetanse.»

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Kjell Ingolf Ropstad (KrF), Knut Arild Hareide (KrF), Olaug V. Bollestad (KrF) samt Rigmor Andersen Eide (KrF) om reform av utviklingspolitikken. Doku-

mentet som ligger til grunn for vedtaket er 8:25 S (2016–2017), Innst. 243 S (2016–2017).

Vedtaket vil bli fulgt opp ved at Regjeringen arbeider for å etablere rammene til en kunnskapsbank med institusjonelt sete i Norad. Stortinget vil bli holdt orientert om fremdriften på egnet måte.

Mål

- Styrke utviklingslands kapasitet innen naturressursforvaltning, klima/miljø, styresett, skatt, statistikk og antikorrupsjon gjennom samarbeid med norske og internasjonale fagmiljøer
- Bistå utviklingsland til å forvalte sine petroleumsressurser på en økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig måte.
- Bistå utviklingsland i å forvalte sine fiskeriresurser på en bærekraftig måte samt bekjempe fiskerikriminalitet og ulovlig fiske.
- Bidra til økt likestilling mellom kvinner og menn gjennom programmet Likestilling for utvikling
- Økt kunnskaps- og kompetanseoverføring mellom samarbeidsland (nord-sør-sør-samarbeid) gjennom støtte til trilateralt samarbeid.

Rapport 2016

Olje for utvikling (Ofu) er et sentralt program i norsk faglig bistand. Samlet støtte i 2016 var på 226,6 mill. kroner hvorav 73,1 mill. kroner under kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid*. Støtte til Ofu ble også gitt under programkategori 03.10 *Bilateral bistand* og kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 01 *Driftsutgifter*.

Støtten til Ofu-programmet under kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 71 *Faglig samarbeid* gikk blant annet til sivilt samfunn og internasjonale organisasjoner, inkludert IMF og UN Environment, samt bistand til å utvikle og gjennomføre tiltak under finanskomponenten i Ofu-programmet. Midler ble også satt av til kartlegging av mulighetene for Ofu-samarbeid i Colombia og Somalia, samt planleggingsarbeid for Ofu-program i Kenya, Myanmar og Tanzania (ny fase). I tillegg ble Ofu-programmene i Cuba, Irak og Libanon finansiert over denne posten.

Ofu-programmet i Irak bidro i 2016 til utforming av nye retningslinjer for konsekvensutredninger. Det har også vært en betydelig innsats for å redusere rutinemessig brenning av assosiert gass. Arbeidet har omfattet dokumentasjon av

omfanget av fakling (kontrollert brenning av gass), analyse av muligheter for alternativ anvendelse av gassen og utredning av alternative finansieringskilder for tiltak for å redusere fakling. I tillegg til den miljø- og klimamessige effekten bidrar programmet også til bedre ressursforvaltning, noe som på sikt kan bidra til en mer bærekraftig stabilitet i landet.

Ofu-programmet bisto myndighetene i *Libanon* med å utforme utkast til lov om fond for petroleumsinntekter. En nasjonal beredskapsplan for oljesøl ble lansert i 2016. Sammen med det libanesiske miljødepartementet begynte Lebanese Petroleum Administration arbeidet med retningslinjer for avfallshåndtering og miljøovervåking.

Arbeidet med å planlegge et helhetlig program i *Myanmar* pågikk i hele 2016 parallelt med gjennomføring av ulike faglige aktiviteter, inkludert rådgivning i forbindelse med utkast til ny petroleumslov og bistand til utarbeidelse av nye retningslinjer for miljøkonsekvensutredninger.

På *Cuba* ble det i 2016 gjennomført et fire ukers grunnkurs innen petroleumsforvaltning samt et fordypningsseminar i miljøkonsekvensanalyser. Tilbakemeldinger fra kubansk side indikerer at Ofu kursene bidrar til kompetanseheving. Programmet har videre bidratt til styrket samarbeid mellom kubanske institusjoner. Åpenhet og transparens har vært et gjennomgangstema på kursene. Dette er problemstillinger det erfaringsmessig er vanskelig å ta opp i en kubansk kontekst. At det behandles på kurset er et viktig fremskritt.

Ofu-programmet har som ett av sine mål å bidra til at beslutningstakere og øvrige myndigheter i samarbeidslandene holdes ansvarlig for hvordan landenes petroleumsressurser forvaltes. Fire norske og fire internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider for åpenhet og ansvarliggjøring i petroleumssektoren fikk støtte gjennom Ofu-programmet i 2016. Disse er Norsk Folkehjelp, World Wildlife Fund (WWF)-Norge, Kirkens Nødhjelp, Naturvernforbundet og Oxfam America, Thomson Reuters Foundation, Natural Resource Governance Institute og Global Witness.

Miljøkomponenten i Ofu-programmet ble betydelig styrket gjennom etableringen av ny samarbeidsavtale mellom FNs miljøprogram og Norad. Avtalen gir Ofu-programmet økt kapasitet til å støtte samarbeidsland slik at miljøhensyn kan ivaretas der petroleumsvirksomhet tillates.

Finanskomponenten skal bidra til at samarbeidslandene sikrer seg en rimelig andel av inntektene fra petroleumsvirksomheten og til at inn-

tektene integreres i den nasjonale økonomien på en bærekraftig måte. Avtale om støtte til det internasjonale pengefondets (IMFs) flergiverfond for forvaltning av inntekter fra naturressurser, samlet 40 mill. kroner, ble forlenget til 2020. Dette fondet finansierer kapasitetsbygging i de fleste av landene som inngår i Ofu-porteføljen.

I Afrika er det inngått Ofu-samarbeid med Angola, Ghana, Mosambik, Tanzania, Uganda, Sudan og Sør-Sudan. De største programmene i 2016 var i Ghana, Mosambik, Tanzania og Uganda jf. omtale under kap. 150 *Bistand til Afrika*, post 78 *Regionbevilgning for Afrika*.

Resultater fra 2016 er nærmere beskrevet i Ofu-programmets årsrapport utgitt av Norad.

Som del av *Fisk for utvikling (Ffu)*-programmet støtter Norge arbeidet mot ulovlig fiske og fiskerikriminalitet. I november 2016 inngikk Norge et samarbeid med UNODC (FNs kontor mot narkotika og kriminalitet) om støtte i arbeidet mot fiskerikriminalitet eller kriminalitet relatert til fiskeri i utviklingsland. Fiskeriforvaltningens analysenettverk mot ulovlig fiske (FFA) er norsk partner. Samarbeidet med INTERPOL om støtte til deres operasjonelle bistand til utviklingslandenes arbeid mot fiskerikriminalitet pågår fremdeles. I en midtveisgjennomgang i februar-mars 2017 fikk tiltaket FishINTEL en positiv vurdering. Straffeforfølgelse gjennomført av land der eiere av ulovlige fiskefartøy er hjemmehørende har medført store bøter og inndragning av muligheter for å oppnå EU-subsidier i mange år framover.

I havområdene utenfor Vest-Afrika støtter den norske stiftelsen Trygg Mat Tracking (TMT) de seks landene Liberia, Elfenbenskysten, Ghana, Togo, Benin og Nigeria med å avdekke ulovlig fiske. Innsatsen har siden 2014 medført at fartøy som driver ulovlig fiske er blitt identifisert og utvist fra farvannene. Gjennom det norskstøttede prosjektet *Fisheries Intelligence and MCS support in West Africa* bidrar TMT og Stop Illegal Fishing (SIF) med teknisk støtte til den regionale fiskeriorganisasjonen Fisheries Committee for the West Central Gulf of Guinea (FCWC). Prosjektet bidro med informasjon om fiskeriaktørene i regionen. Det legger til rette for informasjonsutveksling mellom landene, og støtter kontrollaktiviteter utført av landene (som fartøysinspeksjoner). I tillegg blir myndighetene veiledet i bruk av avtale om havnestatskontroll (PSMA) som ble vedtatt i mai 2016. Målet er å oppnå en effektiv nasjonal og regional fiskeriforvaltning i området gjennom bedret tilgang til informasjon, styrket informasjonsdeling og samarbeid mellom landene, økt samhandling mellom de ulike aktører i fiskerifor-

valtningen i de enkelte land og oppbygging av kapasitet for overvåking og kontroll av fiskeriaktiviteter i medlemslandene. Tilnærmingen har vist seg effektiv og har gitt resultater ved at landene nå aktivt utveksler viktig informasjon om ulike fartøyers bevegelser og omlastinger samt dokumentasjon vedrørende utstedelse av fiskerilisenser.

Gjennom oppdrettssamarbeidet med Cuba ble det i 2016 bygget et klekkeri. Innenfor oppdrettssamarbeidet med Thailand bidro norske fagfolk til gjennomføring av en forvaltningsplan for kystnære fiskeressurser. Nansenprogrammet bisto i utarbeidelse og iverksetting av forvaltningsplaner i DR Kongo og Kongo-Brazzaville, Kenya, Tanzania og flere land i Vest-Afrika. Oppdrettsnæringen i Ghana vokser raskt og norske fagmiljøer har blant annet bidratt med opplæring innen fiskehelse. Norge har over flere år hatt fiskerisamarbeid med Angola med mål om å styrke kapasiteten til Angolas fiskeridepartement. Samarbeidspartner på norsk side er Centre for Development Cooperation in Fisheries (CDCF) ved Havforskningsinstituttet i Bergen.

Universitetet i Oslo ble støttet med 27 mill. kroner til Health Information Systems Programme (HISP) som utvikler og er vert for DHIS2 (The District Health Information Software) som har blitt standard programvare for lands helseinformasjonssystemer. Utvikling, forskning og kapasitetsbygging i regi av HISP samt deres verdensomspennende nettverk setter dem i en enestående posisjon. Folkehelseinstituttet ble støttet med 3 mill. kroner til å utvikle og implementere/teste helseregistre for mødre- og barnehelse. Komplette teknisk veiledning ble publisert på internett for å kunne brukes av alle land, inkludert test- og implementeringer i Palestina og Bangladesh.

U4 ressurscenter mot korrupsjon fikk støtte til opplæring gjennom e-læringskurs til U4-partnere og andre partnere og utvikling av et interaktivt onlinekurs som er offentlig tilgjengelig. Støtte ble også gitt til forskning og publisering av studier, rapporter og 'briefs' som omhandler blant annet korrupsjon i bistand, forvaltning av naturressurser, jussektoren, sårbare stater, migrasjon og anti-korrupsjon i sektorarbeid. Det ble gjennomført arbeidsmøter med samarbeidspartnere i Filippinene, Kenya, Bangladesh, Ukraina, Kosovo og Laos. U4s hjemmesider hadde 773 000 besøkende i perioden fra 2012 til medio 2016, og 502 000 nedlastninger. 2 526 personer har deltatt i e-læringskurs og landbaserte arbeidsmøter i samme periode.

I India arbeider Norge for å tilrettelegge samarbeid mellom norske og indiske forsknings- og utdanningsinstitusjoner. Samarbeidet med

Forskningsrådet mottok 25 mill. kroner til forskjellige prosjekter. En midtveisgjennomgang av Forskningsrådets India-program ble fullført i begynnelsen av 2016, og hovedkonklusjonen var at programmet er godt administrert og på vei mot ønsket måloppnåelse. I 2016 var det 19 aktive prosjekter. Disse har blant annet produsert 155 rapporter, artikler og forelesninger, 43 artikler i vitenskapelige journaler, 13 artikler i antologier, ni monografier og 19 populærvitenskapelige artikler.

Norges Geotekniske Institutt (NGI) har samarbeidet med det indiske Department of Science & Technology (DST) på forebygging og varsling av ras. Ved hjelp av droner er potensielt rasfarlige områder tredimensjonalt kartlagt, og ved hjelp av *Ground Penetrating Radar* har man avdekket usynlige svakheter i bakken. Begge disse teknikkene har gitt grunnlag for rasforebyggende tiltak som graving av grøfter på strategisk gunstige steder, forsterkning av veier mv. Det er også montert en rekke sensorer som automatisk gir advarsler når en kritisk situasjon er under oppseiling (nedbør over en viss mengde, noe som kan føre til jordskred mv.), slik at man om nødvendig kan treffe tiltak som evakuering.

Ashoka Trust for Research in Ecology and the Environment (ATREE) er en forskningsbasert institusjon som spesielt gir rådgivning innenfor økologi og miljøsaker. Blant samarbeidspartnere er Universitetet i Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus, By og regionforskningsinstituttet NIBR og Transportøkonomisk institutt. Nye data om 650 arter (planter, mollusker og insekter) er lastet opp til *India Biodiversity Portal*, to bøker og flere vitenskapelige artikler er publisert og det er arrangert mange workshops.

Norsk Institutt for Bioøkonomi (NIBIO) samarbeider med indiske forskningsinstitutter, frivillige institusjoner og myndigheter i tre delstater i det sørlige India for å fremme klimatilpassede jordbruksmetoder. Mer enn 27 000 berørte bønder, herav om lag 28 pst. kvinner, har begynt å dyrke tørkeresistente rissorter og har tatt i bruk jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Videre er det introdusert kornslag som krever mindre vannmengder og mer effektive forskningsbaserte vanningsmetoder. Informasjonsteknologi brukes også i betydelig omfang; med mobiltelefoner får bøndene nyttig meteorologisk informasjon (langtidsvarsler om kommende flom, kraftig regn, tørke etc.) fra sju *Village Knowledge Centres*. Dette er basert på data fra yr.no.

På Cuba støttet Norge prosjektet *Development of Sustainable Marine Aquaculture in Cuba*. Som resultat av norsk støtte har kubanske fagfolk bedret sin kunnskap om og praktisk ferdigheter i fiskeoppdrett. Dette inkluderer valg av egnet område for fiskeproduksjon, drift av merder, metoder for å unngå sykdom, og oppdrett og salg av fisk.

Det faglige samarbeidet med *Kina* skal bidra til at lokal, regional og global utvikling er bærekraftig og til kinesisk deltagelse i og etterlevelse av regionale og globale internasjonale regimer. Samarbeidet har to hovedpilarer; klima/miljø og velferdsmodeller. 45 mill. kroner ble fordelt på 17 prosjekter.

Samarbeidet mellom Miljødirektoratet og kinesiske miljømyndigheter bidro til en nasjonal implementeringsplan for Kinas ratifisering av Minamata-konvensjonen mot skadevirkninger av kvikksølv. Fokus var på utvikling av tiltaksplaner og veikart for implementering av konvensjonen for utvalgte bransjer.

Et annet samarbeidsprosjekt mellom Miljødirektoratet og kinesiske miljømyndigheter har fokusert på mulighetene for å bruke sementovner til forbrenning av farlig avfall. Prosjektet testet ut og forbedret retningslinjene for forbrenning av avfall. Samarbeidet har bidratt til utvikling av standarder som regulerer utslipp, og til å utvikle veiledninger for forbrenning av ulike type avfallsstrømmer. Det er blitt avholdt kurs med over 300 deltakere samt blitt publisert 20 vitenskapelige artikler.

Miljødirektoratet og kinesiske miljømyndigheter har også samarbeidet om Kinas implementering av Stockholmskonvensjonen om organiske miljøgifter. Norske eksperter har jobbet tett med blant annet kinesiske laboratorier og styrket deres kompetanse til å kartlegge og overvåke miljøgifter. Fire nasjonale standarder for prøvetaking og analyse av miljøgifter i jord, sedimenter, vann og biologisk materiale er blitt utviklet.

Bioforsk og China Academy of Agricultural Science har samarbeidet om å utvikle systemer som skal sikre både bærekraft og høy produksjon av korn i Kina. Fokus er på å utnytte moderne informasjonsteknologi slik at både bruk av gjødsel og ugressmidler blir redusert. Prosjektet har hatt god fremdrift i 2016 i tråd med vedtatte arbeidsplaner.

Havforskningsinstituttet og to sentrale institusjoner på kinesisk side samarbeider om miljøutfordringer i havbruksnæringen. Prosjektet har gått som planlagt i 2016 med utveksling av forskningsstipendiater, seminarer samt introduk-

sjon og presentasjon av Sino Akvis og AquaSpace (styringssystemer for bærekraftig akvakultur).

NIBR og China Institute for Reform and Development (CIRD) samarbeider om kapasitetsbygging som skal fremme sosio-økonomisk utvikling og fordeling. En nedskalert norsk-kinesisk *social policy-forum* ble gjennomført i 2016 og planene for et fullskala forum i 2017 ble startet. I forbindelse med disse forumene har CIRD og NIBR utarbeidet policy-notater. Da det gjenstod restmidler i prosjektet ble det innvilget en forlengelse til april 2017.

NHO og deres kinesiske søsterorganisasjon China Enterprise Confederation (CEC) samarbeider om å øke de kinesiske bedriftenes konkurranseevne gjennom å styrke deres sosiale ansvar og engasjere de ansatte, blant annet gjennom å lære om den norske lederskapsmodellen. 82 kinesiske bedrifter har gjennomført seminarbasert opplæring i 2016. Det er videre opprettet en gruppe på *WeChat*, en av Kinas største sosiale medieplattformer, der deltakerne i etterkant kan dele sine erfaringer. Den andre delen – et regionalt ASEAN-samarbeid mellom arbeidsgiverorganisasjonene APINDO (Indonesia), CEC (Kina) og VCCI (Vietnam) – ble gjennomført i Guangzhou i oktober, der organisasjonene presenterte og diskuterte utfordringer og erfaringer knyttet til minstelønn,

migrasjon av arbeidskraft, sosial sikkerhet og produktivitet.

Likestilling for utvikling (LIKE) har i 2016 vært i dialog med aktuelle samarbeidsland om et mulig bilateralt samarbeid innenfor likestilling. På bakgrunn av dette er det startet sonderinger med Nepal og Etiopia, og gjort noen foreløpige vurderinger som det vil bygges videre for mulig oppstart av aktiviteter i 2018. Det er etablert en styringsgruppe for programmet med deltakelse fra Barne- og likestillingsdepartementet og Utenriksdepartementet, med Norad som sekretariat. Det vil utarbeides programveileder for LIKE som redegjør nærmere for mål, innhold samt prosedyre for å inngå i LIKE.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 378,7 mill. kroner i 2018. Dette er en økning på 22,8 mill. kroner fra 2017. Støtte knyttet til kunnskapsbanken som etableres i Norad vil bli prioritert innenfor økningen.

Det er videre rammeoverført 2,2 mill. kroner til KDs kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virk-somhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet. Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål som er i tråd med OECD-DAC regelverket.

Kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2018
		2016	Saldert budsjett 2017	
70	Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>		5 500	5 500
72	Klima og miljø, <i>kan overføres</i>	753 790	767 200	917 200
74	Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	452 352	495 000	570 000
	Sum kap. 0166	1 206 142	1 267 700	1 492 700

Klima, miljø og fornybar energi er blant Regjerings hovedsatsingsområder for internasjonal bistand. Regjeringens forslag for 2018 om å bevilge 1 492,7 mill. kroner til området viderefører Norges innsats på et høyt nivå og øker denne med i overkant av 220 mill. kroner.

Regjeringen foreslår en kraftig økning av innsatsen mot marin forsøpling og en opptrapping av innsatsen innen fornybar energi, i tråd med målsettingen i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk*

utviklingspolitikk (Utviklingsmeldingen). Regjeringens varslede satsing, samt en videreføring av den høye innsatsen gjennom multilaterale satsinger som blant annet det grønne klimafondet (GCF), den globale miljøfasiliteten (GEF) og FNs miljøprogram.

Regjeringen vil opprette et bistandsprogram på 150 mill. kroner for å bekjempe plast og mikroplast i havet. Innsatsen vil rettes inn mot de områdene der problemet allerede er stort eller mot

land og regioner som ligger an til å bli store problemområder i fremtiden.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til fornybar energi med 75 mill. kroner. Økningen vil bli benyttet til å øke innsatsen for å nå bærekraftsmål 7 om tilgang til bærekraftig energi for alle, og bidra til reduserte utslipp av klimagasser, jf. omtale i Del III. Den nye satsingen vil blant annet rettes mot elektrifisering, kraftproduksjon (vannkraft, sol og vind) og kapasitetsbygging. Godt styresett og rammeverk for energiforvaltningen vil få økt vekt. Midlene vil bli benyttet både til bilateralt samarbeid med blant annet Liberia, Mosambik, Myanmar, Nepal, Tanzania og Uganda, samarbeid med utviklingsbankene, støtte til internasjonale initiativer og partnerskap og risikoavlastning for bedrifter som ønsker å investere i ren energi i utviklingsland. Partnerskap med privat sektor vil vektlegges.

Klimautfordringen er global og løses best globalt. Internasjonal innsats innen klima, miljø og bærekraftig utvikling er derfor et viktig område for Norges utenriks- og utviklingspolitikk.

Parisavtalen under FNs klimakonvensjon har gitt verden et styrket globalt rammeverk som skal forsterke innsatsen for å redusere klimagassutslipp og tilpasse seg klimaendringer. Norge ratifiserte avtalen som første industriland i New York 20. juni 2016. I gjennomføringen av Parisavtalen vil Regjeringen i utviklingspolitikken forebygge og løse klima- og miljøutfordringer gjennom klimafinansiering, teknologisamarbeid, investeringer i fornybar energi og kapasitetsbygging. Innsatsen må gå hånd i hånd med økonomisk vekst og utvikling i fattige land. Vår støtte til en grønnere økonomi i våre samarbeidsland må derfor innebære bedre rammebetingelser og økt kapitalmobilisering for klima- og miljøvennlige investeringer i næringslivet. Det grønne skiftet hjemme og ute skal være gjensidig forsterkende.

FNs 17 globale, felles mål for bærekraftig utvikling de neste 15 årene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. Det slås fast at klimaendringene kan undergrave alt annet arbeid for å nå målet om bærekraftig utvikling. Regjeringens oppfølging av bærekraftsmålene i utviklingssamarbeidet legger derfor gjennomgående vekt på å integrere hensynet til klima og miljø, jf. omtale i Del III.

Regjeringens satsing på klima, miljø, fornybar energi og bærekraftig utvikling må ses i en helhetlig sammenheng. Det har særlig vært satset på en styrking av den internasjonale innsatsen for utfasing av subsidier til fossile brensler, utbredelse av kokeovner for ren matlaging og en konsentrasjon

av innsatsen gjennom Det grønne klimafondet. Regjeringen vil bidra til å innrette markeder på høyere investeringer i grønne løsninger gjennom ulike tiltak, blant annet gjennom utvikling av karbonmarkeder. Regjeringen har ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi er blitt økt.

Strategisk innsats har som mål å gi resultater på mange områder samtidig, blant annet i form av redusert fattigdom, bedre helse, energitilgang for fattige og levedyktige arbeidsplasser.

Om lag halvparten av Regjeringens støtte til Det grønne klimafondet på totalt 1,6 mrd. kroner over fire år vil gå til utviklingslandenes tilpasning til klimaendringer. I tillegg innebærer den sterke støtten til Den globale miljøfasiliteten (GEF), FNs miljøprogram og klimatjenester en klar vektlegging av klimatilpasning og klimarelatert katastrofeforebygging i Regjeringens utviklingspolitikk. Konsentrasjonen av støtten til Det grønne klimafondet har gitt rom for redusert støtte til andre, mindre enkelttiltak og fond på tilpasningsområdet.

Post 70 Ymse tilskudd, kan overføres

Utenriksdepartementet foreslår at fullmakten Utenriksdepartementet har for å gi tilskudd til enkelttiltak på inntil 2 mill. kroner videreføres, og at bruk av midler utover dette beløp og inntil 6 mill. kroner, kan besluttes ved Kgl. res. jf. forslag til romertallsvedtak III.

Fullmakten forutsettes brukt kun når det er ønskelig å bevilge midler raskt til nye tiltak hvor gitte rammer er for små. Fullmakten forutsettes også brukt til å dekke merutgifter som følge av valutasvingninger.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 5,5 mill. kroner for 2018. Det vises for øvrig til forslag til romertallsvedtak III.

Post 72 Klima og miljø, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Klimaendringene og miljøproblemene berører alle, men det er de mest sårbare landene og befolkningsgruppene som rammes hardest. Norge vil derfor prioritere de minst utviklede landene i arbeidet med å forebygge og takle klima- og miljøutfordringer. Global oppvarming forsterker en rekke andre problemer både på lokalt, regionalt og globalt nivå og kan under-

grave alt annet arbeid for å nå målet om bærekraftig utvikling.

Vår innsats innen klimatilpasningsarbeid skal sees i sammenheng med bærekraftsmålene, og støtte opp under Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk (Utviklingsmeldingen)*.

Tiltak for å redusere utslipp av klimagasser er svært viktig, ikke minst for å unngå en klimautvikling som overgår naturens og økosystemers tilpasningsevne. Ifølge FNs klimapanel (IPCC) ligger verden med dagens utslippskurs an til å få en temperaturøkning inntil på seks grader mot slutten av århundret i forhold til førindustrielt nivå. Det vil føre til dramatiske endringer i matproduksjon, vannressurser og bosettingsmønstre i store deler av verden. Klimaendringene påvirker allerede i dag økosystemene gjennom tørke, flom og hyppigere og kraftigere ekstremvær. Utviklingslands evne til fortsatt vekst og fattigdomsreduksjon vil blant annet være avhengig av landenes kapasitet til å tilpasse seg klimaendringene og forebygge naturkatastrofer.

Norsk innsats konsentreres om klimafinansiering, kapasitetsbygging og teknologisamarbeid i utviklingsland. Tiltak som bidrar til gjennomføring av Parisavtalen, FNs bærekraftsmål og Sendai-rammeverket om katastroforebygging blir gitt prioritet i bruk av denne posten. Midlene går i hovedsak til tiltak mot utslipp av klimagasser, tilpasning til klimaendringer, bedring av luftkvalitet, forebygging av klimarelaterte naturkatastrofer, robust og bærekraftig byutvikling, bærekraftig naturressursforvaltning og miljø. Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, og Norge støtter overgang til fornybare energikilder, som vannkraft, sol og vind, for å bidra til å nå de ambisiøse klimamålene i Parisavtalen. Denne innsatsen vil økes i 2018, jf. omtale under kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi*.

Havet rommer store muligheter for menneskeheten. Ifølge FN vil verdens befolkning vokse til 9,7 milliarder i 2050. Størsteparten av veksten vil finne sted i utviklingsland. Verdiskapning basert på bruk av marine ressurser er avhengig av god miljøtilstand og et rikt naturmangfold i havet. Noen av de marine økosystemene i verden er så belastet at de ikke lenger leverer de godene eller opprettholder de naturlige prosessene som mennesker er avhengige av. Marin forsøpling er et økende internasjonalt problem. Plast er et særlig problem fordi det brytes svært langsomt ned. Regjeringen vil opprette et bistandsprogram på 150 mill. kroner for å bekjempe plast og mikroplast i havet. Innsatsen vil rettes inn mot de områ-

dene der problemet allerede er stort eller mot land og regioner som ligger an til å bli store problemområder i fremtiden.

Regjeringen har satt av 10 mill. kroner til havdialoger med aktuelle land. En viktig del av den tematiske innretningen på disse dialogene vil være å fremme god havforvaltning, betydningen av reduserte klimagassutslipp og redusert forurensning for å sikre rene og sunne verdenshav.

Det grønne klimafondet (GCF) ble opprettet av partene til FNs klimakonvensjon for å være hovedkanal for storskala multilateral finansiering av tiltak både for utslippsreduksjoner og klimatilpasning i utviklingsland. Fondet er den viktigste finansieringskanalen for gjennomføring av Parisavtalen og gis derfor særlig prioritet i norsk multilateral klimafinansiering til utviklingsland de kommende årene. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet, som ble operativt i 2015, og er representert i styret som består av 12 medlemmer fra industriland og 12 fra utviklingsland. Norge arbeider målrettet for at fondet blir en effektiv og fleksibel finansieringskanal, med særlig fokus på at fondet faktisk styrker den globale klimainnsatsen og har målbar effekt. Videre er oppfølging av fondets privat sektortilnærming og ivaretagelse av privat sektorhensyn, og operasjonalisering av resultatbasert finansiering, viktige norske prioriteringer. Det foreslås bevilget 400 mill. kroner til fondet i 2018. Det er gitt tilsagn om et norsk bidrag på 1,6 mrd. kroner for perioden 2015–2018.

Den globale miljøfasiliteten (GEF) er verdens største miljøfond og en av de viktigste kanalene for norsk bistand på området. GEF dekker alle globale miljøproblemer innenfor fokusområdene biologisk mangfold, klima, internasjonale vannspørsmål, ozonlaget, miljøgifter, forørkning og avskoging. GEF er en finansieringsmekanisme og oppfylder sitt mandat gjennom partnerskap med 18 implementerende organisasjoner, hvorav FNs utviklingsprogram (UNDP), FNs miljøprogram og Verdensbanken er blant de viktigste. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på 432 mill. kroner for perioden 2014–2018. Påfyllingsprosess for fondets neste periode, 2018–2022, er igangsatt og vil gå frem til våren 2018. Norge sitter i styret og skal etter planen øke sin støtte for neste periode i henhold til utviklingsmeldingen. Gjennom støtte til GEF bidrar Norge til å oppfylle mange av målene og forpliktelsene nedfelt i Parisavtalen og FNs nye bærekraftsmål.

FNs miljøprogram er FNs fremste miljøaktør. Programmet har et bredt mandat og er en viktig

strategisk partner i arbeidet for bærekraftig utvikling. Hovedoppgavene til FNs miljøprogram er å fremme internasjonalt miljør Samarbeid, komme med policyanbefalinger, gi generell veiledning for miljøprogram i FN-systemet og holde oppsyn med verdens miljøsituasjon for å sikre at kommende miljøproblemer av internasjonal betydning blir vurdert. FNs miljøprogram er primært en normativ institusjon og har i de senere årene lagt større vekt på forholdet mellom miljø og utvikling. FNs miljøprogram har også hatt en vesentlig rolle som tilrettelegger for forhandlingene av konvensjoner om klima, biodiversitet, kjemikalier mv. FNs miljøprogram er imidlertid blitt styrket på flere områder som et resultat av toppmøtet og oppfølgingen av dette, blant annet ved opprettelsen av UNEA, FNs miljøforsamling, som møttes for første gang i 2014, og igjen i mai 2016. Norge følger arbeidet tett og er pådriver for at FNs miljøprogram skal bli en mer åpen og medlemsstatsstyrt organisasjon. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på totalt 270 mill. kroner for perioden 2016–2018.

Boks 11.2 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): FNs miljøprogram

Mopans gjennomgang av FNs miljøprogram i perioden 2015–2016 slo fast at organisasjonen leverer godt på sitt globale mandat; utvikling av globale rammeverk og innspill til den globale dialogen om miljø. Den har klar langsiktig visjon og strategi og gode organisatoriske systemer på plass for å levere. Resultatbasert styring er forbedret fra tidligere evalueringer. Organisasjonen har etablert effektive partnerskap for sine leveranser.

Forbedringsområder er å få på plass resultatbasert budsjettering, og bedret integrering med andre FN-organer på landnivå. Det samme gjelder dokumentasjon av resultater på landnivå.

Luftforurensning utgjør et stort og voksende helseproblem i utviklingsland. Tall fra Verdens helseorganisasjon viser at innendørs og utendørs luftforurensning årlig forårsaker mellom seks og syv millioner dødsfall, som betyr hvert niende dødsfall i verden. Barn og kvinner er spesielt sårbare, særlig når det gjelder innendørs forurensning. For deler av Asia og Afrika representerer dårlig luftkvalitet den største helserisikoen. En

viktig årsak til luftforurensningen er utslipp av kortlevde klimaforurensere, spesielt sot (svart karbon) og metan. Tiltak som reduserer utslipp av kortlevde klimaforurensere vil derfor prioriteres høyt i utviklingssamarbeidet. Slik innsats vil kunne begrense temperaturøkningen på kort sikt, samtidig som det vil ha positiv effekt på folks helse og begrense antall dødsfall og helseproblemer fra luftforurensning. Regjeringen har siden 2014 gjennomført en flerårig satsing på ren matlaging, og den norske innsatsen vil bidra til at tusenvis av mennesker daglig vil kunne lage mat uten å risikere alvorlige og dødelige luftveissykdommer og andre helseproblemer som hjertesykdommer, slag og kreft på grunn av forurenset luft.

Store deler av verden, og særlig utviklingslandene, urbaniseres i en fart vi ikke har sett tidligere. I dag bor over halvparten av verdens befolkning i en by, og en av tre bor i slum. Fram mot 2050 forventes antallet urbane innbyggere å nesten dobles til over seks milliarder. Dette vil kreve en omfattende omstillingsprosess med større vektlegging av god byplanlegging. Urbaniseringshastigheten utfordrer både klimamålsettingene og andre viktige bærekraftsmål. Samtidig vil økt urbaniseringsgrad med tett befolkningskonsentrasjon by på enorme muligheter til å skape bærekraftig vekst og løfte millioner ut av fattigdom. Denne kombinasjonen av utfordringer og muligheter har gitt urbaniseringsspørsmålene en viktig plass i FNs 2030-agenda gjennom bærekraftsmål 11 *Å gjøre byer trygge, inkluderende, robuste og bærekraftige*.

Habitat III-konferansen, som ble arrangert i Ecuador i oktober 2016 (holdes hvert 20. år), vedtok en *Ny urban agenda* som definerer hvordan bærekraftsmål 11 kan nås. Norge fikk gjennomslag for større vektlegging av klima, luftforurensning og helse som prioriterte temaer.

FNs bosettingsprogram, UN-Habitat, har fått mandat til å koordinere og fremme FNs arbeid for å sikre bærekraftige byer. Organisasjonen trenger omstilling for å kunne bli mer målrettet i sitt arbeid.

Montreal-protokollen er en av tidenes mest vellykkede internasjonale avtaler og har ført til at de skadelige utslippene av gasser som ødelegger ozonlaget er blitt drastisk redusert. Verdenssamfunnets oppfølging av denne avtalen har ført til at over 98 pst. av stoffene som er regulert under Montreal-protokollen er faset ut. Siden ozonreduerende stoffer har lang levetid i atmosfæren, tar det likevel lang tid før ozonlaget er restituert. Derksom alle land følger kravene i Montrealprotokollen, ventes det at ozonlaget vil være nærmest

restituert innen 2050 – 2070. Bruk av klimagassene hydrofluorkarboner (HFK) er i sterk vekst ettersom de ozonødeleggende gassene fases ut og flere på grunn av økonomisk vekst får tilgang til produkter som slipper ut HFK. Partsmøtet under Montrealprotokollen i november 2015 besluttet at protokollen fremover skal regulere klimagassene HFK, noe Norge lenge har arbeidet for.

Klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte katastrofer er et prioritert område for utviklingslandene og for norsk bistand. Det er også viktig som oppfølging av Parisavtalen. Støtte vil gis til tiltak som kan sette utviklingslandene i stand til å redusere sin sårbarhet og utvikle robuste samfunn, i tråd med landenes egne prioriteringer. Norsk støtte skal bidra til den globale innsatsen for katastroforebygging, med særlig fokus på klimatjenester og varslings.

Vannressursforvaltning og tilgang til tilfredsstillende vann og sanitærtjenester er et av FNs nye bærekraftsmål, og retten til rent drikkevann er anerkjent som en menneskerett. Norge vil støtte temaområdet innen prioriterte sektorer for norsk utviklingssamarbeid som helse, utdanning, matsikkerhet og klimatilpasning.

For å tilpasse seg klimaendringene og planlegge for en lavkarbonutvikling er det et stort behov for endring i privat sektor og økt tilgang på privat kapital og teknologi til grønne investeringer. Klimateknologi er sterkt etterspurt av utviklingsland, og det er et økt krav om midler og mekanismer for å bidra til faktisk overføring av teknologi. Klimateknologisenteret under klimakonvensjonen (CTCN) ble operativt våren 2014, og Norge har vært en viktig giver i oppstartsfasen. Norge støtter også Private Finance Advisory Network (PFAN) program under FNs industriorganisasjon som bidrar til at investorer som ønsker å satse på grønn teknologi får kontakt med små og mellomstore klimabedrifter. I tråd med Norges nasjonale planer for satsing på grønn konkurransekraft foreslås en fortsatt satsing på teknologioverføring.

Økosystemenes rolle i klimatilpasning er viktig, blant annet som førstelinjeforsvar mot ekstremvær. Samarbeid om miljø er videre et viktig bidrag til fred, forsoning, sikkerhet og regional utvikling. Bærekraftig bruk av naturen kan bidra til økonomisk vekst og det grønne skiftet.

Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og FNs miljøprogram anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom 70 og 213 mrd. USD i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, den er grenseoverskridende og kan også ha koblinger til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37

(2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*. Slik kriminalitet er global og krever globale normer, og arbeidet med dette er under utvikling. En global strategi mot miljøkriminalitet ville styrke arbeidet. Bekjempelse av miljøkriminalitet i utviklingsland krever gode analyser og effektivt samarbeid i justis- og politisektoren på tvers av landegrenser. Kapasitetsbygging for innsats mot slik kriminalitet vil bli prioritert på miljøfeltet fremover.

Minamata-konvensjonen gir bindende regler for å beskytte helse og miljø fra langtransportert kvikksølvforurensning og ble vedtatt i oktober 2013. Denne konvensjonen ble ratifisert av Norge 12. mai 2017, og med 50 ratifikasjoner har Minamata-konvensjonen trådt i kraft.

I arbeidet for å gjennomføre Parisavtalen er det sentralt at alle partene til avtalen har mulighet til å delta og bidra. Norge støtter Alliansen av små øystater (Alliance of Small Island States – AOSIS), et forum for landene som er mest sårbare for klimaendringene (Climate Vulnerable Forum) og Høyambisjonskoalisjonen (High Ambition Coalition) i deres arbeid i tilknytning til Parisavtalen.

Bevilgningen støtter en rekke klima- og miljøaktiviteter som beskrevet ovenfor. Mål og rapport for disse beskrives nærmere nedenfor. Bevilgningen dekker også kontingenter og frivillige bidrag til en rekke organisasjoner, fond, programmer, tiltak og stiftelser, Montreal-protokollens Ozonfond, FNs forørkningskonvensjon (UNCCD), Den internasjonale organisasjon for tropisk tømmer (ITTO), FNs klimakonvensjon, Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR), og FNs miljøprogram. Disse beskrives nærmere i egne underkapitler nedenfor.

Mål

- Reduserte klimagassutslipp
- Effektiv og bærekraftig tilpasning til klimaendringer inkludert forebygging av katastrofer
- Bidra til å mobilisere økt klimafinansiering inkludert teknologisamarbeid og partnerskap med privat sektor
- Styrket internasjonalt miljøsamarbeid og gode løsninger på miljøproblemer i utviklingsland
- Ta en lederrolle i det globale arbeidet med FNs bærekraftsmål 14 om bevaring og bærekraftig bruk av verdens hav i tråd med Meld. St. 22 (2016–2017) *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken*.

Rapport 2016

Det grønne klimafondet godkjente i 2016 samlet støtte på om lag 11 mrd. kroner (1,3 mrd. USD), fordelt på 27 tiltak for utslippsreduksjoner og klimatilpasning i utviklingsland. I 2016 godkjente styret 28 nye samarbeidspartnere som er kvalifisert som mottakere av finansiering fra fondet, herunder flere nasjonale institusjoner i utviklingsland, FN-organisasjoner, utviklingsbanker og private finansieringsinstitusjoner. Det ble i løpet av 2016 også signert avtaler om tilskudd til fondet på til sammen 10 mrd. USD. Norge annonserte på FNs klimakonferanse i Paris i 2015 en økning av støtten til Det grønne klimafondet innen 2020, med mulighet for en dobling dersom fondet får på plass en mekanisme for resultatbasert finansiering som sikrer verifiserte utslippsreduksjoner fra avskoging og skogforringelse.

Norges bidrag til den globale miljøfasiliteten (GEF) var i 2016 108 mill. kroner. Midlene bidrar til innsats innen alle GEFs fokusområder. En langsiktig strategi kalt *GEF 2020* ble vedtatt i 2014. Strategiens formål er økt innsats rettet mot underliggende drivkrefter bak de økende globale miljøproblemene. GEFs evaluering av perioden 2014–2018 viser til en økende katalytisk rolle for fasilitetens innflytelse på politikk, samfinansiering og opptrapping av innsats på de fleste fokusområder. Samfinansiering gjennom partnerskap er oppnådd spesielt på klimaområdet som også gjelder prosjekter sammen med privat sektor. Man ser økt grad av rapportering på likestillingsspørsmål etter at de har økt både kompetanse og kapasitet, men det er fortsatt rom for forbedringer innen de mindre prosjektene.

FNs miljøprogram ble i 2016 støttet med 90 mill. kroner. Det meste av midlene går til FNs miljøprograms sju arbeidsprogram. Det ble gitt øremerkede midler til FNs miljøprograms arbeid med økosystembasert forebygging og til fattigdoms- og miljøinitiativet (PEI), som er et felles program mellom FNs utviklingsprogram (UNDP) og FNs miljøprogram for integrering av miljøhensyn i fattigdomsstrategier og andre utviklingsplaner. FNs miljøprogram er en sentral premissleverandør for gjennomføring av Parisavtalen om klimaendringer og av de globale bærekraftsmålene mot 2030. I 2016 har FNs miljøprogram på en god måte ivarettatt miljøaspektet i utarbeidelsen av de globale bærekraftsmålene og indikatorer for måloppnåelse. FNs miljøprogram har også bidratt med å utvikle kunnskapsprodukter. FNs miljøprogram ble evaluert av givne og samarbeidende institusjoner gjennom MOPAN-samarbeidet om evaluering av internasjonale organisasjoner.

Hovedkonklusjonen er at FNs miljøprogram leverer godt, og særlig på sitt globale mandat. Siden Norge fremmet vedtak om marin forsøpling på FNs miljøforsamling i 2014 har FNs miljøprogram bistått 15 land med å utvikle handlingsplaner mot marin forsøpling, fremmet samarbeid mellom FN-organisasjoner og miljøavtalene på dette området samt utarbeidet en studie om vår kunnskap om kilder til og omfanget av problemet. FNs miljøprogram har, gjennom sine partnere, i 2016 støttet en rekke land innen både klimatilpasning og utslippsreduksjoner, herunder programmet for redusert avskoging og skogforringelse (REDD+). FNs miljøprogram fortsetter å fremskaffe god kunnskap for beslutningstakere og bistår utviklingslandene med kapasitetsbygging på miljø gjennom nasjonale utviklingsplaner.

Det ble i 2016 gitt 15 mill. kroner til GRID-Arendals samarbeid med FNs miljøprogram under denne posten knyttet til miljøvurderinger og miljøinformasjon på en rekke felter, herunder havrelatert arbeid.

Klimateknologisenteret har vært operativt siden 2014, og under FNs klimakonferanse i 2015 ble det vedtatt at senteret skal bidra til teknologioverføring under Parisavtalen. I startsfasen har Klimateknologisenteret bygget opp et globalt nettverk for å bidra til best mulig svar på forespørsler fra utviklingsland. Klimateknologisenteret skal evalueres i 2017 og videre norsk støtte bør se hen til resultatene av denne. Norge har bedt om at klimateknologisenteret rapporterer om potensialet for faktiske utslippsreduksjoner og redusert sårbarhet for klimaendringer gjennom tiltakene.

Private Finance Advisory Network (PFAN) program under FNs industriorganisasjon støtter også oppunder utvikling og overføring av klimavennlig teknologi og har bidratt til private investeringer for 1,2 mrd. USD og en reduksjon i klimagasser i størrelsesorden 2,6 mill. tonn CO₂ årlig.

Norge inngikk en avtale med Verdensbanken i 2014 for å støtte arbeid med å bedre luftkvaliteten i utvalgte byer i Afrika og Asia (Ghana, Nigeria, Sør-Afrika, Egypt, Kina, India, Vietnam) gjennom programmet *Pollution Management and Environmental Health*. Støtten er på 20 mill. kroner per år for perioden 2014–2017. Verdensbanken samarbeider med Klima- og ren luft koalisjonen og Verdens helseorganisasjon i gjennomføringen av tiltak, kapasitetsbygging, kommunikasjon mv. i samarbeid med landenes myndigheter. Aktiviteter innen måling av luftkvalitet, analyser av kilder og utslipp samt kompetansebygging er igangsatt i en rekke byer, og det legges stor vekt på bevisstgjøring og kompetanseheving både innenfor de foru-

rensende sektorer (energi, transport, industri, avfall) og helsesektoren.

Norge videreførte støtten til Verdensbankens globale fasilitet for katastrofe-forebygging og gjenoppbygging (GFDRR). I Afrika bidro GFDRR i 23 land og finansierte blant annet utarbeidelse av risikovurderinger og modernisering av de hydro-meteorologiske tjenestene nasjonalt og regionalt. Fasiliteten arbeidet i flere land i Asia og bidro gjennom en behovskartlegging etter flommen og jordskredene i Myanmar i 2015, til å legge grunnlaget for gjenoppbyggingen etter katastrofen. I Latin-Amerika og Karibia støttet GFDRR blant annet flere land med risikovurderinger som grunnlag for politikktutforming og planlegging.

Regjeringen har vedtatt en internasjonal strategi for utfasing av subsidier til fossile brenslere og har bevilget 100 mill. kroner til dette arbeidet over tre år (2015–2018). Hovedkanaler for innsatsen er ESMAP under Verdensbanken, og Global Subsidies Initiative. Innsatsen er rettet mot å støtte landanalyser, design og gjennomføring av subsidiereformer og utfasing av subsidier som er skadelige for miljø, klima og helse. Det er et mål at reduksjon av subsidier til fossilt brensel kobles til mottiltak for å redusere virkningen for de fattigste, og dette er en del av Verdensbankens tilnærming. I 2017 var over 20 utviklingsland i dialog med Verdensbanken om tiltak for utfasing av subsidier til fossile brenslere.

Bruken av Ozonfondets midler til støtte for utviklingslandenes fortsatte utfasing av bruk av ozonnedbrytende stoffer er blitt gjennomført etter forutsetningene. Året 2010 representerte en milepæl da alle utviklingsland det året hadde faset ut bruk av klorfluorkarbone (KFK), haloner og karbontetraklorid. Hydroklorfluorkarbone (HKFK) skal nå en endelig utfasing innen 2030, og finansieringsbehovet for dette målet er primært knyttet til utviklingslandene. På det 28. partsmøte høsten 2016 ble det vedtatt å redusere bruken av de sterke klimagassene hydrofluorkarbone (HFK). Beregninger indikerer at avtalen vil redusere utslipp med 65 mrd. tonn CO₂-ekvivalenter fram mot 2050, sammenliknet med forventet vekst (BAU). Enkelte land som India, Pakistan, Iran, Irak og gulflandene tillates en senere nedfasingstakt enn resten av utviklingslandene. Dette viste seg nødvendig for å få majoriteten av utviklingsland til å fryse forbruket av HFK i 2024 og dermed sikre tilstrekkelig klima-effekt. Norge og resten av de industrielle landene har forpliktet seg til et nedfasingregime hvor første skritt er å redusere forbruket av HFK med 10 pst. i 2019.

Påfylling for fondets kommende treårsperiode (2018–2020) vil besluttes på partsmøte høsten 2017. Det norske bidraget vil økes i tråd med presentsats i fordelingsnøkkel, både for å finansiere utfasingen av HKFK og HFK.

Norges støtte til Verdens meteorologiorganisasjons (WMO) Globale rammeverk for klimatjenester (GFCS), ble videreført i 2016. Målsettingen for støtten er å styrke vær- og klimatjenester som grunnlag for planlegging innen matsikkerhet, helse og katastrofe-forebygging i Tanzania og Malawi. Programmet har bidradd til utvikling av tjenester som kan varsle vær- og klimaendringer i mer lokal skala enn tidligere, og det er utarbeidet råd som kan benyttes innen landbruk og helse og til katastrofe-forebygging. Det er gjennomført opplæring av landbruksrådgivere og bønder i begge land, og det er etablert varslingstjenester gjennom radio og SMS. Programmet har bidratt til å inkludere klimaendringer i nasjonale planer. Lokale myndigheter i flere distrikter har fått hjelp til å legge planer for katastrofe-forebyggende tiltak. I helsesektoren er det utarbeidet kart som viser hvordan sykdomsbærende organismer som mygg endrer utbredelsesmønster som følge av klimaendringer. Dette vil kunne hjelpe myndighetene i planlegging av helsetiltak i fremtiden.

Gjennom Norges Meteorologiske Institutt er det gitt støtte til et program for forebygging av naturkatastrofer rettet mot styrking av den meteorologiske tjenesten i Bangladesh, Myanmar og Vietnam. Støtten har blant annet bidratt til å utvikle oversikt over klimadata og bedre kapasitet til å studere og bruke slike data. Dette har allerede vist seg nyttig for å varsle farlig vær og redde liv og verdier.

Norge har støttet programmet Himalaya Climate Change Adaptation Programme (HICAP) siden 2011. Programmet fokuserer på konsekvenser av og tilpasning til klimaendringer i Himalaya-regionen, med vannforsyning og matsikkerhet som hovedfokus. Programmet ledes av det regionale senteret International Center for Integrated Mountain Development (ICIMOD) som er basert i Nepal, i samarbeid med Cicero og Grid-Arendal. Det legges vekt på oppbygging av kunnskap om lokale klimaendringer og tilpasning samt på kvinners rolle i planlegging og gjennomføring av tiltak i regionen. De siste årene har Norge også støttet ICIMODs arbeid innen svart karbon, som både er helseskadelig og har negativ klima-effekt. Blant annet støttes et prosjekt for overgang til ren matlagning i byområder i Nepal, og røykfrie samfunn *smokefree communities* i samarbeid med Verdens helseorganisasjon og

den globale kokeovnalliansen, Global Alliance for Clean Cookstoves.

Norge signerte en ny avtale for kjernestøtte til Global Alliance for Clean Cookstoves (GACC) i 2016. Avtalen er på totalt 31 mill. kroner og har bidratt til at GACC har trappet opp sin innsats for å sikre tilgang til rene og effektive kokemuligheter i flyktningeleirer, samt støtte et nytt initiativ for rene kokeovner i urbane strøk i Nepal. GACC har en markedsbasert tilnærming til rentbrennende kokeovner, og norsk støtte har i 2016 vært med på å la private entreprenører få tilgang til investeringsmidler, som igjen har utløst private investeringer i produksjon og distribusjon av kokeovner.

Norsk støtte har også gått til Asian Disaster Preparedness Center (ADPC) til styrking av kompetansen hos eksperter og i nasjonale institusjoner for forebygging og risiko relatert til naturkatastrofer. Støtten var rettet mot Myanmar, Bangladesh og Vietnam. Den har blant annet bidratt til oppgradering av systemer for å overvåke flomfare i områder hvor dette er en stor risiko, opplæring i bruk av satellitt teknologi i risikovurderinger og styrket kapasitet til å behandle mental helse i krisesituasjoner med særlig fokus på barn. ADPC har hatt et fokus på kjønnsbalansen og halvparten av de 733 ekspertene som ble trent, var kvinner.

2016 var støtten til UN-Habitat på 30 mill. kroner, hvorav 5 mill. kroner i kjernestøtte. MOPAN-evalueringen av UN-Habitat fra 2016 konkluderte med at organisasjonen viser lederskap innen bærekraftig byutvikling og god evne til å respondere på utfordringene den raske urbaniseringen innebærer. UN-Habitat ble berømmet for gode resultater på bakken, og definert som egnet for oppgaven og en effektiv organisasjon. Samtidig har UN-Habitat fått dårlige resultater i forhold til organisatoriske og ledelsesforhold i FNs egen arbeidsmiljøundersøkelse, og Norge er sammen med andre givere opptatt av at organisasjonen skal styrkes på disse områdene. De siste to årene er programstøtten til UN-Habitat i stor grad dreid over mot klima- og miljøprosjekter, inkludert bedring av innendørs og utendørs luftkvalitet, blant annet i samarbeid med Verdens helseorganisasjon UN-Habitat er involvert i *Urban Health Initiative* under Climate and Clean Air Coalition (CCAC), der Norge er blant partnerlandene, som går på bedring av luftkvaliteten i utvalgte byer i utviklingsland. Tiltakene har både klima- og helsegevinst.

Konvensjon om bekjempelse av forørkning (UNCCD), Den internasjonale organisasjonen for tropisk tømmer (ITTO) og kontingenten til Den internasjonale traktaten for plantegenetiske res-

surser (ITPGR) dekkes med pliktige bidrag under denne posten.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 917,2 mill. kroner for 2018. Dette er en økning på 150 mill. kroner fra 2017 som tilrettelegger for en videreføring av den høye innsatsen gjennom multilaterale satsinger som blant annet det grønne klimafondet (GCF), den globale miljøfasiliteten (GEF) og FNs miljøprogram samt økt innsats for rene og sunne hav blant annet gjennom et bistandsprogram for å bekjempe marin forsøpling og mikroplast i havet.

Det foreslås at kapitalpåfyllinger til GEF kan foretas ved bruk av gjeldsbrev, jf. forslag til romertallsvedtak XIII.

Post 74 Fornybar energi, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

1,1 milliarder mennesker mangler tilgang til elektrisitet og omlag 3 milliarder mennesker bruker ineffektive og forurensende kokeovner. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er nødvendig for økonomisk vekst, jobbskaping, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for å kunne møte de globale klimautfordringene at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vann, sol, vind og biomasse. Det er derfor fastsatt et eget bærekraftsmål om tilgang til energi. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at utviklingsland bruker fornybare energikilder i stedet for fossile.

For å bidra til å nå FNs bærekraftsmål om å sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle, foreslår Regjeringen å øke bevilgningen til fornybar energi med 75 mill. kroner i 2018, som et ledd i satsingen som ble lansert i *Utviklingsmeldingen*.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, og valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Overgang til fornybare energikilder, som vannkraft, sol og vind, og effektiv bruk av energien er forutsetninger for å nå de ambisiøse klimamålene i Parisavtalen. For norsk klimapolitikk er fornybar energi i utviklingspolitikken et viktig bidrag. Bistand til fornybar energi vil således bidra til bærekraftsmålene både for energi og klima.

Norge har i mange år gitt støtte til økt produksjon av og tilgang til fornybar energi i utviklingsland. Støtten har rettet seg mot institusjonsutvikling og kapasitetsbygging, ny fornybar

kraftproduksjon, særlig vannkraft, bygging av kraftnettet og landsbygdeelektrifisering. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har mottatt støtte. Bistanden til fornybar energi har de siste årene blitt konsentrert om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse. Ved økning i budsjettet vil det fortsatt legges vekt på konsentrasjon. Regjeringen har de senere årene dreid innsatsen til fornybar energi mer i retning av private investeringer, blant annet ved økt kapitaltilførsel til Norfund til investeringer i fornybar energi i samarbeid med privat sektor. Med økninger i budsjettet vil fortsatt styrking av samarbeidet med privat sektor være sentralt.

I samsvar med *Utviklingsmeldingen* vil viktige innsatsområder være policydialog og samarbeid om reformer, lovverk, institusjonsbygging, planlegging og regionalt samarbeid. Dette er områder hvor norsk kompetanse er etterspurt, og som er strategisk viktige for våre samarbeidsland, både for å tiltrekke seg private investorer og for god ressursforvaltning. Dette er også samarbeid som gir god synlighet og tilgang til dialog. Støtte til blant annet forstudier, opplæringsstøtte, infrastrukturstøtte og tiltak som øker utviklingseffekten, kan bidra til redusert risiko for private investorer og flere investeringer. Denne bistandsinnsatsen og Norfunds investeringer i fornybar energi må ses i sammenheng med virkemidler fra GIEK, Eksportkreditt Norge og Innovasjon Norge, som er sentrale instrumenter for å få med norske bedrifter. Det vil bli lagt vekt på å videreutvikle virkemidlene for offentlig-private partnerskap, slik at det blir bedre utnyttelse av synergiene mellom bistandsinnsatsen, Norads bedriftsstøtte, Norfund og innsatsen fra privat sektor.

Økt tilgang til elektrisitet støttes gjennom bygging av strømmett ut til sluttbrukerne, og gjennom lokale løsninger i områder hvor det sentrale nettet ikke er utbygd.

Norges støtte til kapasitetsbygging og utdanning av fagfolk på alle nivåer, ikke minst yrkesutdanning, vil gis høyere prioritet og synlighet og ses i sammenheng med Norges satsing på utdanning. Skoler og helseinstitusjoner trenger strøm til lys og utstyr som datamaskiner, kuvøser, kjøling av medisiner osv., og Norge vil være pådriver for at utdannings- og helseprogrammer også omfatter tilgang til strøm. Bedre energitjenester kan forbedre livssituasjonen i flyktningeleirer og for mennesker rammet av naturkatastrofer. Dette kan blant annet oppnås gjennom tilrettelegging for investeringer fra privat sektor og gjennom

multilaterale kanaler. Norge vil øke energibistanden til sårbare stater som en del av Regjeringens strategi for bistand til sårbare stater.

Det er lagt opp til sterkere resultatorientering av innsatsen basert på indikatorene for bærekraftsmålene, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ. Regjeringen vil legge vekt på at behovene til kvinner vektlegges ved energiutbygging, og at kvinner inkluderes i de arbeidsplassene som skapes.

Afrika vil også i 2018 være den viktigste samarbeidsregionen for norsk bistand innen fornybar energi, med Liberia, Mosambik, Tanzania og Uganda som de viktigste landene, men det vil også satses i utvalgte land i Asia, blant annet Myanmar og Nepal, samt Haiti og Palestina.

En del av bevilgningen vil gå til satsing gjennom multilaterale kanaler, både de internasjonale utviklingsbankene og FN-systemet, i tillegg til internasjonale organisasjoner, initiativ og fond som er opprettet for utbygging av fornybar energi i utviklingsland, samt gjennom Det grønne klimafondet. Under de multilaterale klimafondene Climate Investment Funds (CIF), støttes et fond for fornybar energi, Scaling Up Renewable Energy in Low Income Countries (SREP). Multilateralt vil International Finance Corporation (IFC), som er Verdensbankgruppens privat sektor-arm, være en viktig samarbeidspartner med sin spesialkompetanse på mobilisering av privat kapital inn i energi- og klimarelevante investeringer.

I 2017 ble en del forvaltningsoppgaver overført fra Utenriksdepartementet til Norad.

Mål

Norge skal bidra til FNs bærekraftsmål om å sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle. Satsingen skal også bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra energisektoren.

Rapport 2016

Bistanden til fornybar energi over posten var i 2016 på til sammen 452 mill. kroner. Av dette mottok land i Afrika 48 pst., Asia 27 pst., Latin-Amerika 2 pst. mens 22 pst. ble gitt globalt, blant annet til multilaterale og regionale organisasjoner og initiativ, sivilt samfunn og næringsutvikling.

Støtten til fornybar energi gikk til elektrifisering, fornybar kraftproduksjon, kraftoverføring, og kapasitetsutvikling som de viktigste innsatsområdene.

Landene som fikk mest støtte til fornybar energi i 2016 var:

- Uganda 55 mill. kroner
- Nepal 55 mill. kroner
- Liberia 49 mill. kroner
- Tanzania 49 mill. kroner
- Mosambik 47 mill. kroner
- Myanmar 37 mill. kroner

Langsiktige resultater

Energibistand er langsiktig og resultatene kommer over flere år. Norad utarbeidet derfor i 2016 en rapport for å dokumentere de samlede resultatene av de 16,4 mrd. kroner som er benyttet til *Ren energi for utvikling* i perioden 2007 til 2015. Rapporten viser at Norge i denne perioden har bidratt til at 10,5 millioner mennesker har fått tilgang til elektrisitet og 7,5 millioner mennesker har fått tilgang til rene kokemuligheter. Det har blitt bygget nye kraftverk med samlet kapasitet på 6 000 MW fra vannkraft, sol og vind, tilsvarende strømforbruket til 30 millioner mennesker og unngått CO₂ utslipp på 24 mill. tonn. Det er videre bygget 9000 km strømlinjer, og vi har bidratt til forbedret energiforvaltning i 11 land. I tillegg har vi bidratt til 250 mastergrader, og 3 100 kurs og seminarer i fornybar energi.

Samarbeidet om disse resultatområdene er videreført, og nedenfor følger en rapportering for de viktigste land og samarbeidspartnere med vekt på de siste års resultater inkludert 2016:

I *Liberia* er rehabiliteringen av vannkraftverket Mt. Coffee i rute. Første aggregat ble offisielt åpnet i desember 2016 av president Ellen Sirleaf Johnson med utenriksministeren til stede. Det tas sikte på at anlegget, som har fire aggregater, ferdigstilles i 2017. Den norskfinansierte Management kontrakten mellom Liberia Electricity Corporation og Manitoba Hydro International gikk ut i 2016. Institusjonssamarbeidet mellom Liberias Energidepartementet (MLME) og NVE har gått over i en ny fase med implementering av forskrifter til ny elektrisitetslov.

I *Uganda* pågår byggingen av den 226 km lange høyspentlinjen fra N'kenda til Hoima i Vest-Uganda og forventes ferdig i 2017/2018 med Norge som største bidragsyter. Linjen er sentral i det ugandiske strømmettet og av avgjørende betydning for tilkobling av nye småkraftverk som bygges i området. Linjen har blitt en del forsinket blant annet på grunn av uavklarte landrettigheter. Gjennom *GetFit programmet*, hvor Norge er en stor bidragsyter, samt tilskuddsordningen for næringsutvikling i Norad, har en norsk entrepre-

nør startet byggingen av vannkraftverk Nkusi på 9,6 MW, som vil levere strøm til 60 000 husstander ved planlagt ferdigstillelse første kvartal 2018.

Landsbyenergiprogrammet (NRREP) i Nepal, som delfinansieres av Norge, bidro i 2016 til at omlag 72 000 fattige husholdninger, eller 360 000 mennesker, fikk tilgang til elektrisitet gjennom småskala vannkraftanlegg og solcellepaneler. I tillegg fikk om lag 49 000 husholdninger, eller 245 000 mennesker, tilgang til rentbrennende kokeovner og biogassanlegg for matlaging. Dette har ført til bedre levekår for kvinner grunnet bedre inneluft og mindre tidsbruk for å samle brensel. Norge støtter også to store transmisjonsprosjekter i samarbeid med Asiabanken. Det første prosjektet er 40 pst. ferdigstilt, men det andre er i en tidlig utbyggingsfase. Støtte til bransjeorganisasjonen av kommersielle kraftprodusenter (IPPAN) bidro til økt forståelse for konsekvensene av vannkraftutbygging hos politikere i distriktene og media. En ny avtale med Kathmandu Universitet viderefører et mangeårig forsknings-samarbeid med NTNU og Sintef Energiforskning og bidrar til kompetansebygging innen vannkraft. Tre felles forskningspublikasjoner om sedimentter og turbiner ble publisert i 2016.

I *Tanzania* støtter Norge Rural Energy Agency (REA) og mot slutten av 2016 ble anbudsprosessen for to større investeringsprosjekter innenfor elektrifisering ferdigstilt og kontrakter med entreprenører inngått. I løpet av de neste 15–24 månedene vil nærmere 70 000 nye kunder tilknyttes strøm. En gjennomgang utført høsten 2016 viste at REA gjennom samarbeidet har blitt bedre i stand til å skaffe moderne energi til landsbygda. I 2016 kunne nærmere en million mennesker nyte godt av forbedrede tilbud innen helse, vannforsyning og utdanning som følge av strømtilkobling, i tillegg til 5 000 små- og mellomstore bedrifter. Norge sin støtte til kapasitetsbygging i REA får mye av æren for de positive endringene og innføring av systematiske prosesser i REA, samt REAs gjennomføring av elektrifiseringsprogrammer og promotering av privatsektor. I 2016 fikk Arusha Technical College (ATC) på plass nye vannkraftrelaterte kurs i yrkesutdanningen. Rehabilitering av bygninger og etablering av turbinlaboratorium for opplæringscenteret på Kikuletwa er godt i gang og vil ferdigstilles i 2017. NVE er en sentral samarbeidspartner for både TANESCO og ATC. I tillegg samarbeider International Center for Hydropower (ICH) med ATC i utarbeidelse av kursprogram og opplæring av lærere. Norge har i flere faser støttet elektrifisering på Zanzibar, derunder en sjøkabel fra fastlandet til øya Pemba. Pågående kapasitets-

byggingsprogram innen vedlikehold og rehabilitering av distribusjonsnettet er halvveis. Midtveisgjennomgangen viser at rehabilitering av distribusjonsnettet har gått på bekostning av kapasitetsbygging innen forebyggende vedlikehold – som det er sterkt behov for.

I *Mosambik* har Norge gjennom en årrekke støttet elektrifisering, oppgradering av strømmettet, forstudier, samt faglig rådgivning til energidepartementet, det nasjonale strømselskapet Electricidade de Mocambique (EDM) og regionale institusjoner. I 2016 ble det gitt støtte til overføringslinje og oppgradering av trafostasjon knyttet til det første solkraftprosjektet i Mosambik, noe som bidro til å realisere solkraftverket. Norge ga faglig bistand gjennom et program som tilrettelegger for investeringer i større energiprojekter. Dette har blant annet bidratt til finansiering av tre gasskraftverk på til sammen 330 MW til en verdi av 600 mill. USD samt at det er utarbeidet modellavtaler som vil brukes i forbindelse med fremtidige kraftprosjekter. Norge har støttet et omfattende program for investeringer i oppgraderinger i strømmettet. Det norske bidraget har betydelig katalytisk effekt, og den tyske utviklingsbanken (KfW), den Europeiske Investeringsbanken (EIB), Verdensbanken og Afrikabanken vil også støtte programmet. En sluttevaluering av Norges støtte til elektrifiseringen av Cabo Delgado (2007 – 2016) viste at prosjektet har bidratt til ny infrastruktur og elektrifisering av mer enn 3 700 husholdninger. Antall tilkoblinger i de elektrifiserte områdene forventes å øke betydelig i kommende år. Norge har vært en fortsatt sentral støttespiller for den regionale krafthandelsplattformen, Southern African Power Pool (SAPP).

I *Myanmar* fortsetter Norges bidrag til å etablere kapasitet og kompetanse innen forvaltningen, som gjør at Myanmars enorme energiresurser innen naturgass, vann, sol, vind og bioenergi kan utnyttes mer effektivt. Norge bistår med å utvikle lover og forskrifter for energisektoren som vil bidra til økt effektivitet og sikkerhet i kraftutbygging, samt til å sikre like krav til private og offentlige utbyggere. Prosjekter innen hydrologi er støttet, inkludert etablering av en hydrologisk database med online målestasjoner, hvor det er lagt opp til samarbeid og datadeling på tvers av flere departementer. Norge støtter også prosjekt som tilbyr innovative fornybare energiløsninger, blant annet solkraft til småskala vanningspumper. Norge inngikk i 2016 en ny, femårig avtale med International Centre for Hydropower (ICH) i Trondheim. Avtalen løper til 2020 og er på totalt 68 mill. kroner. ICH arrangerer en rekke kapasitetsbyggingskurs innen vannkraftsektoren om temaer som blant annet prosjektutvikling, drift og vedlikehold, miljø- og sosiale konsekvenser, sektorregulering og kurs i forhandlingsteknikk i forbindelse med krafthandelsavtaler.

Gjennom Norads rammeavtale med NVE har utviklingsland fått tilgang på høyt kvalifisert fagkompetanse. NVE gjennomførte i 2016 et seminar om NVEs rolle som regulator i elektrisitetssektoren, med deltakelse fra flere av de norske hovedsamarbeidslandene. Seminaret ble gjennomført som en blanding av forelesninger, case-studier og erfaringsutveksling mellom deltakerne og forelesere fra akademia, i tillegg til NVE.

Norge videreførte støtten til Sustainable Energy for All (SE4All), som nå er etablert som en internasjonal NGO. SE4All har skapt en felles visjon og en plattform for dialog innen energi der Norge også deltar aktivt.

Gjennom Norads tilskuddsordning for næringsutvikling er det gitt støtte til forundersøkelser og prosjektutvikling av sol-, vann- og vindkraftverk, samt støtte til forundersøkelser for mulig lokal utstyrsproduksjon til fornybare kraftverk. I 2016 er det utbetalt 19 mill. kroner i støtte til forundersøkelser av solkraftverk i Egypt, Nigeria, Pakistan, Bangladesh, Myanmar og Cuba, vannkraftverk i Myanmar, Rwanda, Kenya, Tanzania, Uganda og Ukraina, og vindkraftverk på Sri Lanka, samt støtte til pilot og opplæring av «off-grid» solenergisystemer i Pakistan. Flere av prosjektene som tidligere har fått forundersøkelsesstøtte ble videreført i 2016, og i Uganda startet byggingen av et 9,6 MW vannkraftverk, som vil levere strøm til 60 000 husstander fra planlagt ferdigstillelse første kvartal 2018. Likeledes ble solkraftprosjekter i Mali og Mosambik videreutviklet frem mot byggestart. Norads støtte til forundersøkelser bidrar dermed til å utløse betydelige, private investeringer.

Norge støtter også fornybare energitiltak gjennom norske frivillige organisasjoner. I 2016 ble 16,9 mill. kroner fordelt mellom organisasjonene WWF-Norge og Naturvernforbundet. I Kina har WWF-Norge blant annet bidratt til at selskapene Yingly Solar (solcellepaneler) og Vanke (entreprenør/byggefirma) har redusert sine karbonutslipp med 3 335 000 tonn CO₂ – mer enn dobbelt så mye som Oslos årlige totalutslipp. Naturvernforbundets samarbeidsorganisasjoner bidro til at ytterligere 100 000 mennesker kunne nyte godt av forbedrete kokeovner i Mosambik. De nye brukerne opplevde mindre røyk og sparte penger og tid. At ovnene ble produsert lokalt, styrket også næringslivet i de involverte lokalsamfunnene.

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPF) er et multigiver-fond, integrert i Clean Energy Program (CEP). Fondet ble opprettet i 2007 for å øke investeringer i og tilgang til teknologi innen ren energi. Fasiliteten bidrar også til å støtte policy-utvikling, gjennomføring av reformer, oppbygging av institusjoner og kapasitet innen energisektoren for å tilrettelegge for investeringer fra privat sektor. Så langt har fondet, som er på over 2 mrd. kroner, hvorav Norge har bidratt med 160 mill. kroner, bidratt til investeringer i ren energi i 159 program i 37 land. Frem til nå skal tiltakene ha resultert i 7,4 TWh spart energi, 1 424 MW i ny installert fornybar kapasitet og 9 mill. tonn reduksjon i karbonutslipp i året. Programmet har så langt løst ut over 50 mrd. kroner i energiinvesteringer, hvorav 7 mrd. kroner fra privat sektor.

Norge gir gjennom Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene støtte til programmet Scaling up Renewable Energy in low income countries (SREP) som arbeider for å øke investeringene i fornybar energi i fattige land. Programmet har bygget opp mer enn 7,1 mrd. kroner i fondskapital. Programmet bidrar til at 26 land og en region får støtte til å utarbeide investeringsplaner for fornybar energi som sol, vind, geotermisk, biobrensel og vannkraft på opptil 10 MW. Så langt er investeringsplaner for 19 land og 7 privat sektorprosjekter godkjent. I 2016 ble investeringsplanen for Kambodsja godkjent. Flere av investeringsplanene og prosjektene har imidlertid opplevd forsinkelser. Gjennomføring av investeringsplanene forventes å resultere i 1 600 MW ny fornybar energi, 6 700 GW elektrisitet produsert årlig og gi 17,3 millioner mennesker ny eller forbedret tilgang til energi. Privat sektor bidrar betydelig til disse investeringene.

Verdensbankens energitanken ESMAP bidrar med rådgivning og mobilisering av energiinvesteringer gjennom banken. ESMAPs analytiske arbeid har påvirket profilen på og kvaliteten på bankens energiportefølje. Gjennom en støtte på 85 mill. USD har ESMAP bidratt til å utvikle/påvirke en energiportefølje på 3,7 mrd. USD og utløst ytterligere 1,8 mrd. USD i investeringer til aktiviteter i 130 land. 24 pst. av ESMAPs ressurser går til Afrika. Analytisk forberedende planleggingsarbeid gir ni-gangen igjen. ESMAP har bidratt til å styrke arbeidet med tilrettelegging for investeringer fra privat sektor, utvikling av energimarkeder gjennom reformer, kapasitetsbygging, utbygging av småskala sol, spesielt i Afrika, og utfasing av fossile subsidier.

IFC – International Finance Corporation – er Verdensbankens privat sektor arm, med spisskompetanse for å mobilisere privat kapital inn i investeringer i utviklingsland og fremvoksende økonomier. Norsk støtte gjennom International Finance Corporation (IFC) til investeringsfondet – IFC Catalyst Fund (CF) – bidrar til å mobilisere privat egenkapital inn i klima- og energirelevante investeringer. Catalyst Fund har en investeringskapital på over 3 mrd. kroner (418 mill. USD) og Norge har bidratt med 100 mill. kroner. Innen utgangen av 2016 har IFC Catalyst Fund gjort 8 investeringer i private underfond med klimarelevante investeringsretningslinjer. Disse underfondene har i sin tur investert i rundt 50 prosjekter i Afrika, Midtøsten, Latin-Amerika, og Asia. En ekstern tidlig-evaluering i 2015 viser at IFC CF har lyktes med å mobilisere privat kapital inn i sine første prosjekter og at investeringene utvikler seg som forutsatt.

Norge har bidratt med 120 mill. kroner til Green Africa Power (GAP) i samarbeid med DFID. GAP er et nytt fond på 1,3 mrd. kroner som skal stimulere det private næringsliv til å investere i fornybare energiprojekter i det sørlige Afrika. Det har vist seg krevende å lande prosjekter med fondet, og det er derfor under vurdering hvordan dette videreføres.

Energising Development (EnDev) er et energipartnerskap støttet av Tyskland, Nederland, Storbritannia, Australia, Sveits og Norge. EnDev har som mål å redusere energifattigdom gjennom bærekraftige, rene energiløsninger der om lag 70 pst. av resultatene er rene kokefasiliteter og 30 pst. tilgang til elektrisitet. Totalt har EnDev siden etableringen i 2005 sørget for tilgang til moderne energitjenester, inkludert forbedrede kokeovner, for over 17 millioner mennesker.

Sammen med EU-kommisjonen og Tyskland har Norge bidratt til opprettelsen og utformingen av GEEREF, et innovativt fond-i-fond for fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. Fondet utgjør 222 mill. euro, hvorav Norges bidrag har vært 110 mill. kroner.

Norge har i treårs-perioden 2014–2016 støttet øremerkede deler av arbeidsprogrammet i Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA) med til sammen 30 mill. kroner i frivillig bidrag. Bidraget har vært viktig for gjennomføring av programmet «Islands: lighthouses for renewable energy deployment», som fremmer fornybar energiløsninger i sårbare øystater. Midlene har også bidratt til utvikling av IRENAs database for fornybar energi, RESource, og til gjennomføring av lan-

danalyser, *Renewable Readiness Assessment*, i Tanzania og andre afrikanske land.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 570 mill. kroner. Dette er en økning på 75 mill. kroner fra 2017, jf. Regjeringens varslede satsing i *Utviklingsmeldingen* for

å bidra til FNs bærekraftsmål om å sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle. Satsingen skal også bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra energisektoren.

Det foreslås videre en tilsagnsfullmakt på 100 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII, pkt 1.

Kap. 167 Flykningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2016	budsjett 2017	2018
21	Spesielle driftsutgifter	6 719 562	2 949 375	1 380 435
	Sum kap. 0167	6 719 562	2 949 375	1 380 435

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Etter OECD/DACs retningslinjer kan visse flyktingutgifter knyttet til opphold i Norge og tilbakevending til sine hjemland i løpet av første året klassifiseres som offisiell utviklingsbistand (ODA). Bevilgningen omfatter også enkelte utgifter knyttet til reintegrering i opprinnelsesland, herunder finansiering av omsorgstilbud for enslige mindreårige asylsøkere. Ordningene ligger under hhv. Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet, jf. omtale i de respektive departementers fagproposisjoner.

Rapport 2016

I 2016 ble ODA-andelen av utgifter til flyktinger i Norge beregnet til 6 719,6 mill. kroner. Bakgrunnen for de høye utgiftene til flyktinger i eget land i 2016 var et rekordstort antall asylsøkere og flyktinger, blant annet fra Syria, som kom til Norge året før.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås det bevilget 1 380,4 mill. kroner.

Tabell 11.9 De ODA-godkjente utgiftene er relatert til følgende saksområder i 2018:

	Beløp i 1000 kr
<i>Kunnskapsdepartementet</i>	
Kap. 3225, post 04 – Tiltak i grunnopplæringen	55 119
<i>Justis- og beredskapsdepartementet</i>	
Kap. 3400, post 02 – Justis- og beredskapsdepartementet, administrative utgifter	1 243
Kap. 3469, post 01 – Vergemåls-/representasjonsordning	9 378
Kap. 3490, post 01 – UDI/Retur asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger	115 510
Kap. 3490, post 03 – UDI/Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet	9 849
Kap. 3490, post 04 – UDI/Statlige mottak – oppholdsutgifter	716 358
Kap. 3490, post 06 – UDI/Beskyttelse til flyktninger utenfor Norge mv.	8 049
Kap. 3496, post 01 – Bosetting – Integreringstilskudd for overføringsflyktninger	150 400
Kap. 3496, post 02 – Bosetting – Særskilt tilskudd ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger	113 874
Kap. 3496, post 03 – Bosetting – Tilskudd til integreringsmottak	10 167
Kap. 3497, post 01 – Opplæring i norsk og samfunnsfag	50 505
<i>Barne- og likestillingsdepartementet</i>	
Kap. 3856, post 04 – Barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere	139 983
<i>Samlet</i>	<i>1 380 435</i>

Kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Kvinnens rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	292 943	316 700	346 700
	Sum kap. 0168	292 943	316 700	346 700

Bevilgningen skal brukes til å støtte gjennomføring av kvinners rettigheter og likestilling i utvalgte land. Utgangspunktet er de forpliktelsene som er nedfelt i FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), handlingsplanen fra FNs kvinnekonferanse i Beijing og bærekraftsmålene, spesielt mål 5 – *Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling*. Bevilgningen skal også brukes til å støtte jenters utdanning globalt, gjennom blant annet FN-systemet.

Posten økes med 30 mill. kroner til innsats for seksuell og reproduktiv helse, hvor innsats mot barneekteskap, seksualundervisning og tilgang til prevensjon foreslås støttet.

Bevilgningen skal brukes katalytisk, for nyutvikling på feltet og til tiltak som utløser større

utviklingseffekter for likestilling (integrering). Bevilgningen skal brukes til å støtte lokale kvinne- og likestillingsorganisasjoner, myndigheters og andre aktørers innsats på området kvinners rettigheter og likestilling. Bevilgningen skal i hovedsak støtte tiltak for kvinners rettigheter og likestilling som ikke faller inn under andre bevilgninger, og skal ikke støtte samme aktivitet over en årrekke.

Kvinnens rettigheter og likestilling mellom kvinner og menn skal fremmes både gjennom målrettede tiltak og integreres i alt utviklingssamarbeid. Innsatsen på feltet skal finansieres via alle relevante budsjettposter, mens særskilte, strategiske innsatser kan dekket over dette kapitlet.

Innsats for kvinners rettigheter og likestilling baseres på 2030-agendaen for bærekraftig utvikling og handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2016–2020).

Sivilsamfunnsorganisasjoner og forskningsmiljøer som er norske eller basert i Norge eller andre OECD-land skal som hovedregel ikke motta støtte over denne posten.

I lys av den betydning jenters utdanning har for å oppnå likestilling og andre utviklingsmål vil 100 mill. kroner av bevilgningen bli avsatt til dette formål. Støtten til jenters utdanning vil bli innrettet i tråd med målsetningene for Regjeringens utdanningssatsing som beskrevet under kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*. Det nye verdensbankfondet, Women's Entrepreneurship Facility, som gir finansiell støtte og faglig rådgiving til kvinnelige entreprenører og bedrifter eid av kvinner i utviklingsland, vil støttes med inntil 90 mill. kroner over en treårsperiode.

Post 70 Kvinners rettigheter og likestilling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Diskriminering av jenter og kvinner i lovgivning og gjennom normer er et globalt fenomen som gjør at kvinner fratras ressurser, utdanning og innflytelse.

Kvinner har større samlet arbeidsbyrde enn menn og har oftest hovedansvaret for familien. Manglende utdanning samt juridiske og sosiale hindre er faktorer som bidrar til at kvinner utgjør et flertall i det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet med lav lønn og dårlige arbeidsforhold. Dette hindrer økonomisk utvikling. Mange land har kvinnekjønn-diskriminerende lover som for eksempel ikke gir kvinner tilgang til land og økonomiske midler, ikke gir kvinner like rettigheter ved skilsmisse, krever mannens samtykke til å ta opp lån eller i det hele tatt være i lønnet arbeid.

Kvinnens adgang til og deltakelse i politiske beslutninger er en forutsetning for at kvinners og jenters behov skal prioriteres, og for demokratiutvikling. Dette gjelder både i fredstid og når konflikt og humanitære kriser rammer samfunnene. Bare 23 pst. av representanter i parlamentene er kvinner. To tredjedeler av de som ikke kan lese er kvinner. Jenter blir holdt utenfor skolen fordi de må arbeide, fordi samfunnene deres er i konflikt, eller de må slutte fordi de blir gravide eller gifter seg tidlig.

Vold mot kvinner og jenter er et omfattende problem. I tillegg til vold i nære relasjoner, men-

neskehandel for seksuell utnyttelse av jenter og kvinner, voldtekt, seksualisert vold i konflikt, seksuell trakassering og partnerdrap, står ifølge WHO, anslagsvis 3 millioner jenter i Afrika i fare for å utsettes for kjønnslemlestelse hvert år.

Barneekteskap er svært utbredt, og hver dag giftes nesten 40 000 jenter under 18 år bort. Dette fører til at de mister skolegang og føder barn i svært ung alder, med høy risiko for komplikasjoner og død.

Kvinnens reproduktive helse er forbundet med store utfordringer i mange land. Mer enn 200 millioner jenter og kvinner i utviklingsland får ikke dekket sitt behov for prevensjon og kan ikke bestemme om og når de vil ha barn. De utsettes for helsefare forbundet med utrygge aborter og hyppige fødsler. Gode reproduktive og seksuelle helsetjenester er viktig, men også å bedre lovgiving knyttet til seksualitet, bl.a. for å unngå straffefrihet for voldtekt i ekteskap.

Kvinnens rettigheter er under press i en del land og regioner. Kvinneorganisasjoner og andre menneskerettighetsforsvarere opplever trakassering og overgrep og hindres i å utøve sine demokratiske rettigheter. Regjeringen vil motarbeide tilbakeslag mot kvinners rettigheter slik at jenter og kvinner kan få sin del av samfunnsgodene.

Mål

De strategiske tiltakene over posten skal bidra til oppfyllelse av følgende mål:

- Jenter og kvinner gjennomfører utdanning av god kvalitet
- Kvinner har lik rett til deltakelse i arbeidslivet og i beslutningsprosesser
- Avskaffe alle former for vold og skadelige skikker mot jenter og kvinner
- Fremme jenters og kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter
- Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners posisjon i samfunnet

Rapport 2016

Under denne posten har Norge støttet større og mindre organisasjoner, som arbeider for å fremme kvinners rettigheter og deltakelse på ulike områder. Mange tiltak er lokale og små, men ikke mindre viktige av den grunn. Resultatene som beskrives er eksempler på måloppnåelse innenfor de fem prioriterte temaene i handlingsplanen *Frihet, makt og muligheter 2016–2020*.

Jenters rett til utdanning

For å sikre at flere jenter får utdanning har Norge støttet organisasjoner som har tatt i bruk ulike virkemidler for å nå målsettingen. Arbeid for å motvirke sosiokulturelle barrierer for jenters skolegang, bedring av sanitære forhold, utvikling av læreplaner, tiltak mot kjønnsbasert vold og kontantoverføringer er noen av virkemidlene som bidrar til å sikre at jenter går på skolen.

100 mill. kroner er øremerket jenters utdanning. Halvparten av midlene ble utbetalt til UNICEFs arbeid med dette formålet. 60 UNICEF landkontorer gjennomførte prosjekter for å øke jenters deltakelse i ungdomsskolen, som en del av organisasjonens handlingsplan for likestilling 2014–2017. Andelen land hvor færre jenter enn gutter fortsetter i ungdomsskolen falt fra 41 pst. i 2015 til 36 pst. i 2016.

Gjennom Redd Barna har Norad støttet et program for å redusere tenåringsgraviditeter i seks distrikter i Malawi. Programmet bygger på å utnytte synergier mellom satsningene på helse og utdanning for å oppnå økt tilgang på informasjon og tjenester vedrørende seksuell og reproduktiv helse, reduksjon av antall jenter som dropper ut av skole og økt antall unge jenter som kommer tilbake til skolen etter å ha fått barn. Prosjektet har oppnådd gode resultater i forhold til målene som var satt.

Kvinnens politiske rettigheter og deltakelse

Norge støttet ulike typer tiltak for å øke kvinnens politiske deltakelse og rettigheter. Organisasjonene Norge har støttet har tatt i bruk ulike virkemidler for å få til endringer: arbeid med å påvirke myndigheter til å forbedre lovverk og utvikle institusjoner, arbeid for å inkludere kvinner i et lands valgkommisjoner og opplæring av kvinner i sine rettigheter og styrke deres evne til å delta i det politiske liv.

I Øst-Timor har UN Women bidratt til at kjønnsperspektivet er inkludert i budsjettene til ni departementer, herunder innenriks-, jordbruk-, utdanning-, helse-, justis-, finansdepartementet. Videre har et verktøy blitt utarbeidet for å analysere likestillingsperspektivet i parlamentets arbeid, og dette har blitt brukt av seks parlamentsmedlemmer for å stille kritiske spørsmål til departementene.

I Malawi har UN Women bidratt til at landets valgkommisjon nå har en kjønnsbalansert sammensetting (fire menn og fire kvinner). Dette er et resultat av teknisk og økonomisk bistand til den malawiske valgkommisjonen for å integrere like-

stilling. Valgkommisjonen har forpliktet seg til å arbeide for likestilling i valgprosesser.

Norge støtter Fondo Centroamericano de Mujeres (FCAM) sitt arbeid, og arbeidsområdene dekker alle områdene i handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling. FCAM støtter mindre, lokale kvinneorganisasjoner og nettverk på grasrota, som bidrar til å styrke kvinnebevegelsen i Sentral-Amerika. De arbeider blant annet med å styrke kvinners politiske og seksuelle rettigheter og gir støtte til unge kvinner, urfolkskvinner, lesbiske og kvinner i prostitusjon.

Kvinnens økonomiske rettigheter og deltakelse

For å bidra til at kvinner deltar i det økonomiske samfunnsnivå har Norge støttet organisasjoner som blant annet har arbeidet for å gi kvinner nødvendig opplæring for å bli entreprenører, støttet kvinners høyere utdanning, og gitt opplæring i arbeidstakers rettigheter.

I Tanzania har den norske støtten til *Structured Engineers Apprenticeship Programme* siden oppstarten i 2010 bidratt til at totalt 177 kvinner har blitt registrert som profesjonelle ingeniører og fått relevant arbeid. Dette utgjør mer enn halvparten av alle kvinnelige sertifiserte ingeniører i Tanzania, og viser betydningen av den norske støtten over tid.

I løpet av 2016 ble det gjennomført opplæring for flere hundre unge kvinner i Sierra Leone og Guinea innenfor entreprenørskap gjennom Peace Child International. Det ble startet opp 446 foretak, og resultatene viste at to år etter kursstart var 80 pst. av deltagerne selvstendig næringsdrivende.

Et liv fritt for vold og skadelige skikker

Norge har støttet organisasjoner som gjennomfører tiltak mot kjønnsbasert vold i ulike land. Virkemidlene som blir brukt dekker bl.a. beskyttelse av ofre f.eks. gjennom opprettelsen av krisesentre. Det er også utført påvirkningsarbeid overfor myndigheter og befolkningen for å motvirke vold og mishandling, gjennom endring av lovverk og arbeid med holdningsendringer.

I Nepal har Norge støttet UNFPAs tverrsektorielle arbeid med kjønnsbasert vold, gjennom arbeid med ofre, media, helsepersonell og politivesen. Organisasjonen har etablert fire krisesentre, som støtter kvinner som er utsatt for vold. Så langt har fire krisesentre blitt etablert og 45 helsepersonell fått opplæring i behandling av ofre for kjønnsbasert vold. I tillegg har et nettverk av jour-

nalister blitt opprettet og de har fått opplæring i å rapportere på voldssaker, TV- og radioprogrammer har blitt utarbeidet, og politiet har mottatt opplæring for å håndtere slike saker.

I Angola har Norge bidratt til å støtte arbeidet til et lokalt medisinsk senter («Karibuni Wa Mama»), som fremmer kvinne- og familiehelse og bistår ofre for kjønnsbasert vold. Senteret tilbyr medisinsk hjelp, psyko-sosial støtte og juridisk bistand i tillegg til å drive med informasjonsarbeid. Gjennom sitt virke har senteret opparbeidet tillit i justisvesenet og bidratt inn i arbeidet mot straffefrihet av kjønnsbasert vold. I 2016 ga prosjektet juridisk støtte til 86 saker innenfor kjønnsbasert vold. Av disse ble det avgitt dom i 59 saker. I 55 av sakene ble voldsutøverne funnet skyldig og ilagt fengselsstraffer på mellom tre og 20 år.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR)

Arbeid med seksuell og reproduktiv helse retter seg mot forbedring av lovverk, samt tilbud av tjenester knyttet til rådgivning og gjennomføring av aborter. Norges rolle i forhandlinger i FN har bidratt til å beskytte de globale standardene på dette feltet og dermed gitt rom for nasjonal og lokal innsats.

Tematisk fond. FNs globale fellesprogram (UNFPA/Unicef) mot kjønnslemlestelse er en av de viktigste samarbeidspartnere for Norge i denne innsatsen og utgjør verdens største innsats mot denne praksisen. Programmet som omfatter 17 land har siden 2013 bidratt til at 1,5 million jenter og kvinner har fått tilgang til tjenester for forebygging, beskyttelse eller omsorg. 13 av programlandene har innført lovgivning mot praksisen. I

2016 erklærte 3 277 nye lokalsamfunn at de ikke lenger vil gjennomføre skikken, en betydelig økning fra 2015. I 2016 økte også antallet rettsaker fra 119 til 253 i land som har kriminalisert kjønnslemlestelse. Antall land som opprettet egne budsjettlinjer for å iverksette tiltak mot skikken økte fra 10 til 12 mellom 2015 og 2016. Norge har til sammen bidratt med 80 mill. kroner til programmets fase 2 som avsluttes i 2017.

Norge støttet også organisasjoner i deres arbeid mot kjønnslemlestelse i 2016. International Planned Parenthood Federation's medlemsorganisasjon «Somaliland Family Health Association» mottok støtte for et stort program i utdanningssektoren i Somaliland og samarbeider med Jordmorforeningen i Somaliland og «Ministry of Religious Affairs». Tostan er en annen organisasjon som mottok støtte for å skalere opp sitt program mot kjønnslemlestelse i Vest-Afrika.

Safe Abortion Action Fund (SAAF) ble i sin tid etablert av blant andre Norge og Storbritannia. Fondet gir støtte til lokale organisasjoner som arbeider med pådriverarbeid og tilgang til trygge aborttjenester. Fondet gir midler til omtrent 100 ulike organisasjoner.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås det bevilget 346,7 mill. kroner, av dette foreslås 100 mill. kroner øremerket økt satsing på utdanning for jenter og kvinner. Økningen fra 2017, 30 mill. kroner, skal prioriteres inn mot innsats for seksuell og reproduktiv helse, herunder innsats mot barneekteskap, for seksualundervisning og tilgang til prevensjon.

Kap. 169 Global helse og utdanning

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
01	Driftsutgifter	16 182	17 277	17 442
70	Global helse, <i>kan overføres</i>	3 008 956	3 065 000	3 218 916
73	Utdanning, <i>kan overføres</i>	1 736 408	1 837 000	1 975 010
	Sum kap. 0169	4 761 546	4 919 277	5 211 368

Utdanning og helse er prioriterte satsingsområder i Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspoli-*

tikk og står sentralt i statsminister Solbergs innsats som med-leder av FNs generalsekretærs pådrivergruppe for bærekraftsmålene. Bistand til utdanning

er doblet i perioden 2013–2017. Takket være betydelige bistandsmidler, og ikke minst et stort politisk engasjement, har Norge fått en global lederrolle på utdanningsområdet. Innen global helse har Norge hatt en global leder- og pådriverrolle i flere år. Denne vedvarer og trappes ytterligere opp, blant annet gjennom den nye mekanismen, Coalition for Epidemic Preparedness Innovation (CEPI).

Investeringer i utdanning og helse legger grunnlaget for sosial og økonomisk utvikling og har høy avkastning på sikt. Bevilgningene på dette kapittelet er derfor et sentralt virkemiddel for å støtte opp om langsiktig bærekraftig utvikling generelt og utviklingspolitikkenes hovedmål om fattigdomsreduksjon spesielt. Begge har betydning for måloppnåelse på andre av Regjeringens satsingsområder slik som fattigdomsbekjempelse, næringsutvikling og jobbskaping, klima, fornybar energi og miljø, menneskerettigheter, likestilling, fred og demokrati.

De to satsingsområdene sees i sammenheng, og bærekraftsmålene for helse og utdanning er styrende for arbeidet som støttes over dette kapittelet. En rettighetsbasert tilnærming vil bli lagt til grunn og likestillingshensynet vil bli ivaretatt. Dette er i samsvar med bærekraftmålenes bærende prinsipp om at ingen skal utelates.

Gjennom å styrke arbeidet i begge sektorer og gjennom å arbeide på tvers, er målet å oppnå gjensidig merverdi og større effekt av ressursene. Det vil være kritisk å sikre kvinners og jenters rett til utdanning og helse, inkludert seksuell- og reproduktiv helse, for å nå bærekraftsmålene for utdanning, helse og likestilling innen 2030. Utdanning, spesielt for jenter, har en særlig positiv effekt på sped- og småbarnshelse, som igjen har avgjørende betydning for barns læring og utvikling av ferdigheter.

Bevilgningen skal brukes strategisk og katalytisk, og bidra til kunnskaps- og metodeutvikling der hvor det er behov for nytenkning og et globalt løft. Innsatsen konsentreres om områder hvor det antas at norsk innsats vil kunne utgjøre en vesentlig forskjell. I tråd med det sterke fokuset på kvalitet og læring under det nye bærekraftsmålet om utdanning, vil dette ha høy prioritet i 2018. Innovative finansieringsmetoder og teknologiske løsninger utvikles og benyttes der det er hensiktsmessig. Norge vil for eksempel bidra i oppfølgingen av utvalgte anbefalinger fra den internasjonale kommisjonen for utdanningsfinansiering, Utdanningskommisjonen, initiert av Norge og ledet av FNs generalsekretærs spesialutsending for utdanning, Gordon Brown.

Hensynet til barn med nedsatt funksjonsevne er gjennomgående i alt vi gjør.

Fra januar 2017 ble forvaltningsansvaret for deler av midlene på kapittelet overført fra departementet til Norad. Overføringen av ansvar til Norad påvirker ikke departementets instruksjonsmyndighet og ansvaret for politiske føringer for tildelingene over kapittelet ligger fortsatt i departementet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter enkelte driftskostnader i departementet og ved utenriksstasjonene knyttet til utdanningsbistanden.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 17,4 mill. kroner for 2018.

Post 70 Global helse, kan overføres

I tråd med intensjonen i Utviklingsmeldingen, fortsetter Regjeringen å øke investeringene i global helse. Formålet med bevilgningen er å bidra til å nå bærekraftsmål 3, helsemålet, med særskilt vekt på prioriterte delmål knyttet til dødelighet blant kvinner, barn og ungdom, samt å stoppe spredning av hiv og aids, tuberkulose og malaria samt andre smittsomme sykdommer.

Støtten søkes innrettet for å bidra til seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og styrking av helsesystemene i utviklingsland. Nye investeringer er ment å legge grunnlag for effektiv håndtering av sykdomsutbrudd og andre helsekriser. Økte investeringer i dag vil redde liv, bidra til utvikling og gi store økonomiske innsparinger på sikt. Innsatser under posten skal være langsiktige og forutsigbare.

I 2015 døde 5,9 millioner barn under fem år. 47 av de 79 landene som har flest dødsfall blant barn under fem år, vil med nåværende trend ikke kunne oppnå 2030-målet om reduksjon til høyst 25 dødsfall per 1 000 levende fødte.

Rundt 303 000 kvinner døde som følge av graviditet og fødsel i 2015. I dag ligger raten i utviklingsland på 239 dødsfall per 100 000 levende fødsler. Målet mot 2030 er å redusere dødsfall som følge av graviditet og fødsel til mindre enn 70 dødsfall per 100 000 levende fødte.

Hvert år blir rundt 21 millioner jenter i alderen 15–19 år gravide. Nesten halvparten av disse graviditetene var ikke planlagt. Udekket behov for prevensjon er høyt, spesielt i Afrika. Her har 24,2

pst. av kvinner i reproduktiv alder ikke tilgang til moderne prevensjon.

FNs aidsprogram UNAIDS beregner at 1,8 millioner mennesker ble smittet med hiv i 2016. Dette er en nedgang på 16 pst. siden 2010, men det er fortsatt for lavt for å nå målet om 500 000 nysmittede i 2020 på verdensbasis. I juni 2016 hadde 19,5 millioner, eller 53 pst., hiv-smittede tilgang til hiv-medisiner, en økning fra 15,8 millioner i 2015. I Afrika sør for Sahara er hiv den vanligste dødsårsaken blant ungdom i alderen 10–19 år.

I 2015 var det 212 millioner tilfeller av malaria samt 429 000 dødsfall. 90 pst. av disse tilfellene fant sted i Afrika sør for Sahara. Mellom 2010 og 2015 har antall malariatilfeller blitt redusert med 22 pst., mens antall dødsfall er redusert med 29 pst. I 2015 ble 10,6 millioner smittet av tuberkulose, mens 1,8 millioner døde av sykdommen. Tuberkulose er blant de ti mest vanlige dødsårsakene på verdensbasis. Siden 2000 har antall nye tilfeller blitt redusert med 1,5 pst. årlig. For å nå målene i *End TB-strategien* må reduksjonen tilsvare 4,5 pst. årlig.

Over to tredjedeler av bevilgningen går til langsiktig støtte til de globale offentlig-private helsepartnerskapene og finansieringsordningene Vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria og legemiddelordningen Unitaid. Videre ble det i 2015 inngått avtale med Verdensbanken om støtte på 600 mill. kroner årlig t.o.m. 2020 til Den globale helsefinansieringsordningen (GFF). Innenfor disse initiativene vektlegges støtte til styrking av helsesystem, tilgang til helsepersonell og bærekraft gjennom økt nasjonal finansiering og mer effektiv bruk av helsebudsjetter.

En viktig forutsetning for oppnåelse av bærekraftsmålet for helse er innovasjon, forskning, og produktutvikling. Posten skal bidra til fleksibel støtte som tillater nasjonale og lokale forvaltere å angripe flaskehalsen som hindrer resultatoppnåelse. FN-organisasjoner, Verdensbanken, norske og internasjonale frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og mottakerlands myndigheter er partnere og mottakere av støtte. Bevilgningen benyttes til å støtte arbeid for å forebygge og bekjempe pandemier og til å finansiere deler av norsk innsats til global helsesikkerhet, jf. også omtale under kap. 164, *Fred, forsoning og demokrati*, post 75 *Utvikling og nedrustning*.

Bevilgningen kan også benyttes til å støtte internasjonale møter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler på helseområdet, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte.

I tillegg støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsingsområder, samt konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk både i og utenfor Norge.

Norge bidrar også med støtte til helse, seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, og bekjempelse av hiv og aids gjennom det bilaterale samarbeidet, FN-organisasjoner og Verdensbanken, jf. programområde 03.10 *Bilateral bistand* og programkategori 03.30 *Multilateral bistand*. Gjennom disse og andre fora følger Regjeringen opp vedtak nr. 687 av 23 mai 2017 hvor Stortinget ber Norge prioritere kvinners reproduktive helse og rettigheter (SRHR), jf. omtale under Del III, *Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken*. Regjeringen har økt støtten i 2017 og vil videre foreslå å øke bevilgningene i 2018. Fagfeltet blir tatt opp i bilaterale dialoger og et sterkere internasjonalt samarbeid er etablert, også jf. USAs beslutning om å trekke sin støtte til SRHR-programmer og prosjekter.

Globale offentlig-private helsepartnerskap og finansieringsordninger

Norge er med i de offentlig-private helsepartnerskapene Vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, GFF og den internasjonale legemiddelordningen Unitaid. Norge følger opp norsk tilskudd gjennom styre- og komitédeltakelse. I Gavi og Det globale fondet deltar Norge i styregrupper sammen med andre land, der styre og komitédeltakelse går på omgang mellom landene. I GFF og Unitaid har Norge egen styreplass.

Vaksinealliansen Gavi er organisert som en stiftelse under sveitsisk lov, mens Det globale fondet er registrert som en internasjonal organisasjon med hovedkontor i Sveits. Unitaid sorterer administrativt under Verdens helseorganisasjon. GFF administreres av Verdensbanken. GFF støtter gjennomføringen av Den globale strategien for kvinners, barns og ungdoms helse på landnivå. Strategien dekker perioden 2016 – 2030. Hoveddelen av landene som mottar støtte har svakt utviklede styresett hvor det kan være utfordrende å arbeide. Dette medfører betydelig risiko for økonomiske misligheter. Fra norsk side legger vi vekt på å følge organisasjonenes arbeid med risiko og kontroll, herunder gjennom periodevis medlemskap i styrenes underkomiteer for finans og revisjon. Sentral kontrollenhet i Utenriksdepartementet avla i 2016 besøk til henholdsvis Gavi og Det globale fondet for dialog om deres arbeid med internrevisjon og håndtering av mislighetssaker.

Vår vurdering er at begge organisasjonene har god økonomistyring og godt utviklet rammeverk med risikostyring som en integrert del av virksomhetene, samt at de har økt innsatsen på dette feltet.

Vurderinger foretatt av nettverket for giverlands prestasjonsmåling av multilaterale bistandsaktører (MOPAN) bekrefter dette. De har begge nulltoleranse for økonomiske misligheter, en egen risikoenhet og internrevisorer som rapporterer direkte til styret, og eksterne varslingskanaler. De har gode rutiner for tilbakeholdelse og alternativ kanalisering av støtte når misligheter avdekkes, og for tilbakebetaling av misligholdte midler. Internrevisjonsrapporter er offentlig tilgjengelige. Begge organisasjoner har nylig oppdaterte retningslinjer for arbeidet i sårbare stater.

Unitaid er underlagt WHO's systemer. I tillegg har Unitaid styrket sin interne risikostyring. Styret vedtok et rammeverk for håndtering av risiko i 2013, og har siden etablert risikostyring som en egen funksjon i sekretariatet. Sentral kontrollenhet besøkte Unitaid våren 2017.

Vaksinealliansen Gavi

Situasjonsbeskrivelse

Vaksinealliansen Gavi arbeider for at alle barn i fattige land får et fullverdig vaksinetilbud. Rask og effektiv introduksjon av nye vaksiner og støtte til å sikre fungerende vaksinetjenester står sentralt i arbeidet. Gavi er ledende når det gjelder bistands-effektivitet og samordning med nasjonale planer, som det framkommer i gjennomgangen av multilaterale organisasjoner (MAR) som Storbritannias utviklingsdepartement gjennomførte i 2016.

Gavi har et budsjett på 9,5 mrd. USD for strategiperioden 2016–2020. Regjeringen inngikk i april 2016 avtale med Gavi om direkte støtte på 6 250 mill. kroner for perioden 2016–2020. I 2017 er bidraget 1 100 mill. kroner. I 2010 inngikk Norge avtale om støtte til Gavi gjennom finansieringsmekanismen IFFIm, totalt 1 500 mill. kroner for perioden 2010–2020, dvs. om lag 150 mill. kroner per år, og i 2014 en avtale om 1 140 mill. kroner samlet for perioden 2014–2019 til poliovaksinering gjennom Gavi, dvs. 190 mill. kroner per år. Norge er tredje største giver til Gavi, etter Storbritannia og Gates-stiftelsen.

Risikoprofilen til Gavi tar utgangspunkt i at om lag 70 pst. av virksomheten (målt i pengeverdi) er leveranse av vaksiner. Disse distribueres av UNICEF og er en vanskelig omsettelig vare. Vaksinene er imidlertid avhengig av fungerende logistikksystemer og kuldekjede, derav økt støtte til

dette i denne strategiperioden. Det vises til omtale av samarbeidet med Verdens helseorganisasjon under kap. 170 *FN-organisasjoner*, post 83 *Verdens helseorganisasjon (WHO)*.

Boks 11.3 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): Vaksinealliansen Gavi

MOPANs gjennomgang av Gavi i perioden 2015–2016 konkluderte med at Gavi har oppnådd gode resultater på globalt nivå med stor reduksjon i vaksinekostnader. Åpenhet og ansvarlighet, forbedret internrevisjon og risikohåndtering, og dessuten partnerskapsmodellen er blant Gavis styrker. Forbedringsområder er innsats for å nå utsatte grupper, og institusjonell og finansiell bærekraft. Dårlig kapasitet og tidkrevende prosesser på landnivå forsinker programimplementeringen. Det bør bidras bedre til nasjonale helsesektorplaner og prioriteringer, og vaksinasjonssystem bør integreres bedre i primærhelsetjenester.

Mål

Gavis formål er å redde barns liv og fremme bedre helse gjennom økt tilgang til vaksinering i fattige land. Strategien for 2016–2020 har følgende fire delmål:

- Vaksinemålet – øke bruken av nye og uutnyttede vaksiner. Strategien legger vekt på dekningsgrad og på å nå de mest marginaliserte med vaksiner.
- Helsesystemmålet – styrke arbeidet for integrerte helsesystemer for økt kapasitet til vaksinering.
- Bærekraftsmålet – utvikle bærekraftige nasjonale vaksinasjonsprogram og nasjonal finansiering.
- Vaksinemarkedsmålet – påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser og sikker tilgang til vaksiner for fattige land.

Rapport 2016

Norsk bidrag til Vaksinealliansen Gavi i 2016 var 1 158 mill. kroner. I tillegg kom 190 mill. kroner til poliovaksinering gjennom Gavi, og 146,3 mill. kroner til Den internasjonale finansieringsmekanismen for immunisering IFFIm.

Gavi bidro mellom 2011 og 2015 til å forebygge nærmere fire millioner dødsfall og vaksiner nærmere 250 millioner barn. Siden oppstarten i 2000 har Gavi bidratt til å forebygge syv millioner dødsfall.

Øke støtten til og bruk av underutnyttede vaksiner og nye vaksiner og bidra til sikker levering av vaksiner

- Ved utgangen av 2016 hadde 57 av de 73 Gavi-støttede landene introdusert pneumokokkvaksinen i sine rutinevaksinasjonsprogram.
- 40 land hadde introdusert rotavirusvaksinen i 2016.
- 39 land hadde introdusert inaktivert poliovaksine i 2016.
- HPV-vaksinering mot kreft i livmorhalsen startet opp i 2013. Ved utgangen av 2016 hadde Gavi demonstrasjonsprogram i 24 land, med 1,1 millioner unge jenter vaksinert.
- Bidro til å styrke helsesystem ved blant annet å legge til rette for levering av vaksiner og andre helsetjenester
- Helsesystemstyrking utgjorde 16,4 pst. av programstøtten.

Øke forutsigbarhet og bærekraft

Gavi har mobilisert tilstrekkelige ressurser til å finansiere strategien for 2016–2020.

I 2016 innfridde alle land med krav til samfinansiering sine forpliktelser, opp fra 85 pst. i 2015.

Påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser og sikker tilgang på vaksiner til fattige land

Gavi har bidratt til økt konkurranseløp i markedet og økt forsyningssikkerhet, og dermed også lavere vaksinepriser. I 2016 kjøpte Gavi vaksiner av 15 ulike produsenter, opp fra fem produsenter i 2001. Ni av dem var basert i fremvoksende markeder, mot kun en produsent i 2001.

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria

Situasjonsbeskrivelse

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria mobiliserer ressurser for finansiering av tiltak i de områdene i verden hvor behovene er størst. Tiltakene blir gjennomført av sam-

arbeidspartnere på landnivå. Resultatbasert støtte gis etter søknad og på landenes premisser, i samarbeid med nasjonale planer og prosedyrer. Fondet finansierer også styrking av helsesystemer i utviklingsland, da svake helsesystemer er blant de største hindringene for opptrapping og effekt av tiltak. Om lag 40 pst. av fondets støtte brukes til tiltak som styrker helsesystem.

Det globale fondets strategi 2017–2022 ble vedtatt i 2016. Det overordnede målet er å stanse epidemiene av hiv, tuberkulose og malaria, i tråd med bærekraftsmål 3.3.

I tråd med norske prioriteringer er seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, samt likestilling, strategiske målsettinger. Fondet vil mobilisere mer ressurser for dette arbeidet og stiller gradvis økende krav til landene om egenfinansiering.

Fondets finansrapport for 2016 viste en god finansiell situasjon. Nettverket for giverlands prestasjonsmåling av multilaterale bistandsaktører (MOPAN) gav Det globale fondet en svært positiv vurdering i 2016. Internrevisjons- og granskingsfunksjonen fremstår som godt utbygd og utformet til å avdekke svakheter og forbedringsområder knyttet til misligheter og avvik, herunder gjennom bredt anlagte revisjoner på landnivå. Gjennom styredeltakelse vil man fra norsk side påse at Det globale fondet fortsatt prioriterer arbeidet med internkontroll og risikohåndtering. Flere revisjonsrapporter også i 2016 påviste misligheter og i enkelte tilfeller ineffektiv bruk av midlene på landnivå. Dette håndteres fortløpende, både gjennom granskning og krav om tilbakebetaling av misligholdte midler, og gjennom målrettede tiltak for å styrke både finansiell og programmatisk styring i land der det er behov for dette. I 2016 har Det globale fondets internrevisjon styrket sin støtte til arbeid knyttet til grunnleggende årsaker til risiko, i tillegg til rutinemessige gjennomganger og oppfølging av varsling. Internrevisjonen økte antall behandlede saker, og produserte 26 rapporter i 2016, sammenlignet med 16 rapporter i 2014. Behandlingstiden er redusert fra 33 uker i 2014 til 26 uker i 2016.

I september 2016 ble det avholdt en påfyllingskonferanse for perioden 2017–2019. Målet om å mobilisere 13 mrd. USD for perioden 2017–2019 ble nådd. Norges bidrag er 2 mrd. kroner i treårsperioden.

Fondet rapporterer å ha nådd målet om å redde 10 millioner liv og forhindre 140 millioner nye smittetilfeller i strategiperioden 2012–2016.

Boks 11.4 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria

MOPANs gjennomgang av Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria i perioden 2015- 2016 konkluderte med at Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria har klar strategisk retning, vekt på innovasjon og endring, resultatbasert budsjett godt tilpasset strategien, lavt administrasjonsbudsjett, tidlig identifisering av operasjonell og finansiell risiko, og dessuten levende og effektivt partnerskap.

Forbedringsområder er faglig støtte til prosesser på landnivå og deling av informasjon på landnivå, vurdering av mottakers evne til å prioritere styrking av helsesystem og analyse av nasjonal kapasitet. Dessuten kan systematisk bruk av evalueringer, og oppfølging av intervensjoner som ikke gir gode nok resultater, bli bedre.

Mål

Fondet vil finansiere arbeid for å oppnå bærekraftsmål 3 om å stanse epidemiene av aids, tuberkulose og malaria, gjennom å:

- Maksimere resultat av investeringer i arbeid med hiv, tuberkulose og malaria,
- Styrke helsesystem,
- Fremme og beskytte respekt for menneskerettigheter og likestilling,
- Mobilisere økte ressurser, inkludert økt egenfinansiering fra mottakerland.

Rapport 2016

Norges støtte til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria var på 600 mill. kroner i 2016. Det globale fondet støttet programmer i mer enn 100 land i 2016. Programmene gav følgende resultater:

- 10,5 millioner mennesker fikk hiv-behandling ved utgangen av 2016. Det er over halvparten av alle som får hiv-behandling globalt, og 3,2 millioner flere enn målsettingen. Innsatsen for å beholde personer i behandling er trappet opp.

- I 2016 ble mer enn tre million mennesker testet og behandlet for tuberkulose. Til sammen har 15 millioner tuberkuloseinfeksjoner blitt diagnostisert og behandlet. I tillegg er 287 000 mennesker diagnostisert og behandlet for multiresistent tuberkulose.
- 80,2 millioner myggnett behandlet med insektmiddel ble delt ut i Afrika sør for Sahara i 2016 for å beskytte familier mot malaria. Til sammen er 395,2 millioner myggnett blitt delt ut i denne regionen i strategiperioden, også dette mer enn målsettingen på 390 millioner.
- Om lag 40 pst. av fondets midler går til tiltak som styrker helsesystem. Disse midlene gikk blant annet til helseinformasjon- og logistikk-systemer, opplæring av helsearbeidere, og dessuten til innovative mekanismer og innsats for å mobilisere ytterligere helsesystemstøtte på landnivå.

Fondet kan også vise til gode resultater på forebyggingsområdet. Som del av en global satsing har Det globale fondet støttet at 3,8 millioner kvinner fått tilgang til tjenester som forebygger hivsmitte fra mor til barn, og bidratt til at slik smitte er halvert siden 2010. 5,3 mrd. kondomer er delt ut med støtte fra Det globale fondet.

Den internasjonale ordningen for økt tilgang til legemidler, Unitaid

Situasjonsbeskrivelse

- Unitaid arbeider for tilgang til nye farmasøytiske produkter til forebygging, diagnostisering og behandling av hiv og aids, tuberkulose og malaria, samt hepatitt C når dette opptrer sammen med hiv (ko-infeksjon). Fra 2017 er mandatet utvidet til å også gjelde produkter for kvinners, barns, og ungdoms helse. Unitaid finansierer prosjekter som iverksettes av ulike partnere. Om lag 60 pst. av støtten går til prosjekter med barn og kvinner som målgruppe.
- Unitaid har blant annet støttet reduksjon av pris på medisiner som forebygger hiv-smitte fra mor til barn, og har bidratt til at slik smitte er halvert siden 2010. Unitaid har også bidratt til lavere pris på behandling av barn som er smittet.
- Unitaid komplementerer investeringer gjennom Det globale fondet til bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, gjennom å tilgjengeliggjøre nødvendige produkter og legemidler som land kan kjøpe inn med midler fra Det globale fondet.

- Unitaid er administrert av WHO og benytter deres kontrollsystemer. Unitaid har i tillegg styrket sin egen risikohåndtering. Dette følges tett av styret.

Mål

Unitaids mål er å bidra til bedre helse globalt gjennom økt tilgang til bedre helsesrelaterede produkter.

For strategiperioden 2017–2021 vil Unitaid nå dette målet gjennom å støtte innovasjon, tilgang og oppskalering av produkter for forebygging, diagnose og behandling.

Rapport 2016

Norges bidrag i 2016 utgjorde 50 mill. kroner. Samlet sett er Norge den tredje største giveren til Unitaid, etter Frankrike og Storbritannia.

Unitaid utbetalte i 2016 prosjektstøtte for 132 mill. USD.

Det anslås at en million barn får tuberkulose hvert år. Unitaid har blant annet støttet diagnostisering og lansering av den første tuberkulosemedisinen som er tilpasset behandling av barn.

Resistens mot insektmidler for forebygging av malaria, og mot behandling av hiv, tuberkulose, malaria og andre sykdommer er et økende problem. Unitaid støtter arbeid for å finne frem til nye og effektive insektmidler, samt produkter for bedre diagnostisering og effektive medisiner når eksisterende behandling svikter på grunn av resistens. Blant annet støtter Unitaid forsøk for å finne frem til mer effektiv behandling mot multi-resistent tuberkulose. Unitaids støtte har redusert prisen på effektiv hiv-behandling med 60 pst.

Every Woman Every Child (EWEC) initiativet og den globale finansieringsordningen for kvinners, barns og ungdoms helse (GFF)

Situasjonsbeskrivelse

Norge støtter FNs generalsekretærs *Every Woman Every Child Initiative*. Den reviderte globale strategien for kvinner, barn og ungdoms helse (2016 – 2030) har oppnådd forpliktelser fra 140 aktører fra ulike sektorer og 60 land til en anslått verdi av 27 mrd. USD.

Den globale strategien vektlegger også tiltak gjennom andre sektorer, som utdanning, ernæring, vann og sanitær med helse som målsetting.

Generalsekretærens kontor og Partnerskapet for mødre-, barne og nyfødthelse (PMNCH) står sentralt i å samordne arbeidet, utveksle kunnskap

og danne konsensus om kvinner, barn og ungdoms helse.

GFF støtter gjennomføringen av den globale strategien for kvinners, barns og ungdoms helse på landnivå. GFF legger opp til at bidragsytere (offentlige og private) skal støtter opp om nasjonale planer for reproduktiv, mødre-, barne- og ungdomshelse.

GFFs flergiverfond, *Trust Fund*, som er etablert i Verdensbanken, bidrar med katalytisk finansiering til helsemyndigheter og er koplet opp mot et lands bruk av egne midler til helsetjenester og helsetektoroppbygging. Verdens befolkningsfond (UNFPA), FNs barnefond (Unicef), Verdens helseorganisasjon (WHO), UNWOMEN, UNAIDS og Verdensbanken har avgitt en felles erklæring til støtte for strategien og gjennomføringen av GFF globalt og på landnivå. Foreløpig mottar 16 lav- og lavere mellominntektsland støtte gjennom GFFs flergiverfond. 12 av de 16 landene befinner seg i Afrika sør for Sahara. Fire av landene er karakterisert som sårbare, mens ytterligere noen land har prioritert innsats i særlige sårbare områder av landet. Norge har forpliktet 600 mill. kroner pr. år til GFFs flergiverfond t.o.m. 2020.

GFF skal bidra til å mobilisere andre ressurser og gir muligheter for å benytte Verdensbankens IDA-lån. Ved oppfølging av tilskudd legges det til grunn at støtten er underlagt Verdensbankens systemer for pengeforvaltning og risikohåndtering.

Norge har inngått volumgaranti for innkjøp av prevensjonsimplantater (p-staver) for perioden 2013–2018 på inntil 140 mill. USD, jf. romertallsvedtak VIII. Garantiordningen har ført til at prisen i utviklingsland på to typer p-staver fra to forskjellige produsenter ble nesten halvert i 2013 mot innkjøp av et garantert volum, fra 18 til 8,50 USD. Deler av Norges GFF-bidrag er knyttet til garantien og vil ved behov benyttes til å nå innkjøpskravet.

Mål

- Redusere sykkelighet og dødelighet blant kvinner, barn og ungdom.
- Sikre bedre og bærekraftige helsetjenester gjennom helsesystemoppbygging og gradvis overgang til innenlandsk finansiering

Rapport 2016

Antall land som mottar støtte fra GFFs flergiverfond økte fra 12 til 16 i 2016. De fleste av disse landene er godt i gang med planer eller i tidlig fase av

gjennomføring av planer. Det er imidlertid for tidlig å måle helseresultater.

Tilknytning til IDA utgjorde totalt fire – fem ganger den samlede verdien av selve flergiverfondet, som dermed har mobilisert betydelige ressurser til innsats for kvinners-, barns- og ungdoms helse. En viktig gevinst er at myndigheter tar et større ansvar for langsiktig finansiering enn tidligere.

Guyana og Vietnam er mellominntektsland og har derfor ikke tilgang til IDA-lån, men til IBRD-lån med høyere rente. Deler av GFFs flergiverfond brukes til å kompensere for renteforskjellen, slik at de får IBRD-lån på tilsvarende vilkår som IDA-lån. Dette frigjør dermed ressurser til helse som ellers hadde gått med til å betale renter.

Merck for Mothers gikk i 2016 som første privat sektoraktør inn som bidragsyter til GFFs flergiverfond. Fondet har med dette lyktes i å mobilisere privat sektor på globalt nivå. Det er dessuten planer for at fondet kan overføre midler til International Finance Cooperation (IFC), som garantier for private investeringer. Det er forventet at disse garantiene vil mobilisere det tredobbelte i investeringer fra privat sektor.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR), inkludert prevensjon og familieplanlegging, er en sentral del av GFF innsatsen. Verdensbanken har beregnet at 28 pst av innsatsen går til dette formålet. Dette er et konservativt anslag.

I 2016 ble mer enn 8,7 millioner p-staver distribuert til verdens fattigste land. Prisreduksjonen har ført til besparelser på 85 mill. USD i 2016 og 329 mill. USD siden 2013. Det har ikke vært behov for å utbetale på garantien, volumene er nådd og produsentene vil videreføre den lave prisen i fem år ut over garantiordningen.

Støtten som ble gitt til CHAI i 2015 og 2016 har gitt gode resultater. I Nigeria ble målet om 40 pst. reduksjon i mødre- og nyføddødelighet i utvalgte deler av tre delstater nord i landet nådd. CHAI rapporterer at mellom juli 2015 og juni 2016 ble mødre- og nyføddødeligheten redusert med 37 pst., nyføddødeligheten med 43 pst. og antall dødfødte med 22 pst. CHAI anslår at programmet har bidratt til å avverge omkring 7 000 dødsfall fra diaré i de tre delstatene mellom 2014 og 2016.

Innovasjon, forskning, faglig samarbeid og andre virkemidler for oppnåelse av prioriterte målsettinger
Situasjonsbeskrivelse

Norsk innsats tilknyttet global helse har de siste årene fokusert på å fremme innovative tilnæringer og løsninger innen teknologi, medisiner og

medisinsk utstyr. Helsetjenester skal være kostnadseffektive, livreddende og gi valuta for pengene med fokus på å bedre kvinners og barns helse.

Regjeringen har fulgt opp anbefalingene fra FNs generalsekretærs høynivåpanel om forebygging av helsekriser, som Norge sammen med Tyskland og Ghana tok initiativ til å opprette i 2015. Hovedspor for den norske oppfølgingen er etablering av en ny global mekanisme for finansiering av forskning og utvikling av nye vaksiner for å forebygge fremtidige pandemier, reform av WHOs krisearbeid, samt å styrke implementeringen av det internasjonale helsereglementet.

Den nye mekanismen, Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), ble lansert i januar 2017. Sekretariatet er lagt til det norske folkehelseinstituttet.

CEPI er et partnerskap av offentlige, private og humanitære organisasjoner. Koalisjonen skal finansiere og stimulere til utvikling av vaksiner mot utvalgte sykdommer med potensiale for å bli store epidemier.

En hovedplattform for støtte til forskning og innovasjon med deltagelse av norske forskningsmiljø er Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC). Prioriterte områder er forebygging, behandling og diagnostiseringsverktøy for infeksjonssykdommer, familieplanlegging, reproduktiv helse, implementeringsforskning og innovasjon innen mødre-, barne-, nyfødt- og ungdomshelse, samt helse-systemer. En midtveisgjennomgang ble ferdigstilt i 2016. Det legges opp til en ny utlysning av forskningsmidler gjennom GLOBVAC i 2018.

Andre innovasjonsplattformer er den norske mekanismen *Visjon 2030*, som støtter oppskalering av innovative løsninger innen helse og utdanning i samarbeid med Innovasjon Norge og Forskningsrådet, samt de internasjonale plattformene *Saving Lives @ Birth* og *Innovation Market Place* som fremmer innovasjon innen det globale *Every Woman Every Child* initiativet.

Norge støtter også internasjonale produktutviklingspartnerskap som arbeider for å utvikle nye vaksiner og legemidler som ikke har et kommersielt marked. Produktutviklingspartnerskapene mobiliserer innsats og ressurser fra farmasøytisk industri ved å sørge for samarbeid med akademiske forskningsmiljø og myndigheter. Programmene som har fått norsk støtte ble evaluert i 2015. Evalueringen har vist gode resultater. Støtten til disse produktutviklingspartnerskapene vil fases ut i 2018 for å kunne øke satsingen på utviklingen av vaksiner som kan bidra til å forebygge alvorlige sykdomsutbrudd, jf. omtale av CEPI.

Mål

- Redusert barnedødelighet
- Bedret mødrehelse
- Bekjempe hiv og aids, tuberkulose og malaria
- Beredskap for pandemibekjempelse

Rapport 2016

Folkehelseinstituttet har spilt en ledende rolle i å jobbe med WHO og partnere i arbeidet med utvikling av internasjonale verktøy for å vurdere lands oppfølging av det internasjonale helsereglementet (IHR). Samarbeid er etablert med konkrete tiltak i Malawi, Ghana, Moldova og Palestina for å styrke nasjonal beredskaps- og gjennomføringskapasitet knyttet til IHR.

Arbeidet med anbefalingene fra FNs kommisjon for informasjon og ansvarlighet (CoIA) har bidratt til å løfte resultatmåling og ansvarliggjøring innenfor global helse. Dette har blant annet resultert i økte investeringer i nasjonale helseinformasjonssystemer og økt bruk av elektroniske helseregistre. Fra 2016 har Norge samarbeidet med WHO, universitetet i Oslo og andre aktører for å samkjøre globale investeringer i helseinformasjon for derigjennom å utvikle nasjonale helse-systemer og øke kvaliteten og bruk av data. Dette inkluderer utvikling av systemer for registrering av vitale data (fødsels- og dødsårsaksregistrering).

Fem land i East African Community (EAC), Burundi, Kenya, Rwanda, Uganda og Tanzania, samarbeider om Open Health Initiative (OHI) for å påskynde fremgang i kvinner og barns helse. Avtalen med EAC ble slutført i 2016. Det var da etablert en felles regional policy innen mødre- og barnehelse med regionale handlingsplaner.

Forskning, innovasjon og produktutvikling

Tilskudd ble gitt til blant annet innovasjonspartnerskapet Saving Lives at Birth (SL@B), United Nations Foundation (UNF), WHO Western Pacific Region (WPRO) og Interactive Research and Development.

UNFs m-helseprogram støttet 26 innovative m-helseprosjekter (mobile helseløsninger) i 16 land. Disse er under oppskalering gjennom privat-offentlig-samarbeid og innovativ finansiering. Programmet har overgått sitt opprinnelige mål og gir nå drøyt 1,5 millioner kvinner og barn tilgang på gode helsetjenester.

Sammen med partnerne i Saving Lives at Birth støtter Norge også 108 innovasjoner som

bidrar til å redde liv i tiden rundt fødsel i utviklingsland. Et eksempel er den billige, lokalproduserte medisinen Klorheksidin som brukes til å behandle navlestreng-infeksjon, og som har bidratt til å redusere infeksjoner med 68 pst. og dødelighet med 23 pst. i Nepal. Disse innovasjonene er forventet oppskalert gjennom støtte til *Every Woman Every Child (EWEC) Innovation Marketplace*, som er et partnerskap mellom givere, stiftelser, og privat sektor.

Første hovedutlysning under Visjon 2030 kom i 2016 gjennom henholdsvis Forskningsrådet og Innovasjon Norge. Det ble også utlyst midler til følgeforskning gjennom NORGLOBAL-2-programmet i Forskningsrådet. Forskningsrådet tildelte i desember 2016 støtte til fire prosjekter for til sammen 57 mill. kroner. To av prosjektene skal utvikle tilpassede hjelpemidler og undervisning for barn med henholdsvis syns- og hørselshemming i Tanzania. Et av prosjektene vil tilby lavkostnads nettilgang og informasjonstjenester med innhold tilpasset helse- og utdanningsformål. Tildelinger foretas i 2017.

Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC) ble i 2016 tildelt 120 mill. kroner. Det ble foretatt en ekstern midtveiseevaluering i 2015/16 av første fase av nåværende programperiode, 2012–2020. Evalueringen konkluderte med at GLOBVAC hadde oppnådd betydelige resultater. Programmet har spesielt lyktes i å styrke kapasiteten for global helse- og vaksinasjonsforskning i Norge, og antallet forskningsgrupper og institusjoner som er involvert på dette området har økt markant. Det er også oppnådd resultater som vil ha viktige helseeffekter for målgruppene. Et eksempel er en studie foretatt av det norske selskapet Bionor Pharma på terapeutisk hiv-vaksine, som har vist lovende resultater. GLOBVAC bidro blant annet også med finansiering av klinisk studie for ebolavaksine i Guinea, som var ledet av blant annet Folkehelseinstituttet. Vaksinen viste seg å være svært effektiv, og resulterte blant annet i vitenskapelige artikler i *the Lancet* i 2015 og 2016. GAVI ga i 2016 en garanti på 5 mill. USD til utviklingen av vaksinen med forståelse om at vaksinen skal fremlegges for lisensiering innen utgangen av 2017 samt for framtidig innkjøp av vaksinen etter at den blir godkjent. Et tredje prosjekt er utviklingen av vaksine mot rotavirus. Vaksinen ble offisielt introdusert i Indias vaksinasjonsprogrammer i 2016.

Det var også fremgang under malariamedisinforetaket *Medicines for Malaria Venture (MMV)*, initiativet for legemidler mot neglisjerte sykdommer, *Drugs for Neglected Diseases initiative*

(DNDi) og tuberkulosevaksineinitiativet *Tuberculosis Vaccine Initiative (TBVI)*.

Bilateralt samarbeid om mødre- og barnehelse med Malawi og India

Malawi og India fikk støtte til bilateralt helse-samarbeid i 2016.

Samarbeidet med India skjer gjennom *Norway India Partnership Initiative (NIPI II)* med målsetning om å teste ut mødre- og barnehelseintervensjoner i utvalgte distrikter og delstater. Ved å demonstrere effekten av nye helsetjenester i utvalgte områder legges grunnlaget for at myndighetene skal kunne ta arbeidet videre i stor skala. De aller fleste av de nye intervensjonene og metodene som er testet ut har gitt meget gode resultater. Nasjonale indiske helsemyndigheter vil derfor gjøre disse nasjonalt tilgjengelige. En slik nasjonal utrulling vil skje med egne midler. Særlig gode erfaringer har det vært med programmet for utdanning av sykepleier/jordmor og videreutdanning av helsearbeidere på fødestue. Som etterspurt av India legges det opp til en videreføring av NIPI i perioden 2018–2020, NIPI III.

Norge har et bredt helseengasjement med Malawi. Det er inngått en femåring avtale med Clinton Health Access Initiative (CHAI) for perioden 2013–2018 om utdanning av jordmødre og helsearbeidere ved ni forskjellige utdanningsinstitusjoner. Målsetningen er at disse skal bidra til å styrke helsetjenester til mor og barn.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 3 218,9 mill. kroner, en økning på 154 mill. kroner fra 2017. Innen ny ramme prioriteres ytterligere økning i investeringer til vaksineutvikling mot smittsomme sykdomsutbrudd gjennom CEPI, økte investeringer i SRHR og tilgang til prevensjonsmidler i henhold til annonsering under toppmøtet for Family Planning 2020 (FP2020) i London i 2017, samt videreføring av NIPI programmet i India.

Det er videre rammeoverført 6,1 mill. kroner til KDs kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virksomhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet. Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål som er i tråd med OECD-DAC regelverket.

Videre foreslås det tilsagnsfullmakter knyttet til helsebistanden, jf. forslag til romertallsvedtak VII, pkt. 2, 3, 4, 5, 6 og 7.

Årlige utbetalinger til Vaksinealliansen Gavi foreslås i tråd med organisasjonens finansieringsstrategi og regelverk, jf. forslag til romertallsvedtak XII, pkt. 10.

Post 73 Utdanning, kan overføres

Regjeringen økte bistanden til utdanning fra 1,7 mrd. kroner i 2013 til 3,2 mrd. kroner i 2016. Det legges opp til å nå målet om en dobling til 3,4 mrd. kroner innen utgangen av 2017. Dette er i tråd med Regjeringens ambisjoner om å bidra til et globalt løft for utdanning. Midlene til utdannings-satsingen er fordelt på flere programkategorier.

Formålet med bevilgningen er å bidra til oppnåelse av bærekraftsmål 4 om utdanning. Utdanning er avgjørende for å bekjempe fattigdom og oppnå bærekraftig utvikling. Utdanning er en forutsetning for å nå mange av de andre bærekraftsmålene, det fremmer bedre helse, likestilling og reduserte fødselstall. Samtidig er utdanning å regne som et globalt fellesgode; nødvendig for å oppnå næringsutvikling, sysselsetting og bærekraftig vekst i landene hver for seg og også for å løse mange av utfordringene vi står overfor i en verden som veves stadig tettere sammen. Utdanning setter mennesker i stand til å respondere på arbeidsmarkedets behov – og skape arbeidsplasser for andre. Kunnskap er på mange måter bærebjelken i både individets og samfunnets utvikling – utdanning bygger demokrati og er en grunnleggende menneskerettighet.

Situasjonsbeskrivelse

Til tross for fremgang i mange land, er det fortsatt 263 millioner barn og ungdom som ikke går på skolen. Av disse er 61 millioner i barneskolealder, 60 millioner på ungdomsskoletrinnet og 142 millioner på videregående trinn. Antallet barn som ikke går på barneskolen er voksende.

En viktig årsak til at antallet øker, er et økende antall konflikter, naturkatastrofer og andre kriser. I land påvirket av konflikt får 21,5 millioner barn på barnetrinnet og 15 millioner på ungdomstrinnet ikke skolegang. Over en tredjedel av verdens flyktninger har ikke tilgang til barneskole og tre av fire har ikke tilgang til ungdomsskole og videregående utdanning. Dersom utviklingen fortsetter som nå, vil det ta 80 år før alle barn i de fattigste landene i Afrika får tilgang til grunnskole (Global Education Monitoring Report).

Blant barna som verdenssamfunnet ikke har lykkes i å nå, finner vi de fattigste og mest marginaliserte barna, herunder barn med nedsatt funk-

sjonsevne. Det gjenstår også mye for å sikre at jenter fullfører ungdomstrinnet og videregående opplæring. Denne situasjonen er en utfordring for oppnåelse av menneskerettighetene og *alle* bærekraftsmålene.

Utdanning må prioriteres og finansieres over nasjonale budsjetter. Selv med store økninger, vil bistanden forbli liten målt mot investeringene som trengs og systemene som må bygges. Rapporten fra den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning viser klart at utdanning fremdeles er lavt prioritert i en rekke land. Rapporten tar til orde for en massiv oppskalering av finansiering. Selv om hoveddelen av midlene vil være nasjonal finansiering, vil bistand i enkelte land kunne spille en katalytisk rolle. Norske midler søkes derfor benyttet slik at de støtter opp om, og kan utløse, økte investeringer i utdanningssektoren fra utviklingslandene selv.

En strategisk innrettet og resultatorientert bistandspolitikk kan virke katalytisk. Det tenkes derfor nytt når det gjelder finansiering og partnerskap, og når det gjelder å utnytte det potensialet som ligger i den teknologiske utviklingen og digitaliseringen som har funnet sted de senere år. Utbredelsen av mobiltelefoni og internett i utviklingsland åpner blant annet nye muligheter for bedre tilgang til og kvalitet på undervisning og uformell læring. Norge vektlegger innovasjon i utdanningssatsingen, og det jobbes med å bygge opp gode innovative prosjekter og tilnærminger, særlig for å nå frem til de mest marginaliserte gruppene. Nye partnerskap og strategisk samarbeid med private aktører er viktig i dette arbeidet.

Utpøring av resultatbasert finansiering (RBF) på utdanningsfeltet fortsetter i samarbeid med Verdensbanken, Tyskland og USA. Målet er RBF som virker katalytisk og evner å mobilisere statlige og private midler til utdanning for alle og bidrar til å gi insentiver som igjen bidrar til målsettingene for utdanningssatsingen.

Norge har gått i bresjen for en ny internasjonal offensiv som skal sikre utdanning av god kvalitet for alle. Norge er pådriver for finansiering av utdanning, økt satsing på jenters utdanning, på kvalitet og læring samt på utdanning i krise og konflikt. Gjennom politisk lederskap, diplomati og strategisk økonomisk støtte bidrar Norge til at barns rett til utdanning oppfylles og at verden når FNs nye bærekraftsmål for utdanning.

Vi er på god vei til å nå målsetningen om lik skoledeltakelse for gutter og jenter. I perioden 2000 til 2015 var det betydelig fremgang i antall jenter som fikk grunnskoleutdanning i forhold til gutter. Forholdet gikk fra 92 til 97 jenter per 100

gutter. For videregående nivå gikk tilsvarende andel fra 91 til 97 jenter per 100 gutter.

I mange fattige land er det imidlertid fortsatt færre jenter enn gutter som fullfører skolegangen. Frafallet av jenter i forhold til gutter øker på videregående og høyere trinn. Det er særlig de fattigste jentene på landsbygda som kommer dårligst ut og har størst risiko for aldri å begynne på skolen. Nedsatt funksjonsevne er en annen faktor som kan føre til at barn faller utenfor.

Norsk støtte til jenters utdanning og skolegang for barn med nedsatt funksjonsevne skjer i første rekke gjennom Unicef og Global Partnership for Education (GPE), men også støtten til frivillige organisasjoner utgjør et viktig bidrag.

Utdanning i krise- og konfliktsituasjoner har ikke vært høyt prioritert globalt til tross for at utdanning står høyt på prioriteringslisten for mange familier i kriseområder, og at manglende muligheter til skolegang oppgis som en viktig årsak til at familier velger å forlate kriseområder. Norge har derfor påtatt seg en pådriverrolle for å styrke humanitær og langsiktig finansiering til dette området.

Like viktig som tilgang til skole er det at barn lærer. 250 millioner barn på fjerdeklassenivå (1/3 av verdens barn) kan verken lese eller skrive, til tross for at halvparten av disse har gått på skole. Det vil være behov for 26 millioner nye lærere innen 2030 dersom alle barn på barnetrinnet skal få undervisning av god kvalitet. Grunnskolen alene trenger årlige investeringer på 340 mrd. USD. Bevisstgjøring, kompetanseheving, opplysningsarbeid og holdningsendringer er viktig. Norge har initiert og bidrar i oppbyggingen av et program som skal sikre at relevante multilaterale organisasjoner gir mer systematisk og bedre koordinert rådgivning til utvalgte samarbeidsland om hvordan de kan styrke rekruttering, kvalitet og motivering av lærere, ettersom flere og bedre kvalifiserte lærere er en forutsetning for å få til et læringsløft.

Store ungdomskull og økende arbeidsledighet blant unge bidrar til økt ustabilitet og sårbarhet i mange utviklingsland. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) anslår at verden vil trenge 600 millioner nye arbeidsplasser innen 2020. Det antas at utfordringene blir særlig store i Afrika sør for Sahara. I følge ILO er nærmere 4 av 5 sysselsatte i utviklingsland i usikkert arbeid, «vulnerable employment», og rundt 70 pst. av sysselsatt ungdom i utviklingsland lever i fattigdom. Dette fører til at andelen unge som kan tenke seg å emigrere er høy.

I dag er yrkesfaglig opplæring ofte mangelfull og gir ikke ungdommer ferdighetene de trenger for å finne arbeid, skape arbeidsplasser eller bidra til næringsutvikling og bærekraftig økonomisk vekst. For å skape en bedre utvikling, må utdanningen som tilbys være relevant for arbeidsmarkedet og kombineres med næringsutvikling.

Norge er i ferd med å bygge opp en helhetlig og strategisk yrkesfaglig portefølje i konsultasjon med næringslivet og andre partnere på feltet. Som en oppfølging av Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling (Utdanningsmeldingen)* og Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben – Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*, er det opprettet et nytt program for yrkes- og fagopplæring, *Building Skills for Jobs (BSFJ)*. Programmet retter seg mot unge i utviklingsland og skal tilrettelegge for samarbeid mellom myndigheter, utdanningsinstitusjoner og næringslivet. En første utlysning ble gjennomført i samarbeid med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) høsten 2016. Fire prosjekter som involverte organisasjoner og næringslivsaktører, ble tildelt midler. En ny utlysning kom i juni 2017.

Norge har også inngått et samarbeid med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) for å støtte deres yrkesfaglige satsing.

Norge har også inngått et samarbeid om yrkesfaglig opplæring med Tyskland, Storbritannia og internasjonale oljeselskap i Kenya, Mosambik, Tanzania og Uganda, hvor det generelle utdanningsnivået er lavt og yrkesfaglig opplæring er mangelfull. Utgangspunktet for programmet *Employment and Skills for Eastern Africa – SOGA* var å kvalifisere lokal arbeidskraft for oppdrag innen forventede jobbmuligheter i tilknytning til petroleumsindustrien. Som en følge av at investeringer innen olje og gass er utsatt, er det blitt lagt spesiell vekt på de lavere nivåene i leverandørkjedene, og kvalifikasjoner som er overførbare til andre sektorer.

Styrking av lokalt tilpasset yrkesopplæring og entreprenørskap, særlig for ungdom og kvinner, er et mål også for flere av innovasjonsprosjektene som er i ferd med å starte opp gjennom Visjon 2030-mekanismen.

Norge har et betydelig samarbeid innen høyere utdanning, som et viktig bidrag til utvikling av utdanningssektoren som helhet, og for generell samfunnsutvikling i utviklingslandene.

Midlene til utdanning over andre poster følger samme overordnede prioriteringer og målsettinger som denne posten.

Mål

Det globale bærekraftmålet for utdanning er referanserammen for implementering av utdanningsmeldingen som definerer satsingen og dens tre overordnede målsettinger:

- Alle barn får begynne på og fullføre grunnskole
- Alle barn og unge lærer grunnleggende ferdigheter og rustes for livet
- Flest mulig får ferdigheter som sikrer en overgang til arbeidslivet

I resultatrammeverket for satsingen er det spesifisert et sett av konkrete delmål under de overordnede målsettingene, som skal kunne nås på mellomlang sikt, for eksempel at nye skoler er bygget eller rehabilitert eller på annet vis har fått forbedret infrastruktur, at skoler har fått mer og bedre undervisningsmaterieell, at lærere har fått hevet sin kompetanse, etc.

For å nå den første overordnede målsettingen fokuseres det på å sikre tilgang til undervisning for dem som fortsatt faller utenfor, særlig jenter, barn med nedsatt funksjonsevne og barn som er ofre for krise og konflikt. Det arbeides for at alle grupper av barn begynner på skolen, og at de fullfører skoleløpet. Norge støtter blant annet bygging og rehabilitering av skoler og klasserom. Det tenkes helhetlig på tvers av sektorer ettersom skoledeltakelse henger nøye sammen med blant annet helse, sanitære forhold, ernæring og sikkerhet, i tillegg til religiøse og kulturelle normer. Derfor er det også utarbeidet en policy markør, som skal sikre bred rapportering fra og med 2016.

Den andre hovedmålsettingen er knyttet til innhold og kvalitet. Først når grunnskoleutdanningen har god kvalitet vil den gi gevinst også på andre områder som helse, økonomisk vekst og sosial utvikling. Tilgang til godt undervisningsmaterieell og opplæring av lærere vil stå sentralt også i 2018. Gjennom norsk støtte til partnere som Global Partnership for Education og Unicef bidrar Norge til å sikre skolebarn i en rekke land mer/bedre undervisningsmaterieell, og til at lærere får videreutdanning. I tillegg fokuserer utdanningssatsingen på nye teknologiske og innovative løsninger, som kan bidra til at flere nås med godt læringsinnhold.

For å nå den tredje hovedmålsettingen jobbes det målrettet for å oppnå relevant yrkesopplæring, blant annet gjennom samarbeid med multilaterale organisasjoner, myndigheter og privat næringsliv og gjennom støtte til innovasjonsprosjekter gjennom Visjon 2030, samt gjennom å arbeide for høyere utdanning av god kvalitet gjennom blant annet NORHED-programmet.

Når det gjelder jenters utdanning er hovedmålet å sikre inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning for alle jenter og gutter. Delmål er at alle jenter begynner på og fullfører grunnskolen og videregående opplæring, inkludert yrkesrettet opplæring, i tillegg til at alle jenter og gutter har tilgang på god undervisning som fremmer likestilling.

Norge vil i 2018 ta aktivt del i oppfølging av anbefalingene i Den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning, som gir anbefalinger for å nå bærekraftsmål 4.

Rapport 2016

I 2016 gikk totalt 3,2 mrd. kroner til utdanning. Midlene er fordelt på ulike poster. Dette utgjør nær en dobling siden 2013 hvor 1,7 mrd. kroner ble brukt på utdanning.

I tillegg til den store økningen i antallet bistandskroner som går til utdanningsformål har Norge også nedlagt betydelig arbeid for å mobilisere til et globalt løft for utdanning, spesielt for de fattigste og mest marginaliserte barna.

Det er utarbeidet en rapport, *Rising to the challenge. Results of Norwegian education aid 2013–2016*, som oppsummerer resultatene av Regjeringens satsing på utdanning i perioden 2013–2016. Rapporten viser at norsk utdanningsbistand har resultert i at 3,1 millioner jenter og gutter har fått støtte til skolegang hvert år. 1,6 millioner av disse er i kriserammede områder. Videre viser den at 11 millioner elever er nådd med læremateriell, og over 8,5 millioner skolebøker er delt ut. 140 000 lærere har fått opplæring.

Rapporten viser at to tredjedeler av utdanningsbistanden ble kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner. Hvis en ser bort fra høyere utdanning, utgjorde samlet støtte til UNICEF, 38 pst., og GPE, 17 pst., samlet 55 pst. av den totale utdanningsbistanden. Norge er UNICEFs største giver til utdanning, den tredje største giveren til Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), og den femte største giveren av støtte som gis utover de regulære medlemsbidragene til UNESCO. En fjerdedel av norsk utdanningsbistand går gjennom sivilt samfunnsorganisasjoner, hvorav de fleste er norske.

65 pst. av øremerket utdanningsbistand gikk til lavinntektsland i perioden 2013–2016. Afrika sør for Sahara mottok den største andelen av norsk bistand til utdanning i samme periode. Som følge av Syria-konflikten, fant det samtidig sted en økning i utdanningsbistand til land i Midtøsten som ikke kategoriseres som lavinntektsland. Syv

av de ti største mottakerlandene i 2016 var sårbare og konfliktberørte stater.

Den humanitære bistanden til utdanning økte fra 67 mill. kroner i 2013 til 474 mill. kroner i 2016. Dette tilsvarer en økning fra 2 til 9 pst. av det humanitære budsjettet.

Bevilgning til utdanning i krise og konflikt ligger hovedsakelig under kap. 163 *Nødhjelp og humanitær bistand*, jf. omtale. Utdanningsstøtte gjennom sivilt samfunn bevilges under kap. 160 *Sivilt samfunn*, jf. omtale. En rekke utdanningstiltak i samarbeidsland finansieres under programkat. 03.10 *Bilateral bistand*, kap. 150 – 153, jf. omtaler. Satsingen på jenters utdanning finansieres delvis under kap. 168, *Kvinnens rettigheter og likestilling*. Utdanningstiltak finansieres også under andre kapitler.

Den norsk initierte og finansierte utdanningskommisjonen presenterte i 2016 sin rapport *A Learning Generation* i forbindelse med FNs generalforsamling. Rapporten har bidratt til økt internasjonalt engasjement og større vektlegging av finansiering av utdanning.

Det ble også jobbet videre med to viktige satsinger på nye og innovative metoder. Den ene er EduApp4Syria, en mobilbasert læringsapplikasjon som skal lære syriske flyktninger å lese på arabisk. Den andre er finansieringsmekanismen for innovasjon innen helse og utdanning, Visjon 2030, hvor fire prosjekter fikk støtte i 2016.

Education Cannot Wait (ECW), en plattform og fondsmekanisme for utdanning i krise og konflikt ble lansert under World Humanitarian Summit i mai 2016. Norge har vært en pådriver for opprettelsen av ECW. ECW skal bidra til å bygge bro mellom humanitær og langsiktig bistand til utdanning. I tillegg skal fondet kunne tiltrekke flere og mer 'utradisjonelle' givere til utdanning i kriser.

Norge var også i 2016 pådriver for å sikre at skoler ikke blir militære mål i konflikter. På en konferanse i 2015 signerte 37 land Safe Schools Declaration. Antall land som har signert hadde i desember 2016 økt til 63.

Multilaterale partnere

Norge arbeider med og gjennom multilaterale organisasjoner for å styrke det multilaterale systemet, for å kunne skalere opp norsk innsats og oppnå bedre resultater, og for å unngå fragmentering i det globale utdanningsarbeidet. Norge vil fortsette å kanalisere en betydelig andel av utdanningsmidlene gjennom multilaterale organisasjoner, gitt at de arbeider effektivt og oppfyller sine

mandat på en tilfredsstillende måte. Partnerne er valgt ut med tanke på deres evne til å levere på den norske utdanningssatsingens målsettinger.

FNs barnefond (Unicef)

FNs barnefond (Unicef) har i ny strategisk plan definert fem overordnede mål for sitt arbeid frem mot år 2030. Disse understøtter flere Bærekraftsmål, og er i større grad enn tidligere tverrsektorielle. Under mål nummer 2 «Alle barn lærer» fokuserer Unicef blant annet på tidlig læring og kvalitet i utdanningen, ungdom og marginaliserte grupper inkludert barn med nedsatt funksjons-evne. Viktige tverrsektorielle elementer er blant annet ernæring, vann og sanitær. Likestilling og humanitært arbeid er tverrgående perspektiver.

Norske prioriteringer

Unicef vil fortsette å være en sentral partner i oppfølgingen av den norske utdanningssatsingen, med en særlig viktig rolle når det gjelder utdanning i krise og konflikt, kvalitet i utdanningen og jenters utdanning

Rapport 2016

Unicef arbeidet i rundt 190 land og områder, og samarbeidet tett med myndigheter, sivilt samfunn, privat sektor og andre multilaterale partnere. I 2016 var Unicefs måloppnåelse relatert til 2016-milepælene for utdanning i organisasjonens strategiske plan på 94 pst. Unicef benyttet 22 pst. av sitt totale budsjett til utdanning. Norges bidrag til Unicefs tematiske utdanningsfond (mykt øremerket støtte) var 590 mill. kroner i 2016. Av disse kom 41 mill. kroner fra kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling*. Store humanitære bidrag var i tillegg øremerket utdanning. Unicef leverte skolemateriell til 15,6 millioner barn, inkludert 3,2 millioner i Syria, og formell og uformell grunnutdanning til 11,7 millioner barn i krise og konflikt. Organisasjonen støttet 12 land i deres innsats for å øke tilbudet til marginaliserte jenter i tenårene. Unicef videreførte sin ledende rolle i arbeidet med globale initiativer som Global Partnership for Education (GPE), Utdanningskommisjonen og United Nations Girls' Education Initiative (UNGED). Unicef ledet det globale samarbeidet om utdanning i krise og konflikt, og tok midlertidig på seg å huse sekretariatet for ECW-fondet.

Se for øvrig omtale av norske vurderinger av og bidrag til Unicef under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.*, post 72 *FNs barnefond Unicef*.

UNESCO

Norges programsamarbeidsavtaler med FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO) gir mykt øremerket støtte til organisasjonens arbeid på prioriterte områder. Rammen for avtalen i 2016 var 88,5 mill. kroner, hvorav 80 mill. kroner til utdanning. Denne støtten er videreført på samme nivå i 2017. Andre sektorer innenfor UNESCOs mandat som mottar tilskudd fra Norge, er oseanografi og frie medier/ ytringsfrihet som er omtalt under kap. 170, *FN-organisasjoner mv.*, post 76 *FN og globale utfordringer* samt vern av kulturarv som er dekket under kap. 160, *Sivilt samfunn og demokratiutvikling*, post 70 *Sivilt samfunn*. Norges totale støtte til UNESCO utgjorde i 2016 105 mill. kroner og vi var med dette organisasjonens femte største giver.

Situasjonsbeskrivelse

UNESCOs overordnede formål er å bidra til fred og sikkerhet ved å fremme internasjonalt samarbeid gjennom utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon. 2030-agendaen er førende for arbeidet på sentrale områder innenfor UNESCOs mandat. Afrika og likestilling har status som globale prioriteringer som skal reflekteres i alt UNESCO arbeider med.

Organisasjonen har en ledende normativ rolle på disse områdene som global kunnskapsleverandør, normutvikler og, for utviklingsland, som tilrettelegger for kapasitetsbygging. Utdanning er det største programmet. UNESCO vil fremover ha en særlig viktig oppgave i oppfølgingen av bærekraftsmålet for utdanning. Norge vil spille en sentral rolle som leder av UNESCOs styringsgruppe for oppfølgingen av utdanning i 2030-agendaen.

Norges støtte til UNESCOs utdanningsarbeid vektlegger institutter og programmer som arbeider med kapasitetsutvikling. Gode utdannings-systemer på landnivå er en forutsetning for å sikre fremgang mot målet om universell tilgang til utdanning av god kvalitet.

De største mottakerne er International Institute for Educational Planning (IIEP) og programmet Capacity development for Education 2030 (CapED), som begge bidrar til kapasitetsutvikling innen prioriterte områder som lærere og læringsutbytte. Andre prioriterte partnere er UNESCOs statistikkinstitut (UIS) og Global Education Monitoring Report (GEM). UIS leverer utdanningsstatistikk til hele FN-systemet og har en sentral rolle knyttet til indikatorene som skal sikre at resultatene i oppfølgingen av bærekraftsmålet for

utdanning kan måles på en god måte. GEM leverer UNESCOs flaggskiprapport innen utdanning og vil forbli et viktig referansepunkt for politikktutvikling på området.

Resultatbasert styring og rapportering er en sentral del av Norges dialog med UNESCO-sekretariatet og andre medlemsland. Det har skjedd klare forbedringer de siste årene og organisasjonen vil hva angår resultatorientering for neste budsjettperiode (2018–2021) for første gang ha et integrert programbudsjett som omfatter både pliktige bidrag og frivillige tilleggsbidrag. Dette er viktig for å legge til rette for mobilisering av økte bidrag til de områdene som har høyest prioritet. UNESCOs totale budsjett for 2018 er satt til 648 mill. USD, hvorav 50 pst. forutsettes å dekkes gjennom frivillige bidrag. Den finansielle situasjonen er svært krevende som følge av at USA siden 2011 ikke betaler sin andel av budsjettet, 22 pst.

UNESCOs øverste organ velger høsten 2017 ny generaldirektør.

Innen utdanning skal UNESCO rapportere resultater i henhold til organisasjonens strategiske plan for 2014–2021 på følgende tre områder:

- Støtte utvikling av medlemslandenes utdanningssystemer for å fremme kvalitet og livslang læring for alle.
- Styrke elevenes evne til å være kreative og ansvarlige «globale borgere». Landene skal gi god utdanning innen helse, hiv og seksualitet som fremmer en sunn livsstil og likestilling.
- Fremme utdanning for alle og forme den globale utdanningsagendaen: Relevant forskning og fremtidsstudier gjennomført av UNESCO og andre institusjoner skal være førende. Retten til utdanning og globale utdanningsmål skal fremmes og følges opp. Dialogen om politikktutvikling på utdanningsområdet skal være knyttet til kunnskapen som er generert.

Rapport 2016

Blant resultatene som ble oppnådd i 2016 knyttet til utdanningsmålene i organisasjonens strategiske plan for 2014–2021 var:

- Programmet for bistand til 24 av de fattigste landene til å bygge kapasitet for planlegging, lærerspørsmål, ferdigheter for arbeidslivet og livslang læring bidro til opplæring av nærmere 10 000 personer engasjert i utdanningssektoren. Opplæring av 3 176 personer i 35 land bidro til å styrke kapasitet og kunnskap rundt utvikling av gode utdanningssystemer
- Forskningsarbeid innen finansiering, åpenhet og korrupsjon i utdanningssektoren ble vur-

dert som relevant og brukt av medlemslandene i sør.

- Vellykket ledelse av det internasjonale arbeidet med å utvikle indikatorer til oppfølgingen av bærekraftmålet for utdanning.
- Fremgang i arbeidet med å utvikle nasjonale, regionale og globale datasett for utdanning, samt bistå land til å bygge kapasitet til å samle inn og analysere utdanningsstatistikk.
- *Global Monitoring Report* befestet sin posisjon som referansedokumentet for utdanningsmiljøene globalt og nasjonalt om monitorering av utviklingen innenfor utdanning. 2016-utgaven *Education for people and planet* tok for seg hvordan utdanning kan bidra til bærekraftig utvikling ved å vise hvordan SDG4, utdanningsmålet, relaterer seg til de andre bærekraftsmålene. GEM blir brukt av beslutningstakere og bidrar dermed til politikktutvikling på utdanningsområdet verden over.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)

Norge gir tematisk støtte til ILO som del av satsingen på yrkesrettet opplæring med 25 mill. kroner under kap. 169 *Gobal helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*. ILOs modell for yrkesrettet opplæring og lærlingeordninger er basert på tett samarbeid med privat næringsliv og bransjeorganisasjoner.

Rapport 2016

Gjennom norsk støtte til ILOs arbeid for yrkesopplæring, er det opprettet et samarbeid med Malawi om å identifisere og formalisere eksisterende yrkesferdigheter, i tråd med regionale standarder. Dette validerer ferdigheter som er oppnådd gjennom erfaring utenfor skolesystemet, og kan åpne døren for nye og bedre arbeids- og utdanningsmuligheter. I Mosambik har norsk støtte vært rettet mot områder med utvinningsindustri, for å bistå lokalbefolkningen med opplæring som kan gi bedre tilgang til lokale verdikjeder. Et vellykket prøveprosjekt med lærlingeordning i turistindustrien i Tanzania har bidradd til enighet mellom arbeidslivets parter om behov for et nasjonalt lærlingesystem. ILO har også styrket sin satsing rettet mot jobbskaping og yrkesrettet opplæring i sårbare situasjoner, med særlig fokus på Afghanistan. ILO bistår afghanske myndigheter med utvikling og gjennomføring av en nasjonal politikk for sysselsetting av ungdom på landsbygda. Det skal gis nye opplæringstilbud for å fremme entreprenørskap og yrkesrettede ferdigheter.

Det globale partnerskapet for utdanning (GPE)

Situasjonsbeskrivelse

Global Partnership for Education (GPE) arbeider for at barn i fattige og kriserammede land skal få mulighet til å gå på skole og lære. 65 utviklingsland, mer enn 20 giverland, internasjonale organisasjoner (inkludert Verdensbanken, Unicef og UNESCO), frivillige organisasjoner og privat sektor er med. Partnerskapet skal bidra til effektivisering av bistanden gjennom styrket koordinering av alle aktører på landnivå. Gjennom partnerskapet forplikter mottakerlandene seg til å prioritere utdanning i sine egne budsjetter. Støtten skjer gjennom samarbeid med nasjonale utdanningsmyndigheter om sektorprogrammer.

Hovedformålet med partnerskapet er å sikre at alle får muligheter til inkluderende utdanning av god kvalitet og livslang læring. Dette skal nås og måles gjennom bedre læringsresultat, å nå barn som i dag ikke får tilbud om skolegang og mer effektive skolesystemer i partnerlandene.

Gjennom sektorprogrammene gis det støtte til rekruttering og videreutdanning av lærere, og tilgang til godt og relevant læremateriell. Nærmere halvparten av landene som mottar støtte er påvirket av konflikt eller krise.

GPEs strategi for perioden 2016–2020 legger stor vekt på å øke kvaliteten på læring i et likhetsperspektiv, der man spesielt søker å nå de mest sårbare og fattige grupper av barn. Strategien legger også stor vekt på institusjons- og kapasitetsbygging i samarbeidslandene.

GPE har jobbet med å få på plass et resultatrammeverk som dokumenterer at støtten bidrar til resultater. Det brukes nå 37 indikatorer for å måle utviklingen i perioden 2016 til 2020. I tillegg til en økning i antall barn på skolen, har en også som mål å øke andelen av land som kan vise til fremgang i læringsutbytte fra 54 til 65 pst. Det legges ikke skjul på at det knytter seg store metodologiske utfordringer til dette arbeidet. Andre indikatorer måler økning i bevilgninger til utdanning i mottakerlandenes statsbudsjetter og økning i antall kvalifiserte lærere.

I 2014 forpliktet giverne seg til å bidra med 2 mrd. USD i finansiering for perioden 2015 til 2018. Som følge av styrking av dollarkursen befinner GPE seg i en vanskelig finansiell situasjon. Det legges derfor opp til en påfyllingskonferanse for partnerskapet i 2018. En fortsatt opptrapping av den norske støtten vil blant annet være avhengig at flere givere kommer inn med betydelig støtte. Ikke minst gjelder dette flere G7 land i tillegg til Storbritannia.

Rapport 2016

GPE har de siste årene vært gjenstand for en omfattende reformprosess for å styrke forvaltningen og øke effektiviteten. I 2015 ble det offentliggjort to uavhengige evalueringer av GPE som gir viktig informasjon og råd om områder som har behov for å styrkes. En rapport fra Norads evalueringsenhet viste at forvaltningen av midler kanalisert gjennom GPE er god, men at kvaliteten på arbeidet på landnivå knyttet til sektorprogrammene ikke har vært god nok. Dette gjelder spesielt arbeidet for å sikre kvaliteten på utdanning. En uavhengig evaluering innen rammen av GPE viste at de overordnede strategiske mål som ble vedtatt i 2012 langt på vei er blitt fulgt opp, men at kvaliteten på arbeidet på landnivå varierer sterkt fra land til land. Dette skyldes blant annet uklar ansvarsfordeling mellom de ulike aktørene.

Det er løpende dialog med GPE-sekretariatet om oppfølgingen av evalueringsrapportene, og reformprosessen har vært svært positiv, spesielt med hensyn til styrking av GPEs arbeid på landnivå. Begge evalueringen har hatt innflytelse på den nye strategiske planen for perioden 2016 til 2020 som ble vedtatt av styret i desember 2015. Flere av de kritiske merknadene i evalueringene vil bli ivaretatt gjennom den nye strategiske planen og ikke minst resultatrammeverket som nå er kommet på plass. GPE har også jobbet med å styrke sitt arbeid med likestilling og inkludering av spesielt sårbare grupper som barn med nedsatt funksjonsevne, monitorering og evaluering i 2016.

GPE bidro med finansiering til utdanning av 238 000 lærere i 2016. Dette er en økning fra 98 000 i 2014. Rekruttering av flere og bedre kvalifiserte lærere er nå blitt en svært viktig aktivitet i GPE-finansierte programmer. For eksempel har myndighetene i Etiopia ved hjelp av finansiering fra GPE oppgradert lærerutdanningen fra ett år til et tre-årig program. Dette har ført til en oppgradering av kvalifikasjonene for 100 000 lærere i barneskolen og 17 000 lærere på ungdomsskolen.

I Niger støttet GPE arbeidet med å få til bedre distribusjon av lærebøker, blant annet gjennom innføring av bedre metoder for revisjon. Dette har bidratt til produksjon av 7 millioner lærebøker og 125 000 veiledere for lærere.

Verdensbanken

Verdensbanken er verdens største finansieringskilde for utdanning. I 2016 lånte banken ut 3,6 milliarder til utdanningsformål. Norge finansierer utdanning gjennom International Development

Association (IDA), oftest gjennom flergiverfond, såkalte *trust funds*. Norge har brukt sin stemme i styret i Verdensbanken til aktivt å styrke bankens innsats for utdanning. Norge har også vært med på å finansiere World Development Report 2018: *Learning to Realize Education's Promise*. Omtale av Norges samarbeid med Verdensbanken er beskrevet under kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*, post 70 *Verdensbanken*.

Results in Education for All Children (REACH)

Situasjonsbeskrivelse

På bakgrunn av den globale interessen for resultatbaserte finansieringsordninger (RBF) og den manglende kunnskapen om resultatbasert finansiering av utdanning, ble flergiverfondet, Results in Education for All Children (REACH), initiert av Verdensbanken og Norge i 2014. Tyskland og USA ble med i fondet i 2015.

Fondet skal bidra til å bygge kunnskap om hvilke RBF-ordninger og tiltak som fungerer i utdanningssektoren. Fondet støtter tiltak med det formål å lære mer om hvordan RBF kan øke læringsutbytte og forbedre kvalitet i utdanning, med et spesielt fokus på de mest marginaliserte barna. Det forventes at REACH vil levere et viktig bidrag til den globale kunnskapsbasen om RBF-tilnærminger i utdanning, og dermed kunne bistå den fremtidige bruken av RBF-tilnærminger i utdanningssektoren. I 2017 støttes REACH med 10 mill. kroner og for 2018 foreslås et tilsvarende beløp.

Rapport 2016

Norges bidrag til fondet i 2016 var 40 mill. kroner. I tillegg til de tiltakene som ble igangsatt i 2015, ble et nytt Country Program Grant (Libanon) igangsatt i 2016. De fleste igangsatte tiltakene i 2015 blir ferdigstilt mot slutten av 2017.

Multi-Donor Skills and Education Fund (MESF)

Situasjonsbeskrivelse

Multi-Donor Education and Skills Fund (MESF) er opprettet av Verdensbanken og Norge med Norge som eneste giver. MESF skal, i samarbeid med myndigheter og partnere i Afrika sør for Sahara, bidra til å utvikle kunnskaper og ferdigheter hos ungdom som er relevante for yrkeslivet. Fondet blir avsluttet ved utgangen av 2017. MESF kan imidlertid vise til omfattende resultater og har gjennomgående fått gode vurderinger. Det pågår derfor en diskusjon med Verdensbanken om hvor-

dan et samarbeid på det aktuelle området eventuelt kan videreføres.

Rapport 2016

MESF har støttet prosjekter i en rekke afrikanske land (32 prosjekter i 2016). Dessuten har midler under fondet bidratt til å forme programmer for arbeidsrelevant utdanning som virket katalyserende på midler som langt overgår midlene som brukes fra selve fondet. Den siste utbetalingen på 9 mill. kroner ble utbetalt til fondet i 2016.

Høyere utdanning og forskning

Høyere utdanning og forskning er viktig for innovasjon og økonomisk utvikling, og er en forutsetning for å utvikle robuste og effektive offentlige institusjoner og godt styresett. Et bærekraftig utdanningssystem må ha kompetanse og kapasitet i hele utdanningskjeden. Kvalitetsheving i grunnskoleutdanningen og i videregående opplæring avhenger av godt kvalifiserte lærere og skoleledere. Satsing på forskningsbasert kunnskap er viktig for å bidra til den globale kunnskapsproduksjonen, samt for å understøtte politikkutforming og praksis.

Norge har et strategisk og omfattende samarbeid for kapasitetsstyrking av høyere utdanning og forskning. Hovedplattformene er NORHED-, EnPe- og NORPART-programmene som alle er basert på institusjonelt samarbeid mellom høyere utdanningsinstitusjoner i utviklingsland og i Norge. Satsing på kunnskapsproduksjon gjennom forskningsprogrammer har derimot vært mer begrenset enn f. eks. på helseområdet, hvor oppbygging av en forskningsportefølje har vært del av global helsesatsingen over lengre tid. Forskning om utdanning vil styrkes noe gjennom at utdanning er framhevet som ett av 5 tematisk prioriterte områder i NORGLOBAL-2-programmet etablert i Forskningsrådet i 2016, jf. omtale under kap. 165 *Forskning, kompetanseheving og evaluering*, post 70 *Forskning*. I et flerårig perspektiv kan forskning på utdanningssystem og læring i utvalgte utviklingsland styrkes gjennom giversamarbeid med DFIDs RISE-program.

Norges program for kapasitetsutvikling innen høyere utdanning og forskning for utvikling (NORHED), ble etablert som den sentrale pilaren i arbeidet med kapasitetsutvikling innen høyere utdanning i 2013. Programmet skal bidra til at høyere utdanningsinstitusjoner i utviklingsland skal utdanne flere og bedre kandidater, og produsere mer forskning av høy kvalitet, utført av lan-

dets egne forskere. Økt kvinneandel i høyere utdanning er et delmål. Programmet administreres av Norad og har seks delprogrammer som reflekterer norske prioriteringer for utviklings-samarbeid:

- Utdanning
- Helse
- Naturressursforvaltning, klima og miljø
- Demokrati og økonomisk styresett
- Humaniora, kultur, media og kommunikasjon
- Sør-Sudan

EnPe – Norges program for kapasitetsutvikling innen høyere utdanning og forskning for utvikling innen energi og petroleum er inne i sin andre fase (2013–2019) hvor programmet i stor grad følger samme modell som NORHED, men med tematisk vekt på energi- og petroleumsområdet. Programmet administreres av NTNU og har et eget programstyre.

Kvotestipendordningen for studenter fra utviklingsland, Vest-Balkan, Øst-Europa og Sentral-Asia er et stipendprogram i samarbeid med KD, der UD etterskuddsvis kompenserer Lånekassen for ettergivelse av gjeld til studentene fra utviklingsland som drar tilbake til hjemlandet og er i hjemlandet minst ett år etter endt studium. Kvotestipendordningen er under utfasing.

Norges partnerskapsprogram for globalt akademisk partnerskap (NORPART) er et nytt program etablert i 2016 med målsetning å styrke kvaliteten i høyere utdanning i Norge og utviklingsland gjennom utdanningssamarbeid og gjensidig studentmobilitet. Studentmobilitet gjennom akademiske partnerskap er kjernen i programmet, med spesielt vekt på studentmobilitet fra partnerland til Norge. Programmet samfinansieres av KD og UD, administreres av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) og har et eget programstyre. NORPART erstatter *kvotestipendordningen* som er under utfasing, jf. avsnittet ovenfor.

Rapport 2016

I 2016 ble det utbetalt 160 mill. kroner til kapasitetsbygging innenfor forskning og høyere utdanning gjennom NORHED- og EnPe-programmene. I tillegg mottok Statens Lånekasse for utdanning 25 mill. kroner for kvotestipendordningen. De største mottakerne av støtte til kapasitetsutvikling for høyere utdanning og forskning var Etiopia, Malawi, Nepal, Sør-Sudan og Uganda.

NORHED-programmet består nå av 50 prosjekter, hvorav de fleste løper fra 2013–2019, som samlet inkluderer 62 universiteter i Afrika, Asia og

Latin-Amerika, i tillegg til 13 høyskoler og universiteter i Norge. Norad tildelte i 2016 midler til fire nye NORHED-prosjekter for perioden 2016–2021 som et ledd i å styrke utdanningssatsingen med vektlegging på lærerutdanning, pedagogikk og IKT. Den samlede budsjetttrammen for utlysningen var 125 mill. kroner over fem år, hvorav 60 mill. kroner nå er tildelt, og en ny utlysning på resterende beløp planlegges i 2018.

NORHED-konferansen *Kunnskap for utvikling* ble arrangert 6-7. juni 2016 i Oslo. Konferansen samlet 300 deltagere fra 60 universiteter i Afrika, Asia og Latin-Amerika og 12 høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Samtlige av NORHED-prosjektene var representert, samt et stort antall rektorer fra partneruniversiteter i sør. Konferansen var en viktig møteplass for prosjektene, bidro til å synliggjøre resultater og utfordringer i programmet så langt, og ga viktige innspill til midtveisevurderingen som gjennomføres i 2017, og ferdigstilles vår 2018. Flere sideaktiviteter, herunder 13 årlige møter, ble gjennomført i dagene før og etter konferansen.

Etter initiativ fra Ambassaden i Kampala bidro Norad til gjennomføring av et alumni-treff 7. november 2016 for ugandere som har studert i Norge gjennom tidligere Norad-finansierte programmer. Formålet med arrangementet var å skape en møteplass for ugandere med tilknytning til Norge og bidra til nettverksbygging for å videreføre bånd mellom Norge og Uganda. Arrangementet hadde om lag 120 deltagere. Etablering av et alumni-nettverk for ugandere som har studert i Norge er under utvikling.

En resultatrapport utarbeidet av FAFO i 2016 viser at prosjektene er godt i gang med implementering av aktiviteter. Selv om NORHED-programmet ble etablert forut for FNs globale bærekraftsmål for utvikling (SDG agendaen), understreker rapporten at NORHED-prosjektene favner de aller fleste bærekraftsmålene inkludert blant annet god utdanning, helse, klimaendringer, likestilling og samarbeid for å nå målene. Partnerskap understrekes som en viktig faktor for kvalitet og gjennomføring av prosjektene, og spesielt i tilfeller der eksterne forhold som konflikt og politisk urolighet medfører en risikofaktor for gjennomføring av aktiviteter.

Totalt er 114 studieprogrammer primært på Master og PhD-nivå utviklet gjennom NORHED, hvorav 61 er nye studieprogrammer og 53 er oppgraderte eksisterende programmer. En felles doktorgrad er etablert mellom Hawassa University og Universitetet i Bergen, og en ny fellesgrad mellom Makerere University og Universitetet i Bergen er

under utvikling. Hele 5 638 studenter er innrullert i NORHED-støttede studieprogram, hvorav 713 har fått stipend. Stipendier går primært til ansatte ved partnerinstitusjonene som et ledd i å styrke lærekreftene og kvalitet på undervisningen.

Økt likestilling er et viktig delmål for NORHED-programmet. Av studentene som får stipend er 48 pst. kvinner. Likestilling styrkes ved rekruttering av kvinnelige ansatte samt inkludering av kjønnsperspektiv i blant annet pensum, undervisning, og forskningstematikk. Alle prosjektene har identifisert en person med spesielt ansvar for å påse at kjønnsbalanse og -perspektiv er ivaretatt i prosjektene. Resultater inkluderer blant annet et prosjekt ved Jimma University i Etiopia, som har utviklet et program for kvinner i lederstillinger i akademia. Programmet inkluderer 46 kvinner fra 22 universiteter i Etiopia.

Innen utdanningsstudier har et lingvistikkprosjekt ved Addis Ababa University i Etiopia utviklet ortografi og ordbøker for Aari-språket som nå benyttes som undervisningsspråk i 88 grunnskoler i Omo-regionen. Prosjektet er også i ferd med å etablere den første mastergraden i tegnspråk i Etiopia og har bidratt til utforming av undervisningsmateriale for tegnspråk i 3. og 4. trinn. Et annet prosjekt har bidratt til utvikling av teknologisk infrastruktur for nettbasert utdanning ved Makerere University i Uganda, noe som gir utdanningsmuligheter til personer som ellers ikke ville hatt denne muligheten. Prosjektet har også etablert et senter for fjernundervisning i et post-konflikt område i nord-Uganda.

Delprogrammet på helse inkluderer prosjekter innen folkehelse, ernæring, reproduktiv helse, entomologi, utdanning av kirurger og jordmødre, barneleger, ernæringsekspert, spesialisering innen zoonotiske sykdommer, antibiotika resistens og helseinformatikk. Et prosjekt som har bidratt til at Malawi og Mozambique snart er i mål med å utvikle en nasjonal plan for antibiotikaresistens er omtalt av WHO som et *Flagship Project* som andre land bør ta lærdom av. Gjennom støtte til spesialistutdanning av kirurger har Malawi fått sin første spesialist i urologi.

EnPe-programmet: I løpet av 2016 har ti prosjekter som ble initiert i 2014 og 2015 nådd fullt aktivitetsnivå. Dette omfatter styrking og oppbygging av master- og PhD-program innen fagområdene petroleum og ren energi, opptak av studenter og ansatte på relevante studieprogram, publisering av forskningsartikler, og investeringer i utvikling av laboratorier og utstyr. Prosjektene favner tematikk som solenergi, petroleumsteknologi og bioenergi og knytter seg til land relevant

for OfU og Ren Energi-satsingene. 40 masterstudenter er stipendierte av industriselskaper og nasjonale myndigheter. EnPe jobber målrettet med å øke andelen kvinner i utdanning – og forskningsaktiviteter. Programmet gjennomfører et seminar med fokus på kjønn og likestilling i 2017 for å bedre kjønnsbalansen og integrering av kjønnsperspektiv i prosjektene. EnPe har et budsjett på 100 mill. kroner over en femårsperiode. En midtveisevaluering av programmet gjennomføres i 2017, og ferdigstilles i begynnelsen av 2018.

Kvotestipendordningen er under utvikling. Studenter som allerede er i gang med en utdanning under kvotestipendordningen vil få anledning til å avslutte med dagens støtteordning gjennom Lånkassen. Det ble i 2016 utbetalt refusjon til Lånkassen for ettergivelse av lån til studenter fra ODA-godkjente land som har fullført sine studier i Norge og reist tilbake til hjemlandet. Refusjon av lån vil være aktuelt i en flerårig utfasingsperiode.

NORPART-programmet hadde sin første utlysning av midler i 2016. 21 prosjekter ble innvilget støtte for 5 år med oppstart i 2017. Budsjettet for denne utlysningen er på om lag 97 mill. kroner og vil samfinansieres av KD og UD. En ny utlysning er planlagt i 2019 for perioden 2020–2024.

Det foreslås avsatt til sammen 215 mill. kroner over posten til tiltak for høyere utdanning og forskning i 2018.

Innovasjon

Situasjonsbeskrivelse

Innovasjon og nyskaping er svært viktig for samfunnsutviklingen. Støtte til innovasjonsarbeid bidrar til å fremme nye og kreative løsninger på samfunnsutfordringer i en verden i rask endring. Norge har siden 2014 økt støtten til innovasjon og initiert flere mekanismer for støtte til innovasjonsprosjekter som har stort potensiale til å bidra til nye løsninger innen utdanning og helse. To viktige satsinger er Visjon 2030 og EduApp4Syria.

Visjon 2030-initiativet har som overordnet mål å fremme fattigdomsreduksjon i land som mottar norsk bistand, gjennom videreutvikling og oppskalering av innovative løsninger innen utdanning og helse. Mekanismen ble lansert i 2015. Norad har det overordnede ansvaret for forvaltning av hele finansieringsmekanismen, men samarbeider med Forskningsrådet og Innovasjon Norge om forvaltning av midlene. Finansieringsmekanismen har en ramme på opptil 150 mill. kroner over tre år fra 2016. Av dette skal 15 mill. kroner brukes på følgeforskning.

EduApp4Syria er en internasjonal innovasjonskonkurranse lansert av Norad i samarbeid med Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU), partnerskapet All Children Reading: A Grand Challenge for Development, mobiloperatøren Orange og Utdanning i krise-nettverket INEE. Anslagsvis 2,5 millioner syriske barn har mistet muligheten til skolegang på grunn av konflikt. Mange lever med traumer og et høyt stressnivå, som også påvirker læringsevnen. Norge har derfor tatt initiativ til å få utviklet en applikasjon for smarttelefon som kan hjelpe syriske barn å lære å lese og bedre deres psykososiale velvære.

Rapport 2016

VISJON 2030

En skisseutlysningrunde ble ferdigstilt i 2016 som dannet grunnlaget for de videre tematiske og økonomiske rammene for mekanismen. Første hovedutlysning for innovasjonsprosjekter ble annonsert gjennom henholdsvis Forskningsrådet og Innovasjon Norge, samt utlysning av midler til følgeforskning gjennom NORGLOBAL-2-programmet i Forskningsrådet.

Forskningsrådet tildelte støtte til fire prosjekter, til sammen 57 mill. kroner. Prosjektene har varighet på mellom tre til fire år, og startet opp i første halvår 2017. To av prosjektene skal utvikle tilpassede hjelpemidler og undervisning for barn med henholdsvis syns- og hørselshemming i Tanzania og dermed sikre at de får bedre tilgang til grunnskole og økt læringsutbytte. Det tredje prosjektet vil se på en lavkostnadsmekanisme for å reintrodusere elever som har falt fra i barneskolen til utdanning på ungdomsskolenivå i Sahel-regionen, mens det fjerde prosjektet vil tilby lav-kostnads nettilgang og informasjonstjenester med innhold tilpasset for utdannings- og helseformål, entreprenørskap og jobbtilgang for ungdom og kvinner rettet mot lavinntektsland sør for Sahara (Tanzania og Kongo). Tildeling til innovasjonsprosjekter gjennom Innovasjon Norge og følgeforskning gjennom Forskningsrådet gjennomføres i 2017.

EDUAPP4SYRIA

Innovasjonskonkurransen EduApp4Syria ble lansert i januar 2016 og Norad mottok 78 tilbud fra leverandører i 31 land i den innledende delen av konkurransen. Fem leverandører ble valgt ut til neste runde og mottok finansiering for å videreutvikle spillforslagene sine til testbare spill. Basert på vurdering og testing av disse, gikk tre spill

videre, før to spill ble kåret som vinnere i desember 2016; *Feed the Monster* og *Antura and the Letters*. En internasjonal jury med leder fra NTNU og ekspertise innen syrisk kultur, arabisk språk, pedagogikk, digital læring og psykologi foretok utvelgelsen. Underveis i konkurransen har spillene blitt testet av syriske flyktningbarn i blant annet Norge og Jordan. I tillegg har flere mobiloperatører og andre teknologiselskaper bidratt med testing og innspill til utviklerne. Begge vinnerspillene ble vurdert av Google som så gode at de vil promotere dem – det vil si gjøre spillene godt synlig i en periode – i Google Play. Spillene ble lansert internasjonalt under UNESCOs *Mobile Learning Week* i Paris i mars 2017.

Bilaterale satsinger

Utdannings samarbeidet med fokuslandene Etiopia, Malawi, Nepal og Sør-Sudan er prioritert og godt i gang. I disse landene samarbeider Norge så tett som mulig med myndighetene på områder som er prioritert av Norge og landene selv. Etiopia og Nepal mottar i 2017 65 mill. kroner hver og Sør-Sudan 15 mill. kroner under denne posten. I tillegg mottar Sør-Sudan 10 mill. kroner under programkategori 3.10, *Bilateral bistand*. Malawi mottar 100 mill. kroner til utdanning fra samme kategori.

Utdanningsstøtte ytes i 2017 også til Haiti, 24 mill. kroner, under denne posten og 6 mill. kroner under programkategori 3.10 *Bilateral bistand*. Også Madagaskar, 40 mill. kroner, Nigeria, 20 mill. kroner, Niger, 22 mill. kroner og Palestina, 26 mill. kroner mottar utdanningsstøtte over regionbevilgningene. Palestina mottar i tillegg kjernestøtte til Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA), 125 mill. kroner, hvorav det meste går til utdanning.

Afghanistan mottar 50 mill. kroner under programkategori 3.10 *Bilateral bistand* og Pakistan 20 mill. kroner over denne posten. Et regionalt program for Sahel-regionen er igangsatt for å avhjelpe situasjonen i et område med en stor andel barn som ikke går på skole. Programmet gjennomføres i samarbeid med Unicef og ble finansiert med 35 mill. kroner under denne posten i 2016.

I det videre beskrives landinnsatser finansiert under denne posten. Se også omtale under programkategori 3.10 *Bilateral bistand*.

Situasjonsbeskrivelse

Etiopia er satsingsland for den norske utdanningssatsingen. Veksten i Etiopia har bidratt til fremgang på flere områder, inkludert utdanning.

I 1996 begynte 21 pst. av alle barn på skolen. I 2014 var andelen økt til 93 pst. Tilgang til høyere utdanning har også blitt mye bedre. Det er imidlertid store forskjeller mellom by og land samt mellom regionene. Kvaliteten i grunnskolen og yrkesopplæringen har imidlertid ikke økt tilsvarende, og myndighetene, sammen med giverne, setter nå inn store ressurser på området. Etiopiske mål og strategi for utdanningspolitikken er nedfelt i en femårig plan. De overordnede målene for planen, som Norge støtter, er i stor grad sammenfallende med de norske. Planen identifiserer store utfordringer i det etiopiske skolesystemet, som det høye antallet barn og unge som dropper ut av skolen, utfordringer knyttet til tilpasset undervisning til barn med spesielle behov, den jevnt over dårlige kvaliteten i undervisningen særlig på landsbygden, manglende elektrisitet og mangel på læremidler.

Det er knyttet utfordringer til kvaliteten i undervisningen og manglende kompetanse hos lærere. Myndighetenes egne rapporter peker på tidlig ekteskap for jenter som en viktig årsak til at jenter ikke fullfører ungdomsskolen, mens mange gutter forlater skolen til fordel for inntektsgivende arbeid.

Norge støtter et eget prosjekt for elektrifisering av skolebygninger. Det er i tillegg inngått et samarbeid om skolemat med Redd Barna, som skal motvirke at barn faller ut av skolen på grunn av tørkekatastrofen. Det ble undertegnet et *Memorandum of Understanding* mellom Etiopia og Norge i januar 2016.

Nepal er satsingsland for den norske utdanningssatsingen. Jordskjelvene i april og mai 2015 rammet utdanningssektoren hardt. Mer enn 35 000 klasserom ble helt eller delvis ødelagt. Det er også skader på flere universiteter og andre utdanningsinstitusjoner.

Gjenoppbyggingsarbeidet går tregt og man regner med at antall barn som ikke går på skolen, vil øke. Det er også ringvirkninger for skoler i områder som ikke er rammet, men som må håndtere midlertidig innflytting av nye barn. Politisk uro i grenseområdene til India har i tillegg resultert i stengte skoler over lang tid, noe som også er ventet å føre til en økning i antall barn som faller utenfor skolen på lengre sikt. Desentralisering av utdanningssystemet kommer til å være en stor utfordring i tiden fremover, og kommer til å kreve mer tid av myndighetene og giverne. Det er knyttet utfordringer til kvaliteten i undervisningen og manglende kompetanse hos lærere. Mange barn, særlig jenter, sendes aldri på skole, eller tas ut av skolen av foreldrene. Myndighetenes egne rap-

porter peker på tidlig ekteskap for jenter som en viktig årsak til at jenter ikke fullfører ungdomsskolen, mens mange gutter forlater skolen til fordel for inntektsgivende arbeid. Norge har støttet Nepals sektorprogram for utdanning siden 2009. Inneværende sektorprogram går over i ny femårig fase i 2016, og støtten vurderes videreført i 2018. Svake forvaltningssystem utgjør imidlertid en risiko, og betydelig styrking av forvaltningen er derfor en forutsetning for videreføring av norsk sektorstøtte. I tillegg støtter Norge et skolegjenoppbyggingsprosjekt i områder som ble hardt rammet av jordskjelvene i april-mai 2015.

Malawi er et land Norge ønsker et langsiktig og strategisk partnerskap med innen de prioriterte sektorene helse og utdanning. Statsminister Solberg lanserte den norske utdanningssatsingen i Malawi på et besøk til landet i 2015. De pågående og planlagte utdanningsprosjektene er i tråd med føringene i utdanningsmeldingen, der jenters utdanning, inkludering og bedre læringsutbytte står sentralt.

Den norske ambassaden i Lilongwe gir støtte til utdanningsprosjekter gjennom tre forskjellige finansieringskanaler; støtte via multilaterale organisasjoner, sivilt samfunn og myndighetene. Av disse tre er de to første etablert; One UN Prosjekt (multilateral), Redd Barna og Volunteer Services Overseas (sivilt samfunn). Den tredje, bilateral støtte til myndighetene er i prosess. En felles givermekanisme administrert av en ekstern/privat fiduciary oversight agent ble opprettet våren 2017 og åpner for norsk støtte bilateralt. Etter ønske fra utdanningsmyndighetene i Malawi legges det opp til at den norske støtten skal utvide det planlagte GPE programmet (8 distrikter) med 2-3 tilleggsdistrikter. Programmets mål er å styrke equity og kvalitet i grunnskolens tjenesteleveranse, med et særlig fokus på læring i de første klassetrinnene, ansvarsoverholdelse og effektivitet på skolenivå. Det forventes resultater innen intern effektivitet, redusert lærer – elev ratio i de lavere klassetrinnene, læringseffektivitet og flere klasserom. Den norske satsingen vil også være del av følgeforskningsprosjektet som er etablert.

Sør-Sudan er satsingsland for den norske utdanningssatsingen. Om lag 80 pst. av befolkningen over 15 år er analfabeter. Borgerkrigen i landet vanskeliggjør et samarbeid med myndighetene. Situasjonen er også preget av at mange er fordrevet, skoler er stengt eller ødelagt og flere barn går glipp av skolegang. Norsk bistand til utdanning kanaliseres gjennom UNICEF, som den største mottakeren, GPE og frivillige organisasjoner.

Også Haiti har mange utfordringer når det gjelder utdanning og er et av satsingslandene innen utdanning. Kvaliteten på utdanningen er lav, omgivelsene er utrygge, infrastrukturen er mangelfull og frafallet høyt. Norsk bistand til utdanning på Haiti kanaliseres via ILO og sivilt samfunn (Redd Barna og Prodev) og tiltakene gjennomføres i all hovedsak i Grand Anse- og Sørprovinsen. Det gis støtte til grunnskoleutdanning og yrkesfaglig opplæring, samt til videreutdanning av lærere.

Tilgangen til utdanning er manglende for store grupper barn i Pakistan. Dette er derfor et prioritert område for utviklingssamarbeid med landet. Norge støtter en omfattende nasjonal yrkesopplæringsreform *Technical and Vocational Education and Training (TVET) Reform Support Programme*. Programmet støttes også av EU, Tyskland og Nederland.

Utdanning er en prioritert sektor for norsk samarbeid med Palestina. De fleste barn går på skole og Palestina har et velfungerende utdanningssystem. Samtidig er det utfordringer relatert til tilgang til utdanning for marginaliserte grupper samt i enkelte områder spesielt i Øst-Jerusalem, Gaza og C-området. I tillegg er det behov for å styrke kvaliteten på utdanningen, forebygge at unge slutter på skolen, utvide tilbud innen yrkesrettet utdanning og forhindre vold i skolen. Norsk støtte til utdanning er i hovedsak kanalisert gjennom en Joint Financing Agreement (JFA) sammen med fire andre givere (Belgia, Irland, Tyskland/KfW, Finland) til gjennomføring av den nasjonale utdanningsplanen. I tillegg er det støtte til utdanning gjennom UNWRA, UNDP og sivilt samfunn.

Madagaskar har store utfordringer når det gjelder både tilgang og kvalitet i utdanningen. Norge har i en rekke år støttet utdanning på Madagaskar. Den nåværende bistanden er i hovedsak kanalisert gjennom en avtale med tre FN organisasjoner (Unicef, ILO og WFP) og har fokus på å sikre tilgang til utdanning samt bedre kvalitet for barn som bor i de mest marginaliserte områdene sør på Madagaskar. Avtalen inkluderer blant annet støtte til bygging av nye skoler, skolematordninger og lærerutdanning.

Rapport 2016

Rammen for utdanningssamarbeidet med Etiopia som ble startet opp i 2015, var på 26 mill. kroner. På bakgrunn av den ekstreme tørken som utviklet seg i løpet av 2015, ble store deler av utdannings-satsingen kanalisert til skoler i de hardest ram-

mede områdene for å motvirke den verste effekten av tørken med ekstra skolemateriell, skolemat og rent vann. Til sammen 25 000 barn var omfattet av det norskfinansierte samarbeidet med Redd Barna.

Nord i Etiopia er det etablert store flyktning-leirer for hovedsakelig eritreiske flyktninger. Et samarbeid med Flyktninghjelpen ble etablert for å gi tilpasset undervisning og yrkesopplæring til barn og unge i og utenfor leirene. Det er et mål at slik opplæring skal dempe migrasjonen videre mot nord. Avtale med Verdensbanken om støtte til et flergiverfond for bedre kvalitet i skolen ble inngått. Flergiverfondet støtter myndighetens femårsplan for grunnskolen. Norge har arbeidet for å fremme fleksibilitet innen fondet slik at også forebygging av kriser kan utgjøre en komponent.

Støtten til Nepal over kap. 169, post 73 var 76,4 mill. kroner i 2016. Etter seks års gjennomføring av sektorprogrammet som Norge støtter, har andelen barn som begynner i første klasse økt fra 81 pst. i 2009 til 96,6 pst. i 2015. Samtidig har det vært nedgang i antall barn som faller ut av skolen etter første klasse, fra 15,2 pst. i 2014 til 12,3 pst. i 2015. Videre har andelen førsteklasinger som har gått på førskole økt fra 59,6 pst. i 2014 til 62,4 pst. i 2015. Jenter og gutter er nær likt representert på alle trinn. Satsing på såkalte minimumsstandarder når det gjelder skolemiljø har bidratt til flere klasserom, egne jentetoalett og lesehjørner. I finansåret 2014/15 ble det bygget 994 klasserom, 1 127 skoler, 742 skoler ble vedlikeholdt/reparert og 1000 klasserom oppgradert med møbler. Norge har hatt et særlig fokus på behov for å styrke satsingen på funksjonshemmede barns rett til utdanning.

I tillegg til sektorstøtte ga Norge hovedsakelig støtte til et prosjekt for gjenoppbygging av skoler i tre distrikter som ble hardt rammet av jordskjelvet i 2015. Rundt 3 000 barn vil igjen få tilgang til trygge skoler som følge av dette prosjektet, som også vektlegger inkludering av jenter og barn med funksjonshemming.

I 2015 ble det inngått en avtale med Unicef om støtte til *Back to Learning-programmet (BTL)* i Sør-Sudan. BTL sørget i 2015 for at 264 000 barn i kriseområder fikk tilgang til utdanning.

Fase 2 i programmet ble lansert i februar i fjor. Så langt i 2017 har ytterligere 35 000 barn fått tilgang til utdanning. 38 pst. av disse var jenter. I tillegg har 184 lærere og frivillige fått opplæring i barnevennlig pedagogikk og 247 foreldreråd trening i utvikling av skoleplaner. Programmet fortsetter i fase 2 i 2017.

Technical and Vocational Education and Training (TVET) Reform Support Programme i Pakistan har bidratt til utvikling av ny nasjonal politikk, et lovforslag om utvikling, regulering og bruk av lærlingeordningene, nytt nasjonalt rammeverk for yrkesfaglig kvalifisering, nye kompetansestandarder og et nasjonalt informasjonssystem for formidling av arbeidssøkere og ledige jobber innen yrkesfag.

Den norske utdanningssatsingen på Haiti ble initiert i 2015 og videreutviklet i 2016. Et prosjekt i regi av Redd Barna er igangsatt og skal sørge for undervisning av god kvalitet til 6 000 barn på 27 skoler i randsonen til nasjonalparken Parc Macaya. Norge støtter også ILOs arbeid med yrkesfaglig opplæring og et program for videreutdanning i regi av den haitianske organisasjonen Prodev. Støtte ble også gitt til yrkesfaglig utdanning innen bygging og vedlikehold av solenergi-anlegg, et tiltak koordinert av organisasjonen SELF. Orkanen Matthew som rammet Haiti i oktober 2016 skapte store ødeleggelser og har medført forsinkelser for de ulike prosjektene som Norge støtter. Norges totale bidrag var 30 mill. kroner i 2016.

Norge har i samarbeid med andre givere gjennom JFA avtalen bidratt med støtte til gjennomføring av den nasjonale utdanningsplanen i Palestina. I 2016 har myndighetene utviklet nytt pensum for 1. til 4. klasse, vedtatt en utdanningslov samt utviklet nasjonal strategi for tidlig barndom, *Early Childhood Development*, og revidert nasjonal policy for *Inclusive education*. Det har vært positiv

utvikling på flere områder, eksempelvis er andelen barn som går på skole økt fra 95,3 pst. i 2014 til 95,9 pst. i 2015–2016 (gross enrolment rate) og andelen kvalifiserte lærere i grunnskolen har økt fra 44,2 pst. i 2014–2015 til 56,6 pst. i 2015–2016. Norges bidrag til utdanning i Palestina inkluderer også støtte til utdanning i Øst-Jerusalem gjennom UNDP, støtte til utdanning for palestinske flyktninger gjennom UNWRA samt støtte til ulike utdanningsprosjekter i regi av sivilt samfunn.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 1 975 mill. kroner, en økning på 138 mill. kroner fra 2017.

For å nå målene for posten prioriteres inkluderende grunnutdanning i land der mange barn står utenfor skole, med bl.a. påfyllingen av Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), støtte til den planlagte etableringen av finansieringsmekanismen IFFEd, ytterligere mobilisering av ressurser til humanitærfondet Education Cannot Wait, og utviklingen av Unicefs nye strategiske plan for utdanning. Det prioriteres også økt innsats til yrkesopplæring.

Det er rammeoverført 1 mill. kroner til Kunnskapsdepartementets kap. 285 *Norges forskningsråd*, post 55 *Virksomhetskostnader*. Dette skal finansiere administrasjonskostnader i Forskningsrådet. Rammeoverføringen forutsetter at bistandsmidlene benyttes til formål i tråd med OECD-DAC regelverket.

Programkategori 03.30 Multilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018	Pst. endr. 17/18
170	FN-organisasjoner mv.	3 174 135	3 301 100	3 550 800	7,6
171	Multilaterale finansinstitusjoner	1 850 491	1 797 000	1 891 500	5,3
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	269 720	270 000	319 000	18,1
	Sum kategori 03.30	5 294 346	5 368 100	5 761 300	7,3

Programkategorien omfatter i hovedsak støtte til langsiktig utviklingsarbeid gjennom FN-organisasjoner og multilaterale utviklingsbanker. Støtten gis dels som generelle bidrag etter en nærmere vurdering av den enkelte organisasjons mandat, evne til å oppnå resultater og effektivitet. Det gis også øremerkede midler, i hovedsak mykt øremerket, til tema som Norge spesielt prioriterer. De multilaterale organisasjonene er viktige for gjennomføringen av norske utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer, inkludert realiseringen av de internasjonale menneskerettighetene, oppfølgingen av bærekraftsmålene og finansiering for utvikling, FN-resolusjonene om bærekraftig fred *Sustaining peace* og Verdens humanitære toppmøte.

Den nye rammeresolusjonen om FNs operasjonelle virksomhet (2016) bygger på denne internasjonale enighet og inneholder klare forventninger om at FN i størst mulig grad skal «levere som én». De multilaterale organisasjonene har en særlig viktig rolle i de minst utviklede landene og i sårbare situasjoner der det er påkrevd at de samarbeider godt. Det er utviklet gode landspesifikke modeller for samarbeid mellom FN og Verdensbanken, blant annet i Somalia, hvor en felles styringsgruppe, ett felles strategisk rammeverk og fond legger til rette for enhetlige prioriteringer og at alle drar i samme retning. Nærmere omtale er gitt under kap. 170 *FN-organisasjoner mv.* og kap.171 *Multilaterale finansinstitusjoner*. Programkategorien rommer også gjeldslettetiltak, jf. kap.172 *Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak*.

Multilaterale organisasjoner skiller seg fra andre mottakere av norsk bistand ved at de eies av medlemslandene. Norge følger opp organisasjonene gjennom deltakelse i styrende organer. Det betyr at vi kan påvirke organisasjonenes samlede virksomhet og kontrollere deres oppfølging av vedtatte retningslinjer. Norge benytter denne muligheten aktivt. I styrene for FN-organisasjonene gjøres dette gjennom innlegg og vedtaksforhandlinger, ofte i samarbeid med andre land. Det er gjennomslag i vedtaksforhandlingene, supplert med strategisk samarbeid på utvalgte områder, som avgjør hvordan Norge påvirker organisasjonenes prioriteringer og virksomhet. I utviklingsbankene fremmer vi norske synspunkter og posisjoner gjennom valggruppekontor. For de fleste multilaterale organisasjoner er vedtak i styrende organer, og i stigende grad også medlemslandenes innlegg, offentlig tilgjengelig.

Norge legger stor vekt på resultatbasert styring og rapportering om resultater. Organisasjonenes resultatarbeid er blitt stadig bedre. De fleste FN-organisasjonene får nye langtidspaner som vil gjelde fra 2018. De siste årsrapportene bekrefter gjennomgående at organisasjonenes evne til å dokumentere resultater er blitt styrket.

For å styrke vurderingen av oppnådde resultater og legge grunnlaget for strategiske diskusjoner om innrettingen av virksomheten, har Regjeringen jobbet for at FN-organisasjonene har uavhengige evalueringsfunksjoner med god kapasitet. For flere av organisasjonene er dette blitt sikret gjennom egne evalueringsbudsjetter. For

utviklingsbankene er tilsvarende forbedringer blitt gjort i tilknytning til utforming av nye strategier, og midtveisgjennomganger av strategiene. I disse prosessene har Norge særlig arbeidet for spissing av de enkelte organisasjonenes mandat, basert på vurderinger av organisasjonenes komparative fortrinn og forbedringer i resultatrammeverket som skal danne grunnlaget for resultatbasert styring og systematisk resultatrapportering. FN og utviklingsbankene forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Overordnede retningslinjer vedtas av organisasjonenes styrende organer, og organisasjonene rapporterer regelmessig tilbake til styrene om oppfølgingen av retningslinjene.

Regjeringen mener det er viktig at organisasjonene har en uavhengig internrevisjon med tilstrekkelig kapasitet både til å føre tilsyn med virksomheten og til å foreta granskning ved mistanke om økonomiske misligheter. Der det er behov for forbedring i økonomiforvaltning eller kontroll og oppfølging ikke er tilfredsstillende, arbeider Norge for forbedringstiltak i egnede fora. For øremerkede bidrag er det en forutsetning at ansvaret for forvaltningen av midler og nødvendige rutiner for oppfølging og rapportering omtales i avtaler.

Norge inngår i Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN), som består av 18 medlemsland og har som formål å foreta felles gjennomganger av multilaterale organisasjoners effektivitet og resultatoppnåelse. Rapportene fra MOPAN-gjennomgangene benyttes i dialog med organisasjonene, blant annet i styrearbeid og årlige konsultasjoner. MOPAN gir kostnadseffektive vurderinger av organisasjonene, ved at flere land samarbeider om innretningen på MOPANs gjennomganger og finansiering. Felles gjennomganger er mindre belastende for organisasjonene enn hva mange bilaterale gjennomganger ville være. Det at vurderingene gjennomføres av eksterne konsulenter etter et fast indikatorsett, bidrar til objektivitet. Utenriksdepartementet anser MOPAN som den viktigste kilden for vurderinger av multilaterale organisasjoner.

MOPAN publiserer rapportene fra gjennomgangene på hjemmesiden. Rapporten fra de siste 12 organisasjonsgjennomgangene ble publisert tidlig i 2017 og gir gode og objektive vurderinger av organisasjonenes ledelse, drift, effektivitet og resultatoppnåelse. De gir grunnlag for å stille konkrete krav til organisasjonene og vil bli fulgt opp i styringsdialogen med den enkelte organisasjon. Det vises til omtaler av MOPAN-gjennomgangene under aktuelle organisasjonsomtaler.

Kap. 170 FN-organisasjoner mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	FNs utviklingsprogram (UNDP)	560 900	585 000	585 000
71	FNs befolkningsfond (UNFPA)	401 000	401 000	500 000
72	FNs barnefond (UNICEF)	505 000	480 000	480 000
73	Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	237 000	277 000	290 000
74	FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	350 000	350 000	350 000
75	FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	112 500	125 000	125 000
76	FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	237 662	233 300	308 300
77	FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	140 000	130 000	130 000
78	Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	232 289	217 300	235 000
79	Ekspert, juniorekspert og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	33 707	39 000	44 000
81	Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, <i>kan overføres</i>	105 577	205 000	235 000
82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	75 000	75 000	85 000
83	Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>	183 500	183 500	183 500
	Sum kap. 0170	3 174 135	3 301 100	3 550 800

For 2018 foreslås det bevilget 3 550,8 mill. kroner på kap. 170 FN-organisasjoner mv. Dette er en økning på 249,7 mill. kroner fra 2017.

Kapittelet dekker hovedsakelig frivillige kjerne støtte og enkelte mykt øremerkede bidrag som støtter opp om prioriteringer i organisasjonenes langtidsplaner. Øremerkede bidrag til FN gis også over andre budsjettkapitler. Dette kapittelet dekker også begrenset støtte til FN-reform, jf. omtale under post 76 *FN og globale utfordringer*.

De fireårige rammeresolusjonene om FNs operasjonelle virksomhet; *Quadrennial Comprehensive Policy Review*, er medlemslandenes viktigste styringsinstrument for FNs utviklingssystem som helhet og for de enkelte organisasjonene og relevante enheter i FN-sekretariatet. Generalsekretærens årlige rapporter om oppfølgingen av rammeresolusjonen fra 2012 viser at det jevnt over har vært fremgang i oppfølgingen, om enn i noe ulik grad for ulike bestemmelser og mellom ulike

deler av FN-systemet. Viktigste reforminitiativ var at «levere som én» modellen skal innføres i alle land som ønsker det. Ved utgangen av 2016 hadde 57 land bedt FN organisere seg på denne måten. FNs utviklingsgruppe (UNDG) vedtok i 2014 retningslinjer, som i størst mulig grad skal gjelde også i andre land. Rapporteringen om landteamenes oppfølging viser klare forbedringer fra 2015 til 2016, men også stor variasjon fra land til land. Generelt imøtekommer land som formelt har tatt i bruk «levere som én» retningslinjene i langt større grad enn øvrige land. Rapporteringen viser at det fortsatt er systemiske utfordringer som gjør det vanskelig å utnytte modellens potensiale fullt ut. Det er systematisk svakest oppfølging av de delene av retningslinjene som dreier seg om felles budsjetttrammeverk og felles ressursmobiliseringsstrategier.

FNs generalforsamling vedtok i desember 2016 en ny rammeresolusjon for FNs operasjo-

nelle virksomhet. Norge er blant de største bidragsyterne til FNs utviklingssystem og var aktivt engasjert i forhandlingene. Sluttresultatet er godt i tråd med de norske prioriteringene. Vurderingen er at rammeresolusjonen utgjør et godt grunnlag for videre reform og derfor også for Regjeringens arbeid med å bidra til et modernisert, sterkt og mer effektivt FN på utviklingssiden.

Den nye rammeresolusjonen slår fast at den er hovedinstrumentet for å sikre at FNs utviklingssystem støtter landenes bestrebelser for å gjennomføre 2030-agendaen for bærekraftig utvikling på en samstemt og integrert måte, basert på FNs komparative fortrinn og den enkelte enhets mandat. Dette innebærer at prinsippene for «levere som én» modellen i størst mulig grad skal følges i alle land.

Resolusjonen inneholder også forventninger til FNs medlemsland. Regjeringen legger rammeresolusjonen til grunn for sitt engasjement i relevante mellomstatlige fora og forhandlinger og i styrende organer for enkeltorganisasjoner. Finansiering er den viktigste drivkraften for endring, og gjennom budsjettforslaget ønsker Regjeringen å støtte opp om finansieringsmåter som legger til rette for at organisasjonene kan drives på en resultatorientert og effektiv måte og har fleksibilitet til å tilpasse seg endrede rammebetingelser i samarbeidslandene, inkludert ved å videreføre de frivillige kjernestøttene på høyt nivå.

På bakgrunn av 2030-agendaens og rammeresolusjonens vektlegging av integrerte tilnærminger og samarbeid, vil Regjeringen fortsatt gi høy prioritet til finansieringsmekanismer som stimulerer til samarbeid mellom flere FN-organisasjoner (felles og komplementære programmer og flerpartnerfond). Ikke minst i sårbare stater og humanitære krisesituasjoner har slike felles fond vist seg å være hensiktsmessige, og i enkelte land omfatter fondene også Verdensbanken og andre multilaterale utviklingsbanker. Norge var i 2016 samlet sett tredje største bidragsyter til slike felles finansieringsmekanismer på globalt og landnivå. Framover blir det viktig å støtte opp om felles finansieringsmekanismer som kan støtte opp om FNs integrerte og tverrsektorielle støtte til medlemslandenes oppfølging av 2030-agendaen.

Den nye rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet bygger på viktige resolusjoner som FNs medlemsland ble enige om i 2015, Bærekraftig utvikling og finansiering for utvikling, og de likelydende resolusjonene som Generalforsamlingen og Sikkerhetsrådet vedtok i 2016 om bærekraftig fred, *Sustaining Peace*, samt

på enighet på Verdens humanitære toppmøte i 2016. Det er et stort fokus på samspillet mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling i det multilaterale systemet og nye måter å jobbe på i felt på tvers av organisasjonene. Dette er et viktig oppfølgingspunkt fra Verdens humanitære toppmøte i 2016 hvor åtte FN-organisasjoner (UNDP, WHO, WFP, UNHCR, FAO, UNICEF, UNFPA og OCHA) med støtte fra Verdensbanken og IOM sluttet seg til *New Way of Working-erklæringen*. Målsettingen er å redusere sårbarhet og bygge lokal motstandskraft gjennom bedre koordinering og samarbeid. Viktige områder er mer felles sårbarhetsanalyser, planlegging, finansiering og ledelse i felt.

Rammeresolusjonen skiller seg derfor fra tidligere tilsvarende resolusjoner på flere punkter:

- Forventningene til samarbeid mellom FN-organisasjonene på landnivå løfter «levere som én» tilnærmingen til et høyere nivå i den forstand at viktigheten av bredt anlagte (integrerte) tilnærminger og deres anvendelse også i land som formelt sett ikke er «Ett FN-land» understrekes. I lys av 2030-agendaens vektlegging av sammenhengen mellom bærekraftsmålene, må slike tilnærminger forstås både i forhold til de tre dimensjonene ved bærekraftig utvikling (økonomisk, sosialt og miljømessig) så vel som tverrsektorielt. Vektleggingen av integrerte tilnærminger i rammeresolusjonen innebærer også at det ikke lenger gjøres et skille mellom forventningene til FNs fond og programmer som er underlagt FNs generalforsamling og særorganisasjonene som har sine egne generalforsamlinger og ikke er underlagt FNs generalforsamling på samme måte.
- Fokuset på utvikling dreies fra bare å handle om land til også å dreie seg om individer; *leave no one behind*. Dette prinsippet er tett knyttet til menneskerettighetsprinsippene om likebehandling og ikke-diskriminering. Regjeringen mener det er viktig å fastholde at det er landene selv som har ansvar for oppfølging av 2030-agendaen. Rammeresolusjonen definerer bidrag til nasjonal kapasitetsutvikling, inkludert på det normative området og i form av bidrag til politikkutvikling og styrking av nasjonale institusjoner, som er FNs utviklingssystems hovedoppgave. Regjeringen mener derfor at de enkelte organisasjonene må operasjonalisere prinsippet om at ingen skal utelates innenfor en slik ramme og at dette må innebære bruk av menneskerettighetsbaserte tilnærminger.
- Samarbeid mellom FNs utviklings- og humanitære organisasjoner i humanitære krisesitua-

sjoner understrekes, og man går dermed bort fra den tidligere lineære tilnærmingen; *from relief to development*. Virkemidler som omtales er felles behovs- og risikoanalyser, komplementært arbeid og en større grad av felles planlegging.

- Samarbeid på tvers inkluderer for første gang også FNs fredsbevarende engasjement i kriserammede land. Forventingen er en helhetlig tilnærming på tvers av utvikling, kriseforebygging, humanitær innsats og fredsbevaring. Resolusjonen fremhever videre at FNs utviklingsaktiviteter kan bidra til å fjerne årsakene til konflikt og dermed bidra til at freden bevares.
- FNs utviklingssystem gis en ny oppgave – å bistå myndighetene med å styrke partnerskapet med andre aktører – i den hensikt å øke landets samlede ressurser tilgjengelig for oppfølging av bærekraftsagendaen.

Samtidig viderefører eller styrker den nye rammeresolusjonen bestemmelser i resolusjonen fra 2012 når det gjelder nasjonalt ansvar og lederskap, resultatbasert styring, menneskerettigheter og likestilling, forenkling og harmonisering av retningslinjer og prosedyrer samt enhetlig opptreden og samarbeid på landnivå, under stedlig koordinators ledelse.

I tillegg inneholder rammeresolusjonen en trinnvis tilnærming som innebærer at de konkrete bestemmelsene suppleres med anmodninger til FNs generalsekretær om å legge fram ytterligere reformforslag på følgende tre områder som eventuelt vil kunne føre til dyptgående endringer i FNs utviklingssystem:

- Med 2030-agendaen som utgangspunkt, en oversikt over de ulike organisasjonenes funksjoner og kapasitet i den hensikt å definere komparative fortrinn og avdekke overlapp og mangler samt om å legge fram forslag for å bøte på avdekkede svakheter.
- Forslag til styrking av stedlig koordinator-funksjonen, administrert av UNDP, med sikte på større lederskap, uavhengighet og upartiskhet.
- Ulike opsjoner for endring i FNs utviklingssystemets styringsstruktur, blant annet i form av styrking av FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) og dets operasjonelle segment som har ansvar for QCPR-oppfølgingen.

Generalsekretæren vil svare ut mandatene gjennom én felles rapport som forelå i en foreløpig utgave i slutten av juni. En endelig versjon med

anbefalinger vil bli presentert ved utgangen av 2017. Disse anbefalingene vil bli behandlet av FNs medlemsland i 2018. Generalsekretæren sier i den foreløpige rapporten at den ambisiøse 2030-agendaen krever tilsvarende ambisjoner for reformer i FN. De fleste idéene som presenteres må videreutvikles før den endelige rapporten ferdigstilles, også fordi de ulike reformsporene henger sammen og må støtte opp om hverandre. Generalsekretæren vil invitere medlemslandene til dialog om den foreløpige rapporten, og Norge vil delta aktivt i denne. Det er medlemslandene som til syvende og sist vil avgjøre hvor omfattende reformene vil bli.

Regjeringen mener det er viktig at disse reforminitiativene sees i sammenheng med den nye generalsekretærens egne reforminitiativ. Disse er i tråd med de anbefalinger som Norge sammen med Colombia, Etiopia, Ghana, Indonesia, Jordan og Mexico fremmet gjennom FN70-initiativet.

Generalsekretær Guterres tiltrådte 1. januar 2017 med bred støtte blant FNs medlemsland etter en historisk åpen og inkluderende valgprosess. Som generalsekretær har Guterres satt i gang en rekke reforminitiativ for å realisere den visjonen for FN som han presenterte som kandidat. Målet med reformene er å styrke FN og å gjøre organisasjonen mer effektiv og bedre i stand til å levere resultater av betydning for mennesker i felt. Guterres har satt i gang en intern gjennomgang som vil munne ut i forslag til endringer i sekretariatets freds- og sikkerhetsarkitektur under den 72. generalforsamlingen. Forslagene vil bygge på de tre FN-gjennomgangene av FNs innsats for fred og sikkerhet fra 2015. I tillegg har generalsekretæren satt i gang en kartlegging av FN systemets kapasitet til å forebygge konflikt. Ideer for hvordan FN-systemet kan jobbe bedre sammen for å utnytte denne kapasiteten mest mulig effektivt og dermed forebygge konflikt vil bli presentert i generalsekretærens rapport om bærekraftig fred, *Sustaining peace*. Generalsekretæren har også ambisjoner om administrative reformer i FN, med sikte på å forenkle prosedyrer, delegerer beslutningsmyndighet og øke åpenheten og ansvarligheten i systemet. Videre har han annonsert styrking av likestilling og kvinners rettigheter. Også forslagene til disse endringene vil bli presentert under den 72. generalforsamlingen. Han har også besluttet at det skal sikres full likestilling i sekretariatet, utnevnt mange kvinnelige ledere og medarbeidere i sin stab, styrket arbeidet mot seksuell utnyttelse og overgrep og oppgradert beskyttelse av varslere.

Post 70 FNs utviklingsprogram (UNDP)

Denne posten omfatter den norske kjernestøtten til UNDP og tilleggsmidler til organisasjonens tematiske finansieringsmekanisme for demokratisk styresett og fredsbygging og Oslo Governance Centre (OGC), samt kjernestøtte til FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF).

Situasjonsbeskrivelse

UNDP har en sentral posisjon i det internasjonale utviklingssystemet, er virksom i over 170 land og er med sitt årlige budsjett på omkring 5 mrd. USD størst av FNs fond og programmer. Achim Steiner tiltrådte i juni 2017 som ny leder for UNDP, og har i tillegg viktige funksjoner som koordinator av FNs utviklingsgruppe (UNDG). UNDP tilrettelegger FNs stedlige koordinator-system og har gjennom dette en sentral rolle i gjennomføringen av prinsippene om å «levere som én» modellen, tidligere omtalt som Ett FN. Den årlige rapporten om menneskelig utvikling, *Human Development Report*, er et viktig verktøy i UNDPs arbeid med å spre kunnskap om sentrale utviklingsutfordringer. UNDP innleder i 2018 en ny fireårig planperiode, hvor 2030-agenda er et gjennomgangstema. Den overordnende visjonen er uendret, men forebygging av konflikt og innsatser i sårbare land har fått større vekt i utkastet til strategi. Achim Steiner ønsker å revidere utkastet og endelig strategi vil foreligge sent høsten 2017.

UNDPs rolle som bistandsaktør har endret seg, og man vektlegger nå rollen som tilrettelegger for at partnerlandene skal kunne utnytte mangfoldet av muligheter for utviklingsfinansiering fremfor finansiering av egne prosjekter. UNDP forsøker å systematisk skreddersy sin tilstedeværelse og tilpasse samarbeidsformer til de enkelte partnerlandenes behov. Størrelsen, varigheten og kompleksiteten i de mange humanitære krisene har aktualisert problemstillinger knyttet til samspillet mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling. UNDP er en viktig aktør i internasjonale prosesser for bedre kobling mellom humanitær bistand og langsiktig utvikling.

UNDP gir kjønns- og likestillingsperspektiv mye oppmerksomhet og får generelt positive vurderinger for sin målrettede innsats. Flere observatører har imidlertid påpekt behov for at UNDP i større grad må arbeide for å etablere en intern organisasjonskultur som fremmer likestilling, både i programvirksomheten og på tvers av organisasjonsstrukturen.

UNDP har en anerkjent evalueringsfunksjon som fremlegger tematiske evalueringer med stor grad av uavhengighet. UNDPs internrevisjon får svært positiv omtale, ikke minst for vektleggingen av forebygging og håndtering av mislighold. Alle internrevisjonsrapporter er offentlig tilgjengelige. UNDP ble i 2016 for tredje gang kåret til den giverorganisasjonen som har størst åpenhet og tilgjengelighet til informasjon om pågående prosjekter og fordeling av ressurser.

UNDP har de siste fire årene vært preget av omfattende organisatoriske endringer for å flytte faglige ressurser nærmere felt, for bedre kostnadseffektivitet og som en respons på en vanskelig finansieringssituasjon. Det har blitt foretatt en reduksjon av antall ansatte i New York fra 980 til 668 og effektive kutt i administrative kostnader.

UNDPs sentrale rolle for partnerlandenes oppfølging av 2030-agendaen har befestet organisasjonens relevans for norsk utenriks- og utviklingspolitikk, spesielt innenfor demokratisk styresett og menneskerettigheter, bærekraftig fattigdomsreduksjon, klima og likestilling. UNDP har gjort flere endringer i riktig retning, både når det gjelder tematisk konsentrasjon og organisatoriske endringer. Det er hensiktsmessig at UNDP i den nye planperioden (2018–2021) viderefører hovedlinjene i sin tematiske profil, men det er også relevant for norske prioriteringer at UNDP legger større vekt på konfliktforebygging og respons i situasjoner preget av kriser og konflikt, samt rollen som tilrettelegger for større utviklingsinitiativ finansiert gjennom flere kilder.

Organisasjonens brede tilstedeværelse og koordinerende rolle på landnivå gjør at det er aktivt samarbeid mellom norske utenriksstasjoner og UNDP i en rekke land. UNDP er en viktig partner for Norge innenfor klima og miljø, spesielt for den norske klima- og skogsatsingen, og i arbeidet med humanitær nedrustning og væpnet vold.

Fra norsk side prioriteres følgende:

- UNDP må vektlegge rådgiving og kapasitetsutvikling som styrker partnerlandenes evne til å utforme og gjennomføre helhetlig og inkluderende strategier som støtter opp om 2030-agendaen.
- UNDP må kontinuerlig arbeide for konsentrasjon av innsatsen på områder hvor organisasjonen har komparative fortrinn, spesielt knyttet til demokratisk styresett, konfliktforebygging, nasjonal ressursmobilisering og rammevilkår for næringsutvikling og jobbskaping.
- UNDP må bidra aktivt til en effektiv arbeidsdeling innad i FNs utviklingssystem og overfor den humanitære siden, og prioritere sin rolle

som tilrettelegger for at FN-systemet får en samordnet og helhetlig tilnærming både globalt og på landnivå; spesielt i kriserammede land.

- UNDP må aktivt bidra til økt gjennomføring og etterlevelse av menneskerettighetene på landnivå.
- UNDP må både gjennom målrettet arbeid og på tvers av sine innsatsområder ivareta likestillingsdimensjonen, og spesielt bidra til at alle kvinner og menn, særlig fattige og sårbare personer, har like muligheter til økonomisk og politisk deltagelse, og tilrettelegge for økt inkludering av kvinner i fredsprosesser.
- UNDP må aktivt bidra til at FN styrker utviklingsdimensjonen i langvarige krisesituasjoner, ikke minst med sikte på å avdempe og forebygge konflikt.

Det må avsettes tilstrekkelige ressurser til interne kontrollmekanismer og kapasitet for evalueringer på alle nivå, spesielt i lys av UNDPs økende engasjement i land rammet av konflikt og kriser.

I 2016 mottok UNDP totalt 4,9 mrd. USD i giverstøtte og omkring 13 pst. av dette var kjerne- støtte. Med en utbetaling på 535 mill. kroner var Norge i 2016 den fjerde største kjernestøttegiveren etter USA, Sverige og Storbritannia, og den åttende største giveren totalt. UNDP forvalter omfattende norsk bistand hvor andre FN-aktører er iverksetter (flerpartnerfond, UN Redd, humanitære fond mm). Sett bort fra dette utgjorde norsk bistand med UNDP som iverksetter omkring 1,2 mrd. kroner i 2016.

Norges programsamarbeidsavtale med UNDP supplerer kjernestøtten med en moderat form for øremerket støtte innenfor tematiske områder av spesielt høy relevans for Norge. Demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging etter konflikt blir nå vektlagt. Programsamarbeidet inkluderer også støtte til OGC, som siden 2015 har hatt fokus på demokratisk styresett og endringsprosesser knyttet til konflikt/kriser. En gjennomgang våren 2017 viste at OGC er godt i gang med å bygge partnerskap med en rekke faglige miljøer og at senteret har blitt en viktig faglig ressurs for UNDP og andre aktører. Regjeringen ønsker å videreføre støtten til OGC, og vil være åpen for å gi senteret mer fleksibilitet i utviklingen av sin tematiske profil, under forutsetning av at disse har relevans for demokratiseringsprosesser og endringsprosesser knyttet til konflikt/kriser.

Boks 11.5 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): UNDP

MOPANs gjennomgang av UNDP i perioden 2015- 2016 bekrefter mange av UNDPs kjente fortrinn, inkludert strategisk resultatstyring, den desentraliserte organisasjonsstrukturen, nær relasjon med partnerland og systemer som tilrettelegger for åpenhet og ansvarliggjøring. Det bekreftes at UNDP har relevante systemer og strukturer på plass, og det gis høy score på de fleste av MOPAN-indikatorne. UNDP får imidlertid utilfredsstillende score for både «effektiv resultatoppnåelse» og «resultatenes bærekraft». MOPAN relaterer dette til blant annet forsinkelser i iverksetting, lavere iverksettingsrate enn planlagt, utilstrekkelige menneskelige ressurser og byråkratiske prosedyrer. Det vises til at flere gjennomgang har påpekt at UNDP generelt har utilstrekkelig fokus på bærekraft eller exit-strategier i selve planleggingen av operasjonelle tiltak. Funnene støtter opp om Norges klare budskap til UNDP om at resultatstyringen på landnivå må styrkes. UNDPs ledelse viser til at gjennomgangen ble foretatt i en periode hvor mange reformtiltak var i en tidlig fase.

Det er i stadig økende grad erkjent at tilgang på finansielle tjenester bidrar betydelig til en bærekraftig økonomisk vekst. FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF) er en av få aktører som opererer i mellomsjiktet mellom de større investorene og de mindre mikrofinansaktørene. UNCDF har som målsetning å bidra til å øke tilgangen på finansielle tjenester i fattige land gjennom innovativ bruk av teknologi og god regulering av markeder og aktører. Fondet bidrar også til å øke tilgangen på kreditt til lokal utvikling både i offentlig og privat sektor i land med svakt utbygd og dårlig fungerende banksektor. UNCDF har eget mandat, men er integrert i UNDPs struktur og har samme styre som UNDP. UNDPs administrator er UNCDFs formelle leder, mens de fleste oppgavene er delegert til UNCDFs operative ledelse. UNCDF opererer nå i 30 av verdens minst utviklede land. Norge gir i dag kjernestøtte til UNCDF og prosjektstøtte innenfor energisektoren.

Mål

UNDPs overordnede mål er å bistå partnerland med bærekraftig utvikling i tråd med 2030-agendaen i en kontekst av fred. Utrydding av fattigdom, ulikheter og betydelig mindre ekskludering vektlegges. For å oppnå dette vil UNDP i planperioden 2018–2021, ifølge utkast til ny strategi, arbeide langs to hovedspor; inkluderende og bærekraftige utviklingsveier og deltagende/demokratisk styresett. UNDPs strategiske prioriteringer responderer bra på forventningene skapt blant annet gjennom 2030-agendaen og det humanitære toppmøtet i 2016 om at FNs utviklingssystem i enda større grad må involveres i sårbare situasjoner og i alle faser av kriser, og at det må bli tydeligere koblinger mellom utviklingsinnsatser, humanitære responser og fredsbygging.

I henhold til utkast til langtidsplanen for 2018–2021, skal UNDP operasjonalisere sin visjon gjennom fire innsatsområder:

- Bidra til at utviklingsplaner, politikk, partnerskap og investeringer integrerer 2030-agendaen/bærekraftsmålene
- Akselerering av økonomiske/samfunnsmessige endringer i retning inkluderende og bærekraftig utvikling
- Effektivt og inkluderende styresett som tilrettelegger for demokratisk deltakelse, forbygger konflikt og skaper fredelige samfunn
- Effektiv respons på kriser som integrerer gjenoppbygging og bærekraftig utvikling

I tillegg vil to tverrgående hensyn være styrende for UNDPs prioriteringer: aktiv håndtering av risikoer og integrering av konflikt/kriseforbygging og likestilling og styrking av kvinners rolle. Likestilling og kvinners rolle er nå et delmål i strategiutkastet og bør også integreres i andre resultatområder. Norge har vært pådriver for at UNDP skal følge opp bestemmelsene i rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet (QCPR) i ny strategisk plan og resultatrammeverk, og vil fortsette å følge opp dette gjennom organisasjonens årlige rapportering. Det er særlig viktig å følge utviklingen i UNDPs samarbeid på tvers i FN-systemet.

Rapport 2016

I 2016 ble UNDPs bidrag til gjennomføring av den nye bærekraftsagendaen et gjennomgående tema i alt av organisasjonens arbeid. Respons på langvarige kriser og forebygging av konflikt fikk økt oppmerksomhet og UNDP fikk en tydeligere rolle vis-a-vis det humanitære systemet.

Innen noen innsatsområder hadde UNDP i 2016 noe lavere iverksettingsrater enn i 2015. UNDPs oppsummerer etter de første tre årene av planperioden 2014–2017 at iverksettingsratene innenfor alle sju resultatområdene vil nås ved utgangen av 2017, men at det først da vil være mulig å evaluere hvilke langsiktige utviklingseffekter UNDPs innsatser har bidratt til.

Økt øremerking og redusert kjernefinansiering har avgjørende betydning både for profilen og fremdriften av UNDPs innsatser. For å skape bedre kobling mellom resultat- og budsjettstyring introduserte UNDP i 2014 foreløpige fordelinger av både kjernefinansiering og øremerket støtte på de sju resultatområdene. Tre år inn i planperioden fremgår det at oppnådd resursmobilisering for hvert område har vært variabel. Mens finansieringen for bærekraftig vekst og offentlige tjenester overgikk ambisjonsnivået, ser utilstrekkelig finansiering ut til å ha bremset iverksettingsraten innenfor demokratisk styresett. Det er imidlertid ikke noen entydig sammenheng. Til tross for at UNDP bare hadde mobilisert en-tiendedel av ønsket øremerket støtte for likestilling og en-fjerdedel for tidlig gjenoppbygging, så rapporteres det at iverksettingsratene for disse områdene er i rute. I UNDPs styre har Norge påpekt at integreringen av budsjett- og resultatstyring må bli mer systematisk.

Noe over en-fjerdedel av UNDPs ressurser hadde ved utgangen av 2016 blitt brukt på resultatområdet inkluderende og bærekraftig vekst og utvikling. UNDP har i perioden 2014–2017 bidratt til 1,79 millioner arbeidsplasser og til at mer enn 12 millioner mennesker på ulike måter har fått styrket sitt livsgrunnlag. Fremdriften var i 2016 noenlunde lik året før, men med en noe svakere fremdrift i veksten av arbeidsplasser for kvinner. UNDP spilte en viktig rolle som tilrettelegger for at partnerlandene fikk tilgang på betydelig finansiering gjennom de globale finansieringsordninger innenfor miljø.

Kritiske funn knyttet til UNDPs arbeid med fattigdomsreduksjon fikk mye oppmerksomhet i 2013 og førte til at UNDP har arbeidet mer systematisk med de underliggende årsakene til fattigdom og systematisk resultatstyring. Evalueringen av UNDPs innsats for personer med nedsatt funksjonsevne i perioden 2008–2016 viste at begrensede ressurser og kapasitet har gjort at UNDP ikke har blitt en betydelig pådriver eller iverksetter av faglig bistand for denne gruppen. UNDP har sendt et tydelig signal om at de fremover vil legge betraktelig større vekt på rettighetene til denne gruppen og integrere det i støtten til part-

nerlandenes innsats for å oppnå bærekraftsmålene.

Øremerket støtte til demokratisk styresett har blitt redusert, men UNDP har til en viss grad kompensert gjennom prioritert bruk av kjernebidrag. Allikevel var fremdriften til fire av seks innsatsområder lavere enn planlagt. Dette kan ha bidratt til noe svakere resultat knyttet til valgmobilisering og styrking av valgsystemer, men på viktige områder som kvinnelig deltagelse i politikk og styrking av menneskerettighetsinstitusjoner var det god fremdrift. En evaluering av UNDPs anti-korrupsjonsinnsats i perioden 2008–2016 gav positive vurderinger av UNDPs bidrag til partnerlandenes politikktutvikling, strategier og lovgivning om korrupsjonsbekjempelse og åpenhet i offentlig forvaltning, men kritiserte at mange korrupsjonstiltak er for ad-hoc baserte. Det ble påpekt at UNDPs tilnærming til anti-korrupsjon som tverrgående prioritering er uklart.

UNDP har mobilisert omfattende ressurser for arbeidet med å bidra til universell tilgang til grunnleggende tjenester. Tre-fjerdedeler inn i nåværende planperiode hadde UNDP mobilisert betydelig mer enn planlagt til dette området. Volumet er høyt blant annet fordi resultatområdet inkluderte støtte til justis- og sikkerhetssektoren i Afghanistan og hiv-relaterte tjenester finansiert gjennom det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM). UNDP bidrar i 52 land med å styrke justissektoren og i 81 land med å styrke myndigheters kjernefunksjoner eller offentlige institusjoner på desentralisert nivå.

138 av UNDPs landkontorer rapporterte resultater relatert til likestilling i 2016. Integrering av likestilling som tverrgående tema var spesielt omfattende innenfor inkluderende og bærekraftig vekst, demokratisk styresett og universell tilgang til grunnleggende tjenester. UNDP viser til fremdrift i det målrettede arbeidet med å styrke kvinners økonomiske situasjon og deltagelse i beslutningsprosesser, men noe svakere resultater fra innsatser knyttet til kjønnsbasert vold. UNDP kan vise til at de har hatt reell betydning for både økt valgdeltagelse for kvinner og at flere hundre tusen kvinner har stilt som kandidater i valg de siste årene. I perioden 2013–2016 har UNDP bistått 31 land med utvikling av nasjonal politikk og lovgivning som skal styrke kvinners deltagelse i beslutningsprosesser.

I 2016 gav UNDP ytterligere økt oppmerksomhet på forebygging av konflikt og reduksjon av konsekvensene knyttet til naturkatastrofer og klimaendringer. Her er både fremdrift og finansiering i samsvar med plantallene. I løpet av 2014–

2016 har UNDP bidratt til utvikling av mer enn tusen planverk for katastrofeforbygging. I 30 land har det blitt installert 240 varslingsystemer på alle forvaltningsnivåer. UNDP begynte i 2016 å arbeide mer målrettet med forebygging av voldelig ekstremisme, og bidro blant annet til at en gruppe østafrikanske land utviklet en felles strategi. UNDP var involvert i 21 land med å styrke nasjonale mekanismer for forhandling og konsensuløsninger og i Sør-Sudan bidro UNDP til at det i 10 lokalsamfunn ble inngått avtaler om fredelig sameksistens.

Bidrag til tidlig gjenoppbygging og rask tilbakevending til bærekraftige utviklingsmønstre etter konflikt og katastrofer har vært et resultat-område med høyt ambisjonsnivå. Man har langt på vei lyktes med å mobilisere ønsket finansiering, men UNDP har likevel gitt viktige bidrag til gjenoppbygging i 27 land og har blant annet styrket livsgrunnlaget til 5,9 millioner kriserammede mennesker. I Syria ble nesten 2,5 millioner mennesker hjulpet i 2016, blant annet gjennom tilretteleggelse for retur av internt fordrevne, gjenoppbygging av infrastruktur, fjerning av avfall og bærekraftig produksjon av brensel.

UNDP var en synlig aktør på de internasjonale utviklingsarenaene i 2016, og spilte en sentral rolle i operasjonalisering av 2030-agendaen, inkludert utvikling av strategier og kapasitet for måling av fremdrift i partnerland. Det ble også arrangert informasjonskampanjer i 95 land. I kjølvannet av det humanitære toppmøtet i Istanbul i mai 2016 har UNDP vært en av de mest aktive i dialogen om tettere samhandling mellom aktører som arbeider med langsiktig utvikling og humanitær respons.

UNDPs evalueringsavdeling og internrevisjon la i juni 2017 frem en felles gjennomgang av UNDPs institusjonelle effektivitet. Denne bekrefter at resultatstyringen har hatt en positiv utvikling i nåværende planperiode, men viser at selv om de formelle prosedyrene for resultatstyring blir gjennomført, så er det for lite fokus på læring og omgjøring av evalueringsfunn til mer effektive tilnærminger for nye utviklingsinitiativ. Landprogrammene har blitt mer strategiske, men tilleggsverdien til UNDP i de enkelte land blir ikke tydelig nok definert. Gjennomgangen viser at UNDPs finansielle utfordringer gjør at en rekke deler av omorganiseringen ikke er fullt ut gjennomført. Ved årsskiftet 2016/2017 sto for eksempel en-fjerdedel av stillingene i UNDPs fagavdeling ubesatt, noe som har svekket rådgivningskapasiteten ved de regionale sentrene og dermed også gjennomføringen av flere tiltak som skulle ha styrket resul-

tatstyringen på landnivå. Det har vist seg vanskelig å gjennomføre nye krav om at kostnader til faglig rådgivning fra de regionale sentrene skal dekkes av de enkelte prosjektene.

Omfattende øremerkede bidrag bidro til at de totale inntektene for UNDP økte med 8,5 pst. Kjernerstøtten hadde imidlertid en nedgang fra 0,7 mrd. USD i 2015 til 0,6 mrd. USD i 2016. Utgifter direkte knyttet til iverksetting av operasjonelle utviklingsaktiviteter utgjorde 4,1 mrd. USD i 2016, og kjernerstøtten sto for snau 11 pst. av dette. UNDP har i denne planperioden gjennomført omfattende organisatoriske endringer og dette har bidratt til at UNDP i 2016 klarte å holde de administrative kostnadene under 8 pst. av de totale utgiftene.

UNDP videreførte sin sentrale rolle i tilretteleggingen av en helhetlig tilnærming av FNs utviklingssystem på landnivå, inkludert ordningen med en felles stedlig koordinator, og bidro i tillegg med operasjonelle og administrative støtte-tjenester til mange FN-organisasjoner.

OGC har hatt en positiv utvikling etter gjenåpningen i 2015. Gjennom en tydeligere avgrensning til tematikk knyttet til sårbare stater, har senterets arbeid blitt mer strategisk og de faglige aktivitetene har fått mer dybde enn tidligere. Senterets arbeid med politiske prosesser og styresett i land påvirket av konflikt har svært høy relevans for ambisjonen til bærekraftsmål 16 om å skape fredelige og inkluderende samfunn. OGC har etablert et stort antall samarbeidsrelasjoner med norske og internasjonale fagmiljøer. Personellmessig har senteret et beskjedent oppsett. Dette ser ut til å være en begrensende faktor for aktivitetsnivået, og departementet har bedt UNDP vurdere alternativer for å styrke kapasiteten. OGC ble i 2016 finansiert over post 76 *FN og globale utfordringer* på dette kapitlet.

UNCDFs strategi for 2014–2017 samsvarer med UNDPs både faglig og tidsmessig. Fondet har fått anerkjennelse for å være innovativt og risikovillig samt å prøve ut nye teknologiske løsninger. Tilnærminger som UNCDF har utviklet har blitt adoptert av andre institusjoner og blitt brukt i større skala, for eksempel av Verdensbanken i Bangladesh. UNCDF stiller kapital og faglig bistand til rådighet for verdens minst utviklede land gjennom *Inclusive Finance*-programmer. UNCDF bidrar også med risikokapital direkte til tilbydere som opererer i vanskelige markeder. UNCDF støtter et bredt spekter av leverandører av finansielle tjenester, inkludert mikrofinansinstitusjoner og mobilnettoperatører. I samband med dette drives også innsamling av data som gjør det

mulig for myndigheter og finansinstitusjoner å ta gode beslutninger og foreta riktige investeringer.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 585 mill. kroner, herav 535 mill. kroner i kjernerstøtte til UNDP, 45 mill. kroner i tilleggsmidler til UNDP og 5 mill. kroner i kjernerstøtte til UNCDF.

Post 71 FNs befolkningsfond (UNFPA)

Denne posten omfatter den norske kjernerstøtten til UNFPA.

Situasjonsbeskrivelse

Seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter (SRHR) utgjør kjernen av FNs befolkningsfonds (UNFPA) mandat. Mødrehelse, reproduktive rettigheter, familieplanlegging og bekjempelse av vold mot kvinner, inkludert kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap er viktige innsatser. Arbeidet er rettighetsbasert og fokuserer på innsats for marginaliserte kvinner og jenter, samt ungdom. UNFPA bistår også land med befolkningsanalyser og gjennomføring av folketellinger.

Selv om UNFPAs arbeid gir gode resultater, er deres mandat kontroversielt og utsatt for et økende press fra flere land. Redusert politisk og finansiell støtte til seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter globalt og kutt i finansieringen til UNFPA gjør arbeidet utfordrende.

2030-agendaen innebærer fortsatt fokus på universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse og realisering av reproduktive rettigheter. Dette er i samsvar med UNFPAs strategiske plan for 2014–2017, samt utkast til plan for 2018–2020. UNFPAs program tilpasses de enkelte mottakerlandene avhengig av deres behov og evne til selv å bidra med finansiering. UNFPA har vært en pioner i FN-systemet i utviklingen av denne typen tilnærming.

Etterspørselen fra mottakerland er større enn UNFPAs kapasitet til å levere. Fortsatt dør omtrent 830 kvinner hver dag fordi de ikke har tilgang til seksuell og reproduktiv helsetjenester. Nær alle, 99 pst., av dødsfallene skjer i de minst utviklede landene; over halvparten sør for Sahara og en tredjedel i Sør-Asia. Tenåringsgraviditeter er spesielt bekymringsfullt. Andel barneekteskap, 44 pst. i Afrika sør for Sahara og 37 pst. i Sør-Asia, er uakseptabelt. Det er også uakseptabelt at 35 pst. av kvinner i verden har opplevd en form for fysisk og seksuell vold.

Omtrent 60 pst. av mødredødsfallene i humanitære kriser kunne vært unngått. Innenfor sitt mandat har UNFPA de siste årene intensivert arbeidet rettet mot spesielt sårbare grupper i humanitære situasjoner. Humanitært arbeid omfatter nå om lag 20 pst. av deres virksomhet. UNFPA leder også arbeidsgruppen mot kjønnsbasert vold i humanitære situasjoner *Global Protection Cluster for Gender Based Violence Area of Responsibility in Humanitarian Action* og koordinerer nå denne innsatsen. UNFPAs tilstedeværelse i felt gjør at de raskt kan hjelpe både før, under og etter en krise, og bidrar derfor også til å viske ut overgangene mellom humanitær bistand og utviklingshjelp.

Betydelige kutt i UNFPAs finansiering og mulige ringvirkninger ved at deres viktige samarbeidspartnere også kan miste støtte kan få store konsekvenser for UNFPA. En sterk dollar og økte behov i humanitære kriser bidrar til ytterligere press på UNFPAs ressurser. Som en konsekvens måtte blant annet flere stillinger stilles i bero i 2016. Sammen med flere land arbeider Norge derfor aktivt for å sikre at UNFPA kan fortsette sitt viktige arbeid globalt og i felt. På bakgrunn av dette øker Regjeringen støtten til UNFPA.

Boks 11.6 Evaluering av UNFPAs resultatrammeverk (2017):

UNFPAs evalueringskontor har gjennomført en evaluering av resultatrammeverk og fordelingsmekanisme for inneværende plan, som viser at resultatrammeverket har bidratt til bedre fokusering og tilpasning til programlands prioriteringer, samt større ansvarliggjøring for resultater. Fordelingsmekanismen har også fungert i tråd med hensikten ved at en økt andel av kjerneressursene går til landene med størst behov. Evalueringen identifiserte behov for større fleksibilitet i avgjørelsen om type innsats i enkelte land. Større fleksibilitet inkorporeres derfor nå i ny strategisk plan.

Gjennom styrearbeidet bidrar Norge til at UNFPAs resultatbaserte styring og rapportering styrkes, og at evalueringsfunksjonens uavhengighet opprettholdes. Strategisk plan og tilhørende, harmoniserte og integrerte budsjett og rammeverk gir grunnlag for resultatbasert styring og oppfølging. UNFPAs resultatoppfølging og kontrollsystemer vurderes som gode.

Norge har vært pådriver for at UNFPA skal følge opp bestemmelsene i rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet (QCPR) i ny strategisk plan og resultatrammeverk, og vil fortsette å følge opp dette gjennom organisasjonens årlige rapportering. Det er særlig viktig å følge utviklingen i UNFPAs samarbeid på tvers i FN-systemet.

Fra norsk side prioriteres:

- Arbeidet for universell tilgang til seksuelle og reproduktive helsetjenester, mødrehelse og seksualundervisning
- Eliminering av diskriminering av jenter og kvinner samt bekjempelse av barne- og tvungne ekteskap, kjønnsbasert vold og kjønnslemlestelse.
- Styrket arbeid med seksuelle og reproduktive helsetjenester under humanitære kriser og migrasjonsstrømmer.
- Arbeidet for å oppnå aksept for seksuelle og reproduktive rettigheter
- Styrket samarbeid om datainnsamling og folketellinger med nasjonale myndigheter for å effektivisere og målrette arbeidet, særlig mot jenter og unge kvinner.

Mål

Visjonen i UNFPAs strategiske plan for 2014–2017 er at universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse, realisering av reproduktive rettigheter og redusert mødredødelighet skal bidra til at de nye bærekraftsmålene oppnås.

Planen har fire hovedmål:

- Universell tilgang til og bruk av integrert, kjønns sensitiv seksuell og reproduktiv helse-tjeneste, som imøtekommer universelle menneskerettighetsstandarder
- Høyere prioritering av ungdom, med vekt på økt tilgang til seksualundervisning og seksuell og reproduktive helsetjenester
- Økt likestilling, bedring i kvinners og jenters stilling og reproduktive rettigheter,
- Styrke måloppnåelse nasjonalt og internasjonalt ved å integrere faktabaserte analyser av befolkningsdynamikk i arbeidet

UNFPAs fremdrift i utarbeidelse av utkast til ny strategisk plan 2018–2020 har vært god. Planen tar utgangspunkt i oppfyllelse av handlingsplanen fra Kairo; *International Conference for Population and Development* (ICPD) og oppfyllelse av bærekraftsmålene i 2030-agendaen Hovedinnretningen i inneværende plan med fokus på seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter vil vide-

reføres. Arbeidet for likestilling, reproduktive rettigheter og det å nå de marginaliserte vil ha et klart fokus. UNFPAs arbeid mot vold og innsats i humanitære situasjoner er også prioritert i utkast til ny plan. Ny strategisk plan 2018–2020 forventes vedtatt høsten 2017.

Rapport 2016

UNFPAs rapport for 2016 omfatter resultatene oppnådd i gjennomføringen av langtidsplanen 2014–2017. Den gir god innsikt i hvilke resultater som er oppnådd, også i samarbeid med ulike typer partnere på globalt, regionalt og nasjonalt nivå. Marie Stopes International Impact og USAID's beregningsmodeller er benyttet i utregningen av anslagene gjengitt nedenfor. Blant hovedpunktene kan nevnes:

- I 2016 var det 54 millioner flere brukere av familieplanleggingsmetoder enn i 2014. 78 millioner par fikk beskyttelse mot uønsket graviditet i ett år, og 35 millioner graviditeter, 11 millioner utrygge aborter og om lag 93 000 møredødsfall i barsel ble forhindret. Dette sparte 884 mill. USD i helseomkostninger.
- Nærmere 200 000 hivsmittede og 8,3 millioner seksuelt overførbare sykdommer ble forhindret gjennom distribusjon av kondomer for menn og kvinner.
- 33,4 millioner ungdommer fikk tilgang til integrerte seksuelle og reproduktive helsetjenester.
- Nærmere 300 000 jenter ble beskyttet fra kjønnslemlestelse.
- Mer enn 39 000 fistulaoperasjoner fikk støtte.
- Mer enn 16 millioner jenter og kvinner fikk tilgang til seksuelle og reproduktive helsetjenester og tiltak for å forebygge kjønnsbasert vold under humanitære kriser.

UNFPAs utfordringer på landnivå dreier seg hovedsakelig om:

- Budsjettinnstramminger eller -kutt.
- Begrensninger i mottakerlandets egen kapasitet.
- Omprioriteringer i mottakerlandet.
- Forsinkelser i gjennomføringen av planlagte aktiviteter.
- Diverse kulturelle faktorer.
- Den humanitære situasjonen i mottakerlandet.

Det norske kjernestøtten til UNFPA i 2016 var 401 mill. kroner.

Boks 11.7 Tematiske evalueringer av UNFPA (2016):

To tematiske evalueringer av UNFPAs arbeid ble gjennomført av UNFPAs evalueringskontor i 2016, en om familieplanlegging og en om ungdom. Begge konkluderte med at UNFPA er en anerkjent global aktør som nyter stor tillit i mottakerlandene. UNFPA har lyktes med å styrke familieplanleggingsprofilen i den globale utviklingsagendaen og er en ledende aktør når det gjelder unges seksuelle og reproduktive helse. Som forbedringspotensial fremhever evalueringene at UNFPA må jobbe for å integrere de ulike innsatsområdene bedre med hverandre, for best effekt. Samtidig fremhever evalueringen av familieplanlegging at på dette området skårer de svært høyt på det å integrere innsatsen med andre tjenester. Et annet interessant funn er også at mens tilgangen til prevensjon har gått opp, har bruken en rekke steder ikke endret seg.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 500 mill. kroner i kjerne støtte. Dette er en økning 99 mill. kroner (25 pst.) fra 2017.

Post 72 FNs barnefond (Unicef)

Denne posten omfatter den norske kjernestøtten til FNs barnefond Unicef og tematiske bidrag under programsamarbeidsavtalen, med unntak av tematisk støtte til utdanning som finansieres under kap. 168 *Kvinnens rettigheter og likestilling* og kap. 169 *Global helse og utdanning*, post 73 *Utdanning*. Humanitær innsats gjennom Unicef finansieres over kap. 163, *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*.

Situasjonsbeskrivelse

De siste tiårene har verden opplevd stor bedring i barns levekår. Antall barn som dør før sin femårsdag er redusert fra 12,7 millioner i 1990 til 5,9 millioner i 2015. Andelen underernærte barn er nesten halvert siden 1990. Grunnskoledeltakelsen i lav- og mellominntektsland har økt fra 83 pst. i 2000 til 91 pst. i 2015. Antallet hiv-smittede barn er halvert bare siden 2010.

Men forskjellene er fortsatt store. Barn i Afrika sør for Sahara har 12 ganger større sannsynlighet for å dø før sin femårsdag enn barn i høyinntektsland. 61 millioner barn står fortsatt uten skole. Ett av ti jentebarn har vært utsatt for seksualisert vold. I de fleste land er ulikheten i dag større enn den var for en generasjon siden. Slike utfordringer blir enda vanskeligere å løse når antallet kriser og kompleksiteten i disse øker. Omkring 535 millioner barn lever i land påvirket av konflikt, naturkatastrofer, epidemier eller andre krisesituasjoner, og 50 millioner barn har måttet forlate sine hjem, jf. Unicefs eksekutivdirektørs årsrapport for 2016.

Unicef fylte 70 år i 2016, og er en av FNs største utviklings- og humanitære aktører. Organisasjonens mandat er å sikre barns rettigheter over hele verden i henhold til FNs barnekonvensjon. Organisasjonen arbeider i rundt 190 land og områder, og samarbeider tett med myndigheter, sivilt samfunn, privat sektor og andre multilaterale partnere.

Norge har presidentskapet i Unicefs styre i 2018, og vil benytte posisjonen til å arbeide for økt effektivitet i styrearbeidet. Ny eksekutivdirektør for Unicef tiltrer i 2018.

Med en bred tilnærming, som omfatter barns rett til helse, rent vann, ernæring, utdanning og beskyttelse, er Unicef en viktig global aktør og samarbeidspartner for Norge. I tillegg til det langsiktige arbeidet har organisasjonen vesentlige oppgaver i å beskytte barn i krig, konflikt og katastrofesituasjoner, og i å levere grunnleggende nødhjelp til disse. Unicef leder koordineringen av nødhjelpsinn-satsen på landnivå innenfor sentrale sektorer som vann og sanitær, ernæring, utdanning og beskyttelse av barn. Organisasjonen har tatt en ledende rolle i prosessen med å integrere og koble det humanitære og det langsiktige utviklingsarbeidet.

Unicefs totale inntekter i 2016, 4,9 mrd. USD, var 3 pst. lavere enn året før. Kjernestøtten økte noe, til 1,3 mrd. USD, og utgjorde 27 pst. av de totale inntektene. Inntekter til humanitær bistand, 1,6 mrd. USD, var 8 pst. lavere enn i 2015. 151 land bidro til Unicefs budsjett, med USA som største giver. Privat sektor sto for omtrent 1/3 av inntektene. Halvparten av midlene ble benyttet til programmer i de minst utviklede land i verden, og 51 pst. av totale inntekter til programmer i Afrika sør for Sahara. 27 pst. av midlene gikk til helse, 22 pst. til utdanning og 19 pst. til vann, sanitær og hygiene. Unicef anskaffet produkter til barn for totalt 3,5 mrd. USD i 2016, hvorav halvparten var på vegne av nasjonale myndigheter som gjennom denne ordningen får tilgang til billigere vaksiner,

ernæring og annet. Lokale produsenter benyttes når mulig.

Unicefs administrasjonskostnader utgjorde 9 pst. av de totale kostnadene i 2016. Unicef ble rangert som nummer tre av 46 større bistandsorganisasjoner i *Aid Transparency Index 2016*, og har gjort store fremskritt i arbeidet med transparens i perioden 2013–2016. Alle internrevisjons- og evalueringsrapporter publiseres, og samtlige evalueringer og revisjonsrapporter ledsages av et tilsvarende svar fra Unicef.

Unicef har et mål om å benytte en prosent av budsjettet til evalueringsaktivitet. Evalueringskontoret følger FNs Evaluation Group (UNEG) sine retningslinjer, men i motsetning til i de andre FN-organisasjonene rapporterer evalueringssjefen fortsatt administrativt til eksekutivdirektøren. Det er gjennomgående god tematisk spredning i evalueringene som gjennomføres. Det er imidlertid behov for en bedre geografisk spredning, og flere evalueringer av tverrgående tema og den humanitære innsatsen.

Norges samarbeid med Unicef: Rammeavtalen med Unicef regulerer forvaltningen av øremerkede bidrag fra Norge, basert på Unicefs strategiske planer og resultatrammeverk. Norge har et tett og godt samarbeid med Unicef, både når det gjelder administrative og politiske spørsmål.

I 2016 var Norge Unicefs syvende største giver med bidrag på til sammen 1,7 mrd. kroner. Av dette var 435 mill. kroner kjernestøtte, noe som gjorde Norge til femte største giver av kjernestøtte. Kjernestøtten er avgjørende for å sikre organisasjonen forutsigbarhet i sitt arbeid, og ikke minst gi økt fleksibilitet og effektivitet i programvirksomheten. Kjernestøtte muliggjør en helhetlig tilnærming til arbeidet.

I tillegg til kjernestøtte, ga Norge i 2016 tematisk (mykt øremerket) støtte på til sammen 660 mill. kroner til prioriterte områder i tråd med Unicefs strategiske plan *Realizing the rights of every child, especially the most disadvantaged* for perioden 2014–2017. Den største delen av Norges bidrag, 590 mill. kroner, gikk til utdanning. Den resterende tematiske støtten gikk til Unicefs arbeid med vann og sanitær, sosial inkludering og beskyttelse av barn. Norge var den femte største giveren av tematisk støtte også i 2016. I tillegg understøttet flere bilaterale satsinger de norske prioriteringene.

Unicef er en viktig samarbeidspartner for Norge på det humanitære området, særlig innen utdanning i krise og konflikt. I 2016 kanaliserte Norge til sammen 328 mill. kroner til utdanning i Syria og regionen gjennom Unicef.

**Boks 11.8 The Multilateral Organisation
Performance Assessment Network
(MOPAN): Unicef**

MOPANs gjennomgang av Unicef i perioden 2015- 2016 konkluderer med at Unicef er en fremtidsfokusert og innovativ organisasjon, som er fleksibel og evner å tilpasse seg forskjellige landsituasjoner. MOPAN anser at bistanden gjennom Unicef er av høy relevans. Unicef får god karakter for sin evne til å samle inn midler, og for kommunikasjonen utad, særlig i kriser. Unicef roses for god kontakt med myndigheter, og organisasjonen beskrives som transparent.

Imidlertid påpekes fortsatt mangler innen resultatrapportering, og i resultatbasert styring og budsjettering. En mer systematisk tilnærming til intern kunnskapsgenerering eller økt/bedret bruk av evalueringer etterlyses, og MOPAN etterspør klargjøring av Unicefs rolle i forskjellige typer kontekster. Videre påpeker gjennomgangen et behov for bedre arbeid med bærekraft i landprogrammene, og at det er nødvendig at Unicef i større grad benytter nasjonale systemer i sitt arbeid.

Unicef scorer høyt på gjennomføring av rettferdighet (equity), menneskerettigheter og styresett som tverrgående hensyn, tilfredsstillende hva gjelder likestilling og lavt på klima og miljø.

MOPAN-gjennomgangen reflekterer norske vurderinger av Unicef. Evalueringen om norsk støtte til grunnskoleutdanning gjennom Unicef og GPE, offentliggjort i 2015, avdekket svakheter blant annet når det gjaldt Unicefs resultatrapportering. Norge viderefører en tett dialog med Unicef om oppfølgingen av denne evalueringen, med formål om å forbedre resultatrapporteringen ytterligere. Norge er også i tett dialog med Unicef om behovet for å vurdere forskjellige arbeidsmetoder i forskjellige landkontekster, og tar til orde for økt bruk av evalueringer.

Mål

Unicefs nye strategiske plan gjelder for perioden 2018 til 2021. Planen er basert på Barnekonvensjonen, og setter en kurs mot oppfyllelse av bærekraftsmålene i år 2030. Unicefs visjon er en frem-

tid hvor alle barn har en rimelig sjanse til et godt liv, og fokuset er særlig på de mest vanskeligstilte. Unicef forplikter seg til, i samarbeid med myndigheter, FN, privat sektor, sivilsamfunn og barna selv, å realisere rettighetene til alle barn overalt, og til å oppfylle bærekraftsmålenes visjon om en verden der ingen barn – hverken jenter eller gutter – etterlates uten en rimelig sjanse i livet.

Unicef har i den strategiske planen definert fem overordnede mål for sitt arbeid frem mot år 2030. Disse understøtter flere bærekraftsmål:

- Alle barn overlever og trives
- Alle barn lærer
- Alle barn er beskyttet mot vold og utnyttning
- Alle barn lever i et trygt og rent miljø
- Alle barn har en rimelig sjanse i livet

I tråd med konklusjonen i midtveisgjennomgangen av den strategiske planen for perioden 2014–2017, er det lagt vekt på mer tverrsektorielt arbeid. Prioriteringen av utdanning, helse, vann/sanitær, ernæring, inkludering og beskyttelse videreføres, men områdene sees i større grad i sammenheng. Klima- og miljøproblemer som negativt påvirker barns levekår får mer oppmerksomhet enn tidligere, og Unicef vil i større grad fokusere på ungdom. Likestilling og humanitært arbeid er tverrgående hensyn i den strategiske planen.

Norge har vært pådriver for at Unicef skal følge opp bestemmelsene i rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet (QCPR) i ny strategisk plan og resultatrammeverk, og vil fortsette å følge opp dette gjennom organisasjonens årlige rapportering. Det er særlig viktig å følge utviklingen i Unicefs samarbeid på tvers i FN-systemet.

Norske prioriteringer

Unicef vil fortsette å være en sentral partner i det humanitære arbeidet og i oppfølgingen av den norske utdanningssatsingen, med en særlig viktig rolle når det gjelder utdanning i krise og konflikt, kvalitet i utdanningen og jenters utdanning.

- Unicef skal arbeide for å sette barns rettigheter høyt på den internasjonale agendaen. Virksomheten må ivareta barns rettigheter i de fattigste og mest sårbare landene.
- Unicef skal fortsette å styrke innsatsen for spesielt sårbare grupper, som jenter og barn med nedsatt funksjonsevne.
- Unicefs arbeid skal ha en helhetlig tilnærming, med fokus på å hjelpe stater med å oppfylle sine forpliktelser gjennom forskjellige virkemidler.

- Unicef må fortsette det pågående arbeidet med å forbedre resultatrapporteringen, og rapportere på fremgang i tråd med organisasjonens plan og resultatrammeverk.
- Unicef må styrke samarbeidet med andre FN-organisasjoner.

Rapport 2016

I 2016 var Unicefs gjennomsnittlige måloppnåelse relatert til 2016-milepælene i den strategiske planen på 89 pst. Unicef leverte meslingvaksiner til 85,2 millioner barn, skolemateriell til 15,6 millioner barn, inkludert 3,2 millioner i Syria og formell og uformell grunnutdanning til 11,7 millioner barn i krise og konflikt. 12,3 millioner barn ble registrert ved fødsel gjennom Unicefs programmer. 4,4 millioner barn ble behandlet for alvorlig feilernæring og 3 millioner fikk psykososial støtte. 39,3 millioner mennesker fikk tilgang til rent drikkevann, og 25,4 millioner barn nøt godt av kontantstøtteordninger.

Likestilling er et tverrgående tema i organisasjonens strategiske plan. Implementeringen av Unicefs likestillingsstrategi var vellykket i 2016, med tiltak innen blant annet barneekteskap, ernæring/helse og kjønnsbasert vold. Det ble gjort fremskritt innen mødre helse, utdanning og i arbeidet for barn med nedsatt funksjonsevne. Unicef videreførte satsingen på forskning og statistikkinnsamling om barns og ungdoms levekår. Organisasjonen økte samarbeidet med privat sektor og fortsatte å påvirke markedet til beste for barn – for eksempel gjennom samarbeid med store aktører for å redusere prisene på vaksiner. Unicef har som mål å inkludere klimaendringstiltak som basis for alle landprogrammer innen 2020, og tok i 2016 viktige skritt mot dette målet.

Unicef responderte på 344 humanitære situasjoner i 108 land i 2016. Dette var en økning på 11 pst. fra året før, men det er fortsatt en utfordring å få tilgang til kriserammede befolkninger i deler av verden. Unicefs humanitære arbeid inkluderer blant annet ernæring, vaksiner, rehabilitering av infrastruktur innenfor vann og sanitær, skolemateriell, psykososiale tjenester og forebyggende innsats. Norges bidrag gjennom Unicef fokuserte på utdanning i krise og konflikt, og 37 pst. av Unicefs utdanningstematiske innsats var i humanitære situasjoner. *No Lost Generation-initiativet*, som har mobilisert ressurser til utdanning for flyktninger og lokale barn i Syria og naboland, er et eksempel på innsatsen for å styrke den integrerte tilnærmingen til humanitær bistand og

langsiktig utviklingsbistand. Resultatene av den humanitære bistanden er nærmere beskrevet under kap.163, *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*, post 70 *Nødhjelp og humanitær bistand*.

Tematisk fond – Utdanning: I 2016 var Unicefs måloppnåelse relatert til 2016-milepælene for utdanning i den strategiske planen 94 pst. Resultatene av Unicefs utdanningsinnsats er nærmere beskrevet under kap. 169, *Global helse og utdanning* post 73 *Utdanning* og kap.168, *Kvinner rettigheter og likestilling*.

Tematisk fond – Vann, sanitær og hygiene (WASH): Mer enn 10 millioner mennesker fikk tilgang til rent drikkevann gjennom Unicefs programmer i 2016. De sanitære forholdene ble forbedret for 10 millioner mennesker, og 1 654 helsecentre og 7 138 skoler ble utstyrt med WASH-fasiliteter. Hygieneprodukter for kvinner ble distribuert til mer enn en million jenter og kvinner i humanitære kriser. I 2016 var Unicefs måloppnåelse relatert til WASH-milepælene i den strategiske planen 87 pst.

Tematisk fond – Beskyttelse av barn: 22 land med høy utbredelse av barneekteskap utviklet i 2016 nasjonale planer mot barneekteskap. 7,5 millioner barn, utsatt for eller i risiko for barnearbeid, ble hjulpet gjennom Unicefs programmer. Kampanjen *#WeProtect*, som informerer om seksuell utnyttelse gjennom internettet, nådde 13 millioner mennesker globalt. Unicef støttet ofre for seksuell utnyttelse i åtte land, og ledet arbeidet med å etablere *Global Partnership to End Violence against Children*. I humanitære situasjoner fikk rundt 4 millioner kvinner og barn støtte mot kjønnsrelatert vold. 21 000 barn ble løslatt fra bevæpnede grupper, og 10 000 tilbakeført til sine familier. 33 000 enslige barn ble tatt vare på og 21 000 av disse gjenforent med sine familier. I 2016 var Unicefs mål relatert til milepælene for barns beskyttelse i den strategiske planen nådd.

Tematisk fond – Sosial inkludering: Antall land som rutinemessig overvåker barnefattigdom økte fra 48 i 2015 til 53 i 2016, og land med juridiske tjenester som støtter barn fra 113 til 118. Unicef lanserte sammen med partnere et strategidokument mot barnefattigdom, som sammen med en teknisk veiledning kan hjelpe land som ønsker å øke innsatsen på feltet. Unicef drev også utbredt opplæring av egne ansatte for å understøtte tiltaket. Arbeidet med å øke utbredelsen og effekten av programmer for blant annet kontantstøtteordninger ble videreført. I 2016 var Unicefs måloppnåelse relatert til 2016-milepælene for sosial inkludering i den strategiske planen 98 pst.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 480 mill. kroner, herav 410 mill. kroner som kjernestøtte og 70 mill. kroner som tematisk støtte i tråd med norske prioriteringer under ny strategisk plan. Tematisk støtte til utdanning over kap. 169 *Global helse og utdanning* kommer i tillegg.

Post 73 Verdens matvareprogram (WFP), kan overføres

Denne posten omfatter kjernestøtte til Verdens matvareprogram, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede bidrag til enkeltland dekkes over kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*.

Situasjonsbeskrivelse

FNs matvareprogram (WFP) er verdens største humanitære organisasjon. Mandatet til WFP er å gi matvarehjelp til flyktninger, internt fordrevne og vertsamfunn i akutte og langvarige humanitære kriser. WFP har også som mandat å støtte økonomisk og sosial utvikling, og fremme global matsikkerhet.

FNs generalsekretær utpekte i april 2017 amerikanske David M. Beasley som ny leder for WFP. Han overtar et «integrert veikart» for hvordan WFP skal oppnå organisasjonens strategiske mål i de neste fire årene. Veikartet, godkjent av WFPs styre i 2016, sammenholder WFPs overordnede strategiske plan, resultatrammeverk og strategiske planer for de enkelte land. Landstrategiene erstatter WFPs enkeltprosjekter og landprogrammer. Hensikten er å se helhetlig på innsatsen i hvert land, og svare på de utfordringene som følger av 2030-agendaen med bærekraftsmålene og Verdens humanitære toppmøte i 2016.

Norge legger vekt på at WFP er til stede i 82 land, der organisasjonen ivaretar humanitære behov for 82 millioner mennesker. Indirekte drar langt flere fordeler av hjelpen. WFP demonstrerer stadig at organisasjonen er effektiv og gir livreddende nødhjelp i krisesituasjoner. Samtidig bidrar WFP til at lokalsamfunn får kunnskap om matproduksjon og hvordan motstå naturkatastrofer og klimaendringer.

For å oppnå global matsikkerhet samarbeider WFP med vertslandene. Foruten akutt hjelp handler det om å forhindre langvarige humanitære kriser. En viktig satsing for WFP er skolematprogrammer i en rekke land. Ordningen har mange positive virkninger. Barn får mat, de lærer mer og foreldre sender både jenter og gutter på skolen.

WFP driver også målrettet innsats for at gravide og barn opp til to år får bedre ernæring.

I dialogen med WFP vektlegger Norge at mat skal anskaffes lokalt eller fra andre utviklingsland. Givere skal ikke binde sine bidrag til egen matproduksjon. Samtidig har Norge påvirket WFP til å ta i bruk innovative former for matassistanse, som kontanter og kuponger, når det er hensiktsmessig og markeder fungerer. Bruk av kontanter reduserer kostnader og ivaretar valgfrihet og verdighet for den som mottar støtte.

Mål

WFPs strategiske plan for perioden 2017–2021 har to overordnede mål:

- WFP skal støtte rammede land i innsatsen for å utrydde sult, dvs. at alle mennesker har nok mat og ingen lider av feilernæring.
- WFP skal gjennom partnerskap bidra til å gjennomføre de 17 bærekraftsmålene, og WFP har et spesielt ansvar for å bistå andre humanitære aktører med å koordinere logistikk og kommunikasjon.

WFP har en likestillingspolicy for perioden 2015–2020 og kjønnsdimensjonen er nedfelt i strategisk plan og resultatrammeverk. WFP driver systematisk bevisstgjøring av organisasjonens ansatte på alle nivåer, slik at jenter og kvinner faktisk får lik rett til mat og tilpasset ernæring. WFP følger opp FN's målsetting om å harmonisere med andre humanitære aktører i planlegging og rapportering om blant annet likestilling og involvering av mottakerne av matassistanse.

Norges samarbeid med WFP vil i 2018 fokusere på følgende tema:

- Nå sårbare grupper som trenger matassistanse og ernæringstiltak
- Gjennomføre WFPs likestillingsstrategi i hele organisasjonens virksomhet
- Økt bruk av kontanter
- Utvide og videreutvikle skolematordningen
- Forutsigbar finansiering

Rapport 2016

I 2016 mottok WFP 5,9 mrd. USD i frivillige bidrag. Om lag 8 pst. var kjernestøtte. Selv med flere øremerkede bidrag, er det langt fra nok til å finansiere matassistanse i de mange akutte og langvarige humanitære krisene. I 2016 ble 70 pst. av planlagte akutte behov dekket. Dermed er WFP ofte nødt til å kutte i matrasjoner og kontantutbetalinger, blant annet i Afghanistan.

Norges støtte til WFP i 2016 var til sammen 567 mill. kroner, hvorav 237 mill. kroner i kjerne- støtte. Norsk andel av WFPs samlede ressurser var om lag 3 pst., mens Norge er 10 største giver av kjernestøtte.

Bidragene til WFP gikk først og fremst til Irak, Jemen, Sør-Sudan, Syria og nabolandene. Bare i Syria er det 7 millioner uten sikker tilgang til mat. WFP responderte dessuten på akutte humanitære behov i Nord-Nigeria og Sahel, Somalia, Uganda, Afghanistan og Ukraina. Totalt fikk 52 millioner matassistanse fra WFP, dvs. 13 milliarder rasjoner til en snittkostnad på om lag 3 kroner. På grunn av flere komplekse og langvarige kriser samtidig dekker de rekordstore bidragene likevel kun 60 pst. av totale planlagte behov.

WFP har de siste årene tatt i bruk kontanter og kuponger i flere landsituasjoner, spesielt i nabolandene til Syria og i Jemen. 14 millioner mennesker fikk matassistanse i form av kontanter og kuponger i 2016. Det er 30 pst. flere enn i 2015 og tilsvarer 761 mill. USD av WFPs totale programutgifter på 5 370 mill. USD.

Barn er viktigste målgruppe for WFP og 24,7 millioner gutter og 25,4 millioner jenter fikk matassistanse i 2016. Når det gjelder akutt underernæring, iverksatte WFP målrettede tiltak overfor 4 millioner barn under 5 år og deres mødre i 31 land. Disse aktivitetene utgjorde 8 pst. av programutgiftene til WFP og dekket 20 pst. av planlagte behov. WFP utvidet også støtten til skolemat, i samarbeid med mottakerlandet. 14,9 millioner barn mottok skolemat i 2016.

Globalt samarbeider WFP med over 1 000 lokale, regionale og nasjonale landbruksorganisasjoner med over 1,5 millioner medlemmer. Det har ført til at WFP tilrettelegger for og kjøper inn lokalt der det er mulig. WFP er opptatt av hvordan programmet kan bidra til å bygge kapasitet og evne lokalt til å forebygge og håndtere kriser, oftere pga. klimaendringer. Underfinansiering og uforutsigbar ressurstilgang betyr at denne målsetningen ikke kan følges opp med nok ressurser.

WFP var tidlig ute med å omlegge virksomheten i tråd med bærekraftsmålene, med sikte på en verden uten sult innen 2030. Styret vedtok i 2016 revidert strategisk plan for 2017–2021, som forutsetter tett samarbeid mellom hovedkvarteret i Roma og myndighetene i berørte land. Arbeidet med landstrategiene startet i 2016 og fortsetter i 2017–2018.

WFP er en veldrevet organisasjon, som har kommet langt i å dokumentere resultater. WFP har gjennomført omfattende reformer av sine systemer for programstyring, finans- og personal-

forvaltning og operasjonelle verktøy. Løpende evalueringer underbygger at WFP er en effektiv og innovativ partner for matassistanse og målrettet ernæringstiltak. Alle evalueringsrapporter er tilgjengelig for offentligheten på nettsiden til WFP.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 290 mill. kroner for 2018, en økning på 13 mill. kroner fra 2017.

Post 74 FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)

Denne posten omfatter kjernestøtte til FNs Høykommissær for flyktninger, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede bidrag og tematisk innsats dekkes over kap. 163 *Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter*.

Situasjonsbeskrivelse

UNHCR er en av Norges viktigste samarbeidspartnere i håndteringen av migranter og flyktninger både globalt og i Europa. UNHCRs mandat etter Flyktningkonvensjonen av 1951 er å gi beskyttelse og assistanse til personer som er forfulgt og flykter på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en spesiell samfunnsgruppe, samt å finne varige løsninger på verdens flyktningproblemer. UNHCR har også situasjonsspesifikke mandat for beskyttelse og assistanse til internt fordrevne.

Antallet mennesker på flukt har økt kraftig de siste årene. I 2016 var om lag 65 millioner mennesker på flukt, hvorav om lag 22,5 millioner er flyktninger og de øvrige er fordrevne innenfor egne landegrenser. Dette gjør at UNHCRs arbeid og mandat fortsatt er svært viktig. Det innebærer også økt press på organisasjonens ressurser.

UNHCR har vedtatt en ny strategisk plan for 2017–2021. Planen viderefører UNHCRs sterke vektlegging av beskyttelsessiden av mandatet. Menneskerettigheter og likestilling vedvarer som overordnet prioritering. Planen vektlegger i større grad også langsiktige og bærekraftige løsninger, inkludert gjennom økt samarbeid med «nye partnere», dvs. utviklingsaktører som Verdensbanken, samt private aktører.

UNHCR har de siste årene gjennomgått omfattende reformer og har i dag et personelloppsett og en målstyring som skal sikre mer effektiv utnyttelse av midlene. UNHCRs behovsbaserte budsjetter er toårige og revideres og vedtas årlig, basert på analyser av behovene i felt. UNHCR har de siste

årene hatt et årlig budsjettbehov på drøyt 7 mrd. USD, hvorav drøyt halvparten blir finansiert. Av dette er i underkant av 90 pst. frivillige bidrag. En stadig større andel av bidraget er øremerket, og i 2016 var andelen nesten 90 pst. Tre givere bidrar med rundt 50 pst. av den totale finansieringen, hvorav USA gir rundt 38 pst. Høy grad av frivillige bidrag og øremerking samt avhengighet til en liten andel givere gjør UNHCRs finansielle situasjon sårbar, noe som krever stram prioritering av ressursene og fokus på kostnadseffektivitet.

UNHCR introduserte nylig et risikostyrings-system (ERM) og bruker *Three Lines of Defense-modellen*. FNs Office of Internal Oversight Services (OIOS) utfører internrevisjonen og rapporterer til høykommissæren. Internrevisjonsrapporter publiseres på OIOS sin nettside. Internt har UNHCR en granskingsenhet som samarbeider tett med OIOS. Basert på en ekstern gjennomgang i 2016 skal arbeidet med standardiserte granskninger integreres mer med OIOS. UNHCR har en bevissthet rundt risiko for økonomiske misligheter.

UNHCR er i dag en effektiv organisasjon, både som samarbeidspartner for Norge og som leverandør av beskyttelse og assistanse i felt. Det ble i 2014 foretatt en gjennomgang av UNHCR innenfor rammen av MOPAN (Multilateral Organizations Performance Assessment Network). I gjennomgangen kom UNHCR godt ut, selv om det ble reist spørsmål ved bruken av evalueringer og politikkutvikling samt enkelte andre forhold. UNHCR vil bli gjenstand for en ny MOPAN-gjennomgang i 2017–2018.

UNHCR leder arbeidet som skal føre til vedtak av en global plattform for flyktingerespons i 2018. Sentrale elementer er en helhetlig tilnærming til flyktinger, inkludert mellom humanitære aktører, utviklingsaktører og nasjonale myndigheter. Det legges stor vekt på å bidra til langsiktige løsninger. Den integrerte tilnærmingen prøves allerede ut i pilotland, særlig i Øst-Afrika og på Afrikas horn. Norge har engasjert seg i arbeidet med den globale flyktingeplattformen og er i løpende dialog med UNHCR om dette.

Utfordringene knyttet til å ta imot og håndtere en stor flyktingebefolkning er et sentralt tema i de store vertslandene. Det handler dels om kapasitet til å yte tjenester, men også politiske belastninger og sikkerhetsutfordringer. Landene har stort sett vært enige om nødvendigheten av en byrdedeling, og det arbeides for å forbedre samarbeidet med utviklingsaktørene for å avhjelpe ikke bare mennesker på flukt, men også vertssamfunnene.

Mål

Mål for Norges samarbeid med UNHCR i 2018:

- Fortsatt sterk vektlegging av beskyttelsesaspektet i UNHCRs arbeid og mandat, inkludert i organisasjonens arbeid for menneskerettigheter og likestilling.
- Støtte til UNHCRs arbeid med å finne bærekraftige løsninger for de store flyktningskrisene, inkludert gjennom arbeidet med en global flyktingeplattform.
- Opprettholde sterkt fokus på Syria-regionen, som er den største flyktningskrisen, og på Øst-Afrika og Afrikas Horn der det gjennomføres pilotering av ny helhetlig tilnærming til flyktingerespons.
- Støtte UNHCRs arbeid med å sikre beskyttelse for internt fordrevne.
- Bidra til ytterligere utvikling og styrking av UNHCR sin risikostyring og fortsatt bevissthet i forhold til minimering av risiko for økonomiske misligheter.

Rapport 2016

Antall fordrevne i verden steg i 2016 til et nytt rekordhøyt nivå. UNHCRs budsjett økte tilsvarende, til 7,5 mrd. USD, hvorav 4,4 mrd. USD ble finansiert. Av dette var 14 pst. ikke øremerket. UNHCR gav i 2016 assistanse til 12,9 millioner flyktinger, og 36,6 millioner internt fordrevne.

Syria er fortsatt den enkeltkonflikten som er årsak til det største antallet fordrevne. Konflikten i Sør-Sudan har forverret seg kraftig, og ført til et stort antall internt fordrevne, så vel som flyktinger, primært til Uganda, Etiopia og Sudan. I tillegg vedvarer faktorene som driver mennesker på flukt fra Afghanistan, Burundi, Nigeria, Somalia og Jemen. Antallet flyktinger til Europa har imidlertid avtatt, sammenliknet med 2015. UNHCR forblir likevel en sentral aktør i Europa, og spesielt på Balkan og i Hellas.

For UNHCR har de mange konfliktene og de nye fluktmønstrene medført store utfordringer budsjettmessig, operasjonelt og politisk. De største vertslandene for flyktinger i 2016 var Tyrkia, Pakistan, Libanon, Iran, Uganda, Etiopia, Jordan og Tyskland.

Syria, Colombia, Irak, Sudan og Jemen har de største antallene internt fordrevne. Noen land er kritiske til at UNHCR også prioriterer internt fordrevne, til tross for at disse gjerne ofte lever under verre vilkår enn flyktingene. Norge har i flere år argumentert for at UNHCR også skal prioritere internt fordrevne.

Økningen i antall fordrevne har lagt stort press på UNHCR spesielt, og det humanitære systemet generelt. UNHCR er fortsatt udiskutabelt den viktigste globale organisasjonen for beskyttelse av, og assistanse til flyktninger. I UNHCRs styrende organ har giverlandenes bekymring vært organisasjonens evne til å håndtere de mange akutte flyktningssituasjonene og samtidig bidra til varige løsninger på disse. Frem mot 2018 vil det være svært viktig at UNHCR også bevarer sin rolle gjennom inkludering av FNs medlemsland i en prosess rettet mot vedtak av en ny global flyktningplattform.

UNHCR økte kontantbasert støtte til nødlidende i 2016, med 106 pst. sammenliknet med 2015. Totalt 2,5 millioner nødlidende i 60 land mottok kontantbidrag fra UNCHR i 2016. UNHCR fortsatte arbeidet med økt samarbeid og integrering mellom FN-organisasjonene. På landnivå er de mest sentrale samarbeidspartnerne Unicef, Verdens matvareprogram, FNs høykommissær for menneskerettigheter og Den internasjonale organisasjonen for migrasjon.

Norge økte støtten til UNHCR i 2016 i lys av økte humanitære behov for flyktninger og internt fordrevne. Norges bidrag i 2016 var 828 mill. kroner, hvorav 350 mill. kroner ble gitt som kjerne støtte. Norge var den syvende største bidragsyteren totalt og fjerde største giver av kjernestøtte. De største øremerkede bidragene i 2016 gikk til flyktninger og internt fordrevne i og fra Syria/Irak.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 350 mill. kroner for 2018.

Post 75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)

Denne posten omfatter den norske kjernestøtten til UNRWA.

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for palestinske flyktninger, UNRWA, har som mandat å ivareta grunnleggende behov for de registrerte palestinske flyktninger i Syria, Libanon, Jordan, Gaza og Vestbredden. Mandatet er gitt av FNs generalforsamling.

UNRWA er en sentral bidragsyter til stabilitet i regionen og for å forbedre levekårene til palestinske flyktninger. Å bistå UNRWA er i tillegg en del av den norske Midtøsten-satsingen hvor hovedfokus er å bidra til en to-statsløsning og stabilitet i

regionen. Som en stor giver til UNRWA støtter Norge aktivt opp om det pågående reformarbeidet til organisasjonen for å sikre en mest mulig effektiv tjenesteleveranse.

UNRWA driver helsestasjoner og skoler. I tillegg har UNRWA sysselsettingstiltak og yter matvarehjelp og sosiale tjenester til særlig utsatte grupper. I deler av virkeområdet, som i Gaza hvor en stor andel av befolkningen er flyktninger, er UNRWAs rolle som tjenesteleverandør helt sentral. Organisasjonen har over 30 000 ansatte, de aller fleste palestinske flyktninger, og er en stor og viktig arbeidsgiver i regionen.

UNRWA opererer innenfor vanskelige rammebetingelser med uro og konflikt i flere av feltområdene. Den langvarige konflikten i Syria har ført til store utfordringer for de palestinske flytningene og til krevende arbeidsforhold for UNRWA. Mange palestinske flyktninger i Syria har på ny måttet søkt tilflukt internt i Syria og i nabolandene Libanon og Jordan.

Flyktningebefolkningen vokser, noe som innebærer en jevn vekst i etterspørselen etter UNRWAs tjenester. Den politiske, økonomiske og humanitære situasjonen i deler av mandatområdet er i tillegg svært vanskelig og fører til et stadig økende press på UNRWAs tjenester. Dette fører til at skoleklasser vokser, helsetilbud reduseres, videreutdanning av personell må innstilles og investeringer i bygninger og materiell settes på vent. UNRWA legger derfor stor vekt på å videreføre reformprosessen. Reformprosessen omfatter tiltak for å effektivisere programmene for helse og utdanning, bedre målretting av sosiale tjenester og sikre økt kvalitet i leveransen av disse tjenestene. Utdanningsreformen omfatter også en dreining mot mer yrkesrettet utdanning for å øke arbeidsmulighetene. Økt effektivitet i organisasjonen er et viktig tiltak for å opprettholde kvalitet og omfang på de tjenestene som palestinske flyktninger har krav på. UNRWAs lederskap er reformvillige og dette arbeidet er prioritert i UNRWAs strategi for 2016–2021. Denne strategien legger også vekt på økt partnerskap med vertsland og andre hjelpeorganisasjoner. Vertslandene bidrar til UNRWA ved å stille landområder til disposisjon for flyktningeleirer og med subsidiert eller gratis strøm, vann og kloakkanlegg.

Organisasjonen ledes av Generalkommisjonær Pierre Krahenbuhl. Norge er representert i UNRWAs styrende organ Advisory Commission, som møtes to ganger i året.

UNRWA mottar noe prosjektstøtte fra andre budsjettposter, herunder kap. 163 *Nødhjelp*,

humanitær bistand og menneskerettigheter, post 70
Nødhjelp og humanitær bistand og kap. 152
Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika.

Mål

UNRWAs hovedoppgave er å ivareta de palestinske flyktningenes grunnleggende behov.

Innenfor programområdene spesifiseres følgende strategiske mål:

- Et langt og sunt liv
- Ervervet kunnskap og ferdigheter
- En anstendig levestandard

Rapport 2016

UNRWAs kjernebudsjett for 2016 var på 668 mill. USD. Norge var tolvte største bidragsyter med 112,5 mill. kroner i kjernestøtte. I tillegg ga Norge 85 mill. kroner i humanitær bistand målrettet mot palestinske flyktninger rammet av konflikten i Syria.

Reformprosessen ble videreført i 2016. Organisasjonen har sørget for skolegang for en halv million elever, jevnt fordelt på begge kjønn. Et målrettet arbeid de siste årene har også bidratt til at UNRWA kan rapportere om bedre eksamensresultater og et redusert elevfravall.

UNRWAs vaksinasjonskampanje traff mer enn 99 pst. av alle barn under 18 måneder i Jordan, Libanon, på Vestbredden og Gaza. UNRWA drev 135 helseklinikker og hadde over 9 millioner konsultasjoner. En mer effektiv organisering av helsearbeidet har ført til opprettelse av familiehelseteam, og et elektronisk system for pasientjournaler som skal bidra til å bedre pasientflyten. I Libanon innførte UNRWA egenandel på sekundær-helsetjenester på mellom 5 og 15 pst. Dette skapte mye uro og protester blant de palestinske flyktningene, men har ført til nødvendige innsparinger. I Libanon, Jordan og på Vestbredden har UNRWA også innført kontantutbetalinger til de mest sårbare flyktningene i stedet for matvareutdeling. Disse reformene ble gjennomført som en del av UNRWAs strategi for 2016–2021.

I 2016 trådte UNRWAs nye likestillingsstrategi i kraft (2016–2021). Siden 2000 har UNRWA inkludert menneskerettighetsopplæring i sine skoler for å fremme ikkevold, fredelig konfliktløsning, menneskerettigheter, toleranse og godt medborgerskap.

1,4 millioner flyktninger, først og fremst i Syria og Palestina, mottok humanitær bistand fra UNRWA i løpet av året.

Budsjett 2018

I lys av et fortsatt sterkt behov for UNRWAs tjenester og organisasjonens betydning for stabilitet i regionen, foreslås Norges frivillige bidrag opprettholdt på et høyt nivå.

Det foreslås bevilget 125 mill. kroner for 2018.

Post 76 FN og globale utfordringer, kan overføres

Regjeringen ønsker et sterkt FN. Denne posten dekker støtte til reform av FN for å bidra til en mer effektiv, samordnet og resultatorientert organisasjon tilpasset nye globale utfordringer. I tillegg inkluderer posten bidrag til enkelte FN-organisasjoner, inkludert ILO og UNESCO, samt støtte til handelsrettet utviklingssamarbeid i regi av multilaterale aktører.

Regjeringen vil i 2018 øke støtten til FNs fredsbyggingsfond (PBF), FNs politiske avdeling (DPA) og FN-reform.

Det er liten tvil om at de multilaterale organisasjonene, og i særdeleshet FN, står overfor betydelige utfordringer i året som kommer. Samtidig har FN fått en ny generalsekretær som har lansert en rekke reforminitiativer for å styrke FNs evne til å forebygge og løse konflikter på tvers av pilarene og levere bedre resultater for folk i nød. Regjeringen ønsker derfor å øke støtten til FN og FN-reform i 2018, og med det avhjelpe presset og støtte opp under en positiv utvikling. Støtten til FN-reform rettes mot fred og sikkerhetsinnsatsen, utviklingsaktivitetene så vel som FN-sekretariatet.

Posten støtter videre innsats for å fremme FNs virke for en multilateral orden og styrke FNs evne til å forebygge og løse konflikter. Styrking av FNs arbeid innen fredsbygging, menneskerettigheter samt annen strategisk FN-innsats på områder Norge prioriterer, inngår i denne posten. Støtten går både til FN og til aktører som støtter opp om reformarbeidet i FN.

Bevilgningen er også et virkemiddel til å fremme FNs oppfølging av 2030-agendaen og bærekraftsmålene.

Flere enheter i FN-systemet støttes også over denne posten, som FNs politiske avdeling (DPA), FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (DOCO) og FNs kontor mot narkotika og kriminalitet (UNODC). Informasjon i Norge om FN og folkeopplysning om FNs virksomhet gis også støtte over denne posten. I tillegg kan det gis støtte til FN-toppmøter om utviklingsspørsmål.

Situasjonsbeskrivelse

FN i sårbare situasjoner, konfliktforebygging og fredsbygging: FN har et unikt mandat for å ivareta internasjonal fred og sikkerhet, og et omfattende apparat på landnivå for å bidra til stabilisering og bygge bærekraftig fred. Regjeringen mener FN har en særlig viktig rolle å spille i regioner i sårbare situasjoner. Norge bidrar til at FN videreutvikler instrumentene for konfliktforebygging, inkluderende prosesser og fredsbygging. Dette skjer gjennom bedre koordinering internt i FN, samt tettere samarbeid med og støtte fra eksterne aktører.

Norge har bidratt til viktige reformer for å styrke og modernisere FN, men mange deler av FN må kontinuerlig videreutvikles og effektiviseres. FNs generalsekretær Guterres tiltrådte 1. januar 2017. Han lanserte raskt en rekke organisatoriske endringer i sekretariatet og har utviklet en klar reformagenda, med hovedmål om å sette FN bedre i stand til å forebygge konflikt. Regjeringens finansielle støtte til Generalsekretærens reformagenda bevilges over denne posten. For regjeringen er det viktig å utnytte både formelle og uformelle arenaer for å være pådriver for reform. FN70 prosjektet bidro til å etablere en tverrregional gruppe med en samstemt reformagenda. Regjeringen vil jobbe for at gruppen fortsatt kan være en kraft for reform av FN og til støtte for generalsekretær Guterres.

Norge støtter også aktører knyttet opp til FN som, ofte i tett samarbeid med FN-sekretariatet, produserer ideer og lanserer forslag og anbefalinger til FN-reform, samt skaper arenaer og legger til rette for politisk mobilisering rundt FN-reform. I påvente av en større reform av Sikkerhetsrådet støtter regjeringen også aktører som jobber for å sikre åpenhet og effektive arbeidsmetoder i FNs Sikkerhetsråd.

FNs fredsbyggingskommisjon (PBC) er et mellomstatlig organ som på ulike måter skal støtte fredsinnsetning i konfliktpregede stater, særlig i overgangsfaser. Kommisjonen er en plattform for å samle ulike aktører for å diskutere mulige løsninger i et land; generere støtte og ressurser til fredsbyggingsprosesser; samt å gi råd og foreslå integrerte strategier for fredsbygging, og sørge for vedvarende oppmerksomhet i en post-gjenoppbyggingsfase for å hindre tilbakefall til konflikt. Norge ble i 2017 medlem av kommisjonen for en toårsperiode. Sammen med Indonesia vil vi i 2017 ha et særlig koordineringsansvar for finansiering for fredsbygging.

FNs fredsbyggingsfond (PBF) vurderes som et sentralt verktøy for FNs arbeid for helhetlig

fredsbygging i sårbare situasjoner. Fondet har gjennomgående fått positiv omtale i uavhengige evalueringer. Til tross for dette er PBF kritisk underfinansiert. PBF finansieres utelukkende av frivillige bidrag. Selv etter en større giverkonferanse under UNGA 71, har fondet kun om lag 50 pst. av midlene de anslår å trenge for å kunne levere i forhold til mandatet.

FNs politiske avdeling (DPA) finansieres i utgangspunktet over FNs regulære budsjett. På grunn av den stramme budsjettsituasjonen i FN, dekkes om lag 40 pst. av DPAs arbeid for å forebygge og håndtere kriser gjennom frivillige bidrag. DPA anmodet i 2016 om 27,4 mill. USD og fikk for første gang fullfinansiert appellen sin. Samtidig som de frivillige bidragene til DPA øker, er det små utsikter til mer forutsigbar og økt finansiering over det regulære budsjettet. Regjeringen ønsker å styrke FNs evne til å løse og håndtere konflikter, og norsk, frivillig støtte til FNs arbeid for fred og forsoning dekkes over denne posten.

Gjennom DPA og UNDPs fellesprogram for konfliktforebygging utplasseres såkalte «fred- og utviklingsrådgivere» i en rekke land, for å styrke FNs evne til konfliktanalyse og legge til rette for forebyggende tiltak. Fellesprogrammet vurderes i uavhengige evalueringer som meget viktig for å styrke landteamenes kapasitet innen konfliktforebygging, samt for å bidra til bedre koordinering blant FN-enhetene på bakken.

Reform i FNs utviklingssystem: Den nye rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet (QCPR) krever at enheter i FNs utviklingssystem følger opp 2030-agendaen på en samstemt og integrert måte i programlandene, jf. innledende kapittelomtale. Den nye reformagendaen krever derfor en videreutvikling av FNs evne til å «levere som én», også i land som formelt ikke har bedt FN organisere seg etter denne modellen. Det stilles nye krav til felles analyse, planlegging og innsats på tvers av de tre dimensjonene ved bærekraftig utvikling (økonomisk, sosialt og miljømessig) og på tvers av sektorer. Også vektleggingen av at FN i sårbare landsituasjoner skal samarbeide på tvers av FNs pilarer stiller nye krav. FNs stedlige koordinator har en avgjørende rolle for å sikre at medlemslandenes forventninger blir imøtekommet, men kontorene mangler vanligvis kapasitet og kompetanse til å lede an i arbeidet. For å bidra til å bote på disse utfordringene støtter Norge fondet *Delivering Together Facility*, etablert av FNs utviklingsgruppe (UNDG) og administreres av FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (DOCO). Det strategiske målet er styrket

nasjonal politikk og kapasitet til å følge opp 2030-agendaen. Fondet erstatter UN Coordination Fund og Human Rights Mainstreaming Fund som Norge tidligere har støttet.

Globale sikkerhetsutfordringer: FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC) har som oppgave å bistå medlemslandene i bekjempelsen av narkotika, alle former for grenseoverskridende organisert kriminalitet og terrorisme. Dette inkluderer smugling, sjørøveri, fiskerikriminalitet, IKT-kriminalitet, menneskehandel, hvitvasking og ulike former for miljøkriminalitet. Mandat og arbeidsinnsats er basert på FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet og de tre tilhørende protokollene mot menneskehandel, smugling av migranter og skytevåpen, FN-konvensjonen mot korrupsjon, tre FN-konvensjoner for kontroll med narkotiske stoffer samt det fremvoksende internasjonale regelverket mot terrorisme.

Organisert kriminalitet i utviklingsland undergraver sikkerhet og utvikling, skaper sårbare stater og finansierer terror- og andre ikke-statlige væpnede grupper. Særlig smugling av narkotika, mennesker, våpen og ulike naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier og virker destabiliserende. Utfordringene øker i alle deler av verden, men er særlig alvorlig i deler av Afrika, Midtøsten, Latin-Amerika og Asia.

Organisert kriminalitet, korrupsjon og voldelig ekstremisme omtales ofte som eksterne drivere av sårbarhet. Kriminelle nettverk bruker svak justissektor, skjøre politiske prosesser, eksisterende konflikter eller korrupsjon til sin fordel. Radikale grupperinger og kriminelle nettverk opererer ofte i et selvforsterkende samspill. Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorismen, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom* skisserer 40 konkrete tiltak mot globale sikkerhetsutfordringer, herunder organisert kriminalitet. UNODCs spissede kapasitetsbygging er sentral i gjennomføringen av meldingen.

UNODC er en ung FN-organisasjon som har vokst betydelig siden 2000, hovedsakelig gjennom øremerkede frivillige bidrag. Pliktige bidrag fra FNs regulære budsjett og ikke-øremerkede frivillige bidrag har ligget fast og utgjør om lag 10 pst. av organisasjonens samlede budsjett.

FNs organisasjon for økonomi, vitenskap og kultur (UNESCO): Over denne posten støttes UNESCOs arbeid med ytringsfrihet og frie medier samt den mellomstatlige havkommisjonen (Intergovernmental Oceanographic Commission – IOC).

Støtten til arbeidet for frie og pluralistiske medier og retten til meningsfrihet og ytringsfrihet for alle kanaliseres gjennom UNESCOs medieprogram International Programme for Development of Communication (IPDC). Norge er medlem av IPDCs Council (styre) som er det viktigste mellomstatlige organ for ytringsfrihet i organisasjonen. UNESCO og IPDC-programmet arbeider også med bærekraftsmål nr. 16 for å fremme vel fungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner på alle nivå. En viktig del av dette er å sikre allmenn tilgang til informasjon og beskytte grunnleggende friheter. Norge vil også i 2017 støtte UNESCOs ytringsfrihetsarbeid.

Oppfølging av bærekraftsmål nr. 14 («havmålet») vil, i nært samarbeid med andre aktører på havområdet, bli en hovedoppgave for IOC i tiden fremover. Dette bærekraftsmålet vektlegger bevaring og bruk av hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling, noe som er helt i tråd med norske prioriteringer. På havfeltet er IOC helt sentral når det gjelder observasjon, datadeling, forvaltning, varslings-systemer, koordinering av forskning og kompetansebygging.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO): ILO ble etablert i 1919 og er FNs særorganisasjon for arbeidslivsspørsmål, kjennetegnet ved sin karakteristiske trepartsstruktur. ILOs normative oppgave er utvikling og håndheving av standarder som sikrer anstendig arbeid. Det er vanlig å fremheve ILOs åtte kjernekonvensjoner, som ofte deles inn i fire kategorier av universelle og grunnleggende rettigheter: Forbud mot barnearbeid; forbud mot tvangsarbeid; forbud mot diskriminering; organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger. I perioden juni 2014-juni 2017 har Norge sittet i styret i ILO, i tråd med rotasjonsordningen mellom de nordiske landene. Fra juni 2017 har Finland overtatt denne plassen.

Den økonomiske krisen har i mange land ført med seg økt arbeidsledighet. Unge rammes hardt. Mangel på jobber er en kilde til fattigdom og migrasjon, og kan bidra til konflikt. ILOs agenda for jobbskaping er basert på et internasjonalt arbeidsmarked som legger til rette for anstendig arbeid og bærekraftig næringsliv. Denne tilnærmingen har fått økende gjennomslag i internasjonalt økonomisk samarbeid de siste årene, deriblant i G20 sammenheng.

Det er viktig for Norge å bidra til at ILO og andre internasjonale organisasjoner fremmer en inkluderende bærekraftig vekst basert på økt sysselsetting og anstendig arbeid, i tråd med FNs bærekraftsmål 8.

Boks 11.9 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): ILO

MOPANs gjennomgang av ILO i perioden 2015–2016 konkluderer med at organisasjonen er av høy relevans for globale arbeidsmarkedsutfordringer, inkludert økt ungdomsledighet og økt arbeidsmigrasjon. I tillegg til det normative arbeidet, har ILO utviklet sin kapasitet til å øve innflytelse på internasjonal politikk. Arbeidet med reform for å styrke resultatorienteringen (effektivitet og langsiktige virkninger) har resultert i betydelige forbedringer, men med fortsatt rom for ytterligere forbedringer. Dette gjelder særlig behov for mer dokumentasjon, som kan gi grunnlag for bedre vurderinger av utviklings-effektivitet. ILO kan også gjøre mer for å utnytte sine fortrinn, deriblant trepartssamarbeid og sosial dialog. Sammenlignet med forrige undersøkelse i 2006, fremstår organisasjonen som langt mer integrert i FNs utviklingssystem, der ILOs kjerneområder er en viktig del av FNs arbeid i mange land slik det kommer frem i FNs nasjonale planer for utviklingssamarbeid (UNDAF).

Arbeidet med MOPAN-undersøkelsen har vært tett fulgt av ILOs styre og ILOs hovedkontor. Slik det fremkommer i undersøkelsen, har

ILO lagt godt til rette for gjennomføringen. Inntrykket er at ILO har vurdert dette som en viktig anledning til å dokumentere de positive endringene som organisasjonen har gjennomført siden forrige undersøkelse og siden reformarbeidet til sittende Generaldirektør startet i 2012.

I forbindelse med det 329 styremøtet i mars 2017, tok sentrale MOPAN-land (Nederland, Canada, Storbritannia, Norge og Sverige) i samarbeid med Vestgruppen initiativ til en dialog med ILOs ledelse om hvordan resultatrammeverket og resultatstyringen kan forbedres. Dagens rammeverk fokuserer i stor grad på resultater i form av bidrag til nasjonale rammeverk, som ratifisering av konvensjoner, utvikling av nye lover, utvikling av retningslinjer, regler m.m. Det er lite egnet til å dokumentere hvordan ILOs innsats faktisk bidrar til et bedre arbeidsmarked, med høy sysselsetting, bærekraftige bedrifter og anstendige arbeidsplasser. ILOs ledelse har gitt tydelig tilbakemelding på at de ønsker dette initiativet velkomment. Norge vil fortsette å være aktive i denne dialogen.

ILO driver et omfattende utviklingssamarbeid for å hjelpe medlemsland til å slutte seg til og gjennomføre standardsettende konvensjoner og anbefalinger. Det er sterk etterspørsel etter ILOs tjenester. ILO legger vekt på at deres landprogrammer for anstendig arbeid skal utgjøre en integrert del av FNs utviklingsarbeid og bidra til koordinert FN-innsats på landnivå. ILO spiller også en viktig rolle i innsatsen for jobbskaping og sysselsetting i områder rammet av krise og konflikt.

ILO har utviklet en ny strategisk plan for perioden 2018–2021, og følger nå den samme program-syklusen som andre FN-organisasjoner. Det legges opp til norsk støtte til gjennomføring av denne i form av en ny flerårig programsamarbeidsavtale. ILO mottar også norsk støtte gjennom tilleggsavtaler om særskilte geografiske og tematiske satsinger som finansieres over andre poster.

Handelsrettet utviklingssamarbeid: Handel bidrar til økte inntekter og er et nødvendig, men ikke tilstrekkelig virkemiddel for å bekjempe fattigdom og legge grunnlag for økt velstand. Økonomisk integrasjon gjennom handel og bedre kon-

kurransekraft må stå sentralt i strategier for utvikling og for å oppnå bærekraftsmålene.

De minst utviklede landene stenges som oftest ikke ute fra markedene på grunn av tollbarrierer, men fordi de ikke klarer å tilfredsstille kravene til mattrygghet, standarder, kvalitet og leveringssikkerhet. Derfor er handelsrettet utviklingssamarbeid særlig viktig for å bistå de fattigste landene i arbeidet for økt eksport. Både innenfor handelspolitikken og i utviklingssamarbeidet er det naturlig å konsentrere norsk innsats om de landene som trenger det mest, og som i minst grad er i stand til å håndtere sine fattigdomsutfordringer. Et viktig hensyn er også at kvinners økonomiske stilling styrkes gjennom økt deltakelse i handel. Tilskudd over denne posten benyttes til å bygge opp utviklingslands kompetanse og kapasitet til å delta i internasjonal handel og handelsforhandlinger. Regjeringen vil styrke samarbeidet med Verdensbanken om rådgivning overfor utviklingsland som ønsker å bruke handel som et virkemiddel for å skape økonomisk vekst.

Mål

Målet med posten er å bidra til et effektivt, relevant, samordnet og resultatorientert FN gjennom å:

- Ivareta internasjonal fred og sikkerhet, samt forebygge og fredelig bilegge voldelig konflikt
- Følge opp 2030-agendaen, herunder gjennom å levere som én på landnivå
- Bistå utviklingsland i å bekjempe organisert kriminalitet
- Fremme jobbskaping og økt sysselsetting samt beskyttelse og fremme av arbeidstakerrettigheter og et anstendig arbeidsliv
- Bidra til informasjon og debatt om FN og FNs arbeid, hovedsakelig i Norge

Posten benyttes også til å bidra til at utviklingslandene er integrert i det internasjonale handelssystemet og dermed utnytter fordelene av å delta i internasjonal handel.

Rapport 2016

FN i sårbare situasjoner, konfliktforebygging og fredsbygging: Gjennom FN 70-prosjektet presenterte Norge, sammen med Colombia, Etiopia, Ghana, Indonesia, Jordan, Mexico og New Zealand, en omfattende liste med anbefalinger for reform av FN til påtroppende generalsekretær i november 2016, samt tilbød støtte til hans reformarbeid. Gruppen av land fortsetter å være en viktig plattform for videre dialog med Generalsekretæren om de ulike reforminitiativene.

I 2016 har norsk støtte til FNs arbeid for fredsbygging og konfliktforebygging i stor grad blitt videreført, i tråd med norsk politikk og resolusjonene om bærekraftig fred, jf. omtale innledningsvis på dette kapittelet. Dette inkluderer blant annet støtten til FNs fredsbyggingsfond (PBF), UNDP/DPA Joint Programme for Conflict Prevention, og støtten til FNs politiske avdeling (DPA) for å forebygge og finne politiske løsninger på konflikter.

Fredsbyggingsfondet bidro i 2016 blant annet til at Den afrikanske Union kunne sende menneskerettighetsobservatører til Burundi, kvinner i Liberia fikk styrket tilgang til å delta i konfliktløsning relatert til naturressursforvaltning, ofre for konflikten i Colombia fikk støtte i tråd med fredsavtalen og kapasiteten til Sierra Leones Menneskerettighetskommisjon ble økt som følge av Fredsbyggingsfondets støtte. I 2016 passerte Fredsbyggingsfondet målet om 15 pst. av ressursene øremerket kvinner og likestilling med god

margin. Norsk støtte til Fredsbyggingsfondet var i 2016 på 18 mill. kroner, ned fra 30 mill. kroner foregående år. På en giverkonferanse i september 2016 forpliktet Norge seg for 115 mill. kroner for perioden 2017 – 2019.

Norsk støtte til DPA/UNDPs fellesprogram for konfliktforebygging bidro blant annet til at FN kunne utplassere såkalte «fred- og utviklingsrådgivere» i om lag 40 land, for å styrke FNs evne til konfliktanalyse og muliggjøre forebyggende tiltak. Rådgiveren i Niger bidro i 2016 til kritisk støtte til FNs spesialutsending for Vest-Afrika, FNs landteam, og stedlig koordinator, i deres arbeid for å styrke sentrale institusjoner i et land i en meget ustabil region. Den norske støtten var 5 mill. kroner i 2016.

DPA har publisert en egen rapport om resultater oppnådd i 2016 med de frivillige bidragene. Disse gikk blant annet til å etablere en ny operasjon i Colombia for å overvåke og verifisere sentrale deler av fredsavtalen mellom FARC og regjeringen, legge til rette for fredsprosessen på Kypros og om Syria, bidra til å redusere spenning og støtte opp under en fredelig overføring av makten i Gambia og støtte til å øke andel kvinner i det somaliske parlamentet fra 14 til 24 pst.

Regjeringens støtte til FN-reform via aktører tett knyttet til FN har bidratt til å videreutvikle reformagendaen og til å mobilisere støtte blant FNs medlemsland for FN reform. Støtte ble gitt til NUPI, Centre for International Cooperation, International Peace Institute of Conflict Prevention and Peace. CPPF fortsatte å bistå FN-sekretariatet med verktøy for forebygging og løsning av konflikt.

Norsk støtte til tiltak for et mer åpent og effektivt Sikkerhetsråd via Security Council Report har bidratt til informasjon og åpenhet om viktige deler av Rådets arbeid overfor et økende antall stater og aktører.

Se omtale under post 70 *FNs utviklingsprogram* på dette kapittelet vedrørende støtte til Oslo Governance Centre i 2016.

Reform i FNs utviklingssystem: Norge har støttet *Delivering Results Together Fund* i perioden 2013–2016. Dette er en global finansieringsmekanisme som støtter FNs landteams felles arbeid med å fremme internasjonale normer (inkludert menneskerettigheter) og standarder i land der «levere som én» tilnærmingen er tatt i bruk, hovedsakelig gjennom integrert policyarbeid. Fondet er innovativt i den forstand at det har bidratt til læring om integrerte tilnærminger som vil være nyttige i oppfølgingen av 2030-agendaen. Siden fondet nærmer seg avslutning, inneholder

rapporten en samlet rapportering for fondets levetid. Fondet har bidratt med finansering av til sammen 45 integrerte policy initiativ i 12 land, som til sammen involverer 20 ulike FN-organisasjoner. Initiativene har i stigende grad støttet opp om landenes oppfølging av bærekraftsmålene, med målene for henholdsvis helse, likestilling, økonomisk utvikling og fred og rettferdighet på topp. Arbeidet har i stor grad vært konsentrert om forbedring av det nasjonale datagrunnlaget og analyser, med påfølgende bidrag til utvikling av nasjonal politikk og lovgivning i tråd internasjonale normer og standarder. Alle aktuelle landteam rapporter om at støtten fra fondet har bidratt til å styrke samarbeid og integrerte tilnærminger innenfor FNs rammeverk for utvikling (UNDAF). FNs felles tilnærming har også bidratt til økt interesse for slike tilnærminger hos myndighetene. Den norske støtten var 5 mill. kroner i 2016.

Globale sikkerhetsutfordringer: FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC) sitt arbeid er organisert i tre hovedsøyler: Forskning og analyse, normativt arbeid og feltbasert teknisk samarbeid.

Globaliseringen, også i den kriminelle verden, har gjort at det er sterke interesser knyttet til både UNODCs analyser og utviklingen av nye normer, fordi kriminalitet som utvikler seg et sted kan ramme land langt unna. Alle land må derfor delta i forpliktende samarbeid for å sikre at kriminelle ikke kan søke tilflukt i det svakeste leddet i kjeden. Arbeidet med normene er tett knyttet til UNODCs kapasitetsbygging, det vil si å bistå land i å tiltre konvensjoner/normer og å gjennomføre dem. Konvensjonene utgjør også referanserammen for regionale innsatser.

Norges støtte til UNODC i 2016 gikk til organisasjonens arbeid mot organisert kriminalitet i Vest-Afrika, Øst-Afrika, Sahel og Nord-Afrika og tematiske innsatser mot terror, IKT-kriminalitet, naturressurs/miljøkriminalitet, samt til styrket havnekontroll i utvalgte land.

FNs organisasjon for økonomi, vitenskap og kultur (UNESCO): Midlene for 2016 ble blant annet brukt til oppfølging av FNs handlingsplan for sikkerhet for journalister og spørsmålet om straffefrihet. UNESCO oppfordrer alle land til å rapportere om overgrep mot og drap på journalister. Antall land som rapporterer til UNESCO om etterforskning av slike saker økte i 2016, men fremdeles blir svært få saker oppklart.

UNESCO støttet også sikkerhetsopplæring av journalister samt opplæring for dommere i mange land.

IPDC støttet også en rekke lokale organisasjoner i det globale Sør som arbeider for å fremme mediemangfold, uavhengige medier, journalistsikkerhet, lovreformer og kapasitetsbygging for journalister og medieledere. Den norske støtten til den mellomstatlige havkommisjonen IOC var avgjørende for IOCs arbeid for å få gjennomslag for bærekraftsmål 14 om hav i tillegg til at hav ble et viktig tema i flere andre bærekraftsmål. Norge leder kommisjonen i 2017–2018.

Den internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO): I tråd med programsamarbeidsavtalen for perioden 2016–2017 ble ILO tildelt 15 mill. kroner under posten i 2016. Støtten ble kanalisert til ILOs mekanisme for ikke-øremerkede tilleggsmidler; *Regular Budgetary Supplementary Account*. Ikke-øremerkede midler er viktig for organisasjonens fleksibilitet og evne til å agere raskt der hvor ILOs mandat og ekspertise er særlig relevant. I 2016 har denne støtten blant annet bidratt til at syriske flyktninger har fått økt tilgang til formelt arbeid på anstendige vilkår, i samarbeid med arbeidslivets parter og relevante myndigheter i Syrias nærområder. ILO-ledelsens prioriteringer er avgjørende for hvordan denne mekanismen benyttes. Slik støtter det ikke-øremerkede bidraget opp under generaldirektørens reformagenda, noe som også er høyt prioritert i Norges samarbeid med ILO.

Handelsrettet utviklingssamarbeid: Ifølge WTOs siste statistikk (2015) falt de minst utviklede landenes andel av verdens vareeksport til under 1 pst. for første gang siden 2007. Denne negative utviklingen skyldes først og fremst prisen på olje og enkelte andre råvarer.

Det er en rekke forhold som innvirker på utviklingslandenes handel, men det er sannsynlig at handelsrettet bistand bidrar positivt som én av mange faktorer. Det er videre sannsynlig at opplæring i WTOs regelverk, juridisk rådgivning og reisestøtte bidrar til at utviklingslandenes representanter kan gjøre seg sterkere gjeldende i internasjonale handelsforhandlinger enn de ellers ville hatt mulighet til.

Andelen kvinner som deltar i WTOs opplæringsaktiviteter har i de senere år ligget mellom 40 og 45 pst. Dette gjennomsnittet inneholder imidlertid store regionale variasjoner med lavest kvinnekvalitet fra Midtøsten.

WTOs avtale om handelsfasilitering legger til rette for enklere og raskere handel. Avtalen vil føre til mer åpenhet, mindre byråkrati og mindre korrupsjon. Avtalen har en bistandskomponent slik at utviklingsland og særlig de minst utviklede landene får nødvendig tid og økonomisk støtte til å etterleve forpliktelsene i avtalen. Mange av de

minst utviklede landene har allerede ratifisert avtalen og er i gang med gjennomføringen.

For å øke eksporten av landbruksprodukter fra fattige land bidrar Norge til prosjekter for bedre veterinære og plantesanitære standarder, slik at kravene til mattrygghet kan oppfylles.

Enhanced Integrated Framework, eller partnerskapet for handelsbistand til minst utviklede land (MUL), arbeider utelukkende for å øke de fattigste landenes handel. Derfor er dette partnerskapet høyt prioritert fra norsk side. Tilskuddet i 2016 var 23 mill. kroner.

Over denne budsjettposten bidro Norge i 2016 med totalt 61 mill. kroner til handelsrettet utviklingssamarbeid mot 89 mill. kroner i 2015.

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO): Det vises til omtale under post 81, *Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk* på dette kapitlet, når det gjelder budsjettet for 2018.

Organisasjonen startet i 2016 et arbeid for å tilpasse egne strategiske mål til bærekraftsmålene. Disse ble vedtatt på FAOs generalkonferanse i 2017. FAOs arbeid er relevant for svært mange av bærekraftsmålene, og i revideringen har FAO hentet inn mange formuleringer direkte fra 2030-agendaen. Fagseksjoner ble slått sammen og frigjorte lederstillinger innlemmet i en nyetablert ledergruppe. Denne skal sørge for at FAOs leveranser er tydeligere knyttet til de strategiske målene og til bærekraftsmålene.

FAO la fram en klimastrategi som vektlegger både klimatilpassning og utslippsreduksjon som tverrgående prioriteter i arbeidet. Strategiens tre delmål er:

- Bedret integrering av matsikkerhet, landbruk, skog og fiskeri i internasjonale klimaprosesser,
- Bedret kapasitet hos medlemsland basert på FAOs faglige kunnskap og ekspertise
- Bedret koordinering av og kunnskap om FAOs klimaarbeid. FAO oppnådde også å bli akkreditert Det grønne klimafondet.

Også i arbeidet med å integrere kjønnsdimensjonen i all innsats ligger FAO godt an i forhold til etablerte målsettinger.

Avtalen om havnestatskontroll for å eliminere ulovlig, urapportert og uregulert fiske trådte i kraft. FAOs råd vedtok innsats mot antimikrobiell resistens og fikk dette arbeidet inn på arbeidsprogrammet og i regulært budsjett. FNs organisasjon for ernæring og landbruk, Verdens matvareprogram og Det internasjonale fondet for landbruksutvikling utarbeidet i 2016 et felles dokument som skal legge grunnlaget for bedret samarbeid disse tre organisasjonene imellom.

FAO har toårige budsjett- og rapporteringsperioder. Den framlagte rapporten for 2016 viser i store trekk at FAO er på god vei til å gjennomføre hele det vedtatte arbeidsprogrammet.

FAO mottok 198 mill. kroner i 2016. Av dette ble 7,6 mill. kroner bevilget på post 76 *FN og globale utfordringer* på dette kapitlet.

Boks 11.10 FAOs arbeid med genetiske ressurser. Evalueringsrapport, april 2016:

FAOs uavhengige evalueringskontor evaluerte organisasjonens arbeid med plante-, dyre-, skog-, og vanngenetiske ressurser i perioden 2007–2015. Evalueringen konkluderte med at FAOs normative arbeid var både unikt og godt. Kommisjonen for genetiske ressurser for mat og landbruk er det eneste globale forumet for å diskutere og forhandle om forhold av spesifikk relevans for genetiske ressurser for mat og landbruk. Arbeidet var best på det globale området.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 308,3 mill. kroner. Dette er en økning på 32 pst., eller 75 mill. kroner i forhold til 2017. Økningen prioriteres inn mot FNs fredsbyggingsfond, FNs politiske kontor, FN-reform mv. Herav foreslås det 29,8 mill. kroner til FN-sambandet og 2,2 mill. kroner til Unicef-komiteen i Norge.

Post 77 FNs aidsprogram (UNAIDS), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

UNAIDS er FN-systemets, inkludert Verdensbanken, fellesprogram for å bekjempe hiv og aids. UNAIDS ble opprettet i 1994 og er et partnerskap som består av et sekretariat i Genève og 10 FN-organisasjoner samt Verdensbanken. De 12 institusjonene samarbeider innenfor rammen av et unikt felles budsjett og resultatrammeverk, og noe som anses som en foregangsmodell for FN-reform og koordinert fellesinnsats.

Norge har siden opprettelsen støttet aktivt opp om UNAIDS som hovedorganet for normutvikling og overvåking av aidsepidemien, og samordning av den globale hiv-innsatsen. UNAIDS mobiliserer til økt lederskap og finansiering i berørte land, og

arbeider for å sikre at disse landene utnytter tilgjengelige ressurser mer strategisk.

En nylig uavhengig evaluering av samarbeidet mellom UNAIDS og Det globale fondet for aids, tuberkulose og malaria, bekrefter at de komplementerer hverandre og er gjensidig avhengig av hverandres innsats.

UNAIDS har lyktes med å mobilisere medlemsland og FN-familien rundt en mer progressiv, kunnskaps- og menneskerettighetsbasert tilnærming. En viktig faktor er at UNAIDS har kunnet tilnærme seg og samhandle med sivilsamfunnsorganisasjoner globalt og på landnivå. UNAIDS sin globale aids-strategi (2016–2021) anses som et offensivt dokument sett med norske øyne.

UNAIDS har vært særlig viktig i arbeidet for å styrke menneskerettighetene, særlig for utsatte grupper som menn som har sex med menn, mennesker som injiserer narkotika, personer som selger sex og fengselsinnsatte. De har også hatt et sterkt fokus på sårbarheten til unge jenter, viktigheten av seksualundervisning og å integrere hiv i den bredere rammen av seksuell og reproduktiv helse.

Norge satt i UNAIDS sitt styre i 2016 og 2017 i en periode preget av alvorlige finansielle utfordringer og hvor det ble nødvendig å enes om en optimal måte å justere UNAIDS sin operative modell til et lavere og mer usikkert budsjett. Dette skjedde samtidig som den politiske erklæringen fra FNs høynivåmøte i generalforsamlingen i New York om hiv og aids i juni 2016 viste til at selv med imponerende resultater de siste femten årene, så må det globale hiv-arbeidet intensiveres for å kunne se slutten på hiv som epidemi innen 2030.

Dette vil kreve økte investeringer og mer strategisk og effektiv bruk av tilgjengelige ressurser, også av nasjonale myndigheter i de hardest rammede landene. I følge UNAIDS kan en videreføring av innsatsen på nåværende nivå innebære gjenoppblomstring av epidemien.

Sentral kontrollenhet i Utenriksdepartementet har hatt møter med UNAIDS (februar 2017) for å drøfte nulltoleransopolitikk, internrevisjon og gransking, hvor målet er å styrke kompetanse og kapasitet til å forebygge, avdekke, rapportere om og håndtere økonomiske misligheter.

I 2016 ble det bevilget 130 mill. kroner i kjerne støtte til UNAIDS.

Boks 11.11 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): UNAIDS

MOPANs gjennomgang av UNAIDS i perioden 2015–2016 ga en positiv vurdering som ble publisert i 2017. Blant de 12 organisasjonene som ble vurdert i 2015/2016-syklusen, pekte UNAIDS seg ut med gode vurderinger på oppnådde resultater. Det er betydelig fremgang siden 2012-vurderingen. Prestasjonsevenen kan forbedres ytterligere, men UNAIDS tilfredsstillende de fleste kravene MOPAN setter til en effektiv multilateral organisasjon. Blant UNAIDS sine styrker nevnes bidrag til endring, særlig i forhold til stigmatisering, diskriminering, menneskerettigheter, og innsamling og bruk av strategisk informasjon om epidemien. Når det gjelder forbedringsområder nevnes særlig systemisk bruk av og læring fra evalueringer, noe organisasjonen jobber med å rette opp. Fra norsk side er dette gjenkjennbare funn.

Mål

UNAIDS sin globale strategi har tre strategiske milepæler (innen 2020):

- Forebygging: Færre enn 500 000 nye hivsmittetilfeller årlig.
- Behandling, omsorg og støtte: Færre enn 500 000 aidsrelaterte dødsfall årlig.
- Menneskerettigheter og likestilling mellom kvinner og menn: En verden fri for hivrelatert diskriminering.

Norges mål for arbeidet i UNAIDS vil fortsatt være å legge vekt på at UNAIDS skal ha et menneskerettighets- og likestillingsperspektiv i sitt arbeid, og støtte prioriteringen av forebyggende arbeid og arbeid for lovgivning som sikrer rettigheter til kvinner og jenter og til utsatte grupper. Norge vil også støtte UNAIDS sitt arbeid med å fremme integrering av hiv-relaterte tjenester med andre helse- og sosiale tjenester, og bidra til styrking av både forebygging og behandling i landenes helsesystemer. Norge har vært en tydelig stemme på å sikre koblinger og synergier mellom hiv-arbeid og utdanning.

Rapport 2016

UNAIDS resultatrapport har blitt betydelig forbedret fra forrige rapportering. På tross av en vanskelig finansiell situasjon, 25 pst. kutt i 2016, har UNAIDS levert i tråd med den globale aidsstrategien for 2016–2021.

Forebygging: Færre enn 500 000 nye hivsmittetilfeller årlig

1,8 millioner mennesker ble smittet av hiv i 2016, en reduksjon på 16 pst fra 2010. Forebygging av mor barn smitte er et av områdene som har gitt best resultater. Siden 2010 har antallet barn som smittes av hiv blitt redusert med 48 pst.

Men store utfordringer gjenstår. Mellom 2011 og 2016 økte nysmitte blant mennesker som injiserer narkotika med over 30 pst. på globalt nivå og nysmitte blant menn som har sex med menn økte med 12 pst.

Hivforebyggingen må intensiveres dersom vi skal kunne se slutten på hiv som epidemi. UNAIDS lanserte derfor en global koalisjon for forebygging i 2016. UNAIDS har videre støttet land i å identifisere en optimal kombinasjon av forebyggingstiltak (atferd, biomedisinsk, strukturell) for å nå de som er mest utsatt for hivsmitte. De støttet også tiltak som bidrar til at unge mennesker får tilgang til helhetlig seksualundervisning og ungdomsvennlige helsetjenester.

Behandling, omsorg og støtte: Færre enn 500 000 aidsrelaterte dødsfall årlig

Ved utgangen av 2016 hadde 19,5 millioner hivsmittede, 54 pst. av voksne og 43 pst. av barn, tilgang til hiv-medisiner, en økning fra 17,1 millioner i 2015. Den massive utrulling av ARV (hivmedisiner) støttet av koordinerte aktiviteter på tvers av UNAIDS, har redusert antallet mennesker som dør av aidsrelaterte årsaker fra 1,9 millioner i 2005 til 1 million i 2016.

Færre menn, 40 pst., enn kvinner, 52 pst., har tilgang på hivbehandling. Unge kvinner i Afrika er spesielt sårbare for hiv. Færre tester seg, færre har tilgang på behandling og av de som får behandling er det flere som avbryter den livslange behandlingen. I Afrika sør for Sahara er hiv den vanligste dødsårsaken blant ungdom i alderen 10–19 år.

Hivtesting forblir en utfordring. I 2016 visste ikke 30 pst. av de som er hivsmittet om sin egen status. Et viktig bidrag blir WHO's nye retningslinjer for selvtesting. Disse ble lansert i 2016 og skal

rulles ut i 2017. UNAIDS felles program har også hatt fokus på innovative testingsstrategier for å nå flest mulig. I 2016 resulterte ILOs arbeidsplassprogram for hivtesting i at 1,2 millioner arbeidere, familier og medlemmer av lokalsamfunnet testet seg.

Menneskerettigheter og likestilling mellom kvinner og menn: En verden fri for hivrelatert diskriminering

Stigma og diskriminering står fortsatt i veien for en effektiv hivrespons. UNAIDS har arbeidet aktivt for å sikre at kvinners og jenters behov ivaretas i de nasjonale hiv responsene og har videre jobbet med å avskaffe lover, politikk og diskriminerende praksis som hindrer innreise, opphold og bosetting for hivsmittede. Det er likevel fortsatt 35 land som har reiserestriksjoner og 73 land som kriminaliserer sex med personer av samme kjønn og i 13 av disse kan dette straffes med døden.

Bærekraftig finansiering

For å kunne se slutten på hiv som epidemi, anslås det at finansieringen må øke med 30 pst. i lav og middel-inntektsland, fra 19,1 mrd. USD til 26,2 mrd. USD i 2020. UNAIDS har derfor jobbet aktivt for at land skal kunne øke sine investeringer med fokus på bærekraft. 57 pst. av alle ressurser til hiv i lav- og middel-inntektsland kommer nå fra nasjonale investeringer.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 130 mill. kroner.

Post 78 Pliktige bidrag FN-organisasjoner mv., kan overføres

Posten omfatter ODA-andelen av *kontingenter* til FN-organisasjoner og andre multilaterale organisasjoner.

I henhold til vedtak i OECDs utviklingskomité (DAC) kan en bestemt andel av de enkelte lands bidrag til de enkelte organisasjonenes virksomhet registreres som offentlig utviklingshjelp (ODA). For FNs regulære budsjett er ODA-andelen 18 pst., for FNs fredsbevarende operasjoner 7 pst., for Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) 60 pst., for FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO) 100 pst., for FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) 51 pst., for Verdens Helseorganisasjon (WHO) 76 pst. Videre dekker posten ODA-godkjent andel på 74 pst. av pliktig bidrag til Organisasjonen for sikkerhet og

samarbeid i Europa (OSSE), 40 pst. av pliktig bidrag til Europarådet, 100 pst. av pliktig bidrag til Den internasjonale organisasjon for migrasjon (IOM), 33 pst. av pliktig bidrag til Det internasjonale atomenergibyrå (IAEA) samt bidraget til IAEAs Technical Cooperation Fund, som i sin helhet er ODA-godkjent.

Den øvrige delen av disse tilskuddene er bevilget på kap. 116, *Deltaking i internasjonale organisasjoner* post 70 *Tilskudd til internasjonale organisasjoner*.

Bevilgningen dekker også ODA-godkjent andel av kontingenten til organisasjoner forvaltet av andre departementer, herunder FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO), Den internasjonale teleunionen (ITU), Verdens postunion (UPU), Verdensorganisasjonen for åndsverkrett (WIPO) og Verdensunionen for bevaring av naturens mangfold (IUCN).

I mål og rapportomtalen nedenfor er bare UNIDO nevnt ettersom de andre organisasjonene er omtalt på andre budsjettposter.

FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO)

Situasjonsbeskrivelse

Inkluderende og bærekraftig næringsutvikling er nødvendig for å oppnå mange av bærekraftsmålene. UNIDO har et særlig ansvar for å bidra til bærekraftsmål 9 om infrastruktur, industrialisering og innovasjon. Det er gjennom industrialisering de aller fleste land har fått til bred produktivtetsvekst og en kraftig reduksjon av fattigdom.

Mål

- Bekjempe fattigdom gjennom inkluderende og bærekraftig industriell vekst.

Rapport 2016

UNIDO arbeider innen tre kjerneområder: fattigdomsreduksjon gjennom satsing på produktive næringer, oppbygging av handelskapasitet, samt energi-, miljø- og klimatiltak.

UNIDO fylte femti år i 2016. Marshalløyene og Kiribati har nylig meldt seg inn i UNIDO, mens Danmark, Hellas og Slovakia har meldt seg ut. Gjennom våre frivillige bidrag og prosjektfinansiering har Norge vært blant UNIDOs største bidragsytere de senere årene.

UNIDOs strategi for likestilling og kvinners rettigheter skal sikre integrering av kjønnspektivet. Det er innført obligatorisk likestillings-sjekk av alle prosjekter før de kan godkjennes.

UNDIO har en rekke samarbeidsavtaler med privat næringsliv.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 235 mill. kroner for 2018. Økningen på 13 mill. kroner fra 2017 har sammenheng med blant annet økte bidrag til FN og OSSE.

Midlene på posten foreslås fordelt som følger:

- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til FN 36,0 mill. kroner
- Bistandsandel av FNs fredsbevarende operasjoner 32,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til ILO 18,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til UNIDO 9,9 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til FAO 18,4 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til WHO 26,5 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til IAEA 16,5 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til OSSE 32,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til Europarådet 25,0 mill. kroner
- Bistandsandel av Norges regulære bidrag til IOM 4,0 mill. kroner
- Bistandsandel – refusjon av regulære bidrag som forvaltes av andre departementer til UNESCO, WIPO, ITU, UPU og IUCN – i alt 16,7 mill. kroner.

Post 79 Ekspert, juniorekspert og FNs fredskorps, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Finansiering av norske eksperter, juniorekspert, fredskorpsdeltakere og praktikanter er et viktig bidrag til utviklingsarbeidet i FN og andre internasjonale organisasjoner.

Juniorekspert er yngre fagfolk som finansieres av Norge, men ansettes av den enkelte FN-organisasjon. Siden Norge inngikk de første juniorekspertavtalene i 1961, er over 1 000 juniorekspertstillinger stilt til disposisjon for en rekke internasjonale organisasjoner. I 2017 finansierer Norge 45 juniorekspertstillinger i 21 ulike organisasjoner i 20 ulike land. Disse arbeider innen områder som likestilling, miljø, klima, helse, utdanning, menneskerettigheter, flyktninger, globale sikkerhetsutfordringer og humanitært arbeid.

Programmet bidrar til å kvalifisere nordmenn for videre karriere, og mange juniorekspert har

fått tilbud om stillinger etter fullført kontrakt. På sikt vil ordningen bidra til å få flere nordmenn inn i høyere stillinger i FN-systemet. Andre bruker sin internasjonale kompetanse i norsk offentlig sektor eller frivillige organisasjoner etter avsluttet kontrakt. For å lette overgangen til høyere stillinger i FN-systemet finansierer Norge i 2017 fire SARC-stillinger⁶ i UNDP. Disse stillingene er på nivået over juniorekspertstillingene og gir solid innsikt i samordning av FNs aktiviteter på landnivå. Finansiering av andre stillinger på dette nivået er igangsatt, og disse vil arbeide tematisk med bærekraftsmålene.

Norge får jevnlig forespørslers om å finansiere norske eksperter i ulike internasjonale organisasjoner. Dette gjøres i begrenset grad og kun når formålet er i overensstemmelse med norske prioriteringer. Støtte til FNs fredskorps, United Nations Volunteers (UNV), er de siste årene utvidet noe og omfatter nå også ordning med ungdomsdelegater.

Ordningen med stipend til praktikanter i internasjonale organisasjoner gir flere yngre nordmenn internasjonal praksis som er fordelaktig ved søknad på stillinger senere.

Mål

Bevilgningen finansierer:

- Norske junioreksperter i FN og internasjonale organisasjoner samt stiftelser som samarbeider med FN. Ordningen begrenses oppad til tre år med mulighet for ytterligere ett års samfinansiering
- Finansiere/sekondere eksperter til internasjonale organisasjoner oppad begrenset til to år
- Nordmenn i FNs fredskorps (UNV)
- Stipend til ulønnede praktikanter i FNs organisasjoner og organisasjoner som FN samarbeider med
- Pensjonsutgifter/forsikringer, språkopplæring og utreiseforbereende kurs for norske junioreksperter
- Fasilitering av møtepunkter mellom norske arbeidstakere og FN gjennom eksempelvis foredrag, kurs og karrieremesser som kan øke interessen for arbeid i internasjonale organisasjoner
- At nordmenn kan utgjøre en viktig rekrutteringsbase for ansettelse i internasjonale organisasjoner

Rapport 2016

Ultimo 2016 finansierte Norge 53 junioreksperter, herav 38 kvinner og 15 menn. Geografisk fordeling av stillingene var 30 ved organisasjonenes hovedkontorer (New York, Geneve, Wien, Roma, Washington og Nairobi), 18 i Afrika, 5 i Asia og 1 i Latin-Amerika. Norge finansierte i tillegg fem SARC-stillinger. Videre tjenestegjorde 10 nordmenn i FNs fredskorps. Det ble i tillegg tildelt stipend til 75 norske hospitanter i FNs organisasjoner. Om lag 500 nordmenn jobbet i internasjonale organisasjoner i 2016, hvorav om lag 300 i FN, inkludert norskfinansierte. I tillegg kommer nordmenn som tjenestegjør i forskjellige beredskapsstyrker og militære styrker.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 44 mill. kroner for 2018, en økning på 5 mill. kroner fra 2017.

Post 81 Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Et sentralt bærekraftsmål for FN er å få slutt på sult, oppnå matsikkerhet og forbedret ernæring, samt å stimulere til et bærekraftig landbruk. Selv om matproduksjonen i verden øker, går mer enn 60 millioner barn sultne på skolen hver dag. Under- og feilernæring resulterer i delvis ikke-reverserbare skader for barns fysiske og mentale utvikling, med store konsekvenser for deres voksne liv både når det gjelder tilgang til utdanning, helse og mulighet for arbeid.

Gitt skadene veksthemning (*stunting*) har på barn under fem år, vil regjeringen lansere et ernæringsprogram som komplimenterer Norges innsats innen helse og utdanning

Klimaendringene, som økte temperaturer, endringer i nedbørsmønstre og ekstremvær, har målbare effekter på landbruksproduksjonen og kan underminere målet om global matsikkerhet. Økning av plante- og dyresykdommer truer produktiviteten i landbruket. For å møte etterspørselen fra en stadig økende befolkning og utfordringene knyttet til konsekvensene av klimaendringene, er det nødvendig å utvikle mer produktiv, robust og bærekraftig landbruksproduksjon. Det er behov for økt kunnskap for å forstå og for å kunne ta informerte beslutninger om nasjonal og global matsikkerhet.

Norge har i lang tid arbeidet tett med Konsortiet for internasjonal landbruksforskning (CGIAR)

⁶ Special Assistant to Resident Coordinator

som med sin representasjon i alle verdensdeler og sine 15 forskningsinstitutter er en meget sentral kunnskapsleverandør. CGIAR-instituttene har felles forskningsprogram, ser på hele produksjonssystemer og har en helhetlig og tverrfaglig tilnærming til landbruksutvikling.

I tillegg støtter Norge et prosjekt drevet av Global stiftelse for avlingsmangfold (GCDT), kalt Matplanters ville slektninger, *Crop Wild Relatives*, hvor man har begynt å samle inn og bevare frø fra ville slektninger av dagens 20 viktigste matplanter, identifisere egenskaper av betydning for klimatilpassing og dyrke frem nye, tilpasningsdyktige varianter av plantene. Disse nye variantene vil bli gjort tilgjengelige for bønder blant annet gjennom aktivitetene til sentrene under CGIAR. Prosjektet er planlagt for 10 år og er nå i sin siste fase (2017–2020).

Norge vil også støtte en informasjonskampanje, *Food forever*, i regi av GCDT for å få ut informasjon om hvor viktig det er å ta vare på genressursene for å sikre matsikkerhet for fremtiden.

Fra 2018 vil norsk bistand til matsikkerhet og ernæring via FNs organisasjon for ernæring og landbruk, FAO, dekkes over denne posten. Tidligere har FAO-støtten blitt dekket over dette kapitlets post 76 *FN og globale utfordringer*.

Mål

- Redusert sult og fattigdom på landsbygda i utviklingsland, med fokus på kvinner, småbrukere og småskalafiskere
- Styrket matsikkerhet i utviklingsland – særlig i afrikanske partnerland
- Bærekraftig, klimatilpasset landbruk og naturressursforvaltning, inkludert sikring av verdens strategisk viktige samlinger av plante-genetiske ressurser for mat og landbruk
- Redusert underernæring blant barn under fem år
- Bedret matsikkerhet og ernæring gjennom støtte til FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

Rapport 2016

Konsortiet for internasjonal landbruksforskning (CGIAR)

Gjennom sitt engasjement med flere tusen forskere og samarbeid med nasjonale og regionale partnere innen forskning fra privat næringsliv og frivillige organisasjoner, har CGIAR økt omfanget av både vitenskapelig og utviklingsmessig kompetanse. Et eksempel er det CGIAR-ledede arbeidet

med global ernæring, *HarvestPlus*. Underernæring forårsaker barnedødelighet, stunting og blindhet hos barn og utgjør helserisiko for både mødre og spedbarn under fødselen. HarvestPlus forbedrer ernæring og folkehelse ved å utvikle og fremme næringsrik produksjon. Arbeidet har fokus på å avle mikronæringsstoffer tilbake inn i de tradisjonelle stivelsesholdige matprodukter (ris, mais, kassava, poteter, søt poteter, hvete, bønner etc.) som ofte er hoveddelen av dietten til de fattige i utviklingsland. CGIAR Potetsenteret CIP og HarvestPlus-teamet har lyktes med å få lokalbefolkningen i 14 afrikanske land sør for Sahara, til å ta i bruk den oransje vitaminrike søtpoteten. Denne er nå fast på menyen i disse 14 landene i Afrika og bidrar til å redde synet og forbedre ernæringen av hundretusenvis av barn og styrke matsikkerheten for hele familien. For dette arbeidet fikk CIP og HarvestPlus the World Food Prize i 2016.

Plantesykdommer rammer produsenter i Afrika mye hardere enn i land hvor man har et offentlig apparat som hjelper produsenter med å finne løsninger på oppståtte problemer. I mange land i Afrika er CGIAR det eneste internasjonale forskningsmiljø som bistår landets egne ressursvake forskningsmiljøer. I januar 2016 ble skadedyret «Army Worm» oppdaget for første gang i Nigeria. I løpet av 2016 spredte det seg til hele det sørlige Afrika. «Army worm» angriper over 80 forskjellige vekster inkludert mais, ris og bomull. Man regner med at Afrika vil tape opp til 3 mrd. USD per år på angrep på mais alene. CGIAR har tatt en sentral rolle i arbeidet med å bekjempe denne trusselen. CGIAR skal utvikle og distribuere forbedrede, tørke-tolerante, sykdomsresistente hybrider tilpasset Afrika som også er motstandsdyktige mot «Army worm». Dette er mulig på mellomlang sikt på fem til seks år, mens andre effektive integrerte alternativer for skadedyrsbeskyttelse er utviklet for å tas i bruk raskere, som for eksempel bruk av biologiske plantevernmidler og mekaniske verktøy.

Forvaltningen av CGIAR er delegert Norad. Samlet norsk støtte var 65 mill. kroner i 2016.

Global stiftelse for avlingsmangfold (GCDT)

Norge har gitt støtte til Crop Wild Relatives (CWR) siden 2011.

Fra 2014 begynte prosjektet med innsamlinger av genmaterialet. Innsamlingsavtaler er inngått med 24 land, og samleaktivitet er nå i gang i 20 land. Ved utgangen av 2016 har 14 land sendt 1512 samlinger av CWR-frø som skal sikres blant annet

i frøbanken på Svalbard. Dette tilsvarer 33 pst. av det som skal samles inn frem til 2018.

I 2016 fortsatte prosjektet å støtte de nasjonale programmene for å gjøre informasjon mer tilgjengelig. Det er gitt kapasitetsbygging om blant annet vurdering av status og hull i genbank-informasjonssystemer, rådgivning om hvordan prioriteringsbehov kan løses, støtte til oppgradering av informasjonssystemets infrastruktur, og praktisk opplæring gjennom workshops.

Prosjektet har vist verdien av CWR i vekster som er mer tilpasset tørkeforholdene. I fase 3 av prosjektet skal man utvikle og implementere strategier for hvordan dette mangfoldet mest effektivt kan gjøres tilgjengelig for oppdrettere og bønder.

Forvaltningen av prosjektet «Matplanters ville slektninger» er delegert Norad. Samlet norsk støtte i 2016 var på 40 mill. kroner.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 235 mill. kroner for 2018.

Post 82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Kvinnens rettigheter er under stort og økende press i mange land. I større grad enn før må vi arbeide for å bevare og konsolidere det som er oppnådd. Samtidig jobber vi for å nå lenger på de punktene hvor det er mulig. Vi trenger et FN som leverer sterkt, strategisk og samlet for kvinners rettigheter og likestilling. Vi vet det er nødvendig for kvinners og jenters liv og velferd, men det handler også om hele samfunns og nasjoners fremtid. Kvinner så vel som menn må utrustes og gis anledning til å bidra om vi skal lykkes med inkluderende vekst og bærekraftig utvikling, om vi skal kunne bygge stabile og fredelige samfunn som er motstandsdyktige i møte med krise og konflikt.

FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling – UN Women – har både et normativt, et koordinerende og et operasjonelt mandat overfor resten av FN-systemet og FNs medlemsland. UN Women tilbyr støtte til medlemslandenes gjennomføring av internasjonale forpliktelser for kvinners rettigheter og likestilling. Organisasjonen har en pådriverrolle for FN-systemets samlede innsats for likestilling, herunder oppfølging av relevante bærekraftsmål og –delmål. UN Women koordinerer og leder utvikling og formidling av kunnskap innen likestilling på globalt og

nasjonalt nivå, og er sekretariat for FNs Kvinnekommisjon som er FNs mellomstatlige organ for gjennomføring av handlingsplanen fra Beijing om kvinners rettigheter. Det er stort samsvar mellom UN Womens prioriteringer og norsk politikk, og UN Women er en viktig partner for Norge.

Mål

Målene i UN Womens strategiske plan (2014–2017):

- Styrke kvinners lederskap og deltakelse
- Bedre kvinners økonomiske deltakelse og innflytelse
- Bekjempe vold mot kvinner og jenter
- Styrke kvinners lederskap og deltakelse innenfor området fred og sikkerhet, samt innenfor humanitær respons
- Styrking av likestilling i nasjonale planer og budsjetter
- Bidra til at de mellomstatlige prosessene i FN-systemet om normer og standarder for kvinners rettigheter blir mer omfattende, dynamiske og forpliktende

UN Women har ansvar for å koordinere FNs oppfølging av kvinner, fred og sikkerhetsagendaen. En egen avdeling fører an i dette arbeidet og Norge har en pådriverrolle for UN Womens innsats for kvinner, fred og sikkerhet. Vi samarbeider med UN Women om kvinners innflytelse i en rekke fredsprosesser, deriblant Colombia og Syria. UN Women blir også en stadig tydeligere aktør på kjønnsperspektivet og kvinners deltakelse i forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme. Likeledes jobber de for at FNs og nasjonale myndigheters humanitærinnsats har et kjønnsperspektiv, at kvinner er med og at sivilt samfunn og nasjonale likestillingsmyndigheter er i stand til å spille en rolle i dialogen om humanitærresponsen.

Midtveisgjennomgangen av gjeldende strategiske plan viser høy relevans og god måloppnåelse. UN Women kan vise til viktige resultater, spesielt i det normative arbeidet både globalt og på landnivå, men også innen kunnskaps- og påvirkningsarbeid. UN Women får ros for gode systemer for gjennomføring, rapportering og revisjon. De jobber godt med nasjonale myndigheter og i tråd med nasjonale myndigheters politiske prioriteringer. De scorer noe lavere på prosjektdesign, resultatoppfølging og administrative prosesser. På disse områdene har UN Women imidlertid tatt viktige grep. De har innført nettbasert resultatrapportering, som skal gi fortløpende oppdatert

innsyn i budsjettsituasjon og fremdrift for de enkelte program.

UN Women går bort fra småprogram og organiserer nå arbeidet i tolv flaggskipssatsinger. Flaggskipene skal lette kommunikasjonen om mål og resultater. De tolv større programmene skal også bidra til mobilisering av mer fleksible midler. Flaggskipssatsingen rulles ut raskere enn forventet. Modellen er blitt godt mottatt og gir organisasjonen tydeligere mål og retning for innsatsen.

Norge har tatt til orde for mer uavhengighet for UN Womens evalueringskontor. Egne budsjettlinjer for evaluering og internrevisjon er nå etablert. UN Women og FNs store fond og program harmoniserer arbeidet med resultatbaserte budsjett, og samarbeider om langtidspaner som styringsverktøy for organisasjonenes arbeid.

Ny strategisk plan og nytt integrert budsjett for hhv. fire og to år skal etter planen vedtas høsten 2017. Planskissene reflekterer erfaringer og analyser fra gjeldende planperiode så vel som bredere utviklingstrekk i FN-systemet som helhet.

Norge har vært pådriver for at UN Women skal følge opp bestemmelsene i rammeresolusjonen for FNs operasjonelle virksomhet (QCPR) i ny strategisk plan og resultatrammeverk, og vil fortsette å følge opp dette gjennom organisasjonens årlige rapportering. Det er særlig viktig å følge utviklingen i UN Womens samarbeid på tvers i FN-systemet

UN Women har fått en fremtredende rolle under ny generalsekretær i FN, som ett av to fond og programmer som er representert i generalsekretærens nye ledergruppe som møtes ukentlig. Dette gir organisasjonen økt innflytelse og er uttrykk for ny giv for kvinners rettigheter og likestilling i FN.

Rapport 2016

Ved årsskiftet gikk UN Women inn i det siste året av gjeldende strategiske planperiode (2014–2017). UN Women ligger godt an mht. resultatoppgjør hva gjelder de seks målområdene på globalt nivå.

UN Women kan vise til viktige resultater i 2016, spesielt i det normative arbeidet. Organisasjonen har lyktes med å påvirke sentrale globale prosesser, blant annet i det videre arbeidet mot gjennomføring av bærekraftsmålene og i Kvinnekommisjonens arbeid. Samtidig har UN Women bidratt til lovendringer, politikktutvikling og økte budsjetter for bedret likestilling på landnivå. 72 lover er vedtatt eller endret for å styrke kvinners rettigheter i til sammen 61 land, noe som påvirker 1,6 milliarder kvinner i 2016.

UN Womens humanitære innsats har fortsatt å øke i 2016. Aktiviteter er iverksatt i en rekke land for å forebygge og bekjempe voldelig ekstremisme. Organisasjonen spiller en viktig rolle i mange freds- og forsoningsprosesser. UN Women har bl.a. støttet kvinneorganisasjoners innspill til den colombianske fredsprosessen og vært instrumentelle i å legge til rette for kvinners deltakelse i Syria-prosessen.

80 pst. av UN Womens virksomhet skal gjennomføres gjennom 12 flaggskip/ hovedsatsinger. Målet er forenkling av administrative prosedyrer og rapportering, bidra til økt og mer fleksibel finansiering og fokusert innsats. Så langt er utrulingen gått raskere enn forventet og flaggskipene er gjennomgående blitt godt mottatt.

UN Women blir mer effektive på landnivå og reformene de har arbeidet med de siste årene begynner å gi resultater. UN Women bruker fremdeles mest ressurser i Afrika sør for Sahara og med vekt på MUL-land, noe som stemmer godt overens med norske posisjoner om at de skal prioritere de fattigste og ta utgangspunkt i prinsippet om at ingen skal etterlates.

Koordinering av FNs arbeid med likestilling er en viktig del av UN Womens mandat, og de ligger an til å nå sine målsetninger både på ledelse og koordinering i planperioden. Rammeverket for integrering av likestillingsdimensjonen i FN er et sentralt virkemiddel for å styrke FN-organisasjonenes likestillingsarbeid og holde dem ansvarlige for resultater. 90 pst. av FN-organisasjonene rapporterer nå på rammeverket. UN Women fortsetter å styrke egen kapasitet og interne systemer for resultatbasert styring.

UN Women gjør et godt arbeid for å synliggjøre arbeidet gjennom ulike kanaler, tradisjonell mediedekning og sosiale medier som Snapchat, Facebook og Twitter. De har også bidratt til en global standard for likestilling i media, for å styrke kvinners representasjon i nyhetsredaksjoner og i nyhetsinnhold. De arbeider bredt med partnerskap, både private aktører og sivilt samfunn og er gode når det gjelder teknologi og innovative løsninger.

UN Women ligger under det opprinnelige ambisiøse målet om et årlig budsjett på om lag 500 mill. USD, på tross av at de har gjort en stor innsats for å øke ressursinngangen og har et etter hvert imponerende stort antall givere. Norge støtter UN Women i arbeidet med å øke både tildelinger over regulære midler og mobilisere ressurser fra ulike typer givere, samtidig som vi oppfordrer UN Women til å planlegge for alternative ressurs-scenarier.

UN Women arbeider systematisk for å følge opp de overgripende prosessene og reformene i FN-systemet.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 85 mill. kroner, en økning på 10 mill. kroner fra 2017.

Post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Verdens helseorganisasjon (WHO) er FNs særorganisasjon for helse. WHO er en normativ aktør og i en særstilling når det gjelder å uttrykke helsepolitiske utsagn basert på helsefaglige vurderinger som er etisk og vitenskapelig baserte. WHO er forpliktet til å bidra til å nå de nye bærekraftsmålene og retten til helse for alle.

WHOs arbeid kan deles i to hovedområder:

- Normativt, i egenskap av organisasjonens helsefaglige rolle sette globale normer og standarder og støtte medlemslandene i utformingen av nasjonal helsepolitikk.
- Utviklingsrettet, å yte faglig støtte til utviklingsland for å gjøre landene i stand til å iverksette WHOs anbefalinger og standarder, inkludert å styrke helsesystemene og å utvikle og gjennomføre helhetlige nasjonale helseplaner og standarder. WHO har en viktig koordinerende og operativ rolle i forbindelse med utbrudd av smittsomme sykdommer og når det gjelder helseaspektene i humanitære kriser generelt.

WHOs medlemsland valgte i mai 2017 Etiopias tidligere helseminister og utenriksminister Tedros Adhanom Ghebreyesus som ny generaldirektør for de neste fire årene. Han tiltrådte 1. juli.

For at WHO skal kunne opprettholde og styrke sin normative og operative rolle har organisasjonen siden 2010 gjennomgått en omfattende reformprosess. Målet er å gjøre WHO bedre i stand til å svare på fremtidige utfordringer som et mangfoldig aktørbilde, med blant annet økte koblinger mellom helse og andre samfunnsområder, utviklingen i sykdomsbyrden, innovasjon og det å ta i bruk ny teknologi, helsepersonellkrisen, utbrudd av epidemier, klimatrusselen, sårbare stater og den generelle makroøkonomiske krisen.

Tidligere generaldirektør Margaret Chans reformagenda de siste seks årene hadde mål om å bidra til en sterkere fokusering på WHOs kjerneoppgaver, styrket resultatbasert budsjettering og styring, og klargjøring av roller og ansvar mellom

de tre organisasjonsnivåene (hovedkvarteret i Genève, regionkontorene og landnivå). I 2014 ble evalueringsfunksjonene skilt ut som en uavhengig enhet, og i 2015 ble det vedtatt et nytt evalueringsrammeverk. Norge har vært en sentral pådriver i disse reformprosessene. Utfordringer knyttet til WHOs konstitusjon og organisasjon, samt store uenigheter i medlemsmassen gjør reformarbeidet krevende. Implementeringsgraden er variabel mellom de ulike reformområdene, men overordnet har det vært signifikant fremgang med hensyn til å gjøre WHO mer effektiv, åpen og ansvarlig – og at de utnytter sine komparative fordeler.

Evalueringer pekte på at WHO kom for sent i gang og levert ujevnt under ebolautbruddet i 2014 og 2015, og det var bred enighet om behov for omfattende reformer og investeringer for å styrke WHOs krisearbeid. Et nytt helsekriseprogram ble startet opp i mai 2016. Norge følger arbeidet tett, og vi mener WHO har gjort store fremskritt.

Vedtatt totalt budsjett for programperioden 2018–2019 er i overkant av 37 mrd. kroner. Det er en utfordring for WHO at 80 pst. av totalbudsjettet dekkes av frivillige bidrag fra 10–12 givere. Kun 20 pst. finansieres gjennom utliknede pliktige bidrag fra de 194 medlemslandene, eller «medlemskontingenten». Det var positivt i norske øyne at medlemslandene i mai 2017 vedtok en økning på 3 pst. i kontingenten fra og med 2018. De siste årene har WHO ikke klart å fullfinansiere budsjettet, og det har vært viktig for Norge at alle medlemsland bidrar etter evne.

WHO er en viktig arena og samarbeidspartner for Norges globale helsesatsing. Norge har i mange år vært en av de mest aktive og toneangivende medlemslandene.

Norge har i mange år vært blant de fire-fem største givene av frivillige bidrag til WHO. Bidraget gis for å styrke WHOs evne til være den ledende, normative organisasjonen for global helse, og styrke WHOs rolle som sentral rådgiver og partner for våre andre samarbeidspartnere innen global helse.

Sentral kontrollenhet i Utenriksdepartementet har hatt møter med WHO (februar 2017) for å drøfte nulltoleransepolitikk, internrevisjon og granskning, hvor målet er å styrke kompetanse og kapasitet til å forebygge, avdekke, rapportere om og håndtere økonomiske misligheter.

Norge har de siste årene gitt øremerkede bidrag til å styrke WHOs arbeid mot kjønnslemlestelse. WHOs styrkede kapasitet er viktigere nå som dette er eget undermål i bærekraftsmålene, mål 5.3. Målet har vært å styrke kunnskapen og kapasiteten, og endre holdningene i helsesekto-

ren, spesielt i land med høy forekomst. Målet har også vært å styrke kunnskapsgrunnlaget som utgangspunkt for å forbedre nasjonal politikk og praksis. I mai 2016 lanserte WHO nye «evidensbaserte» kliniske retningslinjer til land for å håndtere komplikasjoner fra kjønnslemlestelse. Nye opplæringsprogram er under utvikling for å sikre implementering av retningslinjene.

For å kunne følge implementering av bærekraftsmål 5.3 og for å styrke pådriverarbeidet arbeider WHO også med et nytt epidemiologisk overvåkingssystem basert på rapportering fra helsefasiliteter i land med høy forekomst og i land med migranter fra disse landene.

I 2017 er det utbetalt 183,5 mill. kroner til WHOs programbudsjett over denne posten.

Mål

WHOs mandat er å bidra til bedre helse for alle, og å være verdens ledende, normgivende og samordnende autoritet i det internasjonale helsearbeidet. Mandatet skal oppfylles gjennom seks hovedoppgaver:

- Utøve globalt lederskap og samarbeid om helse
- Sette retning for, og finansiere forskning og kunnskapsutvikling
- Fastsette normer og standarder
- Utvikle kunnskapsbaserte strategier og tiltaksveiledning
- Gi faglig støtte gjennom opplæring og faglig samarbeid
- Systematisk overvåke utviklingen i global helse og foreslå tiltak

Arbeidsprogrammet for perioden 2014–2019 har seks strategiske og to administrative prioriteringer:

- Bærekraftsmålene, særlig mål 3
- Universell helsedekning
- Ikke-smittsomme sykdommer inkludert mental helse
- Bistå land i gjennomføring av forpliktelsene vedtatt i det internasjonale helsereglementet
- Økt tilgang til livsviktige, effektive medisiner og utstyr
- Sosiale, økonomiske og miljømessige helseterminanter
- Styrke WHOs rolle i det globale helsestyresettet
- Reform av WHOs interne styresett
- WHO har også et humanitært mandat og innehar det globale koordineringsansvaret for helse i humanitære kriser.

Norges samarbeid med WHO vil i 2018 særlig rettes inn mot følgende tema:

- WHOs krisearbeid
- Antimikrobiell resistens
- Barne-, ungdoms-, og kvinnehelse, inkludert kjønnslemlestelse
- Helsesystemstyrking, inkludert fokus på helsepersonell og bistå land med de svakeste helsesystemene etterleve forpliktelsene i Det internasjonale helsereglementet
- Ikke-smittsomme sykdommer, inkludert luftforurensing
- Polioutryddelse, men også følge de potensielt store utfordringene knyttet til bortfall av de betydelige poliomidlene, og hvordan det vil påvirke WHOs faglige og operative kapasiteter (poliomidlene har finansiert flere hundre ansatte som også har bidratt betydelig på andre viktige felt)
- Styrke WHOs arbeid på landnivå, sikre at WHO etterlever rammeresolusjonen om FNs utviklingsaktiviteter (QCPR)

Rapport 2016

WHOs detaljerte mål og indikatorer beskrives i de toårige programbudsjettene. Rapporteringen skjer årlig i en kombinert resultat- og finansrapport. 85 pst av tiltakene rapporteres som «on track», i likhet med de siste årene. De arbeidsområdene hvor det rapporteres at tiltakene er «at risk» eller «in trouble» preges av særskilte utfordringer i land i kriser (som også øker WHOs utgifter), svake overvåkingssystemer og generelt svak kapasitet i en rekke land. Manglende finansiering og øremerking av bidrag skaper også utfordringer for flere av WHOs programmer.

Styrking av helsesystemer er en av grunnpillarene i WHOs arbeid. Dette omfatter arbeid med nasjonale helseplaner, utvikling av en sterk primærhelsetjeneste, effektive finansieringsordninger, systemer for helsestatistikk og helseinformasjon og systemer som sikrer tilgang til medisiner og teknologi samt imøtekommer helsepersonellutfordringen. WHO initierte flere vellykkede tiltak for å sette helsesystemstyrking på den globale dagsorden. WHO hadde i 2016 tett samarbeid med G7 (særlig Tyskland og Japan) for å løfte viktigheten av helsesystemstyrking for bærekraftsmålene. FNs generalsekretær etablerte i mars 2016 et høynivåpanel om helsearbeidere og økonomisk vekst. Høynivåpanelet ble ledet av Frankrikes president Francois Holland og Sør-Afrikas president Jacob Zuma. Lederne for WHO, OECD og ILO var nestledere, og helseminister Bent Høie

ble invitert inn som medlem. Høynivåpanelets rapport ble lagt frem under generalforsamlingen samme høst. Rapporten viste blant annet til klare økonomiske gevinster ved å investere i flere helsearbeidere, og at utdanning og ansettelse av flere helsearbeidere også vil bidra til å styrke kvinners posisjon i samfunnet.

En uavhengig vurdering viste at til tross for manglende finansiering og håndtering av 47 kriser (blant annet Syria og Jemen), så gjorde WHO store fremskritt i 2016 med å styrke arbeidet med helsekriser etter den sterke kritikken av ebola-håndteringen. Dette er en vurdering Norge og flere land deler. WHO spilte en sentral rolle og koordinerte en massiv respons til gulfeberutbruddet i urbane områder i Angola og DR Kongo. Mer enn 7 millioner mennesker ble vaksinert innen to uker i de mest utsatte områdene i DR Kongo. Totalt ble 30 millioner mennesker vaksinert i forbindelse med utbruddet. WHO ledet en omfattende respons til zikautbruddet. Norge var første giver av humanitære midler til WHO's zika-arbeid. Arbeidet med polioutrydding fortsatte. I 1988 ble det registrert 80 nye poliotilfeller hver annen time. I 2016 ble det registrert mindre enn 80 tilfeller. Det estimeres at den vellykkede globale polio-kampanjen har spart verden for kostnader i størrelsesorden 27 mrd. USD.

2016 ble året antimikrobiell resistens (AMR) ble løftet på den globale dagsorden som en grunnleggende helsetrusel som påvirker global sikkerhet. Et vellykket høynivåmøte under høynivåuken i FNs generalforsamling bidro til å øke bevisstheten blant statsledere om den alvorlige utviklingen hvor virus og bakterier utvikler resistens mot antibiotika og andre medisiner. Det ble økt forståelse og påtrykk for en bred og koordinert tverr-

sektoriell respons rettet særlig mot human helse, dyrehelse, landbruk og miljø. Norske erfaringer med tverrsektorielt samarbeid fikk oppmerksomhet. Statsminister Erna Solbergs beskrivelser om arbeidet innen den norske fiskeoppdrettsnæringen ble særlig lagt merke til.

Etter påtrykk fra blant annet Norge, har WHO de siste årene intensivert sitt menneskerettighets- og likestillingsarbeid som tverrgående tema. WHO rapporterer om økt innsats i alle WHO's seks regioner, som har ført til at 65 land har redusert ulikheter i helse (inkludert mellom menn og kvinner), og 70 land (sammenlignet med 63 land i 2015) har implementert minst to WHO-støttede menneskerettighets- og likestillingsaktiviteter inn i deres helsepolitikk og helseplaner.

Norske midler har bidratt til å styrke WHO's innsats mot kjønnslemlestelse med særlig fokus på kompetansebygging av helsepersonell innen forebygging og behandling av kjønnslemlestelse. Et øremerket bidrag på 5 mill. kroner i 2016 til dette formålet har blant annet styrket WHO's kunnskapsgrunnlag om omfanget (større enn tidligere antatt), og resultert i et visuelt verktøy som er tatt i bruk av helsepersonell.

WHO arbeider også for å forebygge kroniske sykdommer som hjerte/karsykdommer, kreft, diabetes, psykiske lidelser og kroniske luftveissykdommer med fokus på tiltak knyttet til tobakk, alkohol og ernæring. Med hjelp fra WHO rapporterer nå flere land inkludert Brasil, Canada, Chile, Colombia, Costa Rica, Iran, Russland og Storbritannia om stor fremgang.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 183,5 mill. kroner for 2018.

Kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	866 000	916 000	916 000
71	Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	822 991	770 500	840 000
72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	161 500	110 500	135 500
Sum kap. 0171		1 850 491	1 797 000	1 891 500

I hovedsak omfatter midlene over dette kapitlet kjernebidragene til de multilaterale utviklingsbankene og strategisk samarbeid med multilaterale finansinstitusjoner. Spesielt Verdensbanken mottar imidlertid også betydelige øremerkede midler under flere andre budsjettposter.

Utviklingsbankene er viktige finansieringskilder og rådgivere for låntakerlandene, og sentrale aktører i utviklingsdebatten. De har også en sterk normativ innflytelse i kraft av finansiell og faglig tyngde, bredt tematisk engasjement og direkte inngrep med finansdepartementene i samarbeidslandene. Utviklingsbankene spiller derfor en betydelig rolle i arbeidet med å nå bærekraftsmålene og levere på de internasjonale klimaforpliktelsene, og for å mobilisere større midler fra flere kilder for å finansiere utviklings- og klimatiltak.

Utviklingsbankene er svært viktige samarbeidspartnere for norsk bistand til inkluderende og bærekraftig økonomisk utvikling, spesielt i de minst utviklede og sårbare landene. De representerer store multilaterale spleiselag med enhetlige politiske føringer, stordriftsfordeler og effektivitetsgevinster. Bankene har klare retningslinjer for risikovurdering, gode sosiale og miljømessige sikkerhetsmekanismer, og kommer svært godt ut i evalueringer av resultater og effektivitet.

Utviklingsbankene har ett av sine sterkeste fortrinn i sin evne til å mobilisere ny kapital, både fra privat sektor og gjennom å stimulere nasjonal ressursmobilisering. Denne tilleggsfinansieringen, som i mange tilfeller langt overgår selve bistandsinnsatsen, er helt nødvendig for å nå de ambisiøse målene som verdenssamfunnet har satt seg. En videre styrking av bankenes evne til å mobilisere finansielle ressurser er en viktig oppfølging av handlingsplanen fra konferansen om finansiering for utvikling i 2015; *Addis Ababa Action Agenda*. I denne forbindelse kan det være aktuelt med nye kapitaløkninger i noen av bankene. Regjeringen er positivt innstilt til dette og Norge vil spille en konstruktiv rolle i de diskusjonene som nå pågår.

Foruten å drive utlånsvirksomhet på gunstige vilkår til mellominntektsland, har utviklingsbankene som hører inn under dette kapitlet egne utviklingsfond med svært gunstige langsiktige lån

og gavebistand til de fattigste landene. Fondene har regelmessige påfyllinger etter omfattende forhandlinger om nivå, byrdefordeling i tematiske satsinger og utviklingspolitiske føringer for bruk av midlene. Forhandlingene er også en viktig arena for politikkutforming, som legger premisser for bankenes virksomhet de kommende år. I 2016 ble forhandlingene om neste periode sluttført for både Det internasjonale utviklingsfondet (IDA), Afrikafondet (AfDF) og Asiafondet (AsDF). Bankene har også en stor og økende virksomhet rettet inn mot utvikling av og investeringer i privat sektor, og gode rammebetingelser for dette.

Styret er utviklingsbankenes utøvende myndighet, med ansvar for den løpende virksomheten. Norge representeres i hver bank av ett styremedlem, som representerer alle de nordiske land pluss noen øvrige land i ulike grupperinger i de forskjellige bankene. Felles posisjoner utarbeides gjennom en løpende koordineringsprosess. Det er stor samstemthet. Det aktive nordiske samarbeidet gir større gjennomslag og gehør for Norges synspunkter og politiske prioriteringer i utviklingsbankene.

Norge har lenge vært en pådriver for at bankene i større grad prioriterer inkluderende og jobbskapende vekst, med utdanning og utvikling av privat sektor som viktige virkemidler, i tillegg til klima, likestilling og godt styresett. Bankenes arbeid mot ulovlig kapitalflyt og skatteunndragelser står også høyt på den norske agendaen i bankene. Det er også viktig å holde presset oppe på resultater og effektivitet. I fondene for de fattigste landene er sårbare stater og overgangen mellom humanitær bistand og langsiktig bistand områder Norge følger opp spesielt. Her er bankene sentralt plassert for å spille en betydelig rolle.

For at utviklingsbankene skal levere best mulig på sitt utviklingsmandat, er det viktig at de har et godt samarbeid med andre utviklingspartnere, spesielt med FN-systemet, men også med multilaterale tematiske fond og humanitære aktører. De må også sikre at de forblir relevante partnere for alle land, også mellominntektslandene. Dette er spesielt viktig i en tid når flere nye multilaterale banker etableres, som Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB).

Tabell 11.10 Fakta om utviklingsbankene

	Verdensbank- gruppen	IDB-gruppen/ Latin-Amerika	Afrikabanken	Asiabanken
Etablert	1944	1959	1964	1966
Hovedsete	Washington	Washington	Abidjan	Manila
President	Jim Yong Kim (USA)	Luis Alberto Moreno (Colombia)	Akinwumi Adesina (Nigeria)	Takehiko Nakao (Japan)
Antall ansatte	om lag 16 000	om lag 2 000	om lag 1 800	3 092
Utlån 2016	64 mrd. USD. (tilsv. om lag 541 mrd. kroner)	11,325 mrd. USD. (tilsv. om lag 96 mrd. kroner)	8,04 mrd. UA ³ (tilsv. om lag 94 mrd. kroner)	17,47 mrd. USD (tilsv. om lag 148 mrd. kroner)
Antall medlemsland	189	48, hvorav 20 ikke-regionale	80, hvorav 26 ikke-regionale	67, hvorav 19 ikke-regionale
Norsk årlig kjernebidrag 2016 ¹	866 mill. kroner (fond)	18,5 mill. kroner (Inter-American Investment Corporation – IIC)	588,6 mill. kroner (fond), 47 mill. kroner (bank)	64 mill. kroner (fond)
Norsk andel, pst. i 2016	Bank: 0,60 Fond: 1,50	Bank: 0,17 IIC: 0,67	Bank: 1,16 Fond: 4,61	Bank: 0,34 Fond: 0,86
Norsk bidrag strategisk samarbeid i 2016 ²	136,5 mill. kroner	10 mill. kroner	0 mill. kroner	0 mill. kroner
Valggruppe	Norden, Baltiske land	Sverige, Danmark, Finland, Spania, Frankrike, Østerrike	Sverige, Danmark, Finland, India	Sverige, Danmark, Finland, Canada, Nederland, Irland

¹ Inkluderer kun kjernebidrag over kap. 171, post 70 og kap. 171, post 71² Inkluderer kun samfinansiering over kap. 171, post 72³ Units of Account (UA) tilsvare IMF's spesielle trekkrettigheter (XDR)

Post 70 Verdensbanken, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Verdensbankgruppen bidrar til økonomisk vekst og bekjemper fattigdom gjennom økonomisk bistand i form av lån og programstøtte, og ved rådgivning. Støtten investeres i områder som utdanning, helse, offentlig forvaltning, energi, klima, utvikling av privat sektor, landbruk, likestilling, naturressursforvaltning og utbygging av infrastruktur i utviklingsland. Banken setter sammen finansieringspakker som inkluderer midler fra stater, andre multilaterale organisasjoner, kommersielle banker og investorer fra privat sektor. I tillegg finansiering gjennom tematiske fond med bilaterale så vel som multilaterale givere.

I 2016 ble Verdensbankens langsiktige strategi, *The Forward Look*, vedtatt. Den slår fast at Verdensbankgruppen har en betydelig rolle i implementeringen av bærekraftsmålene, og at den er unik ved at den kombinerer kunnskap og policy med finansiering, samt kobler offentlige med private ressurser. Den er også global og jobber i alle regioner. Oppgavene er enorme og Verdensbanken opplever stor etterspørsel. Skal banken trappe opp sin innsats fremover, er det nødvendig å tilføre mer kapital i løpet av de nærmeste årene, ellers vil utlånsnivåene måtte reduseres, grunnet ventet nedgang i kapitalbasen fremover og svakere inntjening i dagens lavrenteverden. Dette er bakgrunnen for drøftinger i Verdensbanken om mulig behov for kapitaløkning i Den inter-

nasjonale banken for gjenoppbygging og utvikling (IBRD) og Det internasjonale finansieringsinstituttet (IFC).

Større fokus på fleksibilitet og bedre resultater på bakken har ført til utvikling av et resultatrammeverk med tilhørende karaktersystem, *Corporate Scorecard*, som måler effektivitet både på resultatoppnåelse og organisasjonens funksjoner. Intern kontroll, oppfølging av revisormerknader og innføring av en rekke tiltak for å forebygge korrupsjon, både internt i banken og i mottakerlandene, viser at dette arbeidet er prioritert. Verdensbanken bruker evalueringer på en systematisk måte til å endre innsats og fokus om det er nødvendig.

Det internasjonale utviklingsfondet (IDA)

IDA er bankens fond for de 77 fattigste landene, og den største multilaterale finansieringskilden for disse landene. Det er over 50 land som bidrar, og nye giverland kommer stadig til, etter som de selv kommer ut av fattigdom. Fondet er et viktig uttrykk for verdenssamfunnets solidaritet med de fattigste landene. Fondet fylles på hvert tredje år, og det norske kjernebidraget til banken går dit. I den nåværende, 17. påfyllingsperiode i fondet (IDA17), er Norge 14. største giver til fondet. De nordisk-baltiske land er totalt 4. største giver. De 18. påfyllingsforhandlingene (IDA18, for perioden 2017–2019) ble sluttført i 2016. Det ble vedtatt en ny finansieringsmodell, som vil mobilisere mer midler per dollar gitt i gave, fra 1:2 til 1:3. Dette er mulig fordi IDA for første gang vil hente inn finansiering fra det private markedet. Slik blir IDA historisk stort i volum, på totalt 75 mrd. USD, hvorav om lag 1/3 lånes inn i markedet. Det er i særlig grad gjennom disse påfyllingsforhandlingene at Verdensbankens politikk overfor

de fattigste landene blir utformet. IDA18 har et spesielt fokus på sårbare stater og kriserespons, gjennom kraftig økning av støtten til disse landene, økt støtte til flyktninger, og økt avsetning til kriserespons. De andre prioriterte temaene er likestilling, klima, jobbskaping/privat sektor og styresett. Det totale norske bidraget til IDA18 er på samme nivå som for forrige periode: totalt 2 748 mill. kroner over tre år, i gjennomsnitt 916 mill. kroner årlig.

Det internasjonale finansieringsinstituttet (International Finance Corporation/IFC)

IFC er bankgruppens arm for direkte engasjement i privat sektor. IFC fungerer som en internasjonal finansinstitusjon, som blant annet kombinerer investeringer, rådgivning og formuesforvaltningstjenester med det formål å utvikle virksomheten i privat sektor i utviklingsland. Det arbeides for at IFC skal bli mer integrert i Verdensbankens samlede virksomhet. IFC kan vise til gode resultater og har lenge bidratt med årlige overføringer til IDA fra sin nettoinntekt. I tillegg vil det i IDA18 perioden bli opprettet en egen mekanisme for tettere samarbeid mellom IDA, IFC og bankgruppens garantiinstitutt MIGA, kalt *Private Sector Window*, som skal bidra til at IFC og MIGA kan ta mer risiko og engasjere seg mer i sårbare land.

Norsk støtte

Det norske bidraget til Verdensbankgruppen over samtlige poster var i 2016 på over 2,9 mrd. kroner. Dette inkluderer både kjernestøtten til IDA, bidrag til fond for gjenoppbygging i land rammet av konflikt, og fond på tematiske felt som er viktig for Norge, som jobbskaping, klima, energi, utdanning og helse.

Boks 11.12 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): Verdensbanken

MOPANs gjennomgang av Verdensbanken for perioden 2015 – 2016 understreker nok en gang at banken er i toppsjiktet blant de multilaterale organisasjonene når det gjelder effektivitet og resultater. Styrker som fremheves er kredibilitet og påvirkningskraft, samt godt etablert engasjement på landnivå og etterspørselsbasert modell. Banken har også evne til å forutse og tilpasse seg endrede globale rammebetingelser, og har en godt etablert og tung analysekapasitet. I tillegg vurderes det at Verdensbanken utnytter penger og institusjonell ekspertise til maksimal nytte. I tillegg til robuste kontroll- og sikringsmekanismer og finansiell integritet, har banken

også solide sosiale og miljømessige sikringsmekanismer, som følges opp på en god måte. Banken har også meget god risikostyring, og evne til å måle bidrag til utviklingsresultater. Når det gjelder forbedringsområder påpekes det behov for særlig å styrke strategisk og operasjonell tilnærming for større effektivitet i sårbare situasjoner, samt behov for å styrke kunnskaps- og læringsstrukturen generelt i organisasjonen. Verdensbanken tar MOPANs gjennomganger på største alvor, behandler funnene i styret, og arbeider med å styrke seg på de svake sidene som blir identifisert. Dette er også noe som anerkjennes i MOPAN-vurderingen.

Mål

- Utrydde ekstrem fattigdom: Antall mennesker som lever av mindre enn 1,25 USD om dagen skal reduseres til 3 pst. innen 2030.
- Inntekstvekst for de 40 pst. mest fattige i hvert land.

Rapport 2016

Verdensbankens totale utlånsvolum i 2016 var 64 mrd. USD, hvorav forpliktete utlåns- og gavebistand til utviklingsland gjennom IDA utgjorde 16 mrd. USD, utlån gjennom IBRD utgjorde 30 mrd. USD og via IFC 11 mrd. USD.

Norges giverbidrag til IDA utgjør 1,5 pst. av totalen, og Norge har slik sett en 1,5 pst. andel i resultatene som oppnås via IDAs kjernestøtte (i fond vil Norges andel ofte være høyere).

Midler fra banken bidrar også til å mobilisere ressurser fra privat sektor, myndigheter og andre aktører. Det er anslått at én dollar fra Verdensbanken (IBRD) mobiliserer 5 USD fra andre kilder. For privat sektor armen IFC er denne effekten betydelig større.

Rundt halvparten av bistanden fra IDA gikk til Afrika. De fem største låntakerne i IDA var Bangladesh, India, Etiopia, Pakistan og Kenya, mens de største låntakerne i IBRD var India, Kina, Colombia, Egypt og Ukraina. Sosial sektor (inkludert helse og utdanning), styresett/offentlig sektor, og infrastruktur/transport var de områdene som

mottok størst andel av Verdensbankens samlede utlån. Viktige områder for bankens innsats, med høy prioritet for Norge, var sårbarhet, konflikt og vold, privat sektor og jobbskaping, klima og energi, inkluderende vekst og likestilling, samt nasjonal ressursmobilisering, finansiell åpenhet og bekjempelse av korrupsjon og ulovlig kapitalflyt.

Sårbarhet, konflikt og vold

Verdensbanken trapper opp innsatsen i områder rammet av sårbarhet, konflikt og vold. I 2016 ble det vedtatt at IDA18 vil ha et spesielt fokus på sårbare stater, og at støtten til disse landene skal doubles. Det ble også vedtatt en egen avsetning for støtte til flyktninger. Verdensbanken avholdt i mars 2016 *Global Fragility Forum* som involverte 700 deltakere på tvers av ulike fagmiljøer, for å dele kunnskap om hva som fremmer fredelig og inkluderende utvikling. Banken arbeidet også for å danne bro mellom kortsiktig humanitær innsats og langsiktig utviklingstenkning, blant annet gjennom videre styrking av samarbeidet med FN. Banken tar i økende grad tak i migrasjon som betydelig utviklingsutfordring, og produserte i 2016 analyser og forskningsrapporter på temaet «flyktninger, internt fordrevne og vertssamfunn», som grunnlag for opplyst politikktutforming.

Når det gjelder eksempler på operasjonelt arbeid, støtter Verdensbanken blant annet gjenoppbyggingstiltak i konfliktrammede områder i Irak.

Totalt 350 mill. USD er bevilget. Banken svarer også på blandede flyktningeutfordringer i Etiopia, Uganda og Djibouti, gjennom å dekke sosiale, økonomiske og miljømessige behov i vertssamfunn, samtidig som det gis støtte til den regionale aktøren Interngovernmental Authority on Development (IGAD) for å fremme dialog og kunnskapsutvikling. I Den sentralafrikanske republikk støttes stabiliseringsinnsats som gir midlertidig sysselsetting til mennesker i sårbare situasjoner, gjennom offentlige arbeidsintensive prosjekter, hvor man har høstet god erfaring i samarbeid med fredsbevarende styrker og de humanitære aktørene.

Jobbskaping, vekst og utvikling av privat sektor (inkl. infrastruktur)

Jobbskaping er en viktig del av arbeidet med å sikre bærekraftig utvikling og inkluderende vekst. I økende grad settes det inn en samlet innsats fra de ulike delene av Verdensbankgruppen (IBRD, IDA, IFC og MIGA) for å nå dette målet, siden involvering av privat sektor og offentlig-privat samarbeid står sentralt her. Verdensbanken fremmer jobbskaping og vekst gjennom styrking av rammebetingelser for næringsutvikling, økt tilgang til finanstjenester, økte investeringer i infrastruktur, energi og landbruksektor, samt økt og bedret tilgang til utdanning og opplæring. På overordnet globalt nivå rapporterer Verdensbankgruppen at den (som helhet) i perioden 2014–2016 nådde 59,1 millioner mennesker, mikrobedrifter og små og mellomstore bedrifter med finansielle tjenester. I tillegg fikk 18,9 millioner bønder tilgang til landbrukstjenester og innsatsvarer, mens 75,2 millioner mennesker fikk ny eller forbedret tilgang til elektrisitet. I tillegg rapporteres det fra Verdensbanken (IBRD og IDA) at 90 500 km vei ble bygget eller rehabilitert i 2016.

Klima og energi

Verdensbanken vedtok i 2016 en *Climate Action Plan*. Her legges det opp til at klimarelevante investeringer skal utgjøre 28 pst. av den totale porteføljen innen utgangen av 2020. Klimarelevante investeringer i WBG økte til 18 pst. i 2016, og er beregnet til 20 pst. innen utgangen av juni 2017. Bankens arbeid fokuserer på fem hovedområder: Tiltak for å etablere en pris på karbon, utvikling av lavkarbonbyer; klimasmart landbruk og skoglandskap; energieffektivitet og fornybar energi; og reduksjon av subsidier på fossilt brensel.

Banken og IFC (Verdensbankens privat sektor arm) arbeider i fellesskap for å utvikle nye klima-

smarte forretningsmodeller i nøkkelsektorer, samt hjelper landene å realisere sine nasjonale klimaplaner.

Den lave prisen på karbon har vært en utfordring for karbonfondene, mens et partnerskap med mellominntektsland for å utvikle innenlandske karbonmarkeder som senere evt. kan integres mellom landene, har hatt en lovende utvikling. Kina har i samarbeid med dette initiativet utviklet og prøvd ut systemer for kjøp og salg av karbonvoter i åtte provinser. I 2017 er det planlagt at et slikt system innføres nasjonalt. Verdensbanken har også, i samarbeid med Norge, etablert et fond for kapasitetsbygging innen karbonfangst og lagring i utviklingsland og framvoksende økonomier.

Gaveelement/billige lån bidrar til å gjøre klimaprosjekter realiserbare. Climate Investment Funds (CIF) med mer enn 70 mrd. kroner til rådighet, spiller derfor en stor rolle. Fondet drives av utviklingsbankene i fellesskap, med sekretariat i Verdensbanken. Midlene er allokert til 72 land innen fire tematiske områder/fond: ren teknologi, tilpasning til klimaendringer i fattige land, skoginvesteringsfond for å hindre avskoging, og et fond for å øke investeringer i ren energi i lavinntektsland. Norge deltar i de tre siste.

Verdensbankgruppen har et prosjektkonsept, *Scaling Solar*, med særlig fokus på Afrika, som standardiserer prosjektforberedelse og avtaler og får prosjektene operasjonelle innen to år. I løpet av 2016–2017 er det igangsatt prosjekter som representerer en kapasitet på rundt 10 GW. I 2016 var Verdensbankens lån og investeringer i solkraft om lag 4,5 mrd. kroner. I tillegg kommer investeringer i vannkraft, biomasse og geotermisk, hybride systemer, transmisjonslinjer, energieffektivitet og policy-støtte til energisektoren. Norsk energisamarbeid med Verdensbanken er i stor grad dekket over kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi*.

Inkludering og likestilling

Full deltakelse av samtlige borgere i samfunnet står sentralt i bankens arbeid innenfor alle sektorer. Tilgang til sosiale tjenester er viktig for inkluderende vekst. Gjennom Verdensbanken (IBRD og IDA) sin støtte til utdanning har 9 millioner lærere blitt rekruttert eller fått opplæring i perioden 2014–2016. Dette var en fremgang fra basisåret 2013, hvor det tilsvarende tallet var 1 million lærere. Innen helse rapporteres det fra Verdensbanken at 310,8 millioner mennesker har mottatt grunnleggende helse, ernærings- og befolknings-tjenester i samme periode, opp fra 250,9 millioner

i basis-året 2013. Bankens ambisiøse likestillingsstrategi (2016–2023) samsvarer godt med bærekraftsmålene. Verdensbanken er spesielt sterke på analytisk arbeid knyttet til rasjonale for å styrke kvinners stilling og økonomiske deltakelse. Verdensbankens arbeid med *Gender Equality Community of Practice for Finance Ministers* har hatt stor innflytelse på hvordan Verdensbankgruppen jobber med likestillingsspørsmål, og hvilken påvirkning de har på myndigheter. For eksempel gjør beregninger av hvor mye BNP kan øke hvis kvinners økte sin yrkesdeltagelse, stort inntrykk på finansministre, særlig i land hvor det er svært lav yrkesdeltagelse blant kvinner. IDA har støttet kvinners seksuelle og reproduktive helse i de fattigste landene. På overordnet globalt nivå har dette bidratt til at totalt 17 millioner gravide kvinner fikk svangerskapskontroll fra helsepersonell i perioden 2011–2015. I DR Kongo har IDA finansiert støtte til 3 800 overlevende etter seksuelle overgrep, samt økt bevissthet og kunnskap om seksuell og kjønnsbasert vold for over 58 000 lokalsamfunnsmedlemmer.

Nasjonal ressursmobilisering (inkludert skattesystemer og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt) og anti-korrupsjon

Etter anti-korrupsjonstoppmøtet i Storbritannia i mai 2016, bekreftet Verdensbanken sin forpliktelse til å bekjempe korrupsjon som et sentralt utviklingsspørsmål. Dette vil realiseres gjennom å drive kapasitetsbygging i enkeltland for økt åpenhet og integritet, motarbeide hvitvasking av penger og bidra til å gjenvinne stjålne eiendeler, utvide arbeidet med skattereform, ulovlig kapitalflyt, reform av innkjøpsordninger, og forhindre korruperte selskaper i å vinne statskontrakter. Som et resultat av IDA18-forhandlingene i 2016 er styresett, inkludert fokus på skatt og ulovlig kapitalflyt, kommet inn som nytt, prioritert tema for IDAs arbeid. Verdensbanken la i mars 2017 frem status og planer for arbeidet med nasjonal ressursmobilisering og ulovlig kapitalflyt. Samme måned lanserte banken også sin World Development Report 2017 på styresett; *Governance and the Law*. Etter norsk påtrykk er skatt og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt ett av spesialtemaene, med vekt på blant annet sammenhengen mellom korrupsjon og nasjonal ressursmobilisering. Data om internasjonal kapitalflyt viser at penger beveger seg fra fattige til velstående land på måter som bidrar til å undergrave utvikling. Rapporten kommer også med erfaringsbaserte politikk-anbefalinger.

Verdensbanken bidrar til å styrke landenes skattesystemer ved å legge til rette for kunnskapsbasert rådgivning om skattereform og kapasitetsbygging. Støtten innebærer gjerne et sett av tiltak basert på et langsiktig partnerskap med landet innen økonomistyring og ressursmobilisering. Også i sårbare situasjoner kan Verdensbanken spille en viktig rolle i reetablering av statlig økonomistyring. For eksempel i Den sentralafrikanske republikk, hvor Verdensbanken etter borgerkrigen bidro til å bygge kapasitet hos myndighetene og reetablere statlige finanssystemer som resulterte i en økning i skatteinntekter på 50 pst.

Verdensbankgruppen er også forpliktet til å bekjempe korrupsjon i egne bankfinansierte prosjekter, og har sin egen kontrollfunksjon i *Integrity Vice-Presidency*. I 2015/2016 gjennomførte bankens kontrollenhet utredninger som involverte 43 prosjekter og 124 kontrakter verdt rundt 633 mill. USD, noe som resulterte i 58 sanksjoner. Når påstander om bedrageri og korrupsjon er bevist, blir selskaper som er involvert i mislighold svartelistet og kan ikke engasjere seg i ny bankfinansiert virksomhet. I løpet av de siste syv årene har Verdensbankgruppen svartelistet 368 bedrifter og enkeltmennesker.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 916 mill. kroner. Beløpet vil i sin helhet gå til å dekke Norges avtalesfestede bidrag til IDA.

Det vises til romertallsvedtak XIV, pkt. 4 om kapitaløkning på 2 748 mill. kroner til IDA for perioden 2017–2019. Videre vises til forslag til romertallsvedtak XIII om bruk av gjeldsbrev ved kapitalpåfyllinger til IDA.

Post 71 Regionale banker og fond, kan overføres

Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB)

Situasjonsbeskrivelse

Afrikabanken er en av de viktigste samarbeidspartnere for norsk langsiktig bistand til Afrikas lavinntektsland. Bankens mandat er å bidra til økonomisk og sosial utvikling i Afrika, og strategien vektlegger to mål: inkluderende og grønnere vekst. President Akinwumi Adesina, som tiltrådte i september 2015, har fått på plass et strategisk rammeverk, sammenfattet som bankens *High 5s*. Prioritet gis til mer spisset innsats innen energi, integrasjon, matsikkerhet og agro-business, industrialisering, samt yrkesrettet utdanning og jobbskaping i privat sek-

tor, med særlig vekt på unge mennesker og kvinner; *Light up and power Africa, integrate Africa, feed Africa, industrialize Africa, improve the quality of life of people of Africa*. Sårbarhet, styresett og klima ivaretas som tverrgående temaer. Banken er en viktig regional utviklingsaktør og har tett partnerskap med Den afrikanske union (AU) og andre regionale organisasjoner. Det afrikanske eierskapet gir AfDB stor legitimitet.

Bankens «myke» utlånsvindu, Afrikafondet (ADF), retter seg mot de fattigste landene i regionen (om lag 40 land), hvorav nær halvparten er kategorisert som sårbare. I desember 2016 ble forhandlingene om den 14. påfyllingen (ADF-14) avsluttet. Fondet skal i tre-årsperioden 2017–2019 styrke arbeidet med privat sektor utvikling og jobbskaping, konflikt og sårbarhet. Styresett, inkludert finansiell åpenhet, anti-korrupsjon og nasjonal ressursmobilisering, samt likestilling og klima inngår som tverrgående tema og skal løftes.

ADF-14 forhandlingene resulterte i giverbidrag på til sammen 4,5 mrd. USD, en nedgang fra 5,7 mrd. USD fra foregående periode. For første gang ble det imidlertid åpnet for «myke» giverlån, i tillegg til gavebidrag, noe som tilførte 970 mill. USD i giverlån. Påfyllingen vil gjøre ADF i stand til å spille en betydelig rolle i oppfølging av bærekraftsmålene for Afrikas fattigste land. Norge er 10. største giver, med et årlig bidrag på 539 mill. kroner. I tillegg kommer bidrag til gjeldslette under kap. 172, *Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak*, post 70, *Gjeldslette, betalingsbalansetøtte og kapasitetsbygging*.

I 2010 vedtok medlemslandene å gjennomføre en kapitaløkning, som for Norges del innebar en statsgaranti på om lag 4,5 mrd. kroner og et innbetalt beløp på totalt om lag 310 mill. kroner over åtte år, med 2018 som siste innbetalingsår. Mindre justeringer i kapitalbasen fant sted i 2015 og 2016, med implikasjoner for norsk statsgaranti og årlige kapitalinnskudd. Årlige innskudd som følge av Sør-Sudans medlemskap innbetales over perioden 2016–2023, i tråd med Prop. 1 S (2015–2016).

Skal banken trappe opp sin innsats fremover, i tråd med ambisjonene den har satt seg for å bidra til finansiering slik at Afrika når bærekraftsmålene, vil det bli nødvendig å tilføre mer kapital i løpet av de nærmeste årene. Alternativet vil være å redusere utlånsnivået, for å sikre bankens finansielle bærekraft. Det pågår sonderingen mellom bankens ledelse og medlemsland for å komme frem til en tidsplan for forhandlinger om en fremtidig kapitaløkning. Spørsmålet vil bli gjenstand for videre diskusjon i det kommende året.

Norsk støtte, prioriteringer: Hovedfokus er på kjernestøtten til lavinntektslandene gjennom Afrikafondet. Norge støtter prioriteringene nedfelt i *High 5s* nevnt over, ikke minst fordi bankens afrikanske medlemsland har svært sammenfallende prioriteringer. Norge erkjenner betydningen av at bankens portefølje må være etterspørselsbasert, med regional forankring og eierskap. Samtidig er Norge en pådriver for å styrke bankens arbeid innen økonomisk styresett, finansiell åpenhet, nasjonal ressursmobilisering, naturressursforvaltning og utvikling av privat sektor, herunder jobbskaping. Norge har også et særlig fokus på at banken styrker sitt engasjement i forhold til sårbare landsituasjoner og befolkningsgrupper, og at den tydelig integrerer klima- og likestillingshensyn. Resultatrapportering, samt bedre læring og oppfølging av erfaringer og evalueringer, er også et prioritert tema. I tillegg til kjernestøtte, gis begrenset øremerket støtte over andre budsjettposter til prioriterte tema. Det planlegges blant annet norsk støtte til bankens arbeid med jobbskaping for unge, knyttet til bankens satsing *Jobs for Youth in Africa*. Den totale norske støtten til Afrikabanken over bistandsbudsjettet var i 2016 693 mill. kroner.

Boks 11.13 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB)

MOPANs gjennomgang av AfDB for 2015–2016 gir en positiv vurdering av banken, og bekrefter at den er på rett vei. Banken har en klar strategi basert på komparative fortrinn, og med sterke finansielle resultater i en utfordrende region. Det gis høy score på de fleste av indikatorene. Bankens uavhengige evalueringsfunksjon får ros for styrket kvalitet. Forbedringsområder som påpekes sammenfaller med en omfattende evaluering av banken, ferdigstilt i 2016. Det er rom for forbedringer når det gjelder integrering av tverrgående hensyn, inkl. likestilling og styresett, bærekraft, kapasitetsbygging og analyse, og når det gjelder resultatorientert styring og forvaltning av personalressurser. Dette følges tett opp i det løpende styrearbeidet og i policy-dialogen med banken, inkl. under påfyllingsforhandlinger for Afrikafondet.

Mål

Den afrikanske utviklingsbankens overordnede mål er:

- Inkluderende vekst, som vektlegger like muligheter, fattigdomsreduksjon og økt sysselsetting
- Overgang til grønn vekst, ved særlig å bygge motstandsdyktighet mot klimasjokk, bærekraftig infrastruktur og tilrettelegge for mer bærekraftig bruk av naturressurser.

Rapport 2016

I 2016 innvilget banken nye lån og gaver for om lag 94 mrd. kroner, en økning på 27 pst. i forhold til 2015, målt i bankens valutaenhet SDR. I overkant av halvparten gikk til strategi-området *Quality of Life*, med særlig vekt på jobbskaping, yrkesfaglig opplæring og vann og sanitær. Nær 20 pst. av godkjente lån og gaver var innen energi-sektoren, knyttet til strategi-området *Light Up and Power Africa*. Banken opplever stor etterspørsel fra afrikanske land på dette området. Bedre tilgang til energi er relevant for å nå mange av bærekraftsmålene. Støtten til operasjoner i privat sektor, som er viktig for jobbskaping og økonomisk utvikling, fortsatte å øke, og utgjorde i 2016 om lag 24 pst. av nye lån og gaver. Støtten til strategi-området *Feed Africa* utgjorde 10 pst. av godkjente prosjekter, med fokus på å utvikle entreprenørskap i landbrukssektoren, ikke minst på landsbygda.

De største låntakerlandene i bankens vindu for mellominntektsland og robuste lavinntektsland var Nigeria, Algerie, Kenya, Tunisia og Marokko, mens de største mottakerlandene av lån og gaver fra Afrikafondet var Tanzania, den Demokratiske Republikken Kongo, Ghana, Nigeria og Etiopia.

Bankens resultatrapport i mai 2017 vurderer resultater for treårs-perioden 2014–2016, og fremhever bl.a.:

- 3,3 millioner mennesker har fått bedre tilgang til energi, med 365 000 husstander koblet til nett. 540 megawatt energi er produsert, hvorav om lag 41 megawatt fra fornybare energikilder;
- 3,7 millioner mennesker har fått bedre tilgang til vann og sanitær, hvorav 1,9 millioner kvinner;
- 1,6 millioner arbeidsplasser ble skapt i 2016, herunder 800 000 arbeidsplasser for kvinner;
- 0,5 millioner mennesker har fått bedre tilgang til utdanning, hvorav 300 000 kvinner;
- 5,6 millioner mennesker er positivt berørt av bankens landbruksstøtte, hvorav 2,7 millioner kvinner.

Innen styresett har banken støttet reformer i finansforvaltning og økonomistyring, ofte i kombinasjon med sektor-budsjettstøtte og støtte til institusjonelle reformer. Fokus i bankens innsats har vært på rammebetingelsene for privat sektor, finansforvaltning, skattereformer, naturressursforvaltning og finansiell åpenhet. Banken har bidratt blant annet ved å støtte reformarbeid i sentraladministrasjonen, samt i sektorer som energi, helse, utdanning og naturressursforvaltning. Et nytt strategisk rammeverk for bekjempelse av ulovlig kapitalflyt er på plass. Nye garanti-instrumenter for utvikling av privat sektor i lavinntektsland er utviklet, og etterspørselen er økende.

Bankens engasjement i sårbare landsituasjoner ble styrket gjennom ressurstilførsel og mer fleksibel bruk av *Transition Support Facility*, som er en spesialallokering som retter seg mot land kategorisert som sårbare. Trenden de siste årene viser en klar økning i andelen midler fra Afrikafondet som allokeres til sårbare land, en utvikling bl.a. Norge har stått i spissen for. Det legges økt vekt på sårbarhetsanalyser og regionale dimensjoner i utarbeidelse av landprogrammer. Dette har blant annet resultert i multi-sektorielle regionale programmer i Sahel, Afrikas Horn og Lake Tsjad-regionen, blant annet med fokus på matsikkerhet og jobbskaping for å respondere på sultkatastrofer, flukt- og migrasjonsutfordringer.

Bankens bidrag i oppfølgingen av bærekraftsmålene er nå definert gjennom mer målrettede strategier innen energi, agro-business, industrialisering og jobbskaping, med økt vekt på partnerskap. Gjennomføringen følges opp i det løpende styrearbeidet.

Banken oppdaterer i 2017 sin handlingsplan for klima, og legger opp til å tredoble årlig klimafinansiering innen 2020. Banken fortsetter å arbeide med andre multilaterale organisasjoner for å styrke og samordne arbeidet med klima. I 2016 ble den akkreditert som implementerende organisasjon av det grønne klimafondet.

Det er tatt grep for å effektivisere driften og utnytte potensialet for økte utlån, gjennom desentralisering og nye arbeidsmetoder. Plan for videre desentralisering gjennomføres, og skal fullføres i 2018. Banken kan vise til god fremdrift når det gjelder kvalitetssikring av prosjekter og landprogram. Økt desentralisering har bidratt til dette.

Internasjonalt er banken blant de 10 beste organisasjonene når det gjelder *Aid Transparency Index 2016*. Den har bidratt til åpenhet og informasjonsdeling gjennom deltakelse i blant annet *International Aid Transparency Initiative*. Bankens evalueringsavdeling og Norads evaluerings-

avdeling har etablert et partnerskap som bidrar til gjensidig læring og erfaringsutveksling.

Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB)

Situasjonsbeskrivelse

Asiabanken er 50 år i 2017. Dette ble markert under årsmøtet i Yokohama i mai. Her ble det vist til at Asia har vært en suksesshistorie innen utvikling der millioner av mennesker er blitt løftet ut av fattigdom. Imidlertid ser man fortsatt utfordringer banken må arbeide med fremover: Over 300 millioner i ekstrem fattigdom, økende ulikheter, «mellominntektsfellen» som hindrer land i å bli høyinntektsland samt de globale klimautfordringene.

Et svar på utfordringene er økningen av bankens utlånskapasitet. 1. januar 2017 trådte sammenslåingen av utlånskapitalen til *Asiabankens utviklingsfond* (AsDF) og AsDBs ordinære kapital i kraft. Resultatet er en tredobling av AsDBs egenkapital og betydelig økt evne til å mobilisere ressurser i finansmarkedene. Dermed følger AsDB opp viktige deler av *Addis Ababa Action Agenda*. De økte ressursene er ventet å øke bankens utlån og gavebistand med 50 pst. innen 2020. De fattigste landene skal særlig tilgodeses, med opptil 70 pst. økning i støtten innen 2026. AsDB har videre forpliktet seg til å doble sin årlige innsats for klima fra 3 til 6 mrd. USD i året innen 2020.

Når den økte finansieringskapasiteten er sikret er det viktig med et strategisk rammeverk for bruken av midlene. I 2016 begynte AsDB konsultasjonene om en ny overordnet strategi, Strategi 2030, som er ventet ferdigstilt i 2018. Fra norsk side – gjennom vår styrerepresentant og i dialog med banken – arbeider vi for en spisset Strategi 2030, samt strategier på klima og energi, som viser hvordan AsDB vil bistå landene i å nå bærekraftsmålene og sine nasjonale forpliktelser under Parisavtalen. Vi oppfordrer også banken til å tilføre privat sektor-arbeidet mer ressurser. Dette er helt nødvendig dersom man skal kunne nå målet om at privat sektor skal utgjøre 50 pst. av porteføljen innen 2020, herav 25 pst. rammebetingelser og 25 pst. privat sektor-utvikling. Banken må innføre flere tiltak for å øke andelen kvinner blant de internasjonalt ansatte og likestilling må bli et sektorovergripende tema i alle AsDBs prosjekter.

Gjennom øremerket støtte, 20 mill. kroner, under kap. 166, *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi*, bidrar Norge også til et flergiverfond for å fremme ren energi.

Mål

Den asiatiske utviklingsbankens overordnede mål er å bidra til fattigdomsreduksjon i Asia og Stillehavet gjennom tre strategiske fokusområder:

- Inkluderende vekst, gjennom særlig fokus på helse, utdanning og likestilling, infrastruktur, arbeidsplasser og utvikling av finanssektor
- Miljømessig bærekraftig utvikling, med særlig fokus på klimatiltak og investeringer i ren energi
- Regionalt samarbeid og integrasjon

Rapport 2016

Begynnelsen av 2016 var preget av avslutningen av påfyllingsforhandlingene til bankens utviklingsfond, AsDF, som har som mandat å bistå de fattigste landene i regionen. Forhandlingene for inneværende periode (2017–2020) kom i mål 1. mai. På grunn av kapitalsammenslåingen var AsDB i stand til selv å bidra mer til AsDF enn tidligere. De fremvoksende økonomiene bidrar også mer: Kina har firedoblet sin giverandel, India nesten tredoblet og Indonesia kom inn som ny giver. Norges bidrag på 229,4 mill. kroner gjør at vi opprettholder vår giverandel på 0,86 pst.

Giverne ble enige om å gi enda høyere prioritet til sårbare stater i inneværende periode for fondet. Ekstraordinære bevilgninger til Myanmar økes, mens Afghanistan opprettholdes. Innsatsen til de klimautsatte øystatene oppskaleres. Arbeidet styrkes innenfor kriseforebygging og -respons, samt regional helsesikkerhet.

AsDB gav i 2016 totalt tilsagn om lån og gaver til en verdi nærmere 17,5 mrd. USD. Dette var opp fra 16 mrd. USD i 2015. I tillegg kom en rekordhøy samfinansiering på over 14 mrd. USD. 40 pst. av samfinansieringen kom fra kommersielle aktører, mens 60 pst. var fra andre offentlig finansierte aktører. Blant annet hadde banken flere samfinansieringsprosjekter med Det grønne klimafondet.

Banken godkjente 26 privat sektor-prosjekter i 2016. 12 av disse hadde klima- eller ren energi-komponenter, og 11 var i lavinntekts- eller lavere mellominntektsland. Dette tilsvarte 2,5 mrd. USD fra ADBs ressurser, noe ned etter rekordåret 2015. Andelen samfinansiering økte imidlertid, og var på 5,8 mrd. USD.

AsDB har et omfattende resultatmålingsverktøy og publiserer et årlig «karakterkort». Dette viser blant annet at banken stadig presterer bedre, at de fleste av bankens utviklingsmål nås, som innen samfinansiering, samt at stadig flere pro-

sjekter lykkes. Av utfordringene som gjenstår er saksbehandlingstid for prosjektgodkjenning, bærekraften til avsluttede prosjekter samt kvinneandelen blant internasjonalt ansatte i banken.

Bankens resultatrapport for 2016, *2016 Development Effectiveness Review* (mai, 2017), fremhever blant annet følgende resultater for perioden 2013–2016:

- 692 000 husholdninger har blitt koblet til energinettet
- 13 gigawatt i ny energiproduksjon er installert, hvorav mer enn en tredjedel er fornybar energi
- Over 3 millioner husholdninger har fått ny eller forbedret tilgang til vann
- 34 000 km vei og 1 400 km toglinjer er bygd eller oppgradert
- 33 000 km² (Belgia er om lag 30 500 km²) land forbedret gjennom irrigasjon, drenering og/eller flomsikring og –beredskap
- 5,7 millioner mennesker har dratt nytte av forbedret tilgang på finansielle tjenester
- 2,4 millioner lærere har blitt opplært for å styrke kvaliteten på undervisningen i regionen

Samlet norsk støtte til Asiabanken utgjorde 134,7 mill. kroner i 2016.

Den interamerikanske utviklingsbanken, IDB

Situasjonsbeskrivelse

IDB er den største multilaterale finansinstitusjonen i Latin-Amerika og Karibia. Bankens hovedformål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet gjennom bærekraftig vekst. IDB gir lån til regionens 26 medlemsland. Haiti mottar gavebi-stand gjennom en egen «Grant facility». Banken har en sentral rolle i å påvirke politikktutformingene til samarbeidslandene.

Bankens oppdaterte institusjonelle strategi for perioden 2016–2019 gir tydelige føringer om økt innsats for sosial inkludering og redusert ulikhet, produktivitet og innovasjon, samt økonomisk integrasjon.

1. januar 2017 ble IDBs fond for lån på gavevilkår, FSO, slått sammen med bankens ordinære kapital. Sammenslåingen førte til en styrking av bankens finansielle situasjon og utlånskapasitet. Norge var for sammenslåingen, da den vil gi banken mulighet til å bidra til mer utvikling i regionen. I tråd med Norges og flere andre giverlands ønske vil den økte finansieringskapasiteten særlig komme de fattigste landene til gode.

I Norges overordnede dialog med banken legges særlig vekt på at den skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse og redusert ulikhet, spesielt fremmet gjennom utvikling av privat sektor, utdanning og jobbskaping, godt styresett og anti-korrupsjon, samt miljø og klima. Norge har over lengre tid samarbeidet strategisk med banken om økt finansiell åpenhet, likestilling og inkludering, noe som har bidratt til at banken i større grad har integrert dette i sin kjernevirksomhet.

Det inter-amerikanske investeringselskapet (IIC)

I 2016 ble privat sektor-organisasjonen Inter-American Investment Corporation (IIC) skilt ut fra banken. Hensikten med reformen er å styrke IDB-gruppens aktiviteter innen privat sektor. Reformen innebærer en kapitalpåfylling. Dette er blant annet nødvendig for å sikre IDB og IICs respektive AAA- og AA-rater, slik at begge organisasjoner fortsatt kan tilby gunstige lån og fremme utvikling og fattigdomsreduksjon. Norge deltar i kapitalpåfyllingen.

Boks 11.14 The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN): Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB)

MOPANs gjennomgang av Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB) i perioden 2015–2016 gir en positiv vurdering av IDB, med karakteren «svært tilfredsstillende» på halvparten av resultatindikatorerne og «tilfredsstillende» på de resterende. Blant bankens styrker trekkes følgende frem: Resultatfokus og effektivitet, organisatoriske omstillinger, satsning på privat sektor, et transparent og resultatbasert finansstyringssystem og dyktige ansatte. Forbedringsområdene er: Effektivisering av operasjonelle prosedyrer, vurdere å gå over til flerårig budsjettering og å redusere svært omfattende bruk av konsulenter (skyldes en grense for faste ansettelses), integrering av sektorovergrepene temaer som likestilling, bærekraft og klima i hele organisasjonens arbeid, og mobilisering av samfinansiering og partnerskap med andre aktører.

Mål

Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) overordnede mål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet, og bidra til en bærekraftig økonomisk vekst i Latin-Amerika og Karibia, med fokus på 5 hovedinnsatsområder:

- Sosial utvikling for likhet og vekst
- Infrastruktur for bedre konkurransevne og sosial velferd
- Institusjoner for vekst og sosial velferd
- Konkurransedyktig regional og global internasjonal integrasjon
- Beskyttelse av miljøet, respons på klimaendringer, satsing på fornybar energi og matvaresikkerhet

Det inter-amerikanske investerings-selskapet (IIC) har tre strategiske prioriteter:

- Klimaendring
- Likestilling
- Forretningsmessig bærekraft

Rapport 2016

IDB gav i 2016 totalt tilsagn om lån og garantier til en verdi av 11,325 mrd. USD, i tillegg til over 300 mill. USD i gavebidrag. I tråd med norske prioriteter, har IDB et omfattende og godt evaluering- og resultatrapporteringssystem, og legger vekt på resultatlæring. Bankens resultatrapport for 2016 kombinerer i tråd med den nye institusjonelle strategien og et oppdatert resultatrammeverk, for første gang resultater for hele IDB-gruppen (IDB, IIC og Det multilaterale investeringsforndet (MIF)). Rapporten måler både den generelle utviklingen i regionen under innsatsområdene, og bankens konkrete bidrag. Blant annet framheves følgende resultater:

- 2 millioner elever har nytt godt av utdanningsprosjekter støttet av IDB-gruppen
- 3,5 millioner mennesker har nytt godt av program for å bekjempe fattigdom
- 80 000 arbeidsplasser er skapt i bedrifter som har mottatt støtte
- 300 000 kvinner har mottatt ulike typer støtte for å øke kvinners økonomiske deltakelse
- 4,5 millioner mennesker har fått tilgang til helsetjenester
- 300 000 husholdninger har fått ny eller oppgradert tilgang til sanitærfasiliteter

Banken utmerket seg også i 2016 på de to viktige områdene åpenhet og likestilling ved at den ble plassert i toppsjiktet i *Publish What You Fund* sin

Aid Transparency Index og ved at den oppnådde sertifisering i Economic Dividend through Gender Equity (EDGE).

I tillegg til kjernefinansiering, bidro Norge i 2016 med finansiering til flergiverfondet Transparency Trust Fund, som også har oppnådd gode resultater, jf. beskrivelse under post 72, *Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner*, under dette kapittelet.

Innskudd i Nordisk utviklingsfond (NDF)

Situasjonsbeskrivelse

NDF har siden 2009 hatt som mandat å finansiere klimatiltak i fattige land i samsvar med de nordiske lands prioriteter. Det meste av finansieringen kanaliseres gjennom eller i samarbeid med de multilaterale utviklingsbankene. NDF vedtok i 2015 en ny strategi med fokus på finansiering av prioriterte klima- og utviklingstiltak med tilrettelegging for bruk av nordisk kompetanse og teknologi. Utløsning av investeringer fra andre utviklingspartnere og privat sektor er en viktig målsetting.

Etter siste innbetaling til NDF i 2015 er fondets finansiering basert på tilbakebetaling av tidligere lån på gavevilkår. Verdien på disse er anslått til 932,8 mill. euro. Utbetalingene fra NDF vil gradvis måtte reduseres i takt med at kapitalen i fondet reduseres i årene framover.

Etter anbefalinger fra Nordisk Råd pågår diskusjon om en eventuell ny kapitalpåfylling, uten at enighet er oppnådd. Det pågår også diskusjoner om framtidig organisering av de nordiske finansieringsinstitusjonene, inkludert NDF. I dette inngår en vurdering av disse i den framtidige internasjonale klimafinansieringsarkitekturen. Det foreslås derfor å ikke bevilge midler til NDF i 2018.

Mål

NDFs mål er å fremme klima- og utviklingsinvesteringer i lavinntektsland i samsvar med de nordiske lands prioriteter. Målet gjennomføres ved å støtte tiltak som:

- Løser ut investeringer fra andre partnere, inklusive fra privat sektor
- Bidrar til utvikling av prosjekter med særlig fokus på utvikling av relevante klimakomponenter
- Støtter innovasjon og tiltak med høy risiko
- Støtter utvikling av privat sektor og etablering av offentlig-privat partnerskap
- Identifiserer nye problemstillinger knyttet til klima

Rapport 2016

I 2016 godkjente styret finansiering av 10 prosjekter til en verdi av 54,3 mill. euro. I henhold til strategien som åpner for at NDF kan gi lån og foreta egenkapitalinvesteringer, ble 6 mill. euro gitt i lån til et prosjekt og 6 mill. euro i egenkapital til et annet prosjekt. NDFs prosjektportefølje innen klima er nå på 95 prosjekter til en verdi av 283,8 mill. euro. 43 pst. av porteføljen er i Afrika. NDF har også etablert *Nordic Climate Facility*, et fond som gir småskala-støtte til innovative prosjekter gjennom nordiske aktører. NDF tok over administrasjonen av NCF fra NEFCO i 2016.

NDF har styrket sitt samarbeid med Det grønne klimafondet gjennom utveksling av erfaringer, prosjektforberedelser, kapasitetsbygging og gjennom deltakelse som observatør på styremøtene. Samarbeidet med andre nordiske aktører, bl.a. Norfund, er også styrket.

Tilbakemeldinger fra NDFs samfinansieringspartnere og samarbeidsland, er at organisasjonen er fleksibel, kan handle raskt og på en måte som gir tilleggsverdi til annen type finansiering. Iht. resultatrammeverket hadde NDF god måloppnåelse i 2016. 86 pst. av prosjektene har oppnådd gode eller tilfredsstillende resultater.

Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD)

Situasjonsbeskrivelse

IFAD er både en FN-organisasjon og en internasjonal finansinstitusjon. Organisasjonens målsetting om å bidra til fattigdomsreduksjon gjennom å gi lavrentelån og tilskudd til landsbygds- og landbruksutvikling, bidrar rett inn i 2030-agendaen.

For å styrke leveransene er organisasjonen nå inne i en desentraliseringsprosess og har etablert 40 landkontorer. Dette gjør det mer relevant for IFAD å koordinere seg med andre organisasjoner som er til stede i samme land. Særlig jobbet IFAD i 2016 med å bedre samarbeidet med de andre Roma-baserte organisasjonene; Verdens matvareprogram og FAO. En felles rapport for å bedre samarbeidet ble vedtatt i desember 2016.

1. april 2017 tok tidligere statsminister i Togo, Gilbert Houngbo, over som president for IFAD, etter den mest åpne og inkluderende valgkampen i organisasjonens historie. Han har gitt et godt inntrykk.

IFAD har utviklet et omfattende resultatrammeverk og regnes blant pionerene innen resultatmåling. IFAD har styrket vektleggingen av fattigdom, lavinntektsland og sårbare stater i det nye

allokeringsystemet. Det arbeides for å få til resultatbasert finansiering som samtidig belønner de som leverer godt og ivaretar interessene til de vanskeligst stilte.

IFAD har et uavhengig evalueringskontor. Budsjettet utarbeides, i tråd med IFADs evalueringsstrategi, uavhengig av IFADs administrative budsjett. Evalueringskontorets 2017-budsjett er 5,7 mill. USD, noe som styret vurderer som tilstrekkelig. Et særtrekk ved IFAD er at evalueringskontoret og organisasjonens sekretariat utarbeider hver sin årsrapport, kalt ARRI og RIDE, se omtale under. 2017-ARRI-rapporten er basert på en gjennomgang av nesten 300 IFAD-prosjekter. Sammen viser rapportene at IFADs resultatoppnåelse er god. Måloppnåelsen i 2015 ble på mange områder 80 pst. eller høyere og har vist en gradvis bedring siden 2009.

Arbeidsprogrammet (PoLG) for IFAD 10 (perioden 2016–2018), basert på bidrag og tilbakebetalinger, er på 3,2 mrd. USD. Budsjettet for 2016 var på 900 mill. USD, mens driftsbudsjettet var på 147,5 mill. USD. I 2016 var 5,8 mill. USD satt av til styrking av likestillingsarbeidet.

IFADs 11. påfyllingsforhandlinger gjennomføres i 2017. I likhet med andre utlånsinstitusjoner arbeider IFAD med å øke utlånsvolumet, foreløpig ved å ta opp myndighetsgaranterte lån fra den tyske og franske utviklingsbanken. Det samlede arbeidsprogrammet (PoW) for perioden 2016–18 har som mål å nå 7,3 mrd. USD. Til sammenligning var PoW for IFAD9 totalt 7,2 mrd. USD mens IFAD8 utgjorde 6,8 mrd. USD. Økningen ble oppnådd gjennom samfinansiering fra både offentlige og private kilder. En stor diskusjon under den kommende påfyllingsrunden vil omhandle betingelser for, og konsekvenser av å ta opp ulike typer lån for selv å kunne låne ut mer og nå flere. 44 pst. av prosjektene iverksettes i sårbare stater eller områder og 45–50 pst. av innsatsen rettes mot Afrika. Norge arbeider for at andelen til Afrika skal holdes på samme nivå eller helst øke.

Norge har om lag 2,6 pst. av stemmene i organisasjonen utregnet etter bidrag. Samlet har de nordiske landene om lag 8 pst. av stemmene. USA har flest stemmer med om lag 7 pst.

Norge prioriterer å gi støtte til IFAD fordi organisasjonens arbeid er rettet mot å sette mennesker som lever i fattigdom på landsbygda i stand til å bedre sitt eget livsgrunnlag. IFAD har fokusert på jobbskaping for ungdom i rurale strøk og er aktivt engasjert i å styrke kvinners rettigheter og påvirkningsmuligheter. I 2016 var Norge koordinator av OECD + Russland-gruppa og med-

lem av evalueringskomiteen. Et særlig bidrag fra norsk side, ved siden av tilrettelegging av en god og åpen presidentvalgekamp og bedret resultatbasert allokeringssystem, er løftingen av kjønn både på hovedkvarternivå og i felt. Kjønn er et tverrgående tema i hele organisasjonens innsats og Norge jobber kontinuerlig for at dette skal synliggjøres i planer, arbeidsmetoder og gjennom disagregert rapportering. Rapporteringen bedrer seg. Norge har også arbeidet systematisk for å fremme menneskerettighetsbasering av IFADs innsats og ser at arbeidet begynner å bære frukter både i IFADs ledergruppe og i styret.

Budsjettstrukturen legges om fra 2017 for lettere å kunne styre midlene i forhold til overordnede prioriteringer og resultater. Det totale budsjettet for 2017 er på 1,5 mrd. USD. Driftsbudsjettet for 2017 er på 5,7 mill. USD, en nominell økning på 0,9 mill. USD fra 2016-budsjettet. Desentralisering er en betydelig kostnadsdriver i budsjettet, og om lag 0,3 mill. USD av de økte kostandene skyldes desentralisering. Det er satt av 6,4 mill. USD til styrking av likestilling i IFADs prosjekter i 2017 og IFAD har utviklet en egen metode for å sikre langvarig styrking av kvinners rettigheter og likestilling. Ved siden av kjønn er klima og ernæring vedtatt som tverrgående tema i all innsats.

Mål

IFADs overordnede mål er å være fødselshjelper til at bygdene blir levedyktige og bærekraftige ved å investere i folk på landsbygda, der storparten av de fattige bor. IFAD prioriterer fire innsatsområder i strategien:

- Investere i småbrukere og småskalafiske
- Styrke innflytelsen til befolkningen på landsbygda gjennom sikring av deres rettigheter til produktive ressurser og tjenester og deres deltagelse i politiske prosesser
- Styrke motstandskraften til hushold på landsbygda mot alle typer risiko
- Utnytte mulighetene som finnes i forholdet mellom byutvikling og landsbygda, blant annet gjennom å se områdene i sammenheng

Rapport 2016

Fra IFADs opprettelse i 1978 og fram til 2016 har IFAD bidratt totalt med 43 mrd. USD til landsbygdeutvikling. I 2016 begynte IFAD gjennomføringen av 10. påfyllingsrunde, som har en målsetting om å levere lån og gavemidler på 3,2 mrd. USD over tre år. I tillegg forventes i overkant av samme

beløp i samfinansiering. Gjennomføringen har kommet godt i gang, men det er en tendens til at det i første året av hver syklus innvilges få prosjekter. IFAD nådde i 2016 ut med assistanse til 97 millioner mennesker. Halvparten av disse var kvinner. Prosjektstørrelsen har økt de siste årene for å effektivisere prosjektplanlegging og forvaltning. Samtidig arbeides det videre med å desentralisere prosjektoppfølgingen, noe som skal sikre best mulig resultater.

RIDE, IFAD-sekretariatets årsrapport om måloppnåelse, oppsummerer grad av måloppnåelse på fire områder: (a) likestilling, (b) klimatilpasning, (c) kvalitetssikring og (d) minst utviklede land. Rapporten finner at nær 90 pst. av prosjektene leverer moderat tilfredsstillende, tilfredsstillende eller svært tilfredsstillende. Det er likevel et behov for å få flere prosjekter over i kategorien svært tilfredsstillende. Rapporten viser også gode resultater på likestilling, miljø- og ressursforvaltning, relevans, innovasjon og læring, samt oppfølging av målene til landprogrammer. Rapporten understreker at det arbeides med å bedre indikatorene for å måle IFADs fattigdomsreducerende effekt. Man har gått bort fra å måle antall involverte som blir løftet over fattigdomsgrensen, definert som inntekt, og gått over til en flerdimensjonal definisjon som i tråd med bærekraftsmålene inkluderer flere indikatorer for fattigdomsreduksjon.

IFADs uavhengige evalueringskontor konkluderer i sin årsrapport (ARRI) med at IFAD har bidratt positivt til fattigdomsreduksjon på landsbygda. Organisasjonen har styrket inntekter, støttet kapasitetsutvikling og arbeid med sosial kapital, styrket produktivitet i landbruket, bidratt til matsikkerhet, samt bidratt til innovasjon. I tillegg har kunnskapsarbeidet, partnerskapsutvikling og strategidialog blitt styrket de siste årene. Likevel har måloppnåelsen i nåværende periode, IFAD 10, flatet ut i forhold til den jevne framgangen som ble vist under IFAD 8 og IFAD 9. Dette skyldes paradoksalt nok ikke at IFAD arbeider dårligere, men at IFAD nå inkluderer flere hensyn i vurderingen av prosjektene og at noen av disse er vanskelige å oppnå gode resultater på.

Et slikt område er bærekraft, som trekker allmenn måloppnåelse noe ned. Også inkluderingen av kvinner, særlig kvinneledede hushold og andre marginale grupper, bidrar til å flate ut måloppnåelsen. Årsrapporten for 2017 viser også at IFAD har bidratt til økt produktivitet i landbruket, men at dette hadde liten innflytelse på ernæringsstatusen til barn og at kostholdet fortsatte som før.

Budsjett 2018

Det foreslås bevilget 840 mill. kroner for 2018:

- Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB): 47,6 mill. kroner
- Det inter-amerikanske investeringsselskapet (IIC): 16 mill. kroner
- Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF): 614 mill. kroner
- Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF): 57,4 mill. kroner
- Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD): 105 mill. kroner

I forslag til romertallsvedtak XIV, pkt 1 (AfDB), pkt 2 (IIC), pkt. 6 (AfDF) og pkt. 8 (AsDF) foreslås fullmakter til deltakelse i kapitaløkninger med utbetalinger etter 2018.

I forslag til romertallsvedtak XIII foreslås bruk av gjeldsbrev ved kapitalpåfyllinger til Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF) og Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF).

Post 72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I tillegg til den generelle kjernestøtten til utviklingsbankene, bidrar Norge med øremerkede midler som kanaliseres gjennom ulike fond. Midler over denne posten benyttes til å finansiere utredningstiltak og innovative operasjonelle aktiviteter på prioriterte politikkområder. I disse tilfellene brukes fondene som utgangspunkt for dialog med bankene for å støtte og påvirke dem til større utviklingseffektivitet, mobilisering av privat kapital og bedre resultater. Støtten brukes også til å sette nye temaer på institusjonenes dagsorden. Fra norsk side er en opptatt av å redusere transaksjonskostnadene og øke giversamarbeid gjennom deltakelse i flergiverfond. Muligheten for å koble utdanning, privat sektor utvikling og jobbskapning er blant bankenes komparative fortrinn. Verdensbankgruppen (VB), Det internasjonale finansieringsinstituttet (IFC) og Afrikabanken (AfDB) er særlig tunge og relevante aktører, og Regjeringen vil derfor intensivere det strategiske samarbeidet med bankene på disse områdene. Det legges opp til at minst 50 pst. kommer de fattigste og mest sårbare landene i Afrika til gode.

Mål

Styrke de multilaterale bankenes innsats innenfor områder som er høyt prioritert i norsk utviklingspolitikk.

Rapport 2016

Næringsutvikling og jobbskapning

Verdensbanken og IFC har omfattende erfaring med finansiering, investeringer og involvering av privat sektor. De er også unike institusjoner når det gjelder å kombinere forskjellige finansieringskilder og virkemidler, inkludert offentlig-private programmer og generering av andre midler. De er derfor svært viktige samarbeidspartnere for å bedre rammevilkårene for næringsutvikling og en styrket privat sektor.

Norge har gjennom flere år vært en aktiv støttespiller til IFCs rådgivning til privat sektor. Dette har blant annet bidratt til at:

- 18 millioner mennesker har fått tilgang til billige lyskilder som ikke er knyttet til strømmettet
- Mer enn 150 000 bønder har blitt opplært i mer produktivt landbruk
- Bedrifter har videreutviklet forretningsplan og teknologi som har gitt 19,9 mrd. USD i nye investeringer
- Bedrifter har redusert vannforbruket sitt med 84 mill. m³ vann pr. år ved å ta i bruk mer resurseffektive teknologier
- Klimagassutslipp har blitt redusert med 1,9 mill. tonn CO₂ gjennom renere energi og energieffektivitet

Næringslivet møter spesielle utfordringer i land som er rammet av konflikt eller er på vei ut av flere år med konflikt. Private investeringer og et sterkt næringsliv kan bidra til en positiv utvikling. Norge har videreført støtten til flergiverfondet Conflict Affected States in Africa (CASA). CASA har bidratt til finansiering av små og mellomstore virksomheter og til en rekke forbedringer i investeringsklimaet. Dette anslås til å ha medført 13 mill. USD i besparelser for bedriftene og bedre tjenester til 200 000 mennesker.

Norge støtter også Verdensbankens satsing på jobbskapning ved å bidra til utvikling av privat sektor, som er der de fleste arbeidsplasser skapes. Fondet har bidratt til å identifisere hvor potensialet for jobbskapning er størst, hvilke hindringer ungdom møter for å komme inn på arbeidsmarkedet og hvilke strategier som må følges for å skape jobber i situasjoner preget av konflikt og vold. Ett

mål er å bidra til å fjerne hindringer for å skape jobber i privat sektor, gjennom å skape et bedre investeringsklima, tilgang til finansielle tjenester, infrastruktur og ikke minst sikre at den kompetanse som ungdom får gjennom utdanning koples til behovene på arbeidsmarkedet. I Zambia, Bangladesh, Tunis, Libanon og Pakistan har nå den norske støtten mobilisert større innsatser for å skaffe flere jobber både for ungdom generelt, i eksportindustrien og jobbskappingsprogram.

Godt styresett, åpenhet og institusjonsbygging
herunder anti-korrupsjon

Norge har i mange år støttet Verdensbankens program for antikorrupsjon og godt styresett. Dette har bidratt til at disse spørsmålene nå står sentralt på Verdensbankens dagsorden. Evalueringen av fondet har påpekt at det fortsatt gjenstår en del arbeid før resultatene på landnivå er synlige, men det vises til en rekke suksesshistorier som har ført til bedre systemer for forvaltning av inntekter, ikke minst innen råvareindustrien.

Norge støtter også Initiativet for tilbakeføring av stjålne midler (StAR), et samarbeid mellom Verdensbanken og FNs organisasjon mot kriminalitet og korrupsjon (UNODC). StAR yter hjelp til land som ønsker å hente tilbake stjålne penger, som oftest gjemt bort i banker i vestlige land som praktiserer stor grad av hemmelighet (sekretesse). Initiativet har gjennom publikasjoner og dialog satt søkelys på den rollen det globale finanssystemet spiller i å hvitvaske og skjule kriminell profitt. StAR kan raskt møte ulike lands behov og engasjere jurisdiksjoner og internasjonale organisasjoner. Temaet kom høyt på den internasjonale dagsorden i 2015. Selv om initiativet har møtt på budsjettmessige, logistiske og politiske utfordringer, har nytten og viktigheten av aktivitetene blitt demonstrert i en rekke land, blant annet i Tanzania.

De regionale utviklingsbankene har høy grad av legitimitet i kraft av det sterke regionale eierskapet, tette regionale nettverk og god forståelse av regionale forhold. Dette gir et godt inntak i arbeidet med styresettutfordringer på landnivå og gjør bankene til interessante regionale samarbeidspartnere for godt styresett. Norge har også vært en pådriver for å sette tema innen styresett på dagsorden i regionalbankene.

Gjennom norsk kjernestøtte til African Legal Support Facility (ALSF) har afrikanske myndigheter fått juridisk rådgivning knyttet til forhandlinger av komplekse kommersielle kontrakter relatert til naturressursforvaltning og større infra-

strukturprosjekter. Etterspørselen etter ALSFs tjenester er stor, ikke minst fordi det kan vises til gode resultater i form av økt nasjonal ressursmobilisering. ALSF anslår at de gjennom sin rådgivning har bidratt til å sikre 400 mill. USD i økte statsinntekter siden 2010.

ALSF har i 2017 utarbeidet en ny strategisk plan, som bygger på erfaringene så langt samt anbefalinger fra en ekstern gjennomgang. Det legges opp til å videreføre norsk støtte til ALSF.

Norge tok i 2007 initiativ til opprettelsen av flergiverfondet *Transparency Trust Fund* i Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB) med målsetting om å styrke den institusjonelle kapasiteten for å forebygge og kontrollere korrupsjon i regionen. I 2014 kom to nye givere til; Canada og Mastercard. Siden opprettelsen har fondet finansiert og implementert 46 prosjekter, og kan vise til gode resultater. I dag favner fondet noe bredere med fire strategiske prioriteringer:

- Åpenhet i forvaltningen
- Kontroll- og revisjonssystemer
- Finansiell integritet (herunder anti-hvitvasking og finansiell åpenhet)
- Naturressursforvaltning

Ett av de mange vellykkede prosjektene, som først ble gjennomført i Colombia og nå er oppskalert og rullet ut til flere land, er *MapaInversiones* (Investeringskart). Dette er et system som tilgjengeliggjør informasjon til hele befolkningen om hva offentlige inntekter investeres i.

Hovedformålet med fondet har siden starten vært å skape etterspørsel fra de regionale landene etter ordinære lån fra IDB til antikorrupsjon og åpenhet. Dette har nå begynt å vise resultater. I 2015 og 2016 lånte blant annet Chile til sammen nesten 2 mrd. kroner fra IDB til prosjekter relatert til sin integritets- og åpenhetsagenda.

Norge fortsetter å støtte Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) økonomisk og politisk. En ny treårig avtale om støtte til EITIs internasjonale sekretariat i Oslo, ble undertegnet i 2017. EITI er en global åpenhetsstandard for naturressursforvaltning (olje, gass og mineraler). Det er vedtatt en ny 2016 EITI-standard med mer omfattende krav blant annet til økt åpenhet om reelt eierskap. For eksempel har mer enn 20 land pr medio 2017 forpliktet seg til å etablere registre over reelt eierskap. Totalt 51 land implementerer nå EITI-standard. Gjennom systematisk arbeid for å styrke åpenhet omkring utvinningsindustrien bidrar EITI til å vanskeliggjøre og avdekke korrupsjon. Dette gjelder for eksempel i Nigeria, hvor anbefalingene fra nasjonale EITI-rapporter

har satt fokus på behovet for sentrale reformer i olje-industrien, som når gjennomført vil bidra til nasjonal ressursmobilisering, ikke minst gjennom reduserte muligheter for korrupsjon. Norge støtter også Verdensbankens fond for utvinningsindustrien, *Extractive Global Programmatic Support*, som bidrar til oppfølging av EITI-relatert arbeid på nasjonalt og regionalt nivå.

I mange utviklingsland er mangler i forvaltningen av offentlige inntekter og utgifter en viktig årsak til svak økonomisk utvikling. Forbedringer på dette området er dermed viktig for å mobilisere ressurser for fattigdomsreduksjon og for å sikre varige resultater av bistand til utdanning, helse og infrastruktur. Systemer for finansforvaltning kan også ha avgjørende betydning for stabilisering av land i sårbare situasjoner. Norge deltar i et samarbeid med IMF, Verdensbanken, EU, Storbritannia, Sveits og Frankrike som systematiserer internasjonal erfaring på området gjennom programmet *Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA)*. Programmet har utviklet et rammeverk som mer enn 150 land har benyttet til analyser for å bedre offentlig finansforvaltning, og for å måle resultater av reformarbeid. I 2016 ble det sluttført en oppdatering av rammeverket knyttet til økte internasjonale krav blant annet til finansiell åpenhet, skatt og inntektsforvaltning, forvaltning av store infrastrukturprosjekter og finansstyring, PEFA 2016. Flere av de norske samarbeidslandene har gjennomført analyser også med det nye rammeverket.

Norge er engasjert i initiativer for å bekjempe ulovlig kapitalflyt gjennom å bygge nødvendig kapasitet og kompetanse i fattige land, men også ved å bidra til fortsatt fokus på hvordan manglende åpenhet om kapitalstrømmer globalt tilrettelegger for skatteunndragelse, organisert kriminalitet og korrupsjon. Norge er pådriver for at Verdensbanken setter ulovlig kapitalflyt høyere på sin agenda, herunder gjennom et nytt prosjektsamarbeid, og utarbeidelse og oppfølging av en handlingsplan på dette området.

Fredsbygging, menneskerettigheter og respons på kriser

Verdensbanken har økt sin innsats innen fredsbygging de senere år. Økt fokus på politiske faktorer, institusjonsbygging og godt styresett har vært viktige elementer i bankens arbeid i sårbare stater. Det er økt erkjennelse av at banken må tidlige inn etter at en konflikt er avsluttet for å kunne bidra til gjenoppbygging og en langsiktig fred og at bankens innsats må være komplemen-

tær til den humanitære bistanden. Verdensbanken har blant annet vært aktiv i sin respons til de store sultkatastrofene i Afrika og Jemen.

Ytterligere støtte er gitt til Libanon og Jordan gjennom *Global Concessional Facility*. Gjennom denne mekanismen får landene subsidierte lån for å forbedre levekårene til syriske flyktninger og vertssamfunnene. Lånene benyttes til jobbskapingstiltak, samt tiltak for å forbedre sentrale offentlige tjenester og infrastruktur som helse, vann- og strømforsyning og veier. Blant annet har 40 000 syriske flyktninger fått arbeidstillatelse i Jordan som resultat av denne type støtte.

Arbeid i sårbare stater krever godt samarbeid mellom alle aktører og ikke minst mellom Verdensbanken og FN-systemet. Dette samarbeidet har bedret seg de senere årene og det arbeides for å få det bedre forankret på alle nivåer. Norge har gjennom sin støtte til *UN-World Bank Trust Fund* lagt grunnlaget for bedre dialog, felles forståelse og bedre kunnskap om og mellom de to institusjonene. Dette har bidratt til felles analyse og planlegging og – ikke minst – operasjonelt samarbeid. Samarbeidet har spesielt vært rettet inn mot forebygging av konflikter.

Norge har gjennom flere år vært en aktiv støttespiller for Verdensbankens arbeid med langtrukne flyktningssituasjoner. Dette analytiske arbeidet gjør det nå mulig å skalere opp arbeidet for flyktninger og vertssamfunnene. Bidragene fra Norge har mobilisert ressurser til to store program på Afrikas Horn og i Great Lakes, der en har store grupper flyktninger og internt fordrevne. Norge har i tillegg bidratt til å vurdere situasjonen i Ukraina for de mange internt fordrevne.

Norge har i lengre tid hatt en aktiv rolle i å få satt menneskerettigheter høyere på agendaen i Verdensbanken. Gjennom bidrag til et eget fond har Norge støttet en rekke innovative tiltak i sektorer som vann- og sanitær, styresett, helse, utdanning og infrastruktur. Fondet har bidratt til å øke kunnskapen om og løfte fokuset på rettigheter til marginaliserte grupper som kvinner, urfolk, funksjonshemmede og LHBTI-individer. Dette har bidratt til viktige diskusjoner og kunnskap om koplingen mellom menneskerettigheter og utvikling både i prosjekter på landnivå og internt i banken.

Inkluderende vekst og likestilling

De multilaterale bankene er alle opptatt av at den økonomiske veksten skal inkludere sårbare grupper og sikre velferd for alle. Gjennom flere fond har en fått testet ut bedre og mer effektive tilnær-

mingsmåter som kan oppskaleres gjennom større program.

Norge har i en årrekke vært en forkjemper for å få kvinner og likestilling sterkere inn i Verdensbankens arbeid. Det er utviklet nye kjønns-sensitive prosedyrer for landstrategier, midler til likestillingsarbeidet er høyere prioritert i bankens eget budsjett, og resultatmålingen fanger opp likestillingsperspektivet. Ny likestillingsstrategi er på plass og har en innretning som er i tråd med norsk politikk: konsentrasjon om innsatsen på områder der banken har komparative fortrinn, flere og bedre jobber til kvinner, tilgang til eiendom og eiendeler, fokus på bruk av ressurser til tiltak som tar tak i betydelige ulikheter, og mye sterkere fokus på resultater. Gjennom *Umbrella Facility for Gender Equality*, som blant andre Norge har støttet, utvikles det innovative og katalytiske forretningsmodeller som bidrar til å styrke kvinners deltakelse og påvirkning i privatsektorutvikling – med fokus på landbruk, utvinningsindustri og IKT. Det arbeides også med å bekjempe kjønnsbasert vold og bedre mødrebarn-helse. I Bangladesh har kvinner i tekstilindustriene fått opplæring i hvordan de skal beskytte seg mot seksuell trakassering i fabrikkene. I flere afrikanske land har trening av unge mødre for å gjøre dem i stand til å drive sin egen butikk ført til 40 pst. økning i profitten fra forretningsvirksomheten.

Norge støtter kunnskapsbasen i Verdensbanken som samler og videreformidler erfaringer innen mikrofinans/finansiell inkludering (CGAP) for best mulig utvikling av finansielle tjenester til fattige. Gjennom økt kunnskap om de fattiges behov, preferanser og adferd, har tilbydere av finansielle tjenester kunnet skreddersy produktene sine til målgruppen. Det er også testet ut innovative digitale finansielle tjenester (i tillegg til betalingstjenester), for eksempel kreditt, sparing og forsikring, og betalingstjenester som gjør det enklere å få tilgang til energi, vann og utdanning. «Off-grid» energitilgang (via solenergi) er en næring i rask vekst, og har fått økt fokus de siste par årene.

Klima og energi

Norge støtter et globalt partnerskap for å redusere fakling (brenning) og utslipp av gass knyttet til oljeboring. Global Gas Flaring Reduction (GGFR) har medlemmer fra oljeproduiserende land og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Partnerskapet arbeider for å redusere utslipp av skadelige klimagasser ved å utnytte gassressursene bedre, bl.a. til energitilgang. Landene som er med i initiativet kan gjennomgående vise til reduksjon av fakling, unnatt i land der oljeproduksjonen har økt sterkt. Dette gjelder særlig Iran, Irak og USA (ukonvensjonell oljeboring (shale gas)). Man ser også økende fakling i land med konflikt. Ny teknologi gjennom satellittovervåking gir større kontrollmuligheter enn tidligere. Med utgangspunkt i satellittovervåking ble det i 2016–2017 utviklet et digitalt kart der man kan avlese de forskjellige lands faklingsnivåer og faklingsintensitet. Norge blir i GGFR ansett som et foregangsland, fordi vi har et håndhevet forbud mot rutinefakling på norsk sokkel. I 2015 ble initiativet *Zero Routine Flaring by 2030* lansert av Verdensbanken, med støtte fra Norge. Siden lanseringen har 67 land, oljeselskaper og utviklingsbanker kommet med i initiativet. Disse binder seg til å arbeide aktivt mot fakling gjennom lovgivning og andre tiltak.

Norge har over tid hatt et bredt samarbeid med Verdensbanken og regionalbankene innen klima og ren energi over andre budsjettposter. Dette inkluderer bl.a. Asiabankens *Clean Energy Financing Partnership Facility* (CEFPF), *Scaling up Renewable Energy in Low Income Countries* (SREP), *IFC Catalyst Fund* og Verdensbankens energitanken *ESMAP*. Se ytterligere omtale under kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi* post 74 *Fornybar energi*.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 135,5 mill. kroner. Dette er en økning på 25 mill. kroner fra 2017. Jobbskaping og utvikling av privat sektor, samt sårbare stater prioriteres.

Kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2016	Saldert budsjett 2017	Forslag 2018
70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	269 720	270 000	319 000
	Sum kap. 0172	269 720	270 000	319 000

Regjeringen viderefører sine prioriteringer innen internasjonal gjeldspolitikk.

Handlingsplanen om gjeldslette for utvikling fra 2004 er retningsgivende for norsk gjeldspolitikk. Den legger opp til at Norge skal prioritere arbeidet med å slette de fattigste landenes gjeld, både ved aktiv bilateral gjeldssletting, ved å være en støttespiller for multilaterale gjeldsletteordninger og gjennom gjeldspolitisk nytenkning. Samtidig jobber Norge aktivt for å fremme mer ansvarlighet hos både kreditor og debitor.

Norge har i en årrekke arbeidet for at gjeldsbyrden til de fattigste og mest gjeldstyngede land skal bringes ned på et bærekraftig nivå og at frigjorte betalingsforpliktelser omdisponeres til utviklingsfremmende og fattigdomsreducerende tiltak. De fleste av de fattigste, mest gjeldsrammede landene har fått slettet mesteparten av sin bilaterale gjeld og fått store lettelser i sin gjeld til multilaterale finansinstitusjoner. Internasjonal økonomisk uro de siste årene har forsterket behovet for å være ansvarlige långivere og for å styrke fattige lands kapasitet til å drive ansvarlig gjeldshåndtering og makroøkonomisk politikk. På gjeldsområdet er det viktig å hindre at historien gjentar seg og nye gjeldskriser oppstår.

Gjeldsplanen har ulike finansieringsløsninger for ulike typer gjeld.

Innenfor gjeldsplanens ramme på 3 173 mill. kroner kan sletting av u-landsgjeld til Norge skje uten bevilgning, såfremt de aktuelle landene og fordringene er omfattet av rammen. Rammen omfatter 21 utviklingsland. Fordringene til 17 av disse er nedbetalt eller slettet. Av de fire som er igjen er Egypt og Serbia å jour med innbetalningene, mens Somalia og Sudan er i mislighold.

Andre norske bidrag og tiltak på gjeldsområdet bevilges over dette kapittelet. Bevilgningen skal gå til gjeldslettetiltak, betalingsbalansestøtte, kapasitetsbygging og fremme av gjeldspolitisk nytenkning i regi av, eller i samarbeid med Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet

(IMF), FN, regionale utviklingsbanker eller Intosai Development Initiative (IDI). Bevilgningen dekker også finansieringsbehov ved oppfølging av avtaler med utviklingsland inngått i Parisklubben eller annen sletting av utviklingslands statsgjeld til Norge, i den grad dette ikke kan belastes gjeldsplanens ramme.

Post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Norske fordringer på utviklingsland blir stadig redusert. Dette skyldes både at utviklingsland med bærekraftige gjeldsnivåer og betalingskapasitet betjener sin gjeld, og betydelig ettergivelse av bilateral gjeld de siste tiårene. Ved utgangen av 2016 hadde Norge ettergitt til sammen 2 884 mill. kroner av utviklingslandenes bilaterale gjeld til Norge, hvorav 2 339 mill. kroner er belastet gjeldsplanens ramme og 545 mill. kroner er avskrevet mot Garanti-instituttet for eksportkredits (GIEK) landspesifikke tapsavsetninger. Innenfor rammen gjenstår dermed 834 mill. kroner som kan slettes uten bevilgning. Bilateral gjeldslette koordineres med andre kreditorer gjennom Paris-klubben, der Norge er medlem.

Norge gir også betydelig støtte til multilaterale gjeldsletteinitiativer som *Heavily Indebted Poor Countries* (HIPC) og *Multilateral Debt Relief Initiative* (MDRI). HIPC-initiativet ble opprettet i 1996 for å slette fordringer på de fattigste og mest gjeldstyngede landene. MDRI ble opprettet i 2005, da man så at land hadde behov for ytterligere gjeldslette utover HIPC-initiativet for å komme i en økonomisk bærekraftig situasjon.

HIPC-behandling innebærer at giverlandene betaler mottakerlandenes gjeld til multilaterale institusjoner, Verdensbanken, IMF og de regionale utviklingsbankene. Denne løsningen ble valgt fordi de multilaterale finansieringsinstitusjonene selv – i henhold til sine statutter og av hen-

syn til sin kredittverdighet (AAA-rating) – ikke har adgang til å ettergi gjeld.

Da HIPC og MDRI ble innført tok Norge til orde for at hele gjeldsletten burde betales i én stor multilateral operasjon. Dette var ikke realistisk å få til. Løsningen ble derfor at giverlandene forpliktet seg til å finansiere gjeldsletten på avbetaling i takt med de fattigste landenes opprinnelige nedbetalingsplaner. Dette innebærer at giverlandsforpliktelsene gradvis vil øke frem til midten av 2020-tallet, selv om selve gjeldsletten ligger til dels langt tilbake i tid. Det vil derfor være nødvendig å øke Norges bidrag til denne store multilaterale gjeldslettedugnaden fram til rundt 2025. Bidragene vil deretter gradvis avta og siste «avdrag» vil etter planen betales til Verdensbanken/IDA i 2044 og til Afrikabanken/AFDF i 2054.

Norges eksakte bidrag til HIPC og MDRI fastsettes i forbindelse med de treårige påfyllingsperiodene i hhv. IDA og Afrikafondet. Da fastsettes også en kurs for hele perioden som avgjør hva Norges forpliktelser blir i norske kroner. For IDA 18 og AFDF 14 som ble forhandlet ferdig i slutten av 2016 ble følgende beløp fastsatt:

HIPC – IDA

- 01.07.2017 – 30.06.2018: 104,54 mill. kroner
- 01.07.2018 – 30.06.2019: 104,54 mill. kroner
- 01.07.2019 – 30.06.2020: 104,54 mill. kroner

MDRI – IDA

- 01.07.2017 – 30.06.2018: 97,80 mill. kroner
- 01.07.2018 – 30.06.2019: 124,52 mill. kroner
- 01.07.2019 – 30.06.2020: 128,26 mill. kroner

MDRI – AfDF

- 01.01.2017 – 31.12.2017: 97,40 mill. kroner
- 01.01.2018 – 31.12.2018: 77,26 mill. kroner
- 01.01.2019 – 31.12.2019: 81,47 mill. kroner

HIPC Grant compensation - kompensasjon på tapte renteinntekter ved at lån ble omgjort til gavebistand til HIPC-landene - til AfDF:

- 01.01.2017 – 31.12.2017: 6,84 mill. kroner
- 01.01.2018 – 31.12.2018: 8,51 mill. kroner
- 01.01.2019 – 31.12.2019: 12,19 mill. kroner⁷

Mål

- Oppfylle Norges forpliktelser til tidligere vedtatte multilaterale gjeldsoperasjoner og –finansieringsmekanismer

- Styrke fattige lands kapasitet til effektiv og ansvarlig håndtering av gjeld, betalingsbalanse og valuta
- Prioritere gjeldslette for land etter krig, konflikt og katastrofer
- Fremme ansvarlig långivning gjennom samarbeid med norske og internasjonale aktører

Rapport 2016

Norge bidro til Verdensbanken og Afrikabankens deltakelse i MDRI i 2016 med til sammen over 146 mill. kroner. Verdensbankens deltakelse i HIPC-initiativet ble kompensert med om lag 113 mill. kroner. Afrikabanken og Asiabanken mottok også mindre HIPC-kompensasjoner.

Til sammen 39 land er omfattet av HIPC-initiativet og 36 har gjennomgått behandling, senest Tsjad i april 2015. Kun Sudan, Somalia og Eritrea gjenstår. Gjeldsbetjeningen til landene som har fullført HIPC-behandling gikk i perioden 2001 til 2012 betraktelig ned. I de siste årene har man sett en tendens til at flere av disse landene igjen øker sine låneopptak og gjeldsbyrde. Dette forklares blant annet med økte investeringsbehov. Ett av hovedmålene med HIPC og MDRI er nettopp å sikre landenes retur til finansmarkedene. Det er ikke desto mindre viktig at dette skjer på ansvarlig vis, slik at nye låneopptak ikke går ut over lands finansielle bærekraft og historien gjentar seg.

Det ble også gitt støtte til Verdensbankens *Debt Management Facility* (DMF) sin andre fase i (DMF II), samt UNCTADs *Debt Management and Financial System* (DMFAS). DMFII og DMFAS komplementerer hverandre. Førstnevnte bistår i å bygge landenes kapasitet når det gjelder langsiktig gjeldsplanlegging, gjeldsreform og opplæring i bruk av Verdensbankens system for gjeldsbærekraft. Sistnevnte distribuerer, gir opplæring i og drifter et dataprogram landene kan bruke for å registrere sine forpliktelser.

Somalia og Sudan er blant de få landene som Norge fortsatt har betydelige utestående fordringer på. Det er høyst usikkert når gjeldslette til Sudan og Somalia vil kunne finne sted. Denne vil i all hovedsak gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet. Somalia er omfattet av gjeldsplanen. De statlige fordringene på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen, om lag 98 pst. av de samlede fordringene, inntil 1 050 mill. kroner vil ettergis uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

⁷ Tilsagn om Norges støtte i 2018 og 2019 er gitt med forbehold om Stortingets samtykke, da «Grant compensation» ikke er omfattet av romertallsvedtak.

Budsjett 2018

For 2018 foreslås bevilget 319 mill. kroner. Dette er en økning på 49 mill. kroner fra 2017.

Midlene vil i hovedsak gå til å dekke Norges økende MDRI- og HIPC-forpliktelser til Verdensbanken og Den afrikanske utviklingsbanken.

Det vises til forslag til romertallsvedtak XIV, pkt. 5 og 7 om deltakelse i gjeldsletteinitiativet

(HIPC) knyttet til kapitalpåfyllingene i Det internasjonale utviklingsfondet (IDA) og Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF).

Det foreslås lagt til rette for en eventuell gjeldsletteoperasjon for Sudan i tråd med forventede multilateralt koordinerte gjeldsforhandlinger i Parisklubben, jf. forslag til romertallsvedtak XI.

Del III
Spesielle tema

12 Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringens mål er å utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet har det overordnede ansvaret for koordinering av regjeringens nordområdepolitikk. For å gjøre innsatsen mer helhetlig og effektiv, har Kommunal- og moderniseringsdepartementet, i tråd med sin regionale samordningsfunksjon, fått en tydeligere rolle i å bedre samordningen mellom nordområdesatsingen og annen nasjonal og regional innsats i Nord-Norge.

Regjeringen lanserte 21. april 2017 en ny nordområdestrategi *Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling*. Denne gir et strategisk perspektiv for videre utvikling av nordområdepolitikken og oppsummerer regjeringens nordområdearbeid så langt.

Den overordnede visjonen for regjeringens nordområdepolitikk er et fredelig, skapende og bærekraftig nord. Regjeringen vil styrke den helhetlige tilnærmingen og se utenriks- og innenrikspolitikk bedre i sammenheng. Det er også igangsatt et mer systematisk samarbeid med fylkeskommunene og Sametinget, gjennom etableringen av Regionalt nordområdeforum. Målene for nordområdepolitikken fra Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene – Visjon og virkemidler* ligger fortsatt til grunn, og nordområdestrategien viderefører de fem innsatsområdene i regjeringens rapport *Nordkloden* fra 2014: internasjonalt samarbeid, næringsutvikling, kunnskap, infrastruktur, miljøvern, sikkerhet og beredskap.

Målene for nordområdepolitikken ses også i sammenheng med regjeringens regional- og distriktspolitikk. I Meld. St. 18 (2016–2017) *Berekraftige byar og sterke distrikt* er bærekraft et grunnleggende premiss for all utvikling, dvs. regional balanse gjennom vekstkraft, likeverdige levekår og miljømessig bærekraftige regioner i hele landet.

Forsvarets aktivitet er en integrert del av norsk nordområdepolitikk. Synlig norsk og alliert militær tilstedeværelse i nord gir viktige signaler om evne og vilje til å ivareta norske interesser og

bidrar til forutsigbarhet. Tilstedeværelse i nord innbefatter trening og øvelser slik at Forsvaret er i stand til å løse sine oppgaver, om nødvendig sammen med allierte land. Det er positivt for den samlede grenseovervåkingen at den siste av de to nye grensestasjonene i Finnmark er ferdigstilt. For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i nord, er det igangsatt planlegging av etablering av et jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger.

Meld. St. 32 (2015–2016) *Svalbard* ble lagt fram 11. mai 2016. Gjennom denne meldingen bekrefter regjeringen at de overordnede målene for svalbardpolitikken ligger fast. Regjeringen signaliserer i meldingen en fortsatt satsing på forskning, høyere utdanning og reiseliv, samt annen variert næringsvirksomhet. Samtidig vil regjeringen legge til rette for utvikling av et mer allsidig næringsliv innenfor rammene av svalbardpolitikken.

Internasjonalt samarbeid

Regjeringen vil arbeide for å opprettholde Arktis som en fredelig og stabil region som er preget av godt internasjonalt samarbeid og respekt for folkeretten. Internasjonalt samarbeid er grunnleggende for å ivareta norske interesser knyttet til sikkerhet, miljø og ressurser i Arktis. Regjeringen legger stor vekt på å styrke og videreutvikle det internasjonale samarbeidet, både i multilaterale fora og bilateralt med de arktiske statene og andre aktører i nordområdene.

Arktisk råd er det eneste forum der alle de åtte arktiske statene møtes. Dialogen i Arktisk råd er viktig for utformingen av norsk nordområdepolitikk. Norge vil samarbeide nært med Finland som har formannskapet i Arktisk råd i perioden mai 2017 – mai 2019. Barentssamarbeidet står også sentralt i norsk nordområdepolitikk og bidrar til godt naboskap og bærekraftig utvikling i Barentsregionen. I perioden oktober 2017 – oktober 2019 har Sverige formannskapet i Barentsrådet og Finnmark fylkeskommune formannskapet i Regionrådet. I det nordiske samarbeidet om nordområdene er infrastruktur, fjerning av grensehindre

og samarbeid om kunnskaps- og næringsutvikling sentrale temaer. Bredt bilateralt samarbeid med Russland er viktig for tillit og stabilitet i nordområdene og gir viktige resultater på områder av felles interesse. Norge ønsker et godt naboforhold og prioriterer dialogen med russiske myndigheter høyt. EUs arktismelding av 2016 er et godt utgangspunkt for samarbeid mellom Norge og EU, og regjeringen legger vekt på å videreføre dialogen med EU om arktiske spørsmål.

Nordområdepolitikk er også havpolitikk. Store deler av de norske havområdene befinner seg nord for polarsirkelen. Regjeringen har i 2017 lansert den første stortingsmeldingen om hav i utenriks- og utviklingspolitikken samt en strategi om norsk verdiskaping knyttet til havet. Ett av tiltakene som varsles i den nye nordområdestrategien og i de to dokumentene om hav, er etablering av et senter for hav og arktiske spørsmål i Tromsø. Arbeidet med å etablere et slikt senter er i gang.

Næringsutvikling

Verdiskaping og næringsutvikling står sentralt i regjeringens nordområdepolitikk. Regjeringen vil sikre økonomisk, samfunnsmessig og miljømessig bærekraftig næringsutvikling i nordområdene. Den økonomiske veksten er høyere i Nord-Norge enn i resten av landet. Nordnorske bedrifter eksporterer stadig mer. En rekke næringer, herunder særlig havnæringene, har et betydelig framtidig potensial. Etterspørselen etter både oppdrettsfisk og villfisk er i vekst. Petroleumsvirksomheten beveger seg nordover. Det ble tildelt attraktive nye arealer i 23. konsesjonsrunde. Fra og med 2016 produseres det både olje og gass i Barentshavet og i 2017 bores det en rekke letebrønner i Barentshavet. 24. konsesjonsrunde ble utlyst 21. juni 2017. Runden omfattet 102 blokker, eller deler av blokker, 93 av disse i Barentshavet. Regjeringen tar sikte på tildeling av nye utvinningstillatelser første halvår 2018. Økt petroleumsutvinning og trafikk i hele eller deler av Nordøstpassasjen gir nye muligheter for norsk skipsfart. Veksten i reiselivsnæringen har de siste årene vært stor og det finnes sterke industrielle miljøer i Nord-Norge, basert bl.a. på mineraler og metaller.

Den videre næringsutviklingen i nord skal gi ringvirkninger og en samfunnsmessig, miljømessig og økonomisk bærekraft for landsdelen. Omstilling og innovasjon skal gi mer lønnsom bearbeiding av råvarer og således løfte nordnorsk næringsliv oppover i verdikjedene. Utvikling av leverandører og et bedre samarbeid mellom næringslivet og utdannings- og forskningsmiljøene skal øke ringvirkningene

for landsdelen. Arbeidet med etablering av et nytt leverandørutviklingsprogram for Nord-Norge via Innovasjon Norge er i gang.

Kunnskap

Kunnskap er en grunnleggende forutsetning for en vellykket nordområdepolitikk. Norge skal være ledende på kunnskap om, for og i nord. Ressurs- og miljøforvaltning, næringsaktivitet og samfunnsutvikling i nordområdene skal være basert på et godt vitenskapelig kunnskapsgrunnlag. Tilgangen til kunnskap og kompetanse skal bedres for å øke innovasjonsevnen og verdiskapingen i næringslivet i nord.

Regjeringen vil fortsatt gi gode rammevilkår for norsk nordområdeforskning slik at denne holder et høyt internasjonalt nivå. Fagmiljøene i nord styrkes. Den 1. januar 2016 inngikk seks høyere utdanningsinstitusjoner i to fusjoner, slik at det nå er to styrkede universiteter i nord: Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet og Nord universitet med hovedsete i Bodø. Universitetet i Tromsø har blitt utvidet med et nybygg og både Universitetet i Tromsø og Nord universitet har blitt styrket gjennom flere studieplasser og rekrutteringsstillinger. I 2016 ble rundt 750 mill. kroner tildelt nordområde relatert forskning gjennom Forskningsrådets ulike programmer. Nybygget på Framsenteret i Tromsø, samt ferdigstillingen av et nytt isgående forskningsfartøy og forskningsprosjektet «Arven etter Nansen» er konkrete uttrykk for styrket satsing på hav-, klima- og miljøforskning i nord. I 2018 settes det også av midler til oppgradering av Universitetet i Tromsøs forskningsfartøy Helmer Hansen. Regjeringen har gjennom en rekke år kartlagt havbunnen i nord gjennom MAREANO-programmet. I tillegg har regjeringen over flere år kartlagt mineralressursene i Nord-Norge og gjennomført geologiske undersøkelser i Barentshavet med sikte på fremtidig næringsutvikling innen hhv. mineraler og petroleum. Regjeringen fremmer norsk deltakelse i internasjonalt forskningssamarbeid, bl.a. under Arktisk råd og i EUs forskningsprogrammer.

Skoleresultater under landsgjennomsnittet, lav fullføringsgrad i videregående skole og mangel på kvalifiserte lærere er utfordringer i grunnopplæringen i Nord-Norge. For dårlig tilgang på kompetent arbeidskraft for nordnorske bedrifter hemmer vekst og verdiskaping. Kompetansepolitikken utspiller seg i skjæringspunktet mellom arbeidsmarkeds-, utdannings-, integrerings-, nærings- og regionalpolitikken, og mellom ulike forvaltningsnivåer. Regjeringen tar nå et helhetlig og målrettet

grep om utdannings- og kompetansepolitikken ved blant annet å styrke samarbeidet mellom de forskjellige aktørene. Målet er å styrke hele utdanningsløpet i Nord-Norge, bedre rekrutteringen til læreryrket og bidra til at utdanningstilbudene i landsdelen samsvarer med næringslivets behov.

Infrastruktur

Forbedring av infrastrukturen i nord er en viktig forutsetning for økt vekst. Regjeringen har som mål å utvikle en effektiv og sammenhengende infrastruktur som bidrar til bærekraftig utvikling, grønt skifte og omstillingsdyktighet for landsdelens næringsliv. I Nasjonal transportplan 2018–2029 settes 40 mrd. kroner av til investeringsprosjekter i Nord-Norge, 17 mrd. kroner av disse i første planperiode. I tillegg kommer tilskudd til ny flyplass i Bodø, bygging av nye veier og reduksjon av vedlikeholdsetterslepet. Kaianlegg og farleder skal fornyes og oppgraderes. Regjeringen prioriterer også arbeidet med å bedre transportforbindelsene på tvers i Barentsregionen gjennom samarbeidet med Sverige, Finland og Russland om Felles Barents transportplan. Dette vil sikre næringslivet i nord bedre transportforbindelser for varer som skal ut til internasjonale markeder. I 2017 sto E105 mellom Kirkenes og Murmansk ferdig oppgradert både på norsk og russisk side.

Regjeringen arbeider med å legge til rette for god bredbåndsdekning i Nord-Norge og flere fiberkabler fra Nord-Norge til utlandet. I 2016–2017 ble det gjennomført en ekstern utredning (KVU) for å vurdere ulike konsepter for satellittbasert kommunikasjonssystem for skipsfart nord for 72 grader. Utredningen følges opp i 2017, med sikte på å velge en best mulig løsning. På Jan Mayen foreslås det å sette av midler til forprosjekt for nytt hovedbygg. Den geografiske plasseringen gjør at øya er godt egnet for referansestasjoner for satellittbaserte navigasjonssystemer.

Ved planlegging og utbygging av infrastruktur i nord vil Regjeringen legge vekt på å redusere klimagassutslipp og lokal forurensning, og å begrense negative konsekvenser av naturinngrep.

Miljøvern

Regjeringen vil sikre bærekraftig bruk, ta vare på truet og verdifull natur og sørge for at økosystemene er i god tilstand. Klimagassutslipp og forurensning skal reduseres i samsvar med nasjonale mål og internasjonale forpliktelser. Det er behov for mer kunnskap og nye grep for å begrense

påvirkningen på naturen i nord av økt aktivitet kombinert med raske klimaendringer. Meld. St. 14 (2015/2016) *Natur for livet – norsk handlingsplan for naturmangfold* gir viktige føringer for miljøforvaltningen i nordområdene. Naturhensyn skal vektlegges i alle beslutninger om bruk av areal. Regjeringen la i 2017 frem en oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet, og satte i gang arbeidet med en full revisjon av forvaltningsplanen for Barentshavet – Lofoten i 2020. Regjeringen har styrket innsatsen, nasjonalt og internasjonalt, mot forsøpling av kyst- og havområder og vil etablere et oljevern- og miljøseater i Lofoten/Vesterålen. Dette skal bli et ledende kompetansemiljø for arbeidet med oljevern og mot marin plastforsøpling. Norge spiller en aktiv rolle i miljøvernssamarbeidet i Arktisk råd, og i det globale arbeidet mot miljøgifter som akkumuleres i det arktiske miljøet. I det bilaterale miljøsam arbeidet med Russland samarbeides det om helhetlig forvaltning og miljøovervåking i Barentshavet, samt miljøundersøkelser i grenseområdet knyttet til forurensningen fra nikkilverket på russisk side.

Sikkerhet og beredskap

Aktiviteten i nordlige havområder øker. Det øker også risikoen for ulykker med konsekvenser for liv, helse og miljø. Som en ansvarlig arktisk nasjon tar Norge ansvar for å legge til rette for en sikker og miljøvennlig aktivitet i norske farvann. Forsvarets seilingsaktivitet i nord øker. Redningskapasiteten på Svalbard er styrket gjennom investering i nye redningshelikoptre og et nytt tjenestefartøy til Sysse lmannen. I tillegg kommer etablering av en ambulansehelikopterbase på Evenes og videreføring av helikopterberedskapen på Bardufoss. Internasjonal skipsfart, lange avstander og grenseoverskridende forurensning medfører behov for internasjonalt samarbeid. Norge spiller en aktiv rolle i oppfølgingen av avtalene med de andre arktiske landene om søk og redning og oljevernberedskap samt i implementeringen av den internasjonale Polarkoden, som trådte i kraft 1. januar 2017. Petroleumstilsynet har også etablert et særskilt arbeid med å indentifisere og utrede sikkerhetsutfordringer i takt med at petroleumsvirksomheten beveger seg nordover.

Utenriksdepartementet opprettet i 2015 tilskuddsordningen *Arktis 2030* for å støtte opp om Regjeringens prioriteringer i nordområdepolitikken gjennom støtte til ulike prosjekter. Se mer utførlig omtale av ordningen under kap. 118 *Nordområdetiltak mv.*, post 70 *Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland*.

13 Rapport til Stortinget om Samstemt politikk for bærekraftig utvikling 2017

Bærekraftsmål 16.5 om bekjempelse av korrupsjon

Hva er samstemt politikk for bærekraftig utvikling?

2030-agendaen, med bærekraftsmålene, er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene. Bærekraftsmålene gjelder alle verdens land. FNs bærekraftsmål 17, delmål 14 er å «oppnå en mer samstemt politikk for bærekraftig utvikling».

I Innst. S 269 (2008–2009) til Stortinget fra Utenrikskomiteen, om klima, konflikt og kapital, ba Stortinget Utenriksdepartementet om å utarbeide en årlig rapport om hvor samstemt norsk politikk er for utvikling. Rapporten skal beskrive og drøfte hva som gjøres for å sikre at ulike politikkområder bidrar til utvikling i fattige land.

Det er til nå laget seks slike rapporter: Globale fellesgoder (2011), Investeringer i Energisektoren (2012), Fordeling og økonomisk vekst (2013), Norge og de nye utviklingsmålene (2014), Fred, sikkerhet og utvikling (2015) og Bærekraftsmål 16 om Fredelige og inkluderende samfunn med velfungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner på alle nivå (2016).

Samstemt politikk for bærekraftig utvikling tilsier at myndigheter med ansvar for politikktutforming respekterer prinsippene om «ikke å gjøre skade» og «til å bidra positivt der vi er engasjert». Vi må unngå tiltak som berører fattige land negativt dersom skaden kan bli alvorlig eller dersom det finnes mindre skadelige kostnadseffektive alternativer.

Temaet for årets rapport er korrupsjon som er et alvorlig hinder for bærekraftig utvikling. Hensikten med denne rapporten er å belyse hvor samstemt norsk politikk er når det gjelder bekjempelse av korrupsjon. Stortinget vil bli holdt orientert om hvordan Norge følger opp bærekraftsmålene internasjonalt.

Tankesmien Centre for Global Development utgir hvert år en velansett «Commitment to Development Index» der viktige giverland rangeres etter hvordan de bidrar til utvikling. Norge

berømmes for mye bistand pr innbygger, men trekkes ned av andre faktorer. Indeksen gir for øvrig en god pekepinn på kompleksiteten og mangfoldet i samstemthet for utvikling⁸.

Utenriksdepartementet har i siste del av denne rapporten inkludert en veiledende sjekkliste for politikktutforming som kan bidra til at prinsippene om å «ikke gjøre skade» og «til å bidra positivt der vi er engasjert» blir ivaretatt.

Rapporten er utarbeidet av Utenriksdepartementet i samarbeid med flere departementer.

Bakgrunn

Korrupsjon som hinder for bærekraftig utvikling;

Bærekraftsmål 16, delmål 5 er å «oppnå en betydelig reduksjon i alle former for korrupsjon og bestikkelser». Korrupsjon ansees som en særlig alvorlig og samfunnsskadelig kriminalitetstype, med destruktive konsekvenser for befolkningen, offentlige institusjoner og privat næringsliv. I internasjonal sammenheng anvendes anti-korrupsjonsbegrepet gjerne i vid forstand, ved at det favner bredere enn kun det strafferettslige.

I tråd med FNs anti-korrupsjonskonvensjon (UNCAC) har Norge kriminalisert korrupsjonshandlinger som den som «a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag, eller b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag».⁹ En rekke korrupsjons- og korrupsjonsrelaterte handlinger er også omfattet av UNCAC og norsk straffelov, herunder forskjellige typer bestikkelser av offentlig tjenesteperson eller i privat sektor, påvirkningshandel, misbruk av stilling, ulovlig berikelse, underslag og hvitvasking.

Utover tiltak for å kriminalisere, etterforske og irettføre korrupsjonshandlinger, er det også av stor betydning å fremme tiltak som er egnet til å forebygge og avdekke korrupsjon. Dette omfatter

⁸ <https://www.cgdev.org/commitment-development-index>

⁹ Straffeloven 2005 § 387

for eksempel tiltak for å sikre åpenhet i offentlig forvaltning, for å sikre befolkning og næringsliv en profesjonell og upartisk tjenesteyting og rettferdig konkurranse om offentlige anskaffelser og kontrakter. Uavhengige offentlige institusjoner, herunder politi, påtalemyndighet og domstoler, er nødvendig for å ivareta rettssikkerheten til den enkelte, og for å sikre riktig og upartisk håndhevelse av privatrettslige avtaler. Korrupsjon, hemmelighold og manglende integritet i forskjellige offentlige institusjoner leder til dårligere rettssikkerhet og svekket tillitt mellom myndigheter og resten av samfunnet, og har en hemmende effekt på investeringer og økonomisk vekst. Land med utbredt og systemisk korrupsjon er ofte preget av manglende stabilitet, svært skjev ressursfordeling og store konflikter.

World Economic Forum anslår korrupsjonskostnadene på verdensbasis til 2 pst. av verdens BNP.¹⁰ Verdensbanken beregner at bestikkelser fra bedrifter og enkeltpersoner utgjør 10 ganger så mye som globale bistandsmidler.¹¹ Slike anslag viser både hvordan korrupsjon står i veien for bærekraftig utvikling, og hvilke gevinster som kan oppnås ved en effektiv og virkningsfull korrupsjonsbekjempelse. Samtidig skal det understrekes at konsekvensene (og derved kostnadene) av korrupsjon ofte er langt større og mer skadelige enn de (relativt) beskjedne bestikkelsene.

Korrupsjon kommer til uttrykk på mange forskjellige måter, og berører alt fra det hverdagslige til de viktigste samfunnsstrukturene. I noen land må befolkningen påregne å betale mindre bestikkelser for mange av de vanligste offentlige tjenestene de mottar, og verdien av mottatte bestikkelser kan utgjøre levede grunnlaget for mange ansatte. Det anslås eksempelvis at de fattige i Paraguay betaler 12,6 pst. av inntektene sine til bestikkelser, mens høyinntektsholdte husstander betaler 6,4 pst. Tilsvarende tall for Sierra Leone er 13 pst. og 3,8 pst.¹² En annen vanlig form for korrupsjon i visse land, er systematisk kjøp og salg av stillinger i offentlig sektor, hvilket bidrar ytterligere til manglende kvalitet, profesjonalitet og tillit. Innen den groveste korrupsjonen, finner man for eksempel systematiske og store bestikkelser for tildelinger av offentlige kontrakter, anskaffelser, konsesjoner, utvinning av naturressurser, og liknende. Også nødhjelp kan være utsatt for risiko for

underslag og korrupsjon, når store beløp gjøres tilgjengelig for myndigheter med store korrupsjonsutfordringer på flere nivåer. Alle disse formene rammer til syvende og sist befolkningen i landet, enten direkte eller indirekte, og står i veien for bærekraftig utvikling.

Irregulær migrasjon er en stor global utfordring. Organisert menneskehandel og menneskesmugling gjør det mulig for flere hundre tusen personer hvert år å krysse internasjonale grenser illegalt. Dette er en av de største inntektskilder for kriminelle nettverk og er muliggjort gjennom utstrakt bruk av korrupsjon. Bærekraftsmål 1, delmål 7 pålegger oss å arbeide for ordnet, regulær og trygg migrasjon. Utenriksdepartementet deltar i flere EU- og FN-ledete prosesser hvor dette er målsetningen.

Korrupsjon er en viktig årsak til ulikhet og svekker fattigdomsbekjempelse. Korrupsjonen underminerer ikke bare vekst og utvikling, men svekker tilliten til myndigheter, næringsliv og markedsmekanismene. Konsekvensen er at korrupsjonen utfordrer demokratisk utvikling og rettsstatsprinsipper i tillegg til økonomiske tap som rammer utviklingsland ekstra hardt. Korrupsjon bidrar til frustrasjon, fremmedgjøring og nød, får utløp i aggresjon og vold – og kan være underliggende årsak så vel som medvirkende til ekstremisme og terror.¹³ Korrupsjon er en årsak til global ustabilitet.

Viktige aktører og arenaer for å bekjempe korrupsjon

Bærekraftsmålene utgjør målsetninger for utvikling på verdensbasis, og for hvert enkelt land. Gjennom internasjonalt samarbeid kan det oppnås både gode og relevante internasjonale overbygninger for samarbeid, og enkeltland kan hjelpes og påvirkes til å bedre sin nasjonale innsats.

Staters rolle

Hver enkelt stat har ansvar for å nå bærekraftsmålene, herunder ved å bekjempe korrupsjon. Nasjonale tiltak står derfor sentralt. Innenfor rammen av internasjonale forpliktelser, har hver stat et betydelig handlingsrom for å skape resultater. Den enkelte stats vilje og evne til å bekjempe korrupsjon varierer, og det er mange faktorer som virker inn på muligheten til å bekjempe korrupsjonen på en effektiv måte. Flere analyser peker på

¹⁰ <http://www.okokrim.no/korrupsjon.422251.no.html>

¹¹ <http://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anti-corruption>

¹² Ditto.

¹³ Sammenheng mellom korrupsjon og terror er omtalt i Meld. St. 37 (bl.a. s. 45–46)

sammenheng mellom inntektsnivåer og korrupsjon. Blant annet politisk stabilitet, demokratiseringsgrad, åpenhet, uavhengige institusjoner, og frie mediers rolle virker også inn.

I land hvor korrupsjon er utbredt, er det avgjørende hvilken holdning deres politiske ledelse har til konkrete tiltak for å begrense korrupsjon. Korrupsjon er kriminalisert i de fleste land, men det er ofte mangler i lovgivningen og/eller håndhevelsen av lovgivningen, med det resultat at korrupsjonshandlinger sjelden avdekkes eller straffefølges.

Internasjonal bistand er av stor betydning, både i form av å tilby assistanse til utvikling av regelverk og institusjoner, og ved å øve politisk press. I neste punkt gis en oversikt over internasjonale instrumenter og organisasjoner på anti-korrupsjonsfeltet, der også Norge bidrar og deltar. En rekke av disse omfatter både utvikling av regelverk, såkalt teknisk assistanse, og mekanismer som evaluerer medlemslandenes implementering av sine forpliktelser.

Internasjonale konvensjoner, avtaler og organer

Korrupsjon har ofte en grenseoverskridende karakter, og en samordnet internasjonal innsats er avgjørende for å lykkes i anti-korrupsjonsarbeidet. Norge deltar i flere internasjonale konvensjoner, instrumenter og organisasjoner som retter seg mot korrupsjonsbekjempelse, og flere andre initiativer er relevante på avgrensede områder.

De viktigste mekanismene Norge deltar i, er som følger:

FNs konvensjon mot korrupsjon, UNCAC, er det eneste universelle folkerettslig bindende anti-korrupsjonsinstrumentet som finnes i dag. Den trådte i kraft i 2005, og har tilslutning fra 181 av FNs medlemsland. Konvensjonen dekker fem hovedområder: forebyggende tiltak, kriminalisering og håndheving av lover, internasjonalt samarbeid, tilbakeføring av stjålne verdier og informasjonsutveksling. Formålet er å fremme og styrke tiltak som effektivt kan forhindre og bekjempe korrupsjon; å legge til rette for og støtte internasjonalt samarbeid; og å bidra med faglig assistanse til forebygging inkludert tilbakeføring av stjålne verdier. Konvensjonen skal også fremme integritet, ansvarliggjøring og forsvarlig forvaltning av offentlige verdier. Sekretariatsfunksjonen er lagt til *FNs organisasjon mot narkotika og kriminalitet, UNODC*. Statspartsmøter holdes hvert annet år, mens oppfølgingsmøter holdes jevnlig. UNCAC har også en evalueringsmekanisme av medlemslandenes implementering av konvensjonen.

OECDs konvensjon mot bestikkelser (Anti Bribery Convention) er den eneste konvensjonen som fokuserer på tilbyderne av bestikkelser, og omfatter bestikkelser av utenlandske tjenestepersoner i internasjonale forretningstransaksjoner. Konvensjonen er signert av alle OECD-landene, samt åtte ikke-medlemmer, totalt 43 stater. Den trådte i kraft i 1999, og er siden supplert av ytterligere anbefalinger av 2009. Arbeidet drives av OECDs Working Group on Bribery (WGB). Alle medlemslandenes implementering overvåkes av en evalueringsmekanisme.

Verdens handelsorganisasjon (WTO) har, på samme måte som forløperen GATT, hatt en indirekte innfallsvinkel til anti-korrupsjon. Regelverket fra 1994 inneholder bestemmelser om åpenhet, forutsigbarhet og ikke-diskriminering – viktige prinsipper for godt styresett – men ikke om korrupsjon som sådan. Nyere vedtatt regelverk om offentlige innkjøp (2012) og handelsfasilitering (2013) inneholder mer direkte bestemmelser mot korrupsjon. Bestemmelser fra WTO-avtalen om handelsfasilitering blir videre tatt med i de regionale frihandelsavtalene Norge og våre EFTA-partnere inngår.

Europarådets strafferettslige og sivilrettslige konvensjoner mot korrupsjon, begge av 1999, er folkerettslig bindende konvensjoner. Gruppen av stater mot korrupsjon (*The Group of States against Corruption (GRECO)*) er Europarådets anti-korrupsjonsmekanisme, som basert på konvensjonene og supplerende kilder evaluerer medlemslandenes implementering av forskjellige tiltak mot korrupsjon. Siden første evalueringsrunde startet i 2000, har GRECOs evalueringsrunder dekket over en rekke temaer knyttet til forebygging og avdekking av korrupsjon. Fjerde evalueringsrunde er avsluttet, med temaer knyttet til korrupsjonsbekjempelse i domstoler, påtalemyndighet og nasjonale parlamenter. Neste evalueringsrunde, den femte, fokuserer på korrupsjonsbekjempelse i politimyndigheter og høytstående funksjoner i sentralforvaltningene.

G20 har anti-korrupsjon som en viktig del av sin agenda, og har blant annet en egen handlingsplan mot korrupsjon. G20s *Anti-corruption Working Group* møtes jevnlig for å drive frem G20s agenda på området. Norge er gjestemedlem i G20 i 2017.

Den internasjonale standardsetteren mot hvitvasking og terrorfinansiering, *Financial Action Task Force (FATF)* ble etablert i 1989, etter initiativ fra G7-landene. FATF er en selvstendig organisasjon, som bl.a. er viktig for G20 og produserer jevnlig rapporter etter deres ønske. Sekreta-

riatet er samlokalisert med OECD. FATFs oppgave er å sette standarder og fremme effektiv gjennomføring av regulatoriske og operasjonelle tiltak for å bekjempe hvitvasking av penger, terrorfinansiering, finansiering av masseødeleggesvåpen, og andre relaterte trusler mot integriteten til det internasjonale finanssystemet. Norge ble medlem av FATF i 1991, og er ett av 37 medlemmer. I alt 198 land/jurisdiksjoner har sluttet seg til FATF-standardene, gjennom medlemskap i FATF eller en av i alt ni tilknyttede regionale organer. Standardene er sentrale for å bekjempe ulovlige pengestrømmer, herunder fra korrupsjon. Av særlig betydning på dette området er anbefaling 12 om finansinstitusjoners plikter for såkalte *politisk eksponerte personer*, samt rekommandasjon 24 og 25 som stiller krav til åpenhet om hvilke fysiske personer som eier og kontrollerer juridiske personer og arrangementer, som reelle rettighetshavere («beneficial ownership»).

Evalueringsmekanismene etablert i UNCAC, OECD WGB, GRECO og FATF er av særlig betydning for å overvåke medlemslandenes implementering av anti-korrupsjonsforpliktelser. Gjennom evalueringsprosessene publiseres det rapporter om det enkelte lands etterlevelse, og slike rapporter utgjør et viktig utgangspunkt for å legge press på myndigheter, og for å identifisere behov for bistand og assistanse. Norge bidrar til alle de nevnte evalueringsmekanismene, både gjennom å delta med norske eksperter, og dels ved økonomisk støtte. Eksempelvis er Norges gjennomføring av konvensjonen mot bestikkelser er vurdert av OECDs arbeidsgruppe mot bestikkelser fem ganger fra 1999 til 2013¹⁴

Norge deltar også i Nettverket for vurdering av multilaterale organisasjoner (MOPAN), som består av 18 medlemsland og foretar felles gjennomganger av multilaterale organisasjoners effektivitet og resultatoppgjør. Rapportene fra MOPAN-gjennomgangene brukes i dialogen med organisasjonene, inkl. i styrearbeid og årlige konsultasjoner. MOPAN gir kostnadseffektive vurderinger av organisasjonene, ved at flere land samarbeider om innretningen på MOPANs gjennomganger og finansiering. Det at vurderingene gjennomføres av eksterne konsulenter etter et fast indikatorsett, bidrar til objektivitet. MOPANs indikatorsett omfatter blant annet åpenhet rundt beslutningstaking, ekstern- og internrevisjon, adekvat oppfølging av anbefalinger fra interne

kontrollorganer (blant annet risikoleidelse og internrevisjon), og utarbeidelse av policy og prosedyrer for effektivt forebygging, avdekking, og sanksjoner i tilfeller der det er mistanke om økonomiske misligheter. MOPAN publiserer rapportene fra gjennomgangene på sine hjemmesider.

Flere andre internasjonale organisasjoner og mekanismer bidrar til integritetsbygging og anti-korrupsjon på avgrensede områder. For eksempel kan det nevnes et par OECD-initiativer: Anbefalinger om hvordan utviklingsaktører kan håndtere risiko for korrupsjon; og Anbefalinger om Offentlig Integritet, som samordning og etterfølgelse av felles etiske verdier, prinsipper og normer slik at offentlighetens interesse overordnes private interesser i offentlig sektor. I tillegg er arbeidet i OECD og Det globale forumet om åpenhet og informasjonsutveksling for skatteformål i OECD relevant og viktig for å etablere et globalt avtalenettverk for automatisk utveksling av finansielle opplysninger mellom skattemyndigheter. Mer enn 100 land og jurisdiksjoner har forpliktet seg til slik automatisk utveksling innen 2018, noe som vil gi betydelig økt åpenhet om bruk av finansielle plasseringer også i tidligere lukkede «gjemmesteder».¹⁵

OECD/G20-handlingsplanen mot overskuddsflytting (Base Erosion and Profit Shifting, (BEPS) inneholder også viktige tiltak for å sikre større åpenhet overfor skattemyndighetene om fordelingen av skattbart overskudd i flernasjonale selskaper. Mer enn 100 land har forpliktet seg til å gjennomføre minimumsstandarder i BEPS-tiltaks pakken gjennom å slutte seg til det inkluderende rammeverket (The Inclusive Framework on BEPS). En statusrapport for fremgangen i gjennomføringen av BEPS-tiltakene og informasjonsutvikling i Global Forum ble gitt i OECD Secretary General Report to G20 Leaders, Hamburg July 2017.¹⁶

Initiativet for gjennomsiktighet i utvinningsindustriene (The Extractive Industries Transparency Initiative, EITI) er en global standard som skal fremme åpenhet og innsyn i forvaltningen innen olje-, gass- og mineralutvinning. Standarden krever åpenhet om inntekter og regnskaper på de ulike trinnene i utvinningsprosessen, fra inngåelse av kontrakter og lisenser via produksjon og inntekter til staten og statens bruk av midlene. 51 land er tilsluttet EITI, hvorav seks er ansett å ha en utilfredsstillende status ifølge en gjennomgang pr 2016.¹⁷ Norge har politisk og økonomisk støttet

¹⁴ Arbeidsgruppens vurdering av Norges rapport fra 2013: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/NorwayP3Written-FollowUp.EN.pdf>

¹⁵ <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/>

¹⁶ <http://www.oecd.org/tax/oecd-secretary-general-tax-report-g20-leaders-jly-2017.pdf>

EITI siden etableringen i 2003, og siden 2007 har Norge arbeidet med implementering av standardene i Norge. Dette arbeidet foregår gjennom aktiv deltakelse fra myndigheter, selskaper og sivilt samfunn.

I tillegg kan det nevnes flere internasjonale organisasjoner og initiativer for kriminalitetsbekjempelse, som også har relevans for anti-korrupsjonsarbeidet. Blant disse er for eksempel Interpol, Europol og Eurojust som er relevante for politi- og påtalesamarbeid; og vindikasjonsinitiativet «The Stolen Asset Recovery Initiative» (STAR, som er et partnerskap mellom UNODC og Verdensbanken for å forhindre hvitvasking og legge til rette for retur av stjålne verdier.

Tredjeland: Høyriskojurisdiksjoner for hvitvasking og skjuling av utbytte

Utbytte fra straffbare handlinger, som for eksempel fra korrupsjon, vil som oftest måtte hvitvaskes for at gjerningspersonen skal kunne benytte utbyttet. Ustabile stater med høyt korrupsjonsnivå har gjerne en finanssektor som er tilsvarende ustabil og nyter lavere tillit. I tillegg må gjerningspersonen tilsløre opprinnelsen til utbyttet. Følgelig vil utbyttet gjerne plasseres i såkalte skatteparadiser, i land som har lav eller ingen beskatning på utenlandsk kapital, og som praktiserer sterk banksekretesse og lav rapportering til myndigheter om mistenkelige transaksjoner. Overføringer skjer gjerne gjennom kompliserte selskapsstrukturer, ved hjelp av stråmenn og investeringer.

Gjennom internasjonalt samarbeid og press fra en rekke land, er det nå på flere områder en positiv utvikling for å få økt finansiell åpenhet, og en bedre og mer samordnet innsats mot hvitvasking og skattekriminalitet. De globale standardene til Financial Action Task Force (FATF) om åpenhet om såkalte reelle rettighetshavere («beneficial ownership»), krever at det skal være mulig for myndighetene raskt å få informasjon som identifiserer de fysiske personene som eier og/eller kontrollerer det enkelte selskap. Standardene er reflektert i gjeldende EU-regelverk på området, med krav om etablering av et sentralt register over reelle rettighetshavere i hvert medlemsland, og standardene anvendes også av blant annet OECDs *Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes*, og av Verdensbanken, FN, med flere. Den nasjonale implementeringen av forpliktelsene er krevende

for svært mange land. Norge er blant pådriverne på flere internasjonale arenaer for at det skal oppnås bedre resultater globalt. Norske tilskudd og bistandsmidler skal som hovedregel aldri utbetales eller kanaliseres til bankkonti tilhørende private stiftelser eller organisasjoner med filialer registrert i skatteparadis.

Norges rolle og bidrag for å motarbeide korrupsjon

Bakgrunn

Fordi korrupsjon er et alvorlig hinder for utvikling, er det viktig å prioritere innsats mot korrupsjon og å forstå hvor og hvordan denne innsatsen skal gjøres. I Norge har det lyktes å nå et nivå for korrupsjon som er lavere enn i de fleste land. Bevisstgjøring, åpenhet og nulltoleranse er viktige mekanismer, kombinert med effektivt tilsyn, varslingsmekanismer og rettsvesen.

Norsk erfaring er også at risikoen for korrupsjon ikke kan elimineres, og at bekjempelsen er en oppgave som må gjennomføres samfunnet. Denne erfaringen er universell. Den gjelder så vel i utviklings- som industrialiserte land, og internasjonalt så vel som nasjonalt.

Derfor tar denne rapporten opp Norges innsats for korrupsjonsbekjempelse for å bidra til å nå FNs bærekraftsmål generelt, og delmål 16.5 spesielt.

Del I: Internasjonalt samarbeid

Forpliktende samarbeid i internasjonale organisasjoner er viktig for Norge og for oppnåelsen av bærekraftsmålene. Norges deltakelse i internasjonale konvensjoner, avtaler og organer er nevnt ovenfor. I det følgende omtales tre viktige arenaer der Norge anvender sine forpliktelser og inntar viktig rolle i kampen mot korrupsjon, nemlig i de internasjonale utviklingsbankene, i FN-apparatet og i internasjonal handel.

Arbeid mot korrupsjon i og gjennom de multilaterale utviklingsbankene

De multilaterale utviklingsbankene (Verdensbankgruppen og de regionale utviklingsbankene) er viktige aktører i kampen mot korrupsjon. Deres erfaringer tilsier at vellykket antikorrupsjonsarbeid ofte er drevet av en «koalisjon av interesserte», som kan være politikere, privat sektor aktører, engasjerte borgere, og/eller sivile samfunnsorganisasjoner. Korrupsjon krever i stadig større grad samordnet oppmerksomhet fra

¹⁷ For oppdaterte tall, se: <https://eiti.org/countries>

regjeringer og næringsliv, samt bruk av avansert teknologi for å fange opp, analysere og dele informasjon, for å oppdage og straffe korrumpert atferd. Verdensbanken anser at verdens mest lukrative korrupsjon ikke ville kunne skje uten at institusjoner i velstående nasjoner også var involvert gjennom bestikkelser, hvitvasking og skattetilpassning.¹⁸

Verdensbanken er forpliktet til å bekjempe korrupsjon som del av sitt utviklingsarbeid. Dette innebærer arbeid i enkeltland for økt åpenhet og integritet, motarbeiding av hvitvasking av penger og bidrag til å gjenvinne stjålne eiendeler, utvidelse av arbeidet med skattereformer, bekjempelse av ulovlig kapitalflyt (IFFs), reform av innkjøpsordninger, og arbeid med å forhindre korrumperte selskaper i å vinne statskontrakter. Ved den 18. påfyllingsperioden for Verdensbankens fond for de fattigste landene (IDA 2017–2019), er dessuten styresett og institusjoner kommet inn som et nytt, prioritert tema. Norge og de nordiske landene arbeider for at Verdensbanken skal utarbeide en egen handlingsplan for å bekjempe ulovlig kapitalflyt. Så langt har dette resultert i en mer beskrivende rapport om bankens engasjement som omfatter mange del-innsatser.

I 2015/2016 gjennomførte bankens kontrollenhet «Integrity Vice-Presidency» utredninger som involverte 43 prosjekter og 124 kontrakter verdt rundt for 633 mill. USD, noe som resulterte i 58 tilfeller av sanksjoner¹⁹. Verdensbanken har nulltoleranse for korrupsjon i sine prosjekter. Når bedrageri og korrupsjon er blitt bevist, blir selskaper som er involvert i misligheter svartelistet av banken og kan ikke engasjere seg i ny verdensbankfinansierte virksomhet. I løpet av de siste syv årene har Verdensbankgruppen svartelistet 368 bedrifter og enkeltpersoner²⁰.

Verdensbanken bistår lånekundene med å gjennomgå prosjekter for å identifisere og bekjempe korrupsjon. Offentlige klagemekanismer er innebygget, og prosjekter blir overvåket under gjennomføringen.

Norge følger også opp de regionale utviklingsbankenes anti-korrupsjonsarbeid gjennom det

løpende styrearbeidet, i påfyllingsforhandlinger og i policy-dialog, i tett samarbeid med øvrige land i våre valggrupper, særlig de nordiske. Bankene har retningslinjer for beskyttelse av varslere og for å håndtere og forebygge korrupsjon. I 2010 inngikk bankene en avtale om gjensidig anerkjennelse av utestengelse av selskaper og individer («svartelisting»). Bankene har internrevisjon/gransking som holder høy standard. anbefalingene fra revisorene følges opp gjennom arbeidsplaner og jevnlig rapportering til bankenes styre, hvor Norge er representert.

Norge er pådriver for at Afrikabanken skal styrke finansiell åpenhet og bidra til å bekjempe ulovlig kapitalflyt fra Afrika. Dette er nå godt reflektert i bankens overordnede strategi (2013–2022)²¹, i bankens handlingsplan for godt styresett, i bankens strategi for bærekraftig ressursforvaltning og senest i en egen strategi og handlingsplan for forebygging av ulovlig kapitalflyt fra Afrika, godkjent i 2017. Rapporten fra høynivåpanelet for bekjempelse av ulovlig kapitalflyt fra Afrika²², ledet av Sør-Afrikas tidligere president Thabo Mbeki, har hatt betydning for Afrikabankens økte engasjement på dette området, med AU som pådriver. Banken har bidratt til at 6 – 7 afrikanske medlemsland nå har utarbeidet nasjonale handlingsplaner på dette feltet. Norge støtter også African Legal Support Facility (ALSF), som gir juridisk rådgivning til afrikanske myndigheter knyttet til naturressursforvaltning og komplekse infrastrukturprosjekter. ALSF bidrar til standardisering og åpenhet i arbeidet med kontraktsforhandlinger, og styrker afrikansk kompetanse på dette området. ALSF anslår at de gjennom sin rådgivning har bidratt til 400 mill. USD i økte statsinntekter til Afrika siden 2010²³.

Også den europeiske utviklingsbanken EBRD har økt sin innsats rettet mot å bekjempe korrupsjon og styrke programlandenes institusjoner.

Arbeid mot korrupsjon og andre økonomiske misligheter i og gjennom FN-organisasjoner

I tillegg til deltakelsen i UNODC som har ansvaret for oppfølgingen av FNs antikorrupsjonskonvensjon UNCAC, deltar Norge også i bekjempelse av korrupsjon gjennom andre FN-organisasjoner.

¹⁸ World Development Report 2017 «Governance and the Law», ref «Spotlight 1 Corruption»: <http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2017>

¹⁹ <http://www.worldbank.org/en/about/unit/integrity-vice-presidency>

²⁰ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/ORGUNITS/EXTOFFEVASUS/0,,content-MDK:23059612~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:3601046,00.html>

²¹ <https://www.afdb.org/en/about-us/mission-strategy/afdb-strategy/>

²² «Track it! Stop it!» 2015

²³ <https://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/initiatives-partnerships/african-legal-support-facility/>

Arbeidet mot korrupsjon og andre økonomiske misligheter skjer i disse organisasjonene hovedsakelig på to måter; Engasjement i styrende organer for å styrke organisasjonenes retningslinjer og kontrollfunksjoner og gjennom forhandling av nye rammeavtaler for den øremerkede støtten.

Statsministeren er FNs Generalsekretærs pådriver for bærekraftsmålene. Denne rollen gir en tredje arena for Norges internasjonale innsats mot korrupsjon. Norge og Argentina var bedt av FN om å være vertskap for henholdsvis en europeisk og en amerikansk global samling for FNs Bærekraftsmål 16. Den europeiske samlingen fant sted i Oslo 7.–8. september 2017. Et hovedtema var styrking av rapportering mht. korrupsjonsbekjempelse. Referat legges fram 1. oktober på Oslo Governance Center, UNDPs hjemmeside.²⁴

Riksrevisjonens *Undersøkelse av resultatorienteringen i norsk bistand*²⁵, har bidratt til å styrke norsk anti-korrupsjonsarbeid i FNs fond og programmer.

Som for andre organer, står FNs internrevisjons- og granskingsenheters uavhengighet og kapasitet sentralt. Norge mener den bør sikres ved en egen budsjettlinje i organisasjonens budsjett som vedtas av det respektive FN-organs styre, og ved at internrevisjons- og granskingsenhetens leder rapporterer direkte til styret. Norge har lyktes i å få støtte for dette i flere organisasjoner, der kapasiteten til bl.a. de underliggende enheter som gransker mistanker om økonomiske misligheter, har blitt økt.

Årsrapporten fra organisasjonens internrevisjons- og granskingsenhet skal inneholde en oversikt over oppfølgingen av behandlede og rapporterte mislighetssaker og den enkelte saks finansielle konsekvenser. Internrevisjons- og granskingsenhetene for henholdsvis UNDP og UNFPA er kanskje de beste eksemplene på slik offentlig tilgjengelig rapportering om mislighetssaker. Norge er også opptatt av å sikre tilgjengelige varslingskanaler og beskyttelse av varslere. FN-organenes arbeid med å forebygge korrupsjon og andre økonomiske misligheter, forutsetter ikke bare at organisasjonene har retningslinjer for anti-korrupsjon på plass, men også at det er god risikostyring og gode interne kontrollfunksjoner. Forvaltningsgjennomganger av landkontorer skal vurdere hvordan ulike kontrollfunksjoner virker i organisasjonene. Slike gjennomganger bør være

offentlig tilgjengelig. Eksempelvis ble det gjennom likelydende vedtak for FNs utviklingsfond (UNDP), FNs befolkningsfond (UNFPA) og FNs barnefond (Unicef) besluttet at rapportene fra internrevisjonsgjennomgangene i disse organisasjonene skulle være offentlig tilgjengelig fra 2012.

Norge har i perioden 2015 – 2016 fremforhandlet nye rammeavtaler med ni FN-organisasjoner der vi kanaliserer betydelig øremerket bistand. Rammeavtalene regulerer bl.a. bestemmelser om håndtering av økonomiske misligheter. Det er avtalt nulltoleranse for korrupsjon og andre økonomiske misligheter. Rammeavtalene inneholder bestemmelser om rapportering og utveksling av informasjon ved begrunnet mistanke om misligheter. Det er avtalt en rett til å holde tilbake utbetalinger ved berettiget mistanke om korrupsjon eller andre økonomiske misligheter. Det er fastsatt bestemmelser om tilbakebetaling av misbrukte midler.

Arbeid mot korrupsjon i internasjonal handel

Korrupsjon utgjør en alvorlig handelshindring på alle nivåer. Internasjonale regelverk, åpenhet, likebehandling og forutsigbarhet bidrar til å redusere slik handelshindring.

Verdens handelsorganisasjon (WTO)s avtale om handelsfasilitering trådte i kraft 22. februar i år.²⁶ Gjennom forenklinger og forbedringer av prosedyrer for grensepasseringer skal avtalen føre til redusert byråkrati og korrupsjon. Dersom avtalens obligatoriske og frivillige forpliktelser etterleves fullt ut, anslår WTO at verdens handelskostnader kan reduseres med over 14 pst.²⁷ Avtalen bygger også opp om godt styresett, og særlig tollmyndigheters forbedringer vil være en god indikator på avtalens suksess.

Norge bidrar særlig til de fattigste landenes gjennomføring av avtalen med 40 mill. kroner til Verdensbankgruppens program for handelsfasilitering (Trade Facilitation Support Programme). Norge gir også bl.a. 30 mill. kroner til WTOs fond for handelsfasilitering (15 mill. kroner utbetalt i 2015, og 15 mill. kroner skal utbetales i år).

En del av medlemmene i WTO har siden 1996 vært parter i en egen flernasjonalt avtale om offentlige anskaffelser – *Government Procurement Agreement*. Avtalen ble reforhandlet i 2012, og har i dag 19 parter som representerer 47 av WTOs medlemmer (EUs medlemsland fremstår som én

²⁴ http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/global-policy-centres/oslo_governance_centre/sdg-16.html

²⁵ Dok 3:4 (2010–2011)

²⁶ https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/tradfa_e.htm

²⁷ World Trade Report 2015 (WTO).

part). Avtalens hovedmål er at partene åpner sine markeder for hverandre for offentlige anskaffelser som overstiger visse terskelverdier. Den reviderte avtalen inneholder nye regler om forebygging av korrupsjon i partenes anskaffelses-systemer.

Norge støtter også opp om anti-korrupsjonsarbeid gjennom våre frihandelsavtaler. Bl.a. bekrefter avtalepartene sine eksisterende forpliktelser på området, under både FN og OECD. Videre tas også en rekke av bestemmelsene fra WTOs handelsfasiliteringsavtale nevnt ovenfor inn i frihandelsavtalene. Dette sikrer at frihandelsavtalene skaper et forum der korrupsjonsutfordringer kan tas opp bilateralt med våre handelspartnere. Det er også et mål å innta strengere regler enn det som fremgår av WTO-regelverket i avtalene, som bidrar til anti-korrupsjonsarbeidet ved å innskrenke mulighetene for tilfeldige byråkratiske prosesser og sikre ytterligere åpenhet.

Del II: Samstemt utviklingspolitikk

Norske myndigheters evne og vilje til å bidra til bærekraftig utvikling i fattige land sammenfattes i vår utviklingspolitikk – som i stor grad handler om fordeling av ressurser og bidrag til utvikling. Utviklingssamarbeid er viktig bidrag til utvikling, men mottakerlandenes egne rammebetingelser – og særlig deres næringsliv – har størst innflytelse på utvikling; på folks levekår og på deres fremtidshåp. Bistand kan i seg selv utgjøre en korrupsjonsdriver.²⁸ En økt satsing i land og regioner i sårbare situasjoner, vil kreve større årvåkenhet og bevisstgjøring rundt godt styresett og anti-korrupsjonsarbeid, både i multilaterale organisasjoner og giverland.

Særlig viktig for denne rapporten er direkte støtte til kampen mot korrupsjon. Omtalen av Norges rolle og bidrag for å motarbeide korrupsjon utover vår deltakelse i internasjonalt samarbeid, er delt i tre.

Bekjempelse av korrupsjon som tverrgående hensyn i alt utviklingssamarbeid

Korrupsjon er en viktig årsak til ulikhet og gjør det vanskelig å bekjempe fattigdom. Korrupsjon svekker tilliten til myndigheter og næringsliv, undergraver vekst og utvikling og bidrar til at fattige ikke får tilgang til grunnleggende tjenester. Det skal gjøres risikovurderinger for alle tiltak Norge finansierer. Risiko for korrupsjon skal vur-

deres og håndteres med avbøtende tiltak og følges opp i gjennomføringen av tiltaket. Det skal også vurderes om tiltaket i seg selv kan føre til mer korrupsjon.

Tillit er en forutsetning for samfunnsutvikling basert på grunnleggende menneskerettigheter og for framtidshåp. Derfor er bekjempelse av korrupsjon et tverrgående hensyn i utviklingspolitikken, på linje med menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, og klima og miljø. Økt åpenhet, innsyn, deltakelse av målgrupper i planlegging og oppfølging øker muligheten for ansvarliggjøring. Tiltak som kan bidra til dette vil kunne redusere muligheten for økonomiske misligheter og korrupsjon. Nepotisme og interessekonflikter er store utfordringer i mange samarbeidsland og det kreves grundig kunnskap om kontekst for å sikre at tiltakene ikke fører til mer konflikter gjennom å sementere uheldige maktforhold.

De tverrgående hensynene skal formidles til alle våre samarbeidspartnere – til myndigheter, sivilsamfunnsorganisasjoner og næringsliv. Fordi en stor del av norsk bistand kanaliseres gjennom multilaterale organisasjoner som FN og Verdensbanken, er det spesielt viktig å jobbe for at disse organisasjonene har gode retningslinjer og systemer som ivaretar de tverrgående hensynene.

Kontroll med misbruk av bistandsmidler.

Norges nulltoleransepolitikk for korrupsjon og andre former for økonomiske misligheter er godt kjent og går tydelig frem i alle avtaler som inngås for bruk av bistandsmidler. Den dekker hele bistandskjeden ut til sluttmottakerne av bistanden. Nulltoleranse for misligheter betyr ikke nulltoleranse for risiko. Men risikoen må kartlegges og være kjent for bevilgende myndigheter. Risikoreduserende tiltak skal iverksettes for å forebygge misligheter og begrense skaden hvis misligheter skulle skje.

Korrupsjonsrisikoen er ofte høy der bistand gis. Særlig gjelder dette i stater der institusjoner er svake og sikkerhetssituasjonen vanskelig, og i forbindelse med nødhjelp der tidselementet kan forhindre god planlegging og tett oppfølging. Med andre ord – risikoen er gjerne høyest der nøden er størst.

I bistanden legges det stor vekt på å dokumentere resultater. Der behovene for bistand er store, vil ofte risikoen for ikke å oppnå målene være høy. For å redusere risikoen for mangelfull måloppnåelse eller økonomiske misligheter, benyttes systemer og metoder for kvalitetssikring og evaluering av utviklingssamarbeidet. Økonomiske mislighete-

²⁸ NOU 2016: 8

ter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse.

Det stilles krav til bl.a. risikovurderinger og risikohåndtering knyttet til partnere, mål og resultatrammeverk, budsjetter, til økonomiforvaltningen og intern kontroll, til rapportering og til revisjon. God forvaltning og risikostyring omfatter også gode regelverk, gode avtaler, årvåken oppfølging og solid kompetansebygging i alle ledd. Alle norske bistandsmidler skal som hovedregel revideres. Det stilles også krav til gjennomføring av tiltak for å hindre at bistanden kan bidra til økt korrupsjon. For en rekke FN-organisasjoner er det inngått rammeavtaler som ivaretar disse hensyn.

Bistandsmottakerne skal ha på plass intern kontroll som skal kunne avdekke og rapportere signaler på korrupsjon. Avtalene med tilskuddsmottakere skal inneholde tydelige krav til nulltoleranse for korrupsjon, bedrageri og andre økonomiske misligheter, inkludert krav om forebygging, avdekking, varsling og håndtering. Varsling og rapportering av mistanker om korrupsjon er derfor viktig.

Norske bistandsmyndigheter har etablert egne varslingskanaler for alle, også enkeltpersoner, som kan gi opplysninger om korrupsjon eller mistanker om korrupsjon. I tillegg til direkte varsling til Sentral kontrollenhet i UD og Norads varslingssteam, er det mulig å varsle – også anonymt – via en kanal som på oppdrag fra UD administreres av en ekstern aktør. De norske bistandsmyndighetene har også egne systemer for og personell til å behandle varsling på betryggende måte.

Siden varslingsinstituttet ble opprettet i 2007 og frem til 30. juni 2017 har sentral kontrollenhet i UD registrert 937 varslingssaker, hvorav 793 er ferdig behandlet. Dette omfatter også NORADs saker. Av disse er 342 saker avsluttet med reaksjon – som regel i form av tilbakebetaling. Det er i perioden tilbakebetalt 84,8 mill. kroner. FN-organisasjonene har egne varslingskanaler.

Avtalene med partnerne sikrer oss fullt innsyn i økonomiforvaltningen og enkelttransaksjoner. Tilfeller av korrupsjon og annet misbruk av bistandsmidler kan resultere i stopp i planlagte overføringer, krav om tilbakebetaling av midler og eventuelt heving av avtale. Den enkelte mottaker av midlene holdes etter avtalen ansvarlig for misbruk av midler. Dette regelverket praktiseres strengt. Dersom det avdekkes vesentlige svakheter i internkontrollen, vil det kunne få konsekvenser for partnerens videre mulighet for å forvalte bistandsmidler. Alle varslingssaker med

reaksjon blir offentliggjort på Utenriksdepartementets hjemmeside.

Prinsippet om nulltoleranse gjelder for alle ansatte i utenriktjenesten, vare- og tjenesteleverandører og organisasjoner og andre som forvalter penger tildelt fra departementet. Sentral kontrollenhet i UD har ansvar for å håndtere varsler om mistanke om misligheter med midler fra UD's budsjett.

Som regel vil videre utbetalinger til den aktuelle sluttmottakeren stanses inntil saken er utredet og tilstrekkelige risikodempende tiltak er iverksatt. Dersom nærmere undersøkelser konkluderer med at misligheter har funnet sted, kan Sentral kontrollenhet kreve midler tilbakebetalt, forutsette at administrative tiltak iverksettes for å styrke organisasjonen, si opp avtaler og/eller ta rettslige skritt.

Multilaterale organisasjoner rapporterer relativt sjelden om korrupsjon og andre misligheter til tross for budsjettens størrelse og til tross for at organisasjonene ofte opererer under meget vanskelige forhold. FNs inspektørgruppe (Joint Inspection Unit) mener at det dreier seg om for svak avdekking og/eller underrapportering. UD har styrket dialogen med internrevisjons- og granskingsenheter i multilaterale organisasjoner og er en pådriver i nordisk og et bredere internasjonalt nettverk for økt oppmerksomhet om organisasjonenes bekjempelse av økonomiske misligheter.

OECDs retningslinjer for utviklingsaktørers håndtering av risiko for korrupsjon gir viktige føringer når det gjelder medlemslands adferdsregler, rådgivning mht. etikk og anti-korrupsjon, opplæring, internrevisjon og granskning, risikostyring, avtaleforpliktelser, varsling, sanksjoner og felles respons.

Utfordringer i humanitær innsats og nødhjelp.

Humanitær bistand og nødhjelp gis ofte i uoversiktlige situasjoner preget av væpnet konflikt og/eller naturkatastrofer, fragmentert eller fraværende statsmakt. Risikoen for korrupsjon eller andre misligheter vil variere fra situasjon til situasjon, men vil ofte være stor. Partnervalg er avgjørende for å redusere risikoen for korrupsjon. I stor grad kanaliseres de humanitære midlene til organisasjoner vi kjenner godt, som vi vet har gode rutiner og som vi har en løpende dialog med om korrupsjon. Hovedmottakere av de humanitære midlene er norske frivillige organisasjoner, FN-systemet og Røde Kors bevegelsen.

På det overordnede nivå følger den humanitære bistanden i all hovedsak de samme rutiner

for tilskuddsforvaltning som øvrig bistand. Det innebærer at også den humanitære bistanden omfattes av det siste årets endringer med nye avtalemaler med økt vekt på korrupsjon, og anskaffelser som gjennomføres av tilskuddsmottakere og/eller deres gjennomførende partnere. Alle frivillige organisasjoner som mottar støtte skal årlig publisere en beskrivelse av hvordan de bekjemper finansielle uregelmessigheter i sine aktiviteter, samt en liste over årets avsluttede mislighetssaker. I søknader skal risikobildet og risikoreduserende tiltak, herunder korrupsjon, identifiseres.

FN matvareprogram (WFP) og FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) er begge sentrale partnere og mottakere av humanitære midler. Norge sitter i de styrende organene og gjennomfører i tillegg årlige bilaterale konsultasjoner. WFPs og UNHCRs anti-korrupsjonsrutiner og innsats tas opp av Norge og andre giverland i disse møtene. F.eks. rapporterte WFP i 2016 at de hadde økt antallet granskninger fra 39 til 70. I Norges dialog med disse organisasjonene har departementet det siste året styrket gjennomgangen av den finansielle rapporteringen og anti-korrupsjonsarbeidet som et ledd i arbeidet med å fremme viktigheten av gode rutiner og regelverk.

Problemstillinger knyttet til korrupsjon og korrupsjonsreduserende tiltak er fast på dagsorden i givergruppen for FNs humanitære landfond, som forvaltes av FN-kontoret for koordinering av humanitære aktiviteter (OCHA) eller UNDP. Norge bidrar til flere av disse fondene, og deltar aktivt i diskusjonen om hvordan forvaltningen av disse kan styrkes med tanke på å redusere risiko og korrupsjon. Et av aspektene ved humanitær bistand som diskuteres, er den forhøyede risikoen for korrupsjon i den første akutte fasen, der også risikoen for tap av liv er stor dersom man praktiserer nulltoleranse for korrupsjon. Trenden er imidlertid at humanitære kriser blir mer langvarige, og dette krever en bevisst holdning til disse problemstillingene og robuste systemer for å håndtere risiko.

Del III: Spesifikk bistand til bekjempelse av korrupsjon

Norge deltar i internasjonalt anti-korrupsjonssamarbeid på flere arenaer. Vi har også gjort aktsomhet og motarbeidelse av korrupsjon til et tverrgående hensyn i norsk bistand. Dette er beskrevet i foregående kapitler. Norge yter også spesifikk bistand for korrupsjonsbekjempelse.

Bistand til pådrivere mot korrupsjon

I tillegg til nulltoleransen og det tverrgående hensyn knyttet til bistand som er nevnt ovenfor, arbeider Norge for å bekjempe korrupsjon gjennom å gi støtte til en rekke pådrivere mot korrupsjon i mottakerland.

Fra Norge har vi erfaring for at tiltak som styrker sivil samfunns kunnskap og øker deres mulighet til å være i dialog med myndigheter på alle nivåer, er viktige bidrag i kampen mot korrupsjon. Et opplyst sivil samfunn, academia og en uavhengig presse – som evner å informere, skape debatt og formidle saker av viktighet – er viktige forutsetninger for utvikling av demokratiske og antikorruperte samfunn. Støtte til sivilsamfunnsorganisasjoner og media er derfor et sentralt element i arbeidet med å redusere korrupsjon i en rekke norske bistandsland. Norske og internasjonale NGOer som er pådrivere for anti-korrupsjonsarbeid, har også bidratt til å påvirke norsk politikk på området.

I tillegg til kjente frivillige organisasjoner som arbeider med anti-korrupsjon som *Transparency International (TI)*, og det internasjonale konsortium av undersøkende journalister (ICIJ)²⁹ som avslørte Panama Papers, <https://panamapapers.icij.org/> arbeider en rekke organisasjoner med tema og tiltak som er viktig for økt åpenhet og innsyn. Støtte til media og journalister er svært viktig for å sette søkelys på styresett og korrupsjon. Muligheten for disse til å utøve sitt arbeid gjennom gode offentlighetslover og en fri presse er svært ofte begrenset i våre samarbeidsland.

Innsatsen for menneskerettigheter og for ytringsfrihet spesielt utgjør en viktig del av anti-korrupsjonsarbeidet. Slik innsats er nødvendig også utenfor utviklingsland, jf. f.eks. de store demonstrasjonene i Sør Korea, Russland og Slovakia i år, der den mobiliserende faktoren var nettopp et oppgjør med en korrupsjonskultur. Frie medier er viktig for å styrke en åpenhetskultur som øker sannsynligheten for å avsløre korrupsjon.

Norge medvirker også i en rekke sammenhenger for å motvirke og avsløre korrupsjonen som er direkte relatert til forfalsking av dokumenter, bestikkelser og ikke minst menneskehandel i forbindelse med flyktnings- og migrasjonsbølgen de senere år.

Tre eksempler på norsk-støttet internasjonal innsats fra sivil samfunn er omtalt nedenfor.

²⁹ <https://www.icij.org>

Eksempel 1: Korrupsjonsjegere

Rettsystemets uavhengighet er fundamentalt for å skape det nødvendige handlingsrommet i kampen mot korrupsjon. Tilliten til rettsystemet er grunnleggende for å fremme demokratiske prosesser og -system. Like viktig som forebygging, er muligheten, kunnskapen og kompetanse til å etterforske korrupsjon og føre saker for retten. Norad leder et internasjonalt nettverk av korrupsjonsjegere, som i hovedsak kommer fra etterforsknings- og påtalemyndigheter og antikorrupsjonsbyråer. Nettverket møtes regelmessig for å utveksle erfaringer, kunnskaper og synspunkter på hva som fungerer i kampen mot korrupsjon. Spesielle tema er preventivt arbeid, etterforskningsteknikker, rettsanmodninger, hvitvasking av stjalne midler, kapitalflukt og tilbakeføring av stjalne midler.

Eksempel 2: U4

I 2002 etablerte Norge sammen med tre andre land et ressurscenter mot korrupsjon, U4, ved Chr. Michelsens institutt i Bergen. Formålet var å identifisere og formidle gode tilnærminger til å redusere korrupsjonens skadevirkning for bærekraftig utvikling. U4-partnerskapet omfatter nå åtte land: Australia, Danmark, Finland, Norge, Storbritannia, Sveits, Sverige og Tyskland. Forskningen og den operative kunnskapen anses som globalt fellesgode og er tilgjengelig på internett.

Eksempel 3: EITI

Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) er etablert som global standard for åpen og ansvarlig ressursforvaltning i land som er rike på naturressurser, støttet av en koalisjon av myndigheter, næringsliv og sivilt samfunn. Sistnevnte er særskilt viktig aktør, ikke minst i de 52 land som implementerer EITIs standard. EITI krever at selskaper innen 2020 skal opplyse om hvem som er reelle eiere/rettighetshavere (beneficial owners). EITI samarbeider med Olje for utvikling (fem av de 12 Ofu-samarbeidslandene er EITI-forpliktet).

Institusjonsbygging i land med politisk vilje

Kapasitetsbygging i offentlige institusjoner og finansforvaltning er et annet viktig bidrag til kampen mot korrupsjon i utviklingsland. Gitt uavhengighet og kapasitet, kan offentlige institusjoner tilsvarende Riksrevisjonen, Skatteetaten, Sivilmom-

budsmannen og Statistisk sentralbyrå i utviklingslandet spille en svært viktig rolle både i å fremme integritet og utøve kontrollfunksjoner. Støtte til å styrke slike institusjoner er en del av norsk bistand så vel bilateralt, som gjennom multilaterale organer, som nevnt i det foregående.

I det følgende nevnes tre eksempler på slik bilateral innsats:

Eksempel 1: Forvaltning av naturressurser

Naturressurser utgjør et særskilt alvorlig korrupsjonsfelt ikke bare fordi det ofte er store summer som stjeles, men fordi miljø- og klimakonsekvensene av vanskjøtsel er store.

Miljøkriminalitet har lave strafferammer og store negative miljøvirkninger. Omfanget av miljøkriminalitet har en årlig økonomisk vekst på 5–7 pst.³⁰ Den senere tids tendenser viser at kriminelle nettverk skifter fra narkotika og annen type alvorlig og organisert kriminalitet til miljøkriminalitet fordi de følger pengestrømmen (miljøkriminalitet er profittdrevet) og fordi risikoen for å bli tatt og for straffeforfølgelse er meget lav eller nær null. Et viktig ledd i miljøkriminalitet er å adressere korrupsjon, dokumentforfalskning, tvangsarbeid, skatt- og tollsvindel, inkludert skatteparadis og hvitvasking av penger. Norge jobber blant annet gjennom FNs miljøprogram for å løfte dette tema.

Tre sektorer er gjenstand for særskilt norsk innsats; olje-, fiskeri- og skognæringen.

Olje for utvikling

Petroleumssektoren betyr mye for Norge, og vår forvaltning av ressursene har stor oppmerksomhet og tillit internasjonalt. Det er stor etterspørsel etter vår erfaring, og Olje for utvikling (Ofu)-programmet har vært et prioritert innsatsområde i norsk bistand i flere år. Ofu-programmet ble etablert i 2005. Programmet er etterspørselsdrevet og bistår samarbeidsland slik at de kan forvalte sine petroleumsressurser på en forsvarlig måte, basert på norske erfaringer med petroleumsforvaltning. De bilaterale landprogrammene er basert på langsiktig institusjonssamarbeid mellom norske institusjoner og partnerinstitusjoner i samarbeidslandene, og utgjør kjernen i programmet.

³⁰ FNs miljøprogram og Interpols rapport *The Rise of Environmental Crime* (2016) http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/environmental_crimes.pdf

Ofu-programmet samarbeider med mange land som anses å ha et høyt korrupsjonsnivå. Gjennom aktiviteter og kapasitetstiltak til myndighetene bistår norske eksperter samarbeidslandene med å forbedre rammebetingelsene og åpenheten i forvaltningen av sektoren. Dette innebærer blant annet å utvikle lover og regler som klart definerer roller og ansvar i sektoren, gjennomføre åpne lisensrunder, utvikle rammeverk som legger grunnlaget for statens andel av inntektene fra petroleumsvirksomheten og forbedre datainnsamling og håndteringsevnen til relevante institusjoner.

Med et tydelig regelverk og klare ansvarsforhold er det færre muligheter for korrupsjon. Det er også lettere for myndighetene å stille rimelige krav til selskapene med lov i hånd, både knyttet til statens andel av inntektene, og hensyn som påvirker miljøet. Samtidig gir forutsigbare rammebetingelser større sjanse for å tiltrekke seg investeringer, ikke minst fra de mest seriøse selskapene.

For å styrke åpenhet i forvaltningen bistår norske fagpersoner også med opplæring om petroleumssektoren til relevante parlamentarikere. Dette er viktig for at de skal kunne være aktive deltakere i debatten og utformingen av sektoren, og for at de skal kunne ivareta sin kontrollfunksjon på en tilfredsstillende måte.

Videre støtter Ofu-programmet ulike sivilsamfunnsaktører i samarbeidslandene, parallelt med myndighetssamarbeidet. Gjennom Norads støtteordning for sivilt samfunn støttes en rekke norske, internasjonale og lokale sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider for å styrke det sivile samfunns og medias kompetanse og evne til å holde myndighetene ansvarlig. Et fritt og kritisk sivilsamfunn er avgjørende for at myndighetene holdes ansvarlig for forvaltningen av petroleumssressursene.

Fisk for utvikling

Norge har hatt utviklingssamarbeid knyttet til fiskeri og akvakultur med land i sør i mange år. Norsk erfaring og kompetanse også på dette området er i stor grad etterspurt. Dette knytter seg både til forvaltning av fiskebestander og utvikling av fiskeoppdrett, samt arbeid mot ulovlig, urapportert og uregulert fiske (UUU) og fiskerikriminalitet. Fisk for utvikling (Ffu) ble etablert som program i 2015.

Norge engasjerer seg internasjonalt i arbeidet mot ulovlig fiske og fiskerikriminalitet. I november 2016 inngikk Norge en avtale med FNs program for narkotika og kriminalitet (UNODC) om

støtte til et prosjekt for å bekjempe fiskerikriminalitet i utviklingsland ved å bidra til kompetanse- og kapasitetsbygging hos politiet, kontrollmyndigheter og påtalemyndigheter. I tillegg samarbeider Norge med INTERPOL om å gi operativ støtte til utviklingslands arbeid for å bekjempe fiskerikriminalitet. Dette samarbeidet (FishINTEL-II), pågår fremdeles. Fiskeriforvaltningens analysenettverk er norsk samarbeidspartner i avtalene med UNODC og INTERPOL.

Internasjonalt politisamarbeid og informasjonsutveksling mellom kontrolltater har vært avgjørende i saker som den norsk-ledede arbeidsgruppen i INTERPOL mot fiskerikriminalitet har samarbeidet om. Dette samarbeidet har blant annet ført til reaksjoner mot europeiske aktører av myndighetene i Senegal, São Tomé og Príncipe, Malaysia og Indonesia. Enkelte av selskapene og eierne har også blitt sanksjonert mot i EU.

I havområdene utenfor Vest-Afrika støtter den norske stiftelsen Trygg-Mat Tracking (TMT) Liberia, Elfenbenskysten, Ghana, Togo, Benin og Nigeria med å avdekke ulovlig fiske. Innsatsen har siden 2014 medført at fartøy som driver ulovlig fiske er blitt identifisert og utvist fra de respektive landenes økonomiske sone. Prosjektet bidrar med informasjon om fiskeriaktørene i regionen, legger til rette for informasjonsutveksling mellom landene, og støtter kontrollaktiviteter utført av landene (som fartøysinspeksjoner).

I tillegg blir myndighetene veiledet i bruken av den nylig vedtatte internasjonale Avtalen om Havnestatskontroll (PSMA). Målet med arbeidet er å oppnå en effektiv nasjonal og regional fiskeriforvaltning i området gjennom bedret tilgang på informasjon, styrket informasjonsdeling og samarbeid mellom landene, økt samhandling mellom ulike aktører i fiskeriforvaltningen i de enkelte land, samt kapasitetsbygging for overvåking og kontroll av fiskeriaktiviteter i medlemslandene. Tilnærmingen har gitt resultater, og landene utveksler nå viktig informasjon om fartøys bevegelser og omlastinger, samt dokumentasjon vedrørende utstedelse av fiskerilisenser.

Politisk-økonomiske analyser er et viktig redskap når man nå er i gang med å utvikle brede samarbeidsprogrammer innen fiskeri og oppdrett i hovedsamarbeidslandene i Ffu.

Klima- og skogsatsingen

Norges viktigste internasjonale klimainnsats og det viktigste bidraget for å nå bærekraftsmål 13 om å motvirke klimaendringene og bærekraftsmål 15 om livet på land, er Klima- og skogsatsingen

(KoS). Siden satsingen ble lansert i 2007 er det inngått en rekke partnerskap, i hovedsak med tropiske skogland hvor Norge betaler for verifiserte reduksjoner av utslipp fra skog i løpet av avtaleperioden.

Avskogingen i utviklingsland skyldes ikke kun etterspørsel etter råvarer, men også svakt styresett i forvaltning av skog og landarealer. Når en liten elite beriker seg på fellesskapets vegne gjennom ulovlig eller lite bærekraftig forvaltning, får det negative konsekvenser både for klimaet og for fattigdomsbekjemping. Bestikkelser og dokumentforfalskning i tildeling av ulike typer av konsesjoner i skog er et stort problem i mange land. Klima- og skogsatsingen bidrar til å bekjempe dette ved å insistere på økt åpenhet i beslutningsprosesser om hvordan avskogingen skal reduseres og gjennom å støtte forbedringer i lovverk og lovhåndhevelse. For eksempel har KoS bidratt til langt større åpenhet og kunnskap om konsesjonsutdelinger i Indonesia gjennom det såkalte «One Map» prosjektet som lager et felles kart over konsesjoner i skogområdene. Dette gir mulighet til å avdekke om konsesjonene er utdelt i strid med loven og til å utforme bedre planverktøy.

I mange skogland er det mangel på kapasitet til å etterforske korrupsjon og andre ulovligheter som følger i kjølvannet. KoS samarbeider med internasjonale organisasjoner som INTERPOL og FNs kontor mot narkotika og kriminalitet for å trene opp politi og tollere. Utenfor kysten av Mexico ble flere skip fullastet med ulovlig hugget tømmer fra Peru stanset i 2016 fordi lokale organisasjoner hadde fått opplæring i hvordan de kunne rapportere til internasjonale organer.

Utvikling av skoglandenes systemer for å kartlegge, overvåke og rapportere på utslipp fra avskoging og skogforringelse er nødvendig både for å vite om vi kan betale for utslippsreduksjoner og for å få oversikt over hvordan skogen forvaltes. Skogovervåking danner grunnlag for åpenhet og etterrettelighet. I tillegg til å støtte skoglandenes egne systemer støtter KoS også utvikling av uavhengige skogovervåkingsverktøy som Global Forest Watch. Bedre kart og overvåkingsdata gjør det lettere for det sivile samfunn, academia og media å holde myndigheter og selskaper ansvarlige. Samarbeidet med privat sektor blir stadig viktigere, spesielt når det gjelder avskogingsfri råvareproduksjon. Næringslivet spiller en nøkkelrolle i å sørge for at hele verdikjeden fra produsent til forbruker skal foregå etter høye sosiale, økonomiske og miljømessige standarder. Klima- og skogsatsingen støtter også en rekke sivilsamfunnsorganisasjoner som fremmer avsko-

gingsfrie verdikjeder, arbeider for urfolks rettigheter og mot skogkriminalitet.

KoS kanaliserer det meste av sin støtte gjennom fond som skal bidra til at tropiske skogland blir kompensert når de reduserer utslipp fra avskoging. Bred deltagelse, transparens og robuste økonomiske, sosiale og miljømessige sikringstiltak er sentrale forutsetninger for at klima- og skogsatsingen kan inngå en avtale med et fond. I flere tilfeller har KoS vært med på å etablere nye fond sammen med multilaterale organisasjoner, andre givere og tropiske skogland. Korrupsjonsforebyggende tiltak er et hovedhensyn i dette arbeidet. Klima- og skogsatsingen følger de samme prinsipper og standarder i arbeidet mot korrupsjon som øvrig norsk bistand. Satsingen bruker de samme forvaltningsmessige verktøy som Utenriksdepartementet og Norad og har nulltoleranse for korrupsjon. Anti-korrupsjon er også et av fire tverrgående hensyn i alle tiltak som klima- og skogsatsingen støtter.

Eksempel 2: Norsk bistand til Riksrevisjoner i Zambia og Uganda

I de fleste land Norge har utviklingssamarbeid med, er kontrollorganer tilsvarende vår Riksrevisjon svakt utviklet. Blant utfordringene har vært manglende uavhengighet til utøvende myndighet, manglende bevilgninger til institusjonen, og lav kompetanse og kapasitet til kontroll og rapportering. Riksrevisjonene har derfor i liten grad hatt mulighet til å gjennomgå statsregnskapene for å avdekke økonomiske uregelmessigheter, og å kontrollere om parlamentsvedtak om offentlig bruk av midler er fulgt opp. Norge har de siste 15 årene støttet kapasitetsutvikling av Riksrevisjonen i Zambia med penger og et langsiktig institusjonssamarbeid med den norske Riksrevisjonen. I Uganda har Norge siden 2007 gitt støtte til Riksrevisjonen som en del av et bredt finansforvaltningsprogram. Støtten fra Norge har de siste årene vært på om lag fem millioner kroner per år.

Riksrevisjonene i Zambia og Uganda har de siste 10–15 årene økt revisjonskapasiteten og rapporteringen til parlamentet slik at institusjonene er blitt blant de beste i regionen. Den zambiske riksrevisjonen iverksatte en gransking av pengebruken i utdanningssektoren og konkluderte i 2012 med at det var ubrukte midler eller udokumenterte utgifter på til sammen rundt 26 mill. kroner.³¹ En del av pengene var knyttet til norsk støtte, og Norge fikk tilbakebetalt 6,8 mill. kroner. Tilsvarende skjedde i Uganda da riksrevisoren

utarbeidet en revisjonsrapport i 2012 der det gikk frem at 80 mill. kroner var misbrukt ved statsministerens kontor.³² Pengene, som delvis var norsk bistand, skulle vært benyttet til å gjenoppbygge de krigsrammede områdene nord i landet. Norge fikk tilbakebetalt 23 mill. kroner som følge av disse avsløringene. Avdekking av udokumenterte utgifter og myndighetenes oppfølging hadde sannsynligvis ikke funnet sted hvis ikke riksrevisjonene i landene over tid hadde fått styrket sin kapasitet og stilling overfor utøvende myndighet.

Eksempel 3: Skattesamarbeid i Tanzania

Inntil det etableres og/eller kan vises til detaljert lokal relevant rettslig og administrativ praksis, som tas i bruk av myndighetene på ulike nivåer, er spillerrommet for skatteunndragelse og aggressiv skatteplanlegging meget stort i de fleste utviklingsland. I tillegg kommer den generelt høye risikoen for korrupsjon med tilhørende politisk-økonomiske utfordringer som også kan svekke mulighetene for et mer effektivt skattesystem i praksis.

Norge har i perioden 2011–2015 bidratt til å styrke skattedirektoratet i Tanzania (Tanzania Revenue Authority, TRA) gjennom et institusjons-samarbeid med det norske skattedirektoratet. Kapasitetsbyggingen og teknisk rådgivning gjennom dette samarbeid har direkte og indirekte bidratt til at TRA har avsluttet et stort antall uavsluttede skattesaker (mellom 48–50 saker i gullgruvesektoren) hvorav flere med meget betydelig etterberegning av skatt. For ett selskap alene ble rundt 1 mrd. kroner i samlede etterberegninger bekreftet endelig ved dom i siste rettsinstans i mars 2016.

Del IV: Samstemt norsk bærekraftspolitikk

Foregående kapitler har beskrevet norsk deltakelse i internasjonalt samarbeid for å bekjempe korrupsjon, korrupsjon som tverrgående hensyn i alt norsk utviklingssamarbeid og norsk bistand til antikorrupsjonsinnsats i mottakerland. Innsats mot korrupsjon i Norge er imidlertid vel så viktig; ikke bare for vår egen økonomi, for å opprettholde tilliten til velferdsstaten, demokratiet og offentlige organer, men også for å ivareta integriteten i vårt

budskap om nulltoleranse for korrupsjon internasjonalt.

Nyere tiltak mht. anti-korrupsjonslovgivning og -håndhevelse

Norsk antikorrupsjonslovgivning, og særskilt straffelovens bestemmelser om korrupsjon, har vært vurdert flere ganger gjennom de evalueringsmekanismer som det er redegjort for tidligere. Vår lovgivning på området er funnet å være godt i samsvar med de konvensjoner vi er tilsluttet og anses internasjonalt for å holde en høy standard. En gjennomgang av all relevant nasjonal lovgivning anses derfor ikke nødvendig for denne rapporten.

Av nyere lovgivningsinitiativ kan nevnes forslag til endringer i hvitvaskingsloven og implementeringen av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Direktivet, som ble vedtatt i mai 2015, utgjør EUs gjennomføring av FATFs rekommendasjoner av 2012, og inneholder blant annet regler om etablering av sentrale registre over reelle rettighetshavere i juridiske personer og såkalte «trusts». Direktivet er EØS-relevant, og bindende for Norge.

Regjeringen nedsatte i februar 2015 Hvitvaskingslovutvalget, som blant annet fikk i mandat å foreslå endringer i det norske hvitvaskingsregelverket slik at dette fullt ut ville være i samsvar med FATFs rekommendasjoner og EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Utvalget har levert to delutredninger. Den første utredningen³³ er i all hovedsak fulgt opp gjennom endringer i hvitvaskingsloven som trådte i kraft 1. juli 2017. Siste delutredning³⁴ har vært på høring våren 2017, og følges nå opp i Finansdepartementet.

På bakgrunn av forslag fra Regjeringen³⁵ er det med virkning fra 1. juli 2017 vedtatt endringer i varslingsreglene i arbeidsmiljøloven for å styrke vernet av varslere. De viktigste endringene:

- Virksomheter med fem ansatte eller flere pålegges å utarbeide varslingsrutiner
- Innleide arbeidstakere får utvidet varslervern
- Offentlige myndigheter har taushetsplikt om hvem som har varslet til dem.

Regjeringen nedsatte i november 2016 et bredt sammensatt ekspertutvalg, Varslingsutvalget, som skal

³¹ <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/2014/riksrevisjonen-jubler-over-kollegers-avsloringer/>

³² <https://www.bistandsaktuelt.no/nyheter/nyheter--tidligere-ar/2012/omfattende-svindeli-uganda/>

³³ NOU 2015: 12

³⁴ NOU 2016: 27

³⁵ Prop. 72 L (2016–2017) <https://www.regjeringen.no/contentassets/58f6014896764d2da8a9b8196ba0e38a/no/pdfs/prp201620170072000dddpdfs.pdf>

foreta en helhetlig gjennomgang av dagens regulering og vurdere om det er behov for å foreslå lovendringer og/eller andre tiltak som kan styrke varslervernet i norsk arbeidsliv³⁶. Utvalget skal levere sin innstilling innen 1. mars 2018.

I Norge må nærmere angitte regnskapspliktige foretak, samt utstedere av noterte verdipapirer som driver virksomhet innen utvinningsindustrien og/eller skogsdrift innen ikke-beplantet skog (urskog), utarbeide og offentliggjøre en årlig rapport om virksomheten. Denne «Land for land-rapporten» (LLR) aggregeres på land- og prosjektnivå. LLR-regelverket i Norge har utvidede krav til innholdet i LLR sammenliknet med EU-regelverket på området. Hovedformålet, i tråd med EU-regelverket, er økt åpenhet om virksomheten til foretak som utvinner ikke-fornybare ressurser slik at lokale myndigheter ansvarliggjøres for ressursforvaltningen og inntektene av den. Formålet med LLR-regelverket i Norge er også å bidra til økt åpenhet om foretakenes skatteposisjonering. Finansdepartementet fastsatte ytterligere krav til innholdet i LLR i desember 2016. De rapporteringspliktige skal etter de nye reglene oppgi flere nøkkelopplysninger om sin virksomhet og skattemessige forhold.

Regnskapslovutvalget ble oppnevnt av regjeringen 19. september 2014 for å modernisere og forenkle regelverket, samt tilpasse de norske reglene til nytt EØS-regelverk på området – herunder gjennomføring av direktiv 2014/95/EU («non-financial reporting»). Lovutvalget har foreslått å endre ordlyden i regnskapsloven i samsvar med direktivet, også å stryke enkelte av kravene i regnskapslovens nåværende § 3-3 c om redegjørelse om samfunnsansvar som går utover direktivreglene. Regnskapslovutvalgets delutredninger har vært på høring vinteren 2015 og høsten 2016.

Lovgivning som ligger til rette for en åpenhetskultur, eksempelvis Offentleglova, forvaltningsloven og miljøinformasjonsloven kan også bidra til å forebygge og avdekke korrupsjon. Formålet med Offentleglova er å legge til rette for at offentlig virksomhet er åpen og gjennomsiktig, for slik å styrke bl.a. tilliten til det offentlige og kontrollen fra allmennheten. Etter hovedregelen i loven er alle saksdokumenter, journaler og lignende register åpne for innsyn for enhver, dersom ikke annet følger av lov eller forskrift. Prinsippet om merinnsyn, som også er nedfelt i loven, innebærer en plikt til å vurdere om det kan gis innsyn i hele eller deler av et dokument

selv om det er adgang til å gjøre unntak i en av unntaksbestemmelsene.

Forvaltningsloven regulerer saksbehandlingen når det treffes avgjørelser i den offentlige forvaltning, og særlig partenes rettigheter under saksbehandlingen. Partene har som hovedregel rett til innsyn i sakens dokumenter. Også etter denne loven skal det vurderes om det kan gis innsyn selv om en unntaksbestemmelse åpner for å gjøre unntak.

Innsynsretten etter disse lovene gjør det mulig å få informasjon om hvilket grunnlag forvaltningen fatter sine beslutninger på og hvilke vurderinger som er gjort.

Det har i norsk skatteforvaltning vært langvarig praksis for åpenhet omkring alle skattyteres skattbare inntekt og betalte skatter. I ny skatteforvaltningslov er bestemmelser om dette videreført. Etter hvert års skatteoppgjør utarbeides skattemessige liste over alle skattepliktiges formues- og inntektskatt, og med angivelse av navn/organisasjonsnummer og nærmere ikke-konfidensielle opplysninger for identifikasjon. Etter nærmere regler er skattemessige listene tilgjengelig for pressen og allmennheten for øvrig.

I 2014 ble det utarbeidet en Nasjonal risikovurdering for bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering i Norge. Vurderingen synliggjør hvilke trusler som foreligger innen hvitvasking og terrorfinansiering, hvilke sårbarheter som er identifisert innen bekjempelsen av områdene og hvordan truslene kan utnytte sårbarhetene. Vurderingen bidrar til en mer kunnskapsbasert kriminalitetsbekjempelse på dette området.

Håndhevelsen av straffelovens bestemmelser om korrupsjon skjer i alle politidistrikt, men ØKOKRIM har et særskilt ansvar på området og håndterer normalt de største sakene. ØKOKRIM bidrar også til kompetanseheving i politidistriktene gjennom å arrangere årlige samlinger for politidistriktene og ved deltakelse i ulike fagforum, herunder den årlige Antikorrupsjonskonferansen. ØKOKRIM har gjennom enkeltsaker og i andre sammenhenger, en stor kontaktflate internasjonalt på korrupsjonsområdet og bidrar således også på den måten til å formidle norsk anti-korrupsjonskultur internasjonalt.

Økonomisk kriminalitet er et krevende felt. Selv om antall saker som ØKOKRIM etterforsker er relativt begrenset, får disse sakene stor oppmerksomhet. Dette bidrar til allmennpreventiv effekt. ØKOKRIM nyter stor anseelse også internasjonalt, og flere aktører i utviklingsland ønsker å lære av organiseringen av politiarbeidet og metodene som er utviklet i Norge på dette feltet.

³⁶ www.varslingsutvalget.no

Register over reelle rettighetshavere

Midler som er opptjent ved korrupsjon, vil ofte forsøkes hvitvasket gjennom for eksempel investeringer i utlandet. Stråselskaper der reelle rettighetshavere er godt skjult, er nyttige verktøy ved hvitvasking og investering av utbytte fra slike straffbare handlinger.

Storbritannia etablerte i forkant av anti-korrupsjonstoppmøtet i 2016 et register over reelle eiere av eiendom. Alle som ønsker å investere i næringsvirksomhet eller eiendom i Storbritannia må oppgi hvem som er reell eier av kapitalen til registeret. Bl.a. organisasjonen Global Witness mener dette er et godt utgangspunkt også for andre land. Storbritannia har også et register over reelle rettighetshavere i selskaper under etablering.

Storbritannia har dessuten stilt seg i spissen for en koalisjon som skal arbeide for en felles avtale om automatisk utveksling av navn fra disse registrene. Afghanistan, Kenya, Frankrike, Nederland og Nigeria er også med i denne koalisjonen. At Storbritannia tar et slikt initiativ reflekterer at det er over 100.000 utenlandskeide eiendommer i England og Wales (44.000 bare i London). Mange er iflg. *the Economist*³⁷ anskaffet med korruperte midler. UK har sagt at de ikke ønsker at det høyt prisede boligmarkedet i London skal fortsette å være tilfluktssted for tvilsom kapital. Det kan også nevnes at EITI (se pkt. 3.2 ovenfor) holder en større konferanse om reelt eierskap i slutten av oktober 2017.

Et liknende register er, som ledd i Hvitvaskingsloveutvalgets delutredning II, foreslått etablert i Norge, og forslagene følges for tiden opp av Finansdepartementet. Dette vil kunne bidra til ytterligere transparens mht. opprinnelsen av norsk og utenlandsk investeringskapital her i landet og forhindre at investorer skal kunne skjule seg bak anonymitet. Informasjon om hvem som er reelle rettighetshavere, gir mindre spillerom for investering og hvitvasking av illegitimt utbytte av korrupsjon.

Næringslivets samfunnsansvar

På 1990-tallet gikk bestikkelser fra å være legitime fratrekksutgifter for næringsfremme til å bli straffbar handling. I 2003 ble korrupsjonslovgivningen skjerpet³⁸, og næringslivets organisasjoner intens-

³⁷ <https://www.economist.com/news/international/21698740-step-right-direction-what-david-cameras-anti-corruption-summit-did-and-didnt>

iverste arbeidet med å endre forretningspraksis og -etikk.³⁹

Næringslivets samfunnsansvar ble tidligere omtalt som «Corporate Social Responsibility» – et begrep som ble assosiert med aktiviteter knyttet til selskapers omdømme og til veldedighet. I dag brukes primært «Responsible Business Conduct»⁴⁰. Næringslivets samfunnsansvar som norsk begrep har i større grad vært oppfattet som erkjennelse av at alle beslutninger en bedrift gjør for sin virksomhet har konsekvenser både i og utenfor bedriften. Samfunnsansvaret ligger i å sikre at disse konsekvensene kommer samfunnet til gode (ofte beskrevet som at næringsdrift skal tjene «People and Planet as well as Profit») og å unngå utilsiktet skade.

Næringslivets samfunnsansvar omfatter respekt for menneskerettigheter, arbeidslivets rettigheter, miljøhensyn og arbeidet for å motvirke korrupsjon. FNs organ for næringslivets samfunnsansvar, Global Compact (UNGC), har disse fire virkefeltene. Norske næringslivsmedlemmer av UNGC deltar i et nordisk lokalt nettverk og Norge er med i myndighets-gruppen i UNGC.

Regjeringens forventning til norsk næringsliv er at norske aktører skal bringe med seg den standarden vi setter i Norge når de engasjerer seg i utlandet. Hovedpunktene i forventningene er at norsk næringsliv skal

- Følge lover og regler i de land selskapet er aktive i.
- Gjøre seg kjent med FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.
- Benytte seg av FNs veiledende prinsipper eller OECDs retningslinjer i utviklingen av strategier for ansvarlig forretningsdrift der det er relevant.
- Utvise aktsomhet og kartlegge risiko på menneskerettighetsområdet tilpasset selskapets virksomhet. Dette gjelder særskilt for selskaper som opererer i krevende markeder.

Forventningene er redegjort for i nasjonal handlingsplan for næringsliv og menneskerettigheter⁴¹ og drøftes jevnlig i regjeringens konsultasjonsor-

³⁸ Straffelovens 26. kapittel: Bedrageri, utroskap og korrupsjon. Endret ved lov 4. juli 2003 nr. 79.

³⁹ For eksempel NHO: https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/seriost-arbeisliv-og-samfunnsansvar/over_streken_web.pdf

⁴⁰ I samsvar med OECDs terminologi

⁴¹ https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/naringsliv/ud_naeringsli_v_og_menneske_uu-versjon2.pdf

gan for ansvarlig næringsliv, KOMpakt. Selv om handlingsplanen har menneskerettigheter som tema, gjelder henvisningen til OECDs retningslinjer hele spekteret av samfunnsansvar. Det norske Kontaktpunktet for ansvarlig næringsliv (med mandat fra OECDs retningslinjer) er viktig pådriver- og klageorgan for ivaretagelse av samfunnsansvaret.

Et økende antall bedrifter i Norge bruker bærekraftsmålene i sin virksomhet, også koblet til innovasjon og samfunnsansvarsprogrammer så vel som gjennom partnerskap med utviklingsaktører. Innovasjon Norge har publisert en strategi for god forretningsskikk. OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv dekker hele bredden av samfunnsansvar inkludert korrupsjon. OECD publiserer stadig nye sektorveiledere for aktsomhetsarbeid for å sikre ansvarlig næringsvirksomhet i hele verdikjeden.

Forventninger til selskaper med statlig eierandel

Statens direkte eierskap i selskaper har som mål å bidra til verdiskaping i norsk økonomi. For å støtte opp under statens mål, har staten som eier et sett med forventninger til styrene og selskapene. Disse fremgår av Meld. St. 27 (2013–2014) Et mangfoldig og verdiskapende eierskap (eierskapsmeldingen). Her inngår bl.a. en forventning om at selskapene skal arbeide målrettet for å ivareta sitt samfunnsansvar, og at selskapene skal være ledende innenfor arbeidet med samfunnsansvar på sine områder. Forventningene innenfor samfunnsansvarsområdet bygger på internasjonalt anerkjente retningslinjer, konvensjoner og normer som bl.a. FNs Global Compact, FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter, OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper og ILOs konvensjoner.

Regjeringen har videre konkrete forventninger til selskapenes arbeid mot korrupsjon og for åpenhet i økonomiske transaksjoner. Regjeringen forventer at:

- Selskapene utviser størst mulig grad av åpenhet knyttet til pengestrømmer, herunder også skatt.
- Selskaper med internasjonal virksomhet følger OECDs retningslinjer på skatteområdet, herunder søker å unngå å benytte skatteparadis som ikke følger standardene til Global Forum om transparens og effektiv informasjonsutveksling i skattesaker og som ikke vil inngå skatteopplysningsavtaler med Norge.
- Selskapene har retningslinjer, systemer, og tiltak for å hindre korrupsjon, og for å håndtere

mulige lovbrudd eller tvilstilfeller som måtte avdekkes på dette feltet.

- Selskapene gjennomfører aktsomme og grundige vurderinger når det gjelder problemstillinger knyttet til korrupsjon for sin virksomhet. Dersom slike vurderinger tilsier at det er berettiget tvil om forhold kan regnes som korrupsjon, forventes det at selskapene ikke involverer seg i slike.

Eieroppfølgingen⁴² av selskapenes arbeid med samfunnsansvar, herunder antikorrupsjon, og øvrige forventninger skjer i den løpende eierskapsutøvelsen, først og fremst gjennom den jevnlig dialogen departementene har med selskapene, samt i arbeidet med å evaluere styrenes arbeid.

Samfunnsansvarstema er også blant annet oppe i de årlige seminarer for styremedlemmer og styreledere i selskaper med statlig eierandel. I 2017 vil Nærings- og fiskeridepartementet legge til rette for en samling av selskaper med statlig eierandel hvor de møtes og drøfter utfordringer samt erfaringer med og løsninger og tiltak for antikorrupsjonsarbeidet.

Oppsummering

Norsk antikorrupsjonskultur – og nulltoleransen for korrupsjon – synes godt innarbeidet så vel i offentlig som i privat sektor i Norge. Nulltoleransen og det tverrgående hensynet kommer også tydelig til uttrykk i vårt engasjement internasjonalt. Denne rapporten fokuserer på korrupsjonsbekjempelse som ledd i bærekraftig utvikling. Fattige land er i denne sammenheng særskilt i fokus. Land og regioner i sårbare situasjoner, krever større årvåkenhet og bevisstgjøring rundt godt styresett og anti-korrupsjonsarbeid, både i multilaterale organisasjoner og giverland. På den annen side er gevinstene, dersom vi lykkes, størst for de aller fattigste og mest sårbare, nettopp i disse områdene. Tiltak for å søke å redusere risiko skal treffes, både ved å bruke partnere med særlig kunnskap og erfaring på landnivå, og ved å forbedre våre egne rutiner og ressurser for kontroll.

Samtidig må vi anerkjenne at vi ikke kan unngå risiko når vi går inn med bistand i de mest krigsherjede og nødutsatte stedene i verden. Slike steder er kontekstanalyse og risikohåndtering viktig. Utvikling av analyser og risikoarbeid skal der-

⁴² <https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/statlig-eierskap/statens-eierberetning-2016/id725446/>

for styrkes. Politisk-økonomiske analyser er under utarbeidelse for 11 av partnerlandene (tidl. fokusland), og vurderes for de øvrige partnerlandene.

Det er god forståelse i Norge for at korrupsjon er en utfordring som gjelder alle land, og ikke lar seg bekjempe uten en felles innsats.

Norges innsats for motarbeidelse av korrupsjon er omfattende og konsistent, slik det er gjort rede for i denne rapporten. Det er også understreket at antikorrupsjon er et sektorovergripende hensyn. Hensikten er at norske beslutninger, så vel innenfor som utenfor utviklingspolitikken, ikke skal bidra til å øke korrupsjon i andre land.

Bekjempelse av korrupsjon er et sentralt tverrgående hensyn i norsk utviklingssamarbeid – som også inkluderer prosjekter og programmer for å bekjempe korrupsjon direkte. Rapporten understreker betydningen av nulltoleranse ettersom korrupsjon er et alvorlig hinder for oppnåelse av FNs bærekraftsmål. Internasjonalt samarbeid med likesinnede land, multilaterale institusjoner og organisasjoner om bl.a. skatteparadisenes rolle er viktig og omfattende.

Nasjonal regelverksutvikling på korrupsjonsområdet kan også utenom utviklingssamarbeidet ha betydning internasjonalt. Rapporten peker bl.a. på hvordan nasjonale regler om registrering av reelle rettighetshavere virker inn på korrupsjonsbekjempelse utover egne landegrensener.

Refleksjoner omkring Norges bidrag til bekjempelse av korrupsjon

Samstemthet handler også om å sikre at Norge passer på ikke uforvarende å treffe beslutninger som gjør skade eller som ikke benytter muligheter for å fremme positiv utvikling der vi er engasjert.

To refleksjoner melder seg når det gjelder prinsippet om «ikke å gjøre skade»:

- Nulltoleranse kan ikke bety nullrisiko. Aktsomhet mot korrupsjon handler om risikohåndtering – ikke risikoeliminering. Norsk lovgivning om korrupsjon og foretaksstraff, og rettspraksis på området, har trukket opp grenser for straffansvaret, herunder gjennom tolkning av utilbørighetsvilkåret og hvilke forebyggende tiltak som må kunne forventes av et foretak på korrupsjonsområdet.
- Åpenhet, monitorering og varsling er sentrale for å sikre at norsk utviklingspolitikk og -praksis ikke gjør skade ved å bidra til økt korrupsjon. Norsk praksis kan ofte være strengere enn mottakerlandets og evt. avvike fra f.eks.

finansieringspartneres praksis. Eksempelvis kan en investor stå overfor begrensninger fra sin eier eller hjemlandets myndigheter som begrenser bruk av tredjeland, som innebærer at investoren må avstå fra å investere i et prosjekt med stor utviklingseffekt.

To spørsmål gjør seg også gjeldende mht. prinsippet om «å bidra til positiv utvikling der vi er engasjert»:

- Er vi gode nok til å fremme korrupsjonsbekjempelse i ulike kontekster, fra prosjektarbeid til utenrikspolitikk? Det kan ofte innebære en vanskelig balansegang å dele erfaringer på en åpen og inkluderende måte, og samtidig unngå å framstå som «moralens vokter» ved å presse temaet fram der det ikke er ønsket.
- Prosjekteier kan komme i situasjoner der det kan spørres om det er en juridisk eller etisk plikt til å varsle. I norske myndigheters relasjoner med andre land kan det tenkes en grense der korruperte ledere eller systemer gjør det vanskelig for oss å opprettholde normale relasjoner. Global sikkerhet og lokale konflikter kan også bringe dilemmaer der korrupsjon utgjør en faktor.

Aktsomhet for samstemt politikk for bærekraftig utvikling

De norske samstemtrapportene skal munne ut i en oppsummering av positive og negative synergier mellom norsk utviklingspolitikk og annen norsk politikk på det aktuelle området. Samstemthet innebærer at det utvises aktsomhet, slik at vi fremme utviklingsmålene på en helhetlig måte, og at vi unngår å gjøre utilsiktet skade eller å undergrave målene.

Sjekklisten under er ment som et hjelpemiddel til slik aktsomhet for å unngå negative bivirkninger for utviklingsland under formulering av norsk politikk. Listen er primært utarbeidet med utgangspunkt i bl.a. den omfattende sjekklisten fra «The DAC Guidelines for Poverty Reduction»⁴³, og FNs bærekraftsmål. Den gir kortfattet og generell påminnelse om aktsomhet for departementer og offentlige myndigheter som utarbeider lover, forskrifter og retningslinjer og som formulerer norske posisjoner til internasjonale fora hvor regler og avtaler blir forhandlet. Bruk av sjekklisten kan både bidra til å identifisere mulige positive utviklingseffekter av politikk som formu-

⁴³ <https://www.oecd.org/dac/povertyreduction/2672735.pdf>

leres for andre formål og til at tiltak som settes i verk ikke får negativ effekt.

Sjekklisten har to grunnleggende føringer.

Den ene er at *vesentlighetsprinsippet* legges til grunn. Dette innebærer at hensikten med sjekklisten ikke er å kartlegge alle mulige virkninger av et tiltak eller en beslutning, men å identifisere eventuelle forhold som har *vesentlig* betydning for å bidra til at tiltaket fremmer bærekraftig utvikling. Dette gjelder særlig dersom tiltaket kan gjøre betydelig skade.

Den andre er forventningen om at eventuell avdekking av vesentlige utilsiktede konsekvenser må føre til *fornyet vurdering* av tiltaket eller beslutningen. Her er det viktig at aktsomhetsvurderingen dokumenteres, slik at det kan treffes informert beslutning om hvordan saken håndteres etter at eventuell vesentlig negativ effekt er avdekket.

- Har tiltaket betydning for utviklingslands sårbarhet for *internasjonale finansielle og økonomiske kriser*?
- Berører tiltaket bærekraften i *miljø- og ressurs-situasjonen* i utviklingsland, *miljøsituasjonen* for de fattigste i disse landene eller den regionale og globale *klimasituasjonen*?
- Har tiltaket virkninger for utviklingslands mulighet til å drive *handel* på like vilkår med Norge og andre OECD-land?
- Påvirker tiltaket *gjeldssituasjonen eller bistandsvolumet* eller har det direkte virkninger for statsinntektene til utviklingsland?

- Berører tiltaket fordelingen av inntektene fra *uttak av naturressurser* i fattige land?
- Berører tiltaket næringsstruktur og bosetting i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket *inntekts- og eiendomsfordeling og -rettigheter* i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket *korrupsjonssituasjonen* i utviklingsland eller mulighetene for ulovlig kapitalutførsel?
- Har tiltaket betydning for *fremme av menneskerettigheter* i utviklingsland? (Tale- og trykkefrihet, muligheten til å utøve demokratisk politisk virksomhet, organisasjonsfrihet, eiendomsrett, deltakelse i arbeids- og samfunnslivet osv?)
- Berører tiltaket *helsesituasjonen eller utdanningsmulighetene* til fattige mennesker i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket situasjonen for urfolk i utviklingsland?
- Svekkes eller fremmes *likestillingen mellom kjønnene* i utviklingsland?
- Kunne tiltaket bedret situasjonen for *personer med nedsatt funksjonsevne* i utviklingsland?
- Påvirker tiltaket *sikkerhetssituasjonen* til befolkningen i utviklingsland eller for landene selv?
- Påvirker tiltaket mulighetene for mennesker fra fattige utviklingsland til å søke arbeid i andre land?
- Påvirker tiltaket mulighetene for myndighetene i utviklingsland til å fatte *selvstendige beslutninger*, herunder tilpasse seg internasjonale regelverk?

14 2030-agendaen med bærekraftsmålene – status for måloppnåelse

Introduksjon

2030-agendaen for bærekraftig utvikling er et globalt veikart for å bekjempe alle former for fattigdom. FNs 193 medlemsland har besluttet å arbeide for bærekraftig og inkluderende sosial og økonomisk utvikling for alle. 2030-agendaen med bærekraftsmålene representerer, sammen med handlingsplanen fra Addis Abeba for finansiering for utvikling og Parisavtalen fra 2015, et globalt politisk rammeverk tuftet på internasjonalt samarbeid.

Norge spilte en sentral rolle i forhandlingene om bærekraftsmålene, og viderefører dette engasjementet i oppfølgingsfasen. Statsminister Erna Solberg er med-leder for FNs generalsekretærs globale pådrivergruppe for bærekraftsmålene, sammen med Ghanas president Nana Akufo-Addo. Norge var også blant de første landene som presenterte sin nasjonale rapport under FNs politiske høynivåforum i New York i 2016.

Bærekraftsmålene gjelder for alle land, også Norge. Men 2030-agendaen med de nye bærekraftsmålene er også en rettesnor for norsk utenriks- og utviklingspolitikk. De er universelle og tegner et helhetlig bilde av forutsetninger for en positiv samfunnsutvikling. Målene er derfor et norsk hovedspor for å angripe årsakene til vedvarende fattigdom, konflikter og ekstremisme, migrasjon og klimautfordringer. For å lykkes, må de underliggende årsakene adresseres. De globale bærekraftsmålene er forankret i de internasjonale menneskerettighetene og skal gjennomføres i tråd med statenes internasjonale forpliktelser.

Internasjonalt omtales Norge som et land med de beste forutsetningene for å kunne omsette bærekraftsmålene i praksis i samarbeid med partnere. Norge er også ærlig om nasjonale utfordringer. Det gjør at Norge blir ansett som troverdig og lyttes til. Bærekraftsmålene kan kun realiseres gjennom et internasjonalt samarbeid som bygger på nasjonalt eierskap og lederskap.

Årsrapporten for 2016: *One year closer*, beskriver status og utfordringer i arbeidet med bærekraftsmålene. Den gir status fra koordinerende

departementer for respektive mål, samt omtale av hvordan norske utenriksstasjoner jobber med agendaen. I tillegg utløste konsultasjoner med privat sektor, SSB, sivilt samfunn og academia gode innspill som er inkludert i rapporten.

Årets høynivåmøte for oppfølging av 2030-agendaen (HLPF, New York, juli 2017) bekrefter at 2030-agendaen er på vei til å «sette seg» som det overordnede globale rammeverket for utvikling. Det indiske ordtaket: «Vi alle er som øyer i havet, men lengst nede i dypet er vi koblet sammen», er trolig en treffende oppsummering av årets høynivåmøte.

43 land presenterte sine nasjonale rapporter på høynivåmøtet om oppfølging av 2030-agendaen med bærekraftsmålene. Mange av rapportene bekrefter at partnerland i sør har kommet langt i å utvikle robuste nasjonale oppfølgingsplaner som inkluderer reformer for å sikre nasjonal ressursmobilisering for utvikling. Hovedinntrykket er derfor at høynivåmøtet skapte fornyet tillit til at bærekraftsmålene er hva verden trenger for å se sosial, økonomisk og klima- og miljøutvikling i sammenheng. Ungdomsdelegatene på høynivåmøtet hamret dette budskapet inn på en fremragende god måte.

Oppfølging av bærekraftsmålene vil stille krav til tilgjengelig statistikk av høy kvalitet, både nasjonalt og globalt. Den internasjonale ekspertgruppen har enes om 232 globale indikatorer for de 17 bærekraftsmålene og 169 delmålene. Det er bred enighet blant bilaterale og multilaterale partnere at datainnsamling vil være krevende. Dette gjelder også for Norge. Verdensbanken beskriver utfordringen slik at det er behov for en datarevolusjon for å kunne dokumentere at bærekraftsmålene ikke utelater noen.

Det økte datatilfanget vil styrke den overordnede utviklingsagendaen, fordi det gir både bedre etterrettelighet og bedre behovsforståelse. Statistisk Sentralbyrå spiller en sentral rolle i det nasjonale og internasjonale arbeidet med å sikre tilgang til relevante data.

I 2017 la Regjeringen fram Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles fremtid – Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk (Utviklingsmel-*

dingen). Meldingen viser hvordan bærekraftsmålene innebærer en ny tilnærming til utvikling. Det handler om langt mer enn bistand. En helhetlig utviklingspolitikk er nødvendig for å nå målene. Ikke minst gjelder det betydningen av privat sektors rolle. Stortingsbehandlingen av meldingen bekreftet at det er bred politisk enighet om norsk utviklingspolitikk, ikke minst om bistandens overordnede mål om fattigdomsreduksjon og behovet for tematisk og geografisk konsentrasjon. Samtidig anmodet et flertall om at Regjeringen legger frem et opplegg for samstemthetsreform, der norsk politikk på relevante politikkområder gjøres mer i tråd med utviklingspolitiske målsettinger. Et flertall understreket at andelen bistand til de minst utviklede land ikke må synke, at innsatsen i Afrika sør for Sahara må styrkes, og behovet for forutsigbarhet på områdene helse, utdanning, næringsutvikling, miljø/klima/energi, landbruk/matsikkerhet og likestilling.

Meld. St. 22 (2016–2017) *Hav i utenriks- og utviklingspolitikken (Havmeldingen)* ble vedtatt i Stortinget i juni 2017. Meldingen tydeliggjør hvordan Norge gjennom utenriks- og utviklingspolitikken kan bidra til å nå FNs bærekraftsmål, og har tre innsatsområder:

- Bærekraftig bruk og verdiskaping.
- Rene og sunne hav.
- Blå økonomi i utviklingspolitikken.

Kriser, inklusive helsekriser utløst av epidemier og pandemier, kan føre til alvorlige sosiale og økonomiske tilbakeslag og er en trussel mot 2030-agendaen. Norge gjør en betydelig innsats for å forebygge slike kriser, bl.a. gjennom utvikling av vaksiner mot slike smittsomme utbrudd. Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI) er en viktig del av denne innsatsen. Norge har vært initiativtaker og hovedsetet for CEPI er lagt til Oslo.

Folkeopplysning er sentralt for å skape eierskap til agendaen. I 2016 arrangerte Norad, Tinn kommune og Den Norske Turistforening en nattvandring opp Gaustatoppen, som var lyssatt med de 17 bærekraftsmålene og informasjon om disse. Over 5000 mennesker deltok på arrangementet. To turer er gjennomført i 2017 med mer enn 9 000 deltakere.

Statusrapport for internasjonal oppfølging av bærekraftsmålene

Bærekraftsmålene er universelle og udelelige. Det er når målene ses i sammenheng at de fremmer en samfunnsutvikling som er bærekraftig for menneskene, planeten og miljøet. Hvert enkelt land har

ansvar for oppfølging av målene i sitt land. I tillegg har utviklede land et ansvar for å bidra til mindre utviklede land gjennom utviklingshjelp. Her omtales kort status for hvert mål. Hvert avsnitt omtaler først den globale settingen, etterfulgt av norsk innsats for andre lands måloppnåelse gjennom den norske utviklingspolitikken.

Mål 1: Utrydde all fattigdom

- I 2013 var antallet mennesker som levde under den internasjonale ekstremfattigdomsgrensen på 1.90 USD om dagen, anslått til 767 millioner. Det er en nedgang fra 28 pst. i 1999 til 11 pst. i 2013. Den største nedgangen i ekstremfattigdom skjedde i denne perioden i Øst og Sør-Asia. I Afrika sør for Sahara lever imidlertid fortsatt nærmere 42 pst. av befolkningen i ekstrem fattigdom.
- Sosiale velferdsordninger er grunnleggende for å forebygge og redusere fattigdom og forskjeller. I 2016 var kun 45 pst. av verdens befolkning dekket av slike ordninger.
- Utryddelsen av alle former for fattigdom er det overordnede målet for norsk utviklingspolitikk. Norge er blant landene med høyest prosentandel av BNI og bidrag per innbygger. Det er imidlertid begrensninger i hva norsk bistand alene kan oppnå. Bistand må i større grad benyttes strategisk for å utløse andre ressurser for utvikling.
- Norsk utviklingspolitikk prioriterer utdanning, helse, næringsliv, klima og fornybar energi i tillegg til humanitær bistand. Disse områdene er erfaringsmessig avgjørende for bærekraftig og inkluderende utvikling. Regjeringen arbeider også med å konsentrere en større andel av norsk bistand mot de som trenger det mest – minst utviklede og mest sårbare land.
- Menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø og anti-korrupsjon er så viktig for bærekraftig utvikling og fattigdomsreduksjon at de er gitt status som tverrgående hensyn i norsk utviklingspolitikk og bistand.

Mål 2: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk

- Bærekraftig matproduksjon fortsetter å være en av verdens største utfordringer. Globalt er det i 2016 fortsatt 155 millioner barn under fem år som er veksthemmet som resultat av underernæring.

- Norsk innsats i arbeidet med å bekjempe sult og fremme matsikkerhet er i stor grad styrt av retningslinjene fra FNs komité for global matsikkerhet. Innsats blir prioritert mot småbrukere, og spesielt kvinnelige småbrukere. Som en ledende sjømatnasjon legges det også stor vekt på bærekraftig forvaltning av havet som matkilde.
- Norge fortsetter å gi årlige bidrag til Plante-traktatens, Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser for mat og landbruk (ITPGRFA), fordelingsfond. Dette bidraget utgjør 0,1 pst. av verdien av all handel av landbruksfrø og plantemateriale i Norge. Videre deltar Norge aktivt i og er vertsnaasjon for Svalbard globale frøhvelv.
- Norfund investerer i landbruk og matindustri, inkludert akvakultur som en strategisk prioritet.

Mål 3: Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle uansett alder

- Det har vært god framgang på flere viktige helsefronter de siste femten årene, men skal målene nås innen 2030, må innsatsen trappes betraktelig opp, særlig i regioner med størst sykdomsutfordringer. Helsekriser lammer all annen utvikling.
- Mødredødelighet er fortsatt et utstrakt fattigdomsproblem. I 2016 hadde 78 pst. av alle fødende tilgang til kvalifisert fødselshjelp, en oppgang fra 61 pst. i 2000. I Afrika sør for Sahara var imidlertid dekningen på bare 53 pst. Tilgang til seksuell og reproduktive helsetjenester, som prevensjonsmidler og informasjon om familieplanlegging, har økt fra 75 pst. i 2000 til 78 pst. i 2017.
- Innsatsen for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR), inkludert arbeidet med trygge aborter, er sterkt prioritert. Dette gjelder både på det normative plan og i utviklings-samarbeidet. Norge er sammen med likesinnede partnere engasjert i «*She Decides*» og det internasjonale initiativet for familieplanlegging fram til 2020. Norge er allerede en stor finansiell bidragsyter med over 1 mrd. kroner i året til seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. I lys av at dette området er under press, økes innsatsen med ytterligere 700 mill. kroner over fire år (2017–2020).
- Norge investerer i en rekke internasjonale helseinitiativ som Den globale finansieringsordningen for mødre- og barnehelse (GFF), Den globale vaksinealliansen (GAVI), Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og

malaria (GFATM), og FNs kommisjonen for informasjon og ansvarlighet for kvinners og barns helse.

- CEPI er en del av den norske innsatsen for å forebygge helsekriser forårsaket av smittsomme utbrudd og epidemier.
- Norge støtter også rekruttering og effektiv bruk av helsepersonell gjennom globale partnerskap for helse, utviklingsprogrammer, og kapasitetsbygging på landnivå.

Mål 4: Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle

- Selv om flere barn enn noen gang tidligere er innskrevet på skolen, er det mange som fortsatt ikke lærer grunnleggende lese, skrive og regneferdigheter.
- Lærernes innsats og kapasitet er avgjørende for elevenes læring. I Afrika sør for Sahara er om lag 50 pst. av lærerne ikke kvalifisert til å undervise grunnskolenivå. I tillegg mangler mange av skolene i regionen strøm og vann. Rundt 40 pst. av skolene i denne regionen mangler også tilgang til internett og datamaskiner til læringsformål.
- Utdanning for alle er et hovedsatsningsområde for regjeringen. Den norske støtten til utdanning i 2017 er doblet sammenlignet med 2014.
- Norad-prosjektet EduApp4Syria er et innovativt og smarttelefon- basert konsept utviklet i samarbeid med privat sektor for å kunne tilby syriske barn på flukt en utdanningsmulighet gjennom bruk av nyvinnende edTech- løsninger.
- Spesielt viktig og krevende er det å nå barn og unge i land og situasjoner preget av konflikt og/eller sårbarhet. Norge har derfor tatt en ledende rolle i initiativer som Teachers Task Force, Education Cannot Wait Fund, Det globale partnerskapet for utdanning og den nye finansieringsfasiliteten for utdanning som nå er under utarbeidelse.

Mål 5: Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling

- Kvinner og jenter fratras fortsatt grunnleggende rettigheter og muligheter, noe som også bremser den generelle samfunnsutviklingen. En endring av dette scenarioet krever tydeligere innsats, inkludert endring av juridiske rammeverk som opprettholder kvinnediskriminerende praksiser.

- Dødsårsaken til halvparten av alle drap på kvinner er vold fra partner eller nære slektninger. Antallet jenter under 18 år som blir giftet bort er på vei ned, men fortsatt skjer dette med minst 1 av 4 jenter. Kvinner bruker tre ganger så mye av sin tid på ubetalt arbeid som menn, og kvinner er underrepresentert i stillinger som tar politiske og økonomiske beslutninger.
- Norge har en sterk stemme internasjonalt for likestilling og selvstendigjøring av jenter og kvinner, spesielt i situasjoner preget av konflikt og sårbarhet. Norske prioriterte områder i dette arbeidet er kvinners rett og tilgang til utdanning, politiske og økonomiske rettigheter, reproduktiv helse og rettigheter, og beskyttelse mot vold.
- I 2016 lanserte Norge et nytt bilateralt program for likestilling for utvikling (LIKE) som et bidrag i implementeringen av 2030-agendaen og handlingsplanen fra kvinnetoppmøtet i Beijing i 1995.
- Rundt tre milliarder bruker forurensende og helsefarlige ovner til matlaging.
- Andelen ren energi som del av det totale energiforbruket øker langsomt og er nå på om lag 19 pst., mens andelen fornybar energi av elektrisitetsproduksjonen er 25 pst. Vannkraft utgjør den største fornybare energikilden.
- Norsk bistand til fornybar energiprojekter i utviklingsland var i 2016 om lag 450 mill. kroner. I tillegg kommer kapitaltilførselen til Norfund på 1,5 mrd. kroner, med en føring om at minst halvparten skal investeres i fornybar energiprojekter.
- Om lag halvparten av norsk støtte til fornybare energiprojekter går til de viktigste samarbeidslandene, som er Nepal, Liberia, Tanzania, Uganda, Mosambik, Myanmar, Haiti og Palestina. Støtte kanaliseres også direkte eller gjennom globale initiativ som den Asiatiske Utviklingsbanken, samarbeidet for energitilgang Energizing Development, Scaling up Renewable Energy in Low-income Countries (SREP) gjennom utviklingsbankene, Sustainable Development for All (SEforALL) og International Renewable Energy Agency (IRENA).
- Deltakelse fra privat næringsliv er en forutsetning for å nå dette målet. Norad og Norfund gjennomfører aktiviteter og investeringer som styrker energiproduksjon og energitilgang i utviklingsland. Selskapene i Norfunds energiportefølje genererer 5 000 MW og ytterligere 600 MW er under utbygging. Norfund skal over tid investere 50 pst. av tilført kapital i fornybar energi.

Mål 6: Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle

- Tilgang til rent vann og gode sanitærforhold er avgjørende for god folkehelse. Mangel på dette bidrar også til å holde barn og særlig jenter borte fra skolen.
- Kamp om knappe vannressurser rammer i dag om lag 2 milliarder mennesker. Det er generelt mindre tilgang på rent vann og gode sanitære forhold i rurale områder.
- Norges innsats opp mot mål 6 er i de fleste tilfeller knyttet direkte til innsats på andre områder som helse, utdanning, utvikling på landsbygda, og humanitær bistand. Norske organisasjoner deltar aktivt i dette arbeidet. Norge arbeider også med å fremme bærekraftig forvaltning av og samarbeid om grenseoverskridende vannressurser som Nilen og elvene i Himalayaområdet.

Mål 7: Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris

- Målet har blitt kalt «det glemte tusenårsålet». Fortsatt mangler over en milliard mennesker tilgang til elektrisitet, halvparten av disse bor i land i Afrika sør for Sahara. Tilgang til elektrisitet er en forutsetning for økonomisk vekst og utvikling. Det er et betydelig potensial for å utvikle ny produksjon av elektrisitet i utviklingsland, men det forutsetter meget store investeringer.

Mål 8: Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle

- Økonomisk vekst i partnerland er en forutsetning for en inkluderende utvikling. Det krever gode arbeidsvilkår. De aller fleste arbeidsplasser skapes i privat sektor. Næringslivet vil derfor spille en stadig viktigere rolle for bærekraftig utvikling.
- Gjennomsnittlig økonomisk vekstrate i de minst utviklede landene gikk ned fra 7,1 pst. i 2005–2009 til 4,9 pst. i perioden 2010–2015. Målsetningen er 7 pst.
- Det er en jevn økning i antallet mennesker som har tilgang til banktjenester. Fra 2011 til 2014 gikk andelen voksne med egen bankkonto opp fra 51 til 61 pst.
- Den globale arbeidsledigheten var i 2016 registrert på 5,7 pst. Kvinner har gjennomgående

større sannsynlighet til å være utenfor arbeidslivet, i alle alderskategorier.

- Norge fremmer bærekraftig og inkluderende økonomisk vekst ved å støtte internasjonale institusjoner som Det internasjonale pengefondet (IMF), de multilaterale utviklingsbankene, og FN-organisasjonene. Videre støttes anstendig arbeid for alle i samarbeid med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO).

Mål 9: Bygge solid infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon

- Tilgang til mobiltjenester øker raskt. Det bidrar til at mennesker som bor i områder som tidligere var uten dekning nå kan få nye muligheter for næringsutvikling, tilgang til finansielle og andre tjenester som utdanning og helse, samt koble seg på det globale informasjonsnettverket. I 2016 hadde 96 pst. av verdens befolkning, og 85 pst. av mennesker i de fattigste landene, tilgang til mobiltjenester.
- Norfund er Norges viktigste mekanisme for næringsutvikling gjennom å investere og yte lån til bærekraftige virksomheter i utviklingsland. Norfunds kapitalgrunnlag er økt over de seneste årene bl.a. som ledd i å styrke investeringer i fornybar energi.
- Forskning og utdanning i utviklingsland promoterer blant annet gjennom et program for kapasitetsutvikling innen høyere utdanning og forskning for utvikling innen Energi og Petroleum (EnPe). I tillegg forvalter Norad sammen med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) en ordning for å tilby målrettet yrkes- og fagutdanning som er basert på kompetanseetterspørsel fra privat sektor.
- Det er lansert en stipendordning for vannkraftsingeniører i utviklingsland. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom NTNU, Norad og norsk næringsliv.
- Norsk næringsutviklingspolitikk innrettes i økende grad mot et nærmere strategisk samarbeid og partnerskap med privat sektor.
- Flere programmer i samarbeid med norske arbeidsgiverorganisasjoner som Virke og NHO forvaltes av Norad og Utenriksdepartementet. Programmene fremmer anstendig næringsliv og kvinners deltagelse.
- Norge ligger i verdenstoppen når det gjelder avansert mobilteknologi, digitalisering av offentlig og privat sektor og mobilisering av IKT-sektoren generelt. Kompetansen dekker en rekke sentrale fagområder.

- Norge har sterke innovasjonsmiljøer som har stort potensiale for kompetanse- og struktur-samarbeid med utviklingslandene innen entreprenørskaps- økosystemer, økt satsning på gründerskap.

Mål 10: Redusere ulikhet i og mellom land

- Ulikhet har en sterk negativ innvirkning på utvikling nasjonalt og globalt. Selv om ulikhetene mellom land generelt sett øker, er bildet sammensatt.
- I et flertall av land økte inntektene til de 40 pst. fattigste husholdningene i perioden 2008 til 2013 raskere enn det nasjonale gjennomsnittet.
- Potensielle gevinster fra private pengeoverføringer fra utlandet begrenses fortsatt på grunn av høye transaksjonskostnader, som langt overskrider det fastsatte målet om 3 pst.
- I tillegg til å gi preferanse til de minst utviklede landene i utenrikshandelen promoterer Norge bekjempelse av ulikhet gjennom deltagelse i ILO og støtte til de multilaterale utviklingsbankene og Verdensbankens fond for de fattigste landene IDA. Norge var i 2016 en av kun åtte givere som opprettholdt forpliktelsen om minst 0,15 – 0,20 pst. bistand til de fattigste landene.
- Norge støtter menneskerettsbaserte tilnærminger til ulikhet og støtter opp om internasjonale konvensjoner og gjennomføringsmekanismer som adresserer diskriminering av kvinner, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne, LHBTI-personer, religiøse minoriteter og marginaliserte grupper.
- Norfund forvalter en tilskuddsordning som skal styrke utviklingseffektene av investeringene. Norfund har også vedtatt en likestillingsstrategi.

Mål 11: Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige

- Mer enn halvparten av jordas befolkning bor i urbane områder og antallet øker. Under Habitat III i oktober 2016 ble en ny urban agenda for de neste 20 årene vedtatt. Norge har godkjent denne og inngått en programavtale med UN Habitat.
- Norge tar opp spørsmålet om luftkvalitet i en rekke internasjonale fora og gjennom samarbeid med WHO, koalisjonen for klima og ren luft (CCAC), Verdensbankens forurensing og miljøhelseprogram, og UN Habitat.

Mål 12: Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre

- Forbruket går opp i alle land. Fra 2000 til 2010 økte det totale nasjonale forbruket fra 48,7 til 71 milliarder tonn. En av de store forskjellene mellom utviklede land og utviklingsland er måten avfallet håndteres på.
- Dette målet vil være helt sentralt i det nye programmet for det nordiske samarbeidet for å bidra til en holdbar utvikling i Norden.
- Norge støtter partnerlands arbeid med å nå dette målet gjennom en rekke kanaler inkludert FNs partnerskap for tiltak for grønn økonomi. Bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre er nært knyttet til innsatsen for å bekjempe klimaendringer. Regjeringen er forpliktet til den internasjonale innsatsen for å avskaffe subsidier til ikke-fornybar energi for å sikre en overgang til bærekraftig forbruk.

Mål 13: Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem

- Det ble satt en ny varmere rekord i 2016, med global gjennomsnittstemperatur om lag 1,1 grader Celsius høyere enn normaltemperaturen i førindustriperioden. 2016 var også preget dramatisk av tørken som oppsto etter værphenomenet El Nino.
- Norge støtter tiltak for å begrense utslipp og bidra til klimatilpasning i utviklingsland gjennom bilaterale og multilaterale partnerskap. Det største enkeltprogrammet rettet mot å redusere utslipp er Norges internasjonale klima- og skoginitiativ, mens energi og landbruk er andre satsingsområder. Videre støttes tiltak for å forebygge klimarelaterte katastrofer og konsekvensene av disse.
- Den største enkeltutfordringen på dette området er å realisere nasjonalt fastsatte klimabidrag, slik dette er innmeldt under Parisavtalen. Norge har i tillegg fortsatt utslippsforpliktelser under Kyotoprotokollen. Deler av forpliktelsene oppfylles gjennom kjøp av kvoter internasjonalt. Norge er videre en dedikert partner i flere initiativ som bidrar til å bygge kapasitet for grønn og inkluderende økonomisk utvikling.

Mål 14: Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling

- Plast og mikroplast i havet er et økende problem for mennesker og livet i havet. Regjerin-

gen intensiverer arbeidet med å opprette et bistandsprogram på 150 mill. kroner i 2018 for å bidra til å bekjempe problemet. Norge har også øremerket midler til FNs miljøprogramms arbeid med marin forsøpling. Norge har tatt en lederrolle i å fremme arbeidet mot mikroplast og havforsøpling under FNs miljøforsamling.

- Programmet Fisk for utvikling styrkes og vil inkludere flere land. Dette vil øke Norges innsats globalt i arbeidet med matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning og næringsutvikling. Våren 2017 sjøsatte Norge verdens mest avanserte forskningsfartøy, Dr. Fridtjof Nansen. Båten er et kjerneelement i Nansen-programmet der Norge og FNs organisasjon for ernæring og matsikkerhet (FAO) samarbeider om å fremme bærekraftig og økosystembasert fiskeriforvaltning i utviklingsland.
- Norge trapper opp innsatsen mot fiskerikriminalitet og ulovlig, urapportert og uregulert fiske. Det er inngått en treårig avtale (2017–2010) med FNs kontor mot narkotika og kriminalitet på 39,7 mill. kroner for å bekjempe fiskerikriminalitet. Norge var vertskap for det første statspartsmøtet under FNs avtale om havnestiltak for å forebygge, forhindre og eliminere ulovlig urapportert og uregulert fiske. Norge bidrar med 10 mill. kroner til å følge opp avtalen internasjonalt.
- Norge samarbeider også med det internasjonale naturpanelet (IPBES) og har satt av 5 mill. kroner for årene 2017–2018 for å styrke panelets arbeid med økt kunnskap om naturmangfoldet i havet.
- I 2016 opprettet Norge i samarbeid med andre partnere i Kommisjonen for bevaring av levende marine ressurser i Antarktis verdens største marine verneområdet. Området som er vernet er på størrelse med Norden og vil være viktig for å sikre leveområdene til mange antarktiske arter fremover.

Mål 15: Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av arts mangfold

- Globalt ser en nå framgang i å bremse avskogingen, og det blir stadig bedre skogforvaltning. Samtidig går landproduktiviteten ned og biomangfoldet forsvinner i et dramatisk tempo.
- Norges internasjonale innsats for å bevare biologisk mangfold er rettet mot tre områder – øke ambisjonsnivået for miljøforpliktelser; for-

bedre kunnskapsbasen ved å styrke samspillet mellom vitenskap og politikk; og fremme forskning og kapasitetsbygging i partnerland.

- Det norske klima- og skoginitiativet bidrar også til bærekraftig skogforvaltning. Videre promoterer Norge prosjekter og tiltak som skal sikre at bærekraftig forvaltning av naturressurser er integrert i partnerlands utviklingsplaner og budsjetter.

Mål 16: Fremme fredelige og inkluderende samfunn for bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer

- Globalt øker omfanget av voldelige konflikter. Samtidig er det en nedgang i antallet drap, mens man har ikke klart å redusere graden av vold, inkludert seksuelle overgrep mot barn.
- Fortsatt blir bare 71 pst. av alle barn i verden registrert ved fødsel. I Afrika Sør for Sahara, blir kun 44 pst. av barn under fem år registrert.
- Arbeid for rettsstat og rettsikkerhet er en av tre tematiske pilarer i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettigheter som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*. Innsatsområdet følges opp gjennom Norges engasjement i et stort antall land, gjennom både multilaterale og bilaterale partnere.
- Tilgang til informasjon og beskyttelse av journalister og mediearbeidere er blant hovedprioriteringene i Utenriksdepartementets ytringsfrihetsstrategi. Strategien følges opp på landnivå og gjennom globalt påvirkningsarbeid. Det sivile samfunn og FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon, UNESCO, er sentrale partnere i dette arbeidet.
- Norge arbeider nasjonalt og internasjonalt for å støtte og beskytte menneskerettighetsforkjempere og journalister, ivareta urfolks rettigheter, fremme rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne og støtte tiltak som fremmer inkludering av LHBTI-personer. Inkludering er viktig for å kunne identifisere faktiske utfordringer og vedta tiltak som er egnet for å håndtere disse.

- Norge arbeider for inkluderende fredsprosesser og kvinners innflytelse der Norge har en rolle, som på Filippinene og i Colombia, men også i andre sammenhenger der vi kan gjøre en forskjell, som i de Genève-baserte Syria-samtalene.
- Norge bidro til etableringen av kvinnealliansen mot voldelig ekstremisme, og i september 2016 lanserte Statsministeren en dialogplattform for utveksling mellom kvinner som lever med voldelig ekstremisme i sin hverdag og kjemper for fred, og politikere på høyt nivå, slik at kvinnes erfaringer og innsikter informerer politiske beslutninger.
- Inspirert av Sør-Afrika initierte Norge det nordiske nettverket av kvinnelige meklere, utvikler den norske grenen av nettverket og knytter kontakter med liknende grupper i andre regioner.

Mål 17: Styrke gjennomføringsmidlene og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling

- Målet skal sikre ressurser og en felles retning for gjennomføringen av bærekraftsmålene. Nasjonale myndigheter har hovedansvaret for implementeringen. Bærekraftig og rettferdig utvikling for alle kan imidlertid bare oppnås gjennom felles innsats og nye og innovative partnerskap.
- I 2016 utgjorde den samlede globale utviklingsbistanden 142 mrd. USD, det høyeste nivået noensinne. Samme år regner en med at private pengeoverføringer til hjemlandet utgjorde 575 mrd. USD. 75 pst. av slike overføringer gikk til utviklingsland.
- For de minst utviklede landene er bistand fortsatt en viktig finansieringskilde for å bekjempe fattigdom. Bistanden bidrar nå mer med tiltak som kan gi nytte over lenger tid. Overføringer av kunnskap skjer gjennom samarbeid mellom institusjoner i Norge og lignende institusjoner i utviklingsland. Den norske skatteetaten samarbeider med skatteinstitusjoner i andre land for å bygge opp gode skattesystemer. Det fører til økte skatteinntekter, som kan brukes på blant annet utdanning og helsevesen.

15 Sektorovergripende miljø- og klimapolitikk

Mål

Regjeringen har som mål at Norge skal være et ledende land innen klima- og miljørettet utviklingssamarbeid og bidra til det grønne skiftet internasjonalt. Arbeidet med klima er gitt en tydelig plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Regjeringen vil bidra til å forebygge og løse globale og regionale klima- og miljøutfordringer ved å integrere klima- og miljøhensyn sterkere i internasjonalt samarbeid.

FNs generalforsamling vedtok i 2015 17 mål for bærekraftig utvikling frem mot 2030. FN slår fast at utryddelse av fattigdom er den største globale utfordringen og uløselig knyttet til de tre dimensjonene av bærekraftig utvikling: økonomisk, sosialt og miljømessig. Konsekvensene av klimaendringene kan undergrave arbeidet for å nå alle de andre bærekraftsmålene. Derfor brukes mye av utviklingsbudsjettet på tiltak som både bekjemper fattigdom og som samtidig møter klima- og miljøutfordringer. Dette er viktige premisser for Utenriksdepartementets arbeid.

Som pådriver i det internasjonale klima- og miljøarbeidet gjør Norge en strategisk innsats som skal gi størst mulig begrensinger i veksten av globale klimagassutslipp, støtte tilpasning til klimaendringer samt bidra til en kunnskapsbasert miljø- og naturressursforvaltning. Hovedvekten ligger på skogbevaring, tilgang til ren energi, klimafinansiering, utfasing av ineffektive subsidier til fossile brensler, reduksjon av kortlevde klimaforurensere og luftforurensing samt klimatilpasning med satsing på mat- og ernæringsikkerhet, vær- og klimatjenester, landbruksforskning, forebygging av naturkatastrofer og bevaring av naturmangfold. Disse satsingene er mer inngående omtalt under kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi* og kap. 118, post 76 *Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak*, men også under flere andre kapitler.

I det internasjonale arbeidet for klima og miljø vil Regjeringen bygge på modeller for privat-offentlig samarbeid og bruke bistandsmidlene

mest mulig effektivt for å utløse investeringer fra privat sektor til klima- og miljøtiltak.

Mange FN-organer er sentrale aktører i det globale arbeidet med miljø- og klimaspørsmål. Norge er en viktig bidragsyter til de organisasjoner og programmer som har klima og miljø som kjerneoppgaver. I tillegg gir Norge midler og har løpende dialog med en rekke FN-aktører som har andre kjerneoppgaver, for at disse skal integrere miljø- og klimaspørsmål i virksomheten og bidra til god koordinering av innsatsene.

Klimakonvensjonen

Klimakonvensjonen er ratifisert av 196 parter, inkludert EU. Konvensjonens langsiktige mål er å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som hindrer farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet. Ifølge konvensjonen skal utviklede land støtte utviklingsland når det gjelder teknologioverføring, tilpasning til klimaendringer, utslippsreducerende tiltak og rapportering av utslipp. Norge har i en årrekke vært blant de største frivillige bidragsyterne til tiltak under Klimakonvensjonen. Satsingen på klima i utviklingssamarbeidet skal både bidra til reduksjon av klimaskadelige utslipp og lette de fattige landenes tilpasning til klimaendringene. Parisavtalen trådte i kraft i 2016. Den legger rammene for norsk internasjonal klimapolitikk fremover. Utviklingslandenes innmeldte målsettinger om reduserte utslipp og tilpasning vil være viktig for norsk utviklingssamarbeid. Bred internasjonal støtte til klimatiltak og klimafinansiering er også viktig for å stimulere utviklingslandenes vilje og evne til å gjennomføre klimatiltak. Kyotoprotokollen av 1997 er en avtale under Klimakonvensjonen med tallfestede utslippsforpliktelser for industriland. Norge er part til Kyotoprotokollen og har påtatt seg forpliktelser under protokollens andre forpliktelsesperiode (2013–2020).

Å sette en pris på karbon er en av de mest effektive tiltakene for utslippsreduksjon. Norge støtter derfor det internasjonale arbeidet for å fremme karbonprising som et sentralt klimatiltak.

Det grønne klimafondet (GCF)

Det grønne klimafondet (GCF) skal være en hovedkanal for multilateral finansiering av utslippsreduksjoner og klimatilpasning i utviklingsland. Forventningene særlig blant utviklingsland er at GCF vil stå for en stor del av den oppskaleringen av klimafinansiering som anses nødvendig, og som må til for å nå ambisjonen om å mobilisere totalt 100 mrd. USD årlig innen 2020 til klimatiltak i utviklingsland. Klimakonvensjonen har såkalt «rådgivende mandat» til fondet. Det vil si at konvensjonen, under den årlige partskonferansen, gir føringer til styret. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet og er representert i styret.

Den globale miljøfasiliteten

Den globale miljøfasiliteten (GEF) støtter tiltak som skal bidra til å forbedre det globale miljøet. GEF er finansieringsmekanisme for alle de viktigste miljøavtalene og støtter miljøtiltak i utviklingsland som gir globale miljøfordeler. Et av GEFs særlige fortrinn er at en tilstreber en helhetlig tilnærming som innebærer at klima, biologisk mangfold, vannspørsmål og forørkning/skogs-kjøtsel blir integrert i programmer og prosjekter. Etter kapitalpåfylling våren 2014 forvalter GEF drøyt 4,4 mrd. USD for perioden 2014–2018. Sammen med øvrige nordiske land har Norge bl.a. vært pådriver for en bredere tilnærming til kjemikalieområdet, inkludert avfallshåndtering hvor dette er relevant i forhold til GEFs mandat. Det er også fremforhandlet en ny kvikksølvkonvensjon (Minamata-konvensjonen) med GEF som finansieringsmekanisme. Kvikksølv er blitt tildelt adekvate midler for kommende fireårsperiode

Multilaterale finansinstitusjoner

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene er viktige aktører i det multilaterale samarbeidet for å møte klimautfordringene, både i deres generelle portefølje, gjennom spesialfond, og gjennom deres påvirkningskraft i dialog med nasjonale myndigheter. Alle utviklingsbankene har i lys av FN's klimakonferanse i Paris i 2015 besluttet å øke sine klima-investeringer. I Verdensbankgruppens tilfelle er målet å øke de klimarelevante investeringene fra 21 pst. i 2015 til 28 pst. av bankens totale portefølje innen 2020. Dette innebærer store ressurser. Det satses på ren og fornybar energi, energieffektivisering,

klimatilpasning, karbonprising, skog og landbruk, lavkarbonbyer, forebygging av naturkatastrofer og reduksjon av subsidier til fossile brensler. Det knytter seg betydelig spenning til hvordan USA vil forholde seg til Verdensbankens engasjement på klimaområdet.

Afrikabankens ambisjon er å tredoble klimafinansiering til om lag 40 mrd. kroner årlig innen 2020. En ny klimastrategi skal også utvikles. Arbeidet med å legge til rette for privat sektors investeringer i utslippsreduksjoner og klimatilpasning står sentralt. Asiabanken har annonsert at de innen 2020 vil doble sine årlige bevilgninger til klimatiltak fra 3 til 6 mrd. USD. Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB) har også vedtatt å doble sin klimafinansiering, slik at den når 30 pst. innen utgangen av 2020.

Climate Investment Funds (CIF), som Verdensbanken administrerer på vegne av giverlandene, opererer fortsatt side om side med Det grønne klimafondet, og bidrar til å fylle finansieringsgap i fondets oppstartsfase. Norge støtter CIFs spesialfond for ren energi, skog og tilpasning. CIF har til nå tildelt mer enn 60 mrd. kroner til over 70 land.

Offentlige midler kan ikke alene dekke behovet for globale klimainvesteringer, det er nødvendig å mobilisere store mengder privat kapital. Norge besluttet i 2014 å støtte IFC Catalyst Fund. En tidlig evaluering i 2015 viser at fondet så langt har mobilisert privat kapital i henhold til intensjonen.

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPPF) er et multigiverfond, integrert i bankens ren energiprogram (CEP). I sum forventes disse programmene å bidra til tiltak som resulterer i 6,7 TWh spart energi, 733,5 MW ny kapasitet og 7,6 mill. tonn reduksjon i karbonutslipp i året. Asiabanken (ADB) har oppnådd en meget høy opplåningsgrad gjennom fasiliteten. Siden fondet ble etablert har det bidratt til å utløse 2,16 mrd. USD i investeringer i ren energi.

Klima- og skogsatsingen

Ansvar for klima- og skogsatsingen ligger under Klima- og miljødepartementet. Klima- og miljødepartementet og Utenriksdepartementet samarbeider for å sikre en mest mulig effektiv ressursbruk og for å påse at klima- og skogsatsingen er i tråd med norsk utenriks- og utviklingspolitikk. En avtale mellom de to departementer er utarbeidet for dette formål.

FNs miljøprogram

Norge har over flere år vært den største finansielle bidragsyteren til FNs miljøprogram. FNs miljøprogram er blitt styrket som et resultat av Rio+20 møtet i 2012 og oppfølgingen av dette. FNs miljøprogram har nå universelt medlemskap, og FNs første og andre miljøforsamling (UNEA) ble holdt i juni 2014 og mai 2016. Disse har hatt rekordstor deltakelse med rundt 170 land og over 100 ministre. Norge er en pådriver for at FNs miljøprogram skal bli en mer åpen og medlemsstøttet organisasjon, og har tatt flere initiativ for økt engasjement fra FNs miljøprogram på viktige miljøområder. Norge tok på FNs andre miljøforsamling til orde for en tydelig rolle for FNs miljøprogram i det internasjonale arbeidet på hav og fikk fullt gjennomslag med et resolusjonsvedtak om marin forsøpling og mikroplast. Vedtaket bygger på Norges initiativ på forrige miljøforsamling samt FNs miljøprograms alarmerende rapporter om plastforsøpling av havene, og gir FNs miljøprogram mandat til å kartlegge mangler i det internasjonale regelverket i kampen mot marin forsøpling. Norge var også medforslagsstiller til et vedtak om beskyttelse av korallrev, i tillegg til et vedtak som styrket FNs miljøprogram sitt mandat til å overvåke miljøskader som følge av væpnet konflikt. Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og FNs miljøprogram anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom 70 og 213 mrd. USD i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, den er grenseoverskridende og kan være kilde til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37 (2014–2015) om Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken. Kapasitetsbygging mot slik kriminalitet vil bli en prioritert innsats på miljøfeltet fremover, og FNs miljøprogram har en koordinerende rolle i FN på området.

Internasjonale miljøavtaler og -konvensjoner

Norge er part til en rekke internasjonale avtaler på miljøområdet, og Regjeringen vil fortsette å støtte utviklingsland og deres utvikling av strategier og planer for gjennomføring av slike avtaler. Norge har over mange år gitt støtte til konvensjonenes sekretariater og andre tiltak for å gjennomføre konvensjonenes formål. Kapasitetsbygging gjør utviklingslandene bedre i stand til å møte miljø- og klimautfordringene.

Konvensjonen om biologisk mangfold

Konvensjonens mål er vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold samt rettferdig fordeling av goder fra bruk av genetiske ressurser. Konvensjonen er en prosessorientert rammekonvensjon fra 1992 som danner en ramme for det globale arbeidet med biologisk mangfold. Den fastlegger overordnede mål, prinsipper og generelle forpliktelser, mens konkrete forpliktelser også utformes gjennom protokoller, arbeidsprogram og partsmøtevedtak. Konvensjonen har 193 parter.

Cartagena-protokollen om genmodifiserte organismer fra 2000 trådte i kraft i 2003. Formålet med Cartagena-protokollen er å bidra til en forsvarlig overføring, håndtering og bruk av levende genmodifiserte organismer som kan være til skade for biologisk mangfold eller menneskers helse.

Nagoya-protokollen fra 2010 trådte i kraft i 2014. Protokollen styrker arbeidet med å bevare det biologiske mangfoldet. Protokollen bidrar til at Biomangfoldkonvensjonens tredje målsetting om rettferdig fordeling av fordelene fra utnyttelsen av genetiske ressurser gjennomføres. Protokollen bekrefter at genressurser er underlagt statens suverenitet. Den øker rettssikkerheten for både brukere og tilbydere av genressurser, og den inneholder bestemmelser om tradisjonell kunnskap. Norge har støttet kapasitetsbygging i afrikanske land for å styrke deres kapasitet til å ratifisere og iverksette protokollen. Protokollen vil også bidra til at norske regler om våre genressurser blir respektert i utlandet. Naturmangfoldloven inneholder allerede regler om bruk av utenlandske genressurser i Norge, noe som har gjort oss til et foregangsland på området.

Forørkningskonvensjonen (UNCCD)

Norge er part til Forørkningskonvensjonen fra 1994, som trådte i kraft i 1996. Konvensjonen har som hovedmål å opprettholde produktiviteten i de tørre og halvtørre økosystemene som grunnlag for fattigdomsreduksjon og bedre levekår. Norge har støttet finansieringsmekanismens arbeid med å mobilisere forståelse og ressurser i berørte land, og med å koble arbeidet til nasjonale strategier for utvikling og fattigdomsbekjempelse.

Konvensjonen for internasjonal handel med truede arter (CITES)

Som part til CITES tar Norge konsekvent til orde for at vitenskapelige kriterier må legges til grunn

for vedtak som har betydning for handel, og dermed for folks levebrød. CITES har i senere år begynt å interessere seg mer for kommersielt utnyttede fiskeslag. Å sikre at dette skjer på vitenskapelig grunnlag står sentralt i Norges arbeid under konvensjonen.

Naturpanelet (IPBES)

Naturpanelet (Intergovernmental Panel for Biodiversity and Ecosystem Services) ble etablert i Panama i 2012. Naturpanelet er en parallell til FNs klimapanel og kan spille en viktig rolle fremover for å gi et faglig grunnlag om biologisk mangfold og økosystemtjenester basert på vitenskapelig og tradisjonell kunnskap.

Ozonfondet

Norge bidrar også til Ozonfondet under Montreal-protokollen, som støtter prosjekter for utfasing av ozonødeleggende stoffer i utviklingsland.

FNs bosettingsprogram (UN-Habitat)

FNs bosettingsprogram, UN-Habitat, har ansvaret for FNs arbeid for å sikre bærekraftige byer. Støtten har primært gått til UN-Habitat, og det siste året er denne i stor grad dreid over mot klima- og miljøprosjekter, inkludert bedring av luftkvalitet ved innføring av rene kokeovner i slumområder. Norge støtter også stabiliseringstiltak gjennom organisasjonen, ved programmer som søker å gjenetablere grunnleggende infrastruktur i kjølvannet av konflikt, slik at sivilbefolkningen kan gjenopprette en normal livsførsel.

Luftkvalitet og helse

I følge Verdens helseorganisasjon skyldes nesten en fjerdedel av alle dødsfall i verden ulike miljøproblemer. Luftforurensning er den viktigste risikofaktoren og fører til om lag syv millioner premature dødsfall i året. Norge er engasjert i bedring av luftkvalitet internasjonalt og samarbeider tett med aktører som Verdens helseorganisasjon, Verdensbanken og *Climate and Clean Air Coalition* i dette arbeidet. Utendørs forurensning er et stort problem i mange av verdens byer, og Norge har tatt til orde for å få luftforurensning, klima og helse høyt prioritert i Ny Urban Agenda, som ble vedtatt på Habitat III-konferansen i Ecuador i 2016. Regjeringen gjennomfører en satsing på ren matlaging i utviklingsland, fordi tre

milliarder mennesker fortsatt lager mat over åpen ild eller med lite effektive, forurensende ovner, noe som er svært helseskadelig. Kvinner og små barn er mest utsatt. Effektive tiltak for å bedre luftkvalitet vil også ha positiv klimavirkning, og de fleste er svært lønnsomme når helsegevinsten medregnes. Verdens helseorganisasjon har beregnet at opp mot 4 millioner dødsfall kan unngås frem mot 2030 dersom disse tiltakene iverksettes.

Klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte katastrofer

Antallet naturkatastrofer øker og vil mest sannsynlig fortsette å øke som en følge av klimændringer. Ekstremvær, flom og tørke forårsaker tap av liv og levekår, ødelagt næringsliv, migrasjon og økt fare for epidemier, sykdom og sult. Gode tiltak for tilpasning og forebygging reduserer katastrofeomfang og er lønnsomme økonomiske investeringer. Forebygging av klima- og miljørelaterte katastrofer vil prioriteres innenfor utviklingsarbeidet for å bidra til å bygge motstandskraft og redusere sårbarhet, inkludert gjennom klimatilpasning. Samarbeid om klimatjenester og tidlig varsling mellom Verdens meteorologi organisasjon (WMO), nasjonale meteorologi institutter og aktører som Verdensbanken gir grunnleggende data for klima og hydrologi som er viktig både for å avverge skade og tap av menneskeliv, og som planleggingsverktøy for investeringer og utvikling innen bl.a. energi og landbruk.

Rammeverket for katastrofe-forebygging som ble vedtatt i Sendai i Japan i mars 2015 understreker behovet for å inkludere forebygging både i utviklingsarbeid og i humanitær innsats. Rammeverket må sees i nær sammenheng med klimaavtalen fra Paris 2015 og de nye bærekraftsmålene. Det globale fondet for forebygging og gjenoppbygging (GFDRR) i Verdensbanken er en viktig kanal for norsk støtte til gjennomføring av Sendairammeverket.

Regjeringen vil jobbe bredt med forebygging for å bidra til mer robuste samfunn, redusere sårbarhet, hindre tap av liv og livsgrunnlag og slik få best mulig effekt av bistandsmidler. Regjeringen vil ta i bruk ulike virkemidler og arbeide for å inkludere forebygging også i tiltak innenfor klimatilpasning og i viktige klimafinansieringsmekanismer som Det grønne klimafondet. En vil arbeide for et bedre samspill mellom humanitære aktører og utviklingsaktører for å styrke fokus på forebygging innen utviklingsbistanden.

Matsikkerhet

Om den globale temperaturøkningen stiger over 2 grader Celsius, vil dette bidra til dramatiske endringer i hva som kan dyrkes og en estimert reduksjon opp mot 50 pst. i matproduksjonen i fattige land. Befolkningsøkningen vil samtidig være høy, og ifølge FNs prognoser vil vi være over ni milliarder mennesker innen 2050. For å sikre nok mat til alle har FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) beregnet at tilgangen til mat må øke med 50 pst. innenfor samme tidsperiode.

Det bilaterale, regionale og multilaterale samarbeidet innen matsikkerhet er rettet mot partnerland og sub-regionale samarbeidspartnere i Afrika. Det gjelder også samarbeidet med sivilt samfunn, som spiller en viktig rolle i samfunnsbyggingen. Det legges økt vekt på den politiske dialogen om strukturelle og landbrukspolitiske spørsmål knyttet til matsikkerhet

Det multilaterale samarbeidet med Verdens matvareprogram (WFP), FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Konsortiet av institutter for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) og Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD) opprettholdes og videreutvikles. Det regionale samarbeidet i Afrika med AU/NEPAD er blitt støttet, med særlig vekt på kvinners deltakelse og rolle i klimasmart landbruk.

Fisk og marine ressurser har stor betydning for matsikkerheten som kilde til viktige næringsstoffer. 17 pst. av verdens proteinbehov dekkes av sjømat, og for enkelte utviklingsland er andelen nær 70 pst. Uten tilførsel av essensielle fettsyrer, som omega-3, risikerer barn å bli hjerneskadet, og voksne utvikler mangelsykdommer. Samtidig vet vi at de store verdenshavene i økende grad rammes av klimaendringene. Temperaturen i havet øker, arter forflytter seg eller dør ut og vannet forsures. Risikoen for at tilfanget av næringsrik mat reduseres, er stor. Kunnskapen om hvilke konsekvenser klimaendringene har på havet er mangelfull, og det er behov for mer forskning, spesielt i sørlige farvann. Norge vil bidra ved å styrke EAF-Nansen-programmet som vil øke fokuset på klima- og miljøaspektet i sin virksomhet.

Innenfor FN er FNs komite for matsikkerhet (CFS) den sentrale politiske plattformen for matsikkerhet, retten til mat og ernæring. Samarbeidet gjennom blant annet CFS skal bidra til at FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Verdens matvareprogram (WFP) og Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD), samt de multilaterale finansieringsinstitusjonene, blir mer sen-

trale i arbeidet med å redusere antallet sultende og underernærte i verden. I 2015 fokuserte CFS spesielt på vanntilgang og vannressursforvaltning som sentral forutsetning for matsikkerhet.

Om lag 30 pst. av all produsert mat blir aldri konsumert. Det er store tap i hele verdikjeden. Store gevinster kan oppnås både økonomisk, miljømessig og fordelingsmessig gjennom å begrense dette tapet. Norge støtter opp om initiativet som FAO har tatt for å redusere tap av mat.

I arbeidet med å sikre verden tilstrekkelig mat er forskning en vesentlig komponent. For landbruksutvikling i utviklingsland er Konsortiet av de 15 internasjonale instituttene for landbruksforskning (CGIAR) en vesentlig aktør. De fleste instituttene ligger i sør og fokuserer på utviklingslandenes spesielle utfordringer.

Klimaendringer, matsikkerhet og mangfold av matplanter er sentralt for Norges støtte til den Internasjonale plantetraktaten for mat og landbruk (ITPGRFA) samt det Globale fondet for mangfold av matplanter (GCDT). Plantetraktaten har et spesielt fond som fokuserer på matsikkerhet og bruk og foredling av klimatilpassede matplanter, mens GCDT har et hovedansvar for å bidra til bevaring og drift av verdens genbanker, inkludert sikkerhetslageret for frø mangfold på Svalbard.

Vannressursforvaltning, vann og sanitær

Vannressurser og knapphet på vann er en av de «globale megatrender». Tilgang til vann vil være den største risikofaktoren for den økonomiske utviklingen i verden. Konkurransen om knappe vannressurser blir forsterket av klimaendringene. Etablering av overnasjonale samarbeidsmekanismer for felles forvaltning av vannressurser er en nøkkel til å redusere konfliktnivået. Fra norsk side vil vi fortsette å bidra til å sette fokus på felles forvaltning av lokale og grenseoverskridende vannressurser som et bidrag til regional integrasjon og fred og forsoning.

Manglende tilgang til drikkevann, dårlige sanitærforhold, vannknapphet forsterket av klimaendringene og svak forvaltning av vannressursene er også underliggende årsaker til migrasjon og konflikter. Norge vil bidra til å gjennomføre bærekraftsmål nr. 6 om å «sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle». Satsingen inngår som en del av innsatsen gjennom humanitær bistand, sårbare stater, helse, utdanning, klima, energi, matsikkerhet, regionalt samarbeid og sivilt samfunn.

Reform av subsidier til fossile brensler og karbonprising

Utfasing av subsidier til fossile brensler kan gi betydelige globale utslippsreduksjoner, uten å begrense den økonomiske veksten. I tillegg til utslippsreduksjon er dette også et viktig tiltak for å begrense luftforurensning, som er et stort og voksende helseproblem i mange land. Subsidiering av fossile brensler er dessuten svært kostnadskrevenne og legger beslag på stor andel offentlige midler i en rekke land, midler som kunne vært brukt til helse, skole, fornybar energi og andre offentlige oppgaver. Regjeringen vedtok i 2014 en strategi for internasjonalt samarbeid for reform av subsidier til fossile brensler og følger opp denne bl.a. med en flerårig satsing på 100 mill. kroner gjennom ulike globale initiativ.

Fornybar energi

Gjennom vår energibistand har Norge som mål å bidra betydelig til energiutbygging i utviklingsland. Økt tilgang til energi er en forutsetning for økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Gjennom en klar vektlegging av fornybar energi og energieffektivisering skal den norske energibistanden bidra til økt energiproduksjon og reduserte utslipp av klimagasser. Norge forsøker å innrette satsingen på en måte som øker omfanget av private investeringer i ren energi i utviklingsland.

1,1 milliarder mennesker mangler tilgang til elektrisitet og omlag 3 milliarder mennesker bruker ineffektive og forurensende kokeovner. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er nødvendig for økonomisk vekst, jobbskaping, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for å kunne møte de globale klimautfordringene at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vann, sol, vind og biomasse. Det er derfor fastsatt et eget bærekraftsmål om tilgang til energi. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at utviklingsland bruker fornybare energikilder i stedet for fossile.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, og valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Overgang til fornybare energikilder og effektiv bruk av energien, f.eks. med rene kokeovner eller bruk av gass til matlaging, er forutsetninger for å nå de ambisiøse klimamålene. For norsk klimapolitikk er fornybar energi i utviklingspolitikken et viktig bidrag. Bistand til fornybar energi vil bidra til bærekraftsmålene både for energi og klima.

Norge har i mange år gitt støtte til økt produksjon av og tilgang til fornybar energi i utviklingsland. Støtten har rettet seg mot institusjonsutvikling og kapasitetsbygging, ny fornybar kraftproduksjon, særlig vannkraft, bygging av kraftnettet og landsbygdelektrifisering. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har mottatt støtte. Norges støtte til fornybar energi foreslås økt til 570 mill. kroner for 2018, jf. Regjeringens varslede satsing i *Utviklingsmeldingen*. Regjeringen har de senere årene ønsket å dreie innsatsen til fornybar energi mer i retning av private investeringer, bl.a. ved økt kapitaltilførsel til Norfunds investeringer i fornybar energi.

Norges støtte til kapasitetsbygging og utdanning av fagfolk på alle nivåer, ikke minst yrkesutdanning, vil gis høyere prioritet og synlighet, i synergi med Norges satsing på utdanning. Skoler og helseinstitusjoner trenger strøm til lys og utstyr som datamaskiner, kuvøser, kjøling av medisiner osv., og Norge vil være pådriver for at utdannings- og helseprogrammer også omfatter tilgang til strøm. Bedre energitjenester kan forbedre livssituasjonen i flyktningeleirer og for mennesker rammet av naturkatastrofer. Dette kan til dels oppnås gjennom tilrettelegging for investeringer fra privat sektor og gjennom multilaterale kanaler. Norge vil fortsette energibistanden til sårbare stater som en del av Regjeringens strategi for bistand til sårbare stater.

Det er lagt opp til sterkere resultatorientering av innsatsen basert på indikatorene for bærekraftsmålene, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ. Regjeringen vil legge vekt på at behovene til kvinner vektlegges ved energiutbygging og at kvinner inkluderes i de arbeidsplassene som skapes.

Afrika vil også i 2018 være den viktigste samarbeidsregionen for norsk bistand innen fornybar energi, med Liberia, Mosambik, Tanzania og Uganda som de viktigste landene, men det vil også satses i utvalgte land i Asia, bl.a. Myanmar og Nepal, samt Haiti og Palestina.

Redusert fakling av gass

Norge støtter også *Global Gas Flaring Partnership* – et partnerskap mellom oljeproduserende lands myndigheter og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Formålet er å redusere brenning (fakling) av gass som strømmer ut i forbindelse med oljeproduksjon. Norge er et foregangsland, da rutinebrenning av slik gass på norsk sokkel har vært forbudt siden oljealderen startet. I 2014 gikk Norge som første land ut med støtte til initiativet

«Zero Routine Flaring by 2030»«. Ved lanseringen i 2015 ga Norge 8 mill. kroner til fremme av initiativet. Det har nå fått støtte fra mer enn 50 land, oljeselskaper og institusjoner, inkludert land som Russland, Canada og USA. Alle forplikter seg til å arbeide for redusert fakling innen områder de har ansvar for. Se videre omtale under kap. 171 *Multilaterale finansinstitusjoner*, post 72 *Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner*.

Handel, miljø og klima

Norge deltar i EUs kvotehandlingssystem for CO₂ (Emission Trading System). Dette omfatter virksomheter som står for om lag halvparten av alle klimagassutslipp i Norge. Prising av CO₂ er et viktig virkemiddel for å begrense utslippene og stimulere til klimavennlig industri- og energiproduksjon.

Norge arbeider for å fremme bærekraftig utvikling på alle relevante områder i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og i forhandlinger om frihandelsavtaler, der Norge i første rekke forhandler sammen med EFTA-landene. Man har ikke kommet videre i de globale forhandlingene om handel og miljø under Doha-mandatet. Norge har vært med på miljøvareinitiativet (EGA) som er egne plurilaterale forhandlinger mellom 44 medlemmer av WTO (inkl. EUs 28 land, USA og Kina). Målet er å forhandle frem nulltoll på miljøvarer- og teknologier, som vil kunne være et viktig bidrag for å øke bruken av miljøvennlig teknologi. Forhandlingene startet i juli 2014, og var planlagt slutført på EGA-ministermøtet i desember 2016. Det lyktes imidlertid ikke å avslutte forhandlingene da.

OECD er en viktig premissleverandør for den globale klima- og miljødebatten, et arbeid Norge tar del i og benytter seg av.

Det er enighet i EFTA om å legge frem et kapittel om bærekraftig utvikling i alle pågående og fremtidige forhandlinger, i tillegg til at det vil bli vurdert å legge frem kapitlet i forbindelse med gjennomgang og oppdatering av inngåtte avtaler. Kapitlet omfatter de to temaene miljø og arbeidstakerrettigheter og er ment som et felles utgangspunkt for EFTA i forhandlinger om frihandelsavtaler. Bestemmelsene dekker bl.a. beskyttelse av miljøet, fremme av miljøvennlige varer og tjenester samt utvidet samarbeid på handel og miljøområdet.

EØS-midlene

Det er store utfordringer innenfor miljø og klima i flere av de 15 EU-landene som mottar EØS-midler under perioden 2009–2014. Det er en målsetning at minst en tredjedel av EØS-ordningen skal gå til klima, miljø og fornybar energi. Midlene skal benyttes til tiltak i landene for at de skal kunne oppfylle sine nasjonale og internasjonale forpliktelser, inkludert oppfyllelse av EU-direktiver. Et eget program under den norske ordningen, Grønn Industriell Innovasjon, har som målsetning å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og investere i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter. Miljø og klima er derved det største innsatsområdet i perioden 2009–2014, og utbetalingene vil løpe til og med 2017. Ved utgangen av 2016 var om lag 23 pst. av EØS-ordningene, i overkant 420 mill. euro, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. I tillegg kommer prosjekter i øvrige programmer som grønn industriell innovasjon og sivilt samfunnsprogrammene.

Et av hovedformålene med EØS-midlene er å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor miljø og klima er miljøforvaltningens etater, herunder miljødirektoratet, samt en rekke forskningsaktører og institusjoner partnere i flere land. Samarbeidet mellom norske aktører og partnere i mottakerlandene har betydning for vårt nasjonale miljøarbeid, ettersom forvaltningen får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid.

EU, Norge, Island og Liechtenstein undertegnet 3. mai 2016 en avtale om en ny periode med EØS-midler (2014–2021). Om lag 2,8 mrd. euro vil bli stilt til disposisjon for mottakerlandene. Fokusområder i perioden er i stor grad sammenfallende med prioriteringene i EUs strategi for vekst *Europa 2020*. Områdene vil være gjenstand for forhandlinger når rammeavtaler med hvert enkelt mottakerland skal inngås. Det forventes at disse forhandlingene vil være avsluttet innen 2017.

EØS: Miljøforvaltning og biologisk mangfold

Under sektoren miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser, øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold, forbedre miljøovervåking og håndteringen av kjemikalier og farlig avfall. Til sammen 14 programmer er under gjennomføring i 10 mottakerland. Programmene har en verdi på om lag 1,3 mrd. kroner.

Miljø, energi og klima er en prioritert sektor. Det er bl.a. et mål å støtte tiltak for å beskytte økosystemene, redusere forurensing, fremme energi-effektivisering, bruk av fornybar energi samt klimatilpasning.

EØS: Klimatilpasning og fornybar energi

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. Under delområdet klimatilpasning og fornybar energi støttes programmer og prosjekter som skal bidra til å:

- Redusere CO₂-utslipp bl.a. gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien
- Fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme
- Spre informasjon og skape større bevissthet om fremtidsrettede energiløsninger
- Støtte forskning og utvikling av ny teknologi
- Øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter om klimatilpasning
- Bedre systemer for informasjonsutveksling, styrke analysekapasitet og økt bevisstgjøring

Til sammen 16 programmer i 10 land er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

EØS: Grønn innovasjon

Bærekraftig utvikling er blant annet avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Under EØS-midlene 2009–2014 er det satt av om lag 1 mrd. kroner til programmer i åtte motakerland for å realisere grønne forretningsmuligheter, utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og øke bruken av miljøvennlige produksjonsteknologier.

Programmene i Bulgaria, Romania, Polen, Litauen, Ungarn og Latvia er rettet inn mot små og mellomstore bedrifter og innføring av klima- og miljøtiltak innenfor eksisterende industri og utviklingen av ny innovativ teknologi og nye produkter. I Slovakia er fokuset på utvikling og bruk av energi fra biomasse, mens Estland har valgt å fokusere på utviklingen av IKT-løsninger i et voksende marked for miljøbaserte løsninger innenfor blant annet energiforvaltning, transport og logistikk, handel og e-helse.

Det legges stor vekt på å engasjere norske små og mellomstore bedrifter som prosjektpartnere.

Regionalt og bilateralt samarbeid

Nordområdene

Nordområdene har høy prioritet i norsk miljø- og klimaarbeid, og Norge skal være et foregangsland på miljøområdet og en langsiktig og troverdig forvalter av miljøverdiene i nord. Regjeringen styrer etter de langsiktige overordnede målsettingene formulert i Meld. St. 7 (2011–2012) *Nordområdene*

– *Visjon og virkemidler:*

- Å trygge fred, stabilitet og forutsigbarhet
- Å sikre helhetlig og økosystembasert forvaltning
- Å styrke internasjonalt samarbeid og rettsorden
- Å styrke grunnlaget for sysselsetting, verdiskapning og velferd

Regjeringen la i april 2017 fram en ny nordområdestrategi. Den bygger videre på regjeringens fem prioriterte innsatsområder fra rapporten Nordkloden fra 2014:

- Internasjonalt samarbeid
- Kunnskap
- Næringsliv
- Infrastruktur
- Miljøvern, sikkerhet og beredskap

De nordlige havområder skal bevares som verdens reneste og rikeste. Det betyr at Norge har som mål å være ledende innen overvåkning, sikkerhet og beredskap, forskning på havmiljø, klima og miljøgifter i nordområdene. Dette skal vi gjøre nasjonalt, bilateralt, som innen den norsk-russiske miljøkommisjonen, og i regionale og internasjonale fora som Arktisk råd, Barentsrådet og i internasjonalt prosjektsamarbeid.

Regjeringen vil at Norge fortsatt skal være en pådriver i det arktiske samarbeidet. Kunnskap om og forskning på klimaendringer, kortlevde klimadrivere, havmiljø, reduksjon av forurensing, bevaring av biodiversitet og miljøovervåkning vil fortsette å være viktige satsingsområder. Dette inkluderer å følge opp Arktisk råds rammeverk for å redusere utslipp fra sot og metan i de arktiske statene. Tilskuddsordningen Arktis 2030 skal bidra til å realisere Regjeringens prioriteringer i nordområdesatsingen. Støtte fra Arktis 2030 går også til prosjekter som gir økt kunnskap om klimaendringene i polare områder samt bidrar til det konkrete arbeidet i Arktisk råd. Støtte til miljøprosjekter i regi av Arktisk råds arbeidsgrupper er høyt prioritert.

Forvaltningsrettet forskning på de levende ressursene i det marine økosystemet, i samarbeid

med både russiske og andre lands forskningsmiljøer, vil fortsatt ha høy prioritet.

Målrettet klima- og miljøsamarbeid er viktig for å nå målet om bærekraftig miljømessig, økonomisk og sosial utvikling i Barentsregionen. Barentsrådets miljøgruppe har en rekke prosjekter som bevaring av naturmangfold, reduksjon av miljøgiftutslipp og opprydding i alvorlige forurensningskilder, såkalte «hot spots».

Vest-Balkan

Energi, miljø, klima og ressursforvaltning representerer noen av de største utfordringene for landene på Vest-Balkan; Albania, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Montenegro og Serbia.

Alle landene har som mål å tilpasse seg EUs lover, regler og retningslinjer når det gjelder energi, miljø, klima og ressursforvaltning. Alle landene deltar i et forpliktende samarbeid i «Energy Community» – Energitraktaten – for å bli inkludert i EUs energimarked. Det er stor forskjell mellom landene når det gjelder innføring og anvendelse av nye lover og regler basert på EUs felles regelverk. Kapasiteten til å gjennomføre de nødvendige reformene er forskjellig, de økonomiske forskjellene store og dermed er både energiproduksjon og energikonsum svært ulik.

I 2016 ble det lagt særlig vekt på multilateralt miljø- og energirettet samarbeid innen den EU-ledede Western Balkans Investment Framework, hvor Europakommisjonen, 18 EU-land i tillegg til Norge, er med på å finansiere større prosjekter innen infrastruktur, energi, miljø og sosiale tiltak. Norge er største bilaterale bidragsyter. Energi og miljøprosjekter utgjør om lag halvparten av totalporteføljen og har en samlet investeringsverdi på om lag 6 mrd. euro.

Russland

For å møte felles miljøutfordringer, for kompetanseutvikling i miljøforvaltningen og for å fremme russisk tilslutning til internasjonale miljøvernavtaler har Norge et betydelig bilateralt samarbeid med Russland. Samarbeidet omfatter å støtte opp om arbeidsprogrammet for det bilaterale miljøvernssamarbeidet med Russland 2016–2018. Programmet omfatter samarbeid innen sektorene havmiljø, biodiversitet, reduksjon av forurensning, kulturminnevern, grensenært miljøsamarbeid og undersøkelser av radioaktiv forurensning. Det er 25 år siden miljøvernavtalen mellom Russland og Norge ble undertegnet. Møte i den blandede

norsk-russiske miljøvernkommisjonen i 2017 ble det avholdt i Oslo.

Arbeidet med å fremme økosystembasert forvaltning av hele Barentshavet er en overordnet oppgave. Russland er nå i ferd med å utarbeide en helhetlig forvaltningsplan for russisk del av Barentshavet. Et felles norsk-russisk miljøovervåkingssystem for hele Barentshavet er *under utvikling* og felles miljødata publiseres på Barentsportal.com, en miljødataportal for Barentshavet. Myndighetssamarbeidet innen kontroll av petroleumsvirksomhet offshore vies fremdeles høy oppmerksomhet. Spesielt vil styring av sikkerhets- og miljørisiko bli vektlagt. Samarbeidet om forvaltning og miljøovervåking i grenseområdet fortsetter, med vekt på overvåking av grenseoverskridende forurensning fra nikkelproduksjonen på russisk side. Norske myndigheter vil fortsette å øve påtrykk overfor russiske myndigheter for å få redusert utslippene fra smelteverket i Nikel. Samarbeid innen biodiversitet med vekt på felles sårbare og truede arter, fortsetter. Reduksjon av forurensning, undersøkelser av radioaktiv forurensning og kulturminner er også samarbeidsområder som videreføres.

Det bilaterale miljøvernssamarbeidet søkes innrettet slik at det støtter opp under det regionale samarbeidet i Barentsregionen og i Arktisk Råd.

Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland går inn i sitt tyvende år i 2017. Det bidrar til å redusere risikoen for ulykker og forurensning fra atominstallasjonene, hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie, samt styrke russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter, og det utgjør en bærebjelke i vårt eget beredskapsarbeid på atomsikkerhetsområdet.

Eurasia

Også de øvrige landene i Eurasia står overfor store klima- og miljøutfordringer, grunnet blant annet ineffektiv bruk av energi, svak forvaltning av vannressurser og lav oppmerksomhet om miljøvern i befolkningen generelt.

Fremme av energieffektivisering og fornybar energi er et sentralt innsatsområde i Norges samarbeid med flere av landene i regionen. Ikke minst gjelder dette Ukraina, hvor NEFCO – Det nordiske miljøfinansieringsselskapet – benyttes aktivt for å fremme klimapolitiske målsettinger, energi-effektivitet og overgang til fornybare energikilder.

Midtøsten

Norge har i samarbeid med FN støttet solcelleutbygging på Vestbredden. I samarbeid med Ver-

densbanken planlegges fortsatt støtte til utviklingen av fornybar energi i Gaza. Støtte til energisektoren i Gaza er meget viktig sett i lys av den alvorlige energikrisen.

I Jordan har Norge støttet en forundersøkelse i regi av Sahara Forest Project, som blant andre Bellona står bak. På bakgrunn av forundersøkelsen besluttet Norge å støtte et demonstrasjons-senter i Aqaba ved Rødehavet. Byggingen ble igangsatt oktober 2016, og senteret skal formelt åpnes september 2017. Prosjektet skal kombinere saltvannsdrivhus, konsentrert solenergi og dyrking av alger.

Tunisia har en målsetting om å bruke 30 pst. fornybar energi i sin energimiks innen 2030. Sahara Forest Project har fått støtte til å gjøre forundersøkelser i Tunisia for å se på hvordan arbeidsplasser, mat, vann, biomasse og elektrisitet kan skapes på en miljøvennlig måte.

Afrika sør for Sahara

Det afrikanske kontinentet er et av de mest sårbare områdene for klimaendringer. Store deler av kontinentet er ørken og tørrlandsområder med få vannressurser. Tørke, oversvømmelser og syklo-ner er økende fenomener i Afrika sør for Sahara. Landbruket er en hovednæring og sysselsetter svært mange. Produktiviteten i landbruket er generelt lav. Selv ved små temperaturøkninger forventer klimapanelet en nedgang i produktivitet. Ifølge FNs klimapanel vil produksjonen av matplanter som er avhengig av regnvann kunne reduseres til under halvparten i enkelte land innen 2020. Skulle dette skje vil det få store konsekvenser for stabilitet i flere sårbare stater og regioner, med potensiale for store migrasjonsstrømmer og økt konfliktnivå.

En drivkraft i den økonomiske veksten i Afrika er uttak og forvaltning av naturressurser. Samtidig har Afrika store behov for utvikling av fornybar energiproduksjon. I dette perspektivet utgjør klimaendringene en betydelig utfordring for Afrika. Befolkningsveksten medfører press på sårbare naturressurser, noe som igjen gir grunnlag for konflikt og migrasjon. Norge søker å bidra til bærekraftig naturressursforvaltning. Klimatilpasset landbruk er vesentlig for å bidra til å dempe konflikt, sikre stabilisering og forebygge nye humanitære kriser som ellers kan bli utfallet av gjentakende tørke. Dette ser man eksempler på i Sahel-området, Etiopia, Zambia og Malawi. Etter at flere regnsesonger sviktet i 2015, blant annet som følge av værphenomenet El Nino, har støtte til klimasmart landbruk vist seg å være effektivt for

å forebygge sult og humanitære kriser ved at områdene som har mottatt støtte klarer seg bedre gjennom tørken. I 2017 økte Norge støtten til klimasmart landbruk i Afrika sør for Sahara betydelig. Støtten ble bl.a. kanalisert gjennom NEPAD og FNs fond for landbruksutvikling (IFAD). Det ble også gitt støtte gjennom IFAD for å gjøre lokalbefolkning, flyktninger og fordrevne i det hungersrammede og tørkeutsatte Tsjadsjøområdet bedre i stand til å dyrke sin egen mat.

38 av Afrikas 54 land er kystnasjoner. Havbaserte næringer er en viktig del av Afrikas økonomi. Forurensning og forsurening av havområdene utenfor den afrikanske kyst utgjør en utfordring og likeledes utgjør ulovlig, urapportert og uregulert fiske en trussel mot bærekraftig forvaltning av havressurser. Bærekraftig forvaltning av havrommet og fortsatt utvikling av bærekraftige havbaserte næringer vil være viktig for Afrikas fremtidige økonomi og evne til å brødfø sin egen befolkning.

Norge bidrar til implementering av økosystembasert fiskeriforvaltning, med økt fokus på klimaendringer og hvordan disse påvirker ressursene. Det største enkelttiltaket innen fiskeriforvaltning i Afrika er Nansenprogrammet, som gjennomføres av FAO i samarbeid med 32 land i Afrika, med flere regionale organisasjoner. Siden 1975 har Nansenprogrammet og forskningsfartøyene oppkalt etter Fridtjof Nansen utført ressursovervåkingstokt i utviklingsland. Nansen programmet støtter utviklingsland i fiskeriforskning og -forvaltning for å tilstrebe bærekraftig utnyttelse av levende marine ressurser og økt beskyttelse av det marine miljø. Programmets langsiktige mål er å gjøre samarbeidslandene selvdrøvne innenfor fiskeriforskning og -forvaltning gjennom å styrke deres institusjoner.

Norge er engasjert i klimarelatert utviklings-samarbeid og støtter opp om flere afrikanske lands egne klima- og miljøstrategier. Dette gjelder områder som matsikkerhet, landbruk, marine ressurser, ren energi og skog. Nærmere omtale av dette samarbeidet i land som Etiopia, Malawi, Mali, Mosambik og Tanzania finnes under kap. 150 *Bistand til Afrika* og kap. 166 *Klima, miljø og fornybar energi*, post 74 *Fornybar energi*.

Asia

I Sri Lanka har Norge støttet et faglig samarbeid gjennom Norges Geotekniske Institutt (NGI) innenfor forebygging av naturkatastrofer knyttet til klimaendringer. Sri Lankas institusjon for geotekniske analyser (National Building Research

Organization, NBRO) fikk økt kompetanse og teknologi som har bidratt til bedre analyser og informasjon om grunnforhold som har betydning for forebygging av katastrofer. Det er utarbeidet et «hazard-map» for Matala distriktet som brukes til planlegging av infrastruktur som skoler, sykehus og boliger. Det er installert fem automatiske varslingsystemer i områder der det er stor jordskreds fare. Systemet måler nedbør og sender varsel hvis kritiske terskelverdier som kan utløse jordskred overskrides.

I India har det vært gitt støtte til forskningsbaserte aktiviteter innen mange miljørelevante områder. Konkrete resultater er kapasitetsbygging på forurensingsområdet, at mer enn 27 000 berørte bønder (hvorav om lag 28 pst. kvinner) har begynt å dyrke tørkeresistente rissorter og har tatt i bruk jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Videre er det introdusert kornslag som krever mindre vannmengder og mer effektive, forskningsbaserte vanningsmetoder. Informasjonsteknologi brukes også i betydelig omfang ved å formidle værdata og landbruksveiledning over mobiltelefon.

I Nepal er det inngått avtale med International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD) for å fremskaffe kunnskap om årsaker til og konsekvenser av klimaendringer i Sør-Asia regionen. Avtalen omfatter også støtte til forskning på kilder og konsekvenser av kortlevde klimagasser, primært svart karbon. Norsk støtte til ICIMODs kryosfære-program har forbedret den vitenskapelige kunnskapen om endringer i snø, is og vannforhold i verdens høyeste region. Informasjonen brukes av myndighetene i Nepal sitt arbeid med tilpasning til klimaendringer.

Bangladesh er blant verdens mest sårbare land for naturkatastrofer og klimaendringer. Norge har støttet Comprehensive Disaster Management Programme som er forankret i myndighetsstrukturer sentralt og lokalt. Bangladesh har oppnådd betydelig reduksjon i skadeomfang og antall omkomne etter naturkatastrofer. CDMP er viktig i arbeidet med å skape en helhetlig politikk innen katastroforebygging. Det er utarbeidet verktøy for katastroforebygging og klimatilpasning som kan brukes av lokale myndigheter i deres planverk.

I Pakistan støttes forebygging av lokale naturkatastrofer gjennom blant annet støtte til toårig avtale med UNDP – Community Based Disaster Risk Reduction (CBDRR) med 2,4 mill. kroner i 2015. Målet er styrket forebyggings- og krise-

håndteringsevne i utvalgte høyrisikodistrikter. Så langt er følgende resultater oppnådd i fjor: Økt bevissthet og kunnskap om krisehåndtering i utvalgte risikodistrikter og krisehåndteringsmekanismer ble operasjonalisert i seks lokalsamfunn i Chitral, som svar på flom og jordskjelv i 2015.

Afghanistan har vært dumpingland for billige og skadelige plantevernmidler. Et flerårig prosjekt i regi av FAO og landbruksministeriet får støtte til å fremme levedyktig, miljøvennlig og økologisk praksis for å bekjempe plantesykdommer.

Kinas utvikling har stor betydning for globale miljø og klimautfordringer og det er derfor viktig å engasjere Kina bredt i internasjonalt samarbeid på miljøområder. Norges bilaterale miljøsamarbeid med Kina ble etablert i 1995 og fornyet gjennom en ny avtale mellom Miljøverndepartementet og det kinesiske miljøverndepartementet (MEP) i 2008. Samarbeidet har som mål å støtte opp om Kinas deltakelse og oppfølging av internasjonale konvensjoner og protokoller. Det er i hovedsak et faglig institusjonssamarbeid med kinesiske myndighetsaktører, der Miljødirektoratet er en hovedaktør på norsk side. Reduksjon av miljøgifter, vannressursforvaltning og reduksjon av luftforurensninger har vært prioritert. De siste årene har også klima og biologisk mangfold i økende grad blitt viktig.

Erfaringene så langt viser at det faglige samarbeidet gir resultater. Det kinesiske miljøverndepartementet trekker fram at samarbeidet med Norge har vært viktig for økt kunnskap om og bedre oversikt over egne kvikksølvutfordringer, noe som igjen har beredt grunnen for at Kina har kunnet påta seg internasjonale forpliktelser. Det er også eksempler på at prosjekter har bidratt til utforming av nasjonalt lovverk på enkeltområder, som nye krav til håndtering av farlig avfall i sementproduksjon. Biologisk mangfold og klima har i økende grad blitt en viktig del av samarbeidet. Pågående samarbeid med Kina om handel med klimakvoter er direkte rettet inn mot tema som er strategisk viktig for Norge, og som potensielt kan få stor betydning for innretningen av Kinas klimapolitikk.

Indonesia har satt mål om innen 2020 å redusere sine klimagassutslipp med 26 pst. ved egen innsats (29 pst. innen 2030) og 41 pst. med internasjonal støtte. Klima- og skogpartnerskapet med Indonesia fortsetter å støtte opp om disse målsettingene og har bidratt sterkt til å forme debatten om klima og miljø i Indonesia. Det siste året har partnerskapet vektlagt dialog om tiltak for å bedre arealforvaltningen i landet, herunder redusere forekomst av skogbranner, stanse konvertering av

skogsområder og gjennomgå produksjonslisenser for å rydde opp i historiske ulovligheter i sektoren. De politiske initiativene fra myndighetene går i positiv retning og følges nøye gjennom klima- og skoginitiativet. Partnerskapet er et av de mest omtalte samarbeid Indonesia har med noe annet land, og samarbeidet med Norge trekkes frem som et eksempel til etterfølgelse av indonesiske myndigheter.

Det bilaterale miljøsam arbeidet mellom Norge og Myanmar er under etablering. Partnere fra norsk side er Klima- og miljøverndepartementet, Miljødirektoratet og Norsk Institutt for vannforskning (NIVA). Hovedformålet er å bidra til bærekraftig utvikling i Myanmar gjennom kapasitetsbygging og styrking av institusjonelt rammeverk knyttet til vannforvaltning, bevaring av biodiversitet og forvaltning i verneområder, samt håndtering av farlig avfall.

Latin-Amerika

Gjennom norsk støtte til FNs miljøprogram og deres lokale partnere i Haiti, herunder myndighetsorganer, har motstandsdyktigheten mot naturkatastrofer blitt styrket i den sørlige delen av landet gjennom opplæring i bærekraftig naturressursforvaltning og planting av trær og egnede vekster i kritiske områder som elveleier og i områder med allerede betydelig jorderosjon. Norge har videre bidratt med støtte til administrasjon av nasjonalparken Parc Macaya som har landets eneste gjenværende regnskog. Norsk bistand finansierer enheten som til daglig arbeider med beskyttelse av det viktige økosystemet i og rundt parken og som har som oppgave å fremme forståelse av behovet for en bærekraftig utnyttelse av parken og omliggende områder.

Orkanen Matthew i oktober 2016 førte til store ødeleggelser i sør og noe av arbeidet nevnt oven-

for ble satt tilbake. I enkelte av prosjektområdene var det imidlertid tydelig at motstandsdyktigheten på lokalt nivå var styrket.

Brasil er et av de viktigste partnerlandene for Norges internasjonale klima- og skoginitiativ. Gjennom store reduksjoner i avskogingen i Amazonas, har Brasil levert et av verdens største klimatiltak. Norge samarbeider også med and land i regionen, som Peru, Colombia og Guyana. Ved å bevare regnskog, bidrar disse landene til den globale klimaløsningen, til å bevare et rikt og unikt naturmangfold og til å sikre leveveier for urfolksgrupper og lokalsamfunn i verdens største regnskogsområde.

Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser

Utenriksdepartementet utøver samfunnsansvar når det gjøres anskaffelser. Miljømessige konsekvenser vurderes i planleggingen av anskaffelser til Utenriksdepartementet. Der det er relevant, stilles det krav til fokus på miljø hos leverandører som ønsker å levere til Utenriksdepartementet og til miljøvennlige produkter. Utenriksdepartementet har utviklet og gjennomført bevisstgjøringsleksjoner om sosialt ansvar ved anskaffelser pr. e-post til alle ansatte. Disse er delt med Difi for mulig gjenbruk i andre offentlige virksomheter. Ved anskaffelse av varer der det er risiko for uverdige arbeidsforhold, blant annet IKT-utstyr, innhentes det egenerklæringsskjema om arbeidet med sosialt ansvar i forsyningskjeden. For arbeid som utføres i Norge innen risikoutsatte bransjer, stiller Utenriksdepartementet krav for å motvirke sosial dumping. Utenriksdepartementet arbeider med å styrke arbeidet med oppfølging av leverandører for å kontrollere at kontraktklausuler om sosialt ansvar virkelig etterleves.

16 Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken

Det globale likestillingsbildet i vår tid er fullt av paradokser. Det er mange positive trekk. Bærekraftsmålene og spesielt mål 5 om likestilling mellom kvinner og menn gir en historisk mulighet til store fremskritt for jenters og kvinners posisjon. I alle land mobiliserer sivilt samfunn og krever at kvinner kan delta i samfunnet på like vilkår som menn. Mange lands myndigheter erfarer at kvinners rettigheter ikke bare er en menneskerett, men også en drivkraft for økonomisk vekst og stabilitet. Dette gir resultater for likestilling. Andelen kvinner i verdens parlamenter har økt fra 12 til 23 pst. de siste tyve årene. I noen regioner har kvinners deltakelse i arbeidslivet økt og lover som diskriminerer kvinner blir fjernet i mange land. Vold mot jenter og kvinner i nære relasjoner er løftet ut av det private rom og er et offentlig anliggende som er straffebelagt i de fleste land. Menn står opp for kvinners rettigheter i stadig flere sammenhenger fordi de erfarer at likestilling er et samfunns gode.

Men motkreftene er sterke. Undertrykkningen av jenter og kvinner er brutal, systematisk og nesten altomfattende i en del land og regioner. Kvinner og jenter med funksjonshemming og etniske minoriteter opplever ekstra dimensjoner av diskriminering. Jenter hindres utdanning på like fot med gutter. Kvinner gis ikke rett til eiendom, arv og kreditt som kan gjøre dem i stand til å forsørge seg selv og sin familie. Kvinners rett til å bestemme over egen seksualitet og reproduksjon respekteres ikke. Partnervold etterforskes ikke og seksualisert vold i konflikt har straffefrihet. Konflikter og voldelig ekstremisme utgjør en trussel mot kvinners liv og mot deres rettigheter. En del land ønsker å svekke de globale standardene for kvinners rettigheter.

I dette bildet velger Regjeringen å gi likestilling en tydelig prioritet i utenrikspolitikken og å stå opp for jenters og kvinners rettigheter og deltakelse. For å oppnå bærekraftsmålene må strukturelle barrierer til likestilling fjernes. Kjønnsdiskriminerende lover og praksis er både et uttrykk for dette og bidrar til å opprettholde utestengelsen av kvinner. Også mangelen på statistikk og dokumentasjon og svake myndighetsstrukturer er

områder som må styrkes. Programmet LIKE- likestilling for utvikling som etableres i 2017 er et bidrag til å bygge kapasitet i samarbeidslandene basert på norsk erfaring og kompetanse.

Handlingsplanen *Frihet, makt og muligheter* (2016–2020) peker ut de områdene hvor Norge vil konsentrere innsatsen for kvinners rettigheter og likestilling. Arbeidet skal gjøres på tvers i utenriksstjenesten og ved bruk av alle relevante budsjettlinjer. Nedenfor omtales de fem prioriterte temaene i planen og de illustreres med resultater fra viktige kanaler for norsk politikk og økonomisk støtte.

Arbeidet for kvinners rettigheter og likestilling må ses sammen med innsatsen for kvinner, fred og sikkerhet. Her er det flere berøringspunkt og synergier.

Vedtak nr. 686, 23. mai 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at kvinners rettigheter og representasjon blir en prioritert del av norsk utenrikspolitikk».

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra Iselin Nybø og Trine Skei Grande. Saken er behandlet i familie- og kulturkomiteen, dokument 8:62 S (2016–2017), Innst. 277 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp gjennom handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2017–2020) og handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet (2015–2018). I bistandsforvaltningen skal alle tiltak identifisere vesentlige risikofaktorer som kan virke negativt på likestilling og håndtere disse gjennom hele tiltakssyklusen.

Jenters rett til utdanning

Regjeringens mål er å sikre inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning for alle jenter og gutter.

Utdanning er nøkkelen til at jenter og kvinner skal ha kunnskap og trygget til å kunne bestemme over egne liv. Det er en forutsetning for at kvinner

skal være i arbeidslivet og kunne ha politiske posisjoner i samfunnet på like fot med menn. Og for at de skal kreve og beskytte sine rettigheter.

Utdanning og spesielt jenters utdanning er en hovedprioritet for utviklingspolitikken. Regjeringen har nådd målet om å doble bistanden til utdanning i løpet av stortingsperioden 2013–2017. Litt over halvparten av støtten til utdanningstiltak har jenter og unge kvinners opplæring som et viktig element. Vi er på god vei til det globale målet om lik skoledeltakelse for jenter og gutter. Likevel er det fremdeles 48 land der andelen jenter er mindre enn gutter. Også utfordringen med å få jentene til å begynne på og fullføre ungdomsskolen gjenstår. Dette prioriteres fremover. Tiltak som gir foreldre insentiver til å sende jenter på skolen og fremme like muligheter til yrkesutdanning vil være viktig.

Norge har i tråd med handlingsplanen arbeidet aktivt for sikre inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning for alle med et særlig fokus på at jenter begynner på og fullfører grunnskole og videregående opplæring, herunder yrkesrettet opplæring. Norge har trappet opp støtten til UNICEF og Global Partnership for Education (GPE), som er de viktigste multilaterale kanalene for støtte til jenters utdanning.

Norge har også arbeidet for å styrke den internasjonale koordinering av arbeidet for jenters utdanning, blant annet har en samlet alle relevante partnere involvert i United Nations Girls' Education Initiative (UNGEI) i Norge for å utvikle en mer slagkraftig handlingsplan for partnerskapet.

I Malawi ble FN prosjektet Joint Program on Girls' Education startet i 2014 og lansert i Malawi under statsminister Erna Solbergs besøk i juli 2014. Prosjektet viser nødvendigheten av et godt samarbeid mellom forskjellige sektorer som bidrar til jenters skolegang spesielt. Koordineringen og gjennomføringen av prosjektet som et 'Ett-FN' prosjekt, der flere FN organisasjoner (UNDP, UNICEF, WFP og UNFPA) bidrar, har vært effektivt for å få til en mer helhetlig tilnærming, slik at jenter ikke dropper ut av skolen. Prosjektet viser bl.a. at det er behov for en dypere forståelse av hvordan innsatsen i Malawi skal nå målet om å redusere forekomsten av seksuelle overgrep og fysisk avstraffelse i skole og nærmiljø. Det arbeides også med å gjøre skolen mer tilrettelagt for læring, ikke minst med tanke på utvikling av ferdigheter som sikrer en trygg overgang til arbeidslivet.

Kvinneres politiske rettigheter og deltakelse

Regjeringens mål er at kvinner skal delta på lik linje med menn i det politiske liv

De positive effekter av kvinners politiske deltakelse og likestilling er etter hvert godt dokumentert. Studien *Women's rights in democratic transitions: A global sequence analysis, 1900–2012* viser at land ikke blir fullt ut demokratiske uten politiske og sosiale rettigheter for kvinner. Dette var særlig tydelig for «arabisk vår»-landene hvor mangelen på kvinners rettigheter forhindret forsøkene på demokratisk utvikling i området, bortsett fra i Tunisia hvor kvinners rettigheter sto sterkere. Demokratisk utvikling er ikke kjønnsblind; samfunn i overgang fra autoritære regimer trenger i stor grad kvinners deltakelse og realisere kvinners rettigheter for å utvikle velfungerende demokratier.

Regjeringens arbeid for å fremme kvinners politiske deltakelse har i hovedsak vært knyttet til sivilt samfunnsstøtte og til FNs arenaer, slik som Kvinnekommisjonen og Menneskerettighetsrådet samt styrearbeid og til FNs operasjonelle arbeid. Det aktive arbeidet for kvinners deltakelse i fredsprosesser hvor Norge har en rolle, har gitt gode resultater, blant annet illustrert av fredsprosessen i Colombia hvor likestillingsspørsmål fikk en sentral plass.

Både UNDP og UN Womens arbeid har gitt resultater for kvinners deltakelse i politikken. I 2016 bidro UNDP til at mer enn 200 000 kvinner stilte som kandidater i nasjonale valg. Et eksempel er Libanon hvor mobilisering via tradisjonelle og sosiale medier økte antall kvinner som stilte til valg på lokalnivå fra 1346 i 2010 til 1465 i 2016.

Resultater fra Kongo og Malawi illustrerer små, men viktige resultater for kvinners politiske deltakelse på landnivå. I Kongo utførte i 2016 «Fonds pour Femmes Congolaises», med norsk støtte, påvirkningsarbeid ovenfor tradisjonelle ledere og politiske partier for å fremme kvinnelige kandidater på partienes valglister og innenfor regjeringsapparatet. Som følge av dette arbeidet ble 26 kvinner utnevnt som medlemmer av provinsregjeringene i 13 nye provinser. I Ituri-provinsen ble 10 kvinner inkludert i den tradisjonelle lederstrukturen. Malawi har kun 16 pst. kvinner i nasjonalforsamlingen og 12 pst. på lokalt nivå. Med norsk støtte et det gjort en revidering av offentlig tjenestelov og reguleringer i offentlig sektor for å få disse i samsvar med likestillingsloven som krever en 40–60 kjønnsfordeling. Videre

har nettverket av kvinnelige parlamentarikere utviklet sin første strategiske plan for å få økt innflytelse. Antallet kvinner har økt fra én til tre i forsvars- og sikkerhetskomiteen, fra to til fire i justis-komiteen, fra én til tre i det offentlige tilsettings-utvalget og én til tre i budsjettkomiteen.

I Malawi har også norsk støtte bidratt til likestillingsvennlige lover. I 2016 ble minstealder for ekteskap økt fra 16 til 18 år. Det er også gjort grunnlovsendring som forbyr barneekteskap.

Kvinneres økonomiske rettigheter og deltakelse

Regjeringens mål er at kvinner skal ha fulle økonomiske rettigheter og delta på lik linje med menn i arbeidslivet.

Vi vet at kvinner utsettes for betydelig diskriminering når det gjelder økonomiske rettigheter. Hele 90 land har lover som diskriminerer kvinner på dette området. Det finnes dog ingen globale sammenlignbare data på kvinners tilgang til økonomiske ressurser slik som land, eiendom og finansielle ressurser. Hovedutfordringen på dette området er å skape arbeidsplasser, for både kvinner og menn, samt å fjerne kvinners barrierer til arbeidsmarkedet og økonomiske ressurser.

De multilaterale utviklingsbankene er viktige kanaler for Norge for å gjennomføre politikken på området. De er finansieringskilder, men har også en normativ innflytelse som gir resultater for kvinners økonomiske inkludering på landnivå. Et eksempel fra prosjektet «Liberia's Economic Empowerment of Adolescent Girls and Young Women» viser hvordan Verdensbanken arbeider. Målet for prosjektet er å styrke 10 000 jenters og kvinners økonomiske stilling innen 2020. Så langt har de nådd 3 500 unge kvinner og i neste fase vil det gjennomføres med økt styrke på landsbygda. Erfaringer fra dette og lignende prosjekt brukes systematisk av Verdensbanken slik at de blir bedre til å ivareta likestillingsdimensjonen i sitt arbeid.

Norfund er et annet viktig virkemiddel i utviklingspolitikken. I 2016 vedtok Norfund sin første likestillingsstrategi som forventes å gi ytterligere retning for integrering av likestillingsdimensjonen i arbeidet.

Støtte til ILOs SCORE program for økt produktivitet, konkuranseevne og bedre arbeidsvilkår i lokalt næringsliv har nådd over 200 000 arbeidstakere i åtte forskjellige land (Kina, India, Indonesia, Vietnam, Sør-Afrika, Ghana, Colombia og Peru). 30 pst. av deltakerne i programmet har vært kvinner. SCORE har et betydelig fokus på likestilling, bl.a. gjennom fokus på hvordan mot-

virke vold og diskriminering på arbeidsplassen, tilrettelegging for kvinner (bl.a. egne omklede-rom), osv. I tillegg til å bidra til bedre likestilling, helse og trivsel på arbeidsplassen, så har slike tiltak vist seg å ha stor innvirkning på bedriftenes produktivitet.

Å fjerne lover og praksis som diskriminerer kvinners tilgang til økonomiske ressurser støttes blant annet gjennom frivillige organisasjoner. Et eksempel på dette er norsk bistand til Malawi som, via Kirkens Nødhjelps partnere, har resultert i en lovfesting av reformen for landeiendom og sikret at også kvinner kan eie og registreres som eier av land.

Et eksempel som illustrerer resultater for å gi kvinner lån og kapital er norske midler til «Nordic Microfinance Initiative» sin støtte til 26 ulike mikrofinansinstitusjoner. Antall aktive låneklienter er nå om lag 5,8 millioner. Hele 95 pst. av klientene er kvinner, og to av tre av klientene er bosatt på landsbygda.

Et liv fritt for vold og skadelige skikker

Regjeringens mål er å avskaffe vold og skadelige skikker rettet mot jenter og kvinner

Vold mot kvinner er et fenomen som finnes i alle land. I mange av våre samarbeidsland er vold mot kvinner svært utbredt, og ofte akseptert. Utfordringene er å bryte dette mønsteret ved hjelp av informasjon til både kvinner og menn, effektivt politi og rettsvesen og hjelp til de som utsettes for vold og skadelige skikker.

Det er vanskelig å tallfeste omfanget av vold. Data viser at 1 av 3 kvinner har opplevd fysisk og eller seksualisert vold fra en partner i sitt livsløp. Barneekteskap og andre skadelige skikker er utbredt. I følge tall fra FN er det nå over 750 millioner kvinner og jenter som ble giftet bort før de var 18 år. Det betyr at litt over 1 av 4 var barnebruder, mot 1 av 3 rundt 1990. På globalt nivå ser en at barneekteskap går ned. Norges bidrag til reduksjonen av barneekteskap er substansiell, gjennom støtte til FNs befolkningsfonds arbeid, og frivillige organisasjoner.

Mange av de norske ambassadene støtter nasjonal innsats mot vold mot kvinner. To eksempler kan stå som illustrasjon på tiltakene og resultater som er oppnådd. I Sør-Sudan har en arbeidet med å styrke kapasiteten til å følge opp det økende antallet ofre for kjønnsbasert vold slik at det kommer i tråd med internasjonale standarder. Gjennom partnere er det gitt opplæring til politi, sosialarbeidere og ledere i lokalsamfunnet. Dette har bidratt til å bygge tillitt mellom politi og lokal-

samfunn og vil ventelig på sikt forebygge vold mot kvinner.

I Nepal har et nytt tiltak oppnådd resultater på kort tid. Siden programmets start i august 2016, har fire «safe houses» blitt etablert/styrket, hvor 32 kvinner har mottatt hjelp. Så langt har 45 helsepersonell fått opplæring i håndtering/behandling av ofre for kjønnsbasert vold og «post-voldtekt» behandlingsspakker er delt ut til 4 distrikts sykehus, nok til behandling av 152 kvinner og barn. Videre er det opprettet et nettverk av journalister, og opplæring er gitt i hvordan rapportere om kjønnsbasert vold. Flere TV og radio-programmer er utarbeidet. Det er også utarbeidet en opplæringspakke rettet mot politi for god håndtering av kjønnsbasert vold.

I Etiopia støtter «Civil Societies Support Program» mer enn 500 sivilt samfunns organisasjoner i deres arbeid mot seksualisert og kjønnsbasert vold. Evaluering av programmet dokumenterer at de når de fattigste og mest marginaliserte i lokalsamfunn. Programmet har mottatt nasjonale og internasjonale priser for sitt arbeid.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter

Regjeringens mål er å fremme jenters og kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter.

Fortsatt dør mange kvinner av graviditetsrelaterte årsaker som kunne vært unngått. En utfordring i arbeidet med seksuell og reproduktiv helse er manglende åpenhet fordi temaene i mange samfunn og situasjoner er sensitive- og koplet til religiøse fortolkninger. Regjeringen ønsker å støtte både kvinners og menns rett til å ha kontroll over og bestemme fritt over egen seksualitet og bedre reproduktiv helse. Reduksjon i finansiering av arbeidet med seksuell og reproduktiv helse, spesielt siden amerikansk gjeninnføring av «munnkurvegelen» som kuttet mye av finansieringen til UNFPA og andre sentrale globale aktører, er en utfordring for arbeidet.

Vedtak nr. 687, 23. mai 2017

«Stortinget ber regjeringen sørge for at kvinners reproduktive helse og rettigheter skal være en prioritert oppgave for Norge i internasjonale fora og i dialog og samarbeid med andre land».

Vedtaket er fattet på grunnlag av et representantforslag fra Iselin Nybø og Trine Skei Grande. Saken er behandlet i familie- og kulturkomiteen, se Dok. 8:62 S (2016–2017), Innst. 277 S (2016–2017).

Vedtaket er fulgt opp ved at Regjeringen aktivt fremmer reproduktiv helse og rettigheter, spesielt gjennom deltakelse i FNs Kvinnekomisjon, Befolkingskomisjonen og styrene i FNs befolkningsfond, WHO, UNAIDS og Verdensbanken. Norge tar også likestillingsspørsmålet samt reproduktiv helse og rettigheter opp i relevante bilaterale møter.

Den norske innsatsen på dette området går i to spor. Den ene er den store satsingen på kvinne- og barnehelse, avskaffelse av kjønnslemlestelse og innsats for unges reproduktive helse blant annet gjennom seksualundervisning. Norge har økt støtten til seksuell og reproduktiv helse som del av *She decides*-initiativet.

Det andre sporet er arbeidet for å utvide den internasjonale enigheten på området. I forhandlinger i FN går en del grupperinger inn for å svekke det som er omforent politikk for kvinners rettigheter, nedfelt i handlingsplanen fra befolkningskonferansen i Kairo og kvinnekonferansen i Beijing. Dette har ikke lyktes, og regjeringen jobber aktivt for å forsvare standardene på alle relevante arenaer. Regjeringen vil også videreutvikle det normative rammeverket, for at seksuelle rettigheter skal få samme internasjonale status som reproduktive rettigheter, og for rett til abort. Norge legger fram anbefalinger for å fremme rett til abort i FNs menneskerettighetsråds landgjennomganger. Anbefalingene bygges på de globale eller regionale forpliktelser som landene selv har påtatt seg. Norge har i flere år støttet organisasjoner som Marie Stope's International, International Planned Parenthood Federation og Safe Abortion Action Fund som er sentrale aktører i arbeidet for å legalisere abort og for trygge aborttjenester på landnivå, f.eks. gjennom opplæring av helsearbeidere i land hvor abort er lovlig.

Regjeringen har bidratt til kvinnehelse i det globale initiativet «Hver Kvinne -Hvert barn» som statsministeren lanserte i 2015. Norge er den største bidragsyteren med 600 mill. kroner per år i perioden 2015–2020. Norge har også bidratt til å styrke helsetilbud til kvinner og barn gjennom kommisjonen for livreddende medisiner. Norge har bidratt med tiltak i 19 land som har økt tilgangen til 13 utvalgte livreddende medisiner og produkter, deriblant prevensjonsmidler.

For å bekjempe kjønnslemlestelse er Norge den viktigste støttespilleren for UNFPAs og Unicefs program mot kjønnslemlestelse av jenter siden programmet ble opprettet i 2008. De arbeider i 16 afrikanske land og har bl.a. bidratt til lovforbud i 12 av landene og til at over 12 000 lands-

byer har tatt avstand fra praksisen, samt opplæring av 100 000 helsearbeidere.

EØS-midlene

Også midlene til likestilling i det europeiske samarbeidet bidrar til de tematiske prioriteringene i handlingsplanen «Frihet, makt og muligheter», spesielt på områdene økonomisk deltakelse og bekjempelse av vold mot kvinner.

Likestilling er en fellesverdi som både EU og EØS/EFTA-landene deler, og en forutsetning for å nå EUs mål om økonomisk vekst, sysselsetting og sosial utjevning. Mange EU-land har fremdeles store utfordringer når det gjelder tilgang på arbeid for kvinner, lønnsforskjeller, mulighet for å kombinere arbeid og familieliv, samt kvinners deltakelse i politiske og økonomiske beslutningsprosesser. EØS-midlene bidrar til økt oppmerksomhet, mer kunnskap og kapasitet til dette feltet. EØS-midlene 2009–2014 finansierte program og prosjekter innenfor likestilling og vold i nære relasjoner for om lag 53 mill. euro. I tillegg ble disse temaene støttet under NGO- og forskningspro-

grammene. Norske aktører samarbeidet med myndighetene i mottakerlandene om gjennomføringen av programmene, og la til rette for norsk prosjektdeltakelse der det var mulig.

EU, Norge, Island og Liechtenstein undertegnet 3. mai 2016 en avtale om en ny periode med EØS-midler (2014–2021). Om lag 2,8 mrd. euro vil bli stilt til disposisjon for mottagerlandene. Fokusområder i perioden er i stor grad sammenfallende med prioriteringene i EUs strategi for vekst *Europa 2020*. Det er blant annet et mål om å øke sysselsettingen til 75 pst. Sentralt er likestilling mellom kvinner og menn, forbedre balansen mellom arbeid og fritid og øke kvinners deltagelse i arbeidslivet. I tråd med fokusområdene under EØS-midlene 2014–2021, vil likestilling og vold i nære relasjoner være tema som kan støttes. I denne perioden vil likestillingsinnsatsen i hovedsak være kvinners deltagelse i arbeidslivet. Områdene vil være gjenstand for forhandlinger når rammeavtaler med hvert enkelt mottakerland skal inngås. Det forventes at disse forhandlingene vil være avsluttet innen 2017.

17 Likestilling og ikke-diskriminering i utenriktjenesten

Overordnede mål

Utenriktjenesten har som strategisk mål å være en arbeidsplass som rekrutterer, utvikler og beholder dyktige medarbeidere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, religion og funksjonsevne.

Utenriktjenestens personalpolitikk skal i samsvar med lovpålagte krav bidra til at alle medarbei-

dere, uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne og alder, har like reelle muligheter til faglig, personlig og karrieremessig utvikling og til å bruke sin kompetanse. Likestilling og mangfold skal være integrert i hele departementets virksomhet og gjøres relevant i alle organisasjonsledd og på alle nivåer.

Lønns- og stillingsnivåer

Kjønnsfordeling

Tabell 17.1 Overordnet kjønnsfordeling pr 31.12.2016

	Totalt	Kvinner	Menn	Andel kvinner	Andel menn
Samlet	1446	764	682	53 pst.	47 pst.
Utsendte	605	296	309	49 pst.	51 pst.
I UD/Oslo	841	468	373	56 pst.	44 pst.

Mål

Det er departementets målsetting å ha en god kjønnsfordeling på alle nivåer og stillingskategorier.

Tilstandsrapport

Den overordnede kjønnsfordelingen viser en liten overvekt av kvinner i tjenesten samlet og i departementet. Andel kvinner i tjenesten er samlet noe lavere enn i 2015. På utenriksstasjonene er det en liten overvekt av kvinner, med en andel på 51 pst.

Tabell 17.2 Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2007–2016 (i pst.)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Utenriksråd, Ass.										
Utenriksråd, Eksp.sjef	38	30	30	30	60	60	60	42	45	50
Stasjonssjefer	22	28	30	29	25	25	31	35	38	39
Avdelingsdirektører	30	29	38	42	44	45	47	47	47	45
Underdirektører	51	62	60	56	58	55	54	57	57	61

Prosentvis andel kvinnelige ledere i tjenesten totalt er 48 pst. i 2016 mot 45 pst. i 2015.

Det målrettede arbeidet for å skape balanse mellom kvinner og menn i lederstillinger i utenriktjenesten har gitt gode resultater. Blant topple-

delsen i departementet, utenriksråd, assisterende utenriksråd og ekspedisjonssjefer, har kvinneandelen variert mellom 60 pst. og 42 pst. i årene siden 2011. Fra høsten 2016 har kvinneandelen blant stasjonssjefer vært 39 pst.

Tiltak

I de stillingskategorier hvor det ene kjønn er underrepresentert, inneholder alle utlysningstekster en oppfordring til det underrepresenterte kjønn om å søke stillingen. Det legges vekt på å innkalle søkere fra det underrepresenterte kjønn til intervju når disse vurderes som kvalifiserte. I en del tilfeller oppfordrer man også enkeltkandidater fra det underrepresenterte kjønn til å søke stillinger.

Antallet kvinner som søkte stasjonssjefstillinger har hatt en positiv utvikling de siste årene. Utenriksdepartementet vil fortsatt benytte tiltak som kan øke dette antallet ytterligere, herunder motivere kvalifiserte kvinner til å søke flere stasjonssjefstillinger. Som tidligere vil også ledere

bli anmodet om å oppmuntre kvalifiserte kvinnelige medarbeidere til å søke stasjonssjefstillinger.

Kjønnsaspektet er også sentralt i lønnsvurderingen ved stillingsskifter.

Lønn

Mål

Utenriksdepartementet har konkrete målformuleringer knyttet til kjønn og likelønn, bl.a. i lønnspolitisk og personalpolitisk dokument. I det lønnspolitiske dokumentet er målformuleringene om like lønn og kjønn overordnede mål: «Det skal iht. Likestillingslovens §5 tas hensyn til likestilling/likelønn i alle sammenhenger der lønn fastsettes. Kjønnsbetingede lønnsforskjeller som avdekkes forutsettes utlignet.»

Tabell 17.3 Kjønnfordeling lønn og stilling

		Antall	Andel Menn	Andel Kvinner	Lønn menn	Lønn kvinner	Kvinnerns andel av menns lønn
Avdelingsdirektør	2016	66	55 pst.	45 pst.	858 668	841 724	98 pst.
	2015	66	53 pst.	47 pst.	839 460	804 435	96 pst.
Underdirektør	2016	70	39 pst.	61 pst.	693 651	684 099	99 pst.
	2015	79	43 pst.	57 pst.	662 768	662 464	100 pst.
Ambassadør	2016	86	62 pst.	38 pst.	1 006 273	959 476	95 pst.
	2015	91	63 pst.	37 pst.	947 149	941 109	99 pst.
Generalkonsul	2016	9	56 pst.	44 pst.	882 165	868 211	98 pst.
	2015	9	56 pst.	44 pst.	856 308	883 392	103 pst.
Spesialråd	2016	73	58 pst.	42 pst.	696 490	685 328	98 pst.
	2015	69	61 pst.	39 pst.	695 212	669 341	96 pst.
Spesialrådgiver	2016	8	75 pst.	25 pst.	975 417	945 419	97 pst.
	2015	10	80 pst.	20 pst.	949 813	875 500	92 pst.
Fagdirektør	2016	42	60 pst.	40 pst.	772 888	767 766	99 pst.
	2015	35	60 pst.	40 pst.	746 357	750 379	101 pst.
Seniorrådgiver	2016	736	43 pst.	57 pst.	658 886	629 894	96 pst.
	2015	649	47 pst.	53 pst.	636 193	608 796	96 pst.
Rådgiver	2016	262	45 pst.	55 pst.	509 829	507 465	100 pst.
	2015	312	39 pst.	61 pst.	491 092	493 157	100 pst.
Førstekonsulent	2016	60	53 pst.	47 pst.	469 679	466 278	99 pst.
	2015	64	53 pst.	47 pst.	458 216	456 033	100 pst.

Tilstandsrapport

Arbeidsgiver utarbeider kjønnsdelt lønnsstatistikk fordelt på stillingskategorier før og etter lokale lønnsforhandlinger.

Totalt sett har menn noe høyere lønn enn kvinner, men det er små forskjeller innen de forskjellige stillingskodene. Generelt kan lønnsforskjellen forklares med at menn fortsatt har noe lenger tjenestetid enn kvinner, spesielt på høyeste ledernivå. Dette forholdet er i fortsatt endring, ettersom antallet kvinner med ledererfaring øker.

Kjønnsforskjellene i lønn er små innad i de fleste store stillingskategoriene (rådgiver, førstekonsulent mv.). Unntaket i så måte er spesialrådgiver og seniorrådgiverkategorien, hvor den relativt store lønnsforskjellen mellom kjønnene kan forklares med at det er mange menn, som har vært linjeledere og som derfor har høyere lønn enn nåværende stillingsgrad skulle tilsi, samt mange nyopprykkede kvinnelige seniorrådgivere med relativt lav lønn (nybegynnerlønn) i denne stillingskategorien.

I hovedsak skjer lønnsdannelsen i de lokale lønnsforhandlingene, der de fleste får sin lønnsutvikling.

Bruk av overtid

Ifølge Utenriksdepartementets personalpolitisk dokument skal overtid i utenriktjenesten avdekkes nærmere og følges opp. Det er de siste årene arbeidet målrettet med å redusere departementets samlede overtidsbruk. Dette har resultert i en nedgang de siste fem årene.

Det er ikke utformet egen målsetting mht. kjønn og overtid da det ikke vurderes å være spesielle utfordringer eller skjevheter på dette området.

Tilstandsrapport

Andel kvinner som arbeidet overtid i 2016 (av medarbeidere som har jobbet overtid) utgjorde 53 pst. og de arbeidet 49 pst. av det totale antall overtidstimer.

I departementet utgjorde kvinner 53 pst. av arbeidsstyrken i 2016.

Tiltak

Fortsatt overvåke overtidsbruk.

Permisjoner/Fravær

Tabell 17.4 Kjønnfordeling fravær pga. sykt barn/foreldrepermisjon i pst.

Fraværstype	Andel fravær kvinner	Andel fravær menn
Sykt barn 2016	58	42
Grad. foreldrepenger	51	49
Perm v/fødsel/adopsjon	87	13

Tilstandsrapport

Menn i utenriktjenesten tar ut fedrekvoten under hjemmetjeneste, men ikke alltid under utestasjon.

nering når mor f.eks. mangler rettigheter til permisjon. Menn tar ofte ut lite av fellesperioden.

Tabell 17.5 Kjønnfordeling sykefravær. Sykefraværspersent 2012–2016

År	2012	2013	2014	2015	2016 (1. og 2. kv.)
Menn	2,7	2,6	2,1	1,5	1,3
Kvinner	4,7	4,4	4,1	4,5	4,2
Totalt	3,7	3,5	3,3	3,6	2,75

I Utenriksdepartementet har kvinner et høyere sykefravær enn menn. Hyppigere bruk av graderte sykemeldinger gjør oppfølgingsarbeidet og kontakten med den sykemeldte enklere.

Selv om kvinner i Utenriksdepartementet har høyere sykefravær enn menn, noe som er vanlig i samfunnet ellers, ser ikke departementet behov for konkrete tiltak som retter seg spesielt mot menn eller kvinner. Alle får tilbud om tilrettelegging og tiltak som kan redusere eller forebygge sykefravær som f.eks. kartleggingssamtaler eller annen hjelp av bedriftshelsetjenesten, energipauser, treningsveiledning, og flere får fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen av fysioterapeut eller har hjemmekontor i en periode.

Arbeidsgiver har i samarbeid med NAV gjennomført kurs i sykefraværsoppfølging for ledere

og avdelinger og samarbeider tett med IA-kontakt i vanskelige saker om hvilke tiltak som kan igangsettes. UDs lønns- og personalsystem inneholder en automatisk varsling til alle ledere om at de må følge opp sykmeldte medarbeidere i henhold til IA-avtalen, folketrygdloven og arbeidsmiljøloven. Det tas sikte på at utfylt skjema for oppfølgingsamtaler kan snart sendes direkte fra personalsystemet til sykmelder og NAV via Altinn.

Utenriksdepartementet er en IA-virksomhet med egen handlingsplan for 2014 – 2018. Ett av delmålene i handlingsplanen er reduksjon av sykefraværet. Arbeidet vil bli videreført i den nye handlingsplanen.

Utenriksdepartementet følger opp sykefravær på individnivå i tråd med IA-avtalen, annet regelverk og lovpålagte krav om tettere oppfølging.

Ansettelsesforhold

Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

Tabell 17.6 Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

	Andel kvinner	Andel menn	Andel av total	Antall kvinner	Antall menn
Heltid 2016	53 pst.	47 pst.	98,4 pst.	748	675
Heltid 2015	53 pst.	47 pst.	98,4 pst.	768	682
Deltid 2016	70 pst.	30 pst.	1,6 pst.	16	7
Deltid 2015	70 pst.	30 pst.	1,6 pst.	16	7

1,6 pst. av stillingene i utenriksstjenesten er deltidsstillinger. Av disse er de fleste kvinner, mer enn to av tre. Gitt det lave antallet deltidsstillinger anses det ikke nødvendig å iverksette tiltak på dette området.

Kjønnsfordeling fast/midlertidig

Tabell 17.7 Kjønnsfordeling fast/midlertidig

	Andel av total	Andel kvinner
Fast 2016	84 pst.	54 pst.
Fast 2015	85 pst.	54 pst.
Midlertidig 2016	15 pst.	47 pst.
Midlertidig 2015	16 pst.	49 pst.

Mål

Utenriksdepartementet følger den generelle målsettingen om at bruken av midlertidige stillinger skal være begrenset.

Tilstandsrapport

15,4 pst. av stillingene i utenriksstjenesten er midlertidige. Kvinner utgjør et lite mindretall av de som er ansatt i midlertidige stillinger. Hovedtyngden av midlertidig tilsatte har fast arbeid i andre statlige virksomheter. Spesialutsendingsstillingene ved utenriksstasjonene utgjør en stor del av de midlertidige stillingene i departementet. Dette er stillinger som i sin natur er midlertidige. Ansatte i disse stillingene rekrutteres fra andre offentlige etater/ departementer for en begrenset tid, og har permisjon fra egen etat mens de er spesialutsendinger.

Tiltak

Utenriksdepartementet legger vekt på å begrense bruken av reelle midlertidige stillinger.

Mangfold

Utenriksdepartementet har utarbeidet en egen tiltaksplan for rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn og nedsatt funksjonsevne. I eksterne kunngjøringer, som til aspirantopptaket, oppfordres eksplisitt kandidater som kan bidra til mangfold til å søke. I søknadsprosessen kan søkerne velge å synliggjøre sin bakgrunn gjennom avkrysning. Det legges vekt på å innkalle kvalifiserte søkere med ikke-vestlig bakgrunn eller redusert funksjonsevne til intervju. Utenriksdepartementets rekrutteringsverktøy (Jobb Norge) er universelt utformet og tilrettelagt på en slik måte at blinde og svaksynte på lik linje med funksjonsfriske kan benytte seg av verktøyet.

I henhold til tiltaksplanen arbeides det med å bevisstgjøre ledere i hele organisasjonen på mangfoldsmålsettingen og behovet for å mobilisere kandidater som kan bidra til mangfold. Utenriksdepartementet samarbeider med Ambisjoner.no, tankemien Minotenk, Mangfold i fokus i academia (MIFA), Karrieresenteret ved UiO og øvrige departementer. I samtaler med potensielle søkere trekkes mangfoldsmålsettingen aktivt frem.

Som IA-bedrift har Utenriksdepartementet som mål å rekruttere nye ansatte og/eller vikarer med nedsatt funksjonsevne, samt tilrettelegging av arbeidsplassen. Utenriksdepartementet følger intensjonen og reglene i IA-avtalen og samarbeider med BHT og NAV fra sak til sak. På individnivå arbeides det med å følge opp hver enkelt medarbeider på best mulig måte ut fra den funksjonsevne de har.

Kompetanseutvikling/lederutvikling etc.

Kompetanseutvikling foregår først og fremst gjennom læring og praksis i det daglige arbeidet i utenriksstjenesten. Utenriksdepartementet er satt til å ivareta et bredt register av oppgaver både hjemme og ute, og kompetanseutviklingen er betydelig gjennom vekslende jobberfaring mellom utestasjon

og hovedkvarter. Dybde- og breddekunnskap skal bygges og vedlikeholdes systematisk over tid. Både lokalt og sentralt organiserer og tilrettelegger Utenriksdepartementet for kompetanseutvikling gjennom kurstilbud. Tilbudet av både obligatoriske og frivillige kurs utarbeides fortløpende av Utenriksstjenestens kompetansesenter. Leders ivaretagelse av arbeidsgiveransvaret er sentralt i departementets helhetlige og systematiske lederutvikling og inngår i stillings- og resultatkravene til departementets toppledere og samtlige stasjonssjefer. Ivaretagelse av arbeidsgiverrollen, herunder arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering, er et hovedområde i det omfattende lederutviklingstilbudet tilrettelagt av departementet. Topplerne vurderes, utvikles og belønnes basert på evne og vilje til å ivareta arbeidsgiveransvar.

Fordelingen mellom kjønnene på interne kurs har holdt seg jevnt stabilt de siste årene. I de organiserte tiltakene for kompetanseutvikling i regi av departementet, er det noe høyere deltakelse av kvinner enn menn. I de organiserte lederutviklingstiltakene deltok 111 personer, hvorav 69 kvinner og 42 menn.

Kjønnsfordelingen blant deltakerne i departementets coaching- og mentorprogrammer er utjevnet de siste årene.

Seniorpolitikk i utenriksstjenesten

Gjennom IA-avtalen har Utenriksdepartementet som ett av tre delmål å opprettholde høy pensjoneringsalder, samt gjøre ledere bevisste på positiv holdning og praksis til seniorer. En viktig faktor for å stå lenger i arbeid er anledningen til å få brukt sin kompetanse, bli sett og verdsatt av nærmeste leder, og det å få klare signaler fra virksomheten om at man er ønsket. Når det gjelder seniorpolitikk fortsetter Utenriksdepartementet å oppfordre til å stå i stilling så lenge vedkommende selv ønsker uten å se hen til alder. Ambassadører og generalkonsuler må imidlertid avslutte tjenestegjøring som stasjonssjef ved fylte 68 år. Noen av disse velger imidlertid ofte å vende tilbake til departementet for å utføre hjemmetjeneste frem til de må fratruke i henhold til statlig aldersgrense, 70 år.

Tabell 17.8 Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gjennomsnittlig alder ved pensjonering	65,4	65,5	66,9	66,8	67,3	67,4	67,6	67,4

Mange av utenriktjenestens medarbeidere har et livslangt karriereløp, og det legges vekt på en best mulig utnyttelse av tilgjengelig kompetanse hos medarbeidere i alle livsfaser ved rekruttering og forflytting. Seniorpolitikk i Utenriksdepartementet er ikke avgrenset til å gjelde en bestemt aldersgruppe, men fokuserer på det som generelt kjennetegner seniorenne, f.eks. omfattende erfaring, kompetanse og nettverk.

Motvirke trakassering

Utenriktjenestens styrende dokument Strategi 2017 fastslår at arbeidsglede skal være en av de bærende verdiene, og at «Vi skaper et inspirerende arbeidsmiljø med vekt på god ledelse, lagånd, likestilling og mangfold».

Ett av de operative tiltak er at leder skal tilrettelegge for et inkluderende arbeidsmiljø med nulltoleranse for mobbing.

Utenriktjenestens arbeidsmiljøundersøkelser som er gjort i 2006, 2008, 2010 og i 2013, viser

at forskjellbehandling – ut fra kjønn eller alder – sjelden forekommer i tjenesten. Departementet jobber kontinuerlig med forbedringer knyttet til hvordan mobbing/trakassering skal forebygges og håndteres.

NORAD

Bemanning, pensjonsalder, sykefravær

Antallet medarbeidere i 2016 var 246, og det er likt som i 2015 jf. tabell nedenfor. Av medarbeidere som gikk ut i permisjon i 2016, tjenestegjør 7 på utenriksstasjon. Gjennomsnittlig pensjonsalder i 2016 var 67 år, noe som er en liten nedgang siden 2015 da gjennomsnittlig pensjonsalder var 68,5 år. I Norads handlingsplan for et mer inkluderende arbeidsliv er et av delmålene å redusere sykefraværet. I 2016 var det totale sykefraværet 5,6 pst., noe som er en nedgang fra 2015 da sykefraværet var på 6,9 pst.

Tabell 17.9 Oversikt over ansatte i Norad

Bemanning	2014	2015	2016
Antall ansatte per 31.12	236	246	246
Antall rekrutterte	39	24	20
Andel nyrekrutterte med Master eller PhD, prosent av total	100	98	100
Antall ut i permisjon	4	20	21
Gjennomsnittsalder ansatte	46,4	46,3	46,7
Gjennomsnitt pensjonsalder	69,5	68,5	67
Prosentandel kvinner	65	62	64
Samlet sykefravær	4,9 pst.	6,9. pst.	5,6 pst.

Likestillingsredegjørelse

Norad har fortsatt det langsiktige arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering, både i rekrutteringer, lokale lønnsforhandlinger og i arbeidet med å tilrettelegge for et mer inkluderende arbeidsliv. Ved utgangen av 2016 hadde om lag 6 pst. av Norads ansatte innvandrerbakgrunn.⁴⁴ 13,4 pst. av søkere på utlyste stillinger

registrerte at de hadde innvandrerbakgrunn. Til stillinger hvor det er kvalifiserte søkere fra landgruppe 2 kaller Norad alltid inn minst én søker fra denne gruppen. Det ble rekruttert én medarbeider med innvandrerbakgrunn i 2016.

Det ble i 0,5 pst. av søknadene på utlyste stillinger registrert at søker hadde funksjonsnedsettelse. Det ble ikke rekruttert noen med nedsatt funksjonsevne i 2016. I samarbeid med NAV tilrettelata Norad for at to arbeidssøkere fikk arbeidstrening i virksomheten.

Gjennom året har Norad arbeidet med å redusere lønnsforskjeller mellom kvinner og menn ved bruk av de ulike virkemidler arbeidsgiver har for lønnsfastsettelse. Ved lokale lønnsforhandlinger

⁴⁴ Landgruppe 1: EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia og New Zealand

Landgruppe 2: Europa utenom EU/EFTA, Asia (inkl. Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand.

var det et mål å ytterligere utjevne lønnsforskjeller ved at 80 pst. av forhandlingspotten skulle tilfalle kvinner. Dette målet ble nådd. De lokale forhandlingene førte dermed til at den gjennomsnittlige

lønnsforskjellen mellom kvinner og menn ble redusert fra 9,6 pst. før forhandlingene til 6,3 pst. etter forhandlingene. Utviklingen innen de ulike stillingskategoriene framgår nedenfor.

Tabell 17.10 Likestillingsredegjørelse

Tilstandsrapportering	År	Ansatte	Prosent K/M		Brutto pr måned		K som pst. av M
			M	K	M	K	
Totalt i Norad (inkl. dir)	2015	246	38	62	54 185	48 613	89,7
Totalt i Norad (inkl. dir)	2016	246	36	64	54 667	52 472	96,0
Avdelingsledelse ¹	2015	8	37	63	83 508	82 041	98,2
Avdelingsledelse ¹	2016	9	37	63	89 189	84 091	94,3
Mellomledelse	2015	34	45	55	66 413	62 687	95,0
Mellomledelse	2016	32	42	58	67 882	66 717	98,3
Seniorrådgivere	2015	133	41	59	53 575	48 681	91,0
Seniorrådgivere	2016	145	36	64	54 298	51 884	95,6
Rådgivere	2015	51	30	70	40 912	40 405	99,0
Rådgivere	2016	50	30	70	41 786	43 273	103,6
Konsulent, første- og seniorkonsulent	2015	19	27	73	36 153	38 299	106,0
Konsulent, første- og seniorkonsulent	2016	9	45	55	36 331	37 143	102,2

¹ Tallene for ledelse i årsrapporten for 2015 inkluderer direktøren, i årsrapporten for 2016 er direktøren ikke inkludert i tall for avdelingsledelse

Norad har fortsatt et flertall kvinnelige ansatte. I 2016 var andelen kvinner 64 pst. og andelen menn 36 pst. Andelen kvinner er større enn andelen menn i alle stillingskategorier. Denne kjønnsfordelingen er også gjenspeilet i søkergrunnlaget til ledige stillinger. Blant søkere på utlyste stillinger i

2016 var 59 pst. kvinner og 41 pst. menn. Fra 2015 til 2016 var det størst reduksjon av antallet ansatte i stillingskategoriene for konsulenter, mens økningen var størst i stillingskategorien for seniorrådgivere.

Tabell 17.11 Prosentvis fordeling kvinner og menn

År	Deltid		Midlertidig ansatte		Foreldrepermisjon		Legemeldt fravær	
	M	K	M	K	M	K	M	K
2015	25	75	40	60	21	79	4,5	5,4
2016	40	60	36	64	33	67	4,6	4,2

Kompetanse

Norad skal til enhver tid ha den nødvendige kompetansen til å kunne løse oppgavene på en kvalitativt god måte. Dette innebærer behov for kontinuerlig påfyll av kompetanse. Hovedvekten av medarbeidernes kompetansebygging skjer gjennom

læring i arbeidet. Dette gjelder både innen eksisterende ansvarsområder og ved utvikling av ny kompetanse. Ett eksempel fra 2016 er hvordan fagdirektør for sårbare stater gjennom seminarer, seksjonskurs og individuell veiledning har arbeidet på tvers av fagområder for å øke medarbeidernes kompetanse på temaene sårbarhet og kon-

flikt. Norad gjennomførte en rekke eksterne seminarer i 2016 også åpne for Norads medarbeidere. Dette er én av kildene til kunnskap innen prioriterte områder. Flere seminarer handlet om hvordan bruke lærdom fra evalueringer i pågående og framtidige satsinger.

Norad tilbyr i tillegg våre medarbeidere eksterne kompetansehevende tiltak. Stipendordningen ble relansert høsten 2016 og lyst ut med en kort oversikt over prioritert tematikk som ble vektlagt i stipendtildelingen. Dette vil bli videreført i 2017 for målrettet bruk av stipendmidlene. Alle nyansatte gjennomfører obligatorisk opplæringsprogram som omfatter både interne kurs og kurs ved Utenriktjenestens kompetansesenter (UKS).

Lederutviklingsprogrammet er videreført. Nye møteplasser for ledere ble opprettet. Det ble gjennomført 360-graders tilbakemeldingsprosess for ledere med personalansvar for å bidra til den enkeltes videreutvikling i lederrollen.

Norad startet i 2016 et arbeid med å styrke kunnskapsforvaltningen i virksomheten. Dette arbeidet blir tatt videre i 2017.

Fredskorpset

Fredskorpset har som personalpolitisk mål er å ha en stabil stab bestående av ansatte med variasjon i alder, kjønn, etnisk bakgrunn og yrkesmessig funksjonsevne samt at de innehar høy kompetanse og god motivasjon.

Tilstandsrapporten viser relativt god kjønnsfordeling i alle stillingskategorier. I alle søknadsprosesser vurderes kvalifiserte søkere også utfra mangfold. Det er liten grad av turnover i Fredskorpset.

Lavt sykefravær og godt motiverte ansatte er gjennomgående for Fredskorpset. God tilrettelegging for utføring av arbeidsoppgaver er prioritert, både med tanke på hjemmekontor og fysisk tilpassning av arbeidsplassen til den enkelte medarbeider.

Tabell 17.12 Tilstandsrapport (Kjønn)

	Kjønnsbalanse				Lønn gjennomsnitt pr mnd.	
	År	Menn pst.	Kvinner pst.	Antall totalt	Menn	Kvinner
Totalt fredskorpset	2015	35	65	37	46 032	46 346
	2016	35	65	40	45 661	46 471
Ledelse	2015		100	1		90 366
	2016		100	1		93 283
Mellomledelse (avdelingsdirektører)	2015	50	50	2	72 475	72 475
	2016	50	50	2	61 925	61 925
Teamledere	2015	50	50	6	44 155	54 436
	2016	33,33	66,66	6	50 996	57 960
Seniorrådgivere/ rådgivere	2015	39	61	28	43 451	43 357
	2016	37,5	62,5	24	43 721	41 637
Førstekonsulenter	2015	23	77	9	36 729	36 633
	2016	28,6	71,4	7	37 808	37 903

18 Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet

Norfund

Daglig leder, Kjell Roland, har i perioden 01.01.2016 – 31.12.2016 mottatt 3 399 829 kroner i godtgjørelse fordelt med 2 382 216 kroner i lønn, 927 050 kroner i pensjon og 90 563 kroner i andre godtgjørelser.

Norfund har etablert en pensjonsordning for alle ansatte. Full opptjeningstid er 30 år og utgjør 70 pst. av lønn opp til 12 G. Pensjonsordningen tilfredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon.

Daglig leder har pensjonsalder ved 65 år. Norfund har en generell ordning hvor det opptjenes rettigheter utover 12 G. Ordningen utgjør 66 pst. av lønn utover 12 G med en pensjonsalder på 67 år. Denne ordningen ble lukket for nye medlemmer i 2012. Daglig leder har ingen etterlønsavtale utover oppsigelsestid på 3 måneder. Daglig leder i Norfund har heller ingen avtale om bonusordning.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2017–2018) om statsbudsjettet for år 2018 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Utenriksdepartementet føres det i Prop. 1 S (2017–2018) statsbudsjettet for budsjettåret 2018 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 100–172, 3100

I

Utgifter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten				
100	Utenriksdepartementet			
	01	Driftsutgifter	2 257 782 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	12 956 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	25 457 000	
	70	Erstatning av skader på utenlandske ambassader	1 054 000	
	71	Diverse tilskudd	26 258 000	
	72	Hjelp til norske borgere i utlandet	179 000	
	90	Lån til norske borgere i utlandet	360 000	2 324 046 000
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon			
	01	Driftsutgifter	48 432 000	48 432 000
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet			
	01	Driftsutgifter	9 863 000	9 863 000
		Sum Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten		2 382 341 000
Programkategori 02.10 Utenriksformål				
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål			
	01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	17 669 000	
	70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	25 124 000	42 793 000
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner			
	70	Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 499 500 000	
	90	Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)	190 000 000	1 689 500 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
117	EØS-finansieringsordningene		
	77 EØS-finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	787 554 000	
	78 Den norske finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	659 155 000	1 446 709 000
118	Nordområdetiltak mv.		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	38 270 000	
	70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	331 881 000	
	71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	41 400 000	
	76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	40 678 000	452 229 000
119	Globale sikkerhetstiltak		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	2 150 000	
	70 Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	12 672 000	14 822 000
	Sum Programkategori 02.10 Utenriksformål		3 646 053 000
	Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen		
	01 Driftsutgifter	1 579 230 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	33 659 000	1 612 889 000
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)		
	01 Driftsutgifter	263 869 000	263 869 000
144	Fredskorpset		
	01 Driftsutgifter	56 316 000	56 316 000
	Sum Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		1 933 074 000
	Programkategori 03.10 Bilateral bistand		
150	Bistand til Afrika		
	78 Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 328 640 000	2 328 640 000
151	Bistand til Asia		
	78 Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	816 500 000	816 500 000
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika		
	78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	726 000 000	726 000 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
153	Bistand til Latin-Amerika		
	78 Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	190 000 000	190 000 000
	Sum Programkategori 03.10 Bilateral bistand		4 061 140 000
	Programkategori 03.20 Globale ordninger		
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling		
	01 Driftsutgifter	22 373 000	
	70 Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	2 027 471 000	
	77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	142 000 000	2 191 844 000
161	Næringsutvikling		
	70 Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	319 000 000	
	75 NORFUND – tapsavsetting	421 875 000	
	95 NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	1 265 625 000	2 006 500 000
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner		
	70 Overgangsbistand/sårbare stater og regioner, <i>kan overføres</i>	485 000 000	485 000 000
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		
	70 Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	4 562 000 000	
	72 Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	350 000 000	4 912 000 000
164	Fred, forsoning og demokrati		
	70 Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	435 900 000	
	71 ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	350 000 000	
	72 Globale sikkerhetsutfordringer, <i>kan overføres</i>	207 000 000	
	73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	415 500 000	
	74 Sikkerhetssektorreform (SSR) og fredsoperasjoner, <i>kan overføres</i>	87 700 000	
	75 Utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	10 000 000	1 506 100 000
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering		
	01 Driftsutgifter	65 000 000	
	70 Forskning, <i>kan overføres</i>	150 109 000	
	71 Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	378 658 000	593 767 000
166	Klima, miljø og fornybar energi		
	70 Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>	5 500 000	
	72 Klima og miljø, <i>kan overføres</i>	917 200 000	
	74 Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	570 000 000	1 492 700 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
167	Flyktningiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		
	21 Spesielle driftsutgifter	1 380 435 000	1 380 435 000
168	Kvinneres rettigheter og likestilling		
	70 Kvinneres rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	346 700 000	346 700 000
169	Global helse og utdanning		
	01 Driftsutgifter	17 442 000	
	70 Global helse, <i>kan overføres</i>	3 218 916 000	
	73 Utdanning, <i>kan overføres</i>	1 975 010 000	5 211 368 000
	Sum Programkategori 03.20 Globale ordninger		20 126 414 000
	Programkategori 03.30 Multilateral bistand		
170	FN-organisasjoner mv.		
	70 FNs utviklingsprogram (UNDP)	585 000 000	
	71 FNs befolkningsfond (UNFPA)	500 000 000	
	72 FNs barnefond (UNICEF)	480 000 000	
	73 Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	290 000 000	
	74 FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	350 000 000	
	75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	125 000 000	
	76 FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	308 300 000	
	77 FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	130 000 000	
	78 Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	235 000 000	
	79 Ekspertter, juniorekspertter og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	44 000 000	
	81 Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, <i>kan overføres</i>	235 000 000	
	82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	85 000 000	
	83 Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>	183 500 000	3 550 800 000
171	Multilaterale finansinstitusjoner		
	70 Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	916 000 000	
	71 Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	840 000 000	
	72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	135 500 000	1 891 500 000
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak		
	70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	319 000 000	319 000 000
	Sum Programkategori 03.30 Multilateral bistand		5 761 300 000
	Sum departementets utgifter		37 910 322 000

Inntekter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Diverse inntekter				
3100	Utenriksdepartementet			
	01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	16 862 000	
	02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	202 432 000	
	05	Refusjon spesialutsendinger mv.	46 092 000	
	90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	318 000	265 704 000
		Sum Diverse inntekter		265 704 000
		Sum departementets inntekter		265 704 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 100 post 01	kap. 3100 postene 02 og 05
kap. 140 post 01	kap. 3140 post 05

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

III

Omdisponeringsfullmakt

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan omdisponere inntil 2 mill. kroner per tiltak fra kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 70 Ymse tilskudd, til øvrige ODA-godkjente bevilgninger. Beslutning om bruk av midler utover dette og inntil 6 mill. kroner treffes av Kongen.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan:

- overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 90 Lån til norske borgere i utlandet, ved behov for bistand fra aktuelle transportselskaper ved evakuering av norske borgere i kriserammede land. Fullmakten gjelder i de tilfeller og på de betingelser som gjelder for denne typen bistand.
- overskride bevilgningen under kap. 116 Delta-king i internasjonale organisasjoner, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB) som følge av valutakursjusteringer dersom dette er nødvendig for å oppfylle norske forpliktelser overfor AIIB på 22 mill. USD.

V

Valutatap (disagio)/Valutagevinst (agio)

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 gis fullmakt til å utgiftsføre/inntektsføre uten bevilgning valutatap (disagio)/valutagevinst (agio) som følge av justering av midlene ved utenriksstasjonene under kap. 100/3100 Utenriksdepartementet og kap. 140/3140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, postene 89 Valutatap (disagio)/Valutagevinst (agio).

VI

Bruk av opptjente rentemidler

Stortinget samtykker i at opptjente renter på tilskudd som er utbetalt fra Norge til tematisk støtte, multi-bi-prosjekter, samarbeidsprosjekter, stat-til-stat-bistand, støtte til internasjonale og lokale ikke-statlige aktører, kan benyttes til tiltak som avtales mellom Utenriksdepartementet og den enkelte mottaker.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

VII

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan gi tilsagn om:

1. støtte utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
117		EØS-finansieringsordningene	
	77	EØS-finansieringsordningen 2014–2021	12 830 mill. kroner
	78	Den norske finansieringsordningen 2014–2021	10 784 mill. kroner
161		Næringsutvikling	
	70	Næringsutvikling	50 mill. kroner
166		Klima, miljø og fornybar energi	
	74	Fornybar energi	100 mill. kroner

2. tilskudd til International Finance Facility for Immunisation II (IFFIm II) med inntil 1 500 mill. kroner i perioden 2010–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning, samt fravike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån.
3. tilskudd til en global finansieringsordning for kvinne- og barnehelse med inntil 3 600 mill. kroner samlet i perioden 2015–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning.
4. tilskudd til Vaksinealliansen Gavi med inntil 6 250 mill. kroner i perioden 2016–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning, post 70 Global helse.
5. tilskudd til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM) med inntil 2 000 mill. kroner samlet i perioden 2017–2019 under kap. 169 Global helse og utdanning.
6. tilskudd til Koalisjonen for innovasjon for epidemiberedskap (CEPI) med inntil 1 600 mill. kroner under kap. 169 Global helse og utdanning, samt fravike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån. Inntil 1 000 mill. kroner gis i direkte støtte til CEPI i årene 2017–2021. Videre gis inntil 600 mill. kroner til en obligasjonsfinansieringsmekanisme forvaltet av Verdensbanken i årene 2021–2025.
7. tilskudd til International Finance Facility for Education (IFFEd) med inntil 850 mill. kroner i perioden 2018–2025 under kap. 169 Global helse og utdanning, samt fravike stortingsved-

tak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån.

VIII

Garantifullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan inngå garantier for perioden 2013–2018 for avtaler om kjøp av prevensjonsimplantater til bruk i utviklingsland, innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil USD 140 mill. Prevensjonsimplantatene skal være godkjent av Verdens helseorganisasjon (WHO), og avtalene skal være inngått med det formål å oppnå prisreduksjoner.

IX

Dekning av forsikringstilfelle

Stortinget samtykker i at Kongen i 2018 kan inngå avtaler om forsikringsansvar for utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet innenfor en totalramme for gamle og nye garantier på inntil 500 mill. kroner. Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, lagring og i visningsperioden.

X

Toårige budsjettvedtak

Stortinget samtykker i at Norge kan slutte seg til toårige budsjettvedtak i FAO, WHO, ILO, UNIDO, OECD, WTO, IAEA, IEA, Havbunnsmyndigheten, Den internasjonale havrettsdomstolen, Jugoslaviadomstolen, Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) og for regulært bidrag til FN.

Andre fullmakter

XI

Ettergivelse av fordringer

Stortinget samtykker i at Kongen i 2018 kan:

1. ettergi statlige fordringer på utviklingsland i samsvar med kriteriene i handlingsplanen av 2004 Om gjeldslette for utvikling for inntil 500 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkredits gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp på ettergivelsestidspunktet.
2. ettergi statlige fordringer på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen (1976–1980) for inntil 1 050 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkredits gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp, inklusive påløpte renter, på ettergivelsestidspunktet. Gjeldsettegivelsen gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

XII

Utbetaling av tilskudd

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 gis unntak fra bestemmelsene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av gitte bevilgninger på følgende måte:

1. Utbetalinger av norske medlemskapskontingenter, pliktige bidrag og andre bidrag til internasjonale organisasjoner Norge er medlem av, kan foretas i henhold til regelverket til den enkelte organisasjon.
2. Utbetalinger av tilskudd til utviklingsformål kan foretas en gang i året dersom avtaler om samfinansiering med andre givere innenfor utviklingssamarbeidet tilsier det.
3. Eventuelle utbetalinger av regjeringens gave til TV-aksjoner kan i sin helhet utbetales som et engangsbeløp.
4. Utbetalinger av tilskudd til Climate Investment Fund (CIF) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.
5. Utbetalinger av tilskudd til følgende fond forvaltet av Den europeiske bank for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) kan foretas i henhold til regelverket til det enkelte fond: Early Transition Countries Fund, Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Fund,

Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Regional Fund, EBRD Southern and Eastern Mediterranean Multi-Donor Account samt Multi Donor Account for Ukraine.

6. Utbetalinger av tilskudd til Ukraine Trust Fund for Military Career Transition forvaltet av NATO, kan foretas i henhold til fondets regelverk.
7. Utbetalinger av bidrag til Northern Dimension Environment Partnership Support Fund (NDEP), Chernobyl Shelter Fund (CSF) og Nuclear Safety Account (NSA) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.
8. Utbetalinger av tilskudd til akutt nødhjelpsarbeid kan i enkelte tilfeller foretas for opptil ett år frem i tid når dette er påkrevd for å sikre raske og nødvendige investeringer.
9. Utbetalinger av tilskudd til fond forvaltet av Verdensbanken, Afrikabanken, Asiabanken og Den interamerikanske utviklingsbanken kan foretas i henhold til regelverket for det enkelte fond.
10. Utbetalinger til Vaksinealliansen Gavi kan foretas årlig i tråd med organisasjonens finansieringsstrategi og regelverk.

XIII

Bruk av gjeldsbrev og raskere trekk på gjeldsbrev

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2018 kan fravike Bevilgningsreglementet § 3 annet ledd ved utstedelse av gjeldsbrev i forbindelse med kapitalpåfyllinger under Det internasjonale utviklingsfondet, Det asiatiske utviklingsfondet, Det afrikanske utviklingsfondet og Den globale miljøfasiliteten.

XIV

Deltakelse i kapitaløkninger i internasjonale banker og fond

Stortinget samtykker i at:

1. Norge deltar, i forbindelse med formalisering av Sør-Sudans medlemskap i Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB), i en selektiv kapitaløkning i banken, med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen UA 0,57 mill. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2016–2023, og belastes kap. 171 Multilaterale finan-

sinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond. Kapitaløkningen innebærer også en økning i den norske statsgarantien i AfDB med UA 8,93 mill.

2. Norge deltar i kapitalpåfyllingen til Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) organisasjon for privat sektor, Inter-American Investment Corporation (IIC), med en andel på USD 10,1 mill. innbetalt i syv årlige avdrag for perioden 2016–2022. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
3. Norge deltar i de første kapitalinnskuddene i Den asiatiske investeringsbank for infrastruktur (AIIB) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 110 mill., innbetalt i fem like årlige bidrag og gir garantier tilsvarende USD 440 mill. for perioden 2016–2020. Innbetalingen belastes kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB).
4. Norge deltar i den 18. kapitalpåfyllingen av Det internasjonale utviklingsfondet (IDA-18) med et bidrag på til sammen 2 748 mill. kroner for perioden 2017–2019, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 70 Verdensbanken.
5. Norge, i forbindelse med den 18. kapitalpåfyllingen av IDA-18 for perioden 2017–2019, deltar i Det internasjonale gjeldsletteinitiativet for de fattigste landene, Heavily Indebted Poor Countries initiative (HIPC), med et bidrag på 313,6 mill. kroner innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterede tiltak, post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging.
6. Norge deltar i den 14. kapitalpåfyllingen i Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF-14) med et bidrag på til sammen 1 767 mill. kroner for perioden 2017–2019, innbetalt i tre årlige bidrag. Beløpet innbetales med 539 mill. kroner i 2017, 614 mill. kroner i 2018 og 614 mill. kroner i 2019. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
7. Norge, i forbindelse med den 14. kapitalpåfyllingen av AfDF-14 for perioden 2017–2019, deltar i Det internasjonale gjeldsletteinitiativet for de fattigste landene, Heavily Indebted Poor Countries initiative (HIPC), med et bidrag på til sammen 27,53 mill. kroner til «Grant Compen-

sation». Bidragene innbetales med 6,84 mill. kroner i 2017, 8,51 mill. kroner i 2018 og 12,19 mill. kroner i 2019. Innbetalingene belastes kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak, post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging.

8. Norge deltar i den 12. kapitalpåfyllingen i Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF-12) med et bidrag på til sammen 229,44 mill. kroner for perioden 2017–2020, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.

Vedlegg 1**Samarbeidsland 2018****24 partnerland:**

Land for langsiktig strategiske partnerskap:

- Etiopia
- Liberia
- Malawi
- Mosambik
- Myanmar
- Nepal
- Tanzania
- Uganda

Land med behov for stabilisering og konfliktforebygging:

- Afghanistan
- Haiti
- Jordan
- Libanon
- Mali
- Niger
- Palestina
- Syria
- Somalia
- Sør-Sudan

Land sentrale for bekjempelse av globale utfordringer:

- Brasil
- Colombia
- Indonesia
- Nigeria
- Sør-Afrika
- Tunisia

Andre samarbeidsland:⁴⁵

- Albania
- Angola
- Armenia

- Aserbajdsjan
- Bangladesh
- Bhutan
- Bolivia
- Bosnia-Herzegovina
- Burkina Faso
- Burundi
- Cuba
- Den demokratiske republikken Kongo
- Den sentralafrikanske republikk
- Ecuador
- Egypt
- Elfenbenskysten
- Eritrea
- Filippinene
- Gabon
- Georgia
- Ghana
- Guatemala
- Guyana
- Honduras
- Hviterussland
- India
- Irak
- Iran
- Jemen
- Kambodsja
- Kamerun
- Kazakhstan
- Kenya
- Kina
- Kirgisistan
- Kosovo
- Laos
- Libya
- Madagaskar
- Makedonia (Fyrom)
- Marokko
- Moldova
- Montenegro
- Nicaragua
- Nord-Korea
- Pakistan
- Papa Ny-Guinea
- Paraguay

⁴⁵ Prosessen for å konsentrere norsk bistand fortsetter. Enkelte andre land utover denne listen mottar fortsatt norsk bistand.

- Peru
 - Rwanda
 - Serbia
 - Sierra Leone
 - Sri Lanka
 - Sudan
 - Tadsjikistan
 - Tyrkia
 - Ukraina
 - Vietnam
 - Zambia
 - Zimbabwe
 - Øst-Timor
-

Vedlegg 2

Bilateral bistand i 2016

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Sør-Sudan		Madagaskar		Etiopia		Tanzania		Uganda		Senegal		Mozambik		Liberia		Dem. Rep. Kongo		Mali		Andre land/oppsett		Kilde totalt	
		2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	208 306	408 727	158 452	186 377	167 589	186 993	126 493	88	7 828	63 315	609 686	2 122 053												
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika																								
160 - Sivilsamarbeid og demokratisk utvikling	70 - Sivilsamarbeid	62 079	55 839	86 736	61 274	64 340	48 066	42 822	13 431	58 253	39 322	364 297	896 460												
161 - Næringsutvikling	77 - Utveksling/sordiner gjennom Fredskorpset	14 261	2 445	14 775	17 266		2 837																		
162 - Overgangsassistans (GAP)	70 - Næringsutvikling	4 000	3 65	9 259	4 237		30 933																		
163 - Næringsutvikling	70 - Overgangsassistans (GAP)	45 696																							
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Næringsutvikling	225 273	-88	62 000	10 000	17 000	69 745	4 730																	
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	72 - Menneskerettigheter	700																							
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	70 - Fred, forskning og demokrati																								
167 - Fykningsstøtte i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	70 - Fred, forskning og demokrati																								
168 - Kvinners rettigheter og likestilling	72 - Global sikkerhet, utvikling og nedrustning																								
169 - Global helse og utdanning	70 - Forskning	7758																							
170 - FN-organisasjoner mv.	71 - Faglig samarbeid																								
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	807																							
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	74 - Fornybar energi																								
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsstøtte	21 - Spesielle driftsutgifter	3 275	19 970	15																					
490 - Justis- og beredskapsdepartementets budsjet	70 - Kvinners rettigheter og likestilling	10 821	1 366	-273																					
51 - Riksrevisjonen	70 - Global helse	22 498	13 482	83 708	18 527	35 010																			
5309 - Tilbakeføringer	73 - Utdanning	2 401	1 288																						
	79 - Eksporter, juniorskoper og FN's fredskorps																								
	72 - Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner																								
	70 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak																								
	73 - Klima- og skogsatsingen																								
	72 - Retur av asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger																								
	1 - Driftsutgifter	23																							
	29 - Tilbakeføringer	-15 557	-299	-999	-112	-146	-88																		
Totalt		560 857	527 113	441 765	375 175	367 116	339 910	239 398	173 080	155 097	145 012	1 962 790	5 287 301												

Figur 2.1 Bilateral bistand¹ til største mottakerland i Afrika fordelt på kapital og post, 2016² (NOK 1000)

- 1 Inkluderer multi-bilateral bistand (øremerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).
- 2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Kategori	Post	Afghanistan		Indonesias		Nepal		Myanmar		India		Pakistan		Kina		Vietnam		Sri Lanka		Kambodja		Andre land/regioner		Asia totalt		
Kapittel																										
151 - Bistand til Asia		374 828	11 340	35 400	50 022	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	500	20 111	
160 - Sivil samfunn og demokratisk utvikling		49 953	15 308	56 169	42 629	19 619	15 172	12 103	26 698	18 780	34 006	36 902	327 340													
71 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset				6 630	62	9 574		-421																		
70 - Næringsutvikling					17 434	1 550																				
161 - Næringsutvikling					15 000	15 881																				
162 - Overgangsbestand (GAP)				3 000	35 028		37 406																			
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		239 873																								
72 - Menneskerettigheter			-52		600																					
70 - Fred, forskning og demokrati		14 925			37 880	-27	2 800	638																		
72 - Global sikkerhet, utvikling og nedrustning																										
73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land																										
70 - Forskning				-104		20 000		25 999																		
71 - Faglig samarbeid					1 589	43 386		42 442	2 239																	
72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling																										
74 - Fornybar energi			-480	55 000	36 830	1 130	4 057	3 000																		
21 - Spesielle driftsutgifter		14 827																								
167 - Flyktningestiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)																										
168 - Kvinners rettigheter og likestilling																										
169 - Global helse og utdanning																										
70 - Global helse				876	76 369		548	24 500	1 371	4 760	4 695	3 597	116 716													
73 - Utdanning				1 200	50																					
79 - Eksperte, jurnalkorps og FN's fredskorps																										
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsstiltak			423 491	201	9 186			812	39 880																	
51 - Riksvestjonen					427	751																				
5309 - Tilbakeløpninger			-458	-409	-2 098	-329	-1 225	-3 225	-81	-666	-22	-7 994	-16 507													
Totalt		693 948	451 364	258 045	252 063	148 278	108 421	87 147	85 196	67 978	55 272	296 590	2 504 302													

Figur 2.2 Bilateral bistand¹ til største mottakerland i Asia fordelt på kapital og post, 2016² (NOK 1000)

¹ Inkluderer multi-bilateral bistand (ømerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).

² Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Syria		Libanon		Jordn	Kenen	Iran	Midtøsten regional		Midtøsten totalt
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika		153							153	
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	3 811	5 000	4 212 26	5 688	772			61 751	498 248	
160 - Svilt samfunn og demokratiutvikling	70 - Svilt samfunn			66 911	10 116	4 486	1 862		14 593	112 029	
	77 - Utveistingsordninger gjennom Fredskorpset			-37						-37	
162 - Overgangsbistand (GAP)	70 - Overgangsbistand (GAP)	30 000			25 000					55 000	
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Nødhjelp og humanitær bistand	973 753		66 027	354 672	223 953	115 160	15 500	227 000	2 487 663	
	72 - Menneskerettigheter							700	8 600	9 300	
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrati	9 198			3 476	556			13 372	26 620	
	72 - Global sikkerhet, utvikling og nedrustning				271	2 220			3 300	5 520	
165 - Forskning, kompetansheving og evaluering	71 - Faglig samarbeid									13 203	
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling				12 603	600				923	
168 - Kvinners rettigheter og likestilling	70 - Kvinners rettigheter og likestilling	1 000		15 700	1 000	5 416			486	26 644	
169 - Global helse og utdanning	73 - Utdanning	1 440		2 840		10 000				14 281	
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Eksperte, kunnskaps- og FN-fredskorps				50					980	
	81 - Tilskudd til internasjonal landbruksforskning				577					577	
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner								73 200	73 200	
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogoppsiktingen					5 381				5 381	
5309 - Tilbaketilføringer	29 - Tilbaketilføringer			-847	-12	-47				-38	-943
Totalt		1 019 203	5 72 421	546 026	402 700	252 785	117 022	16 200	403 244	3 329 601	

Figur 2.3 Bilateral bistand¹ til Midtøsten fordelt på kapittel og post, 2016² (NOK 1000)

1 Inkluderer multi-bilateral bistand (ømerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).

2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kategori	Kontinent/land										Andre land/regioner	Latin-Amerika totalt	
	Brasil	Colombia	Peru	Haiti	Guatemala	Nicaragua	Ecuador	Guyana	Bolivia	Chiba			
Kapittel	Post												
153 - Bistand til Latin-Amerika	19 930	1 906	5 985	22 770	3 365					2 280	21 735	77 972	
160 - Sviltv samfunn og demokratutvikling	14 145	13 817	14 798	6 563	29 380	31 191	11 718			6 212	30 340	182 091	
177 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	4 189	3 487	-522	2 121	672		14 000					9 947	
161 - Næringsutvikling			-249	-20 500								14 724	
162 - Overgangsbiand (GAP)			66 143	850	12 000		8 129				3 970	20 251	
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		100	-2		131					999		1 351	
164 - Fred, forsoning og demokrati	1 000	112 849	-74		-444					6 997		120 771	
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering												19 947	
171 - Faglig samarbeid				75						4 537		4 612	
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.			10 000							233		10 233	
167 - Fykningsrettlik i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		15										15	
168 - Kvinners rettigheter og likestilling		8 500	2 500	5 125	-339						1 909	17 695	
169 - Global helse og utdanning		125	132	30 000	3 386						304	33 946	
170 - FN-organisasjoner mv.			1 286									1 286	
171 - Multilaterale finansinstitusjoner												10 000	
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsgjellik	897 730	119 997	81 339		201		1 785				30 871	1 136 094	
5309 - Tilbakeløpinger		-38	-756		-10					-1 071	-22	-1 896	
Totalt	936 994	326 901	96 867	87 282	59 471	38 153	35 632	30 871	25 221	20 188	92 553	1 750 134	

Figur 2.4 Bilateral bistand¹ til største mottakerland i Latin-Amerika fordelt på kapittel og post, 2016² (NOK 1000)

¹ Inkluderer multi-bilateral bistand (øremerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).

² Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Afrika	Midtøsten	Asia	Amerika	Europa	Oseania	Totalt
150- Bistand til Afrika	78- Regionbevilgning for Afrika	2 122 053	153					2 122 206
151- Bistand til Asia	78- Regionbevilgning for Asia		390 413					390 413
152- Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78- Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	40 658	498 248					538 907
153- Bistand til Latin-Amerika	78- Regionbevilgning for Latin-Amerika				77 972			77 972
160- Swift samfunn og demokratifullføring	70- Swift samfunn	896 460	112 829	327 340	182 091	7 998	11 318	1 537 976
161- Næringsutvikling	77- Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	97 775	-37	23 928	9 947			131 613
162- Overgangsbiestand (GAP)	70- Næringsbiestand (GAP)	83 121	55 000	30 212	20 251			188 584
163- Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70- Nødhjelp og humanitær bistand	766 777	2 487 663	3 781 144	91 093	105 654		3 829 331
164- Fred, forskning og demokrati	72- Menneskerettigheter	5 828	9 300	4 084	1 351	5 093		25 655
	71- Fred, forskning og demokratifullføring	14 709	26 629	77 778	120 771	1 000		240 888
	72- ODA-godkjente land på Balkan				184 416			184 416
	72- ODA-godkjente land på Balkan	8 114	5 520	958				14 592
	73- Andre ODA-godkjente OSSE-land				163 633			163 633
165- Forskning, kompetanseheving og evaluering	70- Forskning	12 053		45 896	19 947			77 896
	71- Faglig samarbeid	25 426	13 203	90 976	4 612			134 217
166- Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72- Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling							
	74- Fornybar energi	217 458	923	24 400				32 888
167- Fykningsrettlik i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	21- Spesielle driftsutgifter	3 967		14 827	15	142		350 646
168- Kvinners rettigheter og likestilling	70- Kvinners rettigheter og likestilling	81 054	26 644	45 415	17 695			170 808
169- Global helse og utdanning	70- Global helse	27 485		51 999				79 484
	73- Utdanning	251 337	14 281	1 167 716	33 946	1 669		417 948
170- FN-organisasjoner mv.	79- Ekspertes, juniorkorpser og FN's fredskorps	10 060	1 030	4 344	1 286	1 234	369	18 324
	81- Tilskudd til internasjonal landbruksforskning		577					577
171- Multilaterale finansinstitusjoner	72- Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner	7 500	73 200		10 000			90 700
172- Gjeldsløste og gjeldsrelaterte tiltak	70- Gjeldsløste, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging	57 621						57 621
490- Justis- og beredskapsdepartementets budsjett	72- Retur av asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger	3 500						3 500
1482- Internasjonale klima- og utviklingsforlik	73- Klima- og skolestøttingen	545 647	5 381	480 451	1 136 094			2 167 574
51- Riksrevisjonen	1- Driftsutgifter	7 701		1 178		284		9 163
5309- Tilbakemeldinger	29- Tilbakemeldinger	-40 607	-943	-16 507	-1 896	-6 962		-66 915
Totalt		5 287 301	3 329 601	2 504 302	1 750 134	464 115	11 687 133 347 141	

Figur 2.5 Bilateral bistand¹ til hovedregionene fordelt på kapittel og post, 2016² (NOK 1 000)

1 Inkluderer multi-bilateral bistand (øremerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).

2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Vedlegg 3

Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Norges Røde Kors		Frikirkeløper		Kjenns Nødhjelp		Redd barna Norge		Derni - (d)l. Bistandsnnda		CARF Norge		Regnskapstend		Uvklingsend		Caritas Norge		Samt andre norske org.		Norske og totalt	
150 - Bistand til Afrika		20 000	38 374	1 253 314	31 264	39 093	362	12 000	2 000	30 833	71 451	368 691											
151 - Bistand til Asia			10 457		1 500																		
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika			19 090																				
153 - Bistand til Latin-Amerika																							
160 - Sivilt samfunn og demokratisk utvikling		1 111 899	32 300	192 988	138 492	202 078	163 599	62 402	85 700	41 108	32 122	603 335	1 666 023										
161 - Næringsutvikling		1 618		2 440																			
162 - Overgangsbiand (GAP)			21 000	18 500	13 880																		
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		857 588	723 055	242 887	233 201	145 175		31 948															
164 - Fred, forskning og demokrati				5 266	-101	5 500		7 024															
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering																							
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.				7 575																			
168 - Kvinners rettigheter og likestilling				3 000	7 753	9 000																	
169 - Global helse og utdanning			12 800			22 000																	
170 - FN-organisasjoner mv.			1 686																				
1482 - Internasjonale klima- og utviklingsstiltak																							
5309 - Tilbakeføringer																							
Totalt		990 319	873 003	588 307	448 300	417 076	163 961	113 219	107 152	77 819	72 361	1 158 011	5 009 530										

Figur 3.1 Bistand gjennom norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2016¹ (NOK 1000)

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Vedlegg 6

Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2016

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

DAC/Main sector (code+name)	Syria	Great	Ryghaven	Palstina	Sarajeva	Libanon	Mali	India	Etioopia	Takk	Andre land/regioner	Total bilateral bistand	
111 - Education, level unspecified	54 940		9 949	35 419	7 339	11 117	950	6 208	446 800	572 712			
112 - Basic education	84 500	1 000	27 357	14 170	61 323	182 355	96 713	345	78 195	26 750	1 615 641	2 188 349	
113 - Secondary education				2 742		500	2 318		1 034		79 594	86 188	
114 - Post-secondary education			34 687	2 840	8 998		10 766	6 430	22 708		239 082	325 461	
121 - Health, general			8 686	36 715	5 550	60 392	400	8 231			503 432	623 406	
122 - Basic health	10 000		1 290	3 347	2 272	41 200	19 557	5 138	1 219	945 513	1 029 557		
130 - Population policies/programmes and reproductive health			23 635	3 000	1 263	16 745		34 012		125 421	180 441		
140 - Water and sanitation			30 414	147 305	82 151	92 735	11 450	80 936	8 684	41 447	20 045	1 966 850	2 488 852
151 - Government and civil society, general	6 833		21 332	1 750	38 571	53 292	66 847	16 864	499	323	451 26	858 525	1 103 128
152 - Conflict prevention and resolution, peace and security			414	2 038	24 290	1 386	9 215	14 315	533	2 147	2 183	343 215	399 736
160 - Other social infrastructure and services												16 949	16 949
210 - Transport and storage			860									11 553	12 413
220 - Communications				46	807							229 664	230 425
231 - Energy, generation, distribution and efficiency - general												126 793	126 172
232 - Energy, generation, renewable sources				200				-707	-114			3 070	3 070
235 - Nuclear energy, electric power plants												301 779	301 779
236 - Heating, cooling and energy distribution												58 858	65 355
240 - Banking and financial services				2 705	2 234							1 493 527	1 497 835
250 - Business and other services			734		68							159 074	459 447
311 - Agriculture	7 000		1 539				168 258	310	125 266		3 506	1 493 527	1 497 835
312 - Forestry			8 259			1 500	980					21 121	31 860
313 - Fishing								1 310				166 555	167 865
321 - Industry												78 844	78 844
322 - Mineral resources/ mining												600	100 977
323 - Construction					2 300	10 603						1 719	1 719
331 - Trade, policy and regulations and trade-related adjustments							3 766					69 223	72 989
332 - Tourism												2 500	2 519
410 - General environmental protection	895 882	19					8 245	432 426	44 475			1 557 859	2 942 886
430 - Other multisector	2 782	147 975	3 7026		1 301	14 945		184	47			503 543	707 802
510 - General budget support			235 000										235 000
520 - Developmental food aid / Food security assistance												50	50
600 - Action relating to debt												150 190	150 190
720 - Emergency Response	804 597		225 500	28 500	310 671	235 078	33 005	66 000	217 272			1 522 946	3 443 570
730 - Reconstruction relief and rehabilitation	30 000		11 000		-14 048				58 000			23 241	108 193
740 - Disaster prevention and preparedness			1 470		703	1 316						166 343	169 832
930 - Refugees in donor countries			14 827						15			6 704 720	6 719 562
998 - Unallocated/unspecified									1 875			156 890	158 765
Total	1 019 203	936 994	693 948	572 421	560 857	546 026	527 113	451 364	441 765	402 700	20 880	566 27	932 957

Figur 6.1 Største mottakerland av bilateral bistand¹ fordelt på sektorer, 2016² (NOK 1000)

- 1 Inkluderer multi-bilateral bistand (øremerket bistand kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner).
- 1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken.

Vedlegg 7**Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2016**

DAC land:	2016
Norge	1,11
Luxembourg	1,00
Sverige	0,94
Danmark	0,75
Tyskland	0,70
Storbritannia	0,70
Nederland	0,65
Sveits	0,54
Belgia	0,49
Finland	0,44
Østerrike	0,41
Frankrike	0,38
Spania	0,33
Irland	0,33
Canada	0,26
Italia	0,26
Australia	0,25
New Zealand	0,25
Island	0,25
Japan	0,20
Slovenia	0,18
USA	0,18
Portugal	0,17
Tsjekkia	0,14
Sør-Korea	0,14
Hellas	0,14
Polen	0,13
Ungarn	0,13
Slovakia	0,12
OECD/DAC totalt	0,32

ODA-godkjent bistand i 2016

For 2016 er det rapportert 36,8 mrd. kroner som Norges offisielle bistand i henhold til OECDs retningslinjer. Dette tilsvarer 1,12 pst. av BNI, en økning fra 1,05 pst. i 2015. Norsk bistand i 2016 er tidligere i 2017 blitt rapportert til å utgjøre 36,6 mrd. kroner, tilsvarende 1,11 pst. av BNI. Justeringen er et resultat av endringer i OECDs rapporteringsdirektiv, hvor den rapporterbare andelen av kjernestøtten til FNs Høykommissær for menneskerettigheter og FNs fredsbevarende operasjoner har økt, og innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur er blitt godkjent med en ODA-andel på 85 pst. Tabellene nedenfor og vedleggene til denne proposisjonen er utarbeidet på grunnlag av innrapporteringen til OECD/DAC på 36,6 mrd. kroner.

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 10/2017

